اول

قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم علیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء

لله الحمد والمنة کہ در شرح کتاب مؤطا امام جلیل القدر رفیع
المنزلت امام دار الہجرۃ مالک بن انس الاصبحی المدنی علیہ الرحمۃ مسمّی بہ

مصفّٰی

و دیگرے موسوم بہ

مسوّٰی

ہر دو از عمدۂ تالیفات خاتم المجتہدین حجۃ اللہ علی العٰلمین فارس ساحت معانی عالم
ربانی حضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی قدس سرہٗ بعد تصحیح تام و تحشیہ مناسب مقام

باہتمام مالکان کتبخانہ رحیمیہ سنہری مسجد دہلی طبع شد

مختصر فہرست کتب کتب خانہ رحیمیہ سنہری مسجد دھلی

تفسیر قرآن مجید

تفسیر جلالین معہ کمالین کاغذ سفید مجتبائی — معہر
الیضاً مصری — ۳ہر
الیضاً مجیدی کانپور کاغذ سفید عمدہ — ۳ہر
تفسیر بیضاوی نادرس مجتبائی — ۶ہر
الیضاً مجیدی کانپور — ۶ہر
الیضاً نظامی — ۶ر
تفسیر بیضاوی کامل مجتبائی — ۱۲ہر
تفسیر کبیر امام رازی مصری — ۵ہر
تفسیر جامع البیان — صہر
تفسیر اسرار الفاتحہ ملامعین الدین
سورۂ فاتحہ کی تفسیر ہے — عہر
سبق الغایات حضرت مولانا
اشرف علی صاحب نہایت عمدگی
سے آیات کا ربط دیا گیا ہے — ۸ر
تفسیر حسینی فارسی ملاحسین واعظ کی
مشہور تفسیر ہے — ۷ر
تفسیر عزیزی پارہ عم فارسی — عہر
تفسیر موضح القرآن مختصر اور معتبر
شاہ عبدالقادر صاحب کی تفسیر ہے
بزبان اردو — للعہر
تفسیر عزیزی پارہ عم اردو — عہر
تفسیر عزیزی پارہ تبارک اردو — ۶ہر

تفسیر عزیزی سورہ بقر اردو نایاب — معہر
تفسیر سورۂ الم نشرح اردو نہایت عمدہ
تفسیر ہے — ۷ر
تفسیر سورہ یوسف نظم اردو — ۸ر
تفسیر بیان القرآن کامل مؤلفہ
مولانا اشرف علی صاحب ۱۲ جلدوں
میں ہے اور الگ الگ جلدیں بھی
فروخت ہوتی ہیں — مکمل ۲۰ ننہ

کتب احادیث

ابن ماجہ شریف مجتبائی — صہر
〃 الیضاً نظامی — للعہر
ابوداؤد شریف مجتبائی — ۵ر
الیضاً مجیدی کانپوری بحاشیہ مولوی
فخر الحسن صاحب مرحوم نہایت عمدہ — ۳ہر
ابوداؤد شریف معہ شرح عون المعبود نایاب — للعہر
الطیب الشذی شرح ترمذی یہ ترمذی
شریف کی شرح ہے مؤلفہ مولوی اشفاق الرحمن
صاحب مدرس فتحپوری نہایت عمدہ
شرح ہے جلد اول تیار ہے اور — ۳ہر
بھی کئی جلدیں زیر طبع ہیں
العرف الشذی علی جامع الترمذی — للعہر
یہ حضرت مولانا سید انور شاہ صاحب
کی ان تقاریر و اضافات کا مجموعہ ہے

جو ترمذی شریف پڑھاتے وقت
آپنے طلبہ کے روبرو تقریر کی ہے — للعہر
بذل المجہود شرح ابوداؤد مصنفہ — ۷ر
مولانا خلیل احمد صاحب محدث سہارنپوری — ۸ر
نوراللہ مرقدہ نہایت عمدہ شرح ہے
جلد اول ۳ہر جلد دوم ۳ہر جلد سوم للعہر
جلد چہارم ۳ہر جلد پنجم زیر طبع ہے
بلوغ المرام مجتبائی — ۱۰ر
الیضاً فاروقی دو جلد — ۶ہر
بخاری شریف سفید مجتبائی — صہر
الیضاً ایک جلد سفید اور ایک خاکی — عہ
تلخیص الحبیر مصنفہ حافظ ابن حجر عسقلانی
فن حدیث میں عجیب وغریب کتاب ہے — للعہر
ترمذی شریف مجتبائی — ۳ہر
الیضاً مجیدی کانپور — صہر
تقریب التہذیب مجتبائی — ۷ہر
حصن حصین — ۶ر
دار قطنی — ۳ہر
سبل السلام شرح بلوغ المرام — صہر
مسلم شریف مجتبائی نایاب — صہ
الیضاً انصاری نایاب — صہ
الیضاً کشوری — للعہ

قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم علیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء

للہ الحمد والمنۃ کہ دو شرح کتاب مؤطا امام جلیل القدر رفیع

المنزلت امام دار الہجرۃ مالک بن انس الاصبحی المدنی علیہ الرحمۃ مسمّٰی بہ

مصفّٰی

ودیگرے موسوم بہ

مسوّٰی

ہر دو از عمدۃ تالیفات خاتم المجتہدین حجۃ اللہ علی العٰلمین فارس ساحت معانی عالم

ربانی حضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی قدس سرہ بتصحیح تمام و تحشی مناسب مقام

باہتمام مالکان کتبخانہ رحیمیہ سنہری مسجد دہلی طبع شد

مسوی شرح عربی موطا

الحمد لله الذی انزل علی عبدہ الکتاب قیما وعلمہ حکما واحکاما لیکون للعلمین سراجا منیرا
وداعیا الی الله باذنہ وهادیا واماما وجعل منہ خیر امة اخرجت للناس وافضلها منزلا
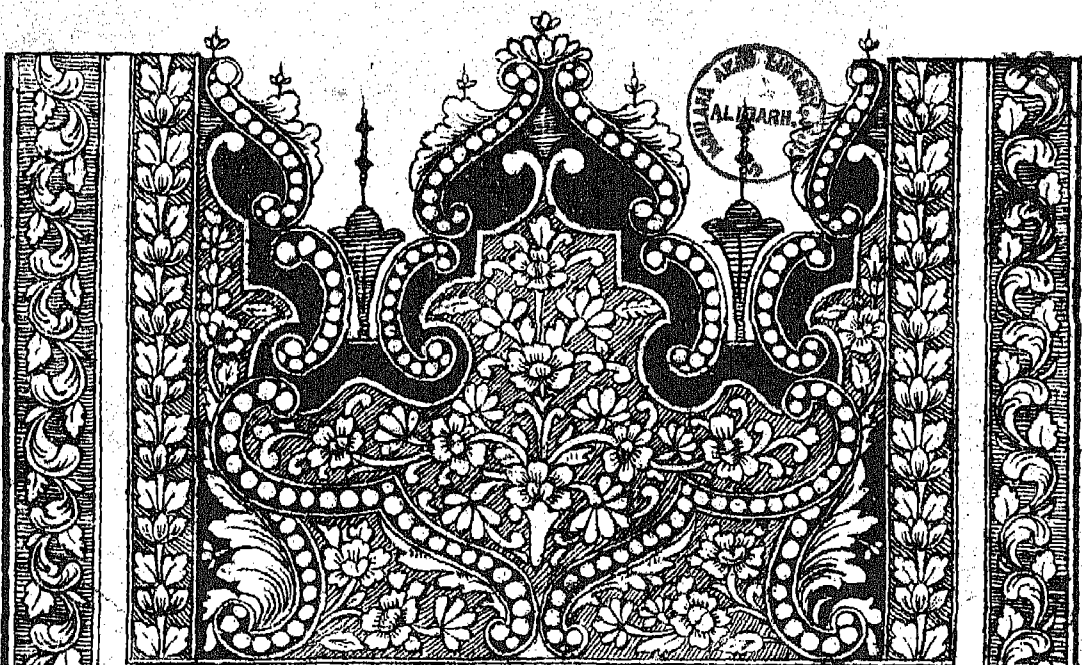
مصنفے شرح فارسی موطا نعمتہائے حضرت باری جل مجدہ بیرون از حد احصاست ونعمتے کہ زیادہ تر از جمیع نعمتہا
بعد نعمت ایجاد و رزق توان دانست بعثت انبیاء ست حضرت باری جل جلالہ سرگشتگان بادیۂ ضلالت را بالسنۂ تراجمہ
انبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات ہدایت نمود وحقوق خود واحکامیکہ مصالح ایشان را بآن منوط ساختہ بود بزبانہائے ایشان
شناسا فرمود تا بمقامات قرب واصل شوند واز عذاب قبر وحشر خلاص یابند بتخصیص بعثت حضرت خاتم الانبیاء علیہ الصلوات
والتسلیمات بلا حصر ولا انتہاء کہ باقامت ملۂ سمحۂ واضحۂ بیضاء مبعوث شد ودعوۂ او احمر واسود ومشارقہ ومغاربہ را درگرفت
وحضرت باری علوم بسیار ومعارف بیشمار بصریح روایت یا باشارت ودلالت بواسطۂ ذات شریفش القا فرمود وامت
اورا بہترین امم وسنت اورا بہترین سنن وعلوم اورا صائب ترین علوم ومعارف اورا کشادہ ترین معارف شناخت
خداوند اچنانکہ مارا محض بفضل خود بشرف تصدیق این وسیلۂ عظمی مشرف ساختہ کمال اتباع آنحضرت صلی الله علیہ وآلہ وسلم
ظاہرا وباطنا میسر گردان وچنانکہ مارا لطرفے از علوم ومعارف این جبل الله الاکبر سربلند نمودہ فہم معانی آنہا بوجہ تحقیق دون
تقلید وعمل برحسب آن بغیر افراط وتفریط روزی نما وآنحضرت را صلی الله علیہ وسلم بوا ہبیکہ در ذہن ما نمی گنجد آنرا تو دانی وبس
مخصوص فرما ومارا درجملۂ تابعان وپیروان ومحبان آنحضرت صلی الله علیہ وسلم محشور گردان وبرواۃ علم وحملۂ دین کہ علم آنحضرت

مُسَوّٰی ۔ وسقاها ولم یزل یلهم من شاء فی کل طبقة استنباط ما خفی من احکام الدین الهاما وفهم
عن التفرق فی اصول الدین وجعل تفرقهم فی الفروع رحمة وانعاما وکلما تحیر عامتهم فی اختلافنا لسلف اعلم خاصتهم

مصفّٰی ۔ را صلی الله علیه وآله وسلم بکار رسانید ندبارادتهم و درایت معانی بر یا سهل ساختند با جر جمیل وثواب جزیل مشرف
سازد انک قریب مجیب اما بعد میگوید فقیر الی رحمة الله الکریم ولی الله بن عبد الرحیم العمری نسبا الدهلوی وطنا این
فقیر را مدتے بسبب اختلاف مذاهب فقها وکثرت احزاب علما وکشیدن هر کسے بجانبے تشویشے رائے داد زیرا که
تعیین طریقے برائے عمل ضروریست وتعیین بغیر ترجیح سفسطه ووجوه ترجیح بسیار واقوام را در تقریر وجوه ترجیح اجمالاً و
تفصیلاً اختلاف فاحش پس هر جانب دست و پازدو فائده ندید واز هر کسے استعانتے نمود حاصلے بدست نیامد بعد از آن
بتضرع تمام بحضرت باری جل مجده متوجه شد وگفت لئن لم یهدنی ربی لاکونن من القوم الضالین انی وجهت وجهی
للذی فطر السموات والارض حنیفا وما انا من المشرکین پس اشاره بکتاب موطا که تالیف امام همام حجة الاسلام مالک
بن انس است واقع شد ورفته رفته آن اشاره در خاطر فاتر شاخ وبرگ آورده از جمله آن شاخ وبرگ یکے آنست
که بیقین معلوم شد که امروز هیچ کتابے از کتب فقه اقوی از موطا نیست زیرا که افضلیت کتابے بنسبت کتابے یا از جهت
فضل مصنف باشد یا از جهت التزام صحت یا از جهت شهرت احادیث آن یا از جهت قبول جمهور اهل اسلام آنرا یا از
جهت حسن ترتیب واستیعاب مقاصد مهمه ومانند آن واینهمه جهات در موطا موجود ند بنسبت جمیع کتب موجوده بر وجه
ارض اما فضل مصنف باید دانست که امروز در دست مردمان هیچ کتابے نیست که مصنف آن از تبع تابعین باشد
غیر موطا و هیچ کتابے نیست که اهل حدیث متفق باشند بر جلالت قدر مصنف او مانند موطا زیرا که در وقت مالک در زمان
تبع تابعین از چند کسے بیش نبودند ازان هیچ یک کتاب باقی نمانده است واز ائمه فقه امروز هیچ کتابیکه خود ایشان
تصنیف کرده باشند بدست مردمان نیست الا موطا شافعی گفته است اذا ذکر العلماء فمالک النجم وما احد امن علی فی علم
الله من مالک یعنی چون ذکر علما کرده شود پس مالک ستاره ایست درخشنده در آسمان واین تشبیه از جهت علو منزلت وظهور نور
کرده است ونیست هیچکس که منت او بر من زیاده باشد از مالک در علم خدا ونیز گفت مالک وابن عیینة القرینان لولاهما لذهب
علم الحجاز یا مالک وسفیان بن عیینة قرین یکدیگر اند یعنی در علم وقوة حدیث اگر نبودندے گم میشد علم حجاز ونیز گفت شافعی العلم یدور
علی ثلثة مالک بن انس وسفیان بن عیینة ولیث بن سعد علم میگردد بر سه کس مالک بن انس وسفیان بن عیینة ولیث
مصری وقال سفیان بن عیینة فی حدیث یوشک ان یضرب الناس اکباد الابل یطلبون العلم فلا یجدون عالما اعلم
من عالم المدینة نری انه مالک بن انس در حدیث آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود نزدیک است
که بزنند مردمان جگرهائے شتران را یعنی سفر کنند بر شتران وآنها را بشتاب رواں کنند طلب کنند علم را وقال نیابند اینچ ادب
داناتر باشد از عالم مدینه گفت سفیان بن عیینة اراده کرده میشود که آن عالم مالک را در حالیکه سائلان بر سینه افگنده

بسم الله الرحمن الرحیم

مسوّی شرح عربی موطا

الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب قیما وعلمه حکما واحکاما لیکون للعلمین سراجا منیرا
وداعیا الی الله باذنه وهادیا واماما وجعل منه خیر امة اخرجت للناس وافضلها منزلا

مصفّی شرح فارسی موطا نعمتہاے حضرت باری جل مجده بیرون از حد احصاست و نعمتے که زیاده تر از جمیع نعمتها
بعد نعمت ایجاد و رزق توان دانست بعثت انبیاست حضرت باری جل جلاله سرگشتگان بادیهٔ ضلالت را بالسنهٔ تراجمه
انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات هدایت نمود و بحقوق خود و احکامیکه مصالح ایشان را بان منوط ساخته بود و بر پایهاے ایشان
شناسا فرمود تا بمقامات قرب واصل شوند و از عذاب قبر و حشر خلاص یابند بتخصیص بعثت حضرت خاتم الانبیا علیه الصلوات
والتسلیمات بلا حصر ولا انتها که باقامت ملت سمحه واضحه بیضا مبعوث شد و دعوة او احمر و اسود و مشارقه و مغاربه را در گرفت
و حضرت باری علوم بسیار و معارف بیشمار بصریح روایت یا باشارت و دلالت بواسطهٔ ذات شریفش القا فرمود و امت
او را بهترین امم و سنت او را بهترین سنن و علوم او را صائب ترین علوم و معارف او را کشاده ترین معارف شناخت
خداوندا چنانکه ما را بمحض فضل خود بشرف تصدیق این وسیلهٔ عظمی مشرف ساخته کمال اتباع آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم
ظاهرا و باطنا میسر گردان و چنانکه ما را بلطفے از علوم و معارف این حبل الله الاکبر سربلند نموده فهم معانی آنها بوجه تحقیق دون
تقلید و عمل برحسب آن بغیر افراط و تفریط روزی نما و آنحضرت را صلی الله علیه وسلم بوسیله که در ذهن ما نمی گنجد آنرا تو دانی وبس
مخصوص فرما و ما را در جملهٔ تابعان و پیروان و محبان آنحضرت صلی الله علیه وسلم محشور گردان و در رواة علم و حمله دین که علم آنحضرت

مسوّی • ومقاما ولم یزل یلهم من شاء فی کل طبقة استنباط ما خفی من احکام الدین الهاما وفهم
عن التفرق فی اصول الدین وجعل تفرقهم فی الفروع رحمة وانعاما وکلما تحیر عامتهم فی اختلافهم لسلف اعلم خاصتهم
مصطفی را صلی الله علیه وآله وسلم کار سازند یا راه فهم ودرایت معانی را سهل سازند با جمیل وثواب جزیل مشرف
سازند انک قریب مجیب آما بعد میگوید فقیر الی رحمة الله الکریم ولی الله بن عبد الرحیم العمری نسبا الدهلوی وطنا این
فقیر را وقتی بسبب اختلاف مذاهب فقها وکثرت احزاب علما وکشیدن هر کسی بجانبی تشویشی رسید واو زیرا که
تعیین طریقی برای عمل ضروریست وتعیین بغیر ترجیح سفسطه ووجوه ترجیح بسیار واقوام را در تقریر وجوه ترجیح اجمالاً و
تفصیلاً اختلاف فاحش پس هر جانب دست وپا زد وفائده ندید واز هر کسی استعانتی نمود حاصلی بدست نیامد بعد از آن
بتضرع تمام بحضرت باری جل مجده متوجه شد وگفت لئن لم یهدنی ربی لاکونن من القوم الضالین انی وجهت وجهی
للذی فطر السموات والارض حنیفا وما انا من المشرکین پس اشاره بکتاب موطا که تالیف امام همام حجة الاسلام مالک
بن انس است واقع شد ورفته رفته آن اشاره در خاطر فاتر شاخ وبرگ آورده از جمله آن شاخ وبرگ یکی آنست
که بتیقین معلوم شد که امروز هیچ کتابی از کتب فقه اقوی از موطا نیست زیرا که افضلیت کتابی بنسبت کتابی یا از جهت
فضل مصنف باشد یا از جهت التزام صحت یا از جهت شهرت احادیث آن یا از جهت قبول جمهور اهل اسلام آنرا یا از
جهت حسن ترتیب واستیعاب مقاصد مهمه ومانند آن وابنهمه جهات در موطا موجود بنسبت جمیع کتب موجوده بر وجه
ارض اما فضل مصنف باید دانست که امروز در دست مردمان هیچ کتابی نیست که مصنف آن از تبع تابعین باشد
غیر موطا وهیچ کتابی نیست که اهل حدیث متفق باشند بر جلالت قدر مصنف او مانند موطا زیرا که در وقت مالک در زمان
تبع تابعین از چندی بیش نبودند از ان هیچ یک کتاب باقی نمانده است واز ائمه فقه امروز هیچ کتابیکه خود ایشان
تصنیف کرده باشند بدست مردمان نیست الا موطا شافعی گفته است اذا ذکر العلماء فمالک النجم وما احد امن علی فی علم
الله من مالک یعنی چون ذکر علما کرده شود پس مالک ستاره ایست درخشنده در آسمان واین تشبیه از جهت علو منزلت وظهور نور
کرده است ونیست هیچکس که منت او بر من زیاده باشد از مالک در علم خدا ونیز گفت مالک وابن عیینة القرینان لولاهما لذهب
علم الحجاز مالک وسفیان بن عیینة قرین یکدیگر یعنی در علم وقوت حدیث اگر نبودندی گم میشد علم حجاز ونیز گفت شافعی العلم یدور
علی ثلثة مالک بن انس وسفیان بن عیینة ولیث بن سعد علم میگردد برسه کس مالک بن انس وسفیان بن عیینة ولیث
مصری وقال سفیان بن عیینة فی حدیث یوشک ان یضرب الناس اکباد الابل یطلبون العلم فلا یجدون عالما اعلم
من عالم المدینة نری انه مالک بن انس در حدیث آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود نزدیک است
که بزنند مردمان جگرهای شتران را یعنی سفر کنند بشتران وآثار السفر روان کنند طلب کنند علم وفان نه اوب
داناتر باشد از عالم مدینه گفت سفیان بن عیینة مراد ازو مشود که آن عالم مالک را در حالیکه سائلان بر سینه افگنده

مسوی • کیف یحکمون فی ذلک علانیة فهدی الناس علی سنتهم من الغوایة وکشف بالخاصة عن العامة
ظلامها • ولا تزال طائفة منهم قائمین علی الحق صنع ذلک لطفا بهم واکراما • ولا یزال عدول کل طبقة منهم ینفون التحریف

مصفی • ما ایکا ما کان اشد انتقادا مالک للرجال رحمت کناد خدائے مالک را چه بسیار بود سره را از ناسره ممتاز ساختن
مالک در مردمان وقال ایضا کان مالک لا یبلغ من الحدیث الا صحیحا ولا یحدث الا عن ثقاة الناس وما اری المدینة
الا ستخرب بعد موت مالک بود مالک رفع نمیکرد از حدیث مگر صحیح را وحدیث نمی کرد مگر از معتمدان ونمی بینم مدینه را مگر که خراب
خواهد شد بعد موت مالک وقال عبد الرحمن بن مهدی ما بقی علی وجه الارض احد امن علی حدیث رسول الله صلی الله علیه وآله
وسلم من مالک بن انس باقی نمانده است بر روی زمین هیچکس امین تر بر حدیث آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم از مالک
ابن انس وقال ایضا ما اقدم علی مالک فی صحة الحدیث احدا مقدم نمی کنم بر مالک در صحت حدیث هیچکس را وقال ایضا سفیان
الثوری امام فی الحدیث ولیس بامام فی السنة والاوزاعی امام فی السنة ولیس بامام فی الحدیث ومالک بن انس امام
فیهما جمیعا سفیان ثوری امام است در حدیث ونیست امام در سنت واوزاعی امام است در سنت ونیست امام در
حدیث ومالک بن انس امام است در هر دو باب همه یکجا حافظ ابن صلاح را از معنی این کلام سوال کردند پس گفت
سنت اینجا ضد بدعت است پس گاہے آدمی عالم میباشد بحدیث وعالم نمی باشد بسنت مؤلف گوید شرح این کلام
بسطے می طلبد باید دانست که سلف در استنباط مسائل وفتاوی بر دو وجه بودند یکے آنکه قرآن وحدیث وآثار صحابه
جمع میکردند واز آنجا استنباط می نمودند واین طریقه اصل راه محدثین است ودیگر آنکه قواعد کلیه که جمعی از ائمه تنقیح وتهذیب
آن کرده اند یاد گیرند بے ملاحظه ماخذ آنها پس هر مسئله که وارد میشد جواب آن از همان قواعد طلب میکردند واین طریقه
اصل راه فقها ست وغالب بر بعض سلف طریقه اولی بود وبر بعض آخر طریقه ثانیه واشاره بهمین معنی است آنکه گفته
اند که حماد بن ابی سلیمان اعلم ناس بود بمسائل ابراهیم نخعی یعنی بقواعد کلیه که وی در فتاوی تهذیب وتنقیح کرده بود وچون
امام مالک در موطا از قواعد مقرره اهل مدینه بسنت تعبیر میکند جائیکه میگوید السنة التی لا اختلاف فیها عندنا کذا وکذا عبد الرحمن
ابن مهدی هم بهمان اصطلاح رفته است وگفته است که سفیان ثوری در کوفه امام بود در نقل حدیث وآثار صحابه
اسانید صحیحه واقامت لفظ حدیث وتفریق آنها در ابواب فقه واستحضار احادیث در هر بابے واوزاعی امام بود در معرفت
قواعد کلیه سلف در هر بابے از ابواب فقه ومالک امام است در هر دو باب وثبوت این معنی پیش مشتغلان بفن حدیث
در ظهور کالشمس فی رابعة النهار است وقال ایضا ما رایت اعقل من مالک ندیدم دانا تر از مالک وقال یحیی بن سعید
القطان ویحیی بن معین مالک امیر المؤمنین فی الحدیث امام مالک بادشاه مسلمانان است در حدیث وقال ابن معین
تقلید وعمل برحسب حجة الله علی خلقه بود مالک از حجتهاے خدا تعالی بر خلق او وقال ابن وهب لولا مالک واللیث لضللنا
مخصوص فرماو آراء صحابه وتابعان وپیروان ایشان قال ابن قدامة کان مالک احفظ اهل زمنه بود مالک حافظ ترین اهل عصر

مُسَوّیٰ ۔ والانتحال لیصیر العلم معتدلا قواما ۔ واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له ملکا قادرا عظیما سلطانا ۔
واشهد ان سیدنا و حبیبنا محمدا عبده و رسوله الذی ادم فمن دونه تحت لوائه حین یقوم للشفاعة قیاما ۔

مصفّٰی۔ خود و پسر عبد الله بن احمد بن حنبل پدر خود را من اثبت اصحاب الزهری کیست حافظ ترین اصحاب
زهری قال مالک بن انس فی کل شئ گفت مالک بن انس حافظ ترین اهل عصر است در هر چیز چه در حدیث زهری
و چه غیر آن وقال البخاری اصح الاسانید مالک عن نافع عن ابن عمر صحیح ترین اسانید این اسناد است مالک عن
نافع عن ابن عمر ابو نعیم در حلیه آورده است که امام مالک گفت نه خفتم هیچ شبے مگر که دیدم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم
باید دانست که امام مالک پسر انس بن مالک بن ابی عامر بن عمرو بن الحارث الاصبحی است ابو عامر صحابی جلیل القدر
است حاضر شد در غزوات همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم الا غزوه بدر و مالک از کبار تابعین است و از علمائے ایشان
و او یکے از جمله آن چهار کس است که بردا شتند عثمان را بوقت شب بسوی قبر او دران هنگامه و فتنه که هیچکس این امر
نتوانست کرد روایت میکند از حضرت عمر و حضرت عثمان و ابو سهیل نافع بن عامر عم امام مالک از ثقات تابعین است
امام مالک از وی روایت بسیار دارد و امام مالک متولد شد در سنه ثلث و تسعین یعنی نود و سه و بعضے گفته اند در نود
و حامل شد مادر او باو سه سال و بود مالک دراز قامت بزرگ سر موے سر نداشت بغایت سفید رنگ مائل بسرخی
بود سفید شده سر و ریش او و اکثر اخذ حدیث او از اهل مدینه است و علم را دست بدست از ایشان گرفت نخست
علم فقه و فتاوی دوران میکرد بر حضرت عمر و وے واسطه عقد بود درین باب و بعد ازان بر فقهائے صحابه مثل ابن
عمر و عائشه و ابن عباس و ابو هریره و انس و جابر دوران کرد و ایشان مرکز دائره آمدند و بعد از ایشان این کار و بار
بر فقهائے سبعه افتاد مانند سعید بن المسیب و عروه و سالم و قاسم و بعد از ایشان بر زهری و یحیے بن سعید و زید بن اسلم
و ربیعه و ابی الزناد و نافع و بعد از ایشان وارث ایشان امام مالک شد و حدیث و آثار ایشان تدوین فرمود و آنچه از
سینه بسینه منتقل میشد در بطون قراطیس ودیعت نمود و اهل آفاق از جمیع امصار بسوے او متوجه شدند چه در نقل حدیث
و چه در فتاوی و سرآمد همه شد در وقت خود و شهرت عظیم یافت که هیچکس دران شهرت و قبول نزدیک باو و مشابه او
نبود و مدتے مدید باین ریاست و دیانت در مدینه مکرمه که روح عالم است و دل امصار مکث فرمود بعد ازان روز یکشنبه
مریض شد و بیست و دو روز مریض ماند و روز یکشنبه دهم ربیع الاول و بعضے گفته اند چهار دهم ربیع الاول سنه تسع و سبعین
و مائة بدار القرار انتقال فرمود سحنون گفت عمر امام مالک هشتاد و هفت سال بود و در مدینه مشرفه در منصب اجتهاد و افتا
شصت سال مکث فرمود انتهی پس درین مدت از اطراف و جوانب مسائل پیش او می آمدند و جواب با صواب می
فرمود چنانکه شاعری در مدح وے گفته شعر یدع الجواب فلا یراجع هیبة ۞ والسائلون نواکس الاذقان ۞ ادب
الوقار و عز سلطان التقی ۞ فهو المطاع ولیس ذا سلطان ۞ یعنی میگذارد جواب را در حالیکه سائلان سر بشیب افگنده

مُسَوّٰی وصلی الله علیه وعلی آله واصحابه وعلی متبعه الذین حازوا من السعادة سهاما اما بعد فیقول الفقیر الی رحمة الله الکریم احمد المدعو بولی الله بن عبد الرحیم الدهلوی وطنا العمری نسبا عفی الله عنه والحقه بسلفه الصالحین ان علم الفقه اشرف العلوم وانفعها واوسعها وکتاب الموطا اصح کتب الفقه واشهرها واقدمها

مصفّٰی۔ باشند زنہار یعنی مجال گفتگو نماند پس گفت وشنود کردہ نشود باو از جہت ہیبت وآن ہیبت ادب وبردباری وعزت بادشاہی تقوی ست پس وی فرمان برداری کردہ شدہ است ونیست صاحب بادشاہی وعمرو بن سعد الانصاری شبے کہ امام مالک انتقال فرمود درخواب دید کہ گوینده میگوید شعر لقد اصبح الاسلام زعزع رکنه ٭ غداة ثوی الهادی لدی ملحد القبر ٭ امام الهدی مازال للعلم صائنا ٭ علیه سلام الله فی آخر الدهر ٭ ہر آئینہ گشت اسلام باین صفت کہ جنبش دادہ شد اساس او راصباحی کہ جائے گرفت راہنمائے عالم نزدیک لحد قبر امام ہدایت ہمیشہ نگاہ دارندہ علم بود بروے سلام خدا باد تا آخر زمان وباید دانست کہ مدینہ مشرفہ در زمان او پیشتر از زمان متاخرے شبیہ مرجع فضلا ومحط رجال علما بودہ است وچنانکہ تقریر کردیم زمانے بعد زمانے مفتیان عظیم الشان کہ ہمہ عالم را قبلہ توجہ علم ایشان بود پیدا میشدند ودر آخر ہمہ این کار وبار برامام مالک افتاد وامام مالک وارث آن ہمہ شد چنانکہ اشیائے محسوسہ را کسے از دست کسے میگیرد وگرفتن او بدست خودش محسوس میشود ووی آنچہ یاد گرفتہ بود در کتاب درج فرمود وطوائف عالم بکتاب او رجوع کردند ومذہب امام شافعی فی الحقیقت تفصیل کتاب اوست وامام محمد را سرمایہ فقاہت در مبسوط علم اوست بالجملہ این چہار اماماند کہ عالم را علم ایشان احاطہ کردہ است امام ابوحنیفہ وامام مالک وامام شافعی وامام احمد این دو امام متاخر شاگرد امام مالک بودند ومستمدان از علم وے ودر عصر تبع تابعین نبودند مگر ابوحنیفہ وامام مالک آن یک شخصے است کہ رؤس محدثین مثل احمد وبخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد ونسائی وابن ماجہ ودارمی یک حدیث از وے در کتابہائے خود روایت نکردہ اند ورسم روایت حدیث از وے بطریق ثقاة جاری نشد وآن دیگر شخصے است کہ اہل نقل اتفاق دارند برآنکہ چون حدیث بروایتے او ثابت شد بدرجہ اعلی صحت رسید اما التزام صحت پس شافعی گفته ما علی ظهر الارض کتاب بعد کتاب الله اصح من کتاب مالک نیست بروے زمین کتابے بعد کتاب اللہ صحیح تر از کتاب مالک ودر روایتے ما وضع علی الارض کتاب هو اقرب الی القرآن من کتاب مالک ودر روایتے دیگر ما فی الارض بعد کتاب الله اکثر صوابا من موطا مالک گفت حافظ مغلطائی اول من صنف الصحیح مالک اول کسیکہ تصنیف کرد صحیح را مالک است گفت حافظ ابن حجر کتاب مالک صحیح عنده وعند من تقلده علی ما اقتضاه نظره من الاحتجاج بالمرسل والمنقطع وغیرهما کتاب مالک صحیح است نزدیک مالک ونزدیک کسیکہ تقلید مالک کردہ است بر نہجے کہ اقتضا کردہ است او را نظر امام مالک وآن مذہب استدلال است بمرسل ومنقطع وغیر آن یعنی علما مختلف اند در عمل بمرسل ومنقطع پس امام مالک وابوحنیفہ واکثر

مُسَوّٰی ++ واجمعها وفق اتفق السواد الاعظم من الملة المرحومة على العمل به والاجتهاد في روايته ودرايته والاعتناء بشرح مشكلاته ومعضلاته والاهتمام باستنباط معانيه وتشييد مبانيه ومن تتبع مذاهبهم ورزق الانصاف

مصفی ۔ علمائے تبع تابعین بصحت عمل بآن رفته اند ونزدیک ایشان قول حضرت عمر و مانند آن دلیل می تواند شد واتفاق جمعی از تابعین مدینه دلیل می تواند شد پس امام مالک بر حسب مقتضاء اصل خود رفته واین علل قادح در صحت حدیث نزدیک او نیستند پس موطا همه آن برائے مالک و ابوحنیفه و سائر تبع تابعین صحیح باشد سیوطی زیاده کرده است بر حافظ ابن حجر و گفته است که مرسل و منقطع حجت است نزدیک مالک و سایر آنانکه موافق او بند درین مسئله وهمچنین حجت شد نزدیک ما وقتیکه معتضد باشد بروایة مرفوعه یا موقوف صحابی و در موطا هیچ مرسل نیست مگر که معتضد است بروایات مرفوعه همان لفظ یا بمعنی آن پس صواب آنست که گفته شود که موطا صحیح است نزدیک جمیع فقیر گوید اهل کتب ستة و حاکم و مستدرک سعیها کرده اند در وصل مرسل مالک و رفع موقوف وی گویا این همه شروح موطا اند ومتممات آن و هیچ موقوف واثر تابعی نیست مگر آنرا مأخذے هست از کتاب وسنت چنانکه درین شرح خواهی دید و ابن عبد البر کتابے تصنیف کرده است در وصل ما فی الموطا من المرسل و گفت جمیع آنچه در موطا است از بلغه وعن الثقة عنده و مانند آن شصت ویک حدیث است و همه آن مسند است از غیر طریق مالک الا چهار حدیث که ما نمی شناسیم مأخذ آن والله اعلم یکے انی لا انسی ولکن انسیٰ دیگر ان رسول الله

صلی الله علیه وآله وسلم اُرِیَ اعمار الناس الحدیث سویم قول معاذ آخر ما اوصانی رسول الله صلی الله علیه وسلم وقد وضعت

رجلی فی الغرز ان قال حسن خلقک للناس چهارم اذا نشأت بحریة ثم تشامت فتلک عین غدیقة فقیر گوید این احادیث اگر باین الفاظ واین هیات ثابت نشد پس معناش صحیح است واین مبحث اگر خدا خواسته است در جائے خود مذکور گردد ان شاء الله تعالیٰ اما شهرت موطا پس از امام مالک موطا را جمّ غفیر از هر فریق روایت کرده اند از پادشاهان رشید وامین ومامون بلکه گفته اند مهدی وهادی نیز روایت کرده اند واز مجتهدین شافعی ومحمد ابن الحسن بلا واسطه واحمد عن عبد الرحمن بن مهدی وجماعات عنه وابو یوسف عن رجل عنه واز محدثان جماعتیکه حصر آنها میسر نیست واز اصحاب مالک یحیی بن یحیی مصمودی وابن قاسم ورضیع واز صوفیه ذوالنون مصری وغیر آن واز اهل مصر وشام وعراق ویمن وخراسان همه روایت کرده اند ونسخ موطا زیاده از سی نسخه است شیخ ابن عبد البر کتاب تمهید واستذکار را بر دوازده نسخه نهاده که اشهر آن واقوی اند قاضی عیاض گفته اعتنا کرده نشده است

له قوله فی الغرز هو الرکاب من الجلد ۱۲ مجمع سله نشأت وانشأ اذا خرج وابتدأ وانشأ یفعل کذا ای ابتدأ الفعل وانشاء الله الخلق ابتدأ خلقهم ۱۲ مجمع البحار سله قوله بحریة اراد بالبحریة السحاب لان البحر من المدینة فی الجهة الیمنیة وهی الجنوب وتشامت ای قصدت الشام وهو الجانب للذی هب منه الشمال ۱۲ سکه قوله غدیقة ای کثیرة الماء وصغرتها للتعظیم ۱۲ ۵ه قوله تشامت ای اخذت نحو الشام اشأم وشائم اذا اتی الشام کایمن یامن

فی الیمن ۱۲ مجمع سه غرز رکاب چرمین که در پالان شتر ۱۲ من کتاب نهت ه القول حج هذا الحدیث اورده الشافعی فی الام ۱۲

مسوّی: ومن نفسه علم لا محالة ان الموطأ عمدة مذهب مالك واساسه وعمدة مذهب الشافعي واحمد وراسه
ومصباح مذهب ابي حنيفة وصاحبيه ونبراسه وهذه المذاهب بالنسبة للموطأ كالشرح للمتون وهو منها بمنزلة
الدوحة من الغصون وان الناس وان كانوا من فتاوى مالك في رد وتسليم وتنكيت وتقويم فانما هم

مصفّٰی: هیچ کتابی مانند آنکه اعتنا کرده اند بموطا پس از متقدمین شرح کرده است او را ابن عبد البر در تمهید
استذکار و ابوالولید بن صفار در کتاب مرغب جمعی کثیر را نام برده است و در بیان تحریف مشارق قاضی عیاض
کتابی عجیب است و بعضی برای او مسند تصنیف کرده اند بعضی در اسماء الرجال و وصل منقطع آن سخن گفته اند و بعد
ازان زمانی نگذشت که جماعهٔ از علماء متعرض شرح و بیان یا روایت و اسناد آن نشده تا آنکه این فقیر روایت کرده
آنرا از بعض اهل مکه مسلسلاً ◆ بقراءة الجمیع او سماعه الی مالک بغیر الانقطاع و هیچ کتابی از کتب اهل عصر مالک
امروز یافته نمیشود چه جای تسلسل سماع و اما قبول اهل اسلام آنرا پس اهل مذهب مالک خود عمل ایشان برآنست
و اصل مذهب شافعی و سر مشق اجتهاد او موطا مالک است و در بعض جاها تعقب کرده است و در ترجیح روایات اختلاف
نموده است و محمد را در مبسوط و غیر آن سرمایهٔ تصانیف موطا است و الآثار که از امام ابوحنیفه روایت کرده است تخریج
مسائل فقه را کفایت نمی کند و در موطا بسیار جا میگوید و به اقول و به کان یقول ابو حنیفة و اتفقوا اصحاب کتب سته آنرا
بقبول پس اظهر ازان است که گفته شود و بخاری تا وقتیکه از مالک متصل مرفوع یابد عدول نمیکند ازوی بروایت غیر وی
مگر آنکه بشرط خود نیابد پس شواهد می آرد برای او و در بسیاری از مواضع آثار موطا را استشهاد میکند یا اشارات حدیث
و اینجا آست آن آثار ترتیب و استیعاب پس باید دانست که در عصر صحابه و تابعین رسم تدوین علم نبوده است تا آنکه عمر
بن عبد العزیز خلیفه شد و بفقهای عصر خود نوشت که سنن آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم و آثار حضرت عمر رضی الله عنه
بنویسند و ابن شهاب ابتدای آن کرد لیکن بغیر ترتیب و تبویب بعد ازان کبار اهل طبقهٔ ثالثه بتصنیف و تبویب
مشغول شدند پس ربیع بن صبیح و سعید بن عروبه طرفی از علم تدوین کردند بعد ازان امام مالک تدوین احکام فرمود
و بر جمیع ابواب فقه تکلم نمود و آنچه قوی بود از احادیث مرفوعه اهل حجاز جمع نمود بعد ازان شرح کرد آنرا بمراسیل بلاغات
و اقوال صحابه و فتاوی تابعین و ابن جریج بمکه و اوزاعی بشام و سفیان ثوری بکوفه و حماد بن سلمه ببصره و هشیم بواسط و معمر
بیمن و ابن مبارک بخراسان و جریر بن عبد الحمید بری قریب بهمین وضع بتصانیف پرداخته اند و نزدیک بهمین
تصنیف مسانید مستور شد و احادیث آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم منفرد ساختند از آثار و غیر آن و امام مالک
در موطا قریب ده هزار حدیث جمع کرده بود بعد ازان روز بروز نظر میکرد و آنرا کم میساخت تا این قدر باقی ماند و ابو حاتم
رازی را گفته شد که موطا را چرا موطا گفته اند گفت شیئ قد صنفه و وطاه للناس حتی قیل موطا مالک بن انس این موطا
چیزیست که تصنیف کرده و ممهد ساخته آنرا برای مردمان تا آنکه گفته شد او را موطا مالک و چون مالک در احکام فقه

مسوّی ✦ المشرب لا تأتی لهم المذهب الا بما سعی فی ترتیبه واجتهد فی تهذیبه قال الشافعی لذ الناس
احد امنّ علیّ فی دین الله من مالک وعلم ایضاً ان الکتب المصنفة فی السنن کصحیح مسلم وسنن ابی داود والنسائی

مصنفی | کتابے مرتب ساخت ونام او مؤطا نهاد وجماعهٔ دیگر نیز بتصانیف پرداختند پس گفته شد بامام مالک تو نفس
خود را در محنت انداخته بودے به تصنیف این کتاب وحالا مردمان امثال آن ساختند فرمود خواهید دانست که مقبول
نخواهد شد ازین تصانیف مگر انچه بآن وجه الله اراده کرده باشند پس بعد زمانے نام ونشانے ازان کتب شنیده نشد گویا
در چاه انداخته شد آنها را و مالک روزے از مطرف بن عبد الله پرسید که مردمان چه میگویند در مؤطا من گفت الناس
رجلان محب مطرٍ وحاسد مفترٍ مردمان دو قسم اند بعض دوست مبالغه کننده است در ثنا وبعض حسد کننده
افترا نماینده پس گفت مالک ان مدّ بک عمر فتری ما یرید الله به اگر دراز کرده شود ودر حق تو عمر را خواهی دید انچه اراده کرده
است خدائے تعالی با او ابو بکر ابهری گفته جمله انچه در مؤطا موجود است از آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم وصحابه و
تابعین هزار وهفت صد وبست حدیث است مسند از انجمله ششصد حدیث ومرسل دو صد وبست ودو و
موقوف ششصد وسیزده واز قول تابعین دو صد وهفتاد وپنج وابن حزم گفته شمار کردم انچه در مؤطا است پس
یافتم از مسند پانصد وچند حدیث وسی صد وچند مرسل والله اعلم بحقیقة الحال بالجمله این فقیر درین شرح حرص تمام
نموده است برآنکه مرتب سازد احادیث مؤطا را بر ترتیب کتب فقه چنانکه خواهی دید وسعدون را در مدح مؤطا
قصیده ایست بغایت لطیف کلام خود را در مدح مؤطا بآن ختم کنم قصیده اقول لمن یروی الحدیث ویکتب ✦
ویسلک سبل الفقه فیه ویطلب ✦ میگویم کسے را که روایت حدیث میکند وے نویسد آنرا ومیرود در راههاے فقاهت
وطلب می کند اجتهاد را ان احببت ان تدعی لدی الحق عالماً ✦ فلا تعد ما تحوی من العلم یثرب ✦ اگر خواهی
که خوانده شود ترا نزدیک خداے تعالے عالم پس تجاوز مکن از انچه حاوی آن شده است مدینه منوره از علم احادیث و
آثار را ✦ اتترک دارا کان بین بیوتها ✦ یروح ویغدو جبرئیل المقرب ✦ آیا ترک میکنی دار الهجرة را که درمیان
خانهاے او در وقت شام می آمد ووقت صبح می آمد جبرئیل مقرب ومات رسول الله فیها وبعده ✦ بسنته اصحابه
قد تأدبوا ✦ ووفات یافت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم دران دار الهجرة وبعد از آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم
اصحاب آنحضرت بسنته او ادب پذیر شدند وفرق شمل العلم فی تابعیهم ✦ وکل امرء منهم له فیه مذهب ✦ وپراگنده کرده
شد علمیکه مجموع بود درمیان تابعین صحابه وهر مردے را از تابعین دران علم مذهبے بود فخلصه بالسبل للناس مالک
ومنه صحیح فی المجس واجرب ✦ پس خالص ساخت علم را درین راههاے مختلف براے مردمان امام مالک واز علم
دو قسم پیدا شده بود تندرست وقت دست رسانیدن وبمرض خارش مبتلا شده فابدا تصحیح الروایة داءه ✦
تصحیحها فیه دواء مجرب ✦ پس ظاهر کرد مرض علم را امام مالک بسبب آنکه بصحت حکم کرد روایة را وبصحت حکم کردن

مُسَوّٰی | ومایتعلق بالفقه من صحیح البخاری وجامع الترمذی مستخرجات علی الموطا
نجوم مرقومه ونجوم مرقومه مطمح نظرهم فیها وصل ما ارسله ورفع ما اوقفه واستدرک (مقصد ١٢)

مُصفّٰی | آن روایت در علم دوائے مجرب است ولم یلح نور الموطا لمن سری * بلیل عماه ما دری این یذهب *
و اگر ظاهر نمے شد نور موطا برائے کسیکه وقت شب رفت در شبکوری خود هرگز ندانستے که کجا میرود فبادر موطا
مالک قبل فوته * فما بعده ان فات للحق مطلب * پس شتاب کن بسوئے موطا مالک پیش ازانکه بدست تو نیاید
پس نیست بعد موطا اگر بدست نیامد برائے حق مطلبے * ودع للموطا کل علم تریده * فان الموطا الشمس والعلم کوکب *
بگذار بسبب شغل موطا هر علمیکه خواسته آنرا پس هر آئینه موطا آفتاب است وسائر علم ستاره است * هو الاصل طاب الفرع
منه لطیبه * ولم لا تطیب الفرع والاصل طیب * موطا اصل است در علم خوش شده است فروع علم احکام بحیثیت
خوبی موطا وچرا خوش نشود فروع حال آنکه اصل او خوش است * هو العلم عند الله بعد کتابه * وفیه لسان
الصدق بالحق معرب * موطا همانست علم مقبول نزدیک خدا تعالی بعد کتاب الله که قرآن عظیم است ودر موطا
زبان راستی بامور واقعی خبر دهنده است * لقد اعربت آثاره ببیانها * فلیس لها فی العالمین مکذب * هر آئینه الهیها
کروند آثار موطا به بیان واضح خویش احکام شرع را پس نیست اورا در عالمها هیچ دروغ دارنده * ومما به اهل
الحجاز تفاخروا * بان الموطا بالعراق محبّب * واز جمله آنچه بآن اهل حجاز مفاخرت کرده اند بر جمیع اقطار آنست که موطا
در عراق دوست داشته شده است واعتبار آن بیشتر دارند * ومن لم یکن کتب الموطا ببیته * فذاک من التوفیق بیت
مخیّب * وهرکه ننوشت موطا را در خانه خود پس آنخانه خانه ایست بمطلب نارسیده از توفیق * اتعجب منه اذ علا فی حیاته
تعالیه من بعد المنیة اعجب * اتعجب میکنی از مالک بسبب آنکه بلند شد قدر او در حیات او بلند قدر بے او بعد از
مرگ عجب تر است * جزی الله عنا فی موطاه مالکا * بافضل ما یجزی اللبیب المهذب * جزا دهاد خدا تعالی
از جانب ما مالک را در موطاے او بهترین آنچه جزا داده میشود دانائے آراسته شده را * لقد احسن التخلیص فی کل
ما روی * کذا فعل من یخشی الاله ویرهب * هر آئینه نیک کرد خالص کردن زر از خاک در هرچه روایت کرد همچنین
است کار کسیکه ترسد از خدا و هراسان میباشد * لقد فاق اهل العلم حیا ومیتا * فاضحت به الامثال للناس تضرب *
هر آئینه فائق شد بر اهل علم در حالیکه زنده بود و در حالیکه مرده بود پس شدند داستانها بنام مالک زده میشود در میان مردمان هرگاه
خواهند بعلم وصف کنند گویند مالک عصر خود است * وما فاقهم الا بتقوی وخشیة * واذا کان یرضی فی الاله ویغضب *
و فائق نشد بر عالمان مگر بتقوی خدا تعالی و ترس او و بسبب آنکه راضی میشد برائے خدا و غضب میکرد برائے خدا * فلا
زال یسقی قبره کل عارض * بمنبثق ظلمت عزالیه تسکب * پس همیشه باد که آب دهد قبر او را هر ابر با آب بسیار
جاری که هست دهان مشکهائے او ریزان وازان شاخ وبرگ یکے آنست که بیقین معلوم شد که طریق اجتهاد وفقه

العزالی جمع العزلاء فم المزادة الاسفل ١٢

مُسَوّٰی ما فاته وذكر المتابعات والشواهد لما اسنده واحاطة جوانب الكلام من كل وجه وخلافه
وبالجملة قد يمكن تحقيق الحق في هذا ولا ذلك الا بالاكباب على هذا الكتاب هذا وقد شرح الله صدری والحمد لله

مُصفّٰی یعنی معرفت احکام شرعیه از ادلۂ تفصیلیه امروز مسدود است الا از یک وجه که موطا را پیش نظر گیرد و وصل مرسل آن و
ماخذ اقوال صحابه و تابعین بشناسد و نظر مجتهدانه که تحدید مفهوم الفاظ و تطبیق دلائل و تبیین رکن و شرط و ادب و تخلص بقواعد
کلیه جامعه مانعه و معرفت علل احکام و تعمیم و تخصیص احکام بر حسب علل و مانند آنست اختیار کند و تعقبات شافعی و غیر آن در
نظر دارد و بعد از آن جهد کند بعلم احکام آلهی و تیقین یا غالب رائے حاصل کند بدلالت دلائل بر آن مسائل و تفصیل این مجمل
آنست که اجتهاد در هر عصر فرض بالکفایه است و مراد از اجتهاد اینجا نه اجتهاد مستقل است مثل اجتهاد شافعی که در معرفت
تعدیل و جرح رجال و معرفت لغت و مثل آن محتاج بشخصے دیگر نبود و همچنین در درایت مجتهدانه مسبوق بارشاد کسے نه بل معرفت
احکام شرعیه از ادلۂ تفصیلیه و تفریع و ترتیب مجتهدانه اگرچه بارشاد صاحب مذهبے بوده باشد و آنکه گفتیم اجتهاد در هر عصر فرض [بجهت]
آنست که مسائل کثیرة الوقوع غیر محصور اند و معرفت احکام آلهی در آنها واجب و آنچه مسطور و مدون شده است غیر کافی و
در آنها اختلاف بسیار که بدون رجوع بادله حل اختلاف آن نتوان کرد و طرق آن تا مجتهدین غالبا منقطع پس بغیر عرض
بر قواعد اجتهاد راست نیاید و آنکه گفتیم که امروز طرق اجتهاد مسدود است الا ازین جهت بسبب آنست که صرف احادیث جمیع
احکام را کفایت نمیکند لابد است از آثار صحابه و تابعین و حالا هیچ کتابے که مخدوم باشد و نظر مجتهدانه در آن کرده باشند طبقة
بعد طبقة غیر موطا نیست و این امر محتاج بدلیل نیست نزدیک کسیکه کتب ماثوره که اصول شرع اند شناخته باشد و نظر
مجتهدانه و تکلم علما در آن دانسته باشد و ساده لوحان زمان ما که ازین جانب بکلی معرض اند ناقه ضعیفت مهار سے در بینی خود
محکم کرده اند نمیدانند که کجا میروند کار و بار ایشان دیگر است و ایشان را فهم این امور تکلف نتوان کرد سه خلق الله للحروب
رجالا ٭ و رجالا لقصعة و ثرید ٭ بالجمله بملاحظه این امور شوق روایت موطا اولا و شرح آن ثانیا پیدا کرده و در شرح
ترتیب و تبویب مسائل فقهیه بر حسب ترتیب کتب فقه و ذکر آیات متعلقه بهر باب و شرح غریب و ترجمه هر حدیثے و بیان
اختلاف فقها در هر مسئله بوجود آمد و تحدید الفاظ وارده در نصوص و استخراج علت هر حکمے و تخلص بواسطه آن بقواعد کلیه جامعه مانعه
و تعقب شافعی و غیر آن که غوامض اسرار اجتهاد است ذکر کرده شده و وصل مرسل و ماخذ اقوال صحابه و تابعین که از غوامض علوم
محدثین است نیز ذکر کرده شد و اگر اهل زمان بفهم این غوامض نرسند و آنرا غنیمت نشمارند گله نیست زیرا که از غوامض مجتهدین
و غوامض محدثین هر دو معرض و متغافل اند والمرء لا یزال عدوا لما جهل باید دانست که امام مالک بنائے فقه بر حدیث
آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم نهاده است که مسند باشد یا مرسل ثقات بعد از آن بر قضایاے حضرت عمر و بعد از آن بر فتوی ابن
عمر و عمل او و بعد از آن بر فتاوی سائر صحابه و فقهاے مدینه که سعید بن المسیب و عروة بن الزبیر و قاسم و سالم و سلیمن بن یسار و
ابو سلمه و ابو بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام و ابو بکر بن عمرو بن الحزم و عمر بن عبد العزیز الخلیفه و مانند ایشانست اما اختیار

مسوّی | أن أرتب احاديثه ترتيبا يسهل تناولها وأترجم على كل حديث بما استنبط منه جماهير العلماء وأضم الى ذلك من القرآن العظيم الآية للفقيه من حفظه ومن تفسيره ما لا بد له من معرفته وأذكر في كل باب مذهب الشافعية

مصفّٰی | قضایاے حضرت عمر پس از جہت آنست کہ راے ایشان موافق وحی و کتاب بود غالبا و آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم خبر دادند از رویاے خود کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم لبن خوردند و بقیہ خود را بعمر دادند و تعبیر آن علم بود و بر عمر قمیصے سابغ دیدند و تعبیر آن علم بود از جہت آنست کہ غالباً قضایاے حضرت عمر صحیح علیہ صحابہ شدند و اما عمل ابن عمر پس بسبب آن اختیار نمود کہ اکابر صحابہ باستقامت او و وثوقیت او دران باب بر سائر صحابہ گواہی دادہ اند از انجملہ قول حذیفہ لقد ترکنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم یوم توفی وما منا احد الا وغیرنا کان علیہ الا عمر وعبد اللہ بن عمر ہر آئینہ گذاشتیم آنحضرت را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم روزیکہ متوفی شد حال آنکہ نسبت از جملہ ما ہیچکس الا تغیر کرد از ان وضع کہ بران بود دیگر عمر و عبد اللہ بن عمر قال مالک بن انس وقال ابن شہاب لا نعدلن عن رای ابن عمر فانہ قام بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ستین سنۃ فلم یخف علیہ شیٔ من امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم واصحابہ عدول مکن از راے ابن عمر پس ہر آئینہ وے اقامت کرد بعد آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم شصت سال پس پوشیدہ نماند بروے چیزے از حال آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و اصحابش و عائشہ رضی اللہ عنہا گفت ما رأینا الزم للامر الاول من عبد اللہ بن عمر ندیدیم لازم تر امر اول را یعنی سنت آنحضرت را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم از عبد اللہ بن عمر و محمد بن حنیفہ گفتہ کان ابن عمر خیر ہذہ الامۃ بود ابن عمر بہترین این امت سعید بن جبیر گفت ودیم ابن عمر و ابو ہریرۃ و ابو سعید و غیر ایشانرا کانوا یرون انہ لیس احد منہم علی الحال التی فارق علیہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم غیر ابن عمر این جماعہ از صحابہ میدیدند کہ نیست ہیچکس از ایشان بر انحال کہ مفارقت کردہ بود آنحضرت را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بر آن غیر ابن عمر و جابر گفت اذا سرکم ان تنظروا الی اصحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم لم یغیروا ولم یبدلوا فانظروا الی عبد اللہ بن عمر ما منا احد الا غیر وقتیکہ خوش وقت کند شمارا کہ ببینید بسوی اصحاب آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم آن اصحاب کہ تغیر و تبدیل نکردہ اند پس ببینید بسوے عبد اللہ بن عمر نیست از ما ہیچکس مگر کہ تغیر کردہ و ابو جعفر گفتہ لم یکن من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اذا سمع من رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حدیثا احذر ان لا یزید ولا ینقص منہ من ابن عمر نبود ہیچکس از اصحاب آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم وقتیکہ می شنیدند حدیثے از آنحضرت صلعم ترسان تر از آنکہ زیادہ کند یا نقصان نماید از ابن عمر و نافع گفت لو رایت ابن عمر یتبع آثار رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم لقلت ہذا المجنون اگر میدیدے ابن عمر را چون پیروی آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم میکرد میگفتے این مجنون است و جعفر بن محمد عن ابیہ عن جدہ علی بن الحسین روایت میکند کہ علی بن الحسین میگفت کہ ابن عمر زاہد ترین قوم است و صائب ترین ایشان از روے راے انتہی آثار و مستدرک حاکم مذکور است و یکے از آثار استقامت ابن عمر عدم مداخلۂ او ست در فتن با حضرت مرتضی علی بیعت

مسوی والحنفية إذ هما الفئتان العظيمتان اليوم وهم اكثر الائمة وهم المصنفون في اكثر الفنون الدينية وهم القادة الائمة ولم اتعرض لمذهب غيرهما تسهيلا على طالبي الكتاب ورغبة فيما هو الاهم في الباب الا في مواضع لنكت

مصفّٰی کرد بان شرط که با هیچ مسلمانے قتال نکند و حضرت مرتضیٰ بآن معنی رضا داد و از جہت از محاربات آنجناب تخلف نمود
نافع نقل کرده است که ابن عمر داخل شد در کعبه پس شنیدیم او را که در سجده میگفت قد تعلم ما یمنعني من مزاحمة قریش علی هذه
الدنیا الا خوفك هر آئینه میدانی که منع نمیکند مرا از مزاحمت قریش برین دنیا مگر خوف تو و سبب اختیار اقوال تابعین مدینه آنست
که مدینه مرجع بلاد و دول امصار بوده است و علماء زمانا بعد زمان در آنجا میرفتند و آرا خود را برائے اہل مدینه عرض میکردند پس
نزدیک اہل مدینه علوم منقح بود نا که نزدیک غیر ایشان نبودند و مشائخ مالک همه از اہل مدینه اند الا شش کس ابو الزبیر از اہل مکه و
حمید طویل و ایوب سختیانی از اہل بصره و عطاء بن عبد الله از اہل خراسان و عبد الکریم از اہل جزیره و ابراهیم بن ابی عبلة از اہل
شام باید دانست که امام مالک حدیث عبد الله بن عمر عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم غالباً روایت میکند عن نافع عن ابن
عمر وعن عبد الله بن دینار عن ابن عمر وگاهی ابن عمر روایت میکند عن عمر عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم وحدیث عائشة عن النبي
صلی الله علیه وسلم غالباً روایت میکند عن ابن شهاب عن عروة او عن قاسم عن عائشة وعن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة
وعن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه عن عائشة وعن یحیی بن سعید عن عمرة عن عائشة وعن ابی الرجال عن امه عمرة عن عائشة
وحدیث ابی هریرة عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة وعن العلاء بن عبد الرحمن
عن ابی هریرة وعن ابن شهاب عن سعید بن المسیب وعن ابی سلمة او عن ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام عن
ابی هریرة و یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة و سهیل بن ابی صالح عن ابیه عن ابی هریرة وعن سمی عن ابی
صالح عن ابی هریرة و سعید بن ابی سعید عن ابیه عن ابی هریرة وحدیث انس عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم عن ابن
شهاب عن انس وعن ربیعة بن ابی عبد الرحمن عن انس وعن اسحق بن عبد الله بن ابی طلحة عن انس وعن حمید عن
انس وعن عبد الله بن ابی بکر عن انس وحدیث جابر عن النبي صلی الله علیه وآله وسلم عن ابی الزبیر عن جابر وعن جعفر بن محمد
عن ابیه عن جابر وعن وهب بن کیسان عن جابر وعن محمد بن المنکدر عن جابر وحدیث ابی سعید الخدری عن عمرو بن یحیی
المازنی عن ابیه عن ابی سعید وعن محمد بن یحیی بن حبان عن ابی سعید وحدیث سهل بن سعد عن ابی حازم عن سهل امام
مالک باین اسانید قریب بالصد حدیث روایت کرده است و آن احادیث اصح و اقوی احادیث آنحضرت است صلی الله علیه
وآله وسلم در مشارق و مغارب زمین و امام مالک از حضرت مرتضیٰ و عبد الله بن عباس کم روایت کرده است و هارون رشید از
سبب آن استفسار کرد فرمود لم یکونا ببلدي ولم الق رجالهما یعنی نبودند در شهر من و ملاقات نکردم با یاران ایشان مع هذا
بعض احادیث از ایشان روایت میکند عن ابن شهاب عن عبد الله والحسن ابني محمد بن علي عن ابیهما عن علي بن ابي طالب
وعن ابن شهاب عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن ابن عباس وعن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن ابن

مسوّی | ابیّن ما تعقب به الائمة علی مالک باشارة لطیفة حیث کان التعقب بحدیث صریح صحیح وابیّن
ما مست الیه الحاجة فی معانیه اللغویة من شرح غریب وضبط مشکل ومعانیه الفقهیة من بیان علة الحکم
واقسامه وتاویل الاحادیث عند الفریقین ونحو ذلک ولم اتعرض لذکر من اخرج الحدیث من اصحاب الاصول الستة

مصفّی | عباس و اما احادیث مرسله پس شیوخ مالک در آن بسیار اند اجل ایشان ابن شهاب عن الفقهاء السبعة عن
النبی صلی الله علیه و آله وسلم و ابن شهاب عن النبی صلعم و زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم و زید
ابن اسلم عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم و یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم و یحیی ابن سعید عن
النبی صلی الله علیه و آله وسلم و صفوان بن سلیم عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم و هشام بن عروة عن ابیه عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم
و جعفر عن ابیه عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم و امام مالک گویا نسخ و کتب جماعة مطالعه کرده و آنرا بمالک بلغه ان النبی صلی الله علیه و
آله وسلم تعبیر کرده و اما آثار حضرت عمر پس روایة میکند عن نافع عن ابن عمر عن عمر و عن زید بن اسلم عن ابیه عن عمر و عن زید بن اسلم
عن عمر و عن نافع عن اسلم عن عمر و عن یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب عن عمر و عن یحیی بن سعید عن عمر و عن اسحق بن عبد الله
عن انس عن عمر و آثار عبد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر و عبد الله بن دینار عن ابن عمر و آثار حضرت عائشه عن هشام عن
ابیه عن عائشه و یحیی بن سعید عن عمرة عن عائشه و اما اقوال فقهای مدینه پس اقوال سعید بن المسیب عن ابن شهاب و یحیی
ابن سعید عن سعید بن المسیب و ابن شهاب عن سالم و ابی بکر و زید بن اسلم عن عطاء بن یسار و عبد الرحمن بن القاسم عن
ابیه و یحیی بن سعید عن ابی سلمة و ورای ایشان جمعی هستند از جمله علما که بآن کثرت و وفور روایت نکرده اند بلکه دو بیست حدیث
از اقوال تابعین یا مرویات ایشان روایت کرده اند مثل سالم بن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله و داود بن حصین و
عبد الرحمن بن حرملة الاسلمی و یزید بن رومان و حمید بن قیس المکی و ابی الاسود محمد بن عبد الرحمن عن عروة و علقمة بن ابی علقمة
و زید بن خصیفة و ثور بن زید الدیلی و محمد بن عمرو بن حلحلة الدیلی و موسی بن عقبة و محمد بن ابی مریم و جمعی غیر ایشان که امام مالک
بتقریبی از ایشان روایت کرده یا استاذان ایشان بتقریبی از ایشان روایت کرده اند چنانکه گویند سخن از سخن بتغییر و یا جمعی
را حوادث واقع شده با فقهای سبعه استفتا کردند مالک از ایشان آن فتوی را نقل کرده بغیر آنکه در مرتبه شیخه مالک باشند و
شیخ دیگر هست که امام مالک مختار خود را فقهای سبعه و معمول مدینه را تقریر میکند و میگوید السنة عندنا کذا و کذا شافعی افاده فرموده
است که آن اجماع نیست بلکه مختار مالک و شیوخ اوست پس فقیر ازین قسم آنچه موافق جمهور بوده است درین شرح ذکر کرده
و آنچه مخصوص بود بمالک از ذکر آن اعراض نمود و اینجا میخواهم که احوال رجال اسانید مالک را بکلام مختصر عرضه دهم تا قاری بر بصیرة
باشد از اسانید مالک و از تفاصیل رجالیکه قلیل الوقوع اند اعراض نمودن انسب بنمایم عبد الله بن عمر یکی از مکثرین است
در روایت حدیث و یکی از فقها که مدار فتاوی در عصر صحابه بروی بود و بر استقامت او جمعی کثیر از صحابه گواهی داده اند و در فتنه
داخل نشد و خلافت را بسبب آنکه منجر شود بقتال مسلمین قبول نکرد و فضائل او بیش از حد حصر است اول مشاهد او خندق

مسوی الا فی مواضع یسیرة لان العلماء قد فرغوا عنه واغنونا عنه علم امنی بأنّ مسند الدارمی انما صنّف لاسناد احادیث الموطا وفیه الکفایة لمن اکتفی والٰہ فہّمنی الحق ان فی ذلک فتحا لابواب الخیر وجمعا للشمل

مصفی است بعد از ان صحبت آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در جمیع مغازی لازم گرفت در عمر ہشتاد و چہار و یا ہشتاد و شش سالگی سنہ ثلث وسبعین بدار القرار شتافت رضی اللہ عنہ سالم بن عبد اللہ بن عمر یکے از فقہائے مدینہ و متورعان و ثقات است از پدر بزرگوار خود بسیار روایت کردہ سنہ ستّ ومائتہ[106] بدار القرار رفت محمد بن مسلم بن عبد اللہ بن شہاب الزہری یکے از فقہائے اسلام و محدثین است و مشار الیہ در جمیع فنون شرعیہ اول کسے است کہ کتابت حدیث کرد و احادیث طویلہ بدون وے متفق علیہ نیست و عمر بن عبد العزیز گفت لا اعلم احدا اعلم بسنة ماضیة منه و وے حافظ حدیث ست در اسلام عدد مشائخ او در حدیث و عدد راویان از وے نتوان احصا کرد و در عمر ہفتاد و دو سالگی سنہ اربع وعشرین ومائتہ انتقال کرد نافع بن سرجس مولی عبد اللہ بن عمر یکے از ثقات محدثین است و حدیث عبد اللہ بن عمر را چہ مرفوع و چہ موقوف مدار بر وے است و مالک اکثار کردہ است در روایت از وے مالک گفت اذا سمعت حدیثا نافع عن ابن عمر لا ابالی ان لا اسمعه من احد سنة سبع عشر[117] ومائة وقیل سنة عشرین[120] ومائة انتقال کرد سرجس بفتح سین مہملہ و سکون را و کسر جیم عبد اللہ بن دینار مولی عبد اللہ بن عمر از ثقات تابعین مدینہ است سنہ سبع وعشرین[127] ومائتہ یا سنہ اثنی وثلثین[132] ومائتہ انتقال کرد حضرت عائشہ ام المؤمنین بنت ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہا فقیہہ حافظ کثیرة الحدیث بود در شجاعت و سخاوت و فصاحت و علم و تقوی از مردان گوئے سابقت ربودہ سنہ سبع وخمسین[57] یا سنہ ثمان وخمسین انتقال نمود عروة بن الزبیر یکے از فقہائے مدینہ کثیر الحدیث والفتوئے است و از ثقات و متورعین بود سنہ اربع وتسعین انتقال کرد قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہ یکے از ثقات فقہائے مدینہ و از متورعین تابعین است سنہ احدی[101] ومائتہ انتقال نمود عمرة بنت عبد الرحمن الانصاریة در تربیت حضرت عائشہ بودہ است و صاحبہ فقہ و حدیث و از وے پسر وے ابو الرجال محمد بن عبد الرحمن روایت کردہ است سنہ ثلث ومائتہ انتقال نمود یحییٰ بن سعید بن قیس الانصاری القاضی ثقہ ثبت ست امام مالک از وے بسیار روایت کردہ است مرفوع و موقوف سنہ اربع واربعین ومائتہ متوفی شد ہشام بن عروة بن الزبیر ثقہ فقیہ است اکثر روایت او از والد است مرفوعا و موقوفا سنہ خمس واربعین[145] ومائتہ یا ست واربعین[146] ومائتہ متوفی شد در عمر ہشتاد و ہفت سالگی عبد الرحمن بن القاسم ثقہ جلیل است ابن عیینہ گفت کان افضل زمانہ سنہ ست وعشرین ومائتہ متوفی شد ابو ہریرہ در اسم و نسب وے اہل نقل مختلف اند بسیار ترین صحابہ ست در روایت حدیث و اسانید صحیحہ کہ بسیار احادیث او را بہم رسیدہ است و دیگرے را میسر نشد در خیبر بخدمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رسید و از آن باز ملازم سعادت صحبت بود در سفر و حضر سنہ پنجاہ و ہفت[57] متوفی شد و غیر این نیز گفتہ اند عمر او ہشتاد و ہشت سال سعید بن المسیب قریشی مخزومی سید التابعین است و جامع و فقہ و حدیث و زہد و عبادت و ورع اعلم ناس بود بحدیث ابی ہریرہ و قضایائے عمر سنہ ثلث وتسعین متوفی شد ابو سلمہ بن عبد الرحمن

مسوّی | الامة المرحومة وهذا لطبائع جامدة طال ما ذكرت وارشادا الى طرق من العلم طال ما تركت وارجو من فضل الله وحمته ان يكون هذا الكتاب جامعا لخمسة انواع من الاحكام هي العمدة لمن اراد ان ينتهج

مصفّٰی | بن عوف یکے از فقہائے مدینہ است واز ثقات ومفتیین است سنہ اربع وتسعین متوفی شد اعرج نام وے عبد الرحمن بن ہرمز ست ثقہ ثبت ست از حملہ علم در مدینہ منورہ اکثر روایت او از ابو ہریرہ است سنہ سبع عشرۃ ومائۃ متوفی شد ابو الزناد نام وے عبد الرحمن بن ذکوان است فقیہ است وثقہ در حدیث سنہ ثلثین ومائۃ متوفی شد ابو صالح سمان نام او ذکوان است ثقہ ثبت ست جلب میکرد زیت را بکوفہ ازین جہت زیات وسمان گویند سنہ احدی ومائۃ متوفی شد سہیل بن ابی صالح صدوق ست ودر آخر عمر حفظ او متغیر شدہ بود ازین جہت بخاری بخبر مقرون بغیر او یا معلق روایت میکند سمی مولی ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن ہشام ثقہ صدوق ست سنہ ثلثین ومائۃ انتقال کرد ابو سعید المقبری کیسان ثقہ ثبت ست سنہ مائۃ انتقال کرد از موالی بود نزدیک مقبرہ مدینہ ساکن میشد ازین جہت مقبری گویند سعید بن ابی سعید از مشاہیر اہل مدینہ است وثقاۃ ایشان در آخر عمر اختلاط پیدا کرد وائمہ قبل از اختلاط روایت کردہ اند سنہ ثلث وعشرین ومائۃ انتقال نمود انس بن مالک انصاری از مکثرین در روایت ست دہ سالہ بود کہ سعادت خدمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اختیار کرد ودہ سال بر خدمت مقید شد وبیست سالہ بود کہ واقعہ ہائلہ آنجناب علیہ الصلوۃ والسلام پیش آمد مورد عنایات بسیار شدہ بود ودعا ہا در حق وے مستجاب گشتہ در نود ونہ سالگی متوفی شد وبسبب طول عمر صغار تابعین نیز از وے روایت کردند اسحق بن عبد اللہ بن ابی طلحۃ الانصاری از ثقات تابعین مدینہ ست قال الواقدی کان مالک لا یقدم علیہ احدا مالک بروے مقدم نمیکرد ہیچکس را سنہ اربع وثلثین ومائۃ متوفی شد ربیعۃ بن ابی عبد الرحمن المعروف بربیعۃ الرائے یکے از فقہائے مدینہ است خوض در مسائل سلف واستنباط بروے غالب بود ازین جہت او را برائے نسبت کردند حمید بن ابی حمید الطویل تابعی کثیر الحدیث است سنہ ثمان واربعین ومائۃ درگذشتہ قال الاصمعی لم یکن طویلا ولکن کان طویل الیدین عبد اللہ بن محمد بن ابی بکر بن عمرو بن حزم الانصاری المدنی القاضی ثقہ است سنہ خمس وثلثین[۱۳۵] ومائۃ برفت ابو سعید الخدری سعد بن مالک بعد از احد در جمیع مشاہد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حاضر شد وحدیث بسیار روایت کرد وسنہ ثلث او اربع وستین متوفی شد عمرو بن یحیی بن عمارۃ المازنی ثقہ ست بعد ثلثین[۱۳۰] ومائۃ برفت محمد بن عبد اللہ بن عبد الرحمن بن ابی صعصعۃ الانصاری المازنی ثقہ است از اہل مدینہ سہل بن سعد الساعدی در زمان وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پانزدہ سالہ بود وہو آخر من مات من الصحابۃ فی المدینۃ سنہ احدی وتسعین[۹۱] متوفی شد ابو حازم سلمۃ بن دینار ثقہ عابد است از سہل بن سعد روایت کند در خلافت منصور متوفی شد جابر بن عبد اللہ الانصاری السلمی بفتحتین صحابی ابن صحابی در نوزدہ غزوہ بخدمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حاضر شد در سن نود وچہار سالگی سنہ سبعین متوفی شد ابو الزبیر المکی محمد بن مسلم تدرس بفتح تاء مثناۃ وسکون دال مہملہ وضم راء مولی الاسدیین صدوق ست

مسوّی | مناهج الکرام بما اخذ من نصوص الکتاب وما ثبت من الاحادیث المستفیضة او القویة المرویة من الاصول فی کل باب فی ما اتفق علیه جمهور الصحابة والتابعین وما استنبطه مالک وتابعه جماعات من الفقهاء المجتهدین

مصفّٰی | سنه ستّ وعشرین ومائة[١٢٦] برفت از دنیا بسبب تدلیسے که در وے ست بخاری ازوے روایت نکرده علی بن الحسین ابن علی بن ابی طالب رضی الله عنه ملقب است بزین العابدین شرف سیادت وعبادت وفقاهت جمع کرده بود قال الزهری ما رایت قرشیا افضل منه سنه ثلث وتسعین[٩٣] برفت از دنیا محمد بن علی بن الحسین ابوجعفر الملقب بالباقر مثل پدر بزرگوار شرف سیادت وعلم جمع کرده بود از جابر واز پدر خود روایت کند سنه صد وده[١١٠] وچند برفت از دنیا جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین ابوعبدالله الملقب بالصادق فقیه است وامام وشریف صاحب مناقب بسیار سنه ثمان واربعین[١٤٨] ومائة برفت از دنیا وهب بن کیسان مولی قریش از ثقات مدینه سنه سبع وعشرین[١٢٧] ومائة برفت محمد بن المنکدر تابعی جلیل است سنه ثلث ومائة برفت حسن البصری یکے از فقها وعباد تابعین است ومناقب او اشهر از ان است که احتیاج بیان داشته باشد سنه[١١٦] ستّ وعشر ومائة برفت از دنیا ایوب بن ابی تمیمة کیسان السختیانی بفتح السین المهملة بعدها معجمة ثم فناة ثم تحتانیة وبعد الالف نون نسبت است بعمل جلود ثقه است از کبار فقها وعباد سنه احدی وثلثین ومائة برفت عطاء بن عبدالله الخراسانی مولی المهلب ثقه است سنه خمس وثلثین ومائة برفت عبدالکریم بن ابی المخارق بضم میم وبخاء معجمه جزری الاصل نزیل مکه ثقه است سنه[١٢٦] ستّ وعشرین ومائة برفت محمد بن علی بن ابی طالب المعروف بابن الحنفیة عالم ثقه عابد است عبدالله وحسن پسران وے اند زهری ایشانرا قرین یکدیگر می آرد عبیدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود فقیه ثقه است از اهل مدینه کثیر الروایة از ابن عباس سنه اربع وتسعین[٩٤] برفت عطاء بن یسار فاضل صاحب مواعظ وعبادت است سنه اربع وتسعین برفت زید بن اسلم مولی عمر عالم ثقه است مالک در تعظیم او مبالغه کردی سنه ستّ و ثلثین ومائة برفت صفوان بن سلیم مولی بنی زهرة ثقه عابد است سالم ابی النضر مولی عمر بن عبیدالله القرشی ثقه ثبت است سنه تسع وعشرین ومائة برفت داود بن الحصین ثقه است سنه خمس وثلثین ومائة برفت محمد بن عبدالرحمن ابوالاسود یتیمی بود که عروه پرورش داد اورا ثقه است سنه سی[١٣٠] وچند ومائة برفت علقمة بن ابی علقمة بلال مولی عائشه ثقه است سنه سی وچند ومائة برفت ثور بن زید الدیلی بکسر دال مهمله بعدها تحتانیه ثقه است سنه خمس[١٣٥] وثلثین ومائة برفت محمد بن عمرو ابن حلحلة الدیلی بمهملتین بینهما ساکنه ثقه است موسی بن عقبة بن ابی عیاش بتحتانیه ومعجمه مولی آل الزبیر در مغازی امام است سنه[١٤١] احدی واربعین ومائة برفت واز طبقه شیوخ یحیی بن سعید محمد بن ابراهیم بن الحارث التیمی است ثقه است اورا بعض حدیث است که بآن متفرد است سنه[١٢٠] عشرین ومائة برفت باید دانست که استدلال بحدیث آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم چه مسند وچه مرسل وموقوف حضرت عمر وعمل عبدالله بن عمر واخذ بفتاوی صحابه وتابعین مدینه خصوصاً که همه مجتمع شده باشند اصل مذهب مالک است پس مالک باعتبار اصل خود محتاج آن نیست که مرسل را

مسوّی | وقد اقتضى الحال في بعض المواضع ان افرق الحديث في بابين فراعيت في ذلك شرطه
المعتبر عند اهله وفي بعضها ان اذكر حديثا واحدا مرتين فان كان باسنادين فيهما والا اسقطت الاسناد
في موضع وقلت في الموضع الآخر قال مالك باسناده كذا وكذا وقد استوعبت احاديث الموطا وآثاره

مصفّٰی | اسنادے بیان کند یا موقوف عمر و عمل عبد الله بن عمر را اخذ بے بیان نماید لیکن چون موافقت جم غفیر محدثین که
قائل بفرق اند در میان مسند و مرسل منظور است می باید که وصل مرسل بیان کنم بصناعت اعتبار و شواهد و همچنین ماخذ
اقوال صحابه از ایماءات کتاب و سنت یا قیاس بر منصوص کتاب و سنت و این بصناعت شرعیه استحضار تتبع کتاب
و سنت بلطافت ذهن حاصل شود و آنچه خدا تعالی فتح کند درین باب خواهی دید در شرح انشاء الله تعالی باید دانست که
فرق است درمیان محدث و مجتهد پس منصب محدث روایت حدیث است و تمییز تحریف از غیر آن و شرح غریب و دلالت
عبارت که باعتبار لغت بوده باشد و معرفت اسماء الرجال جرحا و تعدیلا و ضبطا للمشکل و حکم بصحت و ضعف کردن و اعتبار و
شواهد را دیدن و حکم باستفاضه یا غرابت کردن و مبهم را التسمیه نمودن و مانند آن و چون محدث اینجا رسید بذروه حفظ و ضبط و
اتقان ترقی نمود و منصب مجتهد تحدید الفاظ وارده است که اشتباه در آن واقع شود و تعیین رکن و شرط و ادب هر چیزے
و تعیین ندب یا وجوب در صیغ داله بر امر و تعیین کراهیت یا حرمت در صیغ داله بر منع و علت هر حکمے بدلیل آن و اطلاق و
تقیید حکم بر حسب آن و معرفت قیود اتفاقی و احترازی در آن و استخراج قاعده جامعه مانعه بنظر آن اطلاق و تقیید و احتراز
و اتفاق و برآوردن اقوال مخرجه و نقل کردن آن از بابے ببابے و تفریع مسائلے که واقع شوند بر احکام مذکوره بدرج في
العموم باقتضاء و ایماء و قیاس و التزام و مانند آن و اگر ادله متخالفه جمع شوند تفصیل کند میان آنها بتطبیق و جمع یا نسخ یکے یا
ترجیح یکے و چون عالم این امور را احاطه کرد و از اول احکام تا آخر آن بنظر مجتهدانه شرح فرمود مجتهد مطلق شد در دین و
فتوی او صحیح شد و تقلید از وے بر خاست اگرچه درین صناعت اعتماد بر کسے داشته باشد و لهذا گروهے کسے با تتبع کتاب و
حاصل نموده باشد و فقیر را این معنی به تتبع اتم که مصنف شافعی ست در دل تحریک آمد و درین باب از شرح السنه نیز معونت تمام
یافته شد و کتب فقه شافعیه نیز اعانت کردند بهر تقدیر هر چند استادے ظاهر درین تفتیش منت بر من نهاده است اما این کتاب
بامدد غیبی در خاطر شاخ و برگ آورد و ذلك تقدير العزيز العليم و چون این صناعت در زبان با غرابت تمام وارد است
از آنکه در مبادی کلام ایماءے بشرح آن کرده شود اما تحدید الفاظ پس بنائے آن چهار چیز است قسمت و مثال و تجرید مفهوم و
تتبع دلائل شرعیه اما قسمت پس عبارت است از اخذ اعم از شئ شامل او و لنظائر او و شمردن آنچه مندرج اند در آن و تفطن
بوجه فرق درمیان شئ مطلوب و هر نظیر او و هر فرق را قیدے نهادن که اعم بمنزله جنس باشد و قیود بمنزله فصل و مثال عبارت
از استحضار جزئیات ست که در استعمالات لغت بران اطلاق کنند بقدر طاقت و تجرید مفهوم عبارت است از تفطن لازم وجود
ولازم عقل بوجدان ذهن نزدیک تعلق علم بآن باز آنهمه را سیر کردن با استحضار اطلاقات بر محک نهادن و تتبع دلائل شرعیه

مُسوّٰی | فی ہذہ النسخۃ وما کان من قول من السنۃ لکن الارکان استنبا طاً بروایۃ یحیی بن یحیی
اخبرنا بجمیع ما فی الموطا بروایۃ یحیی بن یحیی المصمودی الاندلسی رحمہ اللہ تعالیٰ رحمۃ واسعۃ
الشیخ محمد وفد اللہ المکی المالکی قرأۃ منی علیہ من اولہ الی آخرہ بحق سماعہ بجمیعہ علی الشیخ الحرم المکی الشیخ حسن بن علی

مصفّٰی | بہ تتبع حکم شرع است بوجود حکم نزدیک بعض قیود دون بعض پس اینہمہ امور را باید ملاحظہ کردن وبجدے جامع ومانع انتقال نمودن وحکم را بر آن مدار ادارہ فرمودن مثال قسمت خروج از وطن گاہے تفرج بہ بساتین میباشد وگاہے بمیان باعدم تعیین مقصد وگاہے سفر بسوئے مقصدے وفرق در تفرج وسفر آنست کہ تفرج دلالت میکند بر قرب مقصد وسہولت رجوع واین معنی در سفر نیست ودر ہیمان وسفر فرق عدم تعیین مقصد وتعیین آنست ومثال مثال جدۃ تا مکہ سفر است وعسفان تا مکہ وذات النصب تا مدینہ سفر است وعلی ہذا القیاس ومثال تجرید مفہوم خف ملبوس ست ودر اصل نہ از ثوب بلکہ از ادیم ومانند آن وبودن فوق الکعبین یا الی الرکب اثرے نمیکند زیرا کہ محل فرض غسل رجلین است پس مشغول بودن محل فرض باید قطع نظر از حال با فوق ومثال تتبع دلائل شرع تمتع حج جمع است درمیان عمرہ وحج در اشہر حج لقولہ تعالیٰ فمن تمتع بالعمرۃ الی الحج وبودن ناسک از اہل آفاق بدلیل قولہ تعالیٰ ذلک لمن لم یکن اہلہ حاضری المسجد الحرام واللہ اعلم بالصواب۔ اما تعیین رکن وشرط پس بنائے آن تتبع نصوص اشارات شرع است واستقرار مواضعیکہ در شرع آن را بآن نسبے کنند وتفتیش اجزاء وشروط آن وتجرید آن مفہوم کہ در ذہن گنجیدہ از آنچہ بحسب عادت بآن لاحق شدہ بوجوہ ودلائلے کہ میسر آید اما تتبع نصوص واشارات شرع پس مثال آن لا صلوۃ لمن لم یقرأ بفاتحۃ الکتاب وتحریمہا التکبیر وتحلیلہا التسلیم ارجع فصل فانک لم تصل ثم قال اذا قمت الی الصلوۃ الخ لا تقبل صلوۃ احدکم حتی یتوضأ دعہما فانی ادخلتہما طاہرتین واما استقرار پس آنست کہ از شارع وحملہ شرع افراد وضوء ونماز وحج ببینند وآنچہ از آنجملہ قدر یکہ متفق علیہ برکشند وآنچہ بحسب عادت بآن لاحق شدہ است تمیز نمایند بدلیل آن مثلاً در زمان آنحضرت صلعم شغل فت وشبری نبود وعقل دلالت میکند کہ این خارج است از امور حج وبودن ونبودن آن اثرے ندارد مناط حکم خروج است از وطن وآنحضرت صلعم در مدینہ چہار رکعت گذاردند ودر ذی الحلیفہ دو رکعت وخصوصیت سبیل اثرے ندارد ومناط حکم خروج است از وطن وتطیر استقرار وتجرید در امور عرفیہ آنست کہ عجمی در عرب میرود وماء ونار را دلالت آنہا می شنود پس میفہمد کہ ماء آب ست ونار آتش ہر چند کسے تصریح نکردہ باشد وگاہے در ینجا غلط نیز میکند پس ماء را مخصوص بماء عین وبیر میگیرد چون عادت استعمال آنست بعد از آن بضربے از فکر میشناسد کہ آب بحر را نیز شامل ست واما معرفت علت حکم پس باید دانست کہ خدا تعالیٰ خواست کہ مرضی خود را از نامرضی اطلاع دہد وفعل ہر مکلفے در شرائع تصریح نتوان کرد پس لابد ست از عنوانیکہ حکم را بآن وابر کنند از وصف مکلفین یا وصف مایقع علیہ الفعل وگاہے آن وصف مرکب باشد از قیود شتی بعض در مکلف یا مایقع علیہ الفعل وبعض در غیر آن وقید گاہے استثنا باشد وگاہے غیر آن پس آن وصف را علت حکم گویند کہ حکم ایجاب

مسوّی | العجیمی والشیخ عبداللہ بن سالم البصری المکی قالا اخبرنا الشیخ عیسی المغربی سماعا من لفظہ فی المسجد الحرام بقرأتہ لجمیعہ علی الشیخ سلطان بن احمد المزاحی بقرأتہ لجمیعہ علی الشیخ احمد بن خلیل بقرأتہ لجمیعہ علی النجم الغیطی بسماعہ لجمیعہ علی الشرف عبدالحق بن محمد السنباطی اخبرنا عمہ والدی عبداللہ

مصفّی | یا ندب یا اباحت یا کراہیت یا حرمت برآن ادارہ کنند ومراد از علیت بیش ازین نیست مثال وصف مکلف من ادرک صلوٰۃ وھو عاقل بالغ مطلق غیر حائض وجب ان یصلیھا ومن شھد الشھر وھو عاقل بالغ مطلق غیر مسافر ولا مریض ولا حائض وجب ان یصومہ ومن ملک نصابا وحال علیہ الحول ولیس علیہ دین یحیط بالنصاب او ینقصہ وجب ان یزکیہ ومن کان مسافرا جاز لہ القصر والافطار ومثال وصف ما یقع علیہ الفعل یحرم شرب الخمر ویحرم اکل الخنزیر ویحرم اکل کل ذی ناب من السباع ویحرم نکاح الامھات ومثال وصف المکلف وما یقع علیہ الفعل جمیعا یحرم علی الرجال لبس الذھب والحریر ولا یحرم علی النساء باز شناختن[1] علت از میان اوصافیکہ در نص ہست کار مہم ست از کارہائے اجتہاد ومبنائے آن تتبع دلائل شرع وسبر[2] وحذف وتنقیح مناط ومعرفت مناسبۂ عقلیہ واستقراء مواقع حکم وعدم حکم وتجرید علت از اوصافیکہ بحسب عادت بآن ملحق شدہ اما تتبع دلائل شرعیہ پس مثال آن الزانیۃ والزانی فاجلدوا پس در حدیث غیر محصن را بآن ملحق کردند وزانی محصن را رجم قرار دادند والسارق والسارقۃ فاقطعوا از حدیث معلوم شد لا قطع الا فی ربع دینار مثال سبر وحذف وتنقیح مناط الربا البر بالبر ربوا الخ پس جمیع اوصاف بُر را واحدا بعد واحد تامل کردیم ہر یکے قابل علیت نشد الا مطعوم مقتات مدخر مقدر وتثنیۃ وتثمین باز تتبع دلائل شرعیہ گاہے بنص باشد مانند کل مسکر حرام وگاہے باشارہ وایما واقتضا وبیان آن طولے دارد وچون علت حکم درست شد بیان قاعدۂ جامعہ نافع باوفی عنایۃ بتوان کرد اما معرفت رضا وسخط پس از صیغ دالہ بر رضا وسخط وحب وبغض ورحمت ولعنت وقرب وبعد ونسبۃ فعل بمرضیین مثل ملائکہ وانبیاء واہل جنت وغیر مرضیین مثل شیاطین ومنافقین واہل نار وامر ونہی وبیان جزائے مترتب بر فعل وتشبیہ بمحمود ومعروف مانند مسواک ومذموم دران مانند قئ کلب واہتمام آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بفعل آن واجتناب از ان نزدیک حضور دواعی آن وامّا تمیز در رضائے مؤکد کہ وجوب نامند ورضائے غیر مؤکد کہ ندب نامند ودر سخط مؤکد کہ حرمت نامند وسخط غیر مؤکد کہ کراہیت نامند پس بہ تتبع دلائل شرعیہ باشد مانند طوق شجاعا اقرع ومانند دخول صدقۃ الفطر در زکوٰۃ بتسمیہ شارع آنرا بزکوٰۃ الفطر وقول فقہائے صحابہ مانند قول حضرت عمر کہ سجدہ تلاوت واجب نیست وقول حضرت مرتضی ابن عمر وعبادۃ بن الصامت کہ وتر واجب نیست وتامل در حال مقصد کہ تکمیل طاعتے است یا سد ذریعۂ اثم یا وقار وحسن سمت پس غیر مؤکد باشد یا داخل ست در رکن از ارکان اسلام یا شئ از کبائر پس مؤکد باشد وامّا اقوال مخرجہ پس اثبات حکم ست در نظیر مسئلہ مثلا چون دیدیم کہ شارع تحری را در توجہ بقبلہ معتبر داشتہ است قول مخرج از ان در باب اشتباہ اوانی طاہر با غیر طاہر واشتباہ ثیاب طاہرہ با غیر طاہرہ وہمچنین در جمیع شروط صلوٰۃ کشیدہ بردیم وتفریع آنست کہ مسئلہ وارد شود کہ بعینہ

[1] یعنی شناختن علت مبنی است بہ تتبع دلائل شرع کہ دلالت کنند بر علت بودن وصفی وصفے از اوصاف [2] وہر سبر یعنی امتحان اوصاف کہ کسے ازان قابل [illegible]

مسوّی | بن یحیی سماعا قال اخبرنا والدی یحیی بن یحیی اللیثی المصمودی سماعا عن امام دار الهجرة مالک بن انس الا
ابوابا ثلثة من اخر الاعتکاف فعن زیاد بن عبد الرحمن عن الامام مالک بن انس رحمه الله تعالی

مصفّی | آنرا در اصول مذهب خود نیافتیم پس اگر نظیر آن مسئله مصرح یافتیم حکم آن منتخب کرده ایم و اگر عموم یا فتیم پس آن عموم درج نموده ایم و بملازمت و منافات امور مصرحه دلیل گرفتیم یا ایماء و اقتضاء و فحوی فهم کرده ایم فحوی شامل فهم حرمت ضرب از تأفف و ایماء و اقتضاء مانند آنکه اعتقت و بعت بر سبق ملک دلالت میکند و صلیت بر تطهرت و ایماء و دلالت مفهوم و استثنا و غایت و حدود و شرط و وصف است و این مباحث زیاده از آنست که تفصیل آن درین مقدمه گنجایش کند لیکن ما لا یدرک کله لا یترک کله را کار بسته ایم و اینهمه مقدمات اجتهاد و استنباط است که در جزم بامور شرعیه بکار آید نه جدل و مراء که علم شرع نیست بلکه علماء دنیا آنرا برائے رواج بازار خود اختراع کردند وقال النبی صلی الله علیه وآله وسلم مَنْ اَحْدَثَ مِنْ اَمْرِنَا هٰذَا مَا لَیْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ باید دانست که این فقیر کتاب موطا روایت کرده است از شیخ ابو طاهر مدنی و شیخ تاج الدین قلعی و سید عمر بن احمد عقیل ابن بنت شیخ عبد الله بن سالم البصری ثم المکی بسماع بعض و اجازت باقی بعد ازان بر شیخ وفد الله المغربی المکی المولد والمنشا همه آن خواند و اینجا برهمین اسناد اخیر اکتفا میکند که مسلسل است بسماع جمیع والله یقول الحق وهو یهدی السبیل

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات وعلی فضله المعول فی جمیع الحالات وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین.

اما بعد فیقول الفقیر الی رحمة الله الکریم احمد المدعو بولی الله بن عبد الرحیم الدهلوی وطنا العمری نسبا عفی الله عنه والحقه بسلفه الصالحین اخبرنا بجمیع ما فی الموطا روایة یحیی بن یحیی المصمودی الاندلسی رحمه الله تعالی رحمة واسعة الشیخ محمد وفد الله المکی المالکی قراءة منی علیه من اوله الی آخره بحق سماعه لجمیعه علی شیخ الحرم المکی الشیخ حسن ابن علی العجیمی والشیخ عبد الله بن سالم البصری المکی قال قالا اخبرنا الشیخ عیسی المغربی سماعا من لفظه فی المسجد الحرام لقرائته لجمیعه علی الشیخ سلطان ابن احمد المزاحی بقراءته لجمیعه علی الشیخ احمد بن خلیل بقراءته لجمیعه علی النجم الغیطی بسماعه لجمیعه علی الشرف عبد الحق بن محمد السنباطی بسماعه لجمیعه علی البدر الحسن بن محمد بن ایوب الحسنی النسابة بسماعه لجمیعه علی عمه ابی محمد الحسن بن ایوب النسابة بسماعه علی ابی عبد الله محمد بن جابر الوادیاشی عن ابی محمد عبد الله بن محمد بن هارون القرطبی سماعا عن محمد بن عبد الرحمن بن عبد الحق الخزرجی القرطبی سماعا عن ابی عبد الله محمد بن فرج مولی بن الطلاع سماعا عن ابی الولید یونس بن عبد الله بن مغیث الصفار سماعا عن ابی عیسی یحیی بن عبد الله سماعا قال اخبرنا عم والدی عبید الله بن یحیی سماعا قال اخبرنا والدی یحیی بن یحیی اللیثی المصمودی سماعا عن امام دار الهجرة مالک بن انس سماعا الا ابوابا ثلاثا من آخر الاعتکاف فعن زیاد بن عبد الرحمن عن الامام مالک بن انس رحمه الله تعالی ؕ

مسوّی لہ قلت وفی الحدیث دلیل علی ان صلوٰۃ الوتر وصلوٰۃ العید تطوع وعلیہ الشافعی ووافقہ ابو یوسف ومحمد فی الوتر وھو ظاہر کلام محمد فی العید حیث قال اذا اجتمع عیدان فالاولی سنۃ وعند ابی حنیفۃ واجبتان وقول الفطر زکٰوۃ صدقۃ مثالہ لا یؤخذ بترک غیر الفرض

کتاب الصلوٰۃ

باب الصلوات الخمس احد ارکان الاسلام ولا یجب علی المکلف من الصلوٰۃ شیٔ غیر الخمس وکذلک الصوم ولا یجب منہ شیٔ غیر رمضان وکذلک الزکوٰۃ نمازہائے پنجگانہ یکے از ارکان اسلام است وواجب نمیشود بر مکلف از قسم نماز چیزے بجز این پنج نماز وجمعہ بجائے ظہر است پس داخل باشد در نمازہائے پنجگانہ وہمچنین روزہ یکے از ارکان اسلام است وواجب نمیشود بر مکلف از قسم روزہ چیزے غیر رمضان وہمچنین زکوٰۃ **مالک** عن عمہ ابی سہیل بن مالک عن ابیہ انہ سمع طلحۃ بن عبید اللہ یقول جاء رجل الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اہل نجد ثائر الراس یسمع دوی صوتہ ولا نفقہ ما یقول حتی دنی من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاذا ھو یسال عن الاسلام فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خمس صلوات فی الیوم واللیلۃ قال ھل علی غیرھن قال لا الا ان تطوع قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وصیام شہر رمضان فقال ھل علی غیرہ قال لا الا ان تطوع قال وذکر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الزکوٰۃ فقال ھل علی غیرھا قال لا الا ان تطوع قال فادبر الرجل و ھو یقول واللہ لا ازید علی ھذا ولا انقص منہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم افلح ان صدق طلحہ گفت آمد مردے بسوئے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از اہل نجد پریشان سر شنیدہ میشد آواز خفی غیر مفہوم وفہمیدہ نمی شد چیزیکہ میگفت تا آنکہ نزدیک آمد از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس ناگاہ وے سوال میکرد از اسلام پس فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یکے از ارکان اسلام پنج نماز است در روز وشب گفت آیا بر من واجب ہست غیر این پنج نماز فرمودند نہ لکن ترا میرسد کہ نفل کنی گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ودیگر از ارکان اسلام روزہ گرفتن ماہ رمضان است گفت آیا بر من واجب ہست غیر رمضان فرمود نہ لکن ترا میرسد کہ نفل کنی گفت طلحہ وذکر کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زکوٰۃ را پس گفت آیا بر من واجب ہست غیر این فرمود نہ لکن ترا میرسد کہ نفل کنی گفت طلحہ پس پشت گردانید آن مرد واو میگفت قسم بخدا زیادہ نکنم برین قدر وکم نکنم از ان پس گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رستگار شد این مرد اگر راست گفتہ است مترجم گوید ازین معلوم شد کہ ہر کہ بر فرائض اکتفا کند ونفل بعمل نیارد از اہل نجات ست اگرچہ در نوافل طاعات علو درجات ورضائے حضرت واہب العطیات بسیار است واللہ اعلم **باب** وجوب الوضوء والغسل والتیمم لمن اراد الصلوٰۃ وھو محدث او جنب باب در بیان واجب شدن وضوء وغسل وتیمم مر کسے را کہ خواہد نماز گذاردن را حالانکہ او محدث است یا جنب قال اللہ تعالےٰ یا ایہا الذین آمنوا اذا قمتم الی الصلوٰۃ فاغسلوا وجوھکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین وان کنتم جنبا فاطّہّروا وان کنتم مرضیٰ او علی سفر او جاء احد منکم من الغائط او لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتیمموا صعیدا طیبا فامسحوا بوجوھکم وایدیکم منہ ما یرید اللہ لیجعل علیکم من حرج ولکن یرید لیطھرکم ولیتم نعمتہ علیکم

مسوّی | له **قلت** معنى القيام الى الصلوة ارادتها والغسل سالة الماء والوجه ما بين منبت الشعر وما بين الاذنين والمرفقان والكعبان داخلة فى الغسل قوله وامسحوا برؤسكم يحتمل وجوها وجوب مسح جميع الراس وبعضه مقدرا وغير مقدر وذهب الى كل وجه قوم ووظيفة الرجلين الغسل للاحاديث المستفيضة فرواية الجر تحمل على مجاورة اللفظ او على ان المسح ههنا اعم من المسح والغسل الخفيف وان كنتم جنبا فاطهروا مربوط بما قبله يعنى اذا اردتم الصلوة وكنتم جنبا فاطهروا واكثرها استيعاب جميع البدن بالغسل وكذا الحال فى قوله وان كنتم مرضى او على سفر يبين الله تعالى او لا سببية العدول من الوضوء والغسل الى التيمم وثانيا سبب وجوب الطهارة واختلف فى قوله لامستم فقيل لمس بشرة المرأة وهو موجب للوضوء بشرطه وقيل الجماع وهو موجب للغسل وثالثا صفة التيمم والمراد بالماء هو المطلق يستفاد من سياق الاية ان المجئ من الغائط يوجب الوضوء والحق بالغائط ما خرج من السبيلين والجنابة توجب الغسل اذا اراد الصلوة وينوب عنهما التيمم عند العذر فهذا كله قوله تعالى

لعلكم تشكرون ترجمه اے مسلمانان چون برخیزید بسوے نماز پس بشوئید روہاے خویش را و دستہاے خویش را تا آرنج و مسح کنید سرہاے خویش را و بشوئید پاہاے خویش را تا شتالنگ و اگر باشید با جنابت پس غسل کنید و اگر باشید بیمار یا مسافر یا بیاید یکے از شما از خلا یا مساس کردہ باشید زنان را پس نیابید درین صورتہا آب را پس قصد کنید بزمین پاک پس مسح کنید بروہاے خویش و بدستہاے خویش ازان زمین پاک نمیخواہد خداے تعالی کہ مشروع کند بر شما مشقتے و لیکن میخواہد کہ پاک سازد شما را و تمام کند نعمت خود را بر شما تا بود کہ شما شکر گذاری کنید **مالك** عن زيد بن اسلم ان تفسير هذه الآية يا ايها الذين آمنوا اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهكم وايديكم الى المرافق وامسحوا برؤسكم وارجلكم الى الكعبين ان ذلك اذا قمتم من المضاجع يعنى النوم مالک از زید پسر اسلم روایت کرد کہ وے گفت تفسیر این آیت یا ایہا الذین آمنوا الآیة اینست کہ وجوب وضو ثابت میشود وقتیکہ برخیزید از خوابگاہ مراد و بیدارم نوم را یعنی مراد آنست کہ نوم ناقض وضو ست مترجم گوید اصح آنست کہ تفسیر اذا قمتم اذا اردتم است در لغت عرب ارادہ را بالقیام تعبیر میکنند خصوصاً وقتیکہ الی صلہ داشتہ باشد پس غرض اینجا بیان شرطیۃ وضو ست صحت نماز را یعنی چون قصد اداے نماز باشد وضو کنید تا نماز شما صحیح باشد و حدیث لا تقبل صلوة احدكم حتى يتوضأ اوضح است درین معنی **مسئله** از منطوق آیت چہار رکن وضو فہمیدہ شد و نیت در جمیع طاعات لابد ست لقوله تعالى وما امروا الا ليعبدوا الله مخلصين له الدين يعنى مخلصين له العبادة و اخلاص خالص کردن عبادت است از شرک و ریا و عادت و این معنی بدون نیت صحیح صورت نہ بندد لقوله صلے الله عليه وآله وسلم انما الاعمال بالنيات و وضو عبادت است از اعظم عبادات مکفر ذنوب و مقرب بجناب حضرت حق پس در وضو فرضے دیگر پیدا شد خواہ رکن باشد خواہ شرط و امام شافعی از ترتیب ارکان اربعہ و در آوردن مسح ما بین مغسولات و عدول از ترتیب اصلی کلام فرضیت ترتیب فہم میکند و اتباع خلف سلف را و حکایات وضوء آنحضرت صلعم دلالت کرد کہ ہیچ وضو در اسلام بغیر ترتیب منقول نشد کہ محکوم بصحت بودہ باشد و ترتیب مرعی است در صلوة و حج و ہر چہ دران اجزا کثیرہ بہم آمدہ اند این مقدمات فہم انشا نزاد و بالاساخت بالجملہ باوجود این ہمہ مجتہد فیہ است ابوحنیفہ بسنیت آن قایل است **مسئله** نیت در اصل قصد فعل است و ہیچ عاقل ہیچ عملے بدون قصد نمیکند خواہ براے خدا باشد یا براے دنیا و چون امر جبلی است شرع تصحیح

ایجاب آن نفرموده بلکه مراد اینجا از نیت کردن عمل برائے خداست بوجہیکہ ریا و شرک و عادت دران نباشد با تنقیح
این قول کنیم کہ عمل کردن برائے خدا تعالی چیست البتہ معنیش آن نیست کہ خدا تعالی را نفع حاصل شود بلکہ تا حاصل
شود قرب او بجہت امتثال امر او یا بجہت تحصیل موعودے کہ خدا تعالی برآن عمل مقرر فرموده است از درجات جنت
وخلاص از نار یا معنی کہ لازم آن باشد مثل رفع حدث کہ لازم قرب است یا استباحت طاعتے کہ مشروط است بآن
مثل صلوٰۃ وطواف ومس مصحف کہ لازم امتثال امر الٰہی ست یا ادائے فرض کہ تفصیل امتثال امر ست ازینجا باید دانست
کہ نسبت بحضرت حق ضروری ست بہر وجہ ازین وجوه کہ باشد واگر نیت کرد بیکے ازین وجوه ونیت کرد باآن تبرد را
صحیح است ومقارنت عرفے با عمل ضروری ست اگرچہ فصلے بوده باشد وبہ اقول مسئلہ حد غسل نزدیک جمہور اسالہ
ما بر عضو ست بوجہے کہ تقاطر پیدا شود زیراکہ رش وغسل ومسح ہمہ داخل اند در ملاقات کنانید ن ما بعضو وفرق در غسل
ومسح باسالہ ما ست ودر رش وغسل بتقاطر وجمعی دالک را در غسل قید معتبر داشته وصناعۃ بتجرید مفہوم آنرا از سہم پیدا شد زیراکہ
دلکے کہ در غسلت الثوب مفہوم در وضو متوارث سلف ہرگز نقل نکرده اند ونہ در غسل والا باین سہولت وآسانی بسیر نیکہ
آمد ودر حدیث حضرت عائشہ آمده است فافاض علی جلده الماء مسئلہ حد وجہ طولاً ما بین منابت شعر الراس غالباً و
اسفل الذقن وما بین اذنین عرضا وسببش آنست کہ راس ووجہ واذنین وما تحت الفم ہر یکے عضوے ست مباین
عضو دیگر اگرچہ ہر عضو ازین اعضا مشتمل است بر اعضائے بسیار وملتحی را اگر لحیہ او خفیف ست غسل بشره فرض است اگر
کثیف است واجب شود غسل ظاہر لحیہ وعن ابی یوسف بیاض معترض بین الاذن والشعر خارج است از حد وجہ
قلت ہو الظاہر فی صاحب اللحیۃ الکثیفۃ وقید غالباً برائے اخراج صلع[1] است واللہ اعلم مسئلہ غسل یدین تا مرفقین
فرض است باین معنی کہ مرفقین داخل حکم غسل باشد وہمچنین است حال در کعبین اجماع جمہور است وظاہر لفظ
شاہد آن است واگر بعض دست کسے بریده باشد تصریح کرده اند کہ فرض ست غسل ما بقی مسئلہ اگر کسے گوید کہ یک دست
ویک پا شستن فرض است وشستن دست وپائے دیگر واجب زیراکہ مقابلہ جمع بجمع مقابلہ واحد بواحد تقاضا میکند
این سخن را بر روئے او باید زد کہ مخالف اجماع است مسئلہ اقل فرض مسح نزدیک شافعی مسمائے مسح است بشره راس را
یا شعر یکہ متصل اوست یعنی آنکہ مسترسل نباشد زیراکہ امر مسح طلب مسح است ومسح مصدر است صادق مے آید بر ہر قلیلیکہ
اسم مسح بر آن جاری ست ومالک مسح تمام سر را فرض گفتہ است ونظر بمسمائے راس کرده وحنفیان بقدر ثلاث اصابع
یا ربع راس تقدیر کرده اند وازین ہمہ اقوال قول شافعی اقوی مینماید ودر مسح بیده الحائط نه بید ان استیعاب حائط شاہد است
بر مالک وقول حنفیان مدخول است کہ ثلاث اصابع تقدیر است برائے زیرانکہ ہیچ اصل شرعی ندارد ومقدم راس
لفظ ناصیہ کہ در فعل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آمده دلالت بر ربع راس نمیکند واگر ثبوت فعل مستلزم نفی جواز اقل نیست

---

[1] صلع موئے رفتگی پیش سر صلع لغت منہ ۱۲ صراح

وحکایت اجمال آیت وبیان حدیث مغیره آنرا مدخول ست بعدم صدق حد اجمال بران بلکه مطلق ست وعامله بااطلاق
خود یا خاص است بخصوص نوع وخاص مبین است احتیاج بیان ندارد مسئله وظیفه رجلین غسل است نه مسح چنانکه
شیعه میگویند بدلیل آنکه وضو امر کثیر الوقوع ست هر مسلمانے آنرا پنج بار هر روز میکند واز امور حسیه است که اجتهاد را در
دانستن آن دخل نیست پس صحابه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم غسل رجلین آموختند وتابعین از صحابه وتبع تابعین از
تابعین وهکذا الی یومنا هذا وتشکیک در مثل این امور انکار ضروریست ودر آیت وارجلکم بنصب وجر هر دو خوانده
اند در صورت نصب ظاهر ست ودر صورت جر جمعے جواب داده اند که اعراب مجاور گرفته است مانند عذاب یوم الیم وجحر
ضب خرب وجمعے دیگر گفته اند که المسح فی کلام العرب یکون غسلاً ویکون مسحاً وفی مواهب الرحمن لو ضره غسل
شقوق رجلیه اجری الماء علی ظاهر الدواء قلت وبه اقول مسئله وان کنتم جنبا فاطهروا مربوط بما قبل ست
یعنی چون اراده نماز کنید پس لازم است غسل اگر جنب باشید پس شرطیت غسل صحت نماز را ازین آیت فهمیده شد مسئله
ماده جنب دلالت بر بعد میکند وچون جماع در مواضع بعیده ومستوره میشود جنب بمعنی جامع اطلاق کردند وجمعے گفته اند که مرد
قریب الجماع بعید است از عبادات تا آنکه غسل کند ازین جهت جنب گفتند وغسل جنابت شریعت قدیمه است که ملت
ابراهیمی بران جاری شده حالا در حد جامع مانع جماع سخن باید گفت که آیا انزال در آنجا شرط هست یا نه واین مبحث خواهد آمد
مسئله کسیکه محتلم شد نیز در حکم مجامع داخل است باحادیث صحیحه واجماع وچون احتلام را خواهیم که منقح کنیم قید نوم میخیزد
زیراکه چون عادت جاریست بخروج منی بعد خواب احتلام گفتند والا نوم ناقض غسل نیست وشرطیه نوم علت غسل را
نیز معقول المعنی نه پس شافعی خروج منی را علت ساخت شهوت باشد یا نه وابوحنیفه قید شهوت زیاده میکند وحد منی مذی
وفارق در آنها چیست پیشتر خواهد آمد واگر منی از مخرج غیر معتاد برآید مثل صلب شافعیان تفریع کرده اند وجوب غسل را و
نزدیک فقیر بعید مینماید واین مبحث در تنقیح اکل وشرب وحمل آن بر دخول در جوف نیز خواهد آمد واین تنقیحها که گفته اند دل ازان
در قلق است بلکه اظهر آن مینماید که شارع امور کثیرة الوقوع را حکمی مقرر فرموده است ونادر الوقوع را علت نساخته واگر
حمل تنقیح تسلیم کنیم این تفریعها را گنجایش تسلیم نیست مسئله اطهروا مبالغه است در طهارت ومراد ازان اسالة آب است بر جمیع
بدن باجماع وجمعے تمسک کرده اند بآن در وجوب مضمضه واستنشاق در غسل دون الوضوء وان ضعیف است زیراکه
معنی مبالغه در استیعاب جمیع بدن ظاهر شد پس لازم نیاید ظهور آن در اشتراط مضمضه واستنشاق مسئله وان کنتم
مرضی او علی سفر متعلق ست بما قبل یعنی چون اراده نماز کنید واز وضوء وغسل مانعے پیدا شود شرط صحت نماز تیمم ست مسئله
نخست بیان اسباب عدول از وضوء وغسل به تیمم میفرماید وان کنتم مرضی مرضی جمع مریض است مانند جریح وجرحی ومریض
در عرف کسے است که مرضی که در عرف ازان حسابی بردارند داشته باشد نه مثل خدشه وبثره وانشقاق رجل ومانند آن و
مریض را بجز این قدر تشخیص نتوان کرد واز اقتضائے آیت معلوم میگردد که وجه ترخیص در حق مرضی ضرر ست واین را

صاحب لغت میفهمد مخصوص بمجتهد نیست پس در حد ضرر بحث افتاد شافعیان گفتند مرض یخاف معه من استعماله علی منفعة العضو وکذا
بطوء البرء او الشین الفاحش فی عضو ظاهر وحنفیان گفتند تیمم مریض خاف شدة المرض او بطوء البرء باستعماله کالمحموم وذی
الجدری وظاهر آنست که ضرر نیز حواله بعرف است مسئله او علی سفر سفریکه در قصر صلوٰة وافطار صوم معتبر است آیا در تیمم
شرط هست یا نیست ظاهر از احادیث و آثار آنست که ذکر سفر تصویر وتقریب ذهن است بعدم وجدان ماء چنانکه ذکر سفر
در مسئله رهن ومقتضای آیت نیز همانست زیرا که فلم تجدوا ماء را اشعار است بآنکه مدار حکم عدم وجدان آب است وآیا داخل بلد و
خارج آن برابر است فقهاء مختلف شدند بنابر آنکه عدم وجدان ماء در بلد نادر الوقوع است فقیر گوید واین فرق نزدیک اعیان فکر
مدخول است زیرا که علت ترخص به تیمم عدم وجدان ماء با سفر هست یا عدم وجدان ماء فقط وعدم وجدان ماء با بودن خارج بلد
امریست که علیت آن از قرآن وسنت مفهوم نمیشود وچون لازم شد که علت عدم وجدان ماء باشد ندرت وقوع وکثرت وقوع
فرق نمیدهد چنانکه چون علت ربوا متحقق شد بیع گندم با جو نسیه بوجهیکه گندم را زیاده از جو بگیرد وآن از حوادث قلیلة الوقوع است
یا بوجهیکه جو زیاده باشد وآن از حوادث کثیرة الوقوع ست باهم فرق نمیکنند وهمچنین چون مقرر شد که سفر علت قصر وافطار است
حوادث قلیلة... الوقوع مثل سیر یک میل در وقت شب در محفه در غایت رفاهیت مانع علیت او نیست پس چون علت چیزے
ثابت شد حکم بر آن دائر باشد چه نادر وچه کثیر حکم یافته شود یا نه آرے ندرت وقوع را در مشروعیت علت واسباب نزدیک
شارع اثرے هست همانا محلے عدم قضاے تیممے که در بلد تیمم کرده باشد از همین سبب اختیار کرده است خلافا للمنهاج مسئله او جاء
احد منکم من الغائط ثانیا بیان اسباب وجوب تیمم میفرماید نزدیک اراده صلوٰة ووجود اسباب عدول از وضو وغسل
به تیمم غائط زمین نرم را گویند ومراد اینجا قضاے حاجت بشری وبول است که غالبا در زمین نرم میباشد چون تلفظ بصریح
این الفاظ نکرده بود عدول فرمود بکنایه وریح ملحق ست باین دو باجماع امت وحدیث صحیح مسئله از سوق کلام فهمیده شد که
این چیزها سبب وضو یا غسل بوده است وبضرورت عدول کرده شد به تیمم وخدا تعالی جمع کرد درمیان موجب وضو وموجب
غسل بترتیب ذکر وضو وغسل پس مجئ از غائط وانچه ملحق باوست ناقض وضو است وناقض تیمم نیز وبران اجماع منعقد شده
است مسئله از سوق کلام ظاهر شد که ارتفاع سبب ضروری که مرخص تیمم است قبل از اداے صلوٰة تجدید طهارة بوضو وغسل
واجب میکند وبعد از شروع اختلاف کرده اند وآن مسئله مجتهد فیه است مسئله او لامستم النساء ملامست در اصل بمعنی دست
رسانیدن است با یکدیگر واستعمال غالب در جماع دارد واز آن کنایه کرده میشود پس حضرت عمر وابن مسعود حمل کردند بر دست
رسانیدن به نساء الغیر جماع وبرین تفسیر لازم آمد که لمس را ناقض وضو دارند ونزدیک ایشان آیت از نیابت تیمم وغسل ساکت
باشد پس مذهب ایشان همین بود وعبد الله بن عباس حمل کرد بر جماع پس لازم آمد که آیت از دلالت نقض لمس مر وضو را
ساکت باشد ودلالت کند بر نیابت تیمم از غسل ومذهب ابن عباس همین بود وابن عمر مذهبے دیگر داشت که به نیابت تیمم
از غسل به نقض وضو از لمس مرأة هر دو قائل بود گویا لمس را اعم از جماع ومس داشته است پس خدا تعالی لمس را موجب تیمم ساخته است

باین معنی که اگر در صورۀ جماع متحقق شود نائب غسل خواهد بود و اگر در صورۀ لمس متحقق گردد نائب وضو خواهد بود و این توجیه قول
است بعدم صحت جمع بین الحقیقة والمجاز و بین معنی المشترک و ممکن است که ابن عمر تمسک کرده باشد باثار حضرت عمر و ابن
مسعود و در دست رسانیدن بحدیث عمرو بن العاص و عمار و عمران در نیابت غسل از تیمم و چون صحابه مختلف شوند و ماخذ
اقوال ایشان از کتاب و سنت ظاهر شود تامل در ماخذ باید کرد و ازان جهت باب ترجیح باید کشاد پس آنچه راجح مینماید حمل ملامست
بر جماع است زیرا که نیابت تیمم از غسل ثابت شد و از کلام معجز بعید مینماید که اشاره کند به نیابت از طهارت صغری و اهمال فرماید
نیابت را از طهارت کبری با وجود ثبوت آن و از حضرت عائشه حدیثی در عدم نقض قبله وضو را نقل کرده اند هر چند داوان
گفتگو دران کشاده کرده باشند لکن از مرجح بودن یکی از دو احتمال آیت کمی افتد مسئله فلم تجدوا ماءً ظاهر آنست که متعلق
بسفر است زیرا که وجدان ماء با مرض مانع تیمم نیست و محتمل که مراد عدم قدرت باشد زیرا که وجدان مریض مانند لاوجدان است
مسئله فقهاء از تاثیر عدم وجدان ماء در ترخص به تیمم و از تاثیر ضرر در صورت مرض فهم کرده اند که عدم وجدان ماء بسبب فقد
آلۀ استقاء از دلو و رشا یا عدم امکان وصول بماء از جهت عدو و سبع محل ترخص است و تضرر بسبب حرکت بسوی ماء
یا استعمال آن ملحق است بمرض و همچنین مشغول بودن بحاجت ضروری از عطش و غیر آن مسئله وجدان ماء مختلف است
زیرا که در مسکن بنی آدم و معبر ایشان هیچ زمینی نیست که آنجا آب یافته نمیشود نزدیک باشد یا دور اگرچه بیک مرحله باشد لکن
عدم وجدان ماء در عرف جائی اطلاق کنند که یافت آب شاق باشد و در آن حرجی نمایان بود زیاده از آنچه مسافران هر روز
مقاسات میکنند پس عابر راه اگر از قافله دور افتد و وصول بقافله بحرج تمام میسر آید یا قافله بجد او ترسند میتوان گفت لم یجد ماءً
و نازل تا جائیکه اهل قافله از آنجا آب می آرند و خارج بلد تا جائیکه متعارف آب آوردن است از آنجا واجد ماء است و تحدید
بمیل تقدیر برای است و دل ما از تقدیر برای در غایت قلق است زیرا که تشریعی جدید میشود مسئله ماء در عرف اطلاق کرده
میشود بر ماء مطلق و اگر مولی عبد خود را گوید که احمل الی ماءً بماء مطلق ممتثل میشود نه مقید مانند ماء ورد پس در مطلق و مقید سخن افتاد
شافعیان گفتند هو الذی یقع علیه اسم الماء بلا قید والمتغیر بمستغنی عنه کزعفران تغیرا یمنع اطلاق اسم الماء لیس بمطلق بخلاف التغیر
الیسیر الذی لا یمنع اطلاق الاسم و بخلاف التغیر بمثل مکث و طین و طحلب و حنفیان گفتند هو الباقی علی اوصاف خلقته کمیاه السماء
والعیون والآبار والبحار والغدران وان انتن لطول المکث او تغیر بما لا ینفک عنه کالتراب و اوراق الاشجار الا ما غلب علیه
غیره ثم اختلفوا فی تفسیر الغلبة فقیل غلبة الاجزاء بحیث لا یسیل وقیل اختلاف اللون والا ماء عصر من شجر او ثمر و قول اول
مبنی است بر جادۀ تتبع لغت و تا ممکن باشد آنرا نتوان گذاشت مسئله اگر ماء مطلق نیابد لازم آید عدول به تیمم اگرچه نبیذ یا لبن
موجود باشد بنص قرآن زیرا که نبیذ ماء نیست بمعنی که تقریر کردیم مسئله از فحوای آیت معلوم میشود که طهارت آب شرط صحت وضو
و غسل است زیرا که فرمود و ان کنتم جنبا فاطهروا و صاحب لغت بغیر آنکه مجتهد باشد میفهمد که غرض از وضو و غسل
تطهیر است و از علوم فطریه انسان است که آبیکه مخلوط باشد بنجاست از روی تطهیر نباید پس طهارت آب شرط صحت وضو

غسل شد مسئلہ ثالثا بیان صفت تیمم میفرماید فتیمموا تیمم در اصل بمعنی قصد آمده است پس اگر بر روے افتد و تمرغ کند
و بعد از ان نیت نماید یا نقع بوے رسد بعد از ان دست مالد صحیح نباشد و جمعے از ان فہم کرده اند وجوب نیت در تیمم و آن ضعیف
است زیراکہ نیت معتبر در شرع گردانیدن عمل است برائے خدا و مفہوم از آیت قصد صعید طیب است نہ گردانیدن عمل للہ
و قصد عمل از عاقل جدا نمیشود اخلاص باشد یا ریا و آن قصد امر ضروریست تکلیف شرع را بآن حاجت نیست پس درین استدلال
خطا ظاہر ست بلکہ مستند وجوب نیت حدیث انما الاعمال بالنیات و آیت وما امروا الا لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین
است مسئلہ صعیدا طیبا صعید در لغت تراب را گویند و انچہ ذہن بغیر تحمل ادراک میکند عدم اطلاق صعید است بر زرنیخ و نوره
و سحاقہ خذف و نقع و حجر و طیب طاہر را گویند پس سہ شرط پیدا شد قصد و بودن تراب یا رمل و طہارت آن مسئلہ فامسحوا
بوجوهکم و ایدیکم منہ ظاہر آیت استیعاب وجہ و یدین است الا انچہ شاق باشد مانند تحت لحیۃ الخفیفۃ و از سیاق آیت فہم کرده
میشود کہ مسح یدین تا مرفقین باید زیراکہ در کلام عرب چون بیجا تعیین قیود کردند در جاے دیگر بران اعتماد کرده میشود و جمعے از
حدیث عمار و ابن عباس پی برده اند کہ تا کوع کفایت میکند و ظاہر اول است مسئلہ منہ دلالت میکند بر نقل چیزے از تراب
باعضا پس اگر نقل نکرد مثل آنکہ دست بیکے بر تراب نہد و بیکے بردارد جائز نبود مسئلہ آیت از ضربۃ و ضربتان ساکت ست
نقل تراب مسح باید خواه ضربہ باشد خواه ضربتان جمعے گفتہ اند کہ از فلم تجدوا اسبق طلب مفہوم میگردد پس طلب ماء برائے ہر تیممے
لازم باشد و فیہ نظر زیراکہ فلم تجدوا بر سبق غالب راے بعدم وجدان دلالت میکند خواه بطلب باشد خواه باخبار صدق و خواه
بنوعے از اجتہاد و لازم از استصحاب این غالب رائے است لا غیر مسئلہ اختلاف کرده اند کہ تیمم طہارت ضروریست یا طہارت
مطلقہ و نزدیک فقیر نزاع لفظی است زیراکہ ضروریست بمعنی آنکہ مشروعیت آن نزدیک فقد ماء است و طہارت مطلقہ است بمعنی
آنکہ مؤثر است در اباحۃ صلوة و غیر آن بشرع مستانف پس عامل بہ تیمم مطیع تر نیست از متوضی بلکہ ہر یکے در مظان خود
مطیع است پس تفریعاتیکہ بر ضرورت تیمم کرده اند باسرہا محل بحث است مانند لا تیمم لفرض قبل وقت فعلہ و یتیمم لکل
فرض و ینوی استباحۃ الصلوة لا رفع الحدث مسئلہ ما یرید اللہ لیجعل علیکم من حرج ولکن یرید لیطہرکم
و لیتم نعمتہ علیکم این آیت اصل است در مسح بر جبائر و عصائب و در دوائیکہ بر شقوق رجل مالد و مانند آن و اسقاط شرط
طہارت عند العصب و در حکم سلسل البول و انفلات الریح واللہ اعلم

باب فضل الوضوء

باب دربیان فضیلت وضو **مالک** عن سہیل بن ابی صالح عن ابیہ عن ابی ہریرة ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا توضا العبد
المسلم او المؤمن فغسل وجہہ خرجت من وجہہ کل خطیئۃ نظر الیہا بعینیہ مع الماء او مع اخر قطر الماء او نحو ہذا
فاذا غسل یدیہ خرجت من یدیہ کل خطیئۃ بطشتہا یداه مع الماء او مع اخر قطر الماء حتی یخرج نقیا من الذنوب
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چون وضو کند بنده مسلمان یا گفت بنده مومن درین شک راویست پس بشوید روے
خود را بر آید از روے او ہر گناہے کہ بسوے او نظر کرده بود بچشمہاے خویش یعنی ہر گناہیکہ حاصل شده از نظر بسوے جمال غیر

مسوی ۱۵ قلت يخدر اى ينزل الخرزة بالراء المهملة قبل المعجمة الجوهرة شبه بها فى الصفاء قال اكثر اهل العلماء اذا خرج من احد الفرجين شیٔ ينتقض به الطهر سواء كان عينا او ريحا و سواء كان معتادا او غير معتاد كان المذى غير معتاد

عليه بر مے آید ہمراہ آب یا گفت ہمراہ آخر چکیدن آب یا گفت کلامے دیگر ہم معنی این شک راویست پس چون بشوید دو دست خود را بر آید از دو دست او ہر گناہیکہ گرفتہ ست اورا دو دست او یعنی حاصل شدہ است از گرفتن بدست بر مے آید ہمراہ آب یا گفت ہمراہ آخر چکیدن آب تا حدیکہ بر مے آید این بندہ مومن صاف شدہ از جمیع گناہان و در روایت بغوی زیادہ است کہ فاذا غسل رجليه خرج كل خطيئة مشتها رجلاه مع الماء او مع آخر قطر الماء یعنی پس چون شوید و پا خود را بر آید ہر گناہی کہ رفتہ است بسوئے آن دو پائے او یعنی حاصل شدہ است از مشی با آب یا با آخر چکیدن آب باید دانست کہ خروج خطایا استعارہ ست برائے حصول مغفرت نزدیک غسل عضو نہ آنکہ خطا فی الحقیقۃ جسمے است کہ با آب مخلوط میشود و میرود و این را در قرآن و حدیث و کلام عرب نظائر بسیار است و نیز باید دانست کہ اکثر علما تخصیص کردہ اند این خطایا را بالصغائر بدلیل حدیث صحیح الصلوات الخمس والجمعة الى الجمعة و رمضان الى رمضان كفارات لما بينها ما اجتنب الكبائر و این حدیث دو معنی وارد یکے آنکہ ما اجتنب الكبائر خارج باشد مخرج استثنا گویا میفرماید الا الكبائر دیگر آنکہ این فضل کسے راست کہ اجتناب کبائر کردہ باشد پس مرتکب کبیرہ را این فضل نیست و این معنی اخیر نزدیک تر است بآیت ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه نكفر عنكم سياٰتكم الآية و این را مخصص گفتن در باب مکفرات اقعد است و نووی میل بوجہ اول کردہ است واللہ اعلم

باب يجب الوضوء من المذى

واجب میشود وضو بسبب بر آمدن مذی **مالک** عن ابى النضر عن مولى عمر بن عبيد الله عن سليمان بن يسار عن المقداد بن الاسود ان علي بن ابي طالب امره ان يسال له رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الرجل اذا دنى من اهله فخرج منه المذى ماذا عليه قال علي فان عندي ابنة رسول الله صلى الله عليه وسلم وانا استحيى ان اساله قال المقداد فسالت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك فقال اذا وجد ذلك احدكم فلينضح فرجه بالماء و ليتوضا وضوءه للصلوة مقداد بن الاسود گفت کہ حضرت علی بن ابی طالب امر کرد مرا کہ بپرسم برائے او از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حکم مردیکہ چون نزدیک شود بازن خود یعنی قبلہ و معانقہ کند بر آید از ذکر وے مذی چہ چیز واجب میشود برین شخص یعنی غسل واجب میشود یا وضو گفت حضرت علی ہر آئینہ نزدیک من ست دختر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و من شرم میدارم کہ این مسئلہ از آنحضرت بپرسم گفت مقداد پس سوال کردم از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حکم این شخص پس فرمود چون بیابد مذی را کسے از شما باید کہ بیفشاند بر فرج خود آب را و باید کہ وضو کند مانند وضوء خود برائے نماز **مالک** عن زيد بن اسلم عن ابيه ان عمر بن الخطاب قال انى لاجده يتحدر منى مثل الخرزة فاذا وجد ذلك احدكم فليغسل ذكره وليتوضا وضوءه للصلوة یعنی المذی حضرت عمر گفت ہر آئینہ می یابم کہ این چیز فرود مے آید از من مانند دانہ بلور پس اگر بیابد آنرا کسے از شما پس باید کہ بشوید ذکر خود را و باید کہ وضو کند مانند وضوء خود

مسوّی ل‍ه قلت تعقّب بأنه من البول والبول ناقض بالاجماع وعليه اكثر اهل العلم وقال البغوى يشبه ان يكون معنى الاثر المبالغة فى رفع الشك عن القلب ۱۲

برائے نماز مراد میداشت ازین اشاره مذی مالك عن زيد بن اسلم عن جندب مولى عبد الله بن عياش المخزومى انه قال سالت عبد الله بن عمر عن المذى فقال اذا وجدته فاغسل فرجك وتوضأ وضوءك للصلوة جندب گفت سوال کردم عبد الله بن عمر را از حکم مذی گفت چون بیابی آن را بشوئے فرج خود را و وضو کن مانند وضوء خود برائے نماز فلينضح بكسر الضاد مسئله مذی بفتح میم واسکان ذال معجمه بر لغت اصح واشهر وغیر این نیز منقول است آبے است سفید رقیق لزج که نزدیک شهوت بر مے آید و در خروج آن شهوت و دفق نمے باشد و بعد از ان در عضو جوليت بکسر و فتور نمیشود و گاہے احساس بخروج آن نمیشود و در نساء مذی بسیار میباشد به نسبت رجال مسئله وحکم مذی عدم وجوب غسل است باجماع و وجوب وضو ر بآن خواه گوئیم تنقیح او جار احد منکم من الغائط خروج من السبيلين است معتاد باشد یا غیر معتاد یا گوئیم مخصوص است بمعتاد و درین صورة حکم مذی و استحاضه از دلیل مستانف ثابت میشود و سابقا اشاره کرده شد که تنقیح علل عمر با رفته ست که در جار رائے داخل میشود مسئله و دیگر حکم مذی نضح فرج است و مراد از نضح اینجا غسل است بدلیل روایت دیگر تغسیل ذکره و قول عمر فلتغسل فرجك واز فرج قدریکه مذی بآن رسیده باشد و این ظاهر است پس اگر غیر فرج آلوده شود آنرا نیز میباید شست و اگر بعض ذکر آلوده شود بعض آخر را شستن لازم نیست مسئله غسل ذکر بطریق وجوب است پس استنجا بحجر در مذی مشروع نباشد یا بطریق استحباب یا خارج بر حسب عادت بلاد اقوی نزدیک فقیر اول است واقتصار بر حجر در معتاد آمده است پس تنقیح آن بوجهیکه شامل مذی و دم استحاضه باشد دل از ان در قلق ست باب ما يروى من الرخصة فى ترك الوضوء من المذى باب در بیان چیزیکه روایت کرده شد از رخصت در ترک وضو بسبب خروج ودی مالك عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب انه سمعه ورجل يساله فقال انى لاجد البلل وانا اصلى فانصرف فقال له سعيد لو سال على فخذى ما انصرفت حتى اقضى صلوتى یحیی ابن سعید گفت شنیدم از سعید بن المسیب در ان حالیکه شخصے از وے سوال میکرد وگفت سائل هر آئینه من مییابم تری را در حالیکه نماز میگذارم پس آیا باز گردم از نماز یعنی ایا ترک کنم نماز را و بوضو مشغول شوم پس جواب داد سعید ابن المسیب این سائل را گفت اگر روان شود ودی بر ران من باز نگردم تا آنکه بآخر رسانم نماز خود را مالك عن الصلت بن زييد انه قال سالت سليمان بن يسار عن البلل اجده فقال انضح ما تحت ثوبك بالماء واله عنه گفت صلت سوال کردم از سلیمان بن یسار حکم تری که مییابم آنرا پس گفت بیفشان بر انچه در زیر جامه تست آب را یعنی بیفشان بر فرج خود آب و تغافل کن از ان تری مترجم گوید رضی الله عنه جمهور علماء بعد از خروج ودی یقینا رخصت ترک وضو نداده اند و تمسک کرده اند بآنکه وضو منتقض میشود از بول اجماعا و ودی نیز قطره

مسوّی لہ قلت قال الشافعی النوم ینقض الوضوء الا نوم ممکّن مقعدتہ وقال ابوحنیفۃ لو نام قاعدا او قائما او ساجدا لا وضوء علیہ حتی ینام مضطجعا او متکئا ۱۲

ازیول وبغوی تاویل کردہ است این دو حدیث را کہ مراد آنست کہ شک ناقض وضو نیست پس اگر وسوسہ بخاطرش رسد کہ تری از سر ذکر برآمدہ است بآن التفات نکند ونماز خود را بآخر رساند وتعبیر باین طور از جہت مبالغہ است واز جہت تمع شبہ سائل بالغ وجہ **باب** یجب الوضوء علی من نام مضطجعا لا علی من نام قاعدا واجب است وضو بر کسیکہ خواب کرد پہلو زدہ وواجب نیست بر کسیکہ خواب کرد نشستہ مالک باسنادہ ان تفسیر ہذہ الایۃ یایہا الذین اٰمنوا اذا قمتم الی الصلوٰۃ الایۃ ان ذلک اذا قمتم من المضاجع یعنی النوم تفسیر این آیۃ یایہا الذین اٰمنوا اذا قمتم الخ اینست کہ وجوب وضو ثابت باشد وقتیکہ برخیزید از خوابگاہ مراد میدارد نوم را یعنی مراد آنست کہ نوم ناقض وضو است **مالک** عن زید بن اسلم مولی عمر ان عمر بن الخطاب قال اذا نام احدکم مضطجعا فلیتوضأ حضرت عمر رضی اللہ عنہ گفت چون بخواب رود کسے از شما بر پہلو خفتہ پس باید کہ وضو کند **مالک** عن نافع ان ابن عمر کان ینام جالسا ثم یصلی ولا یتوضأ عبد اللہ بن عمر بخواب میرفت نشستہ باز نماز میگذارد ووضو نمیکرد ماخذ این دو اثر احادیث مرفوعہ است از انجملہ حدیث ابی داؤد العینان وکاء السہ فمن نام فلیتوضأ وسہ حلقہ دبر را گویند وحدیث ابی داؤد انما الوضوء علی من نام مضطجعا فی اسنادہ ضعف وحدیث مسلم و شافعی وابی داؤد وکان اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینتظرون العشاء فینامون قعودا حتی تخفق رءوسہم ثم یصلون ولا یتوضؤن مسئلہ چون علت نقض نوم زوال عقل است بدلیل العینان وکاء السہ پس غیر نوم مثل اغماء وسکر نیز ناقض شد وتنقیح مسئلہ آنست کہ زوال عقل ناقض وضو است مسئلہ تنقیح نوم قاعدا نزدیک شافعی آنست کہ تمکین مقعد بود باشد پس کسیکہ مزیل باشد ودرمیان مقعد وزمین فرقے باشد تمکین حاصل نشد وتنقیح نوم مضطجعا آنست کہ تمکین مقعد نباشد ہر حالتیکہ بود وبعد ازین ذکر اضطجاع تنبیہ است وتصویر استرخائے اعضاء ونزدیک ابی حنیفہ راکع وساجد بر وجہ سنت حکم قاعد دارد ومشکل کہ بزوال تکیہ بیفتد حکم مضطجع دارد وجمعے تنقیح آن خواب گران وخواب سبک نہادہ اند اول اقوی مینماید زیراکہ حدیث فانہ اذا اضطجع استرخت مفاصلہ صریح است در علیت استرخاء وچون اظہر واشہر در ہیئات نوم استرخاء اضطجاع واستلقاست آنرا بروئے کار آوردند وحصر را بآن متوجہ ساختند **باب** یجب الوضوء من مس الفرج واجب باشد وضو بسبب دست رسانیدن بفرج **مالک** عن عبد اللہ بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم انہ سمع عروۃ بن الزبیر یقول دخلت علی مروان بن الحکم فتذاکرنا ما یکون منہ الوضوء فقال مروان ومن مس الذکر الوضوء فقال عروۃ ما علمت ذلک فقال مروان بن الحکم اخبرتنی بسرۃ بنت صفوان انہا سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول اذا مس احدکم ذکرہ فلیتوضأ عروۃ بن الزبیر گفت داخل شدم بر مروان بن الحکم پس با یکدیگر مذاکرہ کردیم در موجبات وضو پس مروان گفت از مس ذکر وضو واجب میشود وعروہ گفت من این را ندانستہ ام پس گفت مروان

مسوّی له **قلت** قال الشافعی یجب الوضوء من مس الفرج وشرطه ان یمس ببطن الکف او بطون الاصابع وقال ابو حنیفة مس الفرج لا ینقض واحتج بقوله صلی الله علیه وسلم هل هو الا بضعة منك

بن الحکم خبر داد مرا بسره بنت صفوان که وے شنید از رسول الله صلی الله علیه وسلم که میفرمود چون وست رساند یکے از شما بذکر خود پس باید که وضو کند **مالك** عن اسمٰعیل بن محمد بن سعد بن ابی وقاص عن مصعب بن سعد بن ابی وقاص انه قال کنت امسك المصحف علی سعد بن ابی وقاص فاحتککت فقال سعد لعلك مسست ذکرك قال قلت نعم قال قم فتوضأ فقمت فتوضأت ثم رجعت مصعب پسر سعد ابن ابی وقاص گفت که من نگاه میداشتم مصحف را بر سعد بن ابی وقاص یعنی مصحف را بدست میگرفتم و در روے نظر میکردم تا در محل اشتباه بروے فتح کنم یعنی لقمه دہم پس درین اثنا خاریدم بدن خود را پس سعد گفت شاید تو دست رسانیده بذکر خود گفت مصعب گفتم آرے گفت برخیز و وضو کن پس برخاستم و وضو کردم پس باز آمدم یعنی مصحف گرفتم **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول اذا مس احدکم ذکره فلیتوضأ میگفت عبد الله بن عمر چون دست رساند کسے از شما بذکر خود پس باید که وضو کند **مالك** عن هشام بن عروة عن ابیه انه کان یقول من مس ذکره فقد وجب علیه الوضوء میگفت عروه هر که دست رسانید بذکر خود پس واجب شد بروے وضو **مالك** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله انه قال رأیت ابی عبد الله بن عمر یغتسل ثم یتوضأ فقلت یا ابت اما یجزیك الغسل من الوضوء فقال بلی ولکنی احیانا امس ذکری فاتوضأ گفت سالم بن عبد الله دیدم پدر خود عبد الله بن عمر را که غسل میکرد و باز وضو میساخت گفتم ای پدر آیا کفایت نمی کند ترا غسل بجائے وضو گفت آرے میکند ولکن در بعض اوقات دست میرسانم در اثنا غسل بذکر خود پس وضو میکنم **مالك** عن نافع عن سالم بن عبد الله انه قال کنت مع عبد الله بن عمر فی سفر فرأیته بعد ان طلعت الشمس توضأ ثم صلی قال فقلت له ان هذه الصلوة ما کنت تصلیها فقال انی بعد ان توضأت لصلوة الصبح مسست فرجی ثم نسیت ان اتوضأ فتوضأت وعدت لصلوتی گفت سالم بودم با پدر خود عبد الله بن عمر در سفرے پس دیدم او را که بعد از آنکه آفتاب برآمد وضو کرد و نماز گذارد پس گفت سالم گفتم او را این نماز نیست که تو میگذاردی آنرا گفت ہر آئینه من بعد از آنکه وضو کردم برائے نماز صبح دست رسانیدم بفرج خود باز فراموش کردم که باز وضو کنم پس حالا وضو کردم و عود کردم برائے نماز خود یعنی اعاده کردم **مترجم** گوید رضی الله عنه تعقب کرده اند برمالك جماعة مثل سفیان ثوری و محمد بن الحسن بحدیث حسن که طلق بن علی روایت کرد ان رجلا سأل رسول الله صلی الله علیه وسلم عن رجل مس ذکره ایتوضأ قال هل هو الا بضعة من جسدك مردی سوال کرد از رسول الله صلی الله علیه وسلم از حکم کسیکه دست رسانید بذکر خود آیا وضو کند گفت نیست ذکر الا قطعه از بدن تو یعنی وضو کردن لازم نیست و با آثار حضرت علی و ابن مسعود و ابن عباس و حذیفه و ابو درداء و عمار و سعید بن المسیب و حسن بصری که از مس ذکر وضو لازم نمیشد

مسوّٰی ۵۱ **قلت** قال الشافعی ینقض یلمس الرجل المرأة وضوءهما وقال ابوحنیفة لمس المرأة لا یوجب الوضوء واحتج له بحدیث عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قبّل ولم یتوضأ وفیه نظر وبان المراد بالملامسة الجماع ۱۲

نزدیک ایشان جواب داد بغوی ازین تعقب بانکه حدیث بسره متاخر ست زیراکه ابوهریره آنرا روایت کرده است واو متاخر الاسلام است وطلق بن علی اول زمن هجرت بخدمت آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمده بود واین فقیر را درین جواب نظر است اولاً بطریق معارضه که از حدیث طلق بن علی چنان مفهوم میشود که قبل ازان حکمے از آنحضرت صلی الله علیه وسلم رفته بود یا شبهه نزدیک سائل قائم شده بود دال بر وجوب وضو پس ظاهر نیست که حدیث طلق ناسخ حدیث دیگر است وثانیاً بطریق مناقضه که اگر این استدلال صحیح باشد پس مثل این جاری بتوان کرد در باب ترک وضو ممامسته النار که ابوهریره حدیث وجوب وضو ممامسته النار روایت کرده است وبران عمل میکرد حالانکه قدوم ابوهریره بعد واقعه خیبر بود وسوید بن النعمان روایت کرد که در راه خیبر آنحضرت صلی الله علیه وسلم ماسته النار خوردند ونماز گذاردند ووضو نکردند پس مے بایست که حدیث ابوهریره را ناسخ آن میگفتند واین چنین نیست باتفاق وحل آنست که بسیار بود که ابوهریره از سائر صحابه قدماء روایت میکرد وجمعے از علماء گفته اند میتواند بود که در حدیث مرفوع مس ذکر کنایه از بول باشد چنانچه استنجا ومجیئ از غائط کنایات میشود وفقیر گوید میتواند بود که این امر شرعی که لازم باشد بر خاص وعام نیست بلکه بیان مصلحتے است پس جمعے از متورعان صحابه آنرا لازم گرفتند وجمعے دیگر لازم نگرفتند ودلالت میکند برین مدعا که وضو شرعی کثیر الوقوع است پس بعید مینماید اختلاف اجلائے صحابه در مثل این امور اما اختلاف در تورعات ومثل آن در صحابه شائع بود بلکه جمهور بر رخصت میل میکردند

باب الوضوء من قبلة المرأة او جسها باب در بیان حکم وضو را از قبله زن ودست رسانیدن مرد بزن **مالك**

عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن ابیه عبد الله بن عمر انه کان یقول قبلة الرجل امرأته وجسها بیده من الملامسة فمن قبّل امرأته او جسها بیده فعلیه الوضوء عبد الله بن عمر میگفت که قبله کردن مرد زن خود را ومس کردن او را بدست خود از ملامست است یعنی در قول خدا تعالی او لامستم النساء داخل است پس هر که قبله کند زن خود را یا مس نماید او را بدست خود بروے وضو واجب میشود **مالك** انه بلغه ان عبد الله بن مسعود کان یقول من قبلة الرجل امرأته الوضوء عبد الله بن مسعود میگفت از قبله کردن مرد زن خود را وضو لازم میشود **مالك** عن ابن شهاب انه کان یقول من قبلة الرجل امرأته الوضوء ابن شهاب میگفت که از قبله کردن مرد زن خود را وضو لازم میشود مترجم گوید تعقب کردند بر مالک جمعے بحدیث عروة عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قبّل بعض نسائه ثم خرج الی الصلوة ولم یتوضأ قلت من هی الا انت فضحکت قبله کرد رسول خدا صلی الله علیه وسلم بعض زنان خود را بعد ازان برآمد بنماز ووضو نکرد عروه گفت گفتم نیست آن زن مگر تو پس عائشه بخندید وجواب دادند ترمذی وغیر آن که اسناد این حدیث متصل نیست وتحقیق آنست که منشاء اختلاف درین مسئله اختلاف ایشان ست در تفسیر قوله تعالی او لامستم النساء پس حضرت عمر وابن مسعود حمل کردند

آنرا بر دست رسانیدن به بنا بر تعبیر جماع و برین تفصیل لازم آید که لمس را ناقض وضو دارند و نزدیک ایشان آیت از
نیابت تیمم در غسل را ساکت باشد پس مذهب ایشان همین بود و عبد الله بن عباس حمل کرد بر جماع پس لازم آید که آیت از
دلالت نقض لمس در وضو را ساکت باشد و دلالت کند بر نیابت تیمم از غسل پس مذهب ابن عباس همین بود و ابن عمر
مذهبی ثالث پیش گرفت که لمس اعم است از جماع و مس پس خدا تعالی لمس را موجب تیمم ساخت بآن معنی که اگر در صورت
جماع متحقق گردد نائب غسل خواهد بود و اگر در صورت مس متحقق گردد نائب وضو خواهد بود پس ابن عمر قائل بود به نیابت تیمم
از غسل و قائل بود به نقض مس مرأة وضو را و راجح درینجا قول ابن عباس است که در قرآن عظیم در مواضع بسیار ملامست
و مس از جماع کنایت آمده است و استدلال دیگران باین آیت ناهض بر خصم است اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال چون
در اقوال صحابه اختلاف واقع شود و ماخذ ایشان از کتاب یا سنت معلوم باشد تأمل در ماخذ باید کرد تا رجحان بعض بر بعض
ظاهر شود و ظاهر ابو حنیفه درین مسئله مذهب ابن مسعود و ابراهیم نخعی را همین سبب گذاشته است با وجود اتباع او ایشان را
در سائر مواضع و این حدیث اگرچه ضعیف باشد ترجیح یک تاویل آیت را بر تاویل دیگر کفایت میکند زیرا که نزدیک اجتماع
هر دو قوت میگیرد و مذهب حسن بصری و سفیان ثوری عدم نقض است **باب الوضوء من القيء** بیان حکم وضو بسبب قی

مالك انه رأى ربيعة بن ابي عبد الرحمن يقلس مرارا وهو في المسجد فلا ينصرف ولا يتوضأ حتى يصلي مالک دید
ربیعه بن عبد الرحمن را که قی میکرد آب را چند بار و او در مسجد بود پس بازگشت بخانه خود و وضو نمیکرد تا آنکه نماز میگزارد یعنی
باز نمیگشت تا وقتیکه نماز گذارد و بعد از آن بخانه رفت قال يحيى سئل مالك عن رجل قلس طعاما هل عليه الوضوء قال ليس
عليه وضوء وليتمضمض من ذلك وليغسل فاه گفت یحیی بن یحیی سوال کرده شد مالک از شخصی که قی کرد طعام را آیا واجب میشود
بروی وضو گفت نیست بروی وضو باید که مضمضه کند از قی و بشوید دهان خود را **باب الوضوء من الرعاف والحجامة**
بیان حکم وضو از خونی که از بینی سیلان کند و از حجامت **مالك** انه بلغه ان عبد الله بن عباس كان يرعف فيخرج
فيغسل الدم عنه ثم يرجع فيبني على ما قد صلى عبد الله بن عباس صاحب رعاف میشد پس بر می آمد از مسجد پس
می شست خون را از خود باز رجوع میکرد و بنا میکرد بر آنچه گذارده بود از نماز یعنی آنچه قبل از رعاف کرده بود محسوب
میساخت و باقی را تمام میکرد **مالك** عن عبد الرحمن بن حرملة الاسلمي انه قال رأيت سعيد بن المسيب يرعف
فيخرج منه الدم حتى تختضب اصابعه من الدم الذي يخرج من انفه ثم يصلي ولا يتوضأ عبد الرحمن گفت دیدم سعید بن
مسیب را که صاحب رعاف میشد پس خارج میشد از وی خون تا حدیکه رنگین میشد انگشتهای او از خونیکه بر می آمد
از بینی و باز نماز میگزارد و وضو نمیکرد **مالك** عن عبد الرحمن بن المجبر انه رأى سالم بن عبد الله يخرج من انفه الدم
حتى تختضب اصابعه من الدم الذي يخرج من انفه ثم يفتله ثم يصلي ولا يتوضأ عبد الرحمن بن مجبر دید سالم بن عبد الله را که بر می آمد از بینی

مسوى | له قلت قال الشافعي الرعاف والحجامة لا ينقضان الوضوء وقال الحدث في الصلوٰة
يبطل الصلوة فعليه ان يتوضأ ويعيد ولا يجوز له ان يبني في الجديد وتاويل ما روي من الوضوء
على قوله غسل الدم بدليل قول ابن عمر فيمن احتجم ليس عليه الا غسل محاجمه ومن تنجس بعض بدنه
او ثوبه يغسل ويبني على ما صلى ولا يتوضأ وهذا قوله القديم ثم رجع وقال ابو حنيفة
ينقضان اذا كان الدم سائلا وقال اذا سبقه الحدث يتوضأ ويبني وتاويل ما روي من ترك الوضوء على قول انه لم يكن سائلا

او خون تا حدیکه رنگین میشد انگشتهائے او از خونیکه برمے آمد از بینی او باز نماز میگذارد و وضو نمیکرد **مالک** عن نافع ان عبدالله بن
عمر كان اذا رعف انصرف فتوضأ ثم رجع فبنى ولم يتكلم بود ابن عمر چون رعاف میشد او را باز میگشت و وضو میساخت
باز رجوع میکرد پس بنا میکرد و سخن نمیگفت یعنی آنچه قبل از رعاف کرده بود در حساب میشمرد و باقی را تمام میکرد **مالک**
عن يزيد بن عبد الله بن قسيط الليثي انه رأى سعيد بن المسيب رعف وهو يصلي فاتى حجرة ام سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم فاتى
بوضوء فتوضأ ثم رجع فبنى على ما قد صلى يزيد بن عبد الله دید سعید بن مسیب را که صاحب رعاف شد و او نماز میگذارد پس آمد بحجره
ام سلمه زوجه آنحضرت صلعم پس آورده شد پیش او آب وضو پس وضو کرد باز رجوع کرد بمسجد پس بنا کرد بر آنچه گذارده بود

قال مالك الامر عندنا انه لا يتوضأ من رعاف ولا من دم ولا من قيح يسيل من الجسد ولا يتوضأ الا من حدث يخرج من ذكر
او دبر او نوم گفت مالک حکمے که مقرر است نزدیک ما یعنی علماء مدینه و صحابه و تابعین آنست که وضو کرده نشود از رعاف
و نه از خون و نه از ریمے که سیلان کند از جسد و وضو کرده نشود الا از حدثے که برمے آید از ذکر و دبر یا از نوم مترجم گوید تمسک
کرده است محمد بن الحسن باین و واثر بر دو مسئله یکے آنکه دم سائل ناقض وضو است دیگر آنکه اگر کسے را بغیر اختیار حدثے
پیش آید در اثناء نماز باید که وضو کند و بنا کند بر نماز خود و آنچه کرده است در حساب شمارد و باقی ادا کند و در زمان وضو و آمد و
رفت سخن نگوید و جواب داده اند که مراد از وضو اینجا تنظیف است و غسل دم نه وضو شرعی و دلیل برین تاویل آنکه صحیح شده
است از ابن عمر انه قال فيمن احتجم ليس عليه الا غسل محاجمه گفت ابن عمر در باب کسیکه حجامت کرد نیست بر وے واجب
مگر شستن مواضع حجامت و همچنین محفوظ از مذهب سعید بن المسیب عدم نقض وضو است و این فقیر گوید احتمال دارد
که ابن عمر و سعید بن المسیب وضو کرده باشند برائے معالجه رعاف زیراکه شستن روے و اطراف باز میدارد رعاف را
و همچنین حدیث ابو درداء ان النبي صلى الله عليه وسلم قاء فافطر و توضأ دلالت نمیکند بر وجوب قے وضو را زیراکه آن
برائے معالجه قے بود و شستن روے و اطراف باز میدارد و دفع میکند غثیان را اما آن مسئله دیگر پس آمد و رفت نه بجهت
انتقاض وضو بود بلکه برائے دفع نجاست و آن مسلم است و محمد بن الحسن روایت کرده است از عبد الرحمن بن المجبر
روایت سابق را باین عبارت انه رأى سالم بن عبد الله بن عمر يدخل اصبعه في انفه او اصبعيه ثم يخرجها وفيها شيء
من دم فيفتله ثم يصلي ولا يتوضأ یعنی دید سالم بن عبد الله را که در مے آورد انگشت خود را به بینی خود باز مے آورد آنرا

ودران انگشت چیزے از خون بود پس بمالید بانگشت آن خون را پس نماز میگذارد و وضو نمیکرد و حمل کرده است آنرا
بر آنکه دم سائل نبود و چون دم سائل نباشد لازم نمی آید و این خلاف روایت مشهوره است و روایت مشهوره آنست
که سابقاً گذشت یخرج من انفه دم حتی تختضب اصابعه و این لفظ تاویل مذکور را قبول نمیکند والله اعلم و بالجمله چنان متبادر
میشود که ارجح مذاهب در موجبات وضو مذهب حسن البصری ست وضو از ما خرج من السبیلین و از نوم میشکند و از لمس
مرأة و مس ذکر و قے و رعاف نمی شکند والله اعلم باید دانست که شریعت عام افراد انسان از دیگر ست و مصلحت نفوس
ایشان و مفسده نفوس ایشان دیگر و شارع هر دو علم افاده فرموده است و بر فقهاء گاهے یک علم با علم دیگر مشتبه میگردد
پس شریعت چیزیست که در ملاء اعلیٰ بر ایشان مکتوب شد و ایشان را بآن مکلف ساختند خواه واجب و حرام باشد خواه
سنت موکده و مکروه موکد و سوائے آن چیزها بسیار است که در تهذیب نفوس یا تلویث نفوس دخل دارد لکن حکمت
سیاست مقتضی آن نیست که بر ایشان مکتوب گردد و در مثل این چیزها بعض صحاب بآن عمل میکردند و بعضے عمل نمیکردند
و بر همین اصل فرود باید آورد مسئلہ مس ذکر و مس مرأة و رعاف و قے و قهقهه والله اعلم **باب** ترك الوضوء مما مست النار
بیان ترک کردن وضو از چیزیکه رسید آنرا آتش یعنی چیزیکه باتش پخته شده است **مالك** عن زيد بن اسلم عن عطاء بن
يسار عن عبد الله بن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اكل كتف شاة ثم صلى ولم يتوضأ رسول الله صلى الله
علیه وسلم خورد شانه بزے باز نماز گذارد و وضو نکرد **مالك** عن يحيى بن سعيد عن بشير بن يسار مولى بني حارثة عن سويد بن
النعمان انه اخبره انه خرج مع رسول الله صلى الله عليه وسلم عام خيبر حتى اذا كانوا بالصهباء وهي من ادنى خيبر فنزل
رسول الله صلى الله عليه وسلم فصلى العصر ثم دعا بالازواد فلم يؤت الا بالسويق فامر به فثري فاكل رسول الله
صلى الله عليه وسلم واكلنا ثم قام الى المغرب فمضمض ومضمضنا ثم صلى ولم يتوضأ برآمد سوید بن نعمان همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم
سال خیبر یعنی در سالیکه غزوه خیبر واقع شد تا وقتیکه رسیدند بصهباء و آن موضع ایست از جاها متصل بخیبر یعنی قریب خیبر
پس فرود آمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گذارد نماز عصر را باز طلب کرد توشها را پس حاضر کرده نشد مگر سویق پس
حکم فرمود بدرست ساختن آن پس نمناک کرده شد پس خورد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خوردیم ما باز برخاست بسوے
نماز مغرب پس مضمضه کرد آنحضرت صلعم و مضمضه کردیم ما باز نماز گذارد و وضو نکرد **مالك** عن محمد بن المنكدر ان رسول الله
صلى الله عليه وسلم دعي لطعام فقرب اليه خبز ولحم فاكل منه ثم توضأ ثم صلى ثم اتي بفضل ذلك
الطعام فاكل منه ثم صلى ولم يتوضأ رسول الله صلی الله علیه وسلم را طلبیده شد برائے طعامے پس نزدیک گردانیده
شد بآن حضرت صلی الله علیه وسلم نان و گوشت پس خورد از ان طعام باز وضو کرد باز نماز گذارد و بعد از ان آورده شد
پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنچه باقیمانده بود از ان طعام پس خورد و بعد از ان نماز گذارده و وضو نکرد **مالك** عن ابي نعيم
وهب بن كيسان انه سمع جابر بن عبد الله الانصاري يقول رايت ابا بكر الصديق اكل لحما ثم صلى ولم يتوضأ

مُسَوّٰی | ۵ قلت عامة اهل العلم على ان الوضوء مما مسته النار منسوخ وتأول بعضهم على غسل اليد والفم

قال قتادة من غسل فمه فقد توضأ الصَّهباء بفتح المهملة والمد اسم مكان ادنى خيبر اى طرفها مما يلى المدينة

فثُرِّیَ بضم المثلثة وتشديد الراء وتخفيفها اى بُلَّ عراقية خصلة استفدتها من العراق خلاف اهل المدينة

جابر گفت دیدم حضرت ابوبکر الصدیق را که خورد گوشت را بعد ازان نماز گزارد و وضو نکرد مالک عن محمد بن المنکدر

وعن صفوان بن سليم انهما اخبراه عن محمد بن ابراهيم بن الحارث التيمى عن ربيعة بن عبد الله

بن الهدير انه تعشى مع عمر بن الخطاب ثم صلى ولم يتوضأ ربیعه بن عبد الله طعام شام خورد همراه حضرت عمر بن الخطاب بعد ازان

نماز گزارد حضرت عمر بن الخطاب و وضو نکرد مالک عن ضمرة بن سعيد المازنى عن ابان بن عثمان ان عثمان بن

عفان اكل خبزا ولحما ثم مضمض وغسل يديه ومسح بهما وجهه ثم صلى ولم يتوضأ حضرت عثمان خورد نان و گوشت

باز مضمضه کرد و شست دو دست خود را و مسح کرد بدو دست روئے خود را بعد ازان نماز گزارد و وضو نکرد مالک

انه بلغه ان على بن ابى طالب وعبد الله بن عباس كانا لا يتوضأن مما مست النار حضرت على بن ابى طالب و عبد الله بن عباس

وضو نمیکردند از خوردن چیزیکه رسیده است بآن آتش یعنی چیزیکه بآتش پخته شده است مالک عن يحيى بن سعيد انه سأل

عبد الله بن عامر بن ربيعة عن الرجل يتوضأ للصلوة ثم يصيب طعاما قد مسته النار ايتوضأ قال رايت ابى يفعل ذلك ويصلى

ولا يتوضأ یحیی بن سعید سوال کرد عبد الله بن عامر از حکم کسیکه وضو کرده باشد برائے نماز بعد ازان برسد طعامیکه

رسیده است او را آتش یعنی تناول کرد طعام پخته را آیا وضو کند گفت دیدم پدر خود را که عامر بن ربیعه باشد میکرد این کار

و نماز میگزارد و وضو نمیکرد مالک عن موسى بن عقبة عن عبد الرحمن بن زيد الانصارى ان انس بن مالك

قدم من العراق فدخل عليه ابو طلحة وابى بن كعب فقرب لهما طعاما قد مسته النار فاكلوا منه فقام انس فتوضأ

فقال ابو طلحة وابى بن كعب ما هذا يا انس اعراقية فقال انس ليتنى لم افعل وقام ابو طلحة وابى بن كعب فصليا ولم يتوضأ

انس بن مالک قدوم کرد از عراق پس داخل شدند بروے برائے ملاقات ابو طلحه و ابی بن کعب پس نزدیک ساخت

باین دو عزیز طعامے که رسیده بود آنرا آتش پس هر سه خوردند پس برخاست انس پس وضو کرد پس گفتند ابو طلحه و ابی

ابن کعب چیست این خصلت اے انس آیا این خصلت عراقیه است یعنی از عراق آوردی آنرا یعنی در شریعت

خود نیست پس آیا آنرا از عراق آموخته پس گفت انس اے کاش نمیکردم این کار را و برخاستند ابو طلحه و ابی بن کعب

پس نماز گزاردند و وضو نکردند باید دانست که ابو هریره و عمر بن عبد العزیز میگفتند وضو واجب میشود بخوردن طعامیکه او را

بآتش پخته باشند و تمسک میکردند بحدیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم توضئوا مما مست النار و مذهب جمهور صحابه و تابعین

خلاف این ست چنانکه امام مالک تفصیل بیان فرمود پس قطع مخالفت بین الحدیثین بیکے از دو وجه تواند بود یا آنست که

حدیث توضئوا مما مست النار منسوخ باشد باین احادیث یا محمول باشد بر غسل و تنظیف که معنی لغوی وضو است والله اعلم

مسوّی | له **قلت** الموجود في اصلنا حنك بالكاف وفي رواية حنّط ويشهد له نقل البخاري في الجنائز وعلى كل تقدير فعليه عامة اهل العلم

باب اترك ما لا يجب منه الوضوء باب در بيان چيزيكه واجب نميشود وضوء از استعمال آن **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر حنّك ابنا لسعيد بن زيد وحمله ثم دخل المسجد فصلّى ولم يتوضأ مترجم گويد در نسخه که پیش فقیر است از روایت یحیی بن یحیی المصمودی حنك مسطور است و در روایت محمد بن الحسن حنط مذکور است و در خط قدیم طاء و کاف مشتبه میشد یعنی روایت اول اینست که عبد الله بن عمر تحنیک کرد یک فرزند سعید بن زید را یعنی تمر را خائیده در دهان طفل نو متولد شده ریخت بجهت تبرک و برداشت او را یعنی در بر خود بعد از ان داخل شد بمسجد پس نماز گذارد و وضو نکرد بروایت دیگر آنست که عبد الله بن عمر حنوط مالید در بدن یک فرزند سعید ابن زید و حنوط آن خوشبو را گویند که در بدن مرده استعمال میکنند یعنی سعید بن زید را فرزندی مرده بود عبد الله بن عمر حنوط در بدن او مالید بعد از ان نماز گذارد و وضو نکرد و از روایت اول مستفاد میشود که برداشتن طفل نو متولد شده و دست رسانیدن باو موجب وضو شستن دست نیست و از روایت دیگر مستفاد میشود که حنوط مالیدن در بدن مرده و برداشتن جنازه موجب وضو نیست و درین مسئله جمعی خلاف داشتن و جمهور بعدم وجوب وضو رفته اند والله اعلم و این روایت ثانیه که حنط باشد محفوظ است نزدیک بخاری **باب** یکفی الاستنجاء بثلثة احجار کفایت میکند برای استنجا سه سنگ **مالك** عن هشام بن عروة عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل عن الاستطابة فقال اولا یجد احدکم ثلثة احجار پرسیده شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم از استنجا پس فرمود آیا نمییابد یکے از شما سه سنگ را یعنی سه سنگ کفایت میکند بشرط حصول نقا مترجم گوید استطابة در لغت طلب طیب است بمعنی طهارة و مراد ازان در عرف تطهیر است از تغوط و بول بآب یا حجر و همچنین استنجا و ابوداؤد و نسائی این حدیث را روایت کرده اند بطریق مسلم بن قرط پس گفتند عن عروة عن عائشة **مسئله** واجب است ازالهٔ نجاستے که بسبب تغوط و بول حاصل شود بیکے از دو چیز آب یا حجر اما آب پس مستفاد ست از حدیث غسل دم حیض چنانکه بیاید اما حجر پس مستفاد ست ازین حدیث و جمع در میان هر دو مستحب ست **مسئله** ذکر حجر بجهت اعتیاد ست والا کلوخ و جامه کهنه در حکم آنست پس تنقیح کردند حجر را بجامد قالع اما جامد پس ماخذ آن استعمال استجمار ست دون الغسل و وضوح اختلاف در لفظین نزدیک عارف بلغت و اما قالع پس ماخذ آن فحوای اولا یجد احدکم ثلثة احجار و مانند آنست که عارف لغت میفهمد که غرض ازان ازالهٔ نجاست ست پس قصب املس کفایت نکند **مسئله** واجب ست که سنگ استنجا طاهر غیر محترم باشد اما طاهر پس ماخذ آن نهی آنحضرت است صلعم از رجیع که بعض آنرا بروث و بعره تفسیر کرده اند و بعضے بسنگے که یکبار بآن استنجا کرده باشند و اما غیر محترم پس ماخذ آن نهی آنحضرت است صلعم از استنجا باستخوان بعلت آنکه طعام جن ست پس مطعوم انس بطریق اولی و آنچه انتفاع معتد به بآن متوقع ست مانند جامه نو در آن حکم داخل باشد **مسئله** شرط انقا حجر آنست که نجاست

مسوّی ۱ه **قلت** قال الشافعی لا یجوز الاقتصار علی اقل من ثلثة احجار وان حصل
الانقاء بما دونها فان لم یحصل یجب ان یزید حتی یحصل فان حصل بعدها
بشفع یستحب ان یختم بالوتر وقال ابو حنیفة یسن الانقاء ولا یستحب الا یتار وتاویل الحدیث عنده ان المراد بالا یتار هو التثلیث
کنی به عن الانقاء ۱۲ ۲ه **قلت** معنی الوضوء ههنا الغسل والتنظیف وعلیه عامة اهل العلم ۱۲

خشک نشده باشد والا غرض استنجا که ازاله نجاست است متحقق نشود واستعمال نکنند از مخرج بغیر آن وماخذ آن آنست که شارع
مشروع فرموده است استنجا را در موضع معلوم نه در سائر بدن وطاری نشده باشد نجاستے دیگر غیر خارج از سبیلین زیرا که
استنجا برائے خارج از سبیلین است نه برائے غیر آن **مسئله** از لفظ ولا یجد احدکم ثلثة احجار مفهوم میشود که اولی استنجا بثلثة احجار
است وحدیث سلمان نهانا رسول الله صلی الله علیه وسلم ان نستنجی باقل من ثلثة احجار اوضح است درین معنی وتنقیح ثلثة احجار
ثلث مسحات است پس اگر حجر کبیر باشد وبسه طرف آن مسح کنند جائز باشد وشرط کفایت ثلثة احجار انقا است وآن مفهوم
از فحوائے کلام است پس اگر ثلثة احجار استعمال کنند وانقا حاصل نشود زیاده باید کرد بر ثلثه **باب** یستحب الا یتار فی الاستنجا
مستحب است استعمال عدد وتر در استنجا **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
قال اذا توضأ احدکم فلیجعل فی انفه ماء ثم لینثر ومن استجمر فلیوتر ۵۱ رسول الله صلعم فرمود چون وضو کند یکے از شما باید که داخل کند در بینی خود
آب را باز بیفشاند وهر که استنجا کند باید که عدد طاق استعمال نماید مترجم گوید یستحب الا یتار یعنی کلام آنست اگر انقا بوتر حاصل شود بران اقتصار نماید واگر بغیر وتر
حاصل شود یکے را زیاده کند تا ایتار متحقق گردد **مسئله** در حدیث نهی آمده است از تخلی در موضعے که وقوع نجاست دران موجب ایذائے مردمان باشد
مانند آب راکد ومتحدث ناس وطریق ایشان وزیر شجره مثمره واز استنجا بدست راست واز فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم استحباب
دور رفتن از مردمان بوجهے که آواز خارج نشنوند وبوئے آن احساس نکنند واستتار بقدر دوثلث ذراع یا زیاده ازان
وگفتن نزدیک دخول خلا اللهم انی اعوذ بک من الخبث والخبائث ونزدیک خروج غفرانک معلوم شده **باب** یستحب
الاستنجاء بالماء من غیر وجوب مستحب است استنجا بآب از غیر وجوب **مالک** عن یحیی بن سعید انه سمع سعید
ابن المسیب سئل عن الوضوء من الغائط فقال انما ذلک وضوء النساء یحیی بن سعید شنید از سعید بن المسیب که سوال
کرده شد از وضو بسبب غائط یعنی استعمال آب بسبب قضاء حاجت پس گفت جز این نیست که استنجا بآب وضوء
زنان است **مالک** عن یحیی بن محمد بن طلحة عن عثمان بن عبد الرحمن ان اباه حدثه انه سمع عمر بن الخطاب یتوضأ
بالماء وضوءً لما تحت ازاره ۵۲ عبد الرحمن شنید از عمر بن الخطاب که وضو میکند عمر بآب وضو کردن برائے آنچه زیر ازار او بود
یعنی می شست ذکر ودبر خود را قال یحیی سئل مالک عن غسل الفرج من البول والغائط هل جاء فیه اثر فقال بلغنی ان
بعض من مضی کانوا یتوضؤن من الغائط وانا احب ان اغسل الفرج من البول گفت یحیی ابن یحیی المصمودی که سوال کرده شد مالک از
شستن فرج بسبب بول وغائط آیا آمده است درین باب اثرے گفت رسیده است خبر بمن که بعض سلف می شست
از غائط ومن دوست میدارم که بشویم فرج را از بول مترجم گوید از هر دو اثر حاصل شد که استنجا باحجار کفایت میکند

مسوّی | **له قلت** قال الشافعی الاستقبال والاستدبار محرمان فی الصحراء لا فی البنیان
ووجه الجمع عنده تنزیل النهی والاباحة علی حالتین وقال ابو حنیفة مکروهان فیهما سواءً ووجه الجمع
عنده ان النهی للتنزیه والفعل لبیان الجواز فی الجملة الکرابیس جمع کریاس بکسر الکاف وسکون الراء وفتح
التحتانیة وسین مهملة المراحیض المتخذة علی السطوح خاصة من الکرس بمعنی الجمع ۔ ۱۲ ۔

واستعمال آب وشستن کم کرد وبراز آب زیاده تر است ور نظافت وتطهیر **باب** النهی عن استقبال القبلة والانسان یرید حاجته الحاجة واختلافهم فی ذلک در بیان نهی از رو برو نشستن بجانب قبله و یا پشت بقبله کردن نزدیک ادائے حاجت و بیان اختلاف علماء درین باب **مالک** عن اسحاق بن عبد الله بن ابی طلحة عن رافع بن اسحاق مولی لآل الشفاء

وکان یقال له مولی ابی طلحة انه سمع ابا ایوب الانصاری صاحب النبی صلی الله علیه وسلم وهو بمصر یقول والله

ما ادری کیف اصنع بهذه الکرابیس وقد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا ذهب احدکم لغائط اولبول فلا

یستقبل القبلة ولا یستدبرها بفرجه رافع بن اسحاق شنید از ابو ایوب انصاری واو دران وقت بمصر بود که میگفت قسم بخدا نمیدانم
که چگونه کار کنم باین خلاجاها وحال اینست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرموده است چون برود کسے از شما برائے
غائط یا برائے بول پس باید که روئے نکند بقبله و باید که پشت ندہد بسوئے قبله بفرج خود یعنی این خلاجاها در مصر بوجہے
بنا شده بودند که هر که آنجا برائے قضاء حاجت بنشیند رو بقبله یا پشت بقبله بنشیند پس ابو ایوب میگفت نمیدانم که چه کار کنم
درین خلاجاها کرابیس بیائے تحتیه کنیف یعنی جائے ضرور جمع کرائیس وکرناس بنون نیز همین معنی دارد **مالک** عن

نافع عن رجل من الانصار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی ان یستقبل القبلة لبول ولغائط رسول خدا صلی الله علیه وسلم
منع فرمود از آنکه ما روئے بقبله باشیم وقت بول یا غائط **مالک** عن یحیی بن سعید عن محمد بن یحیی بن حبان عن عمه

واسع بن حبان عن عبد الله بن عمر انه کان یقول ان ناسا یقولون اذا قعدت علی حاجتک فلا تستقبل القبلة

ولا بیت المقدس قال عبد الله بن عمر لقد ارتقیت علی ظهر بیت لنا فرایت رسول الله صلی الله علیه وسلم

علی لبنتین مستقبل بیت المقدس لحاجته ابن عمر میگفت هر آئینه بعض مردمان میگویند که چون بنشینی بر حاجت خود
پس روئے بقبله مکن و روئے بطرف بیت المقدس مکن یعنی پشت بقبله مکن که این مستلزم روئے کردن بجانب بیت المقدس
است بنسبت ساکنان مدینه گفت ابن عمر هر آئینه بر آمدم بر پشت خانه از آن خویش پس دیدم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم
نشسته بر دو خشت خام روئے بجانب بیت المقدس کرده برائے قضاء حاجت خود مترجم گوید در قطع اختلاف میان
این دو حدیث علماء مختلف اند حنفیه گفته نهی برائے تنزیه است وفعل برائے اباحت اصلیه واین ارجح است
نزدیک فقیر وشافعیه گفته اند نهی برائے تحریم است وفعل مخصص آنست در صحرا پس اگر در بنیان باشد حرام نبود
مترجم را درین قول نظر است زیرا که ظاهر از کلام ابن عمر انکار بر مقاله ناس است مطلقاً نه انکار بر تحریم در بنیان

مسوّی | **۵۱ قلت** قد صح ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تبل قائما وعلیه عامة اهل العلم والنهی للتادیب

۵۲ قلت کذا وقع فی روایة یحیی بن یحیی انه قال لعبد الله والصواب روایة الاکثرین ان رجلا قال لعبد الله وضمیر هو راجع الی الرجل وعمرو هذا هو ابن یحیی بن عمارة بن ابی حسن وجدہ السائل هو ابو حسن او عمر بن ابی حسن سماه جدا لانه عم ابیه فی منزلة جده هذه قولان وعلی هذا اهل العلم فی صفة الوضوء الا انهم یختلفون فی بعض التفاصیل کما سیاتی

فقط وظاهر از کلام ابو ایوب عموم نهی است در صحرا و در بنیان و جمعے گفته اند نهی منسوخ است بفعل بالجمله باستقرا معلوم شده است که صحابه بر احتیاط و مستحبات اتفاق نداشتند بلکه جمعے احتیاط را محکم گرفته بودند و جمعے برخصت میل کرده وازین جهت میان ایشان مناظره ومخالفت میگذشت واین مسئله نیز از فروع همین اصل است **باب جواز البول قائما والکان خلاف الاولی** جائز است بول کردن ایستاده اگرچه خلاف اولی ست **مالک** عن عبد الله بن دینار انه قال رایت عبد الله بن عمر یبول قائما عبد الله بن دینار گفت دیدم ابن عمر را که بول میکرد ایستاده ماخذ فعل ابن عمر عمل آنحضرت صلعم در بعضے احیان چنانچه حذیفه روایت کرده است مترجم گوید قد صح ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تبل قائما آنحضرت صلعم فرمود بول مکن ایستاده وهمین ست مذهب جمهور فقها **باب صفة الوضوء** بیان طریقه وضو که بچه ترتیب باید کرد **مالک** عن عمرو بن یحیی المازنی عن ابیه انه قال لعبد الله بن زید بن عاصم وهو جد عمرو بن یحیی وکان من اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم هل تستطیع ان تریني کیف کان رسول الله یتوضأ قال عبد الله بن زید نعم فدعا بوضوء فافرغ علی یده فغسل یدیه مرتین ثم مضمض واستنثر ثلاثا ثم غسل وجهه ثلاثا ثم غسل یدیه مرتین مرتین الی المرفقین ثم مسح راسه بیدیه فاقبل بهما وادبر بدأ بمقدم راسه ثم ذهب بهما الی قفاه ثم ردهما حتی رجع الی المکان الذی بدأ منه ثم غسل رجلیه یحیی گفت عبد الله بن زید صحابی را آیا میتوانی که بنمائی مرا که چگونه آنحضرت صلی الله علیه وسلم وضو میکرد عبد الله گفت آرے پس طلب کرد آب وضو پس ریخت آب را بر دست خود و در روایت بغوی آمده علی یده الیمنی یعنی بر دست راست خویش پس شست دو دست خود را دو دو بار بعد ازان مضمضه کرد و بینی افشاند یعنی بعد آب رسانیدن به بینی سه بار باز شست روئے خود را سه بار باز شست دو دست خود را تا آرنج دو دو بار باز مسح کرد سر خود را بدو دست خود پس بجانب روئے آورد دو دست خود را و بجانب قفا کشید آنها را شروع کرد بمقدم سر خود یعنی نخست دو دست را بر حد عذار و بر ناصیه نهاد بعد ازان هر دو دست خود را بسوئے قفا خود بعد ازان باز آورد هر دو را تا آنکه رسید بهمان جا که ازان جا شروع کرده بود بعد ازان شست دو پائے خود را مترجم گوید ازین حدیث معلوم شد که غسل یدین پیش از داخل کردن آن در ظرف آب سنت است نزدیک خواب باشد یا نه و دو بار شستن کفایت میکند بلکه یکبار نیز کفایت میکند و سه بار کمال سنت است و نیز معلوم شد که مضمضه و استنشاق و استنثار سنت است و در ینجا استنشاق را مذکور نکرد و ظاهر پیش فقیر آن مینماید که چون استنشاق برائے استنثار ست و مطلوب اصلی همان ست اکتفا کرده شد بذکر استنثار از استنشاق و اینجا ثلثا ثلثا نگفته است پس متبادر آنست که وصل کرد میان مضمضه و استنشاق

مسوی ۱۵ **قلت** قال اکثر اهل العلم تجب النیة فی الوضوء والغسل والتیمم وسائر العبادات وقال ابو حنیفة یجب فی التیمم وسائر العبادات ولا تجب فی الوضوء والغسل والنیة قصدک الشیء بقلبک وهی تستعمل عموماً فی اعمال الدین ان تعرف الشیء الذی تقصده وتعلم انک مأمور به وان تطلب موافقة الامر فیما تعیّن لک - ۱۲ - + - +

۱۶ **قلت** قال اکثر اهل العلم غسل الیدین الی الکوعین ثلثاً فی ابتداء الوضوء سنة سواء قام من نوم او لا غیر انه ان قام من نوم لا یغمس یده فی الاناء حتی یغسلها ولو غمس قبل الغسل ولا یعلم نجاسة کره ولا یفسد الماء ۱۲

یعنی یک غرفه گرفت وبعض آنرا در دهان داخل کرد وبعض آنرا در بینی باز یک غرفه دیگر گرفت وهر دو چیز کرد ودر غرفه سوم همچنان واین وبعض ایات صحیح آمده است بالجمله وصل وفصل هر دو درست ست مروی از سنت است قال یحیی سمعت مالکا یقول فی الرجل تمضمض ویستنثر من غرفة واحدة انه لا باس بذلک یحیی گفت شنیدم از مالک که میگفت درباب شخصیکه مضمضه واستنشاق کند از یک غرفه که هیچ باک نیست ونیز معلوم شد که تثلیث غسل وجه کمال سنت ست ودو بار دست شستن نیز مروی ست از سنت ونیز معلوم شد صفت مسح وآنکه سنت استیعاب سر است بمسح ونیز معلوم شد که وظیفه رجلین غسل است نه مسح ودر روایت بغوی از طریق ابو مصعب مذکور است ان رجلا سأل عبد الله ابن زید المازنی وهو جد عمرو بن یحیی وهمان روایت صحیح ست ودر روایت یحیی بن یحیی واکثر رواة مؤطا تحریفی رفته است که انه سأل عبد الله بن زید المازنی وهو جده زیرا که این عبارت ادا میکند که عبد الله جد عمرو باشد لابیه او لامه وآن خلاف واقع ست وگفته اند نام این سائل عمارة بن ابی حسن المازنی ست واو جد عمرو ست **مسئله** تسمیه در اول وضو وتخلیل لحیه واصابع واطالة غره وتحجیل وموالاة وگفتن بعد از وضو اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له واشهد ان محمدا عبده ورسوله اللهم اجعلنی من التوابین واجعلنی من المتطهرین این همه سنتهاست که در احادیث عملاً وقولاً ثابت شده **باب** تجب النیة فی الوضوء والغسل واجب است نیت کردن در وضو وغسل قال الله تعالی وما امروا الا لیعبدوا الله مخلصین له الدین وروی مالک باسناده فی غیر روایة یحیی ان رسول الله صلعم قال انما الاعمال بالنیات **باب** سن غسل الیدین قبل ادخالهما الاناء سنت ست شستن هر دو دست پیش از آنکه داخل کرده شود آنها را در ظرف آب **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا استیقظ احدکم من نومه فلیغسل یده قبل ان یدخلها فی وضوئه فان احدکم لا یدری این باتت یده فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم چون بیدار شود کسے از شما از خواب خود پس باید که بشوید دست خود را پیش از آنکه در آورد آنرا بآب وضوے خود پس هر آئینه کسے از شما نمیداند که کجا شب گذرانیده ست دست او یعنی احتمال دارد که بنجاست رسیده باشد یا بوسخ رسیده باشد که طبع از آن متنفر شود وانقا بآن حاصل نگردد **باب** یستحب الاستنشاق والاستنثار من غیر وجوب مستحب است آب در بینی رسانیدن و افشاندن بینی از غیر تاکید **مالک** عن ابن شهاب عن ابی ادریس الخولانی عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم

مسوّی | **۵۱ قلت** قال الشافعی المضمضة والاستنشاق سنتان فی الوضوء والغسل جمیعا وقال ابوحنیفة فرضان فی الغسل سنتان فی الوضوء قال یحیی سمعت مالکا یقول فی الرجل یمضمض ویستنثر من غرفة واحدة انه لا باس بذلک قال الشافعی الفصل والوصل فیهما جائزان وقال ابوحنیفة لا یسن الا الفصل وحدیث عبد الله ابن زید کما رواه البخاری دلیل الوصل ۱۲ **۵۲ قلت** المعنی لامرتهم امر وجوب قال اهل العلم السواک فی الوضوء سنة **۵۳ قلت** قال الشافعی الترتیب فی اعمال الوضوء علی ما نص به القرآن فرض وقال ابوحنیفة سنة ۱۲

قال من توضأ فلیستنثر ومن استجمر فلیوتر فرمود رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم ہرکہ وضو کند باید کہ بیفشاند بینی خود را وہرکہ استنجا کند بسنگ باید کہ عدد طاق را نگاہدارد قال یحیی سئل مالک عن رجل نسی ان یمضمض ویستنثر حتی صلی قال لیس علیه ان یعید صلوته ولیمضمض ولیستنثر لما یستقبل ان کان یرید ان یصلی گفت یحیی پرسیدہ شد از مالک حکم مردیکہ فراموش کرد مضمضہ کردن را یا بینی افشاندن تا آنکہ نماز گذارد گفت مالک نیست لازم بروے کہ اعادہ کند صلوۃ خود را و باید کہ مضمضہ کند یا بیفشاند بینی را برائے آیندہ اگر خواہد کہ نماز گذارد **مسئلہ** مبالغہ در مضمضہ و استنشاق مسنون است الا در حق صائم

باب یسن السواک مسنون است مسواک کردن **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لولا ان اشق علی امتی لامرتہم بالسواک فرمود آنحضرت صلعم کہ اگر خوف آن نبودے کہ مشقت دہم امت خود را ہر آئینہ امر میکردم ایشان را بمسواک **مالک** عن ابن شہاب عن حمید بن عبد الرحمن بن عوف عن ابی ہریرۃ انہ قال لولا ان یشق علی امتہ لامرہم بالسواک مع کل وضوء ابوہریرہ گفت اگر خوف آن نبودے کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مشقت دہد امت خود را البتہ امر فرمودے ایشان را بمسواک با ہر وضو مترجم گوید ازینجا معلوم شد کہ مسواک با وضو فضل دارد و لازم نیست **مسئلہ** تنقیح کردہ اند مسواک بہر خشبے کہ ازالہ وسخ دندان کند اگرچہ خرقہ از ثوب باشد الا اصبع خود زیرا کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم واصحاب با وجود اصبع طلب سواک میکردند وبہترین سواک سواک اراک است از جہت اتباع **مسئلہ** سواک بعرض باید کرد نہ بطول وسواک مستحب است نزدیک تغیر دہان وصحیح آنست کہ صائم را مکروہ نیست اگرچہ بعد از زوال باشد زیرا کہ حدیث فانہم یمسون وخلوف افواہہم اطیب عند اللہ من ریح المسک تخصیص مساجب عادت است وآن کنایہ است از کمال محبوبیت صائم نہ اشارہ با بقاء خلوف واین از تتبع موارد استعمال روشن تر میشود **باب یجب** الترتیب فی الوضوء واجب ست رعایت ترتیب در وضو قال یحیی سئل مالک عن رجل توضأ فنسی فغسل وجہہ قبل ان یتمضمض وغسل ذراعیہ قبل ان یغسل وجہہ فقال اما الذی غسل وجہہ قبل ان یمضمض فلیمضمض ولا یعید غسل وجہہ واما الذی غسل ذراعیہ قبل وجہہ فلیغسل وجہہ ثم لیعد غسل ذراعیہ حتی یکون غسلہما بعد وجہہ اذا کان فی مکانہ او بحضرۃ ذلک مالک سوال کردہ شد از کسیکہ وضو کرد پس فراموش نمود پس شست روے خود را پیش از آنکہ مضمضہ کند یا شست دو دست خود را پیش از آنکہ بشوید روے خود را پس گفت مالک اما کسیکہ شست روے خود را

مسوّی **له قلت** قال الشافعی یاخذ لهما ماءً جدیدًا وهما عضوان یحیا لهما وقال ابوحنیفة هما من الراس یمسحان معه ۱۲ **له قلت** قال اهل العلم لا یجزی المسح علی العمامة والخمار حتی یمسح علی الراس وقال الشافعی الفرض ادنی ما یطلق علیه اسم المسح وقال ابوحنیفة مسح ربع الراس وقال مالک مسح جمیع الراس ۱۲

پیش از آنکه مضمضه نماید پس باید که مضمضه کند و اعاده نکند شستن روئے خود را و آما آنکه شست دو دست خود را پیش از شستن روئے خود پس باید که بشوید روئے خود را باز اعاده کند شستن دو دست خود تا آنکه باشد شستن آنها بعد شستن روئے وقتیکه باشد در یک مکان یا نزدیک بآن مکان بالجملہ ترتیب نزدیک شافعی در اعمال وضو فرض است بر منصوص قرآن و نزد حنفیان سنت است **باب** یستحب مسح الاذنین بماءٍ جدید مستحب است مسح کردن دو گوش بآب نو **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یاخذ الماء باصبعیه لاذنیه عبد الله بن عمر میگرفت آب بدو انگشت خود برائے مسح دو گوش خود ماخذ فعل ابن عمر حدیث مرفوع ست که بیہقی و حاکم تصحیح آن کرده اند عن عبد الله بن زید قال رایت رسول الله صلی الله علیہ وسلم یتوضأ فاخذ لاذنیه ماءً خلاف الماء الذی اخذ لراسه اما حدیث الاذنان من الراس اگر صحیح بشود دلالت میکرد بر کفایت مسح اذنین از مسح راس و این خلاف اجماع است **باب** لا یکفی المسح علی العمامة والخمار حتی یمسح الشعر کفایت نمیکند مسح بر عمامه و معجر تا آنکه مسح کرده شود بر موئے سر **مالک** انه بلغه ان جابر بن عبد الله الانصاری سئل عن المسح علی العمامة فقال لا حتی یمسح الشعر بالماء جابر سوال کرده شد از مسح بر عمامه پس گفت کفایت نمیکند تا آنکه مسح کند موئے سر را بآب **مالک** عن هشام بن عروة ان اباه عروة بن الزبیر کان ینزع العمامة ویمسح راسه بالماء عروه بر میداشت عمامه از سر و مسح میکرد سر را بآب **مالک** عن نافع انه رای صفیة بنت ابی عبید امرأة عبد الله بن عمر تنزع خمارها وتمسح علی راسها بالماء ونافع یومئذ صغیر نافع دید صفیه زن عبد الله بن عمر را که بر میداشت معجر خود را و مسح میکرد بر سر خود بآب و نافع آن روز صغیر بود مترجم گوید آنچه ازین آثار مفهوم میشود آنست که مسح بر عمامه و خمار تنها کفایت نمیکند و این آثار از صورتیکه ناصیه را مسح کند و تمام نماید مسح را بر عمامه ساکت ست والله اعلم مسئله در حدیث مسلم ثابت شده است که آنحضرت صلی الله علیہ وسلم در سفرے مسح بر ناصیه کرده و بر عمامه اتمام فرمودند پس هر وقتیکه عسیر شود در رفع عمامه مستحب است اکمال مسح بر عمامه **باب** اطالة الغرة والتحجیل بیان استحباب زیاده از قدر مفروض شستن پیشانی و دست و پا **مالک** باسناده ان النبی صلی الله علیہ وسلم قال فی امته انهم یاتون یوم القیمة غرًّا محجلین من الوضوء آنحضرت صلی الله علیہ وسلم فرمود در حق امت خود که بیایند روز قیامت در حالتیکه پیشانی ایشان و دست و پائے ایشان سفید باشند بسبب وضو **باب** الاستیعاب و وجوب غسل الرجلین در بیان اکمال وضو و تاکید شستن هر دو پا **مالک** انه بلغه ان عبد الرحمن بن ابی بکر دخل علی عائشة زوج النبی صلی الله علیہ وسلم یوم مات سعد بن ابی وقاص فدعا بوضوء فقالت له عائشة یا عبد الرحمن اسبغ الوضوء فانی سمعت رسول الله صلی الله علیہ وسلم یقول ویل للاعقاب

مسوّی ۱؎ **قلت** وعلی وجوب غسل الرجلین اجماع اهل الحق وهو المنقول من فعل النبی صلی الله علیه وسلم
واصحابه ۲؎ والاسباغ منه واجب هو الاستیعاب ومنه مستحب هو الانقاء والتثلیث او اطالة الغرة والتحجیل
۳؎ **قلت** روی هذا الحدیث النسائی وغیره عن جماعة من اصحاب الزهری عن الزهری قالوا عن عباد بن زیاد عن عروة
ابن المغیرة عن ابیه المغیرة بن شعبة قال النسائی لم یذکر مالک عروة بن المغیرة قال العلماء وهم یحیی بن یحیی ...... فی هذا
الحدیث لان عباد بن زیاد هو اخو عبید الله بن زیاد لیس من ولد مغیرة بن شعبة اقول کان فی الاصل عن عباد بن زیاد عن عروة وهو من
ولد مغیرة بن شعبة عن ابیه فوافق المتن ما رواه الشافعی ومسلم عن ابن جریج فسقط لفظ عن عروة من نسخة یحیی بن یحیی ورواه ابن وهب علی الصحیح وکان
مالک تارة یقول عن ابن شهاب عن عباد بن زیاد عن المغیرة کما هو ظاهر کلام النسائی وتارة یقول عن ابن شهاب عن ابن المغیرة بن شعبة عن ابیه کما نقل لنا عباض فی التجاذب
فظنهما یحیی واحدا ۱۲

من النار ۱؎ عبدالرحمن بن ابی بکر داخل شد بر عائشه زوجه آنحضرت صلی الله علیه وسلم روزیکه بمرد سعد ابن ابی وقاص پس
طلب کرد آب وضو پس گفت حضرت عائشه رض ای عبدالرحمن اسباغ کن یعنی کامل کن وضو را زیرا که هر آئینه من شنیدم از
حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم که میفرمود وای باد پاشنهارا از آتش یعنی اگر کامل نکند غسل رجلین او پاشنه خشک ماند آتش
دوزخ حلول خواهد کرد مترجم گوید باید دانست که اسباغ دو نوع ست فرض وسنت اسباغ فرض استیعاب موضع
غسل است واسباغ سنت در تفسیر آن اختلاف واقع شده بعض بانقا از دنس بدلک وغیر آن تفسیر کرده اند وبعض
باطالۀ غره وتحجیل وبعضے بتثلیث والله اعلم **باب** یجوز المسح علی الخفین جائز است مسح بر موزها **مالک** ۲؎ عن ابن شهاب عن عباد

ابن زیاد وهو من ولد المغیرة بن شعبة عن ابیه المغیرة بن شعبة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذهب لحاجته فی غزوة

تبوک قال المغیرة فذهبت معه بماء فجاء رسول الله صلی الله علیه وسلم فسکبت علیه الماء فغسل وجهه ثم ذهب یخرج

یدیه من کمی جبته فلم یستطع من ضیق کمی الجبة فاخرجهما من تحت الجبة فغسل یدیه ومسح براسه ومسح
علی الخفین وفی الحدیث قصة ۳؎ مغیرة بن شعبه گوید که آنحضرت صلی الله علیه وسلم رفت برائے حاجت خود بصحرا در غزوه تبوک
گفت مغیره پس بردم همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم آب را پس آمد آنحضرت بعد قضاء حاجت از خلا جا پس ریختم بر آنحضرت
صلی الله علیه وسلم آب را پس شست روئے خود را پس شروع کرد که برآرد دو دست خود را از دو آستین جبه خود پس نتوانست
برآوردن بسبب تنگی آستینهائے جبه پس برآورد هر دو دست را از زیر جبه یعنی دو دست خود را بطرف سینه خود کشید و دو آستین
جبه از دو دست وا کرد پس شست دو دست خود را و مسح کرد بر سر خود و مسح کرد بر دو موزه خود مترجم گوید ازین حدیث معلوم شد
که اگر کسے بر کسے آب ریزد در وقت وضو جائز است واگر کسے آب طهارت برائے کسے بردارد درست ست و معلوم شد
که در سفر مانند آن جبه تنگ آستین پوشد جائز ست ونیز معلوم شد که مسح موزه مشروع است ودر وقت اجتماع شرط شروط
نائب غسل رجلین میتواند شد واین حدیث را جماعتے از ائمه حدیث مثل نسائی وغیره آن روایت کرده اند از طریق اصحاب
زهری عن زهری ودر روایت ایشان واقع شده عن عباد بن زیاد عن عروة بن المغیرة عن ابیه المغیرة بن شعبة قال
النسائی لم یذکر مالک عن عروة بن المغیرة وعلما گفته اند که درین حدیث یحیی بن یحیی را وهم واقع شده زیرا که عباد بن زیاد

مسوّی | **قلت** قال عامة اهل العلم المسح على الخفين جائز بشرطه وفى الحديث دليل على انه لا يكره الاستعانة بالغير فى صب الماء عليه فى الوضوء وفى اثر ابن عمر دليل على ان الموالاة ليس بواجبة دقيق مصغر اخره مهملة ۱۲

برادر عبد الله بن زیاد است واز ولد مغیرہ بن شعبہ نیست مترجم گوید در اصل واقع شدہ بود عن عباد بن زیاد عن عروة وهو من ولد المغیرة بن شعبة عن ابیه واین موافق روایت شافعی ومسلم است از ابن جریج بعد ازان لفظ عن عروة ساقط شد از نسخه یحیی بن یحیی وابن وهب آنرا بهمین طریق مذکور روایت کردہ یا آنکه امام مالک گاہے در سند خود میگفت عن ابن شهاب عن عباد بن زیاد عن المغیرة چنانچه ظاهر کلام نسائی است وگاہے میگفت عن ابن شهاب عن ابن المغیرة بن شعبة عن ابیه چنانچه قاضی عیاض از بخاری نقل کردہ است پس یحیی بن یحیی این ہر دو را واحد دانسته عباد بن زیاد را از ولد مغیرہ مقرر کرد والله اعلم **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر بال فى السوق ثم توضأ وغسل وجهه ويديه ومسح برأسه ثم دعى لجنازة ليصلى عليها حين دخل المسجد فمسح على خفيه ثم صلى عليها نافع گفت که عبد الله بن عمر بول کرد در بازار باز وضو کرد وشست روئے خود را ودو دست خود را ومسح کرد سر خود را باز طلبیدہ شد بسوئے جنازہ تا نماز گذارد بران وقتیکه در آمد مسجد پس مسح کرد بر دو موزہ خود بعد ازان نماز گذارد **مالك** عن سعيد بن عبد الرحمن بن رقيش الاشهلى انه قال رأيت انس بن مالك اتى قباء فبال ثم اتى بوضوء فتوضأ فغسل وجهه ويديه الى المرفقين ومسح برأسه ومسح على الخفين ثم جاء المسجد فصلى سعید بن عبد الرحمن گفت دیدم انس بن مالک را که بیامد بقبا وقبا موضعے ست از عوالی مدینه پس بول کرد پس آوردہ شد پیش او آب وضو پس وضو کرد پس شست روئے خود را ودو دست خود را تا آرنج ومسح کرد بر سر خود ومسح کرد بر دو موزہ بعد ازان بیامد مسجد پس نماز گذارد **مسئله** حد خف ساتر موضع فرض ست که ممکن باشد تتابع مشی دران مسافر را در حاجات خود نزدیک حط وترحال وغیر آن نه منسوجے که منع نفوذ آب نکند مانند پاے تابه جامه ونبات ونه جرموق که بالائے خفے دیگر پوشند وملبوس در قدم چند قسم است خف ونعل وجورب وجرموق ویکے را بر دیگرے استعمال میکنند پس نعل ساتر تمام قدم نیست تا شتالنگ پس بقیاس این صفتے نفسی پیدا شد در حد خف وستر ساق بالائے شتالنگ لغو است زیرا که فرضیت غسل را بران موضع راہ نیست پس در حد ساتر موضع فرض گفتیم تا به تمام قدم والغائے ساتر ساق لازم آمد وجورب از جامه ونبات ومانند آن میباشد وتنقیح آن چنین است که نفوذ آب را منع نکند پس احتراز کردیم ازان وجرموق خفی است که بالائے خف پوشند پس ازان نیز احتراز کردیم وچون در افراد اخفافیکه در میان مسلمین شائع بودہ است چه سلف وچه خلف نظر کردیم امکان مشی دران صفت لازم یافتیم وچون امکان مشی متفاوت ست بحسب لطافت خف وکثافت آن چنانکه در نعال می بینیم که در نعل متنعمین طاقت مشی نسبت کردہ وهی کردہ که اهل بدو میروند کجا پس قدریکه اهل رفاهیت ازان منفک نیستند اخذ کردیم پس این حد مترتب شد وخفے که از نمد سازند واسفل او را بچرم کثیف گرفته باشند حکم خف دارد

باب يشترط فى المسح على الخفين ان يكون ادخل رجليه فيهما طاهرتان شرط است در مسح کردن بر دو موزہ آنکه داخل کند

مسوّی | له قلت قال الشافعی یشترط تمام الوضوء عند اللبس و قال ابو حنیفة عند الحدث و روی الحفاظ التوقیت
بیوم و لیلة للمقیم و ثلثة ایام بلیالیها للمسافر من حدیث علی رضی الله عنه فذهب اکثر اهل العلم الی التوقیت
و ابتداء المدة من اول حدث یحدثه بعد لبس الخفین و ذهب مالک الی انه لا تتقدر بمدة المسح بل له ان یمسح ما لم یلزمه الغسل
مسح هر دو پاے خود را و حالانکه هر دو پاے بر طهارت باشند مالک عن نافع و عبد الله بن دینار انهما اخبراه
ان عبد الله بن عمر قدم الکوفة علی سعد بن ابی وقاص و هو امیرها فرءاه عبد الله بن عمر یمسح علی الخفین فانکر ذلک علیه
فقال له سعد سل اباک اذا قدمت علیه فقدم عبد الله بن عمر فنسی ان یسال عمر عن ذلک حتی قدم سعد فقال اسألت
اباک فقال لا فساله عبد الله بن عمر فقال عمر اذا ادخلت رجلیک فی الخفین و هما طاهرتان فامسح علیهما فقال عبد الله
و ان جاء احدنا من الغائط قال عمر نعم و ان جاء احدکم من الغائط عبد الله بن عمر داخل شد بکوفه بر سعد بن ابی وقاص و او امیر کوفه
بود پس دید که سعد مسح میکند بر دو موزه پس انکار کرد این را بر سعد پس گفت او را سعد بپرس ازین مسئله پدر خود را چون
داخل شوی بر وے پس قدوم کرد عبد الله بن عمر و فراموش کرد که سوال کند حضرت عمر را ازین مسئله تا وقتیکه آمد سعد
پس گفت آیا تو سوال کردی پدر خود را گفت نه پس سوال کرد عبد الله پدر خود را پس گفت حضرت عمر چون داخل کنی
دو پاے خود را در دو موزه حالانکه دو پاے تو پاک باشند پس مسح کن هر دو موزه عبد الله گفت اگرچه آمده باشد کسے از ما
از خلا جا گفت عمر آرے مسح کند اگرچه آمده باشد از خلا جا قال یحیی سئل مالک عن رجل غسل قدمیه ثم لبس
خفیه ثم استانف الوضوء قال ینزع خفیه ثم لیتوضأ و لیغسل رجلیه پرسیده شد مالک از حکم کسیکه شست دو پاے خود را بعد ازان پوشید
دو موزه خود را بعد ازان ابتدا کرد وضو را گفت مالک بر آرد هر دو موزه را باز وضو کند باز بشوید هر دو پاے خود را زاد الحفاظ
و الفقهاء التوقیت بیوم و لیلة للمقیم و ثلاثة ایام بلیالیها للمسافر بحدیث علی رضی الله عنه زیاده کردند حفاظ حدیث و فقهاء تعیین
وقت را در جواز مسح بر موزه بیک شب و روز برائے مقیم و سه شبانه روز برائے مسافر بروایت حضرت علی کرم الله وجهه مترجم گوید
ظاهر الفاظ اثر ان آنست که طهر شرعی که کمال وضو است اراده کرده اند پس مسح موزه صحیح نبود مگر آنکه به وضو تمام
پوشیده باشند و جمعے گفته اند که اگر یک پاے را در وضو شست و موزه پوشید بعد ازان پاے دیگر شست و موزه دیگر پوشید
مسح صحیح است و این هم محتمل است و الله اعلم و امام مالک توقیت بیک شبانه روز در حق مقیم و سه شبانه روز در حق مسافر
ذکر نکرد زیرا که مذهب وے آنست که مدت مسح را هیچ توقیت و تقدیر نیست بلکه او را میرسد که مسح موزه کند تا وقتیکه غسل لازم
نشد و تعقب کرده اند حفاظ حدیث و فقهاء امصار بحدیث حضرت علی رضی الله عنه کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یامرنا
ان یمسح المقیم یوما و لیلة و المسافر ثلثا اخرجه مسلم آنحضرت صلعم میفرمود ما را که مسح کند مقیم یک شبانه روز و مسافر سه شبانه روز و جواب
داده اند از جانب امام مالک که خزیمه بن ثابت همین حدیث روایت کرده است و در آخر گفته و لو استزدناه لزادنا و رد کرده
بغوی این جواب را که قول خزیمه و لو استزدناه لزادنا ظنی است از وے پس جائز نیست ترک یقین یعنی ترک صریح حدیث

مسوّی ۵۱ **قلت** قال الشافعی مسح اعلی الخف فرض ومسح اسفله سنة وقال ابو حنیفة لا یمسح الا الاعلی ۱۲

۵۲ **قلت** علی هذا اکثر اهل العلم ان من جامع امرأته فغیب الحشفة وجب الغسل علیهما وان لم ینزل

والختان موضع القطع من ذکر الغلام ونواة الجاریة ۱۲

باین ظن مترجم گوید محمل کلام خزیمه اینست که توقیت بر سبیل وجوب نبود بلکه بر سبیل ندب واختیار افضل امور وحال آنکه دلالت
میکرد که اگر کسے از آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیاده طلب مے نمود البته بزیادت امر میکرد پس ظن نباشد بلکه محمل کلام آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بر ندب وزیادت فهم است به نسبت سائر رواة وبا سائر روایات مخالفتے ندارد پس ممکن که تقدیر
یک شبانه روز در حق مقیم وسه شبانه روز در حق مسافر سنت مؤکده باشد ونظیر آن تقدیر نماز عصر است بمثلین وتقدیر نماز عشا است
بثلث شب وتقدیر صدقة الفطر است پیش از نماز عید معهذا در عمل از حدیث توقیت تجاوز نباید کرد وجمهور که بتوقیت رفته اند مختلف
اند در ابتداء مدت ثوری وابوحنیفه وشافعی گفته اند ابتداء مدت از اول حدثے است که بعد لبس خفین حادث شود واحمد و
اسحق گفته اند که ابتداء مدت از اول مسح است وهر دو محتمل است والله اعلم **باب** صفة المسح علی الخفین بیان طریق
مسح بر هر دو موزه **مالک** عن هشام بن عروة انه رأی اباه یمسح علی الخفین قال وکان لا یزید اذا مسح علی الخفین علی ان یمسح ظهورهما
ولا یمسح بطونهما هشام دید پدر خود عروه را که مسح میکرد بر دو موزه گفت هشام که عروه زیاده نمیکرد چون مسح موزه کردے بر آنکه
مسح میکرد بر پشت پائے ومسح نمیکرد جانب پائین پاها **مالک** انه سأل ابن شهاب عن المسح علی الخفین کیف هو فادخل
ابن شهاب احدی یدیه تحت الخف والاخری فوقه ثم امرّهما سؤال کرد ابن شهاب را از مسح هر دو موزه که چگونه است آن
پس در آورد ابن شهاب یکے از دو دست خود زیر خف ویکے را گذاشت بالائے خف بعد از ان کشید هر دو دست را مترجم
گوید در صفت مسح دو روایت مختلف آمده چنانکه روایت کردیم وهمه جائز است وواسع مسئله حدیث حضرت مرتضی علی رضی الله
عنه که لو کان الدین بالرأی الخ ترجیح میدهد قول عروه را پس اختیار ما همان است مسئله کفایت میکند مسماے مسح بر اعلاے خف
قلیل باشد یا کثیر بقیاس آنچه در مسح راس گفتیم اما قید اعلی پس ماخوذ است از اتفاق مسلمین بر صحت اقتصار مسح بر اعلی دون الاسفل
باب اذا جاوز الختان الختان فی وجوب الغسل انزل ولم ینزل چون بگذرد موضع ختنه مرد از موضع ختنه زن واجب شود غسل
انزال واقع شود یا نشود **مالک** عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان وعائشة زوج
النبی صلی الله علیه وسلم کانوا یقولون اذا مس الختان الختان فقد وجب الغسل حضرت عمر وحضرت عثمان وحضرت عائشه زوجه آنحضرت
صلی الله علیه وسلم میگفتند چون برسد موضع ختنه مرد بموضع ختنه زن را آن کنایه است از ادخال سر ذکر مرد در فرج زن پس
واجب شد غسل **مالک** عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن ابی سلمة بن عبد الرحمن بن عوف انه قال سألت عائشة
زوج النبی صلی الله علیه وسلم ما یوجب الغسل فقالت هل تدری ما مثلک یا ابا سلمة مثل الفروج یسمع الدیکة
تصرخ فیصرخ معها اذا جاوز الختان الختان فقد وجب الغسل ۵۲ ابو سلمه گفت

مُسوّی | ۱ه **قلت** علی هذا اکثر اهل العلم ان من جامع امرأته فغیب الحشفة وجب الغسل علیهما وان لم ینزل والختان موضع القطع من ذکر الغلام ونواة الجاریة - ۱۲ - +

مصفّی | سوال کردم از عائشه رضی الله عنها چه چیز واجب میکند غسل را گفت آیا میدانی که صفت تو چیست اے ابوسلمه مثل تو مانند چوزه مرغ است که میشنود از خروس که بانگ میکند پس وے نیز بانگ میکند مراد آن ست که ابوسلمه در وقت سوال بالغ نبود و محتاج به تحقیق این مسئله نه لکن چون مردمان را شنید که درین مسئله بحث میکنند وے نیز سوال کرد عائشه گفت چون تجاوز کند موضع ختنه مرد از موضع ختنه زن واجب شود غسل **مالك** عن یحیی بن سعید عن سعید ابن المسیب ان ابا موسی الاشعری اتی عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم فقال لها لقد شق علی اختلاف اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فی امر انی لاعظم ان استقبلك به فقالت ما هو ما کنت سائلا عنه امك فسلنی عنه فقال الرجل یصیب اهله ثم یکسل ولا ینزل فقالت اذا جاوز الختان الختان فقد وجب الغسل فقال ابو موسی الاشعری لا اسأل عن هذا احدا بعدك ابدا ابوموسے اشعری آمد نزدیک عائشه پس گفت او را هر آئینه دشوار شده است برمن اختلاف اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مسئله که امر عظیم میدانم یعنی حیا میکنم ازان که روبروے تو گویم آنرا پس گفت عائشه چیست آن مسئله آنچه سائل شدی ازان مادر خود را پس سوال کن مرا ازان پس گفت ابوموسی مرد میرسد بزن خود باز اکسال میکند و انزال نمیکند پس گفت عائشه چون تجاوز کرد موضع ختنه مرد از موضع ختنه زن واجب شد غسل گفت ابوموسی سوال نکنم ازین مسئله هیچکس را بعد از تو هرگز یعنی مرا تسکین حاصل شد و شبه نماند **مالك** عن یحیی بن سعید عن عبد الله بن کعب مولی عثمان بن عفان ان محمود بن لبید الانصاری سأل زید ابن ثابت الانصاری عن الرجل یصیب اهله ثم یکسل ولا ینزل فقال زید یغتسل فقال له محمود ان ابی بن کعب کان لا یری الغسل فقال له زید ان ابی بن کعب نزع عن ذلك قبل ان یموت محمود ابن لبید سوال کرد زید بن ثابت از حکم مردیکه جماع کند با اهل خود پس اکسال نماید و انزال نکند پس گفت زید غسل کند پس گفت او را محمود هر آئینه ابی بن کعب غسل واجب نمیدید پس گفت او را زید هر آئینه ابی بن کعب رجوع کرد ازین مذهب پیش از آنکه بمیرد **مالك** عن نافع ان عبد الله ابن عمر کان یقول اذا جاوز الختان الختان فقد وجب الغسل میگفت عبد الله بن عمر چون تجاوز کند موضع ختنه مرد از موضع ختنه زن واجب شود غسل مترجم گوید تنقیح کردند مجاوزت ختان از ختان را به دخول حشفه یا قدر آن در فرج قبل باشد یا دبر فرج آدمی باشد یا فرج بهیمه و اصل این تنقیح آنست که ختان لفظ مصدر است لابد اینجا محل ختنه مراد داشته اند باز ذکر ختان برحسب عادت است پس جماع اقلف باز نیکه او را خفض نکرده اند همین حکم دارد و این را عارف لغت می فهمد زیراکه در ان حکم بر قضائے شهوت با خروج منی ست ختنه را دران دخلے نیست پس آن کنایت ست از حشفه و کسیکه حشفه او مقطوع باشد قدر حشفه در حق وے حکم حشفه دارد و مثل آنچه تحریر نمودیم و مجاوزت کنایت از دخول است اعم از آنکه تمام داخل شود یا نه و چون اقامت حشفه مقام انزال منی بجهت آنست که انزال امریست خفی پس سبب او را بجائے او نصب کردند و حکم را

مُسوّی | له قلت على هذا اكثر اهل العلم ان غسل الجنابة يجب باحد الامرين اما بادخال الحشفة في الفرج او بخروج الماء الدافق من الرجل والمرأة والمراد بالبلل المنى فان راى بللا ولم يتيقن انه منى لم يجب الغسل عليه عند اكثر اهل العلم وقال الشافعي منى الادمى ليس بنجس قلت ويلزم الغسل عنده انه كان تنظيفا ولكن الا نضح ما لم يرفيه شيئا وقال ابو حنيفة نجس لكن يطهر

بران اداره فرمودند یا ملحق کردند این قضاء شهوت را با قضاء شهوتیکه درصورت انزال بیا شد بهر تقدیر عارف لغت نشناسد که قبل و دبر درین معنی فرق ندارد و فرج بهیمه و آدمی یکسان است والله اعلم مسئله اگر گوییم علت قضاء شهوت جماع است بر کسیکه لواطت کرده باشند غسل واجب شود موافق قاعده والاطریق احتیاط بوجوب حکم کرده اند

باب اذا احتلم ووجد البلل اغتسل غسل بتوفیقیکه کسے محتلم شود ودریابد تری را غسل بکند وبشوید جامه خود را **مالك**

عن هشام بن عروة عن ابيه عن يحيى بن عبد الرحمن بن حاطب انه اعتمر مع عمر بن الخطاب في ركب فيهم عمرو بن العاص

وان عمر بن الخطاب عرس ببعض الطريق قريبا من بعض المياه فاحتلم عمر وقد كاد ان يصبح فلم يجد مع

الركب ماء فركب حتى اذا جاء الماء فجعل يغسل ما رأى من ذلك الاحتلام حتى اسفر فقال له عمرو بن العاص اصبحت

ومعنا ثياب فدع ثوبك يغسل فقال عمر بن الخطاب واعجبا لك يا عمرو بن العاص لئن كنت تجد ثيابا او كل الناس يجد ثيابا

والله لو فعلتها لكانت سنة بل اغسل ما رأيت وانضح ما لم ار یحیی ابن عبد الرحمن بن حاطب عمره کرد همراه عمر بن الخطاب درمیان جمعے از شتر سواران که در جمله ایشان عمرو بن العاص بود و هر آئینه عمر بن الخطاب آخر شب برائے استراحت نازل شد در بعضے طریق نزدیک بعض آبها یعنی حوضها یا چشمها پس محتلم شد عمر و نزدیک شده بود که بوقت صبح درآید پس نیافت با سواران آب را پس سوار شد تا آنکه رسید با آب پس شروع کرد شستن آنچه دید از اثر آن احتلام تا آنکه بوقت روشن درآمد پس گفت او را عمرو بن العاص صبح کردی و با ما جامهائے دیگر ست پس بگذار جامه خود را تا شسته شود پس گفت عمر ای عجب از حال تو اے عمرو بن العاص اگر تو بیابی جامها را آیا همه مردم بیابند جامها والله اگر چنین کنم سنت شود بلکه بشویم آنچه دیدم و آب بفشانم بر آنچه ندیدم مترجم گوید مستحب ست که بر مواضع شبه آب افشانند از ینجا مفهوم میشود که منی نجس است وهو الاصح مسئله ماخذ اثر حضرت عمر در وجوب غسل حدیث مرفوع است که ام سلیم از احتلام سوال کرد و آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنرا بمرد تشبیه داده فتوی بوجوب غسل دادند پس این حدیث باقتضاء دلالت میکند بر وجوب غسل نزدیک احتلام واحادیث مرفوعه بسیار شاهد این معنی ست و در غسل ثوب حدیث عائشه که مے شست منی را از جامه آنحضرت صلی الله علیه وسلم و حمل آن بر وجوب شستن و قیاس بر آنچه از مخرج برمے آید مثل بول و مذی و این قیاس بالاولی ست مسئله احتلام و یافتن بلل را تنقیح کرده اند بخروج منی از طریق معتاد او یا غیر معتاد او نزدیک شافعیه و بخروج منی از طریق معتاد با شهوت نزدیک حنفیه این قول ثانی اقوی ست نزدیک این فقیر زیرا که رویت مقتضیات انزال در نوم لغوست بحدیث مرفوع که دلالت میکند بر آنکه اگر نیافت بلل را غسل لازم نمی آید اگرچه یاد دارد چیزے در نوم نیز

لغوست زیراکه سببیت آن باشتراطیه آن غسل را معقول نیست پس باقی نماند الا خروج منی لشهوت از طریق معتاد و بلی لفظ عام
ست شامل بول و ودی و مذی و منی و مراد اینجا نیست الا منی زیراکه در کلام عرب بلفظ عام تعبیر میکنند و مراد ازان چیزے
خاص باشد بدلیل سابق که من المذی الوضوء و من المنی الغسل مسئله تمیز درمیان منی و مذی و ودی ضروریست پس صفات
ممیزه هر یکے بحسب استقرا بیان کرده اند پس شناخته میشود منی بجهیدن بالذت یافتن بخروج او یا بوے عجین اگر منی رطب باشد
و بوے بیاض بیضه اگر خشک باشد و در مذی لذت و دفق و فتور عضو نیست و رقیق تر است از منی و بوے عجین یافته نمیشود
و ودی قطره ایست از بول مسئله منی آدمی طاهر است نزدیک شافعی بحدیث شیخین عن عائشة انها کانت تحک المنی عن ثوب
رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم یصلی فیه و نجس است نزدیک ابی حنیفه و مالک و غیر آنکه ابو حنیفه میگوید فرک یابس کفایت میکند
و مالک میگوید کفایت نمیکند و اقوی نزدیک فقیر قول مالک است زیراکه شستن عمر ثوب را ورتیوقت باین اهتمام دلالت
میکند بر نجاست و اما حدیث کانت تحک معنیش نزدیک فقیر تحک فی اثناء الغسل مثل قرص فی حت در حدیث غسل دم زیراکه
اکثر طرق این حدیث مشتمل اند بر غسل و طرق شاذه را بهمان معنی حمل باید کرد والله اعلم مسئله نضح محلے که بیقین دران نجاست
معلوم نیست و شبهه هست در احادیث بسیار آمده چاره نیست از قول باستحباب آن والله اعلم مسئله اقل غسل نیت رفع حدثے
که موجب غسل شده است یا استباحت چیزیکه محتاج است صحت او بغسل مثل صلوة یا ادائے فرض چنانکه در وضو گذشت
و تعمیم بدن باسالت آب بشعر و بشر همه را باید رسانید و حنفیان مضمضه و استنشاق را هم در غسل فرض گفته اند و جواب از استدلال
ایشان گذشت اما نیت پس ماخذ آن بحدیث انما الاعمال بالنیات و اما تعمیم پس ماخوذ از لفظ غسل و از نظر در مفهومیکه عرب را
نزدیک استعمال لفظ حاصل میشود مسئله از سنن غسل ازاله قذرے یا نجسے است که بر بدن باشد در اول غسل از منی و رطوبات
فرج و غیر آن و تعهد معاطف مانند شکن بغل و شکم و دلک بدن و حائض قطعه مخلوط بمشک در فرج داخل کند بعد غسل حیض
مسئله بسبب حدث اکبر حرام میشود قرات قرآن بحدیث ترمذی لا یقرء الجنب والحائض شیئا من القرآن و فی اسناده
مقال و له شواهد باب اذا نسی الجنب فصلی و لم یغتسل ثم یذکر فی الصلوة استانفها و بعدها اعاد و لو بعد ما ذهب الوقت
چون فراموش کند جنب پس نماز گذارد حالانکه غسل نکرده است اگر یاد کرد در اثنائے صلوة از سر نو ابتدا کند و اگر یاد کرد
بعد فراغ ازان اعاده نماید نماز را اگرچه بعد گذشتن وقت باشد مالک عن اسمعیل بن ابی حکیم ان عطاء بن یسار اخبره ان رسول
الله صلی الله علیه وسلم کبر فی صلوة من الصلوات ثم اشار الیهم بیده ان امکثوا فذهب ثم رجع و علی جلده اثر الماء
رسول الله صلی الله علیه وسلم تکبیر گفت در نمازے از نمازها بعد ازان اشاره کرد بسوئے مقتدیان بدست خود که بر جائے خود ساکن
باشید پس رفت بخانه بعد ازان رجوع کرد و بر بدن او اثر آب بود مترجم گوید این حدیث را حمل کرده است محمد بن الحسن بر سبق
حدث در صلوة و بنا کردن صلوة بعد وضو و شیخین بخاری و مسلم این حدیث را بطرق بسیار نقل کرده اند بعض آن مصرح است که
بر آنحضرت صلعم غسل بود و آنحضرت آنرا فراموش کرده بودند بعد تکبیر بیاد آوردند پس رجوع کردند بخانه مبارک و غسل نمودند

مسوی ۵۱ قلت وعلی هذا اهل العلم فی الجنب اذا صلی ناسیا الجرف موضع قریب من المدینة ۱۲ ۵۲ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲

واستیناف کرده‌اند مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن زبید بن الصلت انه قال خرجت مع عمر بن الخطاب الی الجرف فنظر فاذا هو

قد احتلم وصلی ولم یغتسل فقال والله ما ارانی الا قد احتلمت وما شعرت وصلیت وما اغتسلت قال فاغتسل

وغسل ما رای فی ثوبه ونضح ما لم یره واذن واقام ثم صلی بعد ارتفاع الضحی متمکنا زبید بن الصلت گفت

برآمدم همراه عمر بن الخطاب بسوئے جرف وجرف موضعی است نزدیک مدینه مشرفه پس نظر کرد حضرت عمر پس ناگاه مطلع شد

که وے محتلم شده است ونماز گذارده است وغسل نکرده یعنی منی در جامه خود یافت پس گفت قسم بخدا نمی بینم خود را مگر محتلم شده‌ام

وندانسته‌ام ونماز گذارده‌ام وغسل نکرده‌ام گفت زبید بن الصلت پس غسل کرد وشست انچه دید در جامهٔ خود یعنی از منی وآب زد

بر انچه ندید یعنی بر آنجا که اثر منی ندید واذان گفت واقامت گفت بعد ازان نماز گذارد بعد بلند شدن گرمی آفتاب با طمینان

واهستگی نه شتابی وسبکی مالک عن اسمعیل بن ابی حکیم عن سلیمان بن یسار ان عمر بن الخطاب غدا

الی ارضه بالجرف فرای فی ثوبه احتلاما قال لقد ابتلیت بالاحتلام منذ ولیت امر الناس فاغتسل وغسل ما رای

فی ثوبه من الاحتلام ثم صلی بعد ان طلعت الشمس عمر بن الخطاب وقت صبح برفت بسوئے زمین خود که در جرف بود پس دید در جامهٔ خود اثر احتلام

را گفت هر آئینه من مبتلا شده‌ام باحتلام ازان زمان که مرا متولی امور مسلمانان کرده‌اند یعنی مرا خلیفه ساخته‌اند حاصل اینست که

احتلام از خوردن طعام چرب پیدا میشود زیرا که سبب آن زیاده تولد منی ست باوجود رخاوت اوعیه وپس غسل کرد وشست

انچه دید در جامهٔ خود از اثر احتلام باز نماز گذارد وبعد ازانکه برآمد آفتاب باب اذا رای فی ثوبه احتلاما ولا یذکر

شیئا ما ذا یفعل چون به بیند در جامهٔ خود اثر احتلام ویاد ندارد هیچ خوابیکه دیده باشد چه کار کند قال یحیی قال مالک

فی رجل وجد فی ثوبه اثر احتلام ولا یدری متی کان ولا یذکر شیئا راه فی منامه قال لیغتسل من اخر نومة نامها

فان کان قد صلی بعد ذلک النوم فلیعد ما کان صلی بعد ذلک النوم من اجل ان الرجل ربما احتلم ولا یری

شیئا ویری ولا یحتلم فاذا وجد فی ثوبه ماء فعلیه الغسل وذلک ان عمر بن الخطاب اعاد ما کان صلی لاخر

نومة نامها ولم یعد ما کان قبله ۵۳ گفت مالک در باب شخصے که یافت در جامهٔ خود اثر احتلام ونمیداند که کے شد

احتلام ویاد ندارد چیزیکه دید آنرا در خواب خود گفت باید که غسل کند از آخر خوابے که خفته است بآن خواب وباید که اعاده

کند انچه گذارده است بعد ازین خواب بسبب آنکه مرد گاهے محتلم میشود ودر خواب نمی بیند چیزے وگاهے در خواب می بیند

ومحتلم نمیشود وپس چون بیابد در جامهٔ خود منی را لازم است بروے غسل کردن وحکم اینست بدلیل آنکه حضرت عمر اعاده

کرد انچه گذارده بود بعد آخر خوابے که خفته بود بان خواب واعاده نکرد انچه پیش از خواب گذارده بود باب اذا رات المرأة

مثل ما یری الرجل غتسلت چون به بیند زن مانند انچه مے بیند مرد باید که غسل کند مالک عن ابن شهاب عن عروة

ابن الزبیر ان ام سلیم قالت لرسول الله صلی الله علیه وسلم یا رسول الله المرأة تری فی المنام مثل ما یری الرجل اتغتسل فقال لها

مسوّی | له قلت وعلی هذا اهل العلم ۱۲

رسول الله صلی الله علیه وسلم نعم فلتغتسل فقالت لها عائشة أفٍّ لك وهل ترى ذلك المرأة فقال لها
رسول الله صلی الله علیه وسلم تربت يمينك ومن اين يكون الشبه ۔ ام سلیم التماس کرد بجناب آنحضرت صلی الله علیه وسلم که یا رسول الله
زن مے بیند در خواب مانند آنچه مے بیند مرد آیا غسل بکند پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را آرے باید که غسل بکند پس
گفت ام سلیم را حضرت عائشه دل تنگ شدم از تو آیا می بیند این قسم خواب را زن پس گفت آنحضرت صلعم لے عائشه بخاک آلوده باد
دست راست تو و این کلمه تنبیه است بر جهل و سفه و دعائے بد و الله اعلم و از کجا میباشد مشابهت یعنی مشابهت درمیان اولاد
و والد میشود مگر از جهت وجود منی در بدن مرأة و چون منی در بدن مرأة موجود است استبعاد احتلام وجهے ندارد والله اعلم مالك
عن هشام بن عروة عن ابيه عن زينب بنت ابي سلمة عن ام سلمة زوج النبي صلی الله علیه وسلم انها
قالت جاءت ام سليم امرأة ابي طلحة الانصاري الى رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالت يا رسول الله ان الله
لا يستحيي من الحق هل على المرأة من غسل اذا هي احتلمت قال نعم اذا رأت الماء ۔ آمد ام سلیم زن ابو طلحه انصاری بسوئے آنحضرت صلی الله
علیه وسلم پس گفت یا رسول الله هر آئینه خدا تعالی شرم ندارد از سخن راست آیا بر زن غسل است چون وے خواب بیند
فرمود آرے وقتیکه ببیند آب منی را مترجم گوید ازین حدیث معلوم شد که اعتماد بر رویت آب هست نه بر دیدن خواب و درین
حدیث اختلاف کرده اند بعضے گفته اند هر آبیکه باشد در ثوب با موجب غسل است بجهت عموم لفظ ما و محققین بر آنند که از
آب منی را اراده کرده اند و آنحضرت صلعم بلفظ آب کنایه کرده اند از منی زیرا که صریح ذکر وے مکروه داشتند باب صفة الغسل
بچه وضع باید کرد غسل مالك عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة ام المؤمنين ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
كان اذا اغتسل من الجنابة بدأ فغسل يديه ثم توضأ كما يتوضأ للصلوة ثم يدخل اصابعه في الماء
فيخلل بها اصول شعره ثم يصب على رأسه ثلث غرفات بيديه ثم يفيض الماء على جلده كله روایت است از حضرت عائشه رضی الله عنها که آنحضرت
صلی الله علیه وسلم چون غسل میکرد از جنابت شروع میکرد باین کیفیت که می شست هر دو دست خود را باز وضو میکرد
چنانکه وضو میکرد برائے نماز باز مے آورد انگشتان خود را در آب پس داخل میساخت آنها را درمیان بیخهائے موے خود
بعد ازان میریخت بر سر خود سه غرفه بهر دو دست خود بعد ازان جاری میکرد آب را بر بدن خود همه آن مالك عن نافع
ان عبد الله بن عمر كان اذا اغتسل من الجنابة بدأ فافرغ على يده اليمنى فغسلها ثم غسل فرجه ثم مضمض واستنثر
ثم غسل وجهه ونضح في عينيه ثم غسل يده اليمنى ثم غسل يده اليسرى ثم غسل رأسه ثم اغتسل فافاض عليه الماء
عبد الله بن عمر چون غسل میکرد از جنابت شروع میکرد باین کیفیت که میریخت بر دست راست خود آب را پس
مے شست آنرا باز مے شست فرج خود را بعد ازان مضمضه میکرد و استنثار مینمود بعد ازان مے شست روئے خود را
و آب میزد بر هر دو چشم خود بعد ازان مے شست دست راست خود را بعد ازان مے شست دست چپ خود را بعد ازان مے شست

مسوّی ۱ه قلت وهذا قول اكثر اهل العلم والوضوء في الغسل سنة ۱۲ ۲ه قلت وعلى هذا اهل العلم ۱۲ ۳ه قلت على هذا اهل العلم

سر خود را بعد غسل کرد پس جاری ساخت بر خود آب را **مالك** انه بلغه ان عائشة ام المؤمنين سئلت عن غسل المرأة
من الجنابة فقالت لتحفن على رأسها ثلاث حفنات من الماء ولتضغث رأسها بيديها سوال کرده شد حضرت
عائشه را از کیفیت غسل زن از جنابت پس گفت باید که دو دست خود پر کرده ریزد بر سر خود سه بار آب را و باید که بهم
کند و بمالد موئے سر خود را بدو دست خود مترجم گوید ازینجا معلوم شد که یکے از سنن غسل شستن دو دست از قبل ادخال
اناء و شستن فرج و هر جا که منی رسیده باشد و وضو کردن و اگر گیسے موئے سر وانشته باشد بدو دست آب گرفته درمیان
بیخ موئے رساند و بعضے موئے را ببعض بمالد بعد ازان جاری کند آب را بر تمام بدن باستیعاب و سه باره جاری کردن
تمام سنت ست باقی ماند آنکه آب زدن بر دو چشم نزدیک جمهور سنت نیست بلکه باہستگی دست تر بر دو چشم بمالد و نضح مذهب
ابن عمر است فقط دیگر آنکه نقض ضفائر یعنی باز کردن گیسوہائے بافته در حق زنان ضرور نیست بلکه رسانیدن آب به بیخ موئے
کافی ست دیگر آنکه شستن پاہا در بعض روایات در اثنائے وضو واقع شده است و در بعضے روایات عقب غسل
و هر یکے را وجہے ست **باب اذا اراد الجنب ان ينام او يطعم قبل الغسل استحب له الوضوء** چون اراده کند جنب که بخواب رود
یا طعام خورد پیش از غسل مستحب است او را وضو کردن **مالك** عن عبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر انه قال
ذكر عمر بن الخطاب لرسول الله صلى الله عليه وسلم انه تصيبه جنابة من الليل فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم توضأ و
اغسل ذكرك ثم نم ذکر کرد حضرت عمر آنحضرت صلی الله علیه وسلم که میرسد او را جنابت در بعض اوقات شب یعنی در انحالت
غسل میسر نمیشود والله اعلم پس گفت او را رسول الله صلی الله علیه وسلم وضو بکن و بشو ذکر خود را بعد ازان بخواب رو
مالك عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم انها كانت تقول اذا اصاب احدكم المرأة ثم
اراد ان ينام قبل ان يغتسل فلا ينم حتى يتوضأ وضوءه للصلوة حضرت عائشه رضی الله عنها میگفت چون برسد یکے از شما
بزن خود یعنی جماع کند بعد ازان خواهد که بخواب رود پیشتر ازانکه غسل نماید پس باید که بخواب نرود تا آنکه وضو کند مانند وضوء
خود برائے نماز **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان اذا اراد ان ينام او يطعم وهو جنب غسل وجهه ويديه الى المرفقين
ومسح برأسه ثم طعم او نام عبد الله بن عمر چون مے خواست که بخواب رود یا طعام خورد حالانکه با جنابت مے بود
مے شست روئے خود را و دو دست خود را تا آرنج و مسح میکرد بر سر خود بعد ازان مے خورد یا بخواب میرفت مترجم
گوید در حدیثے دیگر نزدیک ابی داود و محمد بن الحسن آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بخواب میرفت
حالانکه جنب مے بود بغیر آن که دست رساند باب وازین حدیث معلوم میشود که امر برائے استحباب است نه برائے
وجوب اثر عبد الله بن عمر دلالت مے کند که اگر تمام وضو میسر نشود هر چه میسر شود بکند **باب لا بأس بعرق الجنب**
باک نیست بعرق جنب یعنی عرق نجس نیست **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يعرق في الثوب وهو جنب ثم يصلي فيه

مسوّی | ۵۱ قلت وعلی هذا اهل العلم ۵۲ قلت وصح انه صلی الله علیه وسلم کان یغتسل بالصاع الی خمسة امداد قال اهل العلم الرفق فی استعمال الماء مستحب ولا سراف مکروه والفرق والصاع لیس علی معنی التقدیر حتی لا یجوز اکثر منه ولا اقل بل یحترز این یدخل فی حد السرف

عبد الله بن عمر عرق میکرد در جامه حالانکه جنب میبود باز نماز میگذارد در انجامه باب لا یمس المصحف محدث ولا جنب مساس نکند مصحف را کسیکه بے وضو باشد ونه جنب مالک عن عبد الله بن ابی بکر بن حزم ان فی الکتاب الذی کتبه رسول الله صلی الله علیه وسلم لعمرو بن حزم ان لا یمس القرآن الا طاهر بود در مکتوبیکه آنحضرت صلعم نوشتند آنرا برائے عمرو بن حزم یعنی با عمرو بن حزم بسیر و بسوے اقبال من والله اعلم این کلمه که دست نرساند بقرآن مگر طاهر یعنی از جنابت وحدث مترجم گوید در تحریم مس محدث مصحف را اتفاق است بعد ازان اختلاف کردند در مس بواسطه جامه یا محل بعلاقه یا بر وساده جمعے منع کرده اند نظر بغرض این حکم که تعظیم واکرام قرآن ست ودرین غرض همه صور برابر است وجمعے جائز داشته اند نظر بلفظ مس وانچه غیر مس است حدیث ازان ساکت است واین هم محتمل است باب تجویز للمحدث ان یقرأ القرآن من ظهر القلب دون الجنب والحائض جائز است خواندن قرآن از بر یعنی از یاد خود محدث را بغیر نظر در مصحف در حالتیکه بغیر وضو باشد نه جنب ونه حائض را مالک عن ایوب بن ابی تمیمة السختیانی عن محمد بن سیرین ان عمر بن الخطاب کان فی قوم وهم یقرءون القرآن فذهب لحاجته ثم رجع وهو یقرأ القرآن فقال له رجل یا امیر المؤمنین اتقرأ ولست علی وضوء فقال عمر من افتاک بهذا امسیلمة ۵۳ بود حضرت عمر بن الخطاب درمیان قومے وایشان میخواندند قرآن را پس رفت حضرت عمر برائے حاجت خود بعد ازان باز آمد میخواند قرآن را پس گفت او را شخصے یا امیر المؤمنین آیا میخوانی قرآن را ونیستی با وضو پس گفت عمر که فتوی داد ترا باین حکم آیا مسیلمه کذاب فتوی داد یعنی از شریعت محمدی نیست علیه الصلوة والتسلیمات والله اعلم باب قدر ماء الغسل باب در بیان مقدار آب غسل مالک عن ابن شهاب عن عروة بن الزبیر عن عائشة ام المؤمنین ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یغتسل من اناء وهو الفرق من الجنابة ۵۴ مروی است از حضرت عائشه که آنحضرت صلی الله علیه وسلم غسل میکردند از آوندیکه وے فرق بود از جهت جنابت فرق بفتحتین آوندیست که سه صاع را گنجائش کند وآن بحساب صاع مدینه شانزده رطل است مترجم گوید که این تقدیر برائے تعیین وتحدید نیست زیرا که ابدان بنی آدم متفاوت اند وحالت قصد از اسراف وتبرید وغیر آن مختلف پس گاهے آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیک صاع غسل میکردند وگاهے بکمتر ازان حتی که در حدیث متفق علیه واقع شده کان صلی الله علیه وسلم یغتسل بالصاع الی خمسة امداد وکان یتوضأ بالمد غسل میکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیک صاع تا پنج مد ووضو میکرد بیک مد صاع نزدیک اهل مدینه پنج رطل وثلث رطل ست ومد ربع صاع را گویند وآن بحساب صاع مدینه یک رطل وثلث رطل خواهد بود باب ماء البحر طهور آب دریائے شور پاک کننده است مالک عن صفوان بن سلیم عن سعید بن سلمة من آل بنی الازرق عن المغیرة بن ابی بردة وهو من بنی عبد الدار انه اخبره انه سمع ابا هریرة یقول جاء رجل الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله انا نرکب البحر ونحمل معنا القلیل من الماء فان توضأنا

مسوّی | ۱؎ قلت وعليه اهل العلم في جواز الوضوء بماء البحر ۱۲ ۵۲؎ قلت قال الشافعي الماء الذي لا ينجس
بوقوع النجاسة ما لم يتغير القلتين لحديث اذا بلغ الماء قلتين لم يحمل خبثا وقدرهما بخمس قرب وقدرها اصحابه
بخمسمائة رطل وقدره الحنفية بالغدير الكبير الذي لا يتحرك جانب منه بتحرك الآخر والعشر في العشر ۱۲ - ۰

به عطشنا افنتوضأ من ماء البحر فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هو الطهور ماؤه الحل ميتته[1] ابوہریرہ گفت کہ آمد شخصے
بسوئے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت یا رسول اللہ ہر آئینہ ما سوار میشویم بر دریا و برمیداریم با خود آب اندک پس اگر وضو کنیم
بآن تشنہ مانیم پس آیا وضو بکنیم بآب دریا پس گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دریا پاک کنندہ است آب او و حلال ست مردہ او
یعنی ماہی را بے ذبح میتوان خورد باب الحياض لا تفسد بورود السباع ودخول قوائمها التي لا تخلو عن النجاسات
حوضہا نجس نمیشود بآب خوردن جانوران درندہ و درآمدن پایہائے ایشان در آب کہ خالی نیستند از نجاسات مالك
عن يحيى بن سعيد عن محمد بن ابراهيم بن الحارث التيمي عن يحيى بن عبد الرحمن بن حاطب ان عمر بن الخطاب
خرج في ركب فيهم عمرو بن العاص حتى وردوا حوضا فقال عمرو بن العاص لصاحب الحوض يا صاحب الحوض هل
ترد حوضك السباع فقال له عمر بن الخطاب يا صاحب الحوض لا تخبرنا فانا نرد على السباع وترد علينا[52]
حضرت عمر برآمد یعنی بارادہ سفر در جمعے از شتر سواران کہ در میان آن جمع بود عمرو بن العاص تا آنکہ وارد شدند بر حوضے پس
گفت عمرو بن العاص صاحب حوض را اے صاحب حوض آیا وارد میشود بر حوض تو جانوران درندہ پس گفت او را عمر بن
الخطاب اے صاحب حوض خبر مدہ ما را زیرا کہ ہر آئینہ ما وارد حوض میشویم عقب درندہا و درندہا وارد میشوند عقب ما یعنی امریست
معلوم ما بالقطع و مانع طہارت نمیشود مترجم گوید معلوم است بیقین کہ حیاض حجاز غدیر کبیر نمیباشد و نہ عشر در عشر و نیز معلوم است
کہ حضرہ و سبلو را حوض نمیگویند و نیز معلوم است کہ بوقوع نجاستے کہ تغیر نکند طعم یا بو یا رنگ آب را حکم او مانند حکم دخول قوائم
سباع است پس حاصل شد ازین حدیث کہ وقوع نجاست غیر مغیرہ احد اوصاف در آب کثیر آن آب را نجس نمیگرداند و مذہب
مالک آنست کہ آب کثیر بنجاست غیر مغیرہ احد اوصاف نجس نمیشود بخلاف آب قلیل لیکن تقدیر نکردہ است کثیر را و آنرا بر آنچہ مفہوم شود
از لفظ حوض و جابیہ و دون حضرہ وا نمیگذارد و شافعی تقدیر کردہ است بدو قلہ بحدیث اذا بلغ الماء قلتين لم يحمل خبثا بغوی گفتہ
است کہ نقل کردہ است شافعی از ابن جریج این حدیث را و در آن روایت گفتہ است بقلال ہجر ہجر بفتحتین نام دیہیست گفت
ابن جریج من دیدہ ام قلال ہجر را یک قلہ از آن وسعت میکند دو قربہ را یا دو قربہ و چیزے بالائے آن بعد از آن شافعی بمقدار
کردہ است بپنج قربہ و یاران او گفتہ اند پنج قربہ پانصد رطل میباشد مترجم گوید این تقدیر نیز تخمین راجع میشود عند التحقیق زیرا کہ
قلہ گاہی کلان میباشد و گاہے خورد چنانچہ ابن جریج تصریح کردہ و از شئ لازم نیست کہ نصف قربہ اخذ کردہ شود مگر بنا بر احتیاط
و قربہ نیز متفاوت میباشد آنرا بر پانصد رطل حمل کردن خالی از تکلفے نیست پس اصح اقوال ہمان قول اول ست و آن اشبہ است
بمذاہب سلف در تفویض بمفاہیم الفاظ از عرف و لغت و حدیث قلتین لتقریب آن مفہوم است باذہان نہ تحدید زیرا کہ ہر چہ دون

قلتین باشد در حد او انی و حضره داخل است و هرچه فوق قلتین باشد چون در زمین معتدل الانخفاض بود حوض و جابیه میتوان گفت و جمعے بمالک نسبت کرده اند که فرق ندارد آب کثیر و آب قلیل و این خلاف قول مالک ست در موطا قال یحیے وسئل مالک عن رجل جنب وضع له ماء یغتسل منه فنسی فادخل اصبعه فیه لیعرف حر الماء من برده قال مالک ان لم یکن اصاب اصابعه اذی فلا اری ذلک ینجس علیه سوال کرده شد مالک را از حکم مردے با جنابت که نهاده شد برائے او آب که غسل کند پس فراموش کرد که او را جنابت رسیده است پس داخل کرد انگشت خود را در آب تا بازشناسد گرمی آب را از سردی آن آب گفت مالک اگر نرسیده باشد بانگشتهائے او ناپاکی نمی بینم که این فعل نجس میکند آب را بر ضرر این شخص پس مفهوم ان لم یکن اصابه دلالت میکند که اگر نجاستے حقیقی بدست او رسیده باشد نجس میکند بروے آب وے را و فی رسالة ابن ابی زید وقلیل الماء ینجسه قلیل النجاسة و بغوی گفته است تقدیر کرده اند بعض اصحاب الرائے ماء کثیر را که بوقوع نجاسة غیر متغیر شده نجس نشود بآنکه باشد ده در ده و این تحدید لیست که با صلے از اصول شرع رجوع میکند و بعض آخر تقدیر کرده اند بآنکه باشد غدیر عظیم بوجهیکه جنبانیده شود یکجانب از وے و جنبش نباید جانب دیگر و این حد نهایت درجهالت است بجهت اختلاف احوال جنبش دهندگان در قوت و ضعف انتهی والله اعلم و تحقیق درین مسئله آنست که درین باب سه حدیث مروی شد یکے حدیث قلتین که در مسئله حیاض فلوات وارد شده است اذا کان الماء قلتین لیس یحمل الخبث و این حدیث بمفهوم مخالف خود دلالت میکند برآنکه مادون قلتین حمل خبث مینماید دیگر حدیثے که در بیر بضاعه وارد شده است ان الماء طهور لا ینجسه شئی و آن بعموم خود دلالت میکند بر طهارت جمیع میاه اگرچه مورد آن فوق قلتین است سیوم حدیث لایبال فی الماء الدائم الذی لا یجری ثم یغتسل فیه این حدیث دلالت میکند باقتضاء برآنکه ماء راکد نجس میشود ببول و لهذا از غسل در آن منع کرده اند و بمفهوم مخالف برآنکه حکم ماء جاری خلاف حکم ماء راکد ست پس مالک در قول مشهور قائل ست بآنکه ماء قلیل نجس نمیشود بوقوع نجاست در وے تا وقتیکه متغیر نشده است بجهت عموم ان الماء طهور لا ینجسه شئی و شافعی حدیث قلتین را پیش گرفته است بغوی گفته که حدیث بیر بضاعه مخالف حدیث قلتین نیست زیرا که بیر بضاعه ماء کثیر بود که وقوع این اشیاء او را متغیر نمیساخت مترجم گوید فیه نظر زیرا که استدلال بعموم لفظ است نه بخصوص واقعه و اگر گویند این عموم خاص ست بقلتین و مافوق آن گویم قدر یکه مفهوم مخالف بر آن دلالت میکند آنست که حکم مادون قلتین غیر حکم قلتین است اگرچه آن مغایرت بکراهت یکے و عدم کراهت آخر باشد یا متقید بودن یکے بقیدے دون الآخر و ابوحنیفه ماء جاری را خاص نمیسازد که بمخالطه نجس نجس نمیشود مترجم گوید بنا بر فهم آن از حدیث ماء راکد بر آن است که علت نهی تنجیس باشد بقرینه ثم یغتسل به و نهی متعلق باشد بجمیع این دو فعل و درین هر دو مقدمه بحث ست بلکه حق آنست که علت نهے ایذاے بنی آدم و استحقاق لعن است بسبب تنجیس بالفعل اگر فی الحال متغیر گردد یا بسبب تنجیس بعد حینے اگر فی الحال متغیر نکند زیرا که چون این شخص فتح باب نماید دیگران اقتدا کنند باو و امر منجر گردد بتغیر و تنجیس و بحقیقت نهی از مجموع بول و غسل نیست بلکه از کل واحد بدلیل حدیث ابی داؤد لایبولن احدکم فی الماء الدائم ولا یغتسل فیه من الجنابة و در روایت دیگر منع از وضو نیز آمده

مسوّی | ۵۱ قلت وعلیه اکثر اهل العلم ۱۲ ۵۲ قلت ذهب الشافعی و ابوحنیفة الی حدیث میمونة مرفوعًا ان
الماء لا یجنب ۱۲ ۵۳ قلت قال یحیی بن یحیی حمیدة بفتح الحاء وکسر المیم والصواب ما قاله اکثر رواة الموطا حُمَیدة بالتصغیر وقال
یحیی بن یحیی بنت ابی عبیدة بن فروة وهو وهم والصواب ما قاله سائر رواة الموطا بنت عبید بن رفاعة قال اکثر اهل العلم
سور الهرة طاهر الا ان ابا حنیفة قال مکروه ومعنی قوله انها من الطوافین علیکم او الطوافات علی قول ابی حنیفة ان الهرة وان کان حالها یقتضی

وحکمت نهی تکدیر پارست واو را در معرض نفرت طبائع سلیمه ساختن پس آنچه اقرب بتحقیق مینماید آنست که اینجا دو علت است
و هر دو موثر تغیر بنجاست و مخالطت بنجاست پس تغیر او را نجس میسازد قطعًا و مخالطت مکروه میسازد مگر اهیت شدیده که
جز بضرورت نباید مرتکب شدن آن آب قلیل را بخلاف کثیر و هو قول ابن حاجب والقلیل بنجاسة المشهور مکروه وقیل
نجس یعنی ماء قلیل که مخلوط باشد بنجاست مشهور از مذهب مالک آنست که مکروه است و بعضے گفته اند که نجس است و اینجا
مفهوم مخالف حدیث قلتین و مفهوم مخالفت قول مالک با عموم حدیث ان الماء طهور آشتی پیدا کردند والله اعلم باب جواز الوضوء
مع النساء در بیان جائز بودن وضو با زنان مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول ان کان الرجال
والنساء فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم لیتوضؤون جمیعًا ۵۱ ابن عمر میگفت که هر آئینه بودند مردان و زنان
در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم وضو میکردند با یکدیگر یعنی هر مردے با زن خود یا با محرم خود در یک صحفه وضو میکردند
باب فی فضل الحائض والجنب بماء هل یجوز الغسل به ام لا چون مخلے شود زن حائض یا جنب بآبے یعنی وضو کرد یا غسل
نمود آیا جائز هست مرد را غسل کردن بآن آب که باقی مانده باشد از وے مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول
لا باس بان یغتسل بفضل المراة ما لم تکن حائضًا او جنبًا ۵۲ عبد الله بن عمر میگفت هیچ باک نیست از آنکه غسل کند
بآب پسمانده زن مادام که نباشد این زن حائض یا با جنابت مترجم گوید جمعے از علما مثل احمد و اسحٰق قائل اند بآنکه مکروه
است وضو کردن بآب پسمانده زن و عبد الله بن عمر بآن رفته است که منهی است وضو کردن بآب پسمانده از وضو زن
حائض یا با جنابت نه زن محدثه و تعقب کرده اند حفاظ حدیث هر دو مذهب را بحدیث حسن ترمذی و نسائی که میمونه میگوید
جنب شدم من و رسول الله صلی الله علیه وسلم پس غسل کردم از جفنه یعنی پیاله کلان و باقی ماند در جفنه بقیه از آب پس آمدند
آنحضرت صلی الله علیه وسلم تا غسل کنند از آن جفنه گفتم هر آئینه من غسل کرده ام ازین جفنه پس غسل کرد آنحضرت صلعم و فرمود
هر آئینه آب بروے جنابت نباشد والله اعلم باب سور الهرة طاهر پس خورده گربه پاک ست مالک

عن اسحٰق بن عبد الله بن ابی طلحة الانصاری عن حمیدة بنت ابی عبیدة بن فروة عن خالتها کبشة بنت کعب بن مالک
وکانت تحت ابن ابی قتادة انها اخبرتها ان ابا قتادة دخل علیها فسکبت له وضوءًا فجاءت هرة لتشرب منه فاصغی لها الاناء
حتی شربت قالت کبشة فرآنی انظر الیه فقال اتعجبین یا ابنة اخی قالت فقلت نعم فقال ان رسول الله صلی الله علیه
وسلم قال انها لیست بنجس انها من الطوافین علیکم او الطوافات ۵۳ بود کبشه زن پسر ابو قتاده

مسوّی (بقیه ص۵۸) ان یکون سؤرها نجسا لکنها تطوف وتدخل فی المضائق فالتحرز عنها حرج والحرج مدفوع وعلی هذا یکون سؤر سائر السباع نجسا علی قول الشافعی لانه علل بتعاهدها او الشفقة علیها بانها بمنزلة الممالیک والخدم او بمنزلة المساکین فعلی هذا یقاس علیها جمیع السباع الا الکلب والخنزیر ۱۲ له **قلت** قال به اکثر اهل العلم وقال الشافعی اذا شرب الکلب من اناء به ماء کان طاهرا یجب غسله سبعا احداهن بالتراب وقاس الخنزیر علی الکلب ولم یقس غیرهما لفارق وهو ان العرب کانت تالف الکلاب فغلظ الشرع فیها بخلاف الخنزیر وقال ابو حنیفة لا عدد فی غسله ولا تعفیر وهو کسائر النجاسات ۱۲

وے خبر داد که ابو قتاده داخل شد بروے کبشه پس ریخت کبشه برائے او آب وضوء را آوند پس آمد گربه تا بنوشد ازان آب پس کج ساخت ابو قتاده برائے گربه آوند را تا آنکه بنوشید گفت کبشه پس دید مرا ابو قتاده که می‌نگرم بسوے او پس گفت آیا تعجب میکنی اے دختر برادر من کبشه گفت پس گفتم آرے تعجب میکنم پس گفت ابو قتاده هر آئینه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر آئینه گربه نیست نجس هر آئینه وے از ذکور طواف کنندگان است بر شما یا از اناث طواف کنندگان است یعنی اگر گربه نر است در طوافین داخل است واگر ماده است در طوافات درین حدیث یحیی بن یحیی را دو جا وهم واقع شده یکے آنکه در روایت یحیی بن یحیی حمیده بکسر میم و فتح حائے محفوظ است وصواب آنست که اکثر رواة موطا ذکر کرده اند حُمَیده بتصغیر دوم آنکه یحیی بن یحیی بنت ابی عبیده ابن فروه گفته و آن وهم است وصواب آنست که ابو مصعب وغیر وے اکثر رواة موطا گفته اند بنت عبید بن رفاعه والله اعلم خطابی گفته است کلمه انها من الطوافین علیکم او الطوافات دو وجه دارد یکے آنکه مراد از طوافین وطوافات غلامان وکنیزکان باشند که پیوسته در خانه برائے خدمت می آیند ومیروند دیگر آنکه مراد سائلان باشند که بر دروازهائے مردمان گردند وسوال میکنند بهر تقدیر تشبیه است گربه را با آدمیان در طهارت سؤر قال مالک لا باس بها الا ان تری فی فمها نجاسة گفت مالک هیچ باک نیست پس خورده گربه را مگر بینی در دهان او نجاسته مترجم گوید شافعی وغیر او از فقهائے محدثین حمل کرده اند بر گربه یوز و روباه و خر را زیرا که لحم گربه حرام است و دهن او و پنجه او متنجس است پس چون این را در گربه اثرے پیدا نشد حکم سائر سباع وحمار نیز همان باشد بخلاف سگ که نجاست آن اغلظ است پس محمول نباشد بر گربه ابو حنیفه تخصیص کرده است طهارت سؤر را بگربه و کلمه انها من الطوافین علیکم او الطوافات بیان فارق دانسته زیرا که آن اشاره است بحرج در تحفظ از سؤر هره وآن معنی در سائر سباع یافته نمیشود بالجمله نزدیک جمیع علما این حکم مخصوص است بصورتیکه نجاست بر دهن گربه ظاهر نباشد اگر نجاست بر دهن گربه ظاهر دیده شود نجس است **باب سؤر الکلب نجس یغسل منه الاناء سبعا** پس خورده سگ ناپاک است شسته شود از وے آوند را هفت بار **مالک** عن ابی الزناد

عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا شرب الکلب فی اناء احدکم فلیغسله سبع مرات[۱] رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود چون بنوشد سگ در آوند کسے از شما باید که بشوید آنرا هفت بار مترجم گوید شافعی و شیخین از طرق دیگر روایت کرده اند این حدیث را ودر آن روایت زیاده است این کلمه اولهن او آخرهن بالتراب شستن این هفت باره یا آخرین این هفت بار شستن باشد بخاک یعنی بعد آلوده کردن بخاک بشوید اول باشد یا نباشد

مسوی | ٥٠ قلت کذا قال یحیی عن هشام بن عروة عن ابیه عن فاطمة وهو وهم والصواب اسقاط لفظ عن ابیه القرص هو ان یقبض علی موضع النجاسة بالاصبع ویغمزه غمزا جیدا ویدلکه حتی یتحلل ما تشربه من الدم والمراد بالنضح هو الغسل فیه دلیل علی ان العدد فی غسل النجاسة غیر الکلب لیس بشرط ففی النجاسة المرئیة یجب زوال عینها واثرها والیه الاشارة بالقرص والنضح الا ان یشق ذهاب اثره فیعفی عنه وفی غیر المرئیة ان یغلب علی الظن زوالها قال فی الهدایة وقدرنا بالثلاث لان غالب الظن یحصل عندها ۱۲ ٥١ قلت قال الشافعی اما الارض من بول وغیره من النجاسة المائعة فصب علیها الماء حتی غلبها طهرت والغسالة طاهرة اذا لم یکن فیها تغیر ولکنها لا تطهر وفرق بین ورود النجاسة علی الماء وورود الماء علی النجاسة وعند الحنفیة الغسالة نجسة والارض تطهر بصب الماء حتی تزول عنها النجاسة ۱۲

پس نزدیک فقهاء محدثین اگر سگ ولغ کند در آوندے که در آن آب باشد یا لبن و دیگر آنچه در آن باشد باید ریخت و آن آوند را هفت بار باید شست یکبار ازان بکدر بخاک کرده و شافعی حمل کرده است خوک را بر سگ و جمهور حمل نکرده اند زیرا که عرب مخالطت داشتند با کلاب پس شرع بهفت بار شستن فرمود از لعاب آن تا منع باشد ایشان را از نزدیکی کلاب این معنی در خوک یافته نمیشود والله اعلم **مسئله** تنقیح کرده ولغ را باطلاقات غیرے از کلب بول باشد یا لعاب یا عرق یا عضوے از اعضا زیرا که فم کلب اطیب اعضاء اوست پس حال اعضاے دیگر بطریق اولی مانند آن باشد و معنی ولغ رسیدن لعاب است و عرق نیز مانند اوست و بول نجس از وے **باب کیف یغسل دم الحیض** چگونه شسته شود خون حیض **مالک عن هشام** بن عروة عن ابیه عن فاطمة بنت المنذر بن الزبیر عن اسماء بنت ابی بکر الصدیق انها قالت سألت امرأة رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالت ارأیت احدنا اذا اصاب ثوبها الدم من الحیضة کیف تصنع فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اصاب ثوب احدکن الدم من الحیضة فلتقرصه ثم لتنضحه بالماء ثم لتصل فیه ٥٠

اسماء بنت ابی بکر گفت سوال کرد زنے از آنحضرت صلعم پس گفت آیا دیدی یکے را از ما وقتیکه برسد جامه او را خون از حیض چگونه کار کند پس گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم چون برسد جامه کسے را از شما خون حیض باید که بدو انگشت بفشرد و بمالد آنرا بعد ازان آب زند بر وے بعد ازان نماز گزارد ورانجا مترجم گوید یحیی بن یحیی را در حدیث وهم واقع شده و آن آنکه گفته است عن هشام بن عروة عن ابیه عن فاطمه و صواب اسقاط لفظ ابیه است چنانچه عبدالله بن مسلمه و غیر وے اکثر رواة موطا نقل کرده اند والله اعلم باید دانست قرص و نضح اینجا اشاره است بمعالجه و رفع عین نجاست پس چون عین نجاست زائل شد جامه طاهر گشت و سه بار شستن شرط نیست نزدیک جمهور و در حکم حیض است جمیع نجاسات غلیظه مثل روث و بول و عذره **مسئله** اگر نجاستے عین باشد واجب است ازاله عین او و طعم او و هرچه میسر شود از ازاله سائر اوصاف از لون و ریح و همین است معنی قرص و نضح و لازم نیست استعمال صابون و مانند آن و اگر عین نباشد مانند بولے که خشک شده باشد پس ریختن آب بر وے و اجتهاد در زوال آن کفایت میکند **باب طهر الارض من البول بصب الذنوب من الماء** بول چون برسد بزمین پاک میشود بریختن یکدلو از آب

مالک عن یحیی بن سعید انه قال دخل اعرابی المسجد فکشف عن فرجه لیبول فصاح الناس به حتی علا الصوت فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اترکوه فترکوه فبال ثم امر رسول الله صلی الله علیه وسلم بذنوب من ماء فصب علی ذلک المکان ٥٢

مسوّی | ٥ **قلت** قال الشافعی ینضح من بول الغلام ما لم یطعم ویغسل من بول الجاریة قال البغوی بان بول الصبی نجس غیر انه یکتفی فیه بالرش وهو ان ینضح الماء علیه بحیث یصل الی جمیعه فیطهر من غیر مرس ولا ذلک وقال ابو حنیفة یغسل منهما سواء ویتجاوز یقال من جانب ابی حنیفة ان المراد بالنضح الغسل الخفیف وبالغسل الرش الدلک اقول اصل المسئلة ان التطهیر انما یکون بازالة عین النجاسة واثرها وبول الجاریة اغلظ وانتن فاحتیج الی زیادة المرس

در آمد اعرابی مسجد پس بگشاد ازار خود را از فرج خود تا بول کند پس آواز دادند او را مردمان تا آنکه بلند شد آوازها پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بگذارید او را پس بگذاشتندش پس بول کرد و بعد ازان امر فرمود آنحضرت صلعم باوردن دلو آب پس ریخته شد بر آن مکان مترجم گوید او را برای آن بگذاشتند تا از قطع بول بوی ضرر نرسد و مواضع بسیار از مسجد نجس نکند و ازینجا معلوم شد که اگر بول یا خمر بر زمین برسد تطهیر آن بریختن آب است تا آنکه غالب آید بروی مثل غالب آمدن یک دلو بر بول یک شخص و بعد ازان احتیاج نقل تراب یا بر آوردن عند المطر فی خارج ضرور نیست و از ابو قلابه و ابو حنیفه نقل کرده اند که زمین پاک میشود بخشک شدن و آن منافی این حدیث نیست زیرا که تطهیر بهر دو صفت میتواند شد و این حدیث مرسل است بخاری و بغوی آنرا وصل کرده اند از طریق یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة **باب** یطهر الثوب من بول الصبی الذی لم یطعم بالنضح پاک میشود جامه از بول طفلیکه هنوز طعام نخورده است بآب زدن **مالک**

عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت اتی رسول الله صلی الله علیه وسلم بصبی فبال علی ثوبه فدعا رسول الله صلی الله علیه وسلم بماء فاتبعه ایاه آورده شد پیش آنحضرت صلعم طفلی را پس بول کرد بر جامه آنحضرت صلعم پس طلبید آنحضرت صلی الله علیه وسلم آب را پس تابع بول ساخت آن آب را یعنی آب بروی ریخت **مالک**

عن ابن شهاب عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن ام قیس بنت محصن انها اتت بابن لها صغیر لم یاکل الطعام الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فاجلسه رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حجرها فبال علی ثوبه فدعا رسول الله صلی الله علیه وسلم بماء فنضحه ولم یغسله ام قیس آورد پسر خورد ازان خود که طعام نخورده بود پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس نشاند او را آنحضرت صلی الله علیه وسلم در بر خود پس بول کرد بر جامه آنحضرت صلعم پس طلبید آنحضرت آب را پس آب زد بر جامه و نه شست آنرا مترجم گوید نضح جاری کردن آب است برفق و آهستگی و غسل آنجا مالیدن و افشردن است بر قول بغوی و بول طفل ذکر که هنوز طعام نخورده باشد نجس است ولیکن پاک میشود بآب زدن بغیر مالیدن و افشردن بخلاف بول طفل انثی و بخلاف طفل که طعام میخورد پس ثوب ازین هر دو بغیر مالیدن و افشردن پاک نشود والله اعلم مسئله معنی حدیث نزدیک شافعی آنست که رش انداختن آبست بوجهیکه عام و غالب شود در موضع بول بغیر سیلان و نزدیک غیر او چنانکه خطابی اشاره کرده است نضح امرار آبست بمحل بول برفق از غیر مرس و دلک و در غسل رش و دلک میباید و اول اولی و اقوی است مسئله در بول صبی و صبیه که تغذی بطعام میکند لابد است از غسل پس تحنیک بتمر مثلا و تناول سفوف برای مداوات و تناول طعام قلیل بدون اعتماد غذا بر آن داخل تغذی بطعام نیست

مسوّی | ۱۵ قلت فی المنہاج وطین الشارع المتیقن نجاسته یعفی منه عما یتعذر الاحتراز غالبا ویختلف بالوقت وموضعه من الثوب والبدن وفی الهدایة عن محمد انه لما دخل الری ورأی البلوی فی الارواث افتی بان الکثیر الفاحش لا یمنع الصلوة وقاسوا علیه طین

باب طین الشارع المتیقن نجاسته یعفی عنه عما یتعذر الاحتراز عنه غالبا گل راه عام که بیقین دانسته شود ناپاکی آن عفو است آنچه احتراز از آن متعذر است از روی گمان غالب

مالک عن محمد بن عمارة عن محمد بن ابراهیم عن ام ولد لابراهیم بن عبد الرحمن بن عوف انها سالت ام سلمة زوج النبی صلی الله علیه وسلم فقالت انی امرأة اطیل ذیلی وامشی فی المکان القذر قالت ام سلمة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یطهره ما بعده[۱۵] ام ولد ابراهیم بن عبد الرحمن بن عوف سوال کرد ام سلمه زوجه آنحضرت را صلی الله علیه وسلم پس گفت هر آئینه من زنی ام که دراز میکنم دامن خود را و راه میروم در مکانی ناپاک گفت ام سلمه که گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم پاک میکند آن دامن را مکانی که بعد از مکانی قذر باشد یعنی اگر بدامن کسی نجاست راه رسد و بعد از آن بزمین دیگر و غبار دیگر مخلوط شده خشک گردد بفرک یا بتناثر پاک میشود و این عفو است بسبب حرج چنانکه شستن تن و جامه از خون جراحت عفو است نزدیک مالکیه بسبب حرج و چنانکه نجاست رطب بر خف رسیده بفرک پاک میشود نزدیک حنفیه و مالکیه بسبب حرج و چنانکه ماء مستنقع در طرق اگرچه در آن نجاست باشد عفو است نزدیک مالکیه بسبب حرج و هیچ فرق نیست با هم درمیان خون جراحت و ماء مستنقع پس که بثوب برسد و درمیان دامنی که با نجس رطب برسد و بزمین دیگر مخلوط شده متناثر شود یا مفروک گردد والله اعلم و جمهور فقهاء باین حدیث قائل نشده قال ابن حاجب فی المختصر والمشهور ان ذیل المرأة المطال للستر تصیبه رطب النجاسة لا یطهر بما بعده و از ینجا معلوم میشود که در مذهب مالک روایتی غریب هست بعفو این نجاست و در آن روایت تخصیص کرده اند ذیل را بآنچه برای ستر باشد و ظاهر سبب تقیید باین قید آنست که عاصی مستحق رخصت نیست چنانکه در باب اکل میتة و تیمم و افطار و قصر تصریح کرده اند و فیه نظر فکذا ما تفرع علیه و بغوی گفته که این حدیث در نجاست خشک است که متعلق شود بثوب بعد از آن متناثر گردد و فیه نظر زیرا که اکثر آنچه متعلق میشود بشئی در مکان قذر نجاست رطب است و آن معلوم است از عادت تقطیع و اخراج چیزیکه وجود آن بقطع معلوم ست یا غالب است از عموم تاویل بعید میباشد مسئله طین الشارع یطهره مابعده نوعی از توسع ست در کلام و در اصل مقتضای مقام آن بود که گوید بموضعی معفو عنه او لا باس به لکن عدول کردند از مقتضای مقام باسناد تطهیر بچیزیکه مطهر نجاست نمیشود از شدت لبس و انسته شد که معفو عنه ست و این ابلغ ست از اول

باب سبب نزول التیمم

دربیان سبب نازل شدن تیمم

مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه عن عائشة ام المؤمنین انها قالت خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی بعض اسفاره حتی اذا کنا بالبیداء او بذات الجیش انقطع عقد لی فاقام رسول الله صلی الله علیه وسلم علی التماسه واقام الناس معه ولیسوا علی ماء ولیس معهم ماء فاتی الناس الی ابی بکر الصدیق فقالوا الا تری ما صنعت عائشة اقامت برسول الله صلی الله علیه وسلم وبالناس

مسوّی له قلت وعليه الشافعي وابو حنيفة قالا التيمم ضربتان ضربة للوجه وضربة لليدين الى المرفقين ۱۲

ليسوا على ماء وليس معهم ماء قالت عائشة فجاء ابو بكر ورسول الله صلى الله عليه وسلم واضع رأسه على فخذي

قد نام فقال حبست رسول الله صلى الله عليه وسلم والناس وليسوا على ماء وليس معهم ماء قالت عائشة فعاتبني

ابو بكر وجعل يطعن بيده في خاصرتي فلا يمنعني من التحرك الا مكان رأس رسول الله صلى الله عليه وسلم

على فخذي فنام رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى اصبح على غير ماء فانزل الله تعالى اية التيمم فقال

اسيد بن الحضير ما هي باول بركتكم يا آل ابي بكر قالت فبعثنا البعير الذي كنت عليه فوجدنا العقد تحته

گفت عائشه با در مسلمانان که بیرون آمدیم همراه آنحضرت صلعم در بعض سفرہا آنحضرت صلی الله علیه وسلم فلیتم تا وقتیکه رسیدیم ببادیه

که بیدا نام دارد یا بادیه که ذات الجیش نام دارد گسست گلوبندے از آن من پس درنگ کرد آنحضرت صلعم برائے جستن آن

و درنگ کردند مردمان همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم و نبودند فرود آمده برآبے و نبود همراه ایشان آب پس آمدند مردمان بسوے

ابوبکر صدیق پس گفتند آیا نمی بینی چیزے راکه بعمل آورد عائشه درنگ کنانید آنحضرت را و مردمان را و نیستند فرود آمده

برآبے و نیست همراه ایشان آب گفت عائشه پس آمد ابوبکر صدیق حالانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم نهاده بود سر مبارک

خود را بر ران من بخواب رفته پس گفت ابوبکر صدیق بند کردی آنحضرت را صلی الله علیه وسلم و مردمان را و نیستند فرود آمده

برآبے و نیست همراه ایشان آب عائشه گفت پس عتاب کرد مرا ابوبکر و شروع نمود که میخلانید دست خود را در تهیگاه

من پس منع نمیکرد مرا از جنبیدن مگر بودن سر مبارک آنحضرت صلعم بر ران من پس خفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم

تا وقتیکه صبح کرد بر غیر آب پس نازل ساخت خدا تعالی آیت تیمم را پس گفت اسید بن حضیر نیست اینجا دنه اول برکت

شما اے اهل بیت ابوبکر یعنی از شما همیشه در مسلمانان برکات ظاهر شده آمده است پس برخیزانیدیم اشترے راکه من

سوار بودم بران پس یافتیم گلوبند را زیران شتر باب صفة التيمم باب در بیان کیفیت تیمم مالك عن نافع ان عبد الله

بن عمر كان يتيمم الى المرفقين تیمم میکرد عبد الله بن عمر تا مرفقین یعنی مسح را تا آرنج میرسانید و بکفین اکتفا نمیکرد وقال

يحيى وسئل مالك كيف التيمم واين يبلغ به فقال يضرب ضربة للوجه وضربة لليدين ويمسحهما الى المرفقين گفت یحیی سوال کرده

شد مالک که چگونه میباشد تیمم و تا کجا رسانیده شود آنرا پس گفت باید که بزند دو ضربه یک ضربه برائے روے خود و

یک ضربه برائے دو دست خود و مسح کند دو دست را تا آرنج مترجم گوید در صفت تیمم اختلاف کرده اند جمهور گفته اند

تیمم دو ضربه است یکے برائے روے و یکے برائے دو دست تا آرنج و احمد و اسحق گفته اند که تیمم یک ضربه است برائے

وجه و کفین پس اختلاف در دو موضع است در عدد ضربه و در قدر ممسوح و تمسک کرده است احمد و اسحق بحدیث عمار

ابن یاسر که آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را فرمود انما یکفیک هذا فضرب بکفیه الارض ثم مسح بهما وجهه وکفیه جز این نیست که

کفایت میکند ترا این کار پس زد دو کف خود زمین را بعد ازان مسح کرد بآن دو کف روے خود را و دو کف دست خود را

مسئلہ قلت وعلیہ اکثر اهل العلم انه یجوز التیمم لعدم الماء فی الحضر اذا لم یکن فی العمران ۱۲ مسئلہ قلت وعلیہ اکثر اهل العلم ان من صلی بالتیمم لعدم الماء فی السفر او لمرض ثم قدر علی استعمال الماء فلا یعید الصلوٰة سواء کان جنبا او محدثا سواء کان الوقت باقیا او فائتا لکن الاحب لراجی الماء عندهم التاخیر الی آخر الوقت وان الجنب یجوز له التیمم عند العذر کالمحدث مسئلہ قلت قال الشافعی اذا تیمم لفریضة فانه یصلیها بذلک التیمم والنوافل ویتیمم لغیرها من الفرائض تیمما آخر وقال ابو حنیفة یکفیه تیممه ذلک ما لم یحدث او یقدر علی الماء ۱۲

واین دو حدیث نزدیک من متعارض نیستند زیرا که فعل ابن عمر کمال سنت است در تیمم و فعل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اقل تیمم است چنانکه بلفظ یکفیک بآن ارشاد میکند پس چنانکه اصل وضو یک یک بار شستن اعضا معلوم ست و کمال آن سه بار شستن و مسح اذنین و مضمضه و استنشاق را با او الحاق کردن است همچنان اصل تیمم یکضربه و مسح تا دو بند دست ست و کمال آن دو ضربه و مسح تا آرنج و آنچه جمعی اختیار کرده اند که اگر بیک ضربه تیمم کند کفین را بر روی بمالد و اصابع را بر دو دست تا به تراب مستعمل تیمم واقع نشود تحکم محض است و مخالف ظاهر حدیث عمار و اللہ اعلم باب اذا لم یجد الماء فی الحضر تیمم و صلی چون نیابد آب را در وطن خود تیمم کند و نماز گذارد مالک عن نافع انه اقبل هو و عبد اللہ بن عمر من الجرف حتی اذا کانا بالمربد نزل عبد اللہ فتیمم صعیدا طیبا فمسح بوجهه و یدیه الی المرفقین ثم صلی باز آمد نافع و عبد اللہ بن عمر از موضعیکه جرف نام دارد تا وقتیکه رسیدند بمربد یعنی جائے نشستن شتران فرود آمد عبد اللہ از دابه خود پس قصد کرد زمین پاک را پس مسح کرد بر روی خود و دو دست خود تا آرنج بعد ازان نماز گذارد مترجم گوید این اثر دلالت میکند که سفر شرط صحت تیمم نیست بلکه اگر در حضر آب را نیابد تیمم کند بسبب بعد از شهر مثلا اگرچه بعد یک میل نباشد و همین ست مذهب مالک فی مختصر ابن الحاجب کذلک الحاضر الصحیح یخشی فوات الوقت علی المشهور و لا یعید همچنین تیمم کند متوطن تندرست که میترسد از فوت شدن وقت بر قول مشهور و اعاده نکند و قولیست از اقوال شافعی فی المنهاج المقیم المتیمم لفقد الماء قال المحلی و علی المختار الثانی لا یقضی باب المتیمم اذا وجد الماء لا یعید الصلوٰة التی صلیها بالتیمم تیمم کننده چون بیابد آب را اعاده نکند نماز را که گذارده است به تیمم مالک عن عبد الرحمن بن حرملة ان رجلا سال سعید بن المسیب عن الرجل الجنب یتیمم ثم یدرک الماء فقال سعید اذا ادرک الماء فعلیه الغسل لما یستقبل مردے سوال کرد سعید بن المسیب را از حکم شخصے با جنابت که تیمم میکند باز مے یابد آب را پس گفت سعید چون بیابد آب ابروے غسل لازم ست برائے چیزیکه پیش مے آید یعنی نماز آینده نه نماز گذشته مترجم گوید در صورتیکه در اثنائے نماز آب یافت اختلاف کرده اند مالک و شافعی گفته نماز خود را تمام کند و برائے نماز آینده وضو کند و ابو حنیفه گفت که نماز را قطع کند و وضو نماید و از سر نو نماز گذارد و دیبا محتمل است باب یتیمم لکل صلوٰة تیمم کند برائے هر نماز قال یحیی سئل مالک عن رجل تیمم لصلوٰة حضرت ثم حضرت صلوٰة اخری ایتیمم لها ام یکفیه تیممه ذلک فقال بل یتیمم لکل صلوٰة لان علیه ان یبتغی الماء لکل صلوٰة فمن ابتغی الماء فلم یجده فانه یتیمم پرسیده شد مالک از حکم شخصیکه تیمم کرد برائے نمازیکه حاضر شده بود باز حاضر شد نماز دیگر آیا تیمم کند یا کفایت کند

مسوّى ١ قلت قال الشافعي اذا وجد المتيمم الماء في خلال الصلوة يتمها وقال ابو حنيفة يستانفها بالوضوء ٥٢

قلت وعلى هذا اهل العلم ٥٣ قلت الدرجة بكسر الدال وفتح الراء والجيم وعاء تضع فيه المرأة طيبها وحليها القصة يعني

حتى تخرج القطنة التي تحشى بها المرأة كانها قصة لا يخالطها صفرة وقيل القصة شيء كالخيط الابيض يخرج بعد انقطاع الدم

وعليه اكثر اهل العلم ان الصفرة والكدرة في ايام الحيض حيض حتى تخرج من تلك الايام فان رات ذلك بعد انقضاء العادة فمن الاستحاضة

اورا همان تیمم اول پس گفت مالک بلکه تیمم کند برائے ہر نماز زیرا کہ واجب ست بروے جستن آب برائے ہر نماز پس ہر کہ جست
آب را پس نیافت آنرا پس ہر آئینہ او تیمم بکند سترجم گوید اختلاف کردہ اند درین باب شافعی گفت چون تیمم کرد برائے نماز فرض پس
ہر آئینہ بگذارد آن نماز را بآن تیمم و بگذارد بآن تیمم نوافل را و تیمم کند برائے نماز دیگر از فرائض تیممے دیگر و ابو حنیفہ گفت کفایت میکند
اورا ہمان تیمم تا وقتیکہ محدث نشدہ یا قادر نشد بر آب باب من تیمم فوجد ماء وهو في الصلوة لا يقطعها کسیکہ تیمم کرد پس یافت آب را
حالانکہ او در اثنائے نماز است باید کہ قطع نکند نماز را قال يحيى قال مالك في رجل تيمم حين لم يجد ماء فقام فكبر ودخل في
الصلوة فطلع عليه انسان معه ماء قال لا يقطع صلوته بل يتمها بالتيمم وليتوضأ لما يستقبل من الصلوات قال يحيى
وقال مالك من قام الى الصلوة فلم يجد ماء فعمل بما امره الله به من التيمم فقد اطاع الله عز وجل وليس الذي وجد الماء
باطهر منه ولا اتم صلوة لانهما امرا جميعا فكل عمل بما امره الله عز وجل به وانما العمل بما امره الله به من الوضوء لمن وجد الماء والتيمم لمن
لم يجد الماء قبل ان يدخل في الصلوة گفت مالک در حق شخصیکہ تیمم کرد وقتیکہ نیافت آب را پس برخاست و تکبیر گفت و داخل
شد در نماز پس در اثنائے نماز ظاہر شد بروے آدمی کہ با وے آب ست حکم کرد مالک کہ قطع نکند نماز خود را بلکہ تمام کند آنرا
بہ تیمم و وضو کند برائے چیزیکہ پیش مے آید از نمازہا و گفت مالک کسیکہ برخاست بارادہ نماز پس نیافت آب را پس عمل کرد بچیزیکہ
امر کرد او را خدا تعالی بآن از تیمم کردن پس فرمانبرداری کرد خدائے عز وجل را و نیست کسیکہ یافت آب را پاکتر از وے و نہ
تمامتر از وے از روئے صلوة زیرا کہ آن ہر دو کس امر کردہ شدند ہمہ یکجا پس ہر کدام عمل کرد بآنچیزیکہ امر کرد او را خدا تعالی بآنچیز
و جز این نیست کہ عمل بآنچہ فرمودہ است خدا تعالی آنرا از وضو کردن مر کسے راست کہ یافت آب را و تیمم کردن برائے کسیکہ نیافت
آب را پیش از آنکہ داخل شود در نماز باب الحائض تنكف عن الصلوة وليس عليها قضاء حائض باز ماند از نماز و لازم نیست بروے
قضا کردن مالك باسناده ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال في المستحاضة فاذا اقبلت الحيضة فاتركي الصلوة فاذا
ذهب قدرها فاغسلي الدم عنك وصلي ٥٣ آنحضرت صلعم فرمود در حق مستحاضہ پس چون پیش آید حیض یعنی مدتیکہ پیش از ان
حیض میشد ترک کن نماز را پس وقتیکہ بگذرد قدر مدت حیض پس بشوی خون را از خویش و نماز گذار باب الصفرة والكدرة في
ايام الحيض حیض یعنی زردی و کدورت در ایام حیض در حکم حیض است مالك عن علقمة عن امه مولاة عائشة ام المؤمنين
انها قالت كان النساء يبعثن الى عائشة بالدرجة فيها الكرسف فيه الصفرة من دم الحيض يسألنها عن الصلوة
فتقول لهن لا تعجلن حتى ترين القصة البيضاء تريد بذلك الطهر من الحيضة ٥٣ زنان میفرستادند بسوئے حضرت عائشہ

مسوی (بقیہ صفحہ ٦٥) انہ لبین حیض علیہ احمد وقال الشافعی حیض ما لم یجاوز خمسۃ عشر یوما وقال ابو حنیفۃ حیض ما لم یجاوز عشرۃ ١٢ **قلت** قال بعضهم من جانب مالک انما عابت ذلک لانه تکلف ما لا یلزم وانما یلزم النظر الی الطهر اذا قمن لصلوٰۃ الصبح انتهی وفیه نظر لانه یجب النظر فی اللیل بالاتفاق لیصلین العشاء ان وجدن الطهر فی وقتها والوجه ان یقال عابت النظر فی وسط اللیل وانما یلزم آخره قدر ما تصلین فیه ان وجدن الطهر والیه الاشارة فی لفظ جوف اللیل ان نزلنا عن ذلک نعدل للکلام وجهان احدهما انهن کن ینظرن الی لون ما یخرج یحکمن بالطهران کان اصفر فردت علیهن فی ذلک وعلی هذا اکثر اهل العلم یشهد لهذا الوجه ما اخرجه الدارمی عن عمرۃ کانت عائشۃ تنهی النساء ان ینظرن لیلا وفی الحیض وتقول انه قد یکون الصفرۃ والکدرۃ والثانی انهن کن ینظرن الی القطنۃ لیقضین من صلوٰۃ العشاء ان کانت قضاء فردت علیهن فی ذلک لان قضاء العشاء غیر لازم عندها وهو قول سعید بن جبیر وقال ابو حنیفۃ یلزمها قضاء صلوٰۃ العشاء

درجہ را دران درجہ پارچہ جامے بود دران پارچہ زردی از خون حیض سوال میکردند او را از جواز ادائے نماز درجہ حقہ السیت ازخشب کہ زنان خوشبو ومثل آن دران نگاہ میدارند پس میگفت حضرت عائشہ آن فرستند گان را شتاب نکنید در ادائے نماز تا وقتیکہ بہ بینید قصہ سفید را ارادہ میکرد از قصہ پاکی از حیض قصہ بیچ را گویند وآن کنایت است از سفید برآمدن پارچہ کہ در فرج نگاہ داشتہ باشند بے آمیزش خون وبعض گفتہ اند کہ قصہ چیزیست سفید کہ در وقت انقضاء حیض از فرج زن برمے آید وظاہر این کلام وجہ اول است پس چون از فرج زن پارچہ سفید خالص برآید وآن بانقطاع دم وصفرۃ باشد حیض او منقطع میشود وہمین است مذہب فقہاء کہ صفرۃ وکدورت در ایام حیض ملحق بحیض ست واگر بعد از انقضاء عادت ظاہر شود جماعۃ برانند کہ حیض نیست وبہ قال احمد ونزد شافعی حیض است بشرطیکہ از پانزدہ روز تجاوز نکند وابو حنیفہ گفتہ کہ حیض است بشرطیکہ از دہ روز تجاوز نکند **باب ترک النظر الی الکرسف باللیل** نظر نکند زن حائض در شب بپارچہ کہ در فرج در ایام حیض میدارد

مالک عن عبد الله بن ابی بکر عن عمتہ عن بنت زید بن ثابت انه بلغها ان النساء کن یدعون بالمصابیح من جوف اللیل ینظرن الی الطهر وکانت تعیب ذلک علیهن وتقول ما کان النساء یصنعن هذا خبر رسید بدختر زید بن ثابت کہ زنان نگاہبانی میکنند چراغہا را در وسط شب مے بینند بسوئے طہر وبود دختر زید بن ثابت کہ عیب میکرد این کار را برایشان ومیگفت زنان نمیکردند این کار را مترجم گوید باحتیاط در معلوم کردن ابتدائے وقت طہر از حیض غرض شرعی متعلق است کہ اگر قبل از طلوع صبح طاہر شدہ است نماز عشا بروے واجب شود ومعہذا در زمان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این قدر تعمق نبود بنا بر آنکہ در آخر حیض گاہے طہر مے بینند وبیک ساعت باز خون رجوع میکند وآن ہمہ حیض است تا آنکہ حاصل شود او را ظن غالب کہ دم منقطع شد وباز عود نخواہد کرد واز ان وقت حکم طہر کردہ میشود چنانکہ مریض از مرض انتقال میکند بصحت بتدریج وبنائے وجوب صوم نیست الا بر ظن غالب بر فوت صوم کہ حاصل شدہ است واللہ اعلم جمہور علماء گفتہ اند کہ عیب از انجہت کرد کہ نساء تکلف میکردند چیزیرا کہ لازم نبود برایشان زیرا کہ لازم نبود برایشان تفحص طہر مگر وقتیکہ برائے نماز صبح برخیزند مترجم گوید فیہ نظر زیرا کہ تفحص طہر در شب باتفاق لازم ست تا عشا را در وقت خود ادا نمایند اگر در وقت آن طہر بیقین معلوم کنند بلکہ وجہ عیب آنست کہ درمیانہ شب این قدر تفحص ضرور نیست بلکہ آخر شب قدریکہ بوسعت غسل ونماز داشتہ باشد تفحص کفایت میکند واین از لفظ جوف اللیل

مسوی ۱ه قلت قال مالک الحامل تحیض وقال ابو حنیفة لا تحیض للشافعی قولان کالمذهبین اظهرهما الاول ۱۲

نیز ظاهر است یا آنکه منظور در تفحص حال رنگ بود تا اگر زردی یا کدورت باشد حکم طهر نیست پس عیب حقیقة متعلق بالغایه صفرة وکدورت است نه تفحص وتجسس واین معنی در حدیث حضرت عائشه مصرح واقع شده اخرج الدارمی عن عمرة قالت کانت عائشة تنهی النساء لیلا فی المحیض وتقول انه قد یکون الصفرة والکدورة با آنکه قضاء نماز عشا درین صورت نزد وے لازم نبود ازین جهت عیب نمود وهو قول سعید بن جبیر بالفعل مذهب ابو حنیفه آنست که قضاء نماز عشا برو لازم است اگر در آخر وقت طاهر شد ونزدیک شافعی قضاے مغرب وعشا هر دو والله اعلم باب ما تری الحامل حیض خونیکه حامله مے بیند در حکم حیض است

مالک انه بلغه ان عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم قالت فی المرأة الحامل تری الدم انها تدع الصلوة خبر رسید مالک را که حضرت عائشه فرمود در باب زن حامل که مے بیند خون را بگذارد نماز را یعنی باز ماند از نماز مالک انه سأل ابن شهاب عن المرأة الحامل تری الدم قال تکف عن الصلوة مالک سوال کرد ابن شهاب را از حال زنے حامل که مے بیند خون را گفت باز ماند از نماز قال مالک وذلک الامر عندنا گفت مالک وهمین است حکم مسلم ومقرر نزدیک ما یعنی نزدیک اهل مدینه مترجم گوید نزدیک ابو حنیفه آنچه حامل مے بیند استحاضه است منع نمیکند نماز را ونه روزه را زیرا که در شرع حیض را علامت برارة رحم از حمل مقرر کرده اند وآن مقتضی تنافی است میان حیض وحمل جواب میگوییم تنافی مسلم است اما تنافی دو قسم میباشد تنافی غالباً وتنافی دائماً واینجا تنافی غالب متحقق است وآن علامت شدن را کفایت میکند باب المستحاضة تصلی وتصوم وتتوضأ لکل صلوة مستحاضه نماز گذارد و روزه دارد و وضو کند براے هر نماز مالک عن نافع عن سلیمان بن یسار عن ام سلمة زوج النبی صلی الله علیه وسلم ان امرأة کانت تهراق الدماء فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستفتت لها ام سلمة رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال لتنظر الی عدد اللیالی والایام التی کانت تحیضهن من الشهر قبل ان یصیبها الذی اصابها فلتترک الصلوة قدر ذلک من الشهر فاذا خلفت ذلک فلتغتسل ثم لتستثفر بثوب ثم لتصل زنے خون روان کرده میشد از وے در عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم پس طلب فتوی نمود براے وے ام سلمه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم باید که به بیند شمار آن شبها و روزها که حائض میشد دران از هر ماهے پیش از آنکه برسد او را آنچه رسید پس یعنی پیش از آنکه مستحاضه شود پس باید که ترک کند نماز را قدر همان مدت از ماه وچون پس گذارد آن مدت را پس باید که غسل کند بعد ازان بر فرج خود بندد پارچه را بعد ازان نماز گذارد مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت قالت فاطمة بنت ابی حبیش یا رسول الله انی لا اطهر افادع الصلوة فقال لها رسول الله صلی الله علیه وسلم انما ذلک عرق ولیست بالحیضة فاذا اقبلت الحیضة فاترکی الصلوة فاذا ذهب قدرها فاغسلی الدم عنک وصلی گفت فاطمه بنت ابی حبیش یا رسول الله هر آئینه من پاک نمیشوم پس آیا ترک کنم نماز پس فرمود او را آنحضرت صلی الله علیه وسلم جز این نیست که روان شدن خون رگیست ونیست حیض پس چون پیش آید حیض یعنی مدتیکه پیش ازان حیض میشد ترک کن نماز را پس وقتیکه بگذرد قدر مدت حیض پس بشوے خون را از خویش ونماز کن خطابی گفته است که معنی عرق آنست که علتے ست حاصل شده از شگافته

مسوّی | له قلت الاستثفار بالمثلثة والفاء ان تشد ثوبا على فرجها قوله زينب بنت جحش وهم والصواب اسقاط زينب التي كانت تحت عبد الرحمن هي ام حبيبة او ام حبيب بنت جحش قال ابو حنيفة المستحاضة ترد الى عادتها ولا اعتبار بالتمييز وظاهر مذهب الشافعي انه اعتبر التمييز لقوله صلى الله عليه وسلم فانه دم اسود يعرف وهو معنى قوله صلى الله عليه وسلم فاذا اقبلت الحيضة فاتركي الصلوة واعتبر العادة لحديث ام سلمة لتنظر الى عدد الايام والليالي ثم رتب بين الامرين بانه ان كانت لها عادة وتمييز يقدم التمييز وان لم يكن تمييز ترد الى العادة ١٢

شدن رگها نیست حیض معتاد مترجم گوید تحقیق آنست که استحاضه وحیض هر دو از یک محل است لکن حیض موافق عادت زنان است وبطریقه که خدا تعالی برائے بندگان خود جبلت ساخته است واستحاضه خلاف عادت است حاصل شده از زنان برطوبت وفساد اوعیه وهم پس کنایت کرده شد از فساد اوعیه بتصدع عروق **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه

عن زينب بنت ابي سلمة انها رأت زينب بنت جحش التي كانت تحت عبد الرحمن بن عوف وكانت تستحاض فكانت تغتسل وتصلي زینب دختر ابو سلمه گفت من دیدم زینب بنت جحش را که بود در نکاح عبد الرحمن بن عوف واو مستحاضه بود پس غسل میکرد ونماز میگزارد مترجم گوید قاضی عیاض در مشارق الانوار گفته که ذکر زینب درین حدیث وهم است زینب بنت جحش هیچگاه در نکاح عبد الرحمن بن عوف نبود وآنکه در نکاح عبد الرحمن بود ام حبیبه بنت جحش خواهر زینب است ودر احادیث دیگر ذکر کرده شد حمنه بنت جحش مستحاضه شده بود در عهد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس بعض گفته اند که ام حبیبه وحمنه هر دو بمرض استحاضه مبتلا شده بودند والله اعلم **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه انه قال ليس على المستحاضة الا ان يغتسل غسلا واحدا ثم تتوضأ بعد ذلك لكل صلوة گفت عروه نیست بر مستحاضه مگر غسل کند یکبار بعد ازان وضو کند برائے هر نماز **مالك** عن سُمَيّ مولى ابي بكر ان القعقاع بن حكيم وزيد بن اسلم ارسلاه الى سعيد بن المسيب يسأله كيف تغتسل المستحاضة فقال تغتسل المستحاضة من طهر الى طهر وتتوضأ لكل صلوة فان غلبها الدم استثفرت[له] قعقاع وزید بن اسلم هر دو فرستادند سمی را بسوئے سعید ابن المسیب تا سوال کند او را چگونه غسل کند مستحاضه پس گفت سعید بن المسیب غسل کند مستحاضه از یک طهر تا طهر دیگر ووضو کند برائے هر نماز پس اگر غالب شود بروئے خون به بندد بر فرج خود پارچه را برائے احتیاط از تلوث ثوب ومکان وما بدان **قال مالك** الامر عندنا ان المستحاضة اذا صلت ان لزوجها ان يصيبها وكذلك النفساء اذا بلغت اقصى ما يمسك النساء الدم فان رأت الدم من بعد ذلك فانه يصيبها زوجها وانما هي بمنزلة المستحاضة گفت مالک امر مقرر است نزدیک ما آنست که مستحاضه وقتے که نماز گزارد میرسد زوج او را که جماع کند با او وهمچنین زن صاحب نفاس وقتیکه رسد آخر مدتے که نگاه میدارند زنان خون را یعنی آخر مدتیکه از زنان صاحب نفاس خون جاری میشود پس اگر ببیند خون را بعد ازین پس جماع کند با او زوج او وحکم این نیست کردے مانند مستحاضه است **مسئله** ظاهر مذهب شافعی آنست که استحاضه را حیض

مسوّی | له قلت المراد من السیئات الصغائر لقوله تعالی ان تجتنبوا کبائر ما تنهون عنه نکفر عنکم سیئاتکم ۱۲

بدو چیز میتوان شناخت یکے عادت و دوم تمیز لون اما عادت پس بدلیل حدیث ام سلمه لتنظر عدد الایام واللیالی و اما تمیز لون
فلقوله صلی الله علیه وسلم فانه دم اسود یعرف ولفظ اذا اقبلت الحیضة فاترکی الصلوٰة هر دو را محتمل است پس اگر زن را عادت
و تمیز هر دو متحقق باشد تمیز مقدم است در اعتبار و الا ردت الی العادة و ابوحنیفه میگوید که هر تقدیر مستحاضه را بعادت رد باید کرد
والله اعلم مسئله شافعی استقرا کرده است که اقل سن حیض نه سال ست و اقل مدت او یک شبانه روز و اکثر او پانزده
شبانه روز و اقل طهر درمیان دو حیض پانزده روز است و این همه استقرا شافعی است دلیلے قوی درین باب یافته نمیشود

باب الصلوٰة الخمس تکفر ما بینها نماز های پنجگانه زائل میکند صغائر را که درمیان اینها باشد مالک عن هشام بن عروة عن
ابیه عن حمران مولی عثمان بن عفان ان عثمان بن عفان جلس علی المقاعد فجاءه المؤذن فاذنه بصلوٰة العصر
فدعا بماء فتوضأ ثم قال والله لاحدثنکم حدیثا لولا انه فی کتاب الله عز و جل ما حدثتکموه ثم قال سمعت رسول الله صلی الله
علیه وسلم یقول ما من امرء یتوضأ فیحسن وضوءه ثم یصلی الصلوٰة الا غفر له ما بینه وبین الصلوٰة الاخری حتی یصلیها قال
یحیی قال مالک اراه یرید هذه الآیة اقم الصلوٰة طرفی النهار و زلفا من اللیل ان الحسنات یذهبن السیئات

ذلک ذکری للذاکرین عثمان[له] بن عفان نشست بر مقاعد و آن نام موضعیست که مردم آنجا مے نشستند پس آمد پیش او مؤذن
پس خبردار کرد او را بنماز عصر پس طلب کرد حضرت عثمان آب را پس وضو کرد و بعد ازان گفت البته خواهم گفت با شما سخنے را که
اگرچه آن بود که مضمون وے در کتاب خدا تعالی ست با شما نمی گفتم آنرا بعد ازان گفت شنیدم از آنحضرت صلی الله علیه وسلم که میفرمود
نیست هیچ شخصے که وضو کند پس نیک کند وضوے خود را بعد ازان بخواند نماز را مگر آمرزیده شود برائے او آنچه درمیان این شخص
و درمیان نماز دیگر باشد تا وقتیکه ادا کند آنرا گفت مالک گمان میکنم که حضرت عثمان اراده میکرد این آیت را اقم الصلوٰة طرفی النهار
الآیة یعنی برپا دار نماز را در هر دو طرف روز و ساعات از شب هر آئینه نیکیها دور میکنند بدیها را این پندست پند پذیرندگان را
یعنی این آیت دلالت میکند بر مضمون حدیث پس محل استبعاد نماند و الا این حدیث را روایت نمیکردم تا کسے انکار حدیث نکند
مسئله واجب نمیشود نماز مگر بر مسلمان بالغ عاقل غیر حائض و نفسا پس اگر کافرے مسلمان شد لازم نیست برو قضائے
نمازهائے گذشته زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب و تابعین و غیرهم هر که مسلمان شد او را تکلیف قضائے نمازها گذشته
نمیفرمودند و در مرتد تردد کرده اند فقیر گوید جمعے عظیم از عرب در ایام حضرت ابوبکر صدیق مرتد شدند و باز مسلمان گشتند و آن واقعه
مشهوره است و امر بقضا منقول نشد والله اعلم و حدیث الاسلام یجب ما قبله شامل است مرتد را و اگر صبی بالغ شد یا مجنون
یا مغمی علیه بهوش آمد لازم نیست قضا نمازها برآنها مسئله بر ولی لازم است پدر باشد یا جد یا وصی امر کردن اطفال را
چون بهفت سالگی برسند بنماز و تعلیم آن و چون بده سالگی رسند زدن بر ترک آن بحدیث ابی داود و ترمذی مروا الصبی بالصلوٰة

اذا بلغ سبع سنین واضربوه علیها اذا بلغ عشر سنین باب نزول جبریل علیه السلام و تعیینه اوقات الصلوٰة للنبی صلی الله علیه وسلم

مسوّی ٥١ قلت هذا حدیث مختصر طوّله ابن عباس وجابر وغیرهما وبه یتجه الانکار علی تاخیر العصر ۱۲

٥٢ قلت معنی قوله الی غسق اللیل ان الصلوة ممتدة حکمًا من الدلوک الی الغسق اذ لیس فیما بین ذلک وقت اجنبی ۱۲

باب در بیان فرود آمدن جبرئیل علیه السلام و معین ساختن او اوقات نماز را برائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم **مالك** عن ابن

شهاب ان عمر بن عبد العزیز اخر الصلوة یومًا فدخل علیه عروة بن الزبیر فاخبره ان المغیرة بن شعبة اخر الصلوة یومًا وهو

بالکوفة فدخل علیه ابو مسعود الانصاری فقال ما هذا یا مغیرة الیس قد علمت ان جبریل نزل فصلی فصلی رسول الله

صلی الله علیه وسلم ثم صلی فصلی رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم صلی فصلی رسول الله صلعم ثم صلی فصلی رسول الله صلعم ثم صلی فصلی رسول الله

صلی الله علیه وسلم ثم قال بهذا امرت فقال عمر بن عبد العزیز اعلم ما تحدث به یا عروة او ان جبریل هو الذی اقام لرسول الله

صلی الله علیه وسلم وقت الصلوة قال عروة کذلك کان بشیر بن ابی مسعود الانصاری یحدث عن ابیه ابن شهاب

گفت که عمر بن عبد العزیز خلیفه عادل تاخیر کرد نماز را یک روزے پس در آمد بروے عروة بن الزبیر پس خبر داد او را که مغیرة بن شعبة

تاخیر کرد نماز را یک روز و او در کوفه بود پس داخل شد بروے ابو مسعود انصاری پس گفت چیست اے مغیرة آیا ندانسته که جبرئیل

علیه السلام فرود آمد پس نماز گزارد پس نماز گزارد رسول الله صلی الله علیه وسلم یعنی همراه جبرئیل بعد ازان نماز گزارد جبرئیل پس نماز گزارد

رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد ازان نماز گزارد جبرئیل پس نماز گزارد رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد ازان نماز گزارد جبرئیل

پس نماز گزارد رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد ازان نماز گزارد جبرئیل پس نماز گزارد رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد ازان گفت باین

وقت امر کرده شد ترا یعنی هر پنج وقت نماز را وقتے معین نمود پس گفت عمر بن عبد العزیز تامل کن چه چیز را خبر میدهی اے عروة

آیا جبرئیل همون است آنکه معین کرد برائے آنحضرت وقت نماز را گفت عروة همین طور بشیر بن ابی مسعود خبر میداد از پدر خود

و این حدیث مختصر است جابر و ابن عباس آن را بتمامه مذکور نموده اند و بهمان متوجه میشود انکار بر تاخیر عصر و چون مقصود عروة

تذکیر آن حدیث بود تمام ذکر نکرد بجهت شهرت آن در اعتقاد وے باب الاوقات التی یستحب فیها اداء الصلوات الخمس وهی

اوائل اوقاتها باب در بیان اوقاتیکه مستحب است دران ادائے نماز های پنجگانه و آن اوائل اوقات نماز هاست قال

الله تعالی اقم الصلوة لدلوك الشمس الی غسق اللیل وقران الفجر ان قران الفجر کان مشهودا فرمود خدائے عز وجل بر پا دار نماز

را بر وقت زوال آفتاب تا سیاهی شب و لازم گیر قرآن خواندن وقت فجر را هر آئینه قرآن خواندن در وقت فجر هست حاضر

شده یعنی ملائکه حاضر میشوند مترجم گوید یعنی الی غسق اللیل آنست که از وقت میل آفتاب از نیمروز تا عشا هیچ وقت خالی نیست پس

نماز حکمًا ممتد است از دلوک تا عشا و مراد از قرآن الفجر سوره طویله خواندن است در نماز فجر **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر

کان یقول دلوك الشمس میلها عبد الله بن عمر میگفت معنی دلوک شمس میل او است یعنی از وسط سما جانب غرب **مالك** عن داود

بن الحصین قال اخبرنی مخبر ان عبد الله بن عباس کان یقول دلوك الشمس اذا فاء الفیء وغسق اللیل اجتماع اللیل وظلمته ٥٣

عبد الله بن عباس میگفت دلوک آفتاب وقتے است که باز گردد سایه و غسق لیل بهم آمدن شب است با ظلمت خود

مسوّى له قلت قوله مثله ومثليه معناه مع الفيء الاصلي بحيث يكون المجموع هذا القدر ويحصل في البلاد الا في الصيف والهجير في الشتاء

مالك عن نافع مولى عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب كتب الى عماله ان اهم امركم عندي الصلوة فمن حفظها و حافظ عليها حفظ دينه ومن ضيعها فهو لما سواها اضيع ثم كتب ان صلوا الظهر اذا كان الفيء ذراعا الى ان يكون ظل احدكم مثله والعصر والشمس مرتفعة بيضاء نقية قدر ما يسير الراكب فرسخين او ثلثة قبل غروب الشمس والمغرب اذا غربت الشمس والعشاء اذا غاب الشفق الى ثلث الليل فمن نام فلا نامت عينه فمن نام فلا نامت عينه فمن نام فلا نامت عينه والصبح والنجوم بادية مشتبكة حضرت عمر بن الخطاب نوشت بسوے عاملان خود که هر آئینه مهم ترین کارهاے شما نزدیک من نماز است پس هر که نگاه داشت نماز را و محافظت کرد بروے نگاه داشت دین خود را و هر که ضائع کرد نماز را پس وے چیزهاے که غیر نماز است ضائع کننده تر باشد بعد ازان نوشت که بگذارید نماز ظهر را وقتیکه باشد سایه قدر یک دست یعنی سایه آدمے قدر یک دست او تا آنکه باشد سایه یکے از شما مانند قامت او و بگذارید نماز عصر را حال آنکه آفتاب بلند باشد سفید بے غبار آنقدر که سیر کند شتر سوار دو فرسخ یا سه فرسخ پیش از غروب آفتاب و بگذارید نماز مغرب را چون غروب کند آفتاب و بگذارید نماز عشا را وقتیکه غائب شود شفق تا سیوم حصه شب پس هر که بخواب رود یعنی پیش از نماز عشا پس آرام مباد چشم او را پس هر که بخواب رود آرام مباد چشم او را پس هر که بخواب رود پیش از عشا آرام مباد چشم او را و بگذارید نماز صبح را حال آنکه ستاره ها ظاهر باشند در هم پیچیده

قال مالك الشفق الحمرة التي في المغرب فاذا ذهبت الحمرة فقد وجبت صلوة العشاء وخرجت من وقت المغرب گفت مالک مراد از شفق سرخیست که در موضع غروب آفتاب میباشد پس چون رفت سرخی لازم شد نماز عشا و برآمدے از وقت مغرب **مالك** عن عمه ابي سهيل بن مالك عن ابيه ان عمر بن الخطاب كتب الى ابي موسى الاشعري ان صل الظهر اذا زاغت الشمس والعصر والشمس بيضاء نقية قبل ان تدخلها صفرة والمغرب اذا غربت الشمس واخر العشاء ما لم تنم وصل الصبح والنجوم بادية مشتبكة واقرأ فيها بسورتين طويلتين من المفصل عمر بن الخطاب نوشت بسوے ابو موسى اشعری که بگذار نماز ظهر را وقتیکه میل کند آفتاب از وسط آسمان و بگذار نماز عصر را حالانکه آفتاب سفید بے غبار باشد پیش از آنکه درآید بوے زردی و بگذار مغرب را وقتیکه فرو رود آفتاب و تاخیر کن عشا را تا وقتیکه بخواب نرفته و بگذار نماز صبح را حال آنکه ستاره ها ظاهر باشند در میان یکدیگر رفته و بخوان در نماز صبح دو سوره دراز از مفصل یعنی سبع آخرین قرآن **مالك** عن يزيد بن زياد عن عبد الله بن رافع مولى ام سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم انه سأل ابا هريرة عن وقت الصلوة فقال ابو هريرة انا اخبرك صل الظهر اذا كان ظلك مثلك والعصر اذا كان ظلك مثليك والمغرب اذا غربت الشمس والعشاء ما بينك وبين ثلث الليل وصل الصبح بغبش يعنى الغلس عبد الله بن رافع سوال کرد ابو هریره را از وقت نماز پس گفت ابو هریره من خبر دهم ترا بگذار نماز ظهر را وقتیکه باشد سایه تو مانند قامت تو و بگذار نماز عصر را وقتیکه باشد سایه تو دو مانند قامت تو و بگذار نماز مغرب را وقتیکه فرو رود آفتاب و بگذار نماز عشا را در میان خود و در میان سیوم حصه شب و بگذار نماز صبح را در غبش یعنی غلس غبش و غلس هر دو بمعنی سیاهی آخر شب است

مسوّی ۱؎ **قلت** اشتباك النجوم اختلاط بعضها ببعض اشتباك النجوم اى ظهورت جميعها التهجير السير فى الهاجرة والهاجرة نصف النهار والمراد فى الحديث الصلوٰة عند زوال الشمس وفى هذا الباب مطلبان احدهما اوائل الاوقات وما ذكر من ذلك من هيب (باقی بر صفحہ ۷۳)

وظاہر نزدیک این بندۂ ضعیف آنست کہ مراد ابوہریرہ از مثل قامت مجموع فئے زوال وسایہ دیگر است پس بحساب اہل مدینہ در ایام شتا فئے زوال قریب بچہار و پنج قدم خواہد بود و بعد ازان چیزے تاخیر باید برائے استعداد نماز پس بقامت آدمی خواہد بود و ہمچنین وقت مستحب در نماز عصر فئے زوال وسایہ آدمی قریب بہ مثلین خواہد بود **مالك** عن يحيى بن سعيد عن عمرة بنت عبد الرحمٰن عن عائشة زوج النبى صلى الله عليه وسلم انها قالت ان كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ليصلى الصبح فينصرف النساء متلفعات بمروطهن ما يعرفن من الغلس ہر آئینہ آنحضرت صلعم میگذارد نماز صبح را پس باز مے گشتند زنان یعنی از مسجد بجانہائے خود در پیچیدہ بچادرہائے خود و شناختہ نمیشدند ایشان بسبب سیاہی شب **مالك** عن سمى عن ابى صالح السمان عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لو يعلمون ما فى التهجير لاستبقوا اليه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اگر بدانند فضلے راکہ در آمدن وقت ہاجرہ برائے ظہر است البتہ از یکدیگر پیشے میگرفتند بسوئے آن **مالك** عن ابن شهاب قال عروة ولقد حدثتنى عائشة زوج النبى صلى الله عليه وسلم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يصلى العصر والشمس فى حجرتها قبل ان تظهر روایت کرد حضرت عائشہ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم میگذارد نماز عصر را حالانکہ ضوء آفتاب در چہار دیواری حضرت عائشہ میبود قبل ازانکہ بالا رود بر دیوارہا **مالك** عن اسحاق بن عبد الله بن ابى طلحة عن انس بن مالك انه قال كنا نصلى العصر ثم يخرج الانسان الى بنى عمرو بن عوف فيجدهم يصلون العصر گفت انس بن مالک کہ میگذاردیم ما نماز عصر را بعد ازان بیرون می آمد کسے از ما بسوئے محلہ بنی عمرو بن عوف پس مییافت ایشان راکہ نماز عصر میگذاردند آن محلہ قریب سہ میل ست از مسجد آنحضرت صلعم **مالك** عن ابن شهاب عن انس بن مالك قال كنا نصلى العصر ثم يذهب الذاهب الى قباء فياتيهم والشمس مرتفعة گفت انس بن مالک ما میگذاردیم نماز عصر را بعد ازان بیرفت رونده از ما بسوئے محلہ قبا پس میرسید بایشان وہنوز آفتاب بلند مے بود **مالك** عن عمه ابى سهيل بن مالك عن ابيه انه قال كنت ارى طنفسة لعقيل بن ابى طالب يوم الجمعة تطرح الى جدار المسجد الغربى فاذا غشى الطنفسة كلها ظل الجدار خرج عمر بن الخطاب فصلى الجمعة قال ثم نرجع بعد صلوٰة الجمعة فنقيل قائلة الضحى مالک بن ابی عامر جد امام مالک گفت میدیدم بوریائے خورد الغرض یکذراع ازان عقیل بن ابی طالب روز جمعہ انداختہ میشد متصل دیوار مسجد کہ طرف غرب ست پس وقتیکہ میپوشید آن بوریا را ہمہ آن سایہ دیوار برمے آمدن عمر بن الخطاب پس میگذارد نماز جمعہ را گفت مالک بن ابی عامر بعد ازان باز مے گشتیم پس از نماز جمعہ پس قیلولہ میکردیم بجائے قیلولہ کہ پیش از ظہر و زوال باشد **مالك** عن عمرو بن يحيى المازنى عن ابن ابى سليط ان عثمان بن عفان صلى الجمعة بالمدينة وصلى العصر بملل عثمان بن عفان گذارد نماز جمعہ را بمدینہ و گذارد نماز عصر در جائیکہ بملل نام دارد قال يحيى قال مالك وبينهما اثنان و عشرون ميلا قال مالك وذلك للتهجير و سرعة السير

مسوّی (بقیہ صفحہ ۷۲) الشافعی صاحبی ابی حنیفۃ وعلی قولہما الفتوی عند اصحابہ خالفہم ابو حنیفۃ فی اول وقت العصر فقال ھو بعد ان یبلغ ظل کل شئ مثلیہ واول وقت العشاء فقال ھو بعد ان یغیب الشفق الابیض فی الثانی بیان الاوقات المستحبۃ قال الشافعی تعجیل الصلوٰۃ فی اول وقتہا افضل الا العشاء فوقتہا المستحب ممتد الی ثلث اللیل والظہر فی شدۃ الحر فانہ یستحب فیہا الابراد بشرطہ وقال ابو حنیفۃ یستحب الا

وگفت مالک مسافت درمیان مدینہ وملل بیست ودو میل است گفت مالک واین صورت بسبب اول وقت گذاردن جمعہ وسرعت سیر بودہ است مترجم گوید درین باب دو مطلب است اول بیان اوائل اوقات وانچہ درین آثار مذکور شد مذہب شافعی است وہمان ست مذہب ابو یوسف وامام محمد وعلی قولہما الفتوی عند الحنفیۃ وابو حنیفہ در روایت مشہورہ مخالفت ایشان کردہ در اول وقت عصر وآنرا از بلوغ سایہ ہر چیز بمقدار دو چندان آنچیز مقرر ساختہ ودر اول وقت عشا وآنرا بعد غیبوبۃ شفق ابیض مقرر کردہ وثانی بیان اوقات مستحبہ پس مستحب نزدیک جمہور فقہائے محدثین تعجیل صلوات ست در اوائل اوقات آن الا انچہ بعد ازین بیاید ومعنی تعجیل آنست کہ در اول وقت استعداد نماز کند وبعد از استعداد درمیان نصف اول وقت نماز گذارد پس در وقت فجر حضرت عمر فرمود والصبح والنجوم بادیۃ مشتبکۃ وابو ہریرہ گفت وصل الصبح بغلس وحضرت عائشہ گفت فلینصرفن النساء متلففات بمروطہن ما یعرفن من الغلس واین ہمہ منطبق است بر یک حد ودر وقت ظہر در یک روایت آمدہ از حضرت عمر صلوا الظہر اذا کان الفیئ ذراعا ودر روایت دیگر آمدہ صل الظہر اذا زاغت الشمس واین ہر دو منطبق است بر یک حد زیرا کہ زوال شمس از وسط سما بحیز بودن فیئ یک ذراع کما ینبغی ظاہر نمیشود وابو ہریرہ گفت صل الظہر اذا کان ظلک مثلک واین نیز نزدیک است باول زیرا کہ فیئ زوال وفیئ آدمی چون ہر دو بمثل آدمی رسد در صیف حد ابراد خواہد بود بہ نسبت اہل مدینہ ودر شتا میانہ نصف اول وقت خواہد بود ودر وقت عصر حضرت عمر گفت وصل العصر والشمس بیضاء نقیۃ قدر ما یسیر الراکب فرسخین او ثلاثۃ قبل غروب الشمس وحضرت عائشہ گفت کان یصلی العصر والشمس فی حجرتہا قبل ان تظہر وانس گفت کنا نصلی العصر ثم یذہب الذاہب الی قباء فیاتیہم والشمس مرتفعۃ وابو ہریرہ گفت والعصر اذا کان ظلک مثلیک واین ہمہ قریب اند بلکہ ہمہ منطبق اند بر نماز گذاردن وقتیکہ سایہ آدمی بغیر فیئ زوال از یک مثل زیادہ شود تا برسد بمثل ثانی بلکہ اندکے از مثل ثانی ہم باقی ماند ودر وقت مغرب حضرت عمر گفت والمغرب اذا غربت الشمس وابو ہریرہ نیز ہمچنین گفت ودر وقت عشا حضرت عمر فرمود والعشاء اذا غاب الشفق الی ثلث اللیل ودر روایت دیگر گفت واخر العشاء ما لم تنم واین نیز موافق ست باول زیرا کہ وقت نوم غالبا پیش از ثلث لیل میباشد ودر روایت دیگر فرمود والعشاء اذا غاب الشفق وابو ہریرہ گفت تا بینک وبین ثلث اللیل پس وقت مستحب عشا ممتد ست از اول غروب شفق احمر تا ثلث سیوم مترجم گوید **باب استحباب الابراد بالظہر فی ایام الصیف** در بیان استحباب داخل کردن ظہر را در وقت سردی در ایام تابستان **مالک عن زید بن**

اسلم عن عطاء بن یسار ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان شدۃ الحر من فیح جہنم فاذا اشتد الحر فابردوا عن الصلوٰۃ وقال اشتکت النار الی ربہا فقالت یا رب اکل بعضی بعضا فاذن لہا بنفسین فی کل عام نفس فی الشتاء ونفس فی الصیف

مسوّی | قلت قال الشافعی یبرد بها اذا کان امام مسجد ینتاب من بعد قال احمد یبرد بها فی الصیف مطلقا قال البغوی هو اشبه بالاتباع

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر آئینہ سختی گرمی از انتشار گرمی دوزخ ست پس چون سخت شود گرمی پس در وقت
سردی داخل شوید یعنی تاخیر کردہ نماز را و فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اظہار ملال کرد آتش بجناب پروردگار خود پس گفت
اے پروردگار من بخورد بعض من بعضا مرا پس اذن داد خدا تعالی آتش را بہ آوردن دو نفس در ہر سال یکدم در زمستان و
یکدم در تابستان **مالک** عن عبد اللہ بن یزید مولی الاسود بن سفیان عن ابی سلمۃ بن عبد الرحمن و عن محمد بن عبد الرحمن
بن ثوبان عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا اشتد الحر فابردوا عن الصلوۃ فان شدۃ
الحر من فیح جہنم وذکر ان النار اشتکت الی ربہا فاذن لہا فی کل عام بنفسین نفس فی الشتاء ونفس فی الصیف رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چون سخت شود گرمی پس داخل شوید در وقت سردی گذشتہ از ادائے نماز پس ہر آئینہ سختی گرمی از انتشار
گرمی دوزخ ست و ذکر کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ اظہار ملال نمود آتش بجناب پروردگار خود پس فرمان داد حضرت
رب العزت او را در ہر سال بدو دم یکدم در زمستان و یکدم در تابستان مسئلہ جمعے تخصیص کردہ اند ابراد را بسبب جماعت
مسجد کہ از جاہا دور قصد کنند واصح نزد این فقیر عموم آنست و حدیث شکونا الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حر الرمضاء فلم یشکنا
محمول است بر ابراد دیگر از وقت بیرون کشد شرح گوید معنی ابراد آنست کہ شدت گرمی رو بانحطاط آرد و آن قریب بیک مثل
میباشد بآن معنی کہ چون از نماز فارغ شود عنقریب سایہ یک مثل گردد سوائے فی زوال پس مستحب تاخیر ظہر است تا آخر وقت در ایام
شدت گرمی و در حدیث ابن مسعود وارد شدہ کان قدر صلوۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الصیف ثلثۃ اقدام الی خمسۃ اقدام وفی الشتاء
خمسۃ اقدام الی سبعۃ اقدام اخرجہ ابو داؤد والنسائی و شیخ ابن عربی و غیر او گفتہ کہ مراد ازین تحدید بعد از طرح سایہ زوال است
و درین صورت مضمون این حدیث موافق آنست کہ ذکر کردیم **باب** اواخر اوقات الصلوۃ باب در بیان وقت اول و آخر
وقت نمازہا **مالک** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار انہ قال جاء رجل الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فسالہ عن
وقت صلوۃ الصبح قال فسکت عنہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی اذا کان من الغد صلی الصبح حین طلع الفجر ثم
صلی الصبح من الغد بعد ان اسفر ثم قال این السائل عن وقت الصلوۃ فقال ہا انا ذا یا رسول اللہ قال ما بین ہذین وقت آمد مردی بجناب
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس سوال کرد از وقت نماز صبح گفت راوی پس خاموش شد از جواب وے آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم تا وقتیکہ در آمد در روز آئندہ گذارد نماز فجر را وقتیکہ طالع شد صبح صادق بعد ازان گذارد نماز فجر روز آئندہ بعد ازانکہ
داخل شد در وقت روشنی بعد ازان فرمود کجا است سوال کنندہ از وقت نماز پس گفت سائل من اینم یا رسول اللہ فرمود
درمیان این دو حالت وقت است **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال
اذا اشتد الحر فابردوا عن الصلوۃ فان شدۃ الحر من فیح جہنم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چون سخت شود گرمی داخل
شوید در وقت سردی تغافل کردہ از نماز پس ہر آئینہ سختی گرمی از انتشار دوزخ است **مالک** عن نافع کتب عمر الی عمالہ

مسوّی | **له قلت** قال الشافعی آخر وقت الظهر ان یکون ظل کل شیء مثله آخر الوقت المختار للعصر ان یکون ظل کل شیء مثلیه وقیل الی ان تصفر الشمس و آخر وقت الضرورة مغیب الشمس وفی المغرب له قولان الذی صححه اصحابه ان آخره قریب بغیبوبة الشفق ولا یؤخر الیه الا بعذر و آخر الوقت المختار للعشاء ثلث اللیل قیل شطره ولا یفوت وقتها حتی یصح بقضاء ما لم یطلع الفجر و آخر الوقت المختار للصبح الاسفار وفی حق المعذور قریب طلوع الشمس - ۱۲ - منه

صلوا الظهر اذا کان الفیء ذراعا الی ان یکون ظل احدکم مثله نوشت حضرت عمر بسوئے عاملان خود بگذارید نماز ظهر را چون باشد سایه بقدر یکدست تا آنکه بشود سایه یکے از شما برابر قامت او **مالک** عن ربیعة بن عبد الرحمن عن القاسم بن محمد انه قال ما ادرکت الناس الا وهم یصلون الظهر بعشی قاسم بن محمد گفت ادراک نکردم مردمان را الا در این حالت که ایشان میگذاردند نماز ظهر را در وقت عشی و عشی در عرف نزدیک مثل را گویند **مالک** عن العلاء بن عبد الرحمن انه قال دخلنا علی انس بن مالک بعد الظهر فقام یصلی العصر فلما فرغ من صلوته ذکرنا له تعجیل الصلوة او ذکرها فقال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول تلک صلوة المنافقین تلک صلوة المنافقین تلک صلوة المنافقین یجلس احدهم حتی اذا اصفرت الشمس وکانت بین قرنی الشیطان او علی قرن الشیطان قام فنقر اربعا لا یذکر الله فیها الا قلیلا علاء بن عبد الرحمن گفت داخل شدیم بر انس بن مالک بعد ادائے نماز ظهر پس برخاست انس که میگذارد نماز عصر را پس وقتیکه فارغ شد از نماز خود ذکر کردیم شتابی نماز را یا او ذکر کرد پس گفت شنیدم از آنحضرت صلی الله علیه وسلم که میفرمود اینست نماز منافقان اینست نماز منافقان اینست نماز منافقان مے نشیند یکے از ایشان تا وقتیکه زرد شد آفتاب و باشد درمیان دو شاخ شیطان یا گفت برآمد بر شاخ شیطان برخاست پس نوک زد چهار بار یاد نمیکرد خدا تعالی را درین رکعات مگر اندکے **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه ان عمر بن الخطاب کتب الی ابی موسی الاشعری ان صل العصر والشمس بیضاء نقیة قدر ما یسیر الراکب ثلثة فراسخ وان صل العشاء ما بینک وبین ثلث اللیل فان اخرت فالی شطر اللیل ولا تکن من الغافلین[له] عمر بن الخطاب نوشت بسوئے ابو موسی اشعری که بگذار نماز عصر را حالانکه آفتاب سفید بے غبار باشد آنقدر که سیر کند شتر سوار سه فرسخ یعنی پیش از غروب دیگر نوشت که بگذار نماز عشاء را درمیان خود و درمیان سیوم حصه از شب پس اگر تاخیر کنی تاخیر کن تا نیم شب و مباش از غافلان مترجم گوید ابتدائے وقت ظهر زوال شمس است از وسط آسمان و آخر وقت او اینست که باشد سایه هر چیزے مانند قامت آنچیز سوائے فیٔ زوال و برهمین منطبق است ابراد و لفظ عشی و ازانجا وقت عصر داخل میشود و آخر وقت عصر آنست که آفتاب زرد شود و تاخیر ازان حالت حرام است و از علامت منافقان است الا نزد یک ضرورت چنانکه بیاید و اول وقت مغرب غروب آفتاب است و آخر آن غیبوبة شفق است و یک قول شافعی و مالک آنست که آخر مغرب و اول او یکے ست و آنچه ما نخست ذکر کردیم اقوی همان است از روے دلیل و اول وقت عشا غیبوبة شفق است و شفق نزدیک مالک و شافعی و ابو یوسف و محمد سرخی است و نزدیک ابو حنیفه سفیدی است[صفحہ]

له قلت وعليه اكثر اهل العلم ۱۲

که بعد از حمرة ظاهر میشود و متاخرین اصحاب ابوحنیفه بر قول صاحبین فتوی داده اند و آخر وقت اختیار نصف اللیل است
ولکن تا طلوع فجر اگر کسے بگذارد در حکم اوست نه در حکم قضا مانند عصر بعد از صفرت اول وقت صبح طلوع صبح صادق معترض است
و آخر وقت آن اسفار تام که بعد از ان طلوع شمس باشد بے فصل والله اعلم **باب** یکره النوم قبل العشاء والحدیث بعدها
مکروه است بخواب رفتن پیش از خواندن عشا و سخن گفتن بعد از خواندن عشا **مالک** انه بلغه ان سعید بن المسیب کان
یقول یکره النوم قبل العشاء والحدیث بعدها سعید بن المسیب میگفت مکروه است خواب پیش از نماز عشا و سخن گفتن
بعد از نماز عشا **مالک** انه بلغه ان عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم کانت ترسل الی بعض اهلها بعد العتمة فتقول
الا تریحون الکتاب حضرت عائشه آدم سفیر شاد بسوئے بعضے قبیله خود بعد عشا میگفت آیا راحت نمید هید نویسندگان را یعنی
فرشتگان را که نامه اعمال می نویسند **باب** من ادرك ركعة من الصبح فقد ادرك الصبح ومن ادرك ركعة من العصر فقد ادرك العصر
وكذلك سائر الصلوات وتحريم التاخير بغير ضرورة الى هذا الحد هر که دریافت یک رکعت از نماز صبح هر آئینه وے
دریافت نماز صبح را یعنی نماز اداست نه قضا و هر که دریافت یک رکعت از نماز عصر هر آئینه دریافت نماز عصر را و همچنین
سائر نمازهاست و حرام ست تاخیر نماز تا این حد بغیر ضرورت **مالک** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار وعن بسر بن سعید
وعن الاعرج کلهم یحدث عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من ادرك ركعة من الصبح قبل ان تطلع الشمس فقد
ادرك الصبح ومن ادرك ركعة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادرك العصر فرمود رسول الله صلعم هر که دریافت
یک رکعت از نماز صبح پیش از انکه بر آید آفتاب هر آئینه وے ادراک کرده است نماز صبح را یعنی ادا کرده است آنرا نه قضا
و هر که دریابد یک رکعت از نماز عصر پیش از انکه فرو درود آفتاب هر آئینه وے دریافت نماز عصر را یعنی ادا کرده است نه قضا
مالک عن ابن شهاب عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من ادرك ركعة
من الصلوة فقد ادرك الصلوة فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر که دریابد یک رکعت از نماز هر آئینه دریافت نماز را یعنی تمام نماز
را بطریق ادا **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الذی تفوته صلوة العصر کانما وتر اهله وماله
فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم کسیکه فوت شود از وے نماز عصر گویا نهب کرده شد اهل وے و مال وے یعنی اعمال صالحه
وے حبط میشوند و ازین سبب او را ضرری لاحق میشود مثل ضرر نهب اهل و مال چنانکه در حدیث دیگر آمده حبط عمله و مراد از
فوت همان است که سابقاً مذکور شد در حدیث حتی اذا اصفرت الشمس یعنی فوت شد از وقت اختیار و این تفسیر در روایت
اوزاعی درین حدیث مصرح واقع شده قال فيه فواتها ان تدخل الشمس صفرة اخرجه ابوداود و بعضے علما تاویل کرده اند حدیث را
و گفته اند لاحق میشود شخص را چون معاینه کند ثواب کسیکه ادا کرده است نماز عصر را از اندوه و غصه آنچه لاحق میشود کسے را که نهب کرده
باشند اهل و مال وے را و این تاویل بغایت بعید است و تحقیق آنست که این مسئله فرع مسئله اختباط است و احادیث صحیحه و

مسوّی | له قلت عند الشافعی من صلی رکعة فی الوقت والباقی خارج الوقت لا یکون مؤدیا للکل خارج الوقت وقال ابو حنیفة مثله فی صلوة العصر خاصة وفی الخبر دلیل علی ان المجنون واذا زال عذره وقد بقی من الوقت مقدار رکعة یلزمه تلک الصلوة وعلیه اکثر اهل العلم ۱۲ ۲له قلت ذهب اکثر العلماء الی ان الجمع بغیر عذر لا یجوز ورخص الشافعی للممطور ان یجمع بین الصلوتین اذا کان المطر قائما عند افتتاح الصلوة الاولی والفراغ منها ورخص احمد للمریض ان یجمع واختاره بعض الشافعیة واختلفوا فی تاویل (باقی بر صفحه ۷۸)

روایات کثیره دلالت بر آن میکند فلا حاجة الی التاویل **مالک** عن یحیی بن سعید ان عمر بن الخطاب انصرف من صلوة العصر فلقی رجلا لم یشهد العصر فقال ما حبسک عن صلوة العصر فذکر له الرجل عذرا فقال له عمر طففت حضرت عمر بازگشت از نماز عصر یعنی فارغ شد از ان و بخانه باز گشت پس ملاقات کرد با شخصیکه حاضر نشده بود در نماز عصر پس گفت چه چیز منع کرد ترا از نماز عصر پس ذکر کرد آن شخص پیش حضرت عمر عذرے پس فرمود او را حضرت عمر ناقص کردی اعمال خود را **مالک** عن یحیی بن سعید انه کان یقول ان المصلی لیصلی الصلوة وما فاته وقتها ولما فاته من وقتها اعظم او افضل من اهله وماله یحیی بن سعید میگفت هر آئینه نماز گذارنده گاہے میگذارد نماز را حالانکه فوت نشده است از وے وقت آن نماز و هر آئینه آنچه فوت شده است از وقت وے بزرگتر و زیاده تر بود از اهل و مال او مترجم گوید هر که یک رکعت از نماز در وقت خود بجا آرد و باقی خارج وقت او را حکم ادا است در قصر صلوة و اتمام آن و ابو حنیفه در نماز صبح خلاف کرده است و آن ضعیف است و جمعے تفریع کرده اند بر این حدیث که اگر عذر معذور زائل شد و از وقت مقدار یک رکعت باقی مانده است او را لازم میشود آن نماز مانند آنکه هوشیار شد مجنون یا بالغ شد صبی یا طاهر شد حائض و زیاده تر کرده اند جمعے و گفته اند که اگر قدر تکبیر احرام از وقت یافت لازم میشود قضاء آن نماز و نزدیک فقیر درین تفریع نظر است زیرا که استطاعت شرط وجوب ادا است و وجوب قضا متفرع بر وجوب ادا و اینجا رکعت اخیره قضا است که شارع تیسیرا و تفضلا در حکم ادا ساخته است و تابع جزئی که در وقت کرده شد نموده باقی ماند سوال و آن آنست که چون حال صلوة بر یک منوال است پس تخصیص فجر و عصر را باین مرتبه چنانچه در اکثر روایات واقع شده سبب چه باشد علما گفته اند که این تخصیص را دو سبب است اول آنکه این دو نماز در دو طرف روز واقع اند و مصلی چون بعضے نماز بگذارد و بعد از ان آفتاب بر آید یا فرو رود بیقین معلوم میکند که وقت بر آمد پس اگر این حکم را درین صورت بیان نمیفرمود گمان فوت بیقین مے انجامید بخلاف اواخر اوقات نماز ہائے دیگر که انتہائے آن باین وضوح و ظهور معلوم نمیشود دوم آنکه در احادیث صحیحه نهی واقع شده است از نماز درین دو وقت پس اگر این دو حکم را درین صورت بیان نمیفرمود گمان میشد که بسبب دخول این دو وقت نماز فاسد شده باشد والله اعلم **باب** جمع الصلوة بین الظهر والعصر والمغرب والعشاء بین العشائین من غیر عذر باب در بیان جمع کردن درمیان ظهر و عصر و جمع کردن درمیان مغرب و عشا در حق کسیکه او را عذرے نیست **مالک** عن عبد الله بن عباس انه قال صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم الظهر والعصر جمیعا والمغرب والعشاء جمیعا فی غیر خوف ولا سفر قال یحیی قال مالک اری ذلک کان فی مطر ۱۹۲ نماز گذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظهر و عصر را یکجا و مغرب و عشا را یکجا در حالتیکه خوفے نبود و سفرے نبود و گفت مالک که گمان میکنم که

مسوّی (بقیه صفحه ۷۷) هذا الحدیث فقال مالک اُری ذلك كان في مطر و برده روایة مسلم عن غیر سفر ولا مطر والاظهر عندی ان ابن عباس اراد حکایة ما فعله النبي صلی الله علیه وسلم في التبوك من الجمع وقوله في غير خوف ولا سفر معناه ما بينه ابن ماجة فقال في السفر من غيران يجعل لشئ ولا يظلمه عدو اي اراد بالسفر حالة السير واما من قال في حديثه بالمدينة او ثمانيا جميعا وسبعا جميعا فمحمول على الوهم من لفظ السفر فروى بالمعنى وحقق وهمه فهذه العلة هي التي منعتهم من العمل على ظاهر الحديث مع كون رواته ثقات والله اعلم

این جمع بود در هنگام باران مترجم گوید جمهور علماء محدثین بجواز جمع بین الصلوتین قایل شده اند در سفر و جمعی در مطر نیز و حسن البصری و عطاء و احمد و اسحق مریض را نیز رخصت داده اند بلکه در غایت المنتهی مذکور است هر عذری که مثل مرض باشد در شدت و حرج ملحق است بمرض در جواز جمع و بغوی از محمد بن سیرین نقل کرده اند کان لا یری باسا بالجمع بین الصلوتین اذا کانت حاجة او شئ مالم یتخذه عادة و بغوی این حدیث را روایت کرده است از طریق دیگر از جهت مسلم و غیر آن و زیاده کرده است دران روایت قال ابو الزبیر فقلت لسعید بن جبیر لم فعله قال سالت عبد الله بن عباس کما سالتنی فقال لان لا یحرج احدا من امته و بعد از آن بغوی گفته است که این حدیث دلالت میکند بر جواز جمع بغیر عذر زیرا که تصریح کرده است که غایت جواز این است که حرج نباشد و باین قول قایل شده اند جمع قلیل از محدثین و اکثر علماء بآن رفته اند که جمع بغیر عذر جایز نیست انتهی و مختار نزدیک فقیر جواز جمع است وقت عذر و عدم جواز بغیر عذر والله اعلم و علماء در تاویل این حدیث اختلاف کرده امام مالک احتمال مطر ذکر کرده لکن روایت مسلم من غیر مطر و لا سفر آنرا بر هم میکند و اظهر نزدیک این بنده ضعیف آنست که ابن عباس حکایت فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم کرده در غزوهٔ تبوک و معنی لفظ فی غیر خوف و لا سفر آنست که ابن ماجه ذکر کرده فی السفر من غیر ان یعجله شئ و لا یطلبه عدو و مراد از سفر حالت سیر است و از غیر سفر حالت نزول و اطمینان و بعضی رواة این حدیث لفظ بالمدینه را زیاده کرده اند و بعضی دیگر لفظ ثمانیا جمیعا و سبعا جمیعا و این تصرفات همه محمول بر وهم است که از نفی سفر بر خاست پس روایت بالمعنی کرده و دران تحقیق و هم خود برداشت و همین علت جمهور علماء از عمل باین حدیث تقاعد کرده اند با وجود آنکه رواة این حدیث همه ثقات اند و قول ابن عباس لان لا یحرج احدا من امته هرگز دلالت بر نفی عذر ندارد زیرا که نفی حرج بتجویز جمع دلالت اول متحقق میشود و لازم نیست که جمیع اقسام حرج و جزئیات آن منتفی شود و اگر در حالت نزول رخصت جمع نمیدادند حالت سیر را مخصوص باین رخصت میکردند نیز صورت گنجایش داشت لکن فی الجمله حرجی هم موجود بود و چون رخصت جمع را در جمیع حالات سفر تعمیم کردند حرج بکلی زایل شد والله اعلم مترجم گوید تفریع کرده اند جمعی بر جواز جمع در وقت ضرورت که اگر ادراک کرد از آخر وقت عصر قدر احرام لازم میشود بروی ظهر و عصر هر دو و همچنین اگر ادراک کرد قبل طلوع صبح صادق قدر احرام را لازم میشود بروی هر دو نماز مغرب و عشاء زیرا که وقت این هر دو نماز یکی است در حالت عذر و فیه نظر زیرا که هر نماز را وقتی معین ساخته اند که وجوب نماز بران وارد میشود و در بعضی حالات قضا را تجویز داشته اند و آنرا در عدم اثم مثل ادا شمرده اند و چون این در نفس الامر قضا است که اثم از و رفع کرده اند وجوب قضا وجهی ندارد والله اعلم

باب من نام عن صلوة فلیصلها اذا ذکرها هر که بخواب رود و غافل شده از نمازی باید که بگذارد آنرا وقتیکه بیاد آرد آنرا

مالک عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب ان رسول الله

سله قلت على هذا اهل العلم وقالوا المفوّت قضى على التاخير ١٢ -

صلى الله عليه وسلم حين قفل من خيبر اسرى حتى اذا كان من آخر الليل عرس وقال لبلال اكلأ لنا الصبح ونام رسول الله صلى الله عليه وسلم واصحابه وكلأ بلال ما قدر له ثم استند الى راحلته وهو مقابل الفجر فغلبته عيناه فلم يستيقظ رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا بلال ولا احد من الركب حتى ضربتهم الشمس ففزع رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا بلال فقال بلال يا رسول الله اخذ بنفسي الذي اخذ بنفسك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اقتادوا فبعثوا رواحلهم واقتادوا شيئا ثم امر رسول الله صلى الله عليه وسلم بلالا فاقام الصلوة فصلى بهم رسول الله صلى الله عليه وسلم الصبح ثم قال حين قضى الصلوة من نسي الصلوة فليصلها اذا ذكرها فان الله عز وجل يقول في كتابه اقم الصلوة لذكري[له]

این حدیث مرسل است مسلم وابوداود وابن ماجه وصل کرده اند از طریق ابن وهب عن یونس عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتیکه رجوع کرد از خیبر وقت شب راه رفت تا وقتیکه داخل شد در آخر شب نزول فرمود آخر شب برای استراحت وگفت بلال را نگاهبانی کن برای ما نماز صبح را وبخواب رفت آنحضرت وبخواب رفتند اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم ونگاهبانی کرد بلال زمانیکه مقدر شده بود برای او یعنی مدتی که خدا تعالی خواسته بود وبعد از آن تکیه کرد بسوی شتر خود واو روی خود کرده بود بسوی فجر پس غالب شد بر وی دو چشم یعنی خواب آمد بوجهی که هر چند خواست که چشم خود را واکند نتوانست پس بیدار نشد آنحضرت صلی الله علیه وسلم ونه بلال ونه هیچکس از شتر سواران تا آنکه افتاد ضوء آفتاب پس مضطرب شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گفت چیست این ای بلال پس گفت بلال یا رسول الله در گرفت مرا آنچه در گرفت ترا یعنی خواب برد مرا پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم مهار کشیده ببرید شتران خود را پس برخیزانیدند شتران خود را ومهار کشیده بردند مسافتی از راه بعد از آن فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بلال را پس اقامت نماز گفت پس گذارد با ایشان آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز صبح را بعد از آن فرمود وقتیکه تمام کرد نماز را هر که فراموش کند نماز را پس باید که بگذارد آنرا وقتیکه بیاد آرد آنرا زیرا که هر آئینه خدا تعالی میفرماید در کتاب خود بر پا دار نماز را وقت یاد کردن من یعنی اگر فراموش کنی باز بیاد تو آید که خدا تعالی مرا بنماز فرموده است ومن نماز نگذارده ام همان وقت نماز را بگذار مترجم گوید همین است مذهب فقها وکسیکه نماز را عمداً فوت کند حکم او بر ناسی ونائم قیاس کرده اند وعلما را درین حدیث اشکال است زیرا که در حدیث صحیح واقع شده وان عینی تنامان ولا ینام قلبی وبعضی علما جوابها داده اند بآنکه آنحضرت را صلی الله علیه وسلم دو حالت بود گاهی قلب هم موافقت در نوم میکرد وگاهی نه وحالت اول نادر بود وحالت ثانی اکثری واین واقعه را حالت اول مصادفت کرد وفیه نظر زیرا که حالت اولی هرگز از احادیث وآثار ثابت نشده واسناد آن بمجرد احتمالیکه مخالف عمومات نصوص وموهم تنقیص در مرتبه خاتمیه علی صاحبها الصلوة والتحیة باشد بغایت شنیع است وبعضی دیگر جواب داده اند که قلب ادراک نمیکند مگر وجدانیات را یا حسیات را که متعلق بنفس آدمی است مثل حدث والم وفهم خطاب پس طلوع فجر که متعلق بچشم است وموقوف بتقلیب حدقه از مبحث خارج است

مسوی له قلت قال الشافعی ان اغمی علیه بمرض او بسبب مباح سقط عنه ما کان فی حال اغمائه من الصلوة وان اغمی
علیه بشرب خمر قضی وقال ابو حنیفة ان کان الاغماء یوما و لیلة فما دون ذلک قضی وان زاد علی ذلک لم یقض ولم یفرق بین الاسباب ۱۲

نوم عین خود مضمون صریح حدیث است اگر گوئی بهر تقدیر قلب مبارک آنحضرت را بدون انفتاح عین ادراک نتواند کرد لیکن گذشتن
زمان دراز را البته بشناسد گوئیم که این امر لازم نیست بسا تفطن که او را در امور جمیع هم واقع نشود پس جائز است که بمراعات
مصلحت تشریع قضا سهوے را بخاطر مبارک آنجناب القا کرده باشند یا قلب مبارک مشغول بتفکر در آیات الله مستغرق در بلاء
آنجا بوده باشد و بعضی جواب داده اند که این وقت مستثنی بود از سائر اوقات لمصلحت تشریعیه وهو الاوجه والله اعلم باب هل یکون
للمغمی علیه حکم النوم یا نه یعنی بیهوشی را حکم خواب است مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر اغمی علیه فذهب عقله فلم یقض الصلوة قال
مالک وذلک فیما نری والله اعلم ان الوقت ذهب فاما من افاق وهو فی وقت فانه یصلی بیهوش کرده شد عبد الله بن عمر
پس رفت عقل او پس قضا نکرد نماز را گفت مالک و این نکردن قضا در آنچه می بینیم ما والله اعلم بسبب آنست که وقت رفته بود
واما کسیکه بهوشیار شود در وقت پس هر آئینه وی نماز گزارد مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه حمل غشی قلیل بر نوم و عدم حمل هر دو
محتمل است وجه تشبیه خود ظاهر است و وجه فرق آنست که تکلیفات شرعیه بر عقل دائر است نائم و مغشی علیه را عقل نیست پس
وجوب صلوة نباشد و شرع قضا برائے نائم فرموده است بخلاف قیاس پس خاص باشد بمورد و ابن عمر عدم حمل را اختیار کرده
والله اعلم مذهب شافعی آنست که اگر اغما بسبب مرض یا امرے مباح واقع شود ساقط میکند آنچه در حال اغما از دست رفته است
از نماز ها و اگر اغما بتناول مسکر بهم رسد قضا لازم است و مذهب ابو حنیفه آنکه مدت اغما اگر یک روز و شب گذشته باشد یا کم ازین باشد قضا لازم
ست و اگر زیاده از شب و روز باشد لازم نیست و در اسباب فرقے نکرده والله اعلم باب الصلوة الوسطی آیة یعنی نماز وسطی کدام نماز است
قال الله تعالی حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین فرمود خدا تعالی محافظت کنید
بر نماز ها و تخصیص محافظت کنید بر نماز میانه و استاده شوید برائے خدا دعا کنان یا قرآن خوانان مالک عن زید بن اسلم عن القعقاع
بن حکیم عن ابی یونس مولی عائشة ام المؤمنین انه قال امرتنی عائشة ان اکتب لها مصحفا ثم قالت اذا بلغت هذه الایة فاذنی
حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین فلما بلغتها اذنتها فاملت علی حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی
وصلوة العصر وقوموا لله قانتین ثم قالت سمعتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو یونس گفت که فرمود مرا حضرت عائشه که بنویسم برائے او مصحف
را بعد از ان گفت چون برسی باین آیت پس خبردار کن مرا حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی پس چون رسیدم باین آیت
خبردار کردم او را پس املا کرد بر من باین طور حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وصلوة العصر وقوموا لله قانتین بعد از ان
گفت شنیدم این آیت را از آنحضرت صلعم مالک عن زید بن اسلم عن عمرو بن رافع انه قال کنت اکتب مصحفا لحفصة
ام المؤمنین فقالت اذا بلغت هذه الایة فاذنی حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین
فلما بلغتها اذنتها فاملت علی حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وصلوة العصر وقوموا لله قانتین عمرو بن رافع گفت

مسوّی | ۱؎ **قلت** اختلفوا فی الصلوٰة الوسطی فالاظهر انها العصر وقیل الفجر وقیل الظهر ۱۲ ۔

میلنوشتم مصحف برائے حفصه ام المؤمنین پس فرمود چون برسی باین آیت خبردار کن مرا حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی الآیه

پس چون رسیدم باین آیت خبردار کردم او را پس املا کرد برمن باین قسم حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی وصلوٰة العصر

وقوموا للّٰه قانتین **مالك** عن داؤد بن حصین عن ابن یربوع المخزومی انه قال سمعت زید بن ثابت یقول

الصلوٰة الوسطی صلوٰة الظهر زید بن ثابت میگفت که نماز وسطی نماز ظهر ست **مالك** انه بلغه ان علی بن ابی طالب وعبد الله

ابن عباس کانا یقولان الصلوٰة الوسطی صلوٰة الصبح ۱؎ خبر رسید بمالک که حضرت علی بن ابی طالب وعبد الله بن

عباس میگفتند که صلوٰة وسطی صلوٰة صبح است مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه که اختلاف کرده اند صحابه رضوان الله علیهم در نماز

وسطی جمعے گفته اند نماز صبح است بقرینه آنکه خدائے عز وجل میفرماید وقوموا لله قانتین وقنوت طول قیام یا قرأت را

گویند ونماز صبح مخصوص است بآن لقوله تعالیٰ وقرآن الفجر ان قرآن الفجر کان مشهودا وبسبب آنکه این وقت متوسط

است میان لیل ونهار وجمعے ۲؎ گفته اند که نماز ظهر ست زیرا که درمیان روز ادا کرده میشود وجمعے ۳؎ گفته اند نماز عصر است

وبحدیث مرفوع آنرا مسند کرده اند وحدیث حضرت عائشه معارض اوست زیرا که عطف دلالت میکند بر مغایرت وآنچه

حضرت عائشه وحفصه املا کرده اند حرفے بود از حروف قرآن ورخصت حاصل شده است در قرأت جمیع احرف وقبیصه

ابن ذویب گفته است که نماز مغرب است زیرا که بحسب مقدار وسط ونماز عشا را هیچکس از سلف نگفته ست

وبعضے متاخرین بآن قائل شده اند زیرا که وسط است درمیان دو نماز یکه قصر کرده نمیشود **باب** فضل صلوٰة الفجر والعصر

باب دربیان فضیلت نماز صبح ونماز عصر قال الله تعالیٰ وسبح بحمد ربك بالعشی والابکار وتسبیح گوے باستائش پروردگار

خود در ابیگاه وپگاه مراد خواندن نماز است وقال الله تعالیٰ وقرآن الفجر ان قرآن الفجر کان مشهودا ولازم گیر خواندن

قرآن فجر را هر آئینه خواندن قرآن فجر را حاضر میشوند فرشتگان ومراد از خواندن قرآن فجر نماز فجر ست زیرا که قرأت طویله

دران مسنون است **مالك** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال

یتعاقبون فیکم ملئکة باللیل وملائکة بالنهار ویجتمعون فی صلوٰة العصر وصلوٰة الفجر ثم یعرج الذین باتوا فیکم فیسألهم وهو اعلم

بهم کیف ترکتم عبادی فیقولون ترکناهم وهم یصلون واتیناهم وهم یصلون رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود از پے

یکدیگر می آیند یک جمع از فرشتگان در شب ویک جمع در روز وباهم جمع میشوند در نماز عصر ونماز فجر بعد ازان بالا میروند

آنکه شب گذرانیده بودند درمیان شما پس سوال میکند ایشانرا خدا تعالیٰ واو داناترست باحوال بندگان خود

چگونه گذاشتید بندگان مرا پس میگویند گذاشتیم ایشانرا درآن حال که نماز میگذاردند وآمدیم بایشان دران حال که نماز

میگذاردند **باب** ۱؎ فی بدء الاذان باب دربیان مشروع شدن اذان **مالك** عن یحیی بن سعید انه قال کان رسول الله

صلی الله علیه وسلم قد اراد ان یتخذ خشبتین یضرب بهما لیجتمع الناس للصلوٰة فأری عبد الله بن زید الانصاری

مسوّی ؎ قلت قال الشافعی ان اغمی علیه بمرض او سبب مباح سقط عنه ما کان فی حال اغمائه من الصلوٰة وان اغمی
علیه بشرب خمر قضی وقال ابو حنیفة ان کان الاغماء یوما او لیلة فما دون ذلک قضی وان زاد علیه فلم یقض ولم یفرق بین الاسباب ۱۲

نوم عین خود بمضمون صریح حدیث است اگر گوئی هر چند قلب هر نیات را بدون انفتاح عین ادراک نتواند کرد لیکن گذشتن
زمان دراز الا بتنبیه نشناسد گوئیم که این امر لازم نیست با تیقظان که او را در امور جهت سهو واقع شود پس جائز است که بمراعات
مصلحت تشریع قضا سهو بسوی خاطر مبارک آنجناب القا کرده باشند یا قلب مبارک مشغول بتفکر در آیات الله مستغرق در جلال حق جل جلاله
آنجا بوده باشد و بعضی جواب داده اند که این وقت مستثنی بود از سائر اوقات بمصلحت تشریع و هو الاوجه والله اعلم باب هل یکون
للمغشی حکم النوم یا هست بیهوشی را حکم خواب مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر اغمی علیه فذهب عقله فلم یقض الصلوٰة قال
مالک وذلک فیما نری والله اعلم ان الوقت ذهب فاما من افاق فی وقت فانه یصلی ؎ بیهوش کرده شد عبد الله بن عمر
پس رفت عقل او پس قضا نکرد نماز را گفت مالک واین نکردن قضا در آنچه می بینیم ما والله اعلم بسبب آنست که وقت رفته بود
واما کسیکه هوشیار شود در وقت پس هر آئینه وی نماز گذارد مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه حمل غشی قلیل بر نوم وعدم حمل هر دو
محتمل است وجه تشبیه خود ظاهر است و وجه فرق آنست که تکلیفات شرعیه بر عقل وارد است نائم ومغشی علیه را عقل نیست پس
وجوب صلوٰة نباشد و شرع قضا بر نائم فرموده است بخلاف قیاس پس خاص باشد بمورد و ابن عمر عدم حمل را اختیار کرده
والله اعلم مذهب شافعی آنست که اگر اغماء بسبب مرض یا امر مباح واقع شود ساقط سازند آنچه در حال اغماء از دست رفته است
از نمازها و اگر اغماء بتناول مسکر بهم رسد قضا لازم است و مذهب ابو حنیفه آنکه مدت اغماء اگر بروز و شب کشد یا کم ازین باشد قضا لازم
است و اگر زیاده از شب و روز باشد لازم نیست و در اسباب فرق نکرده والله اعلم باب الصلوٰة الوسطی آیتی است نماز وسطی کدام نماز
قال الله تعالی حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی وقوموا لله قانتین فرمود خدا تعالی محافظت کنید
بر نمازها بتخصیص محافظت کنید بر نماز میانه و استاده شوید برای خدا دعا کنان یا قرآن خوانان مالک عن زید بن اسلم عن القعقاع
بن حکیم عن ابی یونس مولی عائشة ام المؤمنین انه قال امرتنی عائشة ان اکتب لها مصحفا ثم قالت اذا بلغت هذه الآیة فآذنی
حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی وقوموا لله قانتین فلما بلغتها آذنتها فاملت علیّ حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی
وصلوٰة العصر وقوموا لله قانتین ثم قالت سمعتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم ؎ ابو یونس گفت که فرمود مرا حضرت عائشه که بنویسم برای او مصحف
را بعد ازان گفت چون برسی باین آیت پس خبردار کن مرا حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی پس چون برسیدم باین آیت
خبردار کردم او را پس املا کرد بمن باین طور حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی وصلوٰة العصر وقوموا لله قانتین بعد ازان
گفت شنیدم این آیت را از آنحضرت صلعم مالک عن زید بن اسلم عن عمرو بن رافع انه قال کنت اکتب مصحفا لحفصة
ام المؤمنین فقالت اذا بلغت هذه الآیة فآذنی حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی وقوموا لله قانتین
فلما بلغتها آذنتها فاملت علیّ حافظوا علی الصلوات والصلوٰة الوسطی وصلوٰة العصر وقوموا لله قانتین ؎ عمرو بن رافع گفت

مسوّی | ۵ قلت اختلفوا فی الصلوٰۃ الوسطیٰ فالاظہر انہا العصر وقیل الفجر وقیل الظہر ۱۲ +-

مینوشتم مصحف برائے حفصہ ام المومنین پس فرمود چون برسی باین آیت خبردار کن مرا حافظوا علی الصلوات والصلوٰۃ الوسطیٰ الآیۃ پس چون رسیدم باین آیت خبردار کردم او را پس املا کرد بر من باین قسم حافظوا علی الصلوات والصلوٰۃ الوسطیٰ وصلوٰۃ العصر وقوموا للہ قانتین **مالک** عن داؤد بن حصین عن ابن یربوع المخزومی انہ قال سمعت زید بن ثابت یقول الصلوٰۃ الوسطیٰ صلوٰۃ الظہر زید بن ثابت میگفت کہ نماز وسطیٰ نماز ظہر ست **مالک** انہ بلغہ ان علی بن ابی طالب وعبد اللہ ابن عباس کانا یقولان الصلوٰۃ الوسطیٰ صلوٰۃ الصبح[۱] خبر رسید بمالک کہ حضرت علی بن ابی طالب وعبد اللہ بن عباس میگفتند کہ صلوٰۃ وسطیٰ صلوٰۃ صبح است مترجم گوید رضی اللہ عنہ وارضاہ کہ اختلاف کردہ اند صحابہ رضوان اللہ علیہم در نماز وسطیٰ جمعے گفتہ اند نماز صبح است بقرینہ آنکہ خدائے عز وجل میفرماید وقوموا للہ قانتین وقنوت طول قیام یا قرأت را گویند ونماز صبح مخصوص است بآن لقولہ تعالیٰ وقرآن الفجر ان قرآن الفجر کان مشہودا وبسبب آنکہ این وقت متوسط است میان لیل ونہار وجمعے[۲] گفتہ اند کہ نماز ظہر ست زیرا کہ در میان روز ادا کردہ میشود وجمعے[۳] گفتہ اند نماز عصر است وبحدیث مرفوع آنرا مسند کردہ اند وحدیث حضرت عائشہ معارض اوست زیرا کہ عطف دلالت میکند بر مغایرت وآنچہ حضرت عائشہ وحفصہ املا کردہ اند حرفے بود از حروف قرآن ورخصت حاصل شدہ است در قرأت جمیع احرف وقبیصہ ابن ذویب گفتہ است کہ نماز مغرب است زیرا کہ بحسب مقدار وسط ونماز عشا را ہیچکس از سلف نگفتہ ست وبعضے متاخرین بآن قائل شدہ اند زیرا کہ وسط است در میان دو نماز یکہ قصر کردہ نمیشود **باب** فضل صلوٰۃ الفجر والعصر باب در بیان فضیلت نماز صبح ونماز عصر قال اللہ تعالیٰ وسبح بحمد ربک بالعشی والابکار وتسبیح گوے باستائش پروردگار خود را بیگاہ وپگاہ مراد خواندن نماز است وقال اللہ تعالیٰ وقرآن الفجر ان قرآن الفجر کان مشہودا ولازم گیر خواندن قرآن فجر را ہر آئینہ خواندن قرآن فجر را حاضر میشوند فرشتگان ومراد از خواندن قرآن فجر نماز فجر ست زیرا کہ قرأت طویلہ دران مسنون است **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال یتعاقبون فیکم ملئکۃ باللیل وملائکۃ بالنہار ویجتمعون فی صلوٰۃ العصر وصلوٰۃ الفجر ثم یعرج الذین باتوا فیکم فیسالہم وہو اعلم بہم کیف ترکتم عبادی فیقولون ترکناہم وہم یصلون واتیناہم وہم یصلون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود از پے یکدیگر می آیند یک جمع از فرشتگان در شب ویک جمع در روز وباہم جمع میشوند در نماز عصر ونماز فجر بعد ازان بالا میروند آنکہ شب گذرانیدہ بودند در میان شما پس سوال میکند ایشانرا خدا تعالیٰ واو داناتر ست باحوال بندگان خود چگونہ گذاشتید بندگان مرا پس میگویند گذاشتیم ایشانرا درآن حال کہ نماز میگذاردند وآمدیم بایشان دران حال کہ نماز میگذاردند **باب** بدء الاذان باب در بیان شروع شدن اذان **مالک** عن یحییٰ بن سعید انہ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد اراد ان یتخذ خشبتین یضرب بہما لیجتمع الناس للصلوٰۃ فاُری عبد اللہ بن زید الانصاری

ثم من بنی الحارث بن الخزرج خشبتین فی النوم فقال ان هاتین لنحو مما یرید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقیل

الا تؤذنون للصلوۃ فاتی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین استیقظ فذکر له ذلک فامر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بالاذان گفت یحیی

ابن سعید که خواسته بود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم که بسازد دو چوب که زده شود این هر دو را یعنی آواز کرده شود باین هر دو

بزدن یکی بر دیگری تا جمع شوند مردمان برائے نماز پس نموده شد عبد اللہ بن زید را که از قبیله انصار بود بعد ازان از بنی

الحارث بن الخزرج بود که قبیله خرد است از میان انصار دو چوب در خواب پس گفت این دو چوب مشابه است با نچه اراده

کرده است رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس گفته شد او را یعنی فرشته گفت آیا اذان نمیگوئید برائے نماز پس آمد عبد اللہ بن زید

پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وقتیکه بیدار شد پس عرض نمود بجناب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آن خواب را پس امر

فرمود آنحضرت صلعم باذان بهتر چیزی که هست اذان و اقامت است باجماع مسلمین از شعائر اسلام است پس اگر اهل شهرے اصرار

کنند بر ترک اذان و اقامت سلطان را میباید که با آن جماعه قتال کند و در حدیث صحیح آمده کان اذا غزا قوما لم یکن یغیر علیهم

حتی یصبح فینظر فان سمع اذانا کف عنهم وان لم یکن یسمع اغار علیهم و اگر شخصے بغیر اذان و اقامت نماز گذارد اعاده بر وے

واجب نیست نزدیک جمهور علماء و مذهب عطاء بن یسار و مجاهد بن جبیر آنست که اگر اقامت را فراموش کند اعاده نماز

لازم میشود واللہ اعلم **باب فضل الاذان** باب در بیان فضیلت اذان **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن

ابی هریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا نودی للصلوۃ ادبر الشیطان له ضراط حتی لا یسمع النداء فاذا

قضی النداء اقبل حتی اذا ثوب بالصلوۃ ادبر حتی اذا قضی التثویب اقبل حتی یخطر بین المرء و نفسه یقول اذکر کذا

واذکر کذا لما لم یکن یذکر حتی یظل الرجل ان یدری کم صلی هر آئینه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چون بانگ گفته

میشود برائے نماز پشت میدهد شیطان در آن حال که او را ضراط است تا آنکه نشنود بانگ نماز را پس چون تمام کرده

میشود بانگ نماز را متوجه میشود بسوے مصلے تا چون اقامت گفته شود باز پشت داده میگریزد تا چون اخر کرده شود

اقامت را پیش می آید تا آنکه حاری میشود درمیان مرد و نفس او مے آید یعنی این مرد با نفس خود مقرر کرده بود که

حدیث نفس را جو و نمی شیطان درمیان وے و نفس او مے آید تا آن قرار داد را بهم زند میگوید شیطان فلان کار را

یاد کن فلان کار را یاد کن در حق کارے که منجز است که یاد آن کند تا آنکه میشود مرد با این حالت که نمیداند چند رکعت گذارده است

مالک عن سمی مولی ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی صالح السمان عن ابی هریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لو یعلم

الناس ما فی النداء والصف الاول ثم لم یجدوا الا ان یستهموا علیه لاستهموا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اگر بدانند

مردمان فضیلتے را که در بانگ نماز و صف اول است بعد ازان رغبت کنند بآن و مناقشه نمایند در آن و نیابند

طریق فیصل کردن مناقشه الا آنکه قرعه زنند بر بانگ نماز و صف اول البته قرعه میزنند **باب صفة الاذان**

والاقامة در بیان کیفیت بانگ نماز و اقامت **مالک** عن عمه ابی سهیل بن مالک عن ابیه انه قال لا اعرف

مسوّی ۱ه **قلت** اکثر اهل العلم علی افراد الاقامة الا کلمة قد قامت الصلوٰة فانها تثنی والشافعی قال بالترجیع فی الاذان ولم یقل به احمد وقال ابو حنیفة لا ترجیع فی الاذان والاقامة مثنی مثنی ۱۲ ۲ه **قلت** وعلیه اکثر اهل العلم ۱۲

شیئًا مما ادرکت علیه الناس الا النداء بالصلوٰة مالک بن ابی عامر جد امام مالک گفت نشناسم چیزے از آن چیزہا که یافتم بر آن مردمان را مگر بانگ نماز یعنی در ہر چیزے نہادن و تغیر راه یافته است الا اذان که در زمان مالک بن ابی عامر ہمان اسلوب میگفتند که در زمان صحابه بود قال یحیی سئل مالک تثنیة النداء والاقامة فقال لم یبلغنی فی النداء والاقامة الا ما ادرکت الناس علیه فاما الاقامة فانها لا تثنی وذلک الذی لم یزل علیه اهل العلم ببلدنا ۱ه سوال کرده شد مالک را از دو دو بار گفتن کلمات اذان و اقامت پس گفت نرسیده است بمن در باب اذان و اقامت چیزے مگر آنچه یافتم مردمان را بر آن اما اقامت پس آنکه یکے دو دو بار گفته نشود و اینست آنچه ہمیشه بودند بر وے اہل علم در شہر ما مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه اہل حرمین و اہل شام و یمن و مصر متفق اند بر آنکه کلمات اقامت را یک یک بار باید گفت الا لفظ قد قامت الصلوٰة که جمیع آنرا دو بار گفته اند و در روایتے از ابو محذوره آمده است بتثنیه اقامت و آنچه معمول خاندان او بود تا زمان امام شافعی افراد اقامت است والله اعلم و اما اذان پس بعض احادیث دلالت میکنند بر ترجیع و بعضے بر غیر ترجیع و تحقیق نزدیک بنده آنست که اختلاف در احرف اذان مثل اختلاف در احرف قرآن است کلها شاف کاف و لهذا مالک متعرض ترجیع و غیر آن نشد **باب** استحباب قول الصلوٰة خیر من النوم فی نداء الصبح ۲ه در بیان مستحب بودن کلمه الصلوٰة خیر من النوم در اذان صبح

مالک انه بلغه ان المؤذن جاء عمر بن الخطاب یؤذنه لصلوٰة الصبح فوجده نائمًا فقال الصلوٰة خیر من النوم یا امیر المؤمنین فامره عمر ان یجعلها فی نداء الصبح خبر رسید بمالک که مؤذن آمد پیش عمر بن الخطاب خبردار میکرد او را برائے نماز صبح پس یافت او را بخواب رفته پس گفت نماز بہتر است از خواب اے امیر المؤمنین پس امر کرد او را حضرت عمر که داخل کند این کلمه را در اذان صبح مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه که مستحب است در بانگ صبح زیادت الصلوٰة خیر من النوم دو بار و امام مالک ابتداء این کلمه از حضرت عمر ذکر کرده است و در حدیث ابی محذوره آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند فان کان صلوٰة الصبح قلت الصلوٰة خیر من النوم الصلوٰة خیر من النوم و احتمال دارد که مؤذن عمر ترک کرده باشد این کلمه را در نفس اذان و بعد از آن گفته پس حضرت عمر امر کرد بادخال این کلمه در نفس اذان تا بر وجه سنت ادا شود **باب** من صلی فی بیته جماعة تکفیه الاقامة کسیکه نماز گذارد در خانهٔ خود با جماعت کفایت میکند او را اقامت قال یحیی سئل مالک عن قوم حضور ارادوا ان یجمعوا المکتوبة فارادوا ان یقیموا ولا یؤذنوا قال مالک ذلک مجزی عنهم وانما یجب النداء فی مساجد الجماعات التی یجمع فیها الصلوٰة ۳ه سوال کرده شد مالک را از حکم جماعهٔ حاضرین که اراده کنند ادا کردن نماز فریضه و از نماز جماعت یعنی در خانه پس خواستند که اقامت گویند و اذان نگویند گفت مالک آن اقامت کفایت کننده است از ایشان و جز این نیست که واجب است اذان گفتن در مسجدہا جماعات که بجماعت گذارده میشود در آن مساجد نماز مترجم گوید همین است مذہب ابو حنیفه و ظاہر مذہب شافعی نیست

مسوّی (بقیہ ص۳۳) **۵۳ قلت** وعلیہ ابو حنیفۃ وظاهر مذهب الشافعی انہ یسن لہ الاذان والاقامۃ سواء ۱۲

۵۱ قلت وعلیہ اهل العلم یستحبون رفع الصوت بالاذان ما امکنہ مالم یُجهدہ قال الشافعی الا بمسجد وقعت

فیہ جماعۃ ۱۲ **۵۲ قلت** قال اهل العلم الا فی الحیعلتین فیقول لا حول ولا قوۃ الا باللہ ۱۲ **۵۳ قلت** وعلیہ

الشافعی وقال ابو حنیفۃ لا یُحتَسب بالاذان قبل طلوع الفجر ۱۲ - + - + - + -

کہ اذان واقامت ہر دو برائے وے مسنون است **باب** فضل رفع الصوت بالاذان باب در فضیلت بلند کردن

آواز در اذان **مالک** عن عبد الرحمٰن بن عبد اللہ بن عبد الرحمٰن بن ابی صعصعۃ الانصاری ثم المازنی عن ابیہ انہ اخبرہ

ان ابا سعید الخدری قال لہ انی اراک تحب الغنم والبادیۃ فاذا کنت فی غنمک او بادیتک فاذنت بالصلاۃ

فارفع صوتک بالنداء فانہ لا یسمع مدی صوت المؤذن جن ولا انس ولا شیء الا شهد لہ یوم

القیامۃ قال ابو سعید انی سمعتہ من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ۵۱ ابو سعید خدری گفت عبد اللہ را

ہر آئینہ من می بینم ترا کہ دوست میداری رمہ گوسفندان را وصحرا را پس چون باشی میان رمہ خود یا صحرائے خود پس

بانگ دہی بنماز پس بلند کن آواز خود را ببانگ زیرا کہ ہر آئینہ نمیشنود تا آخر مسافت آواز مؤذن ہیچ جن ونہ آدمی ونہ ہیچ

چیز مگر گواہی دہد برائے مؤذن روز قیامت گفت ابو سعید شنیدم این را از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مترجم گوید جمہور اہل علم

مستحب داشتہ اند بلند کردن آواز را ببانگ وشافعی گفتہ مگر در مسجدیکہ یکبار بجماعت نماز خواندہ باشند والحال بار دیگر

جماعت میکنند مسنون است اذان لکن آواز بلند نکند **باب** یستحب ان یقول السامع مثل ما یقول المؤذن مستحب است کہ

بگوید شنوندہ اذان مانند آنچہ میگوید مؤذن **مالک** عن ابن شهاب عن عطاء بن یزید اللیثی عن ابی سعید الخدری ان رسول

اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما یقول المؤذن ۵۲ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چون بشنوید بانگ نماز را

بگوئید مانند آنچہ میگوید مؤذن مترجم گوید رضی اللہ عنہ وارضاہ در بعض احادیث وارد شدہ است کہ بجائے حیعلتین

لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بگوید وچون مؤذن قد قامت گوید سامع را باید کہ اقامها اللہ وادامها گوید چنانچہ در حدیث

مرفوع آمدہ **باب** یستحب الدعاء عقیب الاذان مستحب است دعا کردن بخیر دنیا وآخرت بعد اذان **مالک** عن

ابی حازم بن دینار عن سهل بن سعد الساعدی انہ قال ساعتان تفتح لهما ابواب السماء وقل داع ترد علیہ دعوتہ حضرۃ

النداء للصلوۃ والصف فی سبیل اللہ سهل بن سعد گفت دو ساعت است کہ کشادہ کردہ میشود دران دو ساعت

دروازہ ہائے آسمان وکم دعا کنندہ باشد کہ رد کردہ شود دعائے او بحضور بانگ نماز ودر صف ہا در راہ خدا مترجم

گوید رضی اللہ عنہ وارضاہ در بعضے احادیث بتعیین لفظ دعا وارد شدہ اللهم رب هذہ الدعوۃ التامۃ الخ **باب** التاذین للصبح

فی وقت السحر در بیان گفتن اذان برائے نماز صبح در وقت سحر قال یحیی وقال مالک لم یزل الصبح ینادی لها قبل

الفجر فاما غیرها من الصلوات فانا لم نرها ینادی لها الا بعد ان یحل وقتها ۵۳ گفت مالک ہمیشہ نماز صبح بانگ کردہ شود

مسوّی | ۵۱ قلت وعليه اهل العلم قال الشافعى ترك الاذان فى السفر اخف منه فى الحضر ۱۲ ۵۲ قلت هو القول الجديد للشافعى ۱۲
۵۳ قلت القول الجديد للشافعى انه يقيم لها ولا يؤذن وقال ابوحنيفة يؤذن ويقيم هو القول القديم للشافعى ۱۲

برائے آں پیش از طلوع فجر صادق واما غیر صبح از نمازہا پس ہر آئینہ ما ندیدیم کہ بانگ گفتہ بشود برائے آں مگر بعد از ان
کہ در آید وقت او مترجم گوید رضی اللہ عنہ وارضاہ مذہب شافعی ہمین ست و ابوحنیفہ میگوید معتبر نیست بانگ پیش از طلوع فجر
باب يستحب للمسافر ان يؤذن من غير توكيد والاقامة آكد من الاذان مستحب است مسافر را کہ اذان گوید از غیر تاکید
یعنی سنت مؤکدہ نیست و اقامت فی الجملہ مؤکد تر است بہ نسبت اذان **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان
لا يزيد على الاقامة فى السفر الا فى الصبح فانه كان ينادى فيها ويقيم وكان يقول انما الاذان للامام الذى يجتمع اليه الناس
عبد اللہ بن عمر زیادہ نمیکرد بر اقامت در سفر مگر در نماز صبح پس ہر آئینہ او ندا میکرد در نماز صبح و اقامت میگفت و میگفت اذان
لازم ست برائے امام کہ جمع بشوند پیش او مردمان **مالك** عن هشام بن عروة ان اباه قال له اذا كنت فى سفر
فان شئت ان تؤذن وتقيم فافعل وان شئت فاقم ولا تؤذن[51] عروہ گفت ہشام را چون در سفر باشی اگر خواہی کہ اذان بگوئی و
اقامت کنی بکن و اگر خواہی تنہا اقامت گو و اذان مگو مترجم گوید ہمین ست مذہب علماء شافعی گفتہ ترک الاذان فى السفر
اخف منه فى الحضر زیرا کہ در شرع سفر را خاصیتے نہادہ اند کہ تخفیف عبادات میکند چنانچہ در اباحت قصر و افطار و سقوط
سنن تاثیر کردہ **باب** يستحب للمنفرد فى الفلاة ان يؤذن من غير تاكيد مستحب است منفرد را در بیابان کہ اذان بگوید
و مؤکد نیست **مالك** باسناده عن ابى سعيد الخدرى انه قال اذا كنت فى غنمك او باديتك فاذنت بالصلوة
فارفع صوتك بالنداء ابو سعید خدری گفت وقتیکہ باشی تو در رمہ گوسفندان خود یا در بادیہ خود پس اذان بگو برائے نماز پس بلند
کن آواز خود را **مالك** عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب انه كان يقول من صلى بارض فلاة صلى عن يمينه وعن
شماله ملك فان اذن واقام الصلوة صلى وراءه ملائكة امثال الجبال[52] سعید بن المسیب میگفت ہر کہ نماز گذارد بزمین صحرا نماز
گذارد جانب دست راست او یک فرشتہ و جانب دست چپ او یک فرشتہ پس اگر اذان گوید و اقامت کند نماز گذارند
پس پشت او از فرشتگان جماعات بسیار مانند کوہہا **باب** فى الاقامة للفائتة باب در بیان اقامت گفتن برائے نماز
فوت شدہ **مالك** عن زيد بن اسلم فى قصة التعريس وامر رسول الله صلى الله عليه وسلم بلالا ان ينادى بالصلوة او يقيم
مالك عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب فى قصة التعريس ثم امر رسول الله صلى الله عليه وسلم بلالا فاقام الصلوة[53] ترجمہ بالا
گذشت و در روایت زید بن اسلم شک وارد شدہ است کہ آنحضرت بلال را باذان فرمودند یا باقامت و در روایت
سعید بن المسیب ذکر اقامت آمدہ است بغیر شک بالجملہ اقامت مؤکد تر است و اذان نیز در حق فائتہ بدعت نیست
واللہ اعلم مسئلہ ابوحنیفہ رحمہ اللہ قائل است بآنکہ اذان و اقامت ہر دو برائے نماز قضا سنت است و ہمین است
قول قدیم شافعی **باب** وجوب استقبال الكعبة فى الصلوة باب در بیان فرضیت رو آوردن بجانب کعبہ در نماز

مسوّی | ١ه **قلت** القبلة هي الجهة التي يشترط استقبالها في الصلوة فلما نزل فلنولينك قبلة ترضها كان استقبال الكعبة شرطا وفي الحديث دليل على ان حكم النسخ لا يلزم الانسان قبل بلوغ الخبر اليه وعلى ان من صلى الى جهة بالاجتهاد ثم بان له يقين الخطاء فانه لا يعيد وهو قول اكثر اهل العلم واحد قولي الشافعي ١٢ - -

قال الله تعالى قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ هر آئینه امی بینیم گشتن روے ترا در جانب آسمان یعنی بتوقع نزول جبرئیل باستقبال قبله پس البته متوجه خواهیم ساخت ترا بقبله که رضامند شوی بآن پس متوجه کن روئے خود را بجانب مسجد الحرام وهر جا که باشید اے مسلمانان متوجه سازید روئے خود را بجانب مسجد حرام مترجم گوید قبله جهتے را گویند که در نماز روئے بآن جهت باید کرد واول آنکه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بمدینه مشرفه نزول فرمود توجه بجانب بیت المقدس نمود و آرزو میکرد که کعبه قبله وے باشد پس خدائے تعالیٰ تمنائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم روا ساخت و آیت فرستاد که متوجه بجانب مسجد الحرام شود ومسلمانان وهر جا که باشند در شهرها یا در بیابانها یا در دریاها باید که در نماز روئے بمسجد الحرام کنند **مالك** عن عبد الله بن دينار عن عبد الله ابن عمر انه قال بينا الناس بقباء في صلوة الصبح اذ جاءهم آت فقال ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قد انزل عليه الليلة قرآن وقد امر ان يستقبل الكعبة فاستقبلوها وكانت وجوههم الى الشام فاستداروا الى الكعبة عبد الله بن عمر گفت در آن وقت که مردمان در مسجد قبا بودند در نماز صبح ناگهان آمد بایشان آینده پس گفت هر آئینه رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شد بروے شب آیتے از قرآن وهر آئینه امر کرده شد آنحضرت را صلی الله علیه وسلم که رو بکعبه کنند پس شما رو بکعبه کنید بود روئے ایشان بجانب شام یعنی بیت المقدس پس بازگشتند بسوئے کعبه در اثنائے نماز **مالك** عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب انه قال صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد ان قدم المدينة ستة عشر شهرا نحو بيت المقدس ثم حولت القبلة قبل بدر بشهرين نماز گذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعد ازان که تشریف آورد بمدینه مشرفه شانزده ماه بجانب بیت المقدس بعد ازان تغییر داده شد قبله را پیش از غزوهٔ بدر بدو ماه مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه خدائے عزوجل معین گردانید قبله برائے ما کعبه را و معلوم ست که مشاهده آن بجز حاضرین را میسر نیست و در صورت عدم مشاهده بجز دلائل قطعیه یا قرائن ظنیه پے نتوان برد و دلیل قطعی در هر حال میسر نیست پس بطریق اقتضا فهمیده شد که در حال غیم واختفاء دلائل بقرائن ظنیه تمسک توان نمود واز قصهٔ اهل قبا معلوم شد که تا وقتیکه بما خبر حکمے از احکام شرعیه نرسیده است ما ماخوذ نیستیم ونیز معلوم شد که اگر قبله بتحری مقرر کنیم و بعد ازان خطائے آن تحری بیقین معلوم شد خواه در نماز خواه بعد ازان اعاده لازم نیست زیرا که حکم استقبال کعبه در شب نازل شده بود واهل قبا بگمان آنکه حکم سابق باقی ست در یک رکعت استقبال بیت المقدس کردند ومن بعد خطائے آن گمان بیقین ظاهر گردید پس توجه بکعبه کردند و بنا نمودند و استیناف نکردند والله اعلم

باب قبلة من غاب عن مكة جهتها قبله کسیکه دور ست از مکه طرف قبله است **مالك** عن نافع عن عمر بن الخطاب قال ما بين المشرق

مسوّی | ۵۱ قلت هذا بالنسبة الى اهل المدينة ثم قال الشافعي المطلوب بالاجتهاد عين الكعبة فان بان انه كان
منحرفا يمنة او يسرة والجهة واحدة فلا اعادة عليه ثم قال ابو حنيفة المطلوب بالاجتهاد جهة الكعبة ۱۲ ۵۲ قلت وعليه اكثر اهل العلم ۱۲

والمغرب قبلة اذا توجه قبل البيت ۵۱ عمر بن الخطاب گفت درمیان مشرق و مغرب قبله است چون روے آورده شود بطرف
خانه کعبه یعنی بنسبت اهل مدینه اگر مغرب را بجانب دست راست گذاشته شود و مشرق را بجانب دست چپ و همین است
معنی رو آوردن بجانب کعبه استقبال کعبه متحقق شد اگرچه درینجا جهات بسیار پیدا میشود که توجه بآن ممکن است و قید اذا توجه قبل
البیت احتراز است ازانکه پشت بجانب قبله کند و دست راست بسوے مشرق و دست چپ جانب مغرب گذارد والله اعلم
مسئله طلب معرفت قبله بچند وجه باشد ابصار و دلیل عقلی قطعی و اخبار مجازی که سلف بنا کرده اند و قول صدوق که ازین سه
خبر دهد و اجتهاد بدلائل ظنیه و تقلید کسیکه باجتهاد قبله را شناخته باشد و تا سه وجه اول میسر باشد بغیر آن التفات نباید کرد و تا قول
صدوق و اجتهاد میسر آید بتقلید نباید رفت و صحیح آنست که واجب نیست تجدید اجتهاد برائے هر نماز سے الا نزدیک عروض شبه
که دلیل را برهم میزند مسئله اسهل طرق معرفت قبله که در سفر بکار آید آنست که در مساجد یکه مسلمانان ثقات برقبله راست
کرده باشند در وقت ظهر و وقت عصر که آفتاب بربع اخیر از فلک فرود و سایه را امتحان کنند که از قبله بکدام جانب مے افتد
و آنرا یاد گیرند و در صحرا در حضور آفتاب بایستند و جائیکه سایه مے افتد معین نمایند و بهمان جانب از سایه که یاد گرفته بودند
استقبال کنند و در وقت فجر و مغرب و عشا فجر صادق و طلوع و غروب آفتاب و شفق احمر را ملاحظه نمایند که از قبله کدام
جانب است و همان نسبت را در صحرا بکار برند و حکم آن مساجد تا وقتے بیندان برد که مسافت بعیده نشده است و چون ده منزل
دوازده منزل ازان مساجد دور رفته اند مساجد شهر دیگر را امتحان باید کرد باب تسقط فرضية القبلة عن الخائف وعن المسافر
المتنفل على الدابة ساقط میشود فرضیت استقبال قبله از شخصیکه ترسنده باشد از عدو یا غیر او و از مسافریکه نماز نفل میگزارد
بر دابه مالک باسناده ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يصلي على راحلته في السفر حيث ما توجهت به آنحضرت صلی الله علیه
وسلم نماز میگذارد بر شتر سواری خود در سفر بهر طرفیکه متوجه میگردانید آن شتر آنحضرت صلعم را مالک باسناده عن ابن عمر قال
فان كان خوف هو اشد من ذلك صلوا رجالا قياما على اقدامهم او ركبانا مستقبلي القبلة او غير مستقبليها ۵۳ ابن عمر گفت پس اگر
خوف زیاده تر ازین باشد بگذارند پیاده روند و ایستاده بر پاے خود یا سوار رو بقبله شده یا غیر رو بقبله شده باب فضل الصلوة
في المسجد الحرام ومسجد النبي صلى الله عليه وسلم این باب در بیان فضیلت و مزیت ثواب نماز در مسجد کعبه و مسجد آنحضرت صلعم مالک
عن زيد بن رباح وعبيد الله بن ابي عبد الله الاغر عن ابي عبد الله الاغر عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال صلوة في مسجدي هذا خير من الف صلوة فيما سواه الا المسجد الحرام رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود یک نماز در مسجد من
بهتر از هزار نماز است در جائیکه سواے آن باشد الا مسجد حرام یعنی بهتر است از غیر مسجد حرام و مسجد حرام یا بهتر است از وے
یا مساوی ست با وے مالک عن خبيب بن عبد الرحمن عن حفص بن عاصم عن ابي هريرة او عن ابي سعيد الخدري ان رسول الله

مسوّى | ١٥ قلت قيل معنى هذا الحديث ان الصلوٰة في ذلك الموضع والذكر فيه يؤدي الى روضة من
رياض الجنة ومن لزم العبادة عند المنبر يسقى من الحوض وقيل معناه ان ما بين منبره وبيته حذاء روضة
من رياض الجنة ١٢ ٥٢ قلت مدلول هذا الحديث ان يكون شد الرحال الى غيرها لمعنى القربة وتخصيصها كان
منهياً عنه ولعل الحكمة فيه سد الصد عما كان اهل الجاهلية يفعلونه من اختراع مواضع يعظمونها بآرائهم ولم ار للعلماء تصريحاً بهذا والله اعلم

صلى الله عليه وسلم قال ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة ومنبري على حوضي رسول الله صلى الله علیه وسلم فرمود مسافتیکه
میان خانه من و منبر من است مرغزاری است از مرغزارهای بهشت و منبر من ایستاده است بر لب حوض من **مالك** عن عبد الله بن ابي بكر
عن عباد بن تميم عن عبد الله بن زيد المازني ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة ٥١
فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم مسافتی که میان خانه من و میان منبر من است مرغزاری است از مرغزارهای بهشت مترجم گوید
رضی الله عنه وارضاه که باین سیاق احادیث دیگر نیز آمده است الجنة تحت ظلال السيوف عائد المريض على مخارف الجنة ومراد
ازآن سیاق آنست که هرکه التزام کند عبادت درین مقام برسد به بهشت و برسد بحوض کوثر ونظیر آن از کتاب الله انما یاکلون
فی بطونهم نارا **باب لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد** بسته نشود پالانها بر پشت شتران یعنی سفر کرده نشود مگر بسوی سه مسجد

مالك عن يزيد بن عبد الله بن الهاد عن محمد بن ابراهيم بن الحارث التيمي عن ابي سلمة بن عبد الرحمن
عن ابي هريرة قال لقيت بصرة بن ابي بصرة الغفاري فقال من اين اقبلت فقلت من الطور فقال لو ادركتك قبل
ان تخرج اليه ما خرجت سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا تعمل المطي الا الى ثلاثة مساجد الى المسجد الحرام والى مسجدي هذا والى مسجد ايلياء او
بيت المقدس يشك ٥٣ گفت ابوهریره ملاقات کردم با بصره بن ابی بصره غفاری پس گفت مرا از کجا آمدی گفتم از طور گفت اگر دریافتمی
ترا پیش از آنکه برآئی بسوی آن بیرون نه آمدی بسوی آن یعنی ترا منع کردمی که بیرون مے آمدی شنیدم از آن
حضرت صلی الله علیه وسلم که میفرمود پالان بکار برده نشود سوار بهار یعنی سفر کرده نشود مگر بسوی سه مسجد بسوی مسجد حرام یعنی مسجد مکه
که کعبه در آن واقع است و بسوی مسجد من که اینست و بسوی مسجد شهر ایلیا یا گفت بیت المقدس وهر دو یکیست لغوی گفته
است تخصیص این مساجد برای آنست که این مساجد انبیاست علیهم الصلوات والتسلیمات و بار امر کرده اند باقتدا بایشان پس
اگر کسی نذر کند که نماز گذارد در مسجدی از این مساجد سه گانه لازم میشود که برود وآن مسجد و نماز گذارد آنجا پس اگر گذارد در غیر این
مساجد خارج نمیشود از عهده نذر خود و اگر نذر کند که نماز گذارد در مسجدی سوای این مساجد سه گانه متعین نمیشود آن مسجد
پس بروی واجب است که نماز گذارد هر جاکه خواهد مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه تحقیق درینجا آنست که در جاهلیت سفر میکردند
بمواضع متبرکه بزعم خویش پس آنحضرت صلعم سد باب تحریف فرمود و سفر را برای مواضع متبرکه غیر مساجد بقصد خصوصیت تبرک
بآن مواضع منع فرمود تا امر جاهلیت رواج نگیرد آیا نمی بینی که بصره غفاری نهی را شامل طور داشت و ابوهریره را از طور منع
کرد والله اعلم **باب فضل القعود في المسجد لانتظار الصلوة والمشي اليه** بیان فضیلت نشستن در مسجد بجهت انتظار نماز و راه رفتن

مسوّی | له قلت علیه اهل العلم وفی الهدایة انه من دخل مسجدا قد اُذّن فیه یکره له ان یخرج حتی یصلی الا اذا کان ینتظم به امر جماعة ۱۲

بسوے آن مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الملائکة تصلی علی
احدکم ما دام فی مصلاه الذی یصلی فیه ما لم یحدث اللهم اغفر له اللهم ارحمه قال یحیی قال مالک لا اری قوله ما لم یحدث الا الاحداث
الذی ینقض الوضوء رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر آئینه فرشتگان درود میفرستند بر یکے از شما تا وقتیکه در جاے نماز گذاردن
خود است آنجائیکه نماز گذارده است در آنجا تا وقتیکه بحدث نشده است میگویند بار خدایا بیامرز اورا بار خدایا رحم کن بروے
گفت مالک نمی بینم یعنی قول او ما لم یحدث مگر حدثے که می شکنند وضو را مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان
رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یزال احدکم فی صلوة ما کانت الصلوة تحبسه لا یمنعه ان ینقلب الی اهله
الا الصلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود همیشه هست یکے از شما در نماز تا وقتیکه نماز بند کرده است اورا منع نمیکند اورا
از آنکه باز گردد بسوے اہل خود مگر نماز مالک عن العلاء بن عبد الرحمن بن یعقوب عن ابیه عن ابی هریرة ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال الا اخبرکم بما یمحو الله به الخطایا ویرفع به الدرجات اسباغ الوضوء عند المکاره وکثرة الخطا الی
المساجد وانتظار الصلوة بعد الصلوة فذلکم الرباط فذلکم الرباط فذلکم الرباط رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود آیا خبر ندہم شما را بعملے که محو کند خدا تعالی بسبب آن عمل گناهان را و بلند کند بسبب آن عمل درجات را تمام کردن وضو وقت
نزدیک شتقهها یعنی بسبب سردی و بسیار گام زدن بسوے مسجدها و انتظار نماز بعد یک نماز پس اینست رباط پس اینست رباط پس اینست
رباط یعنی آنچه امر واقع شده است در آیت یا ایها الذین آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلکم تفلحون و رباط در اصل
مهیا داشتن اسپ براے جهاد است و مراد اینجا آنست که حبس کردن نفس بانتظار نماز نوعیست از جهاد **باب لا یخرج
الانسان من المسجد بعد النداء الا ان یرید الرجوع** بیرون نیاید هیچکس از مسجد بعد از اذان مگر وقتیکه اراده داشته باشد
باز آمدن مالک انه بلغه ان سعید بن المسیب قال یقال لا یخرج احد من المسجد بعد النداء الا احد یرید الرجوع
الیه الا منافق سعید بن المسیب گفت که گفته میشود بیرون نه برآید کسے از مسجد بعد اذان مگر منافق مگر کسیکه خواسته باشد
باز رجوع کردن یعنی براے تهیه وضوء و استنجا برآید و میخواهد که رجوع کند بمسجد **باب استحباب ان یصلی رکعتین عند
دخول المسجد** باب در استحباب آنکه دو رکعت نماز گذارد وقتیکه داخل شود در مسجد مالک عن عامر بن عبد الله
بن الزبیر عن عمرو بن سلیم الزرقی عن ابی قتادة الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا دخل
احدکم المسجد فلیرکع رکعتین قبل ان یجلس رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود چون داخل شود یکے از شما مسجد
باید که بگذارد دو رکعت پیش از آنکه بنشیند مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن ابی سلمة بن عبد الرحمن انه
قال له الم ار صاحبک اذا دخل المسجد یجلس قبل ان یرکع قال ابو النضر یعنی بذلک عمر بن عبید الله و
یعیب ذلک علیه ان یجلس اذا دخل المسجد قبل ان یرکع قال یحیی قال مالک و ذلک حسن ولیس بواجب ابو سلمه گفت بابی النضر

مسوّى (بقیه ص۸۹) ۵ قلت علیه اهل العلم وهو عندهم على الاستحباب ۱۲ له قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ - ۱۰

آیا ندیدم صاحب ترا وقتیکه داخل میشود مسجد را مے نشیند پیش از آنکه نماز گذارد و گفت ابو النضر مراد میداشت باین اشاره
عمر بن عبید الله را و عیب میکرد این را بر وے که می نشیند وقتیکه داخل میشود مسجد پیش از آنکه نماز گذارد و گفت مالک و این
مستحب است و واجب نیست والله اعلم **باب** کراهیة البیع والشراء واللغط والشعر وما فی معناه فی المسجد باب در مکروه
بودن خرید و فروخت و کلام بیفائده و شعر خواندن و آنچه در حکم آنست در مسجد **مالک** انه بلغه ان عطاء بن یسار کان
اذا مر علیه بعض من یبیع فی المسجد دعاه فسأله ما معك وما ترید فان اخبره انه یرید ان یبیعه قال
علیك بسوق الدنیا فانما هذا سوق الآخرة عطاء بن یسار بود باین صفت که چون میگذشت بر وے بعض
آنانکه بیع میکنند در مسجد طلب میداد او را پس سوال میکرد از چیزیکه با وے است و از چیزیکه میخواهد پس اگر خبر میداد او را که وے
میخواهد این چیز را بفروشد عطا میگفت لازم گیر بازار دنیا را پس جز این نیست که این مسجد بازار آخرت است **مالک** انه
بلغه ان عمر بن الخطاب بنى رحبة فی ناحیة المسجد تسمى البطیحاء وقال من کان یرید ان یلغط او ینشد شعرا او
یرفع صوته فلیخرج الى هذه الرحبة له النشد رفع الصوت الانشاد رفع الصوت بالشعر عمر بن الخطاب بنا کرد جائے فراخ بی سقف
در گوشه مسجد نامیده میشد او را بطیحا گفت هر که خواسته باشد که کلام لایعنی گوید یا بآواز بلند خواند شعر را یا بلند کند آواز خود را باید که
برآید بسوے این رحبه **باب** کراهیة البزاق فی المسجد ونحوه الى القبلة باب در مکروه بودن آب دهن انداختن در مسجد و
بجانب قبله **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلى الله علیه وسلم ان رسول الله صلى الله علیه وسلم
رای فی جدار القبلة بصاقا او مخاطا او نخامة فحکه رسول الله صلى الله علیه وسلم رسول الله صلی الله علیه وسلم
دید در دیوار مسجد که بجانب قبله بود آب دهن را یا آب بینی را یا بلغمی را که از سینه برآمده بود پس حک کرد آنرا **باب** کراهیة
دخول المسجد لمن اکل الثوم باب در کراهت داخل شدن مسجد کسے را که سیر خورده است **مالک** عن ابن شهاب عن سعید بن
المسیب ان رسول الله صلى الله علیه وسلم قال من اکل من هذه الشجرة فلا یقرب مساجدنا یؤذینا بریح الثوم
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر که بخورد ازین درخت پس باید که نزدیک نشود بمساجد ما ایذا خواهد داد ما را ببوے سیر
بغوی گفته است که جمعے اکل ثوم را از اعذار ترک جماعت گفته اند بتحقیق این عذر نیست بلکه زجر است
او را که از آنکه تناول کند ثوم را در وقتے که مسجد میباید رفت **باب** جواز النوم فی المسجد فالنوم لا یؤذی المصلین وجواز الاستلقاء
ووضع احدى رجلیه على الاخرى فالم یخش انکشاف العورة باب در بیان جائز بودن خواب در مسجد وقتیکه ایذا ندهد نماز
کنندگان را و رخصت در از کشیدن در حالیکه نهاده باشد یکپاے را بر پاے دیگر وقتیکه نترسد از ظاهر شدن عورت
مالک عن ابن شهاب عن عباد بن تمیم عن عمه انه رای رسول الله صلى الله علیه وسلم مستلقیا فی المسجد واضعا احدى
رجلیه على الاخرى عم عباد دید آنحضرت را صلی الله علیه وسلم که دراز کشیده بود بر پشت خود در مسجد نهاده یکے از دو پاے خود

مسوّی | له قلت في الهداية يكره لهن أي للشواب حضور الجماعات ولا بأس للعجوز أن تخرج في الفجر والمغرب والعشاء فلا يخرجن في الصلوات كلها

بر پائے دیگر مالک عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب أن عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان كانا يفعلان ذلك عمر بن خطاب
وعثمان بن عفان میکردند این کار را یعنی استلقاء در مسجد باین صفت که میگذاشتند یک پائے را بر پائے دیگر مترجم گوید رضی الله عنه
وارضاه ازینجا معلوم شد که استلقاء و نوم در مسجد درست است و از احادیث دیگر معلوم شد که مشغول کردن مصلیان درست
نیست و در حدیثے دیگر آمده که آنحضرت صلی الله علیه وسلم نهی کرد از برداشتن یک پائے بر پائے دیگر و علما در وجه تطبیق گفته
اند که عرب ازار غیر سابغ میپوشیدند پس در برداشتن یک پائے بر پائے دیگر خوف انکشاف عورت باشد و لهذا منع کرده شد
پس اگر خوف انکشاف عورت نباشد بآنکه ازار واسع باشد یا سراویل پوشیده باشد هیچ باک نیست والله اعلم باب
لا تمنع النساء من المساجد إذا لم يكن خوف فتنة منع کرده نشود زنان را از دخول در مساجد وقتیکه نباشد بیم فتنه مالک أنه
بلغه عن عبد الله بن عمر أنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تمنعوا إماء الله مساجد الله رسول الله صلی
الله علیه وسلم فرمود منع مکنید کنیزکان خدا را یعنی مسلمات را از مساجد خدا مالک عن يحيى بن سعيد عن عمرة بنت
عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم أنها قالت لو أدرك رسول الله صلى الله عليه وسلم ما
أحدث النساء لمنعهن المسجد كما منعت نساء بني إسرائيل قال يحيى بن سعيد فقلت
لعمرة أومنع نساء بني إسرائيل المسجد قالت نعم حضرت عائشه رضی الله عنها فرمود اگر در می یافتند آنحضرت صلی الله علیه وسلم خصلتے را که پیدا کرده
اند آنرا زنان یعنی بیباکی و بے احتیاطی را البته منع میفرمودند ایشانرا از دخول در مسجد چنانکه منع کرده شد زنان بنی اسرائیل
را گفت یحیی گفتم عمره را آیا منع کرده شده بودند زنان بنی اسرائیل از دخول در مسجد گفت آرے مالک عن يحيى بن سعيد
عن عاتكة بنت زيد بن عمرو بن نفيل امرأة عمر بن الخطاب أنها كانت تستأذن عمر بن الخطاب إلى المسجد فيسكت
فتقول والله لأخرجن إلا أن تمنعني فلا يمنعها [۵۱] عاتکه زن عمر بن الخطاب طلب اذن میکرد از عمر بن الخطاب تا برآید
بسوئے مسجد پس خاموش میشد پس می گفت عاتکه قسم بخدا که خواهم برآمد مگر وقتیکه تو منع میکنی پس منع نمیکرد حضرت عمر اورا
مترجم گوید علما مکروه داشته اند زنان جوان را که در مساجد حاضر شوند و تمسک ایشان حدیث حضرت عائشه است
و رخصت داده اند که عجوز در فجر و مغرب و عشا برآید و بعضے در جمیع صلوات رخصت داده اند والله اعلم باب التي تريد
المسجد لا تمس طيبا باب در بیان آنکه زنیکه اراده دخول مسجد کند لازم است بر وے که استعمال خوشبوئے ننماید مالک
أنه بلغه عن بسر بن سعيد أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا شهدت إحداكن صلاة العشاء فلا تمسن طيبا فرمود رسول الله
صلی الله علیه وسلم وقتیکه اراده کند یکے از شما اے مسلمات که حاضر شود نماز عشا را پس باید که استعمال نکند خوشبو را
باب استحباب اتخاذ مساجد البيوت باب در بیان استحباب بنا ساختن مسجد ها در خانه مالک عن ابن شهاب عن محمود
بن الربيع الأنصاري أن عتبان بن مالك كان يؤم قومه وهو أعمى وأنه قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم إنها تكون الظلمة

مسوّی ۵۱ قلت کذا قال یحیی بن یحیی محمود بن لبید وهو وهم وانما هو محمود بن الربیع ۱۲

۵۲ قلت العطن مبرک الابل حول الماء مربض الغنم محل جلوسها ۱۲ -

والمطر والسیل وانا رجل ضریر البصر فصل یا رسول الله فی بیتی مکانا اتخذه مصلی قال فجاءه رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال این تحب ان اصلی فاشار الی مکان من البیت فصلی فیه رسول الله صلی الله علیه وسلم عتبان بن مالک امامت میکرد قوم خود را ونابینا شده بود هر آئینه او بجناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وسلم عرض نمود کہ ہر آئینہ قصہ اینست کہ میباشد تاریکی شب وباران وسیل ومن مردے ام کہ ناقص است بصر من پس نماز گذار یا رسول اللہ در خانۂ من بجائے تا بگیرم آن مکان را جائے نماز گفت عتبان پس تشریف آورد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس فرمود کجا دوست میداری کہ نماز گذارم پس اشارہ کرد عتبان برائے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بمکانے از خانہ پس نماز گذارد در وے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مترجم گوید مسجد البیت دیگر است ومسجد دار دیگر وہر یکے مسجد نیست یعنی وقف نیست لکن مسجد البیت را حکم مسجد نیست در فضیلت جماعت وحرمت جماع ومسجد الدار را حکم مسجد است در فضیلت جماعت وظاہر آنست کہ در جماع نیز لکن مسجد نیست یحیی بن یحیی درین حدیث وہم کردہ بجائے محمود بن الربیع الانصاری محمود بن لبید گفت واللہ اعلم مالک عن هشام بن عروة عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اجعلوا من صلوتکم فی بیوتکم[۵۱] رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود بکنید بعض نماز خود را در خانہائے خود یعنی نوافل باب کراهیة الصلوة فی اعطان الابل وجوازها فی مرابض الغنم باب در بیان کراہت نماز در نشستگاہ شتران وجائز بودن آن در نشستگاہ گوسفندان مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن رجل من المهاجرین لم یر به باسا انه سأل عبد الله بن عمرو بن العاص اصلی فی عطن الابل فقال عبد الله لا ولکن صل فی مراح الغنم[۵۲] مردے سوال کرد عبد اللہ بن عمرو بن العاص را آیا نماز گذارم در نشستگاہ شتران نزدیک حوض گفت عبد اللہ نہ یعنی جائز نیست ولکن نماز گذار در جائے شب ماندن گوسفندان مترجم گوید مذہب جمہور فقہا آنست کہ نماز در نشستگاہ شتران مکروہ است واعادہ لازم نیست وجمعے قائل شدند بلزوم اعادہ ودر حدیث صحیح نہی وارد شدہ است از نماز گذاردن در مقبرہ وحمام ومزبلہ ومذبح حیوانات ودرمیان شارع عام وبر پشت کعبہ وغیر ازین ہفت موضع تمام زمین محل نماز است بخصوصیت موضع کراہتے حادث نمیشود آرے طہارت مکان شرط است وبخصوصیت آن نیز موجب کراہت وتیز جائز است نماز در بتخانہائے کفار اگر صورتے در انجا نباشد وحضرت علی مکروہ داشتند نماز را در خصف بابل واز ینجا معلوم شد کہ در مواضع ملعونہ داخل شدن وتقرب بعبادات کردن خوب نیست واللہ اعلم باب کراهیة اتخاذ القبور مسجدا باب در بیان کراہیت مسجد ساختن بموضع قبور یعنی در گورستانہا نماز کردن مکروہ است مالک عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اللهم لا تجعل قبری وثنا یعبد اشتد غضب الله علی قوم اتخذوا قبور انبیائهم مساجد گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بار خدایا مگردان قبر مرا بتی کہ

مسوی | ۵۱ قلت الزینة ما واری عورتك ولو عباءة قاله مجاهد والسجد الصلوٰة العباء نوع من الثیاب واحدها عباءة ۱۲

عبادت کردہ شود و بسیار شد غضب خدائیتعالیٰ بر قومیکہ قبور انبیاء خود را مساجد گرفتند **باب وجوب ستر العورة فی الصلوٰة**
باب در فرضیت پوشیدن عورة در نماز قال اللہ تعالیٰ یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد[۵۱] اے فرزندان آدم بگیرید
لباس خود را نزدیک ہر نماز سے مسجد مصدر میمی است بمعنی سجود و بسجود تعبیر میکنند نماز را و ازینجا معلوم میشود کہ لباس شرط
صحت نماز است و حدیث جابر دلالت میکند بر آنچہ اقل لباس ست کہ مرد را در آن نماز باید گذارد و ازار است و معنی ازار
آنست کہ ساتر بدن باشد از ناف تا زانو و حدیث ام سلمہ دلالت میکند بر آنکہ اقل لباسے کہ زن حرہ را میباید کہ در آن
نماز گذارد خمار و کرتہ سابغ است و معنی خمار و کرتہ سابغ آنست کہ ساتر جمیع بدن باشد از موئے سر و ساعدین و
عضدین و خدین و بطن و ظہر و عانہ و سرین و فخذین و ساقین و کعبین و اوائل ظہور قدمین الا کفین و وجہ و اصابع
رجلین و آنچہ بآن نزدیک است واللہ اعلم **مسئلہ** حد ساتر لباسے ست کہ مانع ادراک لون بشرہ گردد زیراکہ در ستر
ہر جامہ کہ باشد از قطن و صوف و کتان و غیر آن کفایت میکند و در حدیث فرمودند لعن اللہ الکاسیات العاریات پس کسو تیکہ
مانع دیدن لون بشرہ نمیشود مانند جامہ رقیق ہلہل النسج یعنی جامہ کہ درمیان خیوط او فصل باشد جائز نیست پس سجد
مذکور استعمال کردہ شد و در طین و بار کہ در تردد است زیراکہ آنرا لباس نمیتوان گفت **باب الصلوٰة فی الثوب الواحد**
باب در جواز نماز گذاردن در یک جامہ **مالك** عن ابن شہاب عن سعید بن المسیب عن ابی ہریرة ان سائلا سأل رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن الصلوٰة فی ثوب واحد فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او لکلکم ثوبان سائلے سوال نمود از
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از نماز در یک جامہ پس فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آیا بدست ہر کسے از شما دو جامہ است
یعنی ہر کسے را دو جامہ ممکن نیست پس اگر نماز در دو جامہ لازم باشد حرج خواہد بود **مالك** عن ہشام بن عروة عن ابیہ عن
عمر بن ابی سلمة انہ رای رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصلی فی ثوب واحد مشتملا بہ فی بیت ام سلمة واضعا طرفیہ علی عاتقیہ
عمر بن ابی سلمة دید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ نماز میگذارد در یکجامہ اشتمال کردہ آنرا در خانہ ام سلمة نہادہ
ہر دو طرف آن ثوب را بر دو منکب خود و اشتمال اینجا آنست کہ یکجانب چادر را از زیر بغل راست برآوردہ بر منکب چپ
اندازد و جانب دیگر را از بغل چپ برآوردہ بر منکب راست اندازد **مالك** عن ابن شہاب عن سعید بن المسیب انہ قال سئل
ابو ہریرة ہل یصلی الرجل فی ثوب واحد فقال نعم فقیل لہ ہل تفعل انت ذلك فقال نعم انی لاصلی فی ثوب
واحد وان ثیابی لعلی المشجب سوال کردہ شد ابو ہریرہ را آیا نماز گذارد مرد در یک جامہ گفت آرے پس گفتہ شد
او را آیا تو میکنی این طور گفت آرے ہر آئینہ من نماز میگذارم در یکجامہ و ہر آئینہ جامہائے من نہادہ میباشد بر سہ پایہ
مالك انہ بلغہ ان جابر بن عبد اللہ کان یصلی فی الثوب الواحد جابر نماز میگذارد در یکجامہ **مالك** عن ربیعة بن ابی
عبد الرحمن ان محمد بن عمرو بن حزم کان یصلی فی القمیص الواحد[۵۲] محمد بن عمرو بن حزم نماز میگذارد در یک پیرہن **باب کیف یصلی**

مسوّی (بقیہ صـ ٩٣) ٥٢ **قلت** الشیب أن یواد تضم وسطہا ویوضع علیہا الثیاب ١٢ ٥١ **قلت** ای ادبار الاشتمال به مخالفا بین طرفیه علی عاتقیه ١٢ ٥٣ **قلت** وعلی هذا اهل العلم علی ان الحرة ان تغطی جمیع بدنها فی الصلوة الا الوجه والکفین وقیل ان کان ظهر قدمیها مکشوفا فصلوتها جائزة قال فی الهدایة هو الاصح قال الشافعی اذا انکشف شیء مما سوی الوجه والیدین فعلیها الاعادة وقال ابو حنیفة اذا انکشف منها اقل من ربع العضو لا اعادة علیها ١٢ + باقی حاشیہ بر صفحہ ٩٥

فی الثوب الواحد چگونہ نماز گذارد در یک جامہ **مالک** انه بلغه عن جابر بن عبد الله ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من لم یجد ثوبین فلیصل فی ثوب واحد ملتحفا به فان کان الثوب قصیرا فلیتزر به ٥١ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ نیابد دو جامہ پس باید کہ نماز گذارد در یک جامہ مشتمل شدہ بآن یعنی جانبے را از زیر بغل راست برآوردہ بر کتف چپ انداز د و جانبے را از زیر بغل چپ برآوردہ بر کتف راست انداز د و این احتراز ست از اشتمال صماء کہ جامہ را در گلو گرہ زند و دو دست در میان جامہ باشد پس اگر چادر بردارد کشف عورت لازم آید و اگر نہ بردارد دو دست در میان او بستہ باشد پس اگر جامہ کوتاہ باشد پس ازار بندد آنرا باب اقل ما یجوز للمرأة ان تصلی فیه اقل ثیابیکہ جائز است زن را نماز گذاردن دران **مالک** عن محمد بن زید بن قنفذ عن امه انها سالت ام سلمة زوج النبی صلی الله علیه وسلم ماذا تصلی فیه المرأة من الثیاب فقالت تصلی فی الخمار والدرع السابغ اذا غیبت ظهور قدمیها ٥٣ مادر محمد بن زید سوال کرد ام سلمہ را چہ چیز است آنچہ نماز گذارد در وے زن از قسم جامہای پس گفت نماز گذارد در دامنی و کرتہ کامل وقتیکہ بپوشد پشت قدمہائے خود را **مالک** انه بلغه ان عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم کانت تصلی فی الدرع والخمار حضرت عائشہ نماز میگذارد در کرتہ و دامنی **مالک** عن الثقة عنده عن بکیر بن عبد الله بن الاشج عن بسر بن سعید عن عبید الله الخولانی وکان فی حجر میمونة زوج النبی صلی الله علیه وسلم ان میمونة کانت تصلی فی الدرع والخمار لیس علیها ازار حضرت میمونہ نماز میگذارد در کرتہ و دامنی نبود بروے ازار **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه ان امرأة استفتته فقالت ان المنطق یشق علی افاصلی فی درع وخمار فقال نعم اذا کان الدرع سابغا ٥٢ زنے سوال کرد از عروہ پس گفت ہر آئینہ کمربند دشوار میشود بر من پس آیا نماز گذارم در کرتہ و دامنی پس گفت عروہ آرے وقتیکہ باشد کرتہ دراز یعنی از کعب پایان تر

والله اعلم **مسئلہ** از آیت ولا یبدین زینتهن الا ما ظهر منها مفہوم شد کہ تستر باطن ضروریست نہ ما ظہر و معنی ما ظہر ما ظہر فی العادة است پس مراد از آن وجہ و کفین باشند زیرا کہ ستر آن عادت نیست بخلاف غیر آن و تنقیح خمار و درع سابغ و ساتر غیر وجہ و کفین است و چنین است مذہب علما کہ زن آزاد را واجب میشود پوشیدن تمام بدن غیر وجہ و کفین و بعضے گفتہ اند کہ اگر پشت پا ہم مکشوف باشد جائز است نماز و در ہدایہ گفتہ است کہ ہو الاصح و اگر چیزے سوائے وجہ و کفین مکشوف باشد اعادہ لازم است نزدیک شافعی و ابو حنیفہ گفتہ است کہ اگر کمتر از ربع عضو مکشوف باشد معفو است و اعادہ لازم نیست والله اعلم **باب** کراهیة ان یصلی منطیا فاه باب در کراہت آنکہ نماز گذارد پوشیدہ دہان خود را **مالک** عن عبد الرحمن بن المجبر انه کان یری سالم بن عبد الله اذا رای الانسان یغطی فاه وهو یصلی جبذ الثوب عن فیه جبذا شدیدا حتی ینزعه عن فیه ٥٣ عبد الرحمن بن سالم

مسوی (بقیہ ص ٩٤) ٥٣ قلت قال الخطابی كان من عادة العرب التلثم بالعمائم على الافواه فنهوا عن ذلك في الصلوة ١٢ ٥٤ قلت الخميصة ثوب من خز او صوف معلم الانبجانية بكسر الباء كساء انبجاني منسوب الى منبج مدينة وهي كسوة البياء ١٢ ٥٥ قلت وعليه اهل العلم ١٢

بن عبد الله او وقتیکه می دید آدمی را پوشیده دهان خود را حال آنکه نماز میگذارد میکشید جامه را از دهن او کشیدن سخت بقوت تا آنکه دور میکرد جامه را از دهان او خطابی گفته است که عادت عرب آن بود که در سفر پاره از دستار خود بر دهان مے پیچیدند آنحضرت صلی الله علیه وسلم ازین هیئت در نماز منع فرمود والله اعلم

باب كراهية الصلوة في ثوب يشغل المصلي بحسنه

باب در کراهت نماز گذاردن در جامه که مشغول کند نماز گذارنده را بحسن خود

مالك عن علقمة بن ابی علقمة از عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم قالت اهدى ابوجهم بن حذيفة لرسول الله صلى الله عليه وسلم خميصة شامية لها علم فشهد فيها الصلوة فلما انصرف قال ردي هذه الخميصة الى ابي جهم فاني نظرت الى علمها في الصلوة فكاد يفتنني حضرت عائشه گفت رضی الله عنها که هدیه فرستاد ابوجهم بن حذیفه برای آنحضرت صلی الله علیه وسلم خمیصه شامیه که او را علم بود خمیصه چادریست از خز یا صوف که بر اطراف او علم باشد یعنی کنارے بافته باشند پس حاضر شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آن خمیصه بنماز پس وقتیکه بازگشت بعد فراغ از نماز فرمود حضرت عائشه را که رد کن این خمیصه را بسوے ابوجهم پس هر آئینه من نظر کردم جانب علم او در نماز پس نزدیک بود از آنکه مشغول گرداند مرا

مالك عن هشام بن عروة عن ابيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم لبس خميصة شامية لها علم ثم اعطاها ابا جهم واخذ من ابي جهم انبجانية له فقال يا رسول الله ولم قال اني نظرت الى علمها في الصلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم پوشید خمیصه شامیه که او را علم بود و بعد از آن داد آن خمیصه را بابی جهم و گرفت عوض آن از ابی جهم انبجانیه را از آن او پس گفت ابوجهم یا رسول الله چرا رد کردی خمیصه و اختیار فرمودی انبجانیه را گفت هر آئینه من نظر کردم بسوے علم این خمیصه در نماز انبجانیه جامه ایست ساده منسوب بانبجان یا منبج نام شهریست مترجم گوید ازین حدیث معلوم شد که نماز مفارن حالتے و در جامه و مکانے گذاردن که ظن اشتغال بآن و غفلت از ارکان نماز غالب باشد مکروه است و در حدیث شیخین واقع شده که آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز گذاردند در جامه ابریشمی و بعد از نماز آنرا نزع کردند و فرمودند لا ینبغی هذا للمتقین والله اعلم

باب استحباب اتخاذ السترة للمصلي في الصحراء ونحوها من غير وجوب

باب در استحباب ستره گرفتن کسیکه نماز میکند در صحرا و مانند آن یعنی در جائیکه گذر مردمان میباشد

مالك انه بلغه ان عبد الله بن عمر كان يستتر براحلته اذا صلى عبد الله بن عمر ستره میکرد شتر سواری خود را وقتیکه نماز میگذارد

مالك عن هشام بن عروة ان اباه كان يصلي في الصحراء الى غير سترة [٥٢] عروه نماز میگذارد در صحرا بسوے غیر ستره مترجم گوید در احادیث امر کرده اند باقامت ستره در نماز چون در صحرا یا در گذرگاه مردم نماز خوانده شود و این امر بنا بر استحباب است زیرا که عروة بن الزبیر بغیر ستره در صحرا نماز گذارد و نیز از احادیث معلوم شده که مستحب است نزدیک بودن از ستره بنوعیکه درمیان مصلی و ستره قدر سجود باشد تا بر مردم تنگی نشود و نیز معلوم شد که ستره کم از مؤخرة رحل کفایت میکند و علما تقدیر

مسوّی ۵۱ قلت قال البغوی اتفق اهل العلم علی کراهة المرور بین یدی المصلی فمن فعل فللمصلی دفعه ولا یزید فی اول الامر علی الدفع فان ابی وبخ عنف فهو المراد من المقاتلة فان لم یکن بین یدیه سترة فلیس له دفع المار ۱۲ -

۵۲ قلت قال البغوی اتفق اهل العلم علی کراهیة المرور بین یدی المصلی فمن فعل فللمصلی دفعه فلا یزید فی اول الامر علی الدفع فان ابی وبخ عنف وهو المراد من المقاتلة فان لم یکن بین یدیه سترة فلیس له دفع المار ۱۲ -

کروه اند موخره رحل را آنکه در طول بمقدار یکدست باشد و در عرض بمقدار یک انگشت زیرا که انچه کم ازین ست از دور ظاهر نمیشود و محصل غرض نمیباشد و ظاهر آنست که خط کشیدن یا عصا و شمشیر را در طول انداختن کفایت نمیکند زیرا که صحابه با وجود تیسر این معانی قدر موخرة الرحل را تفتیش نمیوند و این دلیل صریح است بر آنکه غیر وے کفایت نمیکند واللہ اعلم

باب النهی عن المرور بین یدی المصلی والامر بدفع المار باب در منع از گذشتن پیش روئے نماز گذارنده و امر بدفع کردن گذرنده در اثنائے نماز مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن بسر بن سعید ان زید بن خالد الجهنی ارسله الی ابی جهیم یسأله ماذا سمع من رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المار بین یدی المصلی فقال ابو جهیم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو یعلم المار بین یدی المصلی ماذا علیه لکان ان یقف اربعین خیرا له من ان یمر بین یدیه قال ابو النضر لا ادری قال اربعین یوما او شهرا او سنة - زید بن خالد جهنی فرستاد بسر بن سعید را بسوئے ابی جهیم سوال میکرد از وے چه چیز شنیده است از آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حق گذرنده از پیش روئے نماز گذارنده پس گفت ابو جهیم که فرمود رسول علیه السلام اگر بداند گذرنده پیش روئے نماز که چه وبال است بر وے هر آئینه میبود ایستادن او چهل دوره بهتر برائے او از آنکه بگذرد پیش روئے او گفت ابو نضر نمیدانم چهل روز گفت یا چهل ماه یا چهل سال مالک عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان کعب الاحبار قال لو یعلم المار بین یدی المصلی ماذا علیه لکان ان یخسف به خیرا له من ان یمر بین یدیه کعب احبار میگفت اگر بداند گذرنده از پیش روئے نماز گذارنده که چه وبال است بر وے هر آئینه میبود فرو رفتن زمین با او بهتر او را از آنکه بگذرد پیش روئے او مالک عن زید بن اسلم عن عبد الرحمن بن ابی سعید الخدری عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا کان احدکم یصلی فلا یدع احدا ان یمر بین یدیه ولیدرأه ما استطاع فان ابی فلیقاتله فانما هو شیطان رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود وقتیکه نماز میگذارد یکے از شما نگذارد هیچکس را که بگذرد پیش روئے او و باید که دفع کند او را یعنی باشاره یا به تسبیح پس اگر اباکرد یعنی باز نماند گذرنده باید که جنگ کند با او پس جز این نیست که او شیطان است مالک انه بلغه ان عبد الله بن عمر کان یکره ان یمر بین یدی النساء وهن یصلین مکروه میداشت عبد الله بن عمر که بگذرد پیش روئے زنان در الحال که ایشان نماز میگذارند مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان لا یمر بین یدی احد ولا یدع احدا ان یمر بین یدیه عبد الله بن عمر نمیگذشت پیش روئے هیچکس یعنی نماز گذارنده و نمیگذاشت کسے را که بگذرد پیش روئے او مترجم گوید اهل علم متفق اند بر آنکه گذشتن از پیش روئے مصلی مکروه است و اگر کسے بگذرد مصلی را

| له قلت وعليه اهل العلم ۱۲ +

نمیرسد که باشارهٔ خفیفه دفع کند و در اول امر باشاره و تسبیح زیاده نکند و اگر از جانب گذرنده ابا و لجاج ظاهر شود پس این را
میرسد که عنف نماید و همین است مراد از مقاتله و ظاهر است که حقیقت قتل مراد نیست و این حکم وقتی است که مصلی بستره
نماز میگذارد و یا در پس ستره و این گذرنده میخواهد که درمیان مصلی و ستره بگذرد و اگر در پس ستره نباشد این را مبالغه در دفع گذرنده
نمیرسد زیرا که تقصیر از جانب مصلی است بهر تقدیر ازین احادیث استفاده شد که عمل یسیر مبطل نماز نیست و نیز معلوم شد که اشاره
و تسبیح و عنف عمل کثیر نیست والله اعلم **باب** الرخصة في المرور بين يدي الصف اذا اقيمت الصلوة باب در بیان
رخصت پیش روی رفتن صف وقتیکه استاده کرده شد نماز را **مالك** عن ابن شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة
بن مسعود عن عبد الله بن عباس انه قال اقبلت راكبا على اتان وانا يومئذ قد ناهزت الاحتلام ورسول الله
صلى الله عليه وسلم يصلي للناس بمنى فمررت بين يدي بعض الصف فنزلت فارسلت الاتان ترتع ودخلت في الصف فلم ينكر ذلك علي احد
عبدالله بن عباس گفت پیش آمدم یعنی بحضور آنحضرت صلی الله علیه وسلم سوار شده بر ماده خرے و من آن روز نزدیک
شده بودم باحتلام یعنی ببلوغ و رسول الله صلی الله علیه وسلم نماز میگذارد با مردمان در منی پس گذشتم از پیش روے بعض صف ها
پس فرود آمدم و بگذاشتم ماده خر را که چرا میکرد و داخل شدم در صف پس انکار نکرد بر من هیچکس **مالك** انه بلغه ان سعد
بن ابي وقاص كان يمر بين يدي بعض الصفوف والصلوة قائمة قال يحيى قال مالك وانا ارى ذلك واسعا اذا اقيمت الصلوة
وبعد ان يحرم الامام ولم يجد المرء مدخلا الى المسجد الا بين الصفوف سعد بن ابی وقاص میگذشت پیش روے بعضے صفوف
حال آنکه نماز استاده شده بود گفت مالک و من میبینم این را جایز وقتیکه برپا کرده شود نماز و بعد از آنکه تکبیر تحریمه گوید امام
و نیابد آدمی راه دخول شدن در مسجد مگر درمیان صفوف **باب** لا يقطع الصلوة مرور شيء نمی شکند نماز را گذشتن چیزے
پیش روے مصلی خواه سگ باشد خواه زن حائض **مالك** انه بلغه ان علي بن ابي طالب قال لا يقطع الصلوة شيء مما يمر
بين يدي المصلي علی بن ابی طالب گفت نمی شکند نماز را چیزے از آنچه گذرد از پیش روے نماز گذارنده **مالك** عن ابن شهاب عن
سالم بن عبد الله ان عبد الله بن عمر كان يقول لا يقطع الصلوة شيء مما يمر بين يدي المصلي عبدالله بن عمر میگفت
نمی شکند نماز را هیچ چیز از آنچه میگذرد پیش روے نماز گذارنده مترجم گوید اجماع مجتهدین است بر آنکه گذشتن هیچ چیز نماز را
قطع نمیکند و مذهب انس بن مالک و حسن بصری آن بود که گذشتن زن خصوصا زن حائض و گذشتن سگ خصوصا
سگ سیاه همچنین گذشتن خر قطع میکند نماز را لکن احادیث صحیحه دلالت کرد که هیچ چیز نماز را قطع نمیکند و حضرت عائشه از خود
نقل فرمود که درمیان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و درمیان قبله میبود در هنگام نماز و همچنین حدیث ابن عباس دلالت کرد
که سواره بر ماده خر از پیش صفوف گذشت و هیچکس انکار نکرد و همچنین حدیث فضل بن عباس در حق سگ والله اعلم
باب وجوب طهارة بدن المصلي بوضوء وغسل وطهارة ثيابه باب در فرضیت پاک داشتن بدن نماز گذارنده و جامه او

مسوى | ۱ قلت قوله ثم تصلي فيه يدل على ان الصلوة قبل ازالة النجاسة ما كانت جائزة وعليه اهل العلم
في الجملة ۱۲ ۲ قلت وعليه اهل العلم تعبدي سال المشهور من مذهب الشافعي ان الدماميل والقروح وموضع الفصد
والحجامة ان كان دمها يدوم سيلانه غالبا كالمستحاضة يجب غسله لكل فريضة وصحح النووي العفو عن قليله وكثيره لعموم
البلوى وفي العالمگيرية ان كان بحال يتنجس الثوب ثانيا قبل الصلوة جاز ان لا يغسل والا فلا ۱۲ ۳ قلت عليه اهل العلم
والقليل عند الحنفية ما كان اقل من درهم وعند الشافعية في دم القروح ونحوها وجهه انه يعفى عن قليله (باقی بر صفحه ۹۹)

وجامہ نماز او قال الله تعالى وثيابك فطهر والرجز فاهجر وجامہاے خود را پاک کن ونجاست را از خود دور کن
وقال مالك باسناده قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اصاب ثوب احدكن الدم من الحيضة فلتقرصه ثم لتنضحه بالماء ثم تصلي فيه[۱]
ترجمہ بالا گذشت مترجم گوید واین حدیث بایماء خود دلالت میکند بر آنکہ پاکی جامہ مقدمہ نماز است ودر حدیث دیگر
آمده است کہ آنحضرت صلی الله علیہ وسلم نماز میگذاردند ونعل مبارک وے نجاست رسیده بود وآنحضرت صلی الله علیہ وسلم
اطلاع نداشتند جبرئیل آمد وبران حال مطلع ساخت آنحضرت صلعم فی الحال نعل خود را برتافتند ونماز را تمام فرمودند از ینجا
نیز معلوم شد کہ طہارت نعل مصلی وجامہ وبدن او واجب است ودرین باب دلیل صریحی یافتہ نمیشود بہمین ایماآت
وعمومات اکتفا باید کرد واحمد واسحاق گفتہ اند کہ اگر کسے نماز گذارد ودر جامہ او یا نعل او نجاست بود واو ندیدانست اعاده
نماز بروے لازم نیست اگرچہ اکثر از قدر درہم باشد بدلیل قصہ اطلاع دادن جبرئیل بنجاست نعل واین قول قوی ست
والله اعلم **باب من به جرح سائل يغتفر له ما يتعلق بجسده وثوبه من ذلك الجراح** کسیکہ او را زخمی روان باشد عفو ست او را
آنچہ متعلق میشود ببدن او وجامہ او از ان زخم **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه ان المسور بن مخرمة اخبره انه دخل
على عمر بن الخطاب رحمه الله من الليلة التي طعن فيها فايقظ عمر لصلوة الصبح فقال عمر نعم ولا حظ في الاسلام لمن ترك الصلوة
فصلى عمر وجرحه يثعب دما[۲] ودر آمد مردے بر عمر بن الخطاب دران شب کہ زخم رسانیده شد او را پس بیدار
کرد عمر را برائے نماز صبح پس گفت حضرت عمر آرے برمیخیزم ونیست نصیب در اسلام کسے را کہ ترک نماز کند پس نماز گذارد
حضرت عمر حالانکہ زخم او جاری بود سخن مترجم گوید مشہور از مذہب شافعی آنست کہ دماميل وقروح وموضع فصد وحجامت
اگر خون از آنجا دائما سیلان میکند پس در حکم استحاضہ است کہ شستن آن برائے ہر فریضہ لازم است وامام نووی اختیار
کرده عفو را از قلیل وکثیر لعموم البلوے ودر فتاوی عالمگیری مذکور است کہ اگر شخصے بحالے باشد کہ جامہ اش بعد شستن
قبل از انکہ نماز گذارد بار دیگر نجس میشود بروے شستن لازم نیست والا لازم است والله اعلم **باب يغتفر القليل من
النجاسة** عفو کرده میشود قلیل را از نجاست **مالك** عن عبد الرحمن بن المجبر انه رأى سالم بن عبد الله يخرج من انفه
الدم حتى تختضب اصابعه ثم يفتله ثم يصلي ولا يتوضأ[۳] عبد الرحمن دید سالم بن عبد الله را کہ برمے آید از بینی او
خون تا آنکہ رنگین شد انگشتان او وبعد ازان در انگشتان میمالید خون را بعد ازان نماز گذارد ووضو نکرد وروایت کرده شد

مسوّی (بقیه ص ۹۸) ووجه اخر عن قليلة وكثيرة وتعرف الكثرة والقلة بالعادة ١٢ - + - +

۵۱ قلت وعليه اهل العلم ١٢ ۵۲ قلت وعليه اهل العلم ١٢ - +

از عروه رخصت در دم برغوث و ذباب و از سعید بن المسیب رخصت در خونیکه بانگشت برسد و جمعے از علما تقدیر کرده اند
نجاست قلیله را بمقدار درم و همین است مذهب سفیان ثوری و عبد الله بن مبارک و ابو حنیفه و در مذهب شافعی دو روایت است
یکے آنکه قلیل و کثیر عفو است و دیگر آنکه قلیل عفو است نه کثیر و قلت و کثرت بحسب عادت معتبر است والله اعلم **باب**
لا یصلی وهو حاقن نماز نگذارد در آنحال که احتیاج غائط دارد یا احتیاج بول دارد **مالک عن هشام بن عروة**
عن ابیه ان عبد الله بن ارقم کان یؤم اصحابه فحضرت الصلوة یوما فذهب لحاجته ثم رجع فقال انی سمعت
رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول اذا اراد احدکم الغائط فلیبدأ به قبل الصلوة عبد الله بن ارقم امامت میکرد یاران
خود را پس حاضر شد نماز روزے پس رفت بسوے حاجت خود و بعد ازان باز آمد پس گفت هر آئینه من شنیدم از رسول الله
صلی الله علیه وسلم که میفرمود وقتیکه اراده کند یکے از شما خلا جا را پس باید که ابتدا کند باداے آن پیش از نماز **مالک عن زید**
بن اسلم ان عمر بن الخطاب قال لا یصلین احدکم وهو ضام بین ورکیه عمر بن الخطاب فرمود باید که نماز نگذارد کسے
از شما حال آنکه جمع کننده است دو سرین خود را یعنی احتیاج دارد و در مدافعت آن حرج میکشد والله اعلم **باب تجب**
النیة فی ابتداء الصلوة فرض است نیت کردن در ابتداے نماز قال الله تعالی **وما امروا الا لیعبدوا الله مخلصین له الدین**
امر کرده نشده است ایشانرا مگر باینکه عبادت کنند خداے را خالص کرده براے او عبادت را و خالص کردن عبادت نسبت
اضافه عبادت بجناب خدا تعالی باشد وقال النبی صلی الله علیه وسلم **انما الاعمال بالنیات** ۵۳ جز این نیست که اعمال قائم
اند به نیت و معتبر اند بر وفق نیت و این حدیث را غیر یحیی بن یحیی از رواة موطا جمعے کثیر روایت کرده اند ازانجمله محمد بن الحسن
و قتیبه و قعنبی مترجم گوید رضی الله عنه آنچه از دلایل معلوم میشود آنست که اضافت خدا تعالی در نیت و قصد تقرب باین عمل فرض
است تا از عادت و ریا و شرک امتیاز واقع شود و تعیین این عمل مانند آنکه ظهر است یا عصر است فرض است یا نفل ست
چهار رکعت ست یا دو رکعت لازم نیست بدلیل آنکه بعض اصحاب نیت احد النسک اما حج و اما عمره و اما قران نمودند و بعد از
استفسار از آنحضرت صلی الله علیه وسلم تعیین کردند و آنحضرت صلی الله علیه وسلم تقریر فرمودند و عمره نزد بسیارے از علما سنت
است پس نیت متردد بوده درمیان فرضیت و نفلیت و بعض اصحاب نیت حج کردند و نمیدانستند که صفت حج چیست
بلکه آنرا از فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم تلقی نمودند و هیچ فرق نیست درمیان حج و صلوة والله اعلم خلافا للمنهاج فی قوله
فان صلی فرضا وجب قصد فعله وتعیینه والاصح وجوب نیة الفرضیة دون الاضافة الی الله تعالی و محل نیت قلب ست و
نطق و عدم نطق بآن یکسان است **باب تجب تکبیرة الافتتاح** فرض ست تکبیر ابتداے نماز قال الله تعالی **وربک**
فکبر پروردگار خود را یاد کن بالله اکبر و معنی تکبیر در عرف شرع الله اکبر گفتن است وقال النبی صلی الله علیه وسلم **تحریمها التکبیر**

مسوّی | ل۵ قلت وعلیه اکثر اهل العلم انه لابد من التکبیر وقال ابو حنیفة ان قال الله اجلّ او الله اعظم او الرحمن اکبر اجزاه ۱۲ ۵۲ جحش ای انخدش جلده قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ +

جزوے از نماز کہ غیر نماز را بر مصلی حرام میکند و شروع در نماز بآن واقع میشود تکبیر است و فی حدیث الرجل المسیء فی صلوته

قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا قمت الی الصلوة فاسبغ الوضوء ثم استقبل القبلة فکبر چون برخیزی بسوے نماز پس کامل کن

وضو را و روے متوجہ گردان پس تکبیر بگو قال مالک فی الذی یصلی لنفسه فنسی تکبیرة الافتتاح انه یستانف صلوته و

قال فی الامام ینسی تکبیرة الافتتاح حتی یفرغ من صلوته قال اری ان یعید ویعید من کان خلفه الصلوة

وان کان من خلفه قد کبروا فانهم یعیدون گفت مالک در باب شخصیکہ نماز گذارد برائے ذات خود یعنی منفرد بود پس فراموش کرد

تکبیر افتتاح را کہ وے استیناف کند نماز خود را و گفت مالک در باب امامیکہ فراموش کند تکبیر افتتاح را تا آنکہ فارغ شود از نماز

خود گفت می بینم کہ اعادہ کند امام و اعادہ کنند آنانکہ پس پشت او بودند نماز را و اگر آنانکہ پس پشت او بودند تکبیر گفتہ بودند نیز

اعادہ کنند مسئلہ معنی تکبیر در عرف اللہ اکبر گفتن است پس تغیر بسیر مانند اللہ الاکبر ضرر نمیکند زیراکہ اسم تکبیر در عرف آنرا

متناول است بخلاف اکبر اللہ کہ در عرف آنرا تکبیر نگویند و حنفیہ تجویز کردہ اند کہ اگر بجائے اللہ اکبر اللہ اجل یا اللہ اعظم یا

الرحمن اکبر یا ہمانند اے بزرگ تر گفت کفایت میکند باب یجب القیام علی القادر فی الفریضة ورخص القعود فیها للعاجز

یقدر ما فرض است قیام بر کسیکہ قوت قیام دارد در فریضہ و رخصت دادہ شد نشستن در حق آنکہ قدرت بر قیام

ندارد قال اللہ تعالی وقوموا للہ قانتین بایستید برائے خدا قرات کنان و دعا گویان مالک عن هشام بن عروة عن ابیه

عن عائشة زوج النبی صلی اللہ علیه وسلم انها قالت صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو شاک فصلی جالسا الحدیث

نماز گذارد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حال آنکہ آنحضرت صلعم بیمار بود پس نماز گذارد نشستہ مالک عن ابن شهاب عن انس بن

مالک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رکب فرسا فصرع عنه فجحش شقه الایمن فصلی صلوة من الصلوات وهو قاعد الحدیث

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سوار شد بر اسپے پس افتادند از بالائے آن اسپ پس خراشیدہ شد جانب راست از بدن

مبارک آنحضرت صلعم پس گذارد نمازے از نمازہا و او نشستہ بود مسئلہ معنی قیام نصب فقار ظہر و انتصاب فخذ و ساق

ست و آن را صورتہائے بسیار متنوع اند شد و حکم در آن صورتہا اتباع عرف است پس اگر انحنا کند بجانب پیش یا خلف

بوجہیکہ در عرف آنرا قیام گویند درست باشد و الا نہ مسئلہ عجز از قیام متحقق میشود بلحوق مشقت شدیدہ در اثنائے صلوة

یا بعد از آن چنانکہ مے بینیم کہ مریضان را تواتر نفس و گرانی اعضاء و بیہودگی حواس روئے مید ہد یا زیادہ مرض یا دوران سر

در سفینہ و مانند آن مسئلہ اگر از قیام عاجز شود نشستہ گذارد خواہ بر صفت جلسہ خواہ مربع و اگر نشستن نیز نتواند بر جنب خود

نماز گذارد و روے بقبلہ کند و بر پہلوے راست خفتن بہتر است از پہلوے چپ پس اگر بر پہلو نیز نتواند خفتن بر پشت خود

غلطد و دو پائے بجانب قبلہ کند باب یجوز ان یقعد القادر فی النافلة جائز ست نشستن در نماز نافلہ کسے را کہ قوت

بر قیام دارد مالک عن ابن شهاب عن السائب بن یزید عن المطلب بن ابی وداعة السهمی عن حفصة زوج النبی صلی الله علیه

مسوی ۵۱ قلت و علیہ اہل العلم ۱۲ ۵۲ قلت و علیہ اہل العلم ۱۲ ۵۳ قلت قال ای اصحابہ علیٰ ہو المحی و قیل لمہ ۱۲

انہا قالت ما رأیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صلی فی سبحتہ قاعدا قط حتی کان قبل وفاتہ بعام فکان یصلی فی سبحتہ قاعدا
ویقرأ بالسورۃ فیرتلہا حتی تکون اطول من اطول منہا ۵۱ گفت حضرت حفصہ ندیدم آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در نماز
نفل نشستہ ہرگز تا آنکہ شد پیش از وفات خود بیک سال پس نماز میگذارد در نفل خود نشستہ و میخواند سورتے را پس
ترتیل میکرد آنرا تا آنکہ دراز تر میشد از سورتے کہ دراز تر بود از وے مسئلہ اقوی آنست کہ بر پہلو خفتہ نیز نفل میتواند گذارد
باوجود قدرت بر قیام و قعود و سجود بحدیث شیخین من صلی قائما فہو افضل ومن صلی قاعدا فلہ نصف اجر القائم ومن صلی نائما فلہ نصف
اجر القاعد و مراد بنائم مضطجع است ۵۲ باب یجوز فی النافلۃ ان یصلی جالسا فاذا بقی من القراءۃ شیء قلیل قام وقرأ ثم رکع
جائز است در نماز نفل کہ نشستہ بگذارد پس چون باقی ماند از قرارت اندک چیزے بایستد و بخواند بعد ازان رکوع کند
مالک عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا اخبرتہ انہا لم تر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصلی
صلوۃ اللیل قاعدا قط حتی اسن فکان یقرأ قاعدا حتی اذا اراد ان یرکع قام فقرأ نحوا من ثلاثین او اربعین آیۃ ثم رکع
از حضرت عائشہ مرویست کہ ندید رسول اللہ را صلی اللہ علیہ وسلم کہ گذاردہ باشد نماز شب را نشستہ ہیچگاہ تا آنکہ معمر شد پس میخواند
در حال پیری نشستہ تا چون میخواست رکوع را مے ایستاد پس میخواند قریب سی آیت یا چہل آیت باز رکوع میکرد مالک
عن عبد اللہ بن یزید و ابی النضر مولی عمر بن عبید اللہ عن ابی سلمۃ بن عبد الرحمن عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم
ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یصلی جالسا فیقرأ وہو جالس فاذا بقی من قراءتہ قدر ما یکون ثلاثین او اربعین آیۃ قام فقرأ
وہو قائم ثم رکع وسجد ثم صنع فی الرکعۃ الثانیۃ مثل ذلک ۵۳ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نماز میگذارد نشستہ پس میخواند قرارت نشستہ
پس چون باقی میماند از قرارت او قدریکہ باشد سی آیت یا چہل آیت مے ایستاد پس قرارت میکرد ایستادہ بعد ازان رکوع
میکرد و سجدہ میکرد و بعد ازان کرد در رکعت دوم مانند آن باب فضل القائم علی القاعد فی النافلۃ باب در بیان فضیلت
کسیکہ ایستادہ بگذارد نماز نافلہ را بر کسیکہ نشستہ گذارد مالک عن اسمعیل بن محمد بن سعد بن ابی وقاص عن مولی لعمرو بن العاص
او لعبد اللہ بن عمرو بن العاص عن عبد اللہ بن عمرو بن العاص ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال صلوۃ احدکم وہو
قاعد مثل نصف صلوتہ وہو قائم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود نماز یکے از شما کہ نشستہ گذارد مانند نصف نماز
اوست ایستادہ مالک عن ابن شہاب عن عبد اللہ بن عمرو بن العاص انہ قال لما قدمنا المدینۃ نالنا وباء من وعکہا شدید
فخرج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی الناس وہم یصلون فی سبحتہم قعودا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
صلوۃ القاعد مثل نصف صلوۃ القائم ۵۴ عبد اللہ بن عمرو بن العاص گفت ہنگامیکہ آمدیم بمدینہ رسید مارا
وبا سخت از تپ مدینہ پس برآمد آنحضرت از خانہ مبارک خود بر مردمان و ایشان نماز میگذاردند در نفل خود نشستہ پس فرمود
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ نماز نشستہ مانند نیمہ نماز ایستادہ است یعنی در ثواب باب جامع القعود فی النافلۃ قیاما وقعودا

مسوّٰی | ۱؎ قلت الاحتباء ضم الساق الی البطن بثوب او بالیدین هذا جائز عند اهل العلم الختار اذ
مجلس جلسة التشهد فی الصلوٰة ۱۲ ۲؎ قلت سقط فی روایة یحیی بن یحیی وجماعة لفظهٗ وا ذا رکع وهی
ثابتة عند الاخرین من رواة المؤطا وعند سائر اصحاب الزهری وبه قال اکثر اهل العلم
انه یرفع یدیه عند الافتتاح وعند الرکوع وعند القیام منه وقال ابو حنیفة لا یرفع
یدیه الا عند الافتتاح ۱۲ — *

باب در جواز نشسته گذاردن نماز نفل بهیئت احتبا یا چهار زانو **مالک** انه بلغه ان عروة بن الزبیر وسعید بن المسیب کانا یصلیان
النافلة وهما محتبیان۱؎ عروه بن الزبیر وسعید بن المسیب میگزاردند نماز نفل را درحالیکه ایشان محتبی بودند احتبا
آنست که بر سرین بنشیند و شکم و ساق استاده دارد و چادر را بر پشت و ساقین خود بربندد و یا دو دست را بجائے چادر ببندد

باب یستحب رفع الیدین حذو المنکبین عند الافتتاح والرکوع والقیام منه مستحب است برداشتن دو دست
برابر دو دوش نزدیک تکبیر افتتاح و نزدیک رکوع و وقت قیام از رکوع **مالک** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله
ابن عمر عن عبد الله ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان اذا افتتح الصلوٰة رفع یدیه حذو منکبیه واذا رفع راسه من
الرکوع رفعهما کذلک ایضا وقال سمع الله لمن حمده ربنا لک الحمد وکان لا یفعل ذلک
فی السجود رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتے که شروع میکرد نماز را بر میداشت دو دست خود را برابر دو کتف خود و وقتیکه بر میداشت
سر خود را از رکوع بر میداشت دو دست خود را نیز همچنین و میگفت سمع الله لمن حمده ربنا لک الحمد یعنی شنید خدا تعالیٰ
کسے را که ستائش گفت او را اے پروردگار ما ترا است ستائش و نمیکرد رفع یدین را در سجود **مالک** عن نافع ان عبد الله
ابن عمر کان اذا افتتح الصلوٰة رفع یدیه حذو منکبیه واذا رفع راسه من الرکوع رفعهما دون ذلک عبد الله بن عمر
وقتیکه شروع میکرد نماز را بر میداشت دو دست خود را برابر دو دوش خود و وقتیکه بر میداشت سر خود را از رکوع بر میداشت
دو دست را فروتر از منکبین **مالک** عن یحیی بن سعید عن سلیمان ابن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
کان یرفع یدیه فی الصلوٰة۲؎ رسول الله صلی الله علیه وسلم بر میداشت دو دست خود را در اثنائے نماز مترجم گوید که در روایت یحیی
بن یحیی لفظ و اذا رکع ساقط است و اکثر رواة موطا ذکر کرده اند آنرا و همین است مذهب مالک و اکثر اهل علم و بغوی وغیره
از طرق دیگر رفع یدین چهار جا ذکر کرده اند این سه موضع که مذکور شد و وقتیکه قیام میکند از دو رکعت یعنی بسوئے رکعت ثالثه و
مالک و شافعی این چهارم را ذکر نکرده اند زیراکه بنا کرده اند بر حدیث ابن شهاب از سالم و درین حدیث ذکر رابع نیست
و اختلاف کرده اند در منتهائے رفع یدین در بعضے احادیث الی المنکبین و در بعضے حتے یحاذی اذنیه و در بعضے حتی یبلغ بهما
فروع اذنیه و شافعی جمع میکرد درمیان روایات بآنکه بر میداشت بوجهیکه ظهر کفین محاذی منکبین باشد و اطراف انامل
محاذی اذنین زیراکه در حدیث وائل بن حجر آمده است حتی کانتا بحیال منکبیه وحاذا بابهامیه اذنیه **باب** یستحب

مسوی له قلت الاستیناء الانتظار والتربص وعلیه اکثر اهل العلم ورای الشافعی وضعهما فوق السرة وابو حنیفة تحتها ۱۲ ٥٢ قلت ذهب الشافعی فی دعاء الافتتاح الی حدیث علی رض انی وجهت وجهی الخ وابو حنیفة الی حدیث عائشة سبحانک اللهم وبحمدک الخ وقال مالک لا یقول شیئا من ذلک ومعنی قوله عندی انه لیس بسنة لازمة اشار البغوی وغیره الی ان لا اختلاف فی اذکار الصلوة من دعاء الافتتاح وذکر الرکوع والسجود وما بعد التشهد بین الائمة من الاختلاف فی المباح فمن ذکر کلا مع عند ولیس احد ینکر ما عند الآخر ۱۲

ان یضع یمینه علی شماله فی القیام سنت است که نهد دست راست خود را بر دست چپ در حالت قیام مالک

عن ابی حازم بن دینار عن سهل بن سعد الساعدی قال کان الناس یؤمرون ان یضع الرجل الید الیمنی علی ذراعه الیسری فی الصلوة قال ابو حازم ولا اعلم الا انه ینمی ذلک مرویست از سهل بن سعد الساعدی که مردمان را امر کرده میشد بآنکه بنهد مرد دست راست را بر ساعد چپ در نماز گفت ابو حازم نمیدانم مگر آنکه سهل بن سعد رفع میکرد این حدیث را یعنی بآنحضرت صلی الله علیه وسلم مالک عن عبد الکریم بن ابی المخارق البصری انه قال من کلام النبوة اذا لم تستحیی فافعل ما شئت ووضع الیدین احدهما علی الاخری فی الصلوة یضع الیمنی علی الیسری وتعجیل الفطر والاستیناء بالسحور عبد الکریم گفت از کلام نبوت است این کلمه چون حیا نداری بکن هرچه خواهی این کلمه را دو معنی گفته اند یکے آنکه چون حیا از آدمی مفقود شد مانع برخاست پس میتواند هرچه خواهد بکند زیرا که اصل در تقوے و ورع حیاست ومعنی دیگر آنکه در کارے که مستوجب حیا از خالق ومخلوق نیست هیچ باک نیست والله اعلم ومضمون کلمه دیگر نهادن دو دست است یعنی در حال نماز مابین سینه وکمر یا بر کمر علی اختلاف المذهبین یکے را از دو دست بر دست دیگر بنهد راست را بر چپ ومضمون کلمه دیگر تعجیل افطار است و درنگ کردن بطعام سحر در ایام صوم مترجم گوید رضی الله وارضاه که جمهور علماء بوضع یمنی علی الیسری قائل اند باز اختلاف کردند شافعی فوق ناف مینهد وابو حنیفه زیر ناف و این همه واسع وجائز است باب استحباب دعاء الافتتاح وغیره من ادعیة الصلوة باب در مستحب بودن دعائے افتتاح نماز وغیر او از دعاهائے نماز قال یحیی سئل مالک عن الدعاء فی الصلوة المکتوبة فقال لا باس بالدعاء فیها پرسیده شد مالک از دعائے در نماز فرض پس گفت هیچ باک نیست بدعا و در آن مترجم گوید که بسیارے از مالکیه گفته اند که دعاء افتتاح نزدیک مالک مکروه است واین بغایت بعید است باوجود صحت حدیث آن وآنچه پیش این فقیر ظاهر میشاید آنست دعاها نیکه در حدیث آمده است همه مستحب است ودر ادائے او فضل است اما متاکد نیست وصحابه بران التزام نداشته اند وهمین است غرض امام مالک والله اعلم وهمین است حال تعوذ پیش از قراءت و درود وبعد تشهد نیز ازین قبیل است وفی الواقع ما هیچ دلیلیکه دلالت کند بر التزام صحابه ورود در امطلع نشدیم پس از فضائل است نه از شرائع متاکده وشافعی در دعائے افتتاح بحدیث حضرت علی تمسک کرده اند انی وجهت وجهی الخ وابو حنیفه بسوئے حدیث حضرت عائشه وابو سعید خدری رفته سبحانک اللهم وبحمدک الخ وبرهمین بود عمل حضرت عمر وبغوی گفته است که اختلاف علما در اذکار صلوة

مسوّى | ٥٤ قلت وعليه اكثر اهل العلم وقال مالك لا يتعوّذ وقد ذكرنا معنى قوله ١٢ ٥٣ قلت وعليه
اهل العلم الا ان الشافعي يقول من لم يقرأ فاتحة الكتاب في كل ركعة فصلوته فاسدة وقال ابو حنيفة تجب قراءة الفاتحة
في كل ركعة من النافلة وفي الركعتين الاوليين من الفريضة فمن لم يقرأها وقرأ آية من القرآن فصلوته ناقصة غير فاسدة خداج اي ناقصة ١٢

مثل دعاء افتتاح وذکر رکوع وسجود وما بعد التشهد بلکه در صیغ تشهد نیز از قبیل اختلاف مباح است پس هر یکے ذکر کرده
است انچه صحیح شد نزد وے بدون آنکه انکار نماید بر دیگرے والله اعلم باب التعوذ در بیان خواندن تعوذ در نماز قال الله
تبارک وتعالى فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم فرمود خداے عز وجل پس وقتیکه خواهی قرآن
خواندن را پس پناه طلب کن بخدا از شیطان رانده شده مترجم گوید تعوذ در اول نماز نزدیک جمهور علما سنت است و
در حدیث صیغه آن نیز وارد شده اللهم اني اعوذ بك من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه ومشهور از قول مالک آنست
که تعوذ نکند ومعنی آن مذکور شد والله اعلم باب تجب قراءة فاتحة الكتاب في كل ركعة فرض است خواندن سوره
فاتحه در هر رکعت مالک عن العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب انه سمع ابا السائب مولى هشام بن زهرة يقول سمعت ابا هريرة
يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من صلى صلوة لم يقرأ فيها بام القرآن فهي خداج هي خداج
هي خداج غير تمام رسول الله صلى الله علیه وسلم فرمود هر که بگذارد نمازے که نخوانده است در وے ام القرآن را یعنی سوره فاتحه
را پس آن نماز ناقص است آن نماز ناقص است آن نماز ناقص است غیر تمام است از صلوة درین حدیث رکعت
اراده کرده شده است مالک عن ابي نعيم وهب بن كيسان انه سمع جابر بن عبد الله يقول من صلى ركعة لم يقرأ
فيها بام القرآن فلم يصل الا وراء الامام ٥٥ جابر گفت هر که بگذارد رکعتے که نخوانده است در وے ام القرآن پس وے
نماز نگذارده است الا پس پشت امام یعنی اگر مقتدی در نماز سوره فاتحه نخواند نماز او درست میشود مترجم گوید نزدیک این بنده
ضعیف اهل علم بر مضمون این حدیث متفق اند زیراکه ابو حنیفه قراءت فاتحه را در هر رکعت از نفل و در دو رکعت از فرض
واجب گفته و ترک واجب نقصانے عظیم در نماز راه یافت الا آنکه نماز بترک وے فاسد نمیشود و شافعی قائل ست بآنکه
همراه نقصان فاسد هم میشود ومسائل جمیع گفته اند که وجوب سوره فاتحه منجر میشود بسوے وجوب رعایت مخارج و تشدیدات
و حرکات حروف زیراکه وجوب فاتحه شامل است این همه را وصحیح آنست تا وقتیکه شناخته شود که فلان کلمه نخواند درست
بحدیث ابي داود که آنحضرت صلعم بر آمدند بمسجد و آنجا اعرابی وعجمی و شیخ کبیر همه قرآن میخواندند آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند الحمد لله
القرآن واحد والالسنة شتى وتصویب آنهمه واستهجان توسعه تجوید قراءت کنند بقصد دنیا فرمودند وهیچ جا ثابت نشده
است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه ضبط مخارج وغیر آن کرده باشند باوجود دخول اعجمین و اعراب در اسلام مسلم
کلمه کلمه از فاتحه اگر جدا کند بوجهیکه در عرف آنرا قراءت فاتحه نگویند نماز درست نشود و فصلیکه اسم قراءت را نفی نکند ضرر
نمیرساند و همچنین تخلل سکوت اگر بوجهی باشد که اسم قراءت کل فاتحه را نفی کند قاطع قراءت او ست بخلاف آنکه نفی نکند

مسوی ۱؎ **قلت** قال مالک لا یقرأ بسملة فان قرءها لم یجهر بها و قال ابو حنیفة یسن ان یقرأها سرا و قال الشافعی قراءتها فرض وهی من الفاتحة و الجهر بها فی الجهریة سنة ۱۲ ۲؎ **قلت** اتفق اهل العلم علی ان الجهر علی الامام بحیث ینازعه القراءة منهی عنه و انما اختلافهم فی الاسرار ۱۲

مسئله اگر فاتحه نمیداند ذکر گوید هرقدر که خواهد و تعیین سبع آیات یا سبع انواع از ذکر مستندے قوی ندارد **باب** الاذن فی ترک بسم الله الرحمن الرحیم اذا افتتح الصلوة نخواندن بسم الله الرحمن الرحیم را وقتیکه شروع کنند نماز را **مالک** عن حمید الطویل عن انس بن مالک قال قمت وراء ابی بکر و عمر و عثمان فکلهم کان لا یقرأ بسم الله الرحمن الرحیم اذا افتتحوا الصلوة انس گفت ایستادم پس پشت ابی بکر صدیق و عمر بن الخطاب و عثمان بن عفان یعنی اقتدا کردم با ایشان پس همه ایشان نمیخواندند بسم الله الرحمن الرحیم را وقتیکه شروع میکردند نماز را مترجم گوید رضی الله عنه و ارضاه ظاهر ازین حدیث آنست که نمیخواندند بسمله را بجهر و نه بخفیه و همین ست مذهب امام مالک و جمعے تاویل کرده اند بآنکه نخواندند بوجهیکه مسموع بشود پس دلالت کند بر نفی جهر نه بر نفی قراءة مطلقا و فقیر هیچ دلیلے از فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیافته است که دلالت کند بر خواندن بسم الله خفیه و در پیش شافعی خواندن بسمله فرض ست زیرا که جزو فاتحه است و جهر به بسمله در صلوة جهریه سنت است و در پیش ابو حنیفه مسنون ست خواندن آن بطریق اخفا در جهریه و سریه والله اعلم **باب** النهی عن منازعة الامام فی القراءة باب در منع از منازعت امام در خواندن قراءة یعنی مقتدی را نشاید که با امام قراءة قرآن کند **مالک** عن ابن شهاب عن ابن اکیمة اللیثی عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم انصرف من صلوة جهر فیها بالقراءة فقال هل قرأ معی منکم احد آنفا فقال رجل نعم انا یا رسول الله فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی اقول مالی انازع القرآن فانتهی الناس عن القراءة مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فیما جهر فیه رسول الله صلی الله علیه وسلم بالقراءة حین سمعوا ذلک من رسول الله صلی الله علیه وسلم مروی ست از ابو هریره که رسول الله صلی الله علیه وسلم بازگشت از نمازے که جهر کرده بود دران بقراءة پس فرمود آیا خوانده است با من کسے از شما الحال پس گفت مردے آرے من خوانده ام یا رسول الله پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر آئینه من میگویم چیست مرا که نزاع کرده میشود با من در قراءة یعنی تشویش میدهد مرا در نماز بسبب خواندن قراءت خود پس باز ماندند مردمان از قرآن خواندن با آنحضرت صلی الله علیه وسلم در نمازیکه جهر میکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم دران بقراءة وقتیکه شنیدند این را از آنحضرت صلعم **باب** اختلف السلف فی القراءة خلف الامام علی اقوال ثالثها انه یقرأ خلفه فیما اسر فیه استحبابا دون ما جهر فیه اختلاف کرده اند صحابه و تابعین در قراءة مقتدی پس پشت امام بر اقوال سوم آن اقوال آنست که بخواند پس پشت امام در نمازیکه آهسته خوانده است درو بطریق استحباب نه بطریق وجوب بخلاف نمازیکه بلند کرده است قراءة را دران **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا سئل هل یقرأ احد خلف الامام قال اذا صلی احدکم

مسوی له قلت قال الشافعي القراءة خلف الامام واجبة سواء جهر الامام او اسر فان امكنه ان يقرأ في سكتات الامام فيها والا قرأ معه وقال مالك يقرأ فيما اسر فيه الامام ولا فيما جهر وقال ابوحنيفة لا يقرأ اصلا فان قرأ كان مكروها ١٢

خلف الامام فحسبه قراءة الامام واذا صلى وحده فليقرأ قال وكان عبد الله بن عمر لا يقرأ خلف الامام عبد الله
ابن عمر وقتیکه سوال کرده میشد او را آیا بخواند کسے پس پشت امام جواب میگفت که چون نماز گذارد کسے از شما پس پشت امام
پس کفایت کننده است او را خواندن امام و چون نماز گذارد تنها پس باید که بخواند گفت نافع که عبد الله بن عمر نمیخواند
پس پشت امام **مالك** عن العلاء بن عبد الرحمن بن يعقوب انه سمع ابا السائب مولى هشام بن زهرة يقول قلت
يا ابا هريرة اني احيانا اكون وراء الامام قال فغمز ذراعي ثم قال اقرأ بها في نفسك يا فارسي فاني سمعت رسول الله
صلى الله عليه وسلم يقول قال الله تعالى قسمت الصلوة بيني وبين عبدي نصفين فنصفها لي ونصفها لعبدي
ولعبدي ما سأل ابو السائب گفت که گفتم اے ابوهریره هر آئینه من در بعض اوقات می باشم پس پشت امام یعنی در آن
حالت سوره فاتحه بخوانم یا نه گفت پس گرفت ساعد مرا بعد از ان گفت بخوان آنرا در نفس خود اے فارسی یعنی آهسته
بخوان تا غیر تو آنرا نشنود پس هر آئینه من شنیدم از آنحضرت صلی الله علیه وسلم که میفرمود که فرمود خدا تعالی قسمت کردم نماز را
درمیان خود و درمیان بنده خود دو حصه پس نیمه آن مراست و نیمه آن بنده مراست و بنده مراست آنچه سوال کرد یعنی
هر کلمه را از سوره فاتحه جواب میگویم پس فاتحه گویا مشترک است میان من و میان بنده من ابوهریره از تسمیه آنحضرت صلی الله
علیه وسلم سوره فاتحه را نماز فهمید که فاتحه رکن لازم است که در هیچ حال ساقط نمیشود و محتمل است که چون نماز را تقسیم کردند
باین سوال و جواب دانسته شد که این سوال و جواب در نماز ضروریست **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه
كان يقرأ خلف الامام فيما لا يجهر فيه الامام بالقراءة عروه میخواند قراة پس پشت امام در نمازیکه جهر نمیکرد امام در آن بقراءة
مالك عن يحيى بن سعيد عن ربيعة بن ابي عبد الرحمن ان القاسم بن محمد كان يقرأ خلف الامام فيما لا يجهر فيه
الامام بالقراءة قاسم بن محمد قراة میخواند پس پشت امام در نمازیکه بلند نمیخواند امام در آن نماز **مالك** عن يزيد بن
رومان ان نافع بن جبير بن مطعم كان يقرأ خلف الامام فيما لا يجهر فيه الامام بالقراءة نافع بن جبیر قراة میکرد
پس پشت امام در نمازیکه جهر نمیکرد امام بقراءة در وی قال يحيى وسمعت مالكا يقول الامر عندنا ان يقرأ الرجل وراء الامام
فيما لا يجهر فيه الامام ويترك القراءة فيما يجهر فيه الامام بالقراءة امام مالک میگفت امریکه مفتی به و مسلم الثبوت
است نزدیک ما آنست که بخواند پس پشت امام در نمازیکه جهر نمیکند بقراءة در آن نماز امام و ترک کند قراة را در نمازیکه امام جهر
میکند در آن مترجم گوید که اختلاف کرده اند ائمه در قراة پس پشت امام شافعی گوید که واجب است قراة سوره فاتحه

مسوّى **قلت** قال ابو حنيفة يسن للامام والماموم ان يؤمنا ويسرا التامين وقال الشافعي يؤمنان ويجهر الامام
في الجهرية وفي الماموم له قولان قوله اذا قال الامام غير المغضوب عليهم ولا الضالين فقولوا آمين الخ دليل اذا قال لك آمين

خواه امام بلند بخواند خواه آهسته واگر ممکن شود مقتدی را در سکتات امام خواندن بهتر است والا باو بخواند مالک گفت
در نمازیکه جهر کند امام نخواند و در نمازیکه آهسته خواند مستحب است خواندن و ابو حنیفه قرأة با امام اصلا جائز نمیدارد والله اعلم

باب يستحب التامين للامام والماموم مستحب است آمین گفتن امام را و ماموم را **مالك** عن ابن شهاب عن سعيد
ابن المسيب وعن ابي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف انهما اخبراه عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال اذا امن الامام فامنوا فانه من وافق تامينه تامين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه قال
ابن شهاب وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول آمين رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود وقتے که آمین گوید امام شما نیز آمین گوئید
سر آنکه حال اینست هر که موافق افتاد آمین گفتن او آمین گفتن فرشتگان را آمرزیده میشود آنچه پیش ازان گذشته است
از گناهان او گفت ابن شهاب که میگفت رسول الله صلی الله علیه وسلم آمین **مالك** عن سمي مولى ابي بكر بن عبد الرحمن
عن ابي صالح السمان عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اذا قال الامام غير المغضوب
عليهم ولا الضالين فقولوا آمين فانه من وافق قوله قول الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود
وقتیکه بگوید امام غیر المغضوب علیهم ولا الضالین بگوئید آمین پس هر آئینه حال اینست هر که موافق افتاد سخن او با سخن فرشتگان
آمرزیده شد آنچه پیش ازان گذشته است از گناهان او **مالك** عن ابي الزناد عن الاعرج عن ابي هريرة ان رسول الله
صلى الله عليه وسلم قال اذا قال احدكم آمين وقالت الملائكة في السماء آمين فوافقت احداهما
الاخرى غفر له ما تقدم من ذنبه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود وقتیکه گفت یکے از شما آمین میگویند فرشتگان در آسمان آمین
پس اگر موافق افتاد یک کلمه با کلمه دیگر آمرزیده می شود او را آنچه پیش ازین گذشت از گناهان او مترجم گوید اختلاف کرده اند
ائمه در جهر با آمین امام شافعی و امام احمد میگوید جهر کند امام و جهر کنند مقتدیان و امام اعظم با خفاء قائل است و آمین بتخفیف
میم سنت بمد الف و قصر آن نیز آمده معنی آن اللهم اسمع واستجب یا کذلک فلیکن **باب** يستحب قراءة سورة طويلة
في صلوة الصبح مستحب است خواندن سورة دراز در نماز فجر **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه ان ابا بكر الصديق
صلى الصبح فقرأ فيها سورة البقرة في الركعتين كلتيهما ابو بکر صدیق گذارد نماز صبح را پس خواند در وے سوره بقره
در دو رکعت هر دو **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه انه سمع عبد الله بن عامر بن ربيعة يقول صلينا وراء
عمر بن الخطاب الصبح فقرأ فيها بسورة يوسف وسورة الحج قراءة بطيئة قال فقلت اذا لقد كان يقوم حين يطلع
الفجر فقال اجل عروه شنید از عبد الله بن عامر بن ربیعه که میگفت گذاردیم ما پس پشت حضرت عمر بن الخطاب نماز صبح را
پس خواند در وے سوره یوسف و سوره حج خواندن بدرنگ و آهستگی یعنی بترتیل و وقوف گفت عروه پس گفتم قسم بخدا

مسوّی ؎۱ **قلت** قال ابو عیسی کان الامر عندهم واسعاً فی هذا انتهی والاحسن اذا ثقل علی القوم طول القراءة ان یقرأ بطوال المفصل علی حدیث عمرو علیه اکثر اهل العلم **قوله** کان یقرأ فی الصبح فی السفر اری ان قید السفر اتفاقی وذلک لان ابن عمر کان یقتدی بائمة المساجد اذا کان مقیماً فلم یر نافع ذلک منه الا فی السفر ۱۲ -

؎۲ **قلت** اکثر اهل العلم علی انه یسن للصبح والظهر طوال المفصل وللعصر والعشاء اوساطه وللمغرب قصاره وقال ابو عیسی الترمذی ویروی عن اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم والتابعین انهم قرأوا باکثر من هذا واقل فکان الامر عندهم واسعاً وقال الشافعی فی قراءة نحو الطور والمرسلات فی المغرب لا اکرهه ذلک بل استحبه ۱۲ -

چون این قدر میخواند البته استاده شده باشد وقتیکه طلوع میکند صبح صادق پس گفت آرے **مالک** عن یحیی بن سعید وربیعة بن ابی عبد الرحمن عن القاسم بن محمد ان الفرافصة بن عمیر الحنفی قال ما اخذت سورة یوسف الا من قراءة عثمان بن عفان ایاها فی الصبح من کثرة ما کان یرددها فرافصه گفت یاد نگرفتم سورهٔ یوسف را مگر از خواندن حضرت عثمان بن عفان آنرا در نماز صبح بسبب کثرت تکرار آن **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقرأ فی الصبح فی السفر بالعشر السور الاول من المفصل فی کل رکعة بام القرآن وسورة عبد الله بن عمر میخواند در نماز صبح در حال سفر ده سورهٔ نخستین از مفصل یعنی سورهٔ قاف والذاریات وطور وامثال آن در هر رکعتے میخواند سورهٔ فاتحه ویک سوره مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه قید سفر احترازی نیست بلکه اتفاقی است زیرا که عبد الله بن عمر تا وقتیکه در مدینه ومکه بود حاضر میشد در جماعات واقتدا میکرد بائمه واتفاق امامت کردن در سفر می افتاد ویس **مالک** باسناده ان عمر بن الخطاب کتب الی ابی موسی الاشعری ان صل الصبح والنجوم بادیة مشتبکة واقرأ فیهما بسورتین طویلتین من المفصل ؎۱ حضرت عمر نوشت بجانب ابو موسی اشعری که بگذار نماز صبح را در ان حال که ستاره ها ظاهر وبهم پیچیده باشند وبخوان دران دو سورهٔ دراز از مفصل **باب** یقرأ فی اولی المغرب والعشاء وکذا فی اولی الظهر والعصر من المفصل سورة طویلة او قصیرة بحسب ما تیسر بخواند در دو رکعت اول از نماز مغرب وعشا وهمچنین در دو رکعت اول از ظهر وعصر از مفصل سورهٔ دراز یا سورهٔ کوتاه موافق آنچه میسر آید ❊ **مالک** عن ابن شهاب عن محمد بن جبیر بن مطعم عن ابیه انه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم قرأ بالطور فی المغرب جبیر بن مطعم گفت شنیدم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم که خواند سورهٔ طور در نماز مغرب **مالک** عن ابن شهاب عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن عبد الله بن عباس ان ام الفضل بنت الحارث سمعته وهو یقرأ والمرسلات عرفاً فقالت له یا بنی لقد ذکرتنی بقراءتک بهذه السورة انها لآخر ما سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم یقرأ بها فی المغرب ام الفضل شنید عبد الله بن عباس را که میخواند سورهٔ المرسلات پس گفت اے پسرک من هر آئینه یاد دادے مرا بخواندن خود این سوره را که وے آخر قراءتے است که شنیدم آن را از رسول الله صلی الله علیه وسلم که میخواند آن را در مغرب **مالک** عن یحیی بن سعید عن عدی بن ثابت الانصاری عن البراء بن عازب انه قال

مسوّی ۵۱ **قلت** فی العالمکیریة فی الشفع الثانی فی الفرض یقرأ الفاتحة ویکره الزیادة علی ذلک وفیه نظر لان
محمد بن الحسن قال فی الموطا کان لا یحسن ۵۲ **قلت** فی العالمکیریة اذا جهر الامام فوق حاجة الناس فقد اساء وفیه نظر الیٰ لاطه صریح معروف

مصفی صلیت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم العشاء فقرأ فیها بالتین والزیتون براء بن عازب گفت گذاردم همراه آنحضرت
صلی الله علیه وسلم نماز عشا را پس خواند دروے سوره والتین والزیتون مترجم گوید مستحب داشته اند جمهور علما تقسیم غیر معذور
را که در صبح طوال مفصل خواند و در ظهر و عشا اوساط آن و در عصر و مغرب قصار آن و مفصل یک سبع ست از اسباع قرآن
که صحابه احزاب خود را بر آن اسباع نهاده اند و آنرا از سوره حجرات یا قاف تا آخر قرآن قرار داده و طوال آن از قاف
تا بروج ست و اوساط آن از بروج تا سوره زلزال و قصار آن تا آخر والله اعلم **باب** جواز قراءة السورة فی الثالثة
والرابعة وجواز قراءة آیة او ما دون السورة فی الرکعة وجواز الجمع بین السورتین والسور فی رکعة واحدة
وان کان اکثر عمل النبی صلی الله علیه وسلم خلاف ذلک باب در جایز بودن خواندن سوره در رکعت سوم و چهارم و جواز
خواندن آیت و کمتر از سوره در یک رکعت و جواز جمع کردن در دو سوره و چند سوره در یک رکعت اگرچه اکثر عمل
آنحضرت صلی الله علیه وسلم خلاف این بود یعنی در ثالثه و رابعه نمیخواندند و کمتر از سوره نمیخواندند و دو سوره یا سه سوره
جمع نمیکردند **مالک** عن ابی عبید مولی سلیمان بن عبد الملک عن عبادة بن نسی عن قیس بن الحارث عن ابی عبد الله
الصنابحی انه قال قدمت المدینة فی خلافة ابی بکر الصدیق رضی الله عنه فصلیت وراءه المغرب فقرأ فی الرکعتین
الاولیین بأم القرآن وسورة سورة من قصار المفصل ثم قام فی الثالثة فدنوت منه حتی ان ثیابی لتکاد ان تمس ثیابه
فسمعته قرأ بأم القرآن وبهذه الآیة ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب
ابو عبد الله صنابحی گفت داخل شدم بمدینه در خلافت ابوبکر الصدیق رضی الله عنه پس گذاردم پس پشت او نماز مغرب را
پس خواند در دو رکعت نخستین سوره فاتحه و یک یک سورت از سورتهائے کوتاه مفصل بعد از آن ایستاد در رکعت
سیوم پس نزدیک شدم باو تا آنکه جامهائے من نزدیک بود که برسد بجامهائے او پس شنیدم او را که میخواند سوره فاتحه و این
آیت ربنا لا تزغ قلوبنا الآیة **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا صلی وحده یقرأ فی الاربع جمیعا فی کل رکعة
بأم القرآن وسورة من القرآن وکان یقرأ احیانا بالسورتین والثلاث فی الرکعة الواحدة من صلوة الفریضة ویقرأ فی الرکعتین
من المغرب کذلک بأم القرآن وسورة سورة [۵۵] عبد الله بن عمر چون میگذارد نماز را تنها میخواند در چهار رکعت
همه آن در هر رکعت سوره فاتحه و سورتے از قرآن و در بعض اوقات میخواند دو سوره و سه سوره در یک رکعت از نماز فریضه
و میخواند در دو رکعت اول از نماز مغرب همچنین سوره فاتحه و یک سوره **باب** قدر جهر الامام فی صلوته باب در
تعیین مقدار بلند خواندن امام در نماز خود **مالک** عن عمه ابی سهیل بن مالک عن ابیه انه قال کنا نسمع قراءة عمر
ابن الخطاب عند دار ابی جهیم بالبلاط [۵۶] مالک بن ابی عامر گفت که ما می شنیدیم قرارت عمر بن الخطاب را نزدیک خانه

مسوّی ۱ه **قلت** اتفقت الائمة علی هذه التکبیرات وهی ثنتان وعشرون تکبیرة فی اربع رکعات وکلها سنة الا التکبیرة الاولی فانها فریضة لا تنعقد الصلوة الا بها ۱۲ منه ۳ه **قلت** ذهب الشافعی الی انه لو ترک اقامة الصلب فی الرکوع والسجود والطمانینة فیهما او فی الاعتدال عن الرکوع والسجود فصلاته فاسدة وذهب ابو حنیفة علی تخریج الکرخی ان الطمانینة واجبة فی الرکوع والسجود وسنة فی الاعتدال عن الرکوع والسجود وهو الصحیح درایةً والمشهور عند صحابه ان الطمانینة غیر واجبة وکذا الاعتدال بعد الرکوع والجلوس بین السجدتین والتشبیک بالسرقة عند الشافعی للتحریم وعند ابی حنیفة رح علی المشهور للکراهیة ۱۲ ــ

مصفّی ابی جهیم ایستاده در زمین مفروش بسنگ مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه که جماعت بسیار مے بود امام راباید که تمام جماعه را بشنواند اگر تواند **باب** بیں التکبیر فی الخفض والرفع سنت است الله اکبر گفتن در هر پست کردن وبلند کردن

مالک عن ابن شهاب عن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب انه قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یکبر فی الصلوٰة کلما خفض ورفع فلم تزل تلک صلوته حتی لقی الله عز وجل از امام زین العابدین رضی الله عنه مرویست که رسول الله صلی الله علیه وسلم تکبیر میگفت در نماز هرگاه سر فرود مے آورد وهرگاه سر بالا میکرد وپس همیشه این بود نماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم تا آنکه ملاقات کرد با خدائے عز وجل یعنی وفات یافت یعنی در انتقال از قیام برکوع واز قومه بسجده واز سجده بجلسه از جلسه بسجده الله اکبر مے گفتند مترجم گوید الا انتقال از رکوع که سابق از حدیث ابن عمر گذشت که در آنجا سمع الله لمن حمده ربنا ولک الحمد مے گفتند فتدبر **مالک** عن ابن شهاب عن ابی سلمة بن عبد الرحمن بن عوف ان ابا هریرة کان یصلی لهم فیکبر کلما خفض ورفع فاذا انصرف قال والله انی لاشبهکم بصلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو هریره نماز میگذارد وبرائے ایشان یعنی امامت میکرد برائے ایشان در نماز پس تکبیر میگفت هر بار که سر بالا میکرد وهر بار که سر فرود مے آورد وپس چون بازگشت از نماز میگفت قسم بخدا که من مشابه ترین شما ام بنماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم **مالک** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله بن عمر ان عبد الله بن عمر کان یکبر فی الصلوٰة کلما خفض ورفع عبد الله بن عمر تکبیر میگفت در نماز هر بار که سر فرود میکرد وهر بار که سر بالا میکرد **مالک** عن ابی نعیم وهب بن کیسان عن جابر بن عبد الله انه کان یعلمهم التکبیر فی الصلوٰة قال فکان یامرنا ان نکبر کلما خفضنا ورفعنا ابو نعیم روایت میکند که جابر بن عبد الله تعلیم میکرد ایشان را تکبیر گفتن در نماز گفت وهب بن کیسان پس امر میکرد مارا که تکبیر گوئیم هرگاه که سر فرود کنیم وسر بالا کنیم مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه که اتفاق کردند ائمه برین تکبیرها وآن بست ودو تکبیر است در چهار رکعت وهمه آنها سنت است مگر تکبیر اولی که آن فرض است منعقد نمیشود نماز بدون آن **باب** فی الاطمینان فی الرکوع والسجود فرض است اطمینان در رکوع وسجود **مالک** عن یحیی بن سعید عن نعمان بن مرة الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما ترون فی الشارب والسارق والزانی وذلک قبل ان ینزل فیهم

مسوّی ۱ قلت مذهب العلماء کراهیة قراءة القرآن فی الرکوع والسجود والتسبیح والدعاء فی الرکوع والسجود سنة عند الاکثرین ۱۲ ۲ قلت وبه یقول ابو حنیفة ان الامام یقتصر علی سمع الله لمن حمده والماموم یقتصر علی ربنا لک الحمد وقال الشافعی یجمعان بینهما سواء ۱۲ ۔

مصفّٰی | قالوا الله ورسوله اعلم قال هن فواحش وفیهن عقوبة واسوء السرقة الذی یسرق صلوته قالوا کیف یسرق صلوته یا رسول الله قال لا یتم رکوعها ولا سجودها رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود باصحاب خطاب نمود چه چیز مے بینید در حق نوشندهٔ خمر و در حق دزد و زنا کننده و این سوال پیش از آن بود که نازل کرده شود در حق ایشان حدود در اصحابه عرض نمودند که خدا و رسول داناتر است فرمود این اعمال گناه کبیره است و درین اعمال عقوبت است و بدترین دزدی دزدی کسے ست که دزدی میکند نماز خود را گفتند چگونه دزدی میکند نماز خود را یا رسول الله فرمود تمام نمیکند رکوع او را و سجود او را مسئله اقل رکوع انحنا ست بوجهیکه دو کف دست بدو رکبه برسد و این بجهت آنست که وضع یدین علی الرکبتین مسنون شد و بر آن عمل جاری گشت پس افراد رکوع همه انحنا بودند باین صفت و بجهت آنکه انچه قریب قیام باشد وے بقیام اشبه ست و اقل اطمینان آنست که منفصل شود رفع راس از هوی اگرچه بزمانے قلیل باشد و کمال رکوع آنست که پشت و گردن هموار دارد و ساقین را نصب کند و دو رکبه را بدو دست خود گیرد و اصابع را متفرق سازد و نزدیک هوی تکبیر گوید و رفع یدین کند و ذکرے از اذکار ماثوره مانند سبحان ربی العظیم و سبحان الله و بحمده بگوید و گفته اند که شرط رکوع و سجود این است که قصد نکند بهوی غیر آن را مثلا از خوف چیزے رکوع کند یا بسجده افتد و درین مسئله بحث است مسئله اگر پشت در رکوع هموار نکرد و همچنین در سجود یا ترک اطمینان نمود در رکوع و سجود یا در قومه و جلسه نزدیک شافعی نماز فاسد شد و اصحاب ابوحنیفه مختلف اند مختار کرخی آنکه اطمینان در رکوع و سجود واجب است و در قومه و جلسه سنت و هو الصحیح درایة و مشهور در فتاوی آنکه اطمینان در رکوع و سجود واجب نیست و همچنین اعتدال بعد از رکوع و نشستن بین السجدتین والله اعلم باب النهی عن قراءة القرآن فی الرکوع باب در منع مصلے از خواندن قرآن در رکوع مالک عن نافع عن ابراهیم بن عبد الله بن حنین عن ابیه عن علی بن ابی طالب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن قراءة القرآن فی الرکوع مختصر ۱ منع فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم از خواندن قرآن در رکوع باب یستحب للامام ان یقول اذا رفع راسه من الرکوع سمع الله لمن حمده والماموم ربنا لک الحمد مستحب است امام را بگوید وقتیکه برمیدارد سر خود از رکوع سمع الله لمن حمده و مستحب است مقتدی را که بگوید اللهم ربنا لک الحمد مالک عن سمی مولی ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی صالح السمان عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا قال الامام سمع الله لمن حمده فقولوا اللهم ربنا لک الحمد فانه من وافق قوله قول الملئکة غفر له ما تقدم من ذنبه ۲ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود وقتیکه گفت امام سمع الله لمن حمده

مسوّی ۱ه قلت ذهب ابو حنیفة الی انه لا یقنت فی شیٔ من الفرائض و یقنت فی الوتر جمیع السنة و معنی الحدیث عنده انه کان لا یقنت فی شیٔ من الصلوٰة المکتوبة و ذهب الشافعی الی انه یقنت فی الصبح و فی سائر الفرائض و لا یقنت فی الوتر الا فی النصف الاخر من رمضان ۱۲ ۲ه قلت ذهب عامة اهل العلم الی ان وضع الجبهة فی السجود واجب و اما وضع الیدین و الرکبتین و القدمین فاوجبه الشافعی فی اظهر قولیه و ذهب ابو حنیفة الی ان وضع الیدین سنة و عامة الفقهاء علی ان کشف الیدین لیس بواجب ۱۲

مصفّٰی پس بگوئید اللهم ربنا لک الحمد زیرا که حال اینست هر که موافق افتاد سخن او با سخن فرشتگان آمرزیده شد ورا آنچه پیش از آن گذشت از گناهان او مترجم گوید که نزدیک امام اعظم اقتصار کند امام بر سمع الله لمن حمده و مقتدی بر ربنا لک الحمد و امام شافعی میگوید که امام و مقتدی هر دو جمع کنند سمع الله لمن حمده و ربنا لک الحمد را مسئله و گفتند در قومه لابد است از قیام و اطمینان و اگر سر را از ترس آوازے هولناک بردارد کفایت نکند و درینجا بحث است چنانکه گذشت

باب ترك القنوت فی صلوٰة الفجر و غیرها باب در بیان ترک قنوت در نماز فجر و غیر فجر **مالك** عن نافع ان عبد الله ابن عمر کان لا یقنت فی شیٔ من الصلوٰة ۱ه عبد الله بن عمر قنوت نمیخواند در چیزے از نماز یعنی نه در فجر و نه در غیر آن مترجم گوید ابو حنیفه گفت قنوت نخواند در چیزے از نمازهائے فریضه و بخواند در وتر تمام سال و معنی حدیث نزدیکا و محمول برهمین است و نزد شافعی خواندن قنوت در نماز فجر سنت است دون سائر فرائض و قنوت در وتر نیست نزدیک وے مگر در نصف آخر از رمضان و محل قنوت در نماز صبح نزدیک شافعی بعد رکوع است و عروة ابن الزبیر قبل از رکوع قنوت میکرد و از انس بن مالک هر دو روایت آمده و نزدیک شافعی در قنوت جهر باید کرد بحدیث ابو هریره و مقتدیان تامین گویند بحدیث ابن عباس و در قنوت وتر نیز اختلاف علما رست مذهب عبد الله بن مسعود دوام قنوت ست در وتر و همین ست مختار سفیان ثوری و ابن المبارک و ائمه حنفیه و جماعة بآن رفته اند که در وتر قنوت نیست مگر در نصف آخر رمضان و همین ست مذهب مالک و شافعی و اقوی درین باب مذهب احمد و اسحاق است که اگر نازله از نوازل بر مسلمین برسد قنوت در صبح خاصه و در سائر صلوٰة عامه مستحب است و قنوت وتر در آخر نصف رمضان متاکد است و در تمام سال مستحب والله اعلم

باب یضع کفیه علی ما یضع علیه الوجه فی السجود یخرجهما من الکمین. نهد دو کف خود بر هر چیزے که می نهد بران روئے خود را در حال سجده و بیرون آرد آن هر دو کف را از هر دو آستین **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا سجد وضع کفیه علی الذی یضع علیه جبهته قال نافع و لقد رایته فی یوم شدید البرد و انه لیخرج کفیه من تحت برنس له حتی یضعهما علی الحصباء عبد الله بن عمر وقتے که سجده میکرد می نهاد دو کف خود را بر چیزیکه مے نهاد بران روئے خود را گفت نافع و هر آئینه من دیدم ابن عمر را در روزیکه سخت بود سردی او درین حالت که بر مے آورد دو کف خود را از زیر برنسی از آن خود تا نهد آنرا بر سنگ ریزها **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول من وضع جبهته بالارض فلیضع کفیه علی الذی یضع علیه جبهته ثم اذا رفع فلیرفعهما فان الیدین تسجدان کما یسجد الوجه ۲ه عبد الله بن عمر میگفت هر که بنهد

مسوّی ۵۱ قلت وعلیہ اهل العلم ۵۲ قلت وبہ قال اهل العلم انہ یسنّ ان یرفع عجیزتہ ویعتمد علی الارض ۱۲
۵۳ قلت واکثر الفقهاء علی کراهیۃ الاقعاء وهو هنا ان یضع الیتیہ علی عقبیہ بقعدا مستوفزا غیر مطمئن وان السنۃ ان یجلس جلسۃ التشهد الاول ۱۲ کذا فی المجمع ۱۲

مصفّی | پیشانی خود را بزمین پس باید کہ نهد دو کف خود را بر چیزیکہ مے نهد بر آن پیشانی خود را بعد از ان چون بردارد پیشانی را

باید کہ بردارد دو کف را زیرا کہ هر آئینہ دو دست سجدہ میکنند چنانکہ سجدہ میکند روئے **مسئلہ** حد سجدہ وضع هفت استخوان است

بر زمین جبهہ و یدین و رکبتین و اطراف قدمین بحدیث شیخین امرت ان اسجد علی سبعۃ اراب الخ ولابد است از اطمینان در سجدہ

واز آنکہ بر موضع سجود ثقل اعضا واقع شود واین قید بجہت تحقیق معنی وضع است ولابد ست از ارتفاع اسافل بر اعالی

واین قید از لفظ سجود فہمیدہ میشود والا انبطاح باشد نہ سجود وکمال آنست کہ تکبیر گوید بغیر رفع یدین ونخست رکبتین را بر زمین

نهد بعد از آن یدین را بعد از آن جبهہ وانف را و ذکرے از اذکار ماثورہ بگوید و بباید کہ دو دست را نزدیک منکبین نهد

واصابع خود بجانب قبلہ نشر کند وتفریق کند میان رکبتین وبطن را از فخذین ومرفقین را از جنبین جدا دارد **مسئلہ** علما متفق اند

بر وجوب وضع جبهہ در سجود انهادن دو دست و دو زانو و دو قدم نزدیک شافعی واجب است ونزدیک ابو حنیفہ وضع یدین

سنت است ونیز متفق اند بر آنکہ کشف سر دو دست وبر آوردن آنها از آستین ضرور نیست **باب** المریض اذا لم یستطع

السجود اومأ برأسہ ایماء مریض وقتیکہ نتواند سجدہ کردن ایماء کند بسر خود ایماء کردنی **مالک** عن نافع ان عبد الله

ابن عمر کان یقول اذا لم یستطع المریض السجود اومأ برأسہ ایماء ولم یرفع الی جبهتہ شیئا عبد الله بن عمر

میگفت وقتیکہ نتواند بیمار سجدہ کردن باید کہ ایماء کند بسر خود ایماء کردن و نبر دارد بسوئے پیشانی خود چیزے یعنی خاک را یا چیزے

تا بر آن جبهہ رساند **مسئلہ** مریضیکہ اشارہ رکوع میکند او را مے باید کہ محاذی کند جبهہ را بالقدام رکبتین واگر محاذی موضع

سجود گرداند بهتر باشد واگر رکوع وسجود هر دو کند سجودے باید کہ خفض باشد از رکوع **باب** صفۃ السجود در بیان

کیفیت سجود **مالک** عن یحیی بن سعید عن محمد بن یحیی بن حبان عن عمہ واسع بن حبان عن عبد الله بن عمر انہ قال لہ

لعلک من الذین یصلون علی اوراکهم قال قلت لا ادری والله قال مالک یعنی الذی یسجد ولا یرتفع عن الارض

یسجد وهو لاصق بالارض ۵۴ عبد الله بن عمر گفت واسع ابن حبان را شاید تو از آن جماعہ هستی کہ نماز میگذارند

بر سرین هائے خود گفت واسع گفتم نمیدانم قسم بخدا گفت مالک مراد میداشت ابن عمر کسے را کہ سجدہ میکند وبلند نمیشود

از زمین سجدہ میکند در آن حال کہ او متصل ست بزمین مترجم گوید رضی الله عنہ وارضاہ سنت ست کہ بردارد سرینهائے

خود را واعتماد کند بر زمین **باب** یجلس بین السجدتین کجلسۃ الصلوۃ ولا یجلس علی صدور قدمیہ الا بضرورۃ

نشیند درمیان دو سجدہ مانند نشستن نماز ونہ نشیند بر سرهائے دو قدم خود **مالک** عن صدقۃ بن یسار عن المغیرۃ بن

حکیم انہ رای عبد الله بن عمر یرجع فی سجدتین فی الصلوۃ علی صدور قدمیہ فلما انصرف ذکر لہ ذلک فقال انها

لیست سنۃ الصلوۃ وانما افعل هذا من اجل انی اشتکی ۵۵ مغیرہ بن حکیم دید عبد الله بن عمر را کہ رجوع میکرد

مسوی له قلت قال الشافعی یقعد فی التشهد الاول مفترشا وهو ان یقعد علی بطن قدمه الیسری وینصب
الیمنی وفی التشهد الاخر متورکا وهو ان یخرج رجلیه فیفضی بالیسری وینصب الیمنی ویقعد علی الارض وقال ابو
حنیفة یقعد فیهما مفترشا وقال مالک یقعد فیهما علی الارض متورکا ثنی رجله ای عطفها ۱۲ -+

مصفی | درمیان دو سجده ودر نماز بر قدم دو قدم خود پس وقتیکه بازگشت از نماز ذکر کرده شد پیش او این مسئله پس گفت
هر آئینه این جلسه نیست سنت نماز وجز این نیست که می کنم این را بسبب آنکه بیمارم مسئله اقعا درمیان سجدتین
یعنی نشستن بر صدور قدمین نزدیک ابن عمر مکروه ست ونزدیک عبدالله بن عباس سنت وعمل ائمه اربعه براول ست
واطمینان درین جلسه فرض است لکن سنت آنست که قومه وجلسه را طویل نکند مسئله جلسه استراحت وترک آن
هر دو در حدیث آمده است وهر دو صحیح است **باب** صفة الجلوس فی الصلوة بیان طریق نشستن در نماز

مالک عن عبدالرحمن بن قاسم عن عبدالله بن عبدالله بن عمر انه اخبره انه کان یری عبدالله بن عمر
یتربع فی الصلوة اذا جلس قال ففعلته وانا یومئذ حدیث السن فنهانی عبدالله بن عمر وقال انما سنة
الصلوة ان تنصب رجلک الیمنی وتثنی رجلک الیسری فقلت له فانک تفعل ذلک فقال ان رجلی لا تحملانی
عبیدالله می دید عبدالله بن عمر را که چارزانو می نشست در نماز وقتیکه می نشست گفت عبیدالله پس نشستم همین طور من
آن روز نوجوان بودم پس منع کرد مرا عبدالله بن عمر وگفت جز این نیست که سنت نماز آنست که استاده کنی پای راست
خود را وبه پیچانی پای چپ خود را پس گفتم او را هر آئینه تو میکنی این را یعنی می نشینی چارزانو پس گفت هر آئینه دو پای
من بر نمیدارند مرا یعنی در استاده کردن حرج میشود **مالک** عن یحیی بن سعید ان القاسم بن محمد اراهم الجلوس فی
التشهد فنصب رجله الیمنی وثنی رجله الیسری وجلس علی ورکه الایسر ولم یجلس علی قدمه ثم قال ارانی هذا عبدالله
بن عبدالله بن عمر وحدثنی ان اباه کان یفعل ذلک قاسم بن محمد نمود بایشان صفت نشستن در وقت
تشهد پس استاده کرد پای راست خود را وبه پیچانید پای چپ خود را ونشست بر سرین چپ خود ونه نشست
بر قدم خود وبعد ازان گفت نمود مرا این جلوس عبیدالله پسر عبدالله بن عمر وخبر داد مرا که پدر او میکرد همین طور **مالک** عن
عبدالله بن دینار انه سمع عبدالله بن عمر وصلی الی جنبه رجل فلما جلس الرجل فی اربع تربع وثنی رجلیه فلما انصرف
عبدالله عاب ذلک علیه فقال الرجل فانک تفعل ذلک فقال عبدالله بن عمر انی اشتکی نماز گذارد
بر پهلوی عبدالله بن عمر مردی پس وقتیکه نشست آن مرد بعد ادای چهار رکعت چارزانو نشست وپیچانید دو پای خود را
پس وقتیکه بازگشت از نماز عبدالله بن عمر عیب کرد بر وی این طور نشستن را پس گفت آن مرد هر آئینه میکنی تو
این کار را پس گفت عبدالله بن عمر هر آئینه من بیمارم مترجم گوید اختلاف کرده اند علماء در هیئت جلوس شافعی اختیار کرده
است در تشهد اول که نصب کند قدم یمنی ونشیند بر یسری ودر تشهد آخر تورک یعنی قدم یسری را برآرد از زیر ران تا اعتماد

مسوّی ۱؎ **قلت** اختار ابو حنیفة تشهد ابن مسعود والشافعی تشهد ابن عباس ومالک تشهد عمر واختلافهم فی المختار لا فی الاجزاء

مصفّی ران چپ برسرین واقع شود و مالک در هر دو قعده تورک را اختیار کرده است و ابوحنیفه نصب یمنی وجلوس بر یسری در هر دو قعده اختیار نموده است و این هر دو واسع و جایز است **مسئله** بهر صفت که نشیند از تربیع و تورک و افتراش جایز باشد و اختلاف ائمه در سنیت است و اشبه آن مینماید که مؤدی بر صفتی که مروی شده است مؤدی سنت است

باب صیغ التشهد وکلها کاف شاف باب در بیان صیغهائے تشهد و همه صیغها کافی و شافی است **مالک عن**

ابن شهاب عن عروة بن الزبیر عن عبد الرحمن بن عبد القاری انه سمع عمر بن الخطاب وهو علی المنبر یعلّم الناس التشهد یقول قولوا التحیات لله الزاکیات لله الطیبات الصلوات لله السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله عبد الرحمن شنید از عمر بن الخطاب و او بر منبر بود مے آموخت مردمان را تشهد بقول خود که بگوئید التحیات لله الخ معنی این کلمات آنست که تعظیمات قولیه خدا راست اعمال حسنه پاکیزه خدا راست پاکیزه ها و نماز ها خدا راست سلام بر تو باد اے پیغمبر و رحمت خدا و برکات او و سلام بر ما باد و بر بندگان شایسته کاران خدائے گواهی میدهم که نیست هیچ معبود غیر الله و گواهی میدهم که محمد بنده خدا و رسول او است

مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یتشهد فیقول بسم الله التحیات لله الصلوات لله الزاکیات لله السلام علی النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین شهدت ان لا اله الا الله وشهدت ان محمدا رسول الله یقول هذا فی الرکعتین الاولیین ویدعو اذا قضی تشهده بما بدا له فاذا جلس فی آخر صلوته تشهد کذلک ایضا الا انه یقدم التشهد ثم یدعو بما بدا له فاذا قضی تشهده واراد ان یسلم قال السلام علی النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین السلام علیکم عن یمینه ثم یرد علی الامام فان سلم علیه احد عن یساره رد علیه عبد الله بن عمر تشهد میخواند پس میگفت بسم الله التحیات لله الخ میخواند این تشهد را در دو رکعت نخستین یعنی در قعده اول و دعا میکرد بانچه در خاطر او میرسید و وقتیکه تمام میکرد تشهد خود را پس وقتیکه مے نشست در آخر نماز خود تشهد میخواند همچنین نیز مگر آنکه مقدم میکرد لفظ تشهد را بعد از آن دعا میکرد بانچه بخاطر او میرسید پس چون تمام میکرد تشهد خود را و میخواست که سلام دهد میگفت السلام علی النبی ورحمة الله وبرکاته الخ میگفت السلام علیکم بجانب راست خود بعد از ان رد میکرد بر امام پس اگر سلام میگفت بر وے کسے از جانب چپ او رد میکرد بر وے یعنی جواب سلام میداد **مالک عن عبد الرحمن**

ابن القاسم عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها کانت تقول اذا تشهدت التحیات الطیبات الصلوات الزاکیات لله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له وان محمدا عبده ورسوله السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین السلام علیکم حضرت عائشه رضی الله عنها میگفت وقتیکه تشهد میخواند التحیات الخ **مالک عن** یحیی بن سعید عن القاسم بن محمد انه اخبره ان عائشة زوج النبی صلی الله

مسوی ـ قلت اکثر اهل العلم علی استحباب الاشارة بالمسبحة الیمنی عند کلمة التهلیل یشیر عند قوله الا الله وهو
الصحیح من مذهب ابی حنیفة ذکره محمد فی الموطا ۱۲ ـ قلت عامة اهل العلم علی ان الصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم
مستحبة فی التشهد الاخیر غیر واجبة والی هذا یشیر لفظ ابن عمر و عائشة فی باب التشهد فان التشهد الاول محلها
وذهب الشافعی واحمد الی وجوبها فی التشهد الاخیر فان لم یصل لم تصح صلاته واستحبابها فی التشهد الاول ۱۲

مصفی — علیه وسلم کانت تقول اذا تشهدت التحیات الطیبات الصلوات الزاکیات لله اشهد ان لا اله الا الله واشهد
ان محمدا عبده ورسوله السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله
الصالحین السلام علیکم ۔ حضرت عائشه وقتیکه تشهد میخواند میگفت التحیات لله آلخ مسئله بهر صیغه
تشهد موّدی از فرض است واختلاف ائمه در اختیار است ودرین اختلاف هم دلیلی قوی بهم نمیرسد پس باید گفت که بهر صیغه
که خواند موّدی سنت است وعامل مختار مسئله شافعی الفاظ مترادفه را حذف کرده اقل تشهد گفته است واین معنی
قریب است بقاعده تنقیح مناط والله اعلم باب الاشارة بالمسبحة فی التشهد باب دربیان صفت اشاره بانگشت
مسبحه در تشهد مالک عن مسلم بن ابی مریم عن علی بن عبد الرحمن المعاوی انه قال رانی عبد الله بن
عمر وانا اعبث بالحصباء فی الصلوة فلما انصرفت نهانی وقال اصنع کما کان رسول الله
صلی الله علیه وسلم یصنع فقلت وکیف کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصنع قال کان
اذا جلس فی الصلوة وضع کفه الیمنی علی فخذه الیمنی وقبض اصابعه کلها واشار باصبعه التی تلی الابهام
ووضع کفه الیسری علی فخذه الیسری وقال هکذا کان یفعل علی بن عبد الرحمن گفت دید مرا عبد الله بن عمر و من
بازی میکردم بسنگ ریزها در نماز پس وقتیکه بازگشتم منع کرد مرا گفت بکن چنانکه میکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم گفتم
چگونه میکرد رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت چون می نشست در نماز می نهاد کف راست خود بران راست وبند میکرد
انگشتان خود را همه آن واشاره میکرد بآن انگشت خود که نزدیک بابهام است ومی نهاد کف چپ را بران چپ خود وگفت
ابن عمر این چنین کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم مالک عن عبد الله بن دینار انه قال رانی عبد الله بن عمر و
انا ادعو واشیر باصبعین اصبع من کل ید فنهانی ۔ مسئله مختار نزدیک شافعی آنست که همه اصابع را جمع کند
وبمسبحه اشاره نماید چنانکه ابن عمر نقل کرد وموضع اشاره قول الا الله است بحدیث مسلم وبجهت آنکه غرض از اشاره توحید
تا قول وفعل معاضد یکدیگر واقع شود باب صفة الصلوة علی النبی صلی الله علیه وسلم باب در کیفیت درود فرستادن
بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم مالک عن عبد الله بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم عن ابیه عن عمرو بن سلیم الزرقی
انه قال اخبرنی ابو حمید الساعدی انهم قالوا یا رسول الله کیف نصلی علیک فقال قولوا اللهم صل علی محمد وازواجه
وذریته کما صلیت علی ابراهیم وبارک علی محمد وازواجه وذریته کما بارکت علی آل ابراهیم
انک حمید مجید ۔ اصحاب گفتند یا رسول الله چگونه درود فرستیم بر تو پس فرمود بگوئید اللهم صل علی محمد آلخ مالک عن نعیم بن

مسوی قلت اخرج ابو داؤد عن ابی هریرة اذا فرغ احدکم من التشهد الاخیر فلیتعوذ بالله من اربع فذکر نحوه من حدیث الباب
وهو قول اهل العلم ان الدعاء قبل السلام مستحب ۱۲ قلت عامة اهل العلم علی انه یسلم تسلیمتین عن یمینه وعن
شماله السلام علیکم ورحمة الله السلام علیکم ورحمة الله واحتجوا بحدیث عبد الله بن مسعود عن النبی صلی الله علیه وسلم (باقی ص ۱۱۸)

مصفی | عبد الله المجمر عن محمد بن عبد الله بن زید الانصاری انه اخبره عن ابی مسعود الانصاری انه قال اتانا
رسول الله ص فی مجلس سعد بن عبادة فقال له بشیر بن سعد امرنا الله ان نصلی علیک یا رسول الله فکیف
نصلی علیک قال فسکت رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی تمنینا انه لم یسأله ثم قال قولوا اللهم صل علی محمد
وعلی ال محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی ال ابراهیم وبارک علی محمد وعلی ال محمد کما بارکت علی ال ابراهیم فی العالمین انک حمید
مجید والسلام کما قد علمتم ابو مسعود انصاری گفت تشریف آوردند آنحضرت صلی الله علیه وسلم پیش ما در مجلس سعد بن عبادہ پس گفت
او را بشیر بن سعد که امر فرموده است ما را خدا تعالی بآنکه درود فرستیم بر تو یا رسول الله پس چگونه درود فرستیم بر تو پس سکوت
کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم تا آنکه آرزو کردیم ما که این سائل کاشکے سوال نمیکرد از آنحضرت صلعم بعد از آن فرمود بگوئید
اللهم صل علی محمد الخ وسلام همان صفت است که دانسته آید مسئله جمهور اهل علم برآنند که صلوة گفتن بر آنحضرت صلی الله علیه
وسلم مستحب ست در تشهد اخیر غیر واجب و بسوے همین معنی دلالت میکند لفظ ابن عمر و حضرت عائشه در باب تشهد و اما تشهد
اول محل صلوة نیست و امام شافعی تنها قائل ست بوجوب صلوة در تشهد آخر پس اگر درود فرستد نماز او صحیح نیست و در تشهد اول
نزدیک شافعی مستحب است مترجم گوید اقل صلوة اللهم صل علی محمد وآله واکمل آن این صیغه است که مذکور شد و صلوة سنت
ست نزد جمهور و فرض است نزدیک شافعی وقول جمهور اقوی مے نماید باب الدعاء قبل السلام باب در جائز بودن
دعا پیش از گفتن سلام مالک عن ابی الزبیر المکی عن طاؤس الیمانی عن عبد الله بن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
کان یعلمهم هذا الدعاء کما یعلمهم السورة من القرآن یقول اللهم انی اعوذ بک من عذاب جهنم واعوذ بک من عذاب
القبر واعوذ بک من فتنة المسیح الدجال واعوذ بک من فتنة المحیا والممات روایت
از عبد الله بن عباس که آنحضرت صلی الله علیه وسلم مے آموخت صحابه را این دعا چنانچه مے آموخت ایشان را سوره از قرآن
میگفت اللهم انی اعوذ بک الخ ترجمه این دعا این است اے بار خدایا هر آئینه من پناه میگیرم بتو از عذاب دوزخ و
پناه میگیرم بتو از عذاب قبر و پناه میگیرم بتو از فتنه مسیح دجال و پناه میگیرم بتو از فتنه زندگانی و مرگ مترجم گوید که ابو داؤد
از ابو هریره روایت کرده است اذا فرغ احدکم من التشهد الاخیر فلیتعوذ بالله من اربع یعنی چون فارغ شود یکے از شما
از تشهد آخر باید که پناه گیرد بخدا از چهار چیز فذکر نحو من حدیث الباب و همین ست مختار علماء که دعا پیش از سلام مستحب است
باب صفة السلام قال النبی صلی الله علیه وسلم وتحلیلها التسلیم چیزیکه حلال میکند بر مصلی بر آمدن از نماز و سخن گفتن سلام
است مالک عن نافع عن ابن عمر فی حدیث التشهد انه کان یقول السلام علیکم عن یمینه ثم یرد علی الامام فان

مسوّی (بقیہ صفحہ ۱۱۱) رواہ ابو داؤد والترمذی وقال مالک یسلم الامام والمنفرد تسلیمۃ واحدۃ السلام علیکم لا یزید علی ذلک ویستحب للماموم ان یسلم ثلثا عن یمینہ وعن شمالہ وتلقاء وجہہ یردھا علی امامہ ۱۲ **لہ قلت** علیہ اھل العلم ان الانصراف الی الیمین لیس بسنۃ لازمۃ ۱۲ **سلہ فائدۃ قلت** اتفقت الحنفیۃ والشافعیۃ علی صفۃ الصلوۃ کما ذکرنا من تکبیرۃ الاحرام الی السلام الا ما نبہنا علیہ واختلفوا فی تمییز الارکان من السنن فمذھب الشافعیۃ ان فی الصلوۃ ارکانا وسننا فارکانہا ثلثۃ عشر النیۃ وتکبیرۃ الاحرام والقیام وقراءۃ الفاتحۃ والرکوع بطمانیۃ والاعتدال عنہ بطمانیۃ والسجدتان (باقی حاشیہ صفحہ ۱۱۹)

مصفّٰی سلم علیہ احد عن یسارہ رد علیہ ابن عمر میگفت السلام علیکم بجانب راست خود بعد ازان رد میکرد بر امام پس اگر سلام میکرد کسے بروے از جماعہ از جانب چپ او رد میکرد بروے مترجم گوید اختیار امام مالک آنست کہ امام و منفرد یک تسلیمہ گوید السلام علیکم قصد کند بآن پیش روے خود بعد ازان بجانب راست سر خود را بگرداند و مقتدی یک تسلیمہ بہمین اسلوب بگوید و دیگر بجانب امام پیش روے خود قصد بکند و اگر بجانب یسار کسے بروے سلام بکند تسلیمہ سیوم بجانب یسار گوید و این اقل سلام است و اکمل آن بحدیث ترمذی عن عبد اللہ بن مسعود عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ کان یسلم عن یمینہ وعن یسارہ السلام علیکم ورحمۃ اللہ السلام علیکم ورحمۃ اللہ و لہذا جمہور علما بدو تسلیمہ قائل شدہ اند در حق امام و منفرد و مقتدی و بزیادت ورحمۃ اللہ واللہ اعلم مسئلہ اقل سلام السلام علیکم یکبار ست چنانکہ ابن عمر میکرد و اکمل آن السلام علیکم ورحمۃ اللہ بجانب راست و چپ التفات نمودہ مسئلہ ترتیب ارکان بوجہیکہ ذکر کردہ شدہ فرض است زیرا کہ چون رجوع کنیم مفہوم از لفظ صلوۃ و نماز کہ بغیر ترتیب کردہ شود اطلاق لفظ صلوۃ بران راست نمے آید پس اگر سجود پیش از رکوع کند عمداً نماز فاسد شود و اگر سہوا کند آنچہ بعد متروک ست لغو ست و از ہمان متروک نماز خود را تمام کند و سجدہ سہو کند **باب** ینصرف من الصلوۃ الی ای جہۃ شاء باز گردد مصلی از نماز بہر جانبے کہ خواہد **مالک** عن یحیی بن سعید عن محمد بن یحیی ابن حبان عن عمہ واسع بن حبان انہ قال کنت اصلی وعبد اللہ بن عمر مسند ظہرہ الی جدار القبلۃ فلما قضیت صلوتی انصرفت الیہ من قبل شقی الایسر فقال عبد اللہ بن عمر ما منعک ان تنصرف عن یمینک قال فقلت رایتک فانصرفت الیک فقال عبد اللہ فانک قد اصبت ان قائلا یقول انصرف عن یمینک فاذا کنت تصلی فانصرف حیث شئت ان شئت علی یمینک وان شئت علی یسارک واسع ابن حبان گفت من نماز میگذاردم و عبد اللہ بن عمر نہادہ بود پشت خود را بدیوار قبلہ پس وقتیکہ تمام کردم نماز خود را باز گشتم بسوے او بجانب چپ خود پس گفت عبد اللہ بن عمر چہ چیز منع کرد ترا ازانکہ باز گردی بسوے راست خود گفتم دیدم ترا پس باز گشتم بسوے تو گفت عبد اللہ ہر آئینہ تو نیک کردی ہر آئینہ گویندہ میگوید کہ باز گرد بسوے جانب راست خود البتہ پس وقتیکہ نماز میکنی باز گرد بہر جانبے کہ خواہی اگر خواہی بجانب راست خود و اگر خواہی بجانب چپ خود **باب** الذکر بعد السلام در بیان ذکرے کہ بعد از سلام مسنون است **مالک** عن ابی عبید مولی سلیمن بن عبد الملک عن عطاء بن یزید اللیثی عن ابی ہریرۃ انہ قال من

مسوّی (بقیہ حاشیہ صفحہ ۱۱۸) بطمانینة والجلوس بین السجدتین بطمانینة القعود فی آخر الصلوة والتشهد والصلوة علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم
والسلام وترتیب الارکان کما ذکرنا وسننہا رفع الیدین والتکبیرات ووضع الیمنی علی الیسری وقراءة السورة فی الاولیین والجهر فی
موضعہ والاسرار فی موضعہ وتسبیحات الرکوع والسجود واذکار القومة والقنوت والدعاء بعد الصلوة علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم والقعود
والتشهد فی اثناء الصلوة علی الرکعتین وفی مذهب الحنفیة ان فی الصلوة فروضا وواجبات وسننا فالفروض التحریمة فلو بالتسبیح او
بالتهلیل والقیام والقراءة ولو باٰیة واحدة صغیرة فی رکعتین ای رکعتین کانتا فی الفرض والرکوع والسجود والقعود فی اٰخر الصلوة
والواجبات تعیین الاولیین للقراءة المفروضة وجعل القراءة قراءة الفاتحة والسورة والترتیب بین الارکان ما عدا التحریمة والقعود الاخیر
والاطمینان فی الرکوع والسجود علی الصحیح من مذهبہ والقعدة الاولی والتشهد فی القعدة الاولی والثانیة والجهر فی موضعہ والاسرار فی موضعہ ولفظ
السلام والسنن رفع الیدین عند التحریمة والتعوذ والبسملة والتکبیرات ووضع الیمنی علی الیسری وتسبیحات الرکوع والسجود والذکر فی القومة والطمانینة فیہا

مصفّٰی سبّح دُبُرَ کلِّ صلوةٍ ثلثًا وثلثین وکبّر ثلثا وثلثین وحمّد ثلثا وثلثین وختم المأة بلا الہ الا اللہ وحدہ لاشریک لہ
لہ الملک ولہ الحمد وهو علی کل شیء قدیر غفرت ذنوبہ ولو کانت مثل زبد البحر ابوہریرہ گفت ہر کہ سبحان اللہ گوید بعد ہر نمازے سی و سہ
مرتبہ واللہ اکبر گوید سی وسہ مرتبہ والحمد للہ گوید سی وسہ مرتبہ وختم کند صد را باین کلمہ لا الہ الا اللہ وحدہ الخ آمرزیدہ شود
گناہان او اگرچہ باشد مانند کف دریا باب من سلّم من رکعتین ساهیا اتم وسجد سجدتین بعد التسلیم ہر کہ سلام دہد
بعد از دو رکعت در نماز سہ گانی یا چہارگانی فراموش کردہ باید کہ نماز خود را تمام کند و سجدہ کند دو سجدہ بعد سلام مالک
عن ایوب بن ابی تمیمة السختیانی عن محمد بن سیرین عن ابی هریرة ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انصرف
من اثنتین فقال لہ ذوالیدین اقصرت الصلوة ام نسیت یا رسول اللہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اصدق
ذوالیدین فقال الناس نعم فقام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فصلی رکعتین اخریین ثم سلم ثم کبر فسجد مثل سجودہ
او اطول ثم رفع ثم کبر فسجد مثل سجودہ او اطول ثم رفع مرویست از ابی ہریرہ کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بازگشت
از دو رکعت نماز پس گفت او را ذوالیدین آیا کوتاہ ساختہ شد نماز را یا فراموش کردی تو یا رسول اللہ پس فرمود آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم آیا راست گفتہ است ذوالیدین پس گفتند مردمان آرے پس برخاست آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
پس گذارد دو رکعت باقی ماندہ بعد از ان سلام داد بعد از ان تکبیر گفت پس سجدہ کرد مانند سجود خود در نماز یا دراز تر از ان بعد
از آن سر برداشت باز تکبیر گفت پس سجدہ کرد مانند سجود خود در نماز یا دراز تر از آن بعد از آن سر برداشت مالک عن
ابن شہاب عن ابی بکر بن سلیمان بن ابی حثمة قال بلغنی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رکع رکعتین من احدی صلوتی
النہار الظہر او العصر فسلم من اثنتین فقال لہ ذوالشمالین رجل من بنی زهرة بن کلاب اقصرت الصلوة یا رسول
اللہ ام نسیت فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما قصرت الصلوة وما نسیت فقال لہ ذوالشمالین
قد کان بعض ذلک یا رسول اللہ فاقبل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی الناس فقال اصدق ذوالشمالین فقالوا

مسوّی ۱۰ قلت مذهب ابی حنیفة والشافعی ان من سلم من رکعتین ساهیا اتم وسجد سجدتین هو فی مذهب ابی حنیفة خاص بمن سلم علی راس الرکعتین علی ظن انه اتمها اما لو سلم علی راس اربع ظن انه جمعة او علی انه مسافر فانه یستقبل الصلوٰة کذا فی العالمکیریة فی فصل المفسدات واستخرج له الشافعی حلة وهی فعل شیء یبطل الصلوٰة عمدا دون سهوا واما محل سجود السهو فاختلفوا فیه فقال الشافعی والجدید ان محله بین التشهد والسلام ابدا وقال ابو حنیفة محله بعد السلام ابدا وقال مالک ان کان ینقص سجد قبل السلام او زیادة فبعده وهو القول القدیم للشافعی وقال احمد کل حدیث ورد فی سجود السهو یستعمل فی موضعه فان ترک التشهد الاول فقبل السلام وان صلی الظهر خمسا او سلم عن الرکعتین فبعد السلام وقد اتفق الحفاظ علی ان الزهری وهم فی هذا الحدیث فقال فان الشمالین وانما هو ذوالیدین ولم یذکر السجدة وقد ذکرها غیره من رواة هذه القصة ۱۲ - -

مصفّی ثم فاتم رسول الله صلی الله علیه وسلم ما بقی من الصلوٰة ثم سلم ابوبکر بن سلیمان گفت خبر رسیده است بمن که رسول الله صلی الله علیه وسلم گذارد دو رکعت از یکی دو نماز آخر روز ظهر بود یا عصر پس سلام داد بعد از دو رکعت پس عرض کرد بجناب او صلعم ذو الشمالین مردی از بنی زهره بن کلاب آیا کوتاه ساخته شد نماز یا رسول الله یا فراموش فرمودی پس گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم نه کوتاه گردانیده شده است نماز و نه من فراموش نموده ام پس گفت او را ذو الشمالین هر آئینه بوده است بعض آنچه مذکور شد یا رسول الله پس روی آورد آنحضرت صلی الله علیه وسلم با مردمان پس پرسید آیا راست گفت ذو الشمالین گفتند آری یا رسول الله پس تمام کرد آنحضرت صلعم آنچه باقی مانده بود از نماز بعد از آن سلام داد **مالک** عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب وعن ابی سلمة بن عبد الرحمن مثل ذلک ابن شهاب از سعید بن المسیب و از ابو سلمة بن عبد الرحمن مانند این روایت کرد قال یحیی قال مالک کل سهو کان نقصانا من الصلوٰة فان سجوده قبل السلام و کل سهو کان زیادة فی الصلوٰة فان سجوده بعد السلام گفت مالک هر سهو که نقصان است از نماز پس هر آئینه سجود او پیش از سلام است و هر سهو که زیاده است در نماز پس هر آئینه سجود او بعد از سلام است مترجم گوید اینجا تشهد و سلام برای سجده سهو مذکور نشده و مذهب جمهور چنین است که بعد سجده سهو تشهد و تسلیم نیست والله اعلم **مسئله** آنحضرت صلی الله علیه وسلم سلام داد و آن قاطع صلوٰة ست و فعل کثیر کرد که در صورت عمد ناقض صلوٰة است بعد از آن بیاد آورد و اتمام فرمود و سجده کرد پس دانسته شد که فعل چیزی که عمداً آن ناقض نماز است بطریق سهو موجب سجده سهو است **مسئله** گفته اند که تطویل رکن قصیر مثل قومه و جلسه بین السجدتین مبطل است و فیه نظر زیرا که بعض صحابه روایت کرده اند که قومه و رکوع و سجده آنحضرت صلی الله علیه وسلم و ما بین السجدتین قریب سوا بوده است و بعضی صحابه چندان می ایستاد در قومه که حاضران گمان میکردند که سهو کرده است پس تطویل این ارکان فی الجمله مشروع است اگرچه بعضی که جمهور بر آن رفته اند قصر آنها ست **مسئله** اگر تشهد اول را فراموش کرد و راست بایستاد و در آن حالت بیاد آورد عود نکند و اگر راست نه ایستاده است عود کند اما اول پس بنص حدیث و اما ثانی پس بمفهوم آن و سجده سهو کند بجهت عدم تمام قیام

مسوّی ۱؎ قلت وعلیه اهل العلم وقاس الشافعی علیه ترک القنوت وقاس ابو حنیفة علیه کل ترک الواجب کترک الفاتحة والقنوت فی الوتر وتکبیرات العیدین ۲؎ قلت اختلفوا فی ذلک فعند الحنفیة ان سهی عن القعدة الاخیرة وقام الی الخامسة رجع الی القعدة ما لم یسجد وتشهد ثم سجد للسهو وان قید الخامسة بالسجدة بطل فرضه ولو قعد فی الرابعة ثم قام ولم یسلم عاد الی القعدة ما لم یسجد للخامسة وسلم وسجد للسهو وان قیدها بالسجدة تم فرضه فیضم الیها رکعة اخری لتکونا تطوعا فان لم یضم وقطع الصلوة لم یلزمه القضاء لانه انما شرع ظنا وعند الشافعیة ای حالة ذکر انها خامسة قعد والغی الزائد وراعی ترتیب الصلوة مما قبل الزائد ثم سجد للسهو فی معنی الرکعة عندهم الرکوع والسجود ویتجه علی مذهب الحنفیة ان یقال فی حدیث ابن مسعود انه حکایة حال فلعله قام بعد القعدة ولو لم یضم السادسة لبیان انه غیر واجب ۱۲

مصفّی باب من قام من رکعتین ولم یجلس ساهیا یسجد سجدتین قبل التسلیم هر که بایستد بعد دو رکعت از سه گانی یا چهارگانی و ننشیند نشستن نخستین فراموش کرده باید که در آخر نماز سجده کند دو سجده پیش از سلام مالک عن ابن شهاب عن الاعرج عن عبد الله ابن بحینة انه قال صلی لنا رسول الله صلی الله علیه وسلم رکعتین ثم قام فلم یجلس فقام الناس معه فلما قضی صلوته ونظرنا تسلیمه کبر ثم سجد سجدتین وهو جالس قبل التسلیم ثم سلم عبد الله بن بحینه گفت گذارد برائے ما یعنی امامت کرد در نماز برائے ما رسول الله صلی الله علیه وسلم دو رکعت پس استاد پس ننشست پس استادند مردمان همراه او پس وقتیکه تمام کرد نماز خود را ومنتظر شدیم سلام گفتن او را تکبیر گفت بعد از آن سجده کرد دو سجده واو نشسته بود پیش از سلام بعد از آن سلام داد مالک عن یحیی بن سعید عن عبد الرحمن بن هرمز عن عبد الله بن بحینة انه قال صلی لنا رسول الله صلی الله علیه وسلم الظهر فقام فی اثنتین ولم یجلس فیهما فلما قضی صلوته سجد سجدتین ثم سلم بعد ذلک ۱؎ عبد الله بن بحینه گفت که گذارد برائے ما آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز ظهر را پس استاد از دو رکعت ونه نشست در آن دو رکعت پس استادند مردمان همراه او پس وقتیکه تمام کرد نماز خود را سجده کرد دو سجده باز سلام داد بعد ازین مسئله ازین حدیث علیه ترک قعده اولی یا تشهد او سجده سهو را فهمیده شد واما ترک تشهد فقط پس بجهت آنست که قعده مشروع نشده است مگر برائے تشهد پس ترک وے احق است بعلیه وشافعیه ترک قنوت وصلوة علی النبی صلعم را در قعده اولی مانند ترک قعده اولی وتشهد او ساخته اند وچون نزدیک ما قنوت سنت قائمه نیست وهمچنین درود در قعده اولی متوکد نیست این مسئله بر قاعده ما راست نباشد باب من قام فی اربع ساهیا وصلی خامسة یسجد سجدتین بعد التسلیم هر که بایستد در چهار رکعت وگذارد رکعت پنجم را خواه بعد از قعده آخره یا بغیر آن فراموش کرده باید که سجده کند دو سجده بعد از سلام فیه حدیث الشیخین عن ابن مسعود وقال یحیی قال مالک فیمن سهی فی صلوته فقام بعد تمامه الاربع فقرأ ثم رکع فلما رفع راسه من رکوعه ذکر انه قد کان اتم انه یرجع فیجلس ولا یسجد ولو سجد احدی السجدتین لم ار ان یسجد الاخری ثم اذا قضی صلوته فلیسجد سجدتین وهو جالس بعد التسلیم ۲؎ گفت مالک در باب شخصیکه فراموش کرد در نماز خود پس استاد بعد تمام کردن خود چهار رکعت را پس قرائة کرد باز رکوع کرد پس وقتیکه برداشت سر خود را از رکوع خود

مصفی | یاد آورد که وے تمام کردہ بود نماز را باید که این شخص رجوع کند پس نشیند و سجدہ نکند و اگر درین صورت سجده کرده باشد یکے از دو سجده نمی بینم که سجده دیگر کند بعد ازان چون تمام کرد نماز خود را باید که سجده کند دو سجده و او نشسته باشد بعد سلام دادن **مسئله** تنقیح کرده اند این را بزیادة رکعتے فما فوق آن در نماز بسهو پس درین صورت زیاده را کان لم یکن بکند و نظم صلوة را تمام نماید و سجده سهو کند **باب** من شك فی صلوته هل صلی ثلثا او اربعا فلیصل رکعة اخری ثم لیسجد سجدتین قبل التسلیم هر که شک کند در نماز خود که آیا گذارده است سه رکعت یا چهار رکعت پس باید که مقرر کند اورا سه رکعت و باید که بگذارد رکعت دیگر را بعد ازان باید که سجده کند دو سجده پیش از سلام **مالك** عن ابن شهاب عن ابی سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان احدکم اذا قام یصلی جاءه الشیطان فلبس علیه حتی لا یدری کم صلی فاذا وجد ذلك احدکم فلیسجد سجدتین وهو جالس رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر آئینه یکے از شما وقتیکه مے ایستد در حالیکه نماز میگذارد پیش او شیطان مے آید پس مشتبه میگرداند بروے تا آنکه نمیداند که چه قدر گذارده است پس چون بیابد این معنی را یکے از شما باید که سجده کند دو سجده و او نشسته باشد **مالك** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا شك احدکم فی صلوته فلم یدر کم صلی ثلثا ام اربعا فلیصل رکعة ولیسجد سجدتین وهو جالس قبل التسلیم فان کانت الرکعة التی صلی خامسة شفعها بهاتین السجدتین وان کانت رابعة فالسجدتان ترغیم للشیطان رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود وقتیکه شک کند یکے از شما در نماز خود پس ندانست که چه قدر گذارده است آیا سه رکعت گذارده است یا چهار رکعت پس باید که بگذارد یک رکعت دیگر و باید که سجده کند دو سجده و او نشسته است پیش از سلام پس اگر باشد رکعتے که گذارده آنرا رکعت پنجم شفع ساخته باشد آنرا باین دو سجده و اگر باشد رکعت چهارم پس دو سجده خاک آلوده کردن است روے شیطان را **مالك** عن عمر بن محمد بن زید عن سالم بن عبد الله ان عبد الله بن عمر کان یقول اذا شك احدکم فی صلوته فلیتوخ الذی یظن انه نسی من صلوته فلیصله ثم لیسجد سجدتی السهو وهو جالس عبد الله بن عمر میگفت چون شک کند یکے از شما در نماز خود پس باید که قصد بکند چیزے را که گمان میکند که فراموش کرده است از نماز خود پس باید که بگذارد آنرا بعد ازان سجده کند دو سجده سهو و او نشسته باشد **مالك** عن عفیف بن عمرو السهمی عن عطاء بن یسار انه قال سألت عبد الله بن عمرو بن العاص وکعب الاحبار عن الذی یشك فی صلوته فلا یدری کم صلی ثلثا ام اربعا فکلاهما قال لیصل رکعة اخری ثم لیسجد سجدتین وهو جالس عطاء بن یسار گفت سوال کردم عبد الله بن عمرو بن العاص را و کعب احبار را از شخصیکه شک میکند در نماز خود لیکن نمیداند که سه رکعت گذارده است یا چهار رکعت پس هر دو گفتند باید که بگذارد رکعت دیگر را بعد ازان سجده کند دو سجده و او نشسته باشد **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا سئل عن النسیان فی الصلوة قال لیتوخ احدکم الذی یظن انه نسی من صلوته فلیصله عبد الله بن عمر وقتیکه سوال کرده میشد از نسیان در نماز میگفت باید که قصد بکند یکے از شما چیزے را که گمان میکند که وے فراموش کرده است از نماز خود

مسوى سے قلت اختلفوا فی ذلک فعند الشافعیة اذا شک فی صلاته بنی علی الیقین وهو الاقل سواء کان شک فی رکعة او رکن وعند الحنفیة ان کان ذلک اول مرة سهی یستقبل الصلوة وان کان یعرض له کثیرا بنی علی الاکبر رأیه لحدیث ابن مسعود اذا شک احدکم فی صلوته فلیتحر الصواب وقال احمد یطرح الشک اما باخذ الاقل واما بالتحری فان اختار الاول سجد قبل السلام وان اختار الثانی سجد بعده ۱۲ ﷺ قلت کذا قال یحیی بن یحیی ولابی العاص بن ربیعة والصواب بن ربیع ۱۲

مصفی یعنی پس بگذار و آنرا مالک انه بلغه ان رجلا سأل القاسم بن محمد فقال انی اهم فی صلوتی فیکثر ذلک علی فقال القاسم امض فی صلوتک فانه لن یذهب عنک حتی تنصرف وانت تقول ما اتممت صلوتی شخصے سوال کرد قاسم بن محمد را پس گفت هر آئینه من شک میکنم در نماز خود پس بسیار میباشد این شک بر من پس گفت قاسم برو در نماز خود پس هر آئینه حال اینست که نخواهد رفت شک از تو تا آنکه باز گردی و تو میگوئی که من تمام نکرده ام نماز خود را

مالک انه بلغه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انی لانسی او انسی لاسن رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر آئینه من فراموش میکنم یا گفت فراموشی انداخته میشود بر من تا راه مقرر کنم برائے امت مسئلہ تنقیح کرده اند این را به شک در رکنے و در اثنائے صلوة پس اگر شک حاصل شود در رکنے مثل رکوع و سجود آن رکن را بکند و سجده سهو بدهد شک بعد فراغ نماز مؤثر نیست و در حدیث کوفیین آمده است که در صورت شک تحری کند صواب را و آنحضرت صلی الله علیه وسلم رجوع کردند بقول ذی الیدین بقول حضرت ابوبکر و عمر پس فهمیده شد که در صورت وقوع شک مخرج سه چیز است اخذ باقل و تحری صواب و رجوع بقول ثقه والله اعلم و در هر صورت سجده سهو باید کرد و اقوی آن بنماید که اگر در اثنائے صلوة شک زائل شد سجده سهو لازم نگردد باب العمل الیسیر لایبطل الصلوة عمل قلیل باطل نمیگرداند نماز را مالک عن عامر بن عبد الله بن الزبیر عن عمرو بن سلیم الزرقی عن ابی قتادة الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یصلی وهو حامل امامة بنت زینب ابنة رسول الله صلی الله علیه وسلم ولابی العاص بن ربیعة ابن عبد الشمس فاذا سجد وضعها واذا قام حملها رسول الله صلی الله علیه وسلم نماز میگذارد و حال آنکه او بر داشته بود امامه دختر زینب را و زینب دختر آنحضرت بود صلی الله علیه وسلم و امامه از صلب ابو العاص بود یعنی وقتیکه سجده میکرد بر زمین مے نهاد او را و وقتیکه قیام میکرد بر میداشت او را مترجم گوید همچنین گفت یحیی بن یحیی ولابی العاص بن ربیعه و صواب ابن ربیع است مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت کنت انام بین یدی رسول الله صلی الله علیه وسلم ورجلای فی قبلته فاذا سجد غمزنی فقبضت رجلی فاذا قام بسطتهما قالت والبیوت یومئذ لیس فیها مصابیح حضرت عائشه گفت که خواب میکردم پیش روئے رسول الله صلی الله علیه وسلم و دو پائے من در جانب قبله آنحضرت صلعم بود وقتیکه سجده میکرد دست میزد مرا پس می بستم پائے خود را پس وقتیکه مے استاد میکشادم دو پائے خود را و گفت حضرت عائشه و خانهائے آن روز نبود

مسوّی ۱؎ قلت اتفقوا على ان العمل اليسير لا يبطل الصلوة في العالمكيرية ان حمل صبيا او ثوبا على عاتقه لم تفسد صلوته وان حمل شيئا يتكلف في حمله فسدت وفي المنهاج الكثرة بالعرف فالخطوتان والضربتان قليل والثلث كثير وتبطل بالوثبة الفاحشة لا الحركات الخفيفة المتوالية كتحريك اصابعه في سبحة او حك في الاصح في العالمكيرية لو فتح على غير امامه تفسد الا اذا عنى به التلاوة دون التعليم وان فتح على امامه فالصحيح لا تفسد بحال وفي المنهاج لو نطق بنظم القرآن بقصد التفهيم كيا يحيى خذ الكتاب ان قصد معه قراءة لم تفسد والا بطلت ۱۲ ۲؎ قلت اكثر الفقهاء على انه لا يرد السلام ويشير بيده فلو رد باللسان بطلت صلاته وقال ابو حنيفة لا يرد السلام ولا يشير بيده

مصفّٰی آنجا چراغها مالک عن ابن شهاب عن ابي امامة بن سهل بن حنيف انه قال دخل زيد بن ثابت المسجد فوجد الناس ركوعا فركع ثم دب حتى وصل الصف سهل بن حنيف گفت درآمد زيد بن ثابت مسجد پس يافت مردمان را در ركوع پس ركوع كرد بعد از آن آهسته آهسته رفت تا آنكه رسيد بصف مالک انه بلغه ان عبد الله بن مسعود كان يدب راكعا خبر رسيد بامام مالک كه عبد الله بن مسعود ميرفت در ركوع نموده مالک عن يزيد بن رومان انه قال كنت اصلي الى جانب نافع بن جبير بن مطعم فيغمزني فافتح عليه ونحن نصلي يزيد بن رومان گفت كه من نماز ميگذاردم بر پهلوی نافع بن جبير پس ميگرفت مرا پس ميكشادم قرأة را برای او حالانكه ما نماز ميگذارديم مترجم گويد رضي الله عنه آراه كه اتفاق كرده اند علما برآنكه عمل يسير مبطل نماز نيست در فتاوی عالمگيری مذكور است كه اگر طفل يا جامه را بر دوش خود برداشت نمازش فاسد نميشود و اگر در برداشتن چيزی به تكلف آنرا برداشت فساد نماز است و در منهاج مذكور است كه كثرة عمل بعرف معلوم ميشود پس يک گام يا دو گام يا يک ضرب يا دو ضرب قليل است و ثلاث در حد كثرت داخل ميشود همچنين جستن خلاف عادت عمل كثير است و حركات خفيفه متواليه مثل تحريک انگشتان در تسبيح يا خاريدن بدن قليل است و صحيح نزديک فقير در حد كثرت و قلت آنست كه تامل كرده شود در افعال آنحضرت صلی الله عليه وسلم در نماز مانند حمل امامه و غمز عائشه و فتح باب حجره و نزول از منبر و صعود بران پس آنچه اهل عقل حكم كنند كه كمتر است ازان افعال يا برابر آنست آنرا قليل گويند و آنچه زياده ازان باشد در حكم اكثر بود و آنچه گفته اند كه قلت و كثرت را دانسته ميشود بعرف بغير ملاحظه افعال آنحضرت صلی الله عليه وسلم نزديک فقير صحيح نيست زيرا كه قلت و كثرت در هر چيزی جدا باشد و عرف مختلف است در هر چيز پس قابل اعتبار نباشد

باب اذا سلم على المصلي لا يرد كلاما بل يشير بيده وقتيكه سلام كرده شود بر مصلی جواب سلام بزبان سخن گفتن نكند بلكه اشاره كند بدست خود مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر مر على رجل وهو يصلي فسلم عليه فرد الرجل كلاما فرجع اليه عبد الله بن عمر فقال له اذا سلم على احدكم وهو يصلي فلا يتكلم وليشر بيده عبد الله بن عمر ميگذشت بر مردی و او نماز ميخواند پس سلام كرد وی را پس جواب سلام داد آن مرد و سخن گفتن يعنی بزبان گفت وعليكم السلام پس بازگشت بسوی او عبد الله بن عمر پس گفت چون سلام داده شود بر يكی از شما و او نماز ميگذارد پس بايد كه سخن نگويد و بايد كه اشاره كند بدست خود مترجم گويد عبد الله بن عمر باعاده نماز امر نكرد بلكه او را نهی كرد كه ديگر در نماز سخن نگويد و همچنين آنحضرت صلعم

مسوی له **قلت** فی هذا الحدیث جواز ان یکون فی بعض صلوته اماما وفی بعضها ماموما وجواز الصلوة بامامین فی
هذا الحدیث جواز ان یحمد الله اذا احدث نعمة فی الصلوة وجواز الاشارة المفهمة لان التصفیق فعلهم وجواز ان
یذکر الله تعالی فی الصلوة ویقرع القرآن وینوی التلاوة والذکر وینوی مع ذلک اعلام شخص آخر ذکر البغوی کل ذلک ۱۲

مصفی معاویه بن الحکم سلمی را منع فرمود از آنکه سخن بگوید وامر باعاده نماز نفرمود وفقیر تا حال مطلع نشده است بر دلیلے
از دلائل شرعیه که دلالت کند بر وجوب اعاده نماز از کلام وآنچه هست دلالت میکند بر منع کلام فقط ودر عالمگیری مذکور است
که اگر غیر امام خود را یک حرف یا زیاده بران تعلیم کرد نماز فاسد شد مگر آنکه مراد این شخص تلاوت باشد نه تعلیم واگر بر امام خود
فتح کرد پس صحیح آنست که نماز فاسد نمیشود بهیچ حال خواه نماز فرض باشد یا نفل وخواه بعد قرارت ما یجوز به الصلوة فتح
کرده باشد یا قبل از آن ودر منهاج مذکور است که اگر مصلی بنظم قرآن تکلم کند بقصد تفهیم فاسد نمیشود نماز او والا فاسد میشود
مثلا شخصے کلمه یا یحیی خذ الکتاب بقوة بر زبان راند وقصد قرارة قرآن نماید هیچ باک نیست ونیز اجماع فقهارست
بر آنکه اگر مصلی رد سلام کند نمازش باطل میشود واگر بدست اشاره کند در مذهب امام اعظم جائز نیست ونزد غیروے
جائز است والله اعلم **باب** اذا ناب شیٔ مما یقتضی تنبیه الامام وغیره فلیسبح الرجال ولیصفق النساء چون پیدا شود
چیزے از جنس آنچه اقتضا نماید خبردار ساختن امام یا غیر امام باید که سبحان الله گویند مردان وباید که دستک زنند
زنان **مالک** عن ابی حازم بن دینار عن سهل بن سعد الساعدی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذهب الی
بنی عمرو بن عوف لیصلح بینهم وحانت الصلوة فجاء المؤذن الی ابی بکر الصدیق فقال أتصلی بالناس فاقیم فقال
نعم فصلی ابو بکر فجاء رسول الله صلی الله علیه وسلم والناس فی الصلوة فتخلص حتی وقف فی الصف فصفق الناس وکان ابو بکر
لا یلتفت فی صلوته فلما اکثر الناس من التصفیق التفت ابو بکر فرای رسول الله صلی الله علیه وسلم فاشار الیه
رسول الله صلی الله علیه وسلم ان امکث مکانک فرفع ابو بکر یدیه فحمد الله علی ما امره به رسول الله صلی الله علیه وسلم من
ذلک ثم استاخر حتی استوی فی الصف وتقدم رسول الله صلی الله علیه وسلم فصلی ثم انصرف فقال
یا ابا بکر ما منعک ان تثبت اذ امرتک فقال ابو بکر ما کان لابن ابی قحافة ان یصلی بین یدی
رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما لی رایتکم اکثرتم من التصفیق من نابه شیٔ فی صلوته فلیسبح فانه
اذا سبح التفت الیه وانما التصفیق للنساء رسول الله صلی الله علیه وسلم رفت بسوئے قبیله بنی عمرو بن عوف تا صلح فرماید
میان ایشان ووقت نماز در آمد پس آمد مؤذن بسوئے ابوبکر الصدیق پس گفت آیا نماز میگذاری با مردمان پس
اقامت گویم یعنی آیا امامت میکنی پس گفت ابوبکر آرے پس نماز شروع کرد ابوبکر الصدیق پس آمد رسول الله صلعم و
مردمان در میان نماز بودند پس صفوف را شگافته برآمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم تا آنکه استاد در صف اول پس دستک
زدند مردمان وحضرت ابوبکر التفات نمی نمود در نماز خود پس چون بسیار کردند مردمان دستک زدن را التفات فرمود

مسوّی ۱۵ قلت اختلفوا فی هذا الحدیث فقال ابو حنیفة کلام الناسی یبطل الصلوٰة وهذا الحدیث کان قبل تحریم الکلام ثم نسخ فیه بحث لان تحریم الکلام کان بمکة وهذه القصة بالمدینة وقال الشافعی کلام الناسی لا یبطل الصلوٰة وکلام العامد یبطلها ولو قلّ وتاویل الحدیث عنده ان النبی صلی الله علیه وسلم کان ناسیا بانیا کلامه علی ان الصلوٰة تمت وهو نسیان وکلام ذی الیدین علی توهم فصل الصلوٰة فکان حکمه حکم الناسی وکلام القوم کان جوابا للرسول ای اجابة الرسول صلی الله علیه وسلم لا تبطل الصلوٰة وقال مالک ان کان الکلام الیسیر لاصلاح الصلوٰة لا یبطل مثل ان یقال لم تکمل فیقول قد اکملت وحدیث نهینا عن الکلام ولا تکلموا خصوصه هذا النوع من الکلام ۱۲

مصفّٰی | ابوبکر صدیق پس دید آنحضرت صلعم را پس اشاره فرمود آنحضرت بسوئے حضرت ابوبکر که درنگ کن درجائے خود پس برداشت حضرت ابوبکر دو دست خود را پس حمد گفت خدا تعالیٰ را بر چیزیکه امر فرمود او را بآن حضرت صلی الله علیه وسلم ازین کار یعنی بر تشریف استنابت حمد گفت بعد ازآن فرود تر آمد تا آنکه برابر شد با مردمان در صف و پیش رفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس نماز گذارد بعد ازآن بازگشت بمردمان یعنی بعد انقضائے نماز پس فرمود اے ابوبکر چه چیز منع کرد ترا از آنچه ثابت باشی در مکان خود وقتیکه امر کردم ترا پس گفت حضرت ابوبکر آن مرتبه نبود ابن ابی قحافه را که نماز گذارد پیش روے آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود رسول الله صلعم چیست مرا که دیدم شمارا درین حالت که بسیار کردید دستک زدن را هرکه پیش آید او را چیزے در نماز او پس باید که تسبیح گوید پس هر آئینه حال اینست که وقتیکه تسبیح گوید آدمی التفات کرده شود بسوئے او و جز این نیست که دستک زدن مر زنان را خاص ست مترجم گوید ازینجا معلوم میشود که اگر شخصے در بعض نماز خود امام باشد و در بعض آخر مقتدی جائز است و نیز معلوم شد که جائز ست مفارقت امامے واقتدا با امام دیگر در اثنائے نماز و ازینجا دانسته شد که اگر ذکرے بقصد تفهیم غیرے بوده باشد مفسد صلوٰة نیست و تصفیق نیز مفسد صلوٰة نیست و در حکم اوست اشارهٔ مفهمه و گفته اند که تصفیق بضرب دست راست بر پشت دست چپ باید کرد و الا نماز تباه شود و این مسئله پیش فقیر صحیح نیست زیرا که در حدیث فلیصفق النساء واقع شد و تعیین هیئت تصفیق نکرد با وجود آنکه شائع در تصفیق ضرب بطن دست راست ست بر بطن دست چپ و نزدیک عدم بیان خاطر بهمان طرف شائع منجر میشود پس ترک بیان نزدیک حاجت بیان عموم است والله اعلم و آنکه گفته اند که این هیئت لعب است لا نسلم که مطلق لعب باشد و در حکم ذکر ست نظم قرآن که مفهم باشد مانند یا یحیی خذ الکتاب بقوة اگر میدانند که نظم قرآن است و معدول از سائر کلام بجهت آن کرده است مسئله تنحنح و بکا و ضحک از جنس کلام نیست لیکن در حکم اوست پس اگر آشکارا این چیزها کنند بوجهیکه عقلاے بانقطاع مجلس صلوٰة و نظم آن حکم کنند باطل شود

باب لا تفسد الصلوٰة بالکلمة والکلمتین اذا کانت خطأ او سهوا او لمصلحة الصلوٰة فاسد نمیشود نماز بیک سخن یا دو سخن اگر باشد آن سخن که صادر شده باشد بخطا یا بسهو یا برائے اصلاح نماز

مالک عن داؤد بن الحصین عن ابی سفیان مولی بن ابی احمد انه قال سمعت ابا هریرة یقول صلی رسول الله صلعم صلوٰة العصر فسلم فی رکعتین فقام ذو الیدین فقال أقصرت الصلوٰة یا رسول الله ام نسیت فقال

مسوّی ١٩ قلت وعليه اهل العلم ان ترك ما يشغله عن الصلوة احب ولا يفسد الصلوة ما كان عملا يسيرا ٢٠ قلت عليه
اهل العلم والالتفات لا تفسد الصلوة ما لم يتحول عن القبلة بجميع بدنه الحديث فلما اكثر الناس من التصفيق التفت ابو بكر فرأى رسول الله صلى الله

مصفّى | رسول الله صلى الله عليه وسلم كل ذلك لم يكن فقال قد كان بعض ذلك يا رسول الله فاقبل رسول الله
صلى الله عليه وسلم على الناس فقال أصدق ذو اليدين فقالوا نعم فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم فأتم ما بقي من الصلوة ثم سجد سجدتين بعد
التسليم وهو جالس ابوہریرہ روایت کرد کہ گذارد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نماز عصر را پس سلام داد در دو رکعت پس برخاست ذوالیدین
وعرض نمود کہ آیا کوتاہ ساختہ شد نماز یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا فراموش کردی پس فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہیچ یکے
ازینہا نبودہ است پس گفت ذوالیدین ہر آئینہ بودہ است بعض این یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس متوجہ شد آنحضرت صلعم
بر مردمان پس فرمود آیا راست گفتہ است ذوالیدین پس گفتند صحابہ آرے پس استاد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس تمام کرد
آنچہ باقی ماندہ بود از نماز بعد ازان سجدہ کرد دو سجدہ بعد سلام دادن و او نشستہ بود مترجم گوید رضی اللہ عنہ بغوی از عطا و شعبی و
اوزاعی و مالک و شافعی نقل کردہ است کہ کلام ناسی و جاہل باطل نمیکند نماز را و اوزاعی نقل کردہ است کہ اگر تکلم کند بقصد
سخنے کہ در وے مصلحت نماز است چنانکہ امام استادہ باشد در محل نشستن پس او را گوید بنشین یا جہر کند در موضع اخفا پس گوید
اخفا کن باطل نمیشود نماز او و ابن حاجب گفتہ است واما الكلام فعمده لغير اصلاحها مبطل قل او كثر ولاصلاحها لا يبطل مثل
لم تكمل فيقول اكملت ومثل ان يسال فيخبر و جمعے کہ کلام عمد را مطلقا مفسد صلوۃ گفتہ اند تکلف کردہ اند بجا ئیکہ ذہن سلیم آنرا
قبول نمیکند پس بعضے گفتہ اند این قصہ پیش از تحریم کلام بود در نماز بعد ازان منسوخ شد بغوی جواب دادہ است کہ این قول
باطل است زیرا کہ تحریم کلام بمکہ بود و این قصہ را ابوہریرہ و عمران بن الحصین ذکر کردہ اند و ایشان متاخر الہجرۃ اند و بعضے گفتہ
اند کہ کلام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بسہو بود و کلام ذوالیدین بتوہم نسخ و قصر صلوۃ بود پس حکم او حکم ناسی باشد و کلام ابوبکر و عمر
و سائر قوم بنا بر وجوب جواب دادن پیغمبر است صلعم اگرچہ در نماز باشد و آن مخصوص بآن حضرت است صلعم **باب** جواز مسح
الحصباء مسحا خفيفا واستحباب تركه باب در جواز دست رسانیدن بسنگریزہا یعنی برائے ہموار کردن در نماز و مستحب
نکردن این کار است **مالك** عن ابي جعفر القارئ انه قال رأيت عبد الله بن عمر اذا اهوى ليسجد مسح الحصباء
لموضع جبهته مسحا خفيفا ابوجعفر قاری گفت دیدم عبداللہ بن عمر را چون فرو شدید تا سجدہ کند دست میرسانید
سنگریزہا را برائے جائے پیشانی خود دست رسانیدن سبک **مالك** عن يحيى بن سعيد انه بلغه ان ابا ذر كان يقول مسح
الحصباء في الصلوة مسحة واحدة وتركها خير من حمر النعم ابوذر غفاری میگفت دست رسانیدن بسنگریزہا در نماز یکبار است و ترک
آن بہتر است از گلہ شتران سرخ مترجم گوید ترک آنچہ مشغول کند مصلی را از محافظت ارکان صلوۃ بہتر است لکن فاسد نمیکند نماز را
تا وقتیکہ عمل کثیر نباشد **باب** استحباب ترك الالتفات في الصلوة باب در مستحب بودن ترک توجہ بجانب غیر قبلہ در نماز
مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر لم يكن يلتفت في صلوته عبداللہ بن عمر التفات نمیکرد در نماز خود یعنی چپ و راست نمی نگریست **مالك** عن

مسوّی له قلت الجماعة فی الصلوات الخمس سنة مؤكدة عند الجمهور ويتجه عندی ان يقال قوله لقد هممت ان آمر الخ لا يدل
على تحريم ترك الجماعة لان الانسان ربما يهمّ شيئاً لمصلحة ثم يظهر له معارض فلا يفعله فما كل ما يهمه
يعتقده ويتجه ايضاً ان يقال كان المتخلفون عن الجماعة هم المنافقين وكان ذلك علامة لهم فهمّ بذلك لانهم منافقون
المرماة ما بين ظلفی الشاة بكسر الميم و فتحها وقيل المرماة عظم بلا لحم والمراد التوبيخ على ان يجيب الى الحقير من منافع الدنيا ولا يجيب الى

مصفّی ابی جعفر القاری انه قال كنت اصلّی وعبد الله بن عمر ورائی ولا اشعر به فالتفتُّ فغمزنی
ابوجعفر گفت نماز میگذاردم و عبدالله بن عمر پس پشت من بود و من نمیدانستم او را پس التفات کردم پس بدست گرفت مرا یعنی
اشاره کرد بآنکه التفات مکن مترجم گوید التفات را سه مرتبه است اول آنکه بگوشه چشم نگرد و رخسار و گردن بحال خود باشد و این
قسم التفات نه مکروه است و نه مفسد نماز بلکه از حضرت رسالت علیه الصلوة والسلام ثابت شده دوم آنکه رخسار خود را
بگرداند بدون آنکه از استقبال قبله متحول شده باشد و این قسم حرام است و مبطل صلوة نیست سیوم آنکه التفات قبله بهم خورد
و اکثر بدن از استقبال قبله منحرف شود و این قسم مبطل صلوة است باب التاكيد فی حضور الجماعة باب در بیان تاکید
حاضر شدن بجماعت مالك عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال والذی
نفسی بيده لقد هممت ان آمر بحطب فيحتطب ثم آمر بالصلوة فيؤذن لها ثم آمر رجلاً فيؤم الناس ثم اخالف الى رجال
فاحرق بيوتهم والذی نفسی بيده لو يعلم احدهم انه يجد عظماً سميناً او مرماتين حسنتين لشهد العشاء رسول الله صلی الله
علیه وسلم فرمود قسم بکسی که نفس من در دست قدرت اوست هر آئینه قصد کردم که بفرمایم بجمع کردن هیمه پس جمع کرده شود آنرا
بعد از آن بفرمایم بنماز پس اذان گفته شود برای نماز و بعد از آن بفرمایم شخصی را پس امامت کند مردمان را بعد از آن تخلف کنم
از نماز متوجه شده بسوی مردمانی که حاضر نشده اند یا معنی آنست در غیبت این مردمان و بیخبری ایشان متوجه شوم بجانبهای
ایشان پس بسوزانم خانهای ایشان را قسم بکسیکه نفس من در دست قدرت اوست اگر بداند یکی از ایشان که وی خواهد یافت
استخوانی چرب را یا دو استخوانی پهلو که نیک باشد البته حاضر شود بنماز عشا مسئله اقوی اقوال آنست که جماعت فرض بالکفایت
است بوجهیکه شعار اسلام ظاهر شود مثلا در قریه صغیره یکجا و در کبیره چند جا زیراکه خدا تعالی فرموده اقیموا الصلوة و معنی اقامت
ترویج آن و اظهار آنست و ضبط کرده اند آنحضرت صلی الله علیه وسلم ترویج و اظهار را باقامت جماعت و در حدیث ابی داود
آمده ما من ثلثة فی قرية او بدو لا تقام فيهم الصلوة الا استحوذ عليهم الشيطان ای غلب و در حق هر کسیکه سنت مؤکده که ترک آن
بی عذر مستحق ملامت بسازد و حضور مساجد نیز سنت مؤکده پس اگر در خانها بجماعت نماز گذارند بوجهیکه مشهور گردد فرض
بالکفایه ادا شده استحقاق ملامت بر ترک عمارت مساجد باقی ماند و چون این حدیث بظاهر خود دلالت بر فرضیت جماعت دارد
علما در توجیه آن اختلاف کرده اند و می توان گفت که کلمه لقد هممت الخ دلالت بر تحریم ترک جماعت نمیکند زیراکه آدمی قصد چیزها
میکند بجهت مصلحتی بعد از آن معارضی ظاهر شود آن مصلحت را بهم میزند و نیز میتوان گفت که متخلفان از جماعت در آن ماده

مسوّٰی لہ **قلت** فی المنہاج لا رخصۃ فی ترکہا یعنی الجماعۃ الا بعذر عام کمطر وریح عاصف باللیل وکذا الوحل الشدید
علی الصحیح او خاص کمرض وفی العالمگیریۃ وتسقط الجماعۃ بالاعذار حتی لا تجب علی المریض والمقعد الی ان قال فی الصحیح انہا
تسقط بالمطر والطین والبرد الشدید والظلمۃ الشدیدۃ ۱۲ ؎۲ **قلت** الفذ بالذال المعجمۃ المشددۃ المنفرد ۱۲ —

مصفّٰی | از منافقان دیگرے نبود و ترک جماعت علامت نفاق بود پس این قصد بنا بر نفاق بود **باب** الرخصۃ فی ترک الجماعۃ
عند المطر باب در رخصت ترک کردن جماعت نزدیک باران **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر اذن بالصلوۃ فی لیلۃ ذات
برد وریح فقال الا صلوا فی الرحال ثم قال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یامر المؤذن اذا کانت لیلۃ
باردۃ ذات مطر یقول الا صلوا فی الرحال عبد اللہ بن عمر اذان داد برائے نماز در شبے کہ صاحب سردی و باد بود پس گفت دانا آگاہ
باشید بگذارید نماز را در خانہا بعد ازان گفت ہر آئینہ رسول اللہ صلعم میفرمود مؤذن را وقتیکہ میبود شب سرد و صاحب باران کہ
بگوید الا صلوا الخ یعنی بگذارید نماز را در خانہا و در منہاج مذکور است کہ رخصت در ترک جماعت بہیچ حال نیست مگر بجہت عذر
عام مثل باران یا باد تند وقت شب و ہمچنین گل ولائے بسیار یا عذر خاص مثل مرض و در عالمگیری گفتہ کہ جماعت ساقط میشود
باعذار چنانچہ بر مریض و مقعد و امثال آنہا واجب نیست و ہمچنین ساقط میشود بباران و گل ولائے و بسردی شدید و تاریکی
شدید **باب** فضل الصلوۃ فی الجماعۃ باب در بیان فضیلت نماز گذاردن در جماعت **مالک** عن نافع عن عبد اللہ
ابن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال صلوۃ الجماعۃ تفضل صلوۃ الفذ بسبع وعشرین درجۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فرمود نماز گذاردن در جماعت زیادہ است یعنی از جہت ثواب بر نمازیکہ تنہا گذاردہ شود بہ بست و ہفت مرتبہ **مالک** عن ابن شہاب
عن سعید بن المسیب عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال صلوۃ الجماعۃ افضل من صلوۃ احدکم وحدہ بخمسۃ وعشرین جزءا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود نماز گذاردن در جماعت زیادہ تر است از نماز یکے از شما
کہ تنہا گذارد بہ بست و پنج جزو **باب** فضل حضور الجماعۃ فی العتمۃ والصبح باب در بیان فضیلت حاضر شدن در نماز
عشاء و نماز فجر **مالک** عن عبد الرحمن بن حرملۃ الاسلمی عن سعید بن المسیب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال بیننا
وبین المنافقین شہود العشاء والصبح لا یستطیعونہما او نحو ہذا رسول اللہ صلعم فرمود علامت فارقہ درمیان ما و درمیان
منافقان حاضر شدن نماز عشاء و نماز صبح است منافقان نمیتوانند آنرا یا کلمہ گفت مانند این **مالک** عن سمی مولی ابی بکر
ابن عبد الرحمن عن ابی صالح السمان عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لو یعلمون ما فی العتمۃ والصبح
لاتوہما ولو حبوا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اگر بدانند مردمان فضیلتے را کہ در نماز عشاء و نماز صبح است البتہ بیایند بجماعت
آنہا اگرچہ بر سرین خود غیژان باشند **مالک** عن ابن شہاب عن ابی بکر بن سلیمان بن ابی حثمۃ ان عمر بن الخطاب
فقد سلیمن بن ابی حثمۃ فی صلوۃ الصبح وان عمر بن الخطاب غدا الی السوق ومسکن سلیمن بین السوق والمسجد النبوی فمر علی
الشفاء ام سلیمن فقال لہا لم ار سلیمن فی صلوۃ الصبح فقالت انہ بات یصلی فغلبتہ عیناہ فقال عمر لان اشہد
صلوۃ الصبح فی الجماعۃ احب الی من ان اقوم لیلۃ عمر بن الخطاب نیافت سلیمن بن ابی حثمہ را در نماز صبح و عمر بن الخطاب اول روز رفت

مسوی ۱۵ قلت تخصیص هاتین الصلوتین بالذکر لانهما ثقیلتان علی النفس ۱۲-

مصفی | بسوئے بازار وخانہ سلیمان درمیان بازار ومسجد بوده است پس گذشت بر شفا مادر سلیمان پس گفت وا ندیدم من
سلیمان را در نماز صبح پس گفت شفا هر آئینه او شب گذرانید دران حال که نماز میگذارد پس غالب شد بروئے دو چشم وے
یعنی بسبب طول قیام لیل وقت صبح بروے خواب غلبه کرد پس فرمود حضرت عمر هر آئینه آنکه حاضر شوم من نماز صبح را در
جماعت بهتر ست نزدیک من از آنکه استاده شوم یک شب یعنی نماز تهجد گذارم تمام شب مالک عن یحیی بن سعید عن
محمد بن ابراهیم عن عبد الرحمن بن ابی عمرة الانصاری انه قال جاء عثمان بن عفان الی صلوة العشاء فرای اهل
المسجد قلیلا فاضطجع فی مؤخر المسجد ینتظر الناس ان یکثروا فاتاه ابن ابی عمرة فجلس الیه فسأله من هو فاخبره فقال له
ما معك من القرآن فاخبره فقال له عثمان من شهد العشاء فكانما قام نصف ليلة ومن شهد الصبح فكانما قام ليلة عبد الرحمن بن ابی عمرة
گفت آمد عثمان بن عفان بسوئے نماز عشا پس کم دید اهل مسجد را پس دراز کشید در آخر مسجد انتظار میکرد مردمان را که بسیار شوند
پس آمد نزدیک حضرت عثمان پسر ابی عمرة پس نشست نزدیک او پس سوال کرد حضرت عثمان او را که کیست پس ابن ابی عمرة
خبر داد او را پس فرمود حضرت عثمان چه چیست با تو از قرآن پس خبر داد او را پس گفت حضرت عثمان او را هر که حاضر شود بنماز
عشا پس گویا که قیام کرده است نیم شب را و هر که حاضر شود نماز صبح را نیز پس گویا قیام کرده است تمام شب را مترجم گوید
رضی الله عنه وارضاه که در حدیث تاکید حضور جماعت در عشاء وصبح واقع شده از آن جهت که بر اهل کسالت ومنافقان
بسیار دشوار است پس شارع تاکید بلیغ فرمود درین دو نماز تخصیص تا زجر باشد این مردمان را ودر بعض احادیث تاکید نماز
عصر نیز آمده از آن جهت که اکثر ناس اهل زراعت وتجارت وحرفه ورعی تمام روز را کار میکنند ووقت عصر بخانه مے آیند
در نهایت تعب وکسل ودرین وقت یا پیش ازان بازار قائم شود وبیع وشرا درمیان آید پس چون وقت اشتغال
اکثر ناس بود تاکید کرده شد در اختیار اول وقت وحضور جماعت والله اعلم مسئله چون افراد جماعت را که درمیان
ایشان واقع میشود استقرا کنیم چند صفت بآن لازم مے یابیم از آن جمله متابعت مامومین در ارکان صلوة واین صفت
نفسیه است قطعاً بجهت حدیث انما جعل الامام لیؤتم به الخ واز آنجمله اتحاد مکان عرفاً وقید عرف بجهت آنست که کثرت صفوف
واتصال آنها بعید را قریب میسازد وحیلولت جدران قریب را بعید میگرداند ومسجد یک مکان است وفضا اگر عرف آنرا
مسافت قلیله شمارد اتحاد مکان متحقق شد والا نه گویا اصل در التزام این صفت ضروری بودن علم است بانتقالات امام
تا متابعت تواند کرد بوجهیکه نزدیک سلامت سمع وبصر وعدم ظلمت مفرطه وصحیح بالفعل سماع آواز احوال امام را دریابد یا
احوال بعض صفوف واین صفت نیز نفسیه است یا لازم آنست واز آنجمله آنست که زنان امامت مردان نمے کنند وهیچ جا نقل
یافته نشد که کرده اند بلکه لزوم ستر آنها وتاخیر آنها از شرع مفهوم شد وآن دلالت میکند بر امتناع امامت ایشان بخلاف امامت
صبیان که در حدیث عمرو بن سلمة سلمی آمده وهمچنین اقتدا بمقتدی در شرع دانسته نشده است واز آنجمله نیت اقتدا است

مصفّی | زیراکه موافقت بے قصد اقتدا اقتدا نمیشود و آیا موافقت در صفت صلوة از فرضیت و نفلیت ضروریست یا نه
حدیث معاذ که نماز عشا با آنحضرت صلی الله علیه وسلم میگذارد و بعد ازان امامت قوم خود میکرد پس معاذ را صلوة ثانیه نفل بود
و قوم را فرض و مشروعیت اقتدا کسیکه منفرد نماز گذارده باشد با امام اگر جماعت دریابد دلالت میکند بر سقوط این صفت
و آیا موافقت در عدد رکعات ضروریست یا نه اثر حضرت عمر که در مکه نماز قصر میخواندند و بعد ازان میگفت یا اهل مکه اتموا صلوتکم
فانا قوم سفر دلالت میکند بر سقوط این صفت و شافعی ازینجا سقوط موافقت در قضا و ادا و سقوط موافقت در تعیین
صلوة مانند ظهر یا عصر استنباط کرده است زیراکه از سقوط آن دو صفت سقوط اینها بطریق اولی فهمیده میشود و آیا تکافو امام
و ماموم یا فضل امام در ادای شروط صلوة و ارکان آن ضروریست یا نه آنحضرت صلعم در مرض اخیر قاعد بودند و قوم استاده
و در حدیث آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم مسح کردند بر خفین حالانکه امامت قوم وظیفه آنحضرت بود صلی الله علیه وسلم
ولابد در قوم جمعے کثیر غسل کننده رجلین بودند و ازینجا اقتدا متوضی به متیمم و قاعد بمضطجع فهمیده شد و جمعے صحت اقتدا سلیم به صاحب
سلسل البول را نیز استنباط کرده اند و اگر قاری با امی که سوره فاتحه بوجهها نمیتواند خواند اقتدا کرد قول قدیم شافعی است
که اگر ماموم فاتحه خوانده است درست است زیراکه امّی معذور است در حق نفس خود و مقتدی نماز خود را بجمیع ارکانها و
شروطها تمام کرده است پس مشابهت پیدا کرد بمقتدی متوضی خلف ماسح خف و مقتدی قایم خلف قاعد و این قول قدیم
نزدیک فقیر اقوی مینماید والله اعلم و ازهمین جا توان دانست که در صورت اقتداء شافعی بحنفی که مس فرج خود کرده است
اقوی حکم بصحت صلوة است بخلاف اقتداء شافعی بحنفی که فصد کرده است زیراکه باتفاق اهل اسلام مجتهد یکبار باجتهاد خود
کار کرده است و بعد ازان رجوع نموده تدارک اعمال گذشته ضروری نیست و همچنان قاضی حکم قاضی دیگر که مجتهد فیه
باشد نقض نکند پس دانسته شد که شافعی حکم نمیکند ببطلان نماز حنفی در حق حنفی پس مشابهت پیدا کرد باقتداء متوضی به متیمم
و اگر بمعلومات ضروریه خود رجوع نمائیم لابد صحابه و تابعین و هلم جرا در بسیارے از نواقض وضو و صلوة یکدیگر اختلاف
داشتند و از اقتداے یکے بدیگرے ممتنع نمی شدند پس جزم باید کرد بصحت اقتداے شافعی بحنفی که مس فرج کرده است
و اگر اقتدا کند بکافر یا جنب یا محدث و میداند درست نباشد زیراکه تلاعب و تناقض است در نیت و اگر نمیداند و بعد
نماز دانست اگر امر ظاهر بود و تقصیر در تفتیش باو منسوب میشود مثل کافر معلن و امرأة اعاده کند زیراکه در حکم دانستن
است و لهذا ندانستن احکام مشهوره شرع عذر نمیشود بخلاف احکام خفیه و اگر امر خفی است مثل جنابت و حدث و نجاست
خفیه در ثوب او اثر حضرت عمر که بعد نماز کردن جنابت ظاهر شد خود اعاده کردند و قوم را باعاده نفرمودند دلالت میکند بر عدم
اعاده خواه فاتحه خوانده باشد خواه نه زیراکه خواندن فاتحه با امام در صحابه شائع نبود و گویا این قدر مغتفر است چنانچه در صورت
یافتن امام را در رکوع ترک فاتحه مغتفر شد مسئله رخصت نیست در ترک جماعت مگر بجهت عذرے برائے تاکیدیکه در حضور
جماعت از شرع دانسته شد و لیله مطیره و ذات برد و ریح عذر است بحدیث شیخین که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در شب ان

مصفیٰ | امر فرمود مؤذن را که بگوید الا صلوا فی الرحال و از قول ابن عباس معلوم شد که قید لیلہ ضروری الرعایہ نیست
پس حکم روز ہمچنان است و جوع شدید بحدیث شیخین اذا حضر العشاء واقیمت العشاء فابدؤا بالعشاء و علت آن
تضرر بہ جوع و توقان نفس بطعام است پس مخصوص باشد بہ شدت جوع و توقان نفس و عطش در حکم آنست و ضرر ظالم
بر نفس و مال مانند آن ضرریست بلکہ اقوی ازوے و مدافعت اخبثین بحدیث شیخین و موطا و اکل ذی رائحہ کریہہ بحدیث
شیخین من اکل من ہذہ الشجرۃ المنتنۃ فلا یقربن مسجدنا مسئلہ حدیث مسلم دلالت میکند کہ اقرأ احق است بامامت از اعلم
بسنت بعد از آنکہ ہر دو ما یجوز بہ الصلوۃ میتوانند و شافعی گفتہ است اہل عصر اول فقہ با قراءۃ قرآن تحصیل میشود پس قاری
نبود الا فقیہ پس حدیث در اقرأ ست از فقہا کہ مستویین در فقہ است و درین توجیہ نظر است زیرا کہ اعلم بالسنۃ را مرتبہ
نہادہ اند بعد از اقرأ پس معلوم شد کہ گاہے در قراءۃ مساوی مے بودند و در علم بالسنت متفاوت پس تقدیم اقرأ بر اعلم اصح
ظاہر میشود بجہت حدیث و غرض در آن تشریف اقرأ است و تنویہ بوے و والی در محل ولایۃ خود احق است از اقرأ و افقہ

باب یجب اتباع الامام فی جمیع الاحوال و نسخ قولہ صلی اللہ علیہ وسلم و اذا صلی جالسا فصلوا جلوسا واجب است
متابعت امام کردن در جمیع حالات و منسوخ شدن این حدیث و اذا صلے جالسا فصلوا جلوسا مالک عن ابن شہاب
عن انس بن مالک ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رکب فرسا فصرع عنہ فجحش شقہ الایمن فصلی صلوۃ من الصلوات
وھو قاعد و صلینا وراءہ قعودا فلما انصرف قال انما جعل الامام لیؤتم بہ فاذا صلی قائما فصلوا
قیاما و اذا رکع فارکعوا و اذا رفع فارفعوا و اذا قال سمع اللہ لمن حمدہ فقولوا ربنا لک الحمد و اذا
صلی جالسا فصلوا جلوسا اجمعون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سوار شد بر اسپے پس بیفتاد از آن اسپ پس
خراشیدہ شد جانب راست آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس گذارد نمازے از نمازہا و او نشستہ بود و گذاردیم ما پس پشت
آنحضرت صلعم نشستہ پس وقتیکہ بازگشت از نماز فرمود جز این نیست کہ مقرر کردہ شد است امام برائے آنکہ اقتدا کردہ
شود باو پس وقتیکہ نماز گذارد امام استادہ نماز گذارید شما نیز استادہ و وقتیکہ رکوع کند رکوع کنید و وقتیکہ سر بردارد سر بردارید
و وقتیکہ گوید سمع اللہ لمن حمدہ بگوئید ربنا لک الحمد و وقتیکہ نماز گذارد نشستہ پس نماز گذارید نشستہ ہمہ یکجا مالک عن ہشام بن
عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت صلی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وھو شاک
فصلی جالسا و صلی وراءہ قوم قیاما فاشار الیہم ان اجلسوا فلما انصرف قال انما جعل الامام لیؤتم بہ فاذا
رکع فارکعوا و اذا رفع فارفعوا و اذا صلی جالسا فصلوا جلوسا حضرت عائشہ گفت کہ نماز گذارد آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم و او بیمار بود پس نماز گذارد و او نشستہ بود و نماز گذاردند قوم استادہ شدہ پس اشارہ فرمود بسوئے ایشان کہ بنشینید
پس وقتیکہ بازگشت فرمود جز این نیست کہ مقرر کردہ شد امام برائے آنکہ اقتدا کردہ شود بوے پس وقتیکہ
رکوع کند رکوع کنید و وقتیکہ سر بردارد سر بردارید و وقتیکہ نماز گذارد نشستہ پس نماز گذارید نشستہ ؎

مسوّی ٥١ قلت هو كذلك عند الجمهور انه يجب اتباع الامام في جميع الحالات وقولنا اذا صلى جالسا فصلوا
جلوسا منسوخ ومعنى كان الناس يصلون بصلوة ابي بكر على الصحيح انه كان مسمعا لمن خلفه ١٢ ٥٢ قلت
عامة اهل العلم على ان هذا الفعل منهي عنه وصلوته مجزية واكثرهم يأمرونه بان يعود الى السجود في العالمگيرية
اذا رفع المقتدي راسه من الركوع والسجود قبل الامام ينبغي ان يعود ولا يصير ركوعين وسجودين ١٢ -+

مصفّی | مالك عن هشام بن عروة عن ابيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج في مرضه فاتى المسجد فوجد ابا بكر وهو
قائم يصلي بالناس فاستأخر ابو بكر فاشار اليه رسول الله صلى الله عليه وسلم ان كما انت فجلس رسول الله صلى الله
عليه وسلم الى جنب ابي بكر وكان ابو بكر يصلي بصلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان الناس يصلون
بصلوة ابي بكر ١١ رسول الله صلی الله علیه وسلم برآمد از خانه خود در بیماری خود پس آمد مسجد پس یافت ابوبکر را و او ایستاده بود نماز
میگذارد با مردمان پس فرود آمد ابوبکر پس اشارة فرمود بسوی آنحضرت صلی الله علیه وسلم که باش همان طور که هستی پس
نشست آنحضرت صلی الله علیه وسلم نزدیک پهلوی ابوبکر و ابوبکر نماز میگذارد بنماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم یعنی اقتدا
نمود با آنحضرت صلی الله علیه وسلم و مردمان نماز میگذاردند بنماز ابوبکر یعنی ابوبکر تکبیر می شنوانید مردمان را البغوی گفته است
ازینجا معلوم میشود که جائز است اقتدا بدو امام یکے بعد دیگرے بآن معنی که اقتدا کند با امامے بعد از آن مفارقت کند
از وے و اقتدا کند بدیگرے فقیر گوید همچنین لاحق شدن امامے بقوم و اقتدا کردن با امام دیگر مسئله از حدیث مسلم
مفهوم شد که وظیفه آنست که متاخر شود ابتداء فعل ماموم از ابتدائے فعل امام و متقدم شود ابتدائے فعل ماموم بر فراغ
امام از آن پس اگر مقارنت کند ضرر نمیکند الا در تکبیر احرام زیرا که هنوز امام در نماز داخل نشده که نیت اقتدا کند باو و اگر تخلف کند
تخلف اگر قلیل است یا بعذر است قطع اقتدا نمیشود و اگر تخلف کثیر بعذر کرده است تلاعب بصلوة متحقق شد پس نماز
باطل میشود و اگر بعذر تخلف کثیر کرده است نیت اقتدا قطع کند و منفرد شود و نماز خود باب النهي عن ان يرفع راسه قبل
الامام او يخفض باب در بیان نهی از آنکه سر خود را بردارد پیش از برداشتن امام سر خود را یا پست کند پیش از پست
کردن امام مالك عن محمد بن عمرو بن علقمة عن مليح بن عبد الله السعدي عن ابي هريرة انه قال الذي يرفع راسه
ويخفضه قبل الامام فانما ناصيته بيد شيطان ابوهریره گفت آنکه بر میدارد سر خود را و فرود می آرد سر خود را پیش از
امام پس جز این نیست که موئے پیشانی او بدست شیطان است قال مالك فيمن سهى فرفع راسه قبل الامام في ركوع او سجود
ان السنة في ذلك ان يرجع راكعا او ساجدا ولا ينتظر الامام وذلك خطأ ممن فعله لان رسول الله صلى الله
عليه وسلم قال انما جعل الامام ليؤتم به فلا تختلفوا عليه وقال ابو هريرة الذي يرفع راسه ويخفضه قبل
الامام فانما ناصيته بيد الشيطان ١٢ گفت مالک در حق شخصیکه سهو کرد پس برداشت سر خود را پیش از امام در رکوع
یا در سجود که سنت درین صورت آنست که رجوع کند در رکوع یا در سجود و انتظار سر برداشتن امام نکند و این خطا است

مسوّی ؎ قلت هو قول عامة اهل العلم قال المحلی عن شرح المهذب و لا یستوفی الاکمل المستحب للمنفرد من طوال المفصل و اوساطه و فی العالمکیریة لا یزید علی القراءة المستحبة ولا یستثقل علی القوم ولکن یخفف بعد ان یکون علی التمام والاستحباب ١٢ ؎ قلت وهذا قول عامة اهل العلم ١٢ ۔

مصفّٰی | ازهر که بکند آنرا زیرا که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انما جعل الامام لیؤتم به و ابو هریره گفت آنکه بر دارد سر خود را و فرود آرد آنرا پیش از امام پس جز این نیست که موئے پیشانی او بدست شیطان است مسئله رجوع برکوع یا سجود درین صورت مستحب است بر قول منصور و وارد نمیشود بروئے زیادت رکنے کرده است زیرا که چون قصد کرد موافقت سنت و ترک بدعت رکن اول لغو شد گویا بوجود نیامده مسئله اگر پیش از امام دو رکن یا زیاده کرد بوجهیکه اختلاف فاحش باشد نه مثل خطار قلیل پس ظاهر نزدیک فقیر انقطاع اقتدا است نه بطلان صلوة و فی المنهاج ولو تقدم بفعل کرکوع او سجود ان کان برکنین بطلت و فیه نظر زیرا که مفارقت امام جائز است و عمداً مخالفت فاحشه کردن با امام مفارقت امام است و متضمن است نیت مفارقت را یا نیت امرے که لازم مفارقت است **باب علی الامام ان یخفف فی الصلوة** لازم است بر امام که سبک کند در نماز یعنی قیام و رکوع و سجود را **مالک** عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا صلی احدکم بالناس فلیخفف فان فیهم الضعیف والسقیم والکبیر واذا صلی احدکم لنفسه فلیطول ما شاء ؎ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود چون نماز گذارد یکے از شما با مردمان یعنی امام شود پس باید که سبک کند یعنی قیام و رکوع و سجود بسیار دراز نکند زیرا که هر آئینه در میان ایشان ناتوان ست و بیمار ست و پیر کلان سال است و چون نماز گذارد برائے خود یعنی تنها پس باید که دراز کند هر قدر که خواهد مسئله معنی تخفیف ادا ارکان والبعاض سنت و اتیان باذکار مسنونه متوسط نه طویله و قراءة سوره از مفصل و در معنی منفرد است جماعه محصورین که به تطویل راضی باشند **باب یقف المأموم الواحد علی یمین الامام والاثنان خلفه** بایستد یک مقتدی بجانب راست امام و دو کس پس پشت او و سه مقتدی و چهار در حکم دو کس اند که پس پشت امام صف کنند **مالک** عن ابن شهاب عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن ابیه انه قال دخلت علی عمر بن الخطاب بالهاجرة فوجدته یسبح فقمت وراءه فقربنی حتی جعلنی حذاءه عن یمینه فلما جاء یرفأ تأخرت فصففنا وراءه عبد الله بن عتبه گفت داخل شدم بر عمر بن الخطاب در وقت نیمروز پس یافتم او را که نفل میگذارد پس استادم پس پشت او پس نزدیک ساخت مرا تا آنکه استاده کرد مرا برابر خود بجانب راست خود پس وقتیکه آمد یرفا باز پس رفتم پس صف بستیم پس پشت او **مالک** عن نافع انه قال قمت وراء عبد الله بن عمر فی صلوة من الصلوات ولیس معه احد غیری فخالف عبد الله بن عمر بیده فجعلنی حذاءه عن یمینه ؎ نافع گفت استادم پس پشت عبد الله بن عمر در نمازے از نمازها و نبود با او هیچکس سوا من پس دراز کرد عبد الله بن عمر پس پشت خود دست خود را پس گردانید مرا برابر خود جانب راست خود مسئله ماخذ اثر این

مُسَوّٰی سے قلت فهو قول اهل العلم ان تسوية الصفوف سنة ۱۲ ۵۲ قلت هو قول اهل العلم ۱۲

مصفّٰی این فعل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در قصہ اقتدار جابر و لحوق صخر و اشارہ فرمودن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این
هر دو را بآنکہ متاخر شوند رواه مسلم مسئلہ عادت مسلمین طبقہ بعد طبقہ آنست کہ ماموم بر امام متقدم نشود پس مساوی می باشد
یا متاخر و نقل کردہ نشد کہ ہیچ یکے از مقتدین در عہد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و خلفائے راشدین بر امام متقدم شدہ باشد
پس ترک تقدم ایا صفت نفسیہ جماعت ست یا نہ و اگر متقدم شود بر احتمال اول نماز باطل شود یا اقتدا باطل شود و نماز
صحیح بود قول قدیم شافعی آنست کہ صفت نفسیہ نیست و استعمال صلی ورا الامام یا صلی خلف الامام در جائے اقتدار
بنا بر شیوع این سنت است و التزام آن زیرا کہ تقدم سیکے ازین الفاظ مفہوم میشود محذوف است بدلیل قیام مقتدی
واحد بر جنب امام و بسا سنن موکدہ کہ شائع میشود و در افراد شی ہمہ ایشان یافتہ میشود لیکن دلیل عقلی بر حذف آن دلالت
نماید و قول جدید آنست کہ صفت نفسیہ است و ترک آن نماز را باطل میگرداند و فیہ نظر زیرا کہ بطلان اقتدار اگر نماز را باطل
ساختے می بایست کہ ترک اقتدار بطریق اولی نماز را باطل گردانیدے و در حدیث شیخین ثابت شد کہ قوم ترک اقتدار
با ابوبکر صدیق نمودند و اقتدار کردند با نحضرت صلعم **باب التاکید فی تسوية الصفوف** باب در بیان تاکید ہموار
ساختن صفہا **مالک** عن نافع ان عمر بن الخطاب کان یامر بتسوية الصفوف فاذا جاءوه فاخبروه ان قد استوت کبّر
عمر بن الخطاب امیر فرمود براست کردن و ہموار ساختن صفہا پس وقتیکہ می آمدند عزیزان نزدیک حضرت عمر و خبر
میدادند او را کہ صف برابر و ہموار شد تکبیر میگفت **مالک** عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن مالک بن ابی عامر ان
عثمان بن عفان کان یقول فی خطبته قلّ ما یدع ذلک اذا خطب فاذا قامت الصلوٰة فاعدلوا الصفوف وحاذوا
بالمناکب فان اعتدال الصفوف من تمام الصلوٰة ثم لا یکبر حتی یاتیه رجال قد وکلهم بتسوية الصفوف
فیخبرونه ان قد استوت فیکبر مختصر حضرت عثمان میفرمود در خطبہ خود کم بود کہ بگذارد این را وقتیکہ خطبہ میخواند
وقتیکہ استادہ شود نماز پس ہموار سازید صفہا را و برابر کنید کتفہا را پس ہر آئینہ ہموار ساختن صفہا از تمامی نماز ست بعد ازان
تکبیر نمیگفت تا آنکہ می آمدند پیش او مردمانے کہ گماشتہ بود ایشان را برائے ہموار ساختن صفہا پس خبر میدادند او را کہ صفہا برابر
شدند پس تکبیر میگفت **مالک** عن عمہ ابی سہیل بن مالک عن ابیہ انہ قال کنت مع عثمان بن عفان فقامت الصلوٰة وانا
اکلمه فی ان یفرض لی فلم ازل اکلمه وهو یسوی الحصباء بنعلیه حتی جاءه رجال قد کان وکلهم بتسوية الصفوف
فاخبروه ان الصفوف قد استوت فقال لی استو فی الصف ثم کبّر مالک بن ابی عامر گفت بودم من ہمراہ
عثمان بن عفان پس استاد نماز و حال آنکہ من سخن میگفتم با او در آنکہ مقرر کند سالیانہ برائے من پس سخن میگفتم با او و ہموار
میکرد سنگریزہا را بدو نعل خود تا آنکہ آمدند جماعہ کہ گماشتہ بود ایشان را ہموار ساختن صفوف پس خبر دادند او را کہ صفہا برابر شد
پس گفت مرا برابر شو در صف بعد ازان تکبیر گفت **باب فضل الصف الاول** در بیان فضیلت ثواب صف اول **مالک** عن سمی

مسوّی له **قلت** وفی بعض طرق هذا الحدیث عند غیر مالک تصریح انه اعاد ولم یأمر احدا بالاعادة وهو مذهب الشافعی ان الامام اذا بان
جنبا او محدثا بعد ما صلی بالقوم فصلوة القوم صحیحة علی الامام ان یعید ومذهب الحنفیة انه یعید ویعیدون **٢ه قلت** امامة ولد الزنا عند الحنفیة مکروهة ۱۲

مصفّی مولی ابو بکر بن عبد الرحمن عن ابی صالح السمان عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لو یعلم
الناس ما فی النداء والصف الاول ثم لم یجدوا الا ان یستهموا علیه لاستهموا رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود اگر بدانند
مردمان فضیلے را که در اذان وصف اول ست بعد از ان مناقشه کنند ونیابند برائے قطع مناقشه مگر آنکه قرعه زنند البته قرعه میزدند

باب الجنب یصلی بالقوم وهو ناس باب در بیان آنکه جنب امامت کند قوم را حالانکه او فراموش کننده است
جنابت را **مالک** عن یحیی بن سعید عن سلیمن بن یسار ان عمر بن الخطاب صلی بالناس الصبح ثم غدا الی ارضه بالجرف
فوجد فی ثوبه احتلاما فقال انا لما اصبنا الودک لانت العروق فاغتسل وغسل الاحتلام من ثوبه وعاد لصلوته
حضرت عمر نماز صبح گذارد با مردم باز رفت بسوئے زمین خود که در جرف بود پس یافت در جامه خود اثر احتلام را پس گفت
هر آئینه ما چون رسیدیم یعنی تناول کردیم پیه گداخته را نرم شدند رگها یعنی سبب احتلام تناول ودک ست پس غسل کرد و شست
اثر احتلام از جامه خود و باز گشت بنماز یعنی قضا کرد مترجم گوید رضی الله عنه از قصه حضرت عمر معلوم شد که اگر قوم اقتدا کردند بشخصے
و بعد از نماز ظاهر شد که جنب بود اعاده صلوة بر قوم او واجب نیست زیرا که حضرت عمر امر نکرد قوم را با عاده صلوة و ذکر کرده نشد
که قوم اعاده نموده اند همین است مذهب شافعی ونزد حنفیه اعاده نماز درین صورت واجب است بر امام وبر قوم نیز **باب کراهیة**
امامة ولد الزنا مکروه است امامت کسیکه ولد الزنا باشد **مالک** عن یحیی بن سعید ان رجلا کان یؤم الناس بالعقیق
فارسل الیه عمر بن عبد العزیز فنهاه قال مالک وانما نهاه لانه کان لا یعرف ابوه هر آئینه شخصے امامت میکرد مردمان را
در وادی عقیق پس آدم فرستاد بسوئے او عمر بن عبد العزیز پس منع کرد او را از امامت گفت مالک غیر ازین نیست که باز
داشت او را از امامت بسبب آنکه شناخته نمیشد پدر او مسئله با خذ نهی عمر بن عبد العزیز از امامت این شخص حدیث
صحیح ان شئتم منفرین است زیرا که درین صورت تنفر لازم می آید **باب** فیمن صلی وحده ثم ادرک مع الامام اعاد الصلوة
چون گذارده باشد نماز فرض را تنها بعد از ان دریابد نماز را همراه امام اعاده کند نماز را **مالک** عن زید بن اسلم عن رجل
من بنی الدیل یقال له بسر بن محجن عن ابیه محجن انه کان فی مجلس مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذن بالصلوة
فقام رسول الله صلی الله علیه وسلم فصلی ثم رجع ومحجن جالس فی مجلسه فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم
ما منعک ان تصلی مع الناس الست برجل مسلم فقال بلی یا رسول الله ولکن قد صلیت فی اهلی
فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا جئت فصل مع الناس وان کنت قد صلیت محجن بود در مجلس آنحضرت
صلی الله علیه وسلم پس اذان نماز گفته شد پس استاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس نماز گذارد بعد از ان باز گشت ومحجن
نشسته بود در مکان خود پس فرمود او را رسول الله صلی الله علیه وسلم چه چیز منع کرد ترا از آنکه نماز گذاری همراه مردمان

مسوّی سه قلت عند الشافعی اذا صلی الصلوة وحده ثم ادرك الجماعة يصليها معهم ای صلوة كانت من الصلوات الخمس لحديث الترمذی قال صلی الله علیه وسلم بعد صلوة الصبح لرجلين لم يصليا معه اذا صليتما في رحالكما الحديث وقال ابو حنيفة لا يعيد الصبح والعصر والمغرب ۱۲

مصفّی آیا نیستی مرد مسلمان پس گفت محجن آرے مسلمانم یا رسول الله لکن من نماز گذارده ام در اهل خانه خود پس فرمود او را رسول الله صلی الله علیه وسلم چون بیائی یعنی در مسجد پس نماز بگذار با مردمان اگرچه نماز گذارده باشی **مالك** عن عفيف ابن عمرو السهمی عن رجل من بنی اسد انه سأل ابا ايوب الانصاری فقال انی اصلی فی بیتی ثم اتی المسجد فاجد الامام يصلي فاصلي معه فقال ابو ايوب نعم صل معه فان من صنع ذلك فان له سهم جمع او مثل سهم جمع مردے از بنی اسد پرسید از ابو ایوب انصاری پس گفت هر آئینه من نماز گذارده ام در خانه خود بعد ازان می آیم مسجد پس مے یابم امام را که نماز میگذارد آیا نماز گذارم همراه او پس گفت ابو ایوب آرے نماز بگذار همراه او زیرا که هر که بکند این کار پس هر آئینه او را نصیبه جماعت است یا گفت مانند نصیبه جماعت است **مالك** عن نافع ان رجلا سأل عبد الله بن عمر فقال انی اصلی فی بیتی ثم ادرك الصلوة مع الامام افاصلی معه فقال له عبد الله بن عمر نعم فقال الرجل ايتهما اجعل صلوتی فقال له ابن عمر او ذلك اليك انما ذلك الى الله يجعل ايتهما شاء مردے سوال کرد عبد الله بن عمر را پس گفت هر آئینه من نماز میگذارم در خانه خود بعد ازان مے یابم نماز را با امام آیا نماز گذارم همراه او پس گفت او را عبد الله ابن عمر آرے بگذار پس گفت آن مرد کدام یک را ازان دو بگردانم نماز خود یعنی فرض کدام یک باشد و نفل کدام پس گفت او را ابن عمر آیا این مقرر کردن مفوض بسوئے تست غیر ازین نیست که این معنی مفوض بخدا است میگرداند هر کدام را ازان دو که خواهد **مالك** عن يحيى بن سعيد ان رجلا سأل سعيد بن المسيب فقال انی اصلی فی بیتی ثم اتی المسجد فاجد الامام يصلي افاصلي معه فقال سعيد بن المسيب نعم فقال الرجل فايتهما اجعل صلوتی فقال له سعيد او انت تجعلهما انما ذلك الى الله مردے سوال کرد سعید بن المسیب را پس گفت هر آئینه من نماز مے گذارم در خانه خود بعد ازان مے آیم مسجد پس مے یابم امام را که نماز میگذارد آیا نماز گذارم با او پس گفت او را سعید بن المسیب آرے بگذار پس گفت آن مرد پس کدام یک ازان دو را بگردانم نماز خود پس گفت او را سعید بن المسیب آیا تو میکنی آن را جز این نیست که این امر مفوض است بسوئے خدا **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يقول من صلى المغرب او الصبح ثم ادركهما مع الامام فلا يعد لهما عبد الله بن عمر میگفت هر که گذارده باشد نماز مغرب را یا نماز فجر بعد ازان دریابد آن دو را با امام باید که اعاده نکند قال يحيى قال مالك ولا ارى باسا ان يصلي مع الامام من كان قد صلى فی بيته الا صلوة المغرب فانه اذا اعادها كانت شفعا گفت مالک نمے بینم هیچ باکے در آنکه نماز گذارد با امام کسیکه نماز گذارده باشد در خانه خود مگر نماز مغرب زیرا که هر آئینه اگر این شخص اعاده کند مغرب را شفع خواهد بود و بغوی گفته است قول اکثر اهل علم آنست که اگر تنها نماز گذارده باشد بعد ازان ادراک کند جماعت را بگذارد آن نماز را با جماعت

مسوّی قلت هو قول اهل العلم وفی العالمکیریة المسبوق یقضی اول صلوته فی حق القراءة واٰخر صلوته فی حق التشهد وفی المنهاج وما ادرک المسبوق فاوّل صلوته وقد مرّ ما فی اسناد حدیث المغیرة ۱۲

مصفّٰی هر نمازیکه باشد از نمازهای پنجگانه و تعیین است قول حسن بصری و زهری و همین قائل اند شافعی و احمد و اسحٰق فقیر گوید عموم حدیث دلیل ایشان است و مرجح مذهب ایشان و آنکه گفته اند که نماز مغرب شفع میشود محمول است بآنکه مغرب یکی است ازین دو نماز لاعلی التعیین نه هر دو پس نماز فرض سه رکعت باشد و نفل سه رکعت و این مختار است درصورت عدم تعیین والله اعلم **مسئله** اگر در جماعت نماز گذارد و بعد ازان جماعت دیگر دریافت اعادۂ آن مستحب است و را اعاده وجه درین باب آمده است **مسئله** می باید که این نماز دیگر را به نیت فرض ادا کند زیرا که سلف اختلاف کرده اند در آنکه کدام یک ازین دو نماز فرض واقع میشود جمعی تفویض بجناب الٰهی نموده و گفتند انما ذٰلک الی الله یجعل ایتهما شاء و جمعی گفتند اول از فرض واقع شود و ذمه مصلی بسبب آن فارغ گشت پس ثانیه نمیتواند شد الا نفل و درین قول نظر است زیرا که جائز است که نماز اول از فرض واقع شده باشد موقوفا بآن معنی که اگر نمازی اکمل از وی در وقت واقع نشود این نماز فرض است والا این نماز فرض باشد و آن نفل پس بهر تقدیر خلاف متصور میشود و اگر دران صورت که نماز ثانیه را به نیت نماز اول گذارده باشد و اگر نیت نفلیت کرده است محل اختلاف نمیتواند شد **باب** لا یسعی الی الامام فما ادرک صلّاه وما فاته قضٰی شتاب نه دود بسوی امام پس آنچه ادراک کرد بگذارد آنرا و آنچه فوت شد تمام کند آنرا **مالک** عن العلاء بن عبد الرحمٰن بن یعقوب عن ابیه و اسحٰق بن عبد الله انهما اخبراه انهما سمعا ابا هریرة یقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا ثوّب بالصلوة فلا تأتوها وانتم تسعون واْتوها وعلیکم السکینة فما ادرکتم فصلوا وما فاتکم فاتموا فان احدکم فی صلوة ما کان یعمد الی الصلوة ابو هریره گفت که فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتیکه اقامت نماز گفته شود پس میائید بسوی نماز شتابان و دوان و بیائید بسوی نماز حالانکه با شما وقار است پس آنچه دریابید بگذارید و آنچه فوت شود از شما تمام کنید پس هر آئینه یکی از شما در نماز است مادام که قصد میکند بسوی نماز **مالک** عن ابن شهاب عن عباد بن زیاد وهو من ولد المغیرة بن شعبة عن ابیه المغیرة بن شعبة قال فجاء رسول الله صلی الله علیه وسلم وعبد الرحمٰن بن عوف یؤمهم وقد صلی لهم رکعة فصلی رسول الله صلی الله علیه وسلم الرکعة التی بقیت علیهم ففزع الناس فلما قضی رسول الله صلی الله علیه وسلم صلوته قال احسنتم مغیره بن شعبه گفت پس آمد رسول الله صلی الله علیه وسلم و عبد الرحمٰن بن عوف امامت میکرد مردمانرا و حالانکه گذارده بود برای مردمان یک رکعت پس گذارد رسول الله صلی الله علیه وسلم همراه عبد الرحمٰن آن رکعت که باقی مانده بود بر مردمان پس مضطرب شدند مردمان پس چون تمام کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز خود را فرمود خوب کردید شما **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر سمع الاقامة وهو بالبقیع فاسرع المشی الی المسجد عبد الله بن عمر شنید اقامت را و او در بقیع بود پس شتاب رفت بسوی مسجد مترجم گوید از لفظ فاتموا ظاهر میشود که مسبوق رکعتیکه با امام می یابد اول نماز

مسوّی ١٥ **قلت** فی العالمگیریة مدرک الامام فی الرکوع لا یحتاج الی تکبیرتین خلافاً لبعضهم ولو نوی بتلک التکبیرة الواحدة الرکوع لا الافتتاح جاز ولغت نیته فی المنهاج ویکبر للاحرام ثم للرکوع فان نواهما بتکبیرة لم تنعقد وقیل تنعقد نفلاً وان لم ینوهما شیئاً لم تنعقد علی الصحیح قال المحلی والثانی تنعقد فرضاً ١٢ ٥٢ **قلت** هو قول العلماء ١٢ ٥٣ **قلت** فی العالمگیریة حکم المسبوق حکم

مصفّٰی اوست واز ظاهر فصلے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الرکعة التی لقیت علیهم آنست کہ ہر صفتے کہ عبد الرحمن میگذارد گذار دند وقعدہ نیز کردند واگر ترک قعدہ میکردند راوی البتہ ذکر میکرد وآنرا **باب اذا ادرک الامام فی الرکوع فکبّر تکبیرة واحدة جاز** وقتیکہ دریابد امام را در رکوع پس تکبیر بگوید یک تکبیر جائز است **مالک** عن ابن شهاب انه کان یقول اذا ادرک الرجل رکعة فکبر تکبیرة واحدة اجزأت عنه تلک التکبیرة ابن شہاب میگفت چون دریابد شخصے امام را در رکوع پس تکبیر گفت تکبیرہ واحدہ کفایت میکند از وے آن تکبیرہ یعنی از تکبیرہ افتتاح قال مالک وذلک اذا نوی بتلک التکبیرة افتتاح الصلوٰة گفت مالک این وقتیست کہ نیت بکند باین تکبیرہ افتتاح نماز را مسئلہ وظیفہ درین صورت آنست کہ دو تکبیر گوید یکے برائے احرام ودیگر برائے رکوع واگر یک تکبیرہ گفت پس اگر نیت احرام کردہ است صحیح باشد واگر نیت رکوع کرد نماز منعقد نگردد واگر نیت ہر دو کردہ است فی المنهاج فان نواهما بتکبیرة لم ینعقد وفقیر گوید صحیح است اگر گوئیم کہ از فرض کفایت میکند **باب اذا فاتتک الرکعة فاتتک السجدة** وقتیکہ فوت شود از تو رکوع فوت شدہ است از تو سجود یعنی سجود را اعادہ کند مسبوق اگرچہ آنرا با امام ادراک کردہ است **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یقول اذا فاتتک الرکعة فقد فاتتک السجدة عبد اللہ بن عمر میگفت وقتیکہ فوت شد از تو رکوع پس ہر آئینہ فوت شدہ است از تو سجود **مالک** انه بلغه ان عبد اللہ بن عمر وزید بن ثابت کانا یقولان من ادرک الرکعة فقد ادرک السجدة عبد اللہ بن عمر وزید بن ثابت میگفتند ہر کہ دریابد رکوع را با امام پس دریافتہ است سجود را **مالک** انه بلغه ان ابا هریرة کان یقول من ادرک الرکعة فقد ادرک السجدة ومن فاتته قراءة ام القرآن فقد فاته خیر کثیر ٥٣ ابو ہریرہ میگفت ہر کہ ادراک کردہ است رکوع را پس ہر آئینہ ادراک کردہ است سجود را وہر کہ فوت شد از وے قرأت سورۂ فاتحہ در نماز پس فوت شد از وے خیر بسیار مسئلہ ادراک رکوع با امام عبارت از آن ست کہ یک وقت ہر دو متفق باشند در رکوع واطمینان متحقق گردد **باب ما جاء فی المسبوق** یقرأ فی الجهریة فیما یصلی لنفسه بلند خواند مسبوق قرأت را در نماز جہریہ در رکعتے کہ میگذارد برائے خود آنرا یعنی در رکعتے کہ دران منفرد است **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان اذا فاته شیء من الصلوٰة مع الامام فیما جهر فیه الامام بالقراءة انه اذا سلم الامام قام عبد اللہ فقرأ لنفسه فیما یقضی وجهر عبد اللہ بن عمر وقتیکہ فوت شد از وے چیزے از نماز با امام در آن نماز کہ جہر کردہ است در آن امام بقرأت وقتیکہ سلام میگفت امام برمیخاست عبد اللہ میخواند برائے خود در آن رکعت کہ قضا میکرد وآنرا جہر میکرد ومترجم گوید کہ حکم مسبوق نزد حنفیہ حکم منفرد است مگر در چہار مسئلہ کہ ہر یکے بجائے خود مذکور شود ان شاء اللہ تعالیٰ **باب یتشهد المسبوق فیما یکون شفعاً للامام ووتراً للمسبوق** ٥٤ باید کہ تشہد خواند مسبوق در رکعتے کہ آن جفت است بحساب نماز امام

مسوی (بقیہ صفحہ ۱۳۹) المنفرد فیما یقضی الا فی اربع مسائل لیس ھذا منہا ۱۲ **۱ قلت** ھو قول العلماء وفی المنہاج لو ادرک ركعة من المغرب تشہد فی ثانیتہا وفی العالمکیریۃ لو ادرک رکعۃ من المغرب قضی رکعتین فصل بقعدۃ فیکون ثلث قعدات وقرء فی کل فائحۃ وسورۃ ۱۲ **۲ قلت** فی العالمکیریۃ الترتیب بین الفائتۃ والوقتیۃ وبین الفوائت مستحق حتی لا یجوز اداء الوقتیۃ قبل قضاء الفائتۃ الا بعذر وعند الشافعی مستحب ۱۲ **۳ قلت** ھذا الحدیث یحتمل وجوہا احدہا من ادرک رکعۃ من الصلوٰۃ فی الوقت فالجمیع اداء ولا قضاء وھو الاصح عند الشافعیۃ وقال ابو حنیفۃ بذلک فی العصر خاصۃ وثانیہا من ادرک من المعذورین من الوقت ما یسع رکعۃ من الصلوٰۃ فقد وجبت علیہ تلک الصلوٰۃ وھو مذہب ابی حنیفۃ وقول للشافعی وثالثہا ان الجماعۃ تدرک برکعۃ وھو وجہ للشافعیۃ وقال ابو حنیفۃ لو ادرک التشہد کان مدرکا للجماعۃ ۱۲ ــ

مصفی وطاق است بحساب نماز مسبوق **مالک** انہ سال ابن شہاب ونافعا مولی ابن عمر عن رجل دخل مع الامام فی الصلوٰۃ وقد سبقہ الامام برکعۃ ایتشہد معہ فی الرکعتین والاربع وان کان ذلک لہ وترا فقالا نعم لیتشہد معہ قال یحیی قال مالک وھو الامر عندنا مالک پرسید از ابن شہاب ونافع از حال شخصیکہ داخل شد با امام در نماز حال آنکہ سبقت کردہ بود از وے امام بیک رکعت آیا تشہد خواند ہمراہ او در جلسہ دو رکعت یا جلسہ چہار رکعت اگرچہ آن شفع در حق مسبوق طاق است پس گفتند ہر دو آرے باید کہ تشہد بخواند ہمراہ او گفت یحیی کہ گفت مالک ہمین است امر مسلم الثبوت ومفتی بہ نزدیک ما

مالک عن ابن شہاب عن سعید بن المسیب انہ قال ما صلوٰۃ یجلس فی کل رکعۃ منہا ثم قال سعید ھی المغرب اذا فاتتک منہا رکعۃ قال مالک وذلک سنۃ الصلوٰۃ کلہا سعید بن المسیب گفت کدام نماز است کہ نشستہ شود در ہر رکعت ازان بعد ازان خود گفت سعید بن المسیب آن نماز مغرب است وقتیکہ فوت شود از تو ہمراہ امام یک رکعت ازان گفت مالک وہمچنین است سنت نماز ہمہ آن **اصل** این مسئلہ ہمانست کہ سابق تصویر کردیم کہ انچہ ادراک کردہ شد ہمراہ امام اول نماز است لیکن بمتابعۃ امام در قعدہ ومانند آن باید کرد وہمین است مذہب فقہاء ودر منہاج مذکور ست کہ چون ادراک کند یک رکعت را از مغرب باید کہ در رکعت دوم تشہد خواند ودر عالمگیری مذکور است کہ چون ادراک کند یک رکعت از مغرب دو رکعت دیگر قضا کند ودرمیان این دو رکعت ہم قعدہ وہمگی سہ قعدہ گذارد ودر ہر رکعت فاتحہ وسورۃ بخواند واللہ اعلم **باب** یقضی الفائتۃ قبل الوقتیۃ قضا کند فائتہ را پیش از وقتیہ **مالک** عن نافع عن عبد اللہ بن عمر انہ کان یقول من نسی صلوٰۃ فلم یذکرہا الا وھو مع الامام فاذا سلم الامام فلیصل الصلوٰۃ التی نسی ثم لیصل بعدہا الاخری عبد اللہ بن عمر میگفت ہر کہ فراموش کند نمازے را پس یاد نکرد آنرا الا در آن حال کہ او ہمراہ امام است پس چون سلام دہد امام باید کہ بگذارد نماز کہ فراموش کردہ است آنرا باز بگذارد بعد ازان آن نماز دیگر را مترجم گوید ترتیب درمیان فوائت ووقتیات در مذہب حنفیہ واجب است پس ادائے وقتیہ قبل از قضاء فائتہ در مذہب ایشان جائز نباشد ونزدیک شافعی مستحب است واللہ اعلم

باب من ادرک رکعۃ من الصلوٰۃ فقد ادرک الصلوٰۃ ہر کہ دریابد یک رکعت از نماز پس وے دریافت نماز را **مالک** عن ابن شہاب عن ابی سلمۃ بن عبد الرحمٰن عن ابی ھریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من ادرک رکعۃ من الصلوٰۃ

مسوّی ١ قلت اتفقت الامة على جواز القصر في السفر واختلف المفسرون في قوله تعالى واذا ضربتم في الارض فليس عليكم
جناح انزلت في السفر وقيد الخوف اتفاقي او في الخوف وقيد السفر اتفاقي والمراد من القصر الايماء في الركوع والسجود فذهب الى الاول جماعات
من المفسرين والى الثاني يشير قول ابن عمر ويدل عليه بناء قوله تعالى واذا كنت فيهم على آية القصر من غير ذكر الخوف ثانيا ثم مذهب الاكثر ان
القصر واجب وقال الشافعي ان شاء اتم وان شاء قصر والقصر افضل ٢ قلت معناه عند الحنفية انه لا يكون فرض المسافر غير ركعتين
وان صلى اربعا لم يقعد التشهد بطلت صلوته وان قعد له فالاربع الاخريان نفل وعند الشافعية ان المسافر اذا قصر في السفر فليس عليه ما تركه
اذا صار مقيما بخلاف الصوم فانه يعيد ما افطر اذا صار مقيما فان صلى اربعا كان كالذي فرضنا ذلك كما ان القصر في حق المريض التيمم ان توضأ جاز

مصفّى فقد ادرك الصلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود هر كه دريابد يك ركعت از نماز پس هر آئينه وے ادراك كرده
است نماز را يعني مثلا امام در نماز ظهر بود ويك ركعت با او ادراك نمود پس لازم است اتمام ظهر واگر قعده اخيره ادراك كرد صرف
كند آن تحريمه را بهر چه خواهد بنفل دوگانے يا چهار گانے مسئله ظاهر پيش فقير آنست كه اين عبارت شامل است آنرا كه يك
ركعت در وقت ادا كند وركعت ديگر خارج وقت وآنرا كه يك ركعت همراه امام ادا كند وركعت ديگر تنها پس اگر اقل از ركعت دريابد
نتواند كه نفل گرداند زيرا كه لفظ ادراك شامل هر دو صورت است وحاصل آنست كه اين لفظ محتمل وجوه متعدده است احتمال اول
آنكه اگر نماز يك ركعت در وقت وباقي از غير وقت واقع شود تمام نماز ادا است وقضا نيست وهمين است مذهب شافعي وحنفيه
باين وجه قايل شده اند در عصر خاصه احتمال دويم آنكه از معذورين هر كه وقت يك ركعت يافت نماز تمام بروے لازم شد واين
مذهب ابوحنيفه است وقوليست از اقوال شافعي احتمال سيوم آنكه ادراك جماعت با دراك يك ركعت متحقق شود وهمين سست
يك قول شافعي ونزد يك حنفيه مدرك امام در تشهد نيز مدرك جماعت است والله اعلم باب قصر الصلوة في السفر در بيان
كوتاه ساختن نماز در سفر مالك عن ابن شهاب عن رجل من آل خالد بن اسيد انه سال عبد الله بن عمر فقال يا ابا عبد الرحمن

انا نجد صلوة الخوف وصلوة الحضر في القرآن ولا نجد صلوة السفر فقال عبد الله بن عمر يا ابن اخي ان الله بعث الينا
محمدا صلى الله عليه وسلم ولا نعلم شيئا فانما نفعل كما رأيناه يفعل ٥ شخصے از اولاد خالد بن اسيد سوال كرد عبد الله بن عمر را پس گفت يا
ابا عبد الرحمن هر آئينه ما مے يابيم نماز خوف ونماز حضر را در قرآن ونمے يابيم نماز سفر را پس گفت عبد الله بن عمر اے پسر برادر من
هر آئينه خدا تعالى فرستاد بسوے ما محمد را صلى الله عليه وسلم وما نميدانستيم چيزے پس غير ازين نيست كه مے كنيم چنانچه ديديم
آنحضرت را صلعم كه ميكرد مترجم گويد قول ابن عمر صريح است در آنكه اين آيت در خوف است نه در سفر ومعنى قصر درين صورت
ايما است در ركوع وسجود وقيد سفر اتفاقي است ومويد اين قول است بناے آيت واذا كنت فيهم بر آيت قصر بدون آنكه ذكر
خوف كنند وجمهور مفسرين بآن رفته اند كه نزول آيت در سفر است وقيد خوف اتفاقي است باب الركعتان في السفر تمام غير قصر
دو ركعت در سفر تمام است قصر نيست يعني وظيفه سفر دو ركعت است وبس نه آنكه اختيار است در گذاردن چهار ركعت ودو ركعت

مالك ٢ عن صالح بن كيسان عن عروة بن الزبير عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم انها قالت فرضت الصلوة

مسوّى ۱۵ قلت قال ابو حنيفة مسيرة ثلثة ايام وهى التى عليها الكبرية الصحيح انه لا يشترط سير كل اليوم الى الليل دباقى صـ۱۴۳

مصفّٰى | ركعتين فى الحضر والسفر فاقرت صلوٰة السفر وزيد فى صلوٰة الحضر حضرت عائشه فرمود كه فرض گردانيده شد نماز دو دو ركعت در حضر وسفر پس بجاى خود گذاشته شد نماز سفر را و زياده كرده شد نماز حضر را مترجم گويد رضى الله عنه حضرت عمر وحضرت على وعبد الله بن عمر وجمعى از تابعين بآن رفته اند كه قصر در سفر واجب است ومالك نيز بآن رفته است مترجم گويد ازين حديث لازم نمى آيد كه چهار ركعت گذاردن ظهر مثلا جائز نباشد بلكه امكان دارد كه دو ركعت وظيفه سفر بود واز غير قصر وهم چهار ركعت نيز مؤدى از فرض باشد چنانكه چون مسافر بمقيم اقتدا كند نماز را چهارگانى ميگردد والله اعلم مترجم گويد ازين اثر معلوم ميشود كه قصر سفر بآيت فاقصروا نيست بلكه دراول دو دو ركعت ميخواندند وآن در سفر باقى مانده است ودر حضر منسوخ شده مسئله وظيفه مسافر قصر است باين حديث وبفعل مستمر آنحضرت صلى الله عليه وسلم وجمهور صحابه واگر اتمام كند مسئى است بجهة مخالفت سنت وايا باين اساءة نماز او صحيح است يا نه ظاهر آنست كه صحيح باشد باثر عبد الله بن مسعود كه مذهب او قصر بود در منى وخلف حضرت عثمان اتمام ميكرد ومىگفت الخلاف شر واز جهت فحواى نصوص چنانكه مريض كه استعمال آب او را ضرر رسيد مامور است بتيمم واگر وضو كند روا باشد زيرا كه عدول بتيمم از جهت شفقت است بروى وهمچنين اگر بروى بنت مخاض واجب شود وى ناقه چهار ساله بطيب نفس خود بدهد روا باشد باب المسافة التى اذا قصدها المسافر حل له القصر در بيان مسافتيكه چون قصد كند مسافر آنرا حلال ميشود او را قصر مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يسافر الى خيبر فيقصر الصلوٰة عبد الله بن عمر سفر ميكرد بسوى خيبر پس قصر ميكرد نماز را مالك عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن ابيه انه ركب الى ريم فقصر الصلوٰة فى مسيره ذلك قال يحيى قال مالك وذلك نحو من اربعة برد عبد الله بن عمر سوار شد بسوى ريم پس قصر ميكرد نماز را در ان رفتن خود گفت مالك واين مسافت نزديك بچهار بريد است مالك عن نافع عن سالم ابن عبد الله ان عبد الله بن عمر ركب الى ذات النصب فقصر الصلوٰة فى مسيره ذلك قال يحيى قال مالك وبين ذات النصب والمدينة اربعة برد عبد الله بن عمر سوار شد بسوى ذات النصب پس قصر كرد نماز را در آن رفتن خود گفت مالك درميان ذات النصب ومدينه چهار بريد است مالك انه بلغه ان عبد الله بن عباس كان يقصر الصلوٰة فى مثل ما بين مكة والطائف وفى مثل ما بين مكة وعسفان وفى مثل ما بين مكة وجدة قال يحيى قال مالك وذلك اربعة برد قال يحيى وقال مالك وذلك احب ما سمعت الىّ يقصر فيه الصلوٰة الىّ عبد الله بن عباس قصر ميكرد نماز را در مثل مسافتيكه ميان مكه وطائف ست ودر مثل مسافتيكه درميان مكه وعسفان است ودر مثل مسافتيكه ميان مكه وجده است وگفت مالك اين مسافت چهار بريد است گفت مالك واين دوست ترين مسافتيست كه شنيده ام كه قصر كرده شود در وى نماز را نزديك من مالك عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله ان عبد الله بن عمر كان يقصر الصلوٰة فى مسيرة اليوم التام عبد الله بن عمر قصر ميكرد نماز را در سير يكروز تمام يعنى درين قدر كه در يكروز تمام قطع شود مالك عن نافع انه كان يسافر مع عبد الله بن عمر البريد

مسوّی (بقیہ صفحہ ۱۴۲) فلو بكّر في كل يوم ومشى الى الزوال ثم نزل يصلي مشى اربعة برد وتفسيرها ستة عشر فرسخًا

يتجه على هذا ان قوله امتقاربات قال الاوزاعي عامة الفقهاء يقولون مسيرة يوم تام ۱۲ منه **قلت** قال العلماء انما يجوز للمسافر قصر

مصفّٰی فلا يقصر الصلوة نافع سير ميكرد ہمراہ عبداللہ بن عمر يک بريد پس قصر نميكرد نماز را **مسئلہ** چون خواہيم كہ صفات نفسيہ مسافر را كہ اگر يكے از انہا نباشد شرعًا او را مسافر نگويند واحكام سفر ثابت نشود بروے استنباط كنيم لابد ست از تتبع قسمت مثال اول واستقرا افراد سفر وتفتيش محال استعمالات اہل شرع اسم سفر را پس خروج از وطن بر چند قسم است كہ او را تنزہ واصطياد وخروج الى المحلہ والفنا والبساتين والمزارع گويند وآن با سفر مباينت دارد وقسمے ہست كہ او را ہيمان گويند وآن نيز در اول حال مباين است تا وقتيكہ بحد طول رسد پس آنرا سفر گويند پس تامل كرديم در فارق سفر وقسم اول يافتيم كہ آن طول مسافت است وعدم امكان رجوع در ہمان روز يا در اول شبے كہ بعد از وے ست نہ مقاساة تعب زيراكہ شكار كنندگان گاہے تعب بسيار ميكشند ودر طلب صيد گرد شہر بسيار ميگردند كہ زيادہ باشد از چہار بريد واسم سفر بر آن جاري نيست وہمچنين شخصے كہ غلبہ رانی ميكند ومسافر آن گاہے يک بريد در اعتدال ہوا بر مركب فارہ ميروند وبجاہے راہ باين صفت قطع ميكنند ودو چارہ نہ يابيم از اطلاق اسم مسافر بر آن جماعہ پس طول مسافت زيادہ از يک بريد صفت نفسيہ سفر شود وفارق در ميان ہيمان وقصد سفر تعين مقصد ست پس قصد سفر وتعين مقصد نيز صفت نفسيہ سفر شد وسفر آنحضرت صلعم بسوے مكہ سفر بود وبسوے خيبر وتبوک سفر بود وسفر عبداللہ بن عمر بسوے خيبر وبسوے ريم وبجانب ذات النصب سفر بود وقصر صلوة درين مواضع مے نمود وابن عباس مابين مكہ وطائف ومكہ وجدہ ومكہ وعسفان قصر ميكرد وابن عمر بمسافت يک بريد قصر نميكرد ودرين امثلہ وامثال آن طول مسافت وقصد سفر وتعين مقصد فہميدہ شد باقيماند آنكہ زيادہ از يک بريد چہ قدر باشد مالک وشافعی واحمد سيل كردند باربع برد وتقدير كردند آنرا بدو مرحلہ يعنى سير دو روز معتدل با احمال واثقال واز سالم بن عبداللہ سير يوم تام آمدہ است پس در اول قصر جائز باشد قطعًا وثانی نيز مذہب صحيح است باعتبار اصول اگر كسے بآن رود انكار نتواند كرد **باب**

انما يحل القصر اذا خرج من بيوت القرية جز اين نيست كہ حلال ميشود قصر چون برآيد از خانہائے دہ خود **مالک** عن نافع ان عبداللہ

ابن عمر كان اذا خرج حاجًّا او معتمرًا قصر الصلوة بذي الحليفة عبداللہ بن عمر وقتيكہ بقصد حج يا عمرہ برے

آمد قصر ميكرد نماز را در ذي الحليفہ وذو الحليفہ سہ ميل دور است از مدينہ **قال يحيى** قال مالك لا يقصر الصلوة الذي

يريد السفر حتى يخرج من بيوت القرية ولا يتم حتى يدخل اول بيوت القرية او يقارب ذلك **ف** گفت مالک قصر نكند كسيكہ ارادہ سفر دارد تا آنكہ برآيد از خانہائے دہ واتمام نكند تا آنكہ داخل شود اول خانہائے دہ را يا نزديک شود بخانہائے دہ يعنى اماكنے كہ از دہ محسوب ميشود ودر عرف وعادت مردم است كہ تا آن مواضع برآيند ودر آن مواضع مجتمع شوند چنان كہ مراكض ودواب ومراعى سہام **مسئلہ** ابتدائے سفر كى متحقق شود پس نيت سفر فقط كافى نيست چنانكہ در سائر احوال الا در اقامت بشرط آنكہ اگر آنجا ولالت حال كہ نيت را استلاشى ميگرداند موجود نباشد چنانكہ اقامت براے حرب كفار

مسوی ۱۵ **قلت** قال الشافعی لو نوی اقامة اربعة ایام بموضع انقطع سفره بوصوله فی المنهاج ولا یحسب منها یوما دخوله وخروجه علی الصحیح وقال ابو حنیفة لا یزال علی حکم السفر حتی ینوی الاقامة فی بلدة او قریة خمسة عشر یوما ۱۲

مصفی و فتح قلعهای ایشان که درین صورت نیت فقط کافی نیست زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم قصد حج داشتند و اسباب سفر آماده کردند معهذا نماز ظهر چهار رکعت گذاردند و همچنان پس مسافر را زی سفر مغیر نماز او نیست زیرا که آن نیز از آماده کردن اسباب سفر است نه عین سفر پس لابد شد که نیت مقرون باشد بخروج از محل اقامت و این معنی متحقق بشود بخروج از سور قریه اگر و را آن عمارت نباشد و اگر باشد بخروج از عمارات و فی المنهاج فان کان وراء السور عمارة اشترط مجاوزتها فی الاصح قلت الاصح لا تشترط و درین تصحیح احقر نظر است زیرا که آن سور بمنزله دیوارهای فاصله بین المحلات ست و همچنین کلام در انتهای سفر که نیت اقامت در شهر بدون اقامت فائده نمیکند و اقامت بلد بوصول در آن بلد میباشد **باب المسافر اذا اجمع مکثا** اربع لیال اتم الصلوة مسافر چون عزم کند اقامت چهار شب در یجا تمام کند نماز را **مالک** عن عطاء الخراسانی انه سمع سعید بن المسیب یقول من اجمع اقامة اربع لیال وهو مسافر اتم الصلوة سعید بن المسیب میگفت هر که عزم نماید اقامت چهار شب و او مسافر است تمام کند نماز را قال یحیی قال مالک ذلک احب ما سمعت الی گفت مالک این دوست ترین اقوال است که شنیدم آنرا نزدیک من مسئله ثبت چند قسم میباشد اقامت و مکث یسیر و مکث دیگر که نه اقامت ست و نه مکث یسیر پس مکث یسیر آنست که مسافر را هر روز پیش می آید از مکث لیله و بعض یومین یا یوم و بعض لیلتین و گاهی مکث زائد از ان باشد مثل مکث دو روز و سه روز و در سفر حج ثابت شد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه در منی اکثر یوم نحر و یوم حادی عشر و ثانی عشر و اکثر یوم ثالث عشر مکث فرمودند و قصر کردند نماز را پس معلوم شد که این مکث اسم سفر را بر نمیدارد و در حدیث شیخین آمده است که یقیم المهاجر بعد قضاء نسکه ثلثا ازینجا بطریق فحوا معلوم بشود که اقامت زاید از ثلاث را در احکام شرعیه اثرے هست پس سعید بن المسیب مکث اربع لیال گفت و شافعی اقامت اربع ایام کوامل و احمد بیست نماز فرود آورده و نیت مکث این قدر نیز شرط است بحدیث ابن عمر که مے آید و نیت مکث در موضع معین نیز شرط است زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم داخل شدند بمکه بتاریخ پنجم ذی حجه در اول نهار و هشتم بسوی منی بر آمدند و نهم در عرفات ماندند و هم در منی آمدند و درین مدت قصر میفرمودند پس اگر مکث در موضع معین شرط نبودے میبایست که نماز اقامت میگذاردند و ابو حنیفه نظر خود را دورتر انداخت و گفت چون مکث یوم و یومین اسم سفر را بر نمیدارد و بالاتر از ایام در تقدیرات شرعیه مشهور است و بسا احکام که نصف شئی را در آن حکم تمام داده اند پس هر که نیت اقامت پانزده روز یا زاید بر آن در شهرے یا در دیهی دارد مقیم است والا بحکم سفر باقی است و شرط دیگر هم هست و آن صلاحیت مکان است برائے اقامت پس اگر در صحرا نیت اقامت پانزده روز متحقق شود سفر منقطع نگردد **باب المسافر اذا لم یجمع مکثا** قصر الصلوة مسافر چون عزم نکرد اقامت را قصر کند در نماز **مالک** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله ان عبد الله بن عمر کان یقول

مسوی ۱؎ قلت قول اکثر اهل العلم انه یقصر ما لم یجمع اقامةً واختلف اصحاب الشافعی فی حکایة مذهبه حکایة
البغوی انه اذا لم یجمع الاقامة فزاد مکثه علی اربعة ایام وهو عازم علی الخروج اتم الا ان یکون فی خوف او حرب فیقصر وفیه قصر رسول الله
صلی الله علیه وسلم عام الفتح بحرب هوازن ستة عشر او ثمانیة عشر یوما وله قول آخر موافق للجمهور ۱۲ ۲؎ قلت هو قول اهل
العلم ان المقیم والمسافر یجوز اقتداء کل احد منهما بصاحبه فان اقتدی المقیم بالمسافر قام المقیم فاتم
لنفسه وان اقتدی المسافر بالمقیم فعلیه ان یتم لموافقة امامه ۱۲

مصفی ۱؎ صلی صلوة المسافر ما لم اجمع مکثا وان حبسنی ذلک اثنتی عشرة لیلة عبد الله بن عمر میگفت میگذارم نماز مسافر تا وقتیکه قصد
اقامت نکرده ام واگرچه بند کند مرا آن مکث دوازده شب مالک عن نافع ان ابن عمر اقام بمکة عشر لیال یقصر الصلوة
الا ان یصلیها مع الامام فیصلیها بصلوته ۵؎ عبد الله بن عمر اقامت کرد بمکه ده شب وقصر میکرد نماز را مگر آن که
بگذارد نماز را همراه امام پس میگذارد بقدر نماز او مترجم گوید اکثر علما متفق اند بر آنکه چون مسافر را نیت اقامت نباشد و باتفاق
در موضعی درنگ کند حکم سفر از وے زایل نگردد گو تا آخر عمر منجر شود وشافعی را دو قول است یکے موافق جمهور ودیگر مختار
بغوی وآن آنست که در صورت زیاده مکث بر چهار روز اتمام لازم است گو عازم خروج باشد مگر آنکه در خوف یا جنگ باشد
وانچه در حدیث آمده که قصر رسول الله صلی الله علیه وسلم عام الفتح بحرب هوازن ستة عشر او ثمانیة عشر یوما آنرا بر صورت خوف
وحرب فرود مے آرد والله اعلم

باب صلوة المسافر خلف المقیم والمقیم خلف المسافر بیان کیفیت نماز مسافر پس پشت مقیم
ونماز مقیم پس پشت مسافر

مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یصلی وراء الامام بمنی اربعا فاذا صلی لنفسه صلی رکعتین
عبد الله بن عمر میگذارد نماز پس پشت امام در منی چهار رکعت پس وقتیکه میگذارد برائے خود یعنی تنها میگذارد دو رکعت
مالک عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن ابیه ان عمر بن الخطاب کان اذا قدم مکة صلی بهم رکعتین ثم یقول یا اهل
مکة اتموا صلوتکم فانا قوم سفر عمر بن الخطاب چون قدوم مے آورد بمکه نماز میگذارد همراه اهل مکه دو رکعت بعد ازان میفرمود
اے اهل مکه تمام کنید نماز خود را هر آئینه ما قوم مسافرانیم مالک عن زید بن اسلم عن ابیه عن عمر بن الخطاب مثل ذلک اسلم
مولی عمر بن الخطاب از حضرت عمر نیز همین قصه را نقل کرد مالک ۱؎ عن ابن شهاب عن صفوان بن عبد الله بن
صفوان انه قال جاء عبد الله بن عمر یعود عبد الله بن صفوان فصلی لنا رکعتین ثم انصرف فقمنا
فاتممنا ۲؎ آمد عبد الله بن عمر عیادت مے کرد عبد الله بن صفوان را پس نماز گذارد برائے ما دو رکعت
بعد ازان بازگشت پس استادیم ما پس تمام کردیم مسئله اهل علم متفق اند بر آنکه هر یکے از مسافر ومقیم را جائز است که اقتدا
بدیگر کند پس اگر مقیم بمسافر اقتدا کند مقیم را باید که برخیزد واتمام نماید واگر مسافر بمقیم اقتدا نماید تمام بر وے لازم شود بجهت موافقت امام
مسئله گفته اند که اگر یک لحظه اقتدا بمقیم واقع شود بر ماموم اتمام لازم مے آید وفقیر گوید درینجا نظر است بحدیث من ادرک رکعة
فقد ادرک الصلوة ومسئله اقتدا در نماز جمعه بلکه ظاهر آن بنا باید که اگر یک رکعت با امام یافته است اتمام کند والا قصر

مسوی ۱؎ **قلت** قول الاکثرین انه ان فاتت فی السفر فاقام قصر وان فاتت فی الحضر فسافر اتم وهو قول
للشافعی والقول الآخر الاظهر عند اصحابه لو قضی فائتة السفر فی السفر قصر وفی سائر الصور لا یقصر ۱۲

۲؎ **قلت** اختار اکثر اهل العلم التنفل فی السفر وفی العالمگیریة لا قصر فی السنن وفی بعضهم جوزوا للمسافر
ترک السنن والمختار انه لا یاتی بها فی حال الخوف ویاتی بها فی حال القرار والامن ۱۲

مصفی | **باب** قضاء فائتة السفر بیان قضاء فائتهٔ سفر قال مالک من ادرک الوقت وهو فی سفر فاخر الصلوٰة
ساهیا او ناسیا حتی قدم الی اهله انه ان کان قدم علی اهله وهو فی الوقت فلیصل صلوٰة المقیم وان قدم وقد ذهب
الوقت فلیصل صلوٰة المسافر وانما یقضی مثل الذی کان علیه قال مالک وهذا الامر الذی ادرکت علیه الناس واهل العلم ببلدنا ۱؎
گفت مالک هرکه دریافت وقت را وحال آنکه او در سفر است پس تاخیر کرد نماز را بسهو یا بفراموشی تا آنکه داخل شد بسوئے
اهل خود حال اینست که اگر قدوم کرد بر اهل خود حالانکه او در وقت است پس بگذارد نماز مقیم واگر قدوم کرد وهر آئینه
بر آمد وقت پس باید که بگذارد نماز مسافر زیرا که غیر ازین نیست که او قضا میکند مانند آنچه لازم بود بروے گفت مالک واین
امر یست که ادراک کردم من بر آن مردمان را وعلما را در شهر خود مترجم گوید اکثر علماء بآن رفته اند که اگر فائتهٔ سفر را در اقامت
قضا کند قصر نماید واگر فائتهٔ اقامت را در سفر قضا کند اتمام نماید ویک قول شافعی آنست که اگر فائتهٔ سفر را در سفر قضا کند
قصر نماید والا در جمیع صور اتمام کند وهو الاظهر عند اصحابه **باب** جواز التنفل فی السفر بیان جائز بودن نماز نفل در سفر

مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر انه لم یکن یصلی مع صلوٰة الفریضة فی السفر شیئا قبلها ولا بعدها الا من جوف
اللیل فانه کان یصلی علی الارض وعلی راحلته حیث ما توجهت به عبد الله بن عمر نماز نمیگذارد همراه نماز فرض در سفر چیزے یعنی
سنن رواتب را نه پیش از آن ونه پس از آن مگر در وسط شب پس هر آئینه وے نماز میگذارد گاہے بر زمین وگاہے
بر شتر خود هر جانبے که متوجه میگردانید شتر او را **مالک** قال بلغنی عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یری ابنه عبید الله
ابن عبد الله یتنفل فی السفر فلا ینکر ذلک علیه عبد الله بن عمر میدید پسر خود عبید الله را که نفل میگذارد در سفر
پس انکار نمیکرد بروے **مالک** ۱؎ انه بلغه ان القاسم بن محمد وعروة بن الزبیر وابا بکر بن عبد الرحمن کانوا
یتنفلون فی السفر قاسم بن محمد وعروة بن الزبیر وابو بکر بن عبد الرحمن میگذارند نفل را در سفر قال یحیی سئل مالک عن النافلة فی
السفر فقال لا باس بذلک باللیل والنهار وقد بلغنی ان بعض اهل العلم کان یفعل ذلک ۲؎ سوال کرده شد مالک
را از گذاردن نفل در سفر پس گفت باک نیست بگذارید آنرا در شب ودر روز هر آئینه خبر رسیده است بمن که بعض اهل علم
میکردند آنرا مترجم گوید اکثر اهل علم اختیار کرده اند تنفل را برائے مسافر ودر عالمگیری مذکور است که در سنن قصر نیست
وبعضے علماء تجویز کرده اند مسافر را که ترک سنن کند ومختار آنست که در حالت خوف واستعجال ترک کند ودر حالت امن و
قرار بجا آرد **باب** جواز التنفل علی الدابة فی السفر حیث ما توجهت بیان گذاردن نفل بر پشت سواری در سفر

مسوی ؎ **قلت** اتفق اهل العلم علی جواز اداء النافلة فی السفر متوجها الی الطریق ویجب ان ینزل لاداء الفریضة واکثرهم علی ان السفر الطویل والقصیر سواء وقال مالک لا یجوز الا فی سفر یقصر فیه الصلوة فی العالمگیریة ویستوی الجواب عندنا بین ان یفتتح الصلوة مستقبل القبلة وبین ان یفتتحها مستدبر القبلة واکثرهم علی انه یجوز اداء الوتر علی الراحلة قالت الحنفیة لا یجوز ۱۲ - +

مصفی هر جانب که متوجه کند آن دابه مصلی را **مالک** عن عمرو بن یحیی المازنی عن ابی الحباب سعید بن یسار عن عبد الله بن عمر انه قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی وهو علی حمار وهو متوجه الی خیبر

عبد الله بن عمر گفت دیدم رسول الله صلی الله علیه وسلم را نماز میگذارد و او سوار بود بر دراز گوش و او متوجه بجانب خیبر بود

مالک عن عبد الله بن دینار عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یصلی علی راحلته فی السفر حیث ما توجهت به قال عبد الله بن دینار وکان عبد الله بن عمر یفعل ذلک رسول الله صلی الله علیه وسلم نماز میگذارد بر شتر سواری خود در سفر هر جانب که متوجه میگردانید آن شتر آنحضرت را صلعم گفت عبد الله بن دینار و عبد الله بن عمر میکرد این کار را

مالک عن یحیی بن سعید انه قال رایت انس بن مالک فی السفر وهو یصلی علی حمار وهو متوجه الی غیر القبلة یرکع ویسجد ایماء من غیر ان یضع وجهه علی شیء ؎ یحیی بن سعید گفت دیدم انس بن مالک را در سفر و او نماز میگذارد بر دراز گوش و او متوجه بود بطرف غیر قبله رکوع و سجود میکرد بطریق ایما بغیر آنکه بنهد روے خود را بر چیزے مترجم گوید ادائے نافله بر راحله جائز ست در سفر طویل و قصیر هر دو نزدیک شافعی و خاص ست بطویل نزدیک مالک و بغوی گفته است باید افتتاح نماز روے بقبله کند اگر آسان باشد و ایماء سجود فرود تر باید از ایماء رکوع و اوزاعی ماشی برا قدام را جائز داشته است نماز بایماء مسافر باشد یا غیر مسافر و همچنین سوار وقتیکه برآید از شهر خود برائے بعض حاجات باید دانست که ابو حنیفه گفته است که مصلی در کشتی مختار است در قیام وقعود وفی المستدرک علی شرط الشیخین عن ابن عمر سئل النبی صلی الله علیه وسلم کیف اصلی فی السفینة قال صل قائما الا ان تخاف الغرق مسئله طول سفر آیا در تنفل بر دابه شرط هست یا نه دو قول است مشهور عدم اشتراط زیرا که در نفل توسع آمده است و لهذا قادر بر قیام قاعدا و مضطجعا میتواند خواند مسئله استقبال قبله اگر سهل باشد در ابتدائے تحریمه واجب ست و در سائر صلوة نے مسئله ماشی را برراکب قیاس کرده اند در خصوصیت تنفل داده اند مسئله اکثر علماء تجویز کرده اند گذاردن وتر را بر دابه و در پیش حنفیه جائز نیست **باب المسافر یجمع بین الظهر والعصر والمغرب والعشاء** مسافر جمع کند درمیان ظهر و عصر و همچنین درمیان مغرب و عشاء **مالک** عن داود بن الحصین عن الاعرج ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یجمع بین الظهر والعصر فی سفره الی تبوک رسول الله صلی الله علیه وسلم جمع میکرد درمیان ظهر و عصر در سفر خود بسوئے تبوک **مالک** عن ابی الزبیر المکی عن ابی الطفیل عامر بن واثلة ان معاذ بن جبل اخبره انهم خرجوا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم عام تبوک فکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یجمع بین الظهر والعصر والمغرب والعشاء قال فاخر الصلوة یوما ثم خرج فصلی الظهر والعصر جمیعا ثم دخل ثم خرج فصلی المغرب والعشاء

مسوى ١ه قلت اكثر اهل العلم على جواز الجمع في السفر بين الظهر والعصر وبين المغرب والعشاء في وقت
احدهما وقالت الحنفية لا يجوز ومعنى الحديث عندهم ان يؤخر احدى الصلوتين الى اخر وقتها ويعجل الاخرى في
اول وقتها فيحصل الجمع صورة كذا روى ذلك عن علي وسعد بن ابي وقاص واما الجمع للحاج فمتفق عليه ١٢

مصفى جميعا الحديث مختصر معاذ بن جبل خبر داد که صحابه برآمدند با آنحضرت صلی الله علیه وسلم سال غزوهٔ تبوک
پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم جمع میکرد میان ظهر و عصر و میان مغرب و عشا معاذ گفت پس تاخیر کرد نماز را روزی
بعد از آن از خانه برآمد پس گذارد نماز ظهر و نماز عصر همه یکجا بعد از آن داخل شد باز برآمد پس گذارد نماز مغرب و عشاء
و همه یکجا **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا عجل به السير
يجمع بين المغرب والعشاء رسول الله صلعم چون شتابان میکرد او را راه رفتن یعنی مقتضی آن میشد که تعجیل کند جمع میکرد در میان
مغرب و عشا **مالك** انه بلغه عن علي بن الحسين انه كان يقول كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اراد ان يسير
يومه جمع بين الظهر والعصر واذا اراد ان يسير ليلته جمع بين المغرب والعشاء مرویست از امام زین العابدین که آنحضرت
صلی الله علیه وسلم وقتیکه میخواستند که سیر کنند در روز خود جمع میکردند در میان ظهر و عصر و وقتیکه میخواستند که سیر کنند در شب
خود جمع میکردند میان مغرب و عشاء **مالك** عن ابن شهاب انه سأل سالم بن عبد الله هل يجمع بين الظهر والعصر في
السفر فقال نعم لا بأس بذلك الم تر الى صلوة الناس بعرفة ابن شهاب سوال کرد سالم بن عبد الله را آیا جمع کرده شود در میان
ظهر و عصر در سفر پس گفت آری هیچ باک نیست درین جمع آیا نمی بینی بسوی نماز مردمان در عرفات **مالك** عن يحيى بن
سعيد انه قال لسالم بن عبد الله ما اشد ما رأيت اباك اخر المغرب في السفر فقال سالم غربت الشمس ونحن بذات الجيش
فصلى المغرب بالعقيق یحیی ابن سعید گفت سالم را چه قدر است که آن زیاده تر تاخیر باشد از انجمله که دیدی پدر
خود را که تاخیر کرده باشد مغرب را در سفر پس گفت سالم غروب شد آفتاب و ما در ذات الجیش بودیم پس گذارد نماز مغرب
در عقیق مسئله تفتیش حقیقت جمع و ارکان و شروط آن می باید کرد پس جمع این نیست که نماز اول را آخر وقت او
گذارند و نماز دوم را اول وقت او زیرا که این صورت جمع است نه حقیقت آن و حمل احادیث بر آن تاویل بعید است
که تخطیه و تغلیط صحابه میکند و در بعض احادیث جمع تقدیم آمده و آن صریح است در جمع دو نماز در وقت یکی
از آنها پس ازین صفت نفسیه جمع پیدا شد و آنکه از بعض صحابه جمع صوری روایت کرده اند با این مسئله تباین ندارد
زیرا که تسهیل که سبب ترخیص است در چند صورت میتواند بود و بلاحظه آن رخصت متنوع میشود پس این نیز رخصت
ست آن نیز رخصت و لفظ جمع دلالت میکند بر موالات عرفا و نیز عرفا جهت آنست که فصل بسیار آنرا ضرر میدهد و در
بعض حدیث آمده که بین الصلوتین اناخته ابل و وضع احمال آنها کرده اند و موالات از استقرار افراد جمع نیز مستفاد
میشود حتی ترک رواتب متوارث شده پس صفت نفسیه دیگر پیدا شد و قضاء نماز بعد انقضای وقت او دیگر است

مسوّی لہ **قلت** ذہب اکثرھم الی جواز الجمع فی المطر وشرط الشافعی من بینھم ان یکون المطر قائما وقت افتتاح الاولی وحالة الفراغ منہا الی ان یقیم الثانیة وقالت الحنفیة لا یجوز ۱۲۔

مصفّٰی وجمع دیگر ولہذا اسم قضا بر جمع مستعمل نشدہ پس فارقے مے باید وآن فارق بجز نیت تر خص بجمع نمیتواند بود پس این نیز صفت نفسیہ پیدا شد پس در جمع تقدیم پیش از فراغ از نماز اول نیت لازم است ودر جمع تاخیر پیش از انقضائے وقت اول وتقدیم نماز اول بر نماز ثانی از استقرار افراد مستنبط است واگر رعایت ترتیب نکند جمع فقط نباشد بلکہ تقدیم وتاخیر مع الجمع وآن غیر جمع است پس مشروعیت آن محتاج بدلیل باشد ولیس فلیس پس این شرط مشروعیت جمع پیدا شد وآیا شرط مشروعیت آن سفر طویل است یا مطلق سفر یا قصد سرعت سیر فقہا را درینجا اقوال است وانچہ برین بندہ ظاہر میشود آنست کہ سفر طویل محل رخصت است سایر باشد یا نازل بحدیث معاذ وبسبب آنکہ شارع در بسیارے از ابواب نفس سفر را مظنہ حرج ساختہ ادارۂ رخصت بر آن فرمودہ است بغیر ملاحظہ وجود تعب وضروری بودن سرعت سیر وتحقق خوف ومانند آنہا وجمع در سفر قصر مشروط است بخوف یا سرعت سیر بحدیث عبد اللہ بن عباس کہ صلے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الظہر والعصر ثمانیا جمیعا وقید ضرورۃ لاحق شدہ باجماع جمہور امت ولہذا جمع فی المطر وفی المرض مشروع شدہ آیا جمع در عرفہ بعلت سفر است یا بعلت حج قول سالم تائید احتمال اول میکند وعلیہ الشافعی باقی ماند آنکہ امر نفرمودن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وصحابہ وتابعین وعلم جراہل مکہ را از اقتدا با امام مسافر کہ جمع میکند دلیل جمع مقیمین بعلت حج میتواند شد

باب الجمع بین الصلوتین فی المطر بیان جواز جمع درمیان دو نماز بسبب باران **مالک** عن نافع عن عبد اللہ ابن عمر کان اذا جمع الامراء بین المغرب والعشاء فی المطر جمع معہم عبد اللہ بن عمر وقتیکہ جمع میکردند امیران مدینہ درمیان نماز مغرب وعشاء در باران جمع میکرد با ایشان **مسئلہ** ماخذ این مسئلہ از حدیث مرفوع بروایت ابن عباس است با ملاحظہ قید ضرورت **مسئلہ** قیام علت رخصت کہ مطر است در ابتدائے نماز دوم ضروری است زیراکہ تقدیم آن بر وقت مقرر خود جائز نیست الا بعلت باران واقوی تخصیص آنست بصورتیکہ متضمن حرج باشد پس بجماعت در مسجد از خانہائے دور باشد مخصوص است

باب صلوٰة الخوف بیان کیفیت نماز خوف قال اللہ تعالیٰ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا .... فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ پس اگر ترسید یعنی از عدو ومانند آن پس روان بر پاہائے خود نماز گذارید یا سوارہ پس چون امین شوید پس یاد کنید خدا را چنانکہ آموختہ است شما را انچہ نمیدانستید قال اللہ تعالیٰ واذا ضربتم فی الارض فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوٰة ان خفتم ان یفتنکم الذین کفروا ان الکٰفرین کانوا لکم عدوا مبینا واذا کنت فیہم فاقمت لہم الصلوٰة فلتقم طائفة منہم معک ولیاخذوا اسلحتہم فاذا سجدوا فلیکونوا من ورائکم ولتات طائفة اخری لم یصلوا فلیصلوا معک ولیاخذوا حذرہم واسلحتہم وچون سفر کنید در زمین پس نیست بر شما گناہے در آنکہ کوتاہ سازید از نماز یعنی طرح کنید از نماز بعض آنرا اگر ترسید از آنکہ در بلا افگنند شما را کافران

مصفّیٰ | هرآئینه کافران شمارا دشمنان آشکارا اند و وقتیکه باشی تو اے پیغمبر میان ایشان پس قائم کنی برائے ایشان
نماز را پس باید که بایستد جماعتے از ایشان همراه تو و باید که بگیرند سلاحهائے خود را پس وقتیکه سجده کنند باید که باشند آن جماعت
دیگر پیش روئے ایشان و باید که بیایند آن طائفه دیگر پس نماز گذارند همراه تو و باید که بگیرند حذر خود را یعنی خود و سپر و زره
و مانند آن و بگیرند سلاحهائے خود را مترجم گوید رضی الله عنه در آیت اول دو قید مذکور شد سفر و خوف و مذهب جمهور فقهاء
آنست که نماز سفر دیگر است و آنرا خوف شرط نیست و نماز خوف دیگر است و آنرا سفر شرط نیست پس تطبیق آیت بقرار
داد ایشان بیکے از دو وجه تواند بود یا این است که قید سفر اتفاقی است و آیت در نماز خوف وارد شده و قصر اینجا نزدیک
بعض آنست که یک رکعت گذارد و بر قول جمهور آنست که در وقت ضرورت پیاده و سوار میتوان گذارد و بجائے رکوع
و سجود ایما میتوان کرد و این وجه اقوی است نزدیک من و اوفق است بسیاق آیت که در خوف واقع است باتفاق و
آنجا قید خوف ذکر کرده نشد بجهت اعتماد بر قید سابق و ذکر سفر در ینجا بجهت آنست که غالبا این صورت در دار الاسلام
واقع نشود پس غالباً مقرون بسفر خواهد بود یا این است که قید خوف اتفاقی است و قید سفر احترازی و مراد از قصر دوگانه
ساختن نماز چهارگانه ست و بهمین وجه میل کرده اند جمهور مفسرین و استدلال کرده اند بر اتفاقی بودن قید خوف بحدیث
مسلم که یعلی ابن امیه سوال کرد از حضرت عمر پس گفت خدا تعالیٰ اَن تقصروا من الصلوٰة اِن خفتم اَن یفتنکم الذین کفروا
فرموده است و مردمان امین شده اند پس جواب داد حضرت عمر تعجب کردم از آنچه تو تعجب کردی پس سوال کردم
از آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود صدقة تصدق الله بها علیکم فاقبلوا صدقته و فقیر میگوید این استدلال مدخول
است زیرا که ما میگوئیم معنی جواب آنست که قصر مسافر شرع جدید است و تخفیف است ابتدا از خدا تعالیٰ و همین است
توجیه قول ابن عمر که گذشت والله اعلم و آیت دوم منطبق میشود بر چند وجه یکے آنکه امام بگذارد تمام نماز با یک فریق و
فریق دیگر روبروے عدو بایستند بعد از آن دیگر بار تمام نماز با فریق دیگر گذارد و فریق اول مقابل عدو بایستند و این نماز
آنحضرت است صلعم در ذات الرقاع بروایت جابر بن عبد الله دیگر آنکه امام با یک طائفه یک رکعت گذارد و بعد از آن
برکعت دوم استاده شود پس این طائفه در اثنائے قیام امام رکعت دیگر را تمام کنند و سلام دهند و مقابله عدو شوند و طائفه
دیگر آمده اقتدا کنند و رکوع را با امام دریابند و چون امام بتشهد مشغول شود ایشان برخیزند و رکعت دیگر تمام کنند و همراه
امام سلام دهند و این نماز آنحضرت است صلعم در ذات الرقاع بروایت صالح بن خوات عن رجل و این را صور تهائے دیگر هم میتواند
بود والله اعلم و قید اذا کنت فیهم و حمل سلاح و حذر اتفاقی است باجماع قال الله تعالیٰ فاِن خفتم فرجالا او رکبانا فاذا
امنتم فاذکروا الله کما علمکم ما لم تکونوا تعلمون ۝ پس اگر بترسید از دشمن پس نماز گذارید روان بر پاهائے خود یا سواره
یعنی بهر صفت که میسر آید استقبال قبله باشد یا نه و بجائے رکوع و سجود ایما کنید والله اعلم پس چون امین شدید یاد کنید
خدا تعالیٰ را چنانکه آموخته است شمارا آنچه نمیدانستید یعنی چنانکه نماز اطمینان فرموده است درین آیت دلیل است

مصفیٰ | برآنکه در حال مسابقه نماز واجب میشود همین است مذہب شافعی ونزدیک ابوحنیفه در حالت مسابقت
ومشی نماز نباید گذارد بلکه تاخیر باید کرد تا وقت امکان وقوف بحدیث خندق **مالك** عن یزید بن رومان عن صالح
ابن خوات عمن صلی مع رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم ذات الرقاع صلوة الخوف ان طائفة صفت معه وصفت طائفة
وجاه العدو فصلی بالتی معه رکعة ثم ثبت قائما واتموا لانفسهم ثم انصرفوا فصفوا وجاه العدو وجاءت
الطائفة الاخری فصلی بهم الرکعة التی بقیت من صلوته ثم ثبت جالسا واتموا لانفسهم ثم سلم بهم صالح بن خوات
روایت کرد از کسیکه گذارده بود همراه آنحضرت صلعم نماز خوف را در غزوه ذات الرقاع که یک طائفه صف بست
همراه آنحضرت صلعم یعنی در نماز وصف بست طائفه دیگر روبروے عدو پس گذارد آنحضرت صلعم بآن طائفه که
همراه او بود یک رکعت بعد از آن آنحضرت صلی الله علیه وسلم ایستاده ماند وایشان نماز تمام کردند برائے خود بعد ازان
بازگشتند وصف بستند روبروے عدو وآمد طائفه دیگر پس گذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم همراه ایشان رکعتے که باقیمانده
بود از نماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعد از آن نشسته ماند آنحضرت صلعم وایشان تمام کردند نماز را برائے خود وبعد ازان
سلام داد همراه ایشان **مالك** عن یحیی بن سعید عن القاسم بن محمد عن صالح بن خوات الانصاری ان سهل بن ابی حثمة
الانصاری حدثه ان صلوة الخوف ان یقوم الامام ومعه طائفة من اصحابه وطائفة مواجهة العدو فیرکع
الامام رکعة ویسجد بالذین معه ثم یقوم فاذا استوی قائما ثبت واتموا لانفسهم الرکعة الباقیة ثم یسلمون
وینصرفون والامام قائم فیکونون وجاه العدو ثم یقبل الاخرون الذین لم یصلوا فیکبرون وراء الامام فیرکع
بهم ویسجد ثم یسلم فیقومون فیرکعون لانفسهم الرکعة الثانیة ثم یسلمون سهل بن ابی حثمه انصاری روایت کرد که نماز
خوف اینست که بایستد امام برائے نماز وهمراه او طائفه از یاران او وطائفه دیگر روبروے دشمن باشند پس بگذارد امام رکعتی
وسجده کند همراه آنانکه باوی اند بعد ازان بایستد پس وقتیکه راست ایستا د ایستاده ماند امام وتمام کنند آن طائفه برائے
خود رکعت باقی مانده را باز سلام دهند وبازگردند وامام استاده ماند پس بشوند روبروے دشمن بعد ازان بیایند آنانکه
نماز نگذارده اند پس تکبیر گویند پس پشت امام پس رکوع کند وسجده کند همراه ایشان پس تر سلام دهد پس بایستند وبگذارند
برائے خود رکعت دوم را بعد ازان سلام دهند قال مالك وحدیث القاسم بن محمد عن صالح بن خوات احب ما سمعت الی
فی صلوة الخوف گفت مالک حدیث قاسم بن محمد دوست تر ست نزدیک من در نماز خوف **مالك** عن نافع ان
عبد الله بن عمر کان اذا سئل عن صلوة الخوف قال یتقدم الامام وطائفة من الناس فیصلی بهم الامام رکعة وتکون
طائفة منهم بینه وبین العدو ولم یصلوا فاذا صلی الذین معه رکعة استاخروا مکان الذین لم یصلوا ولا یسلمو
ویتقدم الذین لم یصلوا فیصلون معه رکعة ثم ینصرف الامام وقد صلی رکعتین فیقوم کل واحد من الطائفتین فیصلون
لانفسهم رکعة رکعة بعد ان ینصرف الامام فیکون کل واحد من الطائفتین قد صلوا رکعتین فان کان خوفا هو اشد من

مسوی ۱۵ قلت لصلوة الخوف حالتان احدهما ان یکون فی حالة القتال فیصلون بالایماء الی ای جهة کانت رجالا ورکبانا فرادی اتفقت الحنفیة والشافعیة علی ذلک واختلفوا فی حالة المشی فعند الشافعیة یجوز الصلوة ماشیا والحالة هذه وفی العالمکیریة لا یصلی ماشیا بل یؤخر الصلوة وفی مباشرة القتال فعند الشافعیة یعذر فی الطعنات والضربات المتوالیة وعند الحنفیة لا یعذر والثانیة ان یکون العدو قارین فی معسکرهم یخافون ان یهجموا واختلفوا فی ذلک (باقی بر صفحہ ۱۵۳)

مصفی ذلک صلوا رجالا قیاما علی اقدامهم او رکبانا مستقبلی القبلة او غیر مستقبلیها قال مالک قال نافع لا ار[ی] عبد الله بن عمر حدثه الا عن رسول الله صلی الله علیه وسلم عبد الله بن عمر وقتیکه پرسیده شد از نماز خوف میگفت که پیش رود امام وطائفه از مردمان پس بگذارد بهمراه ایشان امام یک رکعت و باشند طائفه دیگر از ایشان میان ایشان و میان عدو که هنوز نماز نگذارده اند پس وقتیکه گذاردند آنانکه همراه امام اند یک رکعت فروتر آیند بجائے آنانکه نماز نگذارده اند و سلام ندهند و پیش روند آنانکه نماز نگذارده اند پس بگذارند همراه امام یک رکعت بعد از آن بازگردد امام حالانکه گذارده است دو رکعت پس بایستند هر یکے ازین دو طائفه پس بگذارند برائے خویش یک یک رکعت بعد از آن که بازگردد امام پس هر یکے ازین دو طائفه گذارده باشد دو رکعت پس اگر خوف زیاده تر باشد ازین بگذارند پیاده رونداستاده بر پائے خود یا سواره رو بقبله شده یا غیر رو بقبله شده گفت نافع نمی بینم عبد الله بن عمر را که حدیث کرده باشد این را مگر از رسول الله صلی الله علیه وسلم مالک عن یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب انه قال ما صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم الظهر والعصر یوم الخندق حتی غابت الشمس سعید بن المسیب گفت نگذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز ظهر و عصر را روز خندق تا آنکه غائب شد آفتاب مترجم گوید رضی الله عنه تا روز خندق نماز خوف مشروع نشده بود و بعد از آن مشروع شد و صلوة الخوف را دو حالت ست یکے آنکه در حالت قتال باشد پس باید گذارد بهر جهت که ممکن شود پیاده و سواره فرادے و حنفی و شافعی درین قدر متفق اند و در حالت مشی اختلاف دارند شافعیه تجویز میکنند و حنفیه بتاخیر میفرمایند و در حالت مباشرت قتال و نیز اختلاف دارند شافعیه در طعنات و ضربات متوالیه معذور دارند و حنفیه منع میکنند دوم آنکه دشمنان در موضع خود قرار دارند لکن خوف هجوم ایشان غالب است حنفیه درین حالت روایت ابن عمر را اصل ساخته اند خواه دشمن در جانب قبله باشد یا در غیر آن و شافعیه تفصیل کرده اند اگر دشمن در جانب قبله باشد موافق قصه عسفان قوم را دو صف استاده کند و با ایشان نماز گذارد و هر دو صف نوبت بنوبت سجده کنند و حراست از دشمن نمایند و اگر در غیر جانب قبله باشد موافق قصه بطن نخل دو بار نماز گذارد با هر طائفه نماز سے یا بر طور قصه ذات الرقاع رود و حدیث ابن عمر در پیش ایشان منسوخ است حق آنست که این اختلاف از قبیل اختلاف مباح است و حدیث سهل بن ابی حثمه بظاهر قرآن اوفق ست والله اعلم

باب التشدید علی من ترک الجمعة بغیر عذر در بیان ملامت کسیکه ترک نماید جمعه را بغیر عذر مالک عن صفوان بن سلیم قال مالک لا ادری عن النبی صلی الله علیه وسلم ام لا انه قال من ترک الجمعة ثلث مرات من غیر عذر ولا علة طبع الله علی قلبه

مسوّی (بقیہ صفحہ ۱۵۲) فذهبت الحنفية الى رواية ابن عمر سواء كان العدو فى ناحية القبلة او غيرها وذهبت الشافعية الى ما اذا كان العدو فى القبلة يصلى بهم صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم بعسفان فيرتب القوم صفين ويصلى بهم ويتناوب الصفان فى السجود مع الامام والحراسة وان كان فى غيرها صلى بهم صلوة رسول الله ببطن نخل فيصلى مرتين مرة مع كل فرقة او صلوته بذات الرقاع وهى رواية سهل بن ابى حثمة واختلف الشافعية فى تطبيق حديث ابن عمر مع غيره فقيل منسوخ والصحيح انه من الاختلاف المباح الان حديث سهل بن ابى حثمة اشبه واوفق بظاهر القرآن وابلغ فى حراسة العدو وقصة يوم الخندق كانت قبل نزول صلوة الخوف ويحتمل ان يحمل على حالة لا يستطاع فيها الايماء ايضا كما ذكر انس فى قصة حصن تستر

مصفّٰی گفت مالک نشنیدایم آیا این حدیث روایت کرده میشد از آنحضرت صلعم یا نه هرکه ترک کند جمعه را سه مرتبه بسوائے عذر وسوائے مرض مهر مے نهد خدا تعالی بر دل او مسئلہ صلوٰۃ جمعه لفظے ست که پیش از شریعت برائے چیزے موضوع نبود واز استعمالات صاحب شرع واصحاب واتباع او فهمیده شد که آن نمازیست خاص بکیفیت مخصوص پس چاره نیست از ملاحظه آن خصوصیات که در افراد جمعه یافته شده ومعرفت صفات نفسیه او پس نماز جمعه دو رکعت است در وقت ظهر با جماعت عظیمه از مسلمین در قریه یا در شهر وجمعه در شهر یکجا میباشد ووالی یا نائب او امام بود وقبل از وے خطبه میخوانند که در عرف آنرا خطبه میگویند اما دو رکعت پس صفت نفسیه اوست بے شبه واما وقت ظهر پس شرط جمعه است زیرا که بسیار میشد که جمعه فوت شدے وقضائے بر صورت ظهر میکردند نه بر صورت جمعه ودرین مسئله اتفاق است مر جمعه با جمهور آن ظاهر میشود واما جماعت پس لازم جمعه است ولفظ جمعه وعید وتشبیه بسبت یهود واحد نصاری بر آن دلالت مینماید وبے شبه در اکثر اوقات جماعت عظیمه مے بود ولهذا بیهقی از ابن مسعود نقل میکند انه صلى الله عليه وسلم جمع بالمدينة وكانوا اربعين رجلا واین عبارت دلالت بر اقلیت این جمع میکند وحال چنان بود زیرا که جمعات آنحضرت صلعم واصحاب ولهم جرا بیشتر میبودند از اربعین بدرجات بسیار واما وجود اربعین ضروریست در انعقاد جمعه یا نه امام شافعی میگوید ضروریست وفیه نظر زیرا که حدیث انفضاض دلالت میکند که نبودند آنجا در آخر خطبه وظاهر از آن آنست که در اول نماز نیز مگر دوازده تن پس الغائے وصف اربعین ثابت شد واحتمال عود ایشان بغیر فصل که درین صورت شافعیه پیدا کرده اند مستندے ندارد بلکه ظاهر از سیاق آیت وسیاق قصه آنست که انفضاض برائے شرا متاع بوده است ولهذا خدا تعالی فرمود اذا رأوا تجارة او لهوا الآية ولهذا بیع وشرا در شو وقت ممنوع شد وآن فصل طویل است وغالبا خطب آنحضرت صلی الله علیه وسلم طویل نبودند پس اجتماع عود بے فصل در خطبه یا در اول نماز بعید باشد پس ظاهر آنست که در قریه اگر دون اربعین جمعه خوانند نماز ایشان صحیح باشد ومتخلفان آثم شوند واما قریه یا آنهم پس شرط جمعه است بجهت آنکه در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم در بدو جمعه نبود وبا آنحضرت صلی الله علیه وسلم جمعے کثیر از اهل مکه در عرفه بودند ایشان را بجمعه نفرمودند وسفر اگر عدم تحتم در حق آنحضرت صلی الله علیه وسلم واهل مدینه میتواند شد در حق اهل مکه علت نمیتواند شد الا بودن ایشان در صحرا واثر حضرت عثمان که اذن داد اهل بادیه را برجوع پیش از وقت جمعه وعمل مستمر مسلمین که در بدو جمعه نیست ونه در بریه ونه در اهل خیام وفارق میان اهل خیام وقریه وجود ابنیه است ودر حوالی وقریه قلت متوطنان پس بر جمعے که با اجتماع ایشان اسم قریه توان اطلاق شود جمعه واجب است صد کس باشند

اسی صفحه ۱۵۲

یا زیاده و در بعض احادیث اقل آن پنجاه کس مرد عاقل بالغ حر آمده و اما آنکه در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب
در یک مسجد میخواندند منشاء آن تحقق جماعت عظیمه است که در صورت تعدد جمعات میسر نمیباشد یا تبرک باقتدائے آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و خلفائے کرام و حرص بر استماع وعظ ایشان و صفت نفسیه بودن آن معلوم نیست و بر تقدیر منشاء اول
می باید که شهر عظیم که هر طرفے از وے مانند قریه باشد آنجا تعدد جماعات جایز بود و اما امامت خلیفه یا نائب او پس امر
مستمر بود و منشاء آن امر است تبقدم والی در محل ولایت خود پس مخصوص باشد بحضور والی و بطریق استحباب باشد چنانکه
تقدیم اقرا بر اعلم و سائر نظائر مسئله و اثر حضرت علی که اربع الی الامام الخ محمول بر ندب تقدم والی در
محل ولایت خود است اما خطبه پس در قرآن عظیم فاسعوا الی ذکر الله آمده و در حدیث شیخین آمده فاذا خطب الامام طووا
الصحف واستمعوا الذکر و مراد از ذکر خطبه است و عمل مستمر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب و هلم جرا دلالت میکند بر ضروری
بودن آن و عمل مستمر دلالت میکند که وظیفه جمعه دو خطبه است و چون خطب آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خلفائے و هلم جرا ملاحظه
کردیم تنقیح آن وجود چند چیز است حمد و شهادتین و صلوٰة بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و امر بتقوی و تلاوت آیتے و دعا برائے
مسلمین و مسلمات و عربی بودن خطبه اما حمد پس بجهت آنکه در حکایت خطبهائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمده فحمد الله واثنی
علیه و در خطبه حاجت الحمد لله نحمده آمده و عمل مستمر مسلمین بر آن جاری شده و اما تشهد پس بجهت بودن آن در خطبه حاجت و
خطبه جمعه و ابوداؤد هر دو حدیث را روایت کرده و در حکایت خطبه آنحضرت صلی الله علیه وسلم مکرر آمده است ثم تشهد و بجهت
حدیث ترمذی کل خطبة لیس فیها تشهد فهی کالید الجذماء و بجهت آنکه تشهد بجائے خطب در کلام اهل شرع آمده و اما صلوٰة
پس بجهت وجوب صلوٰة نزد یک نام آنحضرت صلی الله علیه وسلم و عمل مستمر مسلمین و امر بتقوی بجهت آنکه در قرآن آنرا ذکر
فرموده یعنی تذکیر و بجهت آنکه عامی و جاهل همه میدانند که مشروعیت خطبه برائے پند دادن است و تلاوت بجهت آنکه
در خطبه حاجت آمده ثم تقرء ثلث آیات و در حکایت خطبه جمع آمده است تلاوت یا مالک لیقض علینا ربک اما دعائے
برائے مسلمین و مسلمات بعمل مستمر مسلمین و عربی بودن نیز بجهت عمل مستمر مسلمین در مشارق و مغارب با وجود آنکه در بسیارے
از اقالیم مخاطبان عجمے بودند و اگر جمعه نه دریابد نماز ظهر لازم شود زیراکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم روز جمعه در عرفات وقوف
فرمودند و ثابت شد که آنروز ظهر و عصر جمع نمودند و بر مسافر و عورت و عبد مملوک و مریض جمعه لازم نیست بحدیث دارقطنی
من کان یؤمن بالله والیوم الآخر فعلیه الجمعة الا امرأة او مسافرا او عبدا او مریضا و اگر ایشان جمعه خوانند مسقط ذمه باشد
بجهت آنکه وظیفه یوم جمعه ست و رخصت داده نشد این جماعت را مگر بجهت مشقت ایشان پس اگر تحمل آن کنند روا
باشد مانند مریض که وضو کند و آنانکه معذور اند در ترک جماعت معذور باشد در ترک جمعه زیراکه جمعه بغیر جماعت نمیباشد پس
رخصت ترک جماعت رخصت است در ترک جمعه

باب لا جمعة فی العوالی ومن حضر المدینة منهم فله الرجوع قبل
دخول الوقت جمعه لازم نیست در عوالی و کسیکه حاضر شود بمدینه از اهل عوالی پس میسر شد او را باز گشتن بطرف عوالی پیش از آنکه

مسوّی ۵۱ **قلت** اتفقوا على انه لا جمعة في العوالي انه يشترط لها الجماعة وان الوالي ان حضر فهو الامام ثم اختلفوا في الوالي وشرط الموضع والجماعة قال الشافعي كل قرية اجتمع فيها اربعون رجلا احرارا مقيمين تجب عليهم الجمعة ولا تنعقد الا بأربعين رجلا كذلك والوالي ليس بشرط وقال ابو حنيفة لا جمعة الا في مصر جامع او في فنائه وتنعقد باربعة والوالي يشترط وقال مالك اذا كان جماعة في قرية بيوتها متصلة وفيها سوق ومسجد يجمع فيه وجبت عليهم الجمعة وفي مختصر ابن الحاجب لا تجزي الاربعة ونحوها ولا بد من قوم تتقرى بهم قرية ولا يشترط السلطان على الاصح وفي العالمكيرية القروي اذا دخل المصر ونوى ان يخرج في يومه ذلك قبل دخول الوقت او بعد دخوله لا جمعة عليه ۱۲ ۵۲ **قلت** جاء في الحديث تجب الجمعة على كل مسلم الا امرأة او صبي او مملوك وفي رواية زيادة او مريض اتفقوا على انه لا جمعة على مريض ولا مسافر ولا امرأة ولا عبد وانه ان صلاها منهم احد سقط الفرض وعلى ان الاثم مريض ومسافر جاز (باقی برصفحہ ۱۵۶)

وقت جمعہ داخل شود **مالك** عن ابن شهاب عن ابي عبيد مولى ابن ازهر قال شهدت العيد مع عثمان بن عفان	**مصفّٰی**

فجاء فصلى ثم انصرف فخطب فقال انه قد اجتمع لكم في يومكم هذا عيدان فمن احب من اهل العالية ان ينتظر الجمعة فلينتظرها

ومن احب ان يرجع فقد اذنت له **مختصر**۵۵ گفت ابوعبید حاضر شدم در روز عید ہمراہ عثمان بن عفان پس آمد بمصلے پس نماز گذارد بعد ازآن بازگشت وخطبہ خواند وگفت ہر آئینہ حال اینست کہ جمع شدہ است برائے شما درین روز دو عید پس ہر کہ خواہد از اہل عالیہ کہ انتظار کند جمعہ را پس باید کہ انتظار کند آنرا وہر کہ خواہد کہ رجوع کند پس رخصت دادم او را مسئلہ ماخذ قول حضرت عثمان عمل مستمر آنحضرت ست صلی اللہ علیہ وسلم در ترک تکلیف اہل بدو باقامت جمعہ باحضور ایشان در بلد مسئلہ ازین اثر معلوم میشود کہ اگر شخصیکہ جمعہ از وے صحیح است از شہر پیش از وقت روانہ شود جائز ست واہل شہر واہل بدو درین صورت یک حکم دارند زیراکہ بعد از حضور اہل بدو مانع برخاست پس مانند مریض یا لنگ شد کہ بمسجد جامع در آید مسئلہ در کتب شافعیہ مذکور ست کہ انصراف مریض ولنگ در وقت نماز قبل از خواندن آن حرام ست ودر سفر اہل شہر پیش از وقت جمعہ دو قول نقل کردہ اند قول قدیم جواز ست وقول جدید تحریم وقول قدیم ارجح مینماید زیراکہ علت جواز رجوع اہل بدو اگر بودن آن قبل از وقت ست پس باید کہ اہل شہر را نیز خروج از محل جمعہ پیش از وقت روا باشد زیراکہ اہل بدو مساوی شدند در آنکہ اگر در شہر بکت کنند جمعہ واجب شود واگر برآیند واجب نشود واگر علت جواز آنست کہ در اصل از اہل جمعہ نبودند گو کہ الحال مانع برخاست پس باید کہ انصراف مریض ولنگ در وقت جمعہ پیش از خواندن جمعہ نیز جائز باشد **باب** لا جمعة على مريض ولا مسافر فان صلاها احدهما وقعت عن الفرض وان اثم فيها جاز

حديث مالك عن صفوان من ترك الجمعة ثلث مرات من غير عذر ولا علة طبع الله على قلبه واجب نیست جمعہ بر مریض ونہ بر مسافر واگر گذارد آنرا یکے ازآن دو واقع شود از فرض واگر امامت کرد در نماز جمعہ جائز است

قال مالك اذا نزل الامام بقرية تجب فيها الجمعة والامام مسافر فخطب وجمع بهم فان اهل تلك القرية وغيرهم يجمعون

مسوّی (بقیہ ص ١٥٥) وفی المنهاج ونصه خلف العبد والصبي والمسافر في الأظهر وانه تم العدد بغيره وفيه ايضا ولا جمعة على معذور بمرخص في ترك الجماعة وفي العالمكيرية المطر الشديد والاختفاء من السلطان الظالم مسقط ١٢ **قلت** اتفقوا على استحباب الغسل يوم الجمعة واختلفوا في قوله عليه السلام واجب على كل محتلم فقيل منسوخ وقيل المراد التاكيد في المنهاج ووقت الغسل

مصفّی | معه قال يحيى وقال مالك وان جمع الامام وهو مسافر بقرية لا تجب فيها الجمعة فلا جمعة له ولا لاهل تلك القرية ولا لمن جمع معهم من غيرهم وليتم اهل تلك القرية وغيرهم ممن ليس بمسافر الصلوة قال يحيى وقال مالك لا جمعة على مسافر گفت مالک وقتیکه نازل شود امام در قریه که واجب است در آن جمعه و امام مسافر است پس خطبه خواند و جمعه گذارد با اهل آن قریه پس هر آئینه اهل آن قریه و غیر ایشان نیز جمعه میگذارند همراه او و گفت مالک و اگر جمعه گذارد امام و حال آنکه او مسافر است در قریه که واجب نیست در آن جمعه پس نیست جمعه برائے او و نه برائے اهل قریه و نه برائے کسیکه جمعه گذارد با ایشان از غیر ایشان و باید که تمام کنند اهل آن قریه و غیر ایشان از آن جماعه که نیستند مسافر نماز را و گفت مالک نیست واجب جمعه بر مسافر **باب** یسن الغسل للجمعة مسنون است غسل برائے جمعه **مالک** عن صفوان ابن سليم عن عطاء بن يسار عن ابي سعيد الخدري ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال غسل يوم الجمعة واجب على كل محتلم رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود غسل روز جمعه واجب است بر هر بالغ **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اذا جاء احدكم الجمعة فليغتسل رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود چون بیاید یکے از شما بجمعه باید که غسل کند **مالک** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله انه قال دخل رجل من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم المسجد يوم الجمعة وعمر بن الخطاب يخطب فقال عمر اية ساعة هذه فقال يا امير المؤمنين انقلبت من السوق فسمعت النداء فما زدت على ان توضأت فقال عمر الوضوء ايضا وقد علمت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يامر بالغسل ورآمد مردے از صحابه آنحضرت صلی الله علیه وسلم بمسجد روز جمعه و عمر بن الخطاب خطبه میخواند پس گفت حضرت عمر کدام ساعت است این یعنی چرا تاخیر کردی پس گفت یا امیر المؤمنین بازگشتم از بازار پس شنیدم اذان را پس زیاده نکردم بر آنکه وضو کنم پس گفت حضرت عمر وضو نیز محل انکار است و هر آئینه دانسته که آنحضرت صلعم امر میفرمود بغسل **مالک** عن سعيد بن ابي سعيد المقبري عن ابي هريرة انه كان يقول غسل يوم الجمعة واجب على كل محتلم كغسل الجنابة ابوهریره گفت غسل روز جمعه واجب است بر هر بالغ مانند غسل جنابه **قال مالک** من اغتسل يوم الجمعة اول نهاره وهو يريد بذلك الغسل الجمعة فان ذلك الغسل لا يجزي عنه حتى يغتسل لرواحه وذلك ان رسول الله صلعم قال في حديث ابن عمر اذا جاء احدكم الجمعة فليغتسل گفت مالک هر که غسل کند روز جمعه در اول روز خود و اراده کند بآن غسل جمعه را پس هر آئینه این غسل کفایت نمیکند او را از غسل جمعه زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود در حدیث عبد الله ابن عمر اذا جاء احدكم الجمعة فليغتسل **قال** يحيى قال مالك ومن اغتسل يوم الجمعة معجلا او مؤخرا وهو ينوي بذلك

مسوّی (بقیہ صہ ۱۵۶) من الفجر وتقریبہ من ذہابہ افضل ۔ وفی الہدایۃ غسل یوم الجمعۃ للصلوۃ وہو الصحیح وفی العالمگیریۃ لو اغتسل بعد الفجر ثم احدث وصلی الجمعۃ بالوضوء لا یکون مستنا ۱۲ - +

۵۱ قلت ہو قول اہل العلم ۱۲ - +

مصفّٰی | غسل الجمعۃ فاصابہ ما ینقض وضوءہ فلیس علیہ الا الوضوء وغسلہ ذلک یجزی عنہ گفت مالک ہر کہ غسل کند روز جمعہ پیش از وقت یا بعد دخول وقت و او نیت میکرد بآن غسل جمعہ را پس رسید او را چیزے کہ میشکند وضوء او را پس لازم نیست بروے مگر وضوء وغسل او کفایت کنندہ ست از غسل جمعہ مترجم گوید رضی اللہ عنہ حفاظ حدیث از ابن عباس وحضرت عائشہ استحباب غسل جمعہ روایت کردہ اند وعمل جمہور صحابہ وتابعین برایں استحباب است پس قضا در دو حدیث وجوب استحباب بیکے از دو وجہ تواند بود یا اینست کہ حدیث وجوب منسوخ باشد بحدیث استحباب وہمین ست سبیل ابن عباس یا اینست کہ مراد بوجوب تاکید ولزوم آن باشد اگرچہ سنت بود واللہ اعلم مسئلہ غسل از سنن ہدی ست در حق کسیکہ حاضر شود جمعہ را وازسنن ادب ست در حق ہر کسے حضور جمعہ او را واجب باشد یا نہ اما اول پس بحدیث باب اذا جاء احدکم الجمعۃ فلیغتسل وغسل الجمعۃ واجب علی کل محتلم ای بالغ وحمل مطلق برین مقید واما ثانی پس بحدیث شیخین حق علی کل مسلم ان یتنظف یوما من سبعۃ ایام وباتفاق فقہاء واجب نیست پس حق بمعنی مامور باشد و باین تفصیل کہ کردیم خلاف درمیان دو قول فقہاء برخاست ودلیل ہر یکے را محلے پیدا شد وہمچنین ست قضا این شبہ ضعیف در اختلاف ایشان کہ آیا اگر کسے پیش از رفتن بجمعہ غسل کند بوجہیکہ باین غسل نماز جمعہ نمیتواند خواند سنت ادا شود یا نہ پس میگوئیم کہ سنت تنظیف حاصل شد وسنت تعظیم صلوۃ حاصل نشد **باب یستحب ان یلبس من احسن الثیاب للجمعۃ** مستحب است کہ بپوشد از بہترین جامہا برائے جمعہ **مالک** عن یحیی بن سعید انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ما علی احدکم لو اتخذ ثوبین للجمعۃ سوی ثوبی مہنتہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چہ زیان است بکسے از شما اگر مہیا کند دو جامہ برائے جمعہ خود بجز دو جامہ خانگی کہ در محنت وکار میپوشد مسئلہ چون سنت غسل ولبس احسن ثیاب وہمچنین تطییب بجہت اجتماع ناس وعید بودن جمعہ است لابد این آداب متعدی باشند بسوئے عیدین **باب یستحب التطیب والتسوک للجمعۃ** مستحب است خوشبو مالیدن ومسواک کردن برائے جمعہ **مالک** عن ابن شہاب عن ابن السباق ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال فی جمعۃ من الجمع یا معشر المسلمین ان ہذا یوم جعلہ اللہ عیدا فاغتسلوا ومن کان عندہ طیب فلا یضرہ ان یمس منہ وعلیکم بالسواک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود در جمعہ از جمعہا کہ اے گروہ مسلمانان ہر آئینہ امروز روزیست کہ گردانید او را خداے تعالی عید پس غسل کنید وہر کہ باشد نزد او خوشبو پس ضرر نمیکند او را آنکہ بمالد از آن خوشبو ولازم گیرید شما مسواک کردن را **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان لا یروح الی الجمعۃ الا ادہن وتطیب الا ان یکون حراما عبد اللہ بن عمر نمیرفت بسوئے جمعہ مگر آنکہ روغن می مالید واستعمال خوشبو میکرد مگر آنکہ محرم باشد

مسوی ١٥ قلت هو قول اهل العلم والاصح ان هذه الساعات ساعات لطيفة بعد الزوال لا الساعة التي يدور عليها حساب الليل والنهار ١٢

٥٢ قلت هو قول العلماء انه يحرم التشاغل بالبيع ونحوه بعد الاذان والمعتبر عند الحنفية الاذان الاول وعند الشافعية الاذان بين يدي الخطيب ١٢

مصفى | **باب** فضل التبكير يوم الجمعة در بيان فضيلت اول وقت رفتن در روز جمعه **مالك** عن سمي مولى ابي بكر

ابن عبد الرحمن عن ابي صالح السمان عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من اغتسل يوم الجمعة غسل

الجنابة ثم راح في الساعة الاولى فكانما قرب بدنة ومن راح في الساعة الثانية فكانما قرب بقرة ومن راح في الساعة

الثالثة فكانما قرب كبشا اقرن ومن راح في الساعة الرابعة فكانما قرب دجاجة ومن راح في الساعة الخامسة فكانما قرب بيضة فاذا

خرج الامام حضرت الملئكة يستمعون الذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود كه غسل كند روز جمعه مانند غسل

جنابت بعد ازان برود در ساعت نخستين پس گويا كه قربان كرده است يك شتر را وهر كه برود در ساعت دوم گويا كه

قربان كرده است يك گاو را وهر كه برود در ساعت سيوم گويا كه قربان كرده است گوسفند شاخدار را وهر كه برود در ساعت

چهارم گويا كه قربان كرده است ماكيان را وهر كه برود در ساعت پنجم گويا كه قربان كرده است يك بيضه را پس وقتيكه بيرون آيد

امام يعني براى خطبه حاضر ميشوند فرشتگان مے شنوند پند را مترجم گويد علما بحث دارند كه مراد از ساعت درين حديث

جزو دوازدهم روز است يا لمحه خفيفه بر تقدير اول وقت تبكير از طلوع آفتاب باشد وبر تقدير ثاني از وقت زوال ظاهر پيش

فقير وجه ثاني است والله اعلم **باب** السعي يوم الجمعة بيان سعي روز جمعه قال الله تعالى يا ايها الذين امنوا اذا نودي للصلوة

من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون ۝ اے مسلمانان وقتيكه بانگ نماز

داده شود روز جمعه پس سعي كنيد بسوے ياد كردن خداے تعالى يعني بخطبه ونماز وبگذاريد خريد وفروخت را اين بهتر است مر شما را

اگر ميدانيد **مالك** انه سال ابن شهاب عن قول الله تعالى يا ايها الذين امنوا اذا نودي للصلوة من يوم الجمعة فاسعوا

الى ذكر الله فقال ابن شهاب كان عمر بن الخطاب يقرءها اذا نودي للصلوة فامضوا الى

ذكر الله مالك سوال كرد ابن شهاب را از قول خداے تعالى يا ايها الذين امنوا الآية يعني مراد از سعي شتاب رفتن

است يا عزم كردن پس گفت ابن شهاب كه عمر بن الخطاب ميخواند اين آيت را باين طور اذا نودي للصلوة فامضوا

الى ذكر الله تعالى قال يحيى قال مالك وانما السعي في كتاب الله عز وجل العمل والفعل يقول الله تعالى واذا تولى

سعى في الارض وقال تعالى واما من جاءك يسعى وهو يخشى وقال عز وجل ثم ادبر يسعى وقال عز وجل ان سعيكم

لشتى قال يحيى قال مالك فليس السعي الذي ذكر الله عز وجل في كتابه بالسعي على الاقدام ولا الاشتداد ولا الجري وانما عنى

العمل والفعل ٥٢ گفت مالك جز اين نيست كه سعي در كتاب خداے تعالى عمل وفعل ست وسعي يعني عمل وفعل آمده است

بدليل قول خداے تعالى واذا تولى سعى في الارض چون والى امور مردمان شود سعي كند تا فساد افگند در زمين وگفت اما من

جاءك يسعى گفت مالك پس نيست سعي كه ذكر كرده است خداے تعالى در كتاب خود سعي بر اقدام ونه دويدن ونه پويه پويه رفتن

مسوی ۱؎ قلت هو قول اهل العلم قال المحلی عن الروضة الا اذا کان اماما او کان بین یدیه فرجة لا یصلها الا بتخطی

۲؎ قلت اتفقوا علی ان الخطبة فرض فی الجمعة ثم اختلفوا فعند ابی حنیفة الفرض ذکر ما ولو تحمیدة او تهلیلة و شرطها ان یکون فی الوقت قبل الصلوٰة وعند الشافعیة یشترط خطبتان قبل الصلوٰة وارکانها خمسة حمد الله والصلوٰة علی رسول الله صلی الله علیه وسلم والوصیة بالتقوی وهذه الثلث فرض فی الخطبتین جمیعا و قراءة آیة فی احدٰهما و دعاء للمؤمنین فی الثانیة وهذه الخمسة عند الحنفیة من السنن ۱۲

مصفّٰی | وجز این نیست که مراد دانسته است عمل و فعل را مسئله مستند صرف سعی بسعی قلب حدیث شیخین است اذا اتیتم الصلوٰة فعلیکم بالسکینة و توجیه قرارت فامضوا نزد یک فقیر آنست که قرآن نازل شده است بر هفت حرف و همه متفق اند در معنی و فامضوا حرفی بود که حضرت عمر آنرا میخواند پس لازم شد که فاسعوا المعنی فامضوا باشد مسئله مراد از نودی اذان ثانی است زیرا که در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و شیخین همین اذان بود که پیش خطیب میگویند و اذان اول در زمان حضرت عثمان پیدا شده است پس حال نزول آیه دلالت میکند که مراد اذان ثانی است مسئله بر بیع قیاس باید کرد حرث واجاره و سائر معاملات را که مانع حضور جمعه باشد پس آن نیز حرام است و چون معلوم ست که غرض از تحریم بیع تحقیق سعی ست و دفع مانع آن میباید که تحریم مخصوص باشد بکسیکه جمعه بروے واجب ست و اگر در اثنائے رفتن بسوئے جمعه با یکدیگر بیع کردند محتمل است که نظر بلفظ و ذروا البیع کنند و این جزئے را همراه اکثر افراد گیرند و محتمل است که نظر بغرض کنند و مستثنی دارند

باب النهی عن تخطی الرقاب یوم الجمعة در بیان منع از گام نهادن بر گردنها روز جمعه مالک عن عبد الله بن ابی بکر بن حزم لکن حدثه عن ابی هریرة انه کان یقول لان یصلی احدکم بظهر الحرة خیر له من ان یقعد حتی اذا قام الامام یخطب جاء یتخطی رقاب الناس یوم الجمعة ۱؎ ابو هریره میگفت هر آئینه آنکه نماز بگذارد یکے از شما در حره بهتر است از آنکه بنشیند بخانه خود تا چون ایستاد امام در خطبه آید کام نهاده بر گردن مردمان مترجم گوید علما اجماع دارند بر کراهت این فعل و استثناء کرده اند دو صورت را یکے آنکه امام باشد دوم آنکه در صف پیشین فرجه باشد و وصول بآن بدون تخطی ممکن نشود و سائر ضرورات را برین قیاس باید کرد والله اعلم باب للجمعة خطبتان یجلس بینهما جمعه را دو خطبه است بنشیند میان آنها ۲؎ مالک عن جعفر بن محمد عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم خطب خطبتین یوم الجمعة و جلس بینهما مروی ست از محمد باقر که رسول الله صلی الله علیه وسلم میخواند دو خطبه روز جمعه و نشست درمیان آنها مسئله سنت ست که خطبه بر منبر خواند یا بر مرتفع بعمل آنحضرت صلی الله علیه وسلم و عمل مسلمین بعد از آنحضرت صلعم و جلوس بین الخطبتین را مثل سورهٔ اخلاص بیان کرده اند و در حدیث آمده که قصر خطبه علامت فقه رجل است و خطبه استاده باید خواند بعمل مستمر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و عمل مسلمین و بآیت و ترکوک قائما باب جواز الاحتباء والامام یخطب در بیان جائز بودن احتبا در حالیکه امام خطبه میخواند مالک انه بلغه ان عبد الله بن عمر کان یحتبی یوم الجمعة والامام یخطب

۳؎ ای کره الاحتباء من کره لانه یجلب النوم فاذا أمن من ذلک فلا کراهیة ۱۲

مسوّی ۱ه قلت هذا قول الجمهور ۲ه قلت قوله تعالى واذا كانوا معه على امر جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه محمول عندهم
على الجهاد واطلقه الواحدي فقال على امر جامع اى على امر طاعة مجتمعين عليها نحو الجمعة والعيد والفطر والجهاد واشباه ذلك وذكر
ان الاستيذان يوم الجمعة كان فى زمان النبى صلى الله عليه وسلم لان النبى صلى الله عليه وسلم كان يأذن بالاشارة ۱۲

مصفّی | عبد الله بن عمر احتبا میکرد روز جمعه حالانکه امام خطبه میخواند مترجم گوید علت کراهت احتبا آنست که
غالبا خواب مے آرد پس اگر ازجانب نوم مامون باشد مکروه نخواهد بود و فعل ابن عمر مشعر باین است والله اعلم باب
استحباب استقبال الناس بالامام وهو يخطب مستحب است روبروئے نشستن مردمان بطرف امام وحال آنکه
او خطبه میخواند قال مالك السنة ان يستقبل الناس الامام يوم الجمعة اذا اراد ان يخطب من كان منهم يلى القبلة
وغيرها گفت مالک سنت مقرره نزدیک ما آنست که روئے آورند مردمان بطرف امام روز جمعه وقتیکه اراده کند خطبه
خواندن را آنکه از ایشان نزدیک قبله باشد و آنکه بجانب غیر قبله باشد. باب من اصابه عذر هل عليه ان يستاذن الامام
في الخروج کسیکه رسید او را عذرے آیا واجب است بروے که استیذان نماید از امام در بر آمدن قال مالك وليس على من
رعف او اصابه امر لابد له من الخروج ان يستاذن الامام يوم الجمعة اذا اراد ان يخرج گفت مالک نیست لازم برکسیکه خون از بینی
او جاری شد یا رسید او را امرے که ناچاری ست او را از بر آمدن آنکه رخصت طلبد از امام روز جمعه وقتیکه خواهد بر آید مترجم
گوید جمهور علما قائل اند بعدم وجوب استیذان و آیت واذا كانوا معه على امر جامع لم يذهبوا حتى يستأذنوه محمول ست
بر جهاد فقط و واحدے این آیت را مطلق داشته است و بر طاعتے که باجتماع مشروع ست خروج ازان بدون اذن
امام جائز نکرده مثل جمعه و عیدین و جهاد و استسقا و امثال آنها و نیز روایت کرده که استیذان در جمعه در عهد آنحضرت
صلی الله علیه وسلم رایج بود و آنحضرت صلعم باشاره اذن میداد والله اعلم باب الانصات يوم الجمعة والامام يخطب
مستحب است خاموش ماندن روز جمعه درحالیکه امام خطبه میخواند مالك عن ابى الزناد عن الاعرج عن ابى هريرة
ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اذا قلت لصاحبك انصت والامام يخطب يوم الجمعة فقد لغوت
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود وقتیکه بگوئی همنشین خود را خاموش شو حال آنکه امام خطبه میخواند پس هر آئینه کلام بیفائده
کردی مالك عن ابن شهاب عن ثعلبة بن ابى مالك القرظى انه اخبره انهم كانوا فى زمان عمر بن الخطاب يصلون
يوم الجمعة حتى يخرج عمر بن الخطاب فاذا خرج عمر وجلس على المنبر واذن المؤذنون قال ثعلبة جلسنا نتحدث
فاذا سكت المؤذنون وقام عمر يخطب انصتنا فلم يتكلم منا احد ثعلبه گفت که مسلمانان در زمان عمر
ابن الخطاب نماز میگذاردند روز جمعه تا آنکه برمے آمد حضرت عمر پس وقتیکه بر آمد عمر و نشست بر منبر اذان گفتند
مؤذنان گفت ثعلبه مے نشستیم سخن گویان با یکدیگر پس وقتیکه خاموش میشدند مؤذنان و مے استاد عمر که خطبه خواند
خاموش میشدیم پس سخن نمے گفت از ما هیچکس قال ابن شهاب فخروج الامام يقطع الصلوة وكلامه يقطع الكلام

مسوی ۱؎ قلت قال ابن الحاجب یستحب فی الاولی الجمعة وفی الثانیة هل اتاك او سبح اسم او المنافقون قال المحلی عن الروضة كان رسول الله صلی الله علیه وسلم یقرأ الجمعة والمنافقون فی وقت وسبح اسم والغاشیة فی وقت كما فی صحیح مسلم وعند الحنفیة یكره ان یوقت شیئا من القران لشیء من الصلوة وتفسیر هذا الكلام علی ما فی العالمگیریة انما نالم یجوز غیره ورای قراءة غیره مكروهة فاذا قرء للیسر او تبركا بقراءته صلی الله علیه وسلم فلا كراهیة ینبغی ان یقرأ غیرها احیانا لئلا یظن الجاهل ان غیره لا یجوز ۱۲

مصفی گفت ابن شهاب پس برآمدن امام قطع میکند نماز را و كلام امام قطع میكند كلام را مالك انه سال ابن شهاب عن الكلام یوم الجمعة اذا نزل الامام عن المنبر قبل ان یكبر قال ابن شهاب لا بأس بذلك مالك سوال كرد ابن شهاب را از سخن گفتن روز جمعه وقتیكه فرود آید امام از منبر پیش از آنكه تكبیر گوید گفت ابن شهاب هیچ باک نیست بآن مالك عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن مالك بن ابی عامر ان عثمان بن عفان كان یقول فی خطبته قل ما یدع ذلك اذا خطب اذا قام الامام یخطب یوم الجمعة فاستمعوا له وانصتوا فان للمنصت الذی لا یسمع من الحظ مثل ما للمنصت السامع عثمان بن عفان میگفت در خطبه خود كم بود كه ترک كند این را وقتیكه خطبه میگفت چون بایستد امام كه خطبه خواند روز جمعه پس گوش نهید او را و خاموش باشید زیرا كه مر آئینه خاموش شونده را كه نمی شنود از ثواب مثل آنست كه خاموش شونده شنونده را باشد الحدیث مختصرا مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر رای رجلین یتحدثان والامام یخطب یوم الجمعة فحصبهما ان اصمتا عبد الله بن عمر دید دو شخص را كه بایكدیگر سخن میگفتند و حالانكه امام خطبه میخواند روز جمعه پس سنگریزه انداخت بسوی ایشان كه خاموش شوید مالك انه بلغه ان رجلا عطس یوم الجمعة والامام یخطب فشمته رجل الی جنبه فسال عن ذلك سعید بن المسیب فنهاه عن ذلك وقال له لا تعد خبر رسید بمالك كه مردی عطسه كرد روز جمعه حالانكه امام خطبه میخواند پس یرحمك الله گفت او را شخصیكه به پهلوی او بود پس سوال كرد ازین مسئله سعید بن المسیب را پس نهی كرد او را ازین كار و گفت او را كه دیگر مكن مسئله انصات سنت مؤكده است در قول جدید شافعی و كلام مكروه بكراهت شدید و اگر حاجت ضروریه پیش آید مانند آنكه اعمی در چاه می افتد كراهت مرتفع میگردد و فریضه است در قول قدیم و اگر شخص در اثنای خطبه سخن كند باید كه انكار باشاره كند نه بسخن چنانچه ابن عمر كرده و در رد سلام و تشمیت عاطس در اثنای خطبه اختلاف است بعضی از علماء رخصت داده اند و طائفه مكروه داشته والله اعلم باب

القراءة فی صلوة الجمعة در بیان قراءتی كه ماثور است از آنحضرت صلی الله علیه وسلم در نماز جمعه مالك عن ضمرة بن سعید المازنی عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود ان الضحاك بن قیس سال النعمان بن بشیر ماذا كان یقرأ به رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم الجمعة علی اثر سورة الجمعة قال كان یقرأ هل اتاك حدیث الغاشیة ۱؎ ضحاک بن قیس سوال كرد نعمان بن بشیر را چه چیز است كه میخواند آنرا رسول الله صلی الله علیه وسلم روز جمعه بعد سورهٔ جمعه گفت میخواند هل اتاك حدیث الغاشیة مترجم گوید در پیش مالكیه و شافعیه مستحب است قراءة سورهٔ جمعه

مسوی ۱؎ قلت علیه اکثر اهل العلم انه ان ادرک رکعة کاملة اضاف الیها رکعة اخری وتمت جمعته
فان لم یدرک رکعة صلاها اربعا وقال ابو حنیفة ان ادرکها فی التشهد صلی رکعتین ۱۲۔

مصفی ۱؎ ومنافقون فیه ۲؎ همچنین قراءة سبح اسم وغاشیه وحنفیه توقیت بعض قرآن را ببعض صلوات مکروه داشتند وتفسیر
کلام ایشان چنانچه محققان نوشته اند آنست که این کراهت درصورتے است که بغیر آن نماز را جائز ندارد یا قراءة
بغیر آن مکروه شمارد واگر بجهت آسانی یا تبرکا بقراءة آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم التزام کند هیچ باک نیست لکن می باید که
گاه گاه غیر آنرا نیز خوانده باشد تا جاهلان از ارکان صلوٰة نشمارند واللہ اعلم **باب** من ادرک رکعة من صلوٰة الجمعة
فلیصل الیها اخری هر که دریابد با امام از نماز جمعه یک رکعت پس باید که بگذارد همراه او رکعت دیگر مالک عن ابن شهاب
انه کان یقول من ادرک من صلوٰة الجمعة رکعة فلیصل الیها رکعة اخرے ابن شهاب میگفت هر که دریابد از نماز
جمعه یک رکعت پس باید که بگذارد با او رکعت دیگر قال مالک قال ابن شهاب وهی سنة گفت مالک گفت ابن شهاب و همین
است سنت قال یحیی قال مالک وعلی ذلک ادرکت اهل العلم ببلدنا وذلک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
قال من ادرک من الصلوٰة رکعة فقد ادرک الصلوٰة گفت مالک بر همین قول یافتم اهل علم را در شهر خود و این بجهت
آنست که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود هر که دریابد از نماز یک رکعت پس هر آئینه وے دریافته است نماز را یعنی
گفته است هر که یک رکعت کامله دریافت از جمعه وے ادراک کرده است جمعه را پس چون امام سلام دهد ضم کند با او رکعت
دیگر را و تمام شد جمعه واگر ادراک نکرده است با او یک رکعت وداخل نشد در نماز مگر بعد از آنکه سر برداشت امام از رکوع
رکعت دوم پس فوت شد از وے جمعه و باید که بگذارد آنرا چهار رکعت زیرا که وے ظهر است وهمین است مذهب مالک
وثوری وشافعی مترجم گوید رضی اللہ عنه در حدیث حاکم آمده است من ادرک من صلوٰة الجمعة رکعة فقد ادرک الصلوٰة
واز روایت دیگر حاکم من ادرک من الجمعة رکعة فلیصل الیها اخری واز مفهوم این حدیث دانسته شد که اگر دون یک رکعت
دریافت جمعه را نه دریافته است پس ظهر ادا کند استینافا او بناء ونزدیک امام اعظم اگر تشهد امام را دریافت دو رکعت
گذارد و نماز جمعه را دریافت **باب** فضل یوم الجمعة والساعة التی ترجی فیها ومناظرة ابی هریرة وکعب الاحبار و
عبد الله بن سلام فی تعیینها باب در بیان فضیلت روز جمعه وفضل ساعتیکه امید داشته میشود برکت او را در روز جمعه و
مناظره ابوهریره وکعب احبار وعبد اللہ بن سلام در تعیین آن ساعت مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر یوم الجمعة فقال فیه ساعة لا یوافقها عبد مسلم وهو قائم یصلی
یسال الله شیئا الا اعطاه ایاه واشار رسول الله صلی الله علیه وسلم بیده یقللها رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ذکر کرد روز جمعه را پس گفت در آن روز ساعتیست که درنمی یابد آنرا بنده مسلمان حال آنکه او استاده باشد نماز میگذارد
وسوال کند از خدا تعالی چیزے مگر که میدهد او را آنچیز واشاره نمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بدست مبارک خود

مسوّی ۱ قلت قال المحلی یکثر من الدعاء یوم الجمعة رجاءً ان یصادف ساعة الاجابة ۱۲

مصفّی | بیان قلته آن ساعت صغیر موه مالك عن یزید بن عبد الله بن الهاد عن محمد بن ابراهیم بن الحارث التیمی عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن ابی هریرة انه قال خرجت الی الطور فلقیت کعب الاحبار فجلست معه فحدثنی عن التورٰیة وحدثته عن النبی صلی الله علیه وسلم فکان فیما حدثته ان قلت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم خیر یوم طلعت علیه الشمس یوم الجمعة فیه خلق آدم وفیه اهبط وفیه یتب علیه وفیه مات وفیه تقوم الساعة وما من دابة الا وهی مصیخة یوم الجمعة من حین تصبح حتی تطلع الشمس شفقا من الساعة الا الجن والانس وفیه ساعة لا یصادفها عبد مسلم وهو یصلی یسأل الله شیئا الا اعطاه ایاه قال کعب ذلك فی کل سنة یوم فقلت بل فی کل جمعة فقرأ کعب التورٰیة فقال صدق رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ابو هریرة فلقیت بصرة بن ابی بصرة الغفاری فقال من این اقبلت فقلت من الطور فقال لو ادرکتك قبل ان تخرج الیه ما خرجت سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا تعمل المطی الا الی ثلثة مساجد الی المسجد الحرام والی مسجدی هذا والی مسجد ایلیاء او بیت المقدس یشك قال ابو هریرة ثم لقیت عبد الله بن سلام فحدثته بمجلسی مع کعب الاحبار وما حدثته فی یوم الجمعة فقلت قال کعب ذلك فی کل سنة یوم فقال عبد الله بن سلام کذب کعب فقلت ثم قرأ کعب التورٰیة فقال بل هی فی کل جمعة فقال عبد الله بن سلام صدق کعب ثم قال عبد الله بن سلام قد علمت ایة ساعة هی قال ابو هریرة فقلت له اخبرنی بها ولا تضن علیّ فقال عبد الله بن سلام هی آخر ساعة فی یوم الجمعة قال ابو هریرة فقلت وکیف تکون هی آخر ساعة فی یوم الجمعة وقد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یصادفها عبد مسلم وهو یصلی وتلك الساعة لا یصلی فیها فقال عبد الله بن سلام الم یقل رسول الله صلی الله علیه وسلم من جلس مجلسا ینتظر فیه الصلوة فهو فی الصلوة حتی یصلی قال فقلت بلی قال فهو ذلك ۱۲

ابو ہریرہ گفت برآمدم بسوئے کوہ طور پس ملاقات کردم با کعب احبار پس نشستم ہمراہ او پس حدیث نقل کرد پیش من از توریٰة وحدیث نقل کردم من پیش او از رسول الله صلی الله علیه وسلم پس بود در آنچه ذکر کردم پیش او آنکه گفتم فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم بہترین روزیکه طلوع کرده است در آن آفتاب روز جمعه است در روز جمعه آفریده شد آدم و در روز جمعه فرود آورده شد بزمین و در روز جمعه مہربانی کرده شد بروے بعد از عتاب و در روز جمعه وفات یافت آدم و در روز جمعه خواہد برخاست قیامت و نیست ہیچ جنبنده مگر وے گوش نہاده است روز جمعه از وقتیکه صبح مے کند تا وقتیکه برمے آید آفتاب از ترس قیامت مگر جن و آدمی و در جمعه ساعتے ہست که نمے یابد آنرا بنده مسلمان حال آنکه او نماز میگذارد و سوال میکند از خدا تعالیٰ چیزے مگر که میدہد او را آن چیز کعب گفت محل بودن این ساعت در ہر سال یک روز است پس گفتم بلکه در ہر جمعه است پس خواند کعب توریت را پس گفت راست فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت ابو ہریرہ پس ملاقات کردم با بصره بن ابی بصره غفاری پس گفت از کجا آمدی گفتم از طور پس گفت اگر مے یافتم ترا پیش از آنکه

مسوّی ۵۰ قلت وعلیه اهل العلم الا انه یسن قبل الظهر عند اکثرهم اربع رکعات لحدیث مسلم عن عائشة وفی المنهاج تصحیح رکعتین قبلها واختلفوا فیما بعد الجمعة فقال الشافعی رکعتان وقال ابو حنیفة اربع قال البغوی هو من الاختلاف المباح ۱۲ ۵۲ قلت هو قول اهل العلم ۱۲

مصفّٰی بر مے آمدی بسوئے طور ہر گز برنمے آمدی شنیدم از رسول اللہ صلعم کہ میفرمود آمادہ کردہ نشود شتران را مگر بسوئے سہ مسجد بسوئے مسجد حرام و بسوئے مسجد من کہ اینست و بسوئے ایلیا یا گفت مسجد بیت المقدس گفت ابو ہریرہ بعد از آن ملاقات کردم با عبد اللہ بن سلام پس ذکر کردم پیش او صورت مجلس خود با کعب احبار و آنچہ حدیث روایت کردہ بودم پیش او در باب روز جمعہ پس گفتم در انتہائے سخن کہ گفت کعب احبار محل این ساعت مرجوہ در ہر سال یک روز ست پس گفت عبد اللہ بن سلام دروغ گفت کعب پس گفتم بعد از آن خواند کعب توریت را پس گفت بلکہ آن ساعت در ہر جمعہ ہست پس گفت عبد اللہ بن سلام راست گفت کعب بعد از آن گفت عبد اللہ بن سلام ہر آئینہ من میدانم کدام ساعت است آن گفت ابو ہریرہ پس گفتم او را خبر دہ مرا باین ساعت و بخل مکن پس گفت عبد اللہ بن سلام آن ساعت آخر ساعت است از روز جمعہ گفت ابو ہریرہ پس گفتم و چگونہ باشد این ساعت مرجوہ آخر ساعتے در روز جمعہ و ہر آئینہ فرمودہ است آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ نمے یابد آن ساعت را ہیچ بندہ مسلمان حال آنکہ او نماز میگذارد دیگر کہ اجابت دعائے او کردہ میشود و این ساعتے کہ تو نشان میدہی نماز کردہ نمیشود در آن پس گفت عبد اللہ بن سلام آیا نفرمودہ است آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ بنشیند مجلسے کہ انتظار میکند در آن مجلس نماز را پس او در نماز ست تا آنکہ بگذارد آنرا گفت ابو ہریرہ گفتم آرے فرمود گفت پس مراد ہمین ست باب النوافل المنه وبه ما قبل الفرائض وبعدها در بیان نمازہا نافلہ کہ مستحب اند پیش از فرائض و بعد فرائض

مالک عن نافع عن ابن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یصلی قبل الظهر رکعتین وبعدها رکعتین وبعد المغرب رکعتین فی بیته وبعد صلوة العشاء رکعتین وکان لا یصلی بعد الجمعة حتی ینصرف فیرکع رکعتین ۵۱ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میگذارد پیش از ظہر دو رکعت و بعد از ظہر دو رکعت و بعد مغرب دو رکعت در خانہ خود و بعد از نماز عشاء دو رکعت و نماز نمیگذارد بعد جمعہ تا آنکہ باز میگشت بخانہ پس میگذارد دو رکعت مسئلہ اکثر علماء قائل اند بسنیت چہار رکعت پیش از نماز ظہر متمسک ایشان حدیث حضرت عائشہ است کہ مسلم آنرا ذکر کردہ و در منہاج دو رکعت را تصحیح کردہ و در باب بعد جمعہ نیز اختلاف ست در پیش شافعی دو رکعت است و نزدیک ابو حنیفہ چہار رکعت و بغوی گفتہ است این از قبیل اختلاف مباح است باب استحباب رکعتی الفجر وتخفیفهما باب در سنت بودن دو رکعت کہ متصل نماز فجر باشد و سبک کردن آن

مالک عن نافع عن عبد اللہ بن عمر ان حفصة زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم اخبرته ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا سکت المؤذن عن الاذان لصلوة الصبح صلی رکعتین خفیفتین قبل ان تقام الصلوة حضرت حفصہ خبر داد عبد اللہ ابن عمر را کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقتے کہ خاموش میشد مؤذن از اذان نماز صبح میگذارد دو رکعت پیش از آنکہ استادہ کردہ میشد نماز ۵۲ مالک عن یحیی بن سعید ان عائشة زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم قالت ان کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

مسوّی ۵۱ قلت وعلیه الشافعی ومعناه عند الحنفیة کراهیة ان یصلی فی الصف مخالطا للقوم وهم فی الصلوٰة او بحیث
لا یکون بینه وبینهم حائل فلو وجد الامام فی صلوٰة الفجر وهو لم یرکع رکعتی الفجر وهو بحیث لو رکعهما ادرک رکعة مع
الامام فانه یرکعهما فی باب المسجد ۱۲ ۵۲ قلت فی المنهاج فلو فات النفل الموقت ندب قضائه وفی العالمکیریة
والسنن اذا فاتت عن وقتها لم یقضها الا رکعتی الفجر فانهما اذا فاتتا مع الفرض قضی الی وقت الزوال وبعده لا یقضی خلافا لمحمد
۵۳ قلت فی العالمکیریة قیل لا باس بترک سنة الفجر والظهر اذا صلی وحده وقیل لا یجوز ترکها بحال ۱۲ +

مصفّٰی | یخفف رکعتی الفجر حتی انی اقول اقرأ بامّ القرآن ام لا | حضرت عائشہ فرمود ہر آئینہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم سبک میکرد دو رکعت فجر را تا آنکہ من در دل خود میگفتم آیا خواند سورہ فاتحہ را یا نہ باب اذا اقیمت الصلوٰة ترک رکعتی
الفجر وغیرهما من النوافل وقتیکہ استادہ کردہ شود نماز باید کہ ترک کند مصلی دو رکعت سنت فجر را و غیر آن از نوافل مالک
عن شریک بن عبد اللہ بن ابی نمر عن ابی سلمة بن عبد الرحمٰن انه قال سمع قوم الاقامة فقاموا یصلون فخرج
علیهم رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم فقال أصلاتان معا أصلاتان معا وذلک فی صلوٰة الصبح فی الرکعتین اللتین قبل الصبح ابو سلمہ
ابن عبد الرحمٰن گفت شنیدند قومے تکبیر اقامت را پس برخاستند کہ نماز بگذارند پس برآمد بر ایشان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
پس فرمود آیا دو نماز در یک ساعت آیا دو نماز در یک ساعت گذاردہ میشود و این قضیہ در نماز صبح بود در آن دو رکعت
کہ پیش از صبح بود مسئلہ ظاہر این حدیث موافق مذہب شافعی ست وحنفیہ این حدیث را حمل کردہ بر مخالطت متنفل
مفترضین را و صنعت واحد یا بوضعیکہ در میان متنفل و مفترضین حائل نباشد و ذکر کردہ اند کہ اگر اقامت نماز شد و این شخص
سنت فجر نگذاردہ است تامل کند اگر ظن غالب آنست کہ یک رکعت بجماعت خواہد یافت در ناحیہ مسجد یا باب مسجد
سنت بگذارد والا موقوف کند باب قضاء رکعتی الفجر بیان قضاء دو رکعت سنت فجر مالک[۱] انه بلغه ان عبد اللہ
ابن عمر فاتته رکعتا الفجر فقضاهما بعد ان طلعت الشمس فوت شد از عبد اللہ بن عمر دو رکعت سنت فجر پس
قضا کرد آنرا بعد از آنکہ طلوع کرد آفتاب مالک[۲] عن عبد الرحمٰن بن القاسم عن القاسم بن محمد مثل الذی صنع عبد اللہ بن عمر
عبد الرحمٰن روایت کرد از پدر خود قاسم بن محمد مانند آنچہ کرد عبد اللہ بن عمر یعنی در قضاء سنت فجر مسئلہ علة
قضاء در دو رکعت سنت فجر آنست کہ مطلوب موقت ست پس این حکم شامل باشد سائر سنن موقت را و قضا نمودن
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دو رکعت سنت ظہر را بعد از عصر شاہد آنست و ہمین است مذہب شافعی و در عالمگیری
مذکور است کہ چون سنن از وقت خود فوت شوند قضا نباید کرد مگر سنت فجر را کہ اگر ہمراہ فرض قضا شود تا وقت زوال
قضا کردہ شود و بدون این قضا نباید کرد باب لا باس بترک الرواتب اذا صلی الفریضة وحده ہیچ باک نیست
در ترک سنن رواتب وقتیکہ بگذارد نماز فریضہ را تنہا یعنی تاکد این روایت در جماعات ست نہ در صورت انفراد
مالک[۳] عن ربیعة بن ابی عبد الرحمٰن ان عبد اللہ بن عمر کان اذا جاء المسجد وقد صلی الناس بدأ بالمکتوبة ولم

مصنفہ | بفعلہا بشیئا | عبداللہ بن عمر بود باین صفت کہ وقتیکہ می آمد مسجد حال آنکہ نماز گذاردہ بودند مردمان شروع میکرد
بنماز فرض و نمیگذارد پیش ازان چیزی مسئلہ در عالمگیری مذکورست قیل لاباس بترک سنۃ الفجر والظہر اذا صلی وحدہ
وقیل لایجوز ترکہا بحال باب الذکر المندوب الیہ فی کل یوم در بیان ذکر یکہ رغبت دادہ شدہ بسوی آن ہر روزی
مالک عن سمی مولی ابی بکر عن ابی صالح السمان عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من قال لا الہ الا اللہ
وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شیء قدیر مائۃ مرۃ کانت لہ عدل عشر رقاب وکتبت لہ
مائۃ حسنۃ ومحیت عنہ مائۃ سیئۃ وکانت لہ حرزا من الشیطان یومہ ذلک حتی یمسی لم یات احد
بافضل مما جاء بہ الا احد عمل اکثر من ذلک ابو ہریرہ گفت کہ فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ بگوید لا الہ الا اللہ
وحدہ لا شریک لہ الخ در ہر روزی صد بار باشد او را این کلمات برابر دہ بردہ کہ آزاد کند و نوشتہ شود برای او صد حسنہ
ومحو کردہ شود از وی صد سیئہ و باشد این کلمات پناہ او را از شر شیطان دران روزی و تا آنکہ داخل شود در شام و نیارد
ہیچکس عملی را کہ بہتر باشد از آنچہ این شخص آوردہ است روز حشر الا کسیکہ عمل کردہ باشد زیادہ تر ازین صد بار مالک
عن سمی مولی ابی بکر عن ابی صالح السمان عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من قال
سبحان اللہ وبحمدہ فی یوم مائۃ مرۃ حطت عنہ خطایاہ وان کانت مثل زبد البحر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ بگوید
سبحان اللہ وبحمدہ در ہر روزی صد بار دور کردہ شود از وی خطاہای او اگرچہ این خطاہا باشد مانند کف دریا باب استحباب
صلوۃ الضحی در بیان مستحب بودن نماز ضحی مالک عن ابن شہاب عن عروۃ بن الزبیر عن عائشۃ زوج
النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت ما رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصلی سبحۃ الضحی قط و
انی لاسبحہا وان کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیدع العمل بالشیء وہو یحب ان یعمل بہ خشیۃ
ان یعمل بہ الناس فیفرض علیہم حضرت عائشہ گفت ندیدم آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم کہ گذاردہ باشد نافلہ ضحی را ہیچگاہ ہر آئینہ
من میگذارم آنرا و ہر آئینہ حال اینست کہ آنحضرت صلعم ترک میکرد عمل بچیزی حال آنکہ وی دوست میداشت عمل کردن
بآن بسبب ترس آنکہ بکنند آنرا مردمان پس فرض گردانیدہ شود برایشان مالک عن زید بن اسلم عن عائشۃ ام المومنین
انہا کانت تصلی الضحی ثمانی رکعات ثم تقول لو نشر لی ابوای ما ترکتہن حضرت عائشہ میگذارد نماز ضحی ہشت
رکعت بعد ازان میگفت اگر برانگیختہ شوند برای من پدر و مادر من ترک نکنم آنرا مالک عن موسی بن میسرۃ عن ابی مرۃ
مولی عقیل بن ابی طالب ان ام ہانی بنت ابی طالب اخبرتہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صلی عام الفتح ثمانی
رکعات ملتحفا فی ثوب واحد خبر داد ام ہانی بنت ابی طالب ابو مرہ را کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گذارد سال غزوہ فتح ہشت
رکعت در پیچیدہ در یک جامہ مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید اللہ ان ابا مرۃ مولی عقیل بن ابی طالب اخبرہ انہ
سمع ام ہانی بنت ابی طالب تقول ذہبت الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عام الفتح فوجدتہ یغتسل وفاطمۃ ابنتہ تسترہ بثوب

مسوّی ١٥ قلت هو قول العلماء واقلها ركعتان واكثرها اثنتا عشرة ركعة وترتيب قول عائشة ما رأيت رسول الله صلى الله
عليه وسلم يصلي سبحة الضحى مع حكاية ام هانئ وغيرها صلوته صلى الله عليه وسلم عن عائشة انما اخبرت عن رؤيتها او ما نفت الصلوة
بالكلية فلعله كان يصليها في بعض الاوقات في المسجد ١٢ ١٥٣ قلت هو قول الشافعي وقال ابو حنيفة الاربع افضل ١٢ ١٥٣
قلت انما ذلك لمخافة دخول الرياء فان امنه صلى حيث شاء ولذلك كان النبي صلى الله عليه وسلم يصلي في المسجد تارة وفي البيت تارة في الاكثر
قيل الافضل ان يؤدي النفل كله في البيت الا التراويح والصحيح ان كل ذلك سواء لكن الافضل ما يكون ابعد من الرياء واجمع للاخلاص ١٢

مصفّٰی | قالت فسلمت فقال من هذه فقلت ام هانئ بنت ابي طالب فقال مرحبا بام هانئ فلما فرغ من غسله قام فصلى ثماني
ركعات ملتحفا في ثوب واحد ثم انصرف فقلت يا رسول الله زعم ابن امي علي انه قاتل رجلا اجرته فلان بن هبيرة قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم قد اجرنا من اجرت يا ام هانئ وذلك ضحى ام هانی گفت رفتم بسوی رسول الله صلی الله علیه وسلم سال فتح
مکه پس یافتم او را که غسل میکرد وفاطمه دختر آنحضرت صلی الله علیه وسلم پرده کرده بود بروی بجامه گفت ام هانی
پس سلام کردم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم کیست این پس گفتم ام هانی دختر ابی طالب پس فرمود مرحبا ام هانی را
پس وقتیکه فارغ شد از غسل خود بایستاد پس نماز گذارد هشت رکعت در پیچیده بیک جامه بعد ازان بازگشت پس گفتم یا رسول
الله گفت پسر مادر من که علی بن ابی طالب است که وے خواهد کشت مردیکه من امان دادم او را فلان پسر هبیره فرمود رسول الله
صلی الله علیه وسلم امان دادیم کسے را که تو امان دادی اے ام هانی این واقعه متحقق شد وقت ضحی مسئله اقل آن دو رکعت است
بحدیث کل سلامی الخ ودر احادیث صحیحه زیاده از هشت مذکور نیست وبیهقی باسناد ضعیف دوازده نیز نقل کرده ووقت
آن از ارتفاع وروشن شدن ضوء آفتاب است تا استواء وتاخیر آن تا گرم شدن آفتاب افضل است وتطبیق میان
حدیث عائشه واحادیث دیگر آنست که حضرت عائشه نفی روایت از خود کرده نه نفی صلوة بالکلیه پس شاید آنحضرت صلی
الله علیه وسلم میگذارده باشد ضحی را در بعضے اوقات در مسجد والله اعلم باب الافضل في نافلة الليل والنهار ان يكون
مثنى مثنى بهتر است نافله شب وروز آنکه باشد دو دو رکعت مالك انه بلغه ان عمر بن الخطاب كان يقول صلوة
الليل والنهار مثنى مثنى يسلم من كل ركعتين خبر رسیده است مالک را که حضرت عمر میفرمود نماز شب وروز یعنی نافله دو دو رکعت
است سلام دهد از هر دو رکعت قال يحيى قال مالك وهو الامر عندنا ١٥٤ گفت مالک وهمین است امر مقرر نزدیک ما
وهمین است مذهب شافعی ونزدیک ابوحنیفه چهار چهار افضل است در هر دو وصاحبین در روز مذهب ابوحنیفه
اختیار کرده اند ودر شب موافق شافعی رفته باب الافضل للنافلة ان تكون في البيوت بهتر برائے نماز نافله آنست
که گذارده شود در خانها مالك عن ابي النضر مولى عمر بن عبيد الله عن بسر بن سعيد ان زيد بن ثابت قال افضل
الصلوات صلوتكم في بيوتكم الا الصلوة المكتوبة ١٥٥ زید بن ثابت گفت که بهترین نماز ها شما نماز یست که در خانهاے
خود بگذارید مگر نماز فریضه مترجم گوید رضی الله عنه غیر ازین نیست که این حکم برائے خوف مداخلت ریاست وگرنه بگذارد

مسوی له قلت عند الشافعیة التطوع قسمان قسم یسن فیه الجماعة وقسم لا یسن فیه الجماعة قال المحلی فلو صلی جماعة لم یکره وفی العالمکیریة التطوع بالجماعة اذا کان علی سبیل التداعی یکره اما ان صلوا بجماعة بغیر اذان واقامة فی ناحیة المسجد لا یکره ۱۲ **له قلت** مذهب العلماء ان الوتر سنة الا ابا حنیفة خاصة فانه واجب علی الصحیح عنده ۱۲ ـ +

مصفی هر جا که خواهد زیرا که مقرر است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم میگذاردند نوافل را گاهی در مسجد و گاهی در خانه

باب جواز الجماعة فی النافلة جائز است گذاردن نماز نفل بجماعت **مالک** عن اسحاق بن عبد الله بن ابی طلحة عن انس بن مالک ان جدته ملیکة دعت رسول الله صلی الله علیه وسلم لطعام فاکل منه ثم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم قوموا فلاصلی لکم قال انس فقمت الی حصیر لنا قد اسود من طول ما لبس فنضحته بماء فقام علیه رسول الله صلی الله علیه وسلم وصففت انا والیتیم وراءه والعجوز من ورائنا فصلی لنا رکعتین ثم انصرف ملیکه جده انس بن مالک دعوت نمود آنحضرت را صلی الله علیه وسلم برائے طعامے پس تناول فرمود ازان طعام بعد ازان فرمود آنحضرت صلعم بایستید تا نماز گذارم برائے شما یعنی امامت کنم برائے شما انس گفت پس خاستم بسوئے بوریائے ازان ما که سیاه شده بود بسبب کثرت استعمال پس افشاندم بروے آب را پس استاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صف بستیم من و یتیم که نام طفلے بود پس پشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و آن پیرزن پس پشت ما پس بگذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم برائے او دو رکعت بعد ازان بازگشت **مسئله** ازین حدیث و احادیث دیگر معلوم شده است که نماز نفل بجماعت خواندن مکروه نیست آرے التزام مثل التزام آن در فرض و عیدین و کسوف بدعت است و نزدیک شافعی تطوع دو قسم است یک قسم آنست که جماعت دران مسنون باشد مثل عیدین و تراویح و استسقاء و کسوف دیگر آنکه جماعت دران مسنون نیست مثل رواتب و اگر این قسم اخیر را هم بجماعت بگذارند نزدیک ایشان مکروه نیست و در پیش حنفیه در اداء نوافل مکروه است چون بسبیل تداعی و اجتماع باشد و اگر جمعے قلیل بلا اذان و اقامت در ناحیه مسجد بگذارند لا باس **باب صلوة الوتر سنة ولیست بواجبة** نماز وتر سنت ست و واجب نیست **مالک** عن یحیی بن سعید عن محمد بن یحیی بن حبان عن ابن محیریز ان رجلا من بنی کنانة یدعی المخدجی سمع رجلا بالشام یکنی ابا محمد یقول ان الوتر واجب قال المخدجی فرحت الی عبادة بن الصامت فاعترضت له وهو رائح الی المسجد فاخبرته بالذی قال ابو محمد قال عبادة کذب ابو محمد سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول خمس صلوات کتبهن الله تعالی علی العباد فمن جاء بهن لم یضیع منهن شیئا استخفافا بحقهن کان له عند الله عهد ان یدخله الجنة ومن لم یات بهن فلیس له عند الله عهد ان شاء عذبه وان شاء ادخله الجنة شخصے از بنی کنانه که گفته میشد او را مخدجی شنید از مردے در شام که کنیت او ابو محمد بود میگفت هر آئینه وتر واجب است گفت مخدجی پس رفتم بسوئے عباده بن صامت پس پیش روئے آمدم او را و او میرفت بسوئے مسجد پس خبر دادم او را بآنچه گفت ابو محمد گفت عباده دروغ گفت ابو محمد شنیدم رسول الله صلی الله علیه وسلم که میفرمود پنج نماز ست که نوشته است

مُسوّی ۵۱ قلت به قال اکثرهم وقال ابو حنیفة وصاحباه لا یصلیها على الدابة مع انه سنة عند صاحبیه کذا وقع فی نسختنا عن ابی بکر بن عمر والصواب عن ابی بکر بن عمر و ۱۲ ۵۳ قلت فی قول اکثرهم اقل الوتر رکعة واکثره احدی عشرة او ثلث عشرة وادنى الکمال ثلثٌ

مصفّٰی | آنهارا خدا تعالی بر بندگان پس هر که بعمل آورد آنها را ضائع نکرد از آنها چیزے را از جهت سبک پنداشتن حق آن باشد او را نزدیک خدا تعالی عهدے که داخل کند او را در بهشت و هر که بعمل نیاورد آنرا پس نیست او را نزدیک خدا تعالی عهدے اگر خواهد عذاب کند او را واگر خواهد داخل کند او را در بهشت **مالک** انه بلغه ان رجلاً سال عبد الله ابن عمر عن الوتر اَواجبٌ هو فقال عبد الله بن عمر قد اَوتر رسول الله صلی الله علیه وسلم واَوتر المسلمون فجعل الرجل یُردِّدُ علیه وعبد الله بن عمر یقول قد اوتر رسول الله صلی الله علیه وسلم واَوتر المسلمون شخصے سوال کرد عبد الله بن عمر را از وتر آیا واجب ست پس گفت عبد الله بن عمر هر آئینه وتر گذارده است آنحضرت صلعم ووتر گذارده اند مسلمانان پس شروع کرد آن مرد که مکرر سوال مے نمود عبد الله بن عمر را وعبد الله بن عمر میگفت هر آئینه وتر گذارده است رسول الله صلی الله علیه وسلم ووتر گذارده اند مسلمانان مترجم گوید رضی الله عنه مذهب جمهور علما آنیست که وتر سنت ست مگر نزدیک ابو حنیفه واجب ست خاص نزدیک او ودلیل او درین باب حدیث صحیح است الا ان الله زادکم صلوٰة هی خیر لکم من حمر النعم ولابد است که زائد از جنس مزید علیه باشد تحقیقاً لمعنی الزیادة وچون خبر احاد ست از اثبات فرضیة قاصر آمد وجواب او از احادیث آنست که چون این نماز تابع عشا ست در صلوٰة خمس داخل شد والله اعلم **باب** جواز الوتر علی الدابة فی السفر باب در جائز بودن وتر بر جانور در حال سفر **مالک** عن ابی بکر بن عمر عن سعید بن یسار انه قال کنتُ اَسیرُ مَعَ عبد الله بن عمر بطریق مکة قال سعید فلما خَشیتُ الصبح نزلتُ فاوترت ثم اَدرکتُه فقال لی عبد الله بن عمر این کنتَ فقلتُ له خشیتُ الصبح فنزلت فاوترتُ فقال عبد الله الیس لک فی رسول الله اسوة حسنة فقلت بلی والله قال فان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یوتر علی البعیر ۵۱ سعید بن یسار گفت سیر میکردم همراه عبد الله بن عمر در راه مکه گفت سعید پس وقتیکه ترسیدم از طلوع صبح فرود آمدم از دابه پس وتر گذاردم بعد ازان دریافتم عبد الله بن عمر را پس گفت مرا عبد الله بن عمر کجا بودی گفتم ترسیدم از طلوع صبح پس فرود آمدم از دابه ووتر گذاردم پس گفت عبد الله آیا نیست ترا با آنحضرت صلی الله علیه وسلم اقتدا نیک پس گفتم آرے هست قسم بخدا گفت هر آئینه رسول الله صلی الله علیه وسلم وتر میگذارد بر شتر مترجم گوید اکثر علما بهمین حدیث وتر را بر دابه تجویز کرده اند وامام اعظم وصاحبین تجویز نمیکنند حالانکه نزدیک صاحبین وتر هم از جمله سنن است **باب** الوتر ان یصلی مثنی مثنی ثم یصلی واحدة توتر له ما قد صلّٰی ۵۳ صفت وتر این ست که بگذارد دو دو رکعت بعد ازان بگذارد یک رکعت تا وتر گرداند این یک رکعت نماز را که گذارده است **مالک** عن نافع وعبد الله بن دینار عن عبد الله بن عمر ان رجلاً سال رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صلوٰة اللیل فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم صلوٰة اللیل مثنی مثنی فاذا خشی احدکم الصبح صلّی رکعة واحدة توتر له ما قد صلّٰی

مسوّٰی (بقیہ ص۱۶۹) ومانا د فهو افضل و عند الحنفية الوتر ثلث لا يزيد و لا ينقص ۱۲ ۵۱ قلت عليه الشافعي خلافا للحنفية ۱۲-

۵۲ قلت ان افرد الركعة جاز عند الشافعي بلا كراهية وكره عند مالك ولم يجز عند ابي حنيفة ۱۲ ۵۳ قلت عليه الشافعي ولا يصح على قول ابي حنيفة (باقی ص ۱۷۱)

مصفّٰی | شخصے سوال کرد رسول الله صلی الله علیه وسلم را از نماز شب پس فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم نماز شب دو دو رکعت است پس وقتیکه بترسد یکے از شما از طلوع صبح بگذارد یک رکعت دیگر تا وتر گرداند برائے او نمازے راکہ گذاردہ است مترجم گوید رضی الله عنه نزدیک جمہور اہل حدیث وتر در اصل نام رکعت اخیرہ است و او ہمہ نماز را وتر میگردانند پس اگر یازدہ رکعت وتر گذارد میشاید و گر نہ رکعت گذارد میشاید و اگر ہفت رکعت یا پنج رکعت یا سہ رکعت گذارد میشاید و اکثر وتر را سیزدہ قرار دادہ اند و ادنیٰ کمال نزدیک ایشان سہ رکعت است و نزدیک حنفیہ وتر سہ رکعت ست لا یزید ولا ینقص **باب** یجوز الفصل بین الشفع والوتر والوصل بینهما جایز است جدا گذاردن دوگانہ از وتر و جمع کردن دران دوگانہ و وتر **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یسلم بین الرکعتین والرکعة فی الوتر حتی یامر ببعض حاجته عبد الله بن عمر سلام میداد درمیان دو رکعت و یک رکعت در نماز وتر تا آنکہ میفرمود بعض کارہا خود **مالک** عن عبد الله بن دینار ان عبد الله بن عمر کان یقول صلوٰة المغرب وتر صلوٰة النهار[۵۱] عبد الله بن عمر میگفت کہ نماز مغرب وتر نماز ہاء روز ست ازینجا فہمیدند کہ صورۂ وتر مانند صورت نماز مغرب میباشد و ہمین است مذہب شافعی و نزدیک حنفیہ فصل جائز نیست **باب** جواز الوتر برکعة واحدة من غیر شفع قبلها در بیان جواز گذاردن وتر بیک رکعت از غیر شفع پیش از آن **مالک** عن ابن شهاب ان سعد بن ابی وقاص کان یوتر بعد العتمة بواحدة سعد بن ابی وقاص وتر میگذارد بعد عشا بیک رکعت قال مالک ولیس علی هذا العمل عندنا ولکن ادنی الوتر ثلث[۵۲] گفت مالک نیست عمل برین حدیث نزدیک ما ولکن ادنی وتر سہ رکعت ست دو شفع و یک وتر مترجم گوید اگر یک رکعت گذارد نزدیک شافعی بلا کراہیت جائز است و نزدیک مالک مکروہ است و نزدیک ابو حنیفہ اصلا جائز نیست

باب جواز نقض الوتر بان یشفعها برکعة اخری در جواز نقض وتر بآنکہ شفع گرداند آنرا بضم رکعت دیگر **مالک** عن نافع انه قال کنت مع عبد الله بن عمر بطریق مکة والسماء مغیمة فخشی عبد الله الصبح فاوتر بواحدة ثم انکشف الغیم فرای ان علیه لیلا فشفع بواحدة ثم صلی بعد ذلک رکعتین رکعتین فلما خشی الصبح اوتر بواحدة[۵۳] گفت نافع کہ بودم ہمراہ عبد الله بن عمر در راہ مکہ و آسمان صاحب ابر بود پس ترسید عبد الله از طلوع صبح پس وتر گذارد بیک رکعت بعد از ان زایل شد ابر پس دانست عبد الله کہ باقی ماندہ است بروے شب پس آن یک رکعت را دوگانہ ساخت بضم رکعۃ دیگر بعد از آن گذارد دو دو رکعت پس وقتیکہ ترسید از صبح وتر گذارد بیک رکعت مترجم گوید رضی الله عنه ہمین ست مذہب شافعی و صحیح نیست بر قول ابی حنیفہ ففی العالمگیریۃ لا یجوز بدون نیت الوتر **باب** جواز الوتر اول اللیل واخره جایز است گذاردن وتر اول شب و آخر شب **مالک** عن یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب انه قال کان ابو بکر الصدیق

مسوّی (بقیہ صنا) ففی العالمکیریۃ لا یجوز بدون نیۃ الوتر ۱۲ ۵۱ قلت وعلی ھذا اہل العلم ۱۲ ۵۲ قلت فمن ھذہ الآثار عند الشافعی (باقی ص۱۶۲)

مصفّٰی | اذا اراد ان یاتی فراشہ اوتر وکان عمر بن الخطاب یوتر آخر اللیل قال سعید بن المسیب اما

انا فاذا جئت فراشی اوترت گفت سعید بن المسیب کہ حضرت ابوبکر وقتیکہ میخواست کہ بیاید بر بستر خود یعنی برائے

خواب وتر میگذارد و حضرت عمر وتر میگذارد در آخر شب گفت سعید بن المسیب اما من پس چون مے آیم بر فراش خود وتر

میگذارم مالک انہ بلغہ ان عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم کانت تقول من خشی ان ینام حتی یصبح فلیوتر قبل ان ینام

ومن رجی ان یستیقظ آخر اللیل فلیؤخر وترہ حضرت عائشہ میفرمود ہر کہ بترسد از آنکہ بخسپد تا آنکہ در صبح داخل شود باید کہ وتر

بگذارد پیش از خوابیدن و ہر کہ توقع دارد کہ بیدار خواہد شد آخر شب پس باید کہ تاخیر کند وتر را باب الوتر بعد طلوع الصبح

باب در جواز گذاردن وتر بعد طلوع صبح صادق مالک عن عبد الکریم بن ابی المخارق البصری عن سعید بن جبیر ان عبد اللہ

ابن عباس رقد ثم استیقظ فقال لخادمہ انظر ما صنع الناس وھو یومئذ قد ذھب بصرہ فذھب الخادم ثم رجع فقال

قد انصرف الناس من الصبح فقام عبد اللہ فاوتر ثم صلی الصبح سعید بن جبیر گفت ہر آئینہ عبد اللہ بن عباس بخواب رفت بعد از آن

بیدار شد پس گفت خادم خود را ببین کہ چہ کردند مردمان و ابن عباس در آن وقت رفتہ بود بینائی او پس رفت خادم بعد از آن

باز آمد پس گفت ہر آئینہ بازگشتند مردمان از نماز صبح پس ایستاد عبد اللہ ابن عباس پس وتر کرد بعد از آن گذارد نماز صبح را

مالک انہ بلغہ ان عبد اللہ بن عباس وعبادۃ بن الصامت والقاسم بن محمد وعبد اللہ بن عامر قد اوتروا بعد الفجر

خبر رسید امام مالک را کہ عبد اللہ بن عباس و عبادہ بن صامت و قاسم بن محمد و عبد اللہ بن عامر گذاردہ اند وتر را بعد طلوع فجر

مالک عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ ان عبد اللہ بن مسعود قال ما ابالی لو اقیمت صلوۃ الصبح وانا اوتر

عبد اللہ بن مسعود گفت پروا ندارم اگر گفتہ شود تکبیر نماز صبح و من وتر میگذارم مالک عن یحیی بن سعید انہ قال کان عبادۃ

بن الصامت یؤم قوما فخرج یوما الی الصبح فاقام المؤذن صلوۃ الصبح فاسکتہ عبادۃ حتی اوتر ثم صلی بہم الصبح عبادۃ

ابن صامت امامت میکرد گروہے را پس برآمد از خانہ خود روزے بسوئے نماز صبح پس اقامت گفت مؤذن برائے

نماز صبح پس خاموش کرد او را عبادہ تا آنکہ وتر گذارد بعد از آن گذارد با ایشان نماز صبح را مالک عن عبد الرحمن بن القاسم

انہ قال سمعت عبد اللہ بن عامر بن ربیعۃ یقول انی لاوتر وانا اسمع الاقامۃ او بعد الفجر یشک عبد الرحمن ای ذلک

قال عبد الرحمن بن قاسم گفت شنیدم عبد اللہ بن عامر را کہ میگفت ہر آئینہ وتر میگذارم و من میشنوم اقامت یا گفت ہر آئینہ

من وتر میگذارم بعد فجر شک کرد عبد الرحمن کہ کدام یک ازین دو لفظ گفت مالک عن عبد الرحمن بن القاسم انہ سمع اباہ

القاسم بن محمد یقول انی لاوتر بعد الفجر عبد الرحمن بن القاسم شنید از پدر خود قاسم بن محمد کہ میگفت ہر آئینہ وتر میگذارم بعد

فجر قال مالک وانما یوتر بعد الفجر من نام عن الوتر ولا ینبغی لاحد ان یتعمد ذلک حتی یضع وترہ بعد الفجر گفت مالک غیر ازین

نیست کہ بگذارد وتر را بعد فجر ہر کہ بخواب رفت از نماز وتر و نمے باید کسے را کہ بقصد تاخیر کند وتر را تا نہد وتر خود را بعد فجر

مسوّی (بقیہ صفحہ ١٧١) انه سنة موقتة يسن قضاءها اذا فاتت وعند ابي حنيفة انه واجب يجب القضاء بتركه ويجب رعاية الترتيب بينه وبين الوقتية وعند مالك انه وقت ضروري للوتر ليس بقضاء وفي مختصر ابن الحاجب وآخره يعني الوتر الى طلوع الفجر والضروري الى صلوة الفجر ١٢

مصفّٰی | مترجم گوید رضی اللہ عنہ کہ معنی این آثار نزدیک شافعی آنست کہ وتر سنت موقتہ ست و سنت است قضاء آن وقتیکہ فوت شود و نزد ابوحنیفہ آنکہ واجب ست و واجب بشود قضا بترک آن و لازم است رعایت ترتیب درمیان وتر و نماز وقتیہ و نزدیک مالک آنکہ این وقت یعنی طلوع فجر ضروریست برائے وتر و قضا نیست و فی مختصر ابن الحاجب وآخرہ یعنی الوتر الی طلوع الفجر والضروری الی صلوۃ الفجر یعنی آخر وقت وتر تا طلوع فجر است و وقت ضروری وتر تا نماز فجر واللہ اعلم

باب کیف کانت صلوۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم باللیل

بیان کیفیت نمازہائے آنحضرت صلعم کہ در شب بگذاردند

مالک عن ابن شہاب عن عروۃ بن الزبیر عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یصلی من اللیل احدی عشرۃ رکعۃ یوتر منہا بواحدۃ فاذا فرغ اضطجع علی شقہ الایمن حضرت عائشہ نقل کرد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میگذاردند در شب یازدہ رکعت و وتر میفرمودند ازان یازدہ بیک رکعت پس وقتے فارغ میشدند دراز میکشیدند بر پہلوئے راست خود

مالک عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ ام المؤمنین انہا قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصلی باللیل ثلث عشرۃ رکعۃ ثم یصلی اذا سمع النداء بالصبح رکعتین خفیفتین عروۃ بن الزبیر نقل کرد از حضرت عائشہ کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میگذارد در شب سیزدہ رکعت بعد ازآن میگذارد وقتیکہ می شنید اذان صبح را دو رکعت سبک

مالک عن مخرمۃ بن سلیمن عن کریب مولی ابن عباس ان عبد اللہ بن عباس اخبرہ انہ بات لیلۃ عند میمونۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم وہی خالتہ قال فاضطجعت فی عرض الوسادۃ واضطجع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واہلہ فی طولہا فنام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی اذا انتصف اللیل او قبلہ بقلیل او بعدہ بقلیل استیقظ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجلس یمسح النوم عن وجہہ بیدہ ثم قرأ العشر الایات الخواتم من سورۃ آل عمران ثم قام الی شن معلق فتوضأ منہا فاحسن وضوءہ ثم قام یصلی قال ابن عباس فقمت فصنعت مثل ما صنع ثم ذہبت فقمت الی جنبہ فوضع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یدہ الیمنی علی راسی واخذ باذنی الیمنی یفتلہا فصلی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رکعتین ثم رکعتین ثم رکعتین ثم رکعتین ثم رکعتین ثم رکعتین ثم اوتر ثم اضطجع حتی جاءہ المؤذن فصلی رکعتین خفیفتین ثم خرج فصلی الصبح عبد اللہ بن عباس شب گذرانید یک شب نزدیک میمونہ زوجہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و وی خالہ ابن عباس بود گفت پس دراز کشیدم در پہنائے بالین و دراز کشید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و اہل او در طول آن بالین پس بخواب رفت آنحضرت صلعم تا وقتیکہ نیم شب گذشت یا پیش ازان باندک زمانے یا بعد ازان باندک زمانے بیدار شد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس نشست پس بمالید خواب را از روئے خود بدست خود بعد ازآن تلاوت فرمود دہ آیت کہ آخر سورہ آل عمران ست بعد ازآن بایستاد بسوئے

مسوّی ۱ه قلت معنے الاحادیث عند الشافعی ان اکثر الوتر احدیٰ عشرة او ثلث عشرة وکل ذالک وتر وعند ابی حنیفة الوتر ثلاث والثمان رکعات نافلة التہجد فی العالمکیریة ومنتہی تہجدہ صلی اللہ علیہ وسلم ثمان رکعات ویُنبیء علی قولہ انہ انما سمیت الرکعة الاخرۃ وترا لو تعلمت الشفع بہا یصیر وترا ۱۲

مصفّیٰ مشکے او بیختہ شدہ پس وضو کرد از آن پس نیک کرد وضوء خود را بعد از آن بایستاد کہ نماز بگذارد و گفت ابن عباس پس استادم من پس کردم من مانند آنچہ کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعد از آن رفتم پس استادم نزدیک پہلوئے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس نہاد آنحضرت دست راست خود را بر سر من وبگرفت گوش راست مرا می مالید آنرا پس گذارد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دو رکعت باز دو رکعت باز دو رکعت باز دو رکعت باز دو رکعت باز دو رکعت یعنی شش دوگانہ بعد از آن دراز کشید بر پہلوے خود بعد از آن وتر گذارد تا آنکہ آمد نزدیک او مؤذن پس گذارد دو رکعت سبک بعد از آن برآمد پس گذارد نماز صبح مترجم گوید سر در تخصیص این آیات بقراءت آنست کہ این آیات جامع اند در وعد و وعید و مناجات پس اول بیداری بقراءت آن مشغول شد تا منشیط باشد برائے عبادت **مالک** عن عبد اللہ بن ابی بکر عن ابیہ ان عبد اللہ بن قیس بن مخرمة اخبرہ عن زید بن خالد الجہنی انہ قال لارمقن اللیلة صلوۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال فتوسدت عتبتہ او فسطاطہ فقام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فصلی رکعتین طویلتین طویلتین طویلتین ثم صلی رکعتین وہما دون اللتین قبلہما ثم صلی رکعتین وہما دون اللتین قبلہما ثم صلی رکعتین وہما دون اللتین قبلہما ثم صلی رکعتین وہما دون اللتین قبلہما ثم صلی رکعتین وہما دون اللتین قبلہما ثم اوتر فتلک ثلث عشرة رکعة زید بن خالد گفت بقصد کردم در دل خود کہ البتہ ببینم امشب نماز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را گفت پس تکیہ کردم آستان آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم یا چوب خیمہ آنحضرت را صلعم پس ایستاد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس گذارد دو رکعت دراز بغایت دراز بعد از آن گذارد دو رکعت و آن کوتاہ تر بودند از دوگانہ کہ پیش از وے بود بعد از آن گذارد دو رکعت و آن کوتاہ تر بود از دوگانہ کہ پیش از وے بود بعد از آن گذارد دو رکعت و آن کوتاہ تر بود از دوگانہ کہ پیش از آن بود بعد از آن گذارد دو رکعت و آن کوتاہ تر بود از دوگانہ کہ پیش از آن بود بعد از آن گذارد دو رکعت و آن کوتاہ تر بود از دوگانہ کہ پیش از آن بود بعد از آن وتر گذارد و این ہمہ سیزدہ رکعت بودند مترجم گوید رضی اللہ عنہ معنی احادیث نزدیک شافعی آنست کہ اکثر وتر یازدہ یا سیزدہ رکعت ست و ہمہ آن وتر ست و نزدیک ابو حنیفہ وتر سہ رکعت است و ہشت رکعت نافلہ تہجد و حضرت عائشہ گاہے یازدہ رکعت گفت و گاہے سیزدہ و حل اختلاف آنست کہ اول اخبار ست از صلوۃ معتاد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و سیزدہ رکعت زیادہ است کہ در بعض اوقات واقع شد بر خلاف معتاد و اختلاف صحابہ را در حکایت صلوۃ اللیل بر اختلاف احوال آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرود باید آورد واللہ اعلم

باب الدعاء الذی کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یدعو بہ اذا قام الی الصلوۃ من جوف اللیل در بیان دعائے کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دعا میکرد بآن وقتیکہ برمیخاست بسوئے نماز در وسط شب **مالک** عن ابی الزبیر المکی عن طاؤس الیمانی عن عبد اللہ بن عباس ان رسول اللہ

مسوّی ۵ قلت ہو قول العلماء ۱۲

مصفّٰی صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا قام الی الصلوٰۃ من جوف اللیل یقول اللہم لک الحمد انت نور السمٰوٰت والارض ولک الحمد انت قیّم السمٰوٰت والارض ولک الحمد انت رب السمٰوٰت والارض ومن فیہن انت الحق وقولک الحق ووعدک الحق ولقاؤک حق والجنۃ حق والنار حق والساعۃ حق اللہم لک اسلمت وبک اٰمنت وعلیک توکلت والیک انبت وبک خاصمت والیک حاکمت فاغفر لی ما قدمت وما اخرت واسررت واعلنت انت الٰہی لا الٰہ الا انت عبداللہ بن عباس روایت کرد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم چون برمیخواست بسوئے نماز درمیانہ شب میگفت اللہم الخ معنی این دعا این است اے بار خدایا تراست ستائش تو روشنی آسمانہا و زمینے و تراست ستائش تو خبرگیرندہ آسمانہا و زمینے و تراست ستائش تو پروردگار آسمانہا و زمینے و کسیکہ در آسمانہا ست تو ثابتے و سخن تو راست ست و وعدہ تو راست است و ملاقات تو راست است و بہشت واقعی ست و دوزخ واقعی است و قیامت واقعی است بار خدایا برائے تو منقاد شدم و بتو ایمان آوردم و بر تو توکل کردم و بسوئے تو رجوع کردم و بقوت تو با کفار خصومت کردم و بسوئے تو رفع قضیہ نمودم پس بیامرز مرا آنچہ پیش ازین کردم و آنچہ بعد ازین کردم آنچہ پنہان کردم و آنچہ آشکارا کردم تو معبود منی نیست ہیچ معبود بجز تو

باب القصد فی العمل در بیان فضیلت میانہ روی کردن در عمل

مالک عن اسمٰعیل بن ابی الحکیم انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سمع امرأۃ من اللیل تصلی فقال من ہذہ فقیل لہ ہذہ الحولاء بنت تویت لا تنام اللیل فکرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذلک حتی عرفت الکراہیۃ فی وجہہ ثم قال ان اللہ تبارک وتعالٰی لا یمل حتی تملوا اکلفوا من العمل ما لکم بہ طاقۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شنید و صفت زنے را کہ نماز میگذارد در شب پس فرمود کیست آن زن پس گفتہ شد بآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این زن حولاء دختر تویت است بخواب نمیرود در شب پس ناخوش نمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنرا تا آنکہ شناختہ شد ناخوشی در قیافہ آنحضرت صلعم بعد ازان فرمود ہر آئینہ خدا تعالٰی ملول نمیشود تا آنکہ شما ملول نمیشوید یعنی ترک نمیکند ثواب را مگر نزد یک ملال ایشان پس اطلاق ملال بر طریق مشاکلہ است اختیار کنید از اعمال آنقدر کہ شما را بآن طاقت باشد

مالک عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا نعس احدکم وہو فی الصلوٰۃ فلیرقد حتی یذہب عنہ النوم فان احدکم اذا صلی وہو ناعس لا یدری لعلہ یذہب یستغفر فیسب نفسہ ۵ حضرت عائشہ روایت کرد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود چون پینگی آید یکے را از شما حال آنکہ او در نماز است باید کہ بخسپد تا آنکہ برود ازوے خواب زیرا کہ ہر آئینہ یکے از شما وقتیکہ نماز گذارد و او در پینگی ست نمیداند شاید کہ قصد کند استغفار را پس دشنام دہد خود را یعنی بسبب غلبہ خواب تمیز نمیکند درمیان طاعت و غیر آن پس بحقیقت طاعت کجا رسد

باب احب العمل ما داوم علیہ صاحبہ دوست ترین عمل آنست کہ مداومت کند بران صاحب آن

مالک عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت کان احب العمل الی

مسوی له قلت فی المنهاج ولو فات النفل الموقت ندب قضاؤه ١٢

مصفی | رسول الله صلی الله علیه وسلم الذی یدوم علیه صاحبه حضرت عائشه فرمود که بود دوست‌ترین عمل نزدیک
آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنچه مداومت کند بروے صاحب وے **باب من غلب علیه النوم عن حزبه** حکم کسیکه غالب آمد
بروے خواب غافل شده از حزب خود **مالک** عن محمد بن المنکدر عن سعید بن جبیر عن رجل عنده رضیً انه
اخبره ان عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم اخبرته ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما من امرئ تکون له صلوة
بلیل یغلبه علیها النوم الا کتب الله له اجر صلوته وکان نومه علیه صدقة حضرت عائشه خبر داد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود نیست
هیچ شخصے که او را نمازے مقرر باشد در شب غالب آید بروے در آن نماز خواب مگر که می‌نویسد خدا تعالی برائے او ثواب
نماز او و باشد خواب او بروے صدقه **باب من فاته حزبه من اللیل فلیقرأه فی النهار** کسیکه فوت شد حزب او از شب
پس باید که بخواند آنرا در روز **مالک** عن داؤد بن الحصین عن الاعرج عن عبد الرحمن بن عبد القاری ان عمر بن الخطاب قال
من فاته حزبه من اللیل فقرأه حین تزول الشمس الی صلوة الظهر فانه لم یفته او کانه ادرکه حضرت عمر فرمود شخصے که فوت شد از وے
وظیفه او که مقرر کرده بود بر خود در شب پس بخواند آنرا وقتیکه زائل شود آفتاب تا نماز ظهر پس هر آئینه فوت نشد او را آن
حزب یا گویا که ادراک کرد آنرا مسئله در منهاج مذکور است ولو فات النفل الموقت ندب قضاؤه **باب ما جاء فی قیام لیالی
رمضان** و بیان قصه ابتداء شروع شدن شب خیزے در شبهائے رمضان **مالک** عن ابن شهاب عن ابی سلمة بن
عبد الرحمن بن عوف عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یرغب فی قیام رمضان من غیر ان یأمر بعزیمة فیقول
من قام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه قال ابن شهاب فتوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم والامر علی ذلک ثم کان الامر علی ذلک فی
خلافة ابی بکر وصدرا من خلافة عمر بن الخطاب ابو هریره روایت کرد که آنحضرت صلعم رغبت میداد مردمان را در شب خیزی رمضان
بغیر آنکه امر کند بتاکید پس میفرمود هر که شب خیزی کند در رمضان از جهت ایمان و طلب اجرت آمرزیده شود برائے او آنچه
پیش از آن گذشت از گناهان او گفت ابن شهاب پس وفات یافت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و حال برین منوال بود
بعد از آن حال بر آن منوال ماند در خلافت ابوبکر صدیق و اوائل از خلافت عمر بن الخطاب **مالک** عن ابن شهاب عن عروة
ابن الزبیر عن عبد الرحمن بن عبد القاری انه قال خرجت مع عمر بن الخطاب فی رمضان الی المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون یصلی
الرجل لنفسه ویصلی الرجل فیصلی بصلوته الرهط فقال عمر والله انی لارانی لو جمعت هؤلاء علی قارئ واحد لکان امثل فجمعهم
علی ابی بن کعب قال ثم خرجت معه لیلة اخری والناس یصلون بصلوة قارئهم فقال عمر نعمت البدعة هذه والتی ینامون
عنها افضل من التی یقومون یعنی آخر اللیل وکان الناس یقومون اوله عبد الرحمن بن عبد القاری گفت بر آمدم همراه

له یعنی ان آخر اللیل افضل لکن الصلوة فی اول جماعة افضل کما ان الصلوة العشاء فی اول جماعة افضل والوقت المفضول قد تحقق العمل
فیه بما یوجب ان یکون افضل عنه فی غیره کما ان الجمع بین الصلوتین بعرفة والمزدلفة افضل من التفریق بسبب اوجب ذلک (باقی بر صفحه آینده)

مسوّی له قلت هو سنة مؤكدة عند اهل العلم ويسن فيه الجماعة ١٢ -

مصفّی | عمر بن الخطاب در رمضان بسوئے مسجد پس ناگہان مردمان فرقہائے مختلفہ ومتفرق بودند نماز میگذارد یک
کس برائے خود یعنی منفرد بود ونماز میگذارد مردے ونماز میگذاردند بنماز او جمعے پس گفت عمر قسم بخدا که هر آئینه من منوده
میشود که من اگر جمع کنم ایشان را بر یک قاری بهتر باشد پس جمع کرد ایشان را بر ابی بن کعب گفت عبد الرحمن بعد از ان بر آمدم
همراه او شبے دیگر ومردمان نماز میگذاردند بنماز قاری خویش پس گفت عمر بن الخطاب نیک بدعتست این ونماز یکه
بخواب میروند تغافل کرده از وے بهترست از نماز یکه ایستند در وے یعنی نماز آخر شب بهترست ومردمان می ایستادند
اول شب مالك عن ابن شهاب عن عروة بن الزبير عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم ان رسول الله صلى الله
عليه وسلم صلى في المسجد ذات ليلة فصلى بصلوته ناس ثم صلى من القابلة فكثر الناس ثم اجتمعوا من الليلة الثالثة
او الرابعة فلم يخرج اليهم رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما اصبح قال قد رايت الذي صنعتم فلم يمنعني من الخروج اليكم
الا اني خشيت ان يفرض عليكم وذلك في رمضان مرویست از عائشه که آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز گذارد در مسجد یک شب پس نماز گذاردند
بنماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم جمعے بعد از آن نماز گذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم در شب آینده پس بسیار جمع شدند
مردمان بعد از آن جمع شدند در شب سیوم یا در شب چهارم پس بیرون نیامد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بسوے ایشان پس
وقتیکه صبح کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود هر آئینه دیدم آنچه کردید پس منع نکرد مرا از بر آمدن بسوے شما الا آنکه من ترسیدم
از آنکه فرض کرده شود بر شما واین قصه در رمضان بود مالك عن هشام بن عروة عن ابيه ان ذكوان ابا عمرو وكان
عبدا لعائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم فاعتقته عن دبر منها كان يقوم يقرأ لها في
رمضان ١ ذکوان که کنیت او ابو عمرو بود وبنده بود از آن حضرت عائشه پس مدبر ساخت او را حضرت عائشه وشب خیزی
میکرد ومیخواند برائے عائشه در رمضان یعنی امامت او میکرد مترجم گوید این نماز سنت مؤکده است نزدیک علما ومسنون
است در وے جماعت

باب القيام باحدى عشرة ركعة مع طول القراءة در بیان شب خیزی رمضان بیازده
رکعت با درازی قراءة

مالك عن سعيد بن ابي سعيد المقبري عن ابي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف انه سال عائشة
زوج النبي صلى الله عليه وسلم كيف كانت صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم في رمضان فقالت ما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يزيد
في رمضان ولا في غيره على احدى عشرة ركعة يصلي اربعا فلا تسال عن حسنهن وطولهن ثم يصلي اربعا
فلا تسال عن حسنهن وطولهن ثم يصلي ثلاثا قالت عائشة فقلت يا رسول الله اتنام قبل ان توتر فقال يا عائشة ان عيني
تنامان ولا ينام قلبي ابو سلمه بن عبد الرحمن سوال کرد حضرت عائشه را که چگونه بود نماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم

(عـه بقیه صفحه ۱۷۵) وان كان الاصل ان فعل الصلوة في وقتها افضل والابراد بالظهر لشدة الحر افضل واما يوم الجمعة فالصلوة عقيب الزوال
افضل انتهى ما قاله شيخ الاسلام ابن تيمية في كتابه منهاج السنة ١٢

مسوّی ۱؎ **قلت** حاصله الجمع بين احدى عشرة وثلث وعشرين ۱۲ ۲؎ **قلت** هو مذهب الشافعية والحنفية عشرون
ركعة تراويح وثلث وتر عند الفريقين هكذا قال المحلي عن البيهقي - ۱۲ - +

مصفّی در رمضان پس عائشہ گفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زیادہ نمیکرد در رمضان ونہ در غیر رمضان بر یازدہ
رکعت میگذارد چہار رکعت پس مپرس از حسن آن وطول آن بعد از آن میگذارد چہار رکعت پس مپرس از حسن آن وطول
آن بعد از ان میگذارد سہ رکعت گفت حضرت عائشہ پس گفتم یا رسول اللہ آیا بخواب میروی پیش از انکہ وتر بگذاری پس
فرمود اے عائشہ ہر آئینہ دو چشم من بخواب میرود ودل من بخواب نمیرود **مالک** عن محمد بن يوسف عن السائب بن يزيد
انه قال امر عمر بن الخطاب ابي بن كعب وتميم الداري ان يقوما للناس باحدى عشرة ركعة وكان القاري يقرء بالمئين حتى
كنا نعتمد على العصي من طول القيام وما كنا ننصرف الا في فروع الفجر ۱؎ سائب بن یزید گفت کہ امر فرمود عمر بن الخطاب
ابی بن کعب وتمیم داری را کہ قیام لیل کنند برائے مردمان بیازدہ رکعت ومیخواند قاری مئین را یعنی سورتہا کہ بقدر
صد آیت بودند ہر سورتے در رکعتے تا آنکہ تکیہ میکردیم بر عصا بسبب طول قیام وباز نمیگشتیم مگر در اوائل فجر **مالک** ۲؎ عن
عبد الله بن ابي بكر انه قال سمعت ابي يقول كنا ننصرف في رمضان فنستعجل الخدم بالطعام مخافة الفجر عبد اللہ
ابن ابی بکر گفت کہ شنیدم پدر خود را کہ میگفت باز میگشتیم در رمضان یعنی بعد فراغ از نماز پس شتاب میکردیم خادمان را در
آوردن طعام از بیم طلوع فجر **باب** القيام في رمضان بثلاث وعشرين ركعة مع طول القرأة باب در بیان شب خیزی
در رمضان بہ بیست وسہ رکعت با درازی قراءۃ **مالک** عن يزيد بن رومان انه قال كان الناس يقومون في زمان عمر بن
الخطاب في رمضان بثلاث وعشرين ركعة مردمان قیام لیل میکردند در زمان حضرت عمر در رمضان بہ بیست وسہ رکعت
مالک عن داود بن حصين انه سمع الاعرج يقول ما ادركت الناس الا وهم يلعنون الكفرة في رمضان قال وكان القاري
يقرأ بسورة البقرة في ثماني ركعات فاذا قام بها في اثني عشرة ركعة راى الناس انه قد خفف ۲؎ داود بن حصين
شنید اعرج را کہ میگفت ادراک نکردم مردمان را مگر درین حالت کہ ایشان لعن میکردند کافران را در رمضان یعنی قنوت میخواندند
در وتر رمضان بدعائے بد بر کافران گفت اعرج بود قاری کہ میخواند سورہ بقرہ را در ہشت رکعت پس اگر قیام لیل کردی بسورہ
بقرہ در دوازدہ رکعت میدیدند مردمان کہ وے سبک کرد نماز را **مترجم** گوید رضی اللہ عنہ کہ این ست مذہب شافعیہ وحنفیہ
بیست رکعت تراویح ست وسہ رکعت وتر نزدیک ہر دو فرقہ ہکذا قال المحلی عن البیہقی وسر در تعیین این عدد آنست کہ حضرت
عمر بفراست منورہ خود دریافت کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در قیام سائر ایام ترغیب فرمودہ واز فعل آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم یازدہ رکعت ثابت شدہ ودر قیام رمضان آن ترغیب را مؤکد بیان فرمودہ پس انسب دید کہ آن عدد را مضاعف فرماید
چون ملاحظہ عدد وتر ضرور بود یک رکعت دیگر افزود ولہذا امام احمد مخیر داشتہ است در ادائے یازدہ رکعت وبیست وسہ رکعت
واللہ اعلم **باب** استحباب الاكثار التكبير ليلة العيد ويومه باب در بیان مستحب بودن بسیار گفتن تکبیر در شب عید

مسوی ۱ قلت فی ذکر التکبیر عقیب صوم رمضان اشارة الی انه یستحب لیلة العید و یوماً اکثار التکبیر و عند الخروج
الی المصلی و روی ذلک عن جماعة من الصحابة و التابعین و هو قول العلماء و عند ابی حنیفة لا یجهر فی الفطر بل یسر فاذا وصل المصلی
امسک ۱۲ ۲ قلت هو قول العلماء انه یستحب بصلوٰة العید ما یستحب بصلوٰة الجمعة من الغسل و التطیب و لبس احسن الثیاب ۱۲

مصفی | و در روز عید قال الله تعالیٰ یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر و لتکملوا العدة و لتکبروا الله علیٰ ما هداکم و لعلکم تشکرون ۹۱
میخواهد خدا تعالیٰ یعنی مشروع میسازد برائے شما آسانی و مشروع نمیسازد برائے شما دشواری را و مشروع میسازد که تمام
کنید شمار روزه ها را و مشروع میسازد که بالله اکبر یاد کنید خدائے را بشکر بر آنکه راه نمود شما را و تا بود که شما شکر کنید حاصل آیت آنست
که بعد انقضائے رمضان تکبیر مشروع است در شب و در روز مترجم گوید رضی الله عنه ازین آیت دانسته شد که مامور بهم اکثار
تکبیر بعد انقضائے رمضان تا انقضائے نماز عید پس در منازل و طرق و مساجد و اسواق بعد صلوٰة بگویند و باید که رفع صوت
کنند و حنفیه گفته اند که رفع صوت در عید فطر نیست بجهت آنکه رفع صوت مخصوص است بجائیکه در حدیث آمده باشد بنده
ضعیف گوید که عید از شعائر اسلام است و اظهار و شعائر اسلام مطلوب است و لهذا اینجا جماعت مشروع شده حال آنکه
اصل نزدیک ایشان در غیر فرض ترک جماعت است پس رفع صوت در عید و در مقامات آن مشروع باشد بر اصل
ایشان نیز و از همین جا مسنون بودن زیادة تکبیرات در نماز عید ثابت شد و آن صادق ست بزیاده سه تکبیر در هر رکعتے
چنانچه اهل کوفه نقل کرده اند و بزیادهٔ هفت تکبیر در رکعت اولی و پنج تکبیر در رکعت ثانیه چنانچه اهل مدینه ذکر کرده اند و عمل
اهل حرمین احق است باتباع و از همین جا سلف صالح استنباط کرده اند زیادت تکبیرات در خطبهائے عید والله اعلم

باب یستحب الغسل لصلوٰة العید مستحب است غسل برائے نماز عید مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یغتسل یوم الفطر
قبل ان یغدو الی المصلی ۹۲ عبد الله بن عمر غسل میکرد در روز فطر پیش از آن که برود بسوئے عیدگاه مترجم گوید رضی الله عنه
ماخذ فعل ابن عمر قیاس عیدین را بر جمعه بجامع عید بودن و خوف ایذا برائحه کریهه پس طیب و لبس احسن ثیاب خود گرفتن
ناخن ازین قبیل باشد مقدمه نماز عید سنت مؤکد است نه فرض اما اول بسبب مواظبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم
و خلفاء مسلمین و لهم جرا اما ثانی پس بحدیث موطا و شیخین قیل هل علیٰ غیرهن قال لا الا ان تطوع و آیا ارکان و شروط جمعه
ارکان و شروط عید هستند یا نه اینجا دو راه است یکے آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم چیزهائے بسیار درین روز بعمل مے
آورد و هر یکے را فضائیست و هر یکے سنتے پس هر چیز یکه ترک کند آن سنت متروک شده و سنتهائے دیگر از وے صحیح
شدند و برآنها ماجور خواهد شد و راه دیگر آنکه مجموع این چیزها یک سنت ست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بران مواظبت
میفرمودند پس هر که چیزے از آن ترک کرد آن سنت فوت شد میل شافعی برائے اول در مسئله عید و کسوف و اعتکاف
و غیر آن و میل مالک و ابی حنیفه برائے ثانی است پس بر قول شافعی نماز گذاردن سنت جدا است که مشروع شده
برائے شکر ادائے رمضان و مقاصد دیگر مانند آن و جماعت در آن مشروع شد بجهت ظهور شعائر اسلام و والی

مسوی ۱ قلت هو قول العلماء انه يستحب في الفطر الاكل قبل الصلوة وفي الاضحى ان يمسك عن الاكل قبل الصلوة ۱۲ ۲ قلت وقت
العيد عندهم من حين تحل الصلوة الى الزوال ومذهب الشافعي يبكر الناس ليأخذوا مجالسهم ويحضر الامام وقت صلوة
ويعجل في الاضحى ويؤخر في الفطر قليلا وفي العالمكيرية يستحب الابتكار وهو المسارعة الى المصلى فيهما الافضل ان يعجل الاضحى ويؤخر الفطر ۱۲

مصفی متقدم شد بجهت مشروعیت تقدم او ومحل ولایت خود ودر مصر وقری جماعت عید بیا شد نه در بدو زیراکه
مقصد ازین ظهور شعائر اسلام است وآن بدون جماعت عظیمه میسر نمی آید وجماعت عظیمه در بدو ممکن نیست وتکبیرات
مشروع شدند بجهت شکر ادای رمضان کما قال عز من قائل ولتکبروا الله علی ما هداکم وخطبه مشروع شد بجهت پند دادن
مسلمانان وتعلیم سنن عید پس هر یکے سنتے دیگر است اگر یکے را کرد ودیگرے را ترک نمود بر آن معمول اجر خواهد یافت پس اگر
جماعت نیافت تنها نماز گذارد تا فضیلت نماز را دریابد واگر تکبیرات فوت شد اعاده لازم نیست ونه تلافی آن بسجده سهو
وقت عید از بلند شدن آفتاب است تا استوا وفي المنهاج ووقتها بين طلوع الشمس وزوالها وفيه نظر زیراکه ماخذ وقت عمل
مستمر آنحضرت صلعم وخلفا ومسلمین ست وآن بعد ارتفاع بوده است محلی درین باب گفته است وقيل لا يدخل وقتها الا بارتفاع
لينفصل عن وقت الكراهة ودفع بانها ذات سبب بنده ضعیف گوید این مصادره است زیراکه ذات سبب
بودن آن موقوف ست بموقت بودن آن بوقتیکه از طلوع آفتاب باشد وهنوز در تفتیش همانیم **باب** الاكل يوم الفطر
قبل ان يغدو الى المصلى بخورد چیزے روز فطر پیش از آنکه برود بعیدگاه **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه
انه كان يأكل يوم الفطر قبل ان يغدو عروه میخورد روز فطر پیش از آنکه برود بعیدگاه **مالك** عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب انه
اخبره ان الناس كانوا يؤمرون بالاكل يوم الفطر قبل الغدو ق ابن شهاب را خبر داد سعید بن المسیب که هر آئینه
مردمان را فرموده میشد که بخورند روز فطر پیش از بر آمدن قال مالك ولا ارى ذلك على الناس في الاضحى گفت مالک
که نمی بینم این امر را لازم بر مردمان در عید اضحی **باب** وقت الخروج الى المصلى يوم العيد بیان وقت بر آمدن بسوے
مصلی روز عید **مالك** انه بلغه ان سعيد بن المسيب كان يغدو الى المصلى بعد ان يصلي الصبح قبل طلوع الشمس سعید
ابن المسیب میرفت بسوے مصلی بعد از آنکه نماز صبح بگذارد پیش از طلوع آفتاب قال مالك مضت السنة التي لا
اختلاف فيها عندنا في وقت الفطر والاضحى ان الامام يخرج من منزله قدر ما يبلغ مصلاه وقد حلت الصلوة گفت
مالک که گذشته سنت اسلام که در وے اختلاف نیست نزدیک ما در وقت عید الفطر وعید الاضحی که امام بر آید
از خانه خود آن قدر بیگاه که برسد بعیدگاه خود حالانکه حلال شده نماز گذاردن یعنی آفتاب بلند شده بقدر یک نیزه مترجم گوید
رضی الله عنه وقت عید نزدیک جمهور علما از وقتیکه حلال شود نماز تا وقت زوال است ومذهب شافعی آنست
که بیگاه تر بر آیند مردمان تا بگیرند جایهاے خود وحاضر شود امام متصل وقت نماز خود وفتنا سب بگذارد در عید اضحی وتاخیر کنند
در فطر اندکے ونزدیک حنفی بهتر است تعجیل در اضحی وتاخیر در فطر **باب** لا اذان ولا اقامة في العيدين اذان

مسوّی ۱؎ قلت هو قول اهل العلم ۱۲ ۲؎ قلت هو قول العلماء ۱۲ +

مصفی | واقامت نیست در ہر دو عید مالک انه سمع غیر واحد من علمائهم یقول لم یکن فی الفطر والاضحی نداء ولا
اقامة منذ زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم الی الیوم قال مالک و تلک السنة التی لا اختلاف فیها عندنا ۱؎ امام مالک شنید
از جمعے کثیر از علماء اہل مدینه نه از یک کس که میگفتند نبود در نماز فطر و اضحی اذان و نه اقامت از ابتدائے زمان آنحضرت
صلی الله علیه وسلم تا امروز گفت مالک و ہمین است سنتے که خلاف نیست دران نزدیک ما باب الصلوة قبل الخطبة
فی العیدین نماز پیش از خطبه است در ہر دو عید مالک عن ابن شهاب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یصلی
یوم الفطر و یوم الاضحی قبل الخطبة آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز میگذارد در روز فطر و روز اضحی پیش از خطبه مالک انه بلغه
ان ابا بکر و عمر بن الخطاب کانا یفعلان ذلک خبر رسید بمالک که حضرت ابوبکر صدیق و عمر بن الخطاب میکردند ہمین کار
را یعنی نماز میگذاردند پیش از خطبه مالک عن ابن شهاب عن ابی عبید مولی ابن ازهر انه قال شهدت العید مع عمر بن الخطاب
فصلی ثم انصرف فخطب الناس فقال ان هذین یومان نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صیامهما یوم فطرکم من صیامکم والآخر
یوما تاکلون فیه من نسککم قال ابو عبید ثم شهدت العید مع عثمان بن عفان فجاء فصلی ثم انصرف فخطب فقال انه قد
اجتمع لکم فی یومکم هذا عیدان فمن احب من اهل العالیة ان ینتظر الجمعة فلینتظرها ومن احب ان یرجع فقد اذنت له قال ابو عبید ثم
شهدت العید مع علی بن ابی طالب و عثمان محصور فجاء فصلی ثم انصرف فخطب ۲؎ ابو عبید گفت حاضر شدم روز عید ہمراه عمر بن الخطاب
پس گذارد نماز بعد ازان بازگشت پس خطبه خواند مردمان را پس گفت ہر آئینه این دو روز نهی کرده است آنحضرت
صلی الله علیه وسلم از روزه گرفتن دران روز فطر شما از صیام شما و دیگر روزیکه میخورید گوشت ذبیحہائے خود را گفت ابو عبید
بعد ازان حاضر شدم بعید ہمراه عثمان بن عفان پس آمد پس نماز گذارد و بعد ازان بازگشت پس خطبه خواند و گفت ہر آئینه
حال اینست که جمع شده اند برائے شما درین روز دو عید یعنی جمعه و عید پس ہر که دوست دارد از اہل عوالی یعنی اہل دیہا
متصل مدینه که انتظار کند جمعه را گو انتظار کن آنرا و ہر که خواهد که رجوع بکند پس اذن دادم او را گفت ابو عبید بعد ازان
حاضر شدم بعید ہمراه علی ابن ابی طالب حضرت عثمان را محاصره کرده بودند پس آمد پس نماز گذارد بعد ازان
بازگشت پس خطبه خواند باب یکبر فی الاولی سبعا و فی الثانیة خمسا قبل القراءة الله اکبر گوید در رکعت اول از نماز
عید ہفت بار و در رکعت ثانیه پنج بار پیش از قراءة مالک عن نافع مولی عبد الله بن عمر قال شهدت الاضحی
والفطر مع ابی هریرة فکبر فی الرکعة الاولی سبع تکبیرات قبل القراءة و فی الآخرة خمس
تکبیرات قبل القراءة قال مالک وهو الامر عندنا نافع گفت حاضر شدم بعید اضحی و عید فطر ہمراه ابوہریره پس
تکبیر گفت در رکعت اول ہفت تکبیر پیش از قراءة و در رکعت دوم پنج تکبیر پیش از قراءة گفت مالک ہمین ست
امر مسلم و مفتی به نزدیک ما مسئله ظاہر ازین کلام آنست که این سبع و خمس در آن تکبیره احرام و تکبیره قیام بود و علیه
الشافعی و گفت ابو حنیفه تکبیر گوید در رکعت اول پیش از قراءة سه تکبیر سوائے تکبیر احرام و در رکعت دوم بعد قراءة

مسوی ۵۰ قلت وعليه الشافعي انه يكبر في الاولى قبل القراءة سبعا سوى تكبيرة الافتتاح وفي الثانية قبلها خمسا سوى تكبيرة القيام وقال ابو حنيفة يكبر في الاولى قبل القراءة ثلاثا سوى تكبيرة الاحرام وفي الثانية بعد القراءة ثلاثا قبل تكبيرة الركوع ۱۲

۵۱ قلت عند الشافعي تشرع صلوة العيد جماعة وللمنفرد والعبد والمرأة والمسافر ولا يخطب المنفرد ويخطب امام المسافرين وعند ابي حنيفة تجب صلوة العيد على كل من يجب عليه صلوة الجمعة ويشترط لصلوة العيد ما يشترط لصلوة الجمعة ۱۲

۵۲ قلت عليه الشافعي وقد ذكرنا قول ابي حنيفة وتفسير قوله من قبل ۱۲ ۵۳ قلت عند الشافعي لا يكره النفل قبلها لغير الامام وعند ابي حنيفة يكره للامام والماموم في المصلى ۱۲

مصفی | سنة تكبير پیش از تکبیر رکوع **باب من وصل الى المصلى وقد انصرف الناس من الصلوة** بیان حکم کسیکه رسید بمصلی حال آنکه بازگشتند مردمان فارغ شده از نماز قال مالك في رجل وجد الناس قد انصرفوا عن الصلوة يوم العيد انه لا يرى صلوة في المصلى ولا في بيته وانه ان يصلي في بيته او في المصلى لم ار بذلك باسا ويكبر سبعا في الاولى قبل القراءة وخمسا في الثانية قبل القراءة ۵۴ گفت مالك در حق شخصی که دریافت مردمان را حال آنکه بازگشتند فارغ شده از نماز روز عید هر آئینه او نمی بیند لازم نماز را در مصلی ونه در خانه خود وهر آئینه آن شخص اگر گذارد نماز را در خانه خود یا در مصلی نمی بینم هیچ باک وتکبیر گوید هفت بار در رکعت اول پیش از قراءة وپنج بار در رکعت ثانیه پیش از قراءة مترجم گوید مشروع است صلوة عید نزدیک شافعی جماعت را ومنفرد را وبنده را وزن ومسافر را وباید که خطبه نخواند منفرد وخطبه بخواند امام مسافران ونزد ابو حنیفه واجب است نماز عید بر هر کسیکه واجب ست بر وی نماز جمعه ومشروط است نزد ایشان برای نماز عید چیزیکه مشروط است برای نماز جمعه **باب ما قرأ النبي صلى الله عليه وسلم في العيدين** بیان چیزیکه خواند نبی صلی الله علیه وسلم در دو عید **مالك** عن ضمرة بن سعيد المازني عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود ان عمر بن الخطاب سأل ابا واقد الليثي ما كان يقرأ به رسول الله صلى الله عليه وسلم في الاضحى والفطر فقال كان يقرأ بقاف والقران المجيد واقتربت الساعة وانشق القمر ۵۵ عمر بن الخطاب پرسید ابا واقد لیثی را چه بود آنچه آنحضرت صلی الله علیه وسلم میخواندند آنرا در روز اضحی ودر عید فطر پس گفت میخواند سوره قاف واقتربت الساعة **باب حكم التطوع قبل صلوة العيد وبعدها** در بیان حکم نافله پیش از نماز عید وبعد از آن **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر لم يكن يصلي يوم الفطر قبل الصلوة ولا بعدها عبد الله بن عمر نمیگذارد نماز روز عید فطر پیش از نماز ونه بعد از نماز **مالك** عن عبد الرحمن بن القاسم ان اباه القاسم كان يصلي يوم الفطر قبل ان يغدو الى المصلى اربع ركعات قاسم بن محمد میگذارد روز فطر پیش از آنکه برود بمصلی چهار رکعت **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه انه كان يصلي يوم الفطر قبل الصلوة في المسجد ۵۶ عروه نماز میگذارد روز فطر پیش از نماز عید روز فطر در مسجد مترجم گوید رضی الله عنه ماخذ فعل حضرت ابن عمر اتباع عمل آنحضرت است صلی الله علیه وسلم وماخذ دیگران استصحاب مشروعیت اصل صلوة است ونیافتن دلیلے که دلالت کند بر منع زیراکه نکردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم در یحالات

مسوی قلت فی ذکر التکبیر عند بیان الهدی اشارة الی استحباب التکبیر فی هذه الایام ولا یقال المراد بها التکبیر عند الذبح لانه قل فی کرة قوله
تعالی فاذکروا اسم الله علیها والذی ذکره مالک هو اشهر اقوال الشافعی ویکبر عنده للنافلة والفائتة ویکبر المنفرد والمرأة وعند الحنفیة شروطه
اقامة ومصر ومکتوبة وجماعة مستحبة واوله عقیب صلوة الفجر من یوم عرفة واخره فی قول ابی حنیفة عقیب صلوة العصر یوم النحر وفی قول صاحبیه
عقیب صلوة العصر من اخر ایام التشریق فی العالمکیریة والفتوی والعمل فی عامة الامصار وکافة الاعصار علی قولهما وهو قول
الشافعی فی المنهاج والعمل علی هذا وصفته الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر ولله الحمد ۱۲ - +

مصفی دلالت بر کراهت نمی نماید ترک فعل خیر نزدیک حضور دواعی آن ودلیل کراهت نمیتواند شد پس از اختلاف ائمه و
دلیل ایشان ترک آنحضرت صلی الله علیه وسلم با عدم کراهت فعل معلوم شد ومذهب شافعی آنست که تطوع قبل از عید
بعد از آن غیر امام را مکروه نیست ودر پیش حنفیه امام ومأموم را در مصلی مکروه است **باب یستحب اکثار التکبیر لیلة عید الاضحی**
ویومها ویکبر یوم النحر وایام التشریق عقیب الصلوة مستحب است بسیار گفتن الله اکبر شب عید اضحی وروز آن واز تکبیر گوید
روز نحر وروزهای تشریق بعد از نمازها قال الله تعالی لن ینال الله لحومها ولا دماؤها ولکن یناله التقوی منکم کذلک سخرها لکم
لتکبروا الله علی ما هداکم وبشر المحسنین نمیرسد بخدا گوشت قربانیها ونه خون آنها بلکه میرسد بوی پرهیزگاری
از شما همچنین رام گردانید قربانیها را برای شما تا به بزرگی یاد کنید خدا را بشکر آنکه راه نمود شما را وبشارت ده نیکوکاران را
وقال الله تعالی واذکروا الله فی ایام معدودات ویاد کنید خدا را در چند روز شمرده شده قال مالک الامر عندنا ان التکبیر فی ایام التشریق دبر
الصلوات واول ذلک تکبیر الامام والناس معه دبر صلوة الظهر من یوم النحر واخر ذلک تکبیر الامام والناس معه دبر صلوة الصبح من
اخر ایام التشریق ثم یقطع التکبیر قال والتکبیر فی ایام التشریق علی الرجال والنساء من کان فی جماعة او وحده بمنی او
بالافاق کلها واجب وانما یأتم الناس فی ذلک بامام الحاج وبالناس بمنی لانهم اذا رجعوا وانقضی الاحرام ائتموا بهم حتی
یکونوا مثلهم فی الحل فاما من لم یکن حاجا فانه لا یأتم بهم الا فی التکبیر فی ایام التشریق قال مالک الایام
المعدودات ایام التشریق گفت مالک امر که مقرر ومسلم ست نزدیک ما انیست که تکبیر گفتن در روزهای تشریق
بعد نمازهاست واول وقت آن تکبیر گفتن امام ومردمان با او بعد نماز ظهر است از روز نحر وآخر آن تکبیر گفتن امام و
مردمان با او بعد نماز صبح است از آخر روزهای تشریق بعد از آن منقطع میشود گفتن تکبیر گفت مالک وتکبیر در روزهای تشریق
بر مردمان وزنان هر کسیکه باشد در جماعت یا تنها در منی باشد یا در آفاق همه آن واجب است وغیر ازین نیست که
اقتدا میکنند مردمان درین تکبیر گفتن بامام حاج وبمردمانیکه در منی باشند زیراکه ایشان وقتیکه رجوع کنند ومنقضی میشود
احرام اقتدا کنند بایشان تا باشند مانند ایشان در حل واما کسانیکه حاج نباشند پس اقتدا نمیکنند بایشان مگر در تکبیرات
ایام تشریق وگفت مالک مراد از ایام معدودات که در قرآن مذکور است ایام تشریق است مترجم گوید همین است
ظاهر مذهب شافعی وبرای نافله وفائته ونزد ش نیز تکبیر باید گفت وهمچنین مرد وزن همه تکبیر گویند ونزدیک حنفیه

مسوی ۵۱ قلت علیه الشافعی وقال ابو حنیفة واجبة ۱۲ ۵۲ قلت قال المحلی البعیر والبقرة تجزئ عن سبعة والشاة تجزئ
عن الواحد ان کان له اهل بیت حصلت السنة بجمیعهم وکذا یقال فی کل واحد من السبعة یعنی المشترکین فی البدنة
والبقرة فالتضحیة سنة کفایة لکل اهل بیت وسنة عین لمن لیس له بیت وعند الحنفیة الشاة لا تجزئ الا عن واحد والبقرة
والبدنة لا تجزئان الا عن سبعة سبعة ولم یفرقوا بین اهل البیت وغیرهم وتاویل الحدیث عندهم ان الاضحیة لا تجب الا علی غنی ولم یکن الغنی
فی ذلک الزمان غالبا الا صاحب البیت ونسبت الی اهل بیته علی معنی انهم یساعدونه فی التضحیة ویاکلون لحمها وینتفعون بها ۱۲
۵۳ قلت هو قول العلماء وقاسوا الاضحیة علی الهدی ۱۲ - +

مصفی شروط وجوب تکبیر اقامت ومصر وفرض بودن صلوة وجماعت مستحبه ست وابتدائے تکبیر بعد از صلوة فجر
است از روز عرفه وآخر تکبیرات تکبیر بعد از صلوة عصر ست از روز نحر نزدیک ابی حنیفه واز آخر ایام تشریق ست نزدیک
صاحبین ومعمول ومفتی به مذهب صاحبین ست وهمین ست قول غیر مشهور شافعی وعمل شافعیه همبرین ست وصفت
تکبیر آنست که بعد از نماز بلا فصل بآواز بلند یکبار رگوید الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر ولله الحمد باب
الاضحیة سنة قربانی سنت ست قال مالک الاضحیة سنة ولیست بواجبة لا احب لاحد ممن قوی علی ثمنها ان یترکها گفت
مالک قربانی سنت ست ونیست واجب ودوست نمیدارم برائے کسے از انجماعت که قدرت میدارد بر بهائے آن اینکه
ترک کند آنرا مترجم گوید رضی الله عنه همین ست مذهب شافعی ونزد ابو حنیفه واجب است باب التضحیة سنة کفایة
لکل اهل بیت قربانی سنت ست کفایت میکند برائے هر اهل بیت مالک عن عمارة بن صیاد ان عطاء بن یسار اخبره ان
ابا ایوب الانصاری اخبره قال کنا نضحی بالشاة الواحدة یذبحها الرجل عنه وعن اهل بیته ثم تباهی الناس بعد فصارت
مباهاة ابو ایوب انصاری گفت ما قربانی میکردیم بیک بز ذبح میکرد آنرا مرد از خود واز اهل بیت خود
بعد از آن تفاخر کردند مردمان بعد از آن زمان پس قربانی مفاخرت شد مالک عن ابن شهاب انه قال ما نحر
رسول الله صلی الله علیه وسلم عنه وعن اهل بیته الا بدنة واحدة او بقرة واحدة قال مالک لا ادری
ایتهما قال ابن شهاب گفت ابن شهاب میگفت نحر نکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم از خود واز اهل بیت خود مگر یک شتر یا یک گاو
گفت مالک نمیدانم کدام لفظ گفت ابن شهاب مترجم گوید مذهب شافعی آنست که شتر وگاو از هفت کس کفایت میکند
وبز وگوسفند از یک کس واگر مضحی را مردم خانه باشند همه را ثواب سنت ضحیه حاصل گشت وهمچنین هر که در بدنه شریک
گشت وسبع آنرا از خود کرد پس ضحیه سنت کفایت است بر هر اهل بیت وسنت عین است بر آن کسیکه بیت ندارد
وحنفیه در صاحب بیت وغیر آن تفصیل نکرده اند وتاویل حدیث نزد ایشان آنست که ضحیه واجب نیست مگر بر غنی ودر آن
زمانه غالبا اغنیا اهل بیوت بودند پس نسبت ضحیه بتمام اهل بیت مجاز ست بنا بر آنکه انتفاع با ضحیه ومساعدت بر آن
از ایشان است باب یجمع اشتراک سبعة فی بدنة او بقرة ان کانوا اهل بیوت شتی درست ست شریک شدن هفت
کس در شتر قربانی وگاو قربانی واگرچه اهل بیوت متفرق باشند مالک عن ابی الزبیر المکی عن جابر بن عبد الله انه قال

مسوى ١ قلت هو قول العلماء ١٢ ٥ قلت اتفقوا على ان هذه الاربع لا تجزئ وعلى انه لا يجوز من الابل و
البقر والمعز دون الثني والثني من الابل ما استكمل خمس سنين ومن البقر والمعز ما استكمل سنتين وطعن في الثالثة
والجذع من الضان تجزئ عنده وهو ولا تجزئ مقطوعة الاذن الا ان ابا حنيفة قال ان كان المقطوع اقل من النصف جاز
والثني عنده من الضان والمعز ما تمت له سنة انطلع العرج لا تنقى اى لا نقى لها والنقى الشحم ١٢ ٥ معناه عند الحنفية
انه لا تجوز التضحية حتى يصلي الامام وتاثيره هذا حكم اهل المصر واما اهل القرى فلهم ان يذبحوا بعد طلوع الفجر ٥ معناه عند الشافعية
انه لا تجوز التضحية قبل ان ترتفع الشمس قدر رمح ويمضي قدر ركعتين وخطبتين خفيفتين فان ذبح بعد ذلك جاز سواء صلى الامام او لم يصل ١٢

مصفى نحرنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم عام الحديبية البدنة عن سبعة والبقرة عن سبعة جابر بن عبد الله گفت نحر کردیم
همراه رسول الله صلعم سال غزوه حدیبیه شتر را از هفت کس وگاو را از هفت کس **باب الاضحية عن الجنين** لازم
نیست قربانی از جنین **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر لم یکن یضحی عما فی بطن المرأة عبد الله بن عمر قربانی نمی کرد از انچه در شکم
زن باشد **باب ما يتقى من الضحايا** در بیان چیزیکه احتراز کرده شود از وے از قربانیها یعنی قربانی آن نباید کرد
مالك عن عمرو بن الحارث عن عبيد بن فيروز عن البراء بن عازب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل ماذا يتقى من الضحايا فاشار
بيده فقال اربع وكان البراء بن عازب يشير بيده ويقول يدي اقصر من يد رسول الله صلى الله عليه وسلم العرجاء البين ظلعها والعوراء البين عورها
والمريضة البين مرضها والعجفاء التي لا تنقى. براء بن عازب نقل کرد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم سوال کرده شد از چه چیز احتراز
کرده شود از قربانیها پس اشاره کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بدست خود و فرمود احتراز نموده میشود از چهار چیز و براء بن
عازب اشاره کرد بدست خود ومیگفت دست من کوتاه است از دست آنحضرت صلی الله علیه وسلم بز لنگ که ظاهر باشد لنگی او
و بز یک چشم کور که ظاهر باشد کوری او و مریض که ظاهر باشد مرض او و بز لاغر که مغز استخوان ندارد **مالك** عن نافع ان عبد الله بن
عمر كان يتقي من الضحايا والبدن التي لم تسن والتي نقص من خلقها ٥ عبد الله بن عمر احتراز میکرد از قربانیها و شتران هدی
چیزیکه دندان نه برآورده و چیزیکه ناقص باشد خلقت او مترجم گوید رضی الله عنه اتفاق علماء بر آنست که این چهار چیز
جائز نیست و جائز نیست از شتران وگاوان و بز سوائے ثنی و ثنی از قسم شتر چیزیست که کامل نموده است پنج سال را و از
گاو آنچه تمام کرده دو سال و پا نهاده در سال سیوم و از بز و گوسپند آنچه تمام کرد یک سال را و پا نهاد در سال دوم و جذع از گوسفند
یعنی نوجوان که مشابه باشد کفایت میکند و کفایت نمیکند آنچه گوش بریده باشد مگر آنکه ابو حنیفه میگوید که اگر گوش بریده
کم از نصف باشد جائز است **باب لا يضحى قبل انصراف الامام** قربانی نکنند پیش از فارغ شدن امام از نماز عید
مالك عن يحيى بن سعيد عن بشير بن يسار ان ابا بردة بن نيار ذبح ضحيته قبل ان يذبح رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم الاضحى فزعم
ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امره ان يعود بضحية اخرى فقال ابو بردة لا اجد الا جذعا فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
وان لم تجد الا جذعا فاذبحه ابو برده بن نیار ذبح کرد قربانی خود را پیش از آنکه ذبح کند آنحضرت صلی الله علیه وسلم روز اضحی
قربانی خود را پس گفت که رسول الله صلی الله علیه وسلم امر فرمود او را که عود کند بقربانی دیگر پس گفت ابو برده نمی یابم
مگر بز نوجوان را پس فرمود آنحضرت صلعم اگر نیابی مگر بز نوجوان پس ذبح کن آنرا **مالك** عن يحيى بن سعيد عن عباد بن تميم

مسوی ٥١ قلت وعليه الحنفية ومذهب الشافعية انه يمتد وقت الاضحية الى غروب الشمس من آخر ايام التشريق لحديث الحاكم الدال على ذلك

مصفی | ان عويمر بن اشقر ذبح ضحيته قبل ان يغدو يوم الاضحى وانه ذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فامره ان يعود
بضحية اخرى عویمر بن اشقر ذبح کرد قربانی خود را پیش از آنکه برود بمصلی روز عید اضحی و وے ذکر کرد این ماجرا را بحضور آنحضرت
صلی الله علیه وسلم پس امر فرمود او را که عود کند بقربانی دیگر مترجم گوید رضی الله عنه معنی این حدیث نزد ابو حنیفه آنکه جائز نیست
قربانی کردن تا آنکه نماز گذارد امام یا نائب او و این حکم اهل مصر است واما اهل قری پس جائز است ایشان را که ذبح کنند
بعد طلوع فجر و نزد شافعیه آنکه جائز نیست قربانی کردن پیش از آنکه بلند شود آفتاب بقدر یک نیزه و بگذرد مدت ادائے
دو رکعت و دو خطبه خفیفه و اگر ذبح کرد بعد از آن جائز است خواه امام بگذارد نماز را یا نگذارد باب تصح التضحية يوم النحر ويومين
بعده جائز است قربانی کردن روز نحر و دو روز دیگر بعد از آن مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر قال الاضحى يومان بعد
يوم الاضحى عبد الله بن عمر گفت حکم اضحی دارد دو روز بعد روز اضحی مالك انه بلغه عن علي ابن ابي طالب مثل ذلك امام
مالک خبر رسید از حضرت علی بن ابی طالب مانند این مترجم گوید رضی الله عنه همین است مذهب حنفیه و مذهب شافعی آنست
که وقت اضحیه تا غروب آفتاب آخر ایام تشریق ممتد است بحدیث الحاکم الدال علی ذلك باب سنة التضحية در بیان
سنت قربانی کردن مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر ضحى مرة بالمدينة قال نافع فامرني ان اشتري له كبشا
فحيلا اقرن ثم اذبحه يوم الاضحى في مصلى الناس قال نافع ففعلت ثم حمل الى عبد الله بن عمر فحلق راسه حين
ذبح الكبش وكان مريضا لم يشهد العيد مع المسلمين قال نافع وكان عبد الله بن عمر يقول ليس حلاق الراس بواجب
على من ضحى وقد فعله عبد الله بن عمر عبد الله بن عمر قربانی کرد یک بار در مدینه گفت نافع پس امر کرد مرا که خرید کنم برائے او گوسفندے نر
شاخدار بعد از آن ذبح کنم او را روز اضحی در نمازگاه مسلمانان گفت نافع پس کردم همچنان بعد از آن برداشته شد بسوئے عبد الله بن عمر
پس تراشید سر خود را وقتیکه ذبح کرده شد گوسفند و بود عبد الله بن عمر مریض حاضر نشد در عید با مسلمانان گفت نافع که عبد الله
ابن عمر میگفت نیست حلق کردن موئے سر واجب بر هر که قربانی کند و هر آئینه کرد آنرا عبد الله بن عمر مترجم میگوید رضی الله عنه
گوسفند نر بهتر است نزدیک علماء اگرچه خصی هم مکروه نیست و ذبح در مصلی بهتر است برائے اظهار شعائر دین و مستحب است
نزد شافعی برائے کسیکه میخواهد قربانی کردن را که حلق نکند و ناخن نگیرد در عشره ذی الحجه پس وقتیکه ذبح قربانی شود حلق
بکند سر خود را و بگیرد ناخن ها را و بروت خود را خلافا لابی حنیفة باب انتساخ النهي عن اكل لحوم الضحايا بعد ثلثة
در بیان منسوخ شدن حکم نهی از خوردن گوشت قربانیها بعد سه روز مالك عن ابي الزبير المكي عن جابر بن عبد الله
السلمي ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن اكل لحوم الضحايا بعد ثلثة ايام ثم قال بعد ذلك كلوا وتزودوا وادخروا
جابر بن عبد الله روایت کرد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم منع فرمود از خوردن گوشت قربانی ها بعد سه روز پس از آن فرمود
بخورید و توشه گیرید و ذخیره نمائید مالك عن عبد الله بن ابي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن عبد الله بن واقد ان رسول الله

مسوی حاشیه صفحه ۱۸۵ قوله الکبش الفحل احسن عند العلماء وان کان الموجوء لا یکره والذبح فی المصلی احسن اظهارا للشعار
الدین یستحب عند الشافعی لمن اراد التضحیة ان لا یمس شعره و ظفره فی العشر فاذا ضحی حلق راسه واخذ
من اظفاره و شواربه خلافا لابی حنیفة ۱۲ ـ +

مصفی صلی الله علیه وسلم نهی عن اکل لحوم الضحایا بعد ثلثة ایام قال عبد الله بن ابی بکر فذکرت ذلک لعمرة بنت عبد الرحمن فقالت
صدق سمعت عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم تقول دف ناس من اهل البادیة حضرة الاضحی فی زمان النبی صلی الله علیه وسلم
فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ادخروا الثلاث وتصدقوا بما بقی قالت فلما کان بعد ذلک قیل لرسول الله صلی الله علیه وسلم
لقد کان الناس ینتفعون بضحایاهم ویجملون منها الودک ویتخذون منها الاسقیة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
وما ذاک او کما قال قالوا یا رسول الله نهیت عن لحوم الاضاحی بعد ثلاث فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انما نهیتکم من
اجل الدافة التی دفت علیکم حضرة الاضحی فکلوا وتصدقوا وادخروا یعنی بالدافة قوما مساکین قدموا المدینة

عبد الله بن ابی بکر از عبد الله بن واقد روایت کرد که رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی فرمود از خوردن گوشت قربانیها بعد
گذشتن سه روز گفت عبد الله بن ابی بکر پس ذکر کردم این را پیش عمره بنت عبد الرحمن پس گفت عمره راست گفت
یعنی عبد الله بن واقد گفت عمره شنیدم از حضرت عائشه رضی الله عنها که میگفت برائے سوال آمدند گروهے از اهل بادیه
نزدیک روز عید اضحی در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم ذخیره کنید برائے سه شب
و صدقه دهید آنچه باقی ماند پس چون رسید وقتے بعد از آن گفته شد یا رسول الله هر آئینه مردمان نفع مے یافتند
بقربانیهاے خود و میگداختند از وے پیه را و میساختند از وے مشکها را فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم چیست
این سوال گفتند یا رسول الله منع فرمودی از گوشت قربانیها بعد سه روز یعنی از ذخیره آن پس فرمود آنحضرت صلی الله
علیه وسلم غیر ازین نیست که نهی کردم شما را از جهت جماعتے که بسوال آمدند بر شما نزدیک عید اضحی پس بخورید و صدقه دهید
و ذخیره نهید مراد میداشت بدافه قوم مساکین را که آمدند بمدینه مالک عن ربیعة بن ابی عبد الرحمن عن ابی سعید الخدری انه
قدم من سفر فقدم الیه اهله لحما فقال انظروا ان یکون هذا من لحوم الاضاحی فقالوا هو منها فقال ابو سعید الم یکن رسول الله
صلی الله علیه وسلم نهی عنها فقالوا انه قد کان من رسول الله صلی الله علیه وسلم فیها بعدک امر فخرج ابو سعید فسال عن ذلک فاخبر ان
رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نهیتکم عن لحوم الاضاحی بعد ثلاث فکلوا وتصدقوا وادخروا ونهیتکم عن الانتباذ فانتبذوا وکل
مسکر حرام ونهیتکم عن زیارة القبور فزوروها ولا تقولوا هجرا یعنی لا تقولوا سوءا ربیعة بن ابی عبد الرحمن
روایت کرد که ابو سعید خدری آمد از سفرے پس پیش آوردند اهل خانه او گوشت را گفت احتیاط کنید در آن که
باشد این گوشت قربانیها پس گفتند آن از همان جنس است پس گفت ابو سعید آیا نهی نفرموده بود رسول الله صلعم از وے
گفتند هر آئینه بوده است از آنحضرت صلعم بعد غیبت تو امرے پس از خانه برآمد ابو سعید پس پرسید ازین ماجرا پس خبر

مسوّی ۱ه **قلت** والعمل علیه عند اهل العلم جوزوا للمضحی ان یاکل من اضحیته بعد ثلث الی فی السیر لیس بالشدید یجملون منها الودک بالجیم ای یذیبون الشحم ۱۲ ۲ه **قلت** اتفقوا علی ان صلوة الکسوف سنة ثم اختلفوا فی کیفیتها فقال الشافعی یصلی رکعتین فی کل رکعة قیامان و رکوعان وقال ابو حنیفة یصلی رکعتین کسائر الصلوات ۱۲ - +

مصفّی داده شد که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود نهی کرده بودم شما را از گوشت قربانیها بعد سه شب پس بخورید وصدقه دهید و ذخیره کنید و نهی کرده بودم از انداختن نبیذ پس بنیاد از بد نبیذ را و هر مستی آرنده حرام ست و نهی کرده بودم از زیارت قبور پس زیارت بکنید آنرا و نگوئید هجر یعنی کلام بد **باب** صفة صلوٰة النبی صلی الله علیه وسلم عند الکسوف در بیان کیفیت نماز آنحضرت صلی الله علیه وسلم نزدیک گرفته شدن آفتاب **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت خسفت الشمس فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فصلی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالناس فقام فاطال القیام ثم رکع فاطال الرکوع ثم قام فاطال القیام وهو دون القیام الاول ثم رکع فاطال الرکوع وهو دون الرکوع الاول ثم رفع فسجد ثم فعل فی الرکعة الاخرة مثل ذلک ثم انصرف وقد تجلت الشمس فخطب الناس فحمد الله واثنی علیه ثم قال ان الشمس والقمر ایتان من ایات الله لا یخسفان لموت احد ولا لحیوته فاذا رایتم ذلک فادعوا الله وکبروا وتصدقوا ثم قال یا امة محمد والله ما من احد اغیر من الله ان یزنی عبده او تزنی امته یا امة محمد والله لو تعلمون ما اعلم لضحکتم قلیلا ولبکیتم کثیرا حضرت عائشه گفت که گرفته شد آفتاب در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس نماز گذارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم با مردمان پس قیام کرد پس دراز کرد قیام را بعد ازان رکوع کرد پس دراز کرد رکوع را بعد ازان قیام کرد پس دراز کرد قیام را و او کم بود از قیام اول بعد ازان رکوع کرده پس دراز کرد رکوع را و او کم بود از رکوع اول بعد ازان سر برداشت از رکوع پس سجده کرد و بعد ازان کرد در رکعت دوم مانند این بعد ازان بازگشت حالانکه روشن شده بود آفتاب پس خطبه خواند برائے مردمان پس گفت خدا را و ثنا گفت بروے بعده فرمود هر آئینه آفتاب و ماه دو نشانه اند از نشانهائے خدا تعالی گرفته نمیشوند از جهت موت کسے و نه از جهت حیات کسے پس وقتیکه به بینید شما گرفته شدن را پس دعا کنید و بالله اکبر یاد کنید او را و صدقه بدهید بعد ازان فرمود اے امت محمد قسم بخدا که نیست هیچکس غیور تر از خدا برین گناه که زنا کند بندهٔ او یا زنا کند کنیزک او اے امت محمد قسم بخدا اگر بدانید آنچه میدانم من هر آئینه بخندید اندک و هر آئینه بگرید بسیار **مالک** ۳ه عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن عبد الله بن عباس انه قال خسفت الشمس فصلی رسول الله صلی الله علیه وسلم والناس معه فقام قیاما طویلا قال نحوا من سورة البقرة قال ثم رکع رکوعا طویلا ثم رفع فقام قیاما طویلا وهو دون القیام الاول ثم رکع رکوعا طویلا وهو دون الرکوع الاول ثم سجد ثم قام قیاما طویلا وهو دون القیام الاول ثم رکع رکوعا طویلا وهو دون الرکوع الاول ثم رفع فقام قیاما طویلا وهو دون القیام الاول ثم رکع رکوعا طویلا وهو دون الرکوع الاول ثم سجد ثم انصرف وقد تجلت الشمس فقال ان الشمس والقمر ایتان من ایت الله لا یخسفان لموت احد ولا لحیوته فاذا رایتم ذلک فاذکروا الله قالوا یا رسول الله رایناک تناولت شیئا فی

مصفّٰی مقامک هذا ثم رأیناک تکعکعت فقال انی رأیت الجنة فتناولت منها عنقودا ولو اخذته لاکلتم منه
ما بقیت الدنیا ورأیت النار فلم ار کالیوم منظرا قط افظع ورأیت اکثر اهلها النساء قالوا لم یا رسول الله قال
بکفرهن قیل ایکفرن بالله قال یکفرن العشیر ویکفرن الاحسان لو احسنت الی احداهن الدهر کله ثم رأت منک
شیئا قالت ما رأیت منک خیرا قط عبد الله بن عباس روایت کرد که گرفته شد آفتاب پس نماز گذارد آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و مردمان همراه او پس قیام کرد قیام دراز نزدیک بسورۂ بقره بعد ازان رکوع کرد رکوع دراز بعد ازان
قیام کرد قیام دراز و آن کم بود از قیام اول بعد ازان رکوع کرد رکوع دراز و آن کم بود از رکوع اول بعد ازان سجده کرد
پس قیام کرد قیام دراز و آن کم بود از قیام اول بعد ازان رکوع کرد رکوع دراز و آن کم بود از رکوع اول بعد ازان
قیام کرد قیام دراز و آن کم بود از قیام اول بعد ازان رکوع کرد رکوع دراز و او کم بود از رکوع اول بعد ازان سجده کرد
پس برگشت حال آنکه روشن شده بود آفتاب پس فرمود هر آئینه آفتاب و ماه دو نشانه اند از نشانهای خدا تعالے
گرفته نمیشوند از موت کسے و نه از زندگانی کسے پس وقتیکه به بینید این گرفته شدن را پس یاد کنید خدائے عز وجل را
گفتند صحابه یا رسول الله دیدیم ترا که دست انداختی بچیزے درین مقام خود باز دیدیم که عقب باز گشتی پس فرمود
هر آئینه دیدم من بهشت را پس دست بردم بطرف خوشه انگورے ازان و اگر میگرفتم آنرا هر آئینه میخوردید ازان تا آنکه
باقی می ماند دنیا و دیدم آتش را یعنی دوزخ پس ندیدم مانند امروز جائے سخت هولناک و دیدم اکثر اهل آن زنانرا
گفتند بچه جهت یا رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود بکفران شان گفتند آیا کافر میشوند بخدا فرمود کفران میکنند شوهران
را و کفر مے ورزند احسان را اگر نیکوکارے کنی بسوئے یکے ازینها تمام عمر بعد ازان مے بیند از تو چیزے یعنی ناپسند
طبیعت خود میگوید ندیدم از تو هیچ خیرے و نیکوئی اصلا مترجم گوید رضی الله عنه که سابق اشارتے گذشت که در مثل
این مقام و ورائے ظاهر میشود یکے آنکه هر فعلے و کیفیتے سنتے است پس اگر ترک سنتے کرد بر سنت دیگر یا جور خواهد شد
و دیگر رائے که همه خصوصیات جمع شده سنت است پس در ترک بعضے دون بعضے در ترک سنت نیست تا آنکه همه خصوصیات
بجا آرد مثل جمعه که یک فرض است و ارکان او خصوصیات چندانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم مواظبت فرموده اند
و خلفائے راشدین هم چنا امیل شافعی برائے اول است و فرق درمیان جمعه و عید و کسوف آنست که صلوٰة جمعه فرض
شد بصریح حدیث و آنرا در لغت موضوع له نبود پس باستعمالات اهل شرع رجوع کردیم و خصوصیات لازم آن رکن
او ساختیم بخلاف نماز عیدین و کسوف که استنان هر فعلے از خصوصیات بنص جدا یا بالفعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم
معلوم شد پس اقرب آنست که هر یکے سنتے جدا باشد پس کسیکه دو رکعت کسوف بشکل نماز صبح گذارد و خطبه خواند
اصل نماز ادا کرد و لکن فضل را کار بسته است و هر که دو رکوع و دو قیام در هر رکعتے گذارد و خطبه خواند کمال اتباعت
نمود و سهم اوفی حاصل کرد و همچنین است کلام در نماز استسقاء لهذا نمازهائے استسقاء مختلف وارد شده اند بالجمله

مسوی قلت علیه الشافعی وهی کصلوة العیدین یکبر فی الاولی سبعا سوی تکبیرة الافتتاح والثانیة خمسا سوی تکبیرة القیام ثم یخطب خطبتین ویحول الرداء وقال ابو حنیفة لا یصلی عند الاستسقاء بل یدعو ١٢ -+

مصفی اکمل در نماز کسوف که قیام اول را طویل کند مانند سورهٔ بقره وقیام ثانی اندکے کمتر از وے وقیام ثالث از
قیام ثانی کمتر ورابع از ثالث کمتر وهمچنین است حکم رکوعات پس در رکوع اول قدر صد آیت از سورهٔ بقره تسبیح گوید
وپایه پایه کم کند ودر بعض روایات تطویل سجدات نیز آمده بعد ازان خطبه خواند ودر حدیث خطبتان وارد نشده اند
واگر دو خطبه خواند مانند جمعه بهتر باشد ودرین خطبه بیان کند که آفتاب وماه دو آیت اند از آیات خدا تعالی وترغیب
بر افعال خیر از صلوة وذکر وصدقه واعتاق کند وظاهر آنست که جهر کند در خسوف وکسوف هر دو بحدیث شیخین عن
عائشة انه صلی الله علیه وسلم جهر فی صلوة الخسوف بقراءته وبجهر قیاس بر عیدین بجامع ادائے آن همه بجماعت عظیمه
مقارن خطبه اما حدیث ترمذی عن سمرة لا نسمع له صوتا من جهت کثرة الصفوف ولهذا لفظ اسر بالقراءة او لم یجهر
نگفت بلکه عدم سماع خود بیان کرد واما جمع شافعیه درمیان هر دو حدیث بآنکه اسرار در خسوف قمر است وجهر در کسوف
شمس پس مدخول است بآنکه ظاهر از حدیث حضرت عائشه آنست که حکایت همان قصه کسوف باشد که روایات
متعدده درآن باب از حضرت عائشه منقول است واستعمال خسوف بر شمس غیر قلیل است **باب فی صلوة النبی صلی الله
علیه وسلم عند الاستسقاء** بیان کیفیت نماز آنحضرت صلعم در استسقاء **مالك** عن عبد الله بن ابی بکر بن حزم
انه سمع عباد بن تمیم یقول سمعت عبد الله بن زید المازنی یقول خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم الی المصلی
فاستسقی وحول رداءه حین استقبل القبلة عبد الله بن زید مازنی گفت که برآمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بسوے مصلی پس استسقا کرد
وبرگردانید چادر خود را وقتیکه رو بقبله آورد وقال یحیی سئل مالك عن صلوة الاستسقاء کم هی فقال رکعتان ولکن یبدأ الامام
بالصلوة قبل الخطبة فیصلی رکعتین ثم یخطب قائما ویدعو ویستقبل القبلة ویحول رداءه حین یستقبل القبلة ویجهر فی
الرکعتین بالقراءة واذا حول الامام رداءه جعل الذی علی یمینه علی شماله والذی علی شماله علی یمینه ویحول الناس اردیتهم اذا
حول الامام رداءه ویستقبلون القبلة وهم قعود سوال کرده شد مالك را از نماز استسقاء که چند رکعت ست آن پس
گفت دو رکعت ست ولکن ابتدا کند امام بنماز پیش از خطبه پس بگذارد دو رکعت بعد ازان خطبه خواند ایستاده ودعا
کند وروے بقبله آرد وبلند بخواند در هر دو رکعت قراءة را ووقتیکه بگرداند امام چادر خود را بنهد چیزے را که بر دست راست
اوست بر دست چپ وچیزے را که بر دست چپ اوست بر دست راست یعنی اطراف ازار را بهیچ وجه بگرداند وبگردانند
مردمان چادرهاے خود را وقتیکه بگرداند امام چادر خود را وروبقبله آرند حالانکه ایشان نشسته باشند مترجم گوید رضی الله عنه
همین ست مذهب شافعی واین نماز مانند نماز عید ست نزد وے تکبیر گوید در اول رکعت هفت بار سواے تکبیر احرام
ودر رکعت دوم پنج بار سواے تکبیرهٔ قیام بعد ازان بخواند دو خطبه وبگرداند ردا را ونزد ابو حنیفه نماز گزارده نشود وقت

مسوّی له قلت الاظهار المراد بالاحرف صفة اداء الحروف كالادغام والاظهار والامالة او مثل قبل احدهم هلمّ و
تعال واقبل فانها بمعنى واحد ومثل قل يايها الكفرون وقل من كفر وقل للكفرين قال البغوي ليس لاحد بعد ما اتفقت
الصحابة على المصاحف العثمانية ان يعدل فى اللفظ الى ما هو خارج عن رسم الكتابة ولا ان يخترع شيئا بدون الاثر الصحيح وان كان سائغا فى اللغة واما
القراءة السبع الموافقة لخط المصاحف الثابتة بنقل العدول فالتوسعة فيها قائمة الى المكابرة حاصلة انه ان غلط فى القراءة بحيث لا يتغير المعنى لا تفسد صلوته ١٢

مصفّی استسقاء بلکه دعا باید کرد **مسئله** اکمل در استسقاء آنست که سه روز روزه گیرند و توبه کنند و جوه خیر از صدقه وصله بجا آرند بعد از آن روز چهارم بصحرا روند روزه گرفته و جامهاے خانگی پوشیده بحدیث ترمذی از ابن عباس آنگاه دو رکعت نماز گذارند مانند عید بعد ازان دو خطبه خوانند و استغفار بسیار گویند و تحویل ردا کنند امام و ماموم همه وصورت تحویل در سنن ابی داؤد وارد شده حول رداءه فجعل عطافه الايمن على عاتقه الايسر وجعل عطافه الايسر على عاتقه الايمن ودیگر روایت ابی داؤد آمده وعليه خميصة سوداء فاراد ان يأخذ باسفلها فيجعله اعلاها فلما ثقلت عليه ردها على عاتقه وازین روایت استحباب تنکیس نیز فهمیده اند والله اعلم **باب الدعاء عند الاستسقاء** دربیان دعا که وقت استسقاء مستحب است خواندن آن **مالك** عن يحيى بن سعيد عن عمرو بن شعيب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان اذا استسقى قال اللهم اسق عبادك وبهيمتك وانشر رحمتك واحى بلدك الميت رسول الله صلى الله عليه وسلم وقتیکه استسقاء میکرد این دعا میخواند اللهم اسق الخ یعنی اے بارخدایا آب بده بندگان خود را و جانوران خود را و پراگنده کن رحمت خود را و زنده ساز شهر مرده خود را **باب انزل القرآن على سبعة احرف** فرود آورده شد قرآن بر هفت عبارت **مالك** عن ابن شهاب عن عروة ابن الزبير عن عبد الرحمن بن عبد القاري انه قال سمعت عمر بن الخطاب يقول سمعت هشام بن حكيم بن حزام يقرأ سورة الفرقان على غير ما اقرؤها وكان رسول الله صلعم هو الذي اقرأنيها فكدت ان اعجل عليه ثم امهلته حتى انصرف ثم لببته بردائه فجئت به رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت يا رسول الله انى سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على غير ما اقرأتنيها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ارسله ثم قال اقرأ فقرأ القراءة التى سمعته يقرأ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هكذا انزلت ثم قال لى اقرأ فقرأت فقال هكذا انزلت ان هذا القرآن انزل على سبعة احرف فاقرؤا ما تيسر منه[۵] عمر بن الخطاب گفت شنیدم هشام بن حکیم بن حزام را که میخواند سوره فرقان بغیر قرائتیکه میخواندم من آنرا و رسول الله صلی الله علیه وسلم همون بود معلم من دران سوره پس نزدیک بودم که شتاب کنم بروے بعد ازان مهلت دادم او را تا آنکه بازگشت یعنی از قرائت پس ازان تهتم گردن او را بچادر او پس آوردم او را پیش آنحضرت صلعم پس گفتم یا رسول الله هر آئینه من شنیدم این شخص را که میخواند سوره فرقان را بر غیر وجهے که آموخته تو مرا آن سوره را بآن وجه پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بگذار او را بعد ازان فرمود هشام را که بخوان پس بخواند همان قرائت که شنیده بودم که وے میخواند پس فرمود اینچنین فرود آورده شد این سوره بعد ازان فرمود مرا که بخوان پس بخواندم آنرا پس فرمود اینچنین فرود آورده شد این سوره هر آئینه این

مصفّٰی | قرآن فرود آورده شد بر هفت عبارت پس بخوانید آنچه از وے آسان باشد مترجم گوید رضی الله عنه که علماء در تحقیق احرف سبعه اختلاف بسیار دارند وآنچه پیش این فقیر مقرر شده آنست که یک کلام را بارعایت ترتیب نظم عرب بچند وجه میتوان ادا کرد و هر یکے حرفیست و این تعدد گاہے بجہت اختلاف مخارج حروف تہجی باشد و گاہے بجہت مدہ و تفخیم و ترقیق و مانند آن و گاہے باستعمال الفاظ مترادفہ مانند فاجرہ و آثم یا مانند قل یا ایہا الکافرون قل للذین کفروا قل لمن کفروا ذکر سبع بجہت بیان کثرت ست نہ برائے تحدید پس اختلاف قراء سبعه در تلفظ بانچه مکتوب است در مصاحف عثمانیه نیز اختلاف احرف است و اختلاف صحابه و تابعین در اداء کلمه بوجہے که محتمل مصاحف عثمانیه نباشد نیز اختلاف احرف ست مانند فامضوا و فاسعوا و وصی ربک و قضی ربک او لم یتبین او لم یتبین و تانند و ما خلق الذکر والانثی والذکر والانثی و درین صورت ہمه اختلافات را وجہے پیدا شد بخلاف آنکه ترتیب نظم کلام تغیر فاحش یابد که او را قرآن نتوان گفت و کلامے باشد علیحده و دلیل برآنکه ذکر سبعه بجہت تکثیر ست نه برائے تحدید اتفاق ائمه ست بر قرارت عشره و هر قرارتے را ازین عشره دو راوی ست و هر یکے با دیگرے مختلف ست پس مرتقی شد عدد قراءة تا بیست والله اعلم

باب تعاهد القرآن در خبر گرفتن یعنی تکرار کردن آن تا فراموش نشود مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إنما مثل صاحب القرآن كمثل صاحب الإبل المعقلة إن عاهد عليها أمسكها وإن أطلقها ذهبت عبد الله بن عمر روایت کرد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود جز این نیست که صفت صاحب قرآن مانند صفت صاحب شتران بسته پا ست اگر خبر گیران باشد بر وے نگاه دارد آنرا و اگر بگذارد آنها را بگریزند

باب لا يجهر بعضكم على بعض بالقرآن بلند نکند آواز را بعض بر آواز بعض بخواند قرآن مالك عن يحيى بن سعيد عن محمد بن إبراهيم بن الحارث التيمي عن أبي حازم التمار عن البياضي أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج على الناس وهم يصلون وقد علت أصواتهم بالقراءة فقال إن المصلي يناجي ربه فلينظر بما يناجيه به ولا يجهر بعضكم على بعض بالقرآن آنحضرت صلی الله علیه وسلم برآمد از خانه حالانکه صحابه نماز میگذاردند و بلند شده بود آوازهائے ایشان بقرارت پس فرمود هر آئینه مصلی مناجات میکند با پروردگار خود پس باید که تأمل نماید که بچه چیز مناجات میکند با پروردگار خود و بلند نکند آواز بعض شما بر بعض بخواند قرآن

باب يقرأ القرآن على تؤدة وفقوا لا يعجل بخواند قرآن را باہستگی و فہمیدگی و شتابی نکند

مالك عن يحيى بن سعيد أنه قال كنت أنا ومحمد بن يحيى بن حبان جالسين فدعا محمد رجلا فقال أخبرني بالذي سمعت من أبيك فقال الرجل أخبرني أبي أنه أتى زيد بن ثابت فقال له كيف ترى في قراءة القرآن في سبع فقال زيد حسن ولأن أقرأه في نصف أو عشر أحب إلي وسلني لم ذاك قال فإني أسألك قال زيد لكي أتدبره وأقف عليه شخصے آمد پیش زید ابن ثابت پس گفت او را چگونه حکم مینمائی در قرارت قرآن در هفت شب پس گفت زید بن ثابت نیک ست و هر آئینه آنکه بخوانم آنرا در نیم ماه یا در بست شب دوست تر ست نزدیک من و سوال کن برائے من که چه سبب ست این گفت پس هر آئینه سوال میکنم ترا گفت زید برائے آنکه تدبر کنم او را و واقف شوم بر وے

باب ما جاء في سجود القرآن سنة وليس بواجب

مسوّیٰ ۱ **قلت** مذهب الشافعی ان سجود القرآن سنة وقال ابو حنیفة واجب ۱۲ ۵۲ **قلت** مذهب الشافعی وابی حنیفة انه یشترط لسجود التلاوة الاستقبال والطهارة والستر کالصلوٰة ۱۲ ۵۳ **قلت** سجود القرآن اربعة عشر عند اکثر العلماء احدها سجدة صاد عند الحنفیة والسجدة الثانیة من الحج عند الشافعیة قال الشافعی (باقی ص۱۹۳)

مصفّیٰ سجده قرآن سنت است وواجب نیست **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه ان عمر بن الخطاب قرأ سجدة وهو علی المنبر یوم الجمعة فنزل فسجد وسجد الناس معه ثم قرأها یوم الجمعة الاخریٰ فتهیّأ الناس للسجود فقال عمر علیٰ رسلکم ان الله لم یکتبها علینا الا ان نشاء فلم یسجد ومنعهم ان یسجدوا عمر بن الخطاب خواند آیت سجده واو بر منبر بود روز جمعه پس فرود آمد پس سجده کرد وسجده کردند مردمان باو بعد ازآن خواند آن آیت را روز جمعه دیگر پس آماده شدند مردمان برائے سجده پس گفت عمر سجده مکنیم بر آہستگی خود باشید ہر آئینه خدا تعالیٰ فرض نکرده است سجده تلاوت بر ما مگر آنکه ما خواہیم پس سجده نکرد ومنع کرد ایشانرا ازآنکه سجده کنند مترجم گوید رضی الله عنه که شروط صلوٰة شروط سجده تلاوت وسجده شکر اند زیرا که سجده مناسبت تمام دارد بنماز بعض علماء تشبیه داده اند آنرا بنماز در طریق ادا نیز پس تکبیره احرام وتکبیره انتقال از قیام به سجود وتکبیره رفع راس وسلام امر کرده اند وبعض آخر تشبیه داده اند اورا بسجده نماز پس تکبیره احرام وسلام نفرموده اند مسئله سجده تلاوت مسنون است قاری ومستمع را ومتاکد میشود سجود قاری **باب لا یسجد الا طاهر** سجده نکند مگر با وضوء وسئل مالک عمن قرأ سجدة وامرأة حائض تسمع هل لها ان تسجد قال مالک لا یسجد الرجل ولا المرأة الا وهما طاهران[۵۴] سوال کرده شد امام مالک از شخصے که خواند آیت سجده را وزنے حائض مے شنود آیا لازم ہست بر آن زن که سجده کند گفت مالک سجده نکند مرد ونه زن مگر آنکه ہر دو طاہر باشند **باب الآیات التی یوتر السجود فیها فاذا قرأها فی الصلوٰة سجد فیها** باب در بیان آیاتے که نقل کرده میشود سجود دران ووقتیکه بخواند آیت سجده را در نماز سجده کند دران نماز **مالک** عن عبد الله بن یزید مولی الاسود بن سفیان عن ابی سلمة بن عبد الرحمن ان ابا هریرة قرأ لهم اذا السماء انشقت فسجد فیها فلما انصرف اخبرهم ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سجد فیها ابو ہریره خواند برائے مردمان یعنی در نماز سوره اذا السماء انشقت پس سجده کرد درآن پس وقتیکه بازگشت از نماز خبر داد ایشانرا که ہر آئینه آنحضرت صلی الله علیه وسلم سجده کرده بود درآن **مالک** عن نافع مولی عبد الله بن عمر ان رجلا من اهل مصر اخبره ان عمر بن الخطاب قرأ سورة الحج فسجد فیها سجدتین ثم قال ان هذه السورة فضلت بسجدتین مردے از اہل مصر خبر داد نافع راکه عمر بن الخطاب خواند سوره حج پس سجده کرد درآن دو سجده بعد ازآن فرمود ہر آئینه این سوره را فضل داده شده است بدو سجده **مالک** عن عبد الله بن دینار انه قال رأیت عبد الله بن عمر یسجد فی سورة الحج سجدتین عبد الله بن دینار گفت دیدم عبد الله بن عمر راکه سجده کرد در سوره حج دو سجده **مالک** عن ابن شهاب عن الاعرج ان عمر بن الخطاب قرأ والنجم اذا هوی فسجد فیها ثم قام فقرأ بسورة اخریٰ[۵۳] عمر بن الخطاب خواند سوره والنجم اذا ہویٰ پس سجده کرد درآن بعد ازآن

مسوّی (بقیہ صفحہ ۱۹۲) سجدۃ ص سجود شکر لیس من عزائم السجود ولا یسجد لها فی الصلوۃ وقال احمد هی خمسۃ عشر ۱۲

مصفّٰی | برخاست پس بخواند سورہ دیگر مترجم گوید رضی اللہ عنہ ہمگی آیات سجود پانزدہ اند بحدیث ابی داؤد عن عمرو
ابن العاص دو در سورہ حج ویک در اعراف ویک در رعد ویک در نحل ویک در بنی اسرائیل ویک در مریم ویک در فرقان
ویک در نمل ویک در الم تنزیل السجدہ ویک در صاد ویک در حم سجدہ ویک در نجم ویک در انشقت ویک در اقرا پس مالکیہ
سجدات مفصل را نشمردہ اند وگویا مراد مالک آنست کہ استحباب سجدات مفصل مؤکد نیست ولہذا گفتہ عزائم السجود احدی عشرۃ
ورنہ تواند بود کہ خود حدیث انشقت نقل کند ومطلق استحباب قایل نباشد وشافعیہ سجدہ صاد را سجدۂ شکر قرار دادہ اند
پس در غیر صلوۃ مستحب است ودر صلوۃ حرام بحدیث نسائی سجدہا توبۃ ونسجدہا شکراً وفیہ نظر زیرا کہ ظاہر آنست کہ مقصود
ازین سجدہ اقتدا بحضرت داؤد وشکر بر قبول توبہ ایشان ہر دو باشد وحنفیہ سجدہ دوم حج را اسقاط کردہ اند وحدیث ابی داؤد
عن عمرو بن العاص وفی الحج سجدتان حجت ست بر ایشان **باب خمس ساعات یکرہ الصلوۃ فیہا** پنج ساعت ست
کہ مکروہ ست گذاردن نماز دران **مالک** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن عبد اللہ الصنابحی ان رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم قال ان الشمس تطلع ومعہا قرن الشیطان فاذا ارتفعت فارقہا ثم اذا استوت قارنہا فاذا زالت فارقہا
فاذا دنت للغروب قارنہا فاذا غربت فارقہا ونہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن الصلوۃ فی تلک الساعات
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر آئینہ آفتاب طلوع میکند درین حال کہ با او بلندی سر شیطان است پس وقتیکہ بلند شد
جدا میشود شیطان از وے بعد ازان چون درمیان آسمان میرسد آفتاب بوے نزدیک میشود شیطان پس چون فرود آمد
آفتاب جدا میشود از وے پس وقتیکہ آفتاب نزدیک میشود بغروب نزدیک میشود بوے شیطان پس وقتیکہ فرو رفت
جدا میشود از وے ونہی کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از نماز درین ساعتہائے سہ گانہ **مالک** عن ہشام بن عروۃ
عن ابیہ انہ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول اذا بدا حاجب الشمس فاخروا الصلوۃ حتی تبرز
اذا غاب حاجب الشمس فاخروا الصلوۃ حتی تغیب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میفرمود چون پیدا شود یک گوشہ آفتاب پس
موقوف کنید نماز را تا آنکہ نیک بر آید وچون غائب شود یک گوشہ آفتاب پس موقوف کنید نماز را تا آن کہ غائب شود
مالک عن نافع عن عبد اللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یتحری احدکم فیصلی عند
طلوع الشمس ولا عند غروبہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود قصد نکند یکے
از شما کہ نماز گذارد نزدیک طلوع آفتاب ونہ نزدیک غروب آن **مالک** عن عبد اللہ بن دینار عن عبد اللہ
ابن عمر ان عمر بن الخطاب کان یقول لا تحروا بصلوتکم طلوع الشمس ولا غروبہا فان الشیطان یطلع قرناہ مع طلوع الشمس
ویغربان مع غروبہا وکان یضرب الناس علی تلک الصلوۃ عمر بن الخطاب میگفت قصد مکنید بنماز خود طلوع آفتاب وغروب آفتاب را پس ہر آئینہ شیطان
بر مے آید دو جانب سر او ہمراہ بر آمدن آفتاب وفرو میرود دو جانب سر او با فرو رفتن آفتاب وعمر بن الخطاب میزد مردمان را

مسوّی ۱؎ **قلت** استثنیٰ الشافعی الصلوٰۃ التی لها سبب والصلوٰۃ فی حرم مکۃ والصلوٰۃ عند الاستواء یوم الجمعۃ وفی العالمکیریۃ فاذا
وجبت صلوٰۃ الجنازۃ وسجدۃ التلاوۃ فی وقت مباح واخرتا الی هذا الوقت فانه لا یجوز اما لو وجبتا فی هذا الوقت وادیتا
فیه جاز ۲؎ **قلت** الحقوۃ معقد الازار سمی الازار حقوا لانه یشد علی الحقو وقوله اشعرنها ایاه یرید اجعلنه شعارا لها الشعار
الثوب الذی یلی الجسد غسل المیت وتکفینه والصلوٰۃ علیه ودفنه فروض بالکفایۃ عند الشافعی واجبا عند ابی حنیفۃ والابتداء بمواضع
الوضوء وتثلیث الغسل فان لم یحصل النقاء یزاد علی الثلث مع الایتار واستعمال السدر ونحوه فی راسه ولحیته وسائر جسده واستعمال الکافور فی الغسلۃ

مصفّی | برایں نماز **مالک** عن محمد بن یحیی بن حبان عن الاعرج عن ابی هریرۃ ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
نهی عن الصلوٰۃ بعد العصر حتی تغرب الشمس وعن الصلوٰۃ بعد الصبح حتی تطلع الشمس ۱؎ ابوهریره روایت کرد که آنحضرت صلی الله
علیه وسلم منع فرمود از نماز بعد عصر تا آنکه فرو میرود آفتاب ومنع فرمود از نماز بعد صبح تا آنکه برآید آفتاب واین ساعت چهارم
وپنجم ست از ساعات پنجگانه که ممنوع است نماز گزاردن درآنها **مالک** عن ابن شهاب عن السائب بن یزید انه رای عمر بن
الخطاب یضرب المنکدر فی الصلوٰۃ بعد العصر سائب بن یزید دید عمر بن الخطاب را که میزد منکدر را از جهت گزاردن نماز
بعد عصر مترجم گوید رضی الله عنه درین مسئله دو قول از صحابه مشهور است حضرت عمر رضی الله عنه مطلقا منع میفرمود از گزاردن
نفل درین ساعات وحضرت عائشه ذات سبب را جایز میدانستند وقول اول در صحابه اشهر بود ومستثنی گردانید
امام شافعی نمازی را که برائے وے سببے قائم شده ونماز در حرم مکه ونماز بوقت استوا در روز جمعه ونزدیک حنفیه سجده
تلاوت ونماز جنازه اگر درین اوقات واجب شود ادا باید کرد واگر در وقت مباح واجب شود وبلا عذر تاخیر کرده
باشند جایز نیست والله اعلم **باب صفۃ غسل المیت** در بیان کیفیت غسل میت **مالک** عن ایوب بن ابی تمیمۃ السختیانی
عن محمد بن سیرین عن ام عطیۃ الانصاریۃ انها قالت دخل علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم حین توفیت ابنته فقال اغسلنها ثلثا
او خمسا او اکثر من ذلک بماء وسدر واجعلن فی الآخرۃ کافورا او شیئا من کافور فاذا فرغتن فآذننی قالت فلما فرغنا آذناه
فاعطانا حقوه فقال اشعرنها ایاه یعنی بحقوه ازاره ۲؎ ام عطیه انصاریه گفت داخل شد بر ما رسول الله
صلی الله علیه وسلم وقتیکه وفات یافت دختر او پس فرمود بشوئید او را سه بار یا پنج بار یا زیاده ترازین باب وبرگ درخت
کنار وداخل کنید در غسله آخر کافور را یا گفت چیزے از کافور پس وقتیکه فارغ شوید خبردار کنید مرا گفت ام عطیه وقتیکه
فارغ شدیم خبردار کردیم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم پس داد ما را حقو خود پس فرمود جامه متصل بدن وے سازید این حقو
را مراد داشت از حقو ازار را مترجم گوید رضی الله عنه غسل دادن میت وهمچنین تکفین ونماز جنازه ودفن فرض بالکفایه
است زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه وغیرهم جرا بر آن مواظبت نمودند وغیر نماز عادت عرب بوده ست ومشبه
بختیان است واقل غسل تعمیم بدن اوست بآب بعد ازاله نجاستے که با او باشد واین مفهوم از لفظ غسل است واکمل
غسل او ست بآب خواه سرد باشد خواه گرم بجهت عموم عامه احادیث سه بار واگر زیاده از سه بار احتیاج باشد

مسوی ۱ قلت اتفقت الحنفية والشافعية على ان الغسل لا يجب على غاسل الميت وقال الشافعي هو سنة والبيهقي يشير بتصوير المسئلة بانها
صائمة وان هذا يوم شديد البرد ولم يذكره الحنفية ثم اتفقوا على جواز غسل المرأة زوجها واختلفوا في غسل الزوج امرأته قالت الحنفية لا يجوز
فان لم يكن الا الزوج تيممها وقال الشافعي يجوز لما روي من غسل علي فاطمة رض وقوله صلى الله عليه وسلم لعائشة لو مت قبلي لغسلتك
وكفنتك رواه ابن ماجة ۱۲ ۲ قلت اتفقت الحنفية والشافعية على ان المرأة ان ماتت ولم يحضر الا اجنبي يممت
وان مات الرجل ولم يحضر الا اجنبية يممته واختلفوا في الزوج وقد ذكرنا ذلك وفي العالمگيرية تيممها باليد غير المحرم بالثوب ۱۲

مصفی رعایت وتر نگذارد بحدیث باب وابتدا کند بمواضع وضو ومیامن او بحدیث صحیح عن ام عطیه واستعمال سدر
کند در سر وریش وسایر بدن وصفت استعمال سدر آنست که ورق سدر در ظرف صغیر بآب مخلوط کنند واو را بمالند و
بعد از آن بشویند ودر غسله آخره قلیل کافور مخلوط سازند بحدیث باب مسئله قطعیه مستمره در میان مسلمین آنست که مردان
را مردان غسل دهند وزنان را زنان وهر که اقدر باشد بر غسل احق است هیچ دلیلے از سنت بر تعیین احق بالغسل
ثابت نشد ودرین قصه آنحضرت صلی الله علیه وسلم انصاریات را بغسل فرمود حالانکه زنان قریش احق بودند واقرب
وآنحضرت را اہل بیت غسل دادند وآنکه زن مرد مرده را نبیند وغسل ندہد اگرچه خوف فتنه نباشد مستندے ندارد
بلکه وجوب ستر بنسبت احیاست نه بنسبت اموات ودلیلے میطلبد ولیس فلیس واگر قیاس کنند بر احیا قیاس مع الفارق
است وآل طلحه بنت آنحضرت صلی الله علیه وسلم را در قبر فرود آورده وفرود آوردن ناچار مس میکنند واسماء بنت عمیس
غسل داد ابوبکر صدیق را وآنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود حضرت عائشه را لو مت قبلی لغسلتک وکفنتک رواه ابن ماجه

باب لا یجب الغسل علی من غسل المیت ویجوز ان تغسل المرأة زوجها واجب نیست غسل بر کسیکه غسل داده باشد
میت را وجائز است که غسل دہد زن زوج خود را مالک عن عبد الله بن ابی بکر ان اسماء بنت عمیس امرأة ابی بکر
الصدیق غسلت ابا بکر الصدیق حین توفی ثم خرجت فسألت من حضرها من المهاجرین فقالت انی صائمة وان هذا
یوم شدید البرد فهل علیّ من غسل فقالوا لا ۱ اسماء بنت عمیس زوجه ابوبکر صدیق رض غسل داد حضرت ابوبکر صدیق را وقتیکه
وفات یافت بعد از آن برآمد از خانه پس سوال کرد جماعه را که حاضر او بودند از مهاجرین پس گفت هر آئینه من روزه دارم
وهر آئینه امروز روزے بنهایت سرد است پس آیا بر من واجب است غسل گفتند نیست مترجم گوید رضی الله عنه که اتفاق
دارند حنفیه وشافعیه بر آنکه واجب نیست بر کسیکه غسل دہد میت را ونزد شافعی غسل سنت است وبیهقی جانب اشاره
مینماید بتصویر مسئله بانها صائمة الخ واتفاق کرده اند بر آن که جائز است غسل دادن زن شوہر خود را ومختلف اند در آنکه شوہر غسل
دہد زن خود را حنفیه آنرا جائز ندارند مگر آنکه کسے نباشد بغیر زوج پس باید که تیمم کناند او را ونزدیک شافعی جائز است
لما روی من غسل علی فاطمة رضی الله عنها وقوله صلی الله علیه وسلم لعائشة ان مت قبلی لغسلتک وکفنتک باب اذا ماتت
المرأة ولیس معها نساء ولا ذو محرم یممت وقتیکه بمیرد زنے ونباشند با وے زنان ونه صاحب محرم تیمم
کنانیده شود مالک ۲ انه سمع اهل العلم یقولون اذا ماتت المرأة ولیس معها نساء یغسلنها ولا من ذوی المحارم

مسوی ۱ه قلت یسن عند الشافعی ان یغسل فی قمیص خلافا للحنفیة اقول و یتجه علی مذهبهم ان یقال هذا مخصوص بالنبی صلی الله علیه وسلم

۲ه قلت ذهب الشافعی الی ان السنة فی الرجل ان یلف فی ثلث لفائف و یجوز زیادة قمیص و عمامة و ذهبت الحنفیة الی ان السنة ازار من القرن الی القدم و قمیص بلا جیب و دخریص و کمین و لفافة و استحسن المتأخرون زیادة عمامة لعالم و قال سفیان الثوری یکفن فی ثلثة اثواب لفافتان و ان شئت فی قمیص و لفافتین اقول یتجه علی قول الحنفیة ان یجمع بین حدیث عائشة و عبد الله بن عمرو بان یکون قوله یقمص و یؤزر و یلف تفسیرا هکذا قال یحیی بن یحیی عن عبد الرحمن بن عمرو و هو وهم والصواب عن عبد الله بن عمرو قیل سحول جمع سحل و هو ثوب ابیض و قیل سحول قریة من الیمن ینسب الیها الثیاب بیض نقیة من القطن ثلثة اثواب و معنی قوله لیس فیها قمیص حینئذ لیس فیها القمیص المعتاد مما یکون بجیب و دخریص و کمین و اتفقوا علی ان کفن السنة للمرأة خمسة اثواب

مصفی احد یلی ذلک منها و لا زوج یلی ذلک یممت فمسح بوجهها و کفیها من الصعید قال مالک و اذا هلک الرجل فلیس معه احد الا نساء یممنه ایضا امام مالک شنید اهل علم را که میگفتند و قتیکه بمیرد زنے و نباشد باوے زنانیکه غسل دهند او را و نه از محرمان یکے که متعهد شود غسل او را و نه شوهرے که متولی غسل او شود تیمم کنانیده خواهد شد مسح کرده شود روے او را و دو کف او را از خاک گفت مالک و قتیکه هلاک شود مردے و نباشد با او کسے مگر زنان تیمم کنانند او را نیز

باب غسل المیت فی القمیص بیان غسل دادن میت در پیراهن مالک عن جعفر بن محمد عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم غسل فی قمیص[۱] امام جعفر از والد خود امام محمد باقر روایت کرد هر آئینه آنحضرت صلی الله علیه وسلم غسل داده شد در پیراهن مترجم گوید مسنون ست نزد شافعی غسل میت در پیراهن بر خلاف حنفیه که نزد ایشان جایز نیست و تاویل عدم جواز بر قول ایشان تواند بود که گفته شود که این از خصائص آنحضرت ست صلی الله علیه وسلم والله اعلم

باب کفن السنة ان یلف فی ثلثة و یقمص و یؤزر و یلف و کفن الضرورة ما تیسر و ان کان ثوبا واحدا کفن مسنون در حق مردان آن است که پیچیده شود در سه لفافه یا قمیص پوشانیده شود و ازار پوشانیده شود و پیچیده شود در جامه سیوم و کفن ضرورت همان است که میسر آید اگرچه یک جامه باشد مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کفن فی ثلثة اثواب بیض سحولیة لیس فیها قمیص و لا عمامة حضرت عائشه روایت کرد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم کفن پوشانیده شد در سه جامه سفید منسوب بسحول که دیهی است بیمن و آن جامه از قطن خالص پیدا شده نبود در آن سه جامه قمیص و نه عمامه مالک عن ابن

شهاب عن حمید بن عبد الرحمن بن عوف عن عبد الرحمن بن عمرو بن العاص انه قال المیت یقمص و یؤزر و یلف بالثوب الثالث و ان لم یکن الا ثوب واحد کفن فیه[۱] گفت عبد الرحمن بن عمرو بن العاص که میت را قمیص پوشانیده شود و ازار پوشانیده شود و پیچیده شود بجامه سیوم و اگر نباشد مگر یک جامه کفن کرده شود در همان یک جامه مترجم گوید یحیی رضی الله عنه همین طور روایت کرد یحیی ابن یحیی عن عبد الرحمن بن عمرو و آن وهم است و صواب عن عبد الله بن عمرو است مسئله اقل کفن ستر عورت است یا ستر جمیع بدن ظاهر ثانی است بجهت آنکه در حدیث بخاری آمده که چون مصعب

مسوّی ۱ه قلت عليه الشافعي و ذهبت الحنفية الى ان المشي خلفها افضل اما الراكب فكلهم قالوا يمشي خلفها ۱۲

مصفّی .... بن عمیر شهید شد نیافتند مگر نمره کوتاه که اگر روئے او را میپوشانیدند پاہا او برہنه میشد و اگر دو پائے
او میپوشانیدند روئے او برہنه میشد پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود روئے او را بپوشید و بر دو پائے او اذخر اندازید
پس بدل کفن اذخر را ساختن نزدیک قصر کفن دلالت میکند که از ستر تمام بدن چاره نیست و اکمل در حق رجال یکے از
دو صفت ست یا آنست که سه لفافه باشند پس اوسع و احسن آنہا را نخست بگسترند و بعد ازان دوم و سیوم را بعد ازان به
پیچند یکے را بعد دیگرے وابتدا بیمین کنند پس از جانب یسار بجانب یمین آرند و بعد ازان از جانب یمین به یسار
برند و ہمین است رسم پوشیدن قبا در میان عرب بخلاف اہل ہند که جانب یمین بالائے یسار میکنند و یا این ست
که ازار و قمیص پوشانند دوخته باشد یا نا دوخته با دخریص باشد یا بغیر آن زیرا که اکثر استعمال لفظ قمیص بر مخیط مدخرص
ست بعد ازان در لفافه بپیچند باب تجمیر الکفن و تحنیط المیت خوشبو کرده میشود کفن بتجور و خوشبو مالیده میشود میت
را مالك عن هشام بن عروة عن اسماء بنت ابي بكر انها قالت لاهلها اجمروا ثيابي اذا مت ثم حنطوني ولا تذروا على كفني حناطا ولا تتبعوني بنار
اسماء بنت ابی بکر وصیت کرد اہل خود را که بتجور خوشبو کنید جامہائے مرا یعنی کفن مرا وقتیکه بمیرم بعد ازان حنوط مالید در بدن
من و مپاشید بر کفن من حنوط را و از پی من ہمبرید آتش را مترجم گوید رضی الله عنه مستحب است بتجور کردن کفن بعد و پیش از گستردن
و مستحب ست تحنیط و تحنیط آنست که بر قطن حنوط باشد و منافذ میت را از منخرین و اذنین و عینین و الیتین بآن بسد و کنند
و مکروه ست ہمراه جنازه بردن آتش را باب الافضل ان یمشی الناس امام الجنازة بہتر آنست که بروند مردمان پیش
پیش جنازه مالك عن ابن شهاب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم وابا بكر الصديق وعمر كانوا يمشون امام الجنازة والخلفاء هلم جرا
و عبد الله بن عمر رسول الله صلی الله علیه وسلم و ابو بکر الصدیق و عمر بن الخطاب میرفتند پیش پیش جنازه و خلیفہائے
دیگر ہمچنین و عبد الله بن عمر نیز مالك عن محمد بن المنكدر عن ربيعة بن عبد الله بن الهدير انه اخبره انه راى عمر بن الخطاب
يقدم الناس امام الجنازة في جنازة زينب بنت جحش ربیعه دید عمر بن الخطاب را که پیش پیش مردمان میرفت پیش جنازه در جنازه
زینب بنت جحش مالك عن هشام بن عروة انه قال ما رايت ابي قط يمشي في جنازة الا امامها قال ثم ياتي البقيع فيجلس
حتى يمروا عليه ہشام گفت ندیدم پدر خود که رفته باشد در جنازه مگر پیش پیش او گفت بعد ازان مے آمد به بقیع پس مے نشست
تا آنکه مردمان میگذشتند بروے مالك عن ابن شهاب انه قال المشي خلف الجنازة من خطأ السنة ابن شہاب گفت رفتن
پس جنازه از غلط کردن راه سنت است مترجم گوید برین ست شافعی و حنفیه مشی در عقب جنازه افضل گفته اند
اما سوار پس اتفاق کرده جمهور و گفتند برود عقب جنازه باب حمل الجنائز الى المدينة در بیان برداشتن جنازہا
بسوئے مدینه طیبه مالك عن غير واحد ممن يثق به ان سعد بن ابي وقاص وسعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل توفيا بالعقيق
وحملا الى المدينة ودفنا بها امام مالك روایت کرد از غیر واحد یعنی از جماعه از انہا که اعتماد دارد بر صحت روایت آنها

مسوّی ١ه قلت وعليه اكثر اهل العلم قال الشافعي هذا الحديث ناسخ للاول اذا رايتم الجنازة فقوموا لها ١٢

٢ه قلت وعليه اهل العلم ١٢ ٣ه قلت في العالمگيرية واذا وضعت الجنازة على الارض عند القبر فلا باس بالجلوس وانما يكره قبل ان يوضع عن مناكب الرجال والافضل ان لا يجلس ما لم يسوّ عليه التراب ١٢ ٤ه قلت وعليه اهل العلم وكان في ذلك نزع على الجاهلية ١٢

٥ه قلت قاس اكثر اهل العلم على الطهارة سائر الشروط فقالوا يشترط لصلوة الجنازة الطهارة الحكمية والحقيقية واستقبال الكعبة وستر العورة كسائر الصلوة الا ان اباحنيفة قال غير الولي لو كان بحيث لو طلب الماء فاتته الصلوة جاز تيممه ١٢

مصفّٰی که سعد بن ابی وقاص وسعید بن زید بن عمرو بن نفیل وفات یافتند در وادی عقیق وبرداشته شدند بسوی مدینه ودفن کرده شدند آنجا مسئله حرام ست نقل میت بسوی شهر دیگر وقیل یکره الا ان یکون لقرب مکة او المدينة او بيت المقدس شافعی علة این حمل شرف مکان داشته وحکم را مطرد ساخته در مکه وبیت المقدس بجهت احادیثی که در فضل آنها وارد شده

باب نسخ القيام للجنائز در بیان منسوخ شدن قیام برای جنازه‌ها

مالك عن يحيى بن سعيد عن واقد بن سعد بن معاذ عن نافع بن جبير بن مطعم عن مسعود بن الحكم عن علي بن ابي طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقوم في الجنائز ثم جلس بعد[٥] از حضرت علی بن ابی طالب مرویست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم می استادند برای جنازه‌ها باز نشست بعد از آن

باب يسرع بالجنازة من غير خبب ولا ازعاج شتاب برد جنازه را بغیر پویه رفتن وبغیر جنبش دادن

مالك عن نافع ان ابا هريرة قال اسرعوا بجنائزكم فانما هو خير تقدمونه اليه او شر تضعونه عن رقابكم[٥] ابوهریره گفت شتاب برید جنازه‌های خود را پس غیر ازین نیست که آن میت جای نیک است که می برید او را بسوی آن یا میت شر است که می نهید او را از گردنهای خود

باب لا يجلس احد حتى توضع الجنازة عن اعناق الرجال ننشیند کسی تا آنکه نهاده شود جنازه از گردن مردمان

مالك عن ابي بكر بن عثمان بن سهل بن حنيف انه سمع ابا امامة بن سهل بن حنيف يقول كنا نشهد الجنائز فما يجلس آخر الناس حتى يؤذنوا[٥] ابو امامه بن سهل بن حنیف گفت که حاضر می‌شدیم بر جنازه‌ها پس نمی نشست آخر جماعه از مردمان تا آنکه اذن داده می‌شد ایشان را

باب لا يتبع الجنازة بنار از پی جنازه برده نشود آتش را

مالك عن سعيد بن ابي سعيد المقبري عن ابي هريرة انه نهى ان يتبع بعد موته بنار ابوهریره منع کرد از آنکه از پی میت برده شود بعد موت او آتش قال يحيى سمعت مالكا يكره ذلك[٥] گفت یحیی شنیدم از مالک که مکروه میداشت این را

باب لا يصلي على الجنائز الا طاهر نماز نگذارد بر جنازه مگر طاهر یعنی با وضو

مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يقول لا يصلي الرجل على الجنازة الا وهو طاهر[٥] عبد الله بن عمر میگفت نماز نگذارد مرد بر جنازه مگر در آن حال که او طاهر باشد مترجم گوید رضی الله عنه ماخذ ابن عمر در شرطیت طهارة عموم حدیث لا یقبل الله صلوة احدکم الا بطهور وعمل مستمر مسلمین است وبر وضو قیاس باید کرد سائر شروط را مانند ستر عورت واستقبال قبله وطهارت ثوب

باب بتقدیم

مسوی قلت اما الجماعة فسنة بالاتفاق فيسقط الفرض بواحد واما التكبيرات الاربع ففرض بالاتفاق واما الصلوة على القبر فصحيحة عند الشافعي سواء وقع الدفن قبل الصلوة او بعدها ثم قيل يصلي على القبر الى ثلثة ايام وقيل الى شهر وقيل ما بقي شيء من الميت وقيل يداوم وعند الحنفية من لم يصل عليه فدفن صلي على قبره ما لم يظن انه تفسخ وقدر بثلثة ايام ولا يصلي على ميت الا مرة واحدة واما الصلوة على الغائب عن البلد فصحيحة عند الشافعي سواء كان الميت في جهة القبلة ام لا ولا تجوز عند ابي حنيفة وتاويل صلوة النبي صلى الله عليه وسلم على القبر عندهم انهم كانوا لم يصلوا عليه وعلى النجاشي انه من خصوصياته صلى الله عليه وسلم ۱۲

مصفی الامام ويصف الناس خلفه ويكبرون اربع تكبيرات ولو على القبر او الغائب پیش استد امام وصف زنند مردمان پس پشت او والله اکبر گویند چهار بار تکبیر گفتن اگرچه بر قبر میت باشد یا بر میت غائب مالک عن ابن شهاب عن ابی امامة بن سهل بن حنيف انه اخبره ان مسكينة مرضت فاخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم بمرضها قال وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعود المساكين ويسأل عنهم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا ماتت فآذنوني بها فخرج بجنازتها ليلا فكرهوا ان يوقظوا رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما اصبح رسول الله صلى الله عليه وسلم اخبر بالذي كان من شانها فقال الم آمركم ان تؤذنوني بها فقالوا يا رسول الله كرهنا ان نخرجك ليلا ونوقظك فخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى صف بالناس على قبرها وكبر اربع تكبيرات ابوامامه خبر داد ابن شهاب را که زنے مسکینه بیمار شد پس خبر داده شد آنحضرت را صلی الله علیه وسلم بمرض او وبود عادت شریف آنحضرت صلی الله علیه وسلم که عیادت میکردند فقیران را واستفسار مینمود از احوال ایشان پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم وقتیکه بمیرد آن مسکینه خبر کنید مرا پس بر آورده شد جنازه او را شبانگاه پس ناپسند داشتند که خبردار کنند دران وقت آنحضرت را صلی الله علیه وسلم پس وقتیکه در صبح داخل شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم خبر داده شد بانچه واقع شد از حال او پس فرمود آیا امر کرده بودم شما را که خبردار نمائید مرا بموت او گفتند یا رسول الله ناپسند داشتیم که از خانه بر آریم ترا وقت شب وبیدار سازیم ترا پس آنحضرت صلعم بر آمد تا آنکه صف گردانید مردمانرا وتکبیر گفت چهار تکبیره مالک عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نعى النجاشي للناس في اليوم الذي مات فيه وخرج بهم الى المصلى فصف بهم وكبر اربع تكبيرات رسول الله صلی الله علیه وسلم خبر مرگ نجاشی بادشاه حبشه رسانید بمردمان دران روز که بمرد وبر آمد بمردمان بسوے عیدگاه پس صف ساخت ایشانرا وتکبیر گفت چهار تکبیره مسئله صفت صلوة جنازه موافق است باصفت صلوة مطلقه در نیت وقیام وقرات وصلوة بر آن حضرت صلی الله علیه وسلم وبغیر ارکان صلوة تکبیرات ودعا برای میت نیز منقول است پس شافعی میل کرده است بآنکه چیزے که دران با صلوة مطلقه موافق است بر طریق فرضیت بود بدلیل حمل وے بر صلوة مطلقه در شروط پس همچنین محمول باشد در ارکانے که دران موافق افتاده بخلاف مثل رکوع وسجود که عدم مشروعیت آن بتواتر معلوم شد بنده ضعیف گوید فیه نظر زیرا که لفظ حدیث در قرات فاتحه من السنة است وعمل ابن عمر ترک آنست وجمع میتوان کرد بمستحب بودن آن واین دلیل بر عدم فرضیت میتواند شد

مسوّی ۱ قلت يعد التكبيرة الاولى ياتى بالثناء عند ابى حنيفة ويقرء الفاتحة عند الشافعى ويعد الثانية يصلى على النبى صلى الله عليه وسلم بالاتفاق ويعد الثالثة يدعو للميت بالاتفاق وليس بعد الرابعة دعاء عند الحنفية ويستحب عند الشافعى فى الانوار فان كانت الميت امرأة يقول اللهم هذه امتك بنت عبدك ويونث الكنايات ولو ذكرها على ارادة الشخص لم يضر ۱۲ ۲ قلت تعقيب بعض المشايخ من السنة قراءة الفاتحة فى صلوة الجنازة فذهب الشافعى الى ان قراءة الفاتحة فرض و الحنفية الى انه لا يجوز ان يقرأ القرآن فى صلوة الجنازة وفى العالمكيرية لو قرء الفاتحة بنية الدعاء فلا بأس وان قرأها بنية القراءة لا يجوز ۱۲

مصفّى ودر فرضيت صلوة بر آنحضرت صلى الله عليه وسلم كلام سابق گذشت فكذا ههنا وتكبيرات ودعا نيز ركن ست بجهت عمل مستمر مسلمين اما جماعت پس باتفاق سنت ست ساقط ميشود فرض بگذاردن يك كس اما تكبيرات اربع پس فرض اند باتفاق اما صلوة بر قبر پس نزد شافعى صحيح است خواه دفن شده باشد پيش از صلوة يا بعد صلوة ونزد حنفيه گذارده شود نماز بر قبر ميتے كه پيش از دفن بروے گذارده نشد تا زمانيكه گمان تفسخ نباشد ومقدر كرده اند تفسخ را به ثلث ايام واما صلوة بر غائب پس صحيح است نزد شافعيه خواه باشد ميت بر جهت قبله يا غير جهت آن وجائز نيست صلوة بر غائب نزد حنفيه وتاويل صلوة آنحضرت صلى الله عليه وسلم بر قبر نزديك ايشان آنست كه نماز نگذارده بودند بروے پيش از دفن وبر نجاشى از خصوصيات آنحضرت صلى الله عليه وسلم شمرده اند والله اعلم

باب الدعاء بين التكبيرات در بيان دعاء ماثوره ميان تكبيرات

مالك عن سعيد بن ابى سعيد المقبرى عن ابيه انه سأل ابا هريرة كيف تصلى على الجنازة فقال ابو هريرة انا لعمر الله اخبرك اتبعها من اهلها فاذا وضعت كبرت وحمدت الله وصليت على نبيه ثم اقول اللهم عبدك وابن عبدك وابن امتك كان يشهد ان لا اله الا انت وان محمدا عبدك ورسولك وانت اعلم به اللهم ان كان محسنا فزد فى احسانه وان كان مسيئا فتجاوز عنه سيئاته اللهم لا تحرمنا اجره ولا تفتنا بعده ۱

ابو سعيد مقبرى سوال كرد از ابو هريره كه چگونه نماز ميگذارى بر جنازه گفت ابو هريره بخدا قسم كه من خبر دهم ترا عقب جنازه ميروم از خانه او پس وقتيكه نهاده ميشود يعنى بر زمين الله اكبر ميگويم وحمد ميگويم خدا را عز وجل ودرود ميفرستم بر پيغامبر صلعم بعد از آن ميگويم اللهم عبدك وابن عبدك الخ ترجمه اين دعا اين ست كه بار خدايا بنده تو وپسر بنده تو وپسر كنيزك تو گواهى ميداد كه نيست هيچ معبود مگر تو تنها وگواهى ميداد كه محمد بنده تست وپيغامبر تو وتو دانا ترى بحال او اگر نيكوكار بود پس زياده كن در نيكوكارى او واگر بدكار بود درگذر كن از بديهاے او اے بار خدايا محروم مگردان ما را از اجر او ومفتون مكن ما را بعد از وے مترجم گويد يعنى گبرت وحمدت الله وصليت على نبيه آنست بعد تكبير اول حمد گويد خواه سوره فاتحه خواند خواه لفظ ديگر مثل سبحانك اللهم الخ وبعد تكبيره ثانيه درود خواند وبعد تكبيره ثالثه دعا كند وماخذ آن حديث آنحضرت است صلى الله عليه وسلم كه فرمودند دعا كننده را كه شتابى كردى مے بايست كه حمد وثنا مے گفتى بعد از آن درود ميفرستادى بعد از ان دعا ميكردى كه اين ترتيب اقرب است باستجابت

باب هل يقرأ الفاتحة فى صلوة الجنازة آيا واجب هست خواندن سورة فاتحه در نماز جنازه

مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان لا يقرأ فى الصلوة على الجنازة ۵۳

مسوّی ۱ قلت وعلیه اهل العلم ۲ قلت فی المنهاج فاذا سلم الامام تدارك المسبوق باقی التکبیرات باذکارها وفیه یکبر
المسبوق ویقرء الفاتحة وان کان الامام فی غیرها وفی العالمکیریة اذا جاء رجل وقد کبر الامام التکبیرة الاولی ینتظر حتی یکبر الثانیة
ویکبر معه فاذا فرغ الامام کبر المسبوق التکبیرة التی فاتته قبل ان ترفع الجنازة اقول قول ابن شهاب یقضی ما فاته یشیر الی
ما فی العالمکیریة ۳ قلت فی العالمکیریة ثلث ساعات لا تجوز فیها صلوة الجنازة اذا طلعت الشمس حتی ترتفع وعند الانتصاف
الی ان تزول وعند احمرارها حتی تغیب وهذا اذا وجبت فی وقت مباح واخرت الی هذا الوقت اما لو وجبت فی الوقت وادی فیه (باقی ص ۲۰۲)

مصفّی عبد الله بن عمر قرآن نمی خواند در نماز جنازه مترجم گوید تعقب کرده شد بحدیث شیخین من السنة قراءة الفاتحة
فی صلوة الجنازة پس نزد شافعی قراءة فاتحه فرض است ونزد حنفیه جائز نیست خواندن قرآن در نماز جنازه واگر
بخواند سورهٔ فاتحه را بقصد دعا باک نیست والا باب یسلم بعد التکبیرات فی صلوة الجنازة سلام گوید بعد تکبیرات در نماز
جنازه مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا صلی علی الجنائز یسلم حتی یسمع من یلیه [۱] عبد الله بن عمر وقتیکه نماز میگذارد
بر جنازه سلام میگفت تا آنکه میشنوانید کسانے را که نزد او میبودند باب المسبوق فی صلوة الجنازة کیف یفعل مسبوق
در نماز جنازه چه کار کند مالك انه سال ابن شهاب عن الرجل یدرك بعض التکبیر علی الجنازة ویفوته بعضه فقال یقضی
ما فاته من ذلك [۲] امام مالک سوال کرد از ابن شهاب از حال مردیکه ادراک میکند بعض تکبیرات را بر نماز جنازه و
فوت میشود او را بعض آن پس گفت ابن شهاب قضا کند چیزے که فوت شد او را از آن مترجم گوید رضی الله عنه
فی المنهاج ما حاصله وقتیکه سلام داد امام تدارک کند مسبوق باقی تکبیرات را با اذکار آن وفی العالمکیریة ما حاصلها چون
بیاید مردے وحالانکه تکبیر گفته است امام تکبیرهٔ اولی انتظار کند تا آنکه تکبیر ثانیه گوید وتکبیر گوید با امام پس وقتیکه فارغ شد
امام تکبیر گوید مسبوق تکبیره که فوت شد او را پیش از برداشتن جنازه مترجم گوید قول ابن شهاب که یقضی ما فاته اشاره
میکند بسوے آنچه در عالمگیریست باب لا یصلی علی الجنازة عند الطلوع والغروب ویصلی علیها بعد الفجر والعصر اذا صلیتا لوقتهما
نماز نگذارد بر جنازه وقت طلوع آفتاب ووقت غروب آن ونماز کند بر آن بعد نماز فجر وبعد نماز عصر وقتیکه گذارده شود آنها در وقت
مختار آنها مالك عن محمد بن ابی حرملة مولی عبد الرحمن بن ابی سفیان بن حویطب ان زینب بنت ابی سلمة توفیت
وطارق امیر المدینة فاتی بجنازتها بعد صلوة الصبح فوضعت بالبقیع قال وکان طارق یغلس بالصبح قال ابن ابی حرملة
فسمعت عبد الله بن عمر یقول لاهلها اما ان تصلوا علی جنازتکم الآن واما ان تترکوها حتی ترتفع الشمس محمد بن ابی حرمله
روایت کرد که زینب بنت ابی سلمه وفات یافت وطارق امیر مدینه بود پس آورده شد جنازهٔ او بعد نماز صبح پس نهاده شد
در بقیع وطارق در غلس میگذارد نماز صبح را گفت ابن ابی حرمله پس شنیدم عبد الله بن عمر را که میگفت اولیاء میت را یا
اینست که نماز کنید بر جنازه خود الحال یا اینست که بگذارید تا بلند شود آفتاب مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر قال یصلی
علی الجنازة بعد العصر وبعد الصبح اذا صلیتا لوقتهما [۳] عبد الله بن عمر گفت نماز گذارده شود بر جنازه بعد نماز عصر

مسوّی (بقیه ص ۳۰۱) جاز قول فکانت جنازة زینب حضرت قبل وقت الکراهة وعند الشافعی تکره الصلوٰة فی هذه الاوقات الاصلوٰة لسبب فائتة فرضا ونفلا وصلوٰة جنازة ۱۲ ۵۱ قلت وعلیه الشافعی وقال ابو حنیفة لا یصلی علیها فی المسجد ۱۲ ۵۲ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ ۵۳ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ ۵۴ قلت هو قول اهل العلم انه یجوز عند الضرورة ۱۲

مصفّٰی وبعد نماز صبح وقتیکه گذارده شود آنها را در وقت مختار آنها مسئله ماخذ قول ابن عمر درین مسئله حدیث مسلم است عن عقبة بن عامر ثلث ساعات نهانا رسول الله صلی الله علیه وسلم عن الصلوٰة فیهن وان نقبر فیهن موتانا اجماع منعقد شد بآنکه نفس دفن درین اوقات مکروه نیست پس چاره نیست ازانکه معنی نقبر نصلی صلوٰة الجنازة باشد زیراکه نماز نزد یک دفن میبود و باز دو وقت دیگر را قیاس نکرد برین سه زیراکه این سه اقوی اند و قیاس ضعیف بر قوی درست نباشد

باب یصلی علی الجنازة فی المسجد نماز گذارده شود بر جنازه در مسجد **مالک** عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها امرت ان یمر علیها بسعد بن ابی وقاص فی المسجد حین مات لتدعو له فانکر ذلک الناس علیها فقالت عائشة ما اسرع ما نسی الناس ما صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم علی سهیل بن بیضاء الا فی المسجد حضرت عائشه امر فرمود که ببرند بروے جنازه سعد بن ابی وقاص را در مسجد وقتیکه بمرد تا دعا کند برائے او پس انکار کردند مردمان بروے این را پس گفت حضرت عائشه چه شتاب فراموش کردند مردمان نگذارد رسول الله صلعم نماز را بر سهیل بن بیضا مگر در مسجد

مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر انه قال صُلّی علی عمر بن الخطاب فی المسجد عبد الله بن عمر گفت نماز گذارده شد بر عمر بن الخطاب در مسجد مترجم گوید اختلاف کردند در گذاردن نماز بر جنازه در مسجد شافعیه بجواز آن قایل اند و ابو حنیفه گفته لا یصلی علیها فی المسجد

باب اذا اجتمعت جنائز الرجال والنساء جعل الرجال مما یلی الامام اگر جمع شوند جنازها مردان و زنان یکجا گردانیده شوند مردان متصل بامام **مالک** انه بلغه ان عثمان بن عفان وعبد الله بن عمر وابا هریرة کانوا یصلون علی الجنائز بالمدینة الرجال والنساء فیجعلون الرجال مما یلی الامام والنساء مما یلی القبلة عثمان بن عفان وعبد الله بن عمر و ابو هریره میگذاردند نماز بر جنازهائے مردان و زنان پس میساختند مردان را متصل بامام و زنان را متصل بقبله

باب اللحد احب من الشق لحد دوست تر است از شق **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه انه قال کان بالمدینة رجلان احدهما یلحد والآخر لا یلحد فقالوا ایهما جاء اول عمل عمله فجاء الذی یلحد فلحد لرسول الله صلی الله علیه وسلم عروه گفت که بودند دو شخص در مدینه یکے از ایشان لحد میکافت و دیگرے لحد نمیکافت پس صحابه مشورت کردند و گفتند هر که ازین دو شخص بیاید نخستین بکند کار خود پس آمد آنکه لحد میکرد پس لحد کرد برائے رسول الله صلی الله علیه وسلم

باب دفن اثنین فی قبر جائز است دفن کردن دو کس در یک قبر قال مالک لا باس ان یدفن الرجلان والثلاثة فی قبر واحد من ضرورة ویجعل الاکبر مما یلی القبلة گفت مالک هیچ باک نیست ازآن که دفن کرده شوند دو مرد و سه مرد در یک قبر از جهت ضرورت و گذاشته شود بزرگ تر را از طرفیکه متصل قبله است

مسوى ۱؎ قلت في العالمكيرية اما النوح العالي فلا يجوز والبكاء مع رقة القلب لا باس به وفي المنهاج ويجوز البكاء عليه قبل الموت وبعده
وهو قبله اولى ويحرم الندب بتعديد شمائله والنوح يعني رفع الصوت بالندب والجزع بضرب صدر ونحوه وفي الانوار ورفع الصوت بالبكاء عليه اشد
ونياحة حرام ايضا ۱۲ ۲؎ قلت ترتيب هذا الحديث مع قوله تعالى ولا تزر وازرة وزر اخرى ومع قول عائشة على ما ذهب اليه الشافعي انهم كانوا يوصون
اهاليهم بالبكاء عليهم ويحرضونهم عليه فعذبوا بالنياحة لاجل الوصية بها فاخذوا بذنب انفسهم لا بذنب غيرهم اقول وروي عن ابي موسى ونعمان
ابن بشير ما يكون تحريره انهم يعذبون بان يسمعهم الله تلك الكلمات فيناقش وابها انت اخذ والا ما عملوا لكن كانت آلة التعذيب تلك الكلمات والله اعلم ۱۲

مصفى **باب ما يقوله المصاب** در بیان دعائیکه بگوید آنرا کسیکه مصیبت رسیده باشد اورا **مالك** عن ربيعة بن
ابي عبد الرحمن عن ام سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من اصابته مصيبة فقال كما
امره الله عز وجل انا لله وانا اليه راجعون اللهم اجرني في مصيبتي واعقبني خيرا منها الا فعل الله ذلك به فقالت ام
سلمة فلما توفي ابو سلمة قلت ذلك ثم قلت ومن خير من ابي سلمة فاعقبها الله رسوله صلى الله عليه وسلم
فتزوجها ازام سلمه مرویست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود هرکه برسد اورا مصیبتے پس بگوید چنانکه فرموده است
اورا خدا تعالی انا لله وانا الیه راجعون اللهم الخ مگر که بکند خدا تعالی با او آنچه طلب کرده است پس گفت ام سلمه وقتیکه
وفات یافت ابو سلمه خواندم این دعا را وگفتم در دل خود که کیست بهتر از ابو سلمه پس عقب ابو سلمه داد اورا خدا تعالی
رسول خدا را پس تزوج کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بام سلمه **باب تحريم النوحة على الميت** حرام ست نوحه کردن
بر میت **مالك** عن عبد الله بن عبد الله بن جابر بن عتيك عن عتيك بن الحارث بن عتيك وهو جد عبد الله بن
عبد الله بن جابر ابو امه انه اخبره ان جابر بن عتيك اخبره ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء يعود عبد الله بن
ثابت فوجده قد غلب عليه فصاح به فلم يجبه فاسترجع رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال غلبنا عليك يا ابا الربيع فصاح النسوة
وبكين فجعل جابر بن عتيك يسكتهن فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم دعهن فاذا وجب فلا تبكين باكية
فقالوا يا رسول الله وما الوجوب قال اذا مات جابر بن عتیک خبر داد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمد برائے عیادت
عبد الله بن ثابت پس یافت اورا حالانکه مغلوب شده بود بسبب مرض پس آواز بلند کرد اورا پس جواب نداد آنحضرت
را بسبب بیهوشی پس انا لله وانا الیه راجعون خواند آنحضرت صلی الله علیه وسلم وگفت مغلوب گردانیده شده ایم بر تو
یا ابا الربیع پس آواز بلند کردند زنان وگریستند پس شروع کرد جابر بن عتیک که ساکت میگردانید آنها را پس فرمود
آنحضرت صلعم بگذار ایشانرا پس وقتیکه بمیرد پس نباید که گریه کند گریه کننده یعنی بطریق نوحه پس گفتند چیست وجوب
یا رسول الله فرمود وقتیکه بمیرد مترجم گوید که نوحه حرام است بالاتفاق وگریه با رقت قلب ممنوع نیست وحرام ست نوحه
بذکر شمائل میت وهمچنین کوفتن سینه ونحو آن **باب هل يعذب الميت ببكاء الحي عليه** آیا عذاب کرده شود میت را
بسبب گریه زنده بر وے **مالك** عن عبد الله بن ابي بكر عن ابيه عن عمرة بنت عبد الرحمن انها اخبرته انها

مسوی ۵۱ قلت علیه اهل العلم ۱۲ ۵۲ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ ۵۳ قلت فی المنهاج ویندب زیارة القبور للرجال وتکره للنساء وقیل تحرم وقیل تباح ۱۲ ۵۴ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ ۵۵ قلت علیه اهل العلم فی المنهاج ولا یصلی علی قبر رسول الله صلی الله علیه وسلم بحال قال المحلی وکذا قبر غیره من الانبیاء ۱۲ --

مصفی | سمعت عائشة ام المؤمنین تقول وذکر لها ان عبد الله بن عمر یقول ان المیت لیعذب ببکاء الحی فقالت عائشة یغفر الله لابی عبد الرحمن اما انه لم یکذب ولکنه نسی او اخطأ انما مر رسول الله صلی الله علیه وسلم بیهودیة یبکی علیها اهلها فقال انهم لیبکون علیها وانها لتعذب فی قبرها عمره بنت عبد الرحمن خبر داد که وے شنید حضرت عائشه را که میگفت وذکر کرده شد پیش او که عبد الله بن عمر میگوید که میت را عذاب کرده میشود بسبب گریستن زنده پس گفت عائشه بیامرزد خدا تعالی عبد الرحمن را آگاه شو هر آئینه او دروغ نگفته است بقصد لکن فراموش کرده است یا خطا نموده غیر ازین نیست که رسول الله صلی الله علیه وسلم گذشت بر یهودیه حالانکه میگریستند بر وے اهل وے پس فرمود هر آئینه ایشان میگریند بر وے و وے را عذاب کرده میشود در قبر وے باب صدقة الاحیاء عن الموتی تنفعهم صدقه دادن زندگان برائے مردگان نفع میدهد ایشانرا مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم ان رجلا قال لرسول الله صلی الله علیه وسلم ان امی افتلتت نفسها واراها لو تکلمت تصدقت افا تصدق عنها فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم نعم مردے گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم را که هر آئینه مادر من ناگهان قبض کرده شد روح او و گمان میکنم او را که اگر کلام میکرد بصدقه دادن میفرمود آیا صدقه میدهم از جانب او پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم آرے باب دعاء الاحیاء للموتی ینفعهم دعاء زندگان برائے مردگان فائده میدهد ایشانرا مالک عن یحیی بن سعید ان سعید بن المسیب کان یقول ان الرجل لیرفع بدعاء ولده من بعده وقال بیدیه نحو السماء فرفعهما ۵۲ سعید بن المسیب میگفت هر آئینه مرد بلند گردانیده میشود درجه او بدعاء اولاد او پس از مردن او واشاره کرد سعید بن المسیب بهر دو دست خود بسوئے آسمان پس بلند کرد آنهارا باب استحباب زیارة القبور وانتساخ النهی عنها در بیان مستحب بودن زیارت قبور و منسوخ شدن نهی آن مالک باسناده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نهیتکم عن زیارة القبور فزوروها ولا تقولوا هجرا یعنی لا تقولوا سوءا ۵۳ آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود نهی کرده بودم شمارا از زیارت قبور پس زیارت قبرها بکنید و نگوئید کلام بیهوده مراد میداشت از هجر کلام بد باب ما یقوله الزائر چه چیز گوید زیارت کننده مالک باسناده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم خرج الی المقبرة فقال السلام علیکم دار قوم مؤمنین وانا ان شاء الله بکم لاحقون ۵۴ آنحضرت صلی الله علیه وسلم برآمد بسوئے مقبره یعنی بقیع پس گفت السلام علیکم الخ ترجمه آن اینست که سلامتی باد بر شما اے اهل دار گروه مؤمنان و هر آئینه ما اگر خدا خواسته است بشما پیوسته گانیم باب تحریم اتخاذ القبور مساجد ۵۵ حرام است ساختن قبرها را مساجد مالک باسناده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اللهم لا تجعل قبری وثنا یعبد اشتد غضب الله علی قوم اتخذوا

مسوّی ۱؎ قلت تعقیبه بحدیث مسلم لأن یجلس احدکم علی جمرة فتحرق ثوبه حتی تخلص الیه خیر له من ان یجلس علی قبر قال البغوی کره
قوم من اهل العلم الجلوس علی القبر لظاهر الخبر ورخص قوم من الجلوس علیه وقالوا النهی عن القعود علیه للحدث وفی العالمگیریة یکره ان یبنی علی القبر او یقعد او ینام علیه او
یوطأ علیه او یقضی حاجة الانسان من بول وغائط وفی الانوار یکره الجلوس والاستناد والاتکاء علی القبر ولکن او وطئه الا لحاجة کزیارة او دفن میت ۱۲
۲؎ قلت لا اختلاف فی تحریم اخذ کفن المیت من القبر واختلفوا فی القطع اذا کان نصابا قال الشافعی علیه القطع وقال ابو حنیفة لا قطع علیه واما النبش بغیر
ذلک ففی المنهاج ونبشه بعد دفنه للنقل وغیره حرام الا لضرورة کان دفن بلا غسل او فی ارض او ثوب مغصوبین او وقع فیه مال او دفن لغیر القبلة وفی العالمگیریة
ولا ینبغی اخراج المیت من القبر بعد ما دفن الا اذا کانت الارض مغصوبة او اخذت بشفعة ولو وضع المیت لغیر القبلة لم ینبش وان وقع فی القبر متاع
نبش ۱۲ ۳؎ قلت اتفق العلماء علی ان الشهید المقتول فی معرکة الکفار لا یغسل واختلفوا فی الصلوة علیه قال الشافعی لا یصلی علیه وقال ابو حنیفة یصلی
علیه واما المرتث فیغسل عند الحنفیة وهو الاظهر عند الشافعیة واما مقتول البغاة فلا یغسل عند الحنفیة والاظهر عند الشافعیة انه یغسل ۱۲

مصفّٰی | قبور انبیاءهم مسجداً | آنحضرت صلعم فرمود بار خدایا مگردان قبر مرا بتے که پرستش کرده شود شدید بود غضب خدا تعالیٰ
بر قومیکه گرفتند قبرهائے پیغامبران خود را مساجد **باب القعود علی القبور والتوسد علیها** در بیان نشستن بر قبور و تکیه دادن
بران مالک ۵؎ انه بلغه ان علی بن ابی طالب کان یتوسد القبور و یضطجع علیها علی بن ابی طالب تکیه میکرد بر گورها و دراز میکشید بر گورها
قال مالک انما نهی عن القعود علی القبور فیما نری للمذاهب گفت مالک غیر ازین نیست که نهی کرده شده است از نشستن
بر گورها در آنچه ما بینیم برائے قضائے حاجت **باب تحریم النبش** حرام ست کافتن قبر مالک ۶؎ عن ابی الرجال
محمد بن عبد الرحمن عن امه عمرة بنت عبد الرحمن انه سمعها تقول لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم المختفی والمختفیة یعنی
نباش القبور لعن کرد رسول الله صلی الله علیه وسلم مختفی و مختفیه را یعنی نبش کننده گورها را مالک ۷؎ انه بلغه ان عائشة زوج
النبی صلی الله علیه وسلم کانت تقول کسر عظم المسلم میتاً ککسره وهو حی حضرت عائشه میفرمود شکستن استخوان
مسلمان در آن حالیکه مرده است مانند شکستن استخوان اوست در آنحال که زنده است **باب الشهداء**
لا یغسلون ولا یصلی علیهم و یدفنون فی ثیابهم شهیدان را غسل داده نشود و نماز گذارده نشود بر ایشان و دفن
کرده شوند در جامهائے خود مالک ۸؎ انه بلغه عن اهل العلم انهم کانوا یقولون الشهداء فی سبیل الله لا یغسلون
ولا یصلی علیهم وانهم یدفنون فی ثیابهم التی قتلوا فیها خبر رسید بامام مالک از اهل علم که ایشان میگفتند شهیدان
در راه خدا تعالیٰ غسل داده نشود و ایشان را نماز گذارده نشود بر ایشان و دفن کرده شود ایشان را در جامها که کشته
شدند در آن مالک ۹؎ عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب غسل وکفن وصلی علیه وکان شهیداً رحمه الله
عمر بن الخطاب را غسل داده شد و کفن پوشانیده شد و نماز گذارده شد بر وے و بود شهید رحمت کناد او را
خدا تعالیٰ قال مالک تلک السنة فیمن قتل فی المعترک فلم یدرک حتی مات واما من حمل منهم فعاش ما شاء الله بعد ذلک
فانه یغسل و یصلی علیه کما فعل بعمر بن الخطاب ۱۰؎ گفت مالک و این سنت در حق کسے ست که کشته شد

مسوی قلت اجمعت الامة على ان منع الزكوة كبيرة واختلفوا في معنى الاية فقيل كان هذا في ابتداء الاسلام ثم نسخها الله بفرض الزكوة طهرة وقيل نزلت في اهل الكتاب والصحيح قول ابن عمران الكنز الذي اوعد الله تعالى عليه هو المال الذي لا تؤدي منه الزكوة فمعنى لا ينفقونها لا ينفقون منها القدر الذي اوجبه الله تعالى ومعنى ما بخلوا به البخل الذي هو منع الزكوة المفروضة الشجاع الحية الذكر والاقرع الذي تمعط الشعر عن راسه من كثرة سمه والزبيبتان هما النكتتان السوداوان فوق عينيه هذا وحشر ما يكون من الحيات واخبثه وقيل هما الزبدتان يكونان في الشدقين اذا غضب الانسان او كثر كلامه

مصفى در معرکہ پس یافتہ نشد او را تا آنکہ مرد و اما کسیکہ بر داشتہ شد او را از ایشان پس زندہ ماند بعد ازان تا وقتیکہ خواست خدا تعالی پس ہر آئینہ او را غسل دادہ شود و نماز گذاردہ شود بر وے چنانکہ کردہ شد بہ عمر بن الخطاب **مترجم** گوید اتفاق کردند علما بر آنکہ شہید یکہ کشتہ شد در معرکہ کفار غسل دادہ نشود او را و اختلاف کردند در نماز گذاردن بر وے شافعی گوید نماز گذاردہ نشود بر وے و نزد ابو حنیفہ گذاردہ شود و نماز بر وے و اما مرتث یعنی شخصیکہ از معرکہ زندہ بر آید و بعد ازان مرد پس غسل دادہ شود او را نزد حنفیہ و این اظہر است نزد شافعیہ و اما مقتول باغیان را نزد حنفیہ غسل نیست و نزد شافعیہ اظہر آنست کہ غسل دادہ شود واللہ اعلم

کتاب الزکوۃ

باب اثم مانع الزکوۃ — در بیان گناہ کسے کہ ندہد زکوۃ را

قال الله تعالى والذين يكنزون الذهب والفضة ولا ينفقونها في سبيل الله فبشرهم بعذاب اليم يوم يحمى عليها في نار جهنم فتكوى بها جباههم وجنوبهم وظهورهم هذا ما كنزتم لانفسكم فذوقوا ما كنتم تكنزون

و آنانکہ جمع مے کنند گنجہا از زر و نقرہ و خرج نمے کنند آن گنجہا را در راہ خدا تعالی یعنی زکوۃ نمیدہند ازان پس خبر دہ ایشانرا بعذاب درد دہندہ روزیکہ گرم کردہ شود یعنی دمیدہ شود بر آن گنجہا در آتش دوزخ پس داغ کردہ شود بآن اطراف پیشانی ایشانرا و پہلوے ایشانرا و پشتہائے ایشانرا گفتہ شود اینست آنچہ ذخیرہ مے نہادید برائے خویش پس بچشید عقوبت آنچہ ذخیرہ مے نہادید

قال الله تعالى ولا يحسبن الذين يبخلون بما آتاهم الله من فضله هو خيرا لهم بل هو شر لهم سيطوقون ما بخلوا به يوم القيامة ولله ميراث السموات والارض والله بما تعملون خبير

باید کہ گمان نکنند آنانکہ بخل میکنند بآنچہ عطا کردہ است خدا تعالی ایشان را از فضل خود این بخل را بہتر برائے خویش بلکہ آن بد است برائے ایشان نزدیک است کہ بشکل طوق پوشانیدہ شود ایشانرا آنچہ بخل کردہ اند بآن روز قیامت یعنی آن مال را بصورت مار در گردن ایشان اندازند و خدائے راست پس گذاشتہ اہل آسمانہا و زمین و خدا بآنچہ میکنید دانا است

مالک عن عبد الله بن دينار عن ابي صالح السمان عن ابي هريرة انه كان يقول من كان عنده مال لم يؤد زكوته مثل له يوم القيمة شجاعا اقرع له زبيبتان يطلبه حتى يمكنه يقول انا كنزك

ابو ہریرہ میگفت ہر کہ باشد نزدیک او مال کہ زکوۃ آن ادا نمیکند مصور کردہ شود برائے او روز قیامت آن مال را مارے کہ موے سر او بسبب بسیاری سم زائل شدہ است مر او را دو خال است بشکل دانہ موبز میجوید این شخص را تا آنکہ دست یابد بر وے میگوید من گنج توام

مالک عن عبد الله بن دينار انه قال سمعت عبد الله بن عمر وهو يسأل عن الكنز ما هو فقال هو المال الذي لا تؤدى منه الزكوة

عبد اللہ بن دینار گفت شنیدم عبد اللہ بن عمر را در انحال کہ سوال کردہ شد از کنز کہ چیست کنز یکہ در آیت وعید

مسوّی ۱؎ قلت فی العالمگیریة هی فریضة محکمة یکفر جاحدها و یقتل مانعها ۱۲ ۲؎ قلت علیه اهل العلم ان صدقة الاموال علی ثلثة اقسام و زکوة التجارات انما توخذ بحساب القیمة واما صدقة الفطر فهی صدقة الروس ۱۲

مصفّیٰ

برآن وارد شده پس گفت آن گنزمایے است که ادا کرده نشد از وے زکوة یعنی مراد از ولا ینفقونها فی سبیل الله ترک زکوة ست و وعید برآن گنج است که زکوة از وے ادا نکنند مترجم گوید رضی الله عنه که اتفاق کرده اند علما که منع زکوة از کبائر است و معنی لا ینفقونها نمیدہند ازان قدر یکه واجب گردانیده شده است آنرا و معنی ما بخلوا به بخیلے است که منع زکوة مفروضه نماید **باب قتال من منع الزکوة** باب در جنگ کردن باکسے که نمیدهد زکوة را **مالک** انه بلغه ان ابابکر الصدیق قال لو منعونی عقالا لجاهدتهم علیه خبر رسید امام مالک را که حضرت ابو بکر صدیق فرمود که اگر ندهند مرا یک رسن بند گردن پائے شتر جنگ کنم با ایشان برائے ہمان یک رسن قال مالک الامر عندنا ان کل من منع فریضة من فرائض الله فلم یستطع المسلمون اخذها منه کان حقا علیهم جهاده حتی یاخذ وها منه ۱؎ گفت مالک که امر مقرر نزدیک ما آنست که ہر که ندہد فرضے از فرائض خدا تعالی یعنی جانورے که واجب شده است در مال او پس نتوانستند مسلمانان گرفتن آن از وے واجب باشد بر ایشان جهاد او تا آنکه بگیرند آنرا از وے **مسئله** زکوة فریضه محکمه است کافر میشود منکر او و جهاد کرده میشود باکسیکه منع نماید و ندہد زکوة را **باب انواع الزکوة** در بیان اقسام زکوة **مالک** انه بلغه ان عمر بن عبد العزیز کتب الی عماله علی دمشق فی الصدقة انما الصدقة فی الحرث والعین والماشیة ۲؎ خبر رسید بمالک که عمر بن عبد العزیز نوشت بسوئے عاملان خود که گماشته شده بودند بر دمشق در باب صدقه مضمون مکتوب آنکه غیر ازین نیست که زکوة واجب میشود در زراعت و نقد که عبارت از زر و نقره باشد و مواشی مترجم گوید بہمین ست اتفاق علما که زکوة اموال بر سه قسم است و زکوة تجارات گرفته نمیشود مگر بحساب قیمت اما صدقه فطر پس آن روشن است **باب الصدقة الذی لا تجب فی اقل منه الزکوة** در بیان مقدار چیزے که واجب میشود در وے زکوة از مال یعنی بیان نصاب اموال که در مادون آن زکوة واجب نمیشود **مالک** عن عمرو بن یحیی المازنی عن ابیه انه قال سمعت ابا سعید الخدری یقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لیس فیما دون خمس ذود صدقة ولیس فیما دون خمس اواق صدقة ولیس فیما دون خمسة اوسق صدقة ابو سعید خدری میگفت که فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیست در کم از پنج شتر صدقه و نیست در کمتر از پنج اوقیه صدقه و نیست در کم از پنج وسق صدقه **مالک** عن محمد بن عبد الله بن ابی صعصعة الانصاری ثم المازنی عن ابیه عن ابی سعید الخدری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لیس فی ما دون خمسة اوسق من التمر صدقة ولیس فیما دون خمس اواق من الورق صدقة ولیس فیما دون خمس ذود من الابل صدقة از ابو سعید خدری مرویست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود نیست در کم از پنج وسق تمر صدقه و نیست در کم از پنج اوقیه از نقره صدقه و نیست در کم از پنج شتر از شتران صدقه قال یحیی قال مالک السنة التی لا اختلاف فیها عندنا ان الزکوة تجب فی عشرین دینارا عینا کما تجب فی مائتی درهم گفت مالک سنتے که اختلاف نیست در آن نزدیک ما آنست که واجب میشود

مسوی سلہ قلت علیہ اهل العلم الا ان زکوة الزرع لایشترط لها نصاب عند ابی حنیفة ولم یوافقه صاحباه والوسق ستون صاعاً والصاع عند الشافعی خمسة ارطال وثلث رطل بالبغدادی وعند ابی حنیفة ثمانیة ارطال بالبغدادی والاوقیة اربعون درهما والمعتبر فی الدرهم وزن سبعة اعنی یکون کل عشرة دراهم سبعة مثاقیل والذود فی الابل بمنزلة الرهط فی الناس لایقال الا للاناث ۱۲ سلہ قلت علیه اهل العلم وهو مخصوص اتفاقا بالربح والنتاج اذا زادا علی نصاب فان حولهما حول الاصل وبزکوة الزرع فانها تجب عند الحصاد وظاهر الحدیث ان المستفاد فی اثناء الحول لا یضم مع نصاب من جنسه وعلیه الشافعی وقال ابو حنیفة یضم وان نقص النصاب فی اثناء الحول یقطع الحول وعلیه الشافعی وقال ابو حنیفة اذا کان النصاب کاملا فی طرفی الحول فنقصانه فیما بین ذلک لا یسقط الزکوة ۱۲

مصفی زکوة در بست دینار از ذهب خالص چنانکه واجب میشود در دو صد درهم قال مالک ولیس فیما دون عشرین دینارا زکوة گفت مالک ونیست در کم از بست دینار ذهب خالص زکوة بغوی گفته که وسق شصت صاع را گویند وصاع پنج رطل وثلث رطل است واوقیه چهل درهم را گویند و درهم یکی شش دانق است و در حدیث آمده است الوزن وزن اهل مکة والمکیال مکیال اهل مدینة وذود جماعة شتر را میگویند پس اگر نزدیک کسے کم از نصاب باشد بروے زکوة لازم نیست واگر زیاده از نصاب باشد اگرچه آن زیاده قلیل بود بحساب آن زکوة باید داد واگر نیم نصاب از شتر باشد ونیم نصاب از بقر یا غنم یا تمر پس ضم کرده نشود آنرا باتفاق علماء مسئلہ نصاب الفضة مائتا درهم والذهب عشرون مثقالا وزکوتها ربع العشر روی مالک فی حدیث ابی سعید لیس فیما دون خمس اواق صدقة وروی فی کتاب عمرو فی الرقة ربع العشر قال مالک والامر عندنا انه تجب الزکوة فی عشرین دینارا الخ و در درهم که زکوة بدان متعین شده اختلاف واقع شده است حنفیان هفتاد حبه شعیره نوشته اند وشافعیان پنجاه و دو حبه شعیره وکسر حبه و این اختلاف فاحش است که جمع آن نتوان کرد وشعیره بلاد ما سبک اند حسابیکه بر آن قرار داده اند درین دیار راست نمی آید پس این حساب را گذاشتیم وحساب دیگر گرفتیم که شش دوانیق را که اهل حرمین امروز دوانی گویند بحذف قاف وزن کردیم آن نیز مختلف بر آمد بعضے نیم ماشه وبعض نیم ماشه وچهار حبه شعیر وبعض نیم ماشه وشش حبه ازین جا دانسته شد که درهم سه ماشه ست کسرے زیاده ربع ماشه یا دون از آن بقلیلے یا زیاده از آن بقلیلے ودینار یک مثقال است ونسبت درمیان مثقال ودرهم آنست که ده درهم هفت مثقال میشود ودرین مسئله چون دراهم در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم متنوع بود پس بهر احتیاط اخذ اقل است والله اعلم باب لا تجب فی مال زکوة حتی یحول علیه الحول واجب نمیشود در هیچ مالے زکوة تا آنکه بگذرد بروے یکسال مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول لا تجب فی مال زکوة حتی یحول علیه الحول عبد الله بن عمر میگفت واجب نمیشود در هیچ مالے زکوة تا آنکه بگذرد بروے یکسال مالک عن محمد بن علقمة مولی الزبیر عن القاسم بن محمد ان ابا بکر الصدیق لم یکن یاخذ من مال زکوة حتی یحول علیه الحول سلہ از قاسم بن محمد مرویست که ابوبکر صدیق نمیگرفت از هیچ مال زکوة تا آنکه بگذرد بروے یکسال باب کتاب عمر رضی الله عنه فی الصدقة بیان مضمون کتاب عمر رضی الله عنه که

مسوّی قلت ذكر في هذا الكتاب تقييد السوم في الغنم دون الإبل لأن الأوجب لا زكوة في نواضح الإبل قال عامة اهل العلم ان السوم معتبر في الغنم والإبل لحديث ابي داود في كل سائمة ابل في اربعين بنت لبون ومعنى قوله في كل خمس شاة عند الشافعي انه اذا اجتمع هذا القدر ففيه شاة سواء كان لشخص واحد او لشخصين فالعبرة بالمال لا بالملاك في المنهاج لو اشترك اهل الزكوة في ماشية زكيا كرجل (باقی ص ۲۱۰)

مصفّی در باب زكوة نوشته است مالک انه قرأ كتاب عمر بن الخطاب في الصدقة قال فوجدت فيه الخ خواند كتاب عمر بن الخطاب را در صدقه گفت پس یافتم دروے بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب الصدقة في اربع وعشرين من الإبل فدونها الغنم في كل خمس شاة وفيما فوق ذلك الى خمس وثلثين بنت مخاض فان لم يكن بنت مخاض فابن لبون ذكر وفيما فوق ذلك الى خمس واربعين ابنة لبون وفيما فوق ذلك الى ستين حقة طروقة الفحل وفيما فوق ذلك الى خمس وسبعين جذعة وفيما فوق ذلك الى تسعين بنتا لبون وفيما فوق ذلك الى عشرين ومائة حقتان طروقتا الفحل فما زاد على ذلك من الإبل ففي كل اربعين بنت لبون وفي كل خمسين حقة وفي سائمة الغنم اذا بلغت اربعين الى عشرين ومائة شاة وفيما فوق ذلك الى مائتين شاتان وفيما فوق ذلك الى ثلثمائة ثلاث شياه فما زاد على ذلك ففي كل مائة شاة ولا يخرج في الصدقة تيس ولا هرمة ولا ذات عوار الا ما شاء المصدق ولا يجمع بين مفترق ولا يفرق بين مجتمع خشية الصدقة وما كان من خليطين فانهما يتراجعان بالسوية وفي الرقة اذا بلغت خمس اواق ربع العشر يعنی اينست مكتوب صدقه در بست وچهار راس از شتر وآنچه كم از بست وچهار باشد جنس شاة واجب میشود باین حساب كه در هر پنج راس يک شاة است و درانچه زياده از بست وچهار باشد تا سی وپنج بنت مخاض واجب میشود پس اگر نباشد بنت مخاض پس ابن لبون كه نر است بجائے او باید گرفت وانچه زياده از سی وپنج باشد تا چهل وپنج بنت لبون واجب میشود و درانچه زياده از چهل و پنج باشد تا شصت حقه واجب میشود كه قابل ضراب نر باشد و درانچه زياده از شصت باشد تا هفتاد وپنج جذعه واجب میشود و درانچه زياده از هفتاد وپنج باشد تا نود دو بنت لبون واجب میشود و درانچه زياده از نود باشد تا صد وبست راس دو حقه واجب میشود كه قابل ضراب نر باشند پس انچه زياده بر صد وبست باشد از شتران پس واجب آن باین حساب ست كه در هر چهل راس بنت لبون ست و در هر پنجاه راس حقه ست يعنی بر هر ده راس انتقال بايد كرد از بنت لبون بحقه واز حقه به بنت لبون و در هر چرنده در زمين از قسم غنم وقتيكه برسد بچهل راس تا صد وبست راس يک شاة است و در زياده ازان تا دو صد دو شاة و در زياده ازان تا سه صد سه شاة ست و درانچه زياده باشد از سه صد باین حساب ست كه در هر صد راس يک شاة بايد گرفت و برآورده نشود در زكوة فحل رمه را ونه پير كلان سال را ونه صاحب عيب را مگر آنكه خواهد صدقه گيرنده يعنی عامل خليفه بر صدقات وجمع كرده نشود درميان متفرق ومتفرق گردانيده نشود درميان مجتمع بسبب ترس از زيان صدقه وزكوتيكه گرفته ميشود از دو خليط پس هر آئينه ايشان حساب كنند بايكديگر درميان خويش به برابری و در نقره وقتيكه برسد به پنج اوقيه چهارم حصه است از دهم حصه يعنی حصه چهلم مالک عن حميد بن قيس المكی عن طاؤس اليمانی ان

مسوّی (بقیه صث ٢٠٩) واحد کن الوخلط مجاورة بشرط ان لا یتمیز فی المشرع والمسرح وموضع الحلب کن الراعی والفحل فی الاصح عند ابی حنیفة انه اذا اجتمع هذا القدر فی ملک شخص واحد ففیه شاة ولا تاثیر للخلطة عنده وفی العالمکیریة والخلیطان فی المواشی کغیر الخلیطین فان کان نصیب کل واحد منهما یبلغ نصابا وجبت الزکوة والا فلا بای وجه کانت الشرکة وسواء کانت فی مرعی واحد ومراعی مختلفة وقوله فیما فوق ذلک الی خمس وثلثین یحتمل ان یکون معناه ان الواجب یتعلق بالعدد الزائد عفو ولا یتعلق به شیء ویتعلق بالعدد الزائد للشافعی فیه قولان قال ابو حنیفة الزائد عفو ومعنی قوله فان لم یکن بنت مخاض فابن لبون عند الشافعی انه علی سبیل التشریع وعند ابو حنیفة انه علی جاخذ القیم وقوله فما زاد علی ذلک من الابل ففی کل اربعین الخ علیه الشافعی انه اذا کان مائة واحدی وعشرین ففیه ثلث بنات لبون لانها یشتمل علی ثلث اربعینات ثم هکذا فی کل اربعین بنت لبون وفی کل خمسین حقة بالغة ما بلغت وقال ابو حنیفة اذا زادت علی مائة وعشرین ففی کل خمس شاة ثم فی مائة وخمس واربعین بنت مخاض وحقتان ثم فی مائة وخمسین ثلث حقاق ثم تستأنف الفریضة ففی کل خمس شاة ثم فی خمس وعشرین بنت مخاض ثم فی ست وثلثین بنت لبون ثم فی مائة وست وتسعین اربع حقاق الی مائتین ثم تستأنف ابدا کما فی الخمسین التی بعد المائة والخمسین قوله فی سائمة الغنم الی آخره الشاة الواجبة عند الشافعی جذعة من ضأن او ثنیة معز وقال ابو حنیفة لا یجوز منهما الا الثنیة قوله فما زاد علی ذلک ففی کل مائة شاة معناه ان یزید مائة اخری لتصیر اربعمائة فیجب فیها اربع شیاه باتفاق المذهبین الا ما شاء المتصدق راجع الی الهرمة وذات العوار قوله لا یجمع بین متفرق ولا یفرق بین مجتمع تفسیره فی العالمکیریة انه اذا کان لرجل ثمانون شاة تجب فیه شاة فلا یفرق کانها لرجلین فتوخذ شاتان واذا کان ثمانون لرجلین وجبت شاتان فلا یجمع کانها لرجل واحد فتوخذ شاة واحدة وفی شرح السنة انه اذا کانت بین رجلین اربعون شاة مختلطة فلما اظلهما الساعی فرقاها لئلا تجب علیهما الزکوة او کانت متفرقة فاراد الساعی جمعها لتجب الزکوة او کانت بینهما ثمانون مختلطة فاراد الساعی تفریقها لیاخذ شاتین او کانت متفرقة فاراد رب المال جمعها لئلا تجب علیهما الا شاة واحدة فهو داخل فی ذلک امر ان یبقی برها علی حالتها قوله ما کان من خلیطین الخ تفسیره فی العالمکیریة انه اذا کان بین الرجلین احدی وستون من الابل لاحدهما ست وثلثون وللآخر خمس وعشرون فاخذ المصدق منهما بنت مخاض وبنت لبون فان کل واحد یرجع علی شریکه بحصة ما اخذ الساعی من ملکه زکوة شریکه وفی شرح السنة اذا کان بینهما اربعون شاة لکل واحد عشرون یعرف کل واحد عین ماله فاخذ الساعی شاة من نصیب احدهما رجع المأخوذ منه علی شریکه بقیمة نصف شاة قوله فی الرقة ربع العشر ظاهره مع حذف النصاب انه اذا بلغ المال خمس اواق وزاد علیه شیء قلیل تجب ربع العشر من الکل وعلیه الشافعی وقال ابو حنیفة اذا بلغ الزائد اربعین درهما ففیه الزکوة والا فلا شیء فیه ابنة المخاض من الابل هی التی اتی علیها حول وطعنت فی السنة الثانیة لان امها تمخض بولد آخر ای تحمل ابنة اللبون هی التی اتی علیها حولان وطعنت فی الثالثة لان امها تصیر لبونا والحقة هی التی اتی علیها ثلث سنین وطعنت فی الرابعة لانها تستحق الحمل والضراب والجذعة هی التی تمت لها اربع سنین وطعنت فی الخامسة لانها تجذع السن ای تسقطه وطروقة الفحل هی التی قد طرقها الفحل ای نزی علیها التبیع من البقرة التی طعنت فی الثانیة والمسنة التی طعنت فی الثالثة ١٢

مصفی معاذ بن جبل لا نصادف خذ من ثلثین بقرة تبیعا ومن اربعین بقرة مسنة واتی بما دون ذلک فابی ان یاخذ منه شیئا وقال لم اسمع من رسول الله صلی الله علیه وسلم فیه شیئا حتی القاه فاساله فتوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم قبل ان یقدم معاذ بن جبل

طاوس یمانی روایت کرد که هر آئینه معاذ بن جبل گرفت از سی راس گاو یک تبیع واز چهل راس گاو یک مسنه وآورده شد پیش معاذ کمتر از سی راس پس ابا کرد از ان که بگیرد از ان چیزے وگفت نشنیدهم از رسول الله صلی الله علیه وسلم در باب کمتر از سی راس چیزے توقف میکنم تا آنکه ملاقات میکنم با آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس سوال کنم از آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس متوفی شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پیش از آن که بیاید معاذ بن جبل لغوی گفته است که بنت مخاض بچه ایست که یکسال بروے گذشت وداخل شد در سال دوم زیرا که مخض بمعنی حمل است مادر

مصفیٰ | این بچه حامل میشود و بنت لبون بچه ایست که دو سال بروے گذشت و داخل شد در سال سوم زیراکه
مادر او صاحب شیر میشود و حقه بچه ایست که گذشت بروے سه سال و داخل شد در سال چهارم زیراکه وے قابل
آن باشد که از فحل بارگیرد و جذعه بچه ایست که گذشت بروے چهار سال و داخل شد در سال پنجم لانها تجذع السن
براے آنکه انداخت دندان را و تبیع بچه ایست که یکسال تمام کند و اشهر در مذهب مالک آنست که دو سال تمام کرده باشد
و مسنه آنست که گذشته باشد بروے دو سال و داخل شد در سال سیوم و اشهر در مذهب مالک آنست که سه سال تمام کرده باشد
مسئله زکوة انعام ظاهر از لفظ فی کل خمس شاة و مانند آن آنست که چون این قدر ابل جمع شوند دران زکوة لازم شود
از آن یک کس باشند یا از آن دو سه کس و همین است مذهب شافعی و تائید میدهد این معنی را تسمیه زکوة بحق المال در اثر
حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه پس این تسمیه تنبیه میکند که دوران زکوة بر اجتماع مال است نه بر حال مالک و لهذا بر مال صبی
و مجنون نزدیک اهل مدینه واجب میشود و بر زرع صبی نزدیک همه لازم مے آید گویا مصلحت در ادا و حکم بر حال مال دون
حال مالک آنست که مصدق از نزدیک امام باحیا و قری میرود و او را بر حقیقت حال مالکان اطلاع نیست و در قول
مالکان عمرها میرود و تحقیق حال متعسر میشود بخلاف رمهها و گلهها که بر مشارع و مسارح جمع شوند و معرفت حال آنها بمشاهده
میتوان حاصل نمود و معنی اجتماع در اینجا اجتماعی است که بسبب آن همه را یک گله و یک رمه میتوان گفت و این باتحاد
مشرع یعنی جاے آب خوردن و مسرح یعنی جائیکه از فناے قریه که در آن از میان خانها آورده جمع میکنند تا همه
جمع کرده بمرعی مے برند و مرعی یعنی چراگاه و مراح که جاے آنها در وقت شب باشد و موضع حلب و راعی و فحل پس
باتحاد این اشیاء گله و رمه یکے میباشد مسئله زکوة ماشیه را دو شرط قرار داده اند یکے گذشتن سال بران رمه و گله در ملک
او و ماخذ آن حدیثے است که خواهیم آورد لا زکوة فی مال حتی یحول علیه الحول لیکن آنچه از نصاب متولد شده است در سال سال
او سال امهات اوست بدلیل آنکه حضرت عمر رض گفتند شمرده شود سخله و ظاهر است که هر سخله را یکسال نگذشته است بخلاف آنکه دون نصاب بود
و بانضمام اولاد نصاب تمام شود که سال را درین صورت از وقت تمام نصاب باید شمرد و بخلاف آنچه منضم شود بملوک
بشرا یا ارث یا هبه که سال او جدا حساب باید کرد و آیا در معنی نصاب جمع کرده شود یا نه دو قول است مثلاً ششماه مالک
سی بقره بوده است و بعد از آن ده راس دیگر خرید پس چون سال گذرد زکوة سی لازم شود نه زکوة چهل و چون ششماه
دیگر گذشت آیا ازین ده راس ربع مسنه برآرد یا نه نظر بقیاس سال نه برآرد و نظر بآنکه باتفاق علماء حاصل شد برآنکه
زیاده از نصاب را بحساب او زکوة برآرد اگر ملک در اثناے حول زائد شود و باز عود کند و همچنین اگر از نصاب در اثناے
حول کم شود حساب را از وقت ملک ثانی و تمام نصاب ثانیا باید گرفت شرط دیگر سوم است که در کلاء مباح چرا کند
پس اگر کلاء مملوک باشد آنرا سائمه گویند یا معلوفه دو وجه آمده است و اظهر نزدیک فقیر رعایت معنی انبات است اگر
انبات کرده باشد بزرع اشبه میشود و اگر نکرده باشند به کلاء مباح اشبه میشود و شرط سوم در غنم ماخوذ است از لفظ و فی

مسوّی لہ **قلت** علیہ الشافعیۃ انہ یعتد بالصغیر والمعیب ولا یؤخذ الا الجذعۃ الثنیۃ ومن اوساط المال وقال ابو حنیفۃ ادنی السن الذی یتعلق بہ وجوب الزکوۃ فی الغنم ہو الثنی قال صاحباہ یؤخذ الجذع من الضأن والثنی ما تمت لہ سنۃ والجذع ما اتی علیہ اکثرہا والاظہر عند الشافعیۃ فی الجذعۃ لہا سنۃ وقیل ستۃ اشہر والثنیۃ لہا سنتان وقیل سنۃ وفی الحدیث ان حول النتاج حول امہا تمامًا ہو قول الشافعی والحنفیۃ ۱۲ **قلت** ہو قول العلماء انہ

مصفّٰی سائمۃ الغنم ودر ابل و بقر بقیاس آن و گویا در ابل تصریح بآن نشدہ زیرا کہ ابل در عرب البتہ سائمہ میبوند بخلاف غنم کہ بعض آن داجن و معلوف میبود پس اگر در اکثر سال علف میدہد بروے زکوٰۃ واجب نیست و اگر علف میدہد قدر یکہ بدادن آن ضرر نمایان نمیشود و در اوقات دیگر در صحرا مے چرد زکوٰۃ واجب است **باب** یعتد بالسخل ولا یاخذ الا الجذعۃ والثنیۃ شمار کنند بزغالہ و نگیرد در زکوٰۃ مگر جذعہ و ثنیہ **مالک** عن ثور بن زید الدیلی عن ابن لعبد اللہ بن سفیان الثقفی عن جدہ سفیان بن عبد اللہ ان عمر بن الخطاب بعثہ مصدقا فکان یعد علی الناس بالسخل فقالوا تعد علینا بالسخل ولا تاخذ منہ شیئا فلما قدم علی عمر بن الخطاب ذکر ذلک لہ فقال عمر نعم تعد علیہم بالسخلۃ یحملہا الراعی ولا ناخذہا ولا ناخذ الاکولۃ ولا الربی ولا الماخض ولا فحل الغنم وناخذ الجذعۃ والثنیۃ وذلک عدل بین غذاء الغنم وخیارہ قال مالک السخلۃ الصغیرۃ حین تنتج والربی التی قد وضعت فہی تربی ولدہا والماخض ہی الحامل والاکولۃ ہی الشاۃ اللحم التی تسمن لتؤکل عمر بن الخطاب فرستاد سفیان بن عبد اللہ ثقفی را عامل ساختہ بر صدقات پس میشمرد بر مردمان بزغالہا را پس اصحاب مواشی گفتند میشماری بر ما بزغالہا را و نمیگیری از آنہا چیزے پس وقتیکہ آمد پیش عمر بن الخطاب ذکر کرد این ماجرا را پیش او پس گفت عمر بن الخطاب آرے میشماریم بر ایشان بزغالہ را کہ بردارد او را شبان و نمی گیریم آنرا و نمی گیریم اکولہ را و نہ ربا را و نہ ماخض را و نہ کشن رمہ را و میگیریم یکسالہ دوسالہ را و این یکسالہ و دوسالہ میانہ ست در میان بچہائے گوسفندان و میان بہترین گوسفندان گفت مالک سخلہ بچہ خورد را میگویند وقتیکہ از شکم مادر گرفتہ میشود و ربا آن است کہ بزاید بچہ را پس او مے پرورد بچہ خود را و ماخض حامل را گویند و اکولہ شاتی است مہیا برائے خوردن گوشت کہ فربہ کردہ میشود و تا خوردہ میشود و بغوی گفتہ جذعہ از گوسفند گیرند یا ثنیہ از بز و جذعہ آن است کہ یکسال بروے گذشت و ثنیہ آن کہ دوسال بروے گذشت و این مذہب شافعی است و در کتاب الرحمۃ مذکور است کہ مالک میگوید جذعہ از ضان و معز میتوان گرفت **باب** النہی عن التضییق علی الناس فی الصدقۃ باب در منع از تنگ گرفتن مردمان در زکوٰۃ گرفتن **مالک** عن یحیی بن سعید عن محمد بن یحیی بن حبان عن القاسم بن محمد عن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت مُرّ علی عمر بن الخطاب بغنم من الصدقۃ فرای فیہا شاۃ حافلا ذات ضرع عظیم فقال عمر بن الخطاب ما ہذہ الشاۃ فقالوا شاۃ من الصدقۃ فقال عمر ما اعطی ہذہ اہلہا وہم طائعون لا تفتنوا الناس لا تاخذوا حزرات المسلمین نکبوا عن الطعام[۵] حضرت عائشہ فرمود کہ گذرانیدہ شد بر عمر بن الخطاب رمہ از صدقہ پس دیدور آن رمہ بزے بسیار شیر صاحب پستان بزرگ پس گفت عمر

[۵] الحزرۃ مال نفیس جمعہا حزرات ۱۲

مسوّی ۱۵ قلت هو قول الفقهاء ۱۲ -+

مصفّٰی | ابن الخطاب چیست این بز پس گفتند این بز یست از زکوٰة پس فرمود حضرت عمر نداده اند این را مالکان وے
حال آنکه ایشان در اختیار خود بوده باشند یعنی برضا داده باشند ایذا مدہید مردمان را مگیرید نفائس اموال مسلمانان را مکیبو
شوید از طعام یعنی از شیر دار مالک عن یحیی بن سعید عن محمد بن یحیی انه قال اخبرنی رجلان من اشجع ان محمد بن مسلمة
الانصاری کان یاتیهم مصدقا فیقول لرب المال اخرج الی صدقة مالک فلا یقود الیه شاة فیها وفاء من حقه الا قبلها محمد بن مسلمه مے آمد پیش ایشان
عامل زکوٰة شده پس میگفت صاحب مواشی را که بیرون کن بسوئے من زکوٰة مال خود را پس برنمے آورد بسوئے او بزے که
در وے تمامی حق او میبود مگر که قبول میکرد آنرا قال مالک السنة عندنا والذی ادرکت علیه اهل العلم ببلدنا انه لا یضیق علی المسلمین
فی زکوٰتهم وان یقبل منهم ما دفعوا من اموالهم گفت مالک سنت مسلمه مقرره نزدیک ما وانچه یافتیم برآن اهل علم را
در شهر خود آنست که تنگ گرفته نشود بر مسلمانان در زکوٰة ایشان وآنکه قبول کرده شود از ایشان انچه بدهند از اموال خود
باب یضم المعز والضأن فی تکمیل النصاب جمع کرده شود درمیان بز وگوسفند برائے تکمیل نصاب قال مالک فی الرجل
یکون له الضأن والمعز انها تجمع علیه فی الصدقة فان کان فیهما ما تجب فیه الصدقة صدقت قال انما هی غنم کلها وفی کتاب عمر بن الخطاب وفی
سائمة الغنم اذا بلغت اربعین شاة شاة فان کانت الضأن اکثر من المعز ولم تجب علی ربها الا شاة واحدة اخذ المصدق
تلک الشاة التی وجبت علی رب المال من الضأن وان کانت المعز اکثر اخذ منها فان استوی الضأن والمعز اخذ من ایتهما شاء قال
مالک فی العراب والبخت والبقر والجوامیس نحو ذلک گفت مالک در باب شخصیکه باشد او را گوسفند و بز که آن همه را جمع
کرده شود بروے در صدقه پس اگر باشد درین مجموع عددے که واجب شود در وے زکوٰة بر آورده شود زکوٰة آن
گفت مالک وجز این نیست که آن غنم است تمام آن و در کتاب عمر بن الخطاب آمده است وفی سائمة الغنم اذا
بلغت اربعین شاة شاة گفت مالک پس اگر گوسفند زیاده باشد از بز و واجب نشده است بر صاحب او مگر
یک شاة بگیرد عامل آن شاة را که واجب شده است بر صاحب مال از گوسفند واگر بز اکثر باشد بگیرد آنرا از بز پس
اگر برابر باشد گوسفند و بز بگیرد از هر جنس که خواهد گفت مالک در باب شتران عربی شتران بختی وگاؤ وگاؤمیشان ومانند آن باب
یجوز ان یسأل الامام اهل النقود هل عندکم ما تجب فیه الزکوٰة ویصدقهم فیما قالوا جائز است که سوال کند بادشاه ارباب اموال
نقد را آیا هست نزدیک شما قدریکه واجب شود در آن زکوٰة وتصدیق کند ایشان را در انچه گویند مالک عن محمد بن
عقبة مولی الزبیر عن القاسم بن محمد قال کان ابوبکر اذا اعطی الناس عطیاتهم یسأل الرجل هل عندک من مال وجبت
علیک فیه الزکوٰة فان قال نعم اخذ من عطائه زکوٰة ذلک المال وان قال لا اسلم الیه عطاءه ولم یاخذ منه شیئا
مروی است از قاسم بن محمد که ابوبکر صدیق وقتیکه میداد مردمان را عطاهائے ایشان سوال مے نمود هر کسے را آیا نزدیک تو
مالے هست که در وے زکوٰة واجب شود پس اگر گفتے آرے هست میگرفت از عطائے او زکوٰة آن مال واگر انکار کردے تسلیم

مسوّی ۱؎ قلت قال الشافعی فی اثر ابن شہاب ان العطاء فائدة ولا زکوة فیہ حتی یحول علیہ الحول ذکر قولہ البیہقی فی سننہ قول
واما اخذ ابوبکر وعثمان من العطا لما عندهم من النقود مما حال علیه الحول ۲؎ قلت قال به الشافعی فی اظهر قولیه فی خصه بالمباح
واما المحظور كالاوانی وكالسوار والخلخال للرجل فتجب فیه الزكوة بكل حال وعند الحنفیة تجب فی الحلی اذا كانت من ذهب وفضة دون النجوم

مصفّٰی | فرمودے اورا عطار او و نگرفتے از آن چیزے مالک عن عمر بن الحسین عن عائشة بنت قدامة عن ابیها انه
قال کنت اذا جئت عثمان بن عفان اقبض عطائی سالنی هل عندك من مال وجبت فیه الزكوة قال فان قلت نعم اخذ من
عطائی زكوة ذلك المال وان قلت لا دفع الیّ عطائی قدامه گفت وقتیکه آمدم پیش عثمان بن عفان تا قبض
کنم عطائے خود را سوال میکرد مرا آیا ہست نزدیک تو مالے کہ واجب شدہ باشد در وے زکوة گفت قدامہ پس اگر
میگفتم آرے میگرفت از عطائے من واگر لا میگفتم میداد مرا عطار من مالک عن ابن شهاب انه قال اول من اخذ من الاعطیة
الزكوة معوية بن ابی سفیان ابن شہاب گفت اول کسیکه زکوة گرفت از عطاها یعنی از سالیانہا یا ماہیانہا کہ از بیت المال
برمے آید معاویہ بن ابوسفیان بود یعنی گرفتن زکوة از سالیانہ و ماہیانہ در وقتیکه کسے را دادہ شود بدعت است وسنت
آنست کہ بعد انقضائے حول در دست صاحب مال باید گرفت والیہ ذہب الشافعی بندۂ ضعیف گوید کہ گرفتن
حضرت ابوبکر صدیق وحضرت عثمان زکوة را از عطاها بجہت آن بود کہ نزد ارباب اموال مالے بود کہ بروے حولان
حول شدہ بود باب لا زكوة فی الحلی زکوة واجب نیست در زیور مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه ان
عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم كانت تلی بنات اخیها یتامی فی حجرها لهن الحلی فلا تخرج من حلیهن
الزكوة حضرت عائشہ متولی میشد دختران برادر خود را و در آن حال کہ آن دختران یتیمہ میبودند در پرورش حضرت
عائشہ ایشان را زیور میبود و پس بر نمے آورد از زیور ایشان زکوة را مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر كان یحلی بناته وجواریه
الذهب ثم لا یخرج من حلیهن الزكوة عبد الله بن عمر زیور میپوشانید دختران خود را و کنیزکان خود را از زر پس بر نمے آورد از زیور
ایشان زکوة را قال مالك من كان عنده تبر او حلی من ذهب او فضة لا ینتفع به للبس فان علیه فیه الزكوة فی كل عام یوزن فیوخذ
ربع عشره الا ان ینقص من وزن عشرین دینارا عینا او مائتی درهم فان نقص من ذلك فلیس فیه زكوة وانما تكون الزكوة اذا كان
انما یمسكه لغیر اللبس فاما التبر والحلی المكسور الذی یرید اهله صلاحه ولبسه فانما هو بمنزلة المتاع الذی یكون عند اهله فلیس علی
اهله فیه زكوة قال مالك لیس فی اللؤلؤ ولا فی المسك ولا فی العنبر زكوة
گفت مالک کسیکہ باشد پیش او زر غیر مسکوک یا زیور از زر یا نقرہ کہ نفع گرفتہ نشود بآن از جہت پوشیدن واستعمال نمودن
پس ہر آئینہ لازم است بروے زکوة در آن مال در ہر سال وزن کردہ میشود و پس گرفتہ شود چہارم حصہ از دہم حصہ
آن مگر آنکہ ناقص شود وزن آن از بیست دینار خالص یا از دو صد درہم پس اگر کم شد از ان چیزے پس نیست زکوة
در آن وجز این نیست کہ زکوة لازم ست وقتیکه نگاہ کند آنرا برائے غیر پوشیدن اما زر غیر مسکوک و زیور شکستہ کہ میخواہند اہل آن

مسوی ۵۱ **قلت** هو قول الشافعیة انه تجب الزکوة فی مال الصبی لانه حق المال قالت الحنفیة لا تجب واتفقوا انه یجب علیه عشر الخارج من
الارض ۱۲ ـ ۵۲ **قلت** هو قول الحنفیة قالوا یمنع وجوب العین دین له طالب من جهة العباد ولا یمنع وجوب العشر و للشافعی فی المسئلة
ثلثة اقوال اظهرها لا یمنع مطلقا والثانی یمنع والثالث یمنع فی النقدین والعروض ولا یمنع فی الماشیة والثمر ۱۲ ـ +

مصفی درست ساختن آن و پوشیدن آن پس جز این نیست که آن بمنزله متاعی است که میباشد نزد صاحب خود پس
نیست لازم بر صاحب وے در آن زکوة گفت مالک نیست واجب در مروارید و در مشک و عنبر زکوة مترجم گوید درین مسئله
دو قول مشهور آمده است و منشاء اختلاف ایشان ست در آن که زکوة نقد بجواهر اوست یا بمعنی کنز که مبنی از استغنای
انتفاع بآنست پس بر اول واجب شود بر حلی و بر ثانی نه و اگر حلی غیر مباح باشد مانند سوار و خلخال برائے مرد انتفاع او
کلا انتفاع است **باب تجب الزکوة فی مال الصبی** واجب شود زکوة در مال صبی **مالک** انه بلغه ان عمر بن الخطاب قال
اتجروا فی اموال الیتامی لا تاکلها الزکوة عمر بن الخطاب فرمود تجارت کنید در اموال یتیمان تا فانی نکند آنرا زکوت
مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه انه قال کانت عائشة تلینی انا واخا لی یتیمین فی حجرها فکانت تخرج من اموالنا الزکوة[۵۱]
قاسم بن محمد گفت حضرت عائشه متولی میشد مرا و برادرے را از آن من که بودیم یتیم در پرورش او پس برمے آورد از مالہای
ما زکوة مترجم گوید درین مسئله دو قول مشهور است واجب میشود و واجب نمیشود و منظور اول آنست که زکوة را حق مال
گفته اند پس تعلق او بمال باشد نه بحال صاحب مال و منظور ثانی حدیث رفع القلم عن ثلثة الحدیث **باب من کان له مال**
مشغولا بالدین لا زکوة علیه فی ذلک هر که باشد مال او مشغول بقرض نیست بروے زکوة در آن مال **مالک** عن یزید
بن خصیفة انه سأل سلیمن بن یسار عن رجل له مال وعلیه دین مثله اعلیه زکوة فقال لا یزید بن خصیفه سوال کرد سلیمان
ابن یسار را از حکم مردیکه او را مال باشد و بروے دین است مانند آن آیا بروے واجب است زکوة پس گفت سلیمان
ابن یسار واجب نیست **مالک** عن ابن شهاب عن السائب بن یزید ان عثمان بن عفان کان یقول هذا شهر زکوتکم فمن کان
علیه دین فلیؤد دینه حتی تحصل اموالکم فتؤدون منها الزکوة حضرت عثمان میگفت این ماه زکوة شما است
یعنی ماهیکه عطاها بمردمان در آن میداد پس هر که باشد بروے قرضے پس باید که ادا کند قرض خود را تا خالص شود
مال شما پس ادا کنید از آن مالها زکوة را قال مالک الامر الذی لا اختلاف فیه عندنا فی الرجل یکون علیه الدین وعنده
من العروض ما فیه وفاء لما علیه من الدین ویکون عنده من الناض سوی ذلک ما تجب فیه الزکوة فانه یزکی ما بیده من ناضه تجب
فیه الزکوة قال مالک واذا لم یکن عنده من العروض والنقد الا وفاء دینه فلا زکوة علیه حتی یکون عنده من الناض فضل عن
دینه ما تجب فیه الزکوة فعلیه ان یزکیه گفت مالک امریکه مسلم ست و متفق به نزدیک ما در حکم مردیکه باشد
بروے دین و نزدیک او از متاع آن قدر ست که در وے کفایت است دین را و نزد او از نقد سوائے آن متاع
آن قدر هست که در وے زکوة واجب میشود پس هر آئینه او زکوة بر آرد از انچه بدست اوست از نقد گفت مالک

مسوّی قلت علل الشافعي مسئلة الكتابة بانها غير لازمة وللعبد اسقاطها متى شاء والاظهر قوليه في الدين الحال على ملي وفي اداء الزكوة بالفعل في الضمار والدين المؤجل والمتعذر اخذه ان يجب فيها اذا وجد للحول كلها وقال مالك عليه زكوة حول واحد مثل قول عمر بن عبد العزيز وعند ابي حنيفة لا يجب في الضمار ويجب في الديون اذا وصلت عن الايام الماضية ۱۲

مصفّی واگر نباشد نزدیک او از متاع ونقد الا قدر اداے دین او پس زکوٰة واجب نیست بروے تا آنکه باشد نزد او از نقد زائد از دین او آن قدر که واجب میشود بروے زکوٰة پس واجب است بروے که زکوٰة آن برآرد مترجم گوید رضی الله عنه درینجا سه قول مشهور است دین منع میکند وجوب زکوٰة را مطلقا ومنع نمیکند مطلقا ومنع میکند در مال باطن یعنی نقد وعرض ومنع نمیکند در مال ظاهر یعنی ماشیه وزرع منظور اول قیاس بر منع دین است از استطاعت حج ومنظور ثانی اطلاق نصوص وارده در باب زکوٰة است ومنظور ثالث آنست که اموال ظاهره حقیقة نمو دارد واموال باطنه بدون تصرف دران نمو ندارد ومطالبه اهل دین از ان مانع میشود **باب** من استحق فلا ا وكان عاله ضمارا كيف يزكي هرکه مستحق مالے شده یا باشد مال او غائب شده چگونه زکوٰة برآرد **مالك** عن محمد بن علقمة مولى الزبير انه سال القاسم بن محمد عن مكاتب له قاطعه بمال عظيم هل عليه فيه زكوة فقال القاسم ان ابا بكر الصديق لم يكن ياخذ من مال زكوة حتى يحول عليه الحول محمد بن علقمه سوال کرد قاسم بن محمد را از حکم مکاتبے از ان خود که مقرر کرد با و مال عظیم آیا بروے دران مال زکوٰة هست پس گفت قاسم هر آئینه ابوبکر صدیق نمیگرفت از هیچ مال زکوٰة تا آنکه بگذرد بروے یکسال **مالك** عن ايوب بن ابي تميمة السختياني ان عمر بن عبد العزيز كتب في مال قبضه بعض الولاة ظلما يامر برده الى اهله وتوخذ زكوته لما مضى من السنين ثم عقب بعد ذلك بكتاب الا لا توخذ منه الا زكوة واحدة فانه كان ضمارا عمر بن عبد العزیز نامه نوشت در باب مالیکه قبض کرده بود او را بعض حاکمان بطریق ظلم امر میکرد برد آن مال بمالک او ونوشت که گرفته شود زکوٰة او از انچه گذشت از سالها بعد از ان عقب او فرستاد مکتوبے دیگر که گرفته نشود از و مگر یک زکوٰة زیرا که او ضمار بود مترجم گوید رضی الله عنه که در صورت ودیعت زکوٰة لازم میشود ودر صورت مکاتبے که بمال عظیم مقاطعه کرده باشد زکوٰة لازم نمیشود پس درین صورت ثالثے پیدا باید کرد که حکم بر آن دائر باشد وآن فرق نزدیک شافعیه استقرار وتعین است پس مال مکاتب مستقر نیست بحتمل که عجز او ظاهر شود پس اگر نصاب سائمه را صداق زنے ساخت اگر تعین آن سوائم شود بودیعت اشبه است زکوٰة لازم شود واگر تعین نکرد بمال کتابت اشبه است وضمار آنست که وصول باو متعذر باشد مثل مال مغصوب وضال ومجحود ودرین صورت سه قول مشهور است واجب باشد برائے جمیع عوام گذشته لیکن دادن آن واجب نیست تا آنکه عود کند وچون عود کند برائے جمیع عوام بدهد وواجب نباشد مطلقا و واجب میشود نزدیک یافتن زکوٰة یک سال فقط چنانکه ظاهر اثر عمر بن عبد العزیز است منظور اول ظاهر شدن ملک است بعد از یافتن ومنظور ثانی تعطل نماء اوست ومنظور ثالث خوف اجحاف مال است اگر برائے

مسوّی **قلت** اتفقوا علی ان العاشر یاخذ من مر علیه من المسلمین من مال التجارة اذا کانت قیمته عشرین دینارا ربع عشره واختلفوا فی مسئلة الذمی فقال احمد بقول عمر بن عبد العزیز انه یوخذ منه نصف العشر ونصابه عشرة دنانیر وقال ابو حنیفة یوخذ منه نصف العشر ونصابه کنصاب المسلم کذا فی الافصاح وفی الانوار ولو قال قوم لا نؤدی الجزیة باسمها ونؤدی باسم الصدقة فللامام اجابتهم اذا رای ذلك ویاخذ منهم ضعف الصدقة من خمس من الابل شاتین ومن عشرین دینارا دینارا ثم الماخوذ جزیة حقیقة مصرف مصرفها وظاهره انه یوخذ فی کل سنة مرة

[illegible]

مصفّی همه اعوام بدهد و اگر دین دارد و این دین ماشیه است یا غیر مستقر باشد مال کتابت زکوة لازم نمیشود و اگر نقد است در قول قدیم لازم نمیشود و در جدید اگر موجل باشد یا حال باشد متعذر باشد اخذ او بجهت اعسار یا جحود مانند مغصوب است و اگر حال باشد و متیسر است اخذ او بمنزله ودیعت است **باب زکوة اموال التجارة** در زکوة مالها سوداگری **مالك** عن یحیی بن سعید عن زریق بن حیان وکان زریق علی جواز مصر فی زمان الولید وسلیمن وعمر بن عبد العزیز فذکر ان عمر بن عبد العزیز کتب الیه ان انظر من مر بك من المسلمین فخذ من ما ظهر من اموالهم مما یدیرون به من التجارات من کل اربعین دینارا دینارا فما نقص فبحساب ذلك حتی تبلغ عشرین دینارا فان نقصت ثلث دینار فدعها ولا تاخذ منها شیئا ومن مر بك من اهل الذمة فخذ مما یدیرون به من التجارات من کل عشرین دینارا دینارا فما نقص فبحساب ذلك حتی تبلغ عشرة دنانیر فان نقصت ثلث دینار فدعها ولا تاخذ منها شیئا واکتب لهم بما تاخذ منهم کتابا الی مثله من الحول زریق عامل بود و بر سر رهگذر مصر در زمان ولید و سلیمان و عمر بن عبد العزیز پس ذکر کرد که عمر بن عبد العزیز نوشت بسوی او که تامل کنی هر کرا بگذرد بر تو از مسلمانان پس بگیر از آنچه ظاهر باشد از اموال ایشان از آنچه میگردانند از تجارات از هر چهل دینار یک دینار پس آنچه ناقص باشد بگیر بحساب آن تا آنکه برسد به بیست دینار پس اگر ناقص باشد از بیست دینار یک سیوم حصه دینار پس بگذار او را و مگیر از وی چیزی و هر که بگذرد بر تو از اهل ذمه پس بگیر از آنچه میگردانند آنرا از تجارات از هر بیست دینار یک دینار پس آنچه ناقص باشد بگیر بحساب آن تا آنکه برسد به ده دینار پس اگر ناقص باشد از ده دینار سیوم حصه دینار پس بگذار او را و مگیر از آن چیزی و بنویس برای ایشان آنچه گرفته از ایشان نامه تا مثل آن از سال **مترجم** گوید رضی الله عنه اصل درین باب حدیث ابو داود است عن سمرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یامرنا ان نخرج الصدقة من الذی نعد للبیع و عمل مستمر مسلمین از زمان حضرت عمر رضی الله عنه که عاملان را بر راهها می نشاندند و زکوة میگرفتند و شرط زکوة تجارت قیمت نصاب است از ذهب یا فضه و گذشتن یک سال چنانکه در نقد مذکور شد و ظاهر پیش بنده آنست که نصاب در تمام حول شرط است زیرا که حال مال تجارت در احادیث مبسوط نیست و حال او از حال نقد مستنبط است پس میباید که بروی حمل کنند و اگر جزوی قلیل یا زمانی قلیل کم شود آنرا در عرف کم نمی شمارند چه در نقد و چه در تجارت و اگر شخصی مالک نصاب نقد بود و بعد از آن بآن نقد مال تجارت خرید کرد جمع کند هر دو را در حول چنانکه جمع کند نقد و مال تجارت را در نصاب زیرا که هر دو از یک جنس اند و زکوة آنها بر یک اسلوب است

مُسوّی لہ قلت فی المنہاج وانما یصیر العرض للتجارۃ اذا اقترنت نیتہا بکسبہ بمعاوضۃ کشراء وکذا المہر والخلع فی الاصح لا بالہبۃ والاحتطاب فی العالمگیریۃ وما ملکہ بعقد لیس فیہ مبادلۃ کالہبۃ او بعقد ہو مبادلۃ مال بغیر مال فانہ لا یصح فیہ نیۃ التجارۃ علی الاصح ۱۲ ؎ قلت ہو اظہر قول الشافعی ان النصاب معتبر باٰخر الحول وقال ابو حنیفۃ یعتبر القیمۃ عند حولان الحول بعد ان یکون قیمتہا فی ابتداء الحول نصابا ۱۲ -

مصفّٰی بخلاف آنکہ شخصے مالک نصاب سوائم بود بعد از آن مال تجارت خرید نمود و چون بمفہوم لفظ تجارت رجوع کنیم دانستہ میشود کہ گرفتن مال است بمعاوضہ بشرا یا مانند آن بہ نیت بیع تا حاصل کند ربح را زیرا کہ کسیکہ بطریق ارث مال حاصل کرد یا بطریق ہبہ آنرا تجارت نمیگویند و قنیہ دیگر ست و تجارت دیگر و فرق درمیان این ہر دو بہ نیت تجارت است و قنیہ بغیر نیت حاصل میشود و عرض تجارت بمجرد نیت قنیہ برائے قنیہ مے شود بمنزلہ سفر و اقامت و ظاہر آنست کہ ربح ملحق باصل مال است و ہمچنین اولاد حیوان کہ برائے تجارت خرید کردہ است بقیاس آنچہ در سوائم گفتہ شد و لابد است از تقویم و گاہے حال مختلف میشود باختلاف نقود یکبار آن قیمت کنند و ظاہر آنست کہ غالب نقد بلد را اعتبار کنند و در صورت تساوی نقود مخیر است و درین صورتہا اخذ بالنفع للفقرا بہتر باشد واللہ اعلم پس اگر از وقت خرید کردن بہ نیت تجارت یک سال گذرد و آن مال نقد شدہ است از آن نقد ہرچہ باشد بحساب آن زکوٰۃ برآرد والا قیمت کند بغالب نقود بلد و از کلمۂ فان نقصت ثلث دینار مفہوم میشود کہ قلت وزنے کہ در رواج ستمیہ دنانیر و دراہم ضرر نمیکند تاثیر ندارد و آن موجہ تر است زیرا کہ نصوص بلفظ خمسۃ اواق مثلا وارد شدند پس اگر خمسۃ اواق عدد باشد و خمسۃ اواق بہ رے جاری بود زکوٰۃ واجب شود و اگر مال تجارت سوائم باشند ظاہر آنست کہ مخیر باشد در ادائے زکوٰۃ بحساب سوائم و بحساب تجارت باب لا زکوٰۃ الا فیما کسبہ بنحو شراء مع نیۃ التجارۃ واجب نیست زکوٰۃ مگر در مالے کہ کسب کردہ است بقسم شرا با نیت سوداگری قال مالک السنۃ عندنا التی لا اختلاف فیہا انہ لا تجب علی الوارث زکوٰۃ فی مال ورثہ فی دین ولا عرض ولا دار ولا عبد ولا ولیدۃ حتی یحول علی ثمن ما باع من ذلک او اقتضی الحول من یوم باعہ او قبضہ گفت مالک سنتے کہ اختلاف نیست در آن نزدیک ما اینست کہ واجب نیست بر وارث زکوٰۃ در مالیکہ وارث شد آنرا نہ در دین و نہ در جنس و نہ در حویلی و نہ در غلام و نہ در کنیزک تا آنکہ بگذرد بر قیمت آنچہ کہ فروخت از آن مال و بدست آورد یک سال از روزیکہ فروخت یا قبض کرد باب یعتبر النصاب فی آخر الحول معتبر ست نصاب مال در آخر سال قال مالک فی رجل کانت لہ عشرۃ دنانیر فاتجر فیہا فحال علیہا الحول وقد بلغت عشرین دینارا انہ یزکیہا مکانہ ولا ینتظر بہا ان یحول علیہا الحول من یوم بلغت ما تجب فیہ الزکوٰۃ لان الحول حال علیہا وہو عندہ عشرۃ دنانیر ثم لا زکوٰۃ فیہا حتی یحول الحول من یوم زکیت[۲] گفت مالک در حق مردیکہ باشد او را دہ دینار پس تجارت کرد در ان پس گذشت بروے یک سال و ہر آئینہ رسید بہ بیست دینار

مسوّی ۱۰ قلت هذا قول اهل العلم الا ان النصاب لیس بشرط عند ابی حنیفة ۱۲ ۲ قلت وعلیه الشافعی ان زکوة النبات تختص بالقوت وهی من الثمار الرطب والعنب ومن الحب الحنطة والشعیر والارز وسائر المقتات اختیارا وعند ابی حنیفة یجب العشر فی کل ما یخرجه الارض من الحنطة والشعیر والدخن والارز واصناف الحبوب والبقول والریاحین والرطاب وقصب السکر والبطیخ والباذنجان واشباه ذلک مما له ثمرة باقیة او غیر باقیة قل او کثر ۱۲

مصفّٰی ہر آئینہ او زکوة آن برآرد درہمان وقت و انتظار نکند بآن کہ بگذرد بروے سال از روزیکہ رسید بقدریکہ واجب است بروے زکوة زیراکہ گذشت یکسال بروے و حال آنکہ نزد او دہ دینار بودہ بلکہ اعتبار نصاب در آخر سال است بعد ازان نیست واجب در آن و نہ نیز دادن زکوة تا آنکہ بگذرد سال از روزیکہ زکوة آن دادہ شد

باب زکوٰة الصدقة فیما اخرجت الارض در بیان مقدار صدقہ در چیزیکہ برآرد زمین مالک عن الثقة عنده عن سلیمان بن یسار وعن بسر بن سعید ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فیما سقت السماء والعیون والبعل العشر وما سقی بالنضح نصف العشر رسول الله صلی الله علیہ وسلم فرمود درانچہ سیراب کردہ است آنرا باران یا چشمہا و در زمین سیراب بنفس خود دہم حصہ است و درانچہ سیراب کردہ است آنرا آب دادن بشتران وگاوان بیستم حصہ است

قال مالك والسنة عندنا فی الحبوب التی یدخرها الناس ویاکلونها انه یؤخذ مما سقت السماء من ذلك والعیون وما کان بعلا العشر وما سقی بالنضح ففیه نصف العشر اذا بلغ ذلك خمسة اوسق بالصاع الاول صاع النبی صلی الله علیه وسلم وما زاد علی خمسة اوسق ففیه الزکوٰة بحساب ذلك ۱ گفت مالک حکم مقرر و مسلم نزدیک ما در دانہائے کہ ذخیرہ میکنند آن را مردمان و میخورند آنرا مردمان کہ گرفتہ شود از انچہ سیراب کردہ است آن را باران یا چشمہا و انچہ باشد زمین سیراب بخود دہم حصہ است وانچہ سیراب کردہ شد بآب دادن پس واجب است در آن بیستم حصہ وقتیکہ برسد بہ پنج وسق بصاع نخستین کہ صاع آنحضرت است صلی الله علیہ وسلم و چیزیکہ زیادہ از پنج وسق است پس دروے زکوة بحساب آنست باب الحبوب التی تجب فیها الزکوٰة وما لا تجب فیه در بیان آن دانہا کہ واجب است در آن زکوة دادن وانچہ واجب نیست زکوة در وے

قال مالك السنة التی لا اختلاف فیها عندنا والذی سمعت من اهل العلم انه لیس فی شیء من الفواکه کلها صدقة الرمان والفرسك والتین وما اشبه ذلك وما لا یشبهه اذا کان من الفواکه قال ولا فی القضب ولا فی البقول کلها صدقة ولا فی اثمانها اذا بیعت صدقة حتی یحول علی اثمانها الحول من یوم بیعها ویقبض صاحبها ثمنها قال مالك والحبوب التی فیها الزکوٰة الحنطة والشعیر والسلت والذرة والدخن والارز والعدس والجلبان واللوبیا والجلجلان وما اشبه ذلك من الحبوب التی تصیر طعاما فالزکوٰة تؤخذ منها کلها بعد ان تحصد وتصیر حبا قال والناس مصدقون فی ذلك ویقبل منهم فی ذلك ما دفعوا ۲ گفت مالک سنتے کہ اختلاف نیست در آن نزدیک ما و انچہ شنیدم از اہل علم اینست کہ واجب نیست در چیزے از میوہا ہمہ انواع آن ہیچ زکوة انار و شفتالو و انجیر و انچہ مانند آن باشد وانچہ مانند آن نباشد وقتیکہ از قسم فواکہ باشد گفت مالک و نیست در سپست و نہ در ترہا ہمہ انواع آن

مسوّی قلت وعليه الشافعي انه يسن الخرص في النخيل والاعناب دون الحبوب لان الحبوب لا تؤكل طرية والنخيل والاعناب يؤكل طريا فيجعله ضامنا لحق الفقراء وقالت الحنفية الخرص ليس بشيء واولوا ما روي من ذلك بانه كان تخويفا للاكرة لان لا يخونوا فاما ان يكون به حكم فلا كذا في شرح السنة ۱۲

مصفّی زکوة ونه در ثمنهائے آن وقتیکه فروخته شود تا آنکه بگذرد بر قیمت آنها یکسال از آن روز که فروخته است آنرا وتقبض کند صاحب آن آن ثمن را وگفت مالک آن دانهائیکه در روے زکوة واجب میشود گندم وجو وجو برهنه وجوارے وارزن وبرنج وعدس وماش ولوبیا وسمسم است وانچه شبه آن باشد از دانها که طعام میشود پس زکوة گرفته میشود از همه آن بعد از آن که درووه شود ودانه خالص گردد وگفت مالک ومردمان را باور داشته شود در آن مال وقبول کرده شود از ایشان انچه دادند **باب تخرص النخيل والكروم اذا طاب ثمرها لا الزروع** خرص کرده شود خرمابها وانگوربها وقتیکه قابل خوردن شود میوه آن وخرص کرده نشود زراعتها را قال مالك الامر المجتمع عليه عندنا ان النخيل تخرص على اهلها وثمرها في رؤسها اذا طاب وحل بيعه ويؤخذ منه صدقته تمرا عند الجداد قال فان اصابت الثمرة الجائحة بعد ان تخرص على اهلها وقبل ان تجد فاحاطت الجائحة بالثمر كله فليس عليهم صدقة فان بقي من الثمر شيء يبلغ خمسة اوسق فصاعدا بصاع النبي صلى الله عليه وسلم اخذ منه زكوته وليس عليهم فيما اصابت الجائحة زكوة قال مالك وكذلك العمل في الكروم ايضا گفت مالک امریکه اجماع واقع شده بر آن نزدیک ما آنست که خرمابها خرص کرده شود بر صاحب آن حالانکه میوه آن هنوز بالائے درختان ست وقتیکه قابل خوردن شود وحلال گردد فروختن آن وگرفته شود زکوة آن تمر در وقت چیدن پس اگر رسید آن ثمر را آفتے بعد خرص کردن بر صاحب آن وپیش از انکه گرفته شود از درختان پس احاطه کرد آفت بآن ثمر تمام آنرا پس نیست بر ایشان واجب زکوة پس اگر باقی ماند از ثمر قدریکه میرسد به پنج وسق یا زیاده بصاع آنحضرت صلی الله علیه وسلم گرفته میشود از آن قدر زکوة آن ونیست بر اصحاب ثمار در چیزیکه رسید آفت زکوة واد ... گفت مالک وهمچنین است حکم در انگوربها نیز مترجم گوید رضی الله عنه که در حدیث ذکر تمر وزبیب آمده ودر فواکه باتفاق علما زکوة واجب نیست پس میان فواکه واین چیزها فارق میباید وامریکه جامع این چیزها ست بوجهیکه از فواکه ممتاز باشد آنست که درختے که ثمر او قوت میشود ویک سال باقی ماند ودر حدیث حاکم ذکر حنطه وشعیر آمده است واتفاق علما حاصل شده بر آنکه در توابل وقضیب زکوة نیست پس فارق درمیان قبیلتین نیست الا حب مقتات مدخر **مسئله** صاع اهل مدینه پنج رطل بغدادی وثلث رطل است ورطل بغدادی صد وسی درهم ست ودرهم چنانکه سابقا گفتیم بحساب دیار ما سه ماشه وربع ماشه است ومجموع ماشهائے رطل چهار صد وبیست ودو ونیم بالا میشود وآن سی پیسه عالمگیری ست ودو ونیم ماشه بالا که قریب پنجم حصه پیسه میباشد سه پیسه چهارده ماشه وصاع دو ونیم سیر عالمگیری است یازده پیسه بالا ووسق یکصد وشصت ویک سیر ست که بحساب این دیار چهار من ویک سیر میشود وپنج وسق بیست من وپنج سیر عالمگیری باشد مسئله وچون بنائے حساب بکیل موزون بجز تقریب راست نمی آید این همه

مسوّی ۱؎ قلت هو قول هل لعلم ۱۲ ۲؎ قلت هو قول هل العلم انه لا یؤخذ المعیب وانما یوخذ من اوساط المال بمجرور حضرب
من الدقل یحمل رطبا صغار الاخیر فیه مُصْرَانُ الفارة نوع من التمر الردی عذق بن حُبیق نوع من التمر ردی ۱۲

مصفّی تخمین است نه تعیین واز معرفت تحدید بالقطع یاس حاصل است قال المحلی قال ابن الصباغ
وغیره الاصل فی ذلک الکیل وانما قدره العلماء بالوزن استظهارا وقال فی الروضة تختلف قدره وزنا باختلاف
جنس ما یخرج کالذرة والحمص وغیرهما والصواب ما قاله الدارمی ان الاعتماد علی الکیل بصاع معایر بالصاع الذی
کان یخرج به فی عصر رسول الله صلی الله علیه وسلم ومن لم یجده وجب علیه اخراج قدر یتیقن انه لا ینقص منه وعلی هذا فالتقدیر
بخمسة ارطال وثلث تقریب مسئله قدر نصاب اعتبار کرده میشود درحال تمر وزبیب اگر تمر وزبیب میشود والا درحال رطب وعنب و
اگر زیتون را نیز بگوییم حال زیت اعتبار کرده شود یک جنس را بجنس دیگر ضم کرده نشود چنانکه نقد را بسوائم جمع کرده نمیشود و یک
نوع را بنوع دیگر ضم کرده شود چنانکه ضان ومعز وبختی وعراب را باهم ضم کرده میشود وهرچه در یکسال باشد باهم ضم کرده شود اگرچه جدا و یکی بعد دیگرے پیدا شد مسئله
درانچه بباران سیراب شده باشد یا بسبب سیل قنوات وندا وة ارض سیراب باشد عشر واجب ست ودرانچه بنضح یا دولاب
یا آبے که اوراخرید کرده است سیراب شده باشد نصف العشر پس اگر بهر دو نوع بتساوی سیراب کرده باشد سه ربع عشر
واجب شود و غالب و مغلوب بهمین حساب باید آورد زیراکه شرع تعیین کرد واجب را در حالتین وازینجا حال مرکب
مستنبط میشود **باب** توخذ الزکوٰة من الزروع والنخیل عند الحصاد ولا ینتظر بها الی الحول گرفته شود زکوٰة از زراعتها
و درختان خرما وقت درودن وانتظار کرده نشود تا یک سال قال مالک فی قوله تعالیٰ واتوا حقه یوم حصاده ان ذلک الزکوٰة
والله اعلم وقد سمعت من یقول ذلک ۱؎ گفت مالک تفسیر قوله تعالیٰ واتوا حقه یوم حصاده که مراد ازین حق زکوٰة است
گفت مالک وشنیدم از کسیکه میگفت این را مترجم گوید رضی الله عنه وارضاه واجب میشود ادائے زکوٰة نزدیک حصاد
یعنی درودن وجائز میشود اداء زکوٰة نزدیک بدو صلاح واشتداد حب زیراکه خرص درین صورت مشروع شده است
وبخرص بر ذمه مالک مقرر میشود مسئله مسنون ست خرص در تمر وزبیب نزدیک بدو صلاح بآنکه یک خارص عادل تخمین
کند وقدر واجب بر مالک لازم کند ووے قبول نماید پس منقطع شود حق زکوٰة از عین مخروص وثابت شود بر ذمه او واگر
من بعد هلاک مخروص دعوی کند اگر راست دانسته شد فبها والا قسم داده شود **باب** لا یؤخذ فی الزکوٰة من صنف التمر
دربیان چیزیکه گرفته نشود در زکوٰة از اقسام تمر مالک عن زیاد بن سعد عن ابن شهاب انه قال لا یؤخذ فی صدقة النخل الجعرور
ولا مُصْرَانُ الفارة ولا عَذْق بن حُبَیق وهو مثل الغنم یعد علی صاحب المال ولا یؤخذ منه فی الصدقة ابن شهاب
گفت گرفته نشود در زکوٰة خرما جعرور را ونه مصران فاره را ونه عذق بن حُبیق را گفت ابن شهاب واین مانند رمه گوسفند
است شمار کرده میشود بر صاحب مال گرفته نمیشود ازوے در زکوٰة جعرور خرما خشک ریزه مصران الفاره خرمائے تباه
عذق بن حبیق نوعے از خرمائے تباه را گویند **باب** زکوٰة الزیتون دربیان زکوٰة زیتون مالک انه سأل ابن شهاب

مسوی له قلت وقال به الشافعی فی القدیم ثم رجع وقال به ابوحنیفة الا انه لا یشترط عنده خمسة اوسق وقال یؤخذ من ثمره لا من عصیره ۲ سنه قلت لا زکوة فی الرقیق اذا لم یکن للتجارة عند اهل العلم واما الفرس والعسل فلا زکوة فیهما عند الشافعی اذا لم یکونا للتجارة وقال ابوحنیفة یؤخذ من الخیل تاویل الحدیث عنده انه لیس فی فرس المسلم زکوة اذا کان للغزو واما اذا کان للنسل ففیه زکوة عنده وعنده یؤخذ من العسل اذا کان فی ارض العشر کذا قال یحیی بن یحیی عن سلیمان بن یسار عن عراک بن مالک باثبات الواو وهو وهم والصواب

مصفّٰی عن الزیتون قال فیه العشر مالک سوال کرد ابن شهاب را از زکوة زیتون پس گفت ابن شهاب در وے عشر است قال مالک وانما یؤخذ من الزیتون العشر بعد ان یعصر ویبلغ زیتونه خمسة اوسق فما لم یبلغ زیتونه خمسة اوسق فلا زکوة فیه قال مالک والزیتون بمنزلة النخیل ما کان منه سقته السماء والعیون او کان بعلا ففیه العشر وما کان یسقی بالنضح ففیه نصف العشر گفت مالک وجز این نیست که گرفته میشود از زیتون دهم حصه بعد از آن که افشرده شود و برسد زیتون او به پنج وسق پس آنچه نرسد زیتون او به پنج وسق پس زکوة نیست دران گفت مالک وزیتون بمنزله درختان خرما است چیزیکه سیراب میکنند از وے باران وچشمهائے یا زمین سیراب پس در وے دهم حصه است وآنچه سیراب کرده میشود بآب دادن پس دران بستم حصه است باب لا زکوة فی الرقیق والخیل والعسل واجب نیست زکوة در بردها وگله اسپ وشهد

مالک عن عبد الله بن دینار عن سلیمن بن یسار وعن عراک بن مالک عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لیس علی المسلم فی عبده ولا فی فرسه صدقة ابوهریره روایت کرد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود نیست بر مسلمان در بنده او ونه در اسپ او هیچ زکوة مالک عن عبد الله بن دینار انه قال سألت سعید بن المسیب عن صدقة البراذین فقال سعید وهل فی الخیل من صدقة عبد الله بن دینار گفت که سوال کردم سعید بن المسیب را از زکوة براذین یعنی اسپان ترکی پس گفت سعید آیا در گله اسپ زکوة میباشد مالک عن ابن شهاب عن سلیمن بن یسار ان اهل الشام قالوا لابی عبیدة بن الجراح خذ من خیلنا ورقیقنا صدقة فابی ثم کتب الی عمر بن الخطاب فابی عمر ثم کلموه ایضا فکتب الی عمر فکتب الیه عمر ان احبوا فخذها منهم واردها علیهم وارزق رقیقهم قال مالک معنی قوله واردها علیهم یقول علی فقرائهم مرویست از سلیمان بن یسار که بدرستیکه اهل شام گفتند ابو عبیده بن الجراح را که بگیر از گله اسپان ما وبردهای ما زکوة را پس قبول نکرد ابو عبیده بعد از آن نوشت بجانب عمر بن الخطاب پس قبول نکرد حضرت عمر بعد از آن سخن گفتند با ابو عبیده نیز پس نوشت بسوئے حضرت عمر پس نوشت حضرت عمر در جواب او که اگر خواهند این را پس بگیر آنرا از ایشان یعنی بطریق استحباب وباز گردان بر ایشان وقوت بده غلامان ایشان را یعنی غلامانیکه تصدق بکنند ودر بیت المال رسانند گفت مالک معنی قول حضرت عمر واردها علیهم اینست که میگوید رد کن بر فقراء ایشان

مالک عن عبد الله بن ابی بکر بن عمرو بن حزم انه قال جاء کتاب من عند عمر بن عبد العزیز الی ابی بکر وهو بمنی الا یاخذ من العسل ولا من الخیل صدقة عبد الله بن ابو بکر گفت آمد مکتوبے از پیش عمر بن عبد العزیز بسوئے ابو بکر بن عمرو

مسوّٰی[۱] قلت هو اظهر اقوال الشافعی فی تفسیر الرکاز وله قول ان المعدن من الرکاز و بمنزلة الرکاز و علیه ابو حنیفة والمراد بالرکاز علی اظهر اقوال[۲]
الشافعی هو الدفن الجاهلی من النقد فاما الاسلامی فان علم مالکه فله والا فلقطة وانما یملکه الواجد و تجب فیه الزکوٰة اذا وجد فی موات او ملک احیاه فان
وجد فی ملک شخص فللشخص و فی مسجد او شارع فلقطة ومصرف خمس الرکاز مصرف الزکوٰة عند الشافعی وعند ابی حنیفة مصرفه مصرف خمس الفیٔ[۳]

مصفّٰی[۱] واو در منی بود باین مضمون که نگیرد از شهد ونه از گله اسپان هیچ زکوٰة مترجم گوید رضی الله عنه که لازم نیست زکوٰة
در بردها اگر برائے تجارت نباشند واما اسپ و شهد پس زکوٰة نیست در آن هر دو نزدیک شافعی وقتیکه برائے تجارت
نباشند و گرفته میشود زکوٰة از گله اسپان نزد ابو حنیفه و تاویل حدیث نزدیک او آنست وقتیکه اسپ برائے غزا باشد
لازم نیست واما وقتیکه برائے نسل باشد پس لازم ست در روے زکوٰة نزد ابو حنیفه و نیز زکوٰة لازم است بر عسل نزد او وقتیکه
باشد در زمین عشر والله اعلم **باب زکوٰة الرکاز** در بیان زکوٰة رکاز **مالک** عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب وعن
ابی سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی الرکاز الخمس رسول الله صلی
الله علیه وسلم فرمود در رکاز پنجم حصه است قال مالک الامر الذی لا اختلاف فیه عندنا والذی سمعت اهل العلم یقولون
ان الرکاز انما هو دفن یوجد من دفن الجاهلیة ما لم یطلب بمال ولم یتکلف فیه نفقة ولا کبیر عمل ولا مؤنة فاما
ما طلب بمال و تکلف فیه کبیر عمل فاصیب مرة واخطیٔ مرة فلیس برکاز[۱] گفت مالک حکمے که اختلاف نیست در ان
نزدیک ما و آنچه شنیدم از اهل علم که میگفتند اینست که رکاز مال مدفون است که یافته شود از مدفون ہائے جاہلیت که
طلب کرده نمیشود بمال و کشیده نمیشود در آن مؤنة خرچ را ونه زیاده عمل و اما آنچه طلب کرده شود بمال و کرده شود در روے
عمل بسیار پس یافته شود یکبار و یافته نشود بار دیگر پس آن رکاز نیست مترجم گوید رضی الله عنه اختلاف دارند علماء در تفسیر
رکاز اظهر اقوال شافعی موافق تفسیر مالک است و ابو حنیفه گفته است که معدن هم رکاز ست و یک قول شافعی موافق
این مذهب است و نیز اختلاف دارند در مصرف خمس رکاز ابو حنیفه میگوید مصرف آن مصرف خمس فیٔ است و شافعی
گوید مصرف آن مصرف زکوٰة است یعنی اصناف ثمانیه که در آیت انما الصدقات للفقراء مذکور شده اند و مراد از رکاز در
اظهر اقوال شافعی نقدے که در جاہلیت دفن کرده باشند پس اگر اہل اسلام دفن کنند و کسے بیابد اگر مالک او معلوم باشد
از ان او خواهد بود والا حکم لقطه خواهد گرفت و در مالک رکاز شرط آنست که در خرابه یا در زمینے که خود آنرا احیا کرده باشد بیابد
واگر در ملک شخصے یافت از ان همان شخص است واگر در مسجد یا شارع عام یافت حکم لقطه گرفت والله اعلم **باب زکوٰة المعدن**
در بیان زکوٰة کان **مالک** عن ربیعة بن ابی عبد الرحمن عن غیر واحد ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اقطع لبلال بن
الحارث المزنی معادن القبلیة وهی من ناحیة الفرع فتلک المعادن لا یؤخذ منها الی الیوم الا الزکوٰة رسول الله صلی الله علیه وسلم
جدا فرمود برائے بلال بن حارث مزنی معادن قبلیه را و آن از ناحیه فرع است پس آن معادن گرفته نمیشود از وے
تا امروز مگر زکوٰة مترجم گوید رضی الله عنه آنچه نزدیک فقیر ظاهر میشود آنست که معادن قبلیه از ذهب و فضه نبود والا

مسوّی ۱؎ قلت وبه قال الشافعی فی اظهر اقواله لم یوجب غیر الله هیئا لفضة قال ابو حنیفة الخمس فی کل جوهر ینطبع کالحدید والنحاس قال
الشافعی فی حدیث معادن القبلیة فی قول آخر لیس هذا مما یثبته اهل الحدیث ولو اثبتوه لم یکن فیه روایة عن النبی صلی الله علیه وسلم الا اقطاعه اما الزکوٰة
فلیست مرویة عنه لکن اروی عنه البیهقی فی سننه اقول لو کانت الزکوٰة مرویة فلیس فی ذلک نصا فی ربع العشر بل یحتمل معنیین آخرین احدهما
یوخذ منه الخمس و هو زکوٰة وهو قول للشافعی والحصر بالنسبة الی الکل والثانی اذا ملکه و حال علیه الحول تؤخذ منه الزکوٰة و هو قول جمع من المحدثین ۱۲

مصفّٰی اهل تاریخ متعرض آن نشده‌اند واین فرع نزدیک است بجهته خفائے حال او و بعید نمی‌نماید بلکه از سائر منطبعات
مثل سرب وآهن یا غیر منطبع مانند مُغره و نوره واین اخیر اقرب می‌نماید والله اعلم پس قول احمد راجح است که واجب
میشود در هر معدن برابر است که منطبع باشد یا غیر منطبع واختلاف کردند در قدر واجب از معدن بر سه قول خمس مانند
رکاز و ربع عشر مانند نقود و قول ثالث تفصیل است اگر بتعب حاصل میشود مانند نقد است اگر بغیر تعب حاصل شود مانند
رکاز است فقیر گوید لفظ الا الزکوٰة محتمل بر سه وجه میتواند شد اگر بمعنے خمس باشد پس منظور حصر است بہ نسبت تمام گرفتن
واگر ربع العشر باشد منظور حصر است بہ نسبت خمس واقرب در معدن ذهب وفضه حمل او بر رکاز است یا ادخال او در لفظ
رکاز قال مالک اری والله اعلم ان لا یوخذ من المعادن مما یخرج منها شیء حتی یبلغ ما یخرج منها قدر عشرین دینارا عینا او مائتی درهم
فاذا بلغ ذلک ففیه الزکوٰة مکانه وما زاد علی ذلک اخذ منه بحساب ذلک ما دام فی المعدن نیل فان انقطع عرقه ثم
جاء بعد ذلک نیل فهو مثل الاول تبتدأ فیه الزکوٰة کما ابتدءت فی الاول قال مالک والمعدن بمنزلة الزرع یوخذ منه
مثل ما یوخذ من الزرع یوخذ منه اذا خرج من المعدن من یومه ذلک ولا ینتظر به الحول کما یوخذ من الزرع اذا حصد
العشر ولا ینتظر به ان یحول علیه الحول گفت مالک نموده میشود مرا وخدا داناتر است آنکه گرفته نشود از کانها از چیزیکه
برآورده شود از آنها زکوتے تا وقتیکه برسد انچه برآورده میشود از آن کانها بقدر بست دینار زر یا بقدر دو صد درهم از سیم
پس چون برسد باین قدر پس باشد در وے زکوٰة بجائے معدن خود وانچه زیاده شود بر آن گرفته شود از ان بحساب آن
تا وقتیکه در کان یافتی یابند یعنی تا وقتیکه زر و سیم می برآید والله اعلم پس اگر تمام شد رگ آن کان یعنی بجائے زر و سیم خاک آید
و ماده که برائے ذهب وفضه مستعد بود بانتہا انجامید چنانچه در معدن آب دیده میشود والله اعلم باز آمد بعد ازین یافتنی
پس این یافت مثل اول است از سر گرفته شود زکوٰة او را چنانچه از سر گرفته شد در اول وگفت مالک کان بمنزله
زراعت است گرفته شود از ان مانند انچه گرفته میشود از زراعت گرفته شود از ان در روزے که برآید از کان وانتظار کرده
نشود دران گذشتن سال را چنانچه گرفته میشود از زراعت هنگامیکه درو کرده میشود دهم حصه را وانتظار کرده نمیشود دران
گذشتن سال را

باب کراهیة اشتراء الصدقة در بیان مکروه بودن خرید نمودن انچه خود صدقه داده باشد

مالک عن زید بن اسلم عن ابیه انه قال سمعت عمر بن الخطاب وهو یقول حملت علی فرس عتیق فی سبیل الله وکان
الرجل الذی هو عنده قد اضاعه فاردت ان اشتریه فظننت انه بایعه برخص قال فسالت عن ذلک

مسوّی ۱؎ قلت وعليه اهل العلم ۲؎ قلت في الحديث ان صدقة الفطر فريضة وعليه الشافعي وقال ابو حنيفة واجبة وفيه انه لا يشترط لها النصاب بل هي فريضة على الغني والفقير وعليه الشافعي وقال ابو حنيفة لا تجب الا على من يملك نصابا وان لم يكن ناميا وفيه انها تجب على الصغير والمجنون ومن لم يطق الصوم وعليه اكثر اهل العلم وفيه انها تجب على الرقيق مطلقا سواء كانوا للتجارة او للخدمة وعليه الشافعي وقال ابو حنيفة لا تجب عن رقيق التجارة وفيه انها لا تجب عن العبد الكافر وعليه الشافعي وقال ابو حنيفة تجب عنه وفيه انه لا يجوز اخراج الدقيق والسويق (باقی صـ۲۲۶)

مصفّٰی رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال لا تشتره وان اعطاكه بدرهم واحد فان العائد في
صدقته كالكلب يعود في قيئه ✦ عمر بن الخطاب گفت سوار کردم شخصے را بر اسپے اصیل در راہ خدا تعالیٰ و آن
شخص که اسپ نزدیک او رفت ضائع کردہ بود آن اسپ را پس قصد کردم که خرید کنم او را از آن شخص و گمان کردم که
وے بفروشد آنرا القیمت ارزان پس سوال نمودم ازین ماجرا آنحضرت را صلی اللہ علیه وسلم پس فرمود خرید مکن آنرا
اگرچہ بدہد ترا بیک درہم زیرا که عود کنندہ در صدقہ خود مانند سگ عود کنندہ در قے خود است مالك عن نافع
عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب حمل على فرس في سبيل الله فاراد ان يبتاعه فسأل عن
ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال لا تبتعه ولا تعد في صدقتك ۱؎ عمر بن الخطاب سوار کرد بر اسپے در راہ
خدا تعالیٰ پس خواست که خرید کند آنرا پس سوال کرد ازین مسئله آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم را پس فرمود آنحضرت
صلی اللہ علیه وسلم خرید مکن او را و عود مکن در صدقہ خود باب زكوة الفطر فريضة وعلى من تجب وكم كيلتها
وما جنسها - زکوٰۃ فطر فرض است و بر کدام شخص واجب میشود و چه قدر است پیمانه او و چیست جنس او
مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم فرض زكوة الفطر من رمضان على الناس
صاعا من تمر او صاعا من شعير على كل حر او عبد ذكر او انثى من المسلمين ۲؎ رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم فرض
کرد زکوٰۃ فطر از رمضان بر مردمان یک صاع از تمر یا یک صاع از جو بر ہر آزاد یا بندہ مرد یا زن از مسلمانان مالك
عن زيد بن اسلم عن عياض بن عبد الله بن سعد بن ابي سرح العامري انه سمع ابا سعيد الخدري يقول
كنا نخرج زكوة الفطر صاعا من طعام او صاعا من شعير او صاعا من تمر او صاعا من اقط او صاعا من زبيب وذلك
بصاع النبي صلى الله عليه وسلم ابو سعید خدری گفت بر مے آوردیم زکوٰۃ فطر را یک صاع از طعام یعنی از گندم یا یک
صاع از جو یا یک صاع از خرما یا یک صاع از قروت یا یک صاع از مویز و این پیمانه بصاع آنحضرت صلی اللہ
علیه وسلم مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان لا يخرج في زكوة الفطر الا التمر الا مرة واحدة فانه
اخرج شعيرا عبد اللہ بن عمرؓ نمے آورد در زکوٰۃ فطر مگر خرما الا یک بار پس ہر آئینه بر آورد جو را مالك عن نافع
ان عبد الله بن عمر كان يخرج زكوة الفطر عن غلمانه الذين بوادي القرى وبخيبر ۳؎ عبد اللہ بن عمرؓ بر مے آورد زکوٰۃ فطر
از غلامان خود که در وادی قرے و خیبر بودند یعنی زراعت میکردند برائے او مترجم گوید رضی اللہ عنه در اول وقت

مسوّی (بقیه صـ۲۲۵) ولا الخبز ولا القیمة وعلیه الشافعی وقال ابو حنیفة یجوز کل ذلک وفیه انه لا یجوز اقل من صاع من ای جنس اخرج وعلیه الشافعی وقال ابو حنیفة یجوز من البر نصف صاع وفیه ان الواجب مقدر بصاع النبی صلی الله علیه وسلم وهو خمسة ارطال وثلث بالرطل العراقی وقال ابو حنیفة بصاع الحجاز وهو ثمانیة ارطال وقال الشافعی تجب فطرة المرأة علی زوجها وقال ابو حنیفة لا تجب علیه ۱۲ ۔ قلت مصارف الزکوٰة ثمانیة الفقیر وهو عند الشافعی من لا مال له ولا حرفة تقع منه موقعا وعند ابی حنیفة من له ادنی شیء وهو ما دون النصاب او قدر نصاب غیر نام وهو مستغرق فی الحاجة والمسکین وهو عند الشافعی من له مال او حرفة یقع منه موقعا ولا یغنیه وعند ابی حنیفة من لا شیء له فیحتاج الی المسألة لقوته او لمواراة بدنه والعامل له مثل عمله سواء کان فقیرا او غنیا وعلیه اهل العلم والمؤلفة قلوبهم قسمان من اسلم ونیته ضعیفة او له شرف یتوقع باعطائه اسلام غیره فیعطون من الزکوٰة علی الاصح من مذهب الشافعی وقال ابو حنیفة سقط سهمهم لغلبة الاسلام والرقاب هم المکاتبون عند الشافعیة والحنفیة والغارم وهو عند الحنفیة من لزمه دین ولا یملک نصابا فاضلا عن دینه او کان له مال علی الناس لا یمکنه اخذه وعند الشافعیة تسا من استدان لنفسه فی غیر معصیة وکالا ظهر اشتراط الحاجة واستدان لاصلاح ذات البین یعطی مع الغناء وسبیل الله غزاة لا فیء لهم بشرط فقرهم عند ابی حنیفة وعند الشافعی یعطون مع الغناء وابن السبیل هو الغریب المنقطع عن ماله عند ابی حنیفة ومنشئ سفر او مجتاز له حاجة عند الشافعیة وشرط هؤلاء الاصناف الاسلام عند اهل العلم ۱۲ ۔

مصفّی وجوب زکوٰة فطر سه قول آمده است اول شب عید وطلوع صبح عید وهر دو معا وثمره خلاف ظاهر میشود در شخصیکه شب عید بمرد یا تولد شد ومستحب آنست که پیش از نماز عید برآرند واگر بعد نماز عید برآرند نیز جائز است وتاخیر از روز عید حرام است واگر تاخیر کند قضا لازم شود واز لفظ من المسلمین ظاهر شد که بر کافر لازم نیست ونه بر مسلمان از عوض کافر ودر فطر نصاب وغیر آن شرط نکرده اند پس بر هر که قادر باشد لازم میشود بخلاف کسے که فاضل از قوت خود وعیال خود نیابد زیرا که خدائے تعالی میفرماید لا یکلف الله نفسا الا وسعها ودر جنس صاع پنج چیز مصرح شد طعام که مفسر است بگندم بقرینه مقابله او بشعیر وشعیر وتمر وزبیب واقط وتنقیح چهار جنس اول قوت مخیر است وظاهر آنست که اگر قوت او وقوت بلد او بر باشد مثلا مخیر است درمیان جمیع اقوات بجهت عموم حدیث **باب تعجیل زکوٰة الفطر** بیان شتاب برآوردن زکوٰة فطر **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یبعث بزکوٰة الفطر الی الذی تجمع عنده قبل الفطر بیومین او ثلثة عبد الله بن عمر میفرستاد زکوٰة فطر را بسوئے شخصیکه جمع کرده میشد نزدیک او پیش از عید فطر بدو روز یا سه روز **مالک** انه رای اهل العلم یستحبون ان یخرجوا زکوٰة الفطر اذا طلع الفجر من یوم الفطر قبل ان یغدوا الی المصلی امام مالک وید اهل علم راکه دوست میداشتند که برآورند زکوٰة فطر را وقتیکه طلوع کند فجر از روز فطر پیش از آنکه بروند بنماز گاه مترجم گوید تعجیل زکوٰة فطر در حکم یومین او ثلثة ایام ست از اول رمضان تا آخر آن **باب مصارف الزکوٰة** دربیان مواضعے که زکوٰة را آنجا صرف باید کرد قال الله تعالی انما الصدقات للفقراء والمساکین والعاملین علیها والمؤلفة قلوبهم وفی الرقاب والغارمین وفی سبیل الله وابن السبیل فریضة من الله والله علیم حکیم جز این نیست که صدقها برائے فقیرانست وبے مایگان وعاملان بر صدقات وآنانکه دل ایشان را الفت داده میشود ودر باب بردیا

مصنف | وبرائے قرضداران و در راه خدا تعالی و برائے مسافران فرض کرده شد از جانب خدا تعالی و خدا تعالی دانا با حکمت

است مترجم گوید رضی الله عنه که خدا تعالی صدقات را مخصوص گردانید بهشت صنف صنف اول فقرا است که مال ندارند و کسب نمی کنند یا کسب میکنند و دفع حاجت نمیشود و نه قریب بدفع حاجت میرسد و صنف دوم مساکین اند که مال دارند و کسب میکنند اما بمال و کسب غنائے ایشان حاصل نمیشود و صنف سیوم عاملان است بر صدقه که امام ایشان را بر قریات یا قبایل میفرستد پس برحسب اجتهاد امام ایشان را باید داد حساب کنندگان و پیادها که تحصیل کنند و عامل که بحکم او کار کنند و نگاهبانان بیت المال و قسمت کنندگان آن بر فقرا همه نیز درین صنف داخل اند صنف چهارم مؤلفة القلوب ست و ایشان دو قسم اند قسمے از مسلمانان است که نیت ایشان در اسلام ضعیف ست پس برائے دفع شر ایشان را امید بهند و نزدیک فقیر جمعے از مسلمانان که بر درها میمانند و تشویش قافلها میدهند اگر دست امام با ایشان نمیرسد ایشان را نیز از ضعیف الاسلام میباید شمرد یا نیت ایشان قویه است لکن باعطائے ایشان اسلام همسران ایشان مطلوب است یا جمعے از مسلمانان که اگر ایشان را دهند کفار آن ناحیه مغلوب و منکوب شوند یا از مانع زکوة زکوة میتوان گرفت زیرا که ایشان را دران ناحیه شوکتے باشد و رعایا را آن ناحیه از مصلحت ایشان خروج نمی توانند و قسمے از کافران است که شر ایشان بر مسلمانان متوقع است پس دفع شر ایشان کنند چنانچه بعض سرکشان از کفار در دیار ما حق الخفارة[1] میستانند یا قبایل کفار گفته ایشان می شنوند پس ایشان را تالیف باید کرد تا قوم مسلمانان را از شر باز دارند و شافعیه اختیار کرده اند ایشان را از خمس الخمس که سهم آنحضرت است صلی الله علیه وسلم باید داد و فیه نظر زیرا که مسلمانان گاہے در ناحیه باشند که جهاد دار الحرب ایشان را میسر نیست و فئی ایشان را بدست نمی آید و از سرکشان کفار یکه در دار الاسلام باشند ضررها با ایشان میرسد و در بیت المال ایشان را بجز صدقات مالے نیست پس حکمت شرع تقاضا میکند که این قسم را علاجے باشد صنف پنجم رقاب است یعنی مکاتبان پس ایشان را قدر یکه از رق خلاص شوند باید داد و امام مالک گفته است که غلامان را خریده کرده آزاد باید کرد و فقیر گوید که تا جائیکه اسیر باشند در دست کفار نیز محتمل است والله اعلم صنف ششم غارمین ست و ایشان دو قسم اند قسمے که برائے خود قرض گرفته اند یا غرامت دمے بر ایشان لازم شده است و از ادائے آن عاجز اند و قسمیکه قرض برائے دفع خانه جنگی درمیان قبائل بسبب خون یا غیر آن واقع شده کشیده اند پس در ادائے آن دین با ایشان داده شود اگرچه اغنیا باشند صنف هفتم فی سبیل الله و مراد از ایشان غزاة اند پس آنچه از سلاح و نفقه و کسوت و اسپ کفایت کند با ایشان باید داد و صنف هشتم ابناء سبیل ست یعنی مسافران پس هرکه سفر مباح خواهد قدر ضرورت او هم باید داد مسئله خدا تعالی فرموده للفقراء الذین احصروا فی سبیل الله الآیه از این آیت دانسته میشود که اگر مانع از اکتساب قدر حاجت فرض بالکفایه باشد

---

[1] خفاره عهد کردن و بدرقه و نگهبان شدن ۱۲

مسوی ۵۱ قلت لاتحل الصدقة لبنی هاشم عند اهل العلم وقال الشافعی بنو المطلب مثلهم واختلفوا فی موالی آل محمد علی قولین ۱۲

۵۲ قلت لاخلاف فی صورة تبدل الایدی وکذا فی العامل وابن السبیل واما الغارم والغازی فتحل لهما الصدقة وان کانا غنیین عند الشافعی وقال ابو حنیفة لاتحل الا اذا کانا فقیرین وظاهر الایة مع الشافعی لان الله تعالی جعلهما قسیمین للفقیر والمسکین ۱۲ ۵۳ قلت قال الشافعی یجب استیفاء الاصناف الثمانیة ان کان هناک عامل والا فاستیعاب السبعة وتجب التسویة بین الاصناف ولا یجزئ اقل من ثلثة وعند ابی حنیفة لو صرف الکل الی صنف واحد او شخص واحد یجوز ۱۲

مصفی ماند جهاد وتحصیل علم شرعی وتعلیم آن استحقاق سهم فقرا را منع نمیکند ودر حدیث آمده است که سوال جایزست کسے را که او را آفتے رسیده باشد تا آنکه سداد عیش دریابد وسداد عیش هر یکے دیگرست ازین جا دانسته شد که لازم نیست کسب غیر لائق کردن وقدرت بر کسب نالائق استحقاق را ضرر نمیکند باب لاتحل الصدقة لآل محمد صلی الله علیه وسلم حلال نیست صدقه برائے آل محمد صلی الله علیه وسلم مالک انه بلغه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لاتحل الصدقة لآل محمد انما هی اوساخ الناس[۵۱] رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود حلال نیست زکوة آل محمد را صلی الله علیه وسلم غیر ازین نیست که زکوة چرک مردمان است مترجم گوید حلال نیست صدقه بنی هاشم را باتفاق علماء وقال الشافعی بنو مطلب مثلهم واختلاف دارند در موالی آل محمد صلعم بعضے منع مینمایند وبعضے جایز دارند والله اعلم باب لاتحل الصدقة لغنی الا لخمسة حلال نیست زکوة دادن غنی را مگر پنجکس را مالک عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لاتحل الصدقة لغنی الا لخمسة لغاز فی سبیل الله او لعامل علیها او لغارم او لرجل اشتراها بماله او لرجل له جار مسکین فتصدق علی المسکین فاهدی المسکین للغنی[۵۲] رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود حلال نیست صدقه هیچ توانگر را مگر پنجکس را مر غازی را در راه خدا تعالی ویا عامل را بر صدقات یا قرضدار را یا مردیکه خرید کرد صدقه را بمال خود یا مردیکه او را همسایه هست مسکین پس صدقه داده شد مسکین را پس مسکین هدیه داد بآن غنی که همسایه اوست باب کیف یصرف الصدقات الیهم چگونه صرف کرده شود صدقات بسوئے ایشان قال مالک الامر عندنا فی قسم الصدقات ان ذلک لایکون الا علی وجه الاجتهاد من الوالی فای الاصناف کانت فیه الحاجة والعدد اوثر ذلک الصنف بقدر ما یری الوالی وعسی ان ینتقل ذلک الی الصنف الاخر بعد عام او عامین او اعوام فیؤثر اهل الحاجة والعدد حیث ما کان ذلک وعلی هذا ادرکت من ارضی من اهل العلم[۵۳] گفت مالک حکمے که مقرر ومسلم الثبوت است نزدیک ما در قسمت صدقات آنست که این قسمت نمیباشد مگر بر وجه اجتهاد از والی پس هر کدام صنفے که در آن احتیاج باشد وکثرت باشد زیاده دهد آن صنف را بآن قدر که صلاح بیند والی وشاید که منتقل شود این زیادت دادن بسوئے صنف دیگر بعد یک سال یا دو سال یا چند سال پس باید که زیادت دهد صاحب حاجت را وصاحب کثرت را هر جا که این خصلت یافته شد یعنی در هر صنفے که باشد وبر همین قول یافتم کسے را که پسند میکردم از اهل علم

مسوّی ۱ قلت عند الحنفية تحل الصدقة لمن ليس عنده نصاب غير مستغرق في حاجته فلو ملك نصابا غير نام لكنه غير مستغرق
لم تحل له ولو ملك نصبا كثيرة الا انها مستغرقة حلت له ولا يحل السؤال لمن لا يملك قوت يومه بعد سترة بدنه كذا في العالمكيرية
وفي شرح السنة اذا رأى الامام السائل جلدا قويا وشك في امره انذره واخبره بالامر فان زعم انه لا كسب له او له عيال لا يقوم
كسبه بكفايتهم قبل منه واعطاه اقول يمكن ان يطبق بين الاحاديث باختلاف الاحوال والاصل اعتبار معنى الحاجة والاستغناء بالكسب
المتيسر في الاوقية لمن كان حاله مثل حال المهاجرين في زمان النبي صلى الله عليه وسلم كانوا متوقعين من الفتح دفعة بعد دفعة وفي الفيء فتنة
والاحتطاب لمن كان قويا حاذقا في الاحتطاب واذا اراد ان يسأل غير الامام وعلى هذا القياس غيرهما ۱۲ - +

مصفّی ۱ مترجم گوید واجب است نزد شافعی استیعاب اصناف ہشت گانہ اگر باشد آنجا عاملے والا بہ ہفت
صنف صرف باید کرد و واجب است برابر کردن قسمت درمیان جمیع اصناف نہ درمیان آحاد صنف و نزد ابو حنیفہ
جائز است صرف کل بسوئے یک صنف یا بسوئے یک شخص **باب** النهي عن السؤال لمن يقدر على الكسب وعنده نحو اوقية
درمیان منع از سوال مر کسے را کہ قدرت میدارد بر کسب یا نزد او باشد بقدر یک اوقیہ **مالک** عن عبد الله بن ابي بكر
عن ابيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم استعمل رجلا من بني عبد الاشهل على الصدقة فلما قدم ساله ابلا من الصدقة فغضب
رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى عرف الغضب في وجهه وكان مما يعرف به الغضب في وجهه ان تحمر عيناه ثم قال ان الرجل ليسئلني ما
لا يصلح لي ولا له فان منعته كرهت المنع وان اعطيته اعطيته ما لا يصلح لي ولا له فقال الرجل يا رسول الله لا اسألك منها
شيئا ابدا ۱ - رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عامل ساخت مردے را از بنی عبد الاشہل بر زکوۃ پس وقتیکہ
آمد آن مرد سوال کرد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعضے شتران از مال زکوۃ پس خشم گرفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
تا آنکہ شناختہ شد آثار خشم در روئے مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و از جملہ آنچہ شناختہ میشد اثر غضب را در روئے مبارک
وے صلی اللہ علیہ وسلم آن بود کہ سرخ میشدند چشمان مبارک او بعد از آن فرمود ہر آئینہ مرد سوال میکند مرا آنچہ لائق نیست
مرا کہ بدہم و نہ او را کہ بگیرد پس اگر ندہم او را مکروہ میدارم ندادن و اگر بدہم دادہ باشم او را چیزیکہ لائق نیست مرا و نہ او را پس
گفت آن مرد یا رسول اللہ سوال نکنم از تو چیزے از زکوۃ ہیچ گاہ **مالک** عن ابي الزناد عن الاعرج عن ابي هريرة ان
رسول الله صلى الله عليه وسلم قال والذي نفسي بيده لان ياخذ احدكم حبله فيحتطب على ظهره خير من ان ياتي
رجلا اعطاه الله من فضله فيسأله اعطاه او منعه ۔ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود قسم بذاتیکہ نفس من در دست اوست
آنکہ بگیرد یکے از شما رسن خود را پس ہیمہ بیارد بر پشت خود بہتر است از آنکہ بیاید پیش کسیکہ دادہ است او را خدا تعالی
از فضل خود پس سوال کند او را او بدہد یا منع کند او را **مالک** عن زيد بن اسلم عن عطاء بن يسار عن رجل من بني اسد انه
قال نزلت انا واهلي ببقيع الغرقد فقال لي اهلي اذهب الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فسله لنا شيئا ناكله وجعلوا
يذكرون من حاجتهم فذهبت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فوجدت عنده رجلا يسأله ورسول الله صلى الله عليه وسلم يقول

مسوی قلت اختلف السلف فی قوله تعالی وعلی الذین یطیقونه علی قولین احدهما انه کان رخصة فی اول الاسلام من شاء صام ومن شاء افطر وتصدق ثم نسخ وثانیهما ان المعنی علی الذین لا یطیقونه او علی الذین یطیقونه فی حال ثم عجزوا عن الصوم والمراد هو الشیخ الفانی وعندی له وجه ثالث وهو ان المعنی ویجب طعام مسکین علی الذین یطیقونه یوم الفطر فاضمر قبل الذکر لانه مقدم رتبة وذکر الضمیر میلا الی المعنی لان الفدیة طعام فی المطلقات ووجوب الفطرة مذهب جمهور اهل العلم واستنبطت من کلام القاسم وسعید بن جبیر علی ما سیاتی وجها رابعا وهو ان المعنی وعلی الذین یطیقون القضاء فی ایام اخر ولا یقضون فدیة طعام مسکین

مصفی لا اجد ما اعطیک فتولی الرجل وهو مغضب وهو یقول لعمری انک لتعطی من شئت فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انه لیغضب علی ان لا اجد ما اعطیه من سأل منکم وله اوقیة او عدلها فقد سأل الحافا فقال الاسدی فقلت للقحة لنا خیر من اوقیة قال مالک والاوقیة اربعون درهما قال فرجعت ولم اسأله فقدم علی رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد ذلک بشعیر وزبیب فقسم لنا منه حتی اغنانا الله۔ مردی از قبیله بنی اسد گفت که نازل شدم من و اهل من در بقیع غرقد پس گفت اهل من برو پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس سوال کن او را چیزے برائے ما تا بخوریم آنرا و شروع کردند ذکر کردن حاجت خود ها پس رفتم بسوئے آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس یافتم نزدیک او مردے را که سوال میکرد او را و آنحضرت صلی الله علیه وسلم میفرمود نمی یابم چیزے را که بدهم ترا پس رو گردانید آن مرد و حالانکه خشم گرفته بود و او میگفت قسم بزندگانی من هر آئینه تو میدهی هر کرا میخواهی پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر آئینه مرد خشم گرفت بر من از جهت آنکه چرا نمی یابم چیزے که بدهم او را کسیکه سوال کند از شما و او راست بقدر اوقیه یعنی مالک یک اوقیه باشد پس هر آئینه سوال کرد سوال الحاف یعنی الحاح که ممنوع است گفت اسدی ناقه شیردار ما بهتر است از اوقیه یعنی در دل خود گذرانید گفت پس باز گشتم و سوال نکردم پس آورده شد بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعد ازان شعیر و زبیب پس قسمت کرد برائے ما ازان تا آنکه بے نیاز گردانید ما را خدا تعالی

باب ثواب الصدقة در بیان ثواب صدقه **مالک** عن یحیی بن سعید عن ابی الحباب سعید بن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من تصدق بصدقة من کسب طیب ولا یقبل الله الا طیبا کان انما یضعها فی کف الرحمن یربیها کما یربی احدکم فلوه او فصیله حتی تکون مثل الجبل رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود کسیکه تصدق کند بصدقه که حاصل شده باشد از کسب حلال و قبول نمیکند خدا تعالی مگر حلال را غیر ازین نیست که گویا مینهد آن صدقه را در دست رحمن جل جلاله مے پرورد او را چنانچه مے پرورد یکے از شما بچه اسپ یا بچه شتر خود را تا آنکه مے شود مانند کوه

کتاب الصیام

قال الله تعالی یا ایها الذین امنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون ایاما معدودات فمن کان منکم مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر وعلی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین فمن تطوع خیرا فهو خیر له وان تصوموا خیر لکم ان کنتم تعلمون شهر رمضان الذی انزل فیه القران هدی للناس وبینات من الهدی والفرقان فمن شهد منکم الشهر فلیصمه ومن کان مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر ولتکملوا العدة ولتکبروا الله علی ما هداکم ولعلکم تشکرون ۔ واذا سالک عبادی

مسوّی (بقیه ص ۲۳۰) کالایام الاخر المراد بها ما بعد رمضان الی رمضان الثانی ثم لا قضاء ان ارید بها عدم القضاء مطلقا لم یثبت ذلک الا بعلة بعد الموت
لا یکون محلا لوجوب شیء فلا یکون للآیة معنی واستنبطت من حدیث من مات وعلیه صیام شهر فلیطعم عنه مکان کل یوم مسکینا جمعا
خامسا هو ان المعنی وعلی الذین یطیقونه القضاء ولا یقضون حتی یموتوا طعام مسکین بکل صوم ومعنی علی الذین انه یجب علی الولی ان یخرج من
ترکة المیت بسبب شغل ذمة المیت بالصوم وهذه وجوه صحیحة قد ذهب الی کل واحد منها السلف والظاهر انهم اخذوا من محتملات الآیة والله
اعلم قوله واذا سألک عبادی لیس فصلا باجنبی فان المعنی لتکملوا العدة ولتکبروا الله ولتدعوه فحول الکلام من سننه تاکیدا وتطریة للسامع فی هذه
الآیات ان صیام رمضان فریضة لقوله تعالی کتب والصوم فی اصل اللغة الامساک یؤخذ من هذه الآیات انه فی الشرع امساک عن الاکل والشرب
والجماع من الفجر الصادق المستطیر الی غروب الشمس ووجوب النیة ماخوذ من حدیث انما الاعمال بالنیات وفیها ان المریض والمسافر یفطران
ثم یقضیان عدة ما افطرا وفیها علی ما ذهبنا الیه ان صدقة الفطر فریضة ویؤخذ قدرها ووقتها من الحدیث وفیها ان اکثار التکبیر مطلوب
عند انقضاء رمضان وان الاعتکاف قربة مطلوبة وان مباشرة النساء فی الاعتکاف حرام ۱۲ -

مصفیٰ | عنی فانی قریب اجیب دعوة الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی ولیؤمنوا بی لعلهم یرشدون ○ احل
لکم لیلة الصیام الرفث الی نسائکم هن لباس لکم وانتم لباس لهن علم الله انکم کنتم تختانون انفسکم فتاب
علیکم وعفا عنکم فالآن باشروهن وابتغوا ما کتب الله لکم وکلوا واشربوا حتی یتبین لکم الخیط
الابیض من الخیط الاسود من الفجر ثم اتموا الصیام الی اللیل ولا تباشروهن وانتم عاکفون فی
المساجد ؕ تلک حدود الله فلا تقربوها کذلک یبین الله آیته للناس لعلهم یتقون ○ ای مسلمانان فرض
کرده شد بر شما روزه داشتن چنانچه فرض کرده شده بود بر آنکه پیش از شما بودند یعنی اهل کتاب تا بود که شما پرهیزگاری کنید
فرض کرده شد بر شما روزه داشتن در روزها شمرده شده یعنی روزها اندک نه بسیار پس هر که باشد از شما بیمار یا مسافر و
افطار کرد پس واجب است بروی عدد روزها که افطار کرده است از روزها دیگر و بر آنانکه نمی توانند روزه داشتن
فدیه است که عبارت از طعام یک مسکین است واین ترجمه بنا بر آنست که لا مقدر باشد یعنی لا یطیقونه یا و بر آنان که
میتوانند روزه داشتن و روزه نمیدارند فدیه است که عبارت از طعام یک مسکین ست واین ترجمه بنا بر آن است که
لا مقدر نباشد پس بر وجه اول آیت در شیخ فانی که طاقت روزه ندارد نازل شده است و محکم است و بر وجه ثانی
منسوخ است در اول اسلام اختیار بود در روزه داشتن و فدیه دادن بعد از ان منسوخ شد بآیت فمن شهد منکم الشهر
مترجم گوید این دو توجیه از سلف منقول است و قلق خاطر از هر دو نیز و زیرا که حذف لا جایز در آن جاست که معنی مشتبه
نشود و این جا معنی مشتبه میشود و لهذا جمعی عظیم از سلف قائل شده اند بوجه ثانی و فرود آوردن آیت باین معنی با وجود
ابا لفظ گویا مبهم کردن تفسیر آیت هست و امن از معانی قرآن برمیخیزد و آنانکه قائل به نسخ شده اند زیاده از مفهوم
آیت و عمل مستمر مسلمین شاهد ایشان هست و وجوب قول به نسخ درین صورت اگرچه از صحابی منقول شود محل نظر است
زیرا که امر اجتهادیست پس وجهی دیگر بر خاطر این فقیر ریختند که قلق از ان برخاست والله اعلم یعنی و واجب است

مصفیٰ | فدیه نفس خود یا نفس ولد و مملوک خود و آن فدیه طعام یک مسکین یعنی فراخور یک مسکین با اهل او باشد برآنانکه
طاقت دادن آن فدیه دارند پس مراد صدقة الفطر است که در هر سال یک بار در روز فطر از خود و ولد و مملوک خود
مے باید داد و تسمیه او بفدیه بجهت آنست که ابقائے آدمی تا یک سال نعمتے ست عظیم عوض آن اشباع یک مسکین ست
با عیال او پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم تقدیر فرموده اند آنرا بیک صاع از قوت بلد یا نیم صاع از گندم و یک صاع
از خرما و جو و اضمار قبل از ذکر بجهت آنست که مرجع مقدم ست مرتبةً چنانکه فی داره زید و ضرب غلامه عمرو و تذکیر ضمیر
بجهت آنست که حمل بمعنی کرده اند زیرا که فدیه همان طعام مسکین است کما قال الله تعالی وان لکم فی الانعام لعبرة
نسقیکم مما فی بطونه پس هر که بطریق طاعت بکند عمل خیر را یعنی زیاده از قدر واجب در فدیه پس این عمل بهتر است برای او
و روزه داشتن بهتر است برائے شما اگر میدانید که بهتر است پس باز نمانید از روزه داشتن و این کلام بجهت آنست که
روزه داشتن شاق است بر نفس پس خدا تعالی فرمود که در خیریت اخرویه نظر باید کرد و از لذت جسمانیه نظر بباید پوشید
ماه رمضان آنست که نازل کرده شد در وے قرآن در حالیکه وے راه نماینده است مردمانرا و در حالیکه آیات واضح
است نازل شد برائے هدایت و فرق در حق و باطل پس هر که حاضر شود باین ماه باید که روزه دارد آنرا و هر که باشد بیمار یا
مسافر پس واجب است بروے عدد روزها که افطار کرده است از روزهائے دیگر یعنی ماه دیگر و این کلمه تکرار نیست بلکه
اعاده آن برائے دفع توهم نسخ است بعموم من شهد میخواهد خدا تعالی در حق شما آسانی و نمیخواهد در حق شما دشواری یعنی
در تشریع آسانی کرده است و لهذا افطار مریض و مسافر جائز داشته و میخواهد که کامل کنید شمار یعنی امر تشریع آنست که کامل
کنید شمار روزها فائته در قضا و میخواهد که بالله اکبر یاد کنید خدا را بشکر برآنکه هدایت کرد شمارا یعنی امر کرد باکثار تکبیر روز فطر
در نماز و غیر آن بعد اکمال رمضان و تا بود که شکر کنید و وقتیکه بپرسند ترا بندگان من از احوال من پس مضمون این کلمه
برسان که هر آئینه من نزدیکم قبول میکنم دعائے دعا کننده وقتیکه دعا کند مرا پس باید که قبول کنند ایشان گفته مرا و باید که
ایمان آرند بمن تا بود که ایشان راه یابند و این امر در اصل معنی مربوط است بقول او تعالی یرید الله بکم الیسر یعنی امر میکند
شمارا باکمال عدت در قضا و بتکبیر و امر میکند بدعا و پذیرفتن احکام الٰهی والله اعلم فصل باجنبی نیست در بحث صوم حلال
کرده شد برائے شما شب روزه با متصل شدن بسوئے زنان خود یعنی جماع زنان زنان لباس اند برائے شما یعنی
سبب عفت شما اند و شما بمنزله لباس آید یعنی سبب عفت اید برائے ایشان دانست خدا تعالی که شما خیانت میکردید
در حق خویش یعنی معصیت میکردید بجماع پس مهربانی کرد بر شما و عفو نمود از شما پس اکنون جماع کنید با ایشان و طلب
کنید آنچه نوشته است خدا تعالی برائے شما یعنی طلب ولد کنید و بخورید و بنوشید تا آنکه ظاهر شود برائے شما رشته سفید
ممتاز شده از رشته سیاه رشته سفید عبارت از فجر صادق است تشبیه داده است خدا تعالی سفیدی اول صبح
صادق را برشته سفید و آنچه بالائے آن مے باشد از سیاهی برشته سیاه بعد از آن تمام کنید امساک را تا داخل شدن شب

مصطفیٰ یعنی غروب آفتاب و جماع نکنید با زنان حالانکه شما معتکف باشید در مسجدها مباشرت معتکف و اکل و شرب و
جماع در صوم حدهائے مقرر کردہ خدا است یعنی منہیات اوست پس نزدیک مشوید بآنہا ہمچنین بیان میکند خدائے تعالیٰ
نشانہائے خود را برائے مردمان تا بود کہ پرہیزگار شوند مترجم گوید درین آیات خدا تعالیٰ جمع کردہ است جملہ عظیمہ از احکام
صوم و ما میخواہیم کہ پارۂ از ان ذکر کنیم پس کلمہ کتب علیکم الصیام دلالت میکند بر فرضیت صوم چنانچہ کلمہ کتب در سائر قرآن
نیز بر وجوب دلالت میکند و این کلمہ نص است بر فرضیت و صوم در اصل لغت امساک است و در شرع امساک از اکل
و شرب و جماع است از ابتدائے فجر صادق تا غروب آفتاب بہ نیت قربت و غیر نیت در آیت فالآن باشروھن
وابتغوا ما کتب اللہ لکم بتصریح مبین شد و نیت قربت ماخوذ است از حدیث انما الاعمال بالنیات و از آیۃ
وما امروا الا لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین و وقت آن از شہر رمضان است و آن بحساب عرب کہ نزول قرآن
بلغت ایشان است از رویت ہلال است تا رویت ہلال و اگر مریض باشد یا مسافر او را رخصت است کہ افطار
کند و شمار فائت از عدد رمضان روزہ گیرد و معتبر در قضا عدۃ است نہ مماثلت در طول و قصر و حر و برد و صدقہ فطر
فرض است بر ہر کہ طاقت ادائے آن دارد و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنرا تعیین کردہ اند بمقدار چنانکہ بیاید و اکثار
تکبیر در عید الفطر مطلوب است چہ در نماز و چہ در غیر آن و این کلمہ الیست عامہ اگر بصفت تکبیر گویند در رکعت اول و پنج
در ثانیہ میتواند شد و اگر چہار گویند در ہر رکعت میتواند شد و در شبہائے رمضان جائز است جماع چنانکہ جائز است اکل
و شرب و اعتکاف یکے از قربات مشروعہ است و جماع حرام است بر معتکف و علت آن بودن اوست در مسجد پس
حرام باشد در مسجد اگرچہ بغیر اعتکاف باشد واللہ اعلم مسئلہ یکے از ارکان صوم نیت است بحدیث انما الاعمال بالنیات
و سابق اشارتے گذشت کہ در مثل این مقام فقیر را تفتیشے است زیرا کہ خالی نیست از آنکہ معنی نیت درین حدیث
قصد فعل باشد بتعیین آن یا قصد قربت بخدا تعالیٰ و قصد قربت اگرچہ قصد علت غایت است از فعل نہ قصد
نفس فعل محل این لفظ تواند بود بتفسیر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فمن کانت ہجرتہ الی اللہ الحدیث یا قصد فعل و قربت
ہر دو و حدیث حج کہ صحابہ نیت مبہم کردند و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم جائز داشتند اسقاط احتمال اول و ثالث میکند
پس ظاہر آنست کہ قصد فعل امر جبلی است شارع متوجہ آن نشد بلکہ مراد فرضیت اخلاص است و آن باضافت
فعل باشد بخدا تعالیٰ از جہت امتثال امر یا قصد قربت با و یا فرار از عقاب او یا تحصیل ثواب او واللہ اعلم و ہر روزہ
طاعتے جدا است و لہذا گاہے مباح میشود فطر بعضے ایام و واجب باشد صوم بعض آخر پس نیت ہر روز واجب است
و تبیت نیت در فرض واجب است چنانکہ بیاید و متصل ساختن آن باول جزء صوم یا ایقاع آن در جزئی خاص از لیل
مانند نصف اخیر یا ثلث اخیر از شب یا امساک بعد از آن لازم نیست زیرا کہ عادت مستمرہ مردم است نوم عند اول جزء
شب و نوم آخر شب و در اشتراط این چیزہا حرج عظیم است و از صاحب شرع نصے بآن ظاہر نشد با وجود شدت حاجت

مصطفےٰ | ومعلوم بودن کثرت وقوع آن پس این تقریر است از شارع بر آن عادت مستمره واگر شک کند در نیت صوم
پس نیت صوم صحیح نباشد واگر نیت صوم جازم باشد وتردد در فرضیت دارد ظاہر شد کہ رمضان است بنا بر انچہ
گفتیم ظاہر آنست کہ روزہ از رمضان واقع شود وتحری یوم الشک لصوم بجہت معنی رمضان نفل باشد یا فرض باشد
منہی است بحدیث ترمذی عن عمار من صام یوم الشک فقد عصٰی ابا القاسم صلی اللہ علیہ وسلم وعلت نہی آنست کہ این
تعمق است در دین واگر لیلۃ ثلثین از رمضان نیت کند ومید اند کہ اگر ثابت شد ہلال ثلثین افطار کنیم صحیح باشد
زیراکہ در حکم شرع از آن چارہ نیست پس این قدر شک معفو باشد ضرورۃً ورکن دیگر امساک است از جماع واکل
وشرب بنص قرآن چنانکہ گذشت ولاحق کردہ شد بہ سنت چنانکہ روایت خواہیم کرد امساک از استقاء وتنقیح کردہ
اند اکل وشرب را بوصول العین من الخارج الی ما یسمی جوفا من طریق منفذ مفتوح وقیل الی جوف فیہ تحیل الغذاء و
وصول ہوا بحلق وبوئے مشک بدماغ غیر مفطر است زیراکہ عین نیست وطلا کردن دوا بر سر وشکم وپاشیدن آب بر سر
ومالیدن دہن وکشیدن سرمہ در چشم غیر مفطر است زیراکہ از راہ منفذ مفتوح نیست بلکہ از راہ مسامات وبر قول اول
تقطیر دوا در گوش واحلیل مفطر است نہ بر ثانی وبلع ریق کہ داخل فم است یا بر زبان است کہ از وے جدا نشدہ
اگرچہ زبان را بر آوردہ باشد مفطر نیست زیراکہ شارع فم را درین حکم داخل اعتبار کردہ است وفم دو شبہ دارد شبہی
بداخل وشبہی بخارج پس شارع حکم فرمود کہ وصول رطوبت بحلق مفسد نیست تا وقتیکہ بلع نکند ومراد از فم قدریست کہ
چون شفتین را بہم آرند بوجہیکہ بے تکلف پیدا باشد ودیدہ نشود پس اگر ریق را بیرون از آن جدا آرند وباز فرو برند روزہ
باطل شود بخلاف بر آوردن زبان با انچہ بر وست از رطوبت وریق کہ بلع او روزہ را نمے شکند زیراکہ از معدن خود تجاوز
نکردہ است واگر در دہان جزوے از طعام باقی ماند ودر اثنائے روزہ ہمراہ ریق فرو رفت اگر از تمیز او عاجز است
ضرر نمیکند زیراکہ ملحق بریق است وداخل در اعداد او وسنت ازین عام تخصیص کردہ است خوردن ونوشیدن بہ
نسیان در حدیث شیخین آمدہ من نسی وہو صائم فاکل وشرب فلیتم صومہ فانما اطعمہ اللہ وسقاہ وآیا جماع
بمنزلہ اکل است درین باب یا نہ ظاہر آنست کہ بمنزلہ اوست وآیا سبق آب در حالت مضمضہ واستنشاق بغیر
قصد بمنزلہ نسیان ست یا نہ ظاہر آنست کہ بمنزلہ نسیانست اگر مبالغہ نکردہ است واگر مبالغہ کند روزہ مے شکند زیراکہ
قصد فعلے منہی عنہ بوجہیکہ غالبا منجر میشود بوصول عین بمنزلہ عمد است ومبالغہ صائم در مضمضہ در حدیث ممنوع شدہ
است وآیا اگر کسے با کراہ در روزہ طعام خورد روزہ اش مے شکند یا نہ ظاہر آنست کہ نمے شکند زیراکہ عدم تاثیر چیزیکہ
در آن اکراہ کنند در مواضع بسیار دانستہ شد از کفر وطلاق وغیر آن ومعنی جماع دخول سر ذکر است در فرج واستمنا
بمباشرت در حکم آنست نہ بتفکر ونظر بشہوت کہ وے باحتلام اشبہ است ووجہ این تنقیح آنست کہ در قرآن لفظ اکل و
شرب وارد شدہ ومعلوم شد کہ اغتسال روزہ را نمے شکند وجامع درمیان این دو بوجہیکہ مخالف اغتسال باشد وصول

مسوّی ۱؎ قلت الخلوف تغیر طعم الفم وریحه بسبب الجوع ومعنی کونه اطیب عند الله رضاء الله تعالیٰ به ومعنی قوله وانا اجزی
به اختصاصه بالتشریف والتعظیم ۱۲ ۲؎ قلت قوله صُفِّدَت بالتشدید والتخفیف ای شُدَّت بالاغلال ۱۲

مصفّیٰ | چنین است بجوف از راه منفذ مفتوح وفقیر را درین جا بحث است بلکه امر جامع وصول چیزی است از راه
حلقوم دوا پاشیدن از زخم یا تقطیر در احلیل را البته اکل وشرب نتوان گفت وفی صحیح البخاری قال الحسن لا باس
بالسعوط للصائم ان لم یصل الی الحلقه لیکن در سعوط وصول بحلق اکثر است وبغیر اختیار میرسد بخلاف فم که بغیر قصد
نمیرسد ازین جهت احتیاط منع اوست وقضا برای او وهمچنین حقنه محمول است بر شرب از جهت وصول با معاء
معده که مقصد شرب است بمنزله استمنا از جماع وغیر این دو مسئله را بر اکل وشرب حمل کردن تکلف شدید است
والله اعلم وشرط ادای صوم اسلام وعقل است ونقا از حیض ونفاس اما اسلام بجهت آنکه صوم طاعت است
وطاعت کافر حبط میشود بنص قرآن واما عقل پس از جهت آنکه طاعت بدون قصد وتمیز مطیع راست نمی آید پس
مجنون را روزه نیست اگرچه امساک کند واستیعاب روز بقصد وعلم صوم خود البته ضروری نیست از جهت ثبوت نوم
در روزه وآیا قصد وعلم یک لحظه ضروری هست یا نه در نوم مستغرق نهار واغمای مستغرق تردد است واحتیاط قضا او آنرا
است ودر حدیث وارد شده فانهن اذا حضن لا یصلین ولا یصمن وازینجا معلوم میشود که درین حالت صوم وصلوٰة
صحیح نیست وشرط وجوب آن عقل وبلوغ است اگرچه حائض ونفسا باشد یا مریض ومسافر والیشان قضا کنند وبر کافر
چون مسلمان شود قضا لازم نیست بحدیث الاسلام یجبّ ما قبله[۱۲ یقطع] آری وجوب برای ظاهر میشود در عقاب آخرت باب
فضل الصوم در فضیلت روزه مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال والذی نفسی
بیده لخلوف فم الصائم اطیب عند الله من ریح المسک انما یذر شهوته وطعامه وشرابه من اجلی فالصیام لی وانا اجزی به کل حسنة
بعشر امثالها الی سبعمائة ضعف الا الصیام فهو لی وانا اجزی به ۱؎ از ابوهریره مرویست که رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود قسم بکسی که نفس من در دست قدرت اوست هر آئینه بوی دهان روزه دار خوشتر است نزدیک خدا تعالیٰ
از بوی مشک خدا تعالیٰ میفرماید غیر ازین نیست که میگذارد شهوت خود را یعنی جماع را وطعام خود را وشراب خود را
برای من پس روزه برای من است ومن جزا دهم او را بعوض صوم هر حسنه داده میشود ده چند آن تا هفت صد
چند مگر روزه پس آن برای من است ومن جزا دهم بعوض او باب فضل شهر رمضان در بیان فضیلت ماه
رمضان مالک عن عمه ابی سهیل بن مالک عن ابیه عن ابی هریرة انه قال اذا دخل رمضان فتحت ابواب الجنة و
غلقت ابواب النار وصفدت الشیاطین[۲] ابوهریره گفت وقتیکه در آید رمضان کشاده کرده میشود دروازهای بهشت
وبسته میگردد دروازهای دوزخ ودر زنجیر کرده میشوند شیطانان باب یجب الصوم والفطر برؤیة الهلال فان غم اکملوا
ثلثین ثم صاموا وافطروا واجب است گرفتن روزه بدیدن هلال وافطار نیز پس اگر پنهان شود

مسوّی ؎ قلت وعلیه اهل العلم قوله غُمّ ای اخفی یقال غممت الشیء ای غطیته ومعنی فاقدروا له علی الصحیح من المذهبین اکملوا عدة ثلاثین
وقیل قدروا بحساب منازل القمر وهو ضعیف ولا خلاف فی ان رؤیة بعض اهل البلد حجة علی الباقین واختلفوا هل یلزم رؤیة اهل بلد اهل بلد آخر
والاقوی عند الشافعی یلزم حکم البلد القریب دون البعید وعند ابی حنیفة یلزم مطلقا وهلال شوال لا یثبت الا بقول عدلین عند اهل العلم واختلفوا فی هلال رمضان
فقیل یثبت بشهادة الواحد وعلیه ابو حنیفة وقیل لا بد من عدلین وعلیه مالک وللشافعی قولان کالمذهبین اظهرهما الاول ولا فرق عنده بین
ان یکون السماء مصحیة او مغیمة وقال ابو حنیفة فی الصحو لا بد من جمع کثیر وفی العالمگیریة اذا رأوا الهلال قبل الزوال او بعده لا یصام ولا یفطر
وهو من اللیلة المستقبلة وفی الانوار اذا رئی الهلال بالنهار یوم الثلثین فهو للیلة المستقبلة ۱۲ - +

مصفّی ماه تمام کنند سی روز از شعبان بعد از آن روزه گیرند یا از رمضان بعد ازان افطار کنند مالک عن نافع
عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر رمضان فقال لا تصوموا حتی تروا الهلال ولا تفطروا حتی تروه فان
غم علیکم فاقدروا له رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر کرد رمضان را پس فرمود روزه مگیرید تا آنکه به بینید ماه را و
روزه مگشائید تا آنکه به بینید ماه را پس اگر پنهان کرده شود از شما پس اندازه کنید برائے او و مراد از اندازه کردن آنست
که سی روز از شعبان تمام کند بعد ازان رمضان اعتبار کند و ماه عید اگر مغموم شود سی روزه تمام کند بعد ازان عید را اعتبار
کند و در روایت دیگر صریحا وارد شده فاکملوا ثلثین مالک عن عبد الله بن دینار عن عبد الله بن عمر ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال الشهر تسع وعشرون فلا تصوموا حتی تروا الهلال ولا تفطروا حتی تروه فان غم علیکم فاقدروا له
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود ماه در بعض احیان بست و نه روز میشود پس روزه مگیرید تا به بینید ماه را و روزه
مگشائید تا آنکه به بینید ماه را پس اگر پنهان کرده شود از شما اندازه کنید برائے آن مالک عن ثور بن زید الدیلی عن عبد الله
ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر رمضان فقال لا تصوموا حتی تروا الهلال ولا تفطروا حتی تروه
فان غم علیکم فاکملوا العدد ثلثین رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر کرد رمضان را پس فرمود روزه مگیرید تا آنکه
به بینید ماه را و روزه مگشائید تا آنکه به بینید ماه را پس اگر هلال پنهان کرده شود از شما پس تمام کنید شمار ماه را که
عبارت از سی روز است مالک انه بلغه ان الهلال رئی فی زمان عثمان بن عفان بعشی فلم یفطر عثمان
حتی امسی وغابت الشمس خبر رسید امام مالک را که هلال دیده شد در زمان حضرت عثمان بن عفان در وقت عشی
یعنی بعد نیمروز پس روزه نکشاد عثمان تا آنکه در شام داخل شد و غائب گشت آفتاب مترجم گوید رضی الله عنه که مراد از
تروه نه آنست که همه واحدا واحدا به بینند زیرا که در حدیث ابو داود آمده است عن ابن عمر اخبرت رسول الله صلی الله
علیه وسلم انی رأیته فصام وامر بصیامه پس بنا بر اخبار واقع شده اند بود الا در آن صورت که آنحضرت صلی الله علیه
وسلم ندیده باشند و نه حجم غفیر پس معنی کلام انیست که حتی یری بعضکم و در قرآن عظیم آمده است ان جاءکم فاسق بنبأ
فتبینوا پس میباید که مخبر عدل باشد و اگر چه یکے باشد چنانکه مضمون حدیث ابن عمر دلالت کرد و اگر چه پیش قاضی

مسوّی[۱] قلت اخرج الترمذی عن عائشة کان النبی صلی الله علیه وسلم یاتینی فیقول اعندک غداء فاقول لا فیقول انی صائم فاختلفوا
فقال الشافعی یشترط للفرض التبییت ویصح النفل بنیة قبل الزوال وقال ابو حنیفة یکفی فی الفرض والنفل ان ینوی قبل نصف النهار ولابد فی القضاء
والکفارات من التبییت ۱۲ [۲] قلت وعلیه اهل العلم وفی المنهاج یجوز الاکل اذا ظن بقاء اللیل وکذا لو شک لکن الرشاد فی الصحیح قال الشیخ ابو حامد وصاحب التهذیب کره الاکل والشرب
والجماع وقال المتولی یحرم وفی العالمگیریة اذا شک فی الفجر فالافضل ان یدع الاکل ولو اکل فصومه تام ما لم یتیقن انه اکل بعد الفجر وفی العالمگیریة
قد اختلفوا فی ان العبرة لاول طلوع الفجر او لاستطارته وانتشاره فالاول احوط والثانی اوسع والیه مال اکثر العلماء وفی الانوار ومعنی
الصبح ظهور الضوء للناظر وما قبله لا حکم له ۱۲

مصفی[۱] گواهی نداد بجهت سکوت ازان در حدیث مسئله اگر هلال را در یک شهر دیده شد و در شهر دیگر تفحص کردند
و ندیدند اگر آن شهر قریب است لازم است حکم رویت ایشان و اگر بعید است لازم نیست بحدیث ابن عباس
و بقیاس بر مسئله قطر و حج که در حدیث منصوص شده و ظاهر آنست که مراد از بعد مسافت قصر است و ایراد کرده نشود
که مسافت قصر را با مر هلال هیچ تعلق نیست زیرا که مشروعیت اکتفائے هر ناحیه برویت خود از جهت حرج است در تکلیف
با بلاغ اخبار نه از جهت اختلاف مطالع و عادت قاضیه است ببلوغ اخبار در مواضع قریبه پس اگر از آخر شهرے که
در آن رویت متحقق شد برده مرحله باشد حکم آن لازم نیست باب لا صوم لمن لم یبیت الصوم روزه نیست کسے را که
نیت روزه در شب نکرده است مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر انه کان یقول لا یصوم الا من اجمع الصیام قبل الفجر
عبد الله بن عمر میگفت روزه ندارد مگر کسیکه عزم کرده است روزه را پیش از فجر صادق مالک عن ابن شهاب عن عائشة
وحفصة زوجی النبی صلی الله علیه وسلم مثل ذلک[۱] ابن شهاب حضرت عائشه و حضرت حفصه رضی الله تعالی
عنهما همچنین روایت کرده است مترجم گوید این حکم نزدیک جمهور اهل علم مخصوص بفرض است و صوم نفل را در روز
درست ست که نیت کند بلکه بغوی از حذیفه نقل کرده است که بنا بر او گذشتت که روزه بگیر و بعد زوال آفتاب
پس روزه گرفت و حدیث ابن عمر مرفوع است بروایت دارقطنی و گفته است روات ثقات و آن مخصص است
بحدیث ترمذی و دارقطنی و بیهقی عن عائشة دخل رسول الله صلی الله علیه وسلم علیها ذات یوم فقال هل عندک شیء قلت لا قال
فانی اذا صوم و در صحت این صوم شرط است امساک از مفطرات در اول نهار باب یاکل ویشرب حتی یتبین
الصبح المستطیر بخورد و بنوشند تا آنکه ظاهر شود صبح منتشر یعنی صادق مالک عن عبد الله بن دینار عن عبد الله بن
عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان بلالا ینادی بلیل فکلوا واشربوا حتی ینادی ابن ام مکتوم رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود هر آئینه بلال اذان میگوید در شب یعنی قبل از صبح صادق پس بخورید و بنوشید تا آنکه اذان گوید ابن ام مکتوم مالک
عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان بلالا ینادی بلیل فکلوا واشربوا حتی ینادی
ابن ام مکتوم قال وکان ابن ام مکتوم رجلا اعمی لا ینادی حتی یقال له اصبحت اصبحت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود

مسوّی له قلت وعليه اهل العلم انه يستحب ذلك ما لم يقع في شك لاستبناء التاخير ۱۲ -

مصفّی هر آئینه بلال اذان میگوید در شب پس بخورید و بنوشید تا آنکه اذان گوید ابن ام مکتوم گفت ابن شهاب و بود ابن ام مکتوم مرد نابینا اذان نمی گفت تا آنکه گفته میشد او را در صبح داخل شدی مترجم گوید رضی الله عنه این معنی ماخوذ است از آیه حتی یتبین لکم الخیط و معنی تبیین لکم آن نیست که این شخص بعینه بداند بلکه بوجهی متحقق گردد بر افق که بنی آدم را دران اشتباه نباشد اگرچه کسیکه بصارت ندارد یا اعمال حس در رویت افق نکند نمی بیند مسئله اگر فجر طالع شد و در دهان شخصے طعام است پس آنرا بیندا خت یا در حال جماع است پس ذکر را نزع کرد بوجهیکه مقارن تبین صبح امساک نمود روزه وے درست است باب یستحب تعجیل الفطر وتاخیر السحور مستحب است شتاب کردن افطار یعنی بمجرد غروب آفتاب و مؤخر کردن خوردن طعام سحور را مالك عن ابی حازم بن دینار عن سهل بن سعد الساعدی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یزال الناس بخیر ما عجلوا الفطر رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود که مردمان همیشه بخیر خواهند بود ما دام که تعجیل کنند افطار را مالك عن عبد الرحمن بن حرملة الاسلمی عن سعید بن المسیب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یزال الناس بخیر ما عجلوا الفطر رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود همیشه مردمان بخیر خواهند بود ما دام که شتاب کنند افطار را مالك عن عبد الکریم بن ابی المخارق من کلام النبوة تعجیل الفطر والاستیناء بالسحور مختصر عبد الکریم ابن ابی المخارق روایت کرد که از مضمون کلام نبوت است شتاب افطار کردن و تاخیر کردن طعام سحور مالك عن ابن شهاب عن حمید بن عبد الرحمن ان عمر بن الخطاب و عثمان بن عفان کانا یصلیان المغرب حین ینظران الی اللیل الاسود قبل ان یفطرا ثم یفطران بعد الصلوة وذلك فی رمضان عمر بن الخطاب و عثمان ابن عفان میگذاردند نماز مغرب را وقتیکه نظر میکردند بسوئے شب سیاه پیش از آنکه افطار کنند باز افطار میکردند بعد از نماز و این واقعه در رمضان بود باب یتم صوم من اصبح جنبا صحیح است روزه کسیکه بصبح در آمد حالانکه وے با جنابت است غسل نکرده است مالك عن سمی مولی ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی بکر بن عبد الرحمن عن عائشة و ام سلمة زوجی النبی صلی الله علیه وسلم انهما قالتا ان کان رسول الله صلی الله علیه وسلم لیصبح جنبا من جماع غیر احتلام ثم یصوم حضرت عائشه و ام سلمه رضی الله عنهما میگفتند که هر آئینه آنحضرت صلی الله علیه وسلم بصبح در مے آمد در آن حال که با جنابت بود بسبب جماع نه بسبب احتلام بعد از ان روزه میگرفت یعنی روزه را صحیح میدانست مالك عن عبد الله بن سعید عن ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث ابن هشام عن عائشة و ام سلمة زوجی النبی صلی الله علیه وسلم انهما قالتا کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصبح جنبا من جماع غیر احتلام فی رمضان ثم یصوم حضرت عائشه و ام سلمه رضی الله عنهما میگفتند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بصبح در مے آمد در آن حال که با جنابت بود بسبب جماع نه بسبب احتلام بعد از ان روزه میگرفت مالك عن عبد الله بن عبد الرحمن بن معمر الانصاری عن ابی یونس مولی عائشة عن عائشة ان رجلا قال لرسول الله صلی الله علیه وسلم وهو

مسوّی ۱ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲

مصفّی | واقف علی الباب وانا اسمع یا رسول الله انی اصبح جنبا وانا ارید الصیام فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم وانا
اصبح جنبا وانا ارید الصیام فاغتسل واصوم فقال له الرجل یا رسول الله انک لست مثلنا قد غفر الله لک ما تقدم
من ذنبک وما تأخر فغضب رسول الله صلی الله علیه وسلم وقال والله انی لارجو ان اکون اخشاکم لله واعلمکم بما اتقی

حضرت عائشه فرمود که شخصی گفت در خدمت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و آنحضرت ایستاده بودند بر دروازه و من
می شنیدم یا رسول الله هر آئینه من بصبح در می آیم حالانکه من با جنابتم و من اراده صوم دارم پس فرمود و را رسول الله
صلی الله علیه وسلم و من بصبح در می آیم و حالانکه من با جنابتم و من اراده صوم دارم پس غسل میکنم و روزه میگیرم پس گفت
او را آن شخص یا رسول الله هر آئینه تو نیستی مانند ما هر آئینه آمرزیده است ترا خدا تعالی آنچه پیش ازین گذشت از گناه
تو و آنچه موخر شد پس خشم گرفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و فرمود والله هر آئینه من امید میدارم که باشم ترسنده ترین
شما از خدا و داناترین شما بآن چیز که پرهیز کنم از آن مالک عن سمی مولی ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام
انه سمع ابا بکر بن عبد الرحمن یقول کنت انا وابی عند مروان بن الحکم وهو امیر المدینة فذکر له ان ابا هریرة یقول من اصبح جنبا افطر
ذلک الیوم فقال مروان اقسمت علیک یا عبد الرحمن لتذهبن الی امی المؤمنین عائشة وام سلمة فلتسألنهما عن ذلک
فذهب عبد الرحمن وذهبت معه حتی دخلنا علی عائشة فسلم علیها عبد الرحمن ثم قال یا ام المؤمنین انا کنا عند
مروان بن الحکم فذکر له ان ابا هریرة یقول من اصبح جنبا افطر ذلک الیوم قالت عائشة لیس کما قال ابو هریرة یا عبد الرحمن
اترغب عما کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصنع قال عبد الرحمن لا والله قالت عائشة فاشهد علی رسول الله
صلی الله علیه وسلم انه کان یصبح جنبا من جماع غیر احتلام ثم یصوم ذلک الیوم قال ثم خرجنا حتی دخلنا علی ام سلمة
فسألها عن ذلک فقالت مثل ما قالت عائشة قال فخرجنا حتی جئنا مروان بن الحکم فذکر له عبد الرحمن ما قالتا فقال
مروان اقسمت علیک یا ابا محمد لترکبن دابتی فانها بالباب فلتذهبن الی ابی هریرة فانه بارضه بالعقیق فلتخبرنه بذلک
فرکب عبد الرحمن ورکبت معه حتی اتینا ابا هریرة فتحدث معه عبد الرحمن ساعة ثم ذکر له ذلک فقال ابو هریرة لا علم لی بذاک
انما اخبرنیه مخبر

ابوبکر بن عبد الرحمن گفت که بودم من و پدر من پیش مروان و او امیر مدینه بود پس ذکر کرده شد پیش او
که ابوهریره میگوید هر که بصبح در آید و او با جنابت ست افطار کند آن روز را پس گفت مروان قسم میدهم ترا ای عبد الرحمن
که بروی بسوی حضرت عائشه و ام سلمه پس سوال کنی ایشان را ازین مسئله پس رفت عبد الرحمن و رفتم من نیز همراه او
تا آنکه در آمدیم بر حضرت عائشه پس سلام گفت بروی عبد الرحمن بعد از آن گفت یا ام المؤمنین هر آئینه ما بودیم نزدیک
مروان پس ذکر کرده شد پیش او که ابوهریره میگوید که هر که بصبح در آید و او با جنابت ست افطار کند آن روز را گفت حضرت
عائشه نیست این حکم چنانچه گفته است ابوهریره ای عبد الرحمن آیا اعراض میکنی از آنچه میکرد رسول الله صلی الله علیه وسلم

مصفّٰی | گفت عبد الرحمن اعراض نمیکنم بخدا قسم گفت حضرت عائشه پس گواهی میدهم بر رسول الله صلی الله علیه وسلم
که وی صبح در می‌آمد و با جنابت بود بسبب جماع نه از احتلام بعد ازان روزه میگرفت آن روز را گفت ابوبکر
بعد ازان برآمدیم تا آنکه داخل شدیم بر ام سلمه پس سوال کرد عبد الرحمن او را ازین مسئله پس گفت چنانکه گفته بود حضرت عائشه
پس برآمدیم تا آنکه آمدیم پیش مروان پس ذکر کرد عبد الرحمن نزد او آنچه حضرت عائشه و ام سلمه گفتند پس گفت مروان قسم میدهم
ترا ای ابا محمد که سوار شوی بر جانور من پس هر آئینه استاده است بر دروازه پس بروی بسوی ابوهریره پس هر آئینه او
در زمین خود است در وادی عقیق پس خبر کن او را باین ماجرا پس سوار شد عبد الرحمن و سوار شدم من همراه او تا آنکه آمدیم
نزدیک ابوهریره پس سخن گفت با او عبد الرحمن ساعتی بعد ازان ذکر کرد پیش او این ماجرا پس گفت ابوهریره علم تحقیق نیست
مرا باین مسئله غیر ازین نیست که خبر داده مرا خبر دهنده باب اختلفوا فی القبلة الصائم والاقوی ان ترکها اولی الا من اراد
بیان الجواز او انکر الترخص اختلاف کرده اند سلف در قبله صائم واقوی آنست که ترک قبله بهتر است
مگر در حق کسیکه اراده کرد بیان جواز را چنانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم کردند یا انکار کرد عمل برخصت را چنانکه سائل
کرد در قصه که می‌آید مالک عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان رجلا قبل امرأته وهو صائم فی رمضان
فوجد من ذلک وجدا شدیدا فارسل امرأته تسأل له عن ذلک فدخلت علی ام سلمة زوج النبی صلی الله علیه وسلم فذکرت ذلک لها
فاخبرتها ام سلمة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم یقبل وهو صائم فرجعت فاخبرت زوجها فزاده ذلک شرا وقال
لسنا مثل رسول الله صلی الله علیه وسلم یحل الله لرسوله صلی الله علیه وسلم ما یشاء ثم رجعت امرأته الی ام سلمة
فوجدت عندها رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما لهذه المرأة فاخبرته ام سلمة
فقال رسول الله الا اخبرتیها انی افعل ذلک فقالت قد اخبرتها فذهبت الی زوجها فاخبرته فزاده ذلک
شرا فقال لسنا مثل رسول الله صلی الله علیه وسلم الله یحل لرسوله ما یشاء فغضب رسول الله صلی الله علیه وسلم وقال والله
انی لاتقاکم لله واعلمکم بحدوده ۔ مردے بوسه کرد زن خود را حالانکه او صائم بود در رمضان پس محزون
شد بسبب بوسه دادن بسیار سخت پس فرستاد زن خود را تا سوال کند برای او ازین مسئله پس در آمد بر ام سلمه و ذکر کرد
این امر را پیش او پس خبر داد ام سلمه آن زن را که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بوسه میکنند حالانکه او روزه دار میباشد پس
بازگشت آن زن پس خبر داد شوهر خود را پس زیاده کرد این خبر در حق آن مرد اندوه را و گفت نیستیم مانند آنحضرت
صلی الله علیه وسلم خدا تعالی حلال میسازد برای پیغامبر خود آنچه میخواهد بعد ازان باز آمد آن زن او پیش ام سلمه پس
یافت نزد ام سلمه آنحضرت را صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت چیست این زن را پس خبر داد ام سلمه آنحضرت را
صلی الله علیه وسلم پس فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم آیا خبر ندادی او را که من میکنم این کار را پس گفت ام سلمه هر آئینه
خبر داده بودم او را پس رفت بسوی شوهر خود پس خبر داد او را پس زیاده کرد این ماجرا در حق او غم و اندوه را و گفت نیستیم

مسوی ۱ه قلت وعليه اهل العلم في الانوار ويكره القبلة لمن تحرك شهوته كراهية تحريم والاولى تغيير كالاحتراز ۱۲

مصفی | مانند آنحضرت صلی الله علیه وسلم الله تعالی حلال میگرداند برائے رسول خود آنچه میخواهد پس خشمگین شد آنحضرت
صلی الله علیه وسلم وفرمود قسم بخدا که هر آئینه من متقی تر و پرهیزگار ترم از شما و داناترین شما ام باحکام خدا تعالی **مالک**
عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة ام المؤمنين انها قالت ان كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ليقبل بعض ازواجه
وهو صائم ثم تضحك ـ عروه روایت کرد که حضرت عائشه میفرمود هر آئینه حال این بود که آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بوسه میکرد بعضے زنان خود را و او صائم میبود و بعد ازین عائشه میخندید **مالک** عن يحيى بن سعيد ان عاتكة بنت
زيد بن عمرو بن نفيل امرأة عمر بن الخطاب كانت تقبل رأس عمر بن الخطاب وهو صائم فلا ينهاها عاتکه زوجه عمر بن
الخطاب بوسه میکرد سر عمر بن الخطاب را و او صائم میبود پس منع نمیکرد او را **مالک** عن ابي النضر مولى عمر بن عبيد الله ان
عائشة بنت طلحة اخبرته انها كانت عند عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم فدخل عليها زوجها هنالك وهو عبد الله بن
عبد الرحمن بن ابي بكر الصديق وهو صائم فقالت له عائشة ما يمنعك ان تدنو من اهلك فتقبلها
وتلاعبها فقال اقبلها وانا صائم قالت نعم عائشه بنت طلحه بود نزدیک حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها پس
داخل شد بر وے شوهر وے آنجا و او عبد الله بن عبد الرحمن بن ابی بکر الصدیق بود و او روزه دار بود پس گفت او را
حضرت عائشه چه چیز منع میکند ترا از آنکه نزدیک شوی بزن خود پس بوسه کنی او را و با یکدیگر لعب کنی با او پس گفت
عبد الله آیا بوسه کنم او را و من صائم باشم گفت حضرت عائشه آرے بکن **مالک** عن زيد بن اسلم ان ابا هريرة وسعد
بن ابي وقاص كانا يرخصان في القبلة للصائم ابوهریره و سعد بن ابی وقاص رخصت میدادند بوسه کردن را بصائم
مالک انه بلغه ان عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم كانت اذا ذكرت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان
يقبل وهو صائم تقول وايكم املك لنفسه من رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت عائشه وقتیکه ذکر میکرد این حدیث
را که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بوسه میداد حالانکه او صائم مے بود میگفت عقب این حدیث و کدام یک از شما قادر
تر است بنفس خود از رسول الله صلی الله علیه وسلم **مالک** عن هشام بن
عروة قال عروة بن الزبير لم ار القبلة للصائم تدعو
الى خير گفت عروه بن الزبیر ندیدم بوسه را در حق روزه دار که خواننده باشد بجانب خیر **مالک** عن زيد بن اسلم عن عطاء بن يسار
ان عبد الله بن عباس سئل عن القبلة للصائم فارخص فيها للشيخ وكرهها للشاب عبد الله بن عباس را سوال کرده شد از
قبله صائم پس رخصت داد پیر را و مکروه داشت آنرا برائے جوان **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان ينهى عن القبلة
والمباشرة للصائم عبد الله بن عمر نهی میکرد از قبله و مباشرت در حق صائم

باب اختلفوا في الحجامة للصائم والاقوى انها لا تكره الا لمن خشي الضعف اختلاف کردند در حق حجامت کشانیدن صائم و اقوی اقوال آنست که مکروه نیست آن مگر در حق

مسوّی [۱] قلت وهو قول اكثر اهل العلم ۱۲

مصفّٰی کسیکه بترسد از ضعف **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر انه كان يحتجم وهو صائم قال ثم ترك ذلك
بعد فكان اذا صام لم يحتجم حتى يفطر عبد الله بن عمر خون میکشانید واو صائم میبود باز ترک کرد آنرا بعد ازان پس وقتیکه
روزه میگرفت خون نمی کشانید تا آنکه افطار کند **مالك** عن ابن شهاب ان سعد بن ابي وقاص وعبد الله بن عمر كانا
يحتجمان وهما صائمان ابن شهاب روایت کرد که سعد ابن ابی وقاص وعبد الله بن عمر هر دو خون میکشانیدند حالانکه
ایشان روزه دار میبودند **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه كان يحتجم وهو صائم ثم لا يفطر قال وما رايته احتجم قط
الا وهو صائم عروه خون میکشانید واو صائم بودے بعد ازان افطار نمیکرد گفت هشام ونديدم اورا که خون
کشانیده باشد هیچگاه مگر آنکه صائم بود قال **مالك** لا يكره الحجامة للصائم الا خشية من ان يضعف ولولا ذلك لم تكره
ولو ان رجلا احتجم في رمضان ثم سلم من ان يفطر لم ار عليه شيئا ولم آمره بالقضاء لذلك اليوم الذي احتجم فيه [۱]
گفت مالک مکروه نیست حجامت صائم را مگر بسبب ترس از آنکه ضعیف شود واگر این نباشد مکروه نیست واگر مردے
خون کشانید در رمضان بعد ازان سلامت ماند از آن که افطار کند نمی بینم بر وے نقصانے و امر نکنم اورا بقضاء آن
روز که خون کشانیده است در وے **باب** اختلفوا في صوم المسافر وافطاره ايهما افضل والاقوى ان الصوم افضل
لمن لا يجهده الصوم المراد بيان الجواز وكره الترخص اختلاف کردند سلف در صوم مسافر وافطار او که کدام یک
ازین دو بهتر است قوی ترین اقوال آنست که صوم بهتر است در حق کسیکه در مشقت نه بیندازد اورا صوم وفطر
صوم بهتر است کسے را که مشقت رساند اورا اگر کسیکه قصد کند بیان جواز یا ناپسند دارد قبول رخصت را **مالك** عن
ابن شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن عبد الله بن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج الى مكة عام الفتح
في رمضان فصام حتى بلغ الكديد ثم افطر فافطر الناس معه وكانوا ياخذون بالاحدث فالاحدث من امر رسول الله صلى الله عليه وسلم
از عبد الله بن عباس مرویست که رسول الله صلی الله علیه وسلم برآمد بسوئے مکه سال فتح در ماه رمضان پس روزه گرفت تا آنکه
رسید بکدید بعد ازان افطار نمود پس افطار کردند مردمان همراه او وعمل میکردند اصحاب بحکم جدید پس از آنچه تازه تر ازان بود از احکام
آنحضرت صلی الله علیه وسلم **مالك** عن سمي مولى ابي بكر بن عبد الرحمن عن ابي بكر بن عبد الرحمن عن بعض اصحاب رسول الله
صلى الله عليه وسلم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امر الناس في سفره عام الفتح بالفطر وقال تقووا لعدوكم وصام رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال ابو بكر قال الذي حدثني لقد رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم بالعرج يصب على راسه الماء من العطش او من الحر ثم قيل
لرسول الله صلى الله عليه وسلم ان طائفة من الناس قد صاموا حين صمت قال فلما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم بالكديد دعا
بقدح فشرب فافطر الناس ابوبکر بن عبد الرحمن روایت کرد از بعض اصحاب رسول الله صلی
الله علیه وسلم که آنحضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر فرمود مردمان را در سفر خود سال فتح که با فطار وفرمود قوت

مسوّی ١ **قلت** وهذا الوجه من التطبيق بين الآثار ماخوذ من قول الشافعي رحمه الله عليه اهل العلم في شرح السنة قال الشافعي
وانما معنى النبي صلى الله عليه وسلم ليس من البر الصوم في السفر وقوله حيث بلغه ان ناسا صاموا فقال اولئك العصاة فوجه
ذلك اذا لم يحتمل قلبه قبول الرخصة واما من رای الفطر مباحا وقوی علی الصیام فصام فهو اعجب الی ١٢
٢ **قلت** في شرح السنة ولو اصبح في السفر وعلم انه يدخل البلد في يومه قال مالك يدخل البلد وهو صائم وقال قوم له ان
يفطر وفي الانوار ولو اصبح المسافر صائما ثم اراد الفطر جاز وان عرف انه يصل الى المقصد قبل الغروب في قول عندي هذا مخرج على ان من قوی علی الصوم

مصفّی حاصل کنید برائے قتال دشمن خود و روزہ گرفت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم گفت ابوبکر بن عبد الرحمن کہ
گفت کسیکہ این حدیث بمن رسانید ہر آئینہ دیدم آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در عرج کہ میریخت بر سر خود آب را بسبب
تشنگی یا گفت بسبب گرمی پس گفت شد پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ طائفہ از مردمان روزہ گرفتند وقتیکہ تو روزہ
گرفتی گفت راوی پس وقتیکہ رسید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بکدید طلب کرد پیالہ را پس آب خورد پس افطار کردند مردمان

مالك ٧ عن حميد الطويل عن انس بن مالك انه قال سافرنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في رمضان فلم يعب الصائم على المفطر
ولا المفطر على الصائم انس بن مالک گفت سفر کردیم ما ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در رمضان پس عیب نکرد روزہ دار
بر افطار کنندہ و نہ افطار کنندہ بر روزہ دار **مالك** ٨ عن هشام بن عروة عن ابيه ان حمزة بن عمرو الاسلمي قال لرسول الله صلى الله
عليه وسلم يا رسول الله اني رجل اصوم افاصوم في السفر فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم ان شئت فصم وان شئت فافطر
حمزہ بن عمرو اسلمی گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را یا رسول اللہ ہر آئینہ من مردے ام کہ روزہ میدارم پس آیا روزہ دارم
در سفر پس فرمود او را آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اگر خواہی روزہ گیر و اگر خواہی افطار کن **مالك** ٩ عن نافع ان عبد الله بن عمر
كان لا يصوم في السفر عبد اللہ بن عمر روزہ نمیگرفت در سفر **مالك** ١٠ عن هشام بن عروة عن ابيه انه كان يسافر في رمضان ونسافر
معه فيصوم عروة ونفطر نحن فلا يامرنا بالصيام ١٥ ہشام بن عروہ گفت کہ مسافر مے شد عروہ در رمضان و مسافرت
میکردیم ما ہمراہ او پس روزہ میگرفت عروہ و افطار میکردیم ما پس امر نمیکرد ما را بروزہ داشتن **باب** المسافر اذا اراد ان
يدخل بلده اول يومه يستحب للصوم مسافر وقتیکہ بخواہد کہ داخل شود در شہر خود در اول روز سنت مؤکدہ است
او را روزہ داشتن آن روز **مالك** ١ انه بلغه ان عمر بن الخطاب كان اذا كان في سفر في رمضان فعلم انه داخل
المدينة من اول يومه دخل وهو صائم عمر بن الخطاب وقتے در سفر مے بود در ماہ رمضان پس میدانست کہ داخل خواہد شد
در مدینہ اول روز خود داخل مے شد حالانکہ روزہ دار مے بود قال **مالك** ٢ من كان في سفر في رمضان فعلم انه
داخل على اهله من اول يومه وطلع له الفجر قبل ان يدخل دخل وهو صائم قال يحيى قال **مالك** ٣ واذا
اراد ان يخرج في رمضان وطلع له الفجر وهو بارضه قبل ان يخرج فانه يصوم ذلك اليوم
گفت مالک کسیکہ باشد در سفر در ماہ رمضان پس دانست کہ او داخل شوندہ است بر اہل خود از اول روز خود و

مسوّی (بقیہ صفحہ ۲۴۳) استحببت الصوم فيكون الاثر منطبقا على قول الجمهور وفى المنهاج ولو اصبح صائما ثم مرض افطر وان سافر فلا وفى العالمكيرية ولو سافر نهارا

مصفّٰی طلوع کرد او را فجر پیش از آنکہ داخل شود در حالیکہ او صائم باشد گفت مالک وقتیکہ بخواہد کہ برآید یعنی بسفر در رمضان و طلوع کرد او را صبح و حالانکہ او در زمین خود است پیش از آنکہ برآید پس ہر آئینہ او روزہ بگیرد آن روز را مترجم گوید رضی اللہ عنہ اگر مسافر یا مریض روزہ گرفتند و در اثنائے روزہ مریض تندرست شد و مسافر مقیم گشت بر ایشان افطار حرام است زیرا کہ عذر مرتفع شد از ایشان و اگر صحیح مقیم روزہ گرفت بعد از آن مسافر شد یا مریض شد جایز است او را افطار از جہت وجود علت رخصت و اگر مسافر را حرج نباشد متاکد است او را اتمام صوم مسئلہ اگر در اثنائے روز صبی بالغ شد یا کافر مسلمان شد قضاء این روزہ بر ایشان واجب نیست زیرا کہ روزہ متجزی نمیشود پس عدم وجوب صوم بعض روز مستلزم عدم وجوب صوم تمام روز ست

باب من افطر فی یوم ذی غیم وھو یری انہ قد امسٰی ثم تیقن بقاء النہار قضی ولا کفارۃ علیہ ہر کہ افطار کند در روزیکہ ابر وار و بگمان آنکہ در شب داخل شد بعد از ان بیقین دانست کہ ہنوز روز باقی ست قضا کند و کفارہ لازم نیست بروے

مالک عن زید بن اسلم عن اخیہ خالد بن اسلم ان عمر بن الخطاب افطر ذات یوم فی رمضان فی یوم ذی غیم ورای انہ قد امسٰی وغابت الشمس فجاءہ رجل فقال یا امیر المؤمنین طلعت الشمس فقال عمر بن الخطاب الخطب یسیر وقد اجتہدنا عمر بن الخطاب افطار کرد روزے در رمضان در روزیکہ ابر دار بود گمان کرد کہ وے در شب داخل شدہ و غائب شدہ است آفتاب پس آمد پیش او مردے پس گفت یا امیر المؤمنین برآمد آفتاب پس فرمود عمر بن الخطاب حال را آسانست ہر آئینہ ما تحری کردہ بودیم قال مالک انما یرید بقولہ الخطب یسیر القضاء فیما نری واللہ اعلم وخفۃ مؤنتہ ویسارتہ یقول نصوم یوما مکانہ گفت مالک غیر ازین نیست کہ ارادہ کرد عمر بن الخطاب باین قول خود کہ الخطب یسیر وجوب قضا را در انچہ بما نمودہ میشود واللہ اعلم و ارادہ کردہ سبکی محنت او را و آسانی او را میگوید روزہ خواہیم گرفت یک روز بجائے او مترجم گوید رضی اللہ عنہ احتیاط آنست کہ در حالت صحو افطار نکند آخر روز مگر بعد یقین بمشاہدہ غروب یا خبر متواتر و خبر صدوق و اجتہاد بقرائن مثل دیدن ظلمتے کہ از مشرق بخیزد و بر روشن شدن ماہ نیز عمل بتوان کرد زیرا کہ امر کردن سلف طبقہ بعد طبقہ بمشاہدہ ہمہ احاد را ثابت نشد و اگر بسید البنیہ نقل میکردند و فی الحدیث اذا ادبر النہار من ہہنا واقبل اللیل من ہہنا فقد افطر الصائم پس ازینجا دانستہ شد کہ خبر صدوق و اجتہاد نیز درکار است چنانکہ در اوقات صلوۃ بر قول مؤذن بتوان اکتفا کرد و در صورت غیم از اجتہاد چارہ نیست پس اگر خطائے اجتہاد وے بیقین معلوم شود امساک کند بقیہ یوم را و قضا نماید و اگر بغیر اجتہاد کند آثم شود

باب اختلفوا ھل یقضی صیام رمضان متتابعا او متفرقا والاقوی ان التتابع احب والتفریق یجزی اختلاف کردند سلف آیا قضا کند صوم رمضان را پے در پے یا جدا جدا و اقوی اقوال آنست کہ پے در پے قضا کردن بہتر ست و دوستر است و جدا جدا کردن کفایت کنندہ است

مالک عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یقول یصوم رمضان متتابعا من افطرہ من مرض او فی سفر

مسوّٰی (بقیہ ص۲۴۴) لـه قلت وعليه كثر اهل العلم في المنهاج ولو اكل بالاجتهاد اولا وآخرا وبان الغلط بطل صومه وفيه الاحتياط ان لا ياكل آخر النهار الا بيقين ويحل باجتهاد في الاصح وفي العالمكيرية تسحر على ظن ان الفجر لم يطلع (باقی ص۲۴۶)

مصفّٰی | عبداللہ بن عمر میگفت روزہ دارد رمضان را پے درپے کسیکہ افطار کرد آنرا بسبب مرض یا سفر مالك

عن ابن شهاب ان عبد الله بن عباس وابا هريرة اختلفا في قضاء رمضان فقال احدهما يفرق بينه وقال الآخر لا يفرق بينه لا ادري ايهما قال يفرق بينه ولا ايهما قال لا يفرق بينه ابن شہاب روایت کرد کہ عبداللہ بن عباس وابوہریرہ اختلاف کردند در قضاء رمضان گفت یکے از ایشان کہ تفریق کند درمیان آن وگفت دیگرے تفریق نکند درمیان آن ابن شہاب گفت نمیدانم کہ کدام یک از ایشان گفت کہ تفریق کند وکدام یک از ایشان گفت کہ تفریق نکند میان آن مالك عن يحيى بن سعيد انه سمع سعيد بن المسيب يسال عن قضاء رمضان فقال سعيد احب الي ان لا يفرق قضاء رمضان فان يواتر سعید بن المسیب سوال کردہ شد او را از قضاء رمضان پس گفت سعید بن المسیب دوست تر نزدیک من آنست کہ تفریق نکند قضاء رمضان را وآنکہ پے درپے کند قال يحيى سمعت مالكا يقول فيمن فرق قضاء رمضان فليس عليه اعادة وذلك مجزئ عنه واحب ذلك الي ان يتابعه مالک میگفت درباب شخصیکہ جدا جدا کرد قضاء رمضان را پس نیست بروے اعادہ واین تفریق کفایت کنندہ ست او را ودوست ترین وجوہ قضا نزدیک من آنست کہ پے درپے کند آنرا باب من اصاب اهله في رمضان وهو صائم قضى وكفر ہر کہ جماع کند اہل خود را در رمضان وحالانکہ او صائم است قضا کند وکفارہ دہد مالك عن ابن شهاب عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف عن ابي هريرة ان رجلا افطر في رمضان فامره رسول الله صلى الله عليه وسلم ان يكفر بعتق رقبة او صيام شهرين متتابعين او اطعام ستين مسكينا فقال لا اجد فاتي رسول الله صلى الله عليه وسلم بعرق تمر فقال خذ هذا فتصدق به فقال يا رسول الله ما احد احوج مني فضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى بدت انيابه ثم قال كله مردے افطار کرد در رمضان پس امر کرد او را رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ کفارہ دہد بآزاد کردن یک بردہ یا بروزہ داشتن دو ماہ پے درپے یا طعام خورانیدن شصت مسکین پس گفت آن مرد نمی یابم پس آوردہ شد پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زنبیل خرما پس فرمود بگیر این را وتصدق کن آنرا پس گفت یا رسول اللہ نیست ہیچکس محتاج تر از من پس خندید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تا آنکہ ظاہر شد دندان ورا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ان فرمود بخور این را مالك عن عطاء بن عبد الله الخراساني عن سعيد بن المسيب انه قال جاء اعرابي الى رسول الله صلى الله عليه وسلم يضرب نحره وينتف شعره ويقول هلك الابعد فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم وما ذاك فقال اصبت اهلي وانا صائم في رمضان فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم هل تستطيع ان تعتق رقبة فقال لا فقال فهل تستطيع ان تهدي بدنة قال لا قال فاجلس فاتي رسول الله صلى الله عليه وسلم بعرق تمر فقال خذ هذا فتصدق به فقال ما احد احوج مني يا رسول الله فقال كله وصم يوما مكان ما اصبت قال مالك قال عطاء فسالت سعيد بن المسيب كم في ذلك العرق من التمر فقال ما بين خمسة عشر صاعا الى عشرين سعید بن المسیب گفت آمد اعرابی

مسوّی (بقیہ حاشیہ صـ٢٤٤) وهو طالع او افطر على ظن ان الشمس قد غربت ولم تغرب قضاه ولا كفارة عليه في شرح السنة قال اسحق بن راهويه لا قضاء عليه تشبيهاً بمن اكل ناسيا اقول معنى قول عمر الخطب يسير عندي انه لا قضاء ١٢ - + -

(حاشیہ صـ٢٤٥) **۱ قلت** وهو قول اكثر اهل العلم وفي الانوار ولا يجب التتابع في القضاء ويستحب ١٢ - + - +

۱ قلت اعتبر الشافعي في وجوب الكفارة خمسة قيود فقال تجب الكفارة بافساد صوم يوم من رمضان بجماع اثم به بسبب الصوم وقال ابو حنيفة لو افطر يوما من رمضان باكل وشرب او جماع متعمدا تجب الكفارة ولو ابتلع حصاة فلا كفارة عليه ولو اكل ناسيا فظن ان ذلك فطره فاكل متعمدا فلا كفارة عليه ومعنى قوله صلى الله عليه وسلم فكله عند الشافعي انه بين حاجته وعجزه عن الكفارة فبين النبي صلى الله عليه وسلم انه لا تجب عليه والحالة هذه شيء وهل يستقر في ذمته فيه قولان اظهرهما استقرت في ذمته فاذا قدر على خصلة فعلها والثاني لا تستقر بل تسقط كزكوة الفطر وقيل معناه يجوز للفقير صرف كفارته الى عياله والمذكور في كتب الحنفية انه خاص بذلك الرجل وسكت النبي صلى الله عليه وسلم عن كفارة المرأة فاختلف فيها العلماء قال ابو حنيفة على المرأة مثل ما على الرجل ان كانت مطاوعة فان كانت مكرهة فعليها القضاء دون الكفارة واظهر قولي الشافعي ان الواجب كفارة واحدة على الرجل دونها وقول آخر على الزوج عنه وعنها وقول آخر عليها كفارة اخرى وفي الحديث انه يجب عليه قضاء ذلك اليوم سواء كفر بالصيام او غيره وعليه اكثر اهل العلم وفيه ان الواجب لكل مسكين مد لان خمسة عشر صاعا اذا قسمت من ستين مسكينا حصل لكل واحد مد وعليه الشافعي وقال ابو حنيفة كالفطرة كل شيء مضفور فهو عرق ويقال للمنسوج من الخوص قبل ان يجعل مكتلا عرق والمراد ههنا هو المكتل ١٢ - +

مصفّٰی بسوئے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میزد مقدم سینہ خودرا ومیکند موئے خودرا ومیگفت ہلاک شد این دورتر از مفطان خطیر پس فرمود اورا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چیست آن گفت جماع کردم اہل خودرا ومن روزہ دار بودم در رمضان پس فرمود اورا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آیا میتوانی کہ آزاد کنی بردہ را گفت نمیتوانم فرمود آیا میتوانی نذر کعبہ یکشتی شتر را گفت نمیتوانم فرمود پس بنشین پس آوردہ شد پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زنبیل خرما پس فرمود بگیر این را وتصدق کن این را پس گفت نیست ہیچکس محتاج تر از من یا رسول اللہ پس فرمود بخور آن را وروزہ دار روزے بجائے آنچہ بآن رسیدہ گفت مالک گفت عطا پس سوال کردم سعید بن المسیب را چہ قدر بود دران زنبیل از خرما پس گفت درمیان پانزدہ صاع تا بیست صاع

قال يحيى قال مالك سمعت اهل العلم يقولون ليس على من افطر يوما من قضاء رمضان باصابة اهله نهارا او غير ذلك الكفارة التي تذكر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فيمن اصاب اهله نهارا في رمضان وانما عليه قضاء ذلك اليوم

گفت مالک شنیدم از اہل علم کہ میگفتند نیست بر کسیکہ افطار کردہ باشد روزے را از قضاء رمضان بجماع اہل خود یا بغیر آن از سائر مفطرات کفارتیکہ نقل کردہ میشود از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حق کسیکہ جماع کردہ باشد با اہل خود در روز رمضان وغیر ازین نیست کہ بروے قضاء ہمان روز است بغوی گفتہ است کہ شافعی گفتہ کہ چون این شخص حاجت خود بیان نمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آخر گردانیدند کفارت را تا وقت یسار وامر کردند اورا کہ آن تمر در حاجت خود صرف نماید واگر افطار کند باکل وشرب پس مانند افطار بجماع است در وجوب کفارت نزدیک ابو حنیفہ ومالک وکفارت مخصوص است بجماع دون اکل وشرب نزدیک شافعی واحمد واللہ اعلم مترجم گوید رضی اللہ عنہ معمول درین باب حدیث متصل ابو ہریرہ است پس آنچہ در حدیث مرسل ابن المسیب زائد است از ابای بدنہ خود نیست وآنچہ تفسیر اوست مثل بیان عرق ماخوذ است مسئلہ ہر کہ را این حادثہ پیش آید بروے واجب است آنچہ در حدیث

مسوّی ۱۵ قلت وعليه اهل العلم وللشافعي في صوم كفارة اليمين قولان احدهما كما قال مجاهد ۱۲ -

مصفّی | آمده وچون آنحضرت صلی الله علیه وسلم تفصیل نه نموده بر وصف عام که علت این حکم باشد از وصفی که علت
آن زاید را بود چاره نیست وفقها دران وصف مختلف شده اند اقوی درین باب قول شافعی می نماید که مؤثر مجموع چند چیز
است افساد صوم ادای رمضان عمداً بجماع که آثم شده است بآن بسبب معنی صوم پس بر مجامع ناسی کفاره نیست
زیراکه روزهٔ او فاسد نشده ونه بر کسیکه نیت روزه نکرده است اصلا ونه بر مفسد صوم نفل ونذر وقضای رمضان ونه بر مفسد
به اکل وشرب واستمنا واستقاءة ونه بر مسافر که جماع کند که نیت ترخص سفر در خاطر او باشد یا نه زیراکه آثم نه شده است
بآن جماع ونه بر کسیکه خطا کرده است در اجتهاد خود پس گمان کرد لیل را وحقیقت نهار بود ونه بر کسیکه فعلی که مفطر نیست از وی
بوقوع آمد واو اعتقاد کرد که مفطر است بعد از ان بنا بر آن افطار جماع کرد ونه بر کسیکه زنا کند به نسیان یا در حال سفر زیراکه
آثم درین صورت بجهت معنی زنا است نه بجهت تعرض صوم وغیر جماع را بر جماع حمل نتوان کرد زیراکه جماع افحش است
ولهذا در اعتکاف اکل وشرب جایز داشتند نه جماع را ونه غیر ادای رمضان را بر ادای رمضان ونه خطا وجهل را بر تعرض
صوم عمداً مسئله درین حدیث سکوت فرموده اند از وجوب کفارت بر زن پس ظاهر آنست که مقتصر باشد بر وی وبر زن
وی واجب نباشد ومحتمل که سکوت بنا بر امکان معرفت حکم او است از حکم مرد چنانکه حد زنا بر هر دو واجب میشود وغسل
بر هر دو واجب میشود وظاهر آنست که اگر دو روز تعرض صوم کرد بجماع دو کفاره لازم آید وتداخل کفارات امریست که
از شرع نقلی بر آن دلالت نمیکند وآیا قضا یوم افساد لازم است همراه کفارت ظاهر آنست که لازم است مسئله
درین حدیث دو احتمال است یکی آنکه کفارت مستقر شد در ذمهٔ او پس هر وقتیکه قادر شود بهیچ یکی ازین امور واجب
شود ودیگر آنکه ساقط شود مثل صدقة الفطر وسکوت آنحضرت صلی الله علیه وسلم مؤید ثانی است والله اعلم باب صوم
فی الکفارات متتابعا روزه وارد در کفارات پی درپی مالک عن حمید بن قیس المکی انه اخبره قال کنت مع
مجاهد وهو یطوف بالبیت فجاءه انسان فسأله عن صیام ایام الکفارة متتابعات او یقطعها قال حمید فقلت له نعم
یقطعها ان شاء قال مجاهد لا یقطعها فانها فی قراءة ابی بن کعب ثلثة ایام متتابعات حمید بن قیس گفت که بودم همراه
مجاهد واو طواف میکرد بخانهٔ کعبه پس آمد پیش او آدمی پس سوال کرد از وی از روزه گرفتن روزها کفارة آیا پی درپی
باشد یا قطع کند آنها را از یکدیگر گفت حمید پس گفتم آری قطع کند آنرا اگر خواهد گفت مجاهد قطع نکند آن را زیراکه در قراءة
ابی بن کعب آمده است ثلثة ایام متتابعات یعنی سه روز پی درپی قال یحیی قال مالک واحب الی ان یکون
ما سمی الله فی القرآن یصام متتابعا گفت مالک دوست تر نزدیک من آنست که باشد آنچه خدا تعالی ذکر کرده
است در قرآن که روزه گرفته شود پی درپی باب من وجب علیه التتابع ثم تعرض له مرض او حیض [illegible] کسیکه واجب شد
بر وی پی درپی گرفتن روزه مثل کفارهٔ قتل یا ظهار وغیر آن امر پیش آمد او را مرضی یا حیضی بنا کند بر آنچه روزه گرفته بود

مسوّی له **قلت** عند الشافعی یزول التتابع بفوات یوم بلا عذر فیجب الاستیناف لا بحیض ولو افطر بعذر سفر یستانف وفی عذر المرض قولان الجدید یفوت التتابع ۱۲ له **قلت** فی العالمکیریة ان خاف علی نفسه التلف او زیادة العلة او امتدادها او کان صحیحا یخشی ان یمرض بالصوم جاز الافطار ومعرفة ذلک باجتهاد وهو غلبة الظن عن امارة او تجربة او باخبار طبیب مسلم غیر ظاهر الفسق وفی المنهاج ویباح ترکه للمریض اذا وجد به ضررا شدیدا وتفسیر الضرر الشدید فی باب التیمم ان یخاف علی منفعة عضو وکذا بطوء البرء والشین الفاحش فی عضو ظاهر فی الاظهر ۱۲

مصفّی | قال یحیی سمعت مالکا یقول احسن ما سمعت فیمن وجب علیه صیام شهرین متتابعین فی قتل خطأ او تظاهر فعرض له مرض یغلبه ویقطع علیه صیامه انه اذا صح من مرضه وقوی علی الصیام فلیس له ان یؤخر ذلک وهو یبنی علی ما قد مضی من صیامه وکذلک المرأة التی یجب علیها الصیام فی قتل النفس اذا حاضت بین ظهری صیامها انها اذا طهرت لا تؤخر الصیام وهی تبنی علی ما قد صامت ولیس لاحد وجب علیه صیام شهرین متتابعین فی کتاب الله ان یفطر الا من علة مرض او حیضة ولیس له ان یسافر فیفطر قال مالک وهذا احسن ما سمعت الی فی ذلک

مالک میگفت بهترین احکام که شنیدم در حق کسے که واجب شد بروے روزه دو ماه پے در پے در قتل خطا یا ظهار پس پیش آمد او را مرضیکه غالب آید بروے و قطع کند بروے روزه وے را که هر آئینه او وقتیکه صحت یافت از مرض خود و توانا شد بر روزه داشتن پس نیست او را که تاخیر کند آن روزه داشتن را و بنا کند بر آنچه گذشت از وے و همچنین زنے که واجب شد بروے روزه گرفتن در قتل نفس وقتیکه حائض شود در میان روزه خود هر آئینه وے چونکه پاک شود تاخیر نه کند روزه داشتن را و وے بنا کند بر آنچه روزه گرفته بود و جائز نیست کسے را که واجب شد بروے روزه گرفتن دو ماه پے در پے در کتاب خدا تعالی که افطار کند مگر بسبب علتے از مرض یا حیض و جائز نیست او را که سفر کند پس افطار نماید گفت مالک و این بهترین اقوال است که شنیدم آنرا درین مسئله نزدیک من مترجم گوید رضی الله عنه زائل میشود تتابع نزدیک شافعی بفوت یک روز که بغیر عذر باشد پس واجب است استیناف یعنی از سر نو روزه گرفتن مگر بحیض و اگر افطار کند بعذر سفر از سر نو باید روزه داشت و در عذر مرض دو قول است الجدید یفوت التتابع **باب** المریض اذا اشتد علیه الصوم افطر ولیس لذلک حد یوصف مریض وقتیکه دشوار شود بروے روزه گرفتن افطار کند و نیست آن رخصت را حدیکه بیان کرده شود بلکه مفوض بر تحری بیمار ست قال یحیی سمعت مالکا یقول الامر الذی سمعت من اهل العلم ان المریض اذا اصابه المرض الذی یشق علیه الصیام معه ویتعبه ویبلغ منه ذلک فان له ان یفطر وکذلک المریض اذا اشتد علیه القیام فی الصلوة وبلغ منه ما الله اعلم بعذر ذلک من العبد ومن ذلک ما لا تبلغ صفته فاذا بلغ ذلک صلی وهو جالس ودین الله یسر وقد رخص للمسافر فی الفطر فی السفر وهو اقوی علی الصیام من المریض قال الله تبارک وتعالی فی کتابه فمن کان منکم مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر فارخص الله عز وجل للمسافر فی الفطر فی السفر وهو اقوی علی الصیام

مسوی ۱؎ قلت معناه المستحبات يبادر الى اداء الواجب لا التطوع فهو قول اهل العلم ۱۲ ۲؎ قلت تعقب بحديث الشيخين من مات وعليه صوم صام عنه وليه وللشافعي فيمن فاته شيء من رمضان ثم مات بعد التمكن من القضاء قولان الجديد يخرج من تركته لكل يوم مد طعام والقديم يصوم عنه وليه واختاره النووي قال المحلي معناه يجوز له الصوم عنه ويجوز له الاطعام وتاويل قول ابن عمر على القديم لا يصوم ولا يصلي احد عن حي وعند ابي حنيفة يطعم لكل يوم كالفطرة وتاويل قوله صلى الله عليه وسلم صام عنه وليه على قوله ان معناه اطعم عنه وليه سمي ما كان مكان الصيام صياما مجازا ۱۲ +

مصفیٰ من المريض فهذا احب ما سمعت الي في ذلك وهو الامر المجتمع عليه عندنا گفت مالک حکمے که شنیدم آنرا از اهل علم اینست که بیمار وقتیکه برسد اورا مرضے که دشوار باشد بروے روزه گرفتن باوی و در تعب اندازد اورا و برسد این مرض ازان شخص بحد تعب پس جایز ست اورا که افطار کند و همچنین مریض وقتیکه دشوار شود ایستادن در نماز بروے و برسد مرض ازآن شخص بحدیکه خدا تعالی داناتر ست بقدر آن بنسبت بنده وازین مرض که عذر بسبب آن متحقق میشود نوع است که رسیده میشود بصفت او یعنی حد جامع ومانع او ظاهر نیست پس وقتیکه برسد مریض باین حد از مرض نماز گذارد نشسته ودین خدا تعالی آسان است و هر آئینه رخصت داده است خدا تعالی مسافر را در افطار در حال سفر واو توانا تر است بروزه گرفتن از مریض گفت خدا تعالی در کتاب خود فمن کان منکم مریضا الخ پس رخصت داده است خدا تعالی مسافر را در افطار در حال سفر واو توانا تر است بروزه گرفتن از مریض پس این قول احب اقوال است که شنیدم آنرا نزدیک من درین باب وهمان است امریکه اتفاق واقع شد بران نزدیک ما باب من عليه صوم واجب قلیبدأ به قبل التطوع کسیکه بروے روزه واجب باشد پس شروع کند آنرا پیش از روزهٔ نفل مالک انه بلغه عن سعيد بن المسيب انه سئل عن رجل نذر صيام شهر هل له ان يتطوع قال سعيد ليبدأ بالنذر قبل ان يتطوع سوال کرده شد سعید بن المسیب را از حال شخصے که نذر کرد روزه گرفتن بجا ہے آیا مے رسد اورا که روزهٔ نفل گیرد پس گفت سعید بن المسیب شروع کند بنذر پیش از روزهٔ نفل قال مالك بلغني عن سليمن بن يسار مثل ذلك ۱؎ گفت مالک خبر رسید مرا از سلیمان بن یسار مانند این باب هل يصوم احد عن احد آیا روزه گیرد کسے عوض دیگرے مالك انه بلغه ان عبد الله بن عمر كان يسئال هل يصوم احد او يصلي احد عن احد فيقول لا يصلي احد عن احد ولا يصوم احد عن احد ۲؎ عبد الله بن عمر را سوال کرده میشد آیا روزه گیرد کسے عوض کسے و نماز گذارد کسے عوض کسے میگفت نماز نگذارد کسے عوض کسے و روزه ندارد کسے عوض کسے مترجم گوید این را تعقب کرده اند بحدیث بخاری عن عائشة من مات وعليه صوم صام عنه وليه فقیر میگوید که ممکن است جمع درمیان حدیث واثر پس بگوئیم که معنی قول ابن عمر لا يصوم احد الخ آنست که کسے عوض کسے روزه ندارد در حال حیات بآن معنی که مریض یا شیخ فانی غلام خود را یا پسر خود را فرماید که عوض او روزه بگیرد تا بار صوم از وے ساقط گرداند بخلاف حج که در حال ضرورت کسے عوض دیگرے حج را بجا میتوان آورد والله اعلم مسئله در باب شخصیکه بمیرد و بروے واجب بود صوم دو حدیث آمده است حدیث شیخین من مات وعليه الصوم

مسوّی ۱۹ **قلت** قال ابو حنیفة یفطر و یطعم وجوبا لکل یوم کالفطرة وللشافعی قولان اظهرهما یطعم مدا وجوبا والثانی یطعم ندبا ما شاء واصل الاختلاف اختلافهم فی تفسیر الآیة وقد ذکرناه ۱۲ ۲۰ **قلت** قال ابو حنیفة تقضی ولا اطعام کالمریض وقال اسحٰق ان شاءت اطعمت ولا قضاء وان شاءت قضت ولا اطعام وللشافعی قولان احدهما قضت ولا اطعام والثانی ان خافت علی نفسها قضت ولا اطعام وان خافت علی الطفل قضت واطعمت وهو الاظهر عند النووی ۱۲ –

مصفّی صام عنه ولیه وحدیث ترمذی وابن ماجه من مات وعلیه صیام شهر فلیطعم عنه مکان کل یوم مدا شافعی در قول قدیم بر حدیث اول عمل کرده است و در جدید بر حدیث ثانی زیرا که اشبه است بنظائر و فقیر گوید در مثل این صورت تعارض نیست تا یکی را اخذ کنیم و دیگری را بگذاریم بلکه عمل بهر دو ممکن است چنانکه در نظائر او از باب کفارات تخییر در خصلت واقع شد پس گوئیم برائت ذمه میت حاصل بشود بیکے از دو چیز صوم ولی و فدیه طعام و جمع کردن میان هر دو محمل نمیتواند شد زیرا که هر یکے مشعر است بکفایت مسئله تخصیص کرده اند او را بکسیکه بعد از تمکن از قضا تفریط کرده باشد فقیر گوید لفظ حدیث مبنی نیست از تمکن بلکه عام ست پس بر عموم باید گذاشت مسئله و اگر اختیار کند صوم را پس ولی عبارت از قریب است هر قریبے که باشد بظاهر آنست که اگر اجنبی تبرع کند نیز جائز باشد مانند ادائے دین میت و همچنین اگر ولی اجنبی را بفرماید باجرت یا بدون اجرت و اگر طعام اختیار کند پس بکمید بدهد قیاسا علی نظائر المسئلة **باب**

الشیخ الفانی یفطر و یطعم عن کل یوم مدا پیر ناتوان افطار نماید و طعام بعوض هر روزیک مد که عبارت از ربع صاع است

مالک انه بلغه ان انس بن مالک کبر حتی کان لا یقدر علی الصیام فکان یفتدی انس بن مالک پیر شد تا آنکه توانائے نداشت بروزه گرفتن پس فدیه میداد قال مالک ولا اری ذلک واجبا واحب الیّ ان یفعله اذا کان قویا علیه فمن افتدی فانما یطعم مکان کل یوم مدا بمد رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت مالک و نمے بینم این اطعام را واجب و دوست تر است نزدیک من آنکه بکند آنرا یعنی اطعام را اگر باشد قادر بروے پس کسیکه فدیه دهد غیر ازین نیست که طعام دهد بجائے هر روز یک مد را بمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم مترجم گوید رضی الله عنه که در حکم شیخ کبیر السن است کسیکه ضعف دارد جبلی یا عارض که شفا ازان متوقع نیست و قدرت بر صوم با آن ضعف نمیدارد و آیا این فدیه بسبیل وجوب است یا بر سبیل استحباب شافعی را درین مسئله دو قول آمده است اظهر آنست که بطریق وجوب است زیرا که عوض قضا است و بقیاس اطعام از مرده و اگر کسے اطعام نتواند آیا از ذمه او مطلقا ساقط میشود یا تا یافتن قدرت ثابت است اول است مانند صدقة الفطر **باب** الحامل اذا خافت علی ولدها تفطر و تطعم عن کل یوم مسکینا زن حامل وقتیکه بترسد از ضرر فرزند خود بسبب صوم افطار کند و طعام دهد بعوض هر روز یک مسکین را **مالک** انه بلغه ان عبد الله بن عمر سئل عن المرأة الحامل اذا خافت علی ولدها واشتد علیها الصیام فقال تفطر و تطعم مکان کل یوم مسکینا مدا من حنطة بمد النبی صلی الله علیه وسلم عبد الله بن عمر را سوال کرده شد از حکم زن حامله وقتیکه بترسد بر ضرر فرزند خود و دشوار شود بروے روزه داشتن پس گفت ابن عمر افطار کند و طعام دهد بجائے هر روز یک مسکین را یک مد از گندم بمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم قال مالک واهل العلم یرون علیها القضاء

مسوی ۱۵ قلت وعلیه اهل العلم ان ذلک جائزة ولا شیء علیه فی ذلک ۱۲ ۵۲ قلت وعلیه الشافعی وقال ابوحنیفة یقضی ولا فدیة علیه

مصفی کما قال عزوجل فمن کان منکم مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر ویرون ذلک مرضا من الامراض مع الخوف
علی ولدها گفت مالک که اهل علم می بینند بر زن حامل لازم قضا را چنانچه فرمود خدا تعالی فمن کان منکم مریضا الخ
ومی بینند آن حمل را مرضی از امراض با خوف ضرر بر فرزند او بغوی گفته که علما مختلف اند در شیخ فانی وحامل و
مرضع پس شیخ فانی را غیر از فدیه لازم نیست وفدیه سنت است نزدیک مالک وواجب است نزدیک غیر او وحامل
که بترسد بر ولد خود قضا کند بغیر اطعام نزدیک مالک وابوحنیفه زیرا که وی بمنزله بیمار است واسحق بن راهویه گفته است که
حامل ومرضع اگر خواهند اطعام کنند بغیر قضا واگر خواهند قضا کنند بغیر اطعام مترجم گوید این قول اخیر بتطبیق ادله مناسب تر
مینماید والله اعلم مسئله آیا حکم مرضع مثل حکم حامل است ظاهر آنست که مثل اوست ودر حکم مرضع است کسیکه افطار
کند برای اخلاص ساختن غریق یا مانند آن باب لا باس بتاخیر القضاء الی شعبان باک نیست بدرنگ
کردن قضا تا شعبان سال آینده مالک عن یحیی بن سعید عن ابی سلمة بن عبد الرحمن انه سمع عائشة زوج النبی
صلی الله علیه وسلم تقول ان کان لیکون علی الصیام من رمضان فما استطیع ان اصومه حتی یاتی شعبان حضرت عائشه
رضی الله عنها میفرمود هر آئینه حال این بود که لازم میشد بر من روزه از رمضان پس نمیتوانستم که روزه گیرم آنرا تا آنکه
می آمد شعبان مراد آنست که بسبب شغل آنحضرت صلی الله علیه وسلم قضا نمی کرد چنانکه صریحا در روایت دیگر آمده است
باب اذا لم یقض حتی دخل رمضان اطعم وقضی وقتیکه قضا نکرد تا آنکه داخل شد رمضان سال آینده اطعام کند
بجای هر روزه یک مسکین را وقضا کند مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه انه کان یقول من کان علیه قضاء رمضان
فلم یقضه وهو قوی علی صیامه حتی جاء رمضان آخر فانه یطعم مکان کل یوم مسکینا مدا من حنطة وعلیه مع ذلک
القضاء قاسم بن محمد میگفت هر که واجب است بر وی قضای رمضان پس قضا نکرد آنرا و توانا است بر روزه
گرفتن تا آنکه آمد رمضان دیگر پس هر آئینه وی اطعام کند بجای هر روز یک مسکین را یک مد از گندم وبر وی لازم
است قضا با وجود اطعام مالک انه بلغه عن سعید بن جبیر مثل ذلک خبر رسید بمالک از سعید بن جبیر مانند این بغوی
گفته است هر که تاخیر کند قضا را بغیر عذر تا آنکه داخل شد رمضان از سال آینده لازم میشود بر وی قضا بعد رمضان
ولازم میشود بر وی طعام دادن بحساب هر روز یک مسکین را نزدیک اهل علم وبهمین قائل اند زهری ومالک وثوری
وشافعی واحمد واسحق وابوحنیفه گفته قضا کند وبر وی فدیه لازم نیست مسئله با فدا افتوا قاسم بن محمد وسعید بن جبیر وحدیث
دارقطنی وبیهقی است عن ابی هریرة بهمین مضمون لیکن رفع او ضعیف است ووقف او صحیح وگویا مصلحت در مشروعیة
آن دفع تسویف قضا است سنة بعد سنة واگر رمضان ثالث نیز داخل شد وهنوز قضا نکرده است اظهر آنست
که مکرر نشود باب ینبغی تنزیه الصوم من الرفث والشتم والغیبة لازم است پاک کردن روزه را از کلام

مسوّی ۵۱ **قلت** وعليه اهل العلم ان ذلك متاكل للصوم ولا يفسده صومه ۱۲ ۵۲ **قلت** عليه اكثر العلماء وفي
العالمكيرية اذا قاء او استقاء ملأ الفم او دونه عاد بنفسه او اعاد او خرج فلا فطر على الاصح الا في الاعادة والاستقاءة بشرط
ملأ الفم وفي المنهاج والصحيح انه لو تيقن انه لم يرجع شئ الى جوفه بطل ولو غلبه القئ فلا بأس - ۱۲ -

مصفّی شهوت وسب وغیبت **مالك** عن ابي الزناد عن الاعرج عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال
الصيام جنة فاذا كان احدكم صائما فلا يرفث ولا يجهل فان امرء شاتمه او قاتله فليقل اني صائم اني صائم رسول الله صلى الله عليه وسلم
فرمود روزه سپر است یعنی از وسوسهٔ شیطان پس وقتیکه باشد یکے از شما روزه دار پس کلام شهوت نکند و بد خلقی نکند
پس اگر مردے سب کند با او یا جنگ کند با او پس بگوید هر آئینه من روزه دارم هر آئینه من روزه دارم **باب** لا يكره
السواك للصائم ولو بعد الزوال مکروه نیست مسواک کردن روزه دار را اگرچه بعد زوال آفتاب کند
مالك انه سمع اهل العلم لا يكرهون السواك للصائم في رمضان في ساعة من ساعات النهار لا في اوله ولا في آخره
قال ولم اسمع احدا من اهل العلم يكره ذلك ولا ينهى عنه مالک شنید اهل علم را که مکروه نمیداشتند مسواک کردن برائے
روزه دار در رمضان در هیچ ساعت از ساعات نهار نه در اول او و نه در آخر او گفت مالک و نشنیدم هیچکس را از اهل
علم که مکروه دارد آن را یا نهی کند از آن مترجم گوید همین است قول ابو حنیفه و اکثر علماء و شافعی مکروه میدارد مسواک کردن
مر صائم را بعد زوال از جهت خوف ازاله بوئے دهن صائم که محبوب است نزدیک خدا تعالیٰ والله اعلم **باب**
من استقاء في الصوم فعليه القضاء لا من ذرعه القئ کسیکه بقصد قے کند در روزه واجب است بروے
قضا و واجب نیست بر کسیکه غالب آید بروے قے **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر انه كان يقول من استقاء وهو
صائم فعليه القضاء ومن ذرعه القئ فليس عليه القضاء ۵۳ عبد الله بن عمر میگفت کسیکه بقصد قے میکند و او
روزه دار است پس واجب است بروے قضا و هر که غالب آید بروے قے پس نیست لازم بروے قضا مترجم گوید
رفع کرده اند این حدیث را اصحاب سنن اربعه و غیر ایشان و ابا افناد استقاءه صوم را از جهت ظن اوست پس فاسد
کند اگرچه یقین باشد که چیزے بجوف رجوع نکرده است یا از جهت آنکه مظنه رجوع ست پس اگر یقین شد که چیزے
رجوع نکرده است فاسد نشود تحقیق نزدیک فقیر آنست که استقاءه بمنزله نوم ست که شارع آن را مظنه خروج ساخته
در جائیکه اختیار نیست عفو فرموده است و جائیکه باختیار است حکم کنند و صوم نموده است چنانکه نوم را مظنه خروج
ریح گردانید لکن چون شارع خود نصب علت فرموده است حکمے علیحده پیدا شد دائر بر علت خود پس حق آنست که
.... وے فساد است از جهت مظنه رجوع لیکن اگر یقین باشد که هیچ چیز رجوع نکرده است نیز قضا لازم آید
بجهت آنکه علتے که شارع نصب کرده است یافته شد اگرچه حکمت موجود نیست مانند مسافر مترفه که اصلا حرج ندارد
باب من اكل وشرب في الصوم ناسيا حکم کسیکه خورد یا آشامید در روزه بنسیان قال يحيى سمعت مالكا يقول

مسوّى ؎ قلت تعقب بحديث مسلم اذا نسي احدكم فاكل وشرب فليتم صومه فانما اطعمه الله وسقاه فذهب اكثر اهل العلم
الى ان الصائم اذا اكل او شرب ناسيا لصومه لا يفسد صومه فرضا كان او نفلا وقال مالك هذا في النفل دون الفرض ۱۲

مصفّى من اكل او شرب في رمضان ناسيا او ساهيا او ما كان من صيام واجب عليه ان عليه قضاء يوم مكانه وسمعت
مالكا يقول من اكل او شرب ناسيا او ساهيا في صيام تطوع فليس عليه قضاء وليتم يومه الذي اكل فيه او شرب وهو متطوع ولا يفطر وليس
على من اصابه امر يقطع صيامه وهو متطوع قضاء اذا كان انما افطر من عذر غير متعمد للفطر ولا ارى عليه قضاء صلوة نافلة
اذا هو قطعها من حدث لا يستطيع حبسه مما يحتاج فيه الى الوضوء ؏ گفت يحيى شنيدم مالك را كه مى
گفت هر كه خورد يا آشاميد به نسيان يا بسهو در رمضان يا در روزه ديگر كه فرض است بروے مثل نذر و كفارہ پس
بروے واجب است قضا روز ديگر بمكان اين روز و نيز شنيدم مالك را كه ميگفت هر كه خورد يا آشاميد بنسيان
يا بسهو در روزه نفل پس نيست بروے قضا و تمام كند روزه آن روز را كه خورد يا آشاميد در وے و او روزه نفل داشت
و نيست بر كسيكه رسيد او را چيزے كه تباه كند روزه او را و حال آنكه او روزه نفل داشت قضا آن روزه وقتيكه افطار
كرده باشد بسبب عذر نه آنكه بقصد افطار كرده باشد و نمے بينيم بر نماز گذارنده قضا نماز نفل چون بشكند او را بسبب چيزے
كه نميتواند بند كردن آن از آنچه محتاج ميشود در وے بسوئے وضو مترجم گويد تعقب كرده اند اين مذهب را بحديث
مسلم كه اذا نسي احدكم فاكل او شرب فليتم صومه فانما اطعمه الله تعالى وسقاه و لهذا اكثر اهل علم اختيار كرده اند كه
اگر صائم بخورد يا بياشامد بنسيان روزه او تباه نشود خواه فرض باشد خواه نفل و مالك بنفل تخصيص كرده والله اعلم

باب يستحب صوم عاشوراء مستحب است گرفتن روزه روز عاشورا مالك عن هشام بن عروة عن ابيه
عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم انها قالت كان يوم عاشوراء يوما تصومه قريش في الجاهلية وكان رسول الله
صلى الله عليه وسلم يصومه في الجاهلية فلما قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة صامه وامر الناس بصيامه فلما
فرض رمضان كان هو الفريضة وترك يوم عاشوراء فمن شاء صامه ومن شاء تركه حضرت عائشه رض فرمود كه
بود روز عاشورا روزيكه روزه ميگرفتند آنرا قريش در جاهليت و آنحضرت صلعم نيز روزه ميگرفتند آنرا در جاهليت.....
پس وقتيكه قدوم فرمود آنحضرت صلى الله عليه وسلم بمدينه روزه گرفت آنرا و امر كرد مردمان را بروزه داشتن آن
پس وقتيكه فرض گردانيده شد رمضان فرض همان شد و ترك كرده شد روزه عاشوره پس هر كه خواهد روزه
دارد و هر كه خواهد ترك كند آنرا مالك عن ابن شهاب عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف انه سمع معوية بن ابي سفيان
يوم عاشوراء عام حج وهو على المنبر يقول يا اهل المدينة اين علماءكم سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لهذا اليوم هذا يوم
عاشوراء ولم يكتب عليكم صيامه وانا صائم فمن شاء فليصم ومن شاء فليفطر معاويه بن...
ابي سفيان ميگفت اے اهل مدينه كجا اند عالمان شما يعني عالمان شما گم شدند و محتاج شديد بتعليم بسيارے

مسوی ۱۵ قلت وعلیه اهل العلم واستحب اکثرهم ان یصوم التاسع والعاشر وفی العالمکیریة ویکره صوم یوم عاشوراء مفردا ۱۲ ۵۲ قلت
وعلیه اهل العلم ولو نذر صوم یوم العید قال الشافعی لا ینعقد نذره وقال ابو حنیفة ینعقد ویقضی وان صام فیها کان صائما واختلفوا
فی صیام ایام منی للمتمتع اذا لم یجد هدیا ولم یکن صام قال ابو حنیفة لا یصوم ویتعین الهدی وقال مالک له ان یصوم وللشافعی قولان
کالمذهبین اظهرهما الاول کذا وقع لیحیی بن یحیی امرأة عقیل وهو وهم ظاهر والصواب اخت عقیل ۱۲ —

مصفی از مسائل مهمه شنیدیم رسول الله صلی الله علیه وسلم که میگفت این روز را که این روز عاشوراست فرض کرده نشده
است بر شما روزه گرفتن آن و من روزه دارم پس هر که خواهد روزه بدارد و هر که خواهد افطار کند مالک انه بلغه ان عمر بن الخطاب
ارسل الی الحارث بن هشام ان غدا یوم عاشوراء فصم وأمر اهلک ان یصوموا عمر بن الخطاب کس
فرستاد بسوی حارث بن هشام باین پیغام که فردا روز عاشوراست پس روزه گیر وامر کن اهل خود را که روزه گیرند مترجم
گوید مستحب است نزدیک اکثر علماء روزه داشتن نهم و دهم و فی العالمکیریة یکره صوم یوم عاشوراء مفردا باب النهی
عن صوم یوم الفطر ویوم الاضحی وایام منی باب در منع از روزه گرفتن روز فطر و روز اضحی و ایام منی مالک عن
محمد بن یحیی بن حبان عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن صیام یومین یوم الفطر و
یوم الاضحی رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمود از روزه داشتن دو روز روز فطر و روز اضحی مالک عن ابن شهاب
عن ابی عبید مولی ابن ازهر عن عمر بن الخطاب قال ان هذین یومان نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صیامهما
یوم فطرکم من صیامکم والآخر یوم تأکلون فیه من نسککم حضرت عمر فرمود هر آئینه این دو روز آن دو روز اند که منع
فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم از روزه گرفتن در آنها روز افطار شما از صیام شما و دیگر روزیکه میخورید دران از قربانیهای
خود مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن سلیمان بن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن صیام ایام منی
رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی فرمود از روزه گرفتن در ایام منی یعنی ایام تشریق مالک عن ابن شهاب ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم بعث عبد الله بن حذافة ایام منی یطوف یقول انما هی ایام اکل وشرب وذکر الله رسول الله صلی الله علیه
وسلم فرستاد عبد الله بن حذافه را در روزهای منی تا بگردد در میان قافله و بگوید غیر ازین نیست که این روزها روزهای
خوردن و آشامیدن و ذکر خدا تعالی است مالک عن یزید بن عبد الله بن الهاد عن ابی مرة مولی ام هانی اخت عقیل
ابن ابی طالب عن عبد الله بن عمرو بن العاص انه اخبره انه دخل علی ابیه عمرو بن العاص فوجده یأکل قال فدعانی فقلت له
۵۳ انی صائم فقال هذه الایام التی نهانا رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صیامهن وأمرنا بفطرهن قال مالک هی ایام التشریق
عبد الله بن عمرو بن العاص خبر داد ابو مره را که عبد الله داخل شد بر پدر خود عمرو بن العاص پس یافت او را که میخورد
گفت عبد الله پس خواند مرا یعنی برای خوردن پس گفتم او را هر آئینه من روزه دارم پس گفت آیا درین ایام روزه داشتی
که نهی فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم از روزه گرفتن دران و امر فرمود ما را با فطار کردن دران گفت مالک آن ایام تشریق

مسوی ۵۱ قلت وعليه اهل العلم وفي الانوار وحرم الوصال لغير النبي صلى الله عليه وسلم ويزول بقطرة ماء يشربها قال المتولي
معنى الوصال ترك الاكل والشرب تقربا الى الله تعالى مع نية صوم لا نعلم فلو ترك لا يقصد القربة او لا بنية الصوم لم يكن
واصلا ۱۲ ۵۲ قلت تعقب بحديث الشيخين ان النبي صلى الله عليه وسلم رد صوم الدهر وعلل بالضعف وفوت
الحقوق وجمع الشافعي بين الآثار فقال صوم الدهر غير العيد والتشريق مكروه لمن خاف ضررا او فوت حق ومستحب لغيره
وفي العالمكيرية ويكره ان يصوم السنة كلها لا يفطر في الايام المنهي عنها واذا افطر في الايام المنهية المختار انه لا باس ۱۲ +

مصفی | بود مسئله اگر شخصے نذر کرد که روز عید روزه گیرد آیا این نذر منعقد میشود و نظر با جهت ذاتیه یا نه زیرا که محل صالح
نبود بحکم شرع دو قول است واول مختار حنفیه است وثانی مرضی شافعیه ودر صورت انعقاد قضا باید کرد واگر روزه گرفت
روزه او درست شد اگرچه آثم شد مسئله متمتع چون هدی نیافت وقبل از ایام تشریق روزه نگرفت آیا درین ایام روزه گیرد
اختلاف است نزدیک ابوحنیفه روزه نگیرد وهدی متعین شد ونزدیک مالک روزه گرفتن جایز ست باین عذر وللشافعی
قولان کالمذهبین والاظهر هو الاول باب النهی عن الوصال باب در منع گرفتن روزه طی مالک عن نافع عن عبد الله
ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن الوصال فقالوا یا رسول الله فانك تواصل فقال انی لست کهیئتکم
انی اطعم واسقی رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمود از گرفتن روزه طی پس گفتند صحابه یا رسول الله هر آئینه تو وصال
میکنی پس فرمود هر آئینه من نیستم مانند شما هر آئینه مرا طعام خورانیده میشود وآب نوشانیده میشود یعنی از عالم غیب مالک
عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ایاکم والوصال قالوا فانك تواصل یا رسول الله قال
انی لست کهیئتکم انی ابیت یطعمنی ربی ویسقینی ۵۱ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود دور دارید خود را از وصال یعنی روزه طی
اصحاب گفتند هر آئینه تو وصال میکنی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر آئینه من نیستم مانند شما هر آئینه من شب میگذرانم
دران حال که طعام میخوراند مرا پروردگار من وآب می نوشاند مرا پروردگار من مسئله ظاهر آنست که در حقیقت وصال
نیت تقرب داخل است پس اگر باتفاق چیزے نخورد ونه آشامید واصل نباشد وهمچنین نیت روزه گرفتن خود نیز
داخل است پس اگر بدون این نیت ترک اکل وشرب کرد واصل نباشد مسئله وصال زایل میشود بیک قطره آب
وبیک لقمه طعام زیرا که بحقیقت نه الصوم است فی غیر وقته وانچه مبطل صوم است مبطل آن نیز باشد والله اعلم باب
صوم الدهر در بیان روزه گرفتن تمام سال مالک انه سمع اهل العلم یقولون لا باس بصیام الدهر اذا افطر الایام التی نهی
رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صیامها وهی ایام منی ویوم الفطر والاضحی فیما بلغنا وذلك احب ما سمعت الی فی ذلك
مالک شنید از اهل علم که میگفتند هیچ باک نیست بروزه دهر وقتیکه افطار نماید آن روزها را که نهی فرموده است آنحضرت
صلی الله علیه وسلم از روزه داشتن آنها وآن ایام تشریق وروز عید فطر وروز عید اضحی است وآنچه رسید بما واینست
دوست ترین آنچه شنیدم نزد من درین باب مترجم گوید تعقب کرده شد قول مالک را بحدیث شیخین که آنحضرت صلعم

مسوّی ۱ه قلت تعقب بحدیث مسلم من صام رمضان ثم اتبعه ستا من شوال کان کصیام الدهر فقال الشافعی یستحب وتتابعها افضل وکره ابو حنیفة
متفرقا کان او متتابعا وعند ابی یوسف یکره متتابعا لا متفرقا وفی العالمکیریة لکن عامة المتاخرین لم یروا به باسا والاصح انه لا باس به ۲ه قلت تعقب
بحدیث الشیخین لا یصم احدکم یوم الجمعة الا ان یصوم قبله او بعده وقال الشافعی یکره افراد الجمعة وفی العالمکیریة یستحب صوم یوم الجمعة بانفراده ۳ه

مصفّی از صوم دهر نهی پیغمبر بود و آنرا بضعف وقوت حقوق معلل نمود و امام شافعی جمع کرده است در آثار مختلفه درین
باب بآنکه صوم دهر ممنوع است برائے کسیکه خوف ضرر داشته باشد یا فوت حقے گمان برد و مستحب است برائے غیر آن
و مذهب مختار حنفیه موافق قول مالک است که چون ایام منهیه را افطار کند در صوم دهر هیچ باک نیست کذا فی العالمگیریه
باب صوم ستة من شوال در بیان روزه داشتن شش روز از شوال قال یحیی سمعت مالکا یقول فی صیام ستة ایام بعد الفطر
من رمضان انه لم یر احدا من اهل العلم والفقه یصومها ولم یبلغنی ذلک عن احد من السلف وان اهل العلم یکرهون ذلک
ویخافون بدعته وان یلحق برمضان ما لیس منه اهل الجهالة والجفاء لو راوا فی ذلک رخصة عند اهل العلم وراوهم
یعملون ذلک گفت مالک در باب روزه گرفتن شش روز بعد افطار از رمضان که هر آئینه او ندیده کسے را
از اهل علم و فقه که روزه دارد آنرا و نرسیده مرا این حکم از کسے از سلف و هر آئینه اهل علم مکروه داشتند آنرا و می ترسیدند
از بدعت بودن آن و از آنکه لاحق گردانند برمضان چیزیکه نیست از وے اهل جهالت و جفا اگر بینند در آن باب
رخصتے نزدیک اهل علم و به بینند که ایشان بعمل مے آرند مترجم گوید رضی الله عنه تعقب کرده شد قول مالک را بحدیث
مسلم من صام رمضان ثم اتبعه ستا من شوال کان کصیام الدهر و مستحب است نزدیک شافعی و پے در پے روزه
داشتن آن افضل است و نزد ابو حنیفه مکروه است خواه پے در پے باشد یا متفرق و نزد ابو یوسف تتابع آن مکروه
است دون التفرق و فی العالمگیریه ولکن عامة المتاخرین لم یروا به باسا والاصح انه لا باس به باب صوم یوم الجمعة
در بیان روزه گرفتن در روز جمعه قال یحیی سمعت مالکا یقول لم اسمع احدا من اهل العلم والفقه ومن یقتدی به ینهی
عن صیام یوم الجمعة وصیامه حسن وقد رایت بعض اهل العلم یصومه واراه کان یتحراه ۳ه مالک میگفت نشنیدم کسے را از اهل علم و فقه
و از کسیکه اقتدا کرده شود بوے که منع کند از روزه روز جمعه و روزه گرفتن جمعه بهتر است و هر آئینه دیدم بعض اهل علم را که
روزه میداشت آنرا و گمان کرده میشوم او را که قصد میکرد آن را یعنے جمعه را مترجم گوید تعقب کرده شد بحدیث الشیخین لا یصم
احدکم یوم الجمعة الا ان یصوم قبله او بعده و نزد شافعی مکروه است تنها روزه گرفتن روز جمعه و نزد حنفیه مستحب است
روزه روز جمعه بانفراده باب من افطر فی صوم التطوع قضی هرکه افطار کند روزه نفل را مے باید که قضا کند مالک عن ابن
شهاب ان عائشة و حفصة زوجی النبی صلی الله علیه وسلم اصبحتا صائمتین متطوعتین فاهدی لهما طعام فافطرتا علیه فدخل
علیهما رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت عائشة فقالت حفصة وبدرتنی بالکلام وکانت بنت ابیها یا رسول الله
انی اصبحت انا و عائشة صائمتین متطوعتین فاهدی لنا طعام فافطرنا علیه فقال

مسوّی ؛ قلت عن صح حديث ابي داؤد والحاكم الصائم المتطوع امير نفسه ان شاء صام وان شاء افطر فقال الشافعي لا قضاء عليه وقال
ابو حنيفة عليه القضاء وقال مالك ان افطر من غير علة يلزمه القضاء والا فلا وفي حكمه الصلوة النافلة قال الخطابي الاشبه انه صلى الله عليه وسلم انما امرهما
استحبابا لان بدل الشيء في اكثر احكام الاصول يحل محل اصله وهو في الاصل مخير فكذلك في البدل في الانوار من شرع في صلوة او صوم تطوع
لم يجب الاتمام ولا القضاء ان لم يتم ويستحب ؛ قلت وعليه ابو حنيفة وقال الشافعي لا يقاس الصوم والصلوة على الحج في الانوار من شرع في صلوة
او صوم تطوع لم يجب الاتمام ولا القضاء ان لم يتم ويستحب ويكره الخروج بلا عذر ولا يثاب على ما مضى ويعذر كالمشقة على المضيف لم يكره ويثاب عليه و
يجب الحج بالشروع وحرم الخروج ولو شرع في قضاء رمضان ونحوه لم يجز الخروج مطلقا سواء كان متعديا بالافطار ام لم يكن اقول وفيه منع جانب الشافعي
ان يقال ثم اتموا الصيام الى الليل انما هو في صوم رمضان او يقال هو بيان لحقيقة الصوم ان ركنه الامساك الى الليل لا يكون صوما دونه

مصفّی | رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال اقضيا مكانه يوما آخر. حضرت عائشه وحفصه رضی الله عنهما صبح کردند دران حال
که روزه دار بودند تطوع پس هدیه فرستاده شد برائے ایشان طعامے پس افطار کردند بر آن طعام پس داخل شد آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بر ایشان پس گفت حضرت عائشه که گفت حضرت حفصه وپیش دستی کرد از من در سخن وبود دختر
پدر خود یعنی دختر حضرت عمر بود وایشان بفصاحت وجرأة موصوف بودند والولد سر ابیه گفت یا رسول الله صلی الله علیه وسلم
هر آئینه من صبح کردم وعائشه هم روزه دار بطریق نفل پس هدیه فرستاده شد برائے ما طعامے پس افطار کردیم بر آن پس فرمود
آنحضرت صلی الله علیه وسلم قضا کنید بجائے آن یک روز دیگر بغوی گفته که متطوع بصوم اگر افطار کند بغیر عذر بروے قضا
لازم نیست نزدیک شافعی واحمد واسحق وگفت مالک اگر بغیر علت افطار کرد لازم مے آید قضا وهمین ست حکم صلوة وخطابی
درینجا فائده گفته که حدیث ابن شهاب مرسل است واگر ثابت شود چنان بنماید که امر کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم
حضرت عائشه وحفصه را بطریق استحباب زیرا که بدل شئے در اکثر احکام اصول قائم مقام اصل خود میباشد وچون
در اصل مخیر میبود در بدل نیز مخیر میبود وفی الحدیث الذی اخرجه الحاکم وابو داود الصائم المتطوع امیر نفسه ان شاء
صام وان شاء افطر ؛ باب هل يلزم النفل بالشروع فيه آیا لازم میشود نفل بسبب شروع در آن قال مالك لا ينبغي
ان يدخل الرجل في شيء من الاعمال الصالحة الصلوة والصيام والحج وما اشبه هذا من الاعمال الصالحة التي يتطوع بها
الناس فيقطعه حتى يتمه على سنته اذا كبر لم ينصرف حتى يصلي ركعتين واذا صام لم يفطر حتى يتم صوم يومه واذا اهل لم يرجع
حتى يتم حجه واذا دخل في الطواف لم يقطعه حتى يتم سبعه ولا ينبغي ان يترك شيئا من هذا اذا دخل فيه حتى يقضيه
الا من امر يعرض له مما يعرض للناس من الاسقام التي يعذرون بها وذلك ان الله تبارك وتعالى يقول في كتابه
كلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الابيض من الخيط الاسود من الفجر ثم اتموا الصيام الى الليل فعليه اتمام
الصيام كما قال عز وجل واتموا الحج والعمرة لله فلو ان رجلا اهل بالحج تطوعا وقد قضى الفريضة لم يكن له ان يترك
الحج بعد ان دخل فيه ويرجع حلالا من الطريق وكل احد دخل في نافلة فعليه اتمامها اذا دخل فيها كما يتم الفريضة

مسوّی ١ قلت وعليه اهل العلم ١٢ ٣ قلت هو قول عمار من صام اليوم الذي يشك فيه فقد عصى ابا القاسم فاختلفوا في معناه وعند اكثر اهل العلم لا يصوم يوم الشك عن رمضان وان صامه عن شعبان تطوعا جاز قال الشافعي لا يجوز الا ان يوافق صوما كان يصومه والجمهور على انه ان نوى التطوع لا يجزي عن الفرض وقال ابو حنيفة يجزی ١٢ --

مصفی ١ وهذا احسن ما سمعت الی ع. گفت مالک لایق نیست که داخل شود شخصے در چیزے از اعمال نیک مثل نماز و روزه و حج وانچه مانند اینست از اعمال خیر که تطوع میکنند بآن مردمان پس قطع کند آن عمل را بلکه میباید که بانجام رساند آنرا بروجه مسنون مثلا چون تکبیر تحریمه گوید بر نگردد تا تمام کند دو رکعتے را و چون روزه برگیرد افطار نکند تا تمام کند آنرا و چون احرام بندد رجوع نکند تا تمام کند حج خود را و چون شروع کند در طواف قطع نکند آنرا تا تمام کند هفت شوط را نمی سزد که ترک نماید چیزے را ازین اعمال خیر وقتیکه شروع کند در آن تا وقتیکه باتمام رساند آنرا مگر بسبب عارضه که پیش آید او را از جنس آنچه عارض میشود مردمان را مثل امراض و بیماریها که معذور داشته میشوند بسبب آن و دلیل برین آنست که خدا تعالی فرموده است در کتاب خود کلوا واشربوا الخ پس واجب است بر روزه گیرنده که اتمام کند روزه خود را چنانچه فرمود خدا تعالی واتموا الحج والعمرة لله پس اگر شخصے احرام بست بحج نفل وحال آنکه ادا کرده است حج فریضه را پس جایز نیست او را که ترک کند حج را بعد از آن که شروع کرد در روے سیر گردد از اثنائے راه حلال شد و هر کسیکه داخل شد در اعمال نافله پس بروے واجب است بانجام رسانیدن آن چنانچه بانجام برساند اعمال فرض را مترجم گوید همین است مذهب ابی حنیفه که واجب میشود قضائے هر عمل نفل بسبب شروع در آن و نزدیک شافعی قضاء نفل حج واجب است و قضاء نفل نماز و روزه لازم نیست اگر قطع کند بلا عذر ثواب ما مضی نماند و اگر بعذر قطع کند ثواب ما مضی میماند

باب کیف کان النبی صلی الله علیه وسلم یصوم تطوعا چگونه میگرفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم روزه نفل را

مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصوم حتی نقول لا یفطر و یفطر حتی نقول لا یصوم وما رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم استکمل صیام شهر قط الا رمضان وما رایته فی شهر اکثر صیاما منه فی شعبان ١ حضرت عائشه فرمود که رسول الله صلی الله علیه وسلم روزه نفل میگرفت تا آنکه میگفتیم افطار نخواهد کرد و افطار میکرد تا آنکه میگفتیم روزه نخواهد گرفت و ندیدیم که آنحضرت صلی الله علیه وسلم کامل کرده باشند روزه یک ماه هیچگاه مگر رمضان و ندیدیم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم در هیچ ماه که زیاده گرفته باشند روزه را از خود در شعبان

باب صوم یوم الشک باب در حکم روزه شک یعنی روز آخر شعبان که بسبب ابر ماه نمودار نشود

مالک انه سمع اهل العلم ینهون عن ان یصام الیوم الذی یشک فیه من شعبان اذا نوی به صیام رمضان و یرون ان علی من صامه من غیر رؤیة ثم جاء الثبت انه من رمضان ان علیه قضاءه ولا یرون بصیامه تطوعا باسا قال مالک وهذا الامر عندنا والذی ادرکت علیه اهل العلم ببلدنا ٢ مالک شنید از اهل علم

مسوّی ۱۵ قلت وعلیه اهل العلم وفی هذا الحدیث ان من اراد اعتکاف العشر الاواخر یدخل قبل
غروب الشمس من یوم العشرین وعلیه الشافعی وابو حنیفة - ۱۲ -

مصفّٰی | که نهی میکردند از آنکه روزه گرفته شود روزیکه شک واقع میشود در آن از روزهای شعبان وقتیکه نیت کرد که
وی از رمضان باشد و می بینند بر هر که روزه گیرد یوم شک را از غیر دیدن ماه بعد ازان آمد گواه که وی از رمضان است
واجب است قضاء آن روز بر وی و نمی بینند بروزه گرفتن آن بطریق نفل هیچ باکی گفت مالک که همین است امر مسلم
نزدیک ما و حکمی که یافتیم بر آن اهل علم را در شهر خود بغوی گفته است که اکثر اهل علم گفته اند که روزه نگیرد روز شک را به نیت رمضان
و همین ست مذهب فقهای اربعه و جمهور میگویند که نیت نفل کند جایز است و شافعی آنرا نیز مکروه داشته مگر آنکه عادتی داشته
باشد و این روزه موافق عادت او افتد بجهت حدیث ترمذی از عمار بن یاسر من صام الیوم الذی یشک فیه فقد عصی ابا القاسم
فقیر میگوید آنکه برائے احتیاط رمضان روزه میگیرد البته نیت رمضانیت خواهد بود با شک و متصور نمیشود که برائے احتیاط
رمضان کسی روزه گیرد بدون شک مسئله یوم الشک یوم ثلثین است از شعبان اگر مردمان خبر رؤیت او فاش کنند
و لازم نشود از جهت فسق مخبر یا صبی بودن او و اگر خبر فاش نشد یوم الشک نیست و بمحض انطباق غیم یوم الشک نمیشود
و نه باخبار اهل زیج که هلال از شمس دوازده درجه دور شده است والله اعلم باب استحباب اعتکاف العشر الاواخر من رمضان
طلبا للیلة القدر | باب در بیان استحباب اعتکاف ده روز آخر از رمضان بجهت طلب شب قدر

مالک عن یزید بن عبد الله بن الهاد عن محمد بن ابراهیم بن الحارث التیمی عن ابی سلمة بن عبد الرحمن بن عوف
عن ابی سعید الخدری انه قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یعتکف العشر الوسط من رمضان فاعتکف عاما حتی
اذا کان لیلة احدی وعشرین وهی اللیلة التی یخرج فیها من صبحها من اعتکافه قال من اعتکف معی فلیعتکف العشر
الاواخر وقد رأیت هذه اللیلة ثم انسیتها وقد رأیتنی اسجد من صبیحتها فی ماء وطین فالتمسوها فی العشر الاواخر
والتمسوها فی کل وتر قال ابو سعید فامطرت السماء تلک اللیلة وکان المسجد علی عریش فوکف المسجد قال ابو سعید
فابصرت عیناي رسول الله صلی الله علیه وسلم انصرف وعلی جبهته وانفه اثر الماء
والطین من صبح لیلة احدی وعشرین | رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتکاف میکرد عشره میانه از رمضان
پس اعتکاف کرد یک سال تا وقتیکه شد شب بیست و یکم و آن شبی بود که برمی آمد در وی وقت صبح آن از اعتکاف
خود فرمود هر که اعتکاف کرده است با من باید که اعتکاف کند عشره اخیره را و هر آئینه دیدم این شب را یعنی شب قدر را
در خواب بعد ازان فراموش گردانیده شد از خاطر من و هر آئینه دیدم خود را درین خواب درین حال که سجده میکنیم صبح او در آب و گل پس
طلب کنید آنرا در عشره اخیره و طلب کنید آنرا در هر شب طاق گفت ابو سعید پس بارید آسمان همان شب یعنی شبی که بعد از شروع اعتکاف عشره
اخیره آمده بود و مسجد بنا کرده شده بود بعریش پس بچکید مسجد گفت ابو سعید پس دید دو چشم من رسول الله صلی الله علیه وسلم که باز گشت

مصفی از نماز و بر جبین مبارک و بینی مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم اثر آب و گل بود از صبح شب بیست و یکم
مقدمه لابد است از تفحص ذاتیات اعتکاف و مفسدات و مباحات او پس حقیقت اعتکاف درنگ نمودن است
در مسجد قدری که آنرا درنگ توان گفت به نیت آن اما درنگ کردن پس ماخوذ است از استعمال اهل شرع لفظ اعتکاف را
برین حقیقت یقال عکف و اعتکف ای اقام و مکث پس مجرد مرور مسجد بغیر درنگ اعتکاف نباشد و اما قید مسجد در اعتکاف
شرعی پس از جهت التزام اهل شرع است مسجد را در اعتکافات خویش و از جهت آنکه استحباب اعتکاف بسبب
مرابطه است در مسجد و از جهت آنکه خدا تعالی میفرماید و انتم عاکفون فی المساجد و اما نیت پس بحدیث انما الاعمال بالنیات
وفیه نظر زیرا که لبث در مسجد دو قسم است قسمی است که او را اعتکاف گویند و قسمی هست که آنرا انتظار نماز و مانند آن می نامند پس
فرق در دو قسم بقیدی میباید کرد و نیت اعتکاف صلاحیت فرق ندارد زیرا که مصادره لازم می آید پس لابد است
از مکث طویل که مصلیان آن قدر نمیکنند مثل یک روز والله اعلم در اعتکاف دو رای ظاهر میشود چنانکه در صلوة بعید
گفته شد میل شافعی بآنست که اعتکاف مرابطه است در مسجد و استحباب آن از جهت معنی مرابطه است الا آنکه خروج
برای حاجت قاطع اعتکاف عشره اخیره مثلا نساخته اند بجهت ضرورت و بجهت آنکه گویا مستثنی است و در اول
نیت پس اگر نیت مطلق اعتکاف کرد تا وقتیکه از مسجد نه برآمده است بر اعتکاف خود است و چون از مسجد برآمد برای
حاجت ضروریه یا غیر آن اعتکاف وی تمام شد و اگر باز اعتکاف خواهد نیت جدید میباید کرد و این مبنی است بر آن
رای که بشافعی نسبت کردیم پس ضرورت در اعتکاف مدت متتابعه است نه مطلق اعتکاف و برای دیگر در اینجا
نظر است بآنکه ظاهر آنست که اگر نیت عود دارد و برای حاجت ضروریه برآید بر اعتکاف خود است همچنین اگر
هیچ نیت حاضر نشد زیرا که اعتکاف با خروج برای حاجت ضروریه مخالفت ندارد و قاطع او نمیتواند بود الا خروج
به نیت نقض اعتکاف یا خروج غیر ضروری و غیر مستثنی و اگر نیت مدتی معین متتابع کرده است مثل عشره اخیره رمضان
ادای ما نوی نمیتواند شد مگر بمکث این مدت و خروج برای حاجت ضروریه کالمستثنی است و اما خروج برای غیر آن اگر در
اول نیت تعرض استثنای آن کرده است پس جایز است و اگر تعرض نکرده است جایز نیست و اما قاطع آن اعتکاف
است یا قاطع آن نیست بغیر نیت قطع یا قاطع آنست و در صورت طول مدت خروج ظاهر آنست که قاطع آن نیست بلکه
او را جایز است و مشروعیت استثنا ماخوذ است از آن رای که بشافعی نسبت کردیم زیرا که خروج برای حاجت
ناقض مدت متتابعه نمیکند از جهت آنکه کالمستثنی است پس آنچه استثنا او تصریح کرده باشد اولی است بعدم نقض
و برای دیگر ظاهر عدم مشروعیت استثنا است و لهذا گویید حل اختلاف بین الرایین آنست اگر مطلق اعتکاف مبنی بمکث
در مسجد بنیت کرده است متحقق میشود در صورت استثنا و غیر آن و اظهر در آن رای شافعی است و اگر اتباع اعتکافی
که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در عشره اخیره رمضان میکردند قصد کرده است آن اتباع حاصل نمیشود با استثنا و مانند آن

مسوّی ؎ قلت قال المحلی قال المزنی وابن خزیمة انها تنتقل کل سنة لیلة جمعا بین الاخبار قال فی الروضة وهو قوی ومذهب الشافعی انها لا یلزم لیلة بعینها وفی المنهاج میل الشافعی الی انها لیلة الحادی والثالث والعشرین وفی العالمکیریة (باقی ص۲۶۲)

مصفّٰی واظہر آن صورت رائے مالک وابی حنیفہ است وشرط معتکف اسلام وعقل ونقا از حیض ونفاس وجنابت اما اسلام وعقل پس زیرا کہ وے طاعت است وطاعت بدون اسلام وعقل صحیح نباشد مگر آنکہ اغما بر وے طاری گردد وطریان آن ضرر نمید ہد مانند نوم واما نقا از حیض وجنابت پس از جہت آنکہ ایشان ممنوع اند از مکث در مسجد پس تقرب بمعصیت صحیح نباشد پس اگر حیض طاری شود از مسجد برآید ومدت حیض محسوب نخواہد شد از اعتکاف واگر جنابت طاری شود مبادرت کند بخروج واغتسال وآن مانند سائر حوائج ضروریہ است وحرام ست بر معتکف جماع کردن در مسجد وبیرون آن قال الله تعالی ولا تباشروهن وانتم عاکفون فی المساجد لفظ فی المساجد متعلق است بعاکفون پس تا وقتیکہ معتکف است اگرچہ از مسجد برائے حاجت ضروریہ برآمدہ است مباشرت بروے حرام باشد ومباشرت دون جماع مانند لمس وقبلہ نیز حرام است بجہت عموم لفظ مباشرت وجماع معتکف بنسیان ناقض نیست مانند جماع صائم بنسیان وآیا صوم شرط اعتکاف ہست یا نہ دو قول آمدہ است ومذکور خواہد شد وضرر نمیکند معتکف را التطیب والتزیین زیرا کہ آن ہمہ در معنی ترجیل است وحضرت عائشہ رض از آنحضرت صلی الله علیہ وسلم ترجیل را در حالت اعتکاف ذکر کردہ اند **باب** اختلفوا فی لیلة هی ارجی الاقوال انها لیلة فی اوتار العشرة الاخیرة تتنقل وثنا ثوهر قول ابی سعید انها لیلة احدی وعشرین اختلاف کردہ اند در شبے کہ وے امیدوار ترین شبہاست واقوی آنست کہ آن شبے است از شبہائے طاق در عشرہ اخیرہ گاہے پیش میشود وگاہے پس گذشت قول ابی سعید خدری کہ آن شب بست ویکم است **مالک** عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله ان عبد الله بن انیس الجهنی قال لرسول الله صلی الله علیه وسلم انی رجل شاسع الدار فمرنی لیلة انزل لها فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم انزل لیلة ثلث وعشرین من رمضان عبد الله بن انیس التماس نمود از آنحضرت صلی الله علیہ وسلم کہ من مردے ام کہ دور است خانہ من پس بفرما مرا شبے کہ فرود آیم در آن شب بمدینہ پس فرمود او را آنحضرت صلی الله علیہ وسلم نازل شو شب بست وسیوم از رمضان **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال تحروا لیلة القدر فی العشر الاواخر من رمضان رسول الله صلی الله علیہ وسلم فرمود قصد کنید شب قدر را در عشرہ اخیرہ از رمضان **مالک** عن حمید الطویل عن انس بن مالک انه قال خرج علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال انی اریت هذه اللیلة فی رمضان حتی تلاحا الرجلان فرفعت فالتمسوها فی التاسعة والسابعة والخامسة انس بن مالک گفت برآمد بر ما رسول الله صلی الله علیہ وسلم پس فرمود ہر آئینہ نمودہ شد مرا این شب در رمضان تا آنکہ گفتگو کردند دو شخص پس برداشتہ شد معرفت آن شب از خاطر من پس طلب کنید آن را در شب نہم یا ہفتم یا پنجم یعنی از عشرہ اخیرہ **مالک** انه بلغه

مسوّی (بقیہ صفحہ ۲۶۱) اعلم ان لیلۃ القدر یستحب طلبہا وعن ابی حنیفۃ انہا فی رمضان لا یدری ایۃ لیلۃ ہی وقد تتقدم وتتاخر وعندھما کذلک الا انہا متعینۃ لا تتقدم ولا تتاخر

[1] **قلت** وعلیہ اہل العلم ۱۲ - * -

مصفٰی ان رجالا من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اُرُوا لیلۃ القدر فی المنام فی السبع الاواخر فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انی اری رؤیاکم قد تواطات فی السبع الاواخر فمن کان متحریہا فلیتحرہا فی السبع الاواخر

چندکس از اصحاب آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم نمودہ شد شب قدر در خواب در ہفت شب آخر پس فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر آئینہ من دیدم خواب شمارا کہ موافق شدہ است در ہفت شب آخر پس ہر کہ خواہندہ آن باشد پس بجوید آنرا در ہفت شب آخر مترجم گوید قال المحلی قال المزنی وابن خزیمۃ انہا تنتقل کل سنۃ لیلۃ جمعا بین الاخبار قال النووی فی الروضۃ مسوّی ومذہب الشافعی انہا لا تلزم لیلۃ بعینہا **باب** فضل لیلۃ القدر وبیان فضیلت شب قدر قال اللہ تعالی

انا انزلناہ فی لیلۃ القدر وما ادراک ما لیلۃ القدر لیلۃ القدر خیر من الف شہر تنزل الملئکۃ والروح فیہا باذن ربہم من کل امر سلام ہی حتی مطلع الفجر ہر آئینہ ما فرود آوردیم قرآن را در شب قدر یکدفعہ از لوح محفوظ باسمان دنیا وچہ چیز مطلع ساخت ترا کہ چیست شب قدر شب قدر بہتر است از ہزار ماہ یعنی ہزار ماہے کہ نباشد در آن شب قدر نازل میشوند فرشتگان وجبرئیل در ان باذن پروردگار خویش بسبب سرانجام کردن ہر کارے یعنی ہر کار کہ در آن شب مقدر شد برائے تمام سال آن شب سلام است تا طلوع فجر یعنی تمام شب فرشتگان دعا رسلامت بر مسلمانان میگویند **مالک** انہ سمع من یثق بہ من اہل العلم یقول ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اُرِیَ اعمار الناس قبلہ او ما شاء اللہ من ذلک فکانہ تقاصر اعمار امتہ عن ان لا یبلغوا من العمل مثل الذی بلغ غیرہم فی طول العمر فاعطاہ اللہ لیلۃ القدر خیر من الف شہر مالک شنید از شخصے کہ اعتماد داشت بروے از اہل علم کہ میگفت ہر آئینہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را نمودہ شد عمرہائے مردمانیکہ پیش از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بودند یا آنقدر کہ خدا تعالی خواست از اعمار ایشان پس گویا کوتاہ پنداشت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہائے امت خود را از آن کہ برسند از عمل مثل آنچہ رسیدہ بودند بآن غیر ایشان در طول عمر پس عطا فرمود اورا خدا تعالی شب قدر کہ وے بہتر است از ہزار ماہ **مالک** انہ بلغہ ان سعید بن المسیب کان یقول من شہد العشاء من لیلۃ القدر فقد اخذ بحظہ منہا سعید بن المسیب میگفت ہر کہ حاضر شد در نماز عشا از شب قدر پس ہر آئینہ حاصل کرد حصہ خود از آن شب واللہ اعلم **باب** المعتکف

یرحل (؟) انہ یفعل ما یشاء فی المسجد لا یخرج لعیادۃ مریض وشہود جنازۃ ولا یخرج الا لحاجۃ الانسان معتکف شانہ کند سر خود را وکند ہر چہ خواہد در مسجد ونہ برآید از مسجد برائے دیدن بیمار وحاضر شدن بر جنازہ ومثل آن از عبادات ونہ برآید مگر برائے حاجت انسان **مالک** عن ابن شہاب عن عروۃ بن الزبیر عن عمرۃ بنت عبد الرحمن عن عائشۃ

مصفیٰ | زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اعتکف یدنی الیّ راسه فارجله
وکان لا یدخل البیت الا لحاجة الانسان حضرت عائشه گفت که آنحضرت صلی الله علیه وسلم چون اعتکاف
میکردند نزدیک میگردانید بمن سر مبارک خود را پس شانه میکردم او را و داخل نمی شد در خانه مگر برائے حاجت انسان
مالک عن ابن شهاب عن عمرة بنت عبد الرحمن ان عائشة کانت اذا اعتکفت لا تسأل عن المریض الا وهی
تمشی لا تقف حضرت عائشه وقتیکه اعتکاف میکرد نمی پرسید مریض را مگر در اثنا آنکه میرفت و ایستاده نمیشد قال یحیی قال مالک
لا یاتی المعتکف حاجة ولا یخرج لها ولا یعین احدا الا انه یخرج لحاجة الانسان ولو کان گفت مالک نباید معتکف بسوئے هیچ حاجت
خارجا لحاجة احد لکان احق ما یخرج الیه عیادة المریض والصلوة علی الجنائز واتباعها
و نه برآید بسوئے هیچ حاجتے و اعانت نکند هیچکس را مگر آنکه برآید برائے حاجت انسان و اگر معتکف را جائز بودی برآمدن
برائے کار کسے هر آئینه سزاوار تر بود بر آنکه برآید بسوئے آن عیادت بیمار و نماز جنازه و اتباع جنازه قال یحیی قال مالک ولا
یکون المعتکف معتکفا حتی یجتنب ما یجتنب المعتکف من عیادة المریض والصلوة علی الجنائز ودخول البیت الا لحاجة الانسان
گفت مالک نمیشود معتکف صاحب اعتکاف تا آنکه باز ماند از انچه باز میماند معتکف از عیادت مریض و از نماز جنازه و داخل شدن
بخانه مگر برائے حاجت انسان قال مالک لا یبیت المعتکف الا فی المسجد الذی اعتکف فیه الا ان یکون خباؤه فی رحبة
من رحاب المسجد قال مالک ولم اسمع ان المعتکف یضرب بناء یبیت فیه الا فی المسجد او فی رحبة من رحاب
المسجد ومما یدل علی انه لا یبیت الا فی المسجد قول عائشة رحمها الله تعالی کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا
اعتکف لا یدخل البیت الا لحاجة الانسان گفت مالک شب نگذارند معتکف مگر در مسجدیکه اعتکاف کرده است دران مگر آنکه باشد
خیمه او در رحبه از رحبهائے مسجد و گفت مالک و نشنیدم که معتکف بزند خیمه که شب بگذارند دران مگر در مسجد یا در رحبه از
رحبهائے مسجد و انچه دلالت میکند بر آنکه شب نگذارند مگر در مسجد قول عائشه رضی الله عنها که کان رسول الله صلی الله علیه وسلم
اذا اعتکف الخ قال یحیی عن زیاد عن مالک عن ابن شهاب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یذهب لحاجة
الانسان فی البیوت آنحضرت صلی الله علیه وسلم میرفت برائے حاجت انسان در خانهائے یعنی در ایام اعتکاف
مالک انه سال ابن شهاب عن الرجل یعتکف هل یدخل لحاجته تحت سقف فقال نعم لا باس بذلک سوال کرد مالک
ابن شهاب را از حکم مردیکه اعتکاف کند آیا داخل شود برائے حاجت خود زیر سقفے گفت آرے هیچ باک نیست دران
مترجم گوید هر که اتباع آنحضرت صلی الله علیه وسلم قصد کرده باشد در اعتکاف او را لابد است اجتناب از انچه آنحضرت
صلی الله علیه وسلم اجتناب میفرمودند از ان و اگر مطلق مکث در مسجد نیت کرده است آن سخن دیگر است ظاهر انست
که خروج برائے نماز جمعه نیز حاجت ضروریه است و کالمستثنیٰ است و مشروع است بجهت عموم قول الله تعالی
اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله باب یحرم علی المعتکف مباشرة المرأة حرام است
بر معتکف مباشرت زن قال الله تعالی ولا تباشروهن وانتم عاکفون فی المساجد فرمود خدا تعالی مباشرت نکنید

مسوی + (حاشیہ صفحہ ۲۶۳) لہ **قلت** وعلیہ اهل العلم وقال المحلی لا بأس باللمس بغیر شهوة ولا بالتقبیل علی سبیل
الشفقة والاکرام وفی العالمکیریة الجماع عامدا او ناسیا لیلا او نهارا یفسد الاعتکاف انزل او لم ینزل وما سواها فان انزل یفسد
واذا لم ینزل لم یفسد وفی المنهاج یبطل بالجماع واظهر الاقوال ان المباشرة بشهوة کلمس وقبلة تبطله ان انزل والا فلا قال المحلی
القول الثانی تبطله مطلقا لحرمتها والثالث لا تبطله مطلقا کالحج وهی حرام علی کل قول ۱۲ + لہ **قلت** الاعتکاف جائز
فی کل مسجد فان لم یکن المسجد جامعا فالخروج للجمعة واجب علیه اجماعا فاذا خرج یبطل اعتکافه عند الشافعی
فیحتاج الی نیة جدیدة لما یستقبله ان کان تطوعا ولا یبطل عند ابی حنیفة کما لو خرج لقضاء الحاجة ۱۲ +

مصفی بازنان حالانکه شما معتکف باشید در مسجدها. مترجم گوید همین است قول اهل علم **باب یجوز الاعتکاف فی کل مسجد** جائز است اعتکاف در هر مسجد مساجد ثلثه وغیر آن ومسجد جامع وغیر آن قال یحیی قال مالک الامر عندنا الذی لا اختلاف
فیه انه لا یکره الاعتکاف فی کل مسجد یجمع فیه ولا اراه کره الاعتکاف فی المساجد التی لا یجمع فیها الا کراهیة ان یخرج
المعتکف من مسجده الذی اعتکف فیه الی الجمعة او یدعها فان کان مسجدا لا یجمع فیه الجمعة ولا یجب علی صاحبه اتیان
الجمعة فی مسجد سواه فانی لا اری باسا بالاعتکاف فیه لان الله تبارک وتعالی قال وانتم عاکفون فی المساجد
فعم الله المساجد کلها ولم یخصص شیئا منها قال مالک فمن هنا جاز له ان یعتکف فی المساجد التی لا یجمع فیها
الجمعة اذا کان لا یجب علیه ان یخرج منه الی المسجد الذی یجمع فیه الجمعة. لہ گفت مالک حکمی که مسلم است نزدیک ما
آن حکمیکه نیست در آن اختلاف اینست که مکروه نیست اعتکاف در هر مسجدیکه جمعه خوانده میشود درو ونمی بینم که مکروه
داشته شد اعتکاف در آن مسجدها که جمعه خوانده نمیشود دران مگر برای ناپسند داشتن آنکه برآید معتکف از مسجد خود که اعتکاف
کرده است در آن بسوی جمعه یا ترک کند جمعه را پس اگر باشد مسجدیکه خوانده نمیشود جمعه دران وواجب نیست بر صاحب
اعتکاف آمدن جمعه در مسجدی غیر این مسجد پس هر آئینه من نمی بینم هیچ باک باعتکاف درانجا زیرا که خدا تعالی فرموده
است وانتم عاکفون فی المساجد پس عام گذاشت خدا تعالی مساجد را همه آن وخاص نکرد چیزی از آن گفت
مالک پس ازینجا است که جائز است معتکف را که اعتکاف کند در آن مساجد که خوانده نمیشود درانجا جمعه وقتیکه واجب
نمیشود برو که برآید ازین مسجد بسوی مسجد دیگر که خوانده میشود آنجا جمعه. البغوی گفته که خروج برای جمعه واجب
است بر معتکف در غیر مسجد جامع جائز نیست او را ترک آن واختلاف کرده اند در بطلان اعتکاف او پس سفیان
ثوری وابوحنیفه گفته اند که اعتکاف باطل نمیشود چنانچه باطل نمیشود بخروج برای قضاء حاجت انسانی ومالک و
شافعی گفته است که باطل نمیشود **باب لا اعتکاف الا بصیام** اعتکاف درست نیست مگر با روزه **مالک** انه بلغه ان القاسم
ابن محمد ونافعا مولی عبد الله بن عمر قالا لا اعتکاف الا بصیام بقول الله تعالی فی کتابه کلوا واشربوا حتی یتبین لکم
الخیط الابیض من الخیط الاسود من الفجر ثم اتموا الصیام الی اللیل ولا تباشروهن وانتم عاکفون فی المساجد فانما ذکر الله الاعتکاف مع الصیام

مسوی ١ قلت وعلیه ابو حنیفة وقال الشافعی الصوم لیس بشرط لصحة الاعتکاف ١٢ ٢ قلت وعلیه الشافعی و
ابو حنیفة ٣ قلت وجهه انه یستحب احیاء لیلة العید فرأی ابو بکر ان کونه تلک اللیلة معتکفا فی المسجد ادخل له فی
الاحیاء فی الانوار ویستحب احیاء لیلتی العید بالعبادة ویحصل بمعظم اللیل ١٢ - +

مصفی | امام مالک را خبر رسید که قاسم بن محمد و نافع مولی عبد الله بن عمر میگفتند که اعتکاف درست نیست مگر با روزه
داشتن خدا تعالی میفرماید کلوا واشربوا الآیة پس جز این نیست که ذکر فرموده است خدا تعالی اعتکاف را با روزه قال مالک
وعلی ذلک الامر عندنا انه لا اعتکاف الا بصیام ١ گفت مالک و برہمین است حکم نزدیک ما که اعتکاف نیست مگر با روزه
مترجم گوید درین مسئله دو قول مشهور است اشتراط صوم در اعتکاف و عدم اشتراط آن و محل اختلاف همانست که بما نقلنا
بآن اشاره رفت باب یدخل قبل غروب الشمس من اللیلة التی یرید اعتکافها داخل شود معتکف پیش از غروب
آفتاب از شبی که اعتکاف آن قصد میکند قال مالک یدخل المعتکف المکان الذی یرید ان یعتکف فیه قبل غروب الشمس
من اللیلة التی یرید ان یعتکف فیها حتی یستقبل باعتکافه اول اللیلة التی یرید ان یعتکف فیها ٢ گفت مالک
داخل شود معتکف در مکانیکه میخواهد که اعتکاف کند در آن پیش از غروب آفتاب از شبی که اراده میکند اعتکاف را
در آن تا آنکه استقبال نماید باعتکاف خود اول شبی که اراده کند اعتکاف در آن باب السنة ان لا یرجع المعتکف الی
بیته حتی یشهد العید مع المسلمین سنت آنست که رجوع نکند معتکف بخانه خود تا آنکه حاضر شود بنماز عید
با مسلمانان یحیی عن زیاد عن مالک عن سمی مولی ابی بکر ان ابا بکر بن عبد الرحمن اعتکف فکان یذهب لحاجته تحت
سقیفة فی حجرة مغلقة فی دار خالد بن الولید ثم لا یرجع حتی یشهد العید مع المسلمین ابو بکر بن عبد الرحمن
اعتکاف کرد پس میرفت برائے حاجت خود زیر خانه سقف دار از چار دیواری که دروازه داشت بسته از سرائے خالد بن ولید
بعد ازان باز نمی گشت تا آنکه حاضر می شد بعید با مسلمانان یحیی عن زیاد عن مالک انه رای بعض اهل العلم اذا اعتکفوا العشر
الاواخر من رمضان لا یرجعون الی اهالیهم حتی یشهدوا الفطر مع المسلمین ٣ مالک دید بعض اهل علم را وقتیکه اعتکاف میکردند عشره
اواخر رمضان باز نمی گشتند بسوئے اهل خانه خود تا آنکه حاضر میشدند عید الفطر را با مسلمانان قال مالک وبلغنی ذلک عن
اهل الفضل الذین مضوا قال مالک وهذا احب ما سمعت الی فی ذلک ٤ گفت مالک و خبر رسید مرا این طور از اهل فضل
که گذشتند گفت مالک و این دوست ترین اقوال است که شنیدم آن را بسوئے من درین مسئله مترجم گوید اجماع است بر آنکه
لیلة العید در اعتکاف عشره اخیره داخل نمیشود و فعل ابو بکر بن عبد الرحمن محمول بر آنست که احیاء لیلة العید مستحب است و
بودن در مسجد بهیئة اعتکاف صورت صالحه است برائے احیاء والله اعلم باب قضاء الاعتکاف اذا فات فی رمضان باب در بیان
قضاء اعتکاف چونکه فوت شود در رمضان یحیی عن زیاد عن مالک عن ابن شهاب عن عمرة بنت عبد الرحمن ان رسول الله صلی
الله علیه وسلم اراد ان یعتکف فلما انصرف الی المکان الذی اراد ان یعتکف فیه وجد اخبیة خباء عائشة وخباء حفصة وخباء

مُسوّی ١ه **قلت** وعليه اهل العلم ومعناه عند الشافعي ان النوافل الموقتة اذا فاتت يستحب ان تقضى كالفرائض وهذا انما يتصور اذا نوى مرة معينة متتابعة ومعناه عند ابي حنيفة اذا شرع في طاعة لزمه اتمامها فاذا افسدها قضاها وجوبا هكذا وقع هنا عن ابن شهاب والصواب عند الحفاظ مالك عن يحيى بن سعيد عن عمرة فلا ادري اجاء الغلط من يحيى او من زياد ١٢ ٥٣ه **قلت** وعليه اجماع الامة قالوا الحج فريضة محكمة يكفر جاحدها وقالوا الحر المكلف القادر اذا وجد الزاد والراحلة وامن الطريق يلزمه الحج ١٢

مصفّٰی وخباء زينب فلما راها سأل عنها فقيل له هذا خباء عايشة وحفصة وزينب فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم آلبر تقولون بهن ثم انصرف فلم يعتكف حتى اعتكف عشرا من شوال ٩١ه رسول الله صلى الله عليه وسلم اراده اعتكاف فرمود پس وقتيكه بازگشت بسوے مکانے که خواسته بود اعتکاف را در وے یافت خیمه ها را خیمه حضرت عائشه وخیمه حضرت حفصه وخیمه حضرت زینب پس وقتیکه دید این خیمه ها را پرسید از آن پس گفته شد آنحضرت را صلی الله علیه وسلم که این خیمه حفصه واین از آن زینب است پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم آیا نیکو کاری گمان میکنید درین زنان یعنی ظاهر آنست که نیت اخلاص ندارند بلکه بریا ومنافست قصد کرده اند بعد از آن بازگشت واعتکاف نه نمود پس وقتیکه گذشت رمضان اعتکاف فرمود یک عشره از شوال

کتاب الحج ❊ باب حج البیت فرض علی من استطاع الیه سبیلا

حج خانه کعبه فرض است بر هرکه توانائی توجه بآن دارد قال الله تعالیٰ ان اول بیت وضع للناس للذی ببکة مبارکا وهدی للعلمین فیه ایت بینت مقام ابراهیم ومن دخله کان امنا ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا ومن کفر فان الله غنی عن العلمین ٥٤ه هر آئینه نخستین خانه که عبادت گاه مقرر کرده شده است برائے مردمان آن خانه است که در شهر مکه واقع شده صاحب برکت وراهنمائے اصناف عالم را در آن خانه نشانهائے ظاهر است از انجمله جائے ایستادن ابراهیم یعنی سنگے که حضرت ابراهیم علیه السلام بروے استاده بود وپائے او در آن سنگ فرو رفته وتا امروز نقش پائے او بر آن سنگ ظاهر است وهرکه در آید بآن خانه ایمن باشد از تعرض مردمان همچنین است حکم کسیکه در آید بحوالی آن خانه از حرم والله اعلم وبرائے خدا واجب است بر مردمان قصد کردن خانه کعبه واجب است بر هرکه توانائی دارد به قصد آن خانه باعتبار اسباب راه یعنی سر انجام زاد وراحله داشته باشد وهرکه کافر باشد یعنی منکر فرضیت حج پس هر آئینه خدا تعالیٰ بے نیاز است از اصناف عالم مقدمه مترجم گوید رضی الله عنه حج یکے از ارکان اسلام است اجماعا ولابد ست از شناختن شروط صحت حج ووجوب آن پس حبط شدن اعمال کافر معلوم است از ینجا دانسته شد که حج کافر صحیح نیست ودر حدیث آمده است رفع القلم عن ثلثة الخ ازین جا دانسته میشود که بلوغ وعقل شروط تکلیف عبادات است ودر حدیث موطا آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حق صبی فرمودند که اورا حج ثابت وحامل اورا حج ثواب است باید دانست ظاهر آنست که او صغیر بود پس صغیر را الطریق اولی حج صحیح باشد ومجنون در حکم صبی

مصفی

غیر ممیز است و در قرآن عظیم آمده من استطاع الیه سبیلا پس دانسته شد که استطاعت راه شرط وجوب حج است و
در حدیث موطا آمده که کسیکه طاقت سفر ندارد و بسبب کبر او را حج به نیابت میشود ازین دلائل نزد یک فقیه ملخص شد که صحت حج
دیگر است و وجوب حج دیگر باز صحت حج بمباشرت دیگر است و به نیابت دیگر و همچنین وجوب حج به نیابت دیگر است و بمباشرت
دیگر پس شرط صحت مطلقا اسلام است زیرا که عبادت کافر صحیح نیست و اما وجوب بر کافر پس تفصیلی وارد و در دنیا... از وے
مطالبه عبادات نمیکنند و در آخرت بترک آنها ماخوذ خواهد بود و از صبی غیر ممیز حج بنیابت متصور نیست زیرا که نیت بر تمیز موقوف
است و بغیر نیت هیچ عبادت صحیح نمیشود پس شرط صحت بمباشرت اسلام و تمیز است و در حدیث بیهقی آمده است ایما
صبی حج ثم بلغ فعلیه حجة اخری و ایما عبد حج ثم اعتق فعلیه حجة اخری قال النووی اسناده جید ازینجا دانسته شد که شرط
وقوع از حجة الاسلام تکلیف و حریت است پس حج فقیر از حجة الاسلام واقع میشود مانند مریضی که طاقت وضو نداشت
وضو کرد و شرط وجوب حج اسلام تکلیف و حریت و استطاعت است باز استطاعت بمباشرت دیگر است و استطاعت
نیابت دیگر و استطاعت راه رفتن بچند چیز حاصل میشود بعض صفات در فاعل معتبر است و بعضے در راه از انجمله قوت
ثبوت بر راحله است بغیر مشقت شدیده زیرا که چون سائله عذر ثبوت بر راحله تقریر کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم از وجوب
مباشرت به نیابت انتقال فرمودند و بر اعمی واجب نشود چون قائد بیابد و این فقیر را درین مسئله نظر است زیرا که خدا تعالی
میفرماید لیس علی الاعمی حرج الآیة و این آیت اگرچه در جهاد است در حج نیز تمسک بآن توان نمود بجامع سفر و از انجمله
یافتن زاد و راحله است ذهابا و ایابا زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم تفسیر فرمودند استطاعت سبیل را بزاد و راحله و
در عرف کسیکه طاقت ندارد از جهت ضعف بدن یا اعواز زاد و راحله میتوان گفت لا استطیع و معتبر در زاد و راحله آنست که
فاضل از حوائج ضروریه باشد مانند دین و نفقه کسیکه نفقه او فرض است و هیچ مسکن و عبد که بآن محتاج باشد ضرور نیست
و کسیکه در میان وے و مکه حد سفر نیست و قوت مشی دارد راحله در حق او شرط نیست زیرا که عرف آنرا استطاعت می شمرد
و از انجمله امن طریق است از قطاع طریق و سباع و نا یافتن طعام و آب در مواضعیکه مسافران حمل میکنند آب را از ان
مواضع و نا یافتن علف در مراحل و در حق زن شرط وجود زوج یا محرمے که همراه باشد از جهت نهی آنحضرت صلی الله
علیه وسلم در حدیث شیخین از مسافره زنیکه زوج و محرم با خود ندارد و الا آنکه شافعی معنی نهی خوف فتنه فهمیده است و
جماعت از نسوه ثقات را بجاے محرم ساخته است و استطاعت نیابت بمال و وجود کسیکه باجرة مثل بحج رود
یا وجود ولد و بذل طاعت او در حج میباشد زیرا که در حدیث موطا آمده است که ولد را فرمودند فحج عنه و کسیکه مال حج
دارد مانند آنست یا اقوی از ان زیرا که اصلا درین صورت منت نیست و از جانب میت حج گذاردن نیز صحیح است
بحدیث مسلم عن بریدة ان امرأة قالت یا رسول الله ان امی ماتت و لم تحج قط افاحج عنها قال حجی عنها و ظاهر
آنست که تدارک واجب واجب است اگر طاقت باشد پس کسیکه بمیرد و در ذمه او حج باشد و مال دارد حج از وے

مسوّی له قلت الحج المبرور الذی لا یخالطه شیء من المآثم ١٢ له قلت اتفق اهل العلم علی انه اذا عمل شیئا من اعمال الحج من طواف وسعی قبل اشهر الحج لا یجوز وهی شوال وذو القعدة وتسع من ذی الحجة و اختلفوا فی الاحرام فقال الشافعی ان احرم قبلها لا ینعقد حجا ویکون عمرة وقال ابو حنیفة ینعقد احرامه بالحج ١٢

مصفّی | واجب است وذکر ارکان حج خواهد آمد **باب فضل الحج والعمرة** دربیان فضیلت حج وعمره مالک

عن سمی مولی ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی صالح السمان عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال العمرة الی العمرة کفارة لما بینهما والحج المبرور لیس له جزاء الا الجنة له رسول الله صلی الله علیه فرمود عمره تا عمره دیگر کفاره است آن گناهان را که درمیان این هردو بوده است وحج مبرور نیست آنرا جزا مگر بهشت حج مبرور آنست که مخلوط نباشد بآن چیزے از گناه **باب من اراد الحج فلیحرم فی اشهر الحج ولیتق الرفث والفسوق والجدال** هرکه بخواهد حج گذاردن پس باید که احرام بندد در ماههاء حج واجتناب نماید از جماع ودواعی آن واز معصیت واز مکابره کردن قال الله تعالی الحج اشهر معلومات فمن فرض فیهن الحج فلا رفث ولا فسوق ولا جدال فی الحج ط وما تفعلوا من خیر یعلمه الله ط وتزودوا فان خیر الزاد التقوی واتقون یا اولی الالباب وقت حج ماههاے دانسته شده است یعنی شوال وذوالقعده وده روز از ذی الحجه پس هرکه لازم کند بر خود حج دران ماهها یعنی احرام بندد برائے حج پس نیست جماع ودواعی آن ونیست معصیت ونیست مکابره کردن درباب حج وهرچه بکنید از نیکی میداند آنرا خدا وزاد همراه خود گیرید پس هر آئینه بهترین فوائد زاد پرهیزگاریست از سوال وسرقه وخیانت وبترسید از من اے خداوندان خرد قال مالک قال الله تبارک وتعالی فلا رفث ولا فسوق ولا جدال فی الحج قال فالرفث اصابة النساء والله اعلم قال الله تعالی احل لکم لیلة الصیام الرفث الی نسائکم الآیة قال والفسوق الذبح للانصاب والله اعلم قال الله تعالی او فسقا اهل لغیر الله به قال والجدال فی الحج ان قریشا کانت تقف عند المشعر الحرام بالمزدلفة بقزح وکانت العرب وغیرهم یقفون بعرفة فکانوا یتجادلون یقول هؤلاء نحن اصوب ویقول هؤلاء نحن اصوب فقال الله تعالی لکل امة جعلنا منسکا هم ناسکوه فلا ینازعنک فی الامر وادع الی ربک انک لعلی هدی مستقیم فهذا الجدال فی الحج فیما نری والله اعلم گفت مالک فرمود خدا تعالی فلا رفث ولا فسوق ولا جدال فی الحج پس رفث رسیدنست بزنان چنانکه مدلول این آیت است احل لکم لیلة الصیام الرفث الی نسائکم وفسوق ذبح کردن برائے بتانست چنانکه مدلول این آیت است او فسقا اهل لغیر الله به وجدال درباب حج انست که قریش مے استادند نزدیک مشعر حرام در مزدلفه بجبل قزح وعرب غیر قریش مے استادند بعرفه پس بایکدیگر جدال میکردند این جماعه میگفت ما راه یاب تریم وآنجماعه میگفت ما راه یاب تریم پس خدا تعالی فرمود لکل امة جعلنا منسکا هم ناسکوه الآیة پس انیست جدال در حج درانچه نموده میشود بما بغوی گفته اکثر علما قائل اند بتوقیت احرام باشهر حج پس اگر احرام پیش ازین ماهها کند احرام حج نخواهد بود وابو حنیفه گفته که موقت نیست باین ماهها مترجم گوید رضی الله عنه که ازین آیت توقیت حج

مصفّٰی | باشهر معلومة معلوم میشود و معلوم است که وقفه عرفات جز در روز عرفه صحیح نیست نه قبل از آن و نه بعد از آن پس
مراد توقیت احرام خواهد بود من فرض فیهن قرینه اوست پس احرام حج پیش از آن منعقد نمیشود و اگر کسے احرام حج پیش
از آن کرد عمره کند زیراکه خواهد آمد که در صورت فوت حج عمره لازم مے آید مسئله وقت احرام عمره تمام سال است
و خواهد آمد که مکی تمتع نکند **باب مواقیت الاهلال** در بیان مواضعے که تعیین کرده شده است آنها را برائے احرام
مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال یهل اهل المدینة من ذی الحلیفة واهل
الشام من الجحفة ویهل اهل نجد من قرن قال عبد الله بن عمر وبلغنی ان رسول الله صلی
الله علیه وسلم قال ویهل اهل الیمن من یلملم رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود احرام کنند اهل مدینه از ذی الحلیفه
و احرام بندند اهل شام از جحفه و احرام کنند اهل نجد از قرن گفت عبد الله بن عمر و خبر رسید مرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
فرمود احرام کنند اهل یمن از یلملم **مالک** عن عبد الله بن دینار عن عبد الله بن عمر انه قال امر رسول الله صلی الله
علیه وسلم اهل المدینة ان یهلوا من ذی الحلیفة واهل الشام من الجحفة واهل نجد من قرن قال عبد الله بن عمر اما هؤلاء الثلاث
فسمعتهن من رسول الله صلی الله علیه وسلم واخبرت ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ویهل اهل الیمن من یلملم حکم فرمود
رسول الله صلی الله علیه وسلم اهل مدینه را که احرام کنند از ذی الحلیفه و اهل شام را که احرام کنند از جحفه و اهل نجد را که احرام
کنند از قرن گفت عبد الله بن عمر اما این سه کلمه پس شنیدم آنها را از رسول الله صلی الله علیه وسلم و خبر داده شد مرا که
آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود که احرام کنند اهل یمن از یلملم **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر اهل من الفرع عبد الله بن عمر
احرام کرد از فرع و فرع موضعے است متصل دریا مابین مکه و مدینه محمد بن الحسن گفته است که اهل مدینه را دو میقات
پیش مے آید ذی الحلیفه و جحفه و اهل مدینه را رخصت است که احرام از جحفه کنند فقیر گوید این حکایت حالی است
پس احتمال دارد که ابن عمر برائے حاجتے بفرع رفته باشد و از انجا عزم حج یا عمره بخاطرش رسید و هم از انجا احرام
کرد نه برائے آنکه ورائے او جحفه است و همین است ظاهر زیراکه فرع در وسط راه نیست پس آنجا رفتن از برائے حاجتے
خواهد بود والله اعلم **مالک** عن الثقة عنده ان عبد الله بن عمر اهل من ایلیاء عبد الله بن عمر احرام کرد از ایلیا یعنی شهر
بیت المقدس بغوی گفته است که توقیت باین معنی است که حاج و معتمر را بغیر احرام ازین مواضع نباید گذشت نه
آنکه پیشتر از آن احرام نکند و همین است مذهب جمهور فقیر گوید الا آنکه احرام آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خلفا از میقات
بوده است پس آن افضل باشد **مالک** انه بلغه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اهل من الجعرانة بعمرة رسول الله صلی الله علیه وسلم
احرام کرد از جعرانه برائے عمره و آن نزدیک بقرن است و محاذی او **مالک** باسناده عن عائشة قالت فلما قضینا
الحج ارسلنی رسول الله صلی الله علیه وسلم مع عبد الرحمن بن ابی بکر الی التنعیم فاعتمرت حضرت عائشه فرمود پس
وقتیکه بجائے آوردیم حج را فرستاد مرا آنحضرت صلی الله علیه وسلم همراه عبد الرحمن بن ابی بکر بسوئے تنعیم پس بجا آوردم

مسوّی **قلت** وعليه اهل العلم وفائدة التاقيت المنع عن تاخير الاحرام فلو قدم عليها جاز وميقات المكى للحج مكة وللعمرة الحل فى العالمكيرية والتنعيم افضل وفى المنهاج افضل بقاع الحل الجعرانة ثم التنعيم ثم الحديبية ومعنى اهلال ابن عمر من الفرع عند الحنفية ان لاهل المدينة ميقاتين ذو الحليفة والجحفة ولا اثم عليهم اذا اخروا الاحرام الى الميقات الثانى ذكر ذلك محمد فى الموطا ويحتمل ايضا انه بدا له ان يدخل مكة لما وصل الى الفرع ومعناه عند الشافعية انه بدا له ان ينسك بعد ما وصل الى الفرع ١٢ - +

مصفى عمره را يعنى از تنعيم احرام عمره تنعيم قال مالك انما يهل اهل مكة بالحج اذا كانوا بها ومن كان مقيما بمكة من غير اهلها من جوف مكة لا يخرج من الحرم وسئل مالك عن رجل من اهل مكة هل يهل من جوف مكة بعمرة فقال بل يخرج الى الحل فيحرم منها قال مالك اما العمرة من التنعيم فانه من شاء ان يخرج من الحرم ثم يحرم فان ذلك مجزئ عنه ان شاء الله ولكن الفضل ان يهل من الميقات الذى وقت رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو ابعد من التنعيم گفت مالک جز این نیست که احرام کنند اهل مکه برائے حج وقتیکه باشند در آن وکسیکه باشد مقیم مکه از غیر ساکنان مکه احرام کند از عین مکه نه برآید از حرم وسوال کرده شد مالک از حکم شخصے از اهل مکه آیا احرام کند از اندرون مکه برائے عمره پس گفت مالک بلکه برآید بسوئے حل پس احرام کند از آنجا گفت مالک اما عمره از تنعیم پس حال اینست کسیکه خواهد که برآید از حرم بعد از آن احرام کند پس هر آئینه آن کفایت کننده است از وے ان شاء الله تعالى ولیکن بهتر آنست که احرام کند از میقاتیکه تعیین فرموده است آنحضرت صلى الله عليه وسلم وآن دورتر است از تنعیم مترجم گوید رضى الله عنه که در حدیث شیخین آمده است عن ابن عباس قال وقت رسول الله صلى الله عليه وسلم لاهل المدينة ذا الحليفة ولاهل الشام الجحفة ولاهل نجد قرنا ولاهل اليمن يلملم وقال هن لهن ولمن اتى عليهن من غيرهن ممن اراد الحج والعمرة فمن كان دون ذلك فمن حيث انشا حتى اهل مكة من مكة ازین جا دانسته شد که میقات مکانے برائے حج در حق کسیکه بمکه باشد خواه متوطن مکه باشد خواه افاقی که آنجا اقامت کرده باشد نفس مکه است واما غیر مکی پس میقات کسیکه از مدینه متوجه شده است ذو الحليفه است ومیقات متوجه از شام ومصر ومغرب جحفه است ومیقات متوجه از تهامه یلملم است ومیقات متوجه از نجد قرن است وابوداؤد ونسائى روایت کرده اند عن عائشة ان النبى صلى الله عليه وسلم وقت لاهل العراق ذات عرق وکسیکه ما بین میقات ومکه ساکن باشد میقات او مسکن اوست وازین حدیث مفهوم میشود که کسیکه بجهت حاجتے بغیر قصد حج بمکانے که درمیان مکه ومیقات باشد در آمد واز آنجا اورا نیت حج پیدا شد از همه جا احرام بندد زیراکه در مضمون فمن کان دون ذلک فمن حیث انشا داخل است باشند آفاقی مقیم مکه در احرام از نفس مکه ومیقات احرام عمره در حق کسیکه خارج حرم است موافق میقات حج است ومیقات احرام عمره کسیکه در حرم است حل باشد بدلیل آنکه در حدیث شیخین آمده است که آنحضرت صلى الله عليه وسلم حضرت عائشه را بعد قضائے حج بتنعیم فرستادند وبنشان داده که از وے احرام کنند وتنعیم اقرب بلاد حل است بمکه والله اعلم

مسوّی ؎ قلت وروی عن ابن عباس انه صلی الله علیه وسلم اهل بالحج حین فرغ من رکعتیه قال البغوی والعمل علی هذا
عند اهل العلم یستحبون احرامه عقیب الصلوة ثم منهم من ذهب الی انه یحرم من مکانه اذا فرغ من الصلوة ومنهم من قال
یحرم اذا رکب واستوت به راحلته فی المنهاج الافضل ان یهل اذا انبعث به راحلته وتوجه لطریقه ماشیا وفی قول یحرم عقیب
الصلوة وفی العالمگیریة ثم یلبی فی دبر الصلوة او بعد ما استوت به راحلته والتلبیة فی دبر الصلوة افضل ۱۲۔

مصفّی وقت تنگ بود وآنحضرت صلی الله علیه وسلم عازم سفر بودند پس اگر احرام عمره در حرم میتوانستند آنحضرت
صلی الله علیه وسلم درچنان وقتے تکلیف خروج بسوئے حل نمیدادند مسئله فائده توقیت این مواقیت عدم تجاوز
است ازان بغیر احرام پس اگر پیش از مواقیت احرام کند جائز باشد لکن آنحضرت صلی الله علیه وسلم وخلفا از ذی الحلیفه
اختیار کردند نه از مدینه پس از میقات افضل باشد وفضل آنست که از اول میقات احرام کند واگر از آخر میقات
احرام کند گناه نیست برو‌ے واگر از میقات بگذرد لازم است عود قبل از تلبس بنسک واگر وقت تنگ است
یا از عود مانعے است ظاهر آنست که دم لازم شود بقول ابن عباس من نسی من نسکه شیئا او ترکه فلیهرق دما مسئله اگر راهے
گذشت که گذر بمیقاتے ندارد نزدیک محاذات میقات میباید که احرام بندد واگر محاذات کرد بدو میقات احتیاط آنست
که از ابعد میقاتین احرام بندد واگر از اقرب کرد وجهے لازم نیست زیرا که عمل برخصت شروع نموده است باب صلی
رسول الله صلی الله علیه وسلم بمسجد ذی الحلیفة رکعتین قبل ان استوت به راحلته اهل گزارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم
در مسجد ذوالحلیفه دو رکعت پس وقتیکه راست شد با آنحضرت صلی الله علیه وسلم شتر آنحضرت لبیک گفت مالک
عن هشام بن عروة عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یصلی فی مسجد ذی الحلیفة رکعتین فاذا استوت به راحلته اهل
رسول الله صلی الله علیه وسلم میگزارد در مسجد ذوالحلیفه دو رکعت پس وقتیکه راست میشد با آنحضرت صلی الله علیه وسلم
شتر او لبیک میگفت مالک عن موسی بن عقبة عن سالم بن عبد الله انه سمع اباه یقول بیداءکم هذه التی تکذبون
علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فیها ما اهل رسول الله صلی الله علیه وسلم الا من عند المسجد یعنی مسجد ذی الحلیفة
سالم بن عبد الله شنید از پدر خود عبد الله بن عمر که میگفت این بیداء شما است که بہتان میکنید بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم
در آن احرام نکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم مگر از نزدیک مسجد یعنی مسجد ذی الحلیفه مالک عن سعید بن ابی سعید المقبری
عن عبید بن جریج عن ابن عمر قال واما الاهلال فانی لم ار رسول الله صلی الله علیه وسلم یهل حتی تنبعث به
راحلته مختصر عبد الله بن عمر میگفت هر آئینه من ندیدم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم که لبیک گفته باشد تا آنکه برخاست
با آنحضرت صلی الله علیه وسلم شتر او مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یصلی فی مسجد ذی الحلیفة ثم یخرج
فیرکب فاذا استوت به راحلته احرم عبد الله بن عمر نماز میگزارد در مسجد ذوالحلیفه بعد از آن برمے آمد از مسجد پس سوار میشد
پس وقتیکه راست مے ایستاد با او شتر او احرام میکرد یعنی لبیک میگفت مالک انه بلغه ان عبد الملک بن مروان

مسوّی له **قلت** وعليه عمل اهل العلم قالوا لا ينقص من تلبية النبي صلى الله عليه وسلم وان زاد فحسن قال الشافعي التلبية سنة ولا شيء على من تركها وقال ابو حنيفة واجبة وعلى من تركها فعليه دم ١٢ -

مصفّٰی | اهل من عند مسجد ذي الحليفة حين استوت به راحلته از ابان بن عثمان رضي الله عنه خبر رسید بمالک که عبد الملک بن مروان لبیک گفت از نزدیک مسجد ذی الحلیفه وقتے که راست شد با او شترِ او وخبر رسید بمالک که ابان بن عثمان مشوره داد او را بدین عمل مترجم گوید رضی الله عنه مختلف شدند احادیث در ابتدائے اہلال از حج واصح اقوال قول ابن عمر است که مذکور شد وترمذی روایت کرده است عن ابن عباس انه صلى الله عليه وسلم اهل بالحج حين فرغ من ركعتيه **باب صفة التلبية** در صفت لبیک گفتن **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان تلبية رسول الله صلى الله عليه وسلم لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك ان الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك قال وكان عبد الله بن عمر يزيد فيها لبيك لبيك لبيك وسعديك والخير بيديك لبيك والرغباء اليك والعمل تلبیه رسول الله صلی الله علیه وسلم اینست لبیک الخ ترجمه لبیک اینست که توجه من اولاً وثانیاً بسوئے تست یا محبت من اولاً وثانیاً برائے تست یا اجابت من اولاً وثانیاً برائے تست یا اخلاص من اولاً وثانیاً برائے تست هر آئینه ستایش ونعمت برائے تست وبادشاہی ترا است نیست ہیچ شریک ترا وعبد الله بن عمر زیاده میکرد در تلبیه این کلمات را لبیک لبیک لبیک وسعدیک الخ یعنی خدمت میکنم ترا اولاً وثانیاً وخیر بدو دست تست وتوقع بسوئے تست وعمل برائے تست مترجم گوید رضی الله عنه لابد است از نیت نسک بحدیث انما الاعمال بالنیات وتعیین احد النسکین لازم نیست زیرا که در حدیث شیخین آمده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم تعیین داد نیت را پس بنیت احد النسکین آن نسک لازم نمیشود پس معتبر نشد الا مطلق نیت واگر نیت کند که احرام کند مانند احرام فلان درست باشد زیرا که در حدیث شیخین آمده است که حضرت علی رضی الله عنه وابو موسی اشعری احرام کردند مانند احرام آنحضرت صلی الله علیه وسلم ونمیدانستند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم چه نیت کرده اند مسئله اگر نیت نکرد وتلبیه گفت احرام منعقد نمیشود زیرا که نیت شرط عمل است واگر نیت کرد وتلبیه نگفت ظاهر آنست که صحیح باشد زیرا که تلبیه سنت است وفرضیت او از ہیچ جا ثابت نشده است مقدمه وارکان حج پنج چیز است احرام بقول خدا تعالی الحج اشهر معلومات وظاهر است که درین مدت بجز احرام متصور نیست پس آن جزو حج باشد ووقوف بعرفه بحدیث الحج عرفة وسعی بین الصفا والمروه بحدیث حسن دارقطنی وبیهقی ايها الناس اسعوا فان السعي قد كتب عليكم وبقول عائشه چنانکه بیاید وحلق بقول خدا تعالی ثم ليقضوا تفثهم وطواف بقول خدا تعالی وليطوفوا بالبيت العتيق وارکان عمره همین چیزها است سوائے وقوف عرفه از جهت استقرار افراد عمره ویافتن این چیزها در وے پس این چیزها ارکان حج وعمره اند در حج وعمره بترک یکے ازین چیزها تباه شود وترک یکے ازینها مجبور بدم نیست وغیر ارکان سنن اند بعضے ازانها مجبور بدم وبعض غیر مجبور **باب** یستحب

مسوّی ۵۱ **قلت** وعليه اهل العلم في المنهاج ويستحب إكثار التلبية ورفع صوته بها في دوام إحرامه خاصة عند تغاير الأحوال كركوب ونزول وصعود وهبوط واختلاط رفقة وفي العالمكيرية مثل ذلك وقال المحلي والمرأة لا ترفع صوتها بل تقتصر على إسماع نفسها فإن رفعته كره ۱۲ ۵۲ **قلت** وعليه أهل العلم ۱۲ + ۵۳ **قلت** قال المحلي يستحب (باقي ص۲۶۴)

مصفّی | رفع الصوت بالتلبية مستحب است بلند کردن آواز بلبیک گفتن **مالك** عن عبد الله بن أبي بكر بن حزم عن عبد الملك بن أبي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام عن خلاد بن سائب الأنصاري عن أبيه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال أتاني جبريل فأمرني أن آمر أصحابي أو من معي أن يرفعوا أصواتهم بالتلبية أو بالإهلال رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود که آمد پیش من جبرئیل پس امر کرد مرا که بفرمایم اصحاب خود را یا گفت بفرمایم آنان را که همراه من اند بآنکه بلند کنند آوازها خود را بتلبیه یا گفت باہلال قال مالك سمعت بعض أهل العلم يستحب التلبية دبر كل صلوة وعلى كل شرف من الأرض گفت مالک شنیدم از بعض اہل علم که دوست میداشت لبیک گفتن را عقب ہر نمازے و بالائے ہر بلندی از زمین **مالك** أنه سمع بعض أهل العلم يقولون ليس على النساء رفع الصوت بالتلبية لتسمع المرأة نفسها[۵۱] مالک شنید از بعض اہل علم که میگفتند نیست لازم بر زنان بلند کردن آواز بگفتن لبیک باید که بشنواند زن نفس خود را مترجم گوید مستحب است بلند کردن آواز بتلبیه در حق مرد نه در حق زن و مستحب است اکثار آن در حق مرد و زن همه خصوصاً نزدیک تغایر احوال مانند رکوب و نزول و صعود و هبوط و اختلاط رفقه **باب** يستحب الاغتسال للإحرام ولدخول مكة ولوقوف عرفة مستحب است غسل کردن برائے احرام و نزدیک دخول مکه و برائے استادن عرفات **مالك** عن نافع أن عبد الله بن عمر كان يغتسل لإحرامه قبل أن يحرم ولدخول مكة ولوقوف عشية عرفة[۵۲] عبد الله بن عمر غسل میکرد پیش از احرام کردن و برائے داخل شدن مکه و برائے استادن خود آخر روز عرفه مترجم گوید مستحب است غسل کردن درین سه حالت پس اگر عاجز باشد از غسل تیمم کند یا نکند دو قول آمده و ظاهر آنست که غسلے که برائے تنظیف و قطع رائحه کریهه باشد تیمم عوض او نمیتواند شد **باب** يستحب أن يأخذ من لحيته وشاربه عند الإحرام مستحب است که بگیرد از ریش خود و بروت خود نزدیک احرام **مالك** أنه بلغه أن سالم بن عبد الله كان إذا أراد أن يحرم دعا بالجلمين فقص شاربه وأخذ من لحيته قبل أن يركب وقبل أن يهل محرماً سالم بن عبد الله وقتے که اراده احرام میکرد مے طلبید مقراض را پس قطع میکرد بروت خود را و کم میکرد لحیه خود را پیش از آنکه سوار شود و پیش از آنکه لبیک گوید احرام بسته **مالك** عن نافع أن عبد الله بن عمر كان إذا أفطر من رمضان وهو يريد الحج لم يأخذ من رأسه ولا من لحيته شيئاً حتى يحج قال مالك وليس ذلك على الناس[۵۳] عبد الله بن عمر وقتیکه روزه میکشاد بعد انقضائے رمضان و اراده حج میداشت نمی سترد از سر خود و کم نمی کرد از ریش خود چیزے تا آنکه حج کند گفت مالک و این لازم نیست بر مردمان مترجم گوید رضی الله عنه مستحب است که آماده شود برائے احرام بحلق عانه و نتف ابط و قص شارب و تقلیم اظفار و در حلق راس دو قول درین باب مذکور شده و نزدیک فقیر تفصیلے است کسیکه معتاد است

مسوّی + (بقیه ص ۲۷۳) ان یتاهب للاحرام بحلق العانة وتنتف الابط وقص الشارب وتقليم الاظفار وينبغي
ان يقدم هذه الامور على الغسل وفي العالمكيرية مثله وفيها وحلق الراس لمن اعتاده من الرجال والا فتسريحه
الحکایتین المقتضیتین ۱۲ **قلت** وعليه اهل العلم ۱۲ +

مصفّی بحلق راس حلق کند تا زیاده موئے سر او را کلفت ندهد و کسیکه معتاد باشد بموئے سر از ابتدائے شوال که اول اشهر
حج است موئے نگاه دارد تا نزدیک حل از احرام شعائر حج ظاهر شود **باب الحائض والنفساء تغتسل وتلبي** حائض و
خداوند نفاس غسل کند و لبیک گوید **مالك** عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابيه عن اسماء بنت عميس انها ولدت محمد بن ابي بكر
بالبيداء فذكر ذلك ابو بكر لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال مرها فلتغتسل ثم لتهل قاسم بن محمد روایت کرد از اسماء
بنت عمیس که اسماء بزاد محمد بن ابی بکر را در موضعیکه به بیدا مشهور است بر سه چهار میل از مدینه پس ذکر کرد این واقعه را
ابو بکر صدیق پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم امر کن او را که غسل کند
بعد از آن لبیک گوید **مالك** عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب ان اسماء بنت عميس ولدت محمد بن ابي بكر
بذي الحليفة فامرها ابو بكر ان تغتسل ثم تهل اسماء بنت عمیس بزاد محمد بن ابوبکر را در ذی الحلیفه پس امر کرد او را حضرت
ابوبکر صدیق که غسل کند بعد از آن لبیک گوید سئل مالك هل يقف احد بعرفة او بالمزدلفة او يرمي الجمار او يسعى بين
الصفا والمروة وهو غير طاهر فقال كل امر تصنعه الحائض من امر الحج فالرجل يصنعه وهو غير طاهر ثم لا يكون عليه
شيء في ذلك والفضل ان يكون الرجل في ذلك كله طاهرا ولا ينبغي له ان يتعمد ذلك سوال کرده
شد از مالک آیا وقوف کند کسے بعرفه یا بمزدلفه یا رمی جمار کند یا سعی در میان صفا و مروه کند و حالانکه او غیر طاهر است پس گفت
مالک هر امریکه میکند آنرا حائض از کار حج پس مرد کند آنرا حالانکه او غیر طاهر است بعد از آن نیست لازم بر وے چیزے یعنی
گناه نیست درین امر و بهتر آنست که باشد مرد در همه این اعمال با طهارت و سزاوار نیست او را که قصد کند آنرا یعنی ارتکاب
اعمال مذکوره با عدم طهارت **باب التطيب عند الاحرام** در بیان استعمال خوشبو وقت بستن احرام **مالك** عن عبد الرحمن
ابن القاسم عن ابيه عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم انها قالت كنت اطيب رسول الله صلى الله عليه وسلم لاحرامه قبل ان
يحرم ولحله قبل ان يطوف بالبيت حضرت عائشه فرمود خوشبو مے مالیدم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم برائے احرام او پیش از آن
که احرام کند و برائے حلال شدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم پیش از آنکه طواف خانه کعبه کند پس مراد اینجا استعمال خوشبو در بدن است
بدلیل حدیث متفق علیه عن عائشة كاني انظر الى وبيص الطيب في فرق رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد ثلاث من احرامه **مالك**
عن حميد بن قيس عن عطاء بن ابي رباح ان اعرابيا جاء الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو بحنين وعلى الاعرابي قميص وبه
اثر صفرة فقال يا رسول الله اني اهللت بعمرة فكيف تأمرني ان اصنع فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم انزع قميصك
واغسل هذه الصفرة عنك وافعل في عمرتك ما تفعل في حجك عطاء بن ابی رباح روایت کرد که آمد

مسوّٰی ۱؎ قلت روی الشیخان عن عائشة قالت کانی انظر الی وبیص الطیب فی مفرق النبی صلی الله علیه وسلم وهو محرم فی المنهاج
ویستحب ان یتطیب لبدنه للاحرام وکذا ثوبه فی الاصح ولا باس باستدامته بعد الاحرام ولا بطیب له جرم قال المحلی
والثانی لا یجوز تطیب الثوب وفی معنی الامر بغسل الطیب علی الاول انه کان خلوقا والخلوق یحرم استعماله علی الرجل ذکره
البغوی ولم یامره النبی صلی الله علیه وسلم بالفدیة للبسه لانه کان جاهلا قریب العهد بالاسلام وفی العالمکیریة یجوز
التطیب بما یبقی عینه بعد الاحرام للمسک والغالیة فی الروایات الظاهرة ولا یجوز التطیب فی الثوب بما یبقی عینه علی قول الکل ۱۲

مصفّٰی اعرابی بحضور آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجعرانه بود و در بر اعرابی پیراهنے بود و در بدن وے اثر زردی
بود یعنی خلوق که نوعے از خوشبو است پس گفت یا رسول الله هر آئینه احرام کردم بعمره پس چگونه میفرمائی مرا که بکنم پس فرمود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم اورا بیرون کن از بر خود قمیص خود را و بشوے این زردی را از خود و بکن در عمره خود آنچه میکنی در حج خود یعنی اجتناب
از ممنوعات احرام مالک ۲؎ عن نافع عن اسلم مولی عمر بن الخطاب ان عمر بن الخطاب وجد ریح طیب وهو بالشجرة فقال
ممن ریح هذا الطیب فقال معویة بن ابی سفیان منی یا امیر المؤمنین فقال عمر منک لعمر الله فقال معویة
ان ام حبیبة طیبتنی یا امیر المؤمنین فقال عمر عزمت علیک لترجعن فلتغسلنه عمر بن الخطاب یافت بوے خوشبو را و او در موضعے بود
که مسمی است بشجره پس پرسید از کیست بوے این خوشبو پس گفت معاویه بن ابوسفیان از من است یا امیر المؤمنین پس
گفت عمر بن الخطاب آرے از تست قسم به بقاء خدا تعالی پس گفت معاویه هر آئینه ام حبیبه خوشبو مالیده است مرا اے
امیر المؤمنین پس فرمود عمر بن الخطاب قسم دادم ترا البته رجوع کنی پس بشوئی آنرا مالک ۳؎ عن الصلت بن زبید عن غیر واحد من
اهله ان عمر بن الخطاب وجد ریح طیب وهو بالشجرة وعلی جنبه کثیر بن الصلت فقال عمر ممن ریح هذا الطیب فقال کثیر منی لبدت
راسی واردت ان لا احلق فقال عمر فاذهب الی شربة فادلک راسک حتی تنقیه ففعل کثیر بن الصلت ذلک
قال مالک الشربة حفیرة تکون عند اصل النخلة ۱؎ عمر بن الخطاب یافت بوے خوشبو و او در شجره بود و بر پهلوے
او کثیر بن الصلت نشسته بود پس گفت حضرت عمر از جانب کیست بوے این خوشبو پس گفت کثیر این از من است یعنی
جمع کردم موے سر خود را و خواستم که حلق نکنم یعنی بعد انقضاء مناسک حج پس گفت عمر بن الخطاب برو بسوے شربه یعنی محل
جمع شدن آب گرد درخت پس بمال سر خود را تا آنکه صاف کنی آنرا پس کرد کثیر بن الصلت همین کار گفت مالک و شربه حفره است
که باشد نزدیک بیخ خرما مترجم گوید رضی الله عنه کلام حضرت عمر را دو وجه میتواند بود یکے آنکه از حدیث اعرابی عموم نهی معلوم
کرده باشند و بر آن عمل نموده و حدیث حضرت عائشه چون ظاهر شد لازم آمد اخذ بآن زیرا که مبین است و اول مبهم و دی در حجة الوداع
بود و اول در حنین دیگر آنکه قصد ایشان زیاده احتیاط باشد تا نشود که مردمان اقتدا باین جمع کنند پس واقع شوند در منهی عنه چنانکه
خود تصریح کرد در باب ثیاب مصبوغه یا تا استعمال نکنند بوجهیکه بجامه برسد والله اعلم مسئله شافعی اختیار کرد استحباب
تطیب بدن و ثوب نزدیک احرام همین حدیث و جواب داده اند از حدیث اعرابی بآنکه امر فرمودن آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را بغسل

مصفّیٰ صفرۃ از جہت حرمت تضمخ بزعفران وخلوق است وآن حرام است در ہر دو حالت احرام وغیر احرام بالجملہ
در استعمال خوشبو نزد یک احرام اختلاف ست وتفصیل این اختلاف بآن ست کہ خوشبو استعمال نکند بر جامہ واستعمال بکند
بر بدن خود بوجہیکہ جامہ آلودہ نشود **باب** المناسک اربعۃ عمرۃ مفردۃ وحج مفرد وقران وتمتع عبادات متعلقہ بخانہ کعبہ چہار ست اول عمرہ
تنہا دوم حج تنہا سوم جمع کردن درمیان حج وعمرہ وتمتع یعنی آفاقی عمرہ کند در اشہر حج وحلال شود و در مکہ بماند تا آنکہ حج نیز گذارد ❖

مالک عن ابی الاسود محمد بن عبد الرحمن بن نوفل وکان یتیما فی حجر عروۃ بن الزبیر عن عروۃ بن الزبیر عن عائشۃ زوج النبی
صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت خرجنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عام حجۃ الوداع فمنا من اہل بعمرۃ ومنا من اہل بحجۃ وعمرۃ
ومنا من اہل بالحج واہل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بالحج فاما من اہل بعمرۃ فحل واما من اہل بحجۃ او جمع الحج والعمرۃ
فلم یحلوا حتی کان یوم النحر حضرت عائشہ گفت برآمدیم ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سال حجۃ الوداع پس
از ما کسے بود کہ احرام کرد بعمرہ وکسے از ما بود کہ احرام کرد بحج وعمرہ یعنی قران کرد واز ما کسے بود کہ احرام کرد بحج واحرام کرد آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم بحج پس اما کسیکہ احرام عمرہ کرد پس حلال شد یعنی وقتیکہ فارغ گشت از افعال عمرہ اما آنانکہ احرام کردند بحج
تنہا یا جمع کردند حج وعمرہ را پس حلال نشدند تا آنکہ شد روز نحر **مالک** عن محمد بن عبد الرحمن عن سلیمان بن یسار ان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عام حجۃ الوداع خرج الی الحج فمن اصحابہ من اہل بحج ومنہم من جمع الحج والعمرۃ ومنہم
من اہل بعمرۃ فاما من اہل بحج او جمع الحج والعمرۃ فلم یحلل واما من کان اہل بعمرۃ فحلوا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
برآمد سال حجۃ الوداع بسوئے حج پس از یاران آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کسے بود کہ احرام کرد بحج واز یاران آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم کسے بود کہ جمع کرد حج وعمرہ را واز ایشان کسے بود کہ احرام عمرہ کردہ بود پس اما کسیکہ احرام حج کرد یا جمع کرد میان حج وعمرہ
پس حلال نشد واما کسیکہ احرام عمرہ کردہ بود از ایشان پس حلال شد **مالک** انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
اعتمر ثلثا عام الحدیبیۃ وعام القضیۃ وعام الجعرانۃ خبر رسید بمالک کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ کرد سہ بار سال
حدیبیہ وسال قضیہ وسال جعرانہ **مالک** عن جعفر بن محمد عن ابیہ ان المقداد بن الاسود دخل علی علی بن ابی طالب
بالسقیا وھو ینجع بکرات لہ دقیقا وخبطا فقال لہ ھذا عثمان بن عفان ینھی ان یقرن بین الحج والعمرۃ فخرج علی
وعلی یدیہ اثر الدقیق والخبط فما انسی اثر الدقیق والخبط علی ذراعیہ حتی دخل علی عثمان بن عفان فقال انت تنھی عن ان
یقرن بین الحج والعمرۃ فقال عثمان ذلک رأیی فخرج علی مغضبا وھو یقول لبیک اللہم لبیک بحجۃ وعمرۃ معا
مقداد بن الاسود داخل شد بر علی بن ابی طالب در محلے کہ او را سقیا گویند واو علف میداد شتران جوان را از آرد وبار دو
برگ درختان پس گفت او را این است عثمان بن عفان منع میکند از جمع کردن میان حج وعمرہ پس برآمد حضرت علی وبر دو
دست وے اثر آرد وبرگ درختان بود گفت راوی پس فراموش نکنم اثر برگ درختان وآرد را بر دو دست او تا آنکہ
داخل شد بر عثمان بن عفان پس گفت تو منع میکنی از آن کہ جمع کردہ شود میان حج وعمرہ پس گفت حضرت عثمان این ست

مسوی ؛ ۔ ۵ **قلت** وعلیہ اهل العلم بجمت الابل علفها النجوع والنجیع وهو ان یخلط العلف من الخبط والدقیق بالماء ثم تسقاه الابل والبکر بالفتح الفتی من الابل بمنزلة الغلام من الناس والانثی بکرة الخبط بفتحتین ما یقع علی الارض من الخبط وهو ضرب الشجر بالعصا لیتناثر ورقه ۱۲ ۔ **۵ قلت** وعلیه اهل العلم ۱۲ ۔

مصفی | رائے من پس بر آمد حضرت علی در خشم آمده واو میگفت لبیک اللهم لبیک بحجة وعمرة معاً **مالك** عن ابن شهاب عن محمد بن عبد الله بن الحارث بن نوفل بن عبد المطلب انه حدثه انه سمع سعد بن ابی وقاص والضحاك بن قیس عام حج معاویة ابن ابی سفیان وهما یذکران التمتع بالعمرة الی الحج فقال الضحاك بن قیس لا یصنع ذلك الا من جهل امر الله قال سعد بئس ما قلت یا ابن اخی فقال الضحاك فان عمر بن الخطاب قد نهی عن ذلك قال سعد قد صنعها رسول الله صلی الله علیه وسلم وصنعناها معه ۵ محمد بن عبد الله شنید سعد بن ابی وقاص را وضحاك بن قیس را سالیکه حج کرد معاویه بن ابی سفیان وایشان ذکر میکردند تمتع را بعمره تا آمدن حج پس گفت ضحاك بن قیس نمیکند این را مگر کسیکه ندانست حکم خدا تعالی را پس گفت سعد بد چیز است که گفتی اے پسر برادر من پس گفت ضحاك بن قیس هر آئینه عمر بن الخطاب منع میکرد ازین کار گفت سعد هر آئینه کرد این را رسول الله صلی الله علیه وسلم وکردیم ما آنرا همراه او

باب الفصل بینهما در بیان فصل در میان حج وعمره **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عبد الله ان عمر بن الخطاب قال افصلوا ما بین حجکم وعمرتکم فان ذلك اتم لحج احدکم واتم لعمرته ان یعتمر فی غیر اشهر الحج عمر بن الخطاب فرمود فصل کنید میان حج خود وعمره خود پس هر آئینه این تمام کننده تر است حج یکے را از شما وتمام کننده تر است عمره او را مراد این بود که عمره در غیر اشهر حج بجا آرد یعنی متعه نکند در اشهر حج **مالك** عن علقمة بن ابی علقمة عن امه ان عائشة کانت تعتمر بعد الحج من مکة فی ذی الحجة ثم ترکت ذلك فکانت تخرج قبل هلال المحرم حتی تاتی الجحفة فتقیم بها حتی تری الهلال فاذا رات الهلال اهلت بعمرة مختصر حضرت عائشه عمره میکرد بعد حج از مکه در ذی الحجه بعد ازان ترک کرد آنرا پس بر مے آمد پیش از هلال محرم تا آنکه مے آمد بجحفه پس سکونت مینمود آنجا تا آنکه مے بیند هلال را پس وقتیکه دید هلال را احرام میکرد بعمره **باب** الافراد افضل والتمتع او القران آیا افراد افضل است یا متعه یا قران **مالك** عن صدقة بن یسار المکی ان رجلا من اهل الیمن جاء الی عبد الله بن عمر وقد ضفر راسه فقال یا ابا عبد الرحمن انی قدمت بعمرة مفردة فقال له عبد الله بن عمر لو کنت معك او سألتنی لامرتك ان تقرن فقال الیمانی قد کان ذلك فقال عبد الله بن عمر خذ ما تطایر من راسك واهد فقالت امرأة من اهل العراق ما هدیه یا ابا عبد الرحمن قال هدیه فقالت ما هدیه فقال عبد الله بن عمر لو لم اجد الا ان اذبح شاة لکان احب الی من ان اصوم مردے از اهل یمن آمد پیش عبد الله بن عمر حالانکه بافته بود موے سر خود را پس گفت اے ابا عبد الرحمن هر آئینه من آمدم برائے عمره تنها پس گفت عبد الله بن عمر او را که اگر من همراه تو بودم یا تو سوال میکردی مرا امر میکردم ترا بقران پس گفت آن یمنی

مسوی ۔ لہ قلت وعلیہ ابو حنیفۃ وفی الوقایۃ القران افضل مطلقا والتمتع افضل من الافراد وقال الشافعی فضلہا
الافراد وبعدہ التمتع فی قول التمتع افضل ومنشأ ذلک الاختلاف فی نسک النبی صلی اللہ علیہ وسلم ورجح الشافعی فی اظہر قولیہ انہ کان مفردا

مصفی ہر آئینہ متحقق شد قران پس گفت عبد اللہ بن عمر بتکبیر آنچہ پریشان شدہ است از موی سر تو وہدی ذبح کن پس
گفت زنے از اہل عراق چیست ہدی او یا ابا عبد الرحمن گفت ذبح کند ہدی خود را پس گفت آن زن چیست ہدی او
گفت عبد اللہ بن عمر اگر نیابم مگر آنکہ ذبح کنم یک بزے را آن بہتر باشد نزدیک من از آنکہ روزہ دارم **مالک** عن صدقۃ
بن یسار عن عبد اللہ بن عمر انہ قال واللہ لان اعتمر قبل الحج واہدی احب الی من ان اعتمر بعد الحج فی ذی الحجۃ عبد اللہ بن عمر
گفت قسم بخدا اینکہ عمرہ کنم پیش از حج وہدی ذبح کنم یعنی متعہ کنم بہتر است نزدیک من از آنکہ عمرہ کنم بعد از حج در ذی الحجہ
مترجم گوید ہمین است مذہب حنفیہ کہ قران مطلقا افضل است وتمتع افضل است از افراد ونزدیک شافعی افضل مناسک
افراد است وبعد از ان تمتع ومنشا این اختلاف اختلاف ایشان ست در نسک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وشافعی ترجیح
دادہ است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مفرد بحج بود واللہ اعلم

باب شروط دم التمتع ۔ در بیان شروط دم

تمتع قال اللہ تعالی فاذا امنتم فمن تمتع بالعمرۃ الی الحج فما استیسر من الہدی فمن لم یجد فصیام ثلثۃ ایام فی الحج
وسبعۃ اذا رجعتم تلک عشرۃ کاملۃ ذلک لمن لم یکن اہلہ حاضری المسجد الحرام ط واتقوا اللہ واعلموا
ان اللہ شدید العقاب پس وقتیکہ امین شدید یعنی احصار بعد و نباشد پس کسیکہ بہرہ مند شد بممنوعات احرام از نساء وطیب
ولباس بسبب فراغ از عمرہ تا رسیدن وقت احرام بحج پس واجب ست بروے آنچہ آسان باشد از قربانی پس ہر کہ نیابد
قربانی را پس واجب است بروے روزہ گرفتن سہ روز در وقت حج وروزہ گرفتن ہفت روز وقتیکہ رجوع کنید بوطن
خود این یک دہہ کاملہ است این حکم کسے است کہ نباشند کسان او متوطن مسجد حرام یعنی متوطن مکہ وحوالی آن بترسید
از خداوند وبدانید کہ خدا سخت است عقوبت او **مالک** عن عبد اللہ بن دینار عن عبد اللہ بن عمر انہ کان یقول
من اعتمر فی اشہر الحج فی شوال او ذی القعدۃ او ذی الحجۃ قبل الحج ثم اقام بمکۃ حتی یدرک الحج فہو متمتع ان
حج وعلیہ ما استیسر من الہدی فان لم یجد فصیام ثلثۃ ایام فی الحج وسبعۃ اذا رجع عبد اللہ بن عمر میگفت ہر کہ عمرہ
کند در ماہہاء حج در شوال یا ذی قعدہ یا ذی حجہ پیش از حج بعد از ان اقامت کرد در مکہ تا آنکہ دریافت او را حج پس او
متمتع است اگر حج کند بروے واجب است آنچہ آسان باشد از قربانی پس اگر نیابد قربانی را پس واجب است بروے
روزہ داشتن سہ روز در حج وروزہ گرفتن ہفت روز وقتیکہ رجوع کند **مالک** عن یحیی بن سعید انہ سمع سعید ابن
المسیب یقول من اعتمر فی شوال او ذی القعدۃ او ذی الحجۃ ثم اقام بمکۃ حتی یدرکہ الحج فہو متمتع ان حج وعلیہ
ما استیسر من الہدی فمن لم یجد فصیام ثلثۃ ایام فی الحج وسبعۃ اذا رجع سعید بن المسیب گفت ہر کہ عمرہ کند
در شوال یا در ذی قعدہ یا در ذی الحجہ بعد از ان اقامت کرد در مکہ تا آنکہ دریافت او را حج پس او متمتع است اگر حج کند وبروے

مسوّی — قلت وعليه الشافعي في المنهاج على المقتصر ويشترط ان لا يكون من حاضري المسجد الحرام وحاضروه من دون مرحلتين
من مكة او من الحرم وجهان والثاني اصح وان يقع عمرته في اشهر الحج من سنته وان لا يعود لاحرام الحج الى الميقات قال المحلي ولا
يعتبر هذه الشروط في التسمية بالتمتع قيل يعتبر فيها ايضا حتى لو فات شرط منها يكون مفردا اقول واصل هذا الاختلاف اختلافهم في مرجع
لفظة ذلك لانه يحتمل ان يرجع الى التمتع وان يرجع الى وجوب الدم وفي العالمكيرية والمتمتع من ياتي باعمال العمرة في اشهر الحج
او يطوف اكثر طوافها في اشهر الحج ثم يحرم بالحج ويحج من عامه ذلك قبل ان يلم باهله بينهما الماما صحيحا وليس من شرط التمتع وجود الاحرام بالعمرة

مصفّٰی — واجب است آنچه آسان باشد از قربانی پس هر که نیافت قربانی را پس لازم است بروے روزه گرفتن سه
روز در حج و روزه گرفتن هفت روز وقتیکه بازگردد بوطن خود قال مالك الامر عندنا ان من قرن الحج والعمرة لم ياخذ من شعره
شيئا ولم يحلل من شيء حتى ينحر هديا ان كان معه ويحل بمنى يوم النحر گفت مالک امریکه مسلم است نزدیک ما آنست که هر که
جمع کند حج و عمره را نگیرد از موے خود چیزے و حلال نشود از چیزے تا آنکه نحر کند قربانی را اگر باشد نزدیک او و حلال شود در منا
روز نحر مترجم گوید ازینجا معلوم شد که تمتع آفاقی راست نه مکی را و جمع کردن میان حج و عمره در اشهر حج تخلل حل نیز در وے
داخل است و اقامت بمکه نیز داخل است و حکم او قربانی است بزے یا زیاده از آن یا روزه داشتن ده روز بتفصیل مذکور
و از صریح آیت معلوم شد که شرط صحت تمتع که وجوب دم بر آن متفرع میگردد آنست که از متوطنان مکه یا مواضعیکه نزدیک
مکه اند کمتر از دو مرحله نباشد و از قول ابن مسیب معلوم شد که شرط تمتع جمع کردن عمره و حج است در یک سال و واقع شدن عمره
در اشهر حج و عدم عود بمیقات برائے احرام حج و شرط قران نیز آنست که از متوطنان مکه نباشد و جمع در نیت میان حج و عمره پیش
از ادائے افعال یکے پس ادخال حج بر عمره صحیح است قطعاً و در ادخال عمره بر حج دو قول از شافعی آمده جدید منع آنست و نزدیک
فقیر قدیم ارجح می نماید و عدم عود بمیقات و حکم هر دو وجوب دم است و اگر دم میسر نیاید واجب شود سه روزه بعد تلبس باحرام حج و
هفت روزه بعد از رجوع بوطن مقدمه ممنوعات احرام چند قسم است یکے ستر راس بچیزیکه در العرف ساتر گویند مانند
قلنسوه و عمامه و عصابه نه مانند وضع ید بر راس یا حمل متاعی یا توسد بوساده یا انغماس در آب و این ماخوذ از منع عمامه است
دیگر لبس مخیط که او را بر وفق بدن آدمی دوخته باشند مانند قمیص و سراویل و برنس و خف و در حکم اوست منسوج بر وفق بدن
آدمی و معقود بر وے مانند نمد نه چادریکه در آن یک طاقه را بطاقه دیگر دوخته باشند و این دو ممنوع در حق رجال است
نه در حق زنان و زنان روے خود را نپوشند الا آنچه بعید باشد از روے مانند پرده که بچوبها آنرا از روے خود دور داشته باشند
دیگر استعمال طیب است و این حکم ماخوذ است از منع ورس و زعفران و در حکم اوست مسک و کافور و ماء الورد و ادهان مطیبه
و دهن غیر مطیب نیز ممنوع است بحدیث المحرم اشعث اغبر و قول عمر ما شان الناس یاتون شعثا و انتم مدهنون و غسل بدن
و سر اگرچه بخطمی و سدر باشد ممنوع نیست چنانکه خواهد آمد دیگر حلق راس بآیت ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ الهدي محله و بایجاب فدا

عـــه فقط روغن را دگل پروردن ۱۲

مسوی ۱۰ـه **قلت** عليه ابو حنيفة الا ان المتمتع بسوق الهدي فانه ياتي باعمال العمرة ولا يتحلل منها حتى يحج ويرمي الجمرة وقال الشافعي اذا كان ساق الهدي يباح له محظورات الاحرام بعد الفراغ من اعمال العمرة بمنزلة من لم يسق وما فعله النبي صلى الله عليه وسلم استحباب وسنة غير حتم ۱۲ ۵۲ـه **قلت** وعليه الشافعي ان القارن يكفيه طواف واحد وقال ابو حنيفة يطوف طوافين احدهما قبل الوقوف عن العمرة والثاني بعده عن الحج ۱۲ ۵۳ـه **قلت** هو جائز عند اهل العلم ۱۲ +

مصفی در حلق وموجب اول آنچه بروے نام حلق توان اطلاق نمود ودر حکم او ست قطع ظفر ونتف شعر ودیگر جماع ودواعی آن بجهت قول خدا تعالیٰ فمن فرض فيهن الحج فلا رفث ولا فسوق لیکن بجماع عمداً نسک فاسد میشود ولازم میشود بدنه ومضی در نسکے که شروع کرده است وقضا چنانکه خواهد آمد ودر مفاخذه وقبله ولمس فدیه واجب میشود نه دم ونسک فاسد نمیگردد ودیگر اصطیاد صید بری لقوله تعالیٰ وحرم عليكم صيد البر ما دمتم حرما وآنچه بر صید لازم میشود مذکور خواهد شد ودیگر نکاح وانکاح وتفصیل این ممنوعات در ابواب آینده مذکور خواهد شد **باب** اذا ساق الهدي كيف يفعل وقتیکه روان کند هدی را چه کار کند **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر عن حفصة ام المؤمنين انها قالت لرسول الله صلى الله عليه وسلم ما شان الناس حلوا ولم تحلل انت من عمرتك فقال اني لبدت راسي وقلدت هديي فلا احل حتى انحر حضرت حفصه گفت آنحضرت را صلی الله علیه وسلم چه حال است مردمان را که حلال شدند وحلال نشدی تو از عمره خود پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر آئینه بصمغ جمع کردم موے سر خود را وقلاده بستم قربانی خود را پس حلال نشوم تا آنکه نحر کنم **باب** كيف يطوف المتمتع والقارن چگونه طواف کند متمتع وقارن **مالك** عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابيه عن عائشة فطاف الذين اهلوا بالعمرة بالبيت وبين الصفا والمروة ثم حلوا ثم طافوا طوافا آخر بعد ان رجعوا من منى لحجهم واما الذين كانوا اهلوا بالحج او جمعوا الحج والعمرة فانما طافوا طوافا واحدا مختصر ۵۳ـه حضرت عائشه گفت پس طواف کردند آنانکه احرام عمره کرده بودند بخانه کعبه ومیان صفا ومروه وبعد از آن حلال شدند بعد از آن طواف کردند بار دیگر بعد از آن که رجوع کردند از منی برائے حج خود واما آنانکه احرام کردند بحج یا جمع کردند حج وعمره را پس غیر ازین نیست که طواف کردند یکبار **باب** المتمتع يعتمر يوم التروية بیان حال متمتع که عمره کند در روز ترویه **مالك** عن نافع عن عبد الله بن ابي بكر ان مولاة لعمرة بنت عبد الرحمن يقال لها رقية اخبرت انها خرجت مع عمرة بنت عبد الرحمن الى مكة قالت فدخلت عمرة مكة يوم التروية وانا معها فطافت بالبيت وبين الصفا والمروة ثم دخلت صفة المسجد فقالت امعك مقصان فقلت لا قالت فالتمسيه لي فالتمسته حتى جئت به فاخذت من قرون راسها فلما كان يوم النحر ذبحت شاة ۵۴ـه رقیه مولاة عمره بنت عبد الرحمن خبر داد که بیرون آمد وے همراه عمره برآمد بسوے مکه پس داخل شد عمره در مکه روز ترویه ومن همراه او بودم پس طواف کرد خانه کعبه را ومیان صفا ومروه بعد از آن داخل شد در صفه مسجد پس گفت آیا با تست مقراض پس گفتم نی گفت تجسس وجو کرده بیار آنرا برائے من پس تجسس کردم تا آنکه آوردم آنرا پس گرفت از قرنهاے سر خود یعنی موها را پس وقتیکه شد روز نحر ذبح کرد بزے را **باب** ما استيسر من الهدي

مسوّی ۵۱ قلت علیه اهل العلم ۱۲ ۵۲ قلت قوله لبدت راسی لتلبید ان یجعل فی راسه شیئا من الصمغ او نحوه حتی یجتمع
شعره ویتلبد فلا یتخلله الغبار ولا یقع فیه الدبیب ونحوه ما یفعله من یطول مکثه فی اعمال الحج وقضاء مناسکه والمعنی الذی
یتحلل بطواف وسعی صح انه صلی الله علیه وسلم قال بوادی العقیق اتانی اللیلة آت من ربی قال صل فی هذا الوادی المبارک
وقل عمرة فی حجة واختلف اقوال الشافعی فی الجمع بین هذه الاحادیث فرجح تارة انه کان مفردا بالحج وهو اشهر اقواله لکثرة رواته ولان جابرا
منهم هو اشد عنایة بضبط المناسک والجواب عن قوله صنعها رسول الله صلی الله علیه وسلم وصنعناها معه کقول الرئیس فعلنا کذا وصنعنا کذا وهو
لم یباشر بنفسه فعل ذلک وانما فعله بعض اصحابه فیضیف ذلک الی نفسه علی معنی ان افعال صاحبه صادرة عن رائه وبتجه ان یجاب عن قولها ما شان
الناس حلوا ولم تحلل انت من عمرتک ان الطواف لقدوم والسعی بعده هو المسمی عمرة تشبیها بالعمرة ومشاکلة لما جعلها الناس عمرة وعن قوله
قل عمرة فی حجة انه بیان لمشروعیة العمرة فی اشهر الحج خلاف ما کان علیه اهل الجاهلیة لا انشاء القران وحکی البغوی انه رجح فی کتاب اختلاف
الحدیث انه کان متمتعا ومعنی قوله لبدت راسی انه کان محرما بالعمرة واستدام بستدل به حکم احرامه لمکان هدیه الی ان یحرم بالحج ویخرج منه والجواب عن
حدیث الافراد انه لیس حکایة عن قول النبی صلی الله علیه وسلم بل حکایة عما عرفوا باجتهادهم اذ کان عندهم ان احدا لا یکون مقیما (باقی ص ۲۸۲)

مصفی | دربیان آنچه میسر شود از قربانی مالک عن جعفر بن محمد عن ابیه ان علی بن ابی طالب کان یقول ما
استیسر من الهدی شاة حضرت علی میفرمود که آنچه آسان باشد از قربانی یک بز است مالک انه بلغه ان عبد الله
ابن عباس کان یقول ما استیسر من الهدی شاة خبر رسید بمالک هر آئینه عبد الله بن عباس میگفت آنچه آسان
باشد از هدی یک بز است مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول ما استیسر من الهدی شاة او بقرة عبد الله بن عمر
میگفت آنچه آسان باشد از قربانی یک بز است یا یک گاؤ باب اختلفوا فی احرام رسول الله صلی الله علیه وسلم اکان
مفردا بالحج او متمتعا او قارنا اختلاف نمودند در احرام آنحضرت صلی الله علیه وسلم که آیا تنها حج گذارده بودند یا تمتع بودند
حج بعد فراغ از عمره یا جمع فرموده بودند در حج و عمره واقوی اقوال آنست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم تنها حج گذارده
بودند مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه عن عائشة ام المؤمنین ان رسول الله صلی الله علیه وسلم افرد الحج
از حضرت عائشه مرویست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم تنها گذارد حج را مالک عن ابی الاسود محمد بن عبد الرحمن
قال وکان یتیما فی حجر عروة بن الزبیر عن عروة بن الزبیر عن عائشة ام المؤمنین ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
افرد الحج از حضرت عائشه روایت کردند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم تنها گذارد حج را مالک باسناده از سعد بن ابی
وقاص قال قد صنعها رسول الله صلی الله علیه وسلم وصنعناها معه یعنی التمتع بالعمرة الی الحج مختصر سعد بن ابی وقاص گفت
تحقیق کرد آنرا آنحضرت صلی الله علیه وسلم و کردیم ما آنرا همراه او یعنی تمتع را مع حسن بنت حفصة ام المؤمنین انها قالت
لرسول الله صلی الله علیه وسلم ما شان الناس حلوا ولم تحلل انت من عمرتک فقال انی لبدت راسی وقلدت
هدیی فلا احل حتی انحر ترجمه این حدیث عنقریب گذشت باب امر النبی صلی الله علیه وسلم من لم یکن معه هدی

مسوّی (بقیہ صـ٢٨١) علی الاحرام الاوقد بتدا احرامه بالحج ورجح النووی انه کان قارنا والجواب عن حدیث الافراد انه حکایة ما فعله فاول امره وعن حدیث التمتع ان المراد هو التمتع اللغوی الصادق بالجمع بین النسکین فی القران والظاهر علی قول ابی حنیفة انه کان متمتعا بسوق الهدی ومن تمتع بسوق الهدی فانه یاتی باعمال العمرة ولا یتحلل حتی یحج منها فکان قارنا فنوی النسکین جمیعا وطاف طوافین وسعی سعیین اقول والتحقیق فی هذه المسئلة ان الصحابة لم یختلفوا فی حکایة ما شاهدوه من افعال النبی صلی الله علیه وسلم من انه احرم من ذی الحلیفة وطاف اول ما قدم وسعی بین الصفا والمروة ثم خرج یوم التروية الی منی ثم وقف بعرفات ثم بات بمزدلفة ووقف بالمشعر الحرام ثم رجع الی منی ورمی ونحر وحلق ثم طاف طواف الزیارة ثم رمی الجمار فی الایام الثلاثة وانما اختلفوا فی التعبیر عما فعل باجتهادهم وآرائهم فقال بعضهم کان ذلک حجا مفردا وکان الطواف الاول للقدوم والسعی لاجل الحج وکان بقاءه علی الاحرام لانه قصد الحج وقال بعضهم کان ذلک تمتعا بسوق الهدی وکان الطواف الاول للعمرة کانهم سموا طواف القدوم والسعی بعده عمرة وان کان للحج وکان بقاءه علی الاحرام لانه کان متمتعا بسوق الهدی وقال بعضهم کان ذلک قرانا والقران لا یحتاج الی طوافین وسعیین هذا الاختلاف سبیله سبیل الاختلاف فی الاجتهادیات اما انه سعی تارة اخری بعد طواف الزیارة سواء قیل بالتمتع والقران فانه لم یثبت فی الروایات المشهورة بل ثبت عن جابر انه لم یسع بعد ١٢ سلمه **قلت** قال البغوی اختلفوا فی امره لهم بالاحلال فمنهم من قال کان احرامهم مبهما موقوفا علی انتظار القضاء فامرهم ان یجعلوه عمرة ویحرموا بالحج بعد التحلل منها اقول ویتجه علی هذا ان یقال معنی قولها ولا نری الا انه الحج انهم لم یکونوا یظنون ان یحرموا الا بالحج لما کان عندهم ان هذه ایام الحج دون العمرة ومنهم من قال کان احرامهم بالحج فامرهم النبی بفسخه الی العمرة وکان ذلک خاصا بهم وسببه ان اهل الجاهلیة کانوا یرون العمرة فی اشهر الحج من افجر الفجور فامرهم النبی بذلک تفرقا لهم عن سنة الجاهلیة ١٢

مصفّی من اصحابه ان یجعلوها عمرة امر فرمودن آنحضرت صلی الله علیه وسلم کسے را که با او قربانی نبود از اصحاب او آنکه گردانند آنرا عمره

مالک عن یحیی بن سعید قال اخبرتنی عمرة بنت عبد الرحمن انها سمعت عائشة ام المؤمنین تقول خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم لخمس لیال بقین من ذی القعدة ولا نری الا انه الحج فلما دنونا من مکة امر رسول الله صلی الله علیه وسلم من لم یکن معه هدی اذا طاف بالبیت وسعی بین الصفا والمروة ان یحل قالت عائشة فدخل علینا یوم النحر بلحم بقر فقلت ما هذا فقالوا نحر رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ازواجه قال یحیی فذکرت هذا الحدیث للقاسم ابن محمد فقال اتتک والله بالحدیث علی وجهه

یحیی بن سعید گفت خبر داد مرا عمره بنت عبد الرحمن هر آئینه وے شنید از حضرت عائشه که میگفت برآمدیم همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم یعنی از مدینه وقتیکه باقی مانده بودند پنج شب از ذیقعده وگمان نکردیم مگر آنکه آن حج است پس وقتیکه نزدیک رسیدیم بمکه امر فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم کسے را که نیست با او هدی یعنی قربانی وقتیکه طواف کند بخانه کعبه وسعی کند درمیان صفا ومروه حلال شود فرمود حضرت عائشه پس داخل کرده شد بر ما روز نحر گوشت گاو

مسوی ⁂ قلت فی الوقایة فی صفة التمتع ثم احرم بالحج یوم الترویة وقبله افضل ۱۲ -

مصفی پس گفتم چیست این پس گفتند نحر کرد رسول الله صلی الله علیه وسلم از طرف ازواج خود گفت یحیی پس ذکر کردم این
حدیث را پیش قاسم بن محمد پس گفت آورد نزد تو یعنی عمره قسم بخدا این حدیث را بروجهیکه بود **باب** هل یهل اهل مکة
اذا رأوا الهلال ویوم الترویة آیا احرام کنند اهل مکه وقتیکه ببینند هلال ذی حجه را یا روز ترویه **مالک** عن عبد الرحمن بن القاسم
عن ابیه ان عمر بن الخطاب قال یا اهل مکة ما شأن الناس یأتون شعثا وانتم مدهنون اهلوا اذا رأیتم الهلال
عمر بن الخطاب با اهل مکه گفت اے اهل مکه چیست حال مردمان می آیند پریشان موے شده وشما روغن مالیده آید احرام
کنید وقتیکه ببینید هلال را **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه ان عبد الله بن الزبیر اقام بمکة تسع سنین یهل
بالحج لهلال ذی الحجة وعروة بن الزبیر معه یفعل ذلک عبد الله بن زبیر سکونت کرد بمکه نه سال احرام میکرد به حج
نزدیک هلال ذی حجه وعروه بن الزبیر نیز همراه او میکرد این را **مالک** عن سعید بن ابی سعید المقبری عن عبید بن جریج
انه قال لعبد الله بن عمر رأیتک اذا کنت بمکة اهل الناس اذا رأوا الهلال ولم تهلل انت حتی کان یوم الترویة قال ابن عمر اما
الاهلال فانی لم ار رسول الله صلی الله علیه وسلم یهل حتی تنبعث به راحلته مختصر عبید بن جریج گفت عبد الله بن عمر را
دیدم ترا وقتیکه مے باشی بمکه احرام میکنند مردمان وقتیکه ببینند هلال ذی حجه را و احرام نمیکنی تو تا آن وقت که آید روز ترویه
گفت عبد الله بن عمر هر آئینه من ندیدم آنحضرت را صلی الله علیه وسلم که احرام کرده باشند تا آنکه برمیخاست با آنحضرت
صلی الله علیه وسلم شتر او سئل مالک عن اهل بالحج من اهل المدینة او غیرهم من مکة لهلال ذی الحجة کیف یصنع فی
الطواف قال اما الطواف الواجب فلیؤخره وهو الذی یصل بینه وبین السعی بین الصفا والمروة ولیطف ما بدا له
ولیصل رکعتین کلما طاف سبعا وقد فعل ذلک اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم اهلوا بالحج من مکة فاخروا الطواف
بالبیت والسعی بین الصفا والمروة حتی رجعوا من منی وفعل ذلک عبد الله بن عمر فکان یهل لهلال ذی الحجة بالحج من مکة ویؤخر
الطواف بالبیت والسعی بین الصفا والمروة حتی یرجع من منی سوال کرده شد مالک را از حکم شخصے که احرام کرد به حج از ساکنان مدینه یا غیر
ایشان از اهل مکه نزدیک هلال ذی الحجه چه کار کند در طواف گفت اما طواف واجب پس مؤخر کند آن را و آن آنست که
وصل نماید میان او ومیان سعی بین الصفا والمروه وطواف بکند یعنی سوائے طواف فرض آنچه ظاهر شود او را و باید که بگذارد
دو رکعت هر وقتیکه طواف کند هفت بار و هر آئینه کردند آن را اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم احرام کردند به حج از نفس
مکه پس درنگ کردند طواف بخانه کعبه وسعی بین الصفا والمروه را تا آنکه بازگشتند از منی و هر آئینه کرد همچنین عبد الله بن عمر
احرام میکرد نزدیک هلال ذی الحجه به حج از مکه و مؤخر میگردانید طواف خانه کعبه وسعی بین الصفا والمروه را تا آنکه باز
گشت از منی **باب** من قلد الهدی ولم یحرم لا یحرم علیه شیء من محظورات الاحرام کسیکه قلاده بست بر گردن قربانی و
احرام نکرد حرام نمیشود بروے چیزے از ممنوعات احرام **مالک** عن عبد الله بن ابی بکر بن حزم عن عمرة بنت عبد الرحمن

مسوی ـ٥ قلت وعليه اكثر اهل العلم ١٢

مصفى | انها اخبرته ان زياد بن ابي سفيان كتب الى عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم ان عبد الله بن عباس قال من اهدى هديا
حرم عليه ما يحرم على الحاج حتى ينحر الهدي وقد بعثت بهدي فاكتبي الي بامرك او مري صاحب الهدي قالت عمرة فقالت
عائشة ليس كما قال ابن عباس انا فتلت قلائد هدي رسول الله صلى الله عليه وسلم بيدي ثم قلدها رسول الله صلى الله عليه وسلم
بيده ثم بعث بها رسول الله صلى الله عليه وسلم مع ابي فلم يحرم على رسول الله صلى الله عليه وسلم شيء احله الله
له حتى نحر الهدي زیاد بن ابی سفیان نامه نوشت بسوے حضرت عائشه رضی الله عنها که عبد الله بن عباس گفته است هر که
بفرستد قربانی را حرام میشود بروے آنچه حرام میشود بر حج کننده تا آنکه نحر کرده شود قربانی را و هر آئینه فرستاده ام من
قربانی را پس بنویس بسوے من حکم خود را یا بفرمای صاحب قربانی را گفت عمره پس فرمود حضرت عائشه نیست حکم
چنانکه گفت ابن عباس بافتم من قلادها قربانی رسول الله صلی الله علیه وسلم را بدو دست خود بعد ازان بست آن قلاده ها را
آنحضرت صلی الله علیه وسلم بدست خود بر گردن قربانی بعد ازان فرستاد آنها را آنحضرت صلی الله علیه وسلم همراه پدر من پس
حرام نشد بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم چیزیکه حلال کرده بود او را خدا تعالی برائے او تا آنکه نحر کرده شد قربانی **مالک** عن
يحيى بن سعيد انه قال سالت عمرة بنت عبد الرحمن عن الذي يبعث بهديه ويقيم هل يحرم عليه شيء فاخبرتني
انها سمعت عائشة تقول لا يحرم الا من اهل ولبى. یحیی بن سعید سوال کرد عمره بنت عبد الرحمن را از حکم کسیکه
بفرستد قربانی خود و سکونت کند در وطن آیا حرام میشود بروے چیزے پس خبر داد مرا که وے شنیده است از حضرت
عائشه که میگفت محرم نمیشود مگر آنکه احرام کرد و لبیک گفت **مالک** عن يحيى بن سعيد عن محمد بن ابراهيم بن الحارث
التيمي عن ربيعة بن عبد الله بن الهدير انه راى رجلا متجردا بالعراق فسال الناس عنه فقالوا انه امر بهديه ان يقلد فلذلك
تجرد قال ربيعة فلقيت عبد الله بن الزبير فذكرت ذلك له فقال بدعة ورب الكعبة ربیعه بن عبد الله دید مردے برهنه
در عراق پس سوال کرد مردمان را از حال او پس گفتند امر کرده است بهدی خود را که قلاده بسته شود پس برائے همین سبب
برهنه شد گفت ربیعه پس ملاقات کردم عبد الله بن الزبیر را پس ذکر کردم این ماجرا پیش او پس گفت بدعت است قسم بخدائے
کعبه **باب** ادخال العمرة على الحج وادخال الحج على العمرة بیان حکم داخل کردن عمره بر حج و داخل کردن حج بر عمره **مالک** انه
سمع بعض اهل العلم يقولون من اهل بحج مفرد ثم بدا له ان يهل بعده بعمرة فليس له ذلك قال مالك وذلك الذي ادركت
عليه اهل العلم ببلدنا مالک شنید بعض اهل علم را که میگفتند کسیکه احرام کرد بحج تنها بعد ازان ظاهر شد او را که احرام
کند بعد ازین بعمره پس جائز نیست او را این کار گفت مالک و همین است آنچه دریافتم بر آن اهل علم را در شهر خود **مالک** انه
سمع بعض اهل العلم يقولون من اهل بعمرة ثم بدا له ان يهل بحج معها فذلك له ما لم يطف بالبيت وبين الصفا والمروة
وقد صنع ذلك عبد الله بن عمر حين قال ان صددت عن البيت صنعنا كما صنعنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم التفت الى

مسوّٰی ۵۱ **قلت** وفي العالمكيرية القران هو ان يجمع بين احرامين الحج والعمرة من الميقات او قبله في اشهر الحج
او قبلها احرم لهما معا او احرم بالحجة واضاف اليها العمرة او احرم بالعمرة ثم اضاف اليها الحجة الا انه اذا احرم بالحجة ثم اضاف اليها العمرة
فقد اساء فيما صنع وفي المنهاج ولو احرم بعمرة في اشهر الحج ثم بحج قبل الطواف كان قارنا ولا يجوز عكسه في الجديد قال المحلي و
جوزه في القديم ۱۲ ۵۲ **قلت** وعليه اهل العلم انه لا يجوز للمحرم ستر راسه بما يعد ساترا من عمامة وقلنسوة ولا لبس المخيط على بدنه
كالقميص والسراويل والخف ولا يجوز استعمال الطيب في ثوبه وبدنه ويخص منع عند الشافعي ما استعمل في ثوبه وبدنه قبل الاحرام وبقي بعده لحديث عائشة قد قدمناه

مصفّٰی الى صحابه فقال ما امرهما الا واحدا اشهدكم اني قد اوجبت الحج مع العمرة امام مالک شنیدہ بعض اہل علم را کہ میگفتند کسیکہ
احرام کرد بعمرہ بعد ازان ظاہر شد او را کہ احرام کند برائے حج ہمراہ عمرہ پس این جائز است او را تا وقتیکہ طواف نکرد بخانہ
کعبہ و میان صفا و مروہ و ہر آئینہ کرد این کار را عبد اللہ بن عمر وقتیکہ گفت اگر باز داشتہ خواہد شد مرا از خانہ کعبہ خواہیم کرد
چنانکہ کردیم ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس ابن عمر التفات کرد بسوئے یاران خود پس گفت نیست حال حج و عمرہ
مگر یکے گواہ میکنم شمارا بر آنکہ من لازم کردم برخود حج را با عمرہ قال مالک وقد اهل اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم عام حجة الوداع
بالعمرة ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من كان معه هدي فليهلل بالحج مع العمرة ثم لا يحل حتى يحل منهما جميعا ۵۱
گفت مالک ہر آئینہ احرام کردند اصحاب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سال حجۃ الوداع بعمرہ بعد ازان فرمود آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم کسیکہ باشد ہمراہ او ہدی پس باید کہ احرام کند بحج با عمرہ باز حلال نشود تا آنکہ حلال شود از ہر دو ہمہ آن

باب لا يلبس المحرم قميصا ولا عمامة ولا سراويل ولا خفا ولا برنسا ولا مصبوغا بزعفران او ورس وكذلك لا
يجوز له استعمال الطيب نپوشد احرام کنندہ کرتہ را و نہ دستار و نہ پائجامہ را و نہ موزہ و نہ برنس را و آن جامہ ایست کہ پوشش سر
متصل باو باشد و نہ جامہ را کہ رنگ کردہ باشد بزعفران و یا اسپرک و ہمچنین جائز نیست او را استعمال ہر خوشبوئے

مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رجلا سال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما يلبس المحرم من الثياب فقال رسول الله
صلى الله عليه وسلم لا تلبسوا القمص ولا العمائم ولا السراويلات ولا البرانس ولا الخفاف الا احد لا يجد نعلين فليلبس
خفين وليقطعهما اسفل من الكعبين ولا تلبسوا من الثياب شيئا مسه الزعفران ولا الورس مردے سوال کرد آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم را چہ پوشد محرم از جامہا پس فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مپوشید کرتہا و نہ دستارہا و نہ پائجامہ و نہ
برنسہا و نہ موزہا الا شخصیکہ نیابد دو پاپوش را پس وے بپوشد دو موزہ را و قطع کند آنہا را پائین تر از شتالنگ
و مپوشید از جامہا چیزیکہ رسیدہ باشد بوئے زعفران و اسپرک **مالک** عن عبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر انه قال
نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم ان يلبس المحرم ثوبا مصبوغا بزعفران او ورس وقال من لم يجد نعلين
فليلبس خفين وليقطعهما اسفل من الكعبين ۵۲ عبد اللہ بن عمر گفت کہ منع فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از آنکہ بپوشد محرم
جامہ رنگین کردہ شدہ بزعفران یا اسپرک و فرمود ہر کہ نیابد دو پاپوش را پس باید کہ بپوشد دو موزہ را و قطع کند آنرا

مسوّی ؎۱ قلت وعلیہ الشافعی فی شرح السنۃ والمعصفر لیس بطیب وھو قول اکثر اھل العلم وقال ابوحنیفۃ ھو طیب یجب فیہ الفدیۃ ۱۲ ؎۲ قلت فی شرح السنۃ ویروی عن ابن عمر الکراھیۃ فی لبس المنطقۃ للمحرم وذلک جائز عند العامۃ ۱۲

مصفّٰی | پائین از ناف تا لنگ مترجم گوید بر ہمین است اتفاق جمہور علماء کہ جائز نیست محرم را پوشیدن سر بچیزیکہ آنرا ساتر گویند مثل عمامہ وقلنسوہ وجائز نیست پوشیدن جامہ کہ دوختہ باشند بر بدن انسان مانند کرتہ وازار وموزہ وجائز نیست استعمال خوشبو در جامہ وبدن محرم وشافعی مخصوص داشتہ است چیزیکہ از خوشبو پیش از احرام در جامہ وبدن مالیدہ باشد وباقی ماند بعد احرام بحدیث حضرت عائشہ کہ گذشت واگر دور کرد آنجامہ خوشبو مالیدہ را یا دور کرد از بدن خود آن طیب را بازاعادہ آن جائز نیست وگفتند اگر کرد چیزے ازاین چیزہا بعذر یا بغیر عذر پس بروے لازم است فدیہ چنانچہ می آید در باب حلق

باب الثیاب المعصفرۃ بیان حکم جامہہائے رنگین کردہ شدہ بعصفرہ مالک عن ھشام بن عروۃ عن ابیہ عن اسماء بنت ابی بکر انہا کانت تلبس المعصفرات المشبعات وھی محرمۃ لیس فیہا زعفران ؎۱ اسماء بنت ابوبکر مے پوشید جامہہائے معصفر نیک سرخ را واو محرمہ بود ونبود دران جامہہائے زعفران مالک عن نافع انہ سمع اسلم مولی عمر بن الخطاب یحدث عبد اللہ بن عمر ان عمر بن الخطاب رای علی طلحۃ بن عبید اللہ ثوبا مصبوغا وھو محرم فقال عمر ما ھذا الثوب المصبوغ یا طلحۃ فقال طلحۃ یا امیر المؤمنین انما ھو مدر فقال عمر انکم ایہا الرھط ائمۃ یقتدی بکم الناس فلو ان رجلا جاھلا رای ھذا الثوب لقال ان طلحۃ بن عبید اللہ قد کان یلبس الثیاب المصبغۃ فی الاحرام فلا تلبسوا ایہا الرھط شیئا من ھذہ الثیاب المصبغۃ اسلم مولی عمر بن خطاب میگفت با عبد اللہ بن عمر کہ عمر بن الخطاب دید بر طلحہ جامہ رنگین واو محرم بود پس گفت حضرت عمر چیست این جامہ رنگین اے طلحہ پس گفت طلحہ اے امیر المؤمنین جز این نیست کہ او تراب است پس فرمود حضرت عمر ہر آئینہ شما اے جماعہ پیشوایانید کہ اقتدا میکنند بشما مردمان پس اگر مردے جاہل ببیند این جامہ را گوید طلحہ میپوشید جامہہائے رنگین در احرام پس مپوشید اے جماعہ چیزے ازین جامہہائے رنگین مترجم گوید ہمین است مذہب شافعی وبغوی گفتہ کہ معصفر خوشبو نیست وہمین است قول اکثر علماء وابوحنیفہ گوید کہ معصفر خوشبو است واجب است فدیہ دادن در وے واللہ اعلم

باب المنطقۃ للمحرم بیان حکم کمر بند برائے محرم مالک عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یکرہ لبس المنطقۃ للمحرم ؎۲ عبد اللہ بن عمر مکروہ میداشت پوشیدن کمر بند برائے محرم مالک عن یحیی بن سعید انہ سمع سعید بن المسیب یقول فی المنطقۃ یلبسہا المحرم تحت ثیابہ انہ لا باس بذلک اذا جعل فی طرفیہا جمیعا سیورا یعقد بعضہا الی بعض سعید بن المسیب میگفت در باب منطقہ کہ بپوشد آنرا محرم زیر جامہہائے خود کہ ہیچ باک نیست دران وقتیکہ بکند در دو طرف او دوالہا کہ ببندد بعض را ببعض قال مالک وھذا احب ما سمعنا الی فی ذلک گفت مالک واین دوست ترین قولے است نزدیک من کہ شنیدم آنرا درین باب

باب اختلفوا فی تغطیۃ الوجہ للمحرم اختلاف کردند در پوشیدن روے محرم را مالک عن یحیی بن سعید عن القاسم بن محمد انہ قال اخبرنی الفرافصۃ بن عمیر الحنفی انہ رای عثمان

مسوّی ۱؎ قلت یجوز للرجل المحرم ستر الوجه عند الشافعی ولا یجوز عند ابی حنیفة ۱۲ ۲؎ قلت فی
المنہاج لہا لبس المخیط الا القفاز فی الاظہر وفی شرح السنة ان جواز القفازین لہا اظہر قال المحلی روی
الشافعی فی الام عن سعد بن ابی وقاص انه کان یأمر بناته بلبس القفازین فی الاحرام ۱۲ - +
۳؎ قلت معناه تستر وجهها بسدل الثوب لمنع ابصار الناس وعلیه اهل العلم ان ذلک جائز اذا کان
متجافیا واعترض صاحب الکافی فی مذهبنا حمله علی قید التجافی وقال الظاهر انه غیر معتبر ولیس هو فی الحدیث ۱۲
۴؎ قلت تعقب بحدیث الشیخین فیمن مات محرما لا تخمروا راسه ولا تمسوه طیبا فانه یبعث یوم القیمة ملبیا
فذهب الشافعی الی انه لا یقرب المحرم طیبا فی غسله وکفنه وقال ابو حنیفة یجوز ذلک ۱۲ + -

مصفّی بن عفان بالعرج یغطی وجهه وهو محرم فرافصه دید حضرت عثمان را در عرج که می پوشید روے خود را و او محرم بود
مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول ما فوق الذقن من الراس فلا یخمره المحرم ۱؎ عبد الله بن عمر می
گفت آنچه بالاتر از زنخ است از جمله سر است پس باید که نپوشد آنرا محرم مترجم گوید شافعی تجویز کرده که مرد محرم روے خود را بپوشد
و ابو حنیفه میل کرده است بتحریم آن والله اعلم باب لا تنتقب المرأة المحرمة ولا تلبس قفازین زن محرمه
نقاب نپوشد و نه قفازین را مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول لا تنتقب المرأة المحرمة ولا تلبس
القفازین ۲؎ عبد الله بن عمر می گفت نقاب نپوشد زن محرمه و نه قفازین را یعنی پوشش دستها باب ان احتاجت
لستر الوجه سدلت ثوبا علی وجهها متجافیا عن بشرة الوجه اگر محتاج شود زن محرمه براے پوشش روے آویزان
کند جامه را که دور باشد از ظاهر روے مالک عن هشام بن عروة عن فاطمة بنت المنذر انها قالت کنا نخمر وجوهنا
ونحن محرمات ونحن مع اسماء بنت ابی بکر الصدیق فلا تنکر علینا ۳؎ فاطمه بنت منذر می گفت ما می پوشیدیم
روے خود را و ما محرمه بودیم و با همراه اسماء بنت ابی بکر الصدیق بودیم پس انکار نمیکرد بر ما باب اذا مات المحرم هل
یطیب وهل یخمر وجهه وقتیکه فوت شود محرم آیا خوشبو مالیده شود او را و پوشیده شود سر او را مالک عن نافع
ان عبد الله بن عمر کفن ابنه واقد بن عبد الله ومات بالجحفة محرما وقال لولا انا حرم لطیبناه
وخمر راسه ووجهه ۴؎ عبد الله بن عمر کفن کرد پسر خود واقد بن عبد الله را و مرده بود در جحفه در حال احرام
پس گفت عبد الله اگر نه آن بودے که ما محرم هستیم خوشبو مے مالیدیم او را و پوشانید سر او را و روے او را مترجم گوید این قول
متروک ست بحدیث متفق علیه که گذارید او را تا برخیزد روز قیامت لبیک گویان باب المحرم یغسل راسه یغتسل
محرم بشوید سر خود را و غسل کند مالک عن زید بن اسلم عن نافع عن ابراهیم بن عبد الله بن حنین عن ابیه
ان عبد الله بن عباس والمسور بن مخرمة اختلفا بالابواء فقال عبد الله بن عباس یغسل المحرم راسه
وقال المسور بن مخرمة لا یغسل المحرم راسه قال فارسلنی عبد الله بن عباس الی ابی ایوب الانصاری قال

مسوّٰی ؎ قلت قال البغوی یجوز للمحرم الاغتسال ودخول الحمام عند عامة العلماء اقول یحتمل ان یقال انما کرہ ابن عمر خوفا
من نتف الشعر فی المنهاج ولا یکرہ غسل بدنه وراسه بالخطمی وفی الهدایة ولا یغسل راسه ولحیته بالخطمی لانه نوع طیب ولانه
یقتل الهوام هکذا قال یحیی بن یحیی عن زید بن اسلم عن نافع عن ابراهیم والصواب اسقاط نافع بین زید وابراهیم ١٢ ◆

مصفّٰی | فوجدته یغتسل بین القرنین وهو یستتر بثوب فسلمت علیه فقال من هذا فقلت انا عبد الله بن حنین
ارسلنی الیک عبد الله بن عباس اسئلک کیف کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یغسل راسه وهو محرم قال
فوضع ابو ایوب یده علی الثوب فطاطاه حتی بدا الی راسه ثم قال لانسان یصب علیه الماء اصبب فصب علی راسه
ثم حرک راسه بیدیه فاقبل بهما وادبر ثم قال هکذا رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یفعل

عبد الله بن عباس ومسور بن مخرمه اختلاف کردند در موضعیکه مسمی ست بابوا پس گفت عبد الله بن عباس بشوید محرم سر خود
را وگفت مسور بن مخرمه نشوید محرم سر خود را گفت عبد الله بن حنین پس فرستاد مرا عبد الله بن عباس بسوئے ابو ایوب انصاری
گفت پس یافتم او را که غسل میکرد درمیان دو چوب که نصب میکنند آنرا بر چاه تا بآن بیاویزند بکره را و پرده کرده بود
بروے بجامه پس سلام کردم بروے پس گفت کیست این گفتم من عبد الله بن حنینم فرستاده است مرا بسوئے تو عبد الله
ابن عباس تا بپرسم از تو که چگونه می شست آنحضرت صلی الله علیه وسلم سر مبارک خود را حالانکه او محرم بود گفت عبد الله
ابن حنین پس گذاشت ابو ایوب دست خود را بر آن جامه پس پست کرد آنرا تا آنکه ظاهر شد بر من سر او بعد ازان گفت
شخصے را که مے ریخت بروے آب را بریز پس بریخت بر سر او بعد ازان مے جنبانید موئے سر خود را بدو دست خود پس پیش
آورد دو دست خود را و عقب کشید آنها را بعد ازان گفت ابن حنین دیدم رسول الله صلی الله علیه وسلم که میکرد و **مالک**

عن حمید بن قیس المکی عن عطاء بن ابی رباح ان عمر بن الخطاب قال لیعلی بن منیة وهو یصب علی عمر بن الخطاب ماء وهو یغتسل
اصبب علی راسی فقال یعلی اترید ان تجعلها بی ان امرتنی صببت فقال عمر بن الخطاب اصبب فلن یزیده الماء الا شعثا عمر بن الخطاب
گفت یعلی بن منیه را حالانکه یعلی میریخت بر عمر بن الخطاب آب را و عمر بن الخطاب غسل میکرد بریز بر سر من پس گفت یعلی
آیا میخواهی که بکنی معصیت بر ذمه من بآن سبب که گفتی مرا پس بریختم یعنی امتثال امر تو کردم پس گفت عمر بریز پس زیاده
نخواهد کرد آب موئے سر را مگر پریشانی **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان لا یغسل راسه وهو محرم الا من الاحتلام
عبد الله بن عمر نمے شست سر خود را حالانکه او محرم بودے مگر بسبب احتلام یعنی یا موجبے دیگر چنانکه گذشت که برائے دخول
مکه و وقوف عرفه غسل میکرد و بغوی گفته که جائز ست محرم را غسل کردن و دخول حمام نزدیک عامه علماء مترجم گوید نزدیک فقیر
تاویل عدم اغتسال ابن عمر آنست که گفته شود مکروه نمیداشت ابن عمر غسل را مگر از جهت خوف برکنده شدن موها و فی المنهاج
مکروه نیست غسل بدن محرم و سر او بخطمی و فی الهدایه نشوید محرم سر خود را و ریش خود را بخطمی زیرا که آن نوعی از خوشبوست و برائے
آنکه میکشد آن هوام را **باب المحرم یحتجم** محرم خون کشاند اگر محتاج شود بحجامت **مالک** عن یحیی بن سعید

مسوّی ۱ قلت فی شرح السنة رخص عامة اهل العلم فی الحجامة للمحرم من غیر ان یقطع شعرا وقال مالک لا یحتجم المحرم
الا من ضرورة ویتجه من جانب اکثر اهل العلم ان یقال انما قید ابن عمر بالاضطرار سدًا لباب الحلق لشعر لان الحجامة قلما تخلو عنه
لا لمعنی فی ذات الاحتجام ۱۲ ۲ قلت قال الشافعی نکاح المحرم فاسد وقال ابو حنیفة صحیح واختلفوا فی تزوج النبی صلی الله علیه وسلم میمونة والاکثرون
علی انه تزوجها حلالا وظهر امر تزویجها وهو محرم ثم بنی بها وهو حلال بسرف وهو قول الشافعی ۱۲

مصفّی ابن یسار ان رسول الله صلی الله علیه وسلم احتجم وهو محرم فوق راسه وهو یومئذ بلحی جمل موضع بطریق مکة
رسول الله صلی الله علیه وسلم خون کشانید حالانکه آنحضرت صلعم محرم بود بالائے سر خود را و آنحضرت صلعم آن روز در لحی جمل
بود و آن موضعیست در راه مکه مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر انه کان یقول لا یحتجم المحرم الا ان یضطر الیه
مما لا بد له منه ۱ عبد الله بن عمر میگفت حجامت نکند محرم مگر آنکه مضطر شود بسوئے آن بسبب مرضے که لاچار باشد از آن
مترجم گوید عامه علماء رخصت داده اند محرم را در حجامت از غیر آنکه مو را قطع کند و مالک جائز نمیدارد حجامت محرم مگر بضرورت
وجواب قول ابن عمر از جانب اکثر علما متجه است که گفته شود که ابن عمر مقید ساخت حجامت را مگر باضطرار از جهت سد حلق
شعر زیرا که حجامت کم ست که خالی از حلق باشد نه از جهت منع اصل حجامت والله اعلم

باب المحرم لا ینکح ولا ینکح

محرم نکاح نکند و در نکاح ندهد قریبه خود را مالک عن ربیعة بن ابی عبد الرحمن عن سلیمان بن یسار ان رسول الله صلی الله
علیه وسلم بعث ابا رافع مولاه ورجلا من الانصار فزوجاه میمونة بنت الحارث ورسول الله صلی الله علیه وسلم بالمدینة قبل ان یخرج
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرستاد ابو رافع مولائے خود را و مردے از انصار را پس هر دو تزویج کردند میمونه بنت الحارث
را برائے آنحضرت و رسول الله صلی الله علیه وسلم در مدینه بود پیش از آنکه برآید بطرف مکه مالک عن نافع عن نبیه بن وهب اخی بنی عبد الدار
ان عمر بن عبید الله ارسل الی ابان بن عثمان وابان یومئذ امیر الحاج وهما محرمان انی قد اردت ان انکح طلحة بن عمر ابنة
شیبة بن جبیر فاردت ان تحضر فانکر ذلک علیه ابان وقال سمعت عثمان بن عفان یقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
لا ینکح المحرم ولا ینکح ولا یخطب عمر بن عبید الله فرستاد کسے را بسوئے ابان بن عثمان و ابان آن روز امیر حاج بود
و عمر بن عبید الله و ابان هر دو محرم بودند گفته فرستاد بدرستیکه من میخواهم که بزنی دهم پسر خود طلحه بن عمر را دختر شیبه
ابن جبیر پس خواستم که تو حاضر شوی پس انکار کرد ابان بن عثمان و گفت شنیدم عثمان بن عفان را که میگفت که فرمود رسول
الله صلی الله علیه وسلم نکاح نکند محرم و نه زنے دهد و خطبه نفرستد مالک عن داؤد بن الحصین ان ابا غطفان بن طریف المری
اخبره ان اباه طریفا تزوج امراة وهو محرم فرد عمر بن الخطاب نکاحه طریف نکاح کرد زنے را حال آنکه او محرم بود پس رد
کرد عمر بن الخطاب نکاح او را مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول لا ینکح المحرم ولا یخطب عبد الله بن عمر مے
گفت نکاح نکند محرم و پیغام نفرستد نه برائے خود و نه برائے غیر خود مالک انه بلغه ان سعید بن المسیب و سالم بن عبد الله
و سلیمن بن یسار سئلوا عن نکاح المحرم فقالوا لا ینکح المحرم ولا ینکح سعید بن المسیب و سالم بن عبد الله و

مسوّی ۔ قلت وعلیه اهل العلم الا انهم اختلفوا فی تفسیر الصید سیأتید ان شاء الله تعالی فی الهدایة صید البحر
ما یکون توالده ومثواه فی البحر فی الانوار لا یحرم ما لا یعیش الا فی البحر ویحرم الطائر الذی یغوص فی الماء ویخرج فانه بری ۱۲

مصفّی سلیمان بن یسار سوال کرده شدند از نکاح محرم پس گفتند نکاح نکند محرم و نه برنے ندبد قریبه خود را مترجم گوید
که نکاح محرم نزدیک شافعی فاسد است ونزد ابوحنیفه صحیح واختلاف کرده اند در تزوج آنحضرت صلی الله علیه وسلم میمونه را
واکثر فقها برانند که تزوج کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم میمونه را حال آنکه او حلال بود سال عمره قضا وظاهر شد امر تزویج او
حال آنکه او محرم بود وبعد از آن بنا کرد بمیمونه وحال آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم حلال بود در سرف وهمین ست قول شافعی

باب المحرم لا یصطاد صید البر وله ان یصطاد صید البحر محرم شکار نکند شکار بیابان را وجائز ست شکار کردن
دریا قال الله تعالی احل لکم صید البحر وطعامه متاعا لکم وللسیارة وحرم علیکم صید البر ما دمتم حرما واتقوا الله
الذی الیه تحشرون ترجمه حلال کرده شد برائے شما شکار دریا یعنی چیزیکه زندگانی ندارد مگر در دریا مانند ماهی وطعام دریا یعنی جانور
دریائیکه دریا او را بر تابد بعد مردن او تا بهره مندی باشد شما را وقافلها را یعنی مسافران بخورند وتوشه گیرند ومتوطنان بخورند
وبفروشند وحرام کرده شد بر شما شکار بیابان مادام که محرم باشید وبترسید از خدائے که بسوئے او حشر کرده خواهید شد مترجم گوید
که برهمین ست اتفاق علما مگر آنکه مختلف اند در تفسیر شکار در هدایه مذکور است که صید دریا چیزیست که پیدائش او وبود وباش
او در دریا باشد ودر انوار است که حرام نیست چیزیکه زندگانی او در دریا ست وحرام است جانوریکه غوطه خورد در دریا وبرآید
پس هر آئینه او جانور بیابانی است

باب یاکل المحرم لحم صید اصطاده الحلال لا لاجله ولا باشارته والا لا یاکل ولا
یاکل لحم صید قبل الاحرام بخورد محرم گوشت شکاریکه شکار کرده است آنرا حلال نه برائے او ونه باشاره او واگر برائے
او ویا باشاره او صید کرده باشند نخورد وبخورد گوشت شکاریکه ذبح کرده باشد آنرا پیش از احرام مالک عن ابی النضر مولی
عمر بن عبید الله التیمی عن نافع مولی ابی قتادة الانصاری انه کان مع رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی اذا کانوا ببعض طریق مکة
تخلف مع اصحاب له محرمین وهو غیر محرم فرأی حمارا وحشیا فاستوی علی فرسه فسأل اصحابه ان یناولوه سوطه فابوا علیه
فسألهم رمحه فابوا فاخذه ثم شد علی الحمار فقتله فاکل منه بعض اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بعضهم فلما ادرکوا
رسول الله صلی الله علیه وسلم سألوه عن ذلک فقال انما هی طعمة اطعمکموها الله ابوقتاده انصاری بود همراه آنحضرت
صلی الله علیه وسلم تا آنکه در آمدند ببعض راه مکه عقب ماند از آنحضرت صلی الله علیه وسلم ابوقتاده با جمعے از یاران خود که محرم
بودند واو محرم نبود پس دید گورخرے را پس سوار شد بر اسپ خود وسوال کرد از یاران خود که بدست او دهند تازیانه او را
پس قبول نکردند وسوال کرد از ایشان که بدست او دهند نیزه او را پس قبول نمودند پس خود گرفت نیزه وتازیانه را پس
از آن حمله کرد بر گورخر پس کشت او را پس خوردند از آن بعض اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم وابا نمودند بعض دیگر پس
وقتیکه دریافتند آنحضرت را صلی الله علیه وسلم سوال نمودند او را از گوشت آن گورخر پس فرمود جز این نیست که آن طعام است

مصفیٰ | که داده است آنرا خدا تعالیٰ شمارا **مالك** عن زيد بن اسلم ان عطاء بن يسار حدثه عن ابي قتادة في الحمار الوحشي

مثل حديث ابي النضر الا ان في حديث زيد بن اسلم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال هل معكم من لحمه شيء

عطاء بن يسار روایت کرد پیش زید بن اسلم از ابو قتاده در قصه گورخر مانند حدیث ابی النضر مگر آنکه در حدیث زید بن اسلم

این عبارت زیاده بود که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود آیا هست با شما از گوشت او چیزے یعنی تا من هم تناول فرمایم

مالك عن يحيى بن سعيد انه قال اخبرني محمد بن ابراهيم بن الحارث التيمي عن عيسى بن طلحة بن عبيد الله عن عمير بن

سلمة وهو الضمري عه انه اخبره عن البهزي ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج يريد مكة وهو محرم حتى

اذا كان بالروحاء اذا حمار وحشي عقير فذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال دعوه فانه يوشك ان

يأتي صاحبه فجاء البهزي وهو زيد بن كعب وهو صاحبه الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله شانكم بهذا الحمار

فامر رسول الله صلى الله عليه وسلم ابا بكر فقسمه بين الرفاق ثم مضى حتى اذا كان بالاثاية بين الرويثة والعرج اذا ظبي حاقف في ظل فيه

سهم فزعم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امر رجلا يقف عنده لا يريبه احد من الناس حتى يجاوزه بهزی خبر داد عمیر بن سلمه را که آنحضرت صلی الله

علیه وسلم برآمدند باراده مکه حالانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم محرم بودند تا چون رسیدند بروحا ناگاه دیدند که گورخرے زخمی

کرده شده یعنی کشته شده است پس ذکر کرده شد این ماجرا بجناب آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود بگذارید او را پس

هرآئینه نزدیک است که بیاید صاحب او یعنی آنکه او را زخمی کرده پس آمد بهزی و او صاحب آن گورخر بود بسوے

آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گفت یا رسول الله بکنید هرچه خواهید باین گورخر پس امر فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم

ابوبکر را پس قسمت کرد درمیان رفیقان بعد ازان بگذشت تا وقتیکه رسید باثایه موضعیکه میان رویثه و عرج واقع است

ناگاه آهوے سر خود در پاهاے خود پیچیده خفته است در سایه و در بدن آن آهو تیری هست پس گفت بهزی که رسول

الله صلی الله علیه وسلم امر کرد شخصے را که بایستد نزدیک او تا متعرض او نشود هیچکس از مردمان تا وقتیکه بگذرد از آنجا

مالك عن ابن شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن عبد الله بن عباس عن الصعب بن جثامة الليثي انه اهدى

لرسول الله صلى الله عليه وسلم حمارا وحشيا وهو بالابواء او بودان فرده عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم قال فلما رأى

رسول الله صلى الله عليه وسلم ما في وجهي قال انا لم نرده عليك الا انا حرم صعب بن جثامه هدیه آورد پیش آنحضرت صلعم

گورخرے و آنحضرت صلعم در ابوا بودند یا در ودان بودند پس رد کرد آنرا بر صعب رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت راوی پس چون

دید آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنچه در روے صعب است یعنی اثر تنگدلی فرمود هرآئینه ما رد نکردیم این را بتو مگر براے آنکه

ما محرمیم **مالك** عن يحيى بن سعيد انه سمع سعيد بن المسيب يحدث عن ابي هريرة انه اقبل من البحرين حتى اذا كان

بالربذة وجد ركبا من اهل العراق محرمين فسالوه عن لحم صيد وجدوه عند اهل الربذة فامرهم باكله قال ثم

اني شككت فيما امرتهم به فلما قدمت المدينة ذكرت ذلك لعمر بن الخطاب فقال عمر ماذا امرتهم به فقال امرتهم باكله فقال عمر لو امرتهم

عه منسوب الی بنی ضمره

مُسَوّٰی ۔ ۔ قلت وعلیہ الشافعی وابوحنیفة انه یجوز للمحرم اکل الصید ما لم یصطد بنفسه لا یصطید لاجله وبامره
اشارته فان اصطید لاجله او باشارته فلا یحل له ویحل لغیره قال الشافعی فی تاویل حدیث الصعب بن جثامة
انما رده علیه لما ظن انه صید من اجله فترکه علی التنزه ۱۲

مصفّٰی | بغیر ذلک لفعلت بک یتواعده ابوہریرہ بیامد از بحرین تا آنکہ رسید بربذہ یافت سوارے چند را احرام
بستہ از اہل عراق پس سوال کردند او را از گوشت شکارے کہ یافتند آنرا نزدیک اہل ربذہ پس امر کرد ابوہریرہ ایشانرا
بخوردن آن گفت ابوہریرہ بعد ازان تردد کردم در انچہ فرمودم ایشانرا پس وقتیکہ رسیدم بمدینہ ذکر کردم این ماجرا پیش عمر
بن الخطاب پس گفت حضرت عمر بچہ چیز امر کردی ایشانرا گفت فرمودم ایشانرا بخوردن آن فرمود حضرت عمر اگر امر میکردی
بغیر این میکردم چنین وچنین تو یعنی می ترسانید او را مالک عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله انه سمع ابا هریرة یحدث
عبد الله بن عمر انه مر به قوم محرمون بالربذة فاستفتوه فی لحم صید وجدوا ناسا احلة یاکلونه فافتاهم باکله قال ثم
قدمت المدینة علی عمر بن الخطاب فسألته عن ذلک فقال بما افتیتهم قال فقلت افتیتهم باکله فقال عمر لو افتیتهم
بغیر ذلک لاوجعتک ابوہریرہ حدیث میگفت با عبد اللہ بن عمر کہ گذشتند بروے قومے از احرام کنندگان در ربذہ پس سوال
کردند او را در باب گوشت شکاریکہ یافتند مردمان حلال راکہ میخوردند آنرا پس فتوی داد ایشانرا بخوردن آن بعد ازان
گفت رسیدم بمدینہ نزدیک عمر بن الخطاب پس سوال کردم از وے این مسئلہ را پس گفت بچہ چیز فتوی دادی ایشانرا
پس گفتم فتوی دادم ایشانرا بخوردن پس فرمود عمر اگر فتوی میدادی بغیر این دردناک میکردم ترا مالک عن عبد الله بن ابی بکر
عن عبد الله بن عامر بن ربیعة قال رایت عثمان بن عفان بالعرج وهو محرم فی یوم صائف قد غطی وجهه بقطیفة
ارجوان ثم اتی بلحم صید فقال لاصحابه کلوا فقالوا اولا تاکل انت فقال انی لست کهیئتکم انما
صید من اجلی عبد اللہ بن عامر بن ربیعہ گفت دیدم عثمان بن عفان را در عرج واو محرم بود در روز سخت گرم پوشیدہ بود
روے خود را بچادر ارغوان بعد ازان آوردہ شد پیش او گوشت شکار پس گفت یاران خود راکہ بخورید گفتند آیا تو نمے خوری
پس گفت ہر آئینہ من نیستم مانند شما غیر ازین نیست کہ شکار کردہ شدہ است برائے من مالک عن هشام بن عروة عن
ابیه ان الزبیر بن العوام کان یتزود صفیف الظباء فی الاحرام عروہ روایت کرد کہ زبیر بن عوام توشہ میگرفت گوشت خشک
آہوان در احرام مالک عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة ام المؤمنین انها قالت له یا ابن اختی انما هی عشر لیال
فان تخلج فی نفسک شیء فدعه تعنی اکل لحم الصید حضرت عائشہ فرمود عروہ را اے پسر خواہر من غیر ازین نیست کہ مدت
احرام دہ شب است پس اگر شک افگند در دل تو چیزے پس بگذار او را مراد میداشت ازین کلام گوشت شکار را و این
است مذہب شافعی وابی حنیفہ کہ جائز است محرم را خوردن گوشت شکار وقتیکہ خود مباشر شکار نشدہ است ونہ برائے
او شکار کردہ باشند ونہ بامر او ونہ باشارہ او اگر بامر او یا باشارہ او شکار کردہ باشند حلال نیست او را خوردن آن وحلال است

مسوّی قلت قال البغوی اتفق اهل العلم علی انه یجوز للمحرم قتل هذه الاعیان المذکورة فی الخبر ولا شیء علیه فی
قتلها وقاس الشافعی علیها کل حیوان لا یؤکل لحمه فقال لا فدیة علی من قتلها فی الاحرام والحرم لان الحدیث یشتمل علی اعیان بعضها سباع
ضاریة وبعضها هوام وبعضها لا یدخل فی معنی السباع ولا هی من جملة الهوام وانما هو حیوان مستخبث اللحم وتحریم الاکل یجمع الکل فاعتبره وقالت
الحنفیة لا جزاء بقتل ما ورد فی الحدیث وقاسوا علیه الذئب وفی الوافی غیرها من الفهد والنمر والخنزیر وجمیع ما لا یؤکل لحمه علیه الجزاء بقتلها الا ان یبتدئه
شیء منها فیدفعه عن نفسه فیقتله فلا شیء علیه ۱۲ قلت اهل العلم علی جواز ذلک فی الوقایة لا شیء بقتل بعوض وبرغوث وقرادة ۱۲

مصفّی سوال اوزاعی و شافعی در تاویل حدیث صعب بن جثامه گفته که رد کردن آنحضرت بروے از جهت آن بود که شاید
برائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم شکار کرده باشد پس ترک فرمود آن را بنا بر احتیاط

باب خمس یُقتَلن فی الحل والحرم و یقتلهن المحرم پنج جنس از جانوران اند که کشته شود آنها را در حل و حرم و بکشد آنها را محرم

مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال خمس من الدواب لیس علی المحرم فی قتلهن جناح الغراب والحدأة والعقرب والفارة والکلب
العقور رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود پنج جانور است که نیست محرم را در کشتن آنها هیچ گناه زاغ و زغن و کژدم
و موش و سگ گزنده

مالک عن عبد الله بن دینار عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال خمس
من قتلهن وهو محرم فلا جناح علیه العقرب والفارة والکلب العقور والغراب والحدأة رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود
پنج جانور است هر که بکشد آنها را و حال آنکه او محرم باشد پس هیچ گناه نیست بروے کژدم و موش و سگ گزنده و زاغ و زغن

مالک عن هشام بن عروة عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال خمس فواسق یقتلن فی الحل والحرم الفارة والعقرب
والغراب والحدأة والکلب العقور آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود پنج جانورے موذی اند که کشته شود آنها را در حل و حرم موش و
کژدم و زاغ و زغن و سگ گزنده

مالک عن ابن شهاب ان عمر بن الخطاب امر بقتل الحیات فی الحرم عمر بن الخطاب امر کرد
بکشتن مارها در حرم مترجم میگوید علما اجماع دارند بر آنکه بقتل این اعیان خمسه فدیه بر محرم لازم نمیشود و امام شافعی قیاس کرده است
بر این اعیان خمسه هر حیوان غیر ماکول اللحم را زیرا که در حدیث بعضے سباع موذیه را ذکر کرده اند و بعضے هوام را و بعضے جانوران دیگر
را که نه داخل اند در سباع و نه در هوام و مشترک درین همه حرمت اکل لحم است پس این امر مشترک همان مبیح قتل است و امام
اعظم ذئب را در کلب عقور داخل ساخته و سباع دیگر را مثل فهد و نمر و خنزیر کشتن آنها پیش او موجب جزا است مگر آنکه ابتدا
باید از طرف آنها واقع شود و محرم در مقام دفع آنها را بکشد پس دران صورت فدیه واجب نیست

باب هل ینزع المحرم قرادا عن بعیره آیا دور کند محرم کنه را از شتر خود

مالک عن یحیی بن سعید عن محمد بن ابراهیم بن الحارث التیمی عن
ربیعة بن عبد الله بن الهدیر انه رای عمر بن الخطاب یقرد بعیرا له فی طین بالسقیا وهو محرم ربیعه بن عبد الله دید عمر بن الخطاب
را که دور میکرد کنه را از شترے از آن خود در گل در موضعیکه سقیا نام دارد و حال آنکه او محرم بود

مالک عن نافع ان عبد الله
ابن عمر کان یکره ان ینزع المحرم حلمة او قرادا عن بعیره عبد الله بن عمر مکروه میداشت که دور کند محرم کنه بزرگ را

مسوّی ٥ا **قلت** والمراد من الصيد عند الشافعي كل صيد مأكول برّي فذبح الانعام ليس منه كذا ما ليس بمأكول كذا الصيد البحري عند ابي حنيفة غير المأكول قد يكون صيدا قوله مثل ما قتل من النعم معناه على قول ابي حنيفة يجب على من قتل الصيد جزاء هو مثل ما قتل اي مماثله في القيمة يحكم بكونه مماثلا في القيمة ذوا عدل اما كائن من النعم حال كونه هديا بالغ الكعبة او كفارة طعام مساكين وعلى قول الشافعي يجب على من قتل الصيد جزاء اما ذلك الجزاء مثل ما قتل في الصورة والشكل بكون هذا المماثل من جنس النعم يحكم بمثليته ذوا عدل يكون جزاء حال كونه هديا واما ذلك الجزاء كفارة واما عدل ذلك صياما قوله متصل لا مفعول له فلا فرق عند الحنفية والشافعي

مصفّی | يا كسے خورد را از شتر خود **باب** جزاء قتل الصيد — دربيان جزاء شكار — قال الله تعالى يا ايها الذين آمنوا لا تقتلوا الصيد وانتم حرم ومن قتله منكم متعمدا فجزاء مثل ما قتل من النعم يحكم به ذوا عدل منكم هديا بالغ الكعبة او كفارة طعام مساكين او عدل ذلك صياما ليذوق وبال امره عفا الله عما سلف ومن عاد فينتقم الله منه والله عزيز ذو انتقام ٥ا

اے مسلمانان مكشيد شكار را حالانكه شما محرم باشيد و هر كه بكشد آنرا از شما بقصد لازم است بروے يكے از سه چيز از آن جمله است جزا كه عبارت از مماثل آنچه كشته است از چهار پايها مواشي يعني مماثل وے از شتر يا از گاو و بز يا گوسفند و اين اقسام را نعم گويند حكم كنند بآن مماثل دو صاحب عدالت از شما حالانكه باشد آن مماثل قرباني رسيده بكعبه و از انجمله كفارة است كه عبارت از طعام فقيران است و از انجمله مماثل آن طعام از روزه يعني عوض هر مسكينے روزه بگيرد واجب كرده شد يكے ازين سه چيز تا بچشد سزاے كردار خود عفو فرمود خدا از انچه گذشت يعني صيد كه قبل از تحريم بوجود آمده بود و هر كه عود كند بسوے شكار كردن پس انتقام كشد از وے خدا و خدا غالب صاحب انتقام كشيدن است مراد از صيد نزديك شافعي جانور وحشي بري است كه ماكول اللحم باشد پس در ذبح انعام و مانند آن جزاے نباشد و همچنين در كشتن انچه ماكول اللحم نيست مثل شير و پلنگ و همچنين در صيد بحر و نزديك ابوحنيفه غير ماكول اللحم نيز گاهے موجب جزاے تواند شد چنانچه سابق معلوم شد و جزاے صيد يكے از سه چيز تواند بود اول مماثل صيد را در حرم ذبح كردن و مماثله نزديك شافعي بخلقت و هيئت است و نزديك ابوحنيفه بقيمت دوم خريد كردن طعام بقيمت صيد اطعام آن بمساكين نزديك شافعي هر مسكين را مدے و نزديك ابوحنيفه هر مسكين را نيم صاع از گندم يا يك صاع از جو و مانند آن سيوم بشمار مسكينان روزه داشتن على اختلاف المذهبين پس معني آيت نزديك شافعي آنست كه واجب است بر كسيكه كشته باشد صيد را جزاے و آن جزا مماثل مقتول است در صورت و شكل از جنس انعام كه مماثلت آن ثابت باشد بحكم دو كس از اهل ديانت آن مماثل وقت جزا هدي تواند شد كه اورا در حرم ذبح كنند يا آن جزا كفارة است بتفصيل سابق يا برابر آن روزه گرفتن نزديك ابوحنيفه آنست كه واجب است بر كسيكه كشته باشد صيد را جزاے و آن جزا مماثل مقتول است در قيمت كه مماثلت آن ثابت باشد بحكم دو كس از اهل ديانت و آن مماثل يا از جنس انعام است كه برسانند او را بكعبه يا كفارة است بتفصيل سابق يا برابر آن روزه گرفتن والله اعلم **باب** ما يحكم به ذوا عدل من المماثل — باب دربيان چيزيكه حكم كرده اند خدا وندان

مسوّٰی — ۱ه قلت وعليه الشافعي قال ما لا نقل فيه يحكم بمثله عدلان وفيما لا مثل له كالجراد والعصافير القيمة وقال ابو حنيفة جزاءه ما قوّمه عدلان في مقتله او اقرب مكان منه ۱۲

مصفّٰی — عدالت از مماثل

مالك عن عبد الملك بن قرير عن محمد بن سيرين ان رجلا جاء الى عمر بن الخطاب فقال اني اجريت انا وصاحب لي فرسين الى ثغرة ثنية فاصبنا ظبيا ونحن محرمان فما ذا ترى فقال عمر لرجل الى جنبه تعال حتى احكم انا وانت قال فحكما عليه بعنز فولى الرجل وهو يقول هذا امير المؤمنين لا يستطيع ان يحكم في ظبي حتى دعا رجلا يحكم معه فسمع عمر قول الرجل فدعاه فسأله هل تقرء سورة المائدة قال لا قال فهل تعرف هذا الرجل الذي حكم معي فقال لا فقال عمر لو اخبرتني انك تقرأ سورة المائدة لاوجعتك ضربا ثم قال ان الله تبارك وتعالى يقول في كتابه يحكم به ذوا عدل منكم هديا بالغ الكعبة وهذا عبد الرحمن بن عوف

مردے آمد پیش عمر بن الخطاب پس گفت ہر آئینہ من روان کردم من و یارے از آن من دو اسپ را بجانب بلندی ثنیہ پس شکار کردیم آہوے را حالانکہ ما محرم بودیم پس چہ چیز مے بینی پس گفت عمر بن الخطاب شخصے را کہ بر پہلوے او بود بیا تا حکم کنم من و تو پس حکم کردند ہر دو بنزے پس بر گشت آن مرد و او میگفت این امیر المؤمنین است کہ نتوانست کہ حکم کند در باب آہوے تا آنکہ بخواند شخصے دیگر را کہ حکم کند با او پس شنید حضرت عمر سخن آن مرد را پس بخواند او را پس سوال کرد از وے آیا میخوانی سورہ مائدہ را گفت نے گفت حضرت عمر آیا میدانی این مرد را کہ حکم کرد با من گفت نے پس فرمود حضرت عمر اگر خبر میدادی مرا کہ تو میخوانی سورہ مائدہ را ہر آئینہ دردمند میکردانیدم ترا بسبب ضرب بعد از آن گفت ہر آئینہ خدا تعالی میفرماید در کتاب خود یحکم به ذوا عدل منکم هدیا بالغ الکعبة و این شخص دیگر عبد الرحمن بن عوف است

مالك عن ابي الزبير المكي ان عمر بن الخطاب قضى في الضبع بكبش وفي الغزال بعنز وفي الارنب بعناق وفي اليربوع بجفرة

عمر بن الخطاب حکم کرد در گفتار بیک گوسفند و در آہو بیک بز و در خرگوش بیک بزغالہ و در موش دشتی بیک جفرہ یعنی بچہ بز چہل روزہ

مالك عن هشام بن عروة ان اباه كان يقول في البقرة من الوحش بقرة وفي الشاة من الظباء شاة

عروہ میگفت کہ در گاو دشتی یک گاو است و در یک از آہوان یک بز است

مالك عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب انه كان يقول في حمام مكة اذا قتل شاة

سعید ابن المسیب میگفت در کبوتر مکہ وقتیکہ کشتہ شود یک بز است

قال مالك في الرجل من اهل مكة يحرم بالحج او العمرة وفي بيته فراخ من حمام مكة فيغلق عليها فتموت ... [illegible]

قال مالك علم ازل سمعوان في النعامة اذا قتلها المحرم بدنة

گفت مالک و ہمیشہ می شنیدم من کہ در شتر مرغ چون بکشد او را محرم یک شتر است مذہب شافعی موافق این آثار است و ہر چیز در وے حکم مماثلہ منقول نیست حکم کنند دران دو کس از اہل دیانت بشباہت و آنچہ او را مثل نباشد مثل ملخ و کنجشکان در وے واجب شود قیمت و نزدیک ابو حنیفہ جزاے صید قیمت آنست کہ بقول دو عدل ثابت باشد و اعتبار در قیمت موضع قتل را و اگر موضع قتل صحرا باشد اقرب معمورات را از آن موضع اعتبار باید کرد واللہ اعلم

باب اختلف الروايات في الجراد يقتله المحرم والصحيح انه فيه فدية

مختلف شدہ اند روایات در ملخ کہ بکشد او را محرم و صحیح آن است کہ در وے فدیہ است

مسوّی ۱؎ قلت ذهب الشافعی الی ان فی الجراد القیمة وقال ابو حنیفة صدقة وان قلّت ۱۲ (باقی ص ۲۹۷)

مصفّٰی | **مالک** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان کعب الاحبار اقبل من الشام فی رکب محرمین حتی اذا کانوا ببعض الطریق وجدوا لحم صید فافتاهم کعب باکله قال فلما قدموا المدینة علی عمر بن الخطاب ذکروا ذلک له فقال من افتاکم بهذا قالوا کعب قال فانی قد امّرته علیکم حتی ترجعوا ثم لما کانوا ببعض طریق مکة مرت بهم رجل من جراد فافتاهم کعب ان یاخذوه ویاکلوه قال فلما قدموا علی عمر بن الخطاب ذکروا ذلک له فقال ما حملک علی ان افتیتهم بهذا فقال هو من صید البحر قال وما یدریک قال یا امیر المؤمنین والذی نفسی بیده ان هی الا نثرة حوت ینثره فی کل عام مرتین

کعب احبار آمد از شام درمیان سوارے چند محرم تا آنکه چون رسیدند ببعض راه ابر یافتند گوشت صید پس فتوی داد کعب احبار ایشان را بخوردن آن پس وقتیکه رسیدند بمدینه نزدیک عمر بن الخطاب ذکر کردند این ماجرا پیش او پس فرمود حضرت عمر که کدام کس فتوی داد شما را باین پس گفتند کعب احبار فتوی داد ما را گفت حضرت عمر پس هر آئینه من امیر ساختم او را بر شما تا وقتیکه بازگردید از سفر مکه پس از ان چون رسیدند ببعض طریق مکه گذشت بر ایشان جماعه از ملخ پس فتوی داد ایشان را کعب احبار که بگیرند آنرا و بخورند آنرا پس چون رسیدند پیش عمر بن الخطاب ذکر کردند پیش او این ماجرا فرمود حضرت عمر چه سبب شد که فتوی دادی ایشان را باین وجه پس گفت کعب که ملخ از صید بحر است فرمود حضرت عمر چه چیز مطلع ساخت ترا گفت یا امیر المؤمنین قسم بکسیکه نفس من بدست اوست نیست ملخ مگر افشانده از ماهی که مے افشاند از بینی خود در هر سال دو بار **مالک** عن زید

ابن اسلم ان رجلا جاء الی عمر بن الخطاب فقال یا امیر المؤمنین انی اصبت جرادات بسوطی وانا محرم فقال عمر اطعم قبضة من طعام آمد مردے بسوئے عمر بن الخطاب پس گفت یا امیر المؤمنین هر آئینه من شکار کردم ملخها را بتازیانه خود و من محرم بودم پس فرمود حضرت عمر بده یک قبضه از طعام **مالک** عن یحیی بن سعید ان رجلا جاء الی عمر بن الخطاب فسأله عن جرادة قتلها وهو محرم فقال عمر لکعب تعال حتی نحکم فقال کعب درهم فقال عمر لکعب انک لتجد الدراهم لتمرة خیر من جرادة ۱؎ مردے آمد بسوئے عمر بن الخطاب پس سوال کرد او را از حکم یک ملخ که کشته بود آن را حالانکه او محرم بود پس فرمود عمر بن الخطاب کعب احبار را بیا تا حکم کنیم پس گفت کعب یک درهم پس گفت حضرت عمر کعب را هر آئینه تو مے یابی درهم را یک خرمه بهتر است از یک ملخ مترجم گوید همین است مذهب ابوحنیفه که در قتل جراد واجب میشود صدقه اگرچه کم باشد و در پیش شافعی قیمت واجب شود

باب کیف یطعم المساکین ویصوم علی ذلک

چگونه طعام دهد فقیران را و چگونه روزه گیرد مانند طعام مساکین قال مالک احسن ما سمعت فی الذی یقتل الصید فیحکم علیه فیه ان یقوم الصید الذی اصاب فینظر کم ثمنه من الطعام فیطعم کل مسکین مدا او یصوم مکان کل مد یوما وینظر کم عدة المساکین فان کانوا عشرة صام عشرة ایام وان کانوا عشرین مسکینا صام عشرین یوما عددهم ما کانوا وان کانوا اکثر من ستین مسکینا ۲؎ گفت مالک بهترین چیزیکه شنیدم [illegible]

مسوّی (بقیہ حاشیہ صفحہ ۲۹۶) ؎ ۲ قلت وعلیہ الشافعی انہ یقوم طعاما ویتصدق علی کل مسکین مدا ویصوم عن کل مد
یوما وقال ابو حنیفۃ یتصدق علی کل مسکین نصف صاع من بر او صاعا من تمر او شعیر لا یجوز اقل منہ او یصوم عن کل مسکین یوما ۱۲

مصفّٰی پس حکم کردہ شود بروے دران باب اینست کہ قیمت کردہ شود آن شکار راکہ کشتہ ست پس دیدہ شود کہ چہ قدر
است قیمت آن از طعام پس طعام دادہ شود ہر مسکین را یک مد یا روزہ گیرد بجائے ہر مدے یک روز دیدہ شود کہ چہ قدر
است شمار مسکینان پس اگر دہ کس باشند روزہ گیرد دہ روز و اگر بیست کس باشند روزہ گیرد بیست روز روزہ گیرد بشمار
ایشان ہر قدر کہ باشند اگرچہ باشند زیادہ تر از شصت مسکین مترجم گوید ہمین ست مذہب شافعی و نزدیک ابو حنیفہ ہر مسکین را
نیم صاع از گندم یا یک صاع از جو باید داد و اقل ازان جائز نیست **باب** لا یحلق المحرم راسہ حتی یحج فقد الذبح الا من
ضرورۃ ومن حلق قبلہ فعلیہ فدیۃ من صیام او صدقۃ او نسک تراشد موئے سر خود را محرم مگر بضرورت ہر کہ
بتراشد پس واجب است بروے فدیہ از روزہ گرفتن یا صدقہ یا ذبیحہ قال اللہ تعالی ولا تحلقوا رؤسکم حتی یبلغ الہدی محلہ
فمن کان منکم مریضا او بہ اذی من راسہ ففدیۃ من صیام او صدقۃ او نسک و نتراشید سر خود را تا آنکہ برسد
قربانی بجائے خود یعنی روز نحر کردہ شود پس ہر کہ باشد از شما بیمار یا باشد اورا تصدیعے بسبب سر او یعنی مانند سپش و درد سر
پس حلق کرد سر خود را در حال احرام پس واجب است بروے عوض آن از صیام وادنی آن سہ روزہ است یا صدقہ
سہ صاع یا ذبح بزے و فقہاء قیاس کردہ اند برین صورت ہر کہ حلق کردہ باشد بغیر عذر زیراکہ او احق است بکفارہ و
ہمچنین کسے راکہ تمتع گرفتہ باشد بخوشبو یا لباس بسبب عذر یا غیر عذر **مالک** عن عبد الکریم بن مالک الجزری عن عبد الرحمن
ابن ابی لیلی عن کعب بن عجرۃ انہ کان مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم محرما فاذاہ القمل فامرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان یحلق راسہ
وقال صم ثلثۃ ایام او اطعم ستۃ مساکین مدین مدین لکل انسان او انسک بشاۃ ای ذلک
فعلت اجزأ عنک کعب بن عجرہ محرم بود ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس ایذا داد اورا سپش پس امر فرمود رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اورا کہ بتراشد موئے سر خود را و فرمود روزہ گیر سہ روز یا طعام بدہ شش مسکین را دو دو مد ہر شخصے را
یا ذبح کن بزے ہر کار یکے ازین کارہا کفایت کند ترا **مالک** عن حمید بن قیس المکی عن مجاہد ابی الحجاج عن ابن
ابی لیلی عن کعب بن عجرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لعلک اذاک ہوامک فقلت نعم یا رسول اللہ فقال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احلق راسک وصم ثلثۃ ایام او اطعم ستۃ مساکین او انسک بشاۃ کعب بن عجرہ گفت فرمود
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شاید کہ ترا آزار دادہ است سپش تو پس گفتم آرے یا رسول اللہ پس فرمود بتراش موئے
سر خود را و روزہ گیر سہ روز یا طعام بدہ شش مسکین را یا ذبح کن یک بز **مالک** عن عطاء بن عبد اللہ الخراسانی انہ قال
حدثنی شیخ بسوق البرم بالکوفۃ عن کعب بن عجرۃ انہ قال جاءنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا انفخ تحت قدر لاصحابی
وقد امتلأ راسی ولحیتی قملا فاخذ بجبہتی ثم قال احلق ہذا الشعر وصم ثلثۃ ایام او اطعم ستۃ مساکین وقد کان

مسوى : قلت قوله تعالى ولا تحلقوا رؤسكم الظاهر انه كلام مبتدأ لا يتعلق بمسئلة الاحصار معناه لا يجوز الحلق للمحرم سواء
كان حاجا او معتمرا حتى يذبح او يجيء وقت الذبح وان لم يذبح وذلك برمي جمرة العقبة في الحج وبالفراغ من السعي في العمرة و
يظهر من كلام الفقهاء انهم جعلوه متعلقا بمسئلة الاحصار والاول اوجه ما ذكر في هذه الاحاديث عليه الشافعي انه يتخير في فدية الحلق
بين ذبح شاة والتصدق بثلثة اصوع لستة مساكين وصوم ثلثة ايام وقاس غير المعذور على المعذور ورد الفقراء على المساكين
والتطيب والادهان واللبس على الحلق وقال ابو حنيفة يتصدق على كل مسكين نصف صاع من البر او صاعا من الشعير او التمر
قال من حلق بغير عذر فعليه دم ان قدر عليه لا غير قوله ثم نسك عنه بالسقيا ليس عمل الفقهاء على هذا فان الهدايا عندهم
يختص ذبحها بالحرم الا هدي المحصر ففيه خلاف كما ستعلم ان شاء الله تعالى ١٢ -+

مصفى رسول الله صلى الله عليه وسلم علم انه ليس عندي ما انسك به كعب بن عجره گفت که آمد نزدیک من رسول
الله صلی الله علیه وسلم حالانکه من میدمیدم آتش را زیر دیگے که از آن یاران من بود و سر آگنده شده بود سر من و ریش
من از سپش پس گرفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم جانب روے من بعد ازان فرمود بتراش این موے را و روزه گیر
سه روز یا طعام ده شش مسکین را و آنحضرت صلی الله علیه وسلم میدانست که نیست پیش من چیزے که ذبح کنم آن مالک

عن يحيى بن سعيد عن يعقوب بن خالد المخزومي عن ابي اسماء مولى عبد الله بن جعفر انه اخبره انه كان مع عبد الله بن جعفر فخرج
معه من المدينة فمروا على حسين بن علي وهو مريض بالسقيا فاقام عليه عبد الله بن جعفر حتى اذا خاف الفوت
خرج وبعث الى علي بن ابي طالب واسماء بنت عميس وهما بالمدينة فقدما عليه ثم ان حسينا اشار الى رأسه فامر
علي بن ابي طالب برأسه فحلق ثم نسك عنه بالسقيا فنحر عنه بعيرا قال يحيى بن سعيد كان حسين خرج مع عثمان
بن عفان في سفره ذلك الى مكة ابو اسماء مولی عبد الله بن جعفر بود همراه عبد الله بن جعفر پس برآمد همراه او از مدینه پس گذشتند
بر حسین بن علی رضی الله عنهما و او مریض بود در سقیا پس اقامت کرد پیش وے عبد الله بن جعفر تا چون ترسید از فوت حج
برآمد و آدم فرستاد بسوے علی بن ابی طالب و اسماء بنت عمیس و ایشان هر دو در مدینه بودند پس آمدند پیش امام حسین
بعد ازان امام حسین اشارت کرد بسوے سر خود یعنی موے سر ایذا میدهد پس امر فرمود علی بن ابی طالب در باب سر او
پس بتراشید بعد ازان ذبح کرد از وے در سقیا پس نحر کرد از وے شترے گفت یحیی بن سعید که امام حسین برآمده بود
همراه حضرت عثمان دران سفر بسوے مکه مترجم گوید ازینجا دانسته شد که هدی را بکعبه رسانیدن لازم نیست هرجا که خواهند
ذبح کنند و لاکن عمل فقها برین نیست زیراکه لابدست نزدیک ایشان رسانیدن هدایا بکعبه مگر هدی محصر که دران اختلاف
ست و در فدیه حلق بغیر عذر اختلاف کردند نزدیک شافعی مختار است درین سه نوع یا ذبح کند یا روزه گیرد سه روز یا
تصدق کند سه صاع و نزدیک ابو حنیفه فدیه حلق بغیر عذر ذبح است لا غیر و قدر صدقه نزدیک او نیم صاع از گندم است
یا یک صاع از جو و تمر است کم ازان نتوان داد **باب المحرم لا یدهن راسه** محرم روغن نمالد سر خود را

مسوّی ـ ۱ه قلت وعلیه اهل العلم وفی العالمگیریة لایحلق رأسه اذا حلق فلیرفق بحکه خوفا من تناثر الشعر وقتل
القمل فان لم یکن فی رأسه شعر فلا بأس بحک التشدید ۱۲ ـ ۲ه قلت وعلیه اهل العلم ۱۲ ـ ۳ه قلت وعلیه اهل العلم ۱۲

مصفّی | مالک باسناده ان عمر بن الخطاب قال یا اهل مکة ما شان الناس یاتون شعثا وانتم مدهنون
اهلوا اذا رأیتم الهلال عمر بن الخطاب فرمود اے اهل مکه چیست حال مردمان که می آیند پریشان موئے شده وشما روغن
مالیده آید احرام کنید وقتیکه به بینید هلال را مترجم گوید همین است مذهب فقها مگر آنکه در پیش شافعی اگر روغن غیر مطیب در بدن
استعمال کند فدیه لازم نیست مگر در موئے سر وریش ونزدیک ابوحنیفه در روغن مطیب وغیر مطیب مثل زیت خالص وکنجد خالص ۱۲ بر
است واجب میشود دم باستعمال آن در جمیع اعضا آن خواه سر وریش باشد خواه غیر آن باب المحرم یحک جسده جائز است
محرم راکه بخراشد جسد خود را مالک عن علقمة عن امه انها قالت سمعت عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم تسأل عن المحرم
ایحک جسده فقالت نعم فلیحککه ولیشدد قالت عائشة لو ربطت یدای ولم اجد الا رجلی لحککت ۱ه سوال کرده شد
حضرت عائشه را از حکم محرم آیا بخراشد بدن خود را پس گفت آرے بخراشد آنرا وسخت بخراشد گفت عائشه اگر بسته شود دو دست
مرا ونیابم مگر پائے خود را البته بخراشم وهمین است مذهب فقها ودر عالمگیری مذکور است که نخراشد سر خود را وقتیکه بخراشد باید که
نرمی وآهستگی کند در خراشیدن از جهت خوف پریشان شدن موئے وکشته شدن سپش پس اگر نباشد در سر او موئے پس هیچ
باک نیست در خراشیدن بسختی باب نظر المحرم فی المرأة جائز است محرم را دیدن روئے خود در آئینه مالک عن ایوب بن
موسی ان عبد الله بن عمر نظر فی المرأة لشکوی کان بعینه وهو محرم ۲ه عبدالله بن عمر نظر کرد در آئینه بسبب مرضے که
بود در چشم او حالانکه او محرم بود باب قطع المحرم ظفره اذا انکسر دربیان حکم گرفتن ناخنے که شکسته است محرم را مالک
عن محمد بن عبد الله بن ابی مریم انه سأل سعید بن المسیب عن ظفر له انکسر وهو محرم فقال سعید اقطعه ۳ه محمد بن عبد الله
سوال کرد سعید بن المسیب را از ناخن خود که شکسته بود حالانکه او محرم بود پس گفت سعید ببر او را باب لایجوز للمحرم ان یصیب
اهله فان اصاب قبل التحلل الاول او بین التحللین ما ذا علیه جائز نیست محرم راکه برسد با اهل خود یعنی جماع کند پس اگر
رسید پیش از حلال شدن اول یا درمیان تحللین چه چیز لازم است بروے ومراد از تحلل اول بجا آوردن دو نسک است
از میان مناسک اربعه یوم النحر که رمی وحلق وذبح وطواف است قال الله تعالی فمن فرض فیهن الحج فلا رفث فرمود
خدا تعالی کسیکه لازم گرفت در اشهر حج حج را پس نیست درست بروے جماع کردن مالک انه بلغه ان عمر بن الخطاب و
علی بن ابی طالب وابا هریرة سئلوا عن رجل اصاب اهله وهو محرم فقالوا ینفذان لوجههما حتی یقضیا حجهما ثم علیهما حج قابل
والهدی قال وقال علی بن ابی طالب واذا اهلا بالحج من عام قابل تفرقا حتی یقضیا حجهما عمر بن الخطاب وعلی بن
ابی طالب وابوهریره سوال کرده شد ایشان را از حال شخصے که رسید با اهل خود واو محرم بود پس گفتند که بروند بجانب روئے خود
یعنی آنچه باقیمانده است بجا آرند تا آخر کنند حج خود را بعد از ان واجب است برایشان حج از سال آینده وهدی وگفت

مسوی مسئلہ قلت و عند ابی حنیفۃ لو جامع قبل الوقوف فسد حجہ و علیہ شاۃ و یحج من قابل و لیس علیہما التفرق و ان جامع بعد الوقوف لا یفسد حجہ و علیہ بدنۃ و عند الشافعی ان جامع قبل التحلل الاول فسد حجہ سواء کان قبل الوقوف بعرفۃ او بعدہ و علیہ بدنۃ و یجب المضی فی الفاسد و القضاء من قابل ان کان تطوعا و ان فرضا فیتفرقان حذرا عن مثل ما وقع فی الاول ان جامع بین التحللین لا یفسد حجہ و علیہ الفدیۃ و لا قضاء علیہ و هی فی قول شاۃ و فی قول بدنۃ اقول کان الشافعی حمل مسئلۃ الجماع قبل الافاضۃ بالعمرۃ علی الاحرام الذی لحقہ التحلل الاول علی مسئلۃ القضاء من قابل بالعمرۃ ان علی الاحرام الذی لم یلحقہ تحلل و جعل تفسیر مالک بالمبنی ملحقا بالمسئلۃ و علی ابو حنیفۃ المسئلتین بالعمرۃ ان علی الاحرام قبل الشروع فی ارکان الحج و بعد قولہ یعتمر معناہ یتم الحج فیطوف للزیارۃ و یسمیہ ان لم یکن سمی اول

مصفی	علی ابن ابی طالب و فتیکہ احرام کنند از سال آیندہ بحج از یکدیگر جدا شوند تا آنکہ آخر کنند حج خود را **مالک**

عن یحیی بن سعید انہ سمع سعید بن المسیب یقول ما ترون فی رجل وقع بامرأتہ و هو محرم فلم یقل لہ القوم شیئا فقال سعید ان رجلا وقع بامرأتہ و هو محرم فبعث الی المدینۃ یسال عن ذلک فقال بعض الناس یفرق بینہما الی عام قابل فقال سعید لینفذا لوجہہما فلیتما حجہما الذی افسداہ فاذا فرغا رجعا فان ادرکہما حج قابل فعلیہما الحج و الہدی و یہلان من حیث اہلا بحجہما الذی افسداہ و یتفرقان حتی یقضیا حجہما سعید بن المسیب میگفت چہ چیزے بینید در حق شخصیکہ وقاع کرد با زن خود و او محرم بود پس نگفتند قوم چیزے در جواب او پس سعید بن المسیب خود گفت شخصے وقاع کرد با زن خود و او محرم بود پس کس فرستاد بسوے مدینہ سوال میکرد ازین مسئلہ پس گفتند بعض مردمان جدائی کردہ شود میان ایشان تا سال آیندہ پس گفت سعید بن المسیب بروند بجانب روے خود و تمام کنند حج خود را کہ فاسد کردہ اند پس وقتیکہ فارغ شدند باز گردند پس اگر دریابد ایشانرا حج آیندہ پس بر ایشان لازم است حج و ہدی و احرام کنند از ہمانجا کہ احرام کردہ بودند بحج خود کہ فاسد کردہ بودند و از یکدیگر جدا شوند تا آنکہ تمام کنند حج خود را قال مالک و علیہما بدنۃ گفت مالک واجب است بر ایشان یک یک بدنہ **مالک** عن ابی الزبیر عن عطاء بن ابی رباح عن عبد اللہ بن عباس انہ سئل عن رجل وقع باہلہ و هو بمنی قبل ان یفیض فامرہ ان ینحر بدنۃ عبد اللہ بن عباس را سوال کردہ شد از حکم مردیکہ وقاع کرد با زن خود در منی پیش از آنکہ طواف افاضہ کند پس امر کرد او را کہ نحر کند بدنہ را **مالک** عن ثور بن زید الدیلی عن عکرمۃ مولی ابن عباس قال لا اظنہ الا عن عبد اللہ بن عباس انہ قال الذی یصیب اہلہ قبل ان یفیض یعتمر و یہدی عکرمہ روایت کرد از ابن عباس کہ گفت شخصیکہ برسد بزن خود یعنی جماع کرد پیش از آنکہ طواف افاضہ کند عمرہ گزارد بعد ازین نسک را و ہدی ذبح کند **مالک** انہ سمع ربیعۃ بن ابی عبد الرحمن یقول فی ذلک مثل قول عکرمۃ عن ابن عباس امام مالک شنید ربیعہ بن ابی عبد الرحمن را کہ میگفت در مثل این صورت مانند قول عکرمہ از ابن عباس مترجم گوید نزدیک ابو حنیفہ اگر جماع قبل از وقوف بعرفہ واقع شود حج را فاسد گرداند و بر محرم واجب شود ذبح یک بز و سال آیندہ از سر نو حج را بجا آرد و تفرق درمیان زوج و زوجہ در حالت احرام حج جدید نزدیک او واجب نیست و اگر بعد وقوف بعرفہ واقع شود حج فاسد نگردد و ذبح بدنہ بر محرم واجب شود و نزدیک شافعی اگر قبل از تحلل اول جماع کند حج فاسد شود خواہ قبل از وقوف بعرفہ باشد یا بعد از آن

مصفّٰی و نیز واجب شود ذبح بدنہ و اتمام این حج فاسد و قضائے آن سال آینده اگرچہ حج نفل باشد و چون احرام
بندند از سال آینده واجب شود تفرق تہدیداً و حذراً و اگر بین التحللین واقع شود حج فاسد نگردد و لکن فدیہ واجب شود و در
تقدیر این فدیہ شافعیہ مختلف اند بعضے یک بز تقدیر کرده اند و بعضے یک بدنہ و معنی قول ابن عباس در حدیث ثور بن زید ویلی یعتمر
آن است کہ تمام کند حج را بطواف زیارت و سعی بین الصفا و المروه اگر قبل ازان سعی نکرده باشد و اتمام حج را بعمره تشبیہ
داد کہ در صورت مشابہ اوست واللہ اعلم **باب الاحصار بعدو او مرض** در حکم بند شدن محرم بسبب دشمن یا بسبب
مرض قال اللہ تعالیٰ واتموا الحج والعمرة للہ فان احصرتم فما استیسر من الهدی ولا تحلقوا رؤسكم حتی یبلغ
الهدی محلہ فمن كان منكم مریضا الاية و تمام کنید حج و عمره را برائے خدا تعالیٰ یعنی ہر کہ در حج یا عمره شروع کرد او را لازم شود
اتمام آن و این توطیہ است برائے حکم احصار پس اگر بند کرده شد ید یعنی دشمن بند کرد شما را پس واجب است آنچہ آسان
باشد از قربانی و اقل آن یک بز است و متراشید سر خود را تا آنکہ برسد قربانی بجائے خود پس ہر کہ باشد از شما مریض یا با وے
ضررے یا شد از جہت سر او و حلق کرد پس لازم است فدیہ الخ مترجم گوید خدا تعالیٰ تقسیم کرد حکم احصار بعدو و تحلل بذبح ہدی
فرمود و حکم مریض و ارتکاب آنچہ رافق باشد او را باداے فدیہ مقرر کرد پس ازینجا اہل مدینہ فرق کردند در احصار بدشمن و احصار
بمرض و در اول تحلل بذبح مقرر کردند و در ثانی بجز طواف بیت تحلل ندیدند و فیہ نظر زیرا کہ ولا تحلقوا کلام مستانف است و در احصار
و غیر آن چنانکہ اشاره کرده شد واللہ اعلم **مالک** انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احل ہو و اصحابہ بالحدیبیۃ
فنحروا الهدی و حلقوا رؤسهم و حلوا من كل شيء قبل ان یطوفوا بالبيت وقبل ان یصل الیہ الهدی ثم لم نعلم ان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم امر احداً من اصحابہ ولا ممن كان معہ ان یقضوا شیئا ولا یعودوا لشيء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حلال
شدند وے و یاران وے در حدیبیہ پس نحر کردند قربانی را و تراشیدند سر خود را و حلال شدند از ہر جنس پیش ازان کہ طواف
خانہ کعبہ کنند و پیش از آن کہ برسد بکعبہ قربانی ایشان بعد ازان ندانستیم کہ آنحضرت صلعم امر فرمود ہیچکس را از اصحاب خود و نہ
ہیچکس را از آنانکہ ہمراه او بودند کہ قضا کنند چیزے یا عود کنند بسوئے چیزے **مالک** عن نافع عن عبد اللہ بن عمر انہ قال
حين خرج الی مکۃ معتمرا فی الفتنۃ ان صددت عن البیت صنعنا کما صنعنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاهل بعمرة
من اجل ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم كان اهل بعمرة عام الحدیبیۃ ثم ان عبد اللہ بن عمر نظر فی امره فقال ما امرهما الا
واحد فالتفت الی اصحابہ فقال ما امرهما الا واحد اشهدكم انی قد اوجبت الحج مع العمرة ثم نفذ حتی جاء البیت
فطاف طوافا واحدا و رأى ذلك مجزيا عنه واهدى عبد اللہ بن عمر گفت وقتیکہ برآمد بسوئے مکہ بقصد عمره
کرده بود در وقت فتنہ اگر باز داشتہ خواہد شد مرا از خانہ کعبہ خواہم کرد چنانکہ کردیم ہمراه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس ابن عمر احرام
عمره کرد بجہت آنکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم احرام عمره کرده بود سال حدیبیہ بعد ازان عبد اللہ بن عمر تامل نمود در کار خود
پس گفت نیست حال حج و عمره مگر یکے پس متوجہ شد بسوئے یاران خود پس گفت نیست حال حج و عمره مگر یکے گواه میکنیم

مُسوّی • ۱ قلت اختلفوا فی تفسیر الآیة فعلی قول الشافعی صدر الله تعالی الآیة ببیان جواز الاتمام اذا شرع فی احرام النسک بنوعیہ
علیہ مسئلة الاحصار والمرض فدل علی ان المراد بالاحصار هو الاحصار بالعدو فقط ودل حدیث ضباعة علی تاثیر الاشتراط فی التحلل ربان فصت

مصفّٰی | شمارا بر آنکہ ہر آئینہ من لازم کردم بر خود حج را با عمرہ بعد ازان بگذشت تا آنکہ رسید بخانہ کعبہ پس طواف کرد
یک طواف ودید این یک طواف را کفایت کنندہ از وے وہدی کرد بآن مالک عن ابن شهاب عن سالم
ابن عبد الله عن عبد الله بن عمر انه قال المحصر بمرض لا یحل حتی یطوف بالبیت ویسعی بین الصفا والمروة فان
اضطر الی لبس شیء من الثیاب التی لا بد له منها او الدواء صنع ذلك وافتدی عبد الله بن عمر گفت بند کردہ شد بمرض
حلال نشود تا آنکہ طواف خانہ کعبہ کند وسعی کند میان صفا ومروہ پس اگر ناچار شود بپوشیدن چیزے از انواع جامہا
کہ لابد است او را ازان یا ناچار شود بسوے دوا بکند آنرا وفدیہ دہد مالک عن یحیی بن سعید انه بلغه عن عائشة زوج
النبی صلی الله علیه وسلم انها كانت تقول المحرم لا یحله الا البیت حضرت عائشہ میگفت محرم حلال نمیکند او را
مگر رسیدن بخانہ کعبہ مالک عن ایوب بن ابی تمیمة السختیانی عن رجل من اهل البصرة كان قدیما انه قال خرجت
الی مكة حتی اذا كنت ببعض الطریق كسرت فخذی فارسلت الی مكة وبها عبد الله بن عباس وعبد الله بن عمر و
الناس فلم یرخص لی احد ان احل فاقمت علی ذلك الماء سبعة اشهر حتی احللت بعمرة شخصے از اہل بصرہ گفت برآمدم بسوے مکہ
تا وقتیکہ رسیدم ببعض راہ شکستہ شد ران من پس آدم فرستادم بمکہ ودر مکہ بودند عبد اللہ بن عباس وعبد اللہ بن عمر ودیگر مردمان
پس رخصت نداد مرا ہیچکس کہ حلال شوم پس اقامت کردم بر آن آب ہفت ماہ تا آنکہ حلال شدم بعمرہ مالک عن
ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن عبد الله بن عمر انه قال من حبس دون البیت بمرض فانه لا یحل حتی یطوف بالبیت
بین الصفا والمروة عبد اللہ بن عمر گفت ہر کہ بند کردہ شود از خانہ کعبہ بسبب مرض پس ہر آئینہ او حلال نشود تا آن کہ
طواف نماید بخانہ کعبہ وسعی کند میان صفا ومروہ مالک عن یحیی بن سعید عن سلیمان بن یسار ان معبد بن حزابة المخزومی
صرع ببعض طریق مكة وهو محرم فسأل من علی الماء الذی كان علیه فوجد عبد الله بن عمر وعبد الله بن الزبیر و
مروان بن الحكم فذكر لهم الذی عرض له فكلهم امره ان یتداوی بما لا بد له منه ویفتدی فاذا صح اعتمر فحل
من احرامه ثم علیه حج قابل ویهدی ما استیسر من الهدی معبد انداختہ شد از ستور در بعض راہ مکہ حالانکہ او محرم
بود پس سوال کرد آن علما را کہ بودند متصل آبی کہ فرود آمدہ بود برآن پس یافت عبد اللہ بن عمر وعبد اللہ بن الزبیر ومروان
ابن الحکم را پس ذکر کرد پیش ایشان چیزے کہ پیش آمدہ او را پس ہمہ ایشان امر کردند او را کہ دوا کند بآنچہ ضرور باشد او را
وفدیہ دہد پس وقتیکہ تندرست شود عمرہ کند پس حلال شود از احرام خود وحج آیندہ بروے واجب است حج سال آیندہ
وہدی دہد آنچہ آسان باشد از انواع ہدی [illegible] مالک [illegible] [illegible] [illegible] فی المحصر بغیر عدو گفت مالک
و برہمین است حکم نزدیک ما در حال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] اختلاف انا شافعی گفت

مسوّی (بقیہ صفحہ ٣٠٢) علی شہر قولی الشافعی فقولہ حتی یبلغ الہدی محلہ معناہ حتی یذبح علی معنی الاستعارۃ ولم یذکر قضاءہ فدل علی انہ لیس علیہ قضاء ولا یحصل التحلل لمن معہ ہدی حتی یذبح ومن جعل الحلق نسکا قال حتی یحلق وعلی قول ابی حنیفۃ الاحصار یکون بالعدو وبالمرض ومحلّ الہدی ہو الحرم فیرسل الہدی ویواعدہ یوما فاذا جاء الوعد حلق راسہ ویجب القضاء ۱۲ -

لہ قلت فی شرح السنۃ اتفق اہل العلم علی ان الحاج اذا فاتہ الوقوف بعرفۃ فی وقتہ فقد فاتہ الحج ووجب علیہ التحلل بعمل العمرۃ وعلیہ قضاء الحج من قابل وعلیہ دم ۱۲ -

مصفّٰی خدا تعالی اولا بیان فرمود وجوب اتمام را چون شروع کند در احد النسکین بعد از ان مرتب فرمود مسئلہ احصار ومرض را از ینجا دانستہ شد کہ احصار بدشمن است ومرض قسیم آن است ونیز حدیث ضباعہ بنت الزبیر کہ آنرا شیخین روایت کردہ اند دلالت کرد کہ اشتراط التحلل را نیز مدخلے ہست وچون در آیت امر بقضا نفرمودہ اند دانستہ شد کہ بر محصر قضا لازم نیست واگر محصر سوق ہدی کردہ باشد حلال نشود تا آنکہ ذبح کند ہدی خود را خواہ در غیر حرم یا در حرم ونزدیک ابی حنیفہ احصار بمرض قسمے است از احصار وحکم احصار بمرض واحصار بعدو واحد است ومحل ہدی نزدیک او حرم است پس شخصے را ہمراہ ہدی باید فرستاد وبا وے وعدہ مقرر باید کرد کہ فلان روز ذبح کند واین شخص ہمان روز حلال شود وحلق راس ونیز نزدیک او قضا نسک واجب است بر محصر واللہ اعلم **باب** من فاتہ الحج حل بعمرۃ وعلیہ الحج من قابل والہدی ہر کہ فوت شود از وے حج یعنی بسببے از اسباب روز عرفہ یا شب نحر بعرفات نرسید حلال شود باداے عمرہ ولازم است بروے حج از سال آیندہ ولازم است بروے ہدی **مالک** عن یحیی بن سعید انہ قال اخبرنی سلیمن بن یسار ان ابا ایوب

الانصاری خرج حاجا حتی اذا کان بالنازیۃ من طریق مکۃ اضل رواحلہ وانہ قدم علی عمر بن الخطاب یوم النحر فذکر ذلک

لہ فقال عمر بن الخطاب اصنع ما یصنع المعتمر ثم قد حللت فاذا ادرکک الحج قابلا فاحجج واہد ما استیسر

من الہدی ابو ایوب انصاری برآمد بقصد حج تا آنکہ رسید بنازیہ از راہ مکہ گم کرد شتران خود را وسر آئینہ وے قدوم کرد بر عمر بن الخطاب روز نحر پس ذکر کرد این ماجرا پیش او پس گفت حضرت عمر بکن آنچہ میکند عمرہ کنندہ بعد از آن تو حلال شدی پس اگر ادراک کند ترا حج سال آیندہ پس حج بکن وقربانی ذبح کن آنچہ آسان باشد از انواع ہدی **مالک**

عن نافع عن سلیمن بن یسار ان ہبار بن الاسود جاء یوم النحر وعمر بن الخطاب ینحر ہدیہ فقال یا امیر المؤمنین اخطأنا

العدۃ کنا نری ان ہذا الیوم عرفۃ فقال عمر بن الخطاب اذہب الی مکۃ فطف انت ومن معک وانحروا ہدیا ان کان معکم

ثم احلقوا او قصروا وارجعوا فاذا کان عام قابل فحجوا واہدوا فمن لم یجد فصیام ثلثۃ ایام فی الحج

وسبعۃ اذا رجع ہبار بن اسود آمد روز نحر وعمر بن الخطاب نحر میکرد قربانی خود را پس گفت یا امیر المؤمنین خطا کردیم شمار روزہا را بما ظاہر میشد کہ امروز روز عرفہ است فرمود حضرت عمر برو بسوے مکہ پس طواف کن تو وہر کہ ہمراہ تو باشد ونحر کنید قربانی را اگر باشد با شما بعد از ان حلق کنید یا قصر نمائید وباز گردید پس وقتیکہ شود سال آیندہ پس

مسوّی ۔ قلت اتفق اهل العلم علی ان الهدی مستحب للحاج المفرد والمعتمر المفرد وواجب علی المتمتع والقارن وعلی
من وجب علیه جزاء العدوان علی الاحرام فاما المستحب فالمهدی یاکله و یتصدق به اما جزاء العدوان فلا یاکله و یتصدق به اما دم
التمتع والقران فلا یاکله عند الشافعی بل یتصدق بکله و عند ابی حنیفة یاکله و یتصدق به ۱۲ *

مصفّی حج کنید و هدی ذبح کنید پس هر که نیابد لازم است بروے صوم سه روز در حج و هفت روز وقتیکه باز گردد بوطن
مترجم گوید بغوی گفته که اهل علم اتفاق دارند بر آنکه وقتیکه حاج را وقوف بعرفه در وقت خود فوت شود پس فوت شد او را حج
و واجب است حلال شدن بروے بعمل عمره و لازم است قضاء حج از سال آینده و نیز لازم است بروے دم

باب استحباب الهدی للحاج او المعتمر دربیان استحباب قربانی مر حج کننده را و عمره کننده را قال الله تعالی و اذن فی الناس
بالحج یاتوک رجالا و علی کل ضامر یاتین من کل فج عمیق لیشهدوا منافع لهم و یذکروا اسم الله فی ایام معلومات
علی ما رزقهم من بهیمة الانعام فکلوا منها و اطعموا البائس الفقیر و قال تعالی ثم محلها الی البیت العتیق
و قال تعالی والبدن جعلناها لکم من شعائر الله لکم فیها خیر فاذکروا اسم الله علیها صواف فاذا وجبت
جنوبها فکلوا منها و اطعموا القانع والمعتر کذلک سخرناها لکم لعلکم تشکرون فرمود خدا تعالی آواز ده
در میان مردمان بحج تا بیایند پیش تو پیاده و سوار بر هر شتر لاغر از هر راه دور تا حاضر شوند نزدیک فائده برای خویش و یاد کنند
نام خدا را در روز چند دانسته شده یعنی یوم نحر و بعد از وے بر ذبح بر آنچه خدا تعالی روزی داده است ایشان را از قسم
چهار پایان مواشی پس بخورید از ان و بخورانید درمانده درویش را باز گفت ثم محلها الخ باز جاے فرود آمدن آن بخانه قدیم است
و دیگر فرمود و شتران قربانی را ساخته ایم برای شما از شعائر خدا شما را در ان نیکی است پس یاد کنید نام خدا را بر نحر آن ایستاده
ایستاده کرده بر چهار پاے خود پس چون بر زمین افتد پهلوے او بخورید از ان و بخورانید درویش بے سوال را و سوال کننده
را همچنین رام گردانیدیم چهار پایان را برای شما بود که شکر کنید مترجم گوید اتفاق کردند علماء بر آنکه مستحب است قربانی
کردن بر کسیکه تنها نیت حج داشته باشد و بر کسیکه نیت عمره تنها نموده باشد و واجب است بر متمتع و قارن و بر کسیکه لازم
شد بروے جزاے عصیان بر احرام و اما قربانی مستحب پس جائز است خوردن آن صاحب او را و صدقه دادن آن و اما دم
جزا جائز نیست خوردن آن بر صاحب آن بلکه صدقه کند تمام آنرا و اما دم تمتع و قران نزدیک شافعی جائز نیست خوردن
آن صاحب دم را بلکه صدقه کند و نزدیک ابو حنیفه جائز است خود خوردن و تصدق نمودن آن ۔ والله اعلم

باب تسمین الهدایا واختیار احسنها در بیان فربه ساختن قربانیها و اختیار نمودن بهترین آنرا **مالک** عن
عبد الله بن ابی بکر بن حزم ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اهدی جملا کان لابی جهل بن هشام فی حج او عمرة رسول الله
صلی الله علیه وسلم هدی ساخت شتری را که بود از آن ابی جهل بن هشام در حج یا عمره **مالک** عن عبد الله بن دینار ان
کان یری عبد الله بن عمر یهدی فی الحج بدنتین بدنتین و فی العمرة بدنة بدنة فی العمرة بدنة

مسوّی + ۱۵ قلت وعليه الشافعي وكره ابو حنيفة الاشعار وصح به الاحاديث فقيل كره لانه مثلة وانما فعله النبي صلى الله عليه وسلم لان المشركين كانوا لا يمتنعون من تعرضه الا بهذا وقيل انما كره اشعار اهل زمانه لانهم كانوا يبالغون (باقی صـ۳۰۶)

مصفّٰی | في دار خالد بن اسيد وكان فيها منزله قال ولقد رايته طعن في لبّتها بل نتر حتى خرجت الحربة من تحت كتفها

عبد الله بن دينار میدید عبد الله بن عمر را که هدی میساخت در حج دو دو بدنه و در عمره یک یک بدنه گفت و دیدم او را در عمره که نحر میکرد هدی خود را و او استاده بود در خانه خالد بن اسید و بود در آنخانه فرود آمدن عبد الله گفت و دیدم او را که نیزه زد در گردن بدنه تا آنکه برآمد حربه از زیر کتف او **مالک** عن يحيى بن سعيد ان عمر بن العزيز اهدى جملا في حج او عمرة عمر بن العزيز هدی ساخت شتری را در حج یا در عمره **مالک** عن ابي جعفر القاري ان عبد الله بن عياش بن ابي ربيعة المخزومي اهدى بدنتين احداهما بختية عبد الله بن عياش بن ابی ربیعه هدی ساخت دو شتر را یکے از آنہا بختیه بود **مالک** عن هشام بن عروة عن ابيه انه كان يقول لبنيه يا بني لا يهدين احدكم لله من البدن شيئا يستحيي ان يهديه لكريمه فان الله اكرم الكرماء واحق من اختير له عروه میگفت به پسران خود اے پسران من هدی نسازد یکے از شما برائے خدا تعالی از شتران چیزے که حیا کند از آن که هدیه فرستد برائے دوست عزیز خود پس هر آئینه خدا تعالی عزیز ترین عزیزان است و او لائق تر است تا آنکه اختیار کرده شود برائے او بهترین چیزے

باب ما يستحب في الهدي من التقليد والاشعار والتعريف آنچه مسنون است در قربانی از قلاده بستن در گردن آن و شگافتن پوست کوہان او به نیزه و استاده کردن در عرفات

مالک عن نافع عن عبد الله ابن عمر انه كان اذا اهدى هديا من المدينة قلده واشعره بذي الحليفة يقلده قبل ان يشعره وذلك في مكان واحد وهو موجّه للقبلة يقلده بنعلين ويشعره من الشق الايسر ثم يساق معه حتى يوقف به مع الناس بعرفة ثم يدفع به معهم اذا دفعوا فاذا قدم منى غداة النحر نحره قبل ان يحلق او يقصر وكان هو ينحر هديه بيده يصفّهن قياما ويوجههن الى القبلة ثم ياكل ويطعم عبد الله بن عمر چون قربانی میفرستاد از مدینه قلاده میبست او را و میشگافت کوہان او را در ذو الحلیفه قلاده میبست در گردن او پیش از آن که بشگافد کوہان او را و این همه در مکان واحد میبود و آن قربانی روے به قبله استاده کرده شده بود قلاده میبست به دو نعل و میشگافت کوہان او را از جانب چپ بعد از آن روان کرده میشد همراه او تا آنکه استاده کرده میشد همراه او با مردمان در عرفات بعد از آن روان کرده میشد او را از عرفات با مردمان وقتیکه روان میشدند پس وقتیکه میرسید منی صباح روز نحر نحر میکرد آنرا پیش از آن که تراشد سر را یا قصر نماید و عبد الله بن عمر نحر میکرد قربانی خود را بدست خود استاده میکرد شتران را پاها و دستها برابر ساخته و متوجه میساخت آنها را به قبله بعد از آن میخورد و بمردمان میداد **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان اذا طعن في سنام هديه وهو يشعره قال بسم الله والله اكبر عبد الله بن عمر وقتیکه نیزه میزد در کوہان قربانی حالانکه میشگافت کوہان او را میگفت بسم الله والله اکبر **مالک** عن نافع ان عبد الله ابن عمر كان يقول الهدي ما قلّد واُشعر ووُقف به بعرفة عبد الله بن عمر میگفت هدیه همان است که قلاده بسته شود در گردن او

مسوّی (بقیہ صفحہ ۳۰۵) فیہ فیجاوزمنہ السرایۃ وقیل انما کرہ ایثارہ علی التقلید فی الهدایۃ لایجب التعریف ولو عرف بهدی المتعۃ فحسن۱۲ **۵۱ قلت** وعلیہ اهل العلم انہ یعتبر فی الهدایا ما یعتبر فی الضحایا ۱۲ **۵۲ قلت** هو حسن عند اهل العلم فی الهدایۃ و یتصدق بجلالها وخطمها ۱۲ **۵۳ قلت** فی العالمکیریۃ ولو نذر هدیا یختص ذبحہ بالحرم اتفاقا ولو نذر جزورا یجوز نحرہ فی غیر الحرم اتفاقا ولو نذر بدنۃ قال ابو یوسف اری ان ینحرها بمکۃ وقال لاحیث شاء الا اذا نوی ان ینحر بمکۃ ۱۲

مصفّی وشگافتہ شود کوہان او وراو استادہ کردہ شود در عرفات مترجم گوید مذہب شافعی موافق این آثار است و ابوحنیفہ مکروہ داشتہ است اشعار را در احادیث صحیحہ اشعار بدان آمدہ پس اصحاب او مختلف در توجیہ قول وے طائفہ گفتہ اند کہ مقصود او از کراہت اشعار اہل زمان او است کہ افراط مے ورزیدند در آن وطائفہ برآنند کہ اشعار او بر تقلید مکروہ است وبعضے کراہت را مطلق داشتہ بعلل نمودہ اند بآنکہ از جنس مثلہ است ونہی از مثلہ شائع ومشہور است وآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بنا بر ضرورت اشعار سفیر مودند زیرا کہ مشرکین از تعرض ہدایا باز نمے آمدند الا باشعار واللہ اعلم **باب** ما یصلح ان یکون هدیا چہ چیز لائق است کہ باشد ہدی

مالک عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یقول فی الضحایا والبدن الثنی فما فوقہ[۵۱] عبد اللہ بن عمر میگفت در قربانی اضحیہ و شتران قربانی ثنی باید یا بالاتر از آن ثنی آنست کہ برآوردہ باشد دندان وآن در شتر پنج سالہ میباشد ودر گاو دو سالہ ودر بز یک سالہ وہمین است مذہب شافعی وہمین است مذہب جمیع اہل علم **باب** یتصدق بجلال الهدی صدقہ بدہد جلہائے قربانی را **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان لا یشق جلال بدنہ ولا یجللها حتی یغدو من منی الی عرفۃ عبد اللہ بن عمر پارہ نمیکرد جل شتران قربانی خود را ونمے پوشانید جل بر آنہا تا آنکہ وقت پگاہ متوجہ میشد از منی بسوئے عرفات

مالک عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یجلل بدنہ القباطی والانماط والحلل ثم یبعث بها الی الکعبۃ فیکسوها ایاها عبد اللہ بن عمر جل میپوشانید شتران قربانی خود را بقباطی وانماط وحلل واین ہر سہ جنس از ثیاب نفیسہ است بعد از آن میفرستاد این قباطی وانماط وحلل را بسوئے کعبہ پس میپوشانید کعبہ را بآن **مالک**[۱۵] انہ سال عبد اللہ بن دینار ما کان عبد اللہ بن عمر یصنع بجلال بدنہ حین کسیت الکعبۃ هذہ الکسوۃ فقال کان یتصدق بها[۵۲] مالک سوال کرد عبد اللہ بن دینار را کہ چہ میکرد عبد اللہ بن عمر جل شتران قربانی خود را وقتیکہ پوشانیدہ شد کعبہ را این کسوت پس گفت عبد اللہ بن دینار صدقہ میداد آنرا مترجم گوید تصدق بجلال وخطام آنہا مستحب است نزدیک فقہا وواجب نیست **باب** من نذر بدنۃ او جزورا حکم کسیکہ نذر کرد شتر قربانی را یا شتر کشتنی را **مالک** عن نافع عن عبد اللہ بن عمر قال من نذر بدنۃ فانہ یقلدها نعلین ویشعرها ثم ینحرها عند البیت او بمنی یوم النحر لیس لها محل دون ذلک ومن نذر جزورا من الابل والبقر فلینحرها حیث شاء[۵۳] عبد اللہ بن عمر گفت کسیکہ نذر کرد شتر قربانی پس حال اینست کہ او قلادہ بندد آنرا دو نعل وشگافد کوہان او را بعد از آن نحر کند او را نزدیک کعبہ یا در منی روز نحر نیست برائے وے جائے نحر سوائے آن وکسیکہ نذر کرد شتر کشتنی یا گاو

مسوی: قلت وعليه احمد واسحق تطوعا كانت او واجبة وقال ابو حنيفة اذا عطبت البدنة في الطريق فان كان تطوعا نحرها وصبغ نعلها بدمها وضرب بها صفحة سنامها ولم يأكل هو ولا غيره من الاغنياء وان كانت واجبة اقام غيرها مقامها وصنع بها ما شاء وقال الشافعي ان كان تطوعا فله ان يأكل وتم قوله ان كانت واجبة لم تحل له ولا لرفقته فقراء كانوا او اغنياء بل يغمس نعلها في دمها ويضرب به صفحة سنامها ليعلم من يمر بها انها هدي فمن كان محتاجا اكل منها ومن لم يكن محتاجا لم يأكل منها ١٢ +

مصفى: پس ذبح كند هر جا كه خواهد مسئله در عالمگيرى مذكور است كه اگر نذر بلفظ هدى باشد واجب گردد ذبح آن در حرم اتفاقا واگر بلفظ جزور باشد در غير حرم نيز ذبح آن كفايت كند اتفاقا واگر بلفظ بدنه باشد مذهب امام اعظم وامام محمد آنست كه هر جا كه خواهد ذبح كند آنرا اگر نيت مكه در وى مضمر باشد وامام ابو يوسف گفته است كه در غير مكه كفايت نميكند والله اعلم

باب كيف يعمل بما عطب من الهدي في الطريق چگونه عمل نمايد بچيزيكه هلاك شد از قربانيها در راه **مالك** عن هشام ابن عروة عن ابيه ان صاحب هدى رسول الله صلى الله عليه وسلم قال يا رسول الله كيف اصنع بما عطب من الهدي فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم كل بدنة عطبت من الهدي فانحرها ثم الق قلائدها في دمها ثم خل بينها وبين الناس يأكلونها صاحب هدى رسول الله صلى الله عليه وسلم يعنى شخصيكه آنحضرت صلى الله عليه وسلم بر هدى خود گماشته بود گفت يا رسول الله چه كار كنم بچيزيكه هلاك شد از قربانى پس فرمود او را رسول الله صلى الله عليه وسلم هر شتريكه هلاك شود از قربانى پس نحر كن او را بعد از ان بينداز قلاده را در خون او وبعد از آن بگذار ومتعرض مشو در ميان او ودر ميان مردمان تا بخورند مترجم گويد هدى هالك را نزديك احمد واسحق نبايد خورد خواه نفل باشد خواه فرض وابو حنيفه گفته است كه اگر نفل باشد نبايد خورد هيچ توانگر را حلال نيست خوردن آن واگر فرض باشد بدل آن اقامت كند واين را اگر خورد يا تصرف كند مختار است ونزديك شافعى اگر نفل باشد توان خورد بلكه توشه هم از ان توان گرفت واگر واجب باشد صاحب هدى را ورفقاى او را حلال نيست فقرا باشند يا اغنيا وديگران اگر محتاج باشند بخورند والا ترك كنند والله اعلم

باب اذا عطبت البدنة او ضلت فهل عليه بدلها وقتيكه هلاك شود بدنه يا گم شود آيا لازم است بر وى بدل وى **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر انه قال من اهدى بدنة ثم ضلت او ماتت فانها ان كانت نذرا ابدلها وان كانت تطوعا فان شاء ابدلها وان شاء تركها عبد الله بن عمر گفت هر كه قربانى ساخت شترى را بعد از ان گم شد يا بمرد آن شتر اگر آن شتر نذر باشد بدل آن ذبح كند واگر نفل باشد اگر خواهد بدل آن ذبح كند واگر خواهد نكند **مالك** عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب انه قال من ساق بدنة تطوعا فعطبت فنحرها ثم خلى بينها وبين الناس يأكلونها فليس عليه شيء وان اكل منها او امر من يأكل منها غرمها سعيد بن المسيب گفت هر كه روان كند شتر قربانى تطوع پس هلاك شد پس نحر كرد آنرا بعد از آن متعرض نشد ميان آن ودر ميان مردمان تا بخورند پس نيست بر وى چيزى واگر بخورد از ان يا امر كرد كسى را كه بخورد از ان تاوان آن كشد **مالك** عن ثور بن زيد الديلي عن عبد الله بن عباس مثل ذلك از عبد الله بن عباس مانند آنچه از سعيد بن المسيب مذكور شد آمده است

مسوّی ۵۱ قلت وعلیه الشافعی انه یجوز الرکوب بغیر ضرورة ویجوز شرب لبنها بعد ری ولدها وقال ابو حنیفة لا یرکبها الا بضرورة ولا یحلب لبنها ویقطعها بنضح ضرعها بماء بارد ۱۲ ۵۲ قلت فی شرح السنة وهذا قول اهل العلم ۱۲ ۵۳ قلت وعلیه اهل العلم ان ذلک مستحب ولو لم یغتسل ودخلها بلا اجاز فی الانوار ویسن للداخل من طریق المدینة والشام ان یغتسل بذی طوی وان یدخل ماشیا من ثنیة کداء ویخرج من ثنیة کدی ۱۲

مصفّی | مالک عن ابن شهاب انه قال من اهدی بدنة جزاء او نذرا او هدی تمتع فاصیبت بالطریق فعلیه البدل ابن شهاب گفت هرکه هدی سازد شتر را یا جزائے تقصیرے باشد یا نذر باشد یا قربانی تمتع باشد پس ہلاک کرده شد در راه پس لازم است بروے بدل وبرہمین است اتفاق علما که اگر باشد آن بدنه نفل واجب نیست بر صاحب وے چیزے اگر واجب باشد پس آن بر ذمه اوست یعنی بدل آن ادا باید نمود باب هل یرکب بدنة او یشرب لبنها آیا سوار شود بر شتر قربانی یا بنوشد شیر اورا مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رای رجلا یسوق بدنة فقال ارکبها فقال یا رسول الله انها بدنة فقال ارکبها ویلک فی الثانیة او الثالثة رسول الله صلی الله علیه وسلم دید شخصے را که مے راند شتر قربانی را پس فرمود سوار شو بر آن پس گفت آن شخص یا رسول الله بدرستیکه وے شتر قربانی است پس فرمود سوار شو بر آن وائے باد بر تو در نوبت دوم فرمود این کلمه را یا مرتبه سوم مالک عن هشام بن عروة ان اباه قال اذا اضطررت الی بدنتک فارکبها رکوبا غیر فادح قال اذا اضطررت الی لبنها فاشرب بعد ما یروی فصیلها فاذا نحرتها فانحر فصیلها معها ۵۱ عروه گفت وقتیکه مضطر شوی بسوے سواری شتر قربانی خود پس سوار شو بر آن سوار شدنے که ضرر نرساند باو وگفت عروه وقتیکه ناچار شوی بسوے شیر او پس بنوش بعد از آن که سیراب شود بچه او پس وقتیکه نحر کنی بدنه را نحر کن بچه او را با او مترجم گوید همین است مذهب شافعی که بلا ضرورت نیز سوار شدن بر بدنه جائز است لکن بشرط عدم ضرر وهمچنین شیر او را توان خورد بعد از سیر شدن بچه او ونزدیک ابو حنیفه سوار شدن بران درست نیست مگر در صورت ضرورت وشیر دوشیدن آن نیز درست نیست واگر فرو شیر ایذا دهد او را بپاشیدن آب سرد بر پستان حوالی قطع باید کرد والله اعلم باب کیف یصنع بولد البدنة اذا نتجت چگونه کند بچه شتر قربانی چون زاید بگیرد بچه را نزدیک زادن مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول اذا نتجت البدنة فلیحمل ولدها حتی ینحر معها فان لم یوجد له محمل حمل علی امه حتی ینحر معها ۵۲ عبد الله بن عمر میگفت وقتیکه زائیده بگیرد بچه را نزدیک زادن اشتر قربانی پس باید که برداشته شود آن بچه را تا آنکه نحر کرده شود با او پس اگر یافته نشود سواری آن بچه را برداشته شود بر مادر او تا آنکه نحر کرده شود با مادر او وهمین است مذهب اهل علم باب یغتسل لدخول مکة ویدخلها من اعلاها غسل کند برائے داخل شدن در مکه و داخل شود در وے بوقت صبح از جانب اعلائے مکه مالک ۵۳ عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا دنی من مکة بات بذی طوی بین الثنیتین حتی یصبح ثم یصلی الصبح ثم یدخل من الثنیة التی باعلی مکة ولا یدخل اذا خرج حاجا او معتمرا حتی یغتسل قبل ان یدخل مکة

مسوّی ۵۱ قلت قد استفاض عن الصحابة ان اول شیٔ کان یبدأ به الطواف بالبیت ثم لا یحل وفاقا للشیخان وهذه سنة بالاتفاق[۱۲]

۵۲ قلت وعلیه اهل العلم وفی العالمکیریة لیس علی اهل مکة طواف القدوم وفی المنهاج یختص طواف القدوم بحاج دخل مکة قبل الوقوف[۱۲]

مصفّیٰ اذا دنی من مکة بذی طویٰ ویأمر من معه فیغتسلون قبل ان یدخلوا مکة عبد الله بن عمر وقتیکه نزدیک میشد بمکه شب میگذرانید بوادی ذی طوی درمیان دو ثنیه تا آنکه بوقت صبح در سے آمد بعد ازان نماز صبح میخواند بعد ازان داخل میشد ازان ثنیه که باعلی مکه است و داخل نمیشد وقتیکه مے آمد بقصد حج یا عمره تا آنکه غسل میکرد پیش ازآنکه داخل شود در مکه و وقتیکه نزدیک میشد بمکه بوادی ذی طوی میفرمود آنانرا که همراه او مے بودند که غسل نمایند پیش ازآنکه داخل شوند در مکه مترجم گوید رضی الله عنه مستحب است قاصد دخول مکه غسل کند در ذی طوی و داخل شود از اعلائے مکه در نهار زیراکه دخول آنحضرت صلی الله علیه وسلم همین صفت بوده است و این ثنیه علیه مسمی است بکدا بفتح و مد و تنوین و ثنیه سفلی مسمی است بکُدیٰ بضم و قصر و تنوین و آن نزدیک جبل قیقعان واقع است و اگر از مدینه نیامده باشد آیا مستحب است او را که از راه گذشته بذی طوی برسد یا نه دو وجه کرده اند و اگر غسل نکرد یا در شب داخل شد در مکه جائز است باب طواف القدوم سنة ولیس بواجب طواف قدوم سنت است و واجب نیست مالک انه بلغه ان سعد بن ابی وقاص کان اذا دخل مکة مراهقا خرج الی عرفة قبل ان یطوف بالبیت وبین الصفا والمروة ثم یطوف بعد ان یرجع[۵۱] سعد بن ابی وقاص وقتیکه داخل میشد بمکه نزدیک شده بروز عرفه بر سے آمد بعرفات پیش ازآنکه طواف کند بخانه کعبه و درمیان صفا و مروه بعد ازان طواف میکرد پس ازآنکه رجوع کند مترجم گوید رضی الله عنه کسیکه احرام حج کرده باشد افضل در حق او آنست که داخل شود بمکه پیش از وقوف بعرفات و طواف قدوم کند زیراکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم همین طور عمل فرموده اند و اگر بمکه داخل نشود و بعرفات رود نیز جائز است چنانکه سعد بن ابی وقاص کرد باب لیس طواف القدوم لمن احرم من مکة سنت نیست طواف قدوم برکسیکه احرام کرده باشد از مکه مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان اذا احرم من مکة لم یطف بالبیت ولا بین الصفا والمروة حتی یرجع من منی وکان لا یرمل اذا طاف حول البیت اذا احرم من مکة[۵۲] عبد الله بن عمر وقتیکه احرام میکرد از مکه طواف نمیکرد بخانه کعبه و نه درمیان صفا و مروه تا آنکه باز میگشت از منی و رمل نمیکرد یعنی پویه پویه نمیرفت وقتیکه طواف میکرد گرد خانه کعبه وقتیکه احرام میکرد از مکه مترجم گوید رضی الله عنه که مختص است طواف قدوم بصفتے که مذکور میشود بحاجی که داخل باشد بمکه قبل از وقوف پس کسیکه بقصد عمره در آمد او را طواف عمره میباید کرد نه طواف قدوم و کسیکه انشائے احرام حج از مکه کرده است او را طواف قدوم لازم نیست و کسیکه بعد از وقوف آمده است او را طواف حج فرض میباید کرد مسئله اگر حلال بمکه داخل شد بآنکه قصد حج نداشت یا از نزدیک مکه بمکه آمد سنت است که طواف قدوم بجا آرد بجهت تحیة بیت مقدسه طواف را مطلقا واجبات است که بدون آن صحیح نباشد و سنن است که بدون آن صحیح باشد لکن باوجود آن کامل بود پس از واجبات ستر عورت و طهارت از حدث و نجس است مانند صلوة بحدیث الطواف بمنزلة الصلوة الا ان الله قد احل فیه النطق فمن نطق فلا ینطق الا بخیر صححه الحاکم دیگر از واجبات طواف آنست که ابتدا بحجر اسود کند و بیت را

مصفّی

بر بسیار خود گرداند هفت بار گرد اندرون مسجد زیرا که طواف آنحضرت صلی الله علیه وسلم وسائر مسلمین باتفاق چنین
بوده است و درین مسئله خلافے مروی نشده و دیگر آنست که طواف وراء حجر واقع شود زیرا که حجر از بیت است چنانکه
بیاید و اما سنن پس مشی است در طواف و آن واجب نیست زیرا که در حدیث صحیحین ثابت شد که طاف صلی الله علیه وسلم راکبا
فی حجة الوداع و استلام حجر اسود در اول هر طواف و تقبیل آن از جهت اتباع رواه الشیخان پس اگر عاجز باشد از ان استلام
کند فقط و اگر از آن نیز عاجز باشد باشاره استلام کند بدست خود و رکنین شامیین را استلام نکند و نه تقبیل و رکن یمانی را استلام
کند نه تقبیل بجهت اتباع رواه الشیخان من حدیث ابن عمر و رمل کند در ثلثه اشواط اول نه در جمیع اشواط از حجر اسود تا حجر اسود
و آن مختص است بطوافے که عقیب وے سعی باشد خواه قدوم باشد یا طواف فرض و حج یا عمره و معنی رمل اسراع است در مشی
باتقارب خطی و اضطباع بجهت اتباع و آن نیز خاص است بطوافیکه دران رمل باشد و معنی اضطباع آنست که وسط ردا
خود را زیر منکب راست خود گذارد و هر دو طرف آنرا بر منکب چپ اندازد و اضطباع و رمل مخصوص است برجال دون
النساء و در اشواط سبعه موالاة کند و بعد از طواف دو رکعت نماز گذارد و در وے قل یا ایها الکافرون و قل هو الله احد خواند
بجهت اتباع و بعد از طواف و صلوٰة استلام حجر اسود نماید نزدیک قصد سعی بجهت اتباع و واجبات سعی یکے بدایة است
از صفا بحدیث ابدأ بما بدأ الله به و دیگر هفت بار بودن آن بآن معنی که ذهاب از صفا بسوے مروه یکبار باشد و عود از مروه بسوے
صفا بار دیگر باشد و علی هذا القیاس دیگر ایقاع آن بعد از طواف رکن یا بعد از طواف قدوم پیش از آنکه بعرفه واقف شود
للاتباع و هر که سعی بعد طواف قدوم کرده باشد بعد طواف رکن اعاده نکند بحدیث مسلم لم یطف النبی صلی الله علیه وسلم ولا اصحابه
بین الصفا و المروة الا طوافا واحداً طوافه الاول و مستحب است که برآید بر صفا و مروه قدر یکقامت آدمی و ذکرے که می آید
بگوید و هر بار چنین کند و در اول و آخر سعی باهستگی روان شود و درمیان میلین اخضرین دوان دوان قطع کند مقدمه
مستحب است که امام یا نائب او روز سابع یک خطبه خواند در مسجد الحرام بعد نماز ظهر دران خطبه تعلیم کند بنگاه برآمدن ایشان
روز ترویه بسوے منی و آنچه متعلق مناسک باشد بان تنبیه نماید بحدیث ابن عمر کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا کان قبل
یوم الترویة بیوم خطب الناس و اخبرهم بمناسکهم رواه البیهقی باسناد جید و امام یا نائب او روز ترویه با مردمان برآید بسوے منی
للاتباع و شب آنجا گذرانند و نماز صبح آنجا خوانند و بعد طلوع شمس قصد عرفات نمایند و در وادی نمره نازل شوند تا وقتیکه
آفتاب زائل شود آنگاه امام دو خطبه خواند بعد از ان نماز ظهر و عصر را جمع کند بعد از آن بعرفات روند و وقوف کنند تا غروب
آفتاب و بذکر و دعا و تهلیل مشغول باشند و این وقوف فرض است و شرط وقوف حضور بموضعے است از عرفات اگرچه
مکث نکند و وقت آن از زوال شمس است تا صبح یوم النحر و جمع درمیان جزوے از نهار و جزوے از لیل سنت است
و اگر از وے یکے ازین دو فوت شود مستحب است اراقة دم و اگر بغلط روز نحر وقوف کردند و حقیقت حال در اثناء وقوف
یا بعد از آن ظاهر شد اعاده نکنند بحدیث الحج یوم تحجون و بعد از غروب بسوے مزدلفه روان شوند و آنجا درمیان مغرب عشا

مصفّٰی | جمع نمایند للاتباع وآیا علت این دو جمع سفر است یا نسک قول سالم ترجیح اول است و بیتوتهٔ مزدلفه لازم است
و هر که بیتوتهٔ آن ترک کند یا در نصف ثانی بیتوته نکند بغیر عذر اراقهٔ دم کند وآیا این دم مستحب است یا واجب دو قول آمده
است و از مزدلفه نساء و ضعفه را بعد نصف لیل بمنیٰ فرستند و غیر ایشان باقی مانند تا آنکه وقت غلس نماز صبح خوانند و بجانب منیٰ
متوجه شوند و در آن اثنا چون بمشعر حرام رسند وقوف کنند و دعا نمایند تا وقت اسفار لقوله تعالیٰ فاذا افضتم من عرفات فاذکروا الله
عند المشعر الحرام و حصیات رمی از مزدلفه بگیرند بحدیث فضل بن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال له غداة یوم
النحر التقط لی حصی بعد ازان قبل از طلوع بجانب منیٰ روان شوند و چون بمنیٰ رسند هفت سنگریزه بسوئے جمرهٔ عقبه اندازند و
همراه هر سنگریزه تکبیر گویند و در روز نحر رمی پیش از زوال آفتاب است و بجز یک جمره را رمی نکنند هذا کله للاتباع و بعد از رمی
هدی را ذبح کند اگر با او باشد بعد ازان حلق کند یا قصر و در حق مردان حلق بهتر باشد و وظیفهٔ زنان قصر است بحدیث ابی داؤد
لیس علی النساء حلق انما علی النساء التقصیر و این حلق یا قصر رکن است و اقل او ادنی ما یطلق علیه الحلق است و تنقیح حلق
و قصر ازالهٔ شعور است بهر صفت که باشد نتف یا حرق یا قص باسنان و بمقراض بهتر است چنانکه بیاید و کسیکه موئے بر سر ندارد
او را مستحب است راندن استره بر سر بعد ازان بمکه رود و طواف افاضه نماید و آن آخرین فرض است از فروض حج و ترتیب
میان رمی و ذبح و حلق و طواف سنت است نه واجب بحدیث لا حرج لا حرج و وقت این چیزها بعد نصف لیل است
و آنرا آخرے معین نیست الا رمی که تا آخر روز نحر است چنانکه بیاید و ذبح تا آخر وقت اضحیه و بدو چیز از جمله رمی و ذبح و حلق تحلل
اول حاصل شود و همه چیز حلال شود الا جماع و مباشرت و آن نیز بطواف حلال گردد و بعد از طواف بمنیٰ باز روند و شبهاے
تشریق آنجا گذارند و هر روز از روزهاے تشریق هر سه جمره را رمی کنند هر جمره را بهفت سنگریزه و چون سعی یوم ثانی از ایام تشریق
بجا آورد جائز است او را نفر لقوله تعالیٰ فمن تعجل فی یومین فلا اثم علیه مگر آنکه شب سیوم در آید پس واجب شود رمی روز ثالث
نیز بقول ابن عمر چنانکه بیاید و وقت رمی ایام تشریق از زوال آفتاب است تا غروب آن و در قولے تا فجر و شرط آنست که
واحدة بعد واحدة رمی کننده ترتیب جمرات سه گانه رعایت نمایند زیرا که رمی آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه رضی الله عنهم جز باین
اسلوب بوده است من غیر اختلاف و شرط رمی آنست که حصا باشد نه لولو و زرنیخ و مانند آن که اسم حجر بر آن مطلق نیست و
آنکه بسمی رمی حاصل شود پس وضع کفایت نکند و سنت آنست که رمی کند بقدر حصی الخذف بخا و ذال معجمتین یعنی بقدر یکه
از میان دو انگشت بتوان انداخت و اگر رمی یکروز ترک کرده باشد روز دیگر قضا کند بغیر دم بحدیث رعاۃ ابل چنانکه بیاید و اگر
جمیع ایام رمی بگذارد خواه رمی یکروز ترک کرده باشد یا زیاده ازان اراقهٔ دم لازم است و وقتیکه خواهد از مکه بیرون رود
واجب است طواف وداع الا بر حائض و اگر آنرا ترک کرد و عود نمود پیش از مسافت قصر دادن دم لازم شود و این مطالب
در ابواب آینده بتفصیل مذکور خواهد شد باب یسن الرمل فی ثلثة اشواط من طواف بعده سعی سنت است
رمل در سه شوط از طواف که بعد آن سعی است مالک عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر بن عبد الله انه قال رایت

مسوى ك قلت وعليه اهل العلم فى المنهاج ويختص الرمل بطواف يعقبه سعى فى قول بطواف القدوم فى قول قلت والقول الاظهر فى العالمكيرية كل طواف بعده سعى فانه يرمل فيه ك قلت وعليه اهل العلم قالوا ان عجز استلم وان عجز عن الاستلام ايضا اشار بيده

مصفى رسول الله صلى الله عليه وسلم رمل من الحجر الاسود حتى ينتهى اليه ثلثة اطواف جابر گفت ديدم آنحضرت صلى الله عليه وسلم كه پويه پويه رفت از حجر اسود تا آنكه رسيد بحجر اسود در سه شوط مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يرمل من الحجر الاسود الى الحجر الاسود ثلثة اطواف ويمشى اربعة اطواف عبد الله بن عمر پويه پويه ميرفت از حجر اسود تا حجر اسود در سه شوط و باهستگى ميرفت در چهار شوط مالك عن هشام بن عروة ان اباه كان اذا طاف بالبيت يسعى الاشواط الثلثة يقول اللهم لا اله الا انت وانت تحيى بعدما امتنا وقتيكه طواف ميكرد بخانه كعبه پويه پويه ميرفت سه شوط و اين دعا ميخواند اللهم لا اله الا انت الخ يعنى بارخدايا نيست هيچ معبود مگر تو و تو زنده ميكنى بعد از آنكه ميرانيدى[الف اشباع ١٢] مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان لا يرمل اذا طاف حول البيت اذا احرم من مكة مختصر عبد الله بن عمر رمل نميكرد وقتيكه طواف ميكرد گرد خانه وقتيكه محرم ميشد از مكه باب يسن تقبيل الحجر الاسود سنت است بوسه دادن حجر اسود را مالك عن هشام بن عروة عن ابيه ان عمر بن الخطاب قال وهو يطوف بالبيت للركن الاسود انما انت حجر لا تضر ولا تنفع ولولا انى رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم قبلك ما قبلتك ثم قبله عمر بن الخطاب در انحال كه طواف ميكرد بخانه كعبه خطاب كرد بركن اسود جز اين نيست كه تو سنگى هستى ضرر نميكنى و نفع نميرسانى و گرنه آنست كه ديدم آنحضرت صلى الله عليه وسلم كه بوسه داد ترا بوسه نمى دادم ترا بعد از ان بوسه كرد آنرا مالك عن هشام بن عروة عن ابيه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعبد الرحمن بن عوف كيف صنعت يا ابا محمد فى استلام الركن الاسود فقال عبد الرحمن استلمت وتركت فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم اصبت رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود عبد الرحمن بن عوف را چگونه كردى اى ابا محمد در استلام ركن اسود گفت عبد الرحمن استلام كردم گاهے و ترك كردم گاهے پس فرمود آنحضرت صلى الله عليه وسلم نيك كردى مترجم گويد نزد جميع علما همين سنت و اگر عاجز شود از تقبيل اقتصار نمايد بر استلام و اگر از ان نيز عاجز باشد بدست يا بچوب اشاره كند باب الصحيح انه يستلم الركنين اليمانيين فقط صحيح آنست كه استلام كند دو ركن يمانى را و بس مالك عن سعيد بن ابى سعيد المقبرى عن عبيد بن جريج انه قال لعبد الله بن عمر يا ابا عبد الرحمن رايتك تصنع اربعا لم ار احدا من اصحابك يصنعها قال ما هن يا ابن جريج قال رايتك لا تمس من الاركان الا اليمانيين ورايتك تلبس النعال السبتية ورايتك تصبغ بالصفرة ورايتك اذا كنت بمكة اهل الناس اذا راوا الهلال ولم تهلل انت حتى كان يوم التروية فقال عبد الله بن عمر اما الاركان فانى لم ار رسول الله صلى الله عليه وسلم يمس الا اليمانيين واما النعال السبتية فانى رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم يلبس النعال التى ليس فيها شعر ويتوضا فيها وانا احب ان البسها واما الصفرة فانى رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم يصبغ بها فانا احب ان اصبغ بها واما الاهلال فانى لم ار رسول الله صلى الله عليه وسلم

مسوّی ۱؎ قلت وعلیه اهل العلم قالوا لا یقبل الرکنین الشامیین ولا یستلمهما یستلم الیمانی ولا یقبله ویستلم الحجر الاسود ویقبله ۱۲

مصفّی: هل حتی تنبعث به راحلته عبید بن جریج گفت عبد اللہ بن عمر را اے ابا عبد الرحمن دیدم ترا که مے کنی
چهار کار ندیدم هیچکس را از یاران تو که بکند آنرا گفت ابن عمر چیست آن اے ابن جریج گفت دیدم ترا که دست نمی‌رسانی از ارکان
مگر دو رکن یمانی را و دیدم ترا که میپوشی نعال سبتیه را یعنی پاپوشے که موے از وے سترده باشند و دیدم ترا که رنگ میکنی بزردی یعنی
ریش خود را بخلوق رنگین میسازی و دیدم ترا که چون در مکه میباشی احرام میکنند مردمان وقتیکه دیدند ماه ذی حجه را و احرام نمیکنی تو
تا آنکه شود روز ترویه پس گفت عبد اللہ بن عمر اما ارکان پس هر آئینه من ندیدم رسول اللہ را صلی اللہ علیه وسلم که دست رسانیده
باشد مگر بدو رکن یمانی و اما نعال سبتیه پس هر آئینه من دیدم آنحضرت را صلی اللہ علیه وسلم که میپوشید آن نعال را که نیست در آن
موے و وضو میکرد در ان پس من دوست میدارم که بپوشم آنرا و اما خلوق پس دیدم آنحضرت را صلی اللہ علیه وسلم که رنگ مینمود
بآن ریش مبارک خود را پس من دوست میدارم که رنگ کنم بآن و اما احرام پس هر آئینه ندیدم آنحضرت را صلی اللہ علیه وسلم که احرام
سفر موده باشد تا آنکه برخاست باو رشتر او **مالک** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد اللہ ان عبد اللہ بن محمد بن ابی بکر

الصدیق اخبر عبد اللہ بن عمر عن عائشة ان النبی صلی اللہ علیه وسلم قال الم ترای قومک حین بنوا الکعبة اقتصروا علی قواعد

ابراهیم قالت فقلت یا رسول اللہ افلا تردها علی قواعد ابراهیم قال لولا حدثان قومک بالکفر لفعلت قال

فقال عبد اللہ بن عمر لئن کانت عائشة سمعت هذا من رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم ما اُری رسول اللہ صلی اللہ

علیه وسلم ترک استلام الرکنین الذین یلیان الحجر الا ان البیت لم یتمم علی قواعد ابراهیم
عبد اللہ بن محمد نبیره حضرت ابی بکر الصدیق خبر داد عبد اللہ بن عمر را از حضرت عائشه که رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم فرمود آیا
ندیدی که قوم تو وقتیکه بنا کردند خانه کعبه را کم کردند از بنیاد حضرت ابراهیم گفت حضرت عائشه گفتم یا رسول اللہ صلی اللہ علیه
وسلم آیا نمیگردانی کعبه را بدستور قواعد ابراهیم فرمود علیه السلام اگر نمے بود قرب عهد قوم تو بکفر البته میکردم گفت عبد اللہ بن عمر
اگر شنیده است این را عائشه از رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم نمے بینم که آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم ترک فرموده است
استلام آن دو رکن که متصل حجر است مگر ازان جهت که کعبه تمام ساخته نشده است بر بنیاد ابراهیم علیه السلام **مالک**

عن هشام بن عروة ان اباه کان اذا طاف بالبیت یستلم الارکان کلها قال وکان لا یدع الیمانی الا ان یغلب علیه
عروه وقتے که طواف میکرد بخانه کعبه استلام میکرد همه ارکان را و ترک نمیکرد استلام رکن یمانی را مگر آنکه مغلوب شود بسبب
ازدحام بر آن مترجم گوید اتفاق اهل علم برین است که تقبیل نکند دو رکن شامی را و نه استلام کند آن هر دو را و استلام
رکن یمانی نماید و تقبیل نکند آنرا و استلام کند حجر اسود را و تقبیل آن نیز بکند **باب** یطوفون وراء الحجر فانه من البیت
طواف کند از بیرون حجر زیرا که وے از خانه کعبه است **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه ان عائشة ام المؤمنین
قالت ما ابالی صلیت فی الحجر ام فی البیت حضرت عائشه فرمود باک ندارم من که نماز گذارم در حجر یا در خانه کعبه

مسوی له قلت علیه اهل العلم ۱۲ سه۵ قلت وعلیه اهل العلم قال المحلی المستنان یطوف ماشیا ولا یرکب الا بعذر ولو طاف راکبا بلا
عذر جاز بلا کراهة وعند ابی حنیفة لا یجوز الطواف راکبا الا بعذر ۱۲ سه۵ قلت وعلیه اهل العلم فی شرح السنة عند الشافعی
لا یجزئ الطواف الا بما یجزی به الصلوة من الطهارة عن الحدث والنجاسة وستر العورة فان ترك شیئا منها فعلیه الاعادة وفی الانوار ولو احدث
فی الطواف عمدا توضأ وبنی ولا یجب الاستیناف وان طال الفصل ویجتنب الکلام فی الطواف فمباح ویستحب ان لا یتکلم الا بذکر الله و
حاجة او علم وقال ابو حنیفة اذا طاف جنبا او محدثا او قارنا فارق مکة لا تلزمه الاعادة وعلیه دم فی العالمکیریة ان کل عبادة تؤدی لا فی المسجد
من المناسك فالطهارة لیس من شرطها کالسعی والوقوف بعرفة وکل عبادة فی المسجد فالطهارة من شرطها کالطواف ۱۲

مصفی | مالك انه سمع ابن شهاب یقول سمعت بعض علماءنا یقول ما حجر الحجر وطاف الناس من ورائه الا ارادة
ان یستوعب الناس الطواف بالبیت ۵۱ ابن شهاب گفت شنیدم از بعض علمائے خویش میگفت دیوار کشیده نشد بر حجر و طواف
نکردند مردمان از بیرون او مگر بقصد آنکه تمام کنند مردمان طواف خانه کعبه را باب یجوز الطواف راکبا جائز است طواف
کردن سواره مالك عن ابی الاسود محمد بن عبد الرحمن بن نوفل عن عروة بن الزبیر عن زینب بنت ابی سلمة عن
ام سلمة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها قالت شکوت الی رسول الله صلی الله علیه وسلم انی اشتکی فقال طوفی من وراء الناس
وانت راکبة قالت فطفت ورسول الله صلی الله علیه وسلم حینئذ یصلی الی جانب البیت وهو یقرأ بالطور وکتاب
مسطور ۵۲ حضرت ام سلمه گفت شکایت کردم پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم که من بیمارم پس فرمود طواف کن بیرون از
جماعت مردمان حالانکه تو سواره باشی گفت پس طواف کردم و آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آن حال نماز میگذارد بپهلوی
خانه کعبه و آنحضرت صلی الله علیه وسلم میخواند سوره والطور وکتاب مسطور مترجم گوید برین ست اتفاق علماء کلی گفته که سنت است
طواف پیاده کردن مگر بعذر واگر بغیر عذر سواره طواف نمود جائز است بلا کراهت باب من انتقض وضوءه وهو یطوف نقل مالك
کسیکه شکست وضوء او حالانکه او طواف میکند وضو کند و از ابتدا شروع کند قال مالك من اصابه شیء ینتقض وضوءه
وهو یطوف بالبیت او یسعی بین الصفا والمروة او بین ذلك فانه من اصابه ذلك قد طاف بعض الطواف او کله ولم
یرکع رکعتی الطواف فانه یتوضأ ویستأنف الطواف والرکعتین قال مالك واما السعی بین الصفا والمروة فانه لا یقطع
ذلك علیه ما اصابه من انتقاض وضوءه ولا یدخل السعی الا وهو طاهر بوضوء ۵۳ گفت مالك کسیکه رسید او را چیزی که
بشکند وضو او را و حال آنکه او طواف میکند بخانه کعبه یا سعی میکند درمیان صفا و مروه یا درمیان این پس هر آئینه
کسیکه رسید او را آن و هر آئینه طواف کرده بود بعض طواف یا تمام کرده بود و نگذارده بود دو رکعت طواف را پس
هر آئینه او وضو کند و از سر نو شروع کند در طواف و دو رکعت طواف گفت مالك اما سعی درمیان صفا و مروه پس
هر آئینه قطع نمیکند آن بروی چیزیکه رسیده است او را از شکننده وضوء او و باید که داخل نشود در برائے سعی مگر او طاهر
باشد بوضوء مترجم گوید نزدیك ابو حنیفه هر نسکے از مناسک که در مسجد ادا کرده شود طهارت برائے آن ضرور است و هرچه

مسوّی ۱ه قلت وعليه الشافعي قال ابو حنيفة واجبتان قال المحلي لما فعلهما رسول الله صلى الله عليه وسلم تلا قوله تعالى
واتخذوا من مقام ابرهيم مصلى رواه مسلم فافهم ان الآية امر بهما ۱۲ ۲ه قلت وعليه اهل العلم من اهل السنة ذلك في
العالمكيرية ويكره الجمع بين الاسبوعين بغير صلوة بينهما ۱۲ ۳ه قلت وعليه ابو حنيفة في العالمكيرية ويصلي ركعتي
الطواف في وقت يباح له اداء التطوع فيه وعند الشافعي هي صلوة لها سبب فتباح في هذين الوقتين ۱۲

مصفّی | خارج مسجد واکرده شود طهارت ضروریست برای آن مثل سعی و وقوف بعرفه واگر طواف در حالت حدث یا
جنابت نموده باشد اگر در مکه باشد اعاده کند واگر از مکه برآمده باشد قربانی واجب شود بروی واعاده ساقط گردد و نزدیک شافعی
طواف مثل صلوة است در اشتراط طهارت از حدث و نجاست و ستر عورت واگر ازین شروط چیزی فوت شد اعاده واجب است
واگر در عین طواف محدث شد وضو کند و بنا نماید و استیناف مستحب است وکلام در عین طواف مباح است بشرطیکه در ذکر الله
باشد یا تعلیم و تعلم یا حاجت ضروریه والله اعلم باب تسنّ رکعتان بعد الطواف سنت است گذاردن دو رکعت بعد
طواف قال الله تعالى واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى فرمود خدا تعالی بگیرید از مقام ابراهیم جای نماز مسئله دو رکعت
بعد طواف نزدیک ابو حنیفه واجب است و نزدیک اکثر علما سنت واز آنحضرت صلی الله علیه وسلم منقول است که بعد از گذاردن
دو رکعت این آیت را تلاوت فرمود ازینجا دانسته شد که مراد ازان همین دو رکعت است والله اعلم باب لا یقرن بین سبعین
لیرکع بعدهما و یجوز ان یرکع عند المقام و غیره جمع نکند درمیان دو سبع یعنی دو مرتبه هفت هفت طواف کند متصل
و بعد ازان دو دوگانه نماز گذارد و جائز است که نماز گذارد نزدیک مقام و غیر آن زیراکه مسجد الحرام همه مقام ابراهیم است مالک
عن هشام بن عروة عن ابيه انه كان لا يجمع بين السبعين لا يصلي بينهما ولكنه كان يصلي بعد كل سبع
ركعتين فربما صلى عند المقام او عند غيره عروه جمع نمیکرد درمیان دو سبع که نماز نگذارد درمیان آنها ولکن وی نماز
میگذارد بعد هر هفت شوط دو رکعت پس در بعض اوقات میگذارد نماز نزدیک مقام ابراهیم یا نزدیک غیر مقام و همین است
مذهب علما که جمع بین الاسبوعین بلا صلوة بینهما مکروه است و تمام مسجد الحرام مقام ابراهیم است باب لا یصلی رکعتی
الطواف بعد صلوة الصبح والعصر فان اضطر صلى حيث ما امكن نگذارد دو رکعت طواف بعد نماز صبح و عصر پس اگر مضطر
شود نماز گذارد هر جا که امکان داشته باشد مالک عن ابی الزبیر المکی انه قال لقد رایت البیت یخلو بعد صلوة الصبح
و بعد صلوة العصر ما يطوف به احد ابو الزبیر مکی گفت هر آئینه دیدم که خانه کعبه خالی میشد بعد نماز صبح و بعد نماز عصر طواف
نمیکرد بآن هیچکس مالک عن ابی الزبیر المکی انه قال رایت عبد الله بن عباس یطوف بعد صلوة العصر ثم یدخل
حجرته فلا ادري ما يصنع ابو الزبیر گفت دیدم عبد الله بن عباس را که طواف میکرد بعد نماز عصر بعد ازان داخل میشد در حجره خود پس نمی
دانم که چه میکرد مالک عن ابن شهاب عن حمید بن عبد الرحمن بن عوف ان عبد الرحمن بن عبد القاری اخبره انه طاف
بالبیت مع عمر بن الخطاب بعد صلوة الصبح فلما قضى عمر طوافه نظر فلم ير الشمس فركب حتى اناخ بذي طوى فصلى ركعتين

مسوّی ؎ **قلت** وعلیه اهل العلم فی العالمگیریة الاصل فی کل طواف بعدہ سعی العود الی استلام الحجر وفی المنهاج یستلم الحجر بعد الطواف وصلوته ثم یخرج من باب الصفا للسعی ۱۲ ؎ **قلت** وعلیه اهل العلم الا انه عند الشافعی من الارکان فلا یجبر بالدم وعند ابی حنیفة من الواجبات وعلی من ترکه دم ۱۲

مصفّی عبد الرحمن بن عبد القاری خبر داد حمید بن عبد الرحمن بن عوف را که وے طواف کرد همراه عمر بن الخطاب بعد نماز صبح پس وقتیکه آخر کرد طواف خود را نظر کرد پس ندید آفتاب را پس سوار شد تا آنکه شتر را نشاند در ذی طوی پس گذارد دو رکعت مترجم گوید مذہب ابوحنیفه همین است که دو رکعت طواف تا وقت مباح تاخیر کردن ضرور است و نزدیک شافعی این دو رکعت نماز نیست که بسببے مسنون شده پس در هر وقت گذاردن آن درست است والله اعلم **باب** یستلم الرکن الاسود بعد الرکعتین ثم یخرج الی الصفا دست برساند بحجر اسود بعد دو رکعت طواف بعد ازان برآید بجانب صفا

مالک انه بلغه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان اذا قضی طوافه بالبیت ورکع رکعتین واراد ان یخرج الی الصفا والمروة استلم الرکن الاسود قبل ان یخرج ؎ رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتیکه تمام میکرد طواف خود را بخانه کعبه ومیگذارد دو رکعت ومیخواست که برآید بطرف صفا و مروه دست میرسانید برکن اسود پیش از برآمدن و همین ست مذہب اہل علم **باب** وجوب السعی بین الصفا والمروة دربیان وجوب سعی درمیان صفا و مروه قال الله تعالی ان الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البیت او اعتمر فلا جناح علیه ان یطوف بهما ومن تطوع خیرا فان الله شاکر علیم هر آئینه صفا و مروه از نشانهاے خدا است پس هر که حج کند خانه کعبه را یا عمره بجا آرد پس نیست هیچ گناه بر وے در آنکه طواف کند میان آنها و هر که طاعت خداتعالی بجا آرد پس هر آئینه خداتعالی قبول کننده عمل است داننده همه چیز است **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه انه قال قلت لعائشة ام المؤمنین وانا یومئذ حدیث السن ارأیت قول الله تبارک وتعالی ان الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البیت او اعتمر فلا جناح علیه ان یطوف بهما فما علی الرجل شیء ان لا یطوف بهما قالت عائشة کلا لو کان کما تقول لکانت فلا جناح علیه ان لا یطوف بهما انما انزلت هذه الایة فی الانصار کانوا یهلون لمناة وکانت مناة حذو قدید وکانوا یتحرجون ان یطوفوا بین الصفا والمروة فلما جاء الاسلام سألوا رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ذلک فانزل الله تعالی ان الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البیت او اعتمر فلا جناح علیه ان یطوف بهما عروه گفت گفتم حضرت عائشه را و من در آن روز نوجوان بودم آیا دیدی قول خداتعالی را ان الصفا والمروة الخ پس نیست گناه بر آنکه طواف نکند باین هر دو یعنی سعی نکند میان صفا و مروه گفت حضرت عائشه نی اگر بودے معنی آیت چنانکه تو میگوئی آیت باین عبارت نازل میشد فلا جناح علیه ان لا یطوف بهما غیر ازین نیست که آیت فرود آمده در باب انصار ایشان احرام میکردند در جاهلیت براے مناة و بود مناة نزدیک قدید و ایشان احتراز میکردند از آنکه طواف کنند میان صفا و مروه پس وقتیکه آمد اسلام سوال کردند آنحضرت را صلی الله علیه وسلم ازین ماجرا پس نازل ساخت خداتعالی ان الصفا والمروة الآیة مترجم گوید مقصود

مسوّی ۵۱ قلت وعلیہ اھل العلم فی المنہاج شرط ان یبدأ بالصفا وفی العالمکیریۃ اذا سعی معکوسا بان یبدأ بالمروۃ فمن اصحابنا من قال یعتد بہ ولکن یکرہ والصحیح انہ لا یعتد بالشوط الاول ۱۲ ۵۲ قلت وعلیہ اھل العلم فی الانوار یبدأ بالصفا فیرقی علیہ قدر قامۃ رجل ویستقبل البیت ویقول اللہ اکبر الی اخرہ ۱۲ ۵۳ قلت فی الھدایۃ اذا بلغ بطن الوادی یسعی (باقی ص ۳۱۸)

مصفّٰی حضرت عائشہ آنست کہ فلا جناح علیہ ان لا یطوف بہما نص است در عدم وجوب طواف میان صفا ومروہ وقابل تاویل نیست ولا جناح علیہ ان یطوف نص نیست بلکہ ظاہر است در عدم وجوب واحتمال دارد کہ این عبارت بنا بر دفع شبہ کسے گفتہ باشند چنانکہ از حال انصار بیان کردہ شد وبر ہمین است اتفاق اہل علم کہ سعی بین الصفا والمروہ از ضروریات حج وعمرہ است مگر آنکہ نزدیک شافعی از ارکان است پس جبران بدم درست نباشد ونزدیک ابوحنیفہ از واجبات است واگر ترک کرد قربانی بروے واجب شود **باب البدایۃ بالصفا** در ابتدا کردن بصفا **مالک** عن جعفر بن محمد بن علی عن ابیہ عن جابر بن عبد اللہ انہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول حین خرج من المسجد وھو یرید الصفا وھو یقول نبدأ بما بدأ اللہ بہ فبدأ بالصفا۵۱ جابر گفت شنیدم از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ میگفت وقتیکہ برآمد از مسجد حرام واو قصد صفا میفرمود واو میگفت ابتدا میکنم بچیزیکہ ابتدا کردہ است خدا تعالی بآن پس ابتدا کرد بصفا مترجم گوید ہمین است مذہب علماء کہ ابتدا بصفا ضرور است پس اگر شخصے معکوس بجا آورد وابتدا بمروہ کند در آن مختلف شدہ اند صحیح آنست کہ شوط اول اعتداد نماید واللہ اعلم **باب ما یستحب من الذکر والدعاء علی الصفا والمروۃ** باب در بیان آنچہ مستحب است از ذکر ودعا بر صفا ومروہ **مالک** عن جعفر بن محمد بن علی عن ابیہ عن جابر بن عبد اللہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا وقف علی الصفا یکبر ثلثا ویقول لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وھو علی کل شیء قدیر یصنع ذلک ثلث مرات ویدعو ویصنع علی المروۃ مثل ذلک۵۲ جابر روایت کرد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وقتیکہ می استاد بر صفا اللہ اکبر میگفت سہ بار ومیگفت لا الہ الا اللہ الخ میکرد این ذکر سہ بار ومیکرد بر مروہ ہمچنان **مالک** عن نافع انہ سمع عبد اللہ بن عمر وھو علی الصفا یدعو یقول اللہم انک قلت ادعونی استجب لکم وانک لا تخلف المیعاد وانی اسألک کما ھدیتنی للاسلام ان لا تنزعہ منی حتی تتوفانی وانا مسلم۵۳ نافع شنید عبد اللہ بن عمر را دران حال کہ او بر صفا بود ودعا میکرد ومیگفت اللہم الخ اے بار خدایا ہر آئینہ تو فرمودی ادعونی استجب لکم وہر آئینہ تو خلاف نمیکنی وعدہ را وہر آئینہ من سوال میکنم از تو چنانکہ ہدایت کردی مرا باسلام کہ نزع نکنی آنرا از من تا آنکہ بمیرانی مرا حالانکہ من مسلمان باشم **باب السعی فی بطن الوادی** مستحب است سعی درمیان وادی **مالک** عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن جابر بن عبد اللہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا نزل من الصفا والمروۃ مشی حتی اذا انصبت قدماہ فی بطن الوادی یسعی حتی یخرج منہ۵۴ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقتیکہ فرود می آمد از صفا ومروہ آہستہ آہستہ سیر رفت تا آنکہ فرود می آمدند دو قدم او درمیان

مسوّی ﴿(بقیہ ص۳۱۷) بین المیلین الاخضرین فی الانوار یستحب فی الذهاب ان یمشی علی عادته الی ان یبقی بینه وبین المیل الاخضر قدر ستة اذرع فیسعی الی ان یتوسط بین المیلین فیمشی ۱۲ **قلت** وعلیه اهل العلم فی الانوار ویجوز السعی راکبا وماشیا افضل ۱۲﴾

مصفّٰی وادی پویہ پویہ میرفت تا آنکہ برمے آمد از میان وادی **مسئلہ** نزدیک حنفیہ چون در بطن وادی رسد در میان میلین اخضرین سعی نماید ونزدیک شافعیہ چون از صفا فرود آید باید کہ آہستہ آہستہ برود چون مسافت شش ذراع تا میل اخضر باقی ماند سعی نماید تا وقتیکہ در وسط میلین اخضرین برسد بعد ازان آہستہ آہستہ برود **باب** المشی بین الصفا والمروة افضل من الرکوب پیادہ رفتن درمیان صفا ومروہ بہتر است از سوارہ رفتن **مالک** عن ہشام بن عروة ان سودة بنت عبد اللہ بن عمر کانت عند عروة بن الزبیر فخرجت تطوف بین الصفا والمروة فی حج او عمرة ماشیة وکانت امرأة ثقیلة فجاءت حین انصرف الناس من العشاء فلم تقض طوافها حتی نودی بالاول من الصبح فقضت طوافها فیما بینها وبینه وکان عروة اذا راٰہم یطوفون علی الدواب ینهاهم اشد النهی فیعتلون له بالمرض حیاء منه فیقول لنا فیما بیننا وبینکم لقد خاب هؤلاء وخسروا ۔ سودہ دختر عبد اللہ بن عمر بود نزدیک عروہ بن الزبیر یعنی در نکاح او بود پس برآمد تا طواف مے کرد درمیان صفا ومروہ در حج یا عمرہ روان بر پائے خود وبود زنے گران پس آمد یعنی شروع طواف کرد میان صفا ومروہ وقتیکہ بازگشتند مردمان از نماز عشا پس تمام نکرد طواف خود را تا آنکہ گفتہ شد اذان اول از نماز صبح پس تمام کرد طواف خود را درمیان خود ودرمیان اذان صبح وعروہ وقتیکہ مے دید مردمان را کہ طواف میکردند بر چہارپایہ نہی میکرد ایشان را سخت ترین نہی پس حیلہ می آوردند پیش او بمرض از جہت شرمندگی از وے پس عروہ میگفت درمیان خود ودرمیان ما بلاشبہ زیان کار شدند **باب** من اعتمر وتمتع حلق بعد السعی ومن افرد الحج او قرن اخر ذلک الی یوم النحر کسیکہ عمرہ مفردہ نیت کردہ باشد یا تمتع نمودہ باشد سر تراشد بعد سعی وہر کہ حج مفرد یا قران نیت کردہ باشد تاخیر کند حلق را تا روز نحر **مالک** عن یحیی بن سعید قال اخبرتنی عمرة بنت عبد الرحمن انها سمعت عائشة ام المؤمنین تقول خرجنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لخمس لیال بقین من ذی القعدة ولا نری الا انه الحج فلما دنونا من مکة امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من لم یکن معه هدی اذا طاف بالبیت وسعی بین الصفا والمروة ان یحل قالت عائشة فدخل علینا یوم النحر بلحم بقر فقلت ما هذا فقالوا نحر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن ازواجه قال یحیی فذکرت هذا الحدیث للقاسم بن محمد فقال اتتک واللہ بالحدیث علی وجهه عمرہ بنت عبد الرحمن شنید از حضرت عائشہ کہ گفت برآمدیم ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در پنج شب کہ باقی ماندہ بود از ماہ ذی قعدہ ونمودہ نمی شد ما را مگر آنکہ آن حج است پس وقتیکہ نزدیک رسیدیم بمکہ امر کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کسے را کہ ہمراہ او ہدی نبودہ وقتیکہ طواف خانہ کعبہ نماید وسعی کند میان صفا ومروہ حلال شود گفت عائشہ پس داخل کردہ شد بر ما یعنی بر اہل بیت روز نحر گوشت گاو پس گفتم چیست این گفتند نحر فرمودہ است آنحضرت صلی اللہ علیہ

مسوّى ۱؎ قلت وعليه اهل العلم وقد ذكرنا ان اباحنيفة يجعل التمتع على نوعين فما كان بسوق الهدى فانه لا يحل منه الى
يوم النحر وما لم يكن بسوق الهدى فانه يحل منه بعد السعي ۱۲ ۲؎ قلت وعليه اهل العلم انه يستحب ان يخرجوا الى منى بعد طلوع
الشمس ان يبيتوا بها ثم يغدوا اذا طلعت الشمس الى عرفة ۱۲ ۳؎ قلت في المنهاج ولا يدخلونها يعني عرفات بل يقيمون بنمرة
بقرب عرفات حتى تزول الشمس في الانوار فاذا وصلوا نمرة ضربت قبة الامام بها وفي العالمكيرية فاذا انتهى الى عرفات
نزل في اي موضع شاء ۱۲ ۴؎ قلت وعليه اهل العلم انه يخطب الامام بعد الزوال خطبتين قائما ويجلس بينهما كالجمعة يعلم فيهما المناسك
الى اليوم الثاني في الانوار يخطب خطبتين خفيفتين والاخيرة اخف في العالمكيرية اذا زالت الشمس اغتسل ان احب ۱۲

مصفّٰى | از جانب ازواج خود گفت یحیی پس ذکر کردم این حدیث را پیش قاسم بن محمد گفت قاسم که عمره آورد حدیث را
پیش تو بوجهیکه می باید مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر عن حفصة ام المؤمنين انها قالت لرسول الله صلى الله
عليه وسلم ما شان الناس حلّوا ولم تحلل انت من عمرتك فقال اني لبّدت راسي وقلّدت هديي فلا احل حتى انحر ۵؎ حضرت حفصه
گفت آنحضرت را چیست حال مردمان که حلال شدند و تو حلال نشدی از عمرهٔ خود پس گفت هر آئینه من بصمغ جمع کرده ام
موئے سر خود را و قلاده بستم بهدی خود را پس حلال نشوم تا آنکه نحر کنم باب يستحب الغدوّ يوم التروية الى منى مستحب
است پگاه رفتن روز ترویه بسوئے منی مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يصلي الظهر والعصر والمغرب والعشاء
والصبح بمنى ثم يغدو اذا طلعت الشمس الى عرفة ۶؎ عبد الله بن عمر میگذارد نماز صبح و ظهر و عصر و مغرب و عشا و صبح در منی بعد
از آن پگاه میرفت وقتیکه برمی آمد آفتاب بجانب عرفات مترجم گوید مستحب است برآمدن بسوئے منی بعد طلوع آفتاب و شب
گذرانیدن در منی بعد از آن پگاه برآمدن بجانب عرفات وقتیکه طلوع کند آفتاب باب نزول نمرة وجواز ترك نزولها
در بیان فرود آمدن در نمره و ترک فرود آمدن آنجا مالك عن علقمة عن امه عن عائشة انها كانت تنزل من عرفة بنمرة ثم
تحولت الى الاراك ۷؎ حضرت عائشه فرود می آمد در نمره از وادی عرفات بعد از آن انتقال کرد بجانب اراک
باب يستحب تقصير الخطبة في نمرة وتعجيل الرواح الى عرفة مستحب است کوتاه ساختن خطبه در نمره و شتاب رفتن بسوئے عرفه
مالك عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله قال كتب عبد الملك بن مروان الى الحجاج بن يوسف ان لا تخالف عبد الله بن
عمر في شيء من امر الحج قال فلما كان يوم عرفة جاء عبد الله بن عمر حين زالت الشمس وانا معه فصاح به عند سرادقه اين هذا
فخرج عليه الحجاج وعليه ملحفة معصفرة فقال ما لك يا ابا عبد الرحمن فقال الرواح ان كنت تريد السنة فقال أهذه الساعة فقال نعم
قال فانظرني حتى افيض علي ماء ثم اخرج فنزل عبد الله حتى خرج الحجاج فسار بيني وبين ابي فقلت له ان كنت تريد
ان تصيب السنة اليوم فاقصر الخطبة وعجّل الصلوة فجعل ينظر الى عبد الله بن عمر كي يسمع ذلك منه فلما رأى
ذلك عبد الله بن عمر قال صدق ۸؎ سالم بن عبد الله گفت که عبد الملک بن مروان نوشت بسوئے حجاج که
مخالفت نکنی با عبد الله بن عمر در چیزی از امور حج پس وقتیکه شد روز عرفه آمد عبد الله بن عمر وقتیکه زائل شد آفتاب و من

مسوّی ۱ قلت وعلیه اهل العلم الا ان الجمع لمعنی النسک عند ابی حنیفة فیشترط له شروط منها الوقت والمکان والاحرام والجماعة وبمعنی السفر عند الشافعی ۱۲ ۲ قلت وعلیه اهل العلم انه یستحب یوم عرفة الاجتهاد فی الذکر والتهلیل والدعاء ۱۲

مصفّی | همراه او بودم پس آواز داد حجاج را نزد وی کیسه سراپرده‌های او که کجاست این شخص پس برآمد حجاج و بروی چادری
بود معصفر پس گفت چیست ترا ای ابا عبدالرحمن گفت رفتن بعرفه می‌باید که اگر میخواهی عمل بر سنت پس گفت حجاج آیا این ساعت
بروم گفت عبدالله آری گفت مهلت ده مرا تا آنکه بریزم بر خود آب را یعنی غسل کنم بعد از آن برآیم پس فرود آمد عبدالله بن عمر
تا آنکه برآمد حجاج پس سیر کرد میان من و میان پدر من پس گفتم او را اگر خواهی که عمل بسنت کنی امروز پس کوتاه کن خطبه را و تعجیل کن
نماز را پس دید حجاج بسوی عبدالله بن عمر تا بشنود از وی این سخن را پس وقتیکه دید این ماجرا عبدالله بن عمر گفت راست
گفته است سالم مترجم گوید باتفاق علماء برآنست که خطبه خواند امام بعد از زوال دو خطبه حال آنکه او استاده باشد و بنشیند
درمیان خطبتین مانند جمعه و تعلیم کند در آن خطبها مردمان را مناسک حج تا یوم ثانی باب الجمع بین الظهر والعصر بعرفة جمع کند
میان ظهر و عصر روز عرفه مالک عن ابن شهاب انه سال سالم بن عبدالله بن عمر هل یجمع بین الظهر والعصر فی السفر
فقال نعم لا باس بذلک الم تر الی صلوة الناس بعرفة ۹۱ ابن شهاب سوال کرد سالم بن عبدالله بن عمر را آیا جمع کرده شود
درمیان ظهر و عصر در سفر پس گفت سالم بن عبدالله آری هیچ باک نیست آیا نمی‌بینی نماز مردمان روز عرفه باب فضل
یوم عرفة وفضل الدعاء فیه در فضیلت روز عرفه و فضیلت دعا در وی مالک عن ابراهیم بن عبدالله
ابن ابی عبلة عن طلحة بن عبیدالله بن کریز ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما رئی الشیطان یوما هو فیه اصغر ولا
ادحر ولا احقر ولا اغیظ منه فی یوم عرفة وما ذلک الا لما رای من تنزل الرحمة وتجاوز الله عن الذنوب العظام الا ما رئی یوم
بدر قیل وما رای یوم بدر قال اما انه قد رای جبریل یزع الملئکة ۱ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود
دیده نشد شیطان را هیچ روز خوارتر و بی اعتبارتر و حقیرتر و خشمناک‌تر از وی آنحال که در روز عرفه می‌باشد و نیست این
مگر بسبب آنکه می‌بیند نزول رحمت و عفو فرمودن خدا تعالی از گناهان بزرگ مگر آنکه دیده شد روز بدر صحابه گفتند و چه دید
روز بدر فرمود آگاه باش هر آئینه وی دید جبرئیل را جابجا استاده میکرد فرشتگان را مالک عن زیاد بن ابی زیاد مولی عبدالله
ابن عباس بن ابی ربیعة المخزومی عن طلحة بن عبیدالله بن کریز ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال افضل الدعاء دعاء یوم عرفة
وافضل ما قلت انا والنبیون من قبلی لا اله الا الله وحده لا شریک له ۹۲ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود بهترین دعا دعاء
روز عرفه است و بهترین آنچه گفتم من و پیغامبران پیش از من لا اله الا الله وحده لا شریک له است باب عرفة کلها موقف
الا بطن عرنة ومزدلفة کلها موقف الا بطن محسّر عرفه همه آن جای ایستادن است مگر بطن وادی عرنه و مزدلفه همه آنجا
استادن است مگر بطن محسر مالک انه بلغه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال عرفة کلها موقف وارتفعوا عن بطن عرنة
والمزدلفة کلها موقف وارتفعوا عن بطن محسر رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود عرفه همه جای استادن است و کناره شوید

مسوّی ــ ۱ه قلت فی العالمکیریة هذه العبارة بعینها فی شرح السنة اختلفوا فیمن وقف ببطن عرنة فقال الشافعی لا یجزئه وقال مالک حجه صحیح وعلیه دم

۲ه قلت وعلیه اهل العلم الا انه لو وقف نهارا ثم فارق عرفة قبل الغروب اراق دما استحبابا عند الشافعی ووجوبا عند ابی حنیفة ۱۲

مصفّی | از بطن عرنه و مزدلفه همه آن جائے ایستادن است و یکسو شوید از بطن محسر مالک عن هشام بن عروة عن عبد الله
ابن الزبیر انه کان یقول اعلموا ان عرفة کلها موقف الا بطن عرنة وان المزدلفة کلها موقف الا بطن محسر ۱ه عبد الله بن زبیر میگفت بدانید
که عرفه همه جائے ایستادن است مگر بطن عرنه و مزدلفه همه آنجائے ایستادن است مگر بطن محسر مترجم گوید بطن عرنه وادی
است جانب غرب از مسجد عرفات و شیطان در انجا برائے حضرت اسمعیل متمثل شد و وسوسه انداخت که حضرت
ابراهیم اراده ذبح تو دارند و بطن محسر بلفظ اسم فاعل موضعے است که فیلان اصحاب فیل در آنجا مانده شدند و هلاک گشتند
و علماء بر مضمون این حدیث و آثار اجماع دارند اختلاف در آن است که اگر شخصے در بطن عرنه وقوف کرد حج او تباه گردد
چنانچه مذهب شافعی است یا اصل حج صحیح است و در آن نقصانے راه یافته که بقربانی منجبر تواند شد چنانچه مذهب مالک
است والله اعلم باب هل یصوم یوم عرفة واقف عرفات آیا روزه گیرد روز عرفه کسیکه ایستاده باشد بعرفات مالک
عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن عمیر مولی عبد الله بن عباس عن ام الفضل بنت الحارث ان ناسا تماروا عندها یوم عرفة فی صیام رسول
الله صلی الله علیه وسلم فقال بعضهم هو صائم وقال بعضهم لیس بصائم فارسلت الیه بقدح لبن وهو واقف علی بعیره بعرفة فشرب
جماعتے اختلاف کردند با یکدیگر نزدیک ام الفضل بنت الحارث روز عرفه در روزهٔ آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس بعض مردم گفتند
که آنحضرت صلعم روزه دار است و بعض ایشان گفتند نیست روزه دار پس ام الفضل فرستاد پیاله شیر و آنحضرت صلعم ایستاده بود بر شتر
خود در عرفات پس آشامید آنرا مالک عن یحیی بن سعید عن القاسم بن محمد ان عائشة ام المؤمنین کانت تصوم یوم عرفة قال القاسم
ولقد رایتها عشیة عرفة یدفع الامام ثم تقف حتی یبیض ما بینها وبین الناس من الارض ثم تدعو بشراب فتفطر
قاسم بن محمد روایت کرد که حضرت عائشه روزهٔ میگرفت روز عرفه قاسم گفت دیدیم او را بیگاه عرفه که روان میشد امام بعد ازان می
ایستاد حضرت عائشه تا آنکه سفید میشد انچه میان او و میان مردمان بود از زمین مراد ازان خالی شدن زمین است از هجوم مردم
بعد ازان مے طلبید آشامیدنی پس افطار میکرد مترجم گوید نزدیک اکثر علماء واقف بعرفه را صوم عرفه مکروه است و افطار آن
روز مستحب تا در دعا و وقوف کوشش نماید باب من لم یقف بعرفة حتی طلع الصبح یوم النحر فقد فاته الحج هر که نه ایستاد بعرفه تا آنکه
طلوع کرد صبح روز نحر پس فوت شد از وے حج مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول من لم یقف بعرفة من لیلة المزدلفة قبل ان یطلع
الفجر فقد فاته الحج ومن وقف بعرفة من لیلة المزدلفة قبل ان یطلع الفجر فقد ادرک الحج عبد الله بن عمر گفت هر که ایستاده نشد در عرفات
از شب مزدلفه پیش ازانکه طلوع کند فجر پس هر آئینه فوت شد از وے حج و هر که بایستاد بعرفات از شب مزدلفه پیش ازانکه طلوع کند
فجر پس هر آئینه دریافت حج را مالک عن هشام بن عروة عن ابیه انه قال من ادرکه الفجر من لیلة المزدلفة ولم
یقف بعرفة فقد فاته الحج ومن وقف بعرفة من لیلة المزدلفة قبل ان یطلع الفجر فقد ادرک الحج ۲ه عروه میگفت هر که دریافت او را فجر از
شب مزدلفه و او ایستاده نشده است بعرفات پس هر آئینه فوت شد از وے حج و هر که بایستاد بعرفات از شب مزدلفه پیش از
طلوع فجر پس هر آئینه دریافت حج را مترجم گوید همین است مذهب اهل علم مگر آنکه اگر روزانه در عرفه ایستاد و قبل از غروب مفارقت
کرد نزدیک ابو حنیفه دم واجب شد و نزدیک شافعی اداء دم مستحب است والله اعلم باب کیف یسیر اذا دفع چگونه سیر کند وقتیکه

مسوّی ۱ قلت وعلیہ اہل العلم انہ یرفع دفعاً لا یؤذی الناس ۱۲ ۲ قلت وعلیہ اہل العلم فی العالمگیریۃ لا یشترط
للجمع بالمزدلفۃ الخطبۃ والسلطان والجماعۃ والاحرام ۱۲ ۳ قلت وعلیہ اہل العلم الا انہ واجب عند ابی حنیفۃ سنۃ عند الشافعی

مصفّٰی | روان شود از عرفات **مالک** عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ انہ قال سئل اسامۃ بن زید وانا جالس معہ کیف کان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یسیر فی حجۃ الوداع حین دفع فقال کان یسیر العنق فاذا وجد فرجۃ نص عروہ گفت کہ سوال کردہ شد
اسامہ بن زید را و من نشستہ بودم ہمراہ او چگونہ سیر میکرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حجۃ الوداع وقتیکہ روان میشد از عرفات
پس گفت اسامہ کہ میرفت فی الجملہ شتابی میکرد پس وقتیکہ مییافت فرجہ را زیادہ تر شتابی میکرد گفت ہشام و نص رفتاریست
است زیادہ تر از عنق **باب** جمع بین المغرب والعشاء بمزدلفۃ جمع کند مغرب و عشا را در مزدلفہ **مالک** عن ابن شہاب عن سالم بن
عبد اللہ عن عبد اللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صلی المغرب والعشاء بالمزدلفۃ جمیعاً رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
نماز مغرب و عشا گذارد در مزدلفہ یکجا **مالک** عن موسی بن عقبۃ عن کریب مولی ابن عباس عن اسامۃ بن زید انہ سمعہ یقول دفع
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من عرفۃ حتی اذا کان بالشعب نزل فبال فتوضأ فلم یسبغ الوضوء فقلت لہ الصلوۃ یا رسول اللہ
قال الصلوۃ امامک فرکب فلما جاء المزدلفۃ نزل فتوضأ فاسبغ الوضوء ثم اقیمت الصلوۃ فصلی المغرب ثم اناخ کل انسان بعیرہ
فی منزلہ ثم اقیمت العشاء فصلاہا ولم یصل بینہما شیئاً اسامہ بن زید میگفت روان شد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم از
عرفہ تا چون رسید بدرہ کوہ فرود آمد پس بول کرد پس وضو کرد و اکمال آن ننمود یعنی یک یک بار اعضا را شست اسامہ
گفت پس گفتم آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم نماز بگذار یا رسول اللہ فرمود نماز پیش روے تست پس سوار شد پس وقتیکہ رسید
بمزدلفہ فرود آمد پس کامل کرد وضو را بعد از آن استادہ نمودہ شد نماز پس گذارد نماز مغرب بعد از ان خوابانید ہر شخصے شتر خود را
در منزل خود بعد از آن اقامت عشا گفتہ شد پس گذارد آنرا و نگذارد چیزے درمیان ہر دو نماز **مالک** عن یحیی بن سعید عن عدی
ابن ثابت الانصاری ان عبد اللہ بن یزید الخطمی اخبرہ ان ابا ایوب الانصاری اخبرہ انہ صلی مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فی حجۃ الوداع المغرب والعشاء بالمزدلفۃ جمیعاً ابو ایوب انصاری نماز گذارد ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حجۃ الوداع
مغرب و عشا در مزدلفہ ہمہ یکجا **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یصلی المغرب والعشاء بالمزدلفۃ جمیعاً ۲ عبد اللہ بن عمر
میگذارد مغرب و عشا در مزدلفہ ہمہ یکجا و در عالمگیری مذکور است کہ این جمع را خطبہ و سلطان و جماعت و احرام ضرور نیست
بخلاف جمع عرفہ **باب** یقومون بالمشعر الحرام یذکرون اللہ تعالی حتی یسفروا بایستند در مشعر الحرام ذکر گویان خدا را
عز و جل تا آنکہ در وقت روشنی در آیند قال اللہ تعالی فاذا افضتم من عرفات فاذکروا اللہ عند المشعر الحرام واذکروہ کما
ہدٰکم وان کنتم من قبلہ لمن الضالین ۳ پس وقتیکہ روان شدید از عرفات پس یاد کنید خدا را عز و جل نزدیک
مشعر الحرام و آن کوہے است در مزدلفہ و یاد کنید او را چنانکہ راہ نمود شما را و اگرچہ بودید پیش از این از گمراہان پس از این
آیت معلوم شد کہ نزول بمزدلفہ و ذکر نزدیک مشعر الحرام لازم است و حدیث وقت آنرا معین کردہ است کہ نماز صبح در

مسوّی ؎ قلت وعلیہ اھل العلم فی المنھاج ویسن تقدیم النساء والضعفۃ بعد نصف اللیل الی منی وفی العالمگیریۃ
لوجاوز حد المزدلفۃ قبل طلوع الفجر فعلیہ دم لترک الوقوف الا اذا کانت بہ علۃ او مرض او ضعف فخاف الزحام فدفع
منھا لیلا فلا شیء علیہ ۱۲ ؎ قلت وعلیہ اھل العلم فی العالمگیریۃ اذا بلغ بطن محسر اسرع ان کان ماشیا
وحرک دابتہ ان کان راکبا قدر رمیۃ بحجر ومثلہ فی الانوار ۱۲ +

مصفّٰی | غلس خواندوازان وقت تا سفیدہ دمے ذکر گوید وپیش از طلوع آفتاب بسوے منی روان شود مترجم گوید نزدیک
ابوحنیفہ این توقف باین صفت واجب است ونزدیک شافعی سنت باب تقدیم الضعفۃ من جمع پیشتر فرستادن
زنان وکودکان را از مزدلفہ مالک عن نافع عن سالم وعبیداللہ ابنی عبداللہ بن عمران اباھما عبداللہ بن عمر کان یقدم
اھلہ وصبیانہ من المزدلفۃ الی منی حتی یصلوا الصبح بمنی ویرموا قبل ان یاتی الناس عبداللہ بن عمر پیشتر میفرستاد اہل خود را و
کودکان خود را از مزدلفہ بسوے منی تا آنکہ نماز صبح میگذاروند بمنی ورمی میکردند پیش از آنکہ مردمان بیایند مالک عن
یحیی بن سعید عن عطاء بن ابی رباح ان مولاۃ لاسماء بنت ابی بکر الصدیق اخبرتہ قالت جئنا مع اسماء بنت ابی بکر منی
بغلس قالت فقلت لھا لقد جئنا منی بغلس فقالت قد کنا نصنع ذلک مع من ھو خیر منک مولاتے از آن اسماء بنت
ابی بکر گفت آمدیم ہمراہ اسماء بنت ابی بکر بمنی در وقت غلس پس گفتم اسماء را ہر آئینہ ما آمدیم بمنی در وقت غلس گفت ہر آئینہ میکردیم
ما این کار را ہمراہ کسیکہ وے بہتر بود از تو مالک انہ بلغہ ان طلحۃ بن عبیداللہ کان یقدم نساءہ وصبیانہ من المزدلفۃ الی منی
طلحہ بن عبیداللہ پیش میفرستاد زنان خود را وکودکان خود را از مزدلفہ بسوے منی مالک عن ھشام بن عروۃ ان فاطمۃ بنت
المنذر اخبرتہ انھا کانت تری اسماء بنت ابی بکر الصدیق بالمزدلفۃ تامر الذی یصلی لھا ولاصحابھا الصبح حین یطلع الفجر ثم
ترکب فتسیر الی منی ولا تقف ؎ فاطمہ بنت منذر دید اسماء بنت ابی بکر را بمزدلفہ امر میکرد شخصے را کہ میگذارد برائے او و برائے اصحاب
او نماز صبح را یعنی امامت در نماز صبح میکرد کہ بگذارد و برائے ایشان نماز صبح را وقتیکہ طلوع میکرد فجر بعد از ان سوار میشد بسوے
منی ونمے استاد بمشعر الحرام مترجم گوید نزدیک ابوحنیفہ اگر قبل از طلوع فجر از حدود مزدلفہ تجاوز کرد بروے قربانی واجب شد
مگر مریض وضعیف مثل نساء وصبیان کہ ایشان را مفارقت مزدلفہ در شب نیز جائز ست بہذہ الآثار باب تحریک الراحلۃ فی
بطن محسر بجنبانند راحلہ خود را در وادی محسر مالک عن نافع ان عبداللہ بن عمر کان یحرک راحلتہ فی بطن محسر قدر رمیۃ بحجر ؎
عبداللہ بن عمر مے جنبانید شتر خود را یعنی شتاب روان میکرد در بطن محسر قدر یک انداختن سنگ مترجم گوید اتفاق علما برین
است ودر عالمگیری مذکور است کہ چون برسد در وادی محسر شتاب رود اگر پیادہ باشد واگر سوار باشد حرکت دہد دابہ را
بقدر انداختن یک سنگ ودر انوار نیز مثل آن مذکور است باب متی یقطع التلبیۃ کے گذارد لبیک گفتن را مالک عن محمد
ابن ابی بکر الثقفی انہ سال انس بن مالک وھما غادیان من منی الی عرفۃ کیف کنتم تصنعون فی مثل ھذا الیوم مع رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فقال کان یھل المھل منا فلا ینکر علیہ ویکبر المکبر منا فلا ینکر علیہ محمد بن ابی بکر ثقفی سوال کرد

مسوّی قلت قال البغوی ذهب عامة اهل العلم الی ان الحاج یلبی حتی یرمی جمرة العقبة لما روی عن الفضل بن عباس ان النبی صلی الله
علیه وسلم لبی حتی رمی جمرة العقبة وفی الوقایة مثله وفی المنهاج لا یستحب التلبیة فی طواف القدوم وفی القدیم یستحب فیه بلا جهر ١٢ **قلت**
تعقب محمد ابن مسعود انه استبطن الوادی ثم قال هذا والذی لا اله الا هو مقام الذی انزلت علیه سورة البقرة لقال جمهور اهل العلم الاختیار ان یرمی من بطن الوادی ١٢

مصفّٰی | انس بن مالک را این هر دو کس بوقت صبح میرفتند از منی بسوی عرفه چگونه میکردید شما در مثل این روز همراه آنحضرت
صلی الله علیه وسلم پس گفت انس لبیک میگفت لبیک گوینده از ما پس انکار کرده نمیشد بروی و تکبیر میگفت تکبیر گوینده از ما
پس انکار کرده نمیشد بروی **مالک** عن جعفر بن محمد عن ابیه ان علی بن ابی طالب کان یلبی فی الحج حتی اذا زاغت الشمس من یوم
عرفة قطع التلبیة **علی بن ابی طالب** لبیک میگفت در حج تا چون میل کرد آفتاب از وسط آسمان روز عرفه قطع کرد
لبیک را قال مالک وذلک الامر الذی لم یزل علیه اهل العلم ببلدنا گفت مالک و همین ست امریکه همیشه بر انند اهل علم
در شهر ما **مالک** عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه عن عائشة زوج النبی صلی الله علیه وسلم انها کانت تترک التلبیة اذا راحت
الی الموقف حضرت عائشة ترک میکرد تلبیه را وقتیکه بیگاه میرفت بسوی موقف **مالک** عن یحیی بن سعید ان عمر بن عبد العزیز
غدا یوم عرفة من منی فسمع التکبیر عالیا فبعث الحرس یصیحون ایها الناس انها التلبیة عمر بن عبد العزیز آمد وقت صبح
روز عرفه از منی پس شنید تکبیر را بلند بر آمده پس فرستاد پیاده ها را که آواز کنند در مردمان که ای مردمان سر آئینه تلبیه امر یعنی لبیک
گفتن است **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقطع التلبیة فی الحج اذا انتهی الی الحرم حتی یطوف بالبیت وبین
الصفا والمروة ثم یلبی حتی یغدو من منی الی عرفة فاذا غدا ترک التلبیة وکان یترک التلبیة فی العمرة اذا دخل الحرم عبد الله بن عمر
قطع میکرد تلبیه را در حج وقتیکه میرسید در حرم تا آنکه طواف بیت کند و سعی کند درمیان صفا و مروه بعد ازان لبیک میگفت
تا آنکه بیگاه میرفت از منی بسوی عرفه پس وقتیکه بیگاه میرفت ترک میکرد لبیک را و ترک میکرد لبیک را در عمره وقتیکه داخل میشد
در حرم **مالک** عن ابن شهاب انه کان یقول کان عبد الله بن عمر لا یلبی وهو یطوف بالبیت ابن شهاب میگفت عبد الله
ابن عمر لبیک نمیگفت در حالیکه او طواف خانه کعبه میکرد **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیه انه کان یقطع التلبیة فی
العمرة اذا دخل الحرم عروه قطع میکرد تلبیه را در عمره وقتیکه داخل میشد در حرم **مالک** باسناده ان عائشة کانت تهل ما کانت فی منزلها
ومن کان معها فاذا رکبت وتوجهت الی الموقف ترکت الاهلال [1] حضرت عائشة لبیک میگفت تا وقتیکه میبود در منزل
خود و کسیکه همراه او میبود پس وقتیکه سوار میشد و متوجه میشد بسوی موقف ترک میکرد اهلال را یعنی لبیک گفتن را مترجم گوید عامه اهل علم
گفته اند که محرم بحج اد انکند تلبیه را تا آنکه جمره عقبه را روز نحر رمی کند لما روی الفضل بن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
لبی حتی رمی جمرة العقبة و نزدیک اول حصاة منقطع شود و در طواف قدوم نزد بعضی مستحب نیست و نزد بعضی مستحب است بلا جهر

باب من این یرمی جمرة العقبة

از کجا رمی کند جمره عقبه را **مالک** انه سال عبد الرحمن بن القاسم من این کان القاسم
یرمی جمرة العقبة فقال من حیث تیسر [2] امام مالک سوال کرد عبد الرحمن بن قاسم را که از کجا رمی جمره عقبه میکرد قاسم گفت

مسوّی لہ قلت وعلیہ اہل العلم ۲ لہ قلت وعلیہ اہل العلم ۳ لہ قلت فی العالمکیریۃ فی بحث وقت الرمی یوم النحر فی اللیل وقت مکروہ ۵ وفی شرح السنۃ من ترک رمی یوم النحر حتی غربت الشمس او ثلاث حصیات منہا علیہ دم قد فات الرمی وقیل لہ ان یقضی فی ایام التشریق قولہ ملنا ان اللیلۃ تعتبر مع ما بعدہا من الیوم عند الشافعی کما سیأتی فی البقر ۱۲

لہ قلت فی المنہاج اذا ترک رمی یوم تدارکہ فی باقی الایام علی الاظہر ولا دم قال المحلی ہذا التدارک اداء وقیل قضاء ولا یجوز عند الشافعی ان یرمی الیوم الاتی لانہ لا قضاء بشیء حتی یجب وقال بعضہم ہو بالخیار ان شاء رمی یوم النفر لذلک الیوم ولما بعدہ وان شاء اخر فرمی یوم القرار الاول ۱۲ منہ

مصفّٰی | از ہر جا کہ آسان بود مترجم گوید تعقب بحدیث الترمذی عن ابن مسعود انہ استبطن الوادی ثم قال من ہہنا والذی لا الہ الا ہو قام الذی انزل علیہ سورۃ البقرۃ ولہذا جمہور اہل علم اختیار کردہ اند کہ رمی از بطن وادی مستحب است **باب** یکبر عند کل حصاۃ تکبیر گوید نزدیک انداختن ہر سنگریزہ **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان یکبر عند رمی الجمار کلما رمی بحصاۃ عبد اللہ بن عمر تکبیر میگفت نزدیک رمی جمار ہر گاہ انداختے سنگریزہ را **باب** قدر کم یکون الحصا چہ قدر بباید کہ سنگریزہ باشد **مالک** انہ سمع بعض اہل العلم یقول الحصی الذی یرمی بہ الجمار مثل حصی الخذف مالک شنید از بعض اہل علم کہ میگفت سنگریزہ کہ انداختہ میشود بآن جمرہا را مانند سنگریزہ باشد کہ بدو انگشت بتوان انداخت

باب ہل یجوز الرمی بعد غروب الشمس من یوم النحر آیا جائز است رمی بعد غائب شدن آفتاب از روز نحر **مالک** عن ابی بکر بن نافع عن ابیہ ان ابنۃ اخ لصفیۃ بنت ابی عبید نفست بالمزدلفۃ فتخلفت ہی وصفیۃ حتی اتتا منی بعد ان غربت الشمس من یوم النحر فامرہما عبد اللہ بن عمر ان ترمیا الجمرۃ حین اتتا منی ولم یر علیہما شیئا دختر برادر صفیہ بنت ابی عبید زاد در مزدلفہ پس باز ماند آنجا وے وصفیہ تا آنکہ آمدند منی بعد از آنکہ غائب شد آفتاب روز نحر پس امر کرد ایشان را عبد اللہ بن عمر کہ رمی کنند جمرہ را وقتیکہ آمدند منی و واجب ندید بر ایشان چیزے یعنی از دم **باب** رخصۃ الرعاۃ یجمعوا الرمی یومین رخصت دادہ شد شبانان را کہ جمع کنند رمی دو روز **مالک** عن عبد اللہ بن ابی بکر بن حزم عن ابیہ ان ابا البداح بن عاصم بن عدی اخبرہ عن ابیہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارخص لرعاء الابل فی البیتوتۃ عن منی یرمون یوم النحر ثم یرمون الغد ومن بعد الغد لیومین ثم یرمون یوم النفر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رخصت داد شبانان شتران را در ترک شب گذرانیدن در منی بیندازند روز نحر بعد از آن بیندازند فردائے یوم نحر یا پس فردائے روز نحر برائے دو روز بعد از آن بیندازند روز نفر **باب** یرمی ثم ینحر ثم یحلق ثم یطوف بالبیت رمی کند بعد از ان ذبح کند بعد از آن حلق کند بعد از ان طواف کند خانہ کعبہ را قال اللہ تعالی واذ بوانا لابراہیم مکان البیت ان لا تشرک بی شیئا وطہر بیتی للطائفین والقائمین والرکع السجود ۵ واذن فی الناس بالحج یاتوک رجالا وعلی کل ضامر یاتین من کل فج عمیق لیشہدوا منافع لہم ویذکروا اسم اللہ فی ایام معلومات علی ما رزقہم من بہیمۃ الانعام فکلوا منہا واطعموا البائس الفقیر ثم لیقضوا تفثہم ولیوفوا نذورہم ولیطوفوا بالبیت العتیق ۵ فرمود خدا تعالی یاد کن آن وقت را کہ تعیین کردیم برائے ابراہیم مکان

مسوی ۵۱ قلت علیه اهل العلم ۵۲ قلت فی شرح السنة ترتیبها ثم ال یوم النحر سنة فلو قدم منها نسكا علی نسك لا شئ علیه عند اکثر
اهل العلم وعلیه الشافعی وقال بعضهم علیه دم وتاؤلوا قوله لا حرج علی رفع الاثم دون الفدیة وعلیه ابو حنیفة ١٢ ✦

مصفی ۵۱ خانه کعبه وگفتیم شریک مقرر مکن با من چیزی را وپاک کن خانه مرا برائے طواف کنندگان وایستادگان ورکوع وسجود
کنندگان وندا کن درمیان مردمان بحج تا بیایند پیش تو پیاده وسواره بر هر شتر لاغر بیایند این شتران لاغر از هر راه دور تا حاضر
شوند بمنفعتهائے خود یعنی منافع دینی ودنیوی وتا یاد کنند نام خدا تعالیٰ در روزهائے دانسته شده یعنی روز نحر وسه روز بعد از وے
بر چیزیکه داده است ایشانرا خدا تعالیٰ از چهار پایهائے مواشی یعنی شتر وگاؤ وگوسفند پس بخورید ازان وبخورانید بینوا ودرویش را
بعد ازان باید که دور کنند وسخ خود را وبجائے آرند نذرها خود را وطواف کنند بخانه قدیم قال مالك التفث حلاق الشعر ولبس الثياب
وما يتبع ذلك گفت مالک مراد از تفث تراشیدن موئے سر است وپوشیدن جامها وانچه تابع آنست قال مالك الامر الذي
لا اختلاف فيه عندنا ان احدا لا يحلق رأسه ولا يأخذ من شعره حتى ينحر هديا ان كان معه ولا يحل من شئ حرم عليه حتى يحل
بمنى يوم النحر وذلك ان الله تعالى قال ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ الهدي محله گفت مالک سخنے که اختلاف نیست دران نزدیک
ما آنست که هیچکس حلق نکند سر خود را ونگیرد از موئے تا آنکه نحر کند هدی را اگر باشد همراه او وحلال نشود از چیزیکه حرام شده است
بر وے تا آنکه حلال شود در منی روز نحر واین برائے آنست که خدا تعالیٰ فرموده است ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ الهدي محله

باب من قدم شيئا من محله او اخر من وظائف يوم النحر لا شئ عليه هر که مقدم کرد چیزی را از جائے او یا موخر کرد
از وظیفهائے روز نحر هیچ چیز بر وے لازم نیست **مالك** عن ابن شهاب عن عيسى بن طلحة بن عبيد الله عن عبد الله بن عمرو
ابن العاص انه قال وقف رسول الله صلى الله عليه وسلم في حجة الوداع للناس بمنى والناس يسألونه فجاءه رجل فقال له يا رسول
الله اني لم اشعر فحلقت قبل ان انحر فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم انحر ولا حرج ثم جاءه آخر فقال يا رسول الله لم اشعر فنحرت
قبل ان ارمي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ارم ولا حرج قال فما سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن شئ قدم ولا اخر الا
قال افعل ولا حرج عمرو بن العاص گفت ایستاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم برائے مردمان در حجة الوداع در منی ومردمان
سوال میکردند آنحضرت را صلی الله علیه وسلم پس آمد پیش وے صلی الله علیه وسلم مردے پس گفت یا رسول الله سر آئینه من
ندانسته ام پس حلق کردم پیش از آنکه نحر کنم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم ذبح بکن وهیچ گناه نیست بعد ازان آمد شخصے دیگر
پس گفت یا رسول ندانسته ام پس نحر کردم پیش از آنکه رمی جمره کنم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم رمی بکن وهیچ گناه
نیست پس سوال کرده نشد آنحضرت را صلی الله علیه وسلم از چیزیکه مقدم کرده شد یا موخر گذاشته شد مگر که فرمود بکن وهیچ گناه نیست
مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر انه لقي رجلا من اهله يقال له المجبر قد افاض ولم يحلق ولم يقصر جهل ذلك فامره
عبد الله ان يرجع فيحلق او يقصر ثم يرجع الى البيت فيفيض ۵۳ عبد الله بن عمر برخورد با شخصے از اهل بیت خود که گفته میشد اورا
مجبر طواف افاضه کرده بود وحلق یا قصر نکرده ندانست سنت را پس امر کرد اورا عبد الله که رجوع کند پس حلق کند یا قصر نماید

مسوّی ۱ے قلت علیہ اهل العلم ۱۲ ۲ے قلت علیہ اهل العلم ان الاختیار ان ینحر بیدہ وان یوجہ الهدی الی القبلة ۱۲ ۳ے قلت علیہ اهل العلم ان التقصیر جائز والحلق افضل منہ فی حق الرجال ۱۲ ۴ے قلت علیہ اهل العلم ان ذلک حسن فی الانوار لو اخذ من شاربہ او لحیتہ شیئا کان احب ۱۲ ۵ے قلت فیہ ان القاسم اعتبر الاخذ بالاسنان حلقا فلم یامرہ بالفداء وقولہ مرها فلتاخذ معناہ ان انقو مثل ذلک مرة اخری فلتاخذ بالجلمین لانہ هو السنة وعلیہ الشافعی فی المنهاج واقل الحلق ثلاث شعرات حلقا وتقصیرا او نتفا او احراقا او قصا وعلی قول ابی حنیفة لا یجوز لانہ لا بد من تقصیر ربع الراس عندہ وبهذا یتعین ر بالاسنان ۱۲

مصفّٰی بعد ازان باز گردد بسوئے خانہ کعبہ پس طواف کند **باب کل منی منحر** ہمہ مواضع منی جائے نحر است **مالک** انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال بمنی هذا المنحر وکل منی منحر وقال فی العمرة هذا المنحر یعنی المروة وکل فجاج مکة وطرقها منحر۱ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود در منی اینست جائے نحر یعنی اشارت بمنحر خود فرمودند کہ اینست جائے نحر من ومنی ہمہ آنجائے نحر است وفرمود در عمرہ اینست جائے نحر من یعنی مروہ وہمہ کوچہ ہائے مکہ و راہہائے مکہ جائے نحر است **باب کیف ینحر** بچہ صفت نحر کند **مالک** عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن علی بن ابی طالب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نحر بعض هدیہ بیدہ ونحر غیرہ بعضہ از علی مرویست کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نحر کرد بعض ہدی خود را بدست خود ونحر کرد غیر او بعض آنرا **مالک** عن هشام بن عروة ان اباہ کان ینحر بدنہ قیاما عروہ نحر میکرد شتران قربانی خود را ایستادہ کردہ شدہ **مالک** عن نافع عن ابن عمر انہ کان هو ینحر هدیہ بیدہ یصفهن قیاما ویوجههن الی القبلة ثم یاکل ویطعم۲ ابن عمر نحر میکرد ہدی خود را بدست خود ایستادہ میکرد آنہارا ومتوجہ میگردانید آنہارا بسوئے قبلہ بعد ازان میخورد ومیخورانید **باب الحلق** فضل الحلق من التقصیر حلق بہتر است از قصر کردن **مالک** عن نافع عن عبد اللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اللهم ارحم المحلقین قالوا والمقصرین یا رسول اللہ قال اللهم ارحم المحلقین قالوا والمقصرین یا رسول اللہ قال والمقصرین۳ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود بار خدایا رحم کن سر تراشندگانرا گفتند بگو وبر قصر کنندگان یا رسول اللہ فرمود بار خدایا رحم کن سر تراشندگانرا گفتند بگو وبر قصر کنندگان پس فرمود رحم کن بر قصر کنندگان **باب یاخذ من لحیتہ وشاربہ** بعد حلق راس بگیرد از ریش خود وبروت خود بعد تراشیدن سر **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان اذا حلق فی حج اخذ من لحیتہ وشاربہ۴ عبد اللہ ابن عمر وقتیکہ حلق میکرد در حج میگرفت از ریش خود وبروت خود **باب اذا قصر بالاسنان جاز** وقتیکہ قصر کرد بدندانہا جائز است **مالک** عن ربیعة بن ابی عبد الرحمن ان رجلا اتی القاسم بن محمد فقال انی افضت وافضت معی باهلی ثم عدلت الی شعب فذهبت لادنو من اهلی فقالت انی لم اقصر من شعری بعد فاخذت من شعرها باسنانی ثم وقعت بها قال فضحک القاسم بن محمد فقال مرها فلتاخذ من شعرها بالجلمین۵ شخصے آمد پیش قاسم بن محمد پس گفت ہر آئینہ من طواف افاضہ کردم وطواف کنانیدم اہل خود را بعد ازان یکسو شدم بسوئے درہ پس شروع کردم کہ نزدیک شوم باہل خود پس گفت ہر آئینہ من قصر نکردہ ام از موئے خود ہنوز پس گرفتم از موئے او بدندان خود بعد ازان وقاع کردم باو وگفت پس بخندید قاسم بن محمد پس گفت امر کن او را کہ بگیرد

مسوی له قلت وعليه ابو حنيفة في المكبرية لو تعذر الحلق لعارض تعين التقصير والتقصير تعين الحلق كان ليكن بصمغ فلا ايجاب

فيه لقراضه متى نقض تتأثر بعض شعره وذلك لا يجوز للمحرم قبل الحلق ۱۲ ۵۲ قلت وعليه ابو حنيفة ومعناه ان تناثر الشعر لا يجوز قبل التقصير

والمشهور عن الشافعي ان فعل اثنين من الرمي والحلق والطواف حصل التحلل الاول وحل به اللبس والحلق والقلم واذا فعل

الثالث حصل التحلل الثاني وحل به باقي المحرمات والنتف عنده بمنزلة الحلق ۱۲ ۵۳ قلت تعقب بحديث عائشة انا

طيبت النبي صلى الله عليه وسلم يوم النحر قبل ان يطوف فقال الجمهور حل له كل شيء الا النساء ۱۲ - *

مصفی له | از موئے خود بمقراض **باب** من ضفر او لبد تعين الحلق هر که بافته باشد موئے سر را یا بصمغ جمع کرده باشد متعین میشود

برائے او حلق **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال

من ضفر فليحلق ولا تشبهوا بالتلبيد عمر بن الخطاب گفت

هر که بافته باشد موئے سر خود را پس البته حلق کند و مشابهت نکنید به تلبید **مالك** عن يحيى بن سعيد عن سعيد بن المسيب

ان عمر بن الخطاب قال من عقص راسه او ضفر او لبد فقد وجب عليه الحلاق عمر بن الخطاب گفت هر که بسته باشد موئے سر

خود را بر تارک یا بافته باشد یا بصمغ جمع کرده باشد پس واجب است بر وے که حلق کند **باب** لا تمتشط المرأة قبل

التقصير شانه نکند زن پیش از قصر کردن **مالك** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يقول المرأة المحرمة اذا حلت

لم تمتشط حتى تاخذ من قرون راسها وان كان لها هدي لم تاخذ من شعرها شيئا حتى تنحر هديها ۵۴ عبد الله بن عمر میگفت زن محرم وقتیکه حلال شود شانه

نکند تا وقتیکه بگیرد از فرق سر خود و اگر باشد او را هدی نگیرد از موئے سر خود تا وقتیکه نحر کند هدی خود را **باب** من رمى الجمرة وحلق

حل له كل شيء الا النساء واختلفوا في الطيب هر که رمی جمار کند و حلق نماید حلال شد او را هر چیز مگر زنان و اختلاف

کردند در استعمال خوشبو **مالك** عن نافع وعبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب خطب الناس بعرفة وعلمهم امر الحج

وقال لهم فيما قال اذا جئتم منى فمن رمى الجمرة فقد حل له ما حرم على الحاج الا النساء والطيب لا يمس احد نساء ولا طيبا

حتى يطوف بالبيت عمر بن الخطاب خطبه خواند برائے مردمان در عرفه و تعلیم کرد ایشانرا امر حج و گفت ایشانرا در آنچه گفت

وقتیکه آمدید منی پس هر که رمی کرد جمره را پس هر آئینه حلال شد برائے او چیزیکه حرام بود بر حج کننده مگر زنان و خوشبو هیچکس

دست نرساند بزنان و نه بخوشبو تا آنکه طواف کند خانه کعبه را **مالك** عن نافع وعبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر ان

عمر بن الخطاب قال من رمى الجمرة وحلق او قصر ونحر هديا ان كان معه فقد حل له ما حرم عليه الا النساء والطيب حتى يطوف

بالبيت عمر بن الخطاب فرمود هر که رمی کرد جمره را و موئے سر تراشید یا قصر کرد و نحر نمود هدی خود را اگر باشد با او پس

هر آئینه حلال شد او را آنچه حرام بود بر وے مگر زنان و خوشبو تا آنکه طواف کند بخانه کعبه **مالك** عن يحيى بن سعيد عن عبد الله

ابن ابي بكر وربيعة بن ابي عبد الرحمن ان الوليد بن عبد الملك سال سالم بن عبد الله وخارجة بن زيد بن ثابت بعد ان رمى

الجمرة وحلق راسه وقبل ان يفيض عن الطيب فنهاه سالم وارخص له خارجة بن زيد بن ثابت وليد بن عبد الملك

مسوّی ۔ ۱ے قلت فی شرح السنة من ترک مبیت هذه اللیالی بمنی من لم یرخص له فیه فعلیه دم عند الشافعی وقال ابو حنیفة
اساء ولا شیء علیه ۱۲ ۔ ۲ے قلت وعلیه اهل العلم فی العالمگیریة وقت الرمی فی الثانی والثالث ما بعد الزوال فلو رمی قبل الزوال لا یجوز
وفی الرابع یجوز ویکره وفی المنهاج یدخل وقت رمی التشریق بزوال الشمس ۱۲ ۔ ۳ے قلت وعلیه ابو حنیفة فی العالمگیریة ما
بعد المغرب وقت مکروه وفی المنهاج یخرج الوقت بغروب الشمس وقیل یبقی الی الفجر ۱۲ ۔ ۴ے قلت وعلیه اهل
العلم ۱۲ ۔ ۵ے قلت وعلیه ابو حنیفة ۱۲ +

مصفّی | سوال کرد سالم بن عبد الله و خارجه بن زید بن ثابت را بعد از آن که رمی جمره کرد و حلق کرد سر خود را پیش از آنکه طواف
افاضه کند از استعمال خوشبو پس نهی کرد او را سالم و رخصت داد او را خارجه بن زید باب تعجیل البیتوتة فی منی حدها العقبة
واجب است شب ماندن در منی و حد آن عقبه است مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال لا یبیتن
احد من الحاج لیالی منی من وراء العقبة عمر بن الخطاب فرمود باید که شب نگذراند کسے از حاجیان شبهائے منی آن طرف عقبه
مالک عن نافع انه قال زعموا ان عمر بن الخطاب کان یبعث رجالا یدخلون الناس من وراء العقبة عمر بن الخطاب میفرستاد مردمان را
تا داخل کنند مردمان را از آن طرف عقبه مالک عن هشام بن عروة عن ابیه انه قال فی البیتوتة بمکة لیالی منی لا یبیتن احد الا بمنی ۱ے
عروه گفت در باب شب ماندن بمکه در شبهائے منی که شب نگذراند هیچکس مگر بمنی باب رمی الجمار فی الایام الثلثة حتی تزول الشمس ۲ے
انداخته نشود سنگریزها در سه روز یعنی یازدهم و دوازدهم و سیزدهم تا آنکه زائل شود آفتاب مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول
لا ترمی الجمار فی الایام الثلثة حتی تزول الشمس عبد الله بن عمر میگفت انداخته نشود سنگریزها در سه روز یعنی غیر روز نحر
تا آنکه زائل شود آفتاب باب هل یجوز رمی التشریق باللیل آیا جائز است رمی جمار ایام تشریق در شب مالک عن
یحیی بن سعید عن عطاء بن ابی رباح انه سمعه یذکر انه ارخص للرعاة ان یرموا باللیل یقول فی الزمان الاول ۳ے یحیی بن سعید
شنید از عطاء بن ابی رباح که ذکر میکرد بهر آئینه که رخصت داده شد شبانان را که رمی کنند در شب میگوید عطاء بن ابی رباح که رخصت
داده شد در زمان اول باب یستحب یقف عند الجمرتین الاولیین یذکر الله تعالی دون جمرة العقبة مستحب است که بایستد
نزدیک دو جمره نخستین ذکر کند خدا تعالی را و در جمره عقبه مالک انه بلغه ان عمر بن الخطاب کان یقف عند الجمرتین الاولیین وقوفا طویلا ۴ے
حتی یمل القائم عمر بن الخطاب می استاد نزدیک دو جمره نخستین ایستادن دراز تا آنکه مانده میشد استاده شونده
مالک عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقف عند الجمرتین الاولیین وقوفا طویلا یکبر الله ویسبحه ویحمده ویدعو الله ولا یقف
عند جمرة العقبة ۵ے عبد الله بن عمر مے استاد نزدیک دو جمره نخستین استادن دراز الله اکبر میگفت برائے خدا تعالی و تسبیح میگفت
و او را حمد میگفت او را و دعا میکرد در جناب خدائے عز و جل و ایستاده نمیشد نزدیک جمره عقبه باب المشی فی رمی التشریق افضل
من الرکوب پیاده رفتن در رمی ایام تشریق بهتر است از سوار رفتن مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه ان الناس کانوا اذا
رموا الجمار مشوا ذاهبین وراجعین واول من رکب معاویة بن ابی سفیان ۶ے قاسم بن محمد گفت مردمان وقتیکه رمی جمار میکردند

مسوّی + ۵۱ قلت وعليه اهل العلم ۱۲ ۵۲ قلت وعليه الشافعي في المنهاج فان لم ينفر حتى غربت وجب
مبيتها ورمي الغد وفي العالمگيرية ان مكث حتى طلع الفجر لا يجوز ان ينفر في هذا اليوم حتى يرمي ۱۲ + - +
۵۳ قلت وعليه اهل العلم ومعناه عند ابي حنيفة والشافعي انهم كانوا مسافرين فقصروا والمعنى السفر
وقال مالك يقصر اهل مكة ايضا ۱۲ ۵۴ قلت وعليه اهل العلم ۱۲ - +

مصفّی | پیاده میرفتند در آن حال که میرفتند و در انحال که باز میگشتند و اول کسیکه سوار شد معاویه بن ابی سفیان بود باب

يستحب تاخير النفر الى رمي الثالث ويجوز تعجيله مستحب است تاخیر کردن نفر تا رمی جمار روز سیوم و جائز است تعجیل آن

قال الله تعالى واذكروا الله في ايام معدودات فمن تعجل في يومين فلا اثم عليه ومن تاخر فلا اثم عليه لمن اتقى واتقوا الله واعلموا
انكم اليه تحشرون ۵۵ فرمود خدا تعالی و یاد کنید خدای را در روزهای شمرده شده یعنی در ایام تشریق بتکبیرات گوئید پس هرکه
شتابی کرد در کوچ از منی در دو روز یعنی در روز دوم از ایام تشریق بعد رمی جمار او پس هیچ گناه نیست بروے و هرکه درنگ کرد
در کوچیدن از منی یعنی روز سیوم بعد رمی جمار او پس هیچ گناه نیست بروے یعنی گناه نیست برآنکسیکه بترسید از خدا و بترسید از خدا و بدانید که
شما بسوی او حشر کرده خواهید شد باب من لم ينفر حتى غربت الشمس من اوسط ايام التشريق وجب عليه مبيتها ورمي الغد هرکه نه برآید
از منی تا آنکه غروب شد آفتاب از اوسط ایام تشریق واجب است بروے شب گذرانیدن در منی و انداختن سنگریزه فردای آنروز

مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يقول من غربت له الشمس من اوسط ايام التشريق وهو بمنى فلا ينفرن حتى يرمي الجمار
من الغد ۵۶ عبد الله بن عمر میگفت هرکه غروب شود بروے آفتاب در اوسط ایام تشریق و در منی است پس کوچ نکند تا آنکه بیندازد
سنگریزها فردا آنروز باب هل يتم الصلوة بمنى او يقصر آیا چهار گانی خواند نماز را در منی یا قصر کند مالك عن
هشام بن عروة عن ابيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى الصلوة الرباعية بمنى ركعتين وان ابا بكر الصديق صلاها بمنى ركعتين وان عمر بن
الخطاب صلاها بمنى ركعتين وان عثمان بن عفان صلاها بمنى ركعتين شطر امارته ثم اتمها بعد ذلك رسول الله صلی الله
علیه وسلم گذارد در منی دو رکعت و ابوبکر صدیق گذارد آنرا دو رکعت در منی و عمر بن الخطاب گذارد آنرا در منی دو رکعت و عثمان بن عفان
گذارد آنرا در منی دو رکعت نیمه خلافت خود و بعد از آن تمام کرد آنرا مالك عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب لما
قدم مكة صلى بهم ركعتين ثم انصرف فقال يا اهل مكة اتموا صلوتكم فانا قوم سفر ثم صلى عمر بن الخطاب ركعتين بمنى
ولم يبلغنا انه قال لهم شيئا ۵۷ عمر بن الخطاب وقتیکه آمد بمکه نماز گذارد برای ایشان دو رکعت بعد از آن باز گشت پس گفت یا اهل مکه تمام
کنید نماز خود را همراه آنکه ما قوم مسافریم بعد از آن گذارد دو رکعت در منی و خبر نرسید بما که گفته باشد بایشان چیزے باب تكبير ايام التشريق
ويجهر بالتكبير الله اكبر گوید در روزهای تشریق و آواز بلند کند بتکبیر قال الله تعالى واذكروا الله في ايام معدودات فرمود خدا تعالی
یاد کنید خدا را در روزهای شمرده شده قال مالك الايام المعدودات ايام التشريق گفت امام مالک مراد از ایام معدودات ایام تشریق
است مالك عن يحيى بن سعيد انه بلغه ان عمر بن الخطاب خرج الغد من يوم النحر حين ارتفع النهار شيئا فكبر فكبر الناس بتكبيره

مسوی + ١ه **قلت** عند ابی حنیفة لا یصوم و عند مالک یصوم و للشافعی قولان کالمذهبین الجدید لا یصوم و رجح النووی فی الروضة القدیم ١٢ ٢ه **قلت** و علیہ ابو حنیفة فی العالمکیریة ثم یاتی المحصب و هو الابطح فینزل فیہ ساعة والاصح عندنا انہ سنة فیصیر مسیئا بترکہ و قال ابن عباس و عائشة التحصیب لیس بشیء انما هو منزل نزلہ رسول الله صلعم و بہ قال الاکثرون ١٢ ٣ه **قلت** فی العالمکیریة و طواف الصدر واجب علی الحاج اذا اراد الخروج من مکة و لیس علی المعتمر و لا علی اهل مکة و فی المنهاج اذا اراد الخروج من مکة طاف للوداع و لا یمکث بعدہ و هو واجب یجبر ترکہ بدم و فی قول سنة لا یجبر ١٢

مصفی ثم خرج الثانیة من یومہ ذلک حین ارتفع النهار فکبر فکبر الناس بتکبیرہ ثم خرج حین زاغت الشمس فکبر فکبر الناس بتکبیرہ حتی یتصل التکبیر و یبلغ البیت فیعرف الناس ان عمر قد خرج یرمی عمر بن الخطاب برآمد روز آئندہ از روز نحر وقتیکہ بلند شد آفتاب قدرے پس تکبیر گفت پس تکبیر گفتند مردمان بہ تکبیر او بعد ازان برآمد بار دیگر از آن روز وقتیکہ بلند شد روز پس تکبیر گفت پس تکبیر گفتند مردمان بہ تکبیر او بعد ازان برآمد وقتیکہ زائل شد آفتاب پس تکبیر گفت پس تکبیر گفتند مردمان بہ تکبیر او تا آنکہ متصل شد تکبیر و رسید بخانہ کعبہ پس میدانستند مردمان کہ برآمد عمر بقصد رمی **باب** هل یصوم المتمتع ایام منی آیا روزہ گیرد متمتع کنندہ در روزہا منی **مالک** عن ابن شهاب عن عروة بن الزبیر عن عائشة ام المؤمنین انها کانت تقول الصیام لمن تمتع بالعمرة الی الحج لمن لم یجد هدیا ما بین ان یهل بالحج الی یوم عرفة فان لم یصم صام ایام منی حضرت عائشہ میفرمود روزہ لازم است کسے را کہ تمتع کند بعمرہ تا رسیدن وقت حج کسے را کہ نیابد ہدی درمیان آنکہ احرام کند بحج تا روز عرفہ پس اگر روزہ نگرفتہ باشد روزہ گیرد ایام منی را **مالک** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن عبد الله بن عمر انہ کان یقول فی ذلک مثل قول عائشة عبد الله بن عمر میگفت درین باب مانند قول عائشہ **باب** التحصیب باب در بیان نازل شدن بمحصب بعد فراغ از افعال حج **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یصلی الظهر والعصر والمغرب والعشاء بالمحصب ثم یدخل مکة من اللیل یطوف بالبیت ١ه عبد الله بن عمر میگذارد نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا در محصب بعد ازان داخل میشد بمکہ در شب بعد ازان طواف میکرد بخانہ کعبہ **باب** طواف الوداع در بیان طواف وداع **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال لا یصدرن احد من الحاج حتی یطوف بالبیت فان آخر النسک الطواف بالبیت عمر بن الخطاب میگفت رجوع نکند کسے از حاجیان تا آنکہ طواف کند بخانہ کعبہ پس ہر آئینہ آخر نسک طواف خانہ کعبہ است **مالک** عن یحیی بن سعید ان عمر بن الخطاب رد رجلا من مر الظهران لم یکن ودع البیت حتی ودع البیت عمر بن الخطاب باز گردانید مردے را از مر ظهران کہ وداع نکردہ بود خانہ کعبہ را باز گردانید تا وداع کند خانہ کعبہ را **مالک** عن هشام بن عروة عن ابیہ انہ قال من افاض فقد قضی الله حجہ فانہ ان لم یکن حبسہ شیء فهو حقیق ان یکون آخر عهدہ الطواف بالبیت و ان حبسہ شیء او عرض لہ فقد قضی الله حجہ ٢ه عروہ گفت ہر کہ طواف افاضہ کرد پس خدا تعالی تمام کردہ است حج او را پس اگر حبس نکند او را عذرے لائق است کہ باشد آخر عہد او طواف بخانہ کعبہ اگر حبس کرد او را چیزے یا پیش آید او را حادثہ پس خدا تعالی تمام فرمودہ است حج او را **باب** یخص للحائض فی ترک طواف

مسوّی ۔ قلت وعليه اهل العلم ان الحائض لها ان تترك طواف الوداع ولا تنفر ولا دم عليها ۱۲ ۔

مصفّی الوداع ان كانت قد افاضت ۔ رخصت داده شد حائض را در ترک طواف وداع اگر طواف افاضه کرده

باشد مالك عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابيه عن عائشة ام المؤمنين ان صفية بنت حيي حاضت فذكرت ذلك لرسول الله

صلى الله عليه وسلم فقال احابستنا هي فقيل انها قد افاضت فقال فلا اذا صفیه بنت حیی حائض شد پس ذکر کرده شد این ماجرا پیش

آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آیا وے بند کننده ما است پس گفته شد که هر آئینه وے طواف افاضه کرده بود است پس فرمود

بند کننده نیست الحال مالك عن عبد الله بن ابي بكر بن حزم عن ابيه عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة ام المؤمنين انها قالت

لرسول الله صلى الله عليه وسلم ان صفية بنت حيي قد حاضت فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعلها تحبسنا الم تكن طافت

معكن بالبيت قلن بلى يا رسول الله قال فاخرجن حضرت عائشه گفت در خدمت آنحضرت صلی الله علیه وسلم یا رسول الله

صفیه بنت حیی حائض شد پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم شاید وے بند کند ما را آیا طواف خانه کعبه نکرد همراه شما گفتند

آرے کرده بود یا رسول الله پس فرمود برائید مالك عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة ام المؤمنين ان رسول الله

صلى الله عليه وسلم ذكر صفية بنت حيي فقيل له انها قد حاضت فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعلها حابستنا فقالوا يا رسول الله

انها قد كانت طافت فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فلا اذا قال مالك قال هشام قال عروة قالت عائشة ونحن نذكر ذلك

فلم يقدم الناس نساءهم ان كان ذلك لا ينفعهن ولو كان الذي يقولون لاصبح بمنى اكثر من ستة آلاف

امرأة حائض كلهن قد افاضت رسول الله صلی الله علیه وسلم یاد کرد صفیه را پس عرض کرده شد در جناب وے صلی الله

علیه وسلم هر آئینه وے حائض شده است فرمود شاید وے بند کننده ما باشد پس گفتند یا رسول هر آئینه وے طواف کرده بود

پس فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم پس نیست بند کننده ما الحال حضرت عائشه گفت در حالتے که ما درین مسئله بحث میکردیم

که پس چرا پیش میفرستند مردمان زنان خود را یعنی برائے طواف روز نحر اگر آن پیش فرستادن نفع نمیکند ایشان را و اگر بودے آنچه

میگویند صبح میکرد بمنی زیاده از شش هزار زن حائض همه ایشان طواف افاضه کرده اند یعنی طواف وداع نمیکنند مالك عن

عبد الله بن ابي بكر عن ابيه ان ابا سلمة بن عبد الرحمن اخبره ان ام سليم بنت ملحان استفتت رسول الله صلعم وحاضت او ولدت بعد ما افاضت

يوم النحر فاذن لها رسول الله صلعم فخرجت ام سلیم بنت ملحان سوال کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم را و حائض شده بود یا فرزند زاده بود

بعد از آن که طواف افاضه کرده بود روز نحر پس اذن داد او را رسول الله صلی الله علیه وسلم پس برآمد بجانب مدینه مالك عن ابي

الرجال محمد بن عبد الرحمن عن عمرة بنت عبد الرحمن ان عائشة ام المؤمنين كانت اذا حجت ومعها نساء تخاف ان يحضن قدمتهن

يوم النحر فافضن فان حضن بعد ذلك لم تنتظرهن تنفر بهن وهن حيض اذا كن قد افضن حضرت عائشه وقتیکه حج میکرد

و همراه او زنان میبودند که از حیض ایشان میترسید پیش میفرستاد ایشان را روز نحر پس طواف افاضه میکردند پس اگر حائض میشدند

بعد از آن انتظار ایشان نمی نمود و روانه میکرد ایشان را بوطن حال آنکه ایشان حائض بودند وقتیکه طواف افاضه کرده بودند ۔

مسوّی مسئله قلت عليها اهل اعلم في الوقاية ان اخره عنها يعني ان اخر طواف الزيارة عن ايام النحر كره ووجب دم وفي المنهاج الحلق والطواف والسعي لا اخر

مصفّٰی | **باب** ما تفعل المرأة اذا حاضت قبل الافاضة چه کار کند زن وقتیکه حایض شود پیش از آنکه طواف افاضه کند

مالک عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابيه عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم انها قالت قدمت مكة وانا حايض لم اطف بالبيت ولا بين الصفا والمروة فشكوت ذلك الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال افعلي ما يفعل الحاج غير انك لا تطوفي بالبيت ولا بين الصفا والمروة حتى تطهري حضرت عائشه گفت آمدم بمکه ومن حایض بودم وطواف نکردم بخانه کعبه ونه سعی کردم درمیان صفا ومروه پس اظهار شکایت کردم پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود بکن آنچه میکنند حاجیان غیر آنکه تو طواف مکنی بخانه کعبه ونه درمیان صفا ومروه تا آنکه پاک شوی **مالک** عن نافع ان عبد الله بن عمر كان يقول المرأة الحائض التي تهل بالحج والعمرة انها تهل بحجها او عمرتها اذا ارادت ولكن لا تطوف بالبيت ولا بين الصفا والمروة وهي تشهد المناسك كلها مع الناس غير انها لا تطوف بالبيت ولا بين الصفا والمروة ولا تقرب المسجد حتى تطهر عبد الله بن عمر میگفت درباب زن حایض که احرام کند بحج یا عمره که وے احرام بکند بحج وعمره وقتیکه خواهد ولیکن طواف خانه کعبه نکند وسعی درمیان صفا ومروه نکند ونزدیک نشود بمسجد حرام تا آنکه پاک شود **باب** المرأة تهل بالعمرة ثم تحيض فتقرب الحج فلا تستطيع ان تعتمر حکم زنیکه احرام کرد بعمره بعد ازان حائض شد ونزدیک شد حج پس استطاعت نمیدارد عمره را **مالک** عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابيه عن عائشة ام المؤمنين انها قالت خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم عام حجة الوداع فاهللنا بعمرة ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من كان معه هدي فليهلل بالحج مع العمرة ثم لا يحل حتى يحل منهما جميعا قالت فقدمت مكة وانا حائض فلم اطف بالبيت ولا بين الصفا والمروة فشكوت ذلك الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال انقضي راسك وامتشطي واهلي بالحج ودعي العمرة قالت ففعلت فلما قضينا الحج ارسلني رسول الله صلى الله عليه وسلم مع عبد الرحمن بن ابي بكر الى التنعيم فاعتمرت فقال هذا مكان عمرتك فطاف الذين اهلوا بالعمرة بالبيت وبين الصفا والمروة ثم حلوا ثم طافوا طوافا آخر بعد ان رجعوا من منى لحجهم واما الذين كانوا اهلوا بالحج او جمعوا الحج والعمرة فانما طافوا طوافا واحدا حضرت عائشه فرمود آمدیم همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم درسال حجة الوداع پس احرام کردیم بعمره پس فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم هرکه باشد همراه او قربانی پس باید که احرام حج کند با عمره بعد ازان حلال نشود تا آنکه حلال شود از هر دو یکجا گفت حضرت عائشه پس آمدم بمکه ومن حایض بودم پس طواف نکردم خانه کعبه را ونه سعی کردم درمیان صفا ومروه پس اظهار شکایت کردم ازین بسوے آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود بکشاے موی سر خود را وشانه کن واحرام کن براے حج وبگذار عمره را گفت پس کردم آنرا پس وقتیکه تمام کردیم حج را فرستاد مرا آنحضرت صلی الله علیه وسلم همراه عبد الرحمن بن ابی بکر بجانب تنعیم پس عمره کردم پس فرمود این عمره بجاے عمره تست پس طواف کردند آنانکه احرام عمره کرده بودند بخانه کعبه ودرمیان صفا ومروه بعد ازان حلال شدند بعد ازان طواف کردند طواف دیگر بعد ازان رجوع کردند از منی براے حج خود واما آنانکه احرام حج کرده بودند یا جمع کرده بودند حج وعمره را

مسوى ١٥ **قلت** وعليه الحنفية قال محمد فى الموطا ان كانت اهلت بعمرة فخافت فوت الحج فلتحرم بالحج تقف بعرفة وترفض العمرة فاذا
فرغت من حجها قضت العمرة كما قضتها عائشة وذبحت ما استيسر من الهدي بلغنا ان النبي صلى الله عليه وسلم ذبح عنها بقرة وهذا كله قول ابي حنيفة
وفى شرح السنة الصحيح انه لم يامرها بترك العمرة اصلا وهو قول الشافعي وانما امرها بترك اعمالها من الطواف والسعي وان تدخل الحج عليها
لتكون قارنة وعلى هذا المذهب كانت عمرتها من التنعيم تطوعا اعمرها رسول الله صلى الله عليه وسلم تطييبا لنفسها والدليل عليه ما رواه
مسلم من حديث جابر ان عائشة اهلت بعمرة حتى اذا كانت بسرف حاضت ثم دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم عليها فوجدها تبكي فقال ما شانك تبكي
فقال ما شانك فقالت شاني اني قد حضت وقد حل الناس ولم احلل ولم اطف بالبيت والناس يذهبون الى الحج الآن فقال ان هذا
امر كتبه الله على بنات آدم فاغتسلي ثم اهلي بالحج ففعلت ووقفت المواقف حتى اذا طهرت طافت بالبيت وبالصفا والمروة قال قد حللت من حجك
وعمرتك جميعا فقالت يا رسول الله اني اجد في نفسي اني لم اطف بالبيت حتى حججت قال يا عبد الرحمن فاعمرها من التنعيم قال الشافعي حديث جابر احسن سياقا
واقل اختلافا وعليه الاعتماد ١٢ ٥٣ **قلت** وعليه اهل العلم ان المستحاضة تتوضأ وتستثفر بثوب وتطوف وتصنع ما تصنع الطاهرة ١٢ ٥٣ **قلت**
هو حسن وليس بسنة لازمة عند الجمهور ١٢ ٥٤ **قلت** هو حسن عند اهل العلم ١٢ -

مصفى پس ايشان طواف كردند يكبار **مالك** عن ابن شهاب عن عروة بن الزبير عن عائشة مثل ذلك ابن شهاب از عروه
از حضرت عائشه مانند اين روايت كرد **باب** المستحاضة تطوف بالبيت وتسعى بين الصفا والمروة مستحاضه طواف كند خانه
كعبه را وسعى نمايد درميان صفا ومروه **مالك** عن ابي الزبير المكي ان ابا ماعز الاسلمي عبد الله بن سفيان اخبره انه كان
جالسا مع عبد الله بن عمر فجاءته امراة تستفتيه فقالت اني اقبلت اريد ان اطوف بالبيت حتى اذا كنت عند باب المسجد
هرقت الدماء فرجعت حتى ذهب ذلك عني ثم اقبلت حتى اذا كنت عند باب المسجد هرقت الدماء فقال عبد الله بن عمر انما
ذلك ركضة من الشيطان فاغتسلي ثم استثفري بثوب ثم طوفي عبد الله بن سفيان نشسته بود با عبد الله بن عمر پس آمد پيش عبد الله بن عمر
زنيكه طلب فتوى ميكرد از وے پس گفت هر آئينه من آمدم بقصد طواف خانه كعبه تا وقتيكه رسيدم بدروازه مسجد روان شد از من
خونها پس رجوع كردم تا آنكه دفع شد از من آن خون بعد از آن آمدم تا آنكه رسيدم نزديك دروازه مسجد روان شد از من
خون گفت عبد الله بن عمر جز اين نيست كه اين تاثير شيطان است پس غسل بكن وجامه بر فرج خود به بند بعد از آن طواف كن
باب التعريس بذي الحليفة اذا قفل بيان استحباب فرود آمدن آخر شب بوادى ذو الحليفه وقتيكه باز گردد از حج
يا عمره **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اناخ بالبطحاء التي بذي الحليفة فصلى بها قال
نافع وكان عبد الله بن عمر يفعل ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم نشانيد شتر را در بطحا در ذى الحليفه پس نماز گذارد گفت نافع
وعبد الله بن عمر ميكرد اين را مترجم گويد اين مستحب است ونيست سنت لازمه نزديك جمهور **باب** ما يفعل من الذكر اذا قفل
من حج وعمرة بيان آنچه مستحب است از ذكر وقتيكه باز گردد از حج وعمره **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله
صلى الله عليه وسلم كان اذا قفل من غزو او حج او عمرة يكبر على كل شرف من الارض ثلث تكبيرات ثم يقول لا اله الا الله وحده لا شريك
له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير آئبون تائبون عابدون ساجدون لربنا حامدون صدق الله وعده ونصر عبده
وهزم الاحزاب وحده رسول الله صلى الله عليه وسلم وقتيكه باز ميگشت از غزوه يا از حج يا از عمره الله اكبر ميگفت بر بلندى

مسوّی ۔ ۱ قلت وعليه اهل العلم في المنهاج شرط صحة الاسلام فللولي ان يحرم عن الصبي الذي لا يميز وانما تصح مباشرته من المسلم المميز
وانما يقع عن حجة الاسلام بالمباشرة اذا باشره المكلف الحر وفي العالمكيرية لا يجب على الصبي ولو ان الصبي حج قبل البلوغ لا يكون عن حجة الاسلام
ويكون تطوعا ۱۲ ۲ قلت وعليه اهل العلم ان الصبي والعبد لا يقع حجهما عن حجة الاسلام الا اذا بلغ هذا او عتق هذا قبل
الاحرام ثم وقفا بعرفة ۱۲ ۳ قلت تُعُقّب بحديث الشيخين لا يحل لامرأة ان تسافر الا ومعها ذو محرم
فقال الثوري وابو حنيفة لا يلزمها الحج اذا لم تجد رجلا ذا محرم يخرج معها وقال الشافعي يشترط للمرأة ان يخرج
معها زوج او محرم او نسوة ثقات قال البغوي والاول اولى لظاهر الحديث ۱۲ ۔

مصفّی

از زمین سه بار بعد از ان میگفت لا اله الا الله الخ باز رجوع کنندگانیم ما توبه کنندگانیم ما عبادت کنندگانیم ما برائے پروردگار
خود حمد گویندگانیم راست کرد خدا تعالی وعده خود را و نصرت داد بنده خود را و شکست داد گروه کفار را تنها باب صحیح الحج من صبی
صحیح شود حج از کودک هشیار مالك عن ابراهيم بن عقبة عن كريب مولى عبد الله بن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
مر بامرأة وهي في محفتها فقيل لها هذا رسول الله صلى الله عليه وسلم فاخذت بضبعي صبي كان معها فقالت الهذا حج يا رسول الله
فقال نعم ولك اجر ۱ رسول الله صلی الله علیه وسلم گذشت بر زنی حالانکه وے در محفه خود بود پس گفته شد آن زن
را اینست آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گرفت آن زن بازوے کودکے که همراه او بود پس گفت آیا برائے این کودک حج
هست یا رسول الله فرمود آرے و برائے تو اجر است یعنی ثواب حج کنانیدن باب العبد يعتق بعرفة حکم بنده که آزاد کرده
شود در عرفات قال مالك في العبد يعتق بعرفة فان ذلك لا يجزي عنه من حجة الاسلام الا ان يكون لم يحرم فيحرم
بعد ان يعتق ثم يقف بعرفة من تلك الليلة قبل ان يطلع الفجر فان فعل ذلك اجزأ عنه وان لم يحرم حتى يطلع الفجر
كان بمنزلة من فاته الحج اذا لم يدرك الوقوف بعرفة قبل طلوع الفجر من ليلة المزدلفة ويكون على العبد حجة الاسلام
يقضيها ۲ گفت مالک در باب بنده که آزاد کرده شود در عرفه پس هر آئینه این کفایت نمیکند از وے از حج اسلام مگر آنکه
باشد احرام نکرده بود پس احرام کند بعد از آنکه آزاد کرده شود و بعد از ان بایستد بعرفه از ان شب پیش از آنکه طلوع نماید فجر پس
اگر کرد این کار کفایت میکند از وے و اگر احرام نکرد تا آنکه بر آید فجر باشد مانند کسے که فوت شد او را حج وقتیکه ادراک
نکرد وقوف بعرفات پیش از طلوع فجر از شب مزدلفه و لازم میشود بر آن بنده حج اسلام باید که قضا کند آنرا باب الصرورة
در بیان حکم صرورت قال مالك في الصرورة من النساء التي لم تحج قط انها ان لم يكن لها ذو محرم يخرج معها او كان
لها فلم يستطع ان يخرج معها انها لا تترك فريضة الله عز وجل عليها في الحج ولتخرج في جماعة من النساء ۳ گفت مالک
در باب صرورت از زنان آنکه حج نکرده است اصلا هر آئینه اگر نباشد او را ذو محرم که بر آید همراه او یا باشد برائے او ذو محرم
پس قدرت نیافت که بر آید همراه آن زن باید که ترک نکند فریضه خدائے عز وجل که لازم است بروے در حج و باید که بر آید
در جماعتے از زنان مترجم گوید رضی الله عنه تعقب کرده شده است بحدیث شیخین که لا يحل لامرأة ان تسافر الا ومعها ذو محرم

مسوّی ۰۱۰ قلت علیه اهل العلم فی المنهاج وشرط وجوب الحج الاسلام والتکلیف والحریة والاستطاعة وهی نوعان استطاعة مباشرة
واستطاعة تحصیله بغیره فمن مات وفی ذمته حج وجب الاحجاج عنه من ترکته والعاجز عن الحج بنفسه لو وجد اجرة من یحج عنه فاضلة عن
الحاجات لزمه ولو بذل ولده الطاعة فی الحج وجب قبوله وفی الوقایة من عجز واحج صح ویقع عنه وفی العالمکیریة من شروط الحج سلامة
البدن حتی ان المقعد والمجذوم والزمن والمفلوج ومقطوع الرجلین لا یجب علیهم الحج ولا الاحجاج ولا الایصاء وفیها ولا یحج عنه الغیر
بغیر امره الا الوارث یحج عن مورثه بغیر امره فانه یجزئه ۱۰۳ قلت علیه الشافعی ان من بلغ المیقات مریدا نسکا لم یجز مجاوزته
بغیر احرام مجاوزة فمن لم یکن مریدا وقال ابو حنیفة من اراد دخول مکة ممن کان خلف المواقیت فعلیه (باقی ص ۳۳۷)

مصفّیٰ | پس ثوری و ابو حنیفه میگویند که لازم نیست برو حج وقتی که نمی یابد مردی ذو محرم که برآید همراه او و شافعی گفته که
شرط است برای زن که برآید با او زوج او یا محرمی یا جماعه از زنان ثقه و بغوی گفته که الاول اولی بظاهر الحدیث

باب الحج عمن لا یستطیع ان یثبت علی الراحلة باب در بیان مشروعیت حج به نیابت کسی که نمیتواند ثابت ماندن بر شتر
مالک عن ابن شهاب عن سلیمان بن یسار عن عبد الله بن عباس قال کان الفضل بن عباس ردیف رسول الله صلی الله علیه وسلم
فجاءته امرأة من خثعم تستفتیه فجعل الفضل ینظر الیها وتنظر الیه فجعل رسول الله صلی الله علیه وسلم یصرف وجه الفضل الی
الشق الآخر فقالت یا رسول الله ان فریضة الله فی الحج علی العباد ادرکت ابی شیخا کبیرا لا یستطیع ان یثبت علی
الراحلة افاحج عنه قال نعم وذلک فی حجة الوداع بود فضل بن عباس ردیف آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس آمد
پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم زنی از قبیله خثعم طلب فتوی میکرد از آن حضرت صلی الله علیه وسلم شروع کرد فضل نظر کردن
بسوی او و این زن نظر کردن بسوی فضل پس شروع کرد رسول الله صلی الله علیه وسلم که باز میگردانید روی فضل را بسوی
جانب دیگر پس گفت آن زن یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هر آئینه فرمان خدا تعالی در باب حج دریافت پدر مرا و او حالت
که پیر کلان سال است نمیتواند که ثابت ماند بر شتر پس آیا من حج کنم عوض او فرمود آری و این قصه در حج الوداع بود

باب جواز دخول مکة بغیر احرام اذا لم یرد حجا ولا عمرة جائز است که داخل شود در مکه حالانکه محرم نیست وقتیکه نیت
نکرده باشد حج را و نه عمره را مالک عن ابن شهاب عن انس بن مالک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم دخل مکة عام الفتح وعلی
راسه المغفر فلما نزعه جاءه رجل فقال یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ابن خطل متعلق باستار الکعبة فقال رسول الله
صلی الله علیه وسلم اقتلوه قال مالک قال ابن شهاب ولم یکن رسول الله صلی الله علیه وسلم یومئذ محرما رسول الله صلی الله علیه وسلم داخل شد بمکه سال
فتح و بر سر مبارک او خود بود پس وقتیکه برداشت خود را آمد پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم مردی پس عرض نمود یا رسول الله ابن خطل چسپیده است
به پرده های کعبه پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بکشید او را گفت مالک گفت ابن شهاب نبود آنحضرت آنروز احرام بسته مالک عن
نافع ان عبد الله بن عمر اقبل من مکة حتی اذا کان بقدید جاءه خبر من المدینة فرجع فدخل مکة بغیر احرام عبد الله بن عمر باز گشت از مکه تا وقتیکه رسید
بقدید آمد پیش او خبری یعنی خبر فتنه باز گشت پس داخل شد مکه را بغیر احرام مالک عن ابن شهاب بمثل ذلک

مسوی ۔ (بقیہ صفحہ ۳۳۶) ان یحرم باحد النسکین وتاویل حولہ صلی اللہ علیہ وسلم غیر محرم عندہ ان ذلک کان لضرورۃ ثم اعتمر النبی صلی اللہ علیہ وسلم
لذلک وتاویلی ترابن عمر ان قد یلد واقعا بین وبین مکۃ المیقات۱۲ **۱ قلت** وعلیہ ابو حنیفۃ فی العالمگیریۃ العمرۃ عندنا سنۃ ولیست بواجبۃ وللشافعی
قولان اظہرھا انہا فرض کالثانی سنۃ۱۲ **۲ قلت** وعلیہ اہل العلم۱۲ **۳ قلت** وعلیہ اہل العلم۱۲ **۴ قلت** وعلیہ اہل العلم۱۲

مصفی مالک از ابن شہاب مانند این روایت کرد یعنی از عبد اللہ بن عمر **باب** العمرۃ سنۃ عمرہ سنت است **مالک**
عن سمی عن ابی صالح عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال العمرۃ الی العمرۃ کفارۃ لما بینہما آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود عمرہ تا عمرہ دیگر
کفارت است چیزہا کہ میان این ہر دو باشد از سیات **مالک** انہ بلغہ ان عثمان بن عفان کان اذا اعتمر ربما لم یحطط
عن راحلتہ حتی یرجع حضرت عثمان بن عفان وقتیکہ عمرہ میکرد احیانا فرود نمے آورد متاع خود را از شتر خود تا آنکہ مے گشت
قال مالک العمرۃ سنۃ ولا نعلم احدا من المسلمین ارخص فی ترکہا گفت مالک عمرہ سنت است ونمیدانیم کسے را از مسلمانان
کہ رخصت دادہ باشد در ترک آن **باب** فضل العمرۃ فی شہر رمضان بیان فضیلت عمرہ در ماہ رمضان **مالک** عن سمی مولی ابی بکر
انہ سمع ابا بکر بن عبد الرحمن یقول جاءت امرأۃ الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقالت انی کنت تجہزت للحج فاعترض لی فقال
لہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اعتمری فی رمضان فان عمرۃ فیہ کحجۃ زنے آمد پیش آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم پس گفت ہر آئینہ سامان کردہ بودم برائے حج پس عارض پیش آمد مرا پس فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او را کہ عمرہ کن
در رمضان پس ہر آئینہ عمرہ در رمضان مانند حج است **باب** کم اعتمر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بیان آنکہ چند عمرہ کرد آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم **مالک** انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اعتمر ثلثا عام الحدیبیۃ وعام القضیۃ وعام الجعرانۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم بجا آورد سہ عمرہ سال حدیبیہ وسال قضیہ یعنی صلح وسال جعرانہ یعنی حنین **مالک** عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ ان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم لم یعتمر الا ثلثا احدہن فی شوال واثنتان فی ذی القعدۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ بجا نیاورد دیگر
سہ بار یکے از آنہا در شوال ودو در ذی القعدہ **باب** جواز العمرۃ فی اشہر الحج جائز است کہ عمرہ کند در ماہہائے
حج وحج نکند **مالک** عن ابن شہاب عن سعید بن المسیب ان عمر بن ابی سلمۃ استاذن عمر بن الخطاب ان یعتمر فی شوال فاذن لہ
فاعتمر ثم قفل الی اہلہ ولم یحج عمر بن ابی سلمۃ اذن خواست از عمر بن الخطاب در آنکہ عمرہ کند در شوال پس
اذن داد او را پس عمرہ کرد بعد از ان بازگشت بجانب اہل خود وحج نگذارد **باب** جواز العمرۃ قبل الحجۃ جائز است
کہ عمرہ کند پیش از آنکہ گذارد حج فرض را **مالک** عن عبد الرحمن بن ابی حرملۃ الاسلمی ان رجلا سال سعید بن المسیب فقال اعتمر
قبل ان احج فقال سعید بن المسیب نعم قد اعتمر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قبل ان یحج مردے سوال کرد سعید بن المسیب را
پس گفت عمرہ کنم پیش از آنکہ حج گذارم پس گفت سعید بن المسیب آرے ہر آئینہ عمرہ بجا آورد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
پیش از آنکہ حج گذارد **باب** متی یقطع المعتمر التلبیۃ کدام وقت قطع کند معتمر تلبیہ را **مالک** عن نافع ان عبد اللہ بن عمر کان
یترک التلبیۃ فی العمرۃ اذا دخل الحرم مختصر عبد اللہ بن عمر ترک میکرد تلبیہ را وقتیکہ داخل میشد در حرم **مالک** عن ہشام بن عروۃ

مسوّی + ۱ قلت فی شرح السنة قال ابن عباس یلبی المعتمر حتی یفتتح الطواف وهو
قول اکثر اهل العلم ۱۲ ۲ قلت وعلیه اهل العلم ان السنة ذلک ۱۲ +
۳ قلت وعلیه اهل العلم ان ذلک حسن ۱۲ +

مصفّی | عن ابیه انه کان یقطع التلبیة فی العمرة اذا دخل الحرم عروه بن الزبیر ترک میکرد تلبیه را در عمره وقتیکه داخل میشد در حرم
مالک عن ابن شهاب انه کان یقول کان عبد الله بن عمر لا یلبی وهو یطوف بالبیت ۱ ابن شهاب میگفت که عبد الله بن عمر تلبیه
نمیکرد و حال آنکه او طواف میکرد خانه کعبه را **باب المعتمر یؤخر الحلاق شیئا** عمره کننده تاخیر کند سر تراشیدن را اندکے **مالک**
عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه انه کان یدخل مکة لیلا وهو معتمر فیطوف بالبیت وبین الصفا والمروة ویؤخر الحلاق
حتی یصبح قال ولکنه لا یعود الی البیت فیطوف به حتی یحلق راسه ۲ قاسم بن محمد داخل میشد بمکه بوقت شب و او عمره کرده بود پس
طواف میکرد بخانه کعبه و میان صفا و مروه و تاخیر میکرد حلق را تا آنکه بوقت صبح در مے آمد گفت عبد الرحمن ولکن عود نمیکرد بخانه
کعبه تا طواف کند بوے تا آنکه حلق میکرد سر خود را **باب دخول الکعبة والصلوة فیها** در بیان داخل شدن در کعبه و نماز
گذاردن دران **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم دخل الکعبة هو واسامة بن زید و
بلال بن رباح وعثمان بن طلحة الحجبی فاغلقها علیه ومکث فیها قال عبد الله فسالت بلالا حین خرج ما صنع رسول الله
صلی الله علیه وسلم فقال جعل عمودا عن یساره وعمودین عن یمینه وثلثة اعمدة وراءه وکان البیت یومئذ علی ستة اعمدة ثم صلی ۳
عبد الله بن عمر روایت کرد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم داخل شد در کعبه او و اسامة بن زید و بلال بن رباح و عثمان بن طلحه حجبی
پس بند کنانید کعبه را بر خود و درنگ فرمود درون آن گفت عبد الله پس پرسیدم از بلال وقتیکه بر آمد چه کار کرد آنحضرت صلی الله علیه
وسلم پس گفت گردانید یک ستون را جانب چپ خود و دو ستون را جانب راست خود و گردانید سه ستون را پس پشت خود و
بود خانه کعبه دران روز بر شش ستون بعد ازان نماز گذارد **باب المواضع المتبرکة بمکة** بیان جاہائے متبرکه در مکه
مالک عن محمد بن عمرو بن حلحلة الدیلی عن محمد بن عمران الانصاری عن ابیه انه قال عدل الیّ عبد الله بن عمر وانا نازل تحت
سرحة بطریق مکة فقال ما انزلک تحت هذه السرحة فقلت اردت ظلها فقال هل غیر ذلک فقلت لا ما انزلنی الا
ذلک فقال عبد الله بن عمر قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا کنت بین الاخشبین من منی ونفخ بیده نحو المشرق فان هنالک
وادیا یقال له السرر به سرحة سُرّ تحتها سبعون نبیا عمران انصاری گفت که از راه یک گشته عبد الله بن عمر متوجه شد
بسوے من و من فرود آمده بودم زیر درخت مغیلان در راه مکه پس گفت چه چیز فرود آورد ترا زیر این درخت مغیلان گفتم قصد
کردم سایه او را پس گفت آیا چیزے دیگر هم باعث شد غیر آن پس گفتم نے فرود نیاورد مرا مگر همین سبب پس گفت عبد الله
بن عمر که فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتیکه باشی در دو کوه اخشبین از منی و بر داشت دست خود را جانب مشرق پس
آنجا وادی است که گفته میشود او را سرر دران وادی درخت مغیلان هست که ناف بریده شد زیر او هفتاد نبی را یعنی هفتاد

مسوّی ~~ ۱ه **قلت** كذا فی رواية عبيد الله بن يحيى عن ابيه ما بين الركن والمقام وفی رواية الاخرين عنه وعن غيره ما بين الركن والباب وهو الصواب وعليه اهل العلم انه يجتهد فی الدعاء فی المواضع المتبركة ويلتزم بين الركن والباب ۱۲ ۲ه **قلت** وعليه اهل العلم انه يسن زيارة قبره صلى الله عليه وسلم بعد فراغ الحج ۱۲ ۳ه **قلت** عليه اهل العلم ان ذلك حسن جميل فی العالمكيرية انه يستحب ان ياتی قباء يوم السبت ۱۲

مصفّی بنی آنجا تولد شدند و نافه اینان آنجا بریده شد **مالك** انه بلغه ان عبد الله بن عباس كان يقول ما بين الركن والمقام الملتزم ۱ه عبد الله بن عباس میگفت درمیان رکن اسود و مقام ابراهیم ملتزم است یعنی جائیکه معانقه با دیوار کعبه باید کرد **باب** زيارة قبر النبی صلى الله عليه وسلم دربیان آداب زیارت تربت مطهره نبی صلی الله علیه وسلم **مالك** عن عبد الله بن دينار انه قال رايت عبد الله بن عمر يقف على قبر النبی صلى الله عليه وسلم فيصلی على النبی صلى الله عليه وسلم وعلى ابی بكر وعمر ۲ه عبد الله بن دینار گفت دیدم عبد الله بن عمر را که استاده میشد بر قبر آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس درود میفرستاد بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و بر ابوبکر و عمر رضی الله عنهما مترجم گوید که سنت است زیارت قبر شریف آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعد فراغ حج باتفاق اهل علم والله اعلم **باب** اتيان قباء آمدن بزیارت قبا **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان ياتی قباء راكبا وماشيا ۳ه آنحضرت صلی الله علیه وسلم می آمد بقبا پیاده و سوار **باب** حرم مكة دربیان احکام حرم مکه سئل مالك هل يحتش الرجل لدابته من الحرم شيئا قال لا سوال کرده شد مالک را آیا قطع کند مردے برائے چارپائے خود از حرم چیزے را یعنی گیاه را گفت نے مترجم گوید صحیح است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود لا يختلى خلاها پس حضرت عباس التماس نمود الا الاذخر یا رسول الله فقال الا الاذخر پس مختلف شدند علما اصح در مذهب شافعی جائز است قطع گیاه برائے علف بهائم و برائے دوا قیاس بر اذخر و فی الهداية لا يرعى حشيش الحرم ولا يقطع الا الاذخر و ابو یوسف چرانیدن دواب جائز میدارد **باب** ضمان قطع شجرة الحرم حکم تاوان بریدن درخت حرم قال مالك ليس على المحرم فيما قطع من الشجر فی الحرم شیء ولم يبلغنا ان احدا حكم فيه بشیء وبئس ما فعل گفت مالک نیست لازم بر محرم در آنچه برید از درختهائے حرم چیزے و نرسید ما را که کسے حکم کرده باشد در آنچیزے و بد چیز است که کرده است مترجم گوید تعقب کرده است شافعی بآنچه روایت کرده شد از ابن الزبير فی الشجرة الكبيرة بقرة والصغيرة شاة وهو فی الحكم المرفوع اذ لا مدخل للقياس فی ذلك واكثر علما برانند که ضامن میشود بقطع شجره حرم و شکار کردن در حرم **باب** حرم المدينة حرسها الله تعالى حکم حرم مدینه **مالك** عن عمرو مولى المطلب عن انس بن مالك ان رسول الله صلى الله عليه وسلم طلع له احد فقال هذا جبل يحبنا ونحبه اللهم ان ابراهيم حرم مكة وانی احرم ما بين لابتيها انس بن مالک روایت کرد که آنحضرت صلعم نمودار شد بروے کوه احد پس فرمود این کوهیست که دوست میدارد ما را و ما دوست میداریم او را اے بار خدایا هر آئینه ابراهیم حرام کرده است مکه را و هر آئینه من حرام میکنم میان دو طرف سنگستان مدینه را **مالك** عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن ابی هريرة انه كان يقول لو رايت

مسوّی ؎ **قلت** وقد روی عن انس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لاخ له صغیر یا اباعمیر ما فعل النغیر والنغیر صید لو کان صید المدینة حراما لم یحل اصطیاده بالمدینة ولانکر النبی صلی اللہ علیہ وسلم ذلک علیهم فاختلفت الاقوال فی شرح السنة قد اختلف الناس فی صید المدینة وشجرها فقال مالک والشافعی واکثر الفقهاء لاجزاء علی من اصطاد فی المدینة صیدا او قطع شجرا وتحریم المدینة انما هو تعظیم حرمتها دون تحریم صیدها وشجرها لحدیث انس وذهب بعضهم الی تحریم شجرها دون صیدها لهذا الحدیث وذهب آخرون الی تحریمهما جمیعا وحملوا الحدیث علی انه اخذ خارج المدینة ثم ادخل المدینة وفی المنهاج وصید المدینة حرام ولا یضمن فی الجدید قال المحلی والقدیم یضمن فقیل کحرم مکة والاصح یضمن بسلب الصائد وقاطع الشجر والخلاء فقط - ۱۲ -

مصفّی الظباء ترتع بالمدینة ما ذعرتها قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما بین لابتیها حرام ابوہریرہ گفت اگر می بینم آہوان را کہ چرا میکنند در مدینہ نترسانم آنہا را زیرا کہ فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ما بین لابتیہا حرام **مالک** عن یونس بن یوسف عن عطاء بن یسار عن ابی ایوب الانصاری انه وجد غلمانا قد الجؤا ثعلبا الی زاویة فطردهم عنه قال مالک لا اعلم الا انه قال افی حرم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصنع هذا ابو ایوب انصاری یافت جوانے چند را کہ مضطر کردند روباہے را بسوئے گوشہ یعنی تا شکار کنند پس دفع کرد آنہا را ازوے گفت مالک نمیدانم مگر آنکہ گفت ابو ایوب آیا در حرم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کردہ شود این کار **مالک** عن رجل قال دخل علیّ زید بن ثابت وانا بالاسواق وقد اصطدت نهسا فاخذه من یدی فارسله امام مالک روایت کرد از مردیکہ گفت آن مرد کہ داخل شد بر من زید بن ثابت ومن در بازار ہا بودم وہر آئینہ شکار کردہ بودم نہسے را پس گرفت زید بن ثابت آنرا از دست من ویرا نیدا و را مترجم گوید رضی اللہ عنہ انس بن مالک روایت کردہ است کہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لاخ له صغیر یا اباعمیر ما فعل النغیر ونغیر شکار است اگر حرام میبود صید مدینہ حلال نبودے شکار کردن آن در مدینہ وہر آئینہ انکار میفرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این را بر ایشان پس مختلف شدند اقوال و بنیا پس قول مالک وشافعی واکثر فقہا آنست کہ جزا لازم نیست بر کسیکہ شکار کند در مدینہ یا ببرد درختان را غیر ازین نیست کہ تعظیم مدینہ مراد است از تحریم آن غیر تحریم صید وشجر از جہت حدیث انس وبعض بتحریم شجر مدینہ قایل اند سوائے صید آن بحدیث انس وجماعۂ دیگر بتحریم ہر دو رفتہ اند وحمل کردند حدیث انس را بر آن کہ گرفتہ بودند آن طائر را از خارج مدینہ بعد از ان داخل کردہ شد بمدینہ وقال المحلی الاصح یضمن بسلب الصائد وقاطع الشجر والخلاء

کتاب البیوع والمعاملات

کتاب در بیان احکام متعلقہ بانواع بیع ومعاملہا مقدمہ شرط بیع تراضی عاقدین ست لقولہ تعالی الا ان تکون تجارة عن تراض منکم وتراضی کار دل است کہ بندہ را بر آن اطلاع میسر نیست پس دانستہ شد کہ مدار صحت بیع چیزیست کہ در عرف بآن تراضی دانستہ شود شافعی اشتراط کردہ است بلفظ صریح بایع بالبیعت ومشتری مانند اشتریت وتملکت وقبلت یا بمعنی فقال بعتک یا کنایة ومانند جعلته لک بکذا واعطیت لک بکذا او خذه منی بکذا لیکن اقوی نزدیک فقیر آنست کہ ہر چہ در عرف آنرا تراضی دانند بیع منعقد میشود بآن معاطاة باشد یا قرینہ واللہ اعلم زیرا کہ در اصل شرع بجز تراضی مطلوب نشدہ وشرط عاقدین رشد است ومکرہ نبودن الا اکراہ بحق کہ در حکم لا اکراہ است بحدیث

مصفی | رفع القلم عن ثلث و آیۃ لا تؤتوا السفهاء اموالکم وقیاس بر طلاق در صورت اکراه فی الحدیث لا طلاق فی اغلاق
و الا صبی ممیز که والی مشرف باشد بر عقد او و اذن داده باشد که جایز است بآیت وابتلوا الیتمی زیرا که آن عقد مستند بوالی است
در حقیقت و شرا حربی سلاح را و کافر مصحف را نیز درست نیست بجهت اهانت و اضلال و خوف آنکه استعانت بر قتال مسلمانان
کند و شرط بیع پنج چیز است طهارت عین او زیرا که در حدیث شیخین نهی از بیع کلاب و خمر و میتة آمده است و امریکه مشترک است
میان آنها نجاست است پس علت نهی همان تواند بود و فیه نظر زیرا که در حدیث آمده است که خدا تعالی حرام نمیکند چیزے را
مگر آنکه حرام میکند بیع او و معنی این حدیث آنست که چیزیکه وجه انتفاع بآن شایع و مشهور باشد بوجهے که همان متعین شده باشد و آن
انتفاع حرام باشد بیع آن چیز حلال نیست پس بیع خر برائے سواری و عبد برائے خدمت درست باشد اگرچه اکل لحم خر و لواطت
عبد نیز محتمل است و بیع خمر و اصنام حرام باشد و قاعده تنقیح اقتضا میکند که بیع کلب محرم الاقتناء و بیع میتة برائے گوشت او نه برائے
جلد که بجهت دباغ گیرند حرام باشد بجهت این علت زیرا که بنائے تنقیح بر تفطن بعلت جامعه بالغه است والله اعلم دیگر نفع بیع است
پس آنچه قابل انتفاع نباشد بیع او صحیح نیست لقوله تعالی ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل و درین صورت صادق
مے آید که باطل است و درین جا تفتیشے هست زیرا که در عالم چیزے یافته نمیشود که او بوجهے از وجوه نفع نباشد پس مراد اینجا نفع
معتد بها است باعتبار عادت قوم و مقاصد ایشان در معاش فقیر میگوید پس حال مختلف باشد باختلاف بلاد و اوقات پس بیع
ما بر شط نهر بغیر بلغ از اخذ او و بیع تراب در صحرا بے منفعت است والله اعلم دیگر امکان تسلیم مبیع است زیرا که چیزیکه ممکن التسلیم
نباشد اخذ مال عوض او اخذ باطل است پس بیع ضال و آبق و مغصوب صحیح نباشد الا با قادر بر رد وے و همچنین بیع نصف
سیف و نصف ظرف صحیح نباشد زیرا که تسلیم نصف غیر تقسیم محال است و در صورت تقسیم معیب بشود و دیگر ملک عاقد زیرا که
مال دیگر فروختن باطل است و در قولے اگر اذن مالک متحقق شود بصحت منقلب میگردد دیگر معلوم بودن مبیع بعینه و بقدره و صفته
زیرا که بیع مجهول غرر است و از بیع غرر نهی وارد شده رواه مسلم و درین مسئله دو حدیث وارد شده است حدیث نهی از بیع آنچه
آنرا ندیده است و حدیث بیع سلم که مقتضی صحت بیع شے موصوف مقدر است و لهذا شافعی درین مسئله دو قول دارد در یک
قول بیع غائب جائز نداشته و در قول دیگر اگر وصف و قدر او معلوم باشد درست دانسته است و نهی بیع ما لم یره مخصوص کرده است
بآنچه در حیطه قدر و وصف نیاید و بیع احد الثوبین یا بیع ملاء هذا البیت حنطة و مانند آن صحیح نباشد و اگر یک صاع از صبره فروشد
درست است و همچنین بیع صبره کل صاع بدرهم زیرا که درین مسائل جهالت را اثرے نیست و همچنین اگر بنقدے فروخت و در بلد
نقود بود و یکے غالب است همان مصروف شود و بیع صحیح باشد و تحقیق آنست که مطلق جهالت مفسد بیع نیست بدلیل جواز
سلم حالانکه در سلم بسیارے از امور مجهول میماند لکن مفسد جهالت فاحش است که منشاء نزاع در میان عاقدین باشد و سبیل
قطع او نیز ظاهر نشود و هذا یختلف باختلاف الاحوال و مراد از رویت آنست که دران باب متعارف باشد پس در اشیاء
مثلیه رویت نمونه کافی است والله اعلم | باب یشترط فی کل عقدات یکون بتراضی العاقدین ذوات لا یکون عقدا علی باطل

مسوّی **قلت** حرم الله تعالیٰ ان یاکل بعضنا مال بعض بالباطل وهذا یشمل ما لا یکون بعقد کالغصب والسرقة او یکون
بعقد حرام کالقمار والربوا او یکون العقد علی شیء لا نفع فیه کبیع الحشرات او یکون العقد علی ما لا یمکن تسلیمه کبیع المفقود والآبق او لا یکون ملکا للبائع وشرط فی التجارة ان تکون عن تراض وحقیقة التراضی لا یعلمها الا الله والمراد هنا امارته کالایجاب والقبول
وکالتعاطی عند القائل به علی هذا اهل العلم وفی المنهاج البیع شرطه الایجاب والقبول وینعقد بالکنایة قال المحلی لا بیع بالمعاطات
وقیل ینعقد بها فی المحقر کرطل خبز وحزمة بقل وقیل فی کل ما یعد فیه بیعا بخلاف غیره کالدواب والعقار واختاره النووی
فی الروضة وفی المنهاج من شرط المبیع النفع فلا یصح بیع الحشرات وکل سبع لا ینفع وحبتی الحنطة ومن شرطه امکان تسلیمه
فلا یصح بیع الضال والآبق والمغصوب ومن شرطه الملک لمن له العقد فبیع الفضولی باطل فی القدیم موقوف وفی الوقایة ینعقد
بایجاب وقبول بلفظی ماض وبتعاطی فی النفیس والخسیس هو الاصح وفی العالمگیریة من شروط المبیعان یکون موجودا مملوکا فی
نفسه وان یکون ملک البائع فیما یبیعه لنفسه وان یکون مالا متقوما شرعا مقدور التسلیم فی الحال او فی ثانی الحال
وفیها بیع ما لا فائدة فیه وشراؤه فاسد کبیع درهم بدرهم استویا وزنا وصفة ۱۲ - + -

---

مصفّٰی شرط کرده شود در هر عقد رضامندی عاقدین بایکدیگر و آنکه نباشد عقد سبب باطل قال الله تعالیٰ یا ایها الذین آمنوا
لا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض منکم ولا تقتلوا انفسکم ان الله کان بکم رحیما ای مسلمانان
مخورید مالها خود را درمیان خود بباطل یعنی بحرام وبه بیهوده گی لیکن بخورید وقتیکه واقع شود تجارت بعد از رضامندی شما و هلاک
مکنید خویشتن را هر آئینه هست خدا تعالیٰ در حق شما مهربان مترجم گوید در اکل بالباطل داخل است غصب و ربا و قمار و نحو
آن از آنچه مخالف مصلحت کلیه باشد که شرع رعایت آن فرموده و نیز داخل است معامله که در آن مبادله مال منتفع به بمال منتفع به
نباشد مثل حشرات و یک دو حبه از گندم یا امکان تسلیم مبیع و ثمن نباشد مثل بیع مفقود و آبق و جزء معین از سیف یا مملوک نبود
یا عاقدین از اهل تکلیف نباشند و تراضی در اصل کار قلب است که اطلاع بر آن میسر نیست و مراد اینجا امارت تراضی است
مثل ایجاب و قبول یا تعاطی با حفوف قرائن والله اعلم و این آیت اصل عظیم است در باب معاملات هزاران مسائل
از آن متفرع میگردد مقدمه لابد است در هر عقد از عاقدین و چیزیکه عقد بآن و شرع منعقد گردد و اگر عقد معاوضه باشد لابد
است از عوضین پس شرط عاقدین بلوغ و عقل است زیراکه در قرآن عظیم آمده است ولا تؤتوا السفهاء اموالکم و آن اشاره
بحجر ایشان است از عقود و لابد است در هر عقد از چیزیکه محقق تراضی عاقدین باشد چه عقد زیراکه خدا تعالیٰ فرموده است
ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض منکم و در احکام حقیقت تراضی که امر دل است منضبط نمی
شد پس لابد است از اقامت چیزی مقام او و لابد است که دلالت آن چیز معلوم باشد ترکیب عاقدین و مسائل آن
در بیع و اجاره و امثال آن ایجاب و قبول است و معاطاة نیز متوارث شده و در مثل حواله و کفاله لابد است از قول عاقدین
زیراکه قرینه که مفهم عقد و تراضی عاقدین باشد اینجا یافته نمیشود و لابد است در هر عقد از آنکه عقد سبب باطل نباشد و معنی
باطل آنست که عقلا در آن عقد فائده معتدبه نبینند و لابد است در هر عقد از آنکه غرر نباشد و معنی غرر آنست که چیزی
در آید در عقد و ندانند که آن چیز هست یا نیست نیک است یا بد است و لابد است از معلوم بودن عوضین لیکن در اعیان موجوده

مصفّیٰ علم مشاهده آنست و در امور موعوده غیر موجوده وصفیکه مفهم باشد و قاطع تنازع و معین او بوجهیکه نه تضییق بود که
بعسر انجامد و نه اهمال اوصافی که اهل معامله آنرا طلب کنند ضروریست و هر عقد را خاصیتی هست از سنت و از اجماع سلف
آن خاصیت را ادراک میباید کرد مانند آنکه خاصیت رهن آنست که لازم نمیشود تا آنکه قبض بمیان نیاید و خاصیت حواله آن
است که مطالبه محیل منقطع میگردد و خاصیت هبه آنست که بدون قبض تمام نمیشود و بعض ذاتیات عقد از تامل در الفاظ
آن عقد فهمیده میشود مثل تسلیم ثمن از لفظ سلم و سلف دانسته میشود آن را نیز ادراک باید کرد و گاهی در عقود شرطها میکنند و حال
شرطها از شروط بیع میتوان دانست که گاهی شرط مقتضی عقد است یا امری است که شارع بجهت توثق بآن فرموده است
ندباً یا مقاصد مختلف میشوند باختلاف آن شروط مانند این شروط لابد است از اعتبار آن و گاهی شرطها مخالف مقتضای عقد
میباشد یا شرطیکه شرع تنصیص کرده است بمنع آن و آن شرط فاسد است و اما بسبب شرط فاسد عقد فاسد گردد یا عقد صحیح
است و شرط ساقط شود هر دو احتمال را مخرجی است باید دید اشبه بمقام کیست و در هر عقد میباید تامل کرد که وظیفه عاقدین چیست
و بر هر یکی چه چیز لازم میشود از مقتضای آن عقد فهم این نکته از نظر در حقیقت عقد و در نصوص شارع در باب بیع و جاری
کردن آن نصوص در سائر عقود میتوان دانست و اگر اختلاف متعاقدین واقع شود چند قاعده مستخرجه از شریعت را کار میباید
بست و حسب آن قاعده حکم میباید کرد البینة علی المدعی و الیمین علی من انکر البیعان اذا اختلفا و السلعة قائمة فالقول ما قال البایع
او یترادان الضمان بالخراج معتبر قول امین است با یمین او و این همه مسائل در هر عقدی طرد میباید کرد
و تفریعاتی که بر تو وارد شود آنها را بر همین اصول حل میباید کرد چون چنین سعی کردی خواهی دید که مذهب شافعی و احمد بنسبت
آنچه در مؤطا مذکور است بمنزله دو شرح است بر یک متن که اکثر موافق می افتد و گاهی در توجیه و تفصیل و اجمال مختلف میشوند
مختار فقیر درین باب اختیار اقوی و انفع آنست از مذهبین و میباید دانست که اگر عقد از مسلمانی متحقق شود تا امکان او را
محملی صحیح پیدا می باید کرد و جمعی رعایت لفظ عقد کنند پس اگر متضمن خلاف مقتضی آن لفظ باشد آنرا عقد فاسد شمرند و جمعی رعایت
معنی و آن لفظ را مجاز میگیرند از آن عقد اگر قرینه قائم باشد و میل فقیر بجانب اعتبار معنی است زیرا که اهل عرف در اعتبار الفاظ
عقود تهاون دارند و بجز معنی معتبر نکرده اند

باب تحریم بیع الطعام بجنسه و النقد بجنسه الا یدا بید سواء بسواء فان اختلف الاجناس و کان طعام بطعام او نقد بنقد اشترط التقابض لا المساواة و ان کان طعام بنقد لم یشترط التقابض ایضا

حرام است فروختن طعام بجنس آن یعنی گندم بگندم یا جو بجو مگر دست بدست هر یکی برابر دیگر در کیل و حرام
است فروختن نقد بجنس آن یعنی طلا بطلا یا نقره بنقره مگر دست بدست هر یکی برابر دیگر در وزن پس اگر مختلف شوند اجناس
بعد از آنکه طعام مقابل طعام باشد مثل گندم مقابل جو یا نقد در عوض نقد باشد مثل طلا مقابل نقره پس شرط صحت بیع
تقابض است نه آنکه هر یکی برابر دیگر باشد و اگر طعام مقابل نقد باشد مثل نقره مقابل گندم پس تقابض هم شرط نیست

مالک عن ابن شهاب عن مالک بن اوس بن الحدثان النصری انه التمس صرفا بمائة دینار قال فدعانی طلحة بن

مصفیٰ | عبید اللہ فتراوضنا حتی اصطرف منی واخذ الذہب یقلبہا فی یدیہ ثم قال حتی یاتی خازنی من الغابۃ و
عمر بن الخطاب یسمع فقال عمر لا واللہ لا تفارقہ حتی تاخذ منہ ثم قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الذہب بالورق
ربوا الا ہاء وہاء والبر بالبر ربوا الا ہاء وہاء والتمر بالتمر ربوا الا ہاء وہاء والشعیر
بالشعیر ربوا الا ہاء وہاء مالک بن اوس طلب کرد صرف را بصد دینار یعنی طلب کرد فروختن احد النقدین را
بنقد دیگر گفت پس خواند مرا طلحہ بن عبید اللہ پس در تعیین قیمت سخن گفتیم تا آنکہ بیع صرف مقرر کرد با من و گرفت آن طلا را
میگردانید آنرا در میان دو دست خود بعد ازان گفت انتظار کن تا آنکہ بیاید تحویلدار من از غابہ و عمر بن الخطاب می شنید
پس فرمود حضرت عمر قسم بخدا کہ جدا مشو از طلحہ تا آنکہ بگیری حق خود از وے بعد ازآن حضرت عمر گفت کہ فرمود رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم طلا فروختن با نقرہ ربا ست مگر آنکہ این بگوید بیار و آن بگوید بیار حاصل اینست کہ در یک مجلس قبض بدلین
متحقق گردد و فروختن گندم با گندم ربا ست مگر آنکہ این بگوید بیار و آن بگوید بیار و فروختن تمر با تمر ربا ست الا آنکہ این
گوید بیار و آن گوید بیار و فروختن جو با جو ربا ست مگر آنکہ این بگوید بیار و آن بگوید بیار **قولہ** ہاء و ہاء معناہ ہاک وہات ای
خذ واعط اراد بذلک ان یکون یدا بید **قولہ** تراوضنا ای تجاذبنا فی البیع والشراء **مالک** عن نافع عن ابی سعید الخدری
ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا تبیعوا الذہب بالذہب الا مثلا بمثل لا تشفوا بعضہا علی بعض ولا تبیعوا الورق
بالورق الا مثلا بمثل ولا تشفوا بعضہا علی بعض ولا تبیعوا منہا غائبا بناجز ابو سعید خدری
روایت کرد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود مفروشید زر را بزر مگر ہموزن را با ہموزن زیادہ مکنید بعض آنرا بر بعض آن
و مفروشید نقرہ را با نقرہ مگر ہموزن را با ہموزن و زیادہ مکنید بعض آنرا بر بعض و مفروشید نقد و غائب را با حاضر یعنی یکے از
مبیع و ثمن حاضر باشد و دیگر را وعدہ کنند **قولہ** لا تشفوا ای لا تفضلوا والشف من الاضداد یجئ بمعنی الزیادۃ والنقصان والناجز
الحاضر یقال انجز الوعد اذا احضرہ **مالک** عن موسی بن ابی تمیم عن ابی الحباب سعید بن یسار عن ابی ہریرۃ ان رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال الدینار بالدینار والدرہم بالدرہم لا فضل بینہما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود یک دینار
مقابل یک دینار است و درہم مقابل یک درہم است زیادہ معتبر نیست درمیان اینہا یعنی زیادہ باعتبار جودت و ردائت
معتبر نیست بعد ازآن کہ در وزن برابر باشد **مالک** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار ان معویۃ بن ابی سفیان باع سقایۃ
من ذہب او ورق باکثر من وزنہا فقال لہ ابو الدرداء سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینہی عن مثل ہذا الا مثلا
بمثل فقال لہ معاویۃ ما اری بمثل ہذا باسا فقال ابو الدرداء من یعذرنی من معاویۃ انا اخبرہ
عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ویخبرنی عن رایہ لا اساکنک بارض انت بہا ثم قدم ابو الدرداء علی عمر بن الخطاب فذکر ذلک لہ
فکتب عمر بن الخطاب الی معاویۃ بن ابی سفیان ان لا تبیع مثل ذلک الا مثلا بمثل وزنا بوزن [illegible] معاویہ بن ابی سفیان
فروخت آوندے را از طلا یا از نقرہ بعوض زیادہ تر از وزن آن پس گفت او را ابو الدرداء شنیدم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

مصفّیٰ

که نهی فرمود از مانند این بیع مگر آنکه فروخته باشد هم وزن را با هم وزن پس گفت او را معاویه نمی‌بینم بمانند این بیع
باکی پس گفت ابو الدرداء کیست که متصدی بیان عذر من شود پیش معاویه من خبر میدهم او را از رسول الله صلی الله علیه وسلم
و او خبر میدهد مرا از رای خود ای معاویه بیجا اقامت کنم با تو در زمینی که تو در آن باشی بعد از آن آمد ابو الدرداء پیش عمر بن الخطاب
پس ذکر کرد پیش او این ماجرا پس نوشت عمر بن الخطاب بسوی معاویه که مفروش مانند این را مگر آنکه فروشی هم وزن را با هم وزن

قوله من یعذرنی من ینصرنی والعذیر النصیر **مالک** انه بلغه عن جده مالک بن ابی عامر ان عثمان بن عفان قال قال رسول
الله صلی الله علیه وسلم لا تبیعوا الدینار بالدینارین ولا تبیعوا الدرهم بالدرهمین عثمان بن عفان گفت فرمود مرا
رسول الله صلی الله علیه وسلم مفروشید یک دینار را بدو دینار و مفروشید یک درهم را بدو درهم **مالک** عن یحیی بن سعید انه قال امر رسول الله
صلی الله علیه وسلم السعدین ان یبیعا آنیة من المغانم من ذهب او فضة فباعا کل ثلثة باربعة عینا او کل اربعة بثلثة
عینا فقال لهما رسول الله صلی الله علیه وسلم اربیتما فردا امر فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم دو سعد را یعنی سعد بن معاذ را
رئیس اوس و سعد بن عباده رئیس خزرج که بفروشند آوندی را از غنیمت از طلا بود یا از نقره پس فروختند باین حساب سه
مثقال را بمقابله چهار مثقال نقد یا هر چهار مثقال را بمقابله سه مثقال نقد پس فرمود ایشان را آنحضرت صلی الله علیه وسلم ربا دادید
پس رد کنید این بیع را **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال لا تبیعوا الذهب بالذهب الا مثلا بمثل
ولا تشفوا بعضها علی بعض ولا تبیعوا الورق بالورق الا مثلا بمثل ولا تشفوا بعضها علی بعض ولا تبیعوا الورق بالذهب
احدهما غائب والآخر ناجز وان استنظرک الی ان یلج بیته فلا تنظره انی اخاف علیکم الرماء والرماء هو الربا عمر بن الخطاب
فرمود مفروشید طلا را بطلا مگر هم وزن را با هم وزن و زیاده نکنید بعض آن را بر بعض و مفروشید نقره را با نقره مگر هم وزن را با هم وزن
و زیاده نکنید بعض آن را بر بعض و مفروشید نقره را با طلا یکی از این هر دو غائب باشد و دیگر حاضر و اگر مهلت طلبد از تو تا آنکه در آید
بخانه خود پس مهلت مده آن را او هر آئینه من می‌ترسم بر شما از ربا و رما یعنی ربا است **مالک** انه بلغه عن القاسم بن محمد انه قال
قال عمر بن الخطاب الدینار بالدینار والدرهم بالدرهم والصاع بالصاع ولا یباع کالئ بناجز کالئ بالهمزة معناه النسیة
قاسم بن محمد گفت که فرمود عمر بن الخطاب یک دینار بمقابله یک دینار است و یک درهم بمقابله یک درهم است و یک صاع بمقابله
یک صاع است و فروخته نشود موعود را با حاضر **مالک** عن حمید بن قیس المکی عن مجاهد انه قال کنت مع عبد الله بن عمر فجاءه
صائغ فقال یا ابا عبد الرحمن انی اصوغ الذهب ثم ابیع الشیء من ذلک باکثر من وزنه فاستفضل فی ذلک قدر عمل یدی فنهاه
عبد الله بن عمر فجعل الصائغ یردد علیه المسئلة و عبد الله ینهاه حتی انتهی الی باب المسجد او الی دابة یرید ان یرکبها ثم قال
عبد الله بن عمر الدینار بالدینار والدرهم بالدرهم لا فضل بینهما هذا عهد نبینا الینا وعهدنا الیکم مجاهد گفت بودم من نزدیک
عبد الله بن عمر پس آمد پیش او زرگری پس گفت ای ابا عبد الرحمن هر آئینه من زیور میسازم از زر را بعد از آن میفروشم چیزی را
از آن بزیادت از وزن او برآن پس زیاده میگیرم در این بیع قدر عمل دست خود پس منع کرد او را عبد الله بن عمر پس شروع نمود

مسوّی ف۱ **قلت** وعليه الشافعي في المنهاج اذا بيع الطعام بالطعامات كان جنسا اشترط الحلول والمماثلة والتقابض قبل التفرق او جنسين كحنطة وشعير جاز التفاضل واشترط الحلول والتقابض قبل التفرق والنقد بالنقد كطعام بطعام وفي الوقاية علته القدر مع الجنس فحرم بيع الكيلي والوزني بجنسه متفاضلا ولو غير مطعوم كالجص والحديد وحل متماثلا وبلا معيار كحفنة بحفنتين فان عدما حل الفضل والنساء وان عدم احدهما لا الآخر حل الفضل لا النساء كسلم ثوب هروي في هروي وبر في شعير وما عُيّن تعين لربوا في غيرهما بلا شرط تقابض قال البغوي ذهب اصحاب الرأي الى ان التقابض في المجلس في بيع مال الربوا بجنسه ليس بشرط الا في الصرف وهو بيع احد النقدين بالآخر او بجنسه اقول كان تاويل هاء وهاء عندهم التعيين ف۲ **قلت** في شرح السنة اتفق العلماء على ان الربوا يجري في هذه الاشياء الستة التي نص الحديث عليها وذهب عامتهم الى ان حكم الربوا غير مقصور عليها باعيانها انما ثبت لاوصاف فيها يتعدى الى كل ما يوجد فيه تلك الاوصاف وذهبوا الى ان الربوا ثبت في الدراهم والدنانير بوصف وفي الاشياء الاربعة بوصف آخر ثم اختلفوا في ذلك الوصف فقال الشافعي ثبت في الدراهم والدنانير بوصف النقدية وقال ابو حنيفة لعلة الوزن حتى ان الربوا يجري في الحديد والنحاس والقطن قال الشافعي في القديم ثبت في الاشياء الاربعة بوصف المطعوم مع الكيل والوزن كما قال سعيد بن المسيب وفي الجديد ثبت فيها بوصف الطعم فقط (باقی ص ۳۳۷)

مصفّی آن زرگر گفت مراد مسکوک داین سوال را با عبد الله بن عمر وعبد الله منع مسکوک داد را تا آنکه رسید عبد الله متصل در وازه مسجد یا بسوئے جانور که میخواست سوار شود بروے بعد از آن گفت عبد الله بن عمر یکدینار بمقابله یکدینار است ویکدرهم بمقابله یکدرهم زیاده نیست میان آنها یعنی صباغت وزیور ساختن را شرف نیست و وصیت پیغمبر است بسوئے ما و وصیت ما بسوئے شما

مالك عن يزيد بن عبد الله بن قسيط انه رأى سعيد بن المسيب يراطل الذهب بالذهب فيفرغ ذهبه في كفة الميزان ويفرغ صاحبه الذي يراطله ذهبه في كفة الميزان الاخرى فاذا اعتدل لسان الميزان اخذ واعطى ف۱ يزيد بن عبد الله بن قسيط دید سعید بن المسیب را که بوزن بیع مسکوک وطلا را بطلا پس میریخت طلا خود را در یک پله ترازو ومیریخت یار او که با او بیع مسکوک وطلا خود را در پله دیگر از ترازو پس وقتیکه برابر میشد زبان ترازو میگرفت ومیداد مسئله در کتب شافعیه مذکور است که هرگاه غله را بغله فروشند اگر یک جنس باشد شرط صحت بیع حلول ومماثلت وتقابض قبل التفرق است واگر دو جنس باشد مثل گندم با جو پس تفاضل درست است وتقابض وحلول در ینجا نیز شرط است وبرهمین قیاس است نقد بنقد بعد اختلاف الجنس چون طلا بنقره ونقره با طلا ونزدیک حنفیه علت حرمت قدر وجنس است ومراد از قدر کیلی وموزون بودن است ومراد از جنس اتحاد جنس مثل گندم بگندم وزر بازر پس اگر هر دو وصف متحقق باشد تفاضل ونساء حرام است چون گندم با گندم برابر یکدیگر باید فروخت در بیع یکے را از مبیع وثمن مؤجل نباید گذاشت واگر یکے ازین دو وصف متحقق ودیگر منتفی باشد تفاضل درست باشد وتاجیل درست نباشد چون طلا بالنقره وگندم با جو واگر هر دو منتفی باشد تفاضل وتاجیل هر دو درست باشد والله اعلم

باب الوصف الذي يدل ودعليه هذا المحكم در بیان صفتی که دوران میکند بروے این حکم

مالك عن ابي الزناد انه سمع سعيد بن المسيب يقول لا ربوا الا في ذهب او فضة او ما يكال او ما يوزن مما يوكل ويشرب ف۱ سعید بن المسیب گفت

مسوّی ✦ (بقیہ ص۳۴۶) واثبت فی جمیع الاشیاء المطعومة مثل الثمار والفواکه والبقول والادویة وانما قال ذلک فی الجدید بقوله صلی الله
علیه وسلم الطعام بالطعام مثلا بمثل علق الحکم باسم الطعام فدل علی ان ماخذ الاشتقاق علته وقال ابو حنیفة ثبت فی الاشیاء
الاربعة بوصف الکیل حتی ان الربو یجری فی الجص والنورة ۱۲-

مصفّی ربا نیست مگر در طلا یا نقره یا چیزیکه در پیمانه کرده میشود یا وزن کرده میشود از انچه خورده میشود یا نوشیده میشود و
مترجم گوید رضی الله عنه لابدست از استنباط علت ربا و از تلخیص حکم او پس باید دانست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
ذکر فرمودند اشیاء ستہ را و قاعده قیاس اقتضامی نماید که هرچه مثل این اشیا باشد در علتے که مدار حکم شده است حکم او مانند حکم
اشیاء ستہ خواهد بود و پس لابد شد تفتیش علت موثره که مدار حکم بوده است و درین مقام فقها را مسالک مختلف شد شافعی
علت موثره در ذهب و فضه نقد را داشته است و حکم را مخصوص باین دو چیز ساخته زیراکه نقدیت اخص اوصاف این
دو چیز است و آنرا اثرے هست در احکام شرع مانند زکوة و علت موثره در اشیاء باقیه مطعومیه است خواه تفکها باشد خواه
اقتیات یا تداوی زیراکه حنطه و شعیر ذکر کردند و آن اشهر طعام حجاز بود و تمر ذکر کردند و در وے معنی تفکه موجود است و ملح
ذکر کردند و مقصود ازان اصلاح طعام است و در حکم اوست اصلاح مزاج مثلا و مالک در اولین نقد را داشته است و در
اربع باقیه اقتیات را زیراکه امر جامع درمیان ایشان اقتیات است و قیاس کرده نمیشود غیر ملح را از ادویه بر ملح زیراکه حاجت
در اقوات بملح واقع است نه بغیر آن و تمر غالب قوت اهل حجاز بوده است و ابوحنیفه در اولین وزن و جنس و در باقیه کیل و
جنس را داشته است و میل فقیر ازان مذاهب بمذهب مالک بیشتر است و از لفظ حدیث مفهوم شد که اگر طعام را بمقابله
همان جنس فروشند اگر در جودت و ردائت و صناعت و غیر آن متفاوت باشند بیع فاسد است الا در صورت مماثلت کیل و تقابض
و حلول از اشتراط تقابض مفهوم شد و اگر بجنس دیگر فروشند مثلا گندم را بجو مماثلت شرط صحت بیع نیست و مفاضلت جایز است
و تقابض شرط صحت بیع است پس نسیه یکے حرام باشد و حال نقد مثل حال طعام است فقد بر و مماثلت را معیارے باید و معتبر
عادت اهل حجاز است در عهد آنحضرت صلی الله علیه وسلم هرچه در آن عصر کیل بود مانند حنطه مماثلت او آنست که در کیل مساوی
باشد اگرچه در وزن تفاوتے داشته باشد و هرچه دران عصر موزون بود مانند ثمن معتبر دران وزن است و از حدیث سعد
ابن ابی وقاص که در نهی از بیع رطب برطب آمده است معلوم میشود که معتبر مماثلت در وقت کمال شئ است یعنی وقت
رسیدن او بحالتے که بنی آدم آنرا ازان چیزے میخواهند و مقاصد جزئیه برائے اغراض طاریه قلیلة الوقوع اعتبار ندارد
پس کمال حنطه و شعیر وقت کیل و نقاء از تبن است و وقت کمال رطب و عنب وقت تمر و زبیب است الا رطبے و عنبے
که تمر و زبیب نمیشود پس آن فروخته نشود اصلا بجهت شمول حدیث نهی و در قولے مماثلت این نوع در حال رطبیه و عنبیه
معتبر است و اگر عادات مختلف باشند مثل سمسم که خورده میشود و روغن نیز کشیده میشود پس معتبر مماثلت است در حالتے
ازین دو حالت و جنس دانسته میشود باتحاد اسم و اتحاد مقاصد و اختلاف جنس دانسته میشود باختلاف اصول مانند دقیق
حنطه و دقیق شعیر و دهن سمسم و زیت و مماثلت انچه آتش در وے اثر کرده است بطبخ یا قلی معتبر نیست و فیما فیه زیراکه

مسوى ١٠ قلت تعقب بحديث الشافعي مسلم ولكن بيعوا الذهب بالورق والورق بالذهب والبر بالشعير يداً بيد كيف شئتم فذهب اكثر اهل العلم الى انه جائز وفي شرح السنة ذهب عامة اهل العلم الى ان بيع الحنطة بالشعير يجوز متفاضلا الا ما حكي عن مالك انه قال لا يجوز الا مثلاً بمثل وبه قال الليث (۲۴۹)

مصفى مماثلت در هر چیز در کار نیست و مماثلت معتبر در چیزی است که مراد بنی آدم باشد و آن عادة مستمره باشد در میان ایشان

باب قال بعضهم لا يبيع الحنطة بالشعير الا مثلا بمثل گفتند بعضی فقها نفروشند گندم را با جو الا هموزن یکدیگر **مالك** انه بلغه ان سليمن بن يسار قال فني علف حمار سعد بن ابي وقاص فقال لغلامه خذ من حنطة اهلك فابتع بها شعيرا ولا تاخذ الا مثله

سلیمان بن یسار گفت که آخر شد علف دراز گوش سعد بن ابی وقاص پس گفت سعد بن ابی وقاص غلام خود را که بگیر از گندم اهل خانه خود پس خرید کن بآن جو را و مگیر الا هموزن او **مالك** عن نافع عن سليمن بن يسار انه اخبره ان عبد الرحمن بن الاسود ابن عبد يغوث فني علف دابته فقال لغلامه خذ من حنطة اهلك طعاما فابتع بها شعيرا ولا تاخذ الا مثله سليمان بن يسار خبر داد نافع را که هر آئینه عبد الرحمن بن اسود بن عبد یغوث تمام شد علف دابه او پس گفت غلام خود را که بگیر از گندم خانهٔ خود قدر طعامے پس خرید کن بدل آن جو را و مگیر الا هموزن او **مالك** انه بلغه عن القاسم بن محمد عن ابن معيقيب الدوسي مثل ذلك قاسم بن محمد از ابی معیقیب دوسی مانند این روایت کرد مترجم گوید تعقب کرده اند این را بحدیث واذا اختلفت الاجناس فبيعوا كيف شئتم رواه مسلم پس وقتیکه مختلف شوند اجناس پس بفروشید هر قسم که خواهید واکثر علماء بر همین متفق اند والله اعلم **باب** يجوز ان يحتال للخلاص عن الربوا ببيع مستانف وقبض يتخللان في ذلك جائز است حیله کردن برائے خلاصی از ربا بفروختن از سر نو و قبض بدلین درین بیع که این بیع و قبض درمیان آیند این مبادلتین **مالك**

عن عبد المجيد بن سهل بن عبد الرحمن بن عوف عن سعيد بن المسيب عن ابي سعيد الخدري عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم استعمل رجلا على خيبر فجاءه بتمر جنيب فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم اكل تمر خيبر هكذا فقال لا والله يا رسول الله انا لناخذ الصاع من هذا بالصاعين والصاعين بثلاثة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تفعل بع الجمع بالدراهم ثم ابتع بالدراهم جنيبا رسول الله صلی الله علیه وسلم عامل ساخت مردے را بر خیبر پس آورد آن مرد پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم تمر جنیب را و آن بهترین اقسام تمر است پس فرمود او را آنحضرت صلی الله علیه وسلم آیا همه خرما خیبر این چنین است پس گفت آن مرد نه قسم بخدا یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هر آئینه ما میگیریم یک صاع از تمر جنیب دو صاع از غیر آن و مے گیریم دو صاع بسه صاع از غیر آن پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم این چنین بیع مکن بفروش جمع را و جمع خرما مجموع از اصناف ردیه را گویند بمقابله دراهم بعد از ین خرید کن بدراهم تمر جنیب را **مالك** عن زيد بن اسلم عن عطاء ابن يسار انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم التمر بالتمر مثلا بمثل فقيل له ان عاملك على خيبر ياخذ الصاع بالصاعين فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ادعوه لي فدعوه له فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم اتاخذ الصاع بالصاعين فقال يا رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يبيعوني الجنيب بالجمع صاعا بصاع فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم بع الجمع بالدراهم ثم

مسوّی (بقیہ صفحہ ٣٤٨) ٢ قلت فی شرح السنة وهذا قول اهل العلم ان لا ازید له شیئا من مال الربوا بجنسه ویأخذ فضلا ولا یجوز حتی یبیعه بغیر جنسه ویقبض ما اشتراه ثم یبیعه باکثر مما رجع الیه ثم اختلفوا فی العینة وهی ان یبیع الرجل السلعة الی اجل ویشتریها من المشتری باقل بنقد وعرض والی اجل قال الشافعی لا بأس به وقال ابو حنیفة لو اشتراه باقل مما باع او باطول من اجله لا یجوز والجنیب نوع من التمر وهو اجود تمورهم والجمع الدقل ویقال هو اخلاط ردیة من التمر ١٢

٥ قلت علیه الشافعی فی شرح السنة البیضاء نوع من البر ابیض اللون وفیه رخاوة تکون ببلاد مصر والسلت نوع من الشعیر البر وقال بعضهم البیضاء الرطب من السلت وهذا الیق بمعنی الحدیث بدلیل انه شبهه بالرطب مع التمر ولو اختلف الجنس لم یصح التشبیه وقوله اینقص الرطب اذا یبس تنبیه علی علة الحکم وهذا الحدیث اصل فی انه لا یجوز بیع شیء من المطعوم بجنسه احدهما رطب والآخر یابس مثل بیع الرطب بالتمر وبیع العنب بالزبیب وبیع اللحم الرطب بالقدید وهذا قول اکثر اهل العلم والیه ذهب مالک والشافعی وصاحبا ابی حنیفة وجوزه ابو حنیفة وحده ١٢

مصفّی | بالدراهم جنیبا | رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود فروخته شود خرما را بمقابله خرما وزن را بموزون پس گفته شد در خدمت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بدرستیکه عامل شما از خیبر میگیرد یک صاع بمقابله دو صاع پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بطلبید آن عامل را پیش من پس طلبیدند او را برای آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود او را آنحضرت صلی الله علیه وسلم آیا میگیری یک صاع را بدو صاع پس گفت آن عامل یا رسول الله صلی الله علیه وسلم نمیفروشند بدست من جنیب با جمع باین حساب یک صاع بمقابله یک صاع پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بفروش جمع را بدراهم بعد ازان خرید کن بدراهم جنیب را والجنیب نوع من التمر وهو اجود تمورهم والجمع هو الدقل ویقال هو اخلاط ردیة من التمر مترجم گوید ازینجا معلوم شود که اگر کسے را تحصیل نفع که ربا منظور است مقصود باشد و آنرا بعقدے صحیح مستقل حاصل کند جایز باشد ونظر کرده نشود بآن قصد وتشبیه داده نشود او را بربا و این قاعده از امهات قواعد است هزاران مسائل خلافیه بران متفرع است شافعی صورت عقد را غالبا نظر میکند ومالک قصد عاقد را و ابوحنیفه گاہے صورت عقد را و گاہے قصد عاقد را ولهذا امام الحرمین وامام غزالی گفته که ابوحنیفه خرم نظام کرده است والله اعلم وانچه برین فقیر ظاهر ساختند درین باب آنست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم دو علم را تلقین فرمود علم شرائع و علم مصالح وبمواخذه بهردو خبر داد لکن شرائع مضبوط تر است و در امر معروف ونهی منکر و بازخواست ولاة وحکام همان را اعتبار کرده اند و مصالح روح شرائع وخفی المکان است فیما بینه وبین الله ازان بازخواست نشود وشرائع گاہے مقصود ازان تشبح ساختن مصالح است بصورت معلوم تا بازخواست ظاهر بآن متعلق شود وگاہے مقصود ازان قطع رسم فاسد است از عالم نه آنکه در هر فردے مصلحتے یا مفسده بوده باشد والله اعلم پس در حیلها که عقد صحیح باشد باعتبار علم شرائع مواخذه نیست وباعتبار علم مصالح تفصیل است اگر بمفسده نرسانید مواخذه نیست واگر رسانید وآنرا القصد جرأت بر شرع کرده است مواخذه خواهد شد

باب النهی عن بیع الرطب بالتمر باب در بیان منع از فروختن خرما تر با خرما خشک

مالک عن عبد الله بن یزید ان زیدا ابا عیاش اخبره انه سال سعد بن ابی وقاص عن البیضاء

مختلفاً فمنا قول اهل
مسوی ؛ قلت وعليه الشافعي في شرح السنة يجوز بيع حيوان بحيوانين نقداً سواء كان الجنس واحداً او مختلفاً اختلفوا في بيع الحيوان بالحيوان نسيئة قال
العلم كلهم وعند سعيد بن المسيب كان ماكول اللحم لا يجوز اذا كان اشتراه للذبح وان كان الجنس مختلفاً ... قال ابو حنيفة لا يجوز ١٢
الشافعي يجوز سواء كان الجنس واحداً او مختلفاً ماكول اللحم او غير ماكول اللحم سواء باع واحداً بواحد او باثنين

مصفی | بالسلت فقال له سعد ايتهما افضل فقال البيضاء فنهاه عن ذلك وقال سعد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم
يسأل عن اشتراء التمر بالرطب فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اينقص الرطب اذا يبس فقالوا نعم فنهى عن ذلك ابو عياش

سوال کرد سعد بن ابی وقاص را از بیع بیضا که فروخته شود بسلت بیضا نام قسمے است از گندم که سفید باشد و سلت
قسمے است مشابه جو که پوست بر آن نباشد و آنرا جو برهنه گویند و بعضے گفتند مراد از بیضا اینجا سلت تر است قبل از آن که
خشک شود و بغوی گفته و این الیق است یعنی حدیث والله اعلم پس گفت او را سعد کدام یک ازین دو بهتر است پس گفت
ابو عیاش بیضا بهتر است پس نهی کرد او را ازین بیع و گفت سعد ابن ابی وقاص من شنیدم از رسول الله صلی الله علیه وسلم
سوال کرده میشد او را از خرید کردن خرما خشک بخرما تر پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم آیا ناقص میشود رطب وقتیکه
خشک میشود پس گفتند آرے ناقص میشود پس نهی فرمود ازین بیع مترجم گوید این حدیث اصل است در آنکه جایز نیست
بیع چیزے از مطعومات بجنس آن که یکے از آن تر باشد و دیگر خشک مانند بیع رطب بتمر و بیع عنب بزبیب و بیع گوشت
خام با گوشت پخته و قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم اینقص الرطب اذا یبس تنبیه است بر علت حکم و همین است قول اکثر
علما و میل شافعی و مالک و صاحبین همین طرف است و جایز داشته است ابو حنیفة تنها باب بيع الحيوان بالحيوان و بيان

فروختن جانور با جانور مالك عن صالح بن كيسان عن حسن بن محمد بن علي بن ابي طالب ان علي بن ابي طالب باع جملاً له يدعى
عصيفيراً بعشرين بعيراً الى اجل علی بن ابی طالب رضی الله عنه فروخت شترے را که از آن او بود و خوانده میشد آن شتر را عصیفیر
بمقابله بیست شتر تا میعادے یعنی بوعده زمانے مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر اشترى راحلة باربعة ابعرة مضمونة
عليه يوفيها صاحبها بالربذة عبد الله بن عمر خرید کرد شتر سوارے را بمقابله چهار شتر لازم کرده بر خود که رساند آن شتران
را صاحب آنها در ربذه مالك انه سال ابن شهاب عن بيع الحيوان اثنين بواحد الى اجل فقال لا باس بذلك
مالک سوال کرد ابن شهاب را از فروختن جانور دو جانور بمقابله یکے تا میعادے پس گفت ابن شهاب هیچ باک نیست
باین مترجم گوید فروختن یک جانور بمقابله دو جانور خواه یک جنس باشند خواه اجناس مختلفه در صورت حاضر بودن هر دو ثمن
درست است و مذهب فقها همین است الا سعید بن المسیب که تحریم این بیع رفته است در حیوان ماکول اللحم وقتیکه
اشترا برائے ذبح باشد اگر چه جنس مختلف باشد و شاید قیاس کرده است آنرا بر طعام واما بیع الحیوان بالحیوان نسیئة پس
در پیش شافعی جمیع شقوق آن درست است و اتحاد جنس و اختلاف آن و بودن حیوان از ماکولات و نبودن آن و
یکے را مقابل یک فروشد یا یک را مقابل دو در پیش ابو حنیفة این بیع جایز نیست والله اعلم باب بيع اللحم باللحم ...

مسوّی قلت وعليه الشافعی فی المنهاج ويحرم بيع اللحم بالحيوان من جنسه وكذا بغير جنسه من ماكول وغيره فی شرح السنة اختلف اهل العلم فی بيع اللحم بالحيوان فذهب جماعة من الصحابة والتابعين الی تحريمه واليه ذهب الشافعی لحديث ابن المسيب وان كان مرسلا لكنه تقوی بعمل الصحابة واستحسن الشافعی مرسل ابن المسيب وذهب جماعة الی اباحته واختارها المزنی اذا لم يثبت الحديث وكان فيه قول متقدم ممن يكون بقوله اختلاف فان الحيوان ليس بمال الربو بدليل انه يجوز بيع حيوان بحيوانين فبيع اللحم بالحيوان بيع مال الربو بما لا ربو فيه فيجوز ذلك فی القياس لولا ان يثبت الحديث فناخذ به وندع القياس وفی الوقاية جاز بيع اللحم بالحيوان قال محمد فی الموطا وبهذا ناخذ من باع لحما من لحم الغنم بشاة حية لا يدری اللحم اكثر ام ما فی الشاة فالبيع فاسد مكروه ولا ينبغی وهذا مثل المزابنة الی قوله وكذا بيع الزيتون بالزيت ودهن السمسم بالسمسم وفی تفسيره علی ما فی شرح الوقاية اذا بيع الحيوان باللحم الحيوان من جنسه لا يجوز البيع الا اذا كان اللحم اكثر من لحم ذلك الحيوان ليكون الزائد فی مقابلة السقط اقول والاحسن عندی ان معنی الحديث ان يقول للقصاب كون هذه الشاة فيقول القصاب عشرون رطلا فيقول خذ هذه الشاة بعشرين رطلا من اللحم ان خرج اكثر فلك وان اقل فعليك فهذا نوع من القمار وجهر

مصفّی	دربيان حكم فروختن گوشت بمقابله جانور

مالك عن زيد بن اسلم عن سعيد بن المسيب ان رسول الله صلی الله عليه وسلم نهی عن بيع الحيوان باللحم آنحضرت صلی الله عليه وسلم منع فرموده از خريد كردن حيوان بمقابله گوشت مالك عن داؤد بن حصين انه سمع سعيد بن المسيب يقول من ميسر اهل الجاهلية بيع اللحم بالشاة والشاتين داؤد بن حصين شنيد سعيد بن المسيب را كه ميگفت از قمار اهل جاهليت است فروختن گوشت در بدل يك بز يا دو بز مالك عن ابی الزناد عن سعيد بن المسيب انه كان يقول نهی عن بيع الحيوان باللحم قال ابو الزناد فقلت لسعيد بن المسيب ارايت رجلا اشتری شارفا بعشر شياه فقال سعيد ان كان اشتراها لينحرها فلا خير فی ذلك قال ابو الزناد وكل من ادركت من اهل العلم ينهون عن بيع الحيوان باللحم قال ابو الزناد وكان يكتب فی عهود العمال فی زمان ابان بن عثمان وهشام بن اسمعيل ينهون عن ذلك سعيد بن المسيب گفت كه نهی كرده شد از بيع حيوان بمقابله گوشت گفت ابو الزناد پس گفتم سعيد بن المسيب را كه خبر ده مرا از مرديكه خريد كرد اشترے بمقابله ده بز پس گفت سعيد بن المسيب اگر خريد كرد آنرا تا نحر كند او را پس خير نيست درين خريد و فروخت گفت ابو الزناد وهر كسے را كه دريافتم من از اهل علم منع ميكردند از فروختن حيوان با گوشت گفت ابو الزناد نوشته ميشد در عهد نامهاء عاملان در زمان ابان بن عثمان وهشام بن اسمعيل كه منع كنند مردمانرا ازين بيع وشرا مسئله در فروختن لحم بمقابله حيوان اختلاف است جماعه بتحريم آن قائل اند واليه ذهب الشافعی بحديث ابن المسيب وآن حديث هر چند مرسل است ليكن چون بعمل صحابه قوت يافت عمل بدان واجب گشت ولهذا شافعی مرسلات ابن المسيب را با متصلات ديگران هموزن شمارد وجماعه ديگر باباحت آن قائل اند واليه ذهب ابو حنيفة واصحابه واختاره المزنی من اصحاب الشافعی زيرا كه حيوان از ربويات نيست بدليل آنكه يك حيوان را بمقابله دو حيوان ميتوان فروخت پس بيع لحم بحيوان بيع ربوی است با غير ربوی با وجود احتمال زيادة ونقصان جائز است ودر شرح وقايه مذكور است كه هرگاه حيوان را بلحم حيوان بفروشند وهر دو متحد الجنس باشند پس اين بيع درست نيست مگر درصورتيكه لحم اكثر باشد از لحم حيوان زيرا كه

مصفّیٰ زاید در مقابله سقط واقع شود وهمین ست محمل حدیث نزدیک ایشان بشرحیکه گوید احسن نزدیک فقیر آنست که این
حدیث را محلی دیگر است مثلاً شخصی قصاب را گوید که چه قدر گوشت ازین گوسفند حاصل شود قصاب گوید بیست رطل پس
این شخص گوید که این گوسفند را بمقابله بیست رطل از لحم بگیر اگر زیاده ازین برآمد پس آن از آن تست و اگر کم برآید پس از آن
تست واین نوعی است از قمار درین صورت حدیث موافق قیاس است والله اعلم **باب** تحریم بیع المزابنة والمحاقلة
حرام است بیع مزابنه و بیع محاقله و آن بیعی است که امروز اهل دیار ما آن را اجاره میگویند شخصی را زراعتی باشد یا باغی از
خرمابنان و شخصی دیگر بیاید و آنرا تخمین کند در دل خود و برود پیش صاحب آن مال و بگوید این زراعت را یا رطب این
قدر خرص میشود پس زراعت یا رطب را بمن ده و این قدر حب خشک از کاه جدا ساخته و خرما خشک کرده بتو دهم پس
هر دو راضی شوند و با یکدیگر داد و ستد نمایند و این حرام است و علت نزدیک شافعی رباست و نزدیک مالک قمار مالک
عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزابنة والمزابنة بيع الثمر بالتمر كيلا وبيع الكرم بالزبيب كيلا
رسول الله صلى الله عليه وسلم منع فرمود از مزابنه و مزابنه فروختن ثمر است به تمر یعنی خرما تر بخرما خشک و بیع انگور تر
بمویز بشرط کیل یعنی بقدر پیمانه او **مالک** عن داود بن الحصين عن ابي سفيان مولى ابن ابي احمد عن ابي سعيد الخدري ان
رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزابنة والمحاقلة والمزابنة اشتراء الثمر بالتمر في رؤس النخل والمحاقلة كراء الارض بالحنطة رسول الله
صلى الله عليه وسلم منع فرمود از مزابنه و محاقله و معنی مزابنه خرید کردن خرما تر است بخرما خشک و آن خرما تر در سر
خرمابنان استاده باشد و محاقله بکرایه گرفتن زمین است بگندم **مالک** عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب ان رسول الله صلى
الله عليه وسلم نهى عن المزابنة والمحاقلة والمزابنة اشتراء الثمر بالتمر والمحاقلة اشتراء الزرع بالحنطة قال ابن شهاب فسالت سعيد بن
المسيب عن استكراء الارض بالذهب والورق فقال لا باس بذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم منع فرمود از مزابنه و محاقله
و معنی مزابنه خرید کردن خرما تر است بخرما خشک و محاقله خرید کردن زراعت است بگندم گفت ابن شهاب پس سوال
کردم سعید بن المسیب را از کرایه گرفتن زمین بزر و نقره پس گفت هیچ باک نیست بآن قال مالك ونهى رسول الله صلى
الله عليه وسلم عن المزابنة وتفسير المزابنة ان كل شيء من الجزاف الذي لا يعلم كيله ولا وزنه ولا عدده ابتيع بشيء مسمى
من الكيل والوزن والعدد وذلك ان يقول الرجل للرجل يكون له الطعام المصبر الذي لا يعلم كيله من الحنطة والتمر او ما اشبه
ذلك من الاطعمة او يكون للرجل السلعة من الحنطة او النوى او القضب او العصفر والكرسف او الكتان او القز او ما اشبه
ذلك من السلع لا يعلم كيل شيء من ذلك ولا وزنه ولا عدده فيقول الرجل لرب تلك السلعة كل سلعتك هذه
او مر من يكيلها او زن من ذلك ما يوزن او عد منها ما كان يعد فما نقص عن كيل كذا وكذا صاعا لتسمية يسميها او وزن
كذا وكذا رطلا او عدد كذا وكذا فما نقص من ذلك فعلي غرمه حتى اوفيك تلك التسمية فما زاد على تلك التسمية فهو لي اضمن ما نقص
من ذلك على ان يكون لي ما زاد فليس ذلك بيعا ولكنه المخاطرة والغرر والقمار يدخل هذا لانه لم يشتر منه شيئا بشيء اخرجه

مسوی قلت فی شرح السنة والعمل علی هذا عند عامة اهل العلم فالمزابنة بیع الثمر علی الشجر بجنسه علی الارض والمحاقلة بیع الزرع بعد
اشتداد الحب بجنسه نقیا والعلة فیهما ان المساواة بینهما شرط وما علی الشجر لا یحزر بکیل ولا وزن وانما یکون تقدیره بالخرص وهو حدس وظن
لا یؤمن فیه التفاوت فاما اذا باع جنسا آخر من الثمار علی الارض وعلی الشجر یجوز لان المماثلة بینهما غیر شرط والتقابض شرط فی المجلس فقبض ما علی
الارض بالنقل وقبض ما علی الشجر بالتخلیة اقول معنی هذا الکلام ان سبب التحریم هو شبهة الربو ومعنی قول مالک ان سبب التحریم
معنی القمار وکلا الامرین صحیح قوله المحاقلة کراء الارض بالحنطة اختلف الحدیث فی معنی المحاقلة والاکثر ان المحاقلة فی الحرث
کهیئة المزابنة فی النخل وکان ابا سعید اراد بالکراء هذا المعنی مسامحة وقال مالک لا یجوز اکراء الارض بالطعام وجوزه
آخرون بشیء معلوم من الطعام کما یجوز بالدراهم والدنانیر وانما لا یجوز مما ینبت من تلک الارض بعد الاکراء ۱۲

مصفی ولکنه ضمن له ما سمی من ذلک الکیل والوزن او العدد علی ان یکون له ما زاد علی ذلک فان نقصت تلک السلعة من تلک التسمیة
اخذ من مال صاحبه ما نقص بغیر ثمن ولا هبة اعطاه ایاه وان زادت تلک السلعة علی تلک التسمیة اخذ الرجل من مال رب السلعة ما لا بغیر ثمن ولا هبة
طیبة بها نفسه فهذا یشبه القمار وما کان مثل هذا من الاشیاء فذلک یدخله گفت مالک ونهی فرمود
آنحضرت صلی الله علیه وسلم از مزابنه وتفسیر مزابنه آنست که هر چیز که تخمین دریافته شود ودانسته نشود حقیقت پیمانه او ونه وزن
او ونه شمار او را خریده شود بچیزی معین از مکیلات وموزونات ومعدودات مثال این آنست که گوید شخصی شخصی دیگر را که
باشد نزد او توده از جنس غله که دانسته نشود علی التحقیق پیمانه او مثل گندم وخرما یا آنچه مانند آنست از غلات یا باشد نزد او متاعی
دیگر از جنس برگ درخت مغیلان یا خسته خرما یا ترکاری یا تخم عصفر یا پنبه دانه یا کتان یا ابریشم یا آنچه مانند اینست از متاعها
که دانسته نشود حقیقت قدر پیمانه او ونه وزن او ونه شمار آن پس بگوید این شخص بصاحب مال که پیمانه کن متاع خود را یا امر کن
دیگری را تا پیمانه کند آن متاع را یا وزن کن از آن متاع آنچه وزنی است یا شمار کن از آن هر چه شماری است پس آنچه ناقص شود ازین
قدر پیمانه که معین کند آنرا یا ازین قدر رطل یا ازین قدر شمار پس بر من است تاوان آن تا تمام کنم آنچه معین کرده ام وتو برسانم آنچه
زائد باشد از آن پس آن از آن من است زیرا که بر عهده خود میگیرم نقصان را در بدل آنکه زیاده برای من باشد یعنی توده طعام ترا
یا متاع مجهول الکمیت ترا باین قدر خریدم اگر سود آید برای من است واگر زیان آید نیز بر من است پس این خرید وفروخت
نیست بلکه این معامله در خطر انداختن است مال خود را وفریب است وقمار مداخلت میکند درین معامله زیرا که این مشتری نمیخرد
از بائع چیزی را که برآورده است یعنی مقرر کرده است لکن ضامن شده است برای او چیزی را که معین کرده است از پیمانه
ووزن وشمار بشرط آنکه باشد او را آنچه زاید برآید بر آن معین پس اگر ناقص شد آن متاع از آن معین گرفته باشد فروشنده از مال
صاحب خود سود آنچه ناقص برآید بغیر قیمت وبغیر هبه که بخوشدلی داده باشد آنرا پس این معامله قمار است وهر معامله که مثل
این معامله باشد پس قمار دران مداخلت میکند والله اعلم مترجم گوید رضی الله عنه خرص در شرع آمده در باب زکوة واز اینجا دانسته
میشود که منع بجهت قمار است واگر قمار یافته نشود مثل آنکه بنا بر خرص متعارف کنند ووزن از خمسة اوسق خرید نمایند صحیح باشد

مسوى | ۱ قلت وعليه الشافعي في المنهاج ولا يصح بيع الحنطة في سنبلها بصافية وهو المحاقلة ولا بيع الرطب على النخل بتمر وهو
المزابنة ويرخص في العرايا وهو بيع الرطب على النخل بتمر في الارض والعنب في الشجر بزبيب فيما دون خمسة اوسق وقال محمد وبهذا
ناخذ وذكر مالك بن انس ان العرية انما تكون ان الرجل يكون له النخل فيطعم الرجل منها ثمرة نخلة او نخلتين يلقطها لعياله ثم
يثقل عليه دخوله حائطه فيسأله ان يتجاوز له عنها على ان يعطيه بمكيلتها تمرا عند صرام النخل فهذا كله لا باس به عندنا لان التمر كله
كان للاول وهو يعطي منه ما شاء فان شاء سلم له ثمر النخل وان شاء اعطاه بمكيلتها من التمر لان هذا لا يجعل بيعا ولو جعل بيعا ما حل تمر بتمر الى اجل
العرية فعيلة بمعنى مفعولة من عراه يعروه اذا قصده وهي عطية قصدوا وبمعنى فاعلة من عري يعرى اذا خلع ثوبه كأنها عريت من جملة تحريم المزابنة فرجت ۱۲ ك
قلت وعليه الشافعي وفي شرح السنة والعمل على هذا عند اكثر اهل العلم انه اذا باع نخلة قد ابرت لا تدخل الثمرة في مطلق بيع النخلة الا ان يبيع الثمرة معها وان كان عليها طلع
لم يتشقق فيدخل في مطلق البيع كالاغصان وان كان بعد تشقق الطلع قبل التابير فلا يدخل بعد وذهب الحنفية الى انه لو باع نخلة مطلقة لا يدخل الطلع الا بالشرط كما
لا يدخل في بيع الارض ومفهوم قوله قد ابرت حجة عليهم ابرت النخلة وابرتها فهي مابورة ومؤبرة اذا لقحتها ۱۲

مصفى | زيراكه اگر تحقيق امور كل شئ مطلوب باشد اكثر مصالح بنى آدم برهم خورد پس مراد آنست كه تحقيقى كه عقلا بران
اعتماد ميكنند وخرص نيز از انجمله است وشرع نيز آنرا در بعض احوال تجويز فرموده است پس علت نهى قمار است نه احتمال ربا
زيراكه اگر ربا در مثل اين محل عفو نمى بود خرص اصلا جائز نميشد **باب الرخصة في العرايا** باب در بيان رخصت در عريه
مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر عن زيد بن ثابت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم ارخص لصاحب العرية ان يبيعها بخرصها
رسول الله صلى الله عليه وسلم رخصت داد صاحب عريه كه بفروشد آنرا موافق خرص او **مالك** عن داؤد بن الحصين عن ابى
سفيان مولى ابن ابي احمد عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم ارخص في بيع العرايا بخرصها فيما دون خمسة اوسق او في
خمسة اوسق يشك داؤد قال خمسة اوسق او دون خمسة رسول الله صلى الله عليه وسلم رخصت داد در بيع عريه بمقدار خرص او
دركم از پنج وسق يا گفت در پنج وسق شك كرد داؤد كه پنج وسق گفت يا كم از پنج وسق معنى عريه نزد شافعى وجمهور اهل حديث
آنست كه بفروشد رطب را بر سر درختان بقدر خرص او از خرما خشك دركم از پنج وسق در عريه رخصت حاصل شده است
بسبب حاجت اهل مدينه بخوردن رطب وفروختن باغها را خود بدست ديگران نزد نقود **باب من باع نخلا قد ابرت فثمرها
للبائع الا ان يشترط المبتاع** هركه فروخت خرما را كه تابير كرده شده است پس ثمر آن از آن بائع است مگر آنكه شرط كند
مشترى **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من باع نخلا قد ابرت فثمرها للبائع الا
ان يشترط المبتاع رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود كسيكه فروخت درخت خرما كه تابير كرده شده است پس ثمر آن از آن
بائع است مگر آنكه شرط كند مشترى مترجم گويد نزديك شافعى ثمر در بيع شجر داخل نميشود الا آنكه ثمر را نيز با شجر بيع كرده باشد
ونزديك ابو حنيفه طلع نيز در مطلق بيع داخل نميشود قياسا على الثمر وعلى الزرع في بيع الارض ونزد مفهوم مخالف حجت نيست قوله
نخلا قد ابرت حجت است براى شافعى ابرت النخلة وابرتها فهى مابورة ومؤبرة اذا لقحتها يعنى تلقيح آنست كه خوشه نر
را بر خوشه ماده برافشانند **باب النهى عن بيع الثمار حتى يبدو صلاحها** باب در منع از بيع بار درختان تا آنكه

مسوّی | قلت وعليه الشافعي في المنهاج ويجوز بيع الثمر بعد بدو صلاحه مطلقا وبشرط قطعه وبشرط ابقائه وقبل الصلاح ان بيع منفردا عن الشجر لا يجوز الا بشرط القطع وان يكون المقطوع منتفعا به وعند ابي حنيفة يصح البيع مطلقا ويؤمر بالقطع في الحال قال محمد لا ينبغي ان يباع شيء من الثمار على ان يترك على النخل حتى يبلغوا زهو النخل احمر واصفر العاهة الآفة التي تصيب الثمر والزرع ۱۲

مصفّٰی | ظاهر شود صلاح آنها یعنی از آفاتیکه به بار درختان میرسد خلاص شود در ابتدا از پختگی در آید **مالك** عن نافع عن عبد الله ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع الثمار حتی یبدو صلاحها نهی البایع والمشتری رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی فرمود از فروختن بار درختان تا آنکه ظاهر شود خوبی حال آنها منع کرد فروشنده را از فروختن و خریدکننده را از خریدن

مالك عن حمید الطویل عن انس بن مالك ان رسول الله صلعم نهی عن بیع الثمار حتی تزهی قالوا یا رسول الله وما تزهی قال حین تحمر وتصفر وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ارایت اذا منع الله الثمر ففیم یاخذ احدکم مال اخیه رسول الله صلعم منع فرمود از فروختن بار درختان تا آنکه خوش رنگ شود گفتند یا رسول الله صلعم چه مراد است از تزهی فرمود وقتیکه سرخ شود یا زرد شود و فرمود رسول الله صلعم آیا دیدی اگر ندهد خدا تعالی بار درختان را پس برا چه میگیرد یکے از شما مال برادر خود را

مالك عن ابی الرجال محمد بن عبد الرحمن بن حارثة عن امه عمرة بنت عبد الرحمن ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع الثمار حتی تنجو من العاهة رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمود از فروختن بار درختان تا آنکه خلاص شود از مصیبت یعنی بحدے رسد که بعد از آن در عادت ضررے نمیرسد **مالك** عن ابی الزناد عن خارجة بن زید بن ثابت عن زید بن ثابت انه کان لا یبیع ثماره حتی تطلع الثریا زید بن ثابت نمیفروخت بار درختان خود را تا آنکه طلوع کند ثریا یعنی از آفتاب دور شود و قبل از آفتاب طلوع کند و این مدتے است که در عادت مصیبت بعد از ان نمیرسد

مالك انه بلغه ان محمد بن سیرین کان یقول لا تبیعوا الحب فی سنبله حتی یبیض محمد بن سیرین میگفت مفروشید هیچ غله را در خوشهٔ آن تا آنکه سفید شود وقال مالك والامر عندنا فی بیع البطیخ والقثاء والخربز والجزر ان بیعه اذا بدا صلاحه حلال جایز ثم یکون للمشتری ما ینبت حتی ینقطع ثمره ویهلك ولیس فی ذلك وقت موقت وذلك ان وقته معروف عند الناس وربما دخلته العاهة فقطعت ثمرته قبل ان یاتی ذلك الوقت فاذا دخلته العاهة بجایحة تبلغ الثلث فصاعدا کان ذلك موضوعا عن الذی ابتاعه گفت مالك امر مقرر نزدیک ما در فروختن تربوز و خیار و خربزه و جزر آنست که فروختن آن چون ظاهر شود خوبی حال او حلال و درست است و بعد از فروختن از ان هر چه بر آید از مشتری است تا وقتے که موسم آن منقطع شود و شجر هلاک گردد و نیست درین باب وقت معین و این بنا بر ان است که وقت او معروف است نزدیک مردمان و بسا اوقات میرسد او را آفتے و منقطع میشود ثمر آن قبل از گذشتن موسم پس چون برسد او را آفتے بقدر نقصان سیوم حصه یا زیاده از ان پس این قدر را وضع باید کرد از ذمه مشتری ازهی النخل احمر واصفر العاهة الآفة التی تصیب الزرع والثمار مترجم گوید رضی الله عنه حکمت درین نهی آنست که ثمر پیش از ظهور صلاح منتفع نیست و در انتظار پختگی غرر است زیرا که بسیار است که عارضه پیش مے آید و آن ثمار برهم خورد پس بملاحظه این حکمت تعیین مراد ازین حدیث میتوان کرد پس میگوئیم که بیع ثمار بچند نوع میشود قبل از بدو صلاح و بعد از ان منفرد

مسوّی | ١ه قلت وهو عند ابی حنیفة علی الاستحباب وعند الشافعی فی القدیم علی الوجوب وفی الجدید علی الاستحباب فظاهره ان من باع ما بدا صلاحه لزمه سقیه قبل التخلیة وبعدها ویتخیر مشتریه بعدها ولو عرض هلاک بعده کبرد فالجدید انه من ضمان المشتری قال المحلی والقدیم من ضمان البائع لما روی ان النبی صلی الله علیه وسلم امر بوضع الجوائح واجیب بحمله علی الاستحباب الجائحة الآفة التی تهلک الثمار والاموال الالیة الیمین ١٢ +

مصفّی | از شجر وهمراه شجر وشرط قطع وشرط بقا تا ادراک ومطلق از شرط ودر وقت قطع منتفع به باشد یا نه فنهی قبل از بدو صلاح است اگر منفرد از شجر باشد نه تابع شجر مگر آنکه شرط قطع کند ودر آن وقت منتفع به باشد مانند غوره انگور که برائے ترشیض مطلوب میشود که درین صورت غرر نیست وانتفاع متحقق است ودر حدیث ابن عمر نزد مسلم آمده نهی عن بیع السنبل حتی یبیض وآن تقاضا میکند که بعد ابیضاض صحیح باشد وهمانست قول قدیم شافعی ووارد میشود که مبیع معلوم نیست زیرا که طرق علم مختلف است واهل این شان از ورائے سنبله حال زرع می شناسند پس حکم او حکم رمان است که در قشر پنهان فروخت والله اعلم ودر حدیث مذکور شد که علامت بدو صلاح لون حمرة وصفرة است وآن مخصوص است بچیزیکه نزدیک پختگی متلون میشود وچیزیکه متلون نمیشود مانند حمرت را اقامت باید کرد وآن نموه است یعنی آب پر شدن ومنتهی پختگی نیز بودن ومراد از بدو صلاح بعض از انست اگرچه کم باشد زیرا که غرض معرفة نجات اوست از عاهات نزد وجود پختگی پس اگر طلوع ثریا در قطعه که بیع آنجا متحقق شده است مجرب باشد در رفع عاهات آنرا نیز اعتبار توان کرد اگرچه درین بستان مثلا حمرة وصفرة نیامده باشد کذا یستنبط من حدیث الباب والله اعلم باب وضع الجائحة باب در بیان ساقط کردن بعض از ثمن بسبب آفتیکه بثمار رسد یعنی اگر بعد بیع وبدو صلاح آفتے برسد با شد زراعه یا برف پس بقدر آن بائع از ثمن کم کند مالک عن ابی الرجال محمد بن عبد الرحمن عن امه عمرة بنت عبد الرحمن انه سمعها تقول ابتاع رجل ثمر حائط فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم فعالجه وقام فیه حتی تبین له النقصان فسأل رب الحائط ان یضع له او ان یقیله فحلف ان لا یفعل فذهبت ام المشتری الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فذکرت ذلک له فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم تألی ان لا یفعل خیرا فسمع ذلک رب الحائط فاتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله هو له عمره بنت عبد الرحمن گفت خرید کرد مردے بار درختان باغے در زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پس کار کرد دران وتدبیر نمود آنرا تا آنکه ظاهر شد او را نقصان پس سوال کرد از خداوند باغ که ساقط کند چیزے از ثمن برائے او یا فسخ بیع کند... پس سوگند خورد صاحب باغ که هیچ یک ازین دو امر نکند پس رفت مادر مشتری پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس ذکر کرد این ماجرا پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم سوگند خورده است آن شخص که نکند کار نیک پس شنید این سخن را خداوند باغ پس آمد پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گفت یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مطلوب اوراست یعنی راضی شدم بیکے ازین دو چیز مالک انه بلغه ان عمر بن عبد العزیز قضی بوضع الجائحة خبر رسید بامام مالک که عمر بن عبد العزیز حکم کرد بساقط کردن بسبب مصیبت لغوی گفت ابوحنیفه وشافعی در جدید گفته اند که وضع جائحه مستحب است زیرا که در حدیث دیگر آمده است فبم یأخذ احدکم مال اخیه این

مصفی درصورتے ہست کہ وضع جائحہ نباشد واحمد وشافعی در قدیم گفتہ اند کہ واجب است ومالک گفتہ است کہ وضع
کردہ شود چون آفت در سیوم حصہ یا زیادہ ازان یعنی اگر ہالک حصہ سیوم یا زیادہ ازان باشد مترجم گوید رضی اللہ عنہ بر صاحب بستان
واجب است سقی وغیر آن تا آنکہ ثمار بکمال پختگی رسد بعد ازان واجب است تخلیہ درمیان او ودرمیان بستان پس اگر عیبے بسبب
تفریط در سقی بہم رسد مشتری را خیار ثابت است واگر نقصانے بجہت آفت سماویہ رود او بمقتضائے اختلاف احادیث آ
از شافعی دو قول آمدہ است استحباب وضع جائحہ ووجوب آن واز وجوب مخرج میشود کہ مبیع از ضمان بائع است واز
استحباب مخرج میشود کہ مبیع از ضمان مشتری است وشافعی در جدید میل باستحباب کردہ است **باب لا یجوز بیع ما لیس
عندہ عینا الا ان یکون بیع السلم وصفا** جائز نیست فروختن چیزیکہ نیست در پیش بائع معین مگر آنکہ باشد بیع سلم

مالک انہ بلغہ ان رجلا اراد ان یبتاع طعاما من رجل الی اجل فذہب بہ الرجل الذی یرید ان یبیعہ الطعام
الی السوق فجعل یریہ الصبر ویقول لہ من ایہا تحب ان ابتاع لک فقال المبتاع اتبیعنی ما لیس عندک فاتیا عبد اللہ بن عمر فذکرا ذلک
لہ فقال عبد اللہ بن عمر للمبتاع لا تبتع منہ ما لیس عندہ وقال للبائع لا تبع منہ ما لیس عندک مردی خواست
کہ خرید کند طعامے را از مردے بثمن آن وعدہ کردہ تا میعادے پس برد اورا آن مرد کہ میخواست کہ بفروشد بدست او طعام را
بسوئے بازار پس شروع کرد کہ می نمود اورا تودہ ہا را ومیگفت اورا از کدامے تودہ دوست میداری کہ خرید کنم برائے تو پس گفت
مشتری آیا میفروشی بدست من آنچہ نیست نزدیک تو پس آمدند پیش عبد اللہ بن عمر پس ذکر کردند این ماجرا پیش او پس
گفت عبد اللہ بن عمر خرید کنندہ را کہ خرید مکن از وے آنچہ نیست نزدیک او وگفت فروشندہ را کہ مفروش بدست او آنچہ
نیست نزدیک تو الصبر جمع صبرۃ بضم صاد **مالک** عن یحیی بن سعید انہ سمع جمیل بن عبد الرحمن المؤذن یقول لسعید بن
المسیب انی رجل ابتاع من الارزاق التی یعطی الناس بالجار ما شاء اللہ ثم ارید ان ابیع الطعام المضمون علی الی اجل فقال لہ
سعید اتریدان توفیہم من تلک الارزاق التی ابتعت فقال نعم فنہاہ عن ذلک جمیل بن عبد الرحمن گفت سعید بن المسیب را ہر آئینہ
من مردے ام کہ خرید میکنم از عطاہائیکہ دادہ میشود مردمان را در قریہ کہ مسمی بجار است قدریکہ خدا تعالی خواستہ است بعد ازان
میخواہم کہ بفروشم طعام راکہ در ذمہ است بر من تا میعادے پس گفت اورا سعید آیا میخواہی کہ ایفا کنی ایشان را از عطاہا کہ خرید
کردہ آنرا گفت آرے پس منع کرد اورا سعید بن المسیب ازین بیع **باب لا یجوز بیع طعام اشتراہ قبل قبضہ** جائز نیست
فروختن طعامیکہ خرید کردہ باشد پیش از آنکہ قبض کند آنرا **مالک** عن نافع عن عبد اللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال
من ابتاع طعاما فلا یبعہ حتی یستوفیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ خرید کرد طعامے را پس باید کہ نفروشد آنرا
تا آنکہ قبض کند اورا **مالک** عن عبد اللہ بن دینار عن عبد اللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من ابتاع طعاما فلا یبعہ
حتی یقبضہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ خرید کند طعامے را پس باید کہ نفروشد آنرا تا آنکہ قبض کند آنرا
مالک عن نافع عن عبد اللہ بن عمر انہ قال کنا فی زمان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نبتاع الطعام فیبعث علینا من یامرنا بانتقالہ

مصفّٰی | من المكان الذي ابتعناه فيه الى مكان سواه قبل ان نبيعه عبد الله بن عمر گفت بوديم ما در زمان رسول الله صلى الله عليه
وسلم كه خريد ميكرديم طعام را پس آنحضرت صلى الله عليه وسلم مے گماشت برما كسے را كه بفرمايد بنقل كردن طعام از جائيكه خريد كرده
بوديم آنجا بسوے جائے ديگر بجز آن پيش از آنكه بفروشيم آنرا غرض از نقل آنست كه خيار مجلس تمام شود و قبض بوجود آيد

مالك عن نافع ان حكيم بن حزام ابتاع طعاما امر به عمر بن الخطاب للناس فباع حكيم الطعام قبل ان يستوفيه فبلغ ذلك عمر
ابن الخطاب فرده عليه وقال لا تبع طعاما ابتعته حتى تستوفيه حكيم بن حزام خريد كرد طعامے را كه
عمر بن الخطاب امر كرد بدادن آن مردمان را پس فروخت حكيم آن طعام را پيش از آنكه قبض كند پس رسيد اين خبر بعمر بن الخطاب
پس رد كرد حضرت عمر اين بيع را بر حكيم و گفت مفروش طعامے را كه خريد كرده باشی پيش از آنكه قبض كنی آنرا مالك انه بلغه ان

صكوكا خرجت للناس في زمان مروان بن الحكم من طعام الجار فتبايع الناس تلك الصكوك بينهم قبل ان يستوفوها
فدخل زيد بن ثابت ورجل من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم على مروان بن الحكم فقالا اتحل بيع الربا يا مروان فقال
اعوذ بالله وما ذاك فقالا هذه الصكوك تبايعها الناس ثم باعوها قبل ان يستوفوها فبعث مروان الحرس يتتبعونها ينزعونها من
ايدي الناس ويردونها الى اهلها خبر رسيد بامام مالك كه براتها بر آمدند برائے مردمان در زمان مروان بن الحكم از طعام
جار و جار جائيست بر ساحل دريا كه كشتی آنجا فرود مے آرند پس با يكديگر خريد و فروخت ميكردند مردمان آن براتها را
درميان خويش پيش از آنكه قبض كنند پس داخل شد زيد بن ثابت و شخصے ديگر از اصحاب آنحضرت صلى الله عليه وسلم
بر مروان بن الحكم پس هر دو گفتند آيا حلال ميكنی بيع ربا را اے مروان پس گفت مروان پناه ميگيرم بخدا و چيست اين
سوال پس گفتند اين براتهاست كه خريد كردند آنرا مردمان بعد از ان فروختند آنرا پيش از آنكه قبض كنند پس فرستاد مروان
پيادها را كه تجسس ميكردند براتها را ميكشيدند آنرا از دست مردمان و رد ميكردند آنرا بسوے خداوندان آن مالك عن موسى

ابن ميسرة انه سمع رجلا يسأل سعيد بن المسيب فقال اني رجل ابيع بالدين فقال سعيد لا تبع الا ما آويت الى رحلك
موسی بن ميسره شنيد از شخصے كه سوال ميكرد سعيد بن المسيب را پس گفت بر آئينه من مردے ام كه ميفروشم بدين يعنی مے
فروشم مالیكه بدست نباشد پس گفت سعيد بن المسيب مفروش الا چيزے كه جا داده باشی آنرا بسوے خانه خود يعنی قبض
و تصرف خود آورده باشی آنرا مالك عن يحيى بن سعيد عن القاسم بن محمد انه قال سمعت عبد الله بن عباس ورجل يسأله عن

رجل سلف في سبائب فاراد بيعها قبل ان يقبضها فقال عبد الله بن عباس تلك الورق بالورق وكره ذلك شنيدم سوال كرد عبد الله
ابن عباس را از حكم كسيكه قرض داد در سبائب كه قطعهائے جامه است پس خواست كه بفروشد آنرا پيش از قبض آن پس
گفت عبد الله بن عباس اين فروختن نقره عوض نقره است يعنی مشبه ببائع نقد است و مكروه داشت اين بيع را

قال مالك الامر المجتمع عليه عندنا الذي لا اختلاف فيه انه من اشترى طعاما برا او شعيرا او سلتا او ذرة او دخنا او شيئا من
الحبوب القطنية او شيئا مما يشبه القطنية مما تجب فيه الزكوة او شيئا من الادم كلها الزيت والسمن والعسل والخل والجبن والشبرق واللبن

مسوّی | له قلت السابنج ثیاب رقاق یمنیة عمائم او مقانع والصك الکتاب کان الامراء یکتبون للناس بارزاقهم وعطیاتهم کتبا وکان الناس یبیعون ما فیها قبل ان یقبضوها ویعطون المشتری الصك لیمضی به یقبضه فنهی عن بیع الصکوك فی شرح السنة اتفق اهل العلم علی ان من ابتاع طعاما لا یجوز له بیعه قبل القبض واختلفوا فیما سواه فقال الشافعی ومحمد لا فرق بین الطعام والسلع والعقار فی ان بیع شیء منها لا یجوز قبل القبض وقال ابو حنیفة وابو یوسف یجوز بیع العقار قبل القبض ولا یجوز بیع المنقول

مصفّی | وما اشبه ذلك من الادم فان المبتاع لا یبیع شیئا من ذلك حتی یقبضه ویستوفیه له گفت مالک امرے کہ اجتماع واقع شدہ است برآن نزدیک ما آنکہ اختلاف نیست دران اینست کہ ہر کہ خرید کرد طعامے را گندم باشد یا جو یا چوبینہ یا ذرہ یا ارزن یا چیزے از حبوب قطنیہ یعنی مانند عدس ونخود ولوبیا وآنچہ مثل آن باشد کہ واجب میشود در وے زکوۃ یا چیزے از نان خورشہا ہمہ آن زیت وعسل وروغن وسرکہ وپنیر وشیر وشیرہ وآنچہ مانند آن باشد از نان خورشہا پس ہر آئینہ مشتری را باید کہ نفروشد چیزے ازین چیزہا تا آنکہ قبض کند وتمام در تصرف خود دارد آنرا مترجم گوید رضی اللہ عنہ کہ تفتیش علت تحریم باید کرد پس از ابن عباس درین باب ثابت شدہ است ولا احسب کل شیء الا مثل الطعام وازین جا دانستہ شد کہ علت چیزیست شامل جمیع انواع بیع را نہ مخصوص منقول یا بما یتسارع الیہ الفساد ونہ بودن در دست غیر مطلقا زیرا کہ دست وکیل یا غلام در حکم دست بائع است پس علت تحریم ضعف حق مشتری است در بیع پیش از قبض ومتفرع میشود برین مسئلہ کہ مبیع پیش از قبض زمان بائع است پس اگر تلف شود بآفت سماویہ یا باتلاف بائع منفسخ میشود بیع وساقط گردد ثمن واتلاف مشتری اگر دانستہ کردہ است قبض اوست ودر نادانستہ دو قول آمدہ ودر اتلاف اجنبی نیز دو قول آمدہ واگر معیب باشد بآفت سماویہ یا بہ تعییب اجنبی یا بائع اختیار مشتری راست اگر راضی شد تمام ثمن بگیرد والا فسخ کند پس اگر اجازت بیع کرد ارش از اجنبی بگیرد وبہ تعییب مشتری خیار نیست واما اجارۃ وہبہ ورہن مانند بیع است درین نہی یا نہ دو وجہ آمدہ واگر مبیع در ید غیر بائع باشد بودیعت یا شرکت یا قراض یا عاریت یا ماخوذ بسوم یا مانند آن بیع جائز است زیرا کہ حق بائع در مبیع کامل است بار تجدید قبض کہ مدار نہی واباحت است باید کرد پس چون بعرف رجوع سکنیم قبض ہر چیزے جدا است پس قبض عقار تخلیہ اوست برائے مشتری وتمکین او از تصرف دران وافراغ او از امتعہ وسکون اہل او ست واعلام او بان وحضور عاقدین وقبض منقول تحویل اوست بموضعیکہ مختص باشد بمشتری یا مختص نباشد زیرا کہ در حدیث آمدہ فبعث علینا من یامرنا بانتقالہ من المکان الذی ابتعناہ منہ واگر مشروط باشد کہ در عقد وزن مبیع یا کیل او یا ذرع او لا بد است در قبض از حصول مشروط چنانکہ گوید بعت ہذہ الصبرۃ کل صاع بدرہم یا گوید بعت ہذا الصبرۃ علی انہا عشرۃ اصح وازینجا تحریم بیع چیزیکہ ہنوز آنرا خرید نکردہ است وملک دیگریست بطریق اولی ظاہر شد سابئ جامہا باریک یمنی است عمامہ باشد یا مقنعہ وصک خطے کہ امرا برائے مردم بنوشتند وآنرا بالفعل برات میگویند کہ وظائف وعطایا بموجب آن مییافتند ومیمانی برایہا را مردمان غیر وختند پیش از انکہ قبض کنند وظائف وعطایا را ومیدادند بدست مشتری تا بدہد وبگیرد وآنچہ دران

مسوی له **قلت** تقبحدیث ابن عمر لا باس ان تاخذها بسعر یومها یعنی الدنانیر مالم تفترقا و بینکما شئ فرجع الشافعی الی جواز استبدال الثمن جملة کالمخصص لما سبق من النهی عن بیع الشئ قبل قبضه فی المنهاج الثمن المعین کالمبیع فلا یبیعه البائع قبل قبضه الجدید جواز الاستبدال عن الثمن فان استبدل موافقا فی علة الربوا کالدراهم عن دنانیر اشترط قبض البدل فی المجلس قال المحلی القدیم المنع قال محمد لا نری باسا ان یشتری تمرا قبل ان یقبضها اذا کان التمر بعینه لم یکن دینا وهو قول ابی حنیفة والعامة من فقهائنا ۱۲ ۲ه **قلت** قال محمد الوجه الاخر یجوز انه اذا لم یعطه من طعام الذی اشتری اقل مما یصیب نصف الدرهم منه فی البیع الاول فان اعطاه منه اقل مما یصیب نصف الدرهم منه فی البیع الاول لم یجز وهو قول ابی حنیفة والعامة من فقهائنا وفی المنهاج والاصح ان بیعه للبائع کغیره یعنی فی عدم الجواز قبل القبض قال المحلی والثانی یصح والخلاف فی بیعه بغیر جنس الثمن او بزیادة او نقص او تفاوت صفة والا فهو اقالة بلفظ البیع ۱۲ - +

مصفی نوشته شده وهمین است معنی صکوک وفقها متفق اند برآنکه هرکه خرید کند طعامی را جایز نیست فروختن آن او را پیش از آنکه قبض کند او را **باب** هل یجوز له ان یستبدل بثمن فی ذمة المشتری شیئا اخر قبل قبضه آیا جایز است بایع را که بدل ثمنی که در ذمهٔ مشتری است خرید کند چیزی دیگر را پیش از قبض آن ثمن **مالک** عن ابی الزناد انه سمع سعید بن المسیب وسلیمان بن یسار ینهیان ان یبیع الرجل حنطة بذهب الی اجل ثم یشتری بالذهب تمرا قبل ان یقبض الذهب سعید بن المسیب وسلیمان بن یسار منع میکردند از آنکه بفروشد مردی گندم را بزر موعود تا میعادی بعد از آن خرید کند آن زر خرما را پیش از آنکه قبض کند آن زر را **مالک** عن کثیر بن فرقد انه سال ابا بکر بن محمد بن عمرو بن حزم عن الرجل یبیع الطعام من الرجل بالذهب الی اجل ثم یشتری بالذهب تمرا قبل ان یقبض الذهب فکره ذلک ونهی عنه کثیر بن فرقد سوال کرد ابو بکر بن محمد بن عمرو بن حزم را از حکم مردیکه بفروشد طعام را بدست مردی بزر موعود تا وقتی بعد از آن خرید کند آن زر خرما را پیش از آنکه قبض کند زر را پس ناپسند داشت آنرا و منع کرد از آن **مالک** عن ابن شهاب بمثل ذلک مالک از ابن شهاب مثل این روایت کرد مترجم گوید رضی الله عنه تعقب کرده شد بحدیث ابن عمر لا باس ان تاخذها بسعر یومها یعنی الدنانیر کان الدنانیر مالم تفترقا و بینکما شئ پس رجوع کرد شافعی بسوی جواز استبدال ثمن و گردانید آنرا کالمخصص چیزی را که گذشت از نهی از فروختن چیزی پیش از قبض آن و محمد بن الحسن تجویز کرد که خرید کند عوض آن ثمن تمر را پیش از آنکه قبض کند او را وقتیکه تمر موجود باشد موعود بدین نباشد و همین است قول ابو حنیفه و عامهٔ فقها مذهب ایشان **باب** فی رد المشتری بعض المبیع قبل القبض مکان شئ من الثمن هل یجوز وقتیکه رد کند مشتری بعض مبیع را پیش از قبض بجای چیزی از ثمن آیا جایز است **مالک** عن محمد بن عبد الله بن ابی مریم انه سال سعید بن المسیب فقال انی رجل ابتاع الطعام یکون من الصکوک بالجار فربما ابتعت بدینار و نصف درهم افاعطی بالنصف طعاما فقال سعید بن المسیب لا ولکن اعط انت درهما وخذ بقیته طعاما محمد بن عبد الله بن ابی مریم سوال کرد سعید بن المسیب را پس گفت من مردی ام که خرید میکنم طعام را که میباشد از صکوک در موضع جار پس بسا اوقات خرید میکنم بیک دینار و نیم درهم آیا بدهم بدل نصف درهم طعام را [illegible]

مسوّی ۔ لہ قلت وعلیہ اهل العلم وقال محمد هذه البيوع كلها مكروهة ولا ينبغي مباشرتها لانها غرر عندنا وفي المنهج نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن حبل الحبلة وهو نتاج النتاج بان يبيع نتاج النتاج او بثمن الى نتاج النتاج وعن الملاقيح وهي ما في البطون والمضامين وهي ما في اصلاب الفحول ۱۲ سلہ قلت كذا وقع ليحيى بن يحيى وعن ابي مسعود والصحيح اسقاط الواو قال في شرح السنة اتفق اهل العلم على تحريم مهر البغي وحلوان الكاهن فمهر البغي ان يعطي امرأة شيئا ليفجر بها وحلوان الكاهن ما ياخذه المتكهن على كهانته وفعل الكهانة باطل لا يجوز اخذ الاجرة عليها واختلفوا في بيع الكلب فقال الشافعي حرام وقال ابو حنيفة جائز ويضمن متلفه ۱۲

مصفّٰے ۔ لے این چنین نکن ولکن بده تو یکبد رہم وبگیر باقی آنرا طعام

باب النهي عن بيع حبل الحبلة وعن بيع المضامين والملاقيح

باب در منع کردن از فروختن حبل الحبلہ واز فروختن بچہ کہ در شکم شتر مادہ باشد وفروختن آنچہ در پشت شتران باشد

مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع حبل الحبلة وكان بيعا يتبايعه اهل الجاهلية كان الرجل يبتاع الجزور الى ان تنتج الناقة ثم تنتج التي في بطنها

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منع فرمود از بیع حبل الحبلہ وبیع حبل الحبلہ بیعی بود کہ معاملہ میکردند بآن اہل جاہلیت مرد شتر میخرید وشتر کشتنی را موعود بآن وقت کہ بچہ گرفتہ شود از بچہ کہ در شکم ناقہ باشد وعلت نہی آنست کہ مبیع معدوم است ومعلوم نیست کہ این ناقہ بچہ زاید یا نزاید واگر موصوف در ذمہ باشد ومؤجل باین مدت بود نیز درست نباشد زیرا کہ اجل مجہول است

مالک عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب انه قال لا ربا في الحيوان وانما نهي من الحيوان عن ثلثة عن المضامين والملاقيح وحبل الحبلة فالمضامين ما في بطون اناث الابل والملاقيح ما في ظهور الجمال

سعید بن المسیب گفت ربا نیست در حیوان یعنی اگر یک جانور را بدو جانور از ہمان جنس فروشند منع نیست وغیر ازین نیست کہ نہی کردہ شد از جملہ حیوان از سہ چیز از مضامین وملاقیح وحبل الحبلہ پس مضامین چیزیست کہ در شکم مادہ شتران باشد وملاقیح چیزیست کہ در پشت شتران باشد مترجم گوید فقیہ ہمین ست مذہب جمہور فقہا محمد بن حسن میگوید مکروہ است این بیعہا ونباید کہ مباشر وی این چنین معاملات واقع شود زیرا کہ از قسم غرر است وحبل الحبلہ بفتح المہملہ والموحدہ ومراد نہی ازان است کہ این دابہ بزاید پس آن زادہ وہم مبیع باشد ومعنی نہی در ینجا آنست کہ آن بیع معدوم است غیر مملوک غیر معلوم وغیر مقدور التسلیم یا مراد آنست کہ ثمن مؤجل باشد تا آنکہ نتاج نتاج پیدا شود ومعنی نہی آنست کہ اجل مجہول میباشد

باب النهي عن ثمن الكلب ومهر البغي وحلوان الكاهن

باب در منع از فروختن سگ واز مہر چیزیکہ دادہ شود بر زنا وآنچہ دادہ شود بکاہن

مالک عن ابن شهاب عن ابي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام عن ابي مسعود الانصاري ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن ثمن الكلب ومهر البغي وحلوان الكاهن يعني بمهر البغي ما تعطاه المرأة على الزنا وحلوان الكاهن رشوته وما يعطى على ان يتكهن

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منع فرمود از بہای سگ واجرت قحبہ وعطاے کاہن مراد میباشد از اجرت قحبہ چیزیکہ دادہ شود زن را بر زنا وحلوان کاہن رشوت اوست وچیزیکہ او را دادہ شود برآنکہ کہانت کند مترجم گوید رضی اللہ عنہ اختلاف کردند فقہا در بیع کلب نزد شافعی حرام است ونزد ابو حنیفہ جایز وضامن میشود تلف کنندہ آن

مُسوّى | له قلت وعليه اهل العلم واختلفوا في العلة التي يدور عليها الحكم ففي الوقاية بطل بيع مال غير متقوم كالخمر والخنزير وقال المحلي نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ثمن الكلب وقال ان الله حرم بيع الخمر والميتة والخنزير والمعنى في المذكورات نجاسة عينها فالحق بها باقي نجس العين ۱۲

له قلت وعليه اهل العلم لكن اوقع يحيى عن ابن محيصة انه استاذن والصواب ما عند الاكثرين عن ابن محيصة عن ابيه معناه عن جده لانه حرام بن سعد بن محيصة وليس لسعد هذا صحبة والذي استاذن انما هو محيصة ورواية حرام عن محيصة مرسلة ۱۲

مصفّى | باب النهي عن بيع الخمر باب در منع فروختن خمر مالك عن زيد بن اسلم عن ابن وعلة المصري انه سال عبد الله بن عباس عما يعصر من العنب فقال ابن عباس اهدى رجل لرسول الله صلى الله عليه وسلم راوية خمر فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم اما علمت ان الله حرمها قال لا فساره انسان الى جنبه فقال له رسول الله صلعم بم ساررته فقال امرته ان يبيعها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الذي حرم شربها حرم بيعها ففتح الرجل المزادتين حتى ذهب ما فيهما ابن وعله سوال كرد عبد الله بن عباس را از آنچه شیره میکشند از انگور پس گفت ابن عباس هدیه فرستاد مردے برائے آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشکیزہ خمر پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را آیا ندانستی که خدا تعالی حرام ساخته آنرا گفت نے پس سرگوشی کرد با او شخصے که بپهلوے او بود پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود بچه سرگوشی کردی با او پس گفت امر کردم او را بفروختن آن خمر پس فرمود آنحضرت صلعم هر آئینه کسیکه حرام کرده است شراب آنرا حرام کرده است بیع آنرا پس کشاده کرد آن مرد دهان دو مزاده تا آنکه رفت آنچه در آنها بود مالك عن نافع عن عبد الله ان رجالا من اهل العراق قالوا له يا ابا عبد الرحمن انا نبتاع من ثمر النخل والعنب فنعصره خمرا فنبيعها فقال عبد الله بن عمر اني اشهد الله عليكم وملائكته ومن سمع من الجن والانس اني لا آمركم ان تبيعوها ولا تبتاعوها ولا تعصروها ولا تشربوها ولا تسقوها فانها رجس من عمل الشيطان جمعے از اهل عراق گفتند عبد الله بن عمر را اے ابا عبد الرحمن هر آئینه ما خرید میکنیم میوه نخلستان خرما و انگور پس می افشاریم آنرا تا خمر شود پس میفروشیم آنرا پس گفت عبد الله بن عمر هر آئینه گواه میگیرم من خدا را بر شما و فرشتگان او را و هر که میشنود این سخن را از جن و انس بران که من امر نمیکنم شما را یعنی منع میکنم شما را که بفروشید آنرا و نه خرید کنید آنرا و نه آنکه بیفشارید آنرا و نه آنکه بنوشید آنرا و نه آنکه بنوشانید آنرا پس هر آئینه خمر نجس است از کردار شیطان مترجم گوید یعنی الله عنه بریقین است باتفاق علماء و اختلاف کردند در علت حرمت آن حنفیه بطلان بیع مال غیر متقوم گفته اند چنانچه خمر و خنزیر و شافعیه گفته اند نهی فرمود آنحضرت صلعم از ثمن کلب وقال ان الله حرم بيع الخمر والخنزير والميتة پس علت نهی در اشیاے مذکوره نجاست عین است پس ملحق گردانیده شد بآن باقی نجس العین را باب كراهية كسب الحجام من غير تحريم باب در كراهيت كسب خون كشنده از غير تحريم مالك عن ابن شهاب عن ابن محيصة الانصاري احد بني حارثة انه استاذن رسول الله صلى الله عليه وسلم في اجارة الحجام فنهاه عنها فلم يزل يسأله ويستاذنه حتى قال اعلفه نضاحك يعني رقيقك ابن محیصه انصاری دستوری طلب کرد از آنحضرت صلی الله علیه وسلم در اجاره حجام پس منع فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم از آن پس پیوسته سوال میکرد و دستوری میخواست از آنحضرت صلعم تا آنکه فرمود بخوران شتر آبکش خود را یعنی غلام خود را مالك عن حميد الطويل عن انس بن مالك انه قال احتجم رسول الله صلى الله عليه وسلم حجمه ابو طيبة فامر له بصاع من تمر وامر اهله ان يخففوا عنه من خراجه

مسوّى | ١ه قلت وعليه اهل العلم وفی شرح السنة هو ان يقول بيعك هذا الثوب بعشرة دراهم على ان تقرضني عشرة دراهم والمراد بالسلف القرض فهذا فاسد لانه جعل العشرة ورفق القرض ثمنا للثوب فاذا بطل الشرط سقط بعض الثمن فصار ما بقى من المبيع بمقابلة الباقي مجهولا ١٢

٢ه قلت فی شرح السنة فسر البيعتين في بيعة على وجهين احدهما ان يقول بعتك هذا الثوب بعشرة نقدا وبعشرين نسيئة الى سنة فهو فاسد عند اكثر اهل العلم فاما اذا باته على احد الامرين في المجلس فهو صحيح لا خلاف فيه والآخر ان يقول بعتك عبدي هذا بعشرين دينارا على ان تبيعني جاريتك فهذا فاسد لانه جعل ثمن العبد عشرين دينارا وشرط بيع الجارية وذلك شرط لا يلزم واذا لم يلزم ذلك بطل بعض الثمن فيصير ما بقي من المبيع في مقابلة الباقي مجهولا اما اذا باع شيئين في صفقة واحدة بان باع دارا وعبدا بثمن واحد فهو جائز وليس من باب البيعتين في بيعة انما هي صفقة واحدة جمعت شيئين ١٢ ٣ه

قلت وعليه اهل العلم فقول الرجل بع هذا البعير لا يصح توكيلا لقوله حتى ابتاعه منك ولا اشتراء لان الآمر لا يملكه بعد ولكنه عدل ليس يعقد ولو اراد به العقد كان من بيع ما ليس عنده وكان منهيا عنه وهو الذي نهى عنه عبد الله بن عمر ١٢

مصفّٰی | خون کشانید آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وخون کم کرد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ابو طیبہ پس امر کرد آنحضرت صلعم برائے او بیک صاع از تمر و امر فرمود خداوندان اورا کہ سبک گردانند از سر او خراج او را مترجم گوید رضی اللہ عنہ و بر ہمین ست اتفاق علماء محدثین و واقع شدہ است در روایت یحیی عن ابن محیصة انہ استاذن و صواب نزدیک رواۃ دیگر عن ابن محیصة عن ابیہ آمدہ و معناہ عن جدہ لانہ حرام بن سعد بن محیصة و لیس لسعد بن صحبة والذی استاذن انما ہو محیصة و روایة حرام عن محیصة مرسلة **باب النہی عن بیع و سلف** باب در بیان منع عقدیکہ بیع چیزے باشرط قرض دادن چیزے دیگر باشد **مالک** انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی عن بیع و سلف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم منع فرمودند از عقدیکہ بر بیع و قرض ہر دو متضمن باشد مانند آنکہ گوید این متاع با تو فروختم باین قدر بشرط آنکہ این قدر مرا قرض بدہی قال مالک تفسیر ذلک ان یقول الرجل للرجل آخذ سلعتک بکذا وکذا علی ان تسلفنی کذا وکذا فان عقدا بیعہما علی ہذا فہو غیر جائز فان ترک الذی اشترط السلف ما اشترط منہ کان ذلک البیع جائزا گفت مالک تفسیر آن این ست کہ بگوید مرد با شخص دیگر خریدم متاع ترا باین قدر و آن قدر بشرط آنکہ قرض دہی مرا این قدر و آن قدر پس اگر بستند عقد بیع را برہمین شرط پس آن جائز نیست و اگر ترک کرد کسیکہ شرط کردہ بود قرض را از وے جائز است آن بیع مترجم گوید رضی اللہ عنہ و برہمین است اتفاق جمہور **باب النہی عن بیعتین فی بیعة** باب در منع کردن از دو عقد کہ در ضمن یک عقد باشد **مالک** انہ بلغہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی عن بیعتین فی بیعة رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منع فرمود از دو عقد کہ در ضمن یک عقد باشد **مالک** انہ بلغہ ان القاسم بن محمد سئل عن رجل اشتری سلعة بعشرة دنانیر نقدا او بخمسة عشر دینارا الی اجل فکرہ ذلک ونہی عنہ [۲ه] قاسم بن محمد سوال کردہ شد از حال مردیکہ خرید کرد متاعے را بدہ دینار نقد یا بہ پانزدہ دینار موعود تا مدتے پس ناپسند داشت آنرا و منع کرد از آن **باب** اذا قال ابتع کذا حتی ابتاعہ منک الی اجل وقتیکہ گوید بشخصے را خرید کن فلان چیز را تا خرید کنم من آنرا از تو بوعدہ میعادے **مالک** انہ بلغہ ان رجلا قال لرجل ابتع لی ہذا البعیر بنقد حتی ابتاعہ منک الی اجل فسئل عن ذلک عبد اللہ بن عمر فکرہہ ونہی عنہ [۳ه] شخصے گفت

مسوّی ١ه قلت وعليه اهل العلم وفي الوقاية صح البيع بشرط يقتضيه العقد كشرط الملك للمشتري او لا يقتضيه ولا نفع فيه لاحد كشرط ان لا يبيع الدابة المبيعة بخلاف شرط لا يقتضيه العقد وفيه نفع لاحد العاقدين او لمبيع يستحق وفي المنهاج نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع وشرط ويستثنى صور كالبيع بشرط الخيار والبراءة من العيب والاجل والرهن والكفيل ولو شرط مقتضى العقد وما لا غرض فيه وشرط وصفا يقصد صح قال المحلي لنفي الشرط في الثاني ١٢ ٢ه قلت عليه الشافعي في المشهور في المنهاج ولو باع عبدا بشرط اعتاقه فالمشهور صحة البيع والشرط قال المحلي والثاني بطلانهما والثالث صحة البيع وبطلان الشرط وفي المنهاج والاصح انه لو شرط مع العتق (باقي صـ٣٦٥)

مصفّٰی ١ه شخصی دیگر که خرید کن برائے من این شتر را بنقد تا خرید کنم از تو این را بثمن آن موعود تا مدتے پس سوال کرده شد ازین ماجرا عبد الله بن عمر پس مکروه داشت آنرا و منع کرد ازان مترجم گوید همین است مذهب علما **باب** النهي عن بيع وشرط باب در منع کردن از بیع و شرط **مالک** ٧ عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ما بال رجال يشترطون شروطا ليست في كتاب الله ما كان من شرط ليس في كتاب الله فهو باطل وان كان مائة شرط قضاء الله احق وشرط الله اوثق وانما الولاء لمن اعتق مختصر رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود در خطبه ای چیست حال مردمان که شرط میکنند آن چیزها که نیستند در کتاب خدا تعالی هر شرطی که نباشد در امر خدا تعالی پس او باطل است اگرچه صد شرط باشد حکم خدا تعالی سزاوارتر است بعمل کردن و شرط خدا تعالی محکم تر است و غیر ازین نیست که ولاء برائے کسے است که آزاد کرد **مالک** عن ابن شهاب ان عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود اخبره ان عبد الله بن مسعود ابتاع جارية من امرأته زينب الثقفية واشترطت عليه انك ان بعتها فهي لي بالثمن الذي تبيعها به فسأل عبد الله بن مسعود عن ذلك عمر بن الخطاب فقال عمر بن الخطاب لا تقربها وفيها شرط لاحد ٥ه عبد الله بن مسعود خرید کرد کنیزکے از زن خود زینب ثقفیه زن او شرط کرد بر او که اگر تو بفروشی این کنیزک را پس کنیزک ازان من است بهمان قیمت که بفروشی آنرا بآن بهما پس سوال کرد عبد الله بن مسعود ازین ماجرا عمر بن الخطاب را پس عمر بن الخطاب فرمود جماع مکن با او بحال آنکه درو شرطے است برائے کسے مترجم گوید همین است مذهب اهل علم **باب** هل يجوز ان يشتري العبد بشرط الاعتاق آیا جائز است خریدن بنده بشرط آزاد کردن **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عائشة ام المؤمنين ارادت ان تشتري جارية تعتقها فقال اهلها نبيعكها على ان يكون ولاؤها لنا فذكرت ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال لا يمنعك ذلك انما الولاء لمن اعتق حضرت عائشه خواست که خرید کند کنیزکے را تا آزاد کند او را پس گفتند خداوندان آن کنیزک میفروشیم او را بتو بشرط آنکه ولاء او برائے ما باشد پس حضرت عائشه ذکر کرد این ماجرا و پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم باز ندارد ترا این شرط یعنی از خریدن کنیزک غیر ازین نیست که ولاء کسے راست که آزاد کرد **مالک** عن یحیی بن سعید عن عمرة في هذه القصة جاءت بريرة تستعين عائشة فقالت عائشة ان احب اهلك ان اصب لهم ثمنك صبة واحدة واعتقك فعلت فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اشتريها واعتقيها انما الولاء لمن اعتق مختصر [illegible]

مسوّی (بقیہ صفحہ ۳۶۴) الولاء له او شرط تدبيره او كتابته او اعتاقه بعد شهر لم يصح البيع قال المحلى والثانى يصح البيع ويبطل الشرط في الوقاية لا يصح بشرط ان يعتقه او يدبره او يكاتبه ۱۲ [له] **قلت** وعليه اهل العلم وفى الانوار نهى رسول الله صلعم عن بيع الغرر وهو استتار عاقبة الشئ وتردده بين جهتين ممكنتين كبيع الطير في الهواء والسمك في الماء وفي الوقاية ولم يجز بيع سمك لم يصد او صيد والقى فى حظيرة لا يوخذ منه بلا حيلة ولا بيع طير فى الهواء وبيع الحمل والنتاج واللبن فى الضرع ۱۲

مصفّٰی میکرد از حضرت عائشه در مال کتابت پس گفت حضرت عائشه اگر دوست دارند خداوندان تو که بریزم در دامن ایشان قیمت تو یک دفعه و آزاد کنم ترا چنان کنم پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم خرید کن او را و آزاد کن غیر ازین نیست که ولا برائے کسے است که آزاد کرد **باب النهى عن بيع الغرر** و منع بیعے که در وے فریفتن مشتری باشد **مالك** عن ابى حازم بن ابى دينار عن سعيد بن المسيب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الغرر رسول الله صلی الله علیه وسلم منع فرمود از بیع غرر مانند آنکه بفروشد آنچه درین دریاست از ماهی وانچه برین درخت شب میگذارند از مرغان و غیر آن از آنچه مقدور التسلیم نباشد قال مالك ومن الغرر والمخاطرة ان يعمد الرجل قد ضلت دابته او ابق غلامه وثمن الشئ من ذلك خمسون دينارا فيقول رجل انا اخذه منك بعشرين دينارا فان وجده المبتاع ذهب من البائع ثلثون دينارا وان لم يجده ذهب البائع من المبتاع بعشرين دينارا قال مالك وفى ذلك ايضا عيب آخر ان تلك الضالة ان وجدت لم يدر ازادت ام نقصت ام ما حدث بها من العيوب فهذا اعظم المخاطرة قال مالك والامر عندنا ان من المخاطرة والغرر اشتراء ما فى بطون الاناث من النساء والدواب لانه لا يدرى ايخرج ام لا يخرج فان خرج لم يدر ايكون حسنا ام قبيحا ام تاما ام ناقصا ام ذكرا ام انثى وذلك كله يتفاضل ان كان على كذا فقيمته كذا وان كان كذا فقيمته كذا

گفت مالک از جمله فریب دادن و در خطر انداختن مشتری آنست که قصد کند مردے که گم شد جانور او یا گریخت غلام او و بهائے چیزے ازان پنجاه دینار است پس بگوید مردے من میگیرم آنرا از تو به بست دینار پس اگر یافت آنچیز را مشتری گم شد از بایع سی دینار و اگر نیافت آنرا برد بایع از مشتری بست دینار گفت مالک درین عیبے دیگر هم هست اگر آن جانور گم شده یا غلام گریخته یافته شد دانسته نمیشود که زیاده شد یا کم شد یا چه چیز رسید او را از عیب پس این اعظم مخاطره است گفت مالک و امر مسلم است نزدیک ما آنست که از جمله مخاطره و غرر خرید کردن چیزیست که در شکم ماده است خواه از نسا باشد خواه از جانوران برائے آنکه دانسته نمیشود آیا برآید یا نه برآید پس اگر برآید دانسته نمیشود که حسن است یا قبیح درست خلقت باشد یا ناقص الخلقت ذکر باشد یا انثی و این همه متفاضل است اگر باشد چنین پس قیمت آن چنان است و اگر چنان باشد پس قیمت آن چنین مترجم گوید رضی الله عنه برهمین است اتفاق علماء در انوار مذکور است که نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع الغرر و بیع غرر پوشیده داشتن عاقبت شئے است و تردد آن در میان دو جهت

مسوّی ۵۱ **قلت** وعليه اهل العلم وفى المنهاج نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الملامسة بان يلمس ثوبا مطويا ثم يشتريه على ان لا خيار له اذا راٰه او يقول اذا لمسته فقد بعتك والمنابذة بان يجعلا النبذ بيعا قال المحلى والبطلان فيها لعدم الروية او لعدم الصيغة او الشرط الفاسد وفى الوقاية لم يجز بيع الملامسة والقاء الحجر والمنابذة وهى ان يتساوما سلعة و لزم البيع ان لمسها المشترى او وضع عليه حصاة او نبذها البائع اليه قال الشارح فهذه البيوع فاسدة لان انعقاد البيع متعلق باحد هذه الافعال فيكون كالقمار ۵۲ **قلت** وعليه الشافعى و فى المنهاج ومن المنهى عنه البيع على بيع غيره قبل لزومه بان يامر المشترى بالفسخ ليبيعه مثله والشراء على الشراء بان يامر البائع بالفسخ ليشتريه باكثر وفى شرح السنة عند الحنفية المراد البيع على بيع اخيه هو السوم لان عنده خيار المكان لا يثبت فى البيع فلا يتصور بعد التواجب بيع الغير عليه ۵۳ **قلت** عليه اهل العلم فى المنهاج ومن المنهى عنه النجش بان يزيد فى الثمن لا لرغبة بل ليخدع غيره فيشتريها وفى الوقاية كره النجش ۵۴ **قلت** عليه اهل العلم فى المنهاج ومن المنهى [illegible]

مصفّٰى حكمة مانند فروختن جانور درهوا و ماهى درآب **باب النهى عن الملامسة والمنابذة** باب در بيان منع از بيع ملامسة ومنابذة **مالك** عن محمد بن يحيى بن حبان عن ابى الزناد عن الاعرج عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن الملامسة والمنابذة ۵۱ رسول الله صلى الله عليه وسلم منع فرمود از ملامسة ومنابذة قال مالك والملامسة ان يلمس الرجل الثوب ولا ينشره ولا يتبين ما فيه او يبتاعه ليلا ولا يعلم ما فيه والمنابذة ان ينبذ الرجل الى الرجل ثوبه وينبذ الآخر اليه ثوبه على غير تأمل منهما ويقول كل واحد منهما هذا بهذا فهذا الذى نهى عنه من الملامسة والمنابذة گفت مالك وملامست آنست كه دست بزند شخصے بجامه ونكشايد آنرا و معلوم نكند آنچه در وے است يا خريد كند آنرا وقت شب ونداند چيزيرا كه در وے است ومنابذة آنست كه بيندازد شخصے بسوئے شخصے جامه خود را و بيندازد آن شخص بسوئے اين جامه خود را بغير تامل از ايشان وگويد هر يكے از ايشان اين عوض اوست پس اينست آنچه نهى كرده شد ازان از بيع ملامست ومنابذة مترجم گويد عفى الله عنه هم چنين است باتفاق علماء

باب النهى عن البيع على البيع باب در منع از فروختن بر فروختن يعنى شخصے متاع خود را بفروخت پس ديگرے آمد و گويد از اين شخص خريد مكن من بدست تو ميفروشم **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا يبيع بعضكم على بعض ۵۲ رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود كه بيع نكند بعض از شما بر بعض **باب النهى عن النجش** باب در منع نجش **مالك** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن النجش قال والنجش ان تعطيه بسلعته اكثر من ثمنها وليس فى نفسك اشتراؤها فيقتدى بك غيرك ۵۳ رسول الله صلعم منع فرمود از نجش ونجش آنست كه بدهى بمالك متاع [illegible] و نيست در خاطر تو كه خريد كنى آنرا تا پيروى كند بتو غير تو مترجم گويد عفى الله عنه هم چنين است باتفاق علماء **باب النهى عن تلقى الركبان وبيع الحاضر للبادى** باب در منع ملاقات با سواران كاروان [illegible] **مالك** عن ابى الزناد عن الاعرج عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تلقوا الركبان للبيع ولا يبع بعضكم على بعض ولا تناجشوا ولا يبع حاضر لباد ولا تصروا الابل والغنم ۵۴ رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود

مسوّی ١ (بقیہ صفحہ ٣٦٦) عنده فلا يبطل البيع كبيع حاضر لباد بان يقدم غريب بمتاع تعم الحاجة اليه ليبيعه بسعر يومه فيقول بلدي اتركه عندي لابيعه على التدريج وتلقي الركبان بان يتلقى طائفة يحملون متاعا الى البلد فيشتريه منهم قبل قدومهم معرفتهم بالسعر وللخيار اذا عرفوا الغبن وفي الوقاية وكره تلقي الجلب المضر باهل البلد وبيع الحاضر للبادي طمعا في الثمن الغالي زمان القحط ١٢

١ **قلت** وعليه الشافعي وفي المنهاج التصرية حرام وتثبت الخيار على الفور وقيل يمتد الى ثلثة ايام فان رد بعد تلف اللبن رد معها صاع تمر وقيل يكفي صاع قوت والاصح ان الصاع لا يختلف بكثرة اللبن وفي شرح السنة قال ابو حنيفة لا خيار له بسبب التصرية وليس له ردها بالعيب بعد ما حلبها وقال ابن ابي ليلى وابو يوسف يردها ويرد معها قيمة اللبن التصرية حبس اللبن في الضرع ١٢

مصفّی ١ ملاقات نکنید باشتر سواران کاروان از شهر برآمده برائے بیع و نفروشد بعض از شما بر بعض و تناجش نکنید یعنی زیاده بر ثمن کالا نه‌هید تا دیگرے را بفریبید و خود رغبت آن ندارید و بیع نکند شهری برائے روستائی و بند نکنید شیر را در پستان ماده شتران و گوسفندان تا زیاده نماید از قدر معتاد مترجم گوید رضی الله عنه و بریں است اتفاق جمهور علماء و فقهاء و بیع شهری برائے روستائی آنست که بیارد شخصے غریب متاعے را که عامه ناس بآن محتاج باشند تا بفروشد بنرخ وقت پس شهری بیگوید او را که بگذار این متاع را نزد من تا بفروشم آهسته آهسته یعنی بثمن غالی و تلقی رکبان آنست که شخصے ملاقات کند بطائفه که مے آرند متاع را بسوئے شهر پس مے خرد آنرا از ایشان پیش از انکه داخل شهر شوند و نرخ متاع معلوم نمایند و او را اختیار باشد اگر غبنے بداند **باب النهي عن التصرية وحكم المصراة** در منع از جمع کردن شیر در پستان شتر ماده یا بز و حکم جانوریکه جمع کرده باشند شیر پستان او را

مالك عن ابي الزناد عن الاعرج عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تصروا الابل والغنم فمن ابتاعها بعد ذلك فهو بخير النظرين بعد ان يحلبها ان رضيها امسكها وان سخطها ردها وصاعا من تمر

مختصر ١ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود جمع مکنید شیر را در پستان شتران و بزها پس هر که خرید کرد جانوری را که شیر در پستان وے جمع کرده باشند بعد ازین کار پس او مخیر است عمل کند به بهتر دو تدبیر بعد از انکه بدوشد آنرا اگر پسند کرد آنرا نگاه دارد و اگر ناپسند کرد آنرا رد نماید و رد کند همراه وے یک صاع از خرما و تخصیص خرما برائے آنست که ارزان تر بود از گندم مترجم گوید رضی الله عنه تصریه حرام است و حکمت در تحریم تلبیس است پس حبس ما ارقاه و تحمیر وجه و تسوید شعر در حق بنده مانند او باشد و در حدیث تصریه ابل و غنم واقع شده و بقر مانند اوست بغیر شبهه و آیا جاریه و اتان نیز مانند اوست فیه وجهان اقوی نزدیک فقیر عدم حمل بر اوست زیرا که لبن درین صورت کم است که مطلوب شود و امور نادرة الوقوع را بر کثیرة الوقوع حمل نتوان کرد و ظاهر نزدیک فقیر آنست که خیار ممتد باشد تا سه روز بحدیث مسلم فهو بالخیار ثلثة ایام و آنکه قوت دیگر باشد غیر تمر نتوان شد زیرا که در حدیث مسلم آمده لا سمراء پس معلوم شد که ذکر تمر تصویر است نه تعیین **باب تحريم التطفيف في الكيل والوزن** حرام است کاهیدن حق کسے در پیمانه و ترازو **و قال الله تعالى**

ويل للمطففين الذين اذا اكتالوا على الناس يستوفون وإذا كالوهم او وزنوهم يخسرون الا يظن اولئك انهم مبعوثون

مسوّی ١ قلت وعليه اهل العلم قال محمد وبهذا ناخذ لا يكون بيعها طلاقا فاذا كانت ذات زوج فهذا عيب تردبه وهو
قول ابي حنيفة والعامة من فقهائنا ١٢ ٢ قلت قال النووي في شرح مسلم في رواية الترمذي باسناد صحيح نهى عن الثنيا
الا ان تعلم فقال الثنيا المبطلة للبيع قوله بعتك هذه الصبرة الا بعضها او هذه الاشجار الا بعضها فلا يصح البيع لان المستثنى مجهول
لو قال بعتك هذه الاشجار الا هذه الشجرة او الا ربعها او الصبرة الا ثلثها او بعتك بالف الا درهم صح البيع باتفاق العلماء ولو باع الصبرة
الا صاعا منها فالبيع باطل عند الشافعي وصحح مالك ان يستثنى منها ما لا يزيد على ثلثها واذا باع ثمرة نخلات فاستثنى عشرة آصع لم يصح عند
الشافعي وابو حنيفة والعلماء كافة ببطلان البيع وقال مالك وجماعة من علماء المدينة يجوز ذلك ما لم يزد على قدر ثلث الثمرة ١٢

مصفّیٰ **باب** لا يكون بيع الامة المزوجة طلاقا لها ويجوز ردها بهذا العيب نمیشود فروختن کنیزکے که در نکاح
کسے داده شد طلاق او وجائز است رد او باین عیب **مالك** عن ابن شهاب ان عبد الله بن عامر اهدى لعثمان بن عفان جارية لها زوج
ابتاعها بالبصرة فقال عثمان لا اقربها حتى يفارقها زوجها فارضى ابن عامر زوجها ففارقها
عبد الله بن عامر ہدیہ فرستاد بعثمان بن عفان کنیزکے را واورا زوج بود خرید کرد عبد الله بن عامر اورا در بصره پس گفت حضرت
عثمان نزدیک نشوم باو تا آنکه جدا شود از وے زوج وے پس راضی ساخت عبد الله بن عامر زوج اورا پس جدا شد
از وے **مالك** عن ابن شهاب عن ابي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف ان عبد الرحمن بن عوف ابتاع وليدة فوجدها
ذات زوج فردها عبد الرحمن بن عوف خرید کرد کنیزکے پس یافت اورا خداوند شوی پس رد کرد اورا مترجم
گوید وهمین است مذهب جمهور علما **باب** يجوز الاستثناء في البيع اذا كان معلوما جائز است استثنا کردن چیزے در بیع
وقتیکه باشد مستثنی معلوم **مالك** عن ربيعة بن ابي عبد الرحمن ان القاسم بن محمد كان يبيع ثمر حائطه ويستثني منه
قاسم بن محمد میفروخت میوه بستان خود را واستثنا میکرد از آن **مالك** عن عبد الله بن ابي بكر ان جده محمد بن عمرو بن
حزم باع ثمر حائط له يقال له الافراق باربعة آلاف درهم واستثنى منه بثمان مائة درهم تمرا محمد بن عمرو بن
حزم فروخت میوه بستان از آن خود که گفته میشد اورا افراق بچهار هزار درهم واستثنا کرد از انجمله که بگیرد حساب هشت صد
درهم تمرا **مالك** عن ابي الرجال محمد بن عبد الرحمن بن حارثة ان امه عمرة بنت عبد الرحمن كانت تبيع ثمارها وتستثني
منها عمرة بنت عبد الرحمن میفروخت میوهائے خود را واستثنا میکرد از آن **باب** النهي عن الاحتكار باب در منع کردن
از احتکار **مالك** انه بلغه ان عمر بن الخطاب قال لا حكرة في سوقنا لا يعمد رجال بايديهم فضول من اذهاب الى رزق من
رزق الله نزل بساحتنا فيحتكرونه علينا ولكن ايما جالب جلب على عمود كبده في الشتاء والصيف فذلك ضيف
عمر فليبع كيف شاء الله وليمسك كيف شاء الله عمر بن الخطاب فرمود حکرة جائز نیست در بازار ما یعنی حبس
کردن طعام قصد نکنند آن مردان که بدست ایشان زیادتی است از زر بالسوئے رزقے از ارزاق خدا تعالیٰ که
فرود آمده است بمیدان ما پس بند کنند آنرا بر ما ولکن هر رسد آرنده که رسد آورده بر جگر خود در زمستان یا تابستان

مسوّی ؎ قلت وعلیه اهل العلم قال النووی فی شرح مسلم قال اصحابنا الاحتکار المحرم هو الاحتکار فی الاقوات خاصة وهو ان یشتری الطعام فی وقت الغلاء ولا یبیعه فی الحال بل یدخره لیغلو ثمنه فاما اذا اشتراه او جاءه من قریته فی وقت الرخص وادخره او ابتاعه فی وقت الغلاء لحاجته الی اکله او ابتاعه لیبیعه فی الوقت فلیس باحتکار ولا تحریم فیه واما غیر الاقوات فلا یحرم الاحتکار فیه بکل حال هذا تفصیل مذهبنا وفی الهدایة یکره الاحتکار فی اقوات الآدمی والبهائم اذا کان ذلک فی بلد یضر الاحتکار باهله ومن احتکر غلة ضیعته او جلبه من بلد آخر فلیس بمحتکر ۱۲ ؎ قلت واخرج البغوی ان رجلا قال سعر لنا یا رسول الله قال انما یرفع الله ویخفض انی لارجو ان القی الله ولیس لاحد عندی مظلمة قال الآخر سعر قال ادعوا الله وفی الهدایة ولا ینبغی للسلطان ان یسعر علی الناس فان کان ارباب الطعام یتحکمون ویتعدون فی القیمة تعدیا فاحشا وعجز القاضی عن صیانة حقوق المسلمین الا بالتسعیر فحینئذ لا بأس به بمشورة من اهل الرأی والبصر ۱۲ ؎ قلت وعلیه اهل العلم ۱۲

مصفّٰی پس وے مہمان عمر است باید کہ بفروشد چنانچہ خواستہ است خدا تعالیٰ و باید کہ نگاہ دارد چنانچہ خواستہ است خدا تعالیٰ **مالک** انه بلغه ان عثمان بن عفان کان ینهی عن الحکرة ؎ حضرت عثمان منع میکرد از احتکار مترجم گوید رضی الله عنه برہمین حکم متفق اند اہل علم و نووی در شرح مسلم آوردہ است کہ اصحاب ما یعنی شافعیہ گفتہ اند کہ احتکار محرم آنست کہ احتکار در اقوات باشد خاصتہ و تفصیل آن اینست کہ خرید کند طعام را در وقت گرانی و نفروشد آنرا فی الحال بلکہ ذخیرہ کند تا گران تر شود بہائے آن پس وقتیکہ خرید نماید آنرا یا بیارد از دیہہ خود در وقت ارزانی و ذخیرہ سازد آنرا یا خرید کند در وقت گرانی برائے حاجت خود بجہت خوردن خود یا خرید کند تا بفروشد در وقت پس آن در احتکار نیست و نہ تحریم است در وے اما غیر اقوات پس حرام نیست احتکار آن بہیچ وجہ اینست مذہب ما و در ہدایہ آوردہ کہ احتکار مکروہ است در اقوات آدمی و بہائم وقتیکہ باشد آن احتکار در شہریکہ ضرر میرساند اہل آن بلد را و کسیکہ احتکار کرد غلہ زمین خود را یا غلہ کہ آوردہ است از شہر دیگر پس او محتکر نیست **باب التسعیر** باب در جواز مقرر کردن نرخ **مالک** عن یونس بن یوسف عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب مر بحاطب بن ابی بلتعة وهو یبیع زبیبا له فی السوق فقال له عمر بن الخطاب اما ان تزید فی السعر واما ان ترفع من سوقنا ؎ عمر بن الخطاب گذشت بر حاطب بن ابی بلتعہ و او میفروخت مویز را از آن خود در بازار پس گفت عمر رضی الله عنہ او را یا اینست کہ زیادہ کنی در نرخ یا اینست کہ بر داری این متاع را از بازار ما زیادہ کردن در نرخ اینست کہ دو صاع بیک درم میفروخت پس او را گفتند کہ سہ صاع بیک درم بفروش **باب** یستحب ان یسامح فی البیع والشراء واقتضاء الدین مستحب است کہ بنرمی و ملایمت معاملہ کند در فروختن و خریدن و تقاضائے کردن **مالک** عن یحیی بن سعید انه سمع محمد بن المنکدر یقول احب الله عبدا سمحا ان باع سمحا ان ابتاع سمحا ان قضی سمحا ان اقتضی ؎ دوست داشت خدا تعالیٰ بندہ را کہ بسہولت معاملہ کند سہولت نمود اگر فروخت و سہولت نمود اگر خرید و سہولت نمود اگر داد و سہولت نمود اگر تقاضائے دین کرد **باب خیار المجلس** باب در اختیار یکہ حاصل میشود در مجلس **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال المتبایعان کل واحد منهما بالخیار

مسوّی | له قلت وعليه الشافعي في المنهاج ثبت خيار المجلس في انواع البيع وينقطع بالتخاير بان يختار الزومه وبالتفرق بينهما اوله محمد
بتفرق الاقوال قال تفسيره عندنا على مابلغنا عن ابراهيم النخعي قال المتبايعان بالخيار مالم يتفرقا قال مالم يتفرقا عن
منطق البيع اذا قال البائع قد بعتك فله ان يرجع مالم يقل الآخر قد اشتريت فاذا قال المشتري اشتريت بكذا وكذا فله ان يرجع مالم
يقل البائع قد بعت وهو قول ابي حنيفة والعامة من فقهائنا ١٢ كه قلت اختلفوا في تفسيره في الحديث قال المحلي عن الروضة (باقي ص ۳۷۲)

مصفّٰی | على صاحبه مالم يفترقا الا بيع الخيار ترجمه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود خريد كننده و فروشنده هر يكے از ايشان
با اختيار است بر صاحب خود تا وقتيكه جدا نشده اند مگر در صورت بيع الخيار كه اختيار تا وقتيست كه با يكديگر قرار كرده باشند
مترجم گويد رضي الله عنه لابد است از تفتيش متعلقات اين مسئله پس گوئيم حديث وارد شده است در بيع پس عام باشد انواع بيع
را از صرف و بيع الطعام بالطعام و سلم و توليه و تشريك و آنچه اسم بيع بران مطلق نيست و معنی بيع دران يافته نميشود در حكم بيع
نباشد مانند ابراء و نكاح و هبه بلا ثواب و آنچه در معنی بيع است در حكم او باشد مانند صلح معاوضه و در هبه با ثواب و شفعه و اجاره
و مساقاة و صداق دو وجه جاريست زيرا كه بيك اعتبار معنی بيع يافته ميشود كه معاوضه است و در ساير احكام تفاوت واقع است
و در حديث شيخين آمده مالم يتفرقا او يقول احدهما للآخر اختر و يقول منصوب است و واو اينجا براے عطف نيست والا مجزوم
ميبود بلكه بمعنی الى ان يا الا ان است و در حديث مؤطا آمده است مالم يتفرقا الا بيع الخيار پس دانسته شد كه قاطع خيار مجلس
يكے از دو چيز است تخاير يعنی اختيار لزوم عقد كند و اختيار خود را ساقط كند و اگر يكے ساقط كرده است و ديگرے نكرده است
اختيار اول ساقط شود دون الثاني و تفرق ابدان و معنی تفرق ابدان باستقراء عرف دانسته شود پس در دار صغيره خروج
يكے از دار يا صعود بر سطح او و اگر دار كبيره است خروج از صفه بصحن تفرق است فقير گويد و اگر دكان است در بازار خروج
از دكان و از فناء او تفرق است و معنی فناء مكانے است از بازار كه استاده خريد كنندگان خريد ميكنند و اگر اجتماع زياده از
سه روز باشد دو وجه بيان شد اختيار باقی است زيرا كه در حديث مدار حكم افتراق واقع شده است نه قدر مدت و باقی نيست
زيرا كه صورت قليل الوقوع است و آن كالمستثنى است و در صورت شرط خيار احتياج خيار مجلس نيست پس خيار از وقت وجود
عقد معتبر بايد كرد و از تفريعات مسئله اختيار مجلس آنست كه اگر يكے از متبايعين در مجلس بميرد خيار منتقل شود بوارث او و اگر
تنازع در تفرق يا فسخ قبل از تفرق واقع شود قول نافی را بالتصديق كرده شود بيمين او و اگر غلامے را كه مشتری معتق شود
مثلا پدر مشتری است يا پسر او آيا خيار مجلس ثابت است يا نه تخريج بر آنكه ملك مشتری راست يا بايع را بايد كرد والله اعلم

باب خيار الشرط

باب در بيان خيار شرط يعنی اختياريكه پيدا ميشود يكے از متعاقدين را بسبب شرط اختيار مالك
عن عبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر ان رجلا ذكر لرسول الله صلى الله عليه وسلم انه يخدع في البيوع فقال له رسول الله صلى الله
عليه وسلم اذا بايعت فقل لا خلابة فكان الرجل اذا بايع يقول لا خلابة ترجمه مردے ذكر كرد پيش آنحضرت صلى الله عليه وسلم
كه وے فريب داده ميشود در بيعها بسبب غبن در قيمت يا نقصان مبيع پس فرمود رسول الله صلى الله عليه وسلم وقتيكه ملكے

مسوّٰی (بقیہ ص ۳۷۰) قول لا خلابۃ عبارۃ عن اشتراط الخیار ثلثۃ ایام قال فی روایۃ البیہقی و ابن ماجۃ ثم انت بالخیار فی سلعۃ ابتعتھا ثلث لیال قال نری ان ھذا کان لذلک الرجل خاصۃ یرید ان خیار الغبن لیس بمطرد وفی شرح السنۃ عند احمد الخیار حق کافۃ الناس اذا ذکر ھذہ الکلمۃ فی البیع کان للراد ان ظھر الغبن فی بیعہ سبیلہ سبیل من باع واشتری بشرط الخیار فی المنہاج لہما ولاحدہما شرط الخیار وانما یجوز فی مدۃ معلومۃ ولا تزید علی ثلثۃ ایام وفی الوقایۃ صح خیار الشرط لکل من العاقدین ولہما ثلثۃ ایام او اقل لا اکثر الا انہ یجوز ان اختار فی الثلث ۱۲ ــ لہ قلت وعلیہ اہل العلم ان الغش حرام وخیار العیب ثابت فی المنہاج للمشتری الخیار بظہور عیب قدیم وھو ما قارن العقد او حدث قبل القبض وفی الوقایۃ للمشتری ان وجد بمشتریہ عیبا ینقص ثمنہ عند التجار رد او اخذہ بکل ثمنہ لا امساکہ واخذ ۱۲

مصفّٰی معاملہ خرید وفروخت کنی پس بگو کہ خلابہ نیست یعنی بیع بشرط است کہ و غا نباشد یعنی در قیمت یا نقصان بیع پس میگفت آن مرد وقتیکہ خرید فروخت میکرد لا خلابۃ بغوی گفتہ کہ در حدیث لا خلابۃ اختلاف کردہ اند علما احمد گفتہ کہ عام است در حق جمیع مردمان وقتیکہ این کلمہ را کسے گفتہ باشد میرسد او را رد کردن بعلت غبن و این کلمہ حکم شرط خیار دارد و مالک گفتہ رد بعلت غبن وقتے است کہ غبن فاحش باشد وغیر مالک و احمد اثبات خیار در صورت غبن نکردہ اند مترجم گوید رضی اللہ عنہ حدیث لا خلابۃ محمول است بر شرط خیار و معنی لا خلابۃ لا خداعۃ است و آن کنایت است از وجود اختیار پس اگر غبنے ادراک کند یا غبطہ در ترک بیع دریابد رد کند بیع را و فیہ نظر زیراکہ در لفظ حدیث تجدید واقع شدہ پس ظاہر آنست کہ این خیار دیگر است کہ حاصل میشود باین لفظ اگر خداعہ ظاہر شود و غبن و رشن چنانکہ امام احمد میگوید و شرط خیار ماخوذ است از لفظ حدیث ابن عمر رضی الا بیع الخیار بالجملہ در حدیث بیہقی و ابن ماجہ زیادہ باسنادِ حسن واقع شدہ ثم انت بالخیار فی سلعۃ ابتعتہا ثلاث لیال و در روایت دارقطنی عن عمر وارد شدہ فجعل لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عہدۃ ثلثۃ ایام و این زیادہ موافق قیاس است زیراکہ وجود خیار دائما منافی مقاصد عقد است پس لازم شد تعین مدتے و ثلثۃ ایام مصاحبت آن دارد و ورود آن از ثلثۃ ایام بطریق اولیٰ ثابت شد و در حدیث آمدہ در باب آنچہ نقض دران شرط صحت بیع است نہی از التفرق و بینہما شیئ و در صورت خیار شرط صادق مے آید کہ بینہما علقۃ پس مخصوص خیار شرط باشد بغیر ربوا و سلم و فروع بسیار متخرج اند بر حصول ملک پس بحث باید کرد کہ آیا مشتری بالخیار از مالک مشتری است یا از مالک بائع یا موقوف و اقوال شافعی درین باب مختلف شدہ اند و اظہر تفصیل است اگر خیار بائع راست مبیع بر مالک اوست و اگر مشتری راست پس ملک اوست و اگر ہر دو راست موقوف است اگر بیع تمام شود ظاہر شد کہ مشتری را بودہ است والا بائع را و در فسخ و اجازت صریح لفظ است بعد ازان فعلے است کہ اقتضائے ملک میکند مانند وطی نہ فعلے کہ تردد کند در مصلحت اجارہ و فسخ اشباہ مانند عرض بر بیع تا قیمت او و رغبت مردمان در و معلوم شود **باب تحریم الغش وثبوت خیار العیب** حرام است غش و ثابت است خیار عیب

مالک باسناد رسانید کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ولا تصروا الابل والغنم فمن ابتاعہا بعد ذلک فھو بخیر النظرین من بعد ان یحلبہا ان رضیہا امسکہا وان سخطہا ردہا وصاعا من تمر

فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم جمع مکنید شیر را در پستان شتران و بزان پس ہر کہ خرید کرد جانورے را کہ شیر در پستان او جمع کردہ باشند بعد ازین کار پس او مخیر است عمل کند بہ بہترین دو تدبیر بعد ازان کہ

مسوّی ١ قلت في شرح السنة اذا باع بغير شرط البراءة فحدث به عيب قبل القبض فله الرد وان حدث بعد القبض فمن ضمان المشتري
فان اختلفا فقال البائع حدث في يد المشتري وقال المشتري كان في يد البائع فالقول قول البائع مع يمينه وعلى المشتري البينة وقال مالك في الرقيق
خاصة يرده الى ثلثة ايام بلا بينة وفي الجنون والجذام الى سنة فاذا مضت السنة فقد برئ البائع من العهدة وقال محمد لسنا نعرف عهدة الثلث ولا
عهدة السنة الا ان يشترط الرجل خيار ثلثة ايام او خيار سنة فيكون ذلك على ما اشترطوا واما في قول ابي حنيفة فلا يجوز الخيار الا ثلثة ايام ١٢

مصفّٰی بد و شد آنرا مترجم گوید رضی الله عنه غش حرام است و خیار عیب ثابت است و مشتری را اختیار است بظهور عیب
خواه وقت عقد باشد یا حادث شود پیش از قبض کذا فی المنهاج

باب عهدة الرقيق في الايام الثلثة او السنة

باب در بیان لزوم عهدهٔ بندگان در سه روز یا در یک سال

مالک عن عبد الله بن ابی بکر بن محمد بن حزم ان ابان بن عثمان و هشام بن اسمعيل
كانا يذكران في خطبتهما عهدة الرقيق في الايام الثلثة من حين يشتري العبد والوليدة وعهدة السنة ويأمران بذلك ابان
ابن عثمان و هشام ابن اسمعیل ذکر میکردند در خطبهٔ خویش عهدهٔ بندگان در سه روز است از ان وقت که خرید کرده است غلام را
یا کنیزک را و ذکر میکردند عهدهٔ سال را و امر میکردند بآن یعنی اگر درین سه روز عیبی ظاهری پیدا شد باز گردانند و اگر عیبی خفی مثل
مرضیکه میرود و می آید مانند صرع و جرب در سال باز گردانند مترجم گوید رضی الله عنه وقتیکه فروخت بنده را بغیر شرط برائت
پس پیدا شد بآن غلام عیبی پیش از قبض مشتری پس میرسد او را که رد کند و اگر پیدا شد بعد قبض پس آن از ضمان مشتری
است پس اگر اختلاف کردند بایع و مشتری پس گفت بایع که پیدا شد عیب در دست مشتری و گفت مشتری که بود عیب او در دست
بایع پس معتبر است قول بایع با یمین او و لازم است بر مشتری احضار گواهان وقال مالك في رقيق خاصة يرده الى الثلثة
ايام بلا بينة وفي الجنون والجذام الى سنة فاذا مضت السنة فقد برئ البائع من العهدة وگفت مالک در حق بندگان خاصة کرد
کند او را یعنی بسبب عیب تا سه روز بغیر گواهان و در جنون و جذام تا یکسال پس وقتیکه گذشت یک سال هر آئینه بری شد
بایع از عهدهٔ خود و امام محمد میگوید که ما نمی شناسیم عهدهٔ سه روز یا عهدهٔ یک سال را مگر آنکه شرط کند مرد خیار سه روز یا خیار
یک سال پس هست این حکم بر چیزیکه شرط واقع شده اما در قول ابو حنیفه جائز نیست خیار مگر تا سه روز

باب اذا باع عبدا وشرط البراءة ولم يسم العيب هل يجوز رده

وقتیکه فروخت کرد بنده را و شرط کرد برائت خود از جمیع عیوب و
ذکر نکرد عیب را آیا جائز است رد آن غلام بعلت آن عیب

مالک عن يحيى بن سعيد عن سالم بن عبد الله ان عبد الله
ابن عمر باع غلاما له بثمان مائة درهم فباعه بالبراءة فقال الذي ابتاعه لعبد الله بالغلام داء لم تسمه لي فاختصما الى
عثمان بن عفان فقال الرجل باعني عبدا وبه داء لم يسمه لي وقال عبد الله بعته بالبراءة فقضى عثمان بن عفان على
عبد الله بن عمر ان يحلف له لقد باعه العبد وما به داء يعلمه فابى عبد الله ان يحلف وارتجع العبد فصح عنده فباعه
عبد الله بعد ذلك بالف وخمسمائة درهم عبد الله بن عمر فروخت غلامی را از آن خود بهشت صد درهم پس فروخت آنرا بشرط
برائة از جمیع عیوب پس گفت شخصی که خرید کرده بود از عبد الله بن عمر درین غلام مرضی است که بیان نکردی آن را

مسوّی | ف قلت وعليه الشافعي في اظهر قوله الثلاثة ولو باع بشرط براءته من العيوب فالاظهر انه يبرأ عن عيب باطن بالحيوان لم يعلمه دون غيره قال المحلي فلا يبرأ عن عيب بغير الحيوان كالعقار والثياب مطلقا ولا عن عيب ظاهر بالحيوان علمه اولا ولا عن عيب باطن بالحيوان علمه والقول الثاني يبرأ عن كل عيب عملا بالشرط والثالث لا يبرأ عن عيب للجهل بالبراءة منه وقال محمد بلغنا عن زيد بن ثابت انه قال من باع غلاما بالبراءة فهو بريء من كل عيب وكذلك باع عبد الله بن عمر بالبراءة ورآها براءة جائزة فيقول زيد بن ثابت وعبد الله بن عمر ناخذ من باع غلاما او شيئا وبرئ من كل عيب ورضي بذلك المشتري وقبضه على ذلك فقد برئ من كل عيب علمه او لم يعلمه لان المشتري قد برئ من ذلك ١٢

مصفّٰى | پیش من پس خصومت کردند بایکدیگر پیش عثمان بن عفان پس گفت آن مرد فروخت بدست من غلامے وباو مرضے بود که ذکر نکرد آنرا پیش من وگفت عبد الله فروختم بدست او بشرط براءة پس حکم کرد حضرت عثمان بر عبد الله بن عمر که سوگند خورد برائے او که فروخت بدست او غلام را ونبود باو مرضیکه دانستہ باشد آنرا پس قبول نکرد عبد الله سوگند خوردن را وباز گرفت غلام را پس تندرست شد آن غلام نزدیک او پس فروخت او را عبد الله بعد ازان بیک ہزار و پانصد درہم

قال مالک الامر المجتمع عليه عندنا فيمن باع عبدا او وليدة او حيوانا بالبراءة من اهل الميراث او من غيرهم فقد برئ من كل عيب فيما باع الا ان يكون علم في ذلك عيبا فكتمه فان كان علم عيبا فكتمه لم تنفعه تبرئته وكان ما باع مردودا عليه

گفت مالک امریکه اجماع واقع شده است بران نزدیک ما در حق شخصے که فروخت غلامے را یا کنیزکے یا جانورے را بشرط براءة از عیب از اہل میراث یا غیر ایشان پس بے تعلق شد از ہر عیب در چیزیکه فروخت مگر آنکه بدانسته در ان عیبے پس پنہان ساخت آنرا پس ہرگاه دانسته است عیب را و پوشیده داشت فائده نکند او را شرط براءة او وہست چیزیکه فروخت رد کرده شده بروے مترجم گوید رضی الله عنه رد بعد شرط براءة از فروع خیار عیب است نخست در خیار عیب سخن گوئیم بعد ازان در مسئله ما نحن فیه فقہا متفق اند برآنکه اگر در متاع عیبے باشد پیش از بیع ومشتری بعد از بیع برآن مطلع شود او را میرسد رد معیب ومعنی عیب چیزے است که در جنس مبیع غالب عدم اوست و او ناقص میکند عین مبیع را یا قیمت او را وقید غلبہ عدم بجہت آنست که ہر نوع مخصوص است بصفاتے وفقد صفات نوعے در نوع آخر عیب نیست مثلا عدو وحسن صورت که در نوع فرس یافته میشود در حمار نیست وہمچنین حسن شمائل که در رومی حاصل است در حبشی یافته نمیشود پس نیافتن صفتے که در نوع دیگر یافته میشود نقصان درین نوع نیست بلکه صفاتیکه درین باب باشد متمم میتوانند بود آنچه زائد میکند قیمت را و عین را و آن صفت کمال است و آنچه ناقص میکند نقصان آنچه خارج است ازین دو عیب نمیتوان اطلاق کرد الا بر آنچه منقص قیمت او یا عین او باشد و تقدم عیب بر ملک مشتری ضرور نیست والا خیار حاصل نشود و تقدم عیب بر بیع امر او ظاہر است واگر بعد بیع پیش از قبض باشد پس مثل قبل بیع باشد زیراکه تا وقتیکه قبض نکرده است از ضمان بائع است واگر بعد قبض پیدا شد ومستند است بسبب سابق مثل قطع بسبب سرقه یا قتل که پیش از قبض بوده است حکم او حکم عیب سابق باشد واگر رد صحیح شود و مبیع ہالک شده است پیش از علم بآن رجوع کند بارش عیب واگر عیب معلوم شد

مسوّی | ۱؎ قلت فی المنهاج ولو هلك المبیع عند المشتری او اعتقه ثم علم العیب رجع بالارش وهو جزء من ثمنه نسبته الیه نسبة
ما نقص العیب من القیمة لو کان سلیما والاصح اعتبار اقل قیمته من یوم البیع الی القبض فلو حدث عنده عیب سقط الرد قهرا ثم ان رضی
البائع برده المشتری وقنع به والا فلیضم المشتری ارش الحادث الی المبیع ویرد او یغرم البائع ارش القدیم ولا یرد وفی الوقایة (باقی ص ٣٧٦)

مصفّی | بعد زوال ملك او هنوز رد ممکن است پس بائع را می رسد که ارش ندهد و مطالبه تعیین کند و رد بعیب مفوت مصالح بیع
است پس ضروری باشد و مبادرت بحسب عادت لازم بود چون این مسئله معلوم شد باید دانست که در حدیث باب یک احتمال
اینست که شرط براءة هیچ فائده نمیکند و بری نمیگردد از هیچ عیبی که مذکور نباشد ولهذا عثمان بن عفان رد کرد بر ابن عمر و دیگر
آنست که بری میشود از هر عیب ولهذا ابن عمر مخاصمه کرده برد رضا نداد تا آنکه حضرت عثمان بروی بخوردن سوگند قضا نمود و
اظهر آنست که بشرط براءة بری میشود از عیب باطن در حیوان که آنرا نمیداند نه از عیب غیر حیوان زیرا که در حیوان صحت و سقم بسیار
میباشد و بسا عیب که بائع بران مطلع نیست و میخواهد که بر بیع خود وثوق حاصل کند تا مصالح بیع بروی متوفر شوند و فیه نظر زیرا که
غیر حیوان نیز محل عیب باطن میباشد و بائع میخواهد که وثوق حاصل کند والله اعلم و نه از عیب ظاهر زیرا که مشتری متمکن است
از معرفت آن و بر بائع نیز مخفی نیست و اگر مخفی باشد از جهت تقصیر اوست پس حاجت شرط نیست و نه عیب باطن معلوم
زیرا که عیبی اگر نزدیک بائع معلوم باشد ستر او خیانت است و بمنزله تقصیر به حصول وثوق به تسمیه عیب حاصل میشود و قول
حضرت عثمان ظاهر است درین احتمال زیرا که سوگند داد لقد باع العبد وما به داء یعلمه پس عبدالله بن عمر قسم نخورد از جهت
تورع و اگر قسم میخورد بروی لازم نمیشد پس دانسته شد که علم را دخل هست در عدم رد و آنچه عیب ظاهر است بمنزله معلوم است
والله اعلم

باب اذا امتنع الرد وحدث عیب آخر کیف یقضی فی ذلك

وقتیکه ممتنع باشد رد مبیع یا پیدا شد عیبی دیگر چگونه حکم
کرده شود دران قال مالك الامر المجتمع علیه عندنا ان کل من ابتاع ولیدة فحملت منه او عبدا فاعتقه وکل امر دخله الفوت
حتی لا یستطاع رده فقامت البینة انه قد کان به عیب عند الذی باعه وعلم ذلك باعتراف او غیره فان العبد او الولیدة یقوم
وبه العیب الذی کان به یوم اشتراه فیرد من الثمن قدر ما بین قیمته صحیحا وقیمته وبه ذلك العیب قال مالك الامر المجتمع علیه عندنا فی
الرجل یشتری العبد ثم یظهر منه علی عیب یرده منه وقد حدث به عند المشتری عیب آخر انه اذا کان العیب الذی حدث به مفسدا به
مثل القطع او العور او ما اشبه ذلك من العیوب المفسدة فان الذی اشتری العبد بخیر النظرین ان احب ان یوضع عنه من ثمن العبد
بقدر العیب الذی کان بالعبد یوم اشتراه وضع عنه وان احب ان یغرم قدر ما اصاب العبد من العیب عنده ثم یرد العبد فذلك له وان مات العبد
عند الذی اشتراه اقیم العبد وبه العیب الذی کان به یوم اشتراه فینظر کم ثمنه فان کانت قیمة العبد یوم اشتراه بغیر عیب مائة
دینار وقیمته یوم اشتراه وبه العیب ثمانون دینارا وضع عن المشتری ما بین القیمتین وانما تکون القیمة
یوم اشتری العبد گفت مالک امری که اجماع واقع شد بر آن نزد ما آنست که هر که خرید کرد کنیزکی را پس حمل گرفت آن
کنیزک از وی یا خرید کرد غلامی را پس آزاد ساخت او را و هر چیزیکه داخل شد در وی نقصانی تا آنکه نمیتوان رد کرد

مسوی (بقیہ ص۳۷۵) فان ظهر عیب قدیم بعد حدوث هذا عیب آخر فله نقصانه لا رد الا برضی البائع قلت وعلیه اهل العلم

مصفی اور اپس حاکم شدند گواہان کہ ہر آئینہ بود آنرا آن نقصان نزدیک شخصے کہ فروخت او را یا دانستہ شد آن عیب را
باقرار یا غیر آن پس ہر آئینہ آن غلام یا کنیزک را قیمت کردہ شود حالانکہ او را بود آن عیب روزیکہ خریدہ بود او را پس رد کردہ شود
از ثمن آن قدر کہ مقرر شود درمیان قیمتہا حالانکہ او صحیح بود و درمیان قیمت او کہ او را این عیب است و گفت مالک امر کہ اتفاق
واقع شدہ است بر آن نزدیک ما در باب مردیکہ خرید کرد غلامے را بعد ازان مطلع شد از آن غلام بر عیبے کہ رد میکند او را بسبب
آن عیب و ہر آئینہ حادث شد آن غلام را عیبے دیگر نزدیک مشتری آنست کہ وقتیکہ باشد این عیب کہ حادث شد او را مانند
او مانند قطع ید یا کوری چشم و آنچہ مانند آن باشد از عیوب مفسدہ بیع و شرا پس ہر آئینہ ہر کہ خرید کرد آن غلام را میرسد او را کہ
نظر کند اگر دوست دارد کہ کم کردہ شود از وے از قیمت غلام بقدر عیبے کہ بود او را روزیکہ خریدہ بود او را وضع کردہ شود و اگر
دوست دارد کہ تاوان بدہد از خود بقدر آنچہ رسید غلام را یعنی عیب نزدیک او بعد ازان رد کند غلام را پس میرسد او را این
حکم و اگر مرد غلام نزد شخصیکہ خرید کرد او را قیمت کردہ شود آن غلام را حالانکہ او را بود عیب روزیکہ خرید کردہ بود او را بعد
کردہ شود چہ قدر بود قیمت او پس اگر باشد قیمت غلام روزیکہ خرید کردہ بود او را بغیر عیب صد دینار و قیمت او روزیکہ خرید
بود او را وا او را ثابت بود عیبے ہشتاد دینار وضع کردہ شود از مشتری آنچہ درمیان این دو قیمت باشد و جز این نیست کہ
معتبر است قیمت روزیکہ خرید کردہ بود غلام را مترجم گوید نزدیک شافعی و ابوحنیفہ رد بیع درین صورت بدون رضا
بائع عبد ممکن نیست آرے وضع نقصان برائے مشتری میرسد و نزدیک امام مالک اختیار مشتری راست تا اینکہ بائع
را تاثیرے مقرر نکردہ است **باب الخراج بالضمان** خراج بدل ضمان است قال مالک فی الرجل یشتری العبد فیؤاجره

اجره بالاجارة العظیمة او القلیلة ثم یجد به عیبا یرد منه انه یرده بذلک العیب ویکون له اجارته وغلته[1] وذلک الامر الذی

کانت علیه الجماعة ببلدنا وذلک لو ان رجلا ابتاع عبدا فبنی له دارا قیمته بنیانها ثمن العبد اضعافا ثم وجد به عیبا یرد منه رده

ولا یحسب علیه اجارته فیما عمل له فکذلک لا تکون له اجارته اذا اجره من غیره لانه ضامن له گفت مالک در حق مردیکہ خرید کند غلامے را پس اجیر
سازد او را باجارہ بزرگ یا اجارہ کم بعد ازان بیابد در آن غلام عیبے را کہ رد کردہ شود بسبب آن عیب آنکہ او را میرسد کہ رد کند
غلام بسبب عیب و باشد برائے او اجارہ غلام و منفعت آن و ہمین است حکمے کہ بودند بر آن جماعت علما در شہر ما و این حکم
بنا بر آن است کہ اگر شخصے بخرید غلامے را پس بنا کرد غلام برائے مشتری سرائے را کہ قیمت بنائے آن قیمت غلام چندان باشد
پس ازان یافتہ شود در آن غلام عیبے کہ رد بدان عیب در شرع ممکن باشد رد کند آن غلام را و شمار کردہ نشود از وے
اجرت آنچہ خدمت کردہ برائے او پس برین قیاس باشد و را اجرت غلام چون اجیر ساخت برائے غیر خود زیرا کہ ضامن است
مر آن غلام را یعنی مثلا اگر غلام درین اثنا ہلاک میشد از مال مشتری میشد و اگر زیانے میکرد از آن بر ذمہ مشتری بود [illegible]
بالعزم مترجم گوید ہمین است مذہب جمہور علما **باب اختلاف المتبایعین** باب در اختلاف کردن بائع و مشتری [illegible]

[1] قوله وغلته ای نفعه والغلة الدخل الذی یحصل من الزرع والتمر واللبن والاجارة والنتاج ونحو ذلک [illegible]
ونفعه کذا فی مجمع البحار للشیخ محمد بن طاهر رحمه الله ۱۲

مسوّی ١ قلت فی شرح السنة ولا فرق عند الشافعی بین ان یکون السلعة قائمة او تالفة فیهما انهما یتحالفان ویرد قیمة السلعة والیه رجع محمد بن الحسن وذهب ابو حنیفة الی انهما لا یتحالفان بعد هلاک السلعة عند المشتری بل القول قول المشتری مع یمینه فاذا اختلفا فی الاجل والخیار او الرهن او الضمین فهو عند الشافعی کالاختلاف فی الثمن یتحالفان وقال ابو حنیفة القول قول من ینفیهما ولا تحالف عنده الا عند اختلاف الثمن ١٢ ٢ قلت فی شرح السنة وهو قول اهل العلم لو باع المولی وباسمه مال لا یدخل ماله فی البیع الا ان یبیعه وفی الحدیث دلالة علی انه لا ملک للعبد انما اضیف المال الیه کاضافة الجل الی الفرس ١٢

مصفّٰی مالک انه بلغه ان عبد الله بن مسعود کان یحدث ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ایما بیعین تبایعا فالقول ما قال البایع او یترادان عبد الله بن مسعود گفت که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر دو بیع وشرا کننده که با یکدیگر معامله خرید وفروخت کردند یعنی بعد ازان اختلاف کردند وگواه ندارند پس سخن معتبر همان است که بایع گفت یا آنست که رد کنند بیع را یعنی اگر بعد قسم حق ظاهر نشد بر قول بایع اعتماد باید کرد قال مالک الامر عندنا فی الرجل یشتری السلعة من الرجل فیختلفان فی الثمن فیقول البائع بعتکها بعشرة دنانیر ویقول المبتاع ابتعتها منک بخمسة دنانیر انه یقال للبایع ان شئت فاعطها المشتری بما قال وان شئت فاحلف بالله ما بعت سلعتک الا بما قلت فان حلف قیل للمشتری اما ان تاخذ السلعة بما قال البایع واما ان تحلف بالله ما اشتریتها الا بما قلت فان حلف بریٔ منها وذلک ان کل واحد منهما مدعی علی صاحبه ١ گفت مالک حکم نزد ما در حق شخصے که خرید میکند متاعے را از شخصے پس اختلاف میکنند هر دو بایع ومشتری در قیمت پس میگوید بایع فروختم بدست تو آنرا بده دینار ومیگوید مشتری خریدیم آنرا از تو به پنج دینار آنست که گفته شود مر بایع را اگر خواهی پس بده آن متاع را بمشتری در بدل آنچه میگوید واگر خواهی قسم بخور بخدا که نفروختم متاع ترا مگر بآنچه گفتم واگر سوگند خورد گفته شود مر مشتری را یکے از دو کار کن یا بگیر متاع را بآنچه گفت بایع ویا سوگند بخور بخدا که خرید نکردم آنرا مگر بدل آنچه گفتم پس اگر سوگند خورد بے تعلق شد ازان واین حکم ازجهت آنست که هر کدام از بایع ومشتری مدعی است بر صاحب خود مترجم گوید همین است مذهب شافعی وامام محمد بسوے درین مذهب رجوع کرده و شافعی فرق نکرده است در صورتیکه مبیع قائم باشد ودر صورتیکه تلف شده باشد ومذهب ابو حنیفه آنست که اگر مبیع تلف شده باشد قول قول مشتری است بایمین وبر بایع حلف نیست زیراکه هر دو جانب درین صورت مدعی نمیتواند شد بلکه بایع فقط بر مشتری دعوی ثمن میکند ومشتری انکار آن مے ورزد والبینة علی المدعی والیمین علی من انکر مسئله اگر اختلاف متبایعین داخل باشد فی اصله ووصفه یا در ضمان باشد یا در رهن یا در کفیل پس این اختلاف مانند اختلاف در ثمن است که تحالف در آن جاری شود یا مانند آن نیست بلکه بسبیل آن بسبیل سائر حقوق است که منکر آنرا قسم است پس میل شافعی بسوے اول است زیراکه در حدیث تحالف باختلاف ثمن تقیید نکرده است وحکم را بر لفظ بیعین ومتبایعین اداره فرموده است پس هرچه از متعلقات بیع است دران داخل باشد ومیل ابو حنیفه بثانی است زیراکه تحالف بخلاف قیاس است والحکم المخالف للقیاس لا یتعدی لما سوی المنصوص وآنچه غالب است در حکم مورد نص است واختلاف ثمن غالب افراد اختلاف متبایعین است والله اعلم باب مال العبد مالک عن نافع عن عبد الله بن عمر ١ ال غلام ازآن فروشنده است مگر آنکه شرط کند خرید کننده للبایع الا ان یشترط المبتاع

مسوّی | ١ه قلت وعليه اهل العلم ومعنى المرابحة ان يشتريه بمائة مثلا ثم يقول بعتك بما اشتريت لم يدخل فيه كرى الغزول قال بالقلم على دخل مع ثمن اجرة الكيال الدلال الحارس ونحو ذلك مثله في الوقاية ١٢ ٢ه قلت الشركة ان يشرك في بعض المشترى بالقيمة

مصفّی | عمر بن الخطاب قال من باع عبدا وله مال فماله للبائع الا ان يشترطه المبتاع عمر بن الخطاب فرمود هر كه بفروشد بنده را و بدست او ملكے است پس مال او فروشنده راست مگر آنكه شرط كند خريد كننده مترجم گويد رضي الله عنه ودر شرح السنة آمده است و بہمين است مختار اهل علم كه اگر فروخت آن غلام را مولى او و بنام او مال است داخل نشود مال او در بيع وفى الحديث دلالة على انه لا ملك للعبد انما اضيف المال اليه كاضافة الجل الى الفرس يعني ثابت نشود ملك غلام را جز اين نيست كه اضافت كرده شود مال بسوے او مانند اضافة جل است بسوے اسپ **باب المرابحة** باب در بيان تحصيل ربح قال مالك الامر المجتمع عليه عندنا في البز يشتريه الرجل من بلد ثم يقدم به بلدا آخر فيبيعه مرابحة انه لا يحسب فيه اجر السماسرة ولا اجر الطي ولا الشد ولا النفقة ولا كراء بيت فاما كراء البز في حملانه فانه يحسب في اصل الثمن ولا يحسب فيه ربح الا ان يعلم البائع من يساومه بذلك كله فان ربحوه على ذلك كله بعد العلم به فلا بأس به ١ه گفت مالك امريكه اجماع واقع شده است بر آن نزديك ما در جامها كه خريد كند آنرا شخصے از شهرے بعد ازان بيارد آنرا در شهرے ديگر پس بفروشد آنرا بطريق مرابحه آنست كه حساب نكند دران اجر دلالان را و نه مزدوري بستن و باز بند نمودن را و نه خرچيكه در راه كرده باشد و نه كرايه خانه كه مال در وے نهاده باشد واما اجرة حمل و كرايه سوارى پس بدرستيكه آن شمار كرده شود در اصل ثمن و حساب كرده نشود در اصل مال ربح را مگر آنكه خبر دهد بائع كسے را كه خريداري كند او را باين همه چيزها پس اگر نفع سلم داوند او را بران همه چيزها بعد دانستن و خبردار شدن بران پس باك نيست آن مترجم گويد معنى مرابحه آنست كه خريد كند متاعے را بصد درهم مثلا بعد ازان بگويد مشترى كه ميفروشم اين متاع را بتو در بدل آنچه خريد كرده ام بانفع يكدرهم بر ده درهم يعني يكدرهم بر ده درهم زياده ميگيرم وفى المنهاج ما حاصله وقتيكه گفت فروختم بتو در بدل چيزيكه خريده ام داخل نكند دران سوائے قيمت اصلى واگر گفت فروختم بعوض آنچه صرف شد بران از ثمن داخل شود با ثمن آن مزدوري وزن كننده و دلال و نگاهبان و نحو آن و همين است حاصل عبارت وقايه نيز والله اعلم **باب الشركة والتولية والاقالة** بيان شركت و توليت و اقالت بيع قال مالك الامر عندنا انه لا بأس بالشركة والتولية والاقالة في الطعام وغيره قبض ذلك او لم يقبض اذا كان ذلك بالنقد ولم يكن فيه ربح ولا وضيعة ولا تأخير فان دخل ذلك ربح او وضيعة او تأخير من احدهما صار بيعا يحله ما يحل البيع ويحرمه ما يحرم البيع وليس بشركة ولا بتولية ولا اقالة ١ه گفت مالك حكم نزديك ما آنست كه هيچ باك نيست بعقد شركت و عقد توليه و اقاله بيع در طعام وغير آن قبض كند صاحب اين عقود يا نكند وقتيكه نقد باشد و دران ربحے ما زاد نكند و نقصانے را نيز شمار د پس اگر داخل شود ازين عقود زياده ربحے يا وضع نقصانے يا تاخيرے از يكجانب بيع باشن اين عقد بيع گردد حلال ميكند آنرا هرچه حلال ميكند بيع را و حرام ميكند آنرا هرچه حرام ميكند آنرا و ازين عقود بيچ يك نباشد مترجم گويد حقيقت شركت آنست كه شخصے متاعے را بخرد و ديگرے را در بعض آن متاع شريك خود سازد بعوض آنچه در حصه بعض واقع شده است از ثمن و توليه آنست

مسوّی (بقیہ صفحہ ۳۷۸) بحصة من الثمن وفي التولية ان يبيعه بمثل ما اشترى به والاقالة ان يترادا البيع عليه اهل العلم ۱۲ قلت وعليه اطباق اهل العلم ان الربوا من الكبائر وانه اذا وقع هذا العقد فهو باطل لا يجب الا رد راس المال وانه ان كان ذو عسرة فحكمه الانظار الى الميسرة ۱۲

مصفّٰی کہ بفروشد آن متاع را بمثل آنچہ خرید کردہ است بدان بلا زیادة ونقصان واقالہ فسخ بیع است ورد کردن مبیع و ثمن از ہر جانب واللہ اعلم

باب حرم اللہ الربوا

حرام کردہ است خدا تعالیٰ ربوا را قال اللہ تعالیٰ الذین یاکلون الربوا لا یقومون الا کما یقوم الذی یتخبطہ الشیطٰن من المس ذلک بانہم قالوا انما البیع مثل الربوا واحل اللہ البیع وحرم الربوا فمن جاءہ موعظة من ربہ فانتہی فلہ ما سلف وامرہ الی اللہ ومن عاد فاولئک اصحٰب النار ہم فیہا خٰلدون آنانکہ میخورند سود را برنخیزند از قبرہای خود مگر چنانکہ می‌خیزد کسیکہ دیوانہ کردہ باشد او را شیطان بسبب آسیب رسانیدن این بسبب آنست کہ ایشان گفتند جز این نیست کہ تجارت مانند سود ست یعنی تجارت وسود برابر است بجہت وجود منفعت در ہر دو وحلال ساختہ است خدا تعالیٰ تجارت را وحرام ساختہ است ربوا را پس ہر کہ رسید باو پندی از جانب پروردگار او پس باز ماند از خوردن ربوا پس او راست آنچہ گذشت قبل از نہی یعنی استرداد آنچہ خوردہ است پیش از آیت تحریم لازم نیست وکار او گذاشتہ شدہ بسوے خدا است اگر خواہد عفو کند وہر کہ عود کند بسوے خوردن سود پس ایشان باشندگان دوزخ اند ایشان آنجا جاوید باشند یمحق اللہ الربوا ویربی الصدقٰت واللہ لا یحب کل کفار اثیم محو میکند خدا تعالیٰ برکت سود را وزیادہ میکند برکت وثواب صدقہ را وخدا دوست نمیدارد ہر ناسپاسے گنہگار را ان الذین اٰمنوا وعملوا الصٰلحٰت واقاموا الصلٰوة واٰتوا الزکٰوة لہم اجرہم عند ربہم ولا خوف علیہم ولا ہم یحزنون ہر آئینہ آنانکہ ایمان آوردہ اند وکارہاے شایستہ کردہ اند وبرپا داشتند نماز را ودادند زکٰوة را ایشان راست مزد ایشان نزدیک پروردگار ایشان ونیست ہیچ ترس بر ایشان ونہ ایشان اندوہگین شوند یا ایہا الذین اٰمنوا اتقوا اللہ وذروا ما بقی من الربوا ان کنتم مؤمنین اے مسلمانان بترسید از خدا وترک کنید ہر چہ باقی ماندہ است از ربا اگر مسلمان ہستید فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من اللہ ورسولہ وان تبتم فلکم رءوس اموالکم لا تظلمون ولا تظلمون پس اگر نکردید این فرمان الٰہی را پس خبردار شوید بجنگے از جانب خدا ورسول او واگر توبہ کنید پس شما راست اصل مالہاے شما شما ظلم نکنید وبر شما ظلم کردہ نشود وان کان ذو عسرة فنظرة الی میسرة وان تصدقوا خیر لکم ان کنتم تعلمون واگر بوجود آید صاحب تنگدستی پس لازم است براے او مہلت دادن تا وقت فراخ دستی وآنکہ صدقہ دہید یعنی ابرا کنید بہتر باشد شما را اگر شما میدانید کہ آن بہتر است پس بکنید آنرا

مالک عن زید بن اسلم انہ قال کان الربوا فی الجاہلیة ان یکون للرجل علی الرجل الحق الی اجل فاذا حل الحق قال اتقضی ام تربی فان قضی اخذہ والا زادہ فی حقہ واخر عنہ الاجل زید بن اسلم گفت ربا در جاہلیت این بود کہ میشد شخصے را بر شخصے حق موجل تا مدتے پس چون وقت دین آمد گفت آیا ادا میکنی دین را یا سود میدہی

ف یتخبطہ یصرعہ الخبط ضرب علی غیر اتساق ۱۲ کمالین ف المس الجنون والممسوس المجنون واصلہ اللمس بالید فسمی بہ لان الشیطان یمسہ ۱۲ کمالین موعظة وعظ ۱۲ ومن عاد ای من عاد الی اخذ الربا مع تحلیلہ ۱۲ قولہ یمحق ای یذہب برکتہ ۱۲ قولہ کل کفار ای بتحلیل الربا ۱۲

مسوّی | له قلت وعليه اهل العلم وفي المنهاج ولا يجوز شرط رد صحيح عن مكسر او رد زيادة فلو رد هكذا بلا شرط فحسن وقال محمد لا باس بذلك اذا كان من غير شرط اشترط عليه وهو قول ابي حنيفة ۱۲ *

مصفّی | پس اگر ادا کرد دیگر فت دین را والا زیاده مقرر کرد برائے او در حق وصاحب حق موقوف داشت از دو ربدست شرحم گوید رضی الله عنه بر ہمین است اتفاق جمہور علماء و ہر آئینہ سود از کبائر است واگر واقع شد این عقد باطل است و واجب نمیشود مگر دادن اصل مال واگر مدیون صاحب عسرت است پس حکم مہلت دادن است تا وقت یسار **باب** من اسلف سلفا فلا یشترط افضل منه وما کان بغیر شرط جائز ہر کہ قرض دہد قرضے را پس باید کہ شرط نکند بہتر از مال خود وانچہ باشد بغیر شرط جائز است **مالک** انه بلغه ان رجلا اتی عبد الله بن عمر فقال یا ابا عبد الرحمن انی اسلفت رجلا سلفا واشترطت علیه افضل مما اسلفته فقال عبد الله بن عمر فذلک الربوا قال فکیف تامرنی یا ابا عبد الرحمن فقال عبد الله بن عمر السلف علی ثلثة اوجه سلف تسلفه ترید به وجه الله فلک وجه الله وسلف تسلفه ترید به وجه صاحبک فلک وجه صاحبک وسلف تسلفه لتاخذ خبیثا بطیب فذلک الربوا قال فکیف تامرنی یا ابا عبد الرحمن قال ارى ان تشق الصحیفة فان اعطاک مثل الذی اسلفته قبلته وان اعطاک دون الذی سلفته فاخذته اجرت وان اعطاک افضل مما اسلفته طیبة نفسه به فذلک شکر شکره لک ولک اجر ما انظرته مردے آمد پیش عبد الله بن عمر پس گفت اے ابا عبد الرحمن ہر آئینہ من قرض دادم شخصے را و شرط کردم با وی بہتر از انچہ دادم او را پس گفت عبد الله بن عمر پس این ربوا است گفت آن مرد پس بچہ چیز امر میکنی مرا اے ابا عبد الرحمن پس گفت عبد الله بن عمر قرض دادن بر سہ قسم است یکے این است کہ قرض بدہی شخصے را و بطلبی بآن رضامندی خدا تعالی پس ترا است رضامندی خدا تعالی و قسم دوم آنست کہ قرض بدہی شخصے را و بطلبی رضامندی ہمنشین خود پس ترا است رضامندی ہمنشین تو و قسم سوم آنست کہ قرض بدہی شخصے را تا بگیری حرام را بمقابلہ حلال پس اینست ربوا گفت سائل پس بچہ چیز امر میکنی مرا اے ابا عبد الرحمن گفت مے بینم کہ پارہ کنی صحیفہ را پس اگر بدہد ترا مانند انچہ قرض دادہ قبول کنی واگر بدہد ترا کمتر از انچہ دادہ پس بگیری آنرا ثواب دادہ شود ترا واگر بدہد ترا بہتر از انچہ دادہ بودی و در آن حال کہ خوش باشد بآن نفس او پس آن شکر است کہ بجا آوردہ است آنرا برائے تو و ترا است اجر آنکہ مہلت دادی او را **مالک** عن نافع انه سمع عبد الله بن عمر یقول من اسلف سلفا فلا یشترط الا قضاءه عبد الله بن عمر میگفت ہر کہ قرض دادہ پس باید کہ شرط نکند مگر ادا کردن آنرا **مالک** انه بلغه ان عبد الله بن مسعود کان یقول من اسلف سلفا فلا یشترط افضل منه وان کان قبضة من علف فهو ربوا عبد الله بن مسعود میگفت ہر کہ قرض دہد قرضے را پس باید کہ شرط نکند بہتر از آن واگرچہ باشد مشتے علف پس آن ربوا است **مالک** عن حمید بن قیس المکی

له قوله من اسلف سلفا یحمل وجہین احدهما قرض لا منفعة فیه للمقرض غیر الاجر والشکر وهو المراد فی تبویب الباب والثانی ان یعطی [illegible] اعلم ان السلف مالا فی سلعة الی اجل بزیادة فی السعر الموجود عند السلف وهو السلم ۱۲ کذا فی مجمع البحار

مصفّٰی عن مجاهد انه قال استسلف عبد الله بن عمر من رجل دراهم ثم قضاه دراهم خيرا منها فقال الرجل يا ابا عبد الرحمن هذه خير من دراهمي التي اسلفتك فقال عبد الله بن عمر قد علمت ذلك ولكن نفسي بذلك طيبة. قرض گرفت عبد الله ابن عمر از شخصے دراہم را بعد از ان ادا کرد دراہمے کہ بہتر بود از آنہا پس گفت آن مرد اے ابا عبد الرحمن این دراہم تو بہتر اند از دراہمے کہ من قرض دادہ بودم ترا پس گفت عبد الله بن عمر ہر آئینہ دانستہ ام این را ولکن خاطر من خوش است بآن. مترجم گوید رضی الله عنہ سلف اینجا بمعنی قرض است و معنی قرض تملیک شے است بآن شرط کہ رد کند بدل او را و آن بیع نیست بلکہ عقدیست کہ ابتدا بمعنی تبرع دارد و آخرا بمعنی مبادلت و لابد است از صیغہ دالہ بر آن مانند اقرضتک و اسلفتک و خذہ بمثلہ و ملکتک علی ان ترد بدلہ و اصرفہ فی حاجتک و رد بدلہ. فقیر گوید و اگر در شہرے رواج دادن قرض بغیر لفظ باشد کہ از قرائن میتوان فہم نمود جائز باشد مانند انچہ در معاطاۃ گفتیم و اگر ثانیا اختلاف کنند یکے گوید ہبہ بود دیگرے گوید قرض قول صاحب مال با یمین معتبر است و لابد است در مقرض از اہلیۃ تبرع و جائز است قرض در ہرچہ سلم در ان جائز است از حیوان و غیر آن از انچہ بوصف شناختہ شود و در قرض خبز اختلاف کردہ اند اقوی پیش فقیر جواز است اگر عرف اہل شہر صفت علم بوے باشد و در مثلی رد مثلی لازم شود و در متقوم نیز رد مثل جائز است زیرا کہ در حدیث مسلم آمدہ است کہ آنحضرت صلی الله علیہ وسلم بکرے را قرض گرفتند و نزدیک رد بکرے جستند و نیافتند پس رباعی را دادند و جائز نیست اقراض بشرط زیادہ یا رد صحیح عوض مکسر یا آنکہ در شہر دیگر دہد و درین صور تنہا شرط لغو شود زیرا کہ عبد الله بن عمر بابطال شرط فرمودند نہ بطلان عقد و اما شرط اجل مسمی درست است یا نہ ظاہر روایات مؤطا و منع است زیرا کہ گفتہ فلا تشترط الا قضاءہ و ظاہر قرآن عظیم جواز آنست اذا تداینتم بدین الی اجل مسمی فاکتبوہ زیرا کہ شامل است قرض و سلم را و چون در قرض معنی تبرع موجود است ملک او میشود بقبض و در سلم و قرض اگر اردا از شرط حاضر کرد جائز است قبول او و واجب نیست چنانکہ ابن عمر بیان کرد و اگر در قرض یا سلم مدین سلعہ را حاضر نمود و ہنوز اجل نرسیدہ است حکم آن از حدیث مؤطا کہ در قصہ مکاتب آمدہ است میتوان اخذ کرد پس اگر در عدم قبض پیش از اجل ضررے لاحق میشود چنانکہ مسلم فیہ یا قرض دابہ است و محتاج میشود بعلف مختار است در عدم قبول و اگر غرض صحیح نباشد و مؤدی را غرض صحیح است جبر کردہ شود بر قبول آن و اگر مسلم و مسلم فیہ را نزدیک اجل در غیر محل کہ آنرا شرط کردہ بود دیافت لازم نیست او را قبول کردن اگر آن چیز را مؤنت حمل باشد یا در عدم اخذ در انجا غرض صحیح باشد و الا جبر کردہ شود بر قبول مقدمہ گاہے تعیین کردہ میشود ثمن را بہ بیان نسبت او بمعلومے و آن چہار نوع باشد تولیت و مشارکت و مرابحت و مخالطت و آن صحیح است بشرط علم عاقدین و اگر لفظ بما اشتریت بہ ذکر کرد ثمن مراد باشد و اگر بما قام علیّ ذکر کرد اجرت کیال و دلال و حارس و رفا و قصار و صباغ و سائر اخراجات کہ برائے استرباح کردہ است ہمراہ ثمن معتبر باشد و اگر بر بائع بائع ثمن دانستہ بود و آن خلاف واقع ظاہر شد یا عیبے حادث شدہ است یا علتے دیگر در وقت عقد کہ مغیر قیمت است مانند اجل ظاہر شد دو قول آمدہ است توفیق بواقع و لزوم انچہ بیان کردہ است نظر

مسوّی ١ه **قلت** في الهداية ويكره السفاتج وهو قرض استفاد به المقرض سقوط خطر الطريق وفي الانوار من شرط القرض ان لا يجر منفعة فلو شرط ان يرد ببلد آخر وله فيه غرض من خوف او ربح وغيرهما فسد ولا يملك التصرف فيه ١٢ منه ٢ه **قلت** وعليه اهل العلم وجاء في الصحيحين ان النبي صلى الله عليه وسلم قال لكعب في دينه على ابن ابي حدرد يا كعب قال لبيك يا رسول الله فاشار بيده ان ضع الشطر عن دينك قال كعب قد فعلت يا رسول الله قال قم فاقضه هذا اصلح على النصف ومعناه الابراء عن النصف فقال اهل العلم في التطبيق بينه وبين هذه الآثار ان الآثار في المؤجل وهذا في الحال في كتاب الرحمة اتفقوا على ان من كان له دين على انسان الى اجل فلا يحل له ان يضع عنه بعض الدين قبل الاجل ليعجل له الباقي وكذلك لا يعجل له ٣ او يأخذ قبل الاجل بعضه عينا وبعضه عرضا على انه لا باس فاسقط الاجل او اخذ البعض ثم يسقط البعض ويؤخر الى الاجل حلول الدين اعم من القرض والقرض لا يجوز فيه شرط الاجل البيع بالثمن المؤجل يجوز فيه شرط الاجل كذا في الروضة دفع

مصفّی باعتماد بیع اول وآنکه راضی شده است بانچه بایع تقرر کرده **باب** اذا اسلف سلفا فلا يشترط ان يعطيه في بلد آخر وقتیکه قرض دہد قرضے را پس باید که شرط نکند آنکه بدہد او را در شہر دیگر **مالک** انه بلغه ان عمر بن الخطاب قال في رجل اسلف طعاما على ان يعطيه اياه في بلد آخر فكره ذلك عمر بن الخطاب وقال فاين الحمل يعني حملانه[٥] عمر بن الخطاب فرمود در باب مردیکه قرض داد طعام را بشرط آنکه بدہد او را آن طعام در شہر دیگر پس ناپسند داشت آنرا حضرت عمرو گفت پس کجاست مزد برداشتن آن بشہر دیگر مترجم گوید رضی الله عنه در ہدایه کراہت سفاتج آمده است وآن قرضے است که مقصود مقرض بآن استفاده سقوط خطر راه باشد وفی الانوار حاصله از شروط قرض آنست که نفع نکند پس اگر شرط کند که بدہد در شہر دیگر ومقرض را دران غرضے باشد از خوف یا زیاده نرخ یا غیر آن فاسد است ولا يملك التصرف فيه **باب** اذا ابتاع بثمن مؤجل لا يجوز ان ينقد قبل الاجل على ان يحط البائع شيئا من حقه وقتیکه خرید کرد بقیمت تا میعادے جائز نیست که بالفعل وہد قرض را پیش از آمدن میعاد بشرط آنکه کم کند فروشنده چیزے از حق خود **مالک** عن ابي الزناد عن بسر بن سعيد عن عبيد ابي صالح مولى السفاح انه قال بعت بزا لي من اهل دار نخلة الى اجل ثم اردت الخروج الى الكوفة فعرضوا على ان اضع عنهم وينقدوني فسألت عن ذلك زيد بن ثابت فقال لا آمرك ان تأكل هذا ولا توكله ابو صالح گفت فروختم جامهارا از آن خود بدست اہل نخله تا میعادے بعد ازان قصد کردم که سفر کنم بسوئے کوفه پس طلب کردند از من که من کم کنم حق خود را از ایشان وایشان بالفعل دہند مرا پس سوال کردم ازین اجرا زید بن ثابت را پس گفت زید امر نمیکنم ترا که بخوری آنرا ونه آنکه بخورانی آنرا **مالک** عن عثمان بن حفص بن خلدة عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن عبد الله بن عمر انه سئل عن الرجل يكون له الدين على الرجل الى اجل فيضع عنه صاحب الحق ويعجله الآخر فكره ذلك عبد الله بن عمر ونهى عنه[٦] عبد الله بن عمر را سوال کرده شد از حال شخصے که بیست او را دین بر شخصے تا میعادے پس کم بکند از وے صاحب حق وزود بدہد آنرا آن شخص دیگر پس ناپسند داشت آنرا عبد الله بن عمر ومنع کرد ازان مترجم گوید تعقب کردند این را بحدیث ابن ابی حدرد وفیه نظر زیراکه ظاہر آنست که قصه ابن ابی حدرد

٥ه قوله فاين الحمل اى اجرة الطعام وصار ذلك قرضا جر منفعة وہو ربا بالنص ١٢ محلی

مسوّی | ۵۱ قلت وعلیه الشافعی فی المنہاج یجوز اقراض ما یسلم فیہ الا الجاریة التی لا تحل للمقترض فی الاظہر ویرد المثل فی المثلی وفی المتقوم المثل وقیل ترد القیمة البکر فی الابل بمنزلة الغلام من بنی آدم واذا طلعت رباعیة البعیر قیل للذکر رباعی وللانثی رباعیة وذلک اذا اتت علیه ست سنین ودخلت فی السابعة یقال جمل خیار ای مختار حسن ۱۲ ✤

مصفّٰی | حلول اجل بوده است وجاء فی الصحیحین ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لکعب فی دینه علی ابن ابی حدرد یا کعب قال لبیک یا رسول اللہ فاشار بیده ان ضع الشطر من دینک قال کعب قد فعلت یا رسول اللہ قال قم فاقضه واین صلح است بر نصف وابراء از نصف دیگر وقول اہل علم در تطبیق این حدیث وآثار مذکوره در ین باب آنست که حکم آثار در مؤجل است وحکم این حدیث در حال است وفی کتاب الرحمة ما حاصله اتفاق کردند علما بر آنکه کسے را که باشد از وے دینے بر شخصے تا میعادے پس حلال نیست او را که کم کند از حق خود بعضے دین را پیش از میعاد تا بالفعل بدہد او را باقی دین وہمچنین حلال نیست او را که بگیرد پیش از اجل بعض دین را عین آن وبعض آن را امتاع ودیگر اتفاق کردند بر آنکه باک نیست چون بگذرد میعاد از آنکه بگیرد بعض را وساقط کند بعض یا مؤخر گرداند تا میعادے مترجم گوید نزدیک فقیر دین اعم است از قرض وجایز نیست شرط میعاد در قرض والبیع بالثمن المؤجل یجوز فیه شرط الاجل کذا فی الرحمة وغیرہا

باب یجوز ان یستسلف بکراً فیقضی بکراً مثلها وافضل منه من غیر شرط جایز است که قرض کند شتر نوجوان را پس ادا کند شتر نوجوان مانند آن یا بہتر از ان بغیر شرط **مالک** عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن ابی رافع مولی رسول اللہ صلعم انه قال استسلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بکراً فجاءته ابل من الصدقة قال ابو رافع فامرنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اقضی الرجل بکره فقلت لم اجد فی الابل الا جملاً خیاراً رباعیاً فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اعطه ایاه فان خیار الناس احسنهم قضاءً ۵۲ ابو رافع گفت که قرض گرفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شتر نوجوان پس آمد پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شتران صدقه گفت ابو رافع پس امر کرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مرا که ادا کنم شتر نوجوان او را پس عرض کردم که نیافتم در شتران مگر شتر خوبے شش ساله پس فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بده او را ہمان شتر خوب پس ہر آئینه بہترین مردمان بہترین ایشان ست از روے ادا دین قال مالک الامر المجتمع علیه عندنا ان من استسلف شیئاً من الحیوان بصفة وتحلیة معلومة فانه لا باس بذلک وعلیه ان یرد مثله الا ما کان من الولائد فانه یخاف فی ذلک الذریعة الی احلال ما لا یحل ولا یصلح وتفسیر ما کره من ذلک ان یستسلف الرجل الجاریة فیصیبها ما بدا له ثم یردها الی صاحبها بعینها فذلک لا یحل ولا یصلح ولم یزل اہل العلم ینہون عنه ولا یرخصون فیه لاحد گفت مالک امریکه اجتماع واقع شده بروے نزدیک ما آنست که ہر که قرض گرفته است چیزے را از جانوران بوصف معلوم ونشان معلوم پس ہر آئینه ہیچ باک نیست بدان وواجب است بر وے آنکه رد کند مثل آنچه

۵۲ فیه دلیل علی جواز استقراض الحیوان وثبوته فی الذمة وہو قول الاکثر خلافاً لابی حنیفة ۱۲ محلی ولکن قال محمد فی الموطا بعد ما روی حدیث ابی رافع وبقول ابن عمر ناخذ لا باس بذلک اذا کان من غیر شرط وہو قول ابی حنیفة اخبرنا مالک عن نافع عن ابن عمر قال من اسلف سلفاً فلا یشترط الا قضاءه قال محمد وبہذا ناخذ لا ینبغی ان یشترط افضل منه ولا یشترط علیه احسن منه فان الشرط فی ہذا لا ینبغی وہو قول ابی حنیفة والعامة من فقہائنا ۱۲ ✤

مسوّی | له قلت وعليه اهل العلم وفي المنهاج يشترط فيه تسليم راس المال وكون المسلم فيه دينا ويصح حالا ومؤجلا ويشترط في
المؤجل العلم بالاجل ويشترط كونه معلوم القدر كيلا او وزنا او عدا او معرفة الاوصاف التي يختلف بها الاغراض اختلافا ظاهرا
وذكرها في العقد على وجه لا يؤدي الى عزة الوجود وفي الوقاية يصح فيما يعلم قدره وصفته لا في ما لا يعلم قدره صفته كالحيوان وشرطه بيان جنسه ونوعه وصفته
وقدره معلوما واجله معلوما واقله شهرا وفي شرح السنة السلف له معنيان في المعاملات احدهما القرض والثاني السلم وعند
الشافعي لو كان حالا صح جلا اشترط معرفة الاجل ولو كان مكيلا او موزونا اشترط معرفة الكيل والوزن وفي معرفة الجنس والصفة والذرع

مصفّٰی | گرفته است مگر آنکه باشد از جنس کنیزکان پس هر آئینه ترسیده میشود درین قرض وسیله گردانیدن آنرا
بطرف حلال کردن انچه حلال نیست وپسندیده نیست وتفسیر انچه مکروه داشته شد ازان آنست که قرض گیرد مرد
کنیزکے را پس جماع کند با وے هرقدر که خواهد باز رد کند آنرا بصاحب آن بعینها پس این حلال وپسندیده نیست و
همیشه بودند اهل علم که منع میکردند ازان ورخصت نمیدادند دران هیچکس را والله اعلم **باب** بجوزات بسلف في
طعام موصوف بسعر معلوم الى اجل مسمّٰى جائز است که قرض دهد با آن مال خرید کند طعام صفت کرده شده
به نرخ معلوم تا میعادے مقرر **مالک** عن نافع عن عبد الله بن عمر انه قال لا بأس ان يسلف الرجل الرجل في
الطعام الموصوف بسعر معلوم الى اجل مسمى ما لم يكن في زرع لم يبد صلاحه او ثمر لم يبد صلاحه عبد الله بن عمر گفت
هیچ باک نیست در آنکه قرض دهد شخصے شخصے در طعام صفت کرده شده به نرخ مقرر تا میعادے معین تا وقتیکه نباشد در
زراعتے که ظاهر نشده است صلاح او یا میوه که ظاهر نشده است صلاح او مترجم گوید رضی الله عنه سلف اینجا بمعنی سلم
است وآن بیع شئ موصوف است در ذمه وشروط صحت بیع همه در سلم لازم است وامور دیگر نیز درکار است یکے
ازانجمله تسلیم راس المال است در مجلس عقد زیراکه اگر وے هم بالفعل نباشد بیع کالی بالکالی لازم آید وآن باطل است
ولفظ سلف وسلم مشعر بآن واگر راس المال منفعتے باشد مانند سکنی دار خص او جائز است وواجب دران صورت قبض آن
عین است واگر در لفظ عقد تعیین راس المال نکرد وقبل انقضاء مجلس تعیین کرد آن ملحق بعقد باشد وآیا رویت راس المال
کافی است یا لابد است از معرفت قدر دو قول آمده است نظر بحلول تسلیم وباحتمال فسخ ولفظ ابن عمر بسعر معلوم ظاهر
در اشتراط معرفت قدر است وازانجمله بودن مسلم فيه دین در ذمه او وآن داخل در حقیقت سلم است والا سلم نباشد
واین دو لفظ بآن مشعر اند پس اگر سلم در عبد حاضر واقع شود سلم نخواهد بود وآیا بیع باشد یا نه دو قول آمده است
نظر بلفظ ومعنی وثانی پیش فقیر اقوی است واگر لفظ اشترا ذکر کرد وسائر شروط سلم را رعایت نمود اقوی نزدیک فقیر سلم
بودن است وازانجمله مقدور التسلیم بودن نیز نزدیک اجل والا باطل باشد وداخل در قول خدا تعالیٰ ولا تأكلوا اموالكم
بينكم بالباطل ودر مقدور التسلیم معتبر عرف ناس است پس اگر محل عقد نزدیک نقل یافته شود یا نه دست

رباعی هست نزدیک عالم اعظم ٭ هفت شرط سلم نه بیش نه کم ٭ صفت ونوع وقدر وجنس واجل ٭ هفت تسلیم راس مال سلم ٭

مصفّٰی آنست کہ نقل کردہ نشود برائے بیع صحیح باشد واگر نقل کردہ نشود اصلا یا برائے ہدیہ نقل میکنند نہ برائے بیع صحیح
نباشد واگر عقد در چیزے واقع شد کہ در ہمہ آفاق پیدا میشود و دران سال درجائے عقد پیدا نشد یا فسخ کردہ شود یا صبر کنند
تا مدت وجدان بیع دو قول آمدہ نظر بآنکہ از عقد مقدور التسلیم بودن دران موضع است وبآنکہ لفظ عقد عام است و در صورت
امتناع عموم لفظ مسلم را خیار باشد در فسخ فی الحال وصبر تا آنکہ یافتہ شود واز انجملہ معلوم القدر والوصف بودن وہمین است
معنی فی الطعام الموصوف وذکر طعام اینجا بنا بر تصویر صورت مسئلہ است نہ برائے احتراز پس عام باشد جمیع سلعہ را کہ قابل
وصف باشند نہ آنچہ معلوم الوصف نباشد ومعنی معلوم الوصف آنست کہ بیان کند اوصاف او را بوجہیکہ علم عاقدین وبعض
غیر عاقدین از اہل بلد متعلق شود بموصوف بنص کلام یا اشارہ آن بوجہیکہ غالبا نزاع منقطع شود واستقصاء وصف
کہ بعزت وجود انجامد جائز نیست ودر باب باطل داخل میگردد پس لابد وصف در ہر نوع جدا باشد فقیر گوید مدار معلومیت
ومجہولیت بر عرف ناس است وہر اہل شہر بر عرف خود اند چنانکہ بخاری از بعض تابعین نقل کردہ است واللہ اعلم بالجملہ
امثلہ چند ذکر مے باید کرد تا بدان نسق تفتیش عرف میکردہ باشند مراد از قدر کیل ووزن است وعدد در انچہ بہ عدد فروختہ نشود
واشارہ بکوزۂ خاص یا حجرے خاص کہ مثل آن معتاد نیست فاسد باشد واگر جمع کند درمیان کیل ووزن مثلا چند صاع حنطہ
کہ بوزن کذا بود تضییق ممنوع است بخلاف جمع درمیان عدد خشت ووزن آن کہ متعارف است ولابد است از معرفت
اوصافے کہ اغراض ناس بآن مختلف باشد پس انچہ منضبط نگردد بسبب اختلاط ارکان بانواع مختلف مانند معاجین واطعمہ
سلم دران صحیح نباشد فقیر گوید اگر اہل شہرے در اطعمہ مطبوخہ وخبز وغیر آن قدرے وصفے نہادہ باشند کہ بآن مفہوم میگردد
صحیح باشد چنانکہ اشارہ کردیم ودر انچہ نادر الوجود باشد مانند لحم صید سلم صحیح نیست ودر ثیاب جنس وطول وعرض وغلظ و
وقت ریسمان وصفاقت ورقت نسیج ولعومت یا خشونت لابد است ودر تمر جنس ونوع ونسبت بلد وعتق یا حداثت آن لابد است
ودر حیوان جنس ونوع وذکورۃ وانوثۃ وسن وطول وقصر او بتقریب ودران باب قول نخاسین اعتبار میباید کرد وہمچنین
در ہر جنس قول اہل آن جنس وقول ابن عمر لبعیر معلوم دو معنی را محتمل است یکے آنکہ ثمن معلوم الوصف باشد تا اگر انفساخ
سلم لازم گردد وثمن تالف شدہ باشد بآن وصف رجوع کنیم چنانکہ یک قول شافعی است دیگر آنکہ امرے ذکر کردہ است
کہ مخصوص سلم نیست وآن علم ثمن است برویت یا بوصف چنانکہ در باب بیع گذشت وقول ابن عمر الی
اجل مسمی معنیش آنست کہ اگر در سلم اجل باشد لازم است تسمیہ آن بوجہیکہ نزدیک اہل عرف اشتباہ برخیزد پس اگر ذکر
اجل نکرد حالا منعقد شود واگر بحلول آن تصریح کرد جائز باشد ومحل تسلیم نیز ذکر میباید کرد اگر عرف کفایت آن نمیکند واللہ اعلم

باب النہی عن استبدال المسلم فیہ قبل قبضہ باب در منع از تبدیل مسلم فیہ پیش از انکہ قبض کند آنرا بغیر آن قال مالک

الامر عندنا فیمن سلف فی طعام بسعر معلوم الی اجل مسمی فحل الاجل فلم یجد المبتاع عند البایع وفاء مما ابتاع منہ

فاقالہ فانہ لا ینبغی لہ ان یاخذ منہ الا ورقہ او ذہبہ او الثمن الذی دفع الیہ بعینہ

مسوی ۱؎ قلت وعلیه اهل العلم فی الوقایة ولم یجز التصرف فی راس المال المسلم فیه کالشرکة والتولیة قبل قبضه وفی المنهاج
ولا یصح بیع المسلم فیه قبل قبضه ولا الاعتیاض عنه ۱۲ ۲؎ قلت الامر بالکتابة والاشهاد عند فقد الکاتب بالرهن للاستحباب
عند اهل العلم واتفقوا علی صحة توقیت الاجل فی الثمن الموجل بیع السلم واختلفوا فی القرض فی شرح السنة ذهب الشافعی الی انه لا یلزم وذهب
مالک الی انه یلزم اقول عموم الایة مع مالک ودلت الایة علی ان الکتابة وتحمل الشهادة فرض بالکفایة وان المملی للکتابة یکون
من علیه الحق او وکیله فیکتب الکاتب اقراره وان نصاب الشهادة فی الاموال رجلان او رجل وامراتان وان الاشهاد اکد استحبابا من الکتابة فی التجارة
الحاضرة وان القبض شرط صحة الرهن لانه تعالی ذکره فی محل تفسیر الرهان وان کتمان الشهادة حرام وقید السفر فی صحة الرهن
اتفاقی لا احترازی لان النبی صلی الله علیه وسلم رهن درعه من یهودی فی المدینة ۱۲ +

مصفی وانه لا یشتری منه بذلک الثمن شیئا حتی یقبضه منه وذلک انه اذا اخذ الثمن الذی دفع الیه وصرفه
فی سلعة غیر الطعام الذی ابتاع منه فهو بیع الطعام قبل ان یستوفی ۵؎ گفت مالک امر که مقرر
است نزدیک علماء ما در باب شخصے که پیشگی داد در خرید غله به نرخ معین تا مدت معین پس حلول کرد اجل پس نیافت خرید
کننده نزدیک بایع آنچه وفا کند چیزے را که خریده است از وے پس فسخ کند بیع را برائے او پس هر آئینه سزاوار نیست او را
که بگیرد از بایع مگر زر خود را یا نقره خود را یا آنچه داده است بعینه قیمت سوائے این هر دو بعینه و خرید نکند از وے بدان قیمت
چیزے را تا قبض نکند آنرا و این حکم برائے آنست که چون تغیر داد قیمت را که رسانیده است به بایع یا صرف کند آن قیمت
را در متاعے غیر از غله که خریده بود از ان پس این بیع غله است قبل از آنکه قبض کرده شود و آن جائز نیست **باب کتابة
الدیون والاشهاد علیها والرهن لاجلها** باب در نوشتن قرضها و قباله و شاهد گرفتن بران و گرو نهادن برائے آن قال الله تعالی
یایها الذین امنوا اذا تداینتم بدین الی اجل مسمی فاکتبوه ولیکتب بینکم کاتب بالعدل ولا یاب کاتب ان یکتب
کما علمه الله فلیکتب ولیملل الذی علیه الحق ولیتق الله ربه ولا یبخس منه شیئا فان کان الذی علیه الحق سفیها
او ضعیفا او لا یستطیع ان یمل هو فلیملل ولیه بالعدل واستشهدوا شهیدین من رجالکم فان لم یکونا
رجلین فرجل وامراتان ممن ترضون من الشهداء ان تضل احدهما فتذکر احدهما الاخری ولا یاب الشهداء اذا ما دعوا
ولا تساموا ان تکتبوه صغیرا او کبیرا الی اجله ذلکم اقسط عند الله واقوم للشهادة وادنی الا ترتابوا الا ان تکون تجارة حاضرة
تدیرونها بینکم فلیس علیکم جناح الا تکتبوها واشهدوا اذا تبایعتم ولا یضار کاتب ولا شهید وان تفعلوا فانه فسوق
بکم واتقوا الله ویعلمکم الله والله بکل شیء علیم وان کنتم علی سفر ولم تجدوا کاتبا فرهان مقبوضة فان امن بعضکم
بعضا فلیؤد الذی اؤتمن امانته ولیتق الله ربه ولا تکتموا الشهادة ومن یکتمها فانه اثم قلبه والله بما تعملون علیم ○

۵؎ قوله وانه لا یشتری منه بذلک الثمن الخ وهو قول ابی حنیفة والشافعی فی البدایة وان اقالا المسلم فلیس له ان یشتری من المسلم الیه براس
المال شیئا حتی یقبضه کله انتهی وفی المنهاج ولا یصح بیع المسلم فیه قبل قبضه ولا الاعتیاض عنه ۱۲ محلی

مصفیٰ | اے مسلمانان وقتیکه معامله کنید یعنی بسلم یا قرض تا خیر کرده تا میعادے معلوم پس بنویسید آنرا و باید که بنویسد میان شما نویسنده براستی و باید که سر باز نزند نویسنده از آنکه بنویسد چنانکه آموخته است او را خدا تعالی یعنی بشکر آنکه خدا تعالی او را نوشتن آموخته است ابا نکند پس باید که بنویسد نویسنده و املا کند کسیکه لازم است بر وے حق یعنی اقرار بزبان خود کند تا بر حسب آن نوشته شود و باید که بترسد از خدا در املاء خود و ناقص نکند از حق چیزے را پس اگر باشد کسے که بر وے لازم شده است حق بے خرد یعنی مسرف یا ناتوان یعنی کودک و پیر خرف یا نمیتواند که خود املا کند یعنی ابکم است یا لغت کتابت نمیداند پس باید که املا کند متولی کار او بانصاف یعنی بجاے او پدر او یا وصی پدر یا قیم یا مترجم املا کند و شاهد گیرید دو کس را از مردان خود پس اگر نباشند شاهدان دو مرد پس شاهد شوند یک مرد و دو زن از آنانکه پسند میکنید ایشانرا از گواهان یعنی متدین با مروت که با مدعی قرابتے و با مدعا علیه خصومتے نداشته باشند که این معنی موجب تهمت است مشروع کرده شد تعدد زنان برائے آنکه فراموش کند یکے از ایشان یعنی دو همه یکے از ایشان یعنی دیگرے را یعنی برائے آنکه یاد دهد یکے دیگرے را اگر وے فراموش کند و باید که سر باز نزنند گواهان وقتیکه خوانده شود ایشانرا یعنی برائے تحمل شهادت یا ادائے آن و ملول نشوید از آنکه بنویسید آنرا کم باشد یا بسیار موقت کرده بسوئے میعاد خود این نوشتن بانصاف نزدیک تر است پیش خدا و راست کننده تر است گواهی را و نزدیک تر است از آنکه شک نکنید در قدر حق و قدر اجل و غیر آن مگر وقتیکه باشد آن معامله سوداگری بالفعل تمام شونده دست بدست میگردانید آنرا در میان خویش پس نیست بر شما بزه آنگاه در آنکه ننویسید آنرا و گواه گیرید وقتیکه معامله خرید و فروخت کنید با یکدیگر و ضرر داده نشود نویسنده را و نه گواه را و اگر بکنید این کار پس هر آئینه وے گناه است در حق شما و بترسید از حق و مے آموزد شما را خدا و خدا بهمه چیز داناست و اگر باشید بر سفرے و معامله قرض در سفر واقع شود و نیابید نویسنده را پس لازم ست گرو بدست آورده شده پس اگر امین داشته شد بعض از شما از بعض پس باید که ادا کند کسیکه امین داشته شد امانت خود را و باید که بترسد از خدا پروردگار خویش و نپوشانید گواهی را و هر که بپوشاند آنرا پس هر آئینه وے گناهگار است دل او و خدا بانچه میکنید داناست مترجم گوید رضی الله عنه که حکم نوشتن قباله و گرفتن گواه و در وقت نیافتن گواه گرو بدست آوردن بطریق استحباب است نزد علما و اتفاق کردند بر صحت معین گردانیدن مدت در ثمن موجل و بیع سلم و اختلاف کردند در معامله قرض شافعی میگوید لازم نمیشود امهال در قرض و نزدیک مالک لازم میشود فقیر میگوید عموم آیت موید قول مالک است درین باب و دلالت میکند آیت بر آنکه کتابت و تحمل شهادت فرض بالکفایه است و بر آنکه املا کننده میباید کسے باشد که حق بر وے لازم است یا وکیل او پس بنویسد کاتب اقرار او را و نصاب شهادت در اموال دو مرد ست یا یک مرد و دو زن و اشهاد موکد تر است از کتابت بطریق استحباب در سوداگری بالفعل و بدست آوردن گرو شرط صحت رهن است زیرا که خدا تعالی ذکر فرمود در محل تفسیر رهان و پوشیدن گواهی حرام است و قید سفر در صحت رهن اتفاقیست نه احترازی زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم گرو داشت زره خود را در مدینه در دست

یهودی **پاب** لا یجوز مطالبة المعسر و لا مطالبة الموسر قبل الاجل و من لزمه دین حال و طالبه الغریم و هو یجد ما یؤدی

مسوی | لہ قلت فی شرح السنۃ قولہ فان معرضا ای ستدان معرضا عن الاداء قولہ قد دین بای حاط بمالہ الدین یقال دین
بالرجل اذا وقع فیما لا یستطیع الخروج منہ ہذا قول اہل العلم ان مال المفلس یقسم بین غرمائہ علی قدر دیونہم فان نفد مالہ فضل الدین
ینظر الی المیسرۃ قال مالک اذا کان علی رجل مال ولہ عبد لا شیء لہ غیرہ فاعتقہ لم یجز عتقہ وعند الشافعی تصرف المدیون نافذ ما لم یحجر
علیہ القاضی ثم بعد الحجر لا ینفذ تصرفہ فی مالہ فی شرح السنۃ ایضا اما المعسر فلا یحبس علیہ بل ینظر فانہ غیر ظالم بالتاخیر ہذا قول مالک والشافعی
فان کان لہ مال یخفیہ حبس وعزر حتی یظہر مالہ ذہب شریح الی ان المعسر یحبس وہو قول اصحاب الرأی ۱۲ +

مصفی | حرم علیہ المطل فان مطل حبسہ القاضی وعزرہ وکلفہ ببیع مالہ فان لم یفعل باع علیہ مالہ وقسم بین
الغرماء جائز نیست تقاضا کردن مفلس را ونہ تقاضا کردن توانگر را پیش از مدت معین وہرگاہ لازم شد بروے ادای دین
بالفعل وطلب کرد ازوے قرض خواہ ووی قادر است بر ادای آن حرام است درنگ کردن بروے واگر درنگ کند
قید نماید او را قاضی وبہ تعزیر رساند او را وتکلیف دہد بروے بفروختن مال او واگر نفروخت بفروشد قاضی مال او را و
قسمت کند درمیان غریمان قال اللہ تعالیٰ وان کان ذو عسرۃ فنظرۃ الی میسرۃ وان تصدقوا خیر لکم فرمود خدا تعالیٰ واگر
متحقق شود صاحب عسرت واجب است مہلت دادن او تا یافتن یسار واگر صدقہ دہید یعنی ابرا کنید این ابرا کردن
بہتر باشد برائے شما **مالک** باسنادہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال مطل الغنی ظلم فرمود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
درنگ کردن توانگر در ادای قرض بعد حلول اجل ظلم است ودر بعض روایات چنین آمدہ یحل عرضہ وعقوبتہ یعنی حلال
سازد این ظلم ازالہ آبروے او را باغلاظ در قول وعقوبت او را یعنی حبس او را **مالک** عن عمر بن عبد الرحمن بن دلاف
المزنی ان رجلا من جہینۃ کان یسبق الحاج فیشتری الرواحل فیغلی بہا ثم یسرع السیر فیسبق الحاج فافلس فرفع امرہ
الی عمر بن الخطاب فقال اما بعد ایہا الناس فان الاسیفع اسیفع جہینۃ رضی من دینہ وامانتہ بان یقال سبق الحاج الا
وانہ قد دان معرضا فاصبح قد رین بہ فمن کان لہ علیہ دین فلیأتنا بالغداۃ نقسم مالہ بینہم وایاکم والدین فان اولہ ہم
وآخرہ حرب[۵] مردے از جہینہ پیش از حاجیان سیر میرفت در جاہائے کہ رواحل خرید کردہ میشد آنجا پس گران میفروخت
آنرا بدست حاجیان بعد ازان شتاب سیر میکرد پس پیش از حاجیان سیر میرفت یعنی مشغول میشد بتقاضائے دیون وامثال
آن تا آنکہ تنگ شد مدت وموسم حج نزدیک میرسید پس در آن وقت سیر را سریع میکرد تا آنکہ پیش از حاجیان بمکہ
میرسید پس مفلس گردانیدہ شد پس برداشتہ شد حال او یعنی مذکور کردہ شد حال او پیش عمر بن الخطاب پس فرمود عمر بن الخطاب

مسوی ۵ قولہ اسیفع یقال رجل اسفع ای متغیر اللون لما یکابدہ من المشقۃ والتعب والاسیفع تصغیرہ واسفع تغیر کذا فی مجمع البحار رضعہ بکسر الدال التہامی
وضاح وبفتحہا لعبد السمد بن یحیی المزنی المدنی ۱۲ مجمع قولہ فیغلی ای یشتری بہا غالیا وفی بعض النسخ فیغلی بہا ای گران کردن [illegible] ۱۲
قولہ فافلس ای صار مفلسا ولعبد الرزاق یتباع الرواحل فیغلی بہا فدار علیہ دین حتی افلس ۱۲ مجمع قولہ وانہ قد دان بتشدید الدال ای اشتری بدینہ
معرضا عن الاداء معناہ وابن کل من اعترض لیقال ادان بالدین ورابع بالدین [illegible] فی القاموس [illegible]
بزنۃ الماضی المجہول من ان یرینہا ای حیرۃ لافلاس او جوزی اذا لاس لیعبد المسعود والشر بالدین [illegible] ۱۲ مجمع

اسیفع بضم الہمزۃ وفتح السین الخ قولہ اسیفع جہینۃ بدل منہ ۱۲

مسوی ۱ قلت وعليه الشافعي جماعة في شرح السنة قالوا اذا افلس المشتري بالثمن ووجد البائع عين ماله فله ان يفسخ البيع ويأخذ
عين ماله وقال ابو حنيفة هو اسوة للغرماء فان كان اخذ بعض الثمن وافلس بالباقي اخذ من ماله بقدر ما بقي من الثمن عند الشافعي ولو مات مفلسا
فهو كما لو افلس في حيوته عنده وذهب مالك الى انه اذا مات مفلسا او افلس في حيوته وقد اخذ البائع شيئا من الثمن فليس له اخذ عين ماله
بل يضارب الغرماء لحديث ابي بكر بن عبد الرحمن والجواب من قبل الشافعي ان الحديث مرسل لئن ثبت فنا ول على ما لو مات المشتري
مليئا او من رجح واخرج الشافعي من طريق اخر ايما رجل مات او افلس فصاحب المتاع احق بمتاعه اذا وجده بعينه اقول تاويل قوله
ولم يقبض الذي باعه من ثمنه شيئا عند الشافعي انه شرط كونه احق بجميع ماله ۱۲

مصفی اما بعد اے مردمان این مرد سیاه فام حقیر قدر هر او سیدار سیاه فام جهینه را راضی شد از دین خود وامانت
خود بآن که گفته شود او را که پیش از حاجیان ببازارهائے رواحل رسیده آگاه باشید هر آئینه او معامله کرد با مردمان اعراض
کرده از شرط مروت پس گشت باین حال که جز اداده شد او را بآن فعل خود پس هر که را باشد بر وے دینے پس باید که
بیاید پیش ما پگاه روز آینده تا قسمت کنیم مال او را درمیان ایشان و دور دارید خود را از دین و دین را از خود پس هر آئینه اول
دین غم است و آخر آن جنگ است مترجم گوید که اتفاق علماء برهمین است که مال مفلس قسمت کرده شود درمیان
غریمان او بمقدار قرض ایشان پس اگر وافی شد مال او و هنوز قرض تمام او نشد انتظار باید کرد و مهلت باید داد او را تا آنکه
توانگر شود و بغوی گفته که معسر را حبس نباید کرد بلکه مهلت داده شود او را زیرا که او ظالم نیست بدرنگ کردن و همین است
قول مالک و شافعی و اگر باشد او را مالے که پنهان سکند آنرا پس حبس باید نمود و تعزیر باید کرد تا آنکه ظاهر گرداند آن مال را

باب من افلس وقد كان ابتاع متاعا فللبائع الخيار في اخذه بعينه او يكون اسوة الغرماء کسیکه مفلس شد و هر آئینه خریده
بود متاعے را از دست کسے پس فروشنده را اختیار است در گرفتن آن مال خود بعینه یا آنکه در حکم سائر قرضخواهان باشد

مالک عن ابن شهاب عن ابي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ايما رجل باع متاعا
فافلس الذي ابتاعه منه ولم يقبض الذي باعه من ثمنه شيئا فوجده بعينه فهو احق به وان مات الذي ابتاعه فصاحب المتاع
فيه اسوة الغرماء رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر مردیکه فروخت متاع خود را بدست کسے پس مفلس شد آن شخص که خریده
بود از وے و هنوز قبض نکرده است بایع از ثمن او چیزے و یافت آن متاع را چنانکه بود پس این فروشنده احق است
بآن متاع و اگر بمرد آن خریدکننده پس صاحب متاع حکم او مانند سائر قرضخواهان است **مالک** عن یحیی بن سعید عن ابی
ابن محمد بن حزم عن عمر بن عبد العزيز عن ابي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال ايما رجل افلس فادرك الرجل ماله بعينه فهو احق به من غيره رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود هر مردیکه مفلس
شد پس یافت شخصے مال خود را بعینه پیش او پس آن شخص احق است بآن متاع خود از غیر او **باب الحوالة** باب
دربیان حواله صورت حواله آنست که زید را بر عمرو قرضے است و با او مطالبه میکند و عمرو قرض دارد بر خالد یا از جهت غصب

مسوّی | ؎ قلت علیه اهل العلم ان الحوالة جائزة فی شرح السنة قوله اتبع احدکم بالتخفیف معناه احیل حدکم علی ملئ فلیتبع ای فلیحتل یقال تبعت غریمی علی فلان فتبعه ای احلته فاحتال قوله فلیتبع لیس ان علی طریق الوجوب بل علی طریق الاباحة ان اختار قبل الحوالة وان شاء لم یقبل ١٢

مصفّٰی | یا وجهے از وجوه بر ذمه وے حقے از آن عمرو ثابت است پس حواله کند بروے و مطالبه را بروے اندازد

مالک عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال مطل الغنی ظلم واذا اتبع احدکم علی ملئ فلیتبع رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود درنگ کردن توانگر در اداے دین بعد گذشتن مدت معین ظلم است و چون یکے حواله کرده شود یکے را از شما بر توانگرے پس باید که در پے او شود و با او مطالبه کند مترجم گوید اتبع بسکون تا را ست از باب افعال و اتباع بمعنی حواله مے آید زیرا که تابع میگرداند محتال له را بمحتال علیه تا از وے مطالبه کند و عقل در اول تامل در مے یابد که لابد ست درین معامله از سه شخص و دو دین و صیغهٔ که بآن حواله متحقق شود و شروط عاقدین و صیغه از کلام سابق معلوم شد حالا در امور خاصه حواله شروع باید کرد پس رضا متعاقدین که محیل و محتال است لابد شود نعما و آیا رضا محتال علیه شرط است یا نه ظاهر عدم لزوم اوست بعد تحقیق دینے که بروے است و آیا کسیکه بروے دین نیست و تبرعا حواله میکند صحیح هست یا نه فقیر گوید از حدیث ابو قتاده که دین میت برخود گرفت و آنحضرت صلی الله علیه وسلم جائز داشتند و نماز جنازه او گذاردند ظاهر میشود که درست است و آیا برجوع ساقط میشود یا نه ظاهر آنست که میشود والله اعلم و ظاهر آنست که متحول میشود دین که بری گردد محیل از دین محتال و محتال علیه از دین محیل و اگر متعذر شود اخذ بسبب تفلیس و مانند آن رجوع نکند [illegible] و محتال علیه بثمن حل مبیع بوده است و در مبیع عیبے ظاهر شد و بآن عیب رد کرد آیا باطل میگردد حواله یا نه ظاهر آنست که باطل میگردد زیرا که دین نماند و عدم ارتداد در دین ثابت باشد و این جا دین نماند و مناسب حواله ضمان و کفالت است آنرا نیز در ذیل حواله ذکر کنیم عقل در اول تامل در مے یابد که در ضمان لابد ست از ضامن و مضمون له و مضمون عنه و دینے که ضمان برائے اوست و صیغهٔ که ضمان بآن منعقد شود اما صیغه پس لابد ست از لفظے مفهم مانند ضمنت دینک علیه او تحملت او تقلدته او انا بالمال ضامن او کفیل او زعیم او حمیل یا نوشته که بدان مضمون باشد اگر نوشتن را اهل عرف ضمان دانند و دین میباید که لازم باشد و در قدیم ضمان چیزے که طلب ایجاب او میکند درست داشته اند و آن اقوی میناید و ضمان درک صحیح است و آن آنست که ضامن شود برائے مشتری ثمن را اگر مبیع مستحق یا معیب یا ناقص در وزن شود و ظاهر شد و همچنین ضمان حواله نزدیک شرع در عمل و آیا تعیین دین ضرور ست یا نه در قدیم گفته اند که نوشته از احاطه کافی است مانند ما داشت لک زید [illegible] یا ما لک علی فلان من جهة کذا و آن اقوی مینماید و شروط ضامن رشد ست و تکلیف و تعیین مضمون له آیا ضروری هست یا نه دو وجه مذکور شده و اقوی نزدیک فقیر تفصیل است اگر تصریح کرد که مضمون له هر که باشد صحیح است و کفالت ببدن کسے تا که او را حاضر کند عند الحاجة صحیح است در قصاص و حد و قذف و مانند آن پس اگر تعیین مکانے کرده است لازم شود تسلیم در آن مکان و الا در مکان عقد تسلیم کند و چون تسلیم کرد و آنجا هیچ مانع نیست مانند تغلب حق [illegible] اگر غائب

مسوّی لہ قلت وعلیہ الشافعی فی شرح السنۃ فاذا قبل الحوالۃ تحول الدین من المحیل الی ذمۃ المحال علیہ ولا رجوع للمحتال علی المحیل من غیر عذر فان افلس المحال علیہ او مات ولم یترک وفاء قال الشافعی لا رجوع لہ علی المحیل بحال وقال ابو حنیفۃ یرجع اذا افلس او مات ولم یترک وفاء ۱۲

مصفّٰی وکفیل مکان او بسپارند و احضار او بتوانند واجب است بروے احضار و اگر مدت احضار بگذشت و حاضر نکرد مستحق حبس گردد و اگر در کفالہ شرط کردہ باشد کہ اگر تسلیم بدن بسیر نیاید مبلغ ادا کند صحیح نزدیک فقیر صحت آنست و اللہ اعلم و مانند کفالہ بدن ہست ضمان اعیان در غصب یا استعارہ و در ضمان دین جائز است صاحب حق را مطالبہ اصیل و ضامن و اگر شرط کند برأۃ اصیل ظاہر نزدیک فقیر جواز اوست و وقتیکہ صاحب حق ضامن را مطالبہ کند جائز است مطالبہ ضامن اصیل را و قبل از مطالبہ نیز اگر تبرعہ خود طلبد جائز باشد و می باید کہ ضامن نزدیک ادا گواہ گیرد دو مرد یا یک مرد و دو زن را یا یک مرد را تا با او سوگند خورد پس اگر شاہد نگرفت اگر اصیل حاضر بود یا تصدیق کرد یا مضمون لہ تصدیق کرد رجوع کند و اگر یکے ازین چیزہا نشد رجوع نمے تواند کرد باب لا یرجع المحتال لہ علی المحیل و یرجع المتحمل لہ علی الغریم رجوع نکند شخصے کہ حوالہ کردہ شد برائے او بر حوالہ کنندہ و رجوع کند کسیکہ تحمل کرد حوالہ را یعنی کفیل شد برائے او بر غریم اول

قال یحیی سمعت مالکا یقول الامر عندنا فی الرجل یحیل الرجل علی الرجل بدین لہ علیہ انہ ان افلس الذی احیل علیہ او مات ولم یدع وفاء فلیس للمحتال علی الذی احالہ شیء وانہ لا یرجع علی صاحبہ الاول قال مالک هذا الامر الذی لا اختلاف فیہ عندنا قال مالک فاما الرجل یتحمل لہ الرجل بدین لہ علی رجل آخر ثم یہلک المتحمل او یفلس فان الذی تحمل لہ یرجع علی غریمہ الاول باب الاجارۃ باب در جواز مزدور گرفتن قال اللہ تعالی فی قصۃ موسی و شعیب علیہما السلام فرمود خدا تعالی در قصہ موسی و شعیب علیہما السلام قالت احداہما یا ابت استاجرہ ان خیر من استاجرت القوی الامین قال انی ارید ان انکحک احدی ابنتی ہاتین علی ان تاجرنی ثمانی حجج فان اتممت عشرا فمن عندک وما ارید ان اشق علیک ستجدنی ان شاء اللہ من الصلحین قال ذلک بینی و بینک ایما الاجلین قضیت فلا عدوان علی واللہ علی ما نقول وکیل گفت یکے از دو دختر شعیب علیہ السلام پدر خود را اے پدر مزدور گیر موسی را ہر آئینہ بہترین کسیکہ مزدور گیری او را آن شخص است کہ توانا و با امانت بود گفت شعیب با موسی علیہما السلام ہر آئینہ میخواہم کہ بزنے دہم ترا یکے ازین دو دختر خود بشرط آنکہ مزدوری من کنی ہشت سال پس اگر تمام کردی دہ سال را پس آن تمام کردن تبرع است از جانب تو و نمیخواہم کہ مشقت افگنم بر تو خواہی یافت مرا اگر خدا تعالی خواستہ است از جملہ شائستہ کاران گفت موسی انیست عہد میان من و میان تو ہر کدام ازین دو مدت کہ ادا کنم تعدی نباشد بر من و خدا بر آنچہ

لہ گفت یحیی شنیدم مالک را کہ میگفت امر مقرر نزدیک ما در باب مردیکہ حوالہ کرد مرد دیگر را بر کسیکہ او را دین بود بر ان این است کہ اگر مفلس شد محال علیہ یا بمرد و نگذاشت چیزے را کہ ادا دین کند پس نیست محتال را بر محیل چیزے و محتال رجوع نمیکند بر صاحب اول خود گفت مالک و این امریست کہ اختلاف نیست در ان نزدیک ما گفت مالک و اما مردیکہ ضامن شود برا مرد دیگر بدینے کہ او را باشد بر شخصے دیگر پس بمیرد ضامن یا مفلس شود پس تحقیق آن کسیکہ ضامن کردہ شد برائے او یعنی صاحب حق باز میگردد بر صاحب خود کہ اول مدیون او بود ۱۲ در منقول عنہ ترجمہ این قول ہنوز فقط بیاض بود بنا بر آن بر حاشیہ نوشتہ شد

مصنف[۱]

بقصار داد تا آنرا بشوید یا بخیاط که آنرا بدوزد و ذکر اجرت نکرد اجرت لازم شود و اگر گوید بتبک منفعتها بکذا آیا صحیح
باشد یا نه اظهر نزدیک فقیر جواز اوست چنانکه مکرر ذکر کردیم که محط نظر معنی عقد است نه لفظ آن و اجاره دو قسم است
واقع بر عین مانند اجاره این حویلی یا این دابه برائے سواری یا این حمال را برائے حمل اثقال و واقع بر ذمه مانند اجاره دابه
کذا و کذا برائے سفر فلانے یا اجیر گوید خانه کذا و کذا برائے تو بنا کنم پس اجاره عین مانند بیع شئے معین است بثمن خواه قبل
تسلیم منفعت بدهد یا بعد از آن و اجاره ذمه مانند بیع سلم است لابد آنجا از تسلیم اجرت و درین صورت تاجیل و تعجیل هردو
جایز باشد و مطلق بر تعجیل محمول شود و شرط اجرت آنست که معلومه باشد پس اجاره دابه بعلف او صحیح نباشد و همچنین اجاره
طحن بثلث دقیق مثلا زیرا که معلوم نیست که دابه چه قدر خواهد خورد و از حب چه قدر دقیق حاصل شود و فیه نظر زیرا که از اجاره رضاع
طفل ظاهر شد که استقصا مطلوب نیست و معتاد درین چیزها میتوان دانست و این قدر احاطه کافی است و متقومه باشد پس
استیجار دلال برائے کلمه که مرغب مشتریان باشد درست نیست زیرا که در عرف آنرا متقوم نمی شمرند و مقدور التسلیم بودن
آن باعتبار ظن غالب پس اجاره عبد مغصوب و آبق صحیح نباشد و همچنین کرایه گرفتن زمین برائے زراعت که مطریکه کافی
زراعت اوست معتاد نباشد و امتناع شرعی مانند امتناع حسی است پس استیجار حائض برائے خدمت مسجد صحیح نباشد
و شرط منفعت آنست که معلومه باشد یا آنیست که تقدیر کنند بزمان مانند کرایه خانه یکسال یا آنیست که مقدر کنند بعمل مانند کرایه
دابه تا مکه و خیاطه این قمیص و در تعلیم قرآن حاصل میشود تعیین منفعت بتعیین مدت یا تعیین سور و در بنا به بیان موضع و طول و
عرض و ارتفاع دیوار و چیزیکه بآن ساخته شود از سنگ و خشت و نوره و غیر آن و در کرایه زمین لابد است از ذکر منفعت
آنکه برائے زراعت میگیرد یا برائے غرس و در کرایه دابه معرفت راکب بمشاهده یا وصف و سرج و یا وطی و شغدف و شبری
و اگر در راه حرمین مثلا شرط نکرده است حمل مشک و سفره و دستنبچه و غیر آن نزدیک فقیر لازم میشود قدر معتاد زیرا که شهرت
و اعتیاد و حاجت بمنزله بیان است و اگر دابه بر ذمه گرفته است لابد است از اوصاف او لابد است در اجاره دابه از
بیان قدر سیر مگر آنکه منازل معتاد باشند که آن کفایه میکند از بیان و لابد است در اجاره حمال برائے حمل اثقال از مشاهده
آن و امتحان وزن آن بدست خود صحیح است استیجار دایه برائے ارضاع و حضانت فقط یا ارضاع فقط و اگر عادت قاضیه
باشد بحضانت در صورت مطلق دایه گرفتن داخل باشد نزدیک فقیر والله اعلم و از جمله حضانت است حفظ صبی و تعهد
او بغسل راس و بدن و تحریک مهد و غسل ثیاب او از مثل بول او و اگر اوراق را برائے کتابت کتاب کذا اجاره گرفت
یا خیاط را برائے خیاطت قمیص کذا آیا سیاهی و رشته از آن عامل باشد یا از آن مالک اقوی آنست که رجوع بعرف کنند
و اگر عادت بلاد مختلف باشد واجب شود بیان و در صورت عدم بیان اجاره باطل گردد و اگر خانه کرایه معیب باشد و
مبادرت کرد مالک باصلاح آن اجاره لازم است و الاختیار مکتری را باشد در فسخ و اصلاح بیت در رفتن ثلج از
بالائے آن و تعمیر ناودان و تطیین که بجهت القاء او باشد ذمه مکاری است و تنظیف بیت و تطیین که مقصود از آن

[۱۲] آسیا

مصنفہ تزئین باشد ذمہ مکتری و ظاهر نزدیک فقیر آنست که در اکاف و برذعه و خرامه و خطام و محمل و وطا و غطاء و
اعانت راکب در رکوب و نزول او شد محمل و غیر آن و ظرف حمل و مانند آن اگر بیان کرده باشد اتباع بیان باید کرد والا اگر عادت
معروفه باشد آن در حکم بیان است والا اگر اصطلاح با یکدیگر کنند فبها والا اجاره فاسد شود و طریق استیفاء منفعت وجهی
است که ضررے زائد از عرف بمکاری نرسد پس اگر مطلقا خانه را کرایه گرفت اسکان قصار و حداد جائز نیست و مکتری
ید امانت است اگر تلف شود یا معیب گردد بغیر مخالفت مالک بسببے از اسباب سماویه مثلا ضامن نمیشود و اگر تعدی کرده
باشد بانکه بزند دابه را فوق عادت یا بر وے بار گران زیاده از عادت نهاد ضامن شود و اگر [illegible] خیاطت کنید
بعد از ان اختلاف کردند مالک گفت قمیص فرموده بودم و خیاط گفت قبا گفته بودی در قول آمد قول قول مالک است
با یمین او یا قول قول عامل است با یمین او نظر بانکه اصل در اذن قول مالک است و آنکه غرض مالک ابطال اجرت [illegible] است و اگر بعد
عقد اجاره متاجر را یا اجیر را حادثه پیش آید که قرار بر اجاره متعذر شده باشد آنکه خانه کرایه گرفته بود و مکتری سفرے پیش آمد یا دابه کرایه گرفته بود که بسفر رود
مکتری را مرضے پیش آمد یا خانه کرایه داده بود و اهل او که مسافر بودند حاضر شدند یا دابه کرایه داده بود و [illegible] مکاری را بسبب
مرض دشوار شد درین صورتها فسخ نمیشود الا بتراضی طرفین و اگر احد العاقدین مرد یا از اهلیت [illegible] گردد و اگر [illegible] کرایه
داد بعینها داد و بعد خیار باشد و اگر دابه را غصب کرده شد یا منقلت شد و [illegible] است و اگر مدت
گذشت خیار مکتری راست و اگر دابه قبض کرد و توقف نمود تا آنکه مدت انتفاع گذشت اجرت [illegible] متقرر شود و نزدیک
از مناسبات اجاره است عاریت و متحقق میشود به معیر و مستعیر و مستعار و منفعت و صیغه یا قرینه که بآن عقد عاریت ثابت شود و
وظیفه معیر و مستعیر و اختلافیکه میان ایشان حادث شود پس شرط معیر صحت تبرع اوست و ملک انتفاع اگرچه ملک [illegible] نباشد
پس اعاره متاجر صحیح است و آیا اعاره مستعیر صحیح هست یا نه دو وجه آمده و شرط مستعیر صحت قبول تبرع است پس اعاره [illegible] و
استعاره او صحیح نباشد و شرط مستعار آنست که منتفع به باشد با وجود بقاے عین او پس [illegible] و آن
منفعت مباح باشد پس اعاره جاریه برائے استمتاع صحیح نیست و اعاره او برائے خدمت مرد غیر محرم مکروه است بجهت
خوف فتنه مگر آنکه جاریه صغیره باشد یا قبیحه و اعاره عبد مسلم برائے خدمت کافر نیز مکروه است و منفعت [illegible]
باشد که در عرف او را منفعت گویند پس اعاره [illegible] بجهت نظر [illegible] باشد و اگر منفعت [illegible]
از تعیین مثلا اگر زمین را عاریت داد لابد است از ذکر منفعت [illegible]
شرط نیست بلکه قرینه نیز کافی است بجهت آنکه [illegible]
اعتراک کذا و تملیک گویند و آن کالا جماع است و وظیفه معیر آنست [illegible]

۱ اکاف پالان دابه ۱۲ ۲ برذعه آنچه زیر پالان [illegible] ۱۲ ۳ خرامه [illegible]
۵ محمل کجاوه ۱۲ ۶ وطا پالان پوش زین وغیره که برائے سوار نشستن زیر پا بیندازند ۱۲

مسوّی | ۱؎ **قلت** فی شرح السنة اتفق اهل العلم علی جواز القراض وهی المضاربة ولا یجوز الا علی الدراهم والدنانیر وهو ان یعطی شیئا منها الی رجل لیعمل ویتجر فما یحصل من الربح یکون بینهما مناصفة او اثلاثا علی ما یتشارطان ۱۲ +

مصفّی | تعدی نکند پس اگر مستعار تلف شد بغیر استعمال واجب است نزدیک امام شافعی ضمان او بر مستعیر بحدیث علی الید ما اخذت وبحدیث وارد در ادرع صفوان که عاریت مضمونة ومیرسد هر یکے را رد عاریت هرگاه خواهند مطلقة باشد یا مؤقتة واگر عاریت داده باشد زمین برائے زرع و رجوع کرد لازم است القا تا وقتیکه زرع کامل شود ومستعیر داخل نشود دران ارض بغیر اذن مگر بجهت ضرورت مثل سقی وحصاد واگر برائے غرس داده باشد و رجوع کرد لازم است ایجار ارض یا چیزیکه قطع ضرر جانبین باشد واگر اختلاف واقع شود در اصل عاریت یکے گوید عاریت است ودیگرے گوید غصب است آیا اجاره است قول مالک تصدیق کرده شود با یمین والله اعلم **باب القراض** ۱؎ قراض عبارت از آنست که شخصے بہ شخصے دراهم دهد تا تجارت کند ونفع آن مشترک باشد میان ایشان بالمناصفه ویا اثلاثا هر طوریکه شرط کنند **مالک**

باسناده فی قصة عبدالله وعبیدالله ابنی عمر قال عمر قد جعلته قراضا فاخذ عمر راس المال ونصف ربحه ۱؎ واخذ عبدالله وعبیدالله نصف ربح ذلک المال گفت حضرت عمر سرانجام گردانیدم آن معامله را قراض پس گرفت حضرت عمر اصل مال ونصف منفعت آن وگرفتند عبدالله وعبیدالله نصف منفعت آن مال را **مالک** عن العلاء بن عبدالرحمن عن ابیه عن جده ان عثمان بن عفان اعطاه مالا قراضا یعمل فیه علی ان الربح بینهما عثمان بن عفان داد جد علاء بن عبدالرحمن را مالے بطریق قراض تا تجارت کند دران مال بشرط آنکه منفعت منقسم باشد میان ایشان مترجم گوید رضی الله عنه معاونت در تجارت چند قسم میباشد زیراکه اعانت کسے تاجر را بغیر شرکت است یا با شرکت اعانت بغیر شرکت وکالت است واعانت با شرکت در ربح فقط قراض است ودر مال وربح هر دو عنان است پس عنان بکسر عین آنست که هر دو شریک شوند در مال تا تجارت کنند وهر یکے وکیل دیگرے باشد و ربح میان ایشان مشترک باشد بقدر مال پس لابد است از عاقدین ومالین وخلط میان مالین وصیغه که عنان بدان ثابت شود ولابد ست از کیفیت تقسیم ربح وکیفیت تصرف در تجارت وحکم اختلافے که درمیان ایشان حاصل شود وشرط عاقدین مانند شرط وکیل است وشرط

۱؎ القراض مشتق من القرض وهو القطع لانه قطع للمال قطعة لمن یتصرف فیها او قطعة من الربح او من المقارضة وهی المساواة لتساویهما فی الربح واهل العراق یسمونه مضاربة لان کلا منهما یضرب بسهم فی الربح وقیل ماخوذ من الضرب فی السفر ۱۲ محلی عنه ۲؎ وتمام القصة انه خرج عبدالله وعبیدالله ابنا عمر بن الخطاب فی جیش الی العراق فلما قفلا مرا علی ابی موسی الاشعری وهو امیر البصرة فرحب بهما وسهل ثم قال لو اقدر لکما علی امر انفعکما به لفعلت ثم قال بلی ههنا مال من مال الله ارید ان ابعث به الی امیر المؤمنین فاسلفکماه فتبتاعان به متاعا من متاع العراق ثم تبیعانه فتؤدیان راس المال الی امیر المؤمنین فیکون لکما الربح فقالا وددنا ففعل وکتب الی عمر بن الخطاب ان یاخذ منهما المال فلما قدما باعا فاربحا فلما دفعا ذلک الی عمر بن الخطاب قال اکل الجیش اسلفه مثل ما اسلفکما قالا لا فقال عمر بن الخطاب ابنا امیر المؤمنین فاسلفکما ادیا ۲۹۹

مصنفؒ مالین آنست که باهم متمیز نباشد والا شرکت نباشد بلکه خلطه بود پس یا آنست که مالک شده باشند هر دو یکجا
بارث یا شرا یا آنست که خلط کنند مال خود ها را و درین صورت لابدست از اتحاد جنس و صفت و مثلی بودن مالین تساوی
مالین شرط نیست و نه ذکر قدر مالین در اصل عقد و اگر در عروض مختلفه شرکت خواهند حیله او آنست که هر یکے بفروشد بعض
عروض خود را بعض عروض دیگر و لابدست صیغه که موضوع باشد برائے این عقد تا تعبیر آن عقد کند و اگر لفظ شرکت فقط ذکر
کرد کافی نیست فقیر گوید الا آنکه عرف اهل بلد تعیین مراد کند و تقسیم کنند ربح را بآنکه نسبت حصه ربح هر یکے با حصه دیگر قدر
مال یکے باشد با مال دیگر اگرچه هر دو متساوی باشند در وجوه عمل و در دارت آن و اگر شرط کرده باشند نسبت دیگر غیر نسبت
مالین صحیح نباشد و درین صورت هر یکے رجوع کند باجرت عمل خود بر دیگر و تصرف کند هر یکے در مال تصرفیکه در وے
ضرر نباشد پس بیع نسیه نکند و بآن مسافرت نکند مگر باذن صاحب خود و بغبن فاحش نفروشد و قرض ندهد و هر یکے را میرسد
فسخ هرگاه خواهد و باید که شریک بدامانت است پس قبول کرده شود قول او در خسران و تلف و قدر ربح پس اگر دعوے کرد
تلف را بسبب ظاهر بران سبب بینه طلب کرده شود نه بر تلف و اگر بسبب خفی دعوے کرد طلب کردن بینه نشاید و اما
قراض آنست که بدهد شخصے مال خود را بشخصے دیگر تا تجارت کند دران و ربح مشترک باشد میان ایشان بحصه که قرار دهند
و عقل در اول تا آخر در مے باید که لابدست در قراض از عاقدین و صیغه عقد و مال و کیفیت تقسیم ربح و کیفیت تصرف
عامل و حکم اختلافے که درمیان ایشان حاصل شود پس شرط عاقدین مثل شرط وکیل است و شرط صیغه آنست که
موضوع باشد برائے این عقد تا تفسیر این عقد باشد پس اگر گوید قارضتک علی ان کل الربح لک فاسد شود فقیر آنست که
قرض باشد بجهت تجارت و اگر گوید علی ان الربح لی توکیل باشد زیرا که محط نظر معانی عقود است نه الفاظ آن و شرط مال آنست که
دراهم و دنانیر باشد نه حلی و عروض و معلوم و معین باشد و جائز نیست شرطیکه مبطل مقاصد عقد باشد یا وجود آن نادر باشد
مانند بودن مال در دست مالک یا شرائے متاع بعینه یا معامله با شخصے معین یا شرط کند تصرف در تجارت در وقت معین بخلاف
آنکه شرط کند بودن غلام مالک همراه او که جائز است و مے باید که قسمت ربح بیان کند بجزئیت مانند آنکه بنصفین یا بثلث
و ثلثین پس اگر شرط کند که عامل را ده درهم باشد یا ربح صنف معین از متاع فاسد شود فقیر گوید ممکن است که آنرا ثمره
اعتبار نکنیم و در حواله داخل سازیم والله اعلم و اگر گوید علی ان الربح بیننا و اهل عرف بالمناصفه فهمند میباید که درست باشد
و همچنین ظاهر آنست که علی ان النصف لی یا النصف لک نزدیک وضوح معنی صحیح است و وظیفه عامل تجارت است
و توابع آن مانند نشر ثیاب و طی آن و وزن خفیف مانند ذهب و مسک نه ثقیل مانند من کثیر و آنچه لابدست در تجارت
و بروے لازم نیست جائز است استیجار عامل برائے آن از مال قراض بشرط مصلحت ظاهره و آن محسوب شود

(بقیه حاشیه صفحه ٣٩٥) ادیا المال و ربحه فاما عبدالله فسکت و اما عبیدالله فقال ماینبغی لک یا امیر المؤمنین هذا لو نقص المال او هلک لضمناه
فقال عمر ادیاه فسکت عبدالله و راجعه عبیدالله فقال رجل من جلساء عمر بن الخطاب یا امیر المؤمنین لو جعلته قراضا فقال عمر قد جعلته قراضا فاخذ [illegible] من تنویر الحوالک

مصنفی وے باید کہ عامل باحتیاط کار کند پس بیع بغبن و نسیہ نکند بدون اذن او و او را میرسد بیع بعرض زیرا کہ آن عمدۂ
ابواب ربح است و او را میرسد رد بعیب اگر مصلحت ظاہر باشد و اگر مالک و عامل در مصلحت بودن رد اختلاف کنند
ہر چہ اقوی باشد لازم کردہ آید و باکثر از راس المال خرید نکند و کسے را کہ بر مالک معتق میشود خرید نکند مگر باذن او و سفر نکند
الا باذن او و نفقہ عامل ازان محسوب نمیشود و اگر مخالفت قول او کرد اشترا اگر در ذمہ کردہ است ازان عامل باشد و اگر
تعیین مال قراض کردہ است فاسد باشد و ثمر شجر یا نتاج حیوانے یا کسب رقیقے کہ مال قراض باشد ازان مالک باشد
بلا شرکت زیرا کہ اثر قراض در ربح است نہ در زوائد غیر ربح و اگر نقصانے حاصل شود بسبب رخص آن از ربح صرف
کنیم و ہمچنین تلف بعض را و چون نقصان ربح را تمام کند از راس المال باشد و آنچہ قبل از تصرف باشد از راس المال
است و ہر یکے را فسخ این عقد میرسد و اگر یکے از ایشان بمیرد یا مجنون شود عقد منفسخ گردد و در صورت فسخ استیفاء ثمن
و تنضیض[ے] مال اگر عرض باشد ذمہ عامل است و در صورت اختلاف عاقدین در توابع عقد قول عامل را معتبر داشتہ شود
بیمین او مانند آنکہ گوید لم اربح الا کذا او اشتریت ہذا للقراض او لم تنہنی عن کذا یا دعوے تلف بعض یا رخص متاع کند و اگر در
شرط عقد اختلاف کنند مانند شرط نصف و ثلث ہر دو سوگند خورند بعد ازان اجرت مثل لازم کردہ شود چنانکہ در بیع روایت
کردیم اما وکالت پس لابد است دران از عاقدین و صیغہ توکیل و عقدیکہ در وے وکیل کردہ باشد و کیفیت عمل وکیل
و حکم اختلافے کہ درمیان وکیل و موکل واقع شود و شرط عاقدین آنست کہ ہر دو را مباشرت آن عمل در حق خود صحیح باشد
پس توکیل صبی و مجنون صحیح نیست و وکیل بودن ایشان نیز صحیح نیست و بر قول بفساد عقد اعمی استثناء کردہ میشود
ازین مسئلہ جواز توکیل او در بیع و شرا زیرا کہ اگر توکیل او صحیح نباشد مصالح او برہم خورند و صیغہ توکیل لفظے است کہ اذن عقد
از وے فہمیدہ شود مانند وکلتک و فوضتہ الیک او بع و اشتر و ضرور نیست لفظ قبول بلکہ اگر موجب فرمودہ کار کند آن توکیل
خواہد بود و در تعلیق توکیل بشرطے دو وجہ آمدہ است اصح آنست کہ وعدہ است نہ عقد توکیل و شرط عقدیکہ در وے توکیل
کند آنست کہ موکل مالک آن باشد پس اگر گوید وکلتک فی بیع عبد سا ملکہ فاسد باشد و وظیفہ وکیل آنست کہ مخالفت
امر موکل و چیزیکہ محل تہمت است نکند پس اگر مطلق بیع او را وکیل کردند او را نمیرسد فروختن بغیر نقد بلد و نہ بہ نسیہ و نہ بغبن
فاحش کہ غالباً آنرا تحمل کردہ نمیشود و اگر بیع موجل اذن داد و در عرف اجلے دران باب متعارف است بران حمل کردہ
آید و اگر مخالفت کند و مبیع را تسلیم کردہ است ضامن او شود و اگر بمطلق شرا وکیل کرد شراے معیب جایز نیست پس اگر
خرید کرد باعلم آن و موکل را ضرر است آن ازان خودش خواہد بود و اگر بغیر علم خرید کردہ است و ضررے در وے لاحق است
و قیمت او مناسب نیست و در وے تقصیرے ظاہر است ظاہر آنست کہ ازان خودش باشد و وکیل را اگر اذن توکیل
دادہ است میرسد او را کہ وکیل گیرد و اگر اذن ندادہ است و کار از وے تمام نمیشود وکیل بگیرد و امین را و اگر او را گفتہ

ے تنضیض درہم و دینار نقد کردن ۱۲

مسوّی | له قلت فی شرح السنة هو ان یدفع الرجل نخیله وکرومه الی الرجل لیعمل فیها بما فیه صلاحها وصلاح ثمرها علی ان یکون
له جزء معلوم من الثمر نصفا او ثلثا او ربعا علی ما یتشارطان علی جوازه اهل العلم غیر ابی حنیفة فانه ابطل عقد المساقاة وخالفه
صاحباه ابو یوسف ومحمد بن الحسن فقالا بقول الجماعة والمزارعة هی ان یکون البذر من مالک الارض ومن الزارع العمل یشترط له جزء معلوما
مما یحصل اختلفوا فیها فذهب اکثر اهل العلم من الصحابة والتابعین الی جوازه وعلیه احمد وابو یوسف ومحمد قال ولم یجوز ابو حنیفة ولا
الشافعی الا تبعا للمساقاة اذا کان بین ظهرانی النخیل بیاض لا یتوصل الی سقی النخیل الا بسقیه اذن فی الوقایة صحت المزارعة عندهما وبه یفتی

مصفّٰی | بع من فلان او بصفته کذا او بثمن کذا مخالفت جائز نیست و اگر وکیل کرد و است و خرید آن شاة بیوسف کذا
بیک دینار پس دو شاة بهمان وصف بیک دینار خرید کرد پس ظاهر صحت است بحدیث اشتری اضحیه ازین قبیل
است هرچه مخالفت نباشد و زیادة نافعه باشد و اگر مخالفت کرده است و عقد بر معین واقع شود رد کرده نشود و اگر بر معین
واقع نشده است ازان وکیل باشد و معزول میشود وکیل بعزل موکل و بعزل خویش و منعزل میشود بموت احد و از قابلیت
تصرف یا بخروج محل تصرف از قابلیت و اگر در میان ایشان اختلاف واقع شود در اداء عقد قول وکیل معتبر باشد
بیمین او مانند اشتریت لک یا اشتریت بنفسی و اگر در اصل وکالت باشد در آن اختلاف واقع شود البینة علی المدعی والیمین
علی من انکر و توکیل مخصوص نیست به بیع و شرا بلکه جاری میشود در هر عقد که قابل نیابت باشد پس در طاعات توکیل جائز
نیست الا حج و تفرقه زکوة و ذبح و اضحیه و همچنین در ایلاء لعان و شهادت و اقرار ظاهرا صحیح نیست و توکیل درست است در
بیع و هبه و سلم و رهن و نکاح و طلاق و سائر عقود و فسوخ و قبض دین و اقباض آن و ادای دین و جواب آن و [illegible]
مباحات مانند احتطاب و اصطیاد و احیاء موات و استیفاء عقوبت که حق آدمی است مانند قصاص و حد قذف
و در توکیل بیانی که فی الجملة احاطه بمراد واقع شود ضروریست نه استقصا و در بیان اگر بر وقت فی [illegible]
صحیح نباشد و اگر گوید فی بیع اموالی صحیح باشد **باب المساقاة** مساقات عبارت ازانست که شخصی بستان خود را بدهد
بانکس عمل کند دران بستان بسقی و غیر آن بشرط آنکه منقسم باشد میان ایشان آنچه قرار داده باشند

مالک عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لیهود خیبر یوم افتتح خیبر اقرکم فیها ما اقرکم الله
علی ان الثمر بیننا وبینکم قال فکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یبعث عبد الله بن رواحة فیخرص بینه وبینهم ثم
یقول ان شئتم فلکم وان شئتم فلی فکانوا یاخذونه له رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود یهود خیبر را روزیکه فتح کرد
خیبر را من جای میدهم شما را تا وقتیکه خدا تعالی شما را جای دهد بشرط آنکه میوه میان ما و میان شما [illegible] باشد
آنحضرت صلی الله علیه وسلم عبد الله بن رواحه را پس عبد الله بن رواحه تخمینه کرد میان خود و میان ایشان پس آن
میگفت اگر خواهید پس شما را باشد و اگر خواهید مرا باشد پس یهود میگرفتند [illegible]
لابد است در مساقات از عاقدین و اشجار و صیغه یا قرینه که بآن عقد ثابت شود و چیزی شرط کرده شود [illegible]

مسوّٰی | ۱؎ قلت فی شرح السنة ذهب عامة اهل العلم الی جواز کراء الارض بالدراهم والدنانیر وغیرها من صنوف الاموال سواء کان مما تنبت الارض اولا تنبت اذا کان معلوما بالعیان او بالوصف کما یجوز اجارة غیر الاراضی من العبید والدواب وغیرها وجملته ان ما جاز بیعه جاز ان یجعل اجرة قال محمد لا باس بکراء الارض بالذهب والورق وبالحنطة کیلا معلوما و ضربا معلوما مالم یشترط ذلک مما یخرج منها فان اشترط مما یخرج منها کیلا معلوما فلا خیر فیه هو قول ابی حنیفة والعامة من فقهائنا ۱۲

مصفّٰی | وحکم اختلافے کہ درمیان ایشان واقع شود پس شرط عاقدین و لفظ عقد وغیر آن در مضاربت مذکور شد از انجا باید گرفت وآیا مخابرت و آن عمل کردن در زمین است بشرط بعض خارج زمین از یکے باشد و بذر و عمل از دیگرے و مزارعة و آن عمل کردن است در زرع بشرط بعض خارج زمین و بذر از یکے باشد و عمل از دیگرے جائز است یا نه میل فقیر درین مسئلہ بمذہب امام احمد است از جواز ہر دو واللہ اعلم

باب کراء الارض بالذهب والورق **باب** در کرایه دادن زمین بمقابله طلا و نقره

مالک عن ربیعة بن ابی عبد الرحمن عن حنظلة بن قیس الزرقی عن رافع بن خدیج ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن کراء المزارع قال حنظلة فسألت رافع بن خدیج بالذهب والورق فقال اما بالذهب والورق فلا باس به رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی فرمود از کرایه دادن مزرعها یعنی باجر مجهول و اجر یکه در وے غرر باشد چنانکه در حدیث دیگر بیان آن آمده است گفت حنظله که راوی این حدیث است پس سوال کردم رافع بن خدیج را از کرایه دادن بطلا و نقره پس گفت اما بطلا و نقره پس هیچ باک نیست دران

مالک عن ابن شهاب انه قال سألت سعید بن المسیب عن کراء الارض بالذهب والورق فقال لا باس به مالک ابن شهاب گفت سوال کردم سعید بن المسیب را از کرایه زمین بطلا و نقره پس گفت هیچ باک نیست در آن

مالک عن ابن شهاب انه سأل سالم بن عبد الله بن عمر عن کراء المزارع فقال لا باس بها بالذهب والورق قال ابن شهاب فقلت له ارأیت الحدیث الذی یذکر عن رافع بن خدیج فقال اکثر رافع ولو کانت لی مزرعة اکریتها ابن شهاب سوال کرد عبد الله بن عمر را از کرایه مزرعها پس گفت هیچ باک نیست در کرایه بطلا و نقره گفت ابن شهاب پس گفتم من آیا دیدی حدیثے را که ذکر کرده میشود از رافع بن خدیج پس گفت بسیار گفته است رافع یعنی ضبط نکرده است اینحدیث را و اگر باشد مرا مزرعه کرایه دهم آنرا

مالک انه بلغه ان عبد الرحمن بن عوف تکاری ارضا فلم تزل فی یدیه بکراء حتی مات قال ابنه فما کنت اراها الا لنا من طول ما مکثت فی یدیه حتی ذکرها لنا عند موته فامرنا بقضاء شیء کان علیه من کرائها ذهب او ورق عبد الرحمن بن عوف کرایه گرفت زمینے را پس همیشه در دست او بود بکرایه تا آنکه بمرد گفت پسر عبد الرحمن پس نمیدیدم آن مزرعه را الا از آن خود از جهة درازی مدت ماندن آن زمین در دست عبد الرحمن تا آنکه ذکر کرد حال آن مزرعه را پیش ما نزدیک موت خود پس امر کرد مارا باداکردن چیزیکه بذمه او بود از کرایه آن طلا بود یا نقره

مالک عن هشام بن عروة

۱؎ قوله اکثر رافع بن خدیج الخ ای فلم یفرق فی النهی بین الکراء ببعض ما یخرج من الارض وبین الکراء فی النقد فانهی انما هو عن الاول قال ید العبد من اتفاق الکتاب من حدیث حنظلة عن نفع انه یخیر المزارعة بالنقدین فلعله لم یبلغ سالما ولا الزهری فحملا حدیث النهی علی العموم ۱۲ محلی

مسوّی | ۱ قلت علیہ الشافعی فی شرح السنۃ اتفق اہل العلم علی ثبوت الشفعۃ للشریک فی الربع المنقسم اذا باع احد الشرکاء نصیبہ قبل القسمۃ فللباقین اخذہ بالشفعۃ بمثل الثمن الذی وقع علیہ البیع وان باع بشئ منقوم من ثوب او عبد فیاخذہ بقیمتہ واختلفوا فی ثبوت الشفعۃ للجار قال الشافعی لا شفعۃ للجار وذہب ابو حنیفۃ الی ثبوت الشفعۃ للجار وفی المنہاج وکلما لو قسم بطلت منفعتہ المقصودۃ کحمام ورحی لا شفعۃ

مصفّٰی | عن ابیہ انہ کان یکری ارضہ بالذہب والورق عروہ کرایہ میداد زمین خودرا بمقابلہ طلا و نقرہ **باب الشفعۃ**

شفعہ عبارت از آن است کہ شخصے زمین خودرا میفروشد پس ہمسایہ اورا میرسد کہ خواہی نخواہی از وے خرید کند و بدست دیگرے فروختن ندہد **مالک** عن ابن شہاب عن سعید بن المسیب وعن ابی سلمۃ بن عبد الرحمن بن عوف ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قضی بالشفعۃ فیما لم یقسم بین الشرکاء فاذا وقعت الحدود بینہم فلا شفعۃ فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حکم فرمود بشفعہ در ہر زمینے کہ قسمت کردہ نشدہ است میان شریکان پس وقتیکہ واقع شد حدہا در میان ایشان پس شفعہ نیست در آن **مالک** عن محمد بن عمارۃ عن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم ان عثمان بن عفان قال اذا وقعت الحدود فی الارض فلا شفعۃ فیہا ولا شفعۃ فی بئر ولا فی فحل النخل حضرت عثمان فرمود وقتیکہ واقع شد حدہا در زمین پس شفعہ نیست در آن و شفعہ نیست در چاہ و نہ در نر خرمایان **مالک** انہ بلغہ ان سعید بن المسیب سئل عن الشفعۃ ہل فیہا من سنۃ قال نعم الشفعۃ فی الدور والارضین ولا تکون الا بین الشرکاء سعید بن المسیب را سوال کردہ شد از شفعہ آیا در وے ثبوتے ہست یعنی طریقہ منقول از صاحب شرع گفت آرے شفعہ واجب است در سراہا و زمینہا و نمیباشد مگر میان شریکان **مالک** انہ بلغہ عن سلیمان بن یسار مثل ذلک از سلیمان بن یسار نیز مانند قول سعید بن المسیب روایۃ کردہ شدہ است مترجم گوید یعنی الشفعہ لابد است در شفعہ از بایع و مشتری و شفیع و چیزیکہ در ان ثابت شد وقتیکہ مشتری معین کرد و وقتیکہ شفیع سید بخبر تملک از شفیع پس شرط چیزیکہ در وے شفعہ ثابت میشود آنست کہ دار و ارض باشد نہ منقول و از لفظ دور فہمیدہ شد کہ شفعہ بتبع زمین در سقف و بنا ثابت میشود و بہمین قیاس در اشجار ثابت میشود زیراکہ دار عرصہ را گویند با بنا او و شرط دیگر آنست کہ قابل قسمت بودہ باشد پس چیزیکہ اگر اورا قسمت کنند منفعت مقصود و تلف شود محل شفیع نیست و ہمین است مراد از قول حضرت عثمان ولا شفعۃ فی بئر والنخل زیراکہ فائدہ شفعہ تخلص است از مؤنت قسمت و آن درین صورت متصور نیست فقیر گوید و اگر علت دفع ضرر شرکت باشد و انچہ دائم است نیز توجیہ میتوان کرد باینکہ ہرگاہ این شخص بمثل این چیز شریک شد راضی گشت بضرر شرکا پس رد بیع بضرریکہ راضی شدہ بآن صحیح نباشد واللہ اعلم و شرط شفیع آنست کہ شریک باشد در زمین ارض یا دار پس جار را شفعہ نیست و ہمچنین جارے کہ در راہ شریک است و ہمچنین شفعہ در ملک تام کہ بعد باشد تا احتراز از ملک شفیع زیراکہ ہر چہ معاوضہ است در حکم بیع است و اگر قسمت کردہ شد و بعد شریک شد ثبوت شفعہ جیب ...

۵ قولہ ولا فی فحل النخل ہو ذکر النخل الذی تلقح منہ ... [illegible]

[illegible]

مسوی ــــ **قلت** وعلیه اهل العلم قال محمد وبهذا ناخذ وتفسیر قوله لایغلق الرهن ان الرجل کان یرهن الرهن عند الرجل فیقول له ان جئتك بمالك الی کذا وکذا والا فالرهن لك بمالك قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لایغلق الرهن و لایکون للمرتهن بماله وکذلك نقول وهو قول ابی حنیفة وکذلك فسره مالك بن انس فی شرح السنة معناه لایستغلق بحیث لایعود الی الراهن بل متی ادی الحق المرهون به افتك وعاد الی الراهن وروی الشافعی هذا الحدیث مع زیادة ولفظه لایغلق الرهن من صاحبه الذی رهنه له غنمه وعلیه غرمه قال الشافعی غنمه زیادته وغرمه هلاکه وفیه دلیل علی انه اذا هلك فی ید المرتهن یکون من ضمان الراهن و لایسقط بهلاکه شیٔ من حق المرتهن و علیه الشافعی وقال ابوحنیفة قیمته ان کانت قدر الحق یسقط بهلاکه الحق وان کانت اقل من الحق یسقط بقدره وان کانت اکثر من الحق یسقط الحق وعند الشافعی دوام القبض لیس بشرط فی الرهن فیستغل الدابة

مصفی وظاهر از لفظ الشفعة فی الدور والارضین آنست که حکم حاکم واحضار ثمن وحضور مشتری درکار نیست لیکن چیزیکه مدار تملك شفیع باشد از لفظ تملکت او اخذت بالشفعة یا معاطاة ضرور است ولابد است در مجلس از یکے ازین امور تسلیم عوض بمشتری یا رضائے مشتری بہ بودن عوض در ذمه او یا قضاء قاضی پس اگر بشئے خرید کرده است مثل او بدہد و اگر بمتقوم خرید کرده است قیمت او بدہد ولابد است از مبادرت بطلب شفعه زیراکه در شفعه اضرار است بابطال مقاصد بیع پس لابد است از مبادرت **باب الرهن** لایغلق چیزیکه گرو گذاشته شد پیش کسے منع کرده نشود از مالك رقبه خود یعنی راهن را میرسد که بآن منتفع میگردد و تدبیر آن قیام نماید **مالك** عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لایغلق الرهن رسول الله صلعم فرمود بند کرده نشود گرو را مترجم گوید که عقل در اول تامل وسعے باید که لابد است در رهن از عاقدین ومرهون ومرهون به وصیغه که بدان رهن متحقق گردد خدا تعالی فرموده است وان کنتم علی سفر ولم تجدوا کاتبا فرهان مقبوضة و ازینجا دانسته شد که مشروعیت رهن برائے حکمت استیثاق است و آن نمیتوان بود الا بتعلق حق مرتهن بمرهون بآنکه او را تکلیف کند باداے دین یا بیع مرهون واحقیة مرتهن در ثمن او بنسبت سائر غرما وفیه نظر زیراکه استیثاق بمنع راهن از انتفاع بملك خود نیز میتواند شد ونیز دانسته شد که قبض در رهن مطلوب است و قال الله مقبوضة پس ... ان رکن رهن است زیراکه استیثاق بغیر قبض متصور نمیشود پس صیغه رهن صریح است وکنایت است بمنزله سائر عقود و ظاهر نزد فقیر آنست که استحداث وایجاب نیز صحیح است مانند رهن و رهنت ومعاطاة نزدیك وضوح حال نیز صحیح و اگر شرط کرده باشد در عقد مقتضائے عقد را مثل تقدیم مرتهن بر سائر غرما در مرهون یا مصلحت عقد را مثل اشهاد صحیح ولازم باشد واگر چیزے که غرض صحیح بآن متعلق نیست شرط کرد عقد صحیح وشرط لغو باشد مانند آنکه مرهون را در صندوق مزین نگاه دارد واگر نفع مرتهن در آن باشد وضرر راهن مانند آنکه زوائد مرهون از لبن مرتهن را باشد باطل شود شرط و آیا عقد ببطلان شرط فاسد میشود یا نه دو قول آمده نظر بآنکه رهن تبرع است اولی ومعاوضه است آخر واظهر از هر دو قول شافعی فساد عقد است بفساد شرط عاقدین مطلق التصرف بودن و ولی را رهن مال صبی جائز نیست الا نزد یك ضرورت یا غبطه ظاهره چنانکه سائر تصرفات او نیز مقید است باین قید و شرط مرهون آنست که عین

مسوی ؎ قلت وعليه الشافعي في شرح السنة من احيى مواتا لم يجر عليه ملك احد في الاسلام ملكه و
ان لم ياذن السلطان وبه قال الشافعي وذهب بعضهم الى انه يحتاج الى اذن السلطان وهو قول ابي حنيفة وخالفه صاحباه
وقوله ليس لعرق ظالم حق هو ان يغتصب ارض الغير فيغرس فيها او يزرع فلا حق له ويقلع غراسه وزرعه ۱۲

مصفی کرده باشد که عدلے آنرا بفروشند آن عدل نفروشد الا بثمن مثل وحال از نقد بلد ومؤنت مرہون تا وقت
فک برراہن است از علف وغیر آن واگر مرہون تلف شد چیزے از دین ساقط نشود **باب** من احیی مواتا فهو له
ہرکہ زندہ کند زمین مردہ راپس آن زمین ملک اوست موات عبارت از زمینے است کہ منتفع بہ نباشد بسبب انجماد یا
بسبب بودن درختان خاردار یا بعد او از بلاد وزندہ کردن او عبارت از معمور کردن اوست وقلبہ رانی کردن ونہر کافتن
وچاہ کندن تا مہیا شود برائے انتفاع **مالك** عن هشام بن عروة عن ابيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من احيى ارضا ميتة
فهي له وليس لعرق ظالم حق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہرکہ زندہ کند زمین مردہ راپس آن زمین اوراست ونیست عرق
ظالم را حقے عرق بہ تنوین است وظالم صفت اوست وعراق در اصل رشتہائے بیخ درخت است کہ در زمین روند ودرخت
از راہ آن رشتہا آب گیرد ومراد اینجا آنست کہ شخصے احیاء زمین کردہ است شخصے دیگر آمدہ نہالے در انجا نشاند بطریق غصب
پس باید کند آنرا وبہ نشاندن او ہیچ حقے ثابت نمے شود **مالك** عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن ابيه ان عمر بن الخطاب قال
من احيى ارضا ميتة فهي له ؎ حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمود ہرکہ زندہ کند زمین مردہ راپس آن زمین اوراست مترجم
گوید رضی اللہ عنہ لابد است از تحقیق معنی موات وتحدید احیاء پس موات غیر معمور راگویند وموات ومعمور در عرف متقابل اند
پس چیزیکہ معمور باشد بسکنی یا زراعت مملوک عامر است احیاء آن وجہے ندارد ولفظ فهي له دلالت بر آن میکند کہ
احیاء بسبب ملک اوست وآنچہ سابق معمور بود والحال خراب شدہ است ومالک او معلوم نیست اگر عمارت جاہلیت
است آنرا ارض عادیہ گویند وصحیح آنست کہ حکم او حکم موات است واگر عمارت اسلامیہ بودہ است حکم او حکم مال ضائع است
پس مفوض است برائے امام در حفظ آن چنانکہ در باب ضوال مذکور کردہ واگر امام خواہد حفظ کند آنرا واگر خواہد بیع نماید وحفاظت
ثمن او کند تا آنکہ مالک پیدا شود واحیاء مختلف است باختلاف اغراض ناس وامر کلی آنست کہ ہرچہ قصد کردہ است
چون بوجہے ساختہ باشد کہ اسم آن چیز بروے جاری بشود ودر عرف احیاء آن متحقق گردد پس اگر مسکن ساختہ است
شرط آن تحویط البقعہ وسقف بعض آن ودرست کردن دروازہ آن واگر زریبہ دواب ساختہ است تحویط آن وتعلیق
باب بر آن اگرچہ سقف نباشد واگر مزرعہ ساختہ است جمع تراب یا احجار یا شوک گرد آن وتسویہ ارض وقطع ذوات الشوک

؎ قوله ارضا ميتة اي لا مالك لها فهي له اي يملكها وليس لعرق ظالم حق باضافة عرق وتنوينه وظالم نعته اي ظالم صاحبه اي
لعروق من عروق ما غرس بغير حق بان غرس في ملك الغير بغير اذن جمع ۱۲ محلی ؎ قوله ميتة بالتشديد وهي الخراب التي لا عمارة
لها واحياؤها عمارتها ۱۲ محلی ؎ زریبہ را غل گوسفند زريبة السبع الموضع الذي يكمن فيه ۱۲ صراح ؛

مسوّی (بقیہ صفحہ ۴۰۴) ولا یحمی لغیر ذلک ۱۲ قلت وعلیه الشافعی فی المنهاج المعدن الظاهر وهو ما خرج بلا علاج لا یثبت
فیه اختصاص بتحجر ولا اقطاع ۱۲ قلت وعلیه الشافعی فی المنهاج والمعدن الباطن وهو ما لا یخرج الا بعلاج کذهب
وفضة وحدید ونحاس لا یملک بالحفر والعمل فی الاظهر قال المحلی والثانی یملک بذلک والسلطان اقطاعه علی الثانی وکذا علی الاول

مصفّی: بگوید یا امیر المؤمنین آیا ترک کنند ایشانم من بد نیست ترا پس آب و گیاه آسان تراست نزدیک من از
زر و نقره و قسم بخدا هر آئینه مردمان گمان میکنند که من ظلم کرده ام بر ایشان و سبب این کرده ام حمی و منع کردن مردمان از وسعه
هر آئینه این موضعها شهرهای ایشان است قتال کرده بودند بران در جاهلیت و اسلام آورده بودند بران در دولت
اسلام قسم بذات پاکے که نفس من در دست اوست اگر نبودے مواشی که سوار میکنیم بران در راه خدا تعالی حمی نمیساختم ایشان را
از شهرهای ایشان یک بالشت مترجم گوید رضی الله عنه امام را میرسد که حمی سازد بقیه را از موات برائے رعی جانوران جهت صدقه
وضوال وضعیفان از نجعه یعنی از دور رفتن برائے طلب کلا و برائے اسپان جهاد و آنچه در حدیث آمده است لا حمی الا لله
ولرسوله معنیش آنست که لا حمی الا لبیت المال و درین صورت تخصیص را مؤکل کند به حمی نگذارد که غیر این مردمان رعی کنند
(نجعه بالضم آب و علف نگاه کردن ۱۲ صراح)

باب لا یختص احد بالمعدن الظاهر مخصوص گردانیده نشود کسے بمعدن ظاهر مالک عن ابی الزناد عن الاعرج

عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یمنع فضل الماء لیمنع به الکلأ رسول الله صلی الله
علیه وسلم فرمود منع کرده نشود زیادت آب را تا منع کرده شود به سبب آن گیاه را یعنی کسیکه منع میکند آب را گویا منع میکند گیاه مباح
را زیرا که جانوران نمے توانند بود دران وادی مگر وقتیکه آب نوشند مترجم گوید رضی الله عنه وحکم آب چشمه است هر معدن
ظاهر مثل معدن نمک سنگ و سنگ سرخ و سنگ سرمه و کلاء و حطب کوهستان و مانند آن یعنی معدن ظاهر آنست که
پیدا شود بغیر علاج و علاج در بریدن آن یا حمل آن بوده باشد پس هر که بردارد از آن او را باشد و اگر مردمان با یکدیگر
مضایقه کنند سابق را مقدم کرده شود بقدر حاجت او و اگر هر دو بیایند بیک دفعه قرعه انداخته شود و یا امام برائے خود یکے
را برگزیند یا تقسیم دهد و معنی حدیث آنست که اهل جاهلیت بر چشمه یا چاهے یا غدیرے مسلط میشدند و مردمان را منع میکردند
ازان الا باجر و این درست نیست و این در حقیقت منع کلاء مباح است باب المعدن الباطن یجوز اقطاعه جائز است
اقطاع معدن باطن مالک باسناده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اقطع لبلال بن الحارث المزنی معادن القبلیة رسول الله صلی الله
علیه وسلم اقطاع کرد برائے بلال مزنی معادن قبلیه را یعنی مقرر فرمود تا یک قطعه ازان معادن مترجم گوید رضی الله عنه امام را
میباید که اقطاع کند بقدر حاجت و اگر معطل گذارد جائز است امام را انتزاع او باب ماء الاودیة یترک فیه الناس
یمسک الی الکعبین تا برسد آب رودها که در صحرا میباشد مشترک اند در میان مردمان شخصے که نزدیک تر است بوادی آب دهد
زمین خود را تا آنکه آب تا بشتالنگ برسد بعد ازان بگذارد همسایه خود همچنان برود تا آنکه مزارع مردم باشند مالک
عن عبد الله بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم انه بلغه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی سیل مهزور و مذینب یمسک

(بقیہ ص)
مسوی الی موضع من رباط مسبّل او فقیه الی مدرسة او صوفی الی خانقاه لم یرجع منه ولم یبطل حقه بخروجه اشترا
حاجته ونحوه ۱۲ ۔ ۱ **قلت** وعلیه اهل العلم فی الوقایة ویتم بالقبض الکامل وفی المنهاج ولا یملک موهوب الا بقبض باذن
الواهب قوله جاد عشرین وسقا یعنی ما یجد منه فی کل صرام عشرین وسقا ۱۲ ۔ ۲ **قلت** وجه التطبیق بین الاثرین
ان الاول فی النهی عن الاحتیال لاتلاف حقوق الورثة والثانی فی القبض بحکم الولایة من غیر احتیال قال محمد لا یملک الموهوب
الا بالقبض الا الولد الصغیر فان قبض والده له قبض فاذا اعلنها واشهد لها فهی جایزة ولا سبیل للوالد الی الرجعة فیها ولا
الی اعتصابها بعد ان اشهد علیها وهو قول ابی حنیفة والعامة من فقهائنا ۱۲ ۔ ۳ **قلت** فی شرح السنة ذهب الشافعی وابو حنیفة
الی ان تفضیل بعض الاولاد علی بعض فی النحل مکروه ولو فعل نفذ وقد فضل ابو بکر عائشة بجداد عشرین وسقا نحلها ایاها دون سائر اولاده وفی
الحدیث دلیل علی ان الوالد اذا وهب لولده شیئا جاز له الرجوع فیه وکذلک الامهات والاجداد واما غیر الوالدین فلا رجوع لهم فیما وهبوا

مصفّی من مال ورثه است مالک باسناده ان عمر بن الخطاب قال من نحل نحلة فلم یحزها الذی نحلها حتی تکون ان
مات لورثته فهی باطل عمر بن الخطاب فرمود هر که عطا کند عطیه پس قبض نکرد شخصی که عطا کرده شد او را تا آنکه باشد موهوب اگر
بمیرد یعنی واهب ورثه او را آن هبه باطل است مترجم گوید باتفاق علماء هبه این است که تمام شود هبه بقبض کامل و در منهاج
مذکور است که مملوک نمیشود موهوب مگر بقبض باذن واهب باب ان وهب الاب لابنه الصغیر شیئا وتولی القبض
والاقباض هل یجوز ۔ اگر هبه کرد پدر به پسر خود چیزی و متولی شد قبض را و اقباض را آیا جایز است مالک عن ابن شهاب عن عروة
ابن الزبیر عن عبد الرحمن بن عبد القاری ان عمر بن الخطاب قال ما بال رجال ینحلون ابناءهم نحلا ثم یمسکونها فان مات
ابن احدهم قال مالی بیدی لم اعطه احدا وان مات هو قال هو لابنی قد کنت نحلتها ایاه من نحل نحلة فلم یحزها الذی نحلها حتی یکون
ان مات لورثته فهی باطل عمر بن الخطاب گفت چیست حال مردمانیکه عطا کنند پسران خود را عطیه بعد ازان نگاه میدارند
آنرا پس اگر بمیرد پسر یکی از ایشان گوید مال من بدست من است نداده ام آنرا هیچکس و اگر خود بمیرد گوید مال من برای
پسر من است داده بودم او را هر که عطا کند عطیه پس قبض نکرد شخصیکه عطا کرده شد او را تا آنکه باشد موهوب اگر بمیرد ورثه او را
پس آن هبه باطل است مالک عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب ان عثمان بن عفان قال من نحل ولدا له صغیرا
لم یبلغ ان یحوز نحله فاعلن ذلک له واشهد علیها فهی جایزة وان ولیها ابوه ۔۴ عثمان بن عفان گفت هر که عطا کند پسر خود را از ان
خود که نرسیده است بآن حد که قبض کند عطیه خود را پس آشکارا کرد آن عطیه را یعنی پدر او و گواه ساخت بران عطیه پس آن هبه
جائز است اگرچه متولی او باشد پدر او بجای او وجه تطبیق درمیان اثرین آنست که در اثر اول غرض نهی است از عطیه
که حیله گردانیده شود برای اتلاف حقوق ورثه و غرض در اثر ثانی آنست که قبض بحکم ولایت جایز است بلا احتیال و لا اتلاف
وفارق در صورتین صغر ولد است و اشهاد و اعلان قال محمد وهو قول ابی حنیفة والعامة من فقهائنا باب یکره ان یؤثر بعض
اولاده بالنحل دون الاخرین مکروه است که اختیار کند بعض اولاد خود را بعطا کردن بچیزی دیگران مالک عن ابن شهاب
عن حمید بن عبد الرحمن بن عوف وعن محمد بن النعمان بن بشیر انهما حدثاه عن النعمان بن بشیر انه قال ان اباه بشیرا اتی

مصفّٰی صحیح است بشرط بقائے موہوب در سلطنت متہب بحدیث لا یحل لرجل ان یعطی عطیۃ او یہب ہبۃ فیرجع فیہا
الا الوالد فیما یعطی ولدہ صححہ الترمذی والحاکم ولابد ہست در وقف از واقف و موقوف و موقوف علیہ و ناظر وقف و صیغہ وقف
و وظیفہ موقوف و موقوف علیہ پس شرط واقف اہلیت تبرع ست و شرط موقوف امکان انتفاع بآن با وجود بقاء آن مدت
معتد بہا پس وقف عقار و دواب و حصیر و قنادیل و متاع جائز است و وقف طعام تا خوردہ شود یا ریحان تا شمیدہ شود
صحیح نیست و شرط موقوف علیہ آنست کہ امکان تملک منافع داشتہ باشد پس وقف بر جنین و وقف عبید بر خودش صحیح
نیست و اگر بر جہت معصیت وقف کند صحیح نیست و اگر بجہت قربت باشد وقف مدارس بر فقہا یا خانقاہ بر صوفیہ
درست است و ہمچنین اگر نہ جہت قربت ظاہر شود و نہ جہت معصیت مانند وقف بر اغنیا و لابد است از صریح لفظ
وقف یا تسبیل و تحبیس و جعلتہ مسجدا و مانند آن یا کنایہ آن و از کنایت است لفظ تصدقت علی الفقراء ینتفعون بہ و اگر
بر قومے وقف کرد و ایشان منقرض شدند دو قول آمدہ است رجوع میکند بملک واقف یا وارث او و باقی میماند بر وقف
و درین صورت آیا صرف کردہ شود بر اقرب ناس واشبہ ایشان بمذکورین یا صرف کردہ شود بر مساکین یا صرف کردہ شود بسوے مصالح
مسلمین چند وجہ آمدہ است و اصل در وظیفہ موقوف آنست کہ اتباع شرط واقف کردہ شود و عبارت او را بر مدلول
عرفی او فرود آوردہ شود و اقوی پیش فقیر آنست کہ موقوف در ملک واقف است واللہ اعلم بدلیل قول آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم حبست اصلہا و تصدقت بہا ای بمنافعہا واللہ اعلم و موقوف علیہ را میرسد انتفاع آن بنفس خود یا
بنائب از اعارہ و اجارہ اگر تصریح نکردہ است تخصیص او بانتفاع اگر وقف کرد دابہ را صوف و بر و لبن او از آن موقوف
علیہ باشد و اگر ناظر در صیغہ وقف شرط کردہ باشد اتباع آن شرط باید کرد والا اقوال آمدہ است نظر قاضی راست یا
واقف را یا موقوف علیہ را و شرط ناظر عدالت و کفایت و اہتداء تصرف است و وظیفہ او عمارہ و اجارہ و تحصیل غلہ و قسمت
آن بر مستحقین و اگر شخصے در مسجد نشست یا صوفی در خانقاہ یا فقیہ در مدرسہ یا سوقی در بازار جائے گرفت کسے دیگر را از
آنجا اومنیرسد و اگر غائب شد بوجہیکہ غیبت منقطعہ نباشد وے احق است بجائے خود و غیبت منقطعہ در ہر جا بحسب
عرف و بحسب حاجت او میتوان دانست باب یرجع فی العمری اذا لم یقل ہی لک و لعقبک جائز است کہ رجوع کند در عمرے
وقتیکہ نگفتہ باشد این زمین ترا است و اولاد ترا است عمرٰی عبارت از آنست کہ کسے را در زمین خود آباد کند بشرط آنکہ
مدت حیات خود در انجا ساکن باشد مالک عن ابن شہاب عن ابی سلمۃ بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد اللہ الانصاری
ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من اعمر عمری لہ و لعقبہ فانہا للذی یعطیہا لا ترجع الی الذی اعطاہا ابدا لانہ اعطی
عطاء وقعت فیہ المواریث ــــ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ عمرے دادہ شد او را و اولاد او را پس آن
عمرے ہمان شخص راست کہ او را دادہ شد رجوع نمیکند بسوئے کسیکہ عطا کردہ است ہرگز زیرا کہ وے عطائے
دادہ است کہ در وے میراثہا واقع شد مالک عن نافع ان عبد اللہ بن عمر ورث حفصۃ بنت عمر دارہا قال و کان

مسوّی قلت واخرج الشيخان من طريق الزهري عن ابي سلمة عن جابر قضى النبي صلعم بالعمرى انها لمن وهبت له و

اخرج الشافعي عن جابر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تعمروا ولا ترقبوا فمن اعمر شيئا او ارقبه فهو سبيل الميراث فذهب

الشافعي و ابو حنيفة الى هذا في شرح السنة اذا قال للآخر اعمرتك هذه الدار وجعلتها لك عمرك فهي كالهبة اذا اتصل بها القبض ملكها

المعمر و نفذ تصرفه فيها واذا مات يورث عنه سواء قال هي لك او لعقبك من بعدك او لورثتك او لم يقل و هو قول الشافعي و ابو حنيفة

وقال مالك اذا لم يقل هي لك او لعقبك من بعدك فاذا مات يعود الى الاول اقول خالف الشافعي ان لا يكون حديث مالك محفوظا

لكونه مخالفا لما روى عن جابر من طرق وفيه نظر لان رجاله فقهاء ثقات و هو مفسر لما رواه الشيخان وليس بمخالف والمعنى ان المبهم

في حديث الشيخين عبارة عما اذا قال فهي لك ولعقبك يوضح ذلك رواية معمر باسناد مالك ان جابرا قال انما العمرى التي اجازها رسول الله صلى الله عليه وسلم

مصفى حفصة قد اسكنت بنت زيد بن الخطاب ما عاشت فلما توفيت بنت زيد قبض عبد الله بن عمر المسكن و رأى انه له

عبد الله بن عمر وارث حفصه بنت عمر بن الخطاب شد در سرائے او و حفصه ساکن کرده بود دران سرا دختر زید بن خطاب

را تا وقتیکه زنده باشد پس وقتیکه دختر زید بمرد قبض کرد عبد الله بن عمر آن مسکن را و دانست که آن مسکن حق او ست مالک

عن يحيى بن سعيد عن عبد الرحمن بن القاسم انه سمع مكحولا الدمشقي يسأل القاسم بن محمد عن العمرى و ما يقول الناس فيها فقال

القاسم بن محمد ما ادركت الناس الا وهم على شروطهم في اموالهم و فيما اعطوا سوال کرد مکحول دمشقی قاسم بن محمد را از حکم عمرے و از آنچه

میگویند مردمان دران پس گفت قاسم بن محمد نیافتم مردمان را الا حال آنکه ایشان بر شرطهائے خودند در اموال خویش

و در آنچه عطا کرده شد یعنی اگر صیغه واهب هی لک و لعقبک باشد پس آن هبه است و اگر لک ما عشت باشد عاریت

است باب في اللقطة و الضوال لقطه عبارت از انست که شخصے چیزے بیابد در راه یا مانند آن و مالک آن معلوم نباشد

و ضوال عبارت است از جانوران راه گم کرده از مالک خود مالک عن ربيعة بن ابي عبد الرحمن عن يزيد مولى المنبعث

عن زيد بن خالد الجهني انه قال جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فسأله عن اللقطة فقال اعرف عفاصها

و وكاءها ثم عرفها سنة فان جاء صاحبها والا فشأنك بها قال فضالة الغنم قال هي لك او لاخيك او للذئب قال

فضالة الابل قال مالك و لها معها سقاؤها و حذاؤها ترد الماء و تأكل الشجر حتى يلقاها ربها آمد شخصے نزدیک آنحضرت صلی الله علیه

وسلم پس سوال کرد از آنحضرت صلی الله علیه وسلم از حکم لقطه پس فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بشناس ابنان او را و رشته که

بآن سر انبان بند کنند بعد ازان تعریف کن آنرا تا یکسال پس اگر آمد صاحب او فبها والا پس بکن کار خود بآن گفت سائل پس

چه حکم دارد راه گم کننده از قسم گوسفندان یعنی گوسفندے راه گم کرده مالک خود کنند فرمود آن گوسفند از تو است یا از ان برادر

تست یا گرگ راست یعنی بهتر است گرفتن او زیرا که اگر کسے آنرا نگیرد گرگش بخورد گفت سائل پس چه حکم دارد راه گم

کننده از قسم شتران فرمود چیست ترا با او یعنی تعرض او مکن زیرا که با او است مشک او و با او است پای پوش او وارد میشود

عه العفاص هو بكسر العين و فتح الصاد و هو الوعاء التي فيه النفقة جلدا كان او غيره ۱۲ مجمع عه وكاء بكسر الواو الخيط الذي يشد به الوعاء ۱۲ مجمع عه الحذاء بالمد اخفافها ۱۲

مسوّی (بقیہ حاشیہ) قولہ اعرف عفاصہا ای وعاءہا من جلد او خرقۃ او غیرہما ووکاءہا ای خیطہا المشدودۃ بہ قیل فائدۃ التعریف
انہ لو ... ادعاہا احد وصفہا دفعہا الیہ وقیل ان لا یختلط بمالہ اختلاطا لا یمکن معہ التمیز اذا جاء مالکہا فی شرح السنۃ قال
الشافعی اذا عرف الرجل العفاص والوکاء والعدد والوزن ووقع فی نفسہ انہ صادق فلہ ان یعطیہ ولا اجبرہ علیہ الا ببینۃ
لانہ قد یصیب الصفۃ بان یسمع الملتقط ویصفہا وفی الہدایۃ فان اعطی علامتہا حل للملتقط ان یدفعہا الیہ ولا یجبر علی
ذلک فی القضیۃ قولہ فعرفہا سنۃ علیہ الشافعی وابو حنیفۃ وخص منہ الحقیر لحدیث علی رض انہ التقط دینارا فی عہد النبی صلعم
ولم یعرفہ فی المنہاج والاصح ان الحقیر لا یعرف سنۃ بل زمنا یظن ان صاحبہ یعرض عنہ غالبا وفی الوقایۃ عرفت مدۃ
لا یطلب بعدہا قولہ شانک بہا علیہ الشافعی انہ یملک اللقطۃ بعد التعریف اذا اختار التملک وخص منہ لقطۃ الحرم لحدیث
ولا یلتقط لقطتہا الا معرف وقال ابو حنیفۃ لا یملکہا وقاویل قولہ صلی اللہ علیہ وسلم شانک بہا ما فی نحوہا عند ابی حنیفۃ ان الملتقط ان کان فقیرا

مصفیٰ	برآب وبخورد درختان را تا وقتیکہ ملاقات کند با او مالک او مالک عن ایوب بن موسی عن معاویۃ بن عبد اللہ

ابن بدر الجہنی ان اباہ اخبرہ انہ نزل منزل قوم بطریق الشام فوجد صرۃ فیہا ثمانون دینارا فذکرہا لعمر بن الخطاب
فقال لہ عمر عرفہا علی ابواب المسجد واذکرہا لکل من یاتی من الشام سنۃ فاذا مضت السنۃ فشانک عبد اللہ بن بدر
جہنی فرود آمد بمنزل قومے از راہ شام پس یافت ہمیانی کہ درو ے ہشتاد دینار بود پس ذکر کرد این ماجرا پیش عمر بن الخطاب
پس فرمود او را عمر بن الخطاب تعریف بکن او را بر دروازہائے مسجد و ذکر بکن او را پیش ہر کہ بیاید از شام یکسال پس
وقتیکہ گذشت یک سال پس کار خود کن مالک عن نافع ان رجلا وجد لقطۃ فجاء الی عبد اللہ بن عمر فقال لہ انی
وجدت لقطۃ فماذا تری فیہا قال لہ عبد اللہ بن عمر عرفہا سنۃ قال قد فعلت قال زد قال قد فعلت قال لہ عبد اللہ
ابن عمر لا امرک ان تاکلہا ولو شئت لم تاخذہا مردے یافت لقطہ را پس آمد پیش عبد اللہ بن عمر پس گفت ہر آئینہ من یافتم لقطہ را
پس چہ چیز مے بینی دران گفت عبد اللہ بن عمر او را تعریف بکن آنرا یکسال گفت سائل کردم گفت زیادہ کن گفت زیادہ
ہم کردم گفت او را عبد اللہ بن عمر من امر نکنم ترا کہ بخوری آنرا اگر میخواستی نمیگرفتی آنرا مالک عن یحیی بن سعید عن سلیمان
بن یسار ان ثابت بن الضحاک الانصاری اخبرہ انہ وجد بعیرا بالحرۃ فعقلہ ثم ذکرہ لعمر بن الخطاب فامرہ عمر بن الخطاب ان
یعرفہ ثلث مرات فقال لہ ثابت انہ قد شغلنی عن ضیعتی فقال لہ عمر ارسلہ حیث وجدتہ ثابت بن الضحاک انصاری یافت
شترے در سنگستان مدینہ پس بہ بست او را بعد ازان ذکر کرد این ماجرا پیش عمر بن الخطاب پس امر کرد او را عمر بن الخطاب
کہ تعریف کند آنرا سہ بار پس گفت او را ثابت ہر آئینہ این شتر باز داشت مرا از مزرعہ من پس فرمود او را حضرت عمر بگذار او
را جائیکہ دریافتی او را مالک عن یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب قال وہو مسند ظہرہ الی الکعبۃ
من اخذ ضالۃ فہو ضال عمر بن الخطاب گفت حال آنکہ او تکیہ دادہ بود پشت خود را بسوئے کعبہ ہر کہ بگیرد جانور راہ گم کردہ
را پس او گمراہ است مالک انہ سمع ابن شہاب یقول کانت ضوال الابل فی زمن عمر بن الخطاب ابلا مؤبلۃ تناتج

(بقیہ ص ۴۱۲)

عـــہ صفحہ ۴۱۲ پر ملاحظہ ہو

مسوّی (بقیه ص۴۱۱) فلاباس به ان ینتفع بها وان کان غنیا فلاباس ان یدفع الی ابیه او ابنه او اخیه اذا کانوا فقراء قوله فضالة الغنم الی اخرہ وعلیه الشافعی وخصّ منه مایجد فی القریة او یلتقطه القاضی للحفظ لحدیث عمرو فی المنهاج والحیوان الممتنع من صغار السباع بقوة او بعدٍ او طیران وان وجد بمفازة فللقاضی التقاطه ویحرم التقاطه للتملک وان وجد بالقریة فالاصح جواز التقاطه للتملک وما لا یمتنع منها کشاة یجوز التقاطه فی القریة والمفازة ولا فرق عند ابی حنیفة بین ان یکون بهیمة او غیرها قوله معها سقاءها وحذاءها اراد بالسقاء انها اذا وردت الماء شربت منه مایکون فیه ریها ومایکفیه الی ورد اخر واراد بالحذاء اخفافها وانها تقوی بها علی السیر وقطع البلاد الشاسعة قوله هو ضال قال محمد یعنی بذلک من اخذها لیذهب بها قوله ثم تباع قال محمد کلا الوجهین حسن (بقیه ص۴۱۳)

مصفّٰی لا یمسّها احد حتی اذا کان زمان عثمان بن عفان امر بتعریفها ثم تباع فاذا جاء صاحبها اعطی ثمنها ابن شهاب گفت بودند راه گم کردگان از قسم شتران در زمان عمر بن الخطاب گلها ئے جمع کردہ شدہ بچہا ئے میزاوند دست نمیرسانید بان ہیچکس تا وقتیکہ شد زمان حضرت عثمان بن عفان امر کرد بتعریف آن بعد ازان فروختہ میشد از پس وقتیکہ می آمد صاحب او دادہ میشد او را ثمن آن مترجم گوید ازین حدیث ظاہر شد کہ مال ضائع دو قسم است دابہ ضالہ وغیر آن پس غیر دابہ مستحب است التقاط آن کسے را کہ واثق باشد بر دیانت و تعریف خود و مکروہ است غیر او را و بعد التقاط واجب است تعریف او یکسال بعد ازان اگر مالک پیدا شد و وصف کرد آنرا باو تسلیم کند والا اگر شناس دکار و بدو او را بعد ازان جائز است تملک او و جائز است تصدق باو استثنا کردہ میشود ازین کلیہ شی تافہ مانند عصا و سوط و حبل پس ازانہا نیست تعریف بحدیث رخص لنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی العصا والسوط والحبل واشباہہ یلتقطہ الرجل ینتفع بہ رواہ ابو داؤد پس لابد است درین باب از بیان شرط تعریف و حقیقت تافہ حقیقت وصف و معرفت او پس تعریف در اسواق باید و در ابواب مسجد نہ در عین مسجد و استیعاب اوقات مراد نیست بلکہ بر حسب عادت اول در ہر روز دو وقت بعد ازان ہر روز یک مرتبہ بعد ازان در اسبوع بعد ازان در ہر ماہ یک دو بار زیراکہ مراد در مثل این امور از عرف اخذ کردہ میشود و ذکر کند بعض اوصاف شئ تا شناختہ شود و استیعاب کردہ نشود در ذکر اوصاف او تا کاذب او حاصل آن نکند و چون مالک وصف او کند جائز است او را تسلیم اگر صدق او معلوم نماید و شئ تافہ چیزیست کہ مالک آن بعد مفارقت آن برائے آن از راہ خود باز نگردد و بعد ظن عدم رجوع جائز است در وے تصرف بغیر تعریف و اگر ظن رجوع تا زمانے داشتہ باشد تا آن زمان میباید تعریف کرد و آن مختلف است باختلاف شئ و باختلاف احوال و مواضع و در حدیث دیگر معرفت عدد و جنس آمدہ است و آن اشارہ است بحجم تعریف و تعلق داشتہ باشد بحسب وسع قسم دیگر دابہ ضالہ است و آن دو قسم است انچہ شبیہ غنم است و ضعیف مستقل نگہ بان و انچہ مانند ابل است کہ بقوت خود از صغار سباع منع نفس میشود پس اما اصح پس التقاط قسمین چنانکہ از حدیث حضرت عمر ظاہر شد زیراکہ آن سبیل حفظ مال مسلمین است و درین صورت تعریف لازم نیست و بعد التقاط اگر مالک پیدا شد

(عہ) متعلق صفحہ ۴۱۱ قولہ مؤبلة بضم المیم وفتح الہمزة والباء المشددة قال فی النہایة ای کانت ابلا مؤبلة قبل ابل مؤبلة اراد انہا کانت لکثرتہا مجتمعة حیث اتخذت للقنیة انتہی

مسوّی (بقیہ ص۴۱۲) ان شاء الامام ترکها حتی یجیئ اهلها وان خاف علیها الضیعة او لم یجد من یرعیها فباعها و وقف ثمنها حتی یاتی اربابها فلا باس بذلک ۱۲ **قلت** فی شرح السنة فی الحدیث بیان ان اللقیط اذا وجد لا یجوز تضییعه وهو محکوم بحریته واسلامه ونفقته فی بیت مال المسلمین ومیراثه للمسلمین واذا التقطه غیر امین لا یترک عنده بل یاخذه الامام و یضعه الامین وینفق علیه من بیت المال اقول معنی قول عمر وَلَكَ وَلَاؤُهُ تستحق منه البر والصلة بحق التربیة والله اعلم ۱۲ **قلت** وعلیه اهل العلم ان الوصیة لا تنفذ فی اکثر من ثلث المال الا باجازة الورثة وفی الوقایة ندبت باقل من الثلث عند غناء ورثته او استغنائهم بحصصهم کترکها بلا احدهما ۱۲

مصفّی اگر خواہد بفروشند و اگر خواہد برائے مالک نگاہدارد و اگر خواہد بہ بیت المال نگہدارد تا آنکہ ہلاک شود و در قسم اول احاد مسلمین را میرسد التقاط آن و در قسم ثانی نمیرسد **باب اللقیط** لقیط عبارت از طفلے است کہ در راہ افتادہ باشد کسے آن را بردارد **مالک** عن ابن شهاب عن سنین ابی جمیلة رجل من بنی سلیم انه وجد منبوذا فی زمان عمر بن الخطاب قال فجئت به الی عمر بن الخطاب فقال ما حملک علی اخذ هذه النسمة فقال وجدتها ضائعة فاخذتها فقال له عریفه یا امیر المؤمنین انه رجل صالح فقال عمر اکذلک قال نعم فقال عمر اذهب فهو حر ولک ولاؤه وعلینا نفقته سنین یافت طفلے را در راہ افگندہ در زمان حضرت عمر رضی اللہ عنہ گفت سنین پس آوردم او را پیش عمر بن الخطاب پس گفت عمر چہ چیز باعث شد ترا بر گرفتن این جان گفتم یافتم او را بے احتیاط افتادہ پس گرفتم او را پس گفت پیش حضرت عمر عریف او یعنی شخصے کہ برائے معرفت احوال مردمان مقرر بود یا امیر المؤمنین ہر آئینہ این شخص مرد صالح است پس گفت حضرت عمر آیا حال چنین است گفت عریف آرے پس گفت عمر برو پس آن طفل آزاد است و ترا است ولاء او و بر ما واجب است نفقہ او قال یحیی سمعت مالکا یقول الامر عندنا فی المنبوذ انه حر وان ولاءه للمسلمین هم یرثونه ویعقلون عنه گفت یحیی شنیدم مالک را کہ گفت امر کہ مقرر است نزدیک ما یعنی اہل مدینہ در باب منبوذ آنست کہ وے آزاد است و ولاء او مسلمین را است مسلمانان وارث او شوند و عقل او میدہند مترجم گوید التقاط منبوذ فرض بالکفایہ ست و آیا اشہاد در وقت التقاط ضروریست یا نہ اقوی عدم ضروری بودن اوست زیرا کہ حضرت عمر تکلیف اشہاد نفرمود و از حدیث حضرت عمر معلوم شد کہ لقیط حر است کہ اصل در بنی آدم حریت است و ازین حدیث نیز معلوم شد کہ اگر ملتقط صالح باشد ترک کردہ شود لقیط را در دست او و اگر صالح نباشد نزع کردہ شود از دست او و اما قول عمر لک ولاؤہ پس معمول بر ظاہر او نیست بقول مالک پس توجیہ آن آنست کہ چون طفل بالغ شود مؤکد است او را مواساۃ در حکم مروت مانند مواسات موالی با معتقان خود **باب لا تنفذ الوصیة الا فی ثلث المال** جاری نمیشود وصیت مگر در سیوم حصہ مال **مالک** عن ابن شهاب عن عامر بن سعد بن ابی وقاص عن ابیه انه قال جاءنی رسول الله صلی الله علیه وسلم یعودنی عام حجة الوداع من وجع اشتد بی فقلت یا رسول الله قد بلغ بی من الوجع ما تری وانا ذو مال ولا یرثنی الا ابنة لی أفأتصدق بثلثی مالی فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا فقلت فالشطر قال لا ثم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الثلث والثلث کثیر انک ان تذر ورثتک اغنیاء خیر من ان تذرهم

مسوّی سه قلت وعلیه اهل العلم قال محمد وبهذا ناخذ هذا حسن جمیل قال النووی قال الشافعی معنى الحدیث الحزم والاحتیاط وان المستحب تعجیل الوصیة وان یکتبها فی صحته ۱۲

مصفّی عالة یتکففون الناس وانك لن تنفق نفقة تبتغی بها وجه الله الا اجرت علیها حتی تجعل فی فی امرأتك

قال فقلت یارسول الله ءاخلف بعد اصحابی فقال رسول الله صلى الله علیه وسلم انك لن تخلف فتعمل عملا

صالحا الا ازددت به درجة ورفعة ولعلك ان تخلف حتی ینتفع بك اقوام ویضر بك آخرون اللهم امض لاصحابی

هجرتهم ولا تردهم علی اعقابهم لکن البائس سعد بن خولة یرثی له رسول الله صلى الله علیه وسلم ان مات بمکة سعد بن ابی وقاص

گفت تشریف آورد بسوئے من رسول الله صلى الله علیه وسلم بیمار پرسی میکرد مرا سال حجة الوداع بسبب دردیکه بنهایت

رسیده بود بمن پس گفتم یارسول الله صلى الله علیه وسلم هر آئینه رسیده است بمن از بیماری آنچه می بینی ومن صاحب مالم و

وارث نمیشود مرا مگر یک دختر از آن من آیا صدقه بدهم دو سیوم حصه مال را پس فرمود آنحضرت صلى الله علیه وسلم نے پس

گفتم صدقه دهم نیم مال را فرمود نے بعد ازان فرمود آنحضرت صلى الله علیه وسلم صدقه ده یک سیوم حصه را وسیوم حصه بسیار

است هر آئینه اینکه تو توانگر بگذاری وارثان خود را بهتر است از آنکه تنگدست بگذاری ایشان را کف خود سوال میکنند

از مردمان وهر آئینه تو خرج نکنی هیچ خرچے که طلب کنی بآن رضامندی خدا تعالی را مگر که مژده داده شود ترا بران یعنی

ثواب داده شود ترا بر چیزیکه مینهی در دهان زن خود گفت سعد پس گفتم یارسول الله صلى الله علیه وسلم آیا مرا پس گذاشته شود

بهمیاران من یعنی عمر من دراز شود پس فرمود آنحضرت صلى الله علیه وسلم هر آئینه پس گذاشته نشوی پس عمل آری

کار نیک را مگر آنکه زیاده شود بآن درجه تو وبزرگی تو امید آنست که پس گذاشته شوی تا آنکه بهره مند شوند بسبب تو قومے

وزیان کار شوند بسبب تو دیگران بعد ازان آنحضرت صلى الله علیه وسلم فرمود اے بار خدایا تمام کن برائے یاران من

هجرت ایشان را ومگردان ایشان را بر پاشنهائے ایشان یعنی بار خدایا هجرت ایشان را حبط مکن بسبب گناہے لیکن محنت

کشنده سعد بن خوله است رقت میکرد برائے او آنحضرت صلى الله علیه وسلم بسبب آنکه مرد در مکه یعنی رجوع کرد از

هجرت بمکه وبر مشتاق هجرت صبر نکرد پس حبط شد اجر هجرت او ودر همان حالت مرد باب[1] فی الحث علی تعجیل الوصیة

در برانگیختن ورغبت کردن بر شتاب نمودن وصیت مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله

علیه وسلم قال ما حق امرء مسلم له شئ یوصی فیه یبیت[2] لیلتین الا ووصیته مکتوبة عنده[3] رسول الله صلى الله علیه وسلم

فرمود نیست لائق بآن مرد مسلمان که پیش او چیزے است که میخواهد وصیت کند در ان که شب گذارند دو شب مگر

در حالیکه وصیت او نوشته شده است پیش او باب فی وصیة الغلام غیر المحتلم جائز است وصیت نوجوان غیر بالغ

[1] قوله تعجیل الوصیة الوصیة اسم بمعنی المصدر قال الازهری مشتق من وصیت الشئ اذا وصلته لانه وصل ما کان فی حیاته بما بعد موته ۱۲ اصلی [2] قوله

یوصی فیه صفة شئ وهو بفتح الصاد وکسرها ۱۲ [3] قوله یبیت لیلتین صفة ثانیة لامرء ومفعول یبیت محذوف لقوله وهنا اذا ذکرا وموعدا

ذکره القسطلانی ثم قوله لیلتین تاکید للتحدید والمعنی لا ینبغی علیه زمان وان کان قلیلا ۱۲ اصلی قوله یبیت لیلتین المراد التقلیل ودل علی ذلك

اختلاف الروایة ففی مسلم یبیت ثلثة لیال وللبیهقی عن ایوب یبیت لیلة او لیلتین وفیه اشارة الی اعتقاد الذمن فیه وکان الشافعی فانه

الخبر ولذلك قال ابن عمر فی روایة سالم ما بت لیلة منذ سمعت النبی صلى الله علیه وسلم یقول فی ذلك الا ووصیتی عندی ۱۲ اصلی شرح موطا

مسویٰ ۱؎ قلت ہو قول الشافعی فی المنہاج لا تصح وصیۃ مجنون ومغمی علیہ وصبی وفی قول یصح من صبی ممیز وفی الوقایۃ ولا تصح من صبی ۱۲

۲؎ قلت وعلیہ اہل العلم ۱۲

مصفّٰی مالک عن عبد اللہ بن ابی بکر بن حزم عن ابیہ ان عمرو بن سلیم الزرقی اخبرہ انہ قیل لعمر بن الخطاب

ان ہھنا غلاما یفاعا[۱] لم یحتلم من غسان[قبیلۃ من الیمن ۱۲] ووارثہ بالشام وھو ذو مال ولیس لہ ہھنا الا ابنۃ عم فقال لہ عمر بن الخطاب

فلیوص لھا قال فاوصی لھا بمال یقال لہ بئر جُشم[بضم الجیم وفتح الشین ۱۲] قال عمرو بن سلیم فبیع ذلک المال بثلاثین الف درھم وبنت عم

التی اوصی لھا ھی ام عمرو بن سلیم الزرقی مذکور کردہ شد ورپیش عمر بن الخطاب کہ اینجا نوجوانے ہست کم عمر کہ ہنوز بالغ نشدہ

است از قبیلہ غسان ووارث او بشام است واو خداوند مال است ونیست اورا اینجا مگر یک دختر عم پس گفت عمر

ابن الخطاب باید کہ وصیت کند برائے او گفت راوی پس وصیت کرد برائے او بمالے یعنی بستانیکہ آنرا گفتہ میشد

بئر جشم گفت راوی پس فروختہ شد آن بستان بسی ہزار درہم ودختر عم او کہ برائے وے وصیت کردہ بود مادر عمرو

بن سلیم بود مالک عن یحیی بن سعید عن ابی بکر بن حزم ان غلاما من غسان حضرتہ الوفاۃ بالمدینۃ

ووارثہ بالشام فذکر ذلک لعمر بن الخطاب فقیل لہ ان فلانا یموت افیوصی قال فلیوص قال یحیی بن سعید

قال ابو بکر وکان الغلام ابن عشر سنین او اثنی عشرۃ سنۃ[۱؎ امر ندب عند الجمہور وللوجوب عند داود ۱۲] فاوصی ببئر جشم فباعھا اھلھا بثلاثین الف درھم نوجوانے از قبیلہ

غسان را حاضر شد موت در مدینہ ووارث او در شام بود پس ذکر کردہ شد این ماجرا پیش عمر بن الخطاب پس گفتہ

شد پیش او ہر آئینہ فلان مے میرد پس آیا وصیت کند عمر بن الخطاب فرمود باید کہ وصیت کند وآن نوجوان طفل

دہ سالہ بود یا طفل دوازدہ سالہ پس وصیت کرد بہ بئر جشم پس فروختند آنرا اہل آن بسی ہزار درہم باب لا وصیۃ لوارث

وصیت درست نیست برائے وارث قال یحیی سمعت مالکا یقول السنۃ الثابتۃ عندنا التی لا اختلاف فیھا انہ

لا تجوز وصیۃ لوارث الا ان یجیز لہ ذلک ورثۃ المیت ۲؎ گفت یحیی شنیدم مالک را کہ میگفت طریقہ ثابتہ نزد ما

کہ ہیچ اختلاف نیست در آن اینست کہ جائز نیست وصیت برائے وارثے مگر آنکہ جائز دارند آنرا وارثان میت

باب یحجر علی الانسان لصغر وسفہ وجنون ویرزقون ویکسون فی اموالھم فاذا بلغ الصبی رشدا دفع الیہ مالہ باز داشتہ شود یعنی

منع کردہ شود بر آدمی مال او را از جہت صغر سن وبیعقلی وبسبب جنون وخورانیدہ شوند وپوشانیدہ شوند در اموال

خود پس وقتیکہ بالغ شد طفل در حالت رشد رائے باز گردانیدہ شود بسوئے او مال او را قال اللہ تعالی ولا تؤتوا السفھاء

اموالکم التی جعل اللہ لکم قیاما وارزقوھم فیھا واکسوھم وقولوا لھم قولا معروفا وابتلوا الیتامی حتی

اذا بلغوا النکاح فان انستم منھم رشدا فادفعوا الیھم اموالھم ولا تاکلوھا اسرافا

وبدارا ان یکبروا ومن کان غنیا فلیستعفف ومن کان فقیرا

۱؎ الیفاع بفتح التحتیۃ المراہق ۱۲ محلی

مسوی سلہ قلت وعلیہ عمل العلم فی الوقایۃ الحجر منع نفاذ تصرف قولی وسببہ الصغر والجنون والرق فان تصرف شیئا منہا و فی المنہاج ولا یصح من المحجور علیہ لسفہ بیع ولا شراء ولا اعتاق وہبۃ ونکاح بغیر اذن ولیہ ویصح باذن الولی نکاحہ لا التصرف المالی فی الاصح و فی المنہاج و حجر الصبی یرتفع ببلوغہ رشیدا ام الحجر و فی الوقایۃ فان بلغ غیر رشید لم یدفع الیہ مالہ حتی یبلغ خمسا وعشرین سنۃ وصح تصرفہ قبلہ وبعدہ یسلم الیہ ولو بلا رشید اقول ومن ہذا ظہر انہ یشترط فی العاقدین عقل و البلوغ شرط الفقہاء فی کل باب ۱۲

مصفی | فلیاکل بالمعروف ط فاذا دفعتم الیہم اموالہم فاشہدوا علیہم وکفی باللہ حسیبا ۶ و ... خدا تعالے

ندہید بے خردان را آن اموال خویش کہ ساختہ است آنرا خدا تعالی برائے شما سبب قیام معیشت یعنی اموال آن بے خردان کہ بحقیقت منافع آنرا جمع بجمیع مسلمانان ست و نفقہ دہید ایشانرا ازان اموال و جامہ بپوشانید ایشانرا و بگوئید ایشانرا سخن پسندیدہ و امتحان کنید یتیمان را تا وقتیکہ رسند بحد نکاح پس اگر دیدید ازین یتیمان سلامت روی در معیشت پس تسلیم کنید بایشان اموال ایشانرا و مخورید اموال یتیمان را باسراف و بشتابی از انکہ بزرگ شوند و ہرکہ توانگر باشد یعنی وصی یتیم اگر توانگر باشد باید کہ پرہیز کند یعنی از خوردن مال یتیم و ہرکہ محتاج باشد پس باید کہ بخورد بحسب پسندیدہ پس وقتیکہ تسلیم کردید بسوے ایشان اموال ایشان را پس شاہد گیرید بر ایشان و بس است خدا حساب کنندہ مترجم گوید درین آیت حجر بر سفہا و طفلان ظاہر شد و جنون در حکم سفہ و حجر و ی است بلکہ قوی تر ازان ذکر یتیم درین آیت بجہت احتراز نیست از ذوی الا با بلکہ بجہت آنست کہ عادت جاری شدہ بآنکہ ایشان اموال ندارند و اگر دارند در تسلط آبا میباشد پس محل تخصیص مال یتیمان ازین جہت شدہ است و معنی لا تؤتوا السفہا آنست کہ عقود در مال صحیح نباشد مانند بیع و شرا و اعتاق و ہبہ و نکاح بغیر اذن ولی و مدم ... است ... اگر جد موجود باشد وے احق است بولایت و بعد از وے جد و بعد از ایشان وصی ایشان بعد ازان قاضی ولی ست فقیر گوید و اگر ام کافیہ باشد بعد از پدر و جد وے احق است بجہت وفور شفقت و ولی تصرف کند ... کہ درو غبطہ ظاہر باشد بجہت قول وے تعالی ولا تقربوا مال الیتیم الا بالتی ہی احسن و نفقہ و کسوہ اشارت است بحد ما یحتاج و معروف اشارت است بآن کہ نہ اسراف کند و نہ اقتار بلکہ توسط پیش گیرد و فی الجملہ طیب ... ضروری نباشد بوجہیکہ آنرا عقلا اضرار بمال ندانند صحیح است و درینجا معروف و قول و امتحان ... است پس فرزند تاجر را امتحان کردہ شود بہ بیع و شرا و مماکست دران و فرزند ... و فرزند محترفہ را بانچہ بہ حرفہ او تعلق دارد و زن را بانچہ تعلق بزنان است ... باصلاح امور بیت و خدا تعالی نکاح را منتہی حجر ساختہ است بشرط ایناس رشد پس اگر ... از حجر اگرچہ حاکم حکم نکردہ است و اگر بلوغ متحقق شد و ایناس رشد نشد ... اگر ... شد ...

عہ غبطہ بالکسر نیکوئی و فائدہ ۱۲ منہ عہ مکس بمکاس کردن در بیع یعنی تقویض ... کردن ... ۱۲ صراح

مسوّی له قلت تبغی ضالة ابله ای تطلب ما ضل عنها تهنأ جرباها ای تطلیها بالهناء وهو القطران تلط ای تطین یوم وروده ای شربها بنسل ای الولد الرضیع ناهك ای مستاصل للحلب بفتح اللام اللبن وبسکونها الفعل فی شرح السنة اختلفوا فی ذلك فذهب قوم الی انه یاکل ولا یقضی وعلیه احمد واخرون الی انه یاکل ویرد مثله اذا کبر اقول اختاره محمد بن الحسن ۱۲

مصفّی نشده است الا آنکه اگر اذن ولی باشد تصرف او صحیح است و تصرف غیر با اذن در امور حقیره کہ صبیان را ازان منع نمیکنند جائز است و به قال احمد زیرا کہ ابو درداء از طفلے عصفورے خرید نمود و بلوغ نکاح در حدیث مفسر شده است باحتلام واحبال و بلوغ به پانزده سال و آیا انبات عانه نیز از علامات بلوغ است یا نه ظاهر آنست کہ هست واحتمال استعجال انبات بدوا بجهت ولایات بعید است التفات کرده نمیشود و آن ودر مرأة حیض زیاده است و این همه از احادیث متعدده مستنبط شده است و ولی را اگر غنی باشد خوردن مال او جائز نیست و اگر فقیر باشد گرفتن بقدر اجرت درست است و نزدیک تسلیم اموال مستحب است اشهاد بر وے و ظاهر آیات آنست کہ اگر بر بالغ سفه طاری شد نزع کرده شود از وے مال او را و رشد صلاح دین و مال است پس محرم نکند و تبذیر نکند و تبذیر آنست کہ صرف کند اموال خود را باحتمال غبن فاحش و همچنین خرج کردن بوجہیکہ عقلا مصلحت نه بینند دران و اقوی پیش فقیر آنست کہ رفاهیت مفرطه در مطاعم و ملابس کہ بعادت قوم بدان بازن واشته باشد تبذیر است و در معرفت تبذیر لا بد است از اجتهاد و تامل واقوی آنست کہ اگر در فسق خرج میکند قبض کرده شود بر مال وے بجهت حفظ دین و مال وے باب تحریم اکل مال الیتامی ظلما ویجوز للولی ان یخلط مال الیتیم بماله اذا کان له فی ذلك نظر حرام است خوردن مال یتیمان بظلم وجائز است ولی یتیم را کہ مخلوط سازد مال یتیم را با مال خود وقتیکه باشد او را شفقتے یعنی صلاح مال یتیم و بران بداند قال الله تعالی ان الذین یاکلون اموال الیتامی ظلما انما یاکلون فی بطونهم نارا و سیصلون سعیرا ۞ هر آئینه آنانکه میخورند مال یتیمان را بظلم جز این نیست کہ میخورند در شکم خویش آتش را و در آیند بدوزخ قال الله تعالی یسئلونك عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر وان تخالطوهم فاخوانكم والله یعلم المفسد من المصلح ولو شاء الله لاعنتكم ان الله عزیز حکیم ۞ سوال میکنند ترا از یتیمان بگو بصلاح آوردن کار ایشان بهتر است یعنی بغیر شرکت پس اگر شارکت کنید با ایشان پس ایشان برادران شما اند و خدا میداند تباه کار را از صلاح کار و اگر خدا خواستی سخت گرفتی شما را هر آئینه خدا غالب استوار کار است باب ما للولی ان ینال من مال الیتیم چه چیز جائز است ولی را کہ بخورد از مال یتیم قال الله تعالی ومن کان غنیا فلیستعفف ومن کان فقیرا فلیاکل بالمعروف ۞ و هر کہ باشد توانگر پس باید کہ پرهیز کند یعنی وصی یتیم اگر توانگر باشد از مال یتیم چیزے نگیرد و اگر فقیر باشد پس باید کہ بخورد بقدر شائسته

مالك عن یحیی بن سعید انه قال سمعت القاسم بن محمد یقول جاء رجل الی عبد الله بن عباس فقال له ان لی یتیما وله ابل افاشرب من لبن ابله فقال ابن عباس ان کنت تبغی ضالة ابله وتهنأ جرباها وتلط حوضها وتسقیها یوم ورودها فاشرب غیر مضر بنسل ولا ناهك فی الحلب قاسم بن محمد گفت آمد مردے بسوئے عبد الله بن عباس پس گفت

مصفّی میراث پدر و مادر از اولاد و خویش قال الله تعالیٰ یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین ۔ فان کن نساء فوق اثنتین فلهن ثلثا ما ترک ط وان کانت واحدة فلها النصف ط ولابویه لکل واحد منهما السدس مما ترک ان کان له ولد ط فان لم یکن له ولد وورثه ابواه فلامه الثلث فان کان له اخوة فلامه السدس من بعد وصیة یوصی بها او دین ط اٰباؤکم وابناؤکم لا تدرون ایهم اقرب لکم نفعا ط فریضة من الله ط ان الله کان علیما حکیما ۔ بیان امر میکند خدا تعالیٰ شما را در باب میراث اولاد شما باین حکم که مرد را ست مانند حصه دو زن پس اگر باشند دختران زیاده از دو تن پس ایشان راست دو سیوم حصه از آنچه ترک کرده است میت و اگر باشد وارث یک دختر پس او را النصف است و پدر و مادر میت را برای هر یکے ازین دو شش یک است از آنچه ترک کرده است میت اگر باشد آن میت را فرزندے پس اگر نباشد او را فرزندے و وارث او شدند پدر و مادر او پس مادر او را است سیوم حصه یعنی باقی پدر را باشد و اگر باشد میت را برادران پس مادر او را است ششم حصه ابعد ادائے وصیتے که امر کرده باشد بآن یا ادائے دین پدران شما و پسران شما نمیدانید که کدام یک از ایشان نزدیک تر است برائے شما در سود رسانیدن حکم کرده شد خدا تعالیٰ الحکم کرده ۔ فی سر آتیہ خدا تعالیٰ وانا با حکمت است مترجم گوید یعنی السعد و اگر دو دختر باشند پس این مسئله منصوص در قرآن عظیم نیست اجماع سلف منعقد گشته بر آنکه حکم دو دختر باشند زیاده از دو دختر است والله اعلم قال مالک الامر المجتمع علیه عندنا والذی ادرکت علیه اهل العلم ببلدنا فی فرائض المواریث ان میراث الولد من والدهم او والدتهم اذا توفی الاب او الام وترکا ولدا رجالا ونساء فللذکر مثل حظ الانثیین فان کن نساء فوق اثنتین فلهن ثلثا ما ترک وان کانت واحدة فلها النصف فان شرکهم احد بفریضة مسماة وکان فیهم ذکر بدئ بفریضة من شرکهم وکان ما بقی بعد ذلک بینهم علی قدر مواریثهم ومنزلة ولد الابناء الذکور اذا لم یکن دونهم ولد کمنزلة الولد سواء ذکرهم کذکرهم واناثهم کاناثهم یرثون کما یرثون ویحجبون کما یحجبون فان اجتمع الولد للصلب وولد الابن فکان فی الولد للصلب ذکر فانه لا میراث معه لاحد من ولد الابن فان لم یکن فی الولد للصلب ذکر وکانتا اثنتین فاکثر من ذلک من البنات للصلب فانه لا میراث لبنات الابن معهن الا ان یکون مع بنات الابن ذکر هو من المتوفی بمنزلتهن او اطرف منهن فانه یرد علی من هو بمنزلته ومن هو فوقه من بنات الابناء فضلا ان فضل فیقتسمونه بینهم للذکر مثل حظ الانثیین وان لم یفضل شیء فلا شیء لهم وان لم یکن الولد للصلب الا ابنة واحدة

سلہ قوله علی قدر مواریثهم فللذکر مثل حظ الانثیین لقوله صلی الله علیه وسلم الحقوا الفرائض باهلها فما بقی فهو لاولی رجل ذکر رواه الشیخان ۱۲ محلی

سلہ قوله اذا لم یکن دونهم ای بینهم وبین المیت ولد للصلب ۱۲ محلی سلہ قوله فلا شیء لهم وبه قال جمیع الفقهاء وعن ابن عباس انهن لسن بعصبة ولا یرثن مشترکات مع البنات مطلقا ۱۲ محلی

مصفیٰ | فلها النصف ولابنة ابنه واحدة كانت او اكثر من ذلك من بنات الابناء ممن هو من المتوفى بمنزلة

واحدة السدس فان كان مع بنات الابن ذكر هو من المتوفى بمنزلتهن فلا فريضة ولا سدس لهن ولكن ان فضل بعد فرائض

اهل الفرائض فضل كان ذلك الفضل لذلك الذكر ولمن هو بمنزلته ولمن هو فوقه من بنات الابناء للذكر مثل حظ الانثيين وليس

لمن هو اطرف منهم شيء وان لم يفضل شيء فلا شيء لهم وذلك ان الله تبارك وتعالى قال في كتابه يوصيكم الله في اولادكم الاية

گفت مالک حکمے کہ اتفاق حاصل شده بران نزدیک ما وچیزیکه یافتم بران اهل علم را در شهر خود در فرائض میراث ها بدین

تفصیل است که ذکر کنیم پس میراث اولاد از پدر خویش یا مادر خویش بدین نسق است که اگر وفات یافت پدر و یا مادر

و ترک کردند اولاد مردان را و زنان را هر دو قسم را پس مرد را مانند حصه دو زن ست یعنی مرد را دو راس اعتبار کنند

زن را یک راس و باین اعتبار تقسیم کنند پس در صورت انفراد بنات اگر باشند دختران زیاده از دو تن پس ایشان را

دو سیوم حصه است از انچه ترک کرده باشد میت واگر باشد وارث یک دختر پس او را نصف حصه است پس اگر

شریک شود با اولاد کسے غیر اولاد بحیثیت مقرر باشد میان اولاد و پسر زرابه اگر ده شد و بعد آن شخص دیگر که شریک ایشان

شد مانند زوج و زوجه واب وام والله اعلم وباشد انچه باقی ماند بعد ازان حصه میان اولاد بر قدر میراثهای ایشان

یعنی مرد را مانند حصه دو زن حاصل این کلام آنست که بنات با ابنا عصبه بالغیر میشوند والله اعلم و مرتبه اولاد پسران نزد

یعنی نه اولاد دختران وقتیکه نباشد بالاتر از ایشان ولدے مانند حالت اولاد بیواسطه است برابر آن حال است

مرد ایشان مانند مرد اولاد بیواسطه ست وزن ایشان مانند زن اولاد بیواسطه است وارث میشوند چنانکه وارث

میشوند اولاد بیواسطه و محجوب میکنند چنانکه محجوب مے کنند اولاد بیواسطه پس اگر جمع شوند اولاد بیواسطه با اولاد پسر پس اگر باشد

درمیان اولاد بیواسطه مردے پس حکم اینست که میراث نیست با او هیچکس را از اولاد پسر پس اگر نباشد در اولاد صلبی

مردے و باشند اولاد صلبی دو تن یا زیاده از دو کس از دختران بیواسطه پس حکم اینست که میراث نیست دختران پسر را

با دختران بیواسطه مگر آنکه باشد اولاد پسران مردے که وے از میت بمنزله این دختران پسر است یا بوے دورتر است

ازین دختران پسر پس این مرد باز میگرداند بران دختران پسر که بمنزله وے بوده باشند یا بالاتر از وے بوده باشند از دختران پسر ان بقیه را

اگر چیزے زیاده ماند پس قسمت کنند آن زیادتے را میان خویش مرد را مانند حصه دو زن واگر زیاده نماند چیزے پس هیچ

نیست ایشان را واگر نباشد اولاد بیواسطه مگر یک دختر پس آن یک دختر را نصف ست و دختر پسر را یکے باشد یا

زیاده باشند از جنس دختران پسران از آنانکه بنسبت میت در یک مرتبه باشند شش حصه است پس اگر باشد با دختران

پسر مردے واو بنسبت متوفی بمرتبه آن دختران است پس حصه مقرر نیست ایشان را و شش حصه نیست ولکن

اگر باقی ماند بعد حصه‌هاے اهل فرائض بقیه باشد آن زیادتی آن مرد را و کسے را که در مرتبه او باشد و آنکس را که بالاے

او باشد از دختران پسران مرد را مانند حصه دو زن است و نیست کسے را که دورتر است از ایشان چیزے واگر

مصفّیٰ باقی نماند چیزے پس ہیچ چیز نیست ایشانرا واین ہمہ کہ درین باب گفتم آنست کہ خدا تعالیٰ فرمود در کتاب خود یوصیکم اللہ فی اولادکم الآیۃ قال مالك الامر المجتمع علیه عندنا الذی لا اختلاف فیه والذی ادرکت علیه اهل العلم ببلدنا ان میراث الاب من ابنه او ابنته انه ان ترك المتوفی ولدا او ولد ابن ذکرا فانه یفرض للاب السدس فریضة فان لم یترك المتوفی ولدا او ولد ابن ذکرا فانه یبدأ بمن شرك الاب من اهل الفرائض فیعطون فرائضهم فان فضل من المال السدس فما فوقه کان للاب وان لم یفضل عنهم السدس فما فوقه فرض للاب السدس فریضة ومیراث الام من ولدها اذا توفی ابنها او ابنتها فترك المتوفی ولدا او ولد ابن ذکرا کان او انثی او ترك من الاخوة اثنین فصاعدا ذکورا کانوا او اناثا من اب وام او من اب او من ام فالسدس لها فان لم یترك المتوفی ولدا ولا ولد ابن ولا اثنین من الاخوة فصاعدا فان للام الثلث کاملا الا فی فریضتین فقط واحدی الفریضتین ان یتوفی رجل ویترك امرأته وابویه فیکون لامرأته الربع ولامه الثلث مما بقی وهی الربع من راس المال والاخری ان تتوفی امرأة وتترك زوجها وابویها فیکون لزوجها النصف ولامها الثلث مما بقی وهو السدس من راس المال وذلك ان اللہ تبارك وتعالی یقول فی کتابه ولابویه لکل واحد منهما السدس مما ترك ان کان له ولد فان لم یکن له ولد وورثه ابواه فلامه الثلث فان کان له اخوة فلامه السدس فمضت السنة ان الاخوة اثنان فصاعدا گفت مالک حکمے کہ اتفاق حاصل شدہ بران نزدیک ما و چیزیکہ ہیچ خلاف نیست دران و چیزیکہ یافتم برآن اہل علم را در شہر خود اینست کہ میراث پدر از پسر خود یا دختر خود بدین نسق است کہ اگر گذارد متوفی فرزندیا فرزند پسر را پس ہر آئینہ مقرر کردہ میشود برائے پدر ششم یک حصہ مقرر پس اگر نگذارد متوفی فرزند را یا فرزند پسر را پس حکم انیست کہ شروع کردہ بشود بکسے کہ شریک پدر باشد از اہل فرائض پس دادہ شود ایشانرا حصہائے ایشان پس اگر باقی ماند از مال ششم یک یا زیادہ ازان باشد آن زیادتی پدر را و اگر باقی نماند از ایشان ششم یک یا زیادہ ازان مقرر کردہ شود برائے پدر ششم یک حصہ

ے من راس المال وللاب النصف الباقی وبه قالت الائمة الاربعة والجمهور وهو الماثور عن عمر وعلی وعثمان وزید بن ثابت روی عنهم الدارمی وله عن ابراهیم قال کان عبد اللہ بن عمر اذا سلك طریقا وجدناه سهلا وانه قال فی زوج وابوین للزوج النصف وللام ثلث ما بقی وروی عبد الرزاق عن عکرمة انه کان ابن عباس یجعل لها الثلث من جمیع المال وله عن ابراهیم خالف ابن عباس اهل القبلة فی امرأة وابوین جعل للام الثلث من جمیع المال واستدل الجمهور بان معنی قوله تعالی فان لم یکن له ولد وورثه ابواه فلامه الثلث هو ان لها ثلث ما ورثاه سواء کان جمیع المال او بقیته فلو اريد ثلث الاصل لکفی فی البیان فان لم یکن له ولد فلامه الثلث ولغا قوله وورثه ابواه ویقول ابن عباس قال شریح ۱۲ محلی سے قوله ولابویه لکل واحد منهما السدس لکل واحد بدل منه بتکریر العامل وفائدته التنصیص علی استحقاق کل منهما السدس ولو قیل ولابویه السدس لکان الظاهر اشتراکهما فیه ولو قیل ولابویه السدسان لاوهم قسمة السدسین علیهما علی السویة وعلی خلافها والتفصیل بعد الاجمال ۱۲ محلی سے قوله وورثه ابواه ای فحسب فلامه الثلث مما ترك وانما قلنا فحسب لانه اذا ورثه ابواه مع احد الزوجین کان للام ثلث ما بقی بعد اخراج نصیب الزوج لا ثلث ما ترك کما قاله ابن عباس والا ادی الی حط نصیبه عن نصیبها مع انه اقوی منها فی الارث بدلیل ان له ضعف حظها اذا خلصا ۱۲ محلی

فرزندے یا فرزند پسر را خواه مرد باشد آن فرزند خواه زن پس زن آن متوفی را هشت یک بعد از وصیتے کہ امر کرده باشد بآن یا
ادائے دین و این حکم بر ائے آنست کہ خدائے تعالیٰ میفرماید در کتاب خود ولکم نصف الآیۃ باب میراث الکلالۃ کلالہ کسے است
کہ والد و ولد نگذارد و در کلالہ دو آیت فرود آمده است یکے در اول سورۂ نسا و یکے در آخر آن قال اللہ تعالیٰ وان کان
رجل یورث کلالۃ او امرأۃ ولہ اخ او اخت فلکل واحد منہما السدس فان کانوا اکثر من ذلک فہم شرکاء فی الثلث
من بعد وصیۃ یوصی بہا او دین غیر مضار وصیۃ من اللہ واللہ علیم حلیم ۝ و اگر باشد مرد یکہ میراث از وے مے برند
کلالہ یعنی بغیر والد و ولد یا باشد زنیکہ میراث از وے مے برند کلالہ و بہر تقدیر باشد آن متوفی مورث کلالہ را برادرے و یا
خواہرے و مراد اینجا برادر یا خواہر اخیافی است بالاجماع پس ہر یکے را از برادر و خواہرش شش یک ست پس اگر اصحاب
اخوت زیاده باشند از یک پس ایشان ہمہ شریک اند در سہ یک بعد ادائے وصیتے کہ امر کرده باشد بآن یا ادائے دین
در حالیکہ آن وصیت کننده داخل کننده ضرر نباشد بر وارثان یعنی حصہ زیاده از ثلث نہ باشد واللہ اعلم حکم کرده است
باین احکام خدا تعالیٰ الحکم کرد نے و خدا دانا بردبار است یستفتونک قل اللہ یفتیکم فی الکلالۃ ان امرؤ ہلک لیس لہ
ولد ولہ اخت فلہا النصف ما ترک وہو یرثہا ان لم یکن لہا ولد فان کانتا اثنتین فلہما الثلثان مما ترک وان کانوا اخوۃ
رجالا و نساء فللذکر مثل حظ الانثیین یبین اللہ لکم ان تضلوا واللہ بکل شیء علیم ۝ طلب فتویٰ میکنند
از تو در میراث کلالہ بگو خدا فتویٰ میدہد شما را در باب میراث کلالہ اگر بمیرد مردے کہ نیست او را ہیچ فرزندے یعنی و نہ
والد او را خواہر است یعنی عینی یا علاتی پس او راست نصف آنچہ گذاشتہ است متوفی و برادر وارث میشود خواہر را یعنی
جمیع ترکہ او میگیرد اگر نباشد آن خواہر را فرزندے پس اگر باشند خواہران دو تن پس آن دو خواہر را دو سیوم حصہ است
از آنچہ ترک کرد برادر و اگر باشند وارثان اصحاب اخوت مردان و زنان پس مرد را مانند حصہ دو زن است بیان
میکند خدا برائے شما شرائع اسلام را تا گمراه نشوید و خدا بہر چیز دانا است مالک عن زید بن اسلم ان عمر بن الخطاب
سأل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن الکلالۃ فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یکفیک من ذلک الآیۃ التی انزلت فی آخر سورۃ النساء عمر بن الخطاب
سوال کرد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را از میراث کلالہ پس فرمود او را رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کفایت میکند ترا ازین
مسئلہ آیتے کہ نازل کرده شد در آخر سورۂ نسا یعنی و ے دلیل است بر آنکہ مراد از اخوت در آیت اولی بنی الاخیاف
اند و در آیت ثانیہ بنو العلات و باین معنی قطع شبہ واقع میشود قال مالک الامر المجتمع علیہ عندنا ان الاخوۃ للام لا یرثون
مع الولد ولا مع ولد الابناء ذکرانا کانوا او اناثا شیئا ولا یرثون مع الاب ولا مع الجد اب الاب شیئا وانہم یرثون فیما سوی
ذلک یفرض للواحد منہم السدس ذکرا کان او انثی فان کانا اثنین فلکل واحد منہما السدس فان کانوا اکثر من ذلک
فہم شرکاء فی الثلث یقتسمونہ بینہم بالسواء للذکر مثل حظ الانثی وذلک ان اللہ تبارک وتعالیٰ قال فی کتابہ
وان کان رجل یورث کلالۃ الآیۃ فکان الذکر والانثی فی ذلک بمنزلۃ واحدۃ گفت مالک امریکہ باتفاق حاصل شده

مصفّٰی

ونه با پدر که بواسطه باشد چیزے را وایشان وارث مے شوند با دختران و دختران پسران مادام که نگذاشته است متوفی جد را که پدر پدر باشد پس وارث میشوند این قسم برادران انچه باقی ماند از مال پس باشند دران عصبه ابتدا کرده شود بکسے که او را اصل حصه مقرر باشد پس داده شود این جماعه را حصهاے ایشان پس اگر باقی ماند بعد از دادن انجماعه بقیه باشد آن بقیه اہل اخوت اعیانی را قسمت کنند آنرا درمیان خویش موافق کتاب الله مردان باشند یا زنان مرد را مانند حصه دو زن است و اگر باقی نماند چیزے پس ہیچ چیز نیست ایشانرا گفت مالک و اگر نگذارد متوفی پدر را و جد را که پدر پدر باشد و نه فرزند را و نه فرزند پسر را خواه آن فرزند مرد باشد یا زن پس ہر آئینه حکم انیست که مقرر کرده شود برائے خواہر عینی که از یک پدر و یک مادر باشد نصف را پس اگر باشند خواہران دو تن یا زیاده از دو از جنس خواہران عینی از یک پدر و یک مادر مقرر کرده شود برائے ایشان دو سیوم حصه پس اگر باشد ہمراه ایشان برادرے مردے پس حصه معین نیست ہیچ یک از خواہران را یک باشد یا زیاده از یک و ابتدا کرده شود بانکه شریک ایشان شده اند بحصه مقرر پس داده شود آنجماعه را حصهاے ایشان بعد از ان چیزیکه باقیماند منقسم باشد میان برادران عینی که از یک پدر و یک مادر باشد مرد را مانند حصه دو زن حکم ہمین منوال است مگر در یک مسئله پس شود برادران عینی را دران مسئله چیزے پس شریک گردانیده شود ایشانرا با برادران اخیافی در سیوم حصه ایشان و آن صورت انیست که زنے متوفی شد و بگذاشت شوہر خود را و مادر خود را و برادران اخیافی خود را و برادران عینی خود را پس رسید شوہر او را نصف و مادر او را ششم یک و برادران اخیافی او را سه یک پس باقی نماند برائے برادران عینی چیزے پس شریک شوند برادران عینی درین مسئله با برادران اخیافی در سیوم حصه ایشان پس برسد مرد را مانند حصه دو زن از برائے آنکه ایشان ہمه برادران اخیافی متوفی اند و جز این نیست که وارث شدند بسبب مادر و این حکم برائے آنست که خدا تعالیٰ فرمود وان کان رجل یورث کلالة الآیة پس ازین جہت شریک شدند درین مسئله که ایشان ہمه برادران متوفی اند از جہت مادر او قال مالک

الامر عندنا ان میراث الاخوة للاب اذا لم یکن معهم احد من بنی الاب والام کمنزلة الاخوة للاب والام سواء ذکرهم کذکرهم وانثاهم کانثاهم الا انهم لا یشرکون مع بنی الام فی الفریضة التی شرکهم فیها بنو الاب والام لانهم خرجوا من ولادة الام التی جمعت اولئک فان اجتمع الاخوة للاب والام والاخوة للاب فکان فی بنی الاب والام ذکر فلا میراث لاحد من بنی الاب وان لم یکن بنو الاب والام الا امرأة واحدة او اکثر من ذلک من الاناث لا ذکر معهن فانه یفرض للاخت الواحدة للاب والام النصف ویفرض للاخوات للاب السدس تتمة الثلثین فان کان مع الاخوات للاب ذکر فلا فریضة لهن

ے قوله سواء للذکر اذا انفرد جمیعه وللانثی اذا انفردت نصفه وللاثنتین فصاعدا الثلثان فان اجتمع الاخوة والاخوات فللذکر مثل حظ الانثیین ۱۲ محلی ۔

مسوی سلہ قلت وعلیہ اتفق اہل العلم ١٢

مصفی عہ وبیدأ باهل الفرائض المسماة فیعطون فرائضهم فان فضل بعد ذلك فضل كان بین الاخوة للاب للذكر مثل حظ الانثیین وان لم یفضل شیء فلا شیء لهم فان كانت الاخوات للاب والام امرأتین او اكثر من ذلك من الاناث فرض لهن الثلثان ولا میراث معهن للاخوات للاب الا ان یكون معهن اخ لاب فان كان معهن اخ لاب بدئ بمن شرك معهم من اهل الفرائض المسماة فاعطوا فرائضهم فان فضل بعد ذلك فضل كان بین الاخوة للاب للذكر مثل حظ الانثیین وان لم یفضل شیء فلا شیء لهم ولبنی الام مع بنی الاب والام ومع بنی الاب للواحد السدس وللاثنین فصاعدا الثلث للذكر مثل حظ الانثى فهم فیه بمنزلة واحدة سواء سلہ گفت مالک حکمے کہ مقرر است نزدیک ما اینست کہ میراث برادران علاتی وقتیکہ نباشد با ایشان کسے از برادران اعیانی بمنزلہ میراث برادران اعیانی است برابران مردانِ ایشان برابر مردانِ آنان است وزنِ ایشان برابر زنِ اوشان بجز آنکہ ایشان شریک نمیشوند با برادران اخیافی در مسئلہ کہ شریک شدند با ایشان برادران اعیانی زیرا کہ برادران اعیانی برآمدند بسبب زادن مادر کہ جمع کرد ایشانرا پس اگر جمع شوند برادران اعیانی و برادران علاتی پس باشند در برادران اعیانی مردے پس ہیچ میراث نیست ہیچکس را از علاتیان و اگر نباشد از اولاد مادر و پدر دیگر یک زن یا بیشتر از یک زن از قسم زنان کہ مردے نیست با ایشان پس حال اینست کہ مقرر کردہ شود برائے یک خواہر عینی نصف را و برائے خواہر علاتی سُدس یکسبتا تمام شود دو سیوم حصہ کہ نہایت نصیب خواہران بود پس اگر باشند خواہران علاتی مردے پس حصہ مقرر نیست برائے ایشان وابتدا کردہ شود باہل فرائض کہ حصہ مقرر دارند پس دادہ شود ایشانرا حصہہائے ایشان پس اگر باقی ماند بعد دادن ایشان بقیہ منقسم شود میان اولاد پدر مرد را باشد حصہ دو زن و اگر باقی نماند چیزے پس چیزے نیست ایشانرا پس اگر باشند خواہران اعیانی دو تن یا زیادہ از دو از قسم زنان مقرر کردہ شود برائے ایشان دو سیوم حصہ و میراث نیست ہمراہ ایشان خواہران علاتی را مگر آنکہ باشد با ایشان برادرے علاتی پس اگر باشد با ایشان برادر علاتی ابتدا کردہ شود بجماعہ کہ شریک ایشان باشند از اہل فرائض کہ حصہ مقرر پس دادہ شود ایشان را حصہہائے ایشان پس اگر باقی ماند بعد از ین دادن بقیہ منقسم شود میان برادران علاتی مرد را باشد مانند حصہ دو زن و اگر باقی نماند چیزے پس ہیچ چیز نیست ایشانرا و برادران اخیافی را میرسد با برادران علاتی حصہ مقررہ بدین نسق برائے یک شش یک و برائے دو یا زیادہ از دو سیوم حصہ مرد را مانند حصہ زن پس ایشان درین ثلث بیک مرتبہ اند با یکدیگر برابر اند باب میراث الجد من ابن ابتداء باب در بیان میراث جد از نبیرہ خود مالک

یحیی بن سعید انه بلغه ان معاویة بن ابی سفیان كتب الى زید بن ثابت یسأله عن الجد فكتب الیه زید بن ثابت انك كتبت

الی تسألنی عن الجد والله اعلم وذلك مما لم یكن یقضی فیه الا الامراء یعنی الخلفاء وقد حضرت الخلیفتین قبلك یعطیانه النصف

مع الاخ الواحد والثلث مع الاثنین فان كثرت الاخوة لم ینقصوه من الثلث

معاویہ پسر ابی سفیان نامہ نوشت بسوئے زید بن ثابت سوال میکرد او را از جد پس نوشت بسوئے او زید بن ثابت کہ تو نامہ نوشتہ بودے بسوئے من سوال میکردی مرا از حکم جد و خدا داناتر است و این مسئلہ ایست کہ

عہ قوله كان بین الاخوة للاب وهو المأثور عن زید بن ثابت [illegible] المدینة فصح قول زید فترك قول عبد الله [illegible]

مصفّٰی کہ حکم میکردند دران اگر خلیفہائے دیگر آئینہ حاضر شدم نزد یک دو خلیفہ پیش از تو میدادند جد را نصف با یک برادر و سیوم حصہ
با دو برادر پس اگر بسیار میبودند برادران کم نمے کردند حصہ او را از ثلث یک مترجم گوید رضی اللہ عنہ و این در صورتیست کہ با جد اخوۃ
صاحب فرض نباشد پس جد را خیر الامرین است مقاسمہ اخوت للذکر مثل حظ الانثیین یا ثلث جمیع المال واللہ اعلم

مالك عن ابن شهاب عن قبيصة بن ذويب ان عمر بن الخطاب فرض للجد الذي يفرض الناس له اليوم
عمر بن الخطاب حکم کرد برائے جد چیزیکہ حکم میکنند مردمان برائے او امروز یعنی خیر الامرین چنانکہ گذشت **مالك**

انه بلغه عن سليمان بن يسار انه قال فرض عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان وزيد بن ثابت للجد مع الاخوة الثلث
معین کرد عمر بن الخطاب و عثمان بن عفان و زید بن ثابت برائے جد با برادران ثلث یک چنانکہ گذشت قال مالك

والامر المجتمع عليه عندنا والذي ادركت عليه اهل العلم ببلدنا ان الجد اب الاب لا يرث مع الاب دنيا شيئا
وهو يفرض له مع الولد الذكر ومع ابن الابن الذكر السدس فريضة وهو فيما سوى ذلك ما لم يترك المتوفى اخا او
اختا لابيه يبدأ باحد ان شركه بفريضة مسماة فيعطون فرائضهم فان فضل من المال السدس فما فوقه كان للجد
وان لم يفضل من المال السدس فما فوقه فرض للجد السدس فريضة قال مالك والجد والاخوة للاب والام اذا شركهم
احد بفريضة مسماة يبدأ بمن شركهم من اهل الفرائض فيعطون فرائضهم فما بقي بعد ذلك للجد والاخوة من شيء فانه ينظر
اي ذلك افضل لحظ الجد اعطيه الجد الثلث مما بقي له وللاخوة او يكون بمنزلة رجل من الاخوة فيما يحصل له ولهم ويقاسمهم
بمثل حصة احدهم او السدس من راس المال كله اي ذلك كان افضل لحظ الجد اعطيه الجد وكان ما بقي بعد ذلك
للاخوة للاب والام للذكر مثل حظ الانثيين الا في فريضة واحدة تكون قسمتهم فيها على غير ذلك وتلك الفريضة
امرأة توفيت وتركت زوجها وامها واختها لابيها وامها وجدها فللزوج النصف وللام الثلث وللجد السدس وللاخت
للاب والام النصف ثم يجمع سدس الجد ونصف الاخت فيقسم اثلاثا للذكر مثل حظ الانثيين فيكون
للجد ثلثاه وللاخت ثلثه قال مالك وميراث الاخوة للاب مع الجد اذا لم يكن معهم اخوة للاب والام
كميراث الاخوة للاب والام سواء ذكرهم كذكرهم وانثاهم كانثاهم فاذا اجتمع الاخوة للاب والام والاخوة
للاب فان الاخوة للاب والام يعادون الجد باخوتهم لابيهم فيمنعونه بهم كثرة الميراث بعددهم ولا يعادونه
بالاخوة للام لانه لو لم يكن مع الجد غيرهم لم يرثوا معه شيئا وكان المال للجد كله فما حصل للاخوة
من بعد حظ الجد فانه يكون للاخوة من الاب والام دون الاخوة للاب ولا يكون للاخوة للاب معهم شيء الا ان يكون الاخوة للاب
والام امرأة واحدة فان كانت امرأة واحدة فانها تعاد الجد باخوتها لابيها ما كانوا فما حصل لهم ولها من شيء

(بقیہ ۴۲۶) فاذا زاد المستقیص من الثلث وروى الدارمي عن الشعبي كان عمر يقاسم الجد مع الاخ والاخوين فاذا زادوا اعطاه الثلث وكان يعطيه مع الولد السدس ۱۲

مسوی سله قلت وعليه الشافعي ومذهب ابي حنيفة ان الجد ابا الاب يسقط الاخوة وانه بمنزلة الاب عنده في مسائل ثلثة منها اللتان فيهما للام ثلث ما بقي فان كان الجد كان للام ثلث تمام المال الثالثة ان ام الاب تسقط بالاب ولا تسقط بالجد كذا في شرح السنة ۱۲

مصفی | كان لهما وهو مع ما بقيا وبين ان يستكمل فريضتها وفريضتهما النصف من راس المال كله فان كان في ذلك فيما يبقى لهما ولاخوتهما لابيها فضل على نصف راس المال كله فهو لاخوتها لابيها للذكر مثل حظ الانثيين فان لم يفضل شئ فلا شئ لهم گفت مالک وحکمے که اتفاق حاصل شده بران نزدیک ما وچیزے که یافتم بران اهل علم را در شهر خود آنست که جد یعنی پدر پدر وارث نمیشود با پدر بیواسطه چیزے را و معین کرده میشود برائے جد با فرزند نر و با پسر پسر که آن نبیره هم نر باشد ششم یک بطریق فرضیت و حکم در مسئلها که بجز این صورتها باشند یعنی در صورتهائے که فرزند نر بیواسطه یا بواسطه موجود نباشد مادام که نگذارده است متوفی برادرے یا خواهرے از اعیانیان یا علاتیان آنست که شروع کرده میشود بکسیکه او شریک جد باشد بحصه معین پس داده شود ایشانرا حصهائے ایشان پس اگر باقی ماند از مال ششم یک یا زیاده از ششم یک باشد آن زیادتی جد را و اگر باقی نماند از مال ششم یک یا زیاده معین کرده شود برائے جد ششم یک را بطریق فرضیت گفت مالک و جد و برادران اعیانی وقتیکه شریک ایشان باشد کسے بحصه معین شروع کرده شود بکسیکه شریک ایشان باشد از اهل فرائض پس داده شود ایشانرا حصهائے ایشان پس آنچه باقی ماند بعد ازین برائے جد و برادران از چیزے پس هرآئینه حکم آنست که نظر کرده شود هر کدام ازین خصلتها بیشکه زیاده است برائے نصیبه جد داده شود جد را سه یک از آنچه باقیمانده برائے او و برائے برادران یا جد باشد بمنزله شخصے از برادران در آن مال که حاصل شود برائے او و برائے برادران و قسمت کند با ایشان مانند حصه یکے از ایشان یا ششم یک از راس المال همه آن هر کدام خصلت که بهتر باشد نصیب جد را داده شود آنرا بجد باشد چیزے که باقی ماند بعد ازین برادران اعیانی را باین حساب که مرد را مانند نصیب دو زن است حکم بهمین منوال است مگر در یک مسئله که میشود قسمت ایشان در آن مسئله بر غیر این طریق و آن مسئله آنست که زنے متوفی شد و گذاشت شوهر خود را و مادر خود را و خواهر اعیانی خود را و جد خود را پس شوهر راست نصف مال و مادر راست سه یک و جد راست ششم یک و خواهر اعیانی راست نصف بعد از آن جمع کرده شود ششم یک جد و نصف خواهر پس قسمت کرده شود بر سه حصه مرد را مانند حصه دو زن پس سه حصه جد را دو سیوم حصه او و خواهر را یک سیوم حصه او و گفت مالک و میراث برادران علاتی با جد وقتیکه نباشد با ایشان برادران عینی مانند میراث برادران اعیانی است برابر آن مردانیان مانند مردانان است و زنان ایشان مانند زنان آنان است پس وقتیکه جمع شوند برادران اعیانی و برادران علاتی پس هرآئینه برادران اعیانی شمرده میشوند با جد جمع شده با برادران علاتی خویش پس منع میکنند جد را بسبب جمع شدن با علاتیان از کثرت میراث بعدد ایشان و شمرده نمیشوند با جد جمع شده با برادران اخیافی زیرا که حال آنست که اگر نباشد با جد غیر اخیافیان وارث نمیشد با او چیزے را مال میشد برائے جد همه آن پس آنچه حاصل شد برادران را بعد نصیب جد پس هرآئینه میرسد برادران اعیانی را نه برادران علاتی و نمے رسد برادران علاتی را با برادران اعیانی چیزے مگر آنکه باشند از اصحاب اخوت اعیانی یک زن

مصفیٰ | یعنی یک خواہر عیانی باشد و بس پس اگر باشد یک خواہر اعیانی پس ہر آئینہ وے در شمار آید با جد جمع شدہ
با برادران علاتی خود ہر قدر کہ باشند پس آنچہ حاصل شد این برادران را و آن خواہر اعیانی را از چیزے باشد آنچیز خواہر را
نہ برادران علاتی را در میان آن خواہر اعیانی و در میان آنکہ کامل کند حصہ خود را و حصہ او نصف است از راس المال
تمام آن پس اگر باشد در آنچہ جمع کردہ شد برائے او و برائے برادران علاتی او زیادہ از نصف راس مال تمام آن پس آن
زیادہ برادران علاتی راست مرد را مانند حصہ دو زن پس اگر باقی نماند چیزے پس ہیچ نیست ایشانرا مترجم گوید ہمین
است مذہب شافعی و نزدیک ابو حنیفہؒ جد یعنی پدر پدر ساقط میکند برادران را زیرا کہ وے بمنزلہ پدر است اگر پدر
نباشد مگر در سہ مسئلہ و دو مسئلہ از ان سابق گذشت کہ مادر را با وجود پدر و در آنہا ثلث ما بقی بود و با وجود جد ثلث تمام
مال خواہد بود و سیوم آنست کہ مادر پدر با وجود پدر ساقط است و با وجود جد ساقط نیست واللہ اعلم باب میراث الجدۃ

دربیان میراث جدہ مالک عن ابن شہاب عن عثمان بن اسحٰق بن خرشۃ عن قبیصۃ بن ذویب[1] انہ قال جاءت الجدۃ
الی ابی بکر الصدیق تسألہ[2] میراثہا فقال لہا ابو بکر مالک فی کتاب اللہ شیٔ وما علمت لک فی سنۃ رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم شیئا فارجعی حتی اسأل[3] الناس فسأل الناس فقال المغیرۃ بن شعبۃ حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
اعطاہا السدس فقال ابو بکر ہل معک[4] غیرک فقام محمد بن مسلمۃ الانصاری فقال مثل ما قال المغیرۃ بن شعبۃ
فانفذہ لہا ابو بکر الصدیق ثم جاءت الجدۃ الاخری الی عمر بن الخطاب تسألہ میراثہا فقال لہا ما لک فی کتاب اللہ شیٔ وما کان
القضاء الذی قضی بہ الا لغیرک وما انا بزائد فی الفرائض شیئا ولکنہ ذلک السدس فان اجتمعتما فیہ فہو بینکما وایتکما
خلت بہ فہو لہا آمد جدہ بسوئے ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ سوال میکرد او را از میراث خود پس گفت
او را ابو بکر صدیق کہ نیست ترا در کتاب خدا تعالیٰ چیزے و ندانستہ ام برائے تو در سنت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم چیزے
پس باز گرد تا آنکہ سوال کنم مردمان را پس سوال کرد ابو بکر مردمانرا پس گفت مغیرہ بن شعبہ حاضر شدم بخدمت آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم داد جدہ را شش یک پس گفت ابو بکر صدیق آیا ہست اے مغیرہ با تو غیر تو پس ایستاد محمد بن مسلمہ
انصاری پس گفت مانند آنچہ گفتہ بود مغیرہ بن شعبہ پس امضائے حکم کرد برائے جدہ ابو بکر صدیق بعد ازان آمد جدہ دیگر
یعنی مادر مادر بسوئے عمر بن الخطاب پس سوال میکرد او را میراث خود را پس گفت عمر او را نیست ترا در کتاب خدا تعالیٰ
چیزے و نہ بود قضائے کہ حکم کردہ شد بآن مگر برائے غیر تو و نیستم من زیادہ کنندہ در فرائض چیزے را و لکن باقی ہمان
سدس است پس اگر جمع شوید در ان سدس آن منقسم است میان شما و ہر کدام از شما کہ تنہا باشد بآن سدس پس

[1] قولہ ابن ذویب بضم الذال المعجمۃ الخزاعی جعلہ ابن عبد البر من الصحابۃ وعدہ غیرہ من التابعین ۱۲ محلی [2] قولہ تسألہ میراثہا وللدارمی من طریق الاشعث عن الزہری جاءت الی ابی بکر جدۃ ام اب او ام ام فقالت ان ابن ابنی او ابن بنتی توفی بلغنی ان لی نصیبا فما لی الخ ۱۲ [3] قولہ اسأل ای العلماء من الصحابۃ وللدارمی فقال فارجعی حتی اشاور اصحابی فانی لم اجد لک فی کتاب اللہ نصیبا ولم اسمع فی ذلک عنہ صلی اللہ علیہ وسلم [4] قولہ ہل معک انما قال ذلک مع ان خبر الواحد مقبول استظہارا وتائیدا لا انکارا وتکذیبا ۱۲ محلی

مصفی آن سدس او راست مالك عن يحيى بن سعيد عن القاسم بن محمد قال اتت الجدتان الى ابى بكر الصديق

فاراد ان يجعل السدس للتى من قبل الام فقال له رجل من الانصار اما انك لتترك التى لو ماتت وهو حى كان اياها يرث فجعل ابو بكر

السدس بينهما آمدند دو جده پیش ابوبکر صدیق پس خواست که بدهد سدس آن جده را که از جانب مادر بود یعنی مادر مادر را

پس گفت او را مردے از انصار آگاه باش هر آئینه تو ترک میکنی آن جده را که اگر وے بمیرد و متوفی زنده ماند وارث

او شدے تخصیص پس ساخت ابوبکر سدس را منقسم میان هر دو جده مالك عن عبد ربه بن سعيد ان ابا بكر بن عبد الرحمن

بن الحارث بن هشام كان لا يفرض الا للجدتين ابوبکر بن عبد الرحمن حصه معین نمیداد مگر دو جده را یعنی مادر پدر را و مادر

مادر را قال مالك الامر المجتمع عليه عندنا الذى لا اختلاف فيه والذى ادركت عليه اهل العلم ببلدنا ان الجدة ام الام

لا ترث مع الام دنيا شيئا وهى فيما سوى ذلك يفرض لها السدس فريضة وان الجدة ام الاب لا ترث مع الام ولا

مع الاب شيئا وهى فيما سوى ذلك يفرض لها السدس فريضة فاذا اجتمعت الجدتان ام الاب وام الام وليس للمتوفى

دونهما اب ولا ام قال مالك فانى سمعت ان ام الام ان كانت اقعدهما كان لها السدس دون ام الاب وان كانت ام الاب اقعدهما

او كانتا فى القعدد من المتوفى بمنزلة سواء فان السدس بينهما نصفان قال مالك ولا ميراث لاحد من الجدات الا

للجدتين لانه بلغنى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم ورث الجدة ثم سال ابو بكر عن ذلك حتى اتاه الثبت عن رسول الله صلى

الله عليه وسلم انه ورث الجدة فانفذه لها ثم اتت الجدة الاخرى الى عمر بن الخطاب فقال لها ما انا بزائد فى الفرائض شيئا فان اجتمعتما فيه

فهو بينكما وايتكما خلت به فهو لها قال مالك ثم لم نعلم احدا ورث غير جدتين منذ كان الاسلام الى اليوم گفت مالك که

اتفاق حاصل شده بر آن نزدیک ما آنکه اختلاف نیست در ان و چیزیکه یافتم بر آن اهل علم را در شهر خود آنست که جده مادر

مادر وارث نمیشود با مادر بواسطه چیزے را و با مادر در غیر صورت جمع شدن با مادر بواسطه معین کرده میشود او را شش

یک بطریق فرضیت و جده که مادر پدر باشد وارث نمیشود با مادر و با پدر چیزے را و آن مادر پدر را در غیر صورت جمع شدن

با پدر یا مادر شش یک ست بطریق فرضیت پس اگر جمع شوند هر دو جده مادر پدر و مادر مادر و نیست متوفی را نزدیکتر از ایشان

پدرے و نه مادرے گفت مالك پس هر آئینه من شنیده ام که مادر مادر اگر نزدیکترین این دو باشد مر او راست سدس بجز

مادر پدر را و اگر باشد مادر پدر نزدیکترین این دو یا باشند در قرب از متوفی بیک منزله برابر یکدیگر پس سدس منقسم است

میان ایشان و نصف گفت مالك و میراث نیست هیچ یک از جدات را مگر برائے دو جده زیرا که حال آنست که

ف قوله فقال له رجل هو عبد الرحمن بن سهل قد شهد بدرا قاله فى الاصابة ۱۲ ف قوله ولا مع الاب شيئا دون [illegible] ترث مع الابن هو
قول ابى حنيفة والشافعى وهو الماثور عن عثمان وعلى وزيد بن ثابت روى عنهم الدارمى ونقل عن ابن مسعود ان ام الاب ترث مع الاب روى
عنها الدارمى ايضا واختاره شريح والحسن وابن سيرين لما رواه ابن مسعود انه صلعم اطعم الجدة مع الاب السدس مع وجود الاب واجيب
بانه يحتمل ان يكون الجد فوقه [illegible] نسبة رقيقا او كافرا ۱۲ محلى ف قوله اقعدهما اى اقربهما فى النسب فى القاموس رجل قعدد وقعدد قريب الآباء من الجد الاكبر ۱۲

مسوّی [۱] قلت وعلیه اهل العلم ۱۲

مصفّٰی [۱] خبر رسید بمن که رسول الله صلعم وارث ساخت جده را بعد ازان سوال کرد ابوبکر صدیق صحابه را از حکم جده تا آنکه آمد پیش او خبر ثابت از رسول الله صلی الله علیه وسلم که وے وارث ساخت جده را پس جاری ساخت سدس را برائے او بعد ازان آمد جده دیگر بسوئے عمر بن الخطاب پس گفت من زیاده کننده نیستم در فرائض خدا تعالی چیزے را پس اگر جمع شوید شما هر دو وران سدس پس آن سدس میان شماست وهر کدام از شما که تنها باشد بآن سدس پس سدس او راست گفت مالک بعد ازین ندانستم هیچ یک را که وارث ساخته باشد غیر دو جده را از ابتدائے آنکه اسلام پیدا شد تا امروز

باب میراث العصبات در بیان میراث عصبها قال مالك الامر المجتمع علیه عندنا الذی لا اختلاف فیه الذی ادرکت علیه اهل العلم ببلدنا فی ولایة العصبة ان الاخ للاب والام اولی بالمیراث من الاخ للاب والاخ للاب اولی بالمیراث من بنی الاخ للاب والام وبنو الاخ للاب والام اولی من بنی الاخ للاب وبنو الاخ للاب اولی من بنی ابن الاخ للاب والام وبنو الاخ للاب اولی من العم اخی الاب للاب والام والعم اخو الاب للاب اولی من بنی العم اخی الاب للاب والام وابن العم للاب اولی من عم الاب اخی الاب للاب والام قال مالك وکل شئ سألت عنه من میراث العصبة فانه علی نحو هذا انسب المتوفی ومن تنازع فی میراثه من عصبة فان وجدت احدا منهم یلقی المتوفی الی اب لا یلقاه احد منهم الی اب دونه فاجعل میراثه للذی یلقاه الی الاب الادنی دون من یلقاه الی فوق ذلك فان وجدتهم کلهم یلقونه الی اب واحد یجمعهم جمیعا فانظر اقعدهم فی النسب فان کان ابن اب فقط فاجعل المیراث له دون الاطرف وان کان ابن اب وام وان وجدتهم مستوین ینتسبون من عدد الآباء الی عدد واحد حتی یلقوا نسب المتوفی جمیعا وکانوا کلهم جمیعا بنی اب او بنی اب وام فاجعل المیراث بینهم سواء وان کان والد بعضهم اخا والد المتوفی للاب والام وکان من سواه منهم انما هو اخو ابی المتوفی لابیه فقط فان المیراث لبنی اخ المتوفی لابیه وامه دون بنی الاخ للاب وذلك ان الله تبارك وتعالی قال واولو الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله ان الله بکل شئ علیم قال مالك والجد ابو الاب اولی من بنی الاخ للاب والام واولی من العم اخی الاب للاب والام بالمیراث وابن الاخ للاب والام اولی من الجد بولاء الموالی. گفت مالک حکمے که اتفاق حاصل شد بران نزدیک ما واختلاف نیست دران وچیزیکه یافتم بران اهل علم را در شهر خود در میراث گرفتن عصبه اینست که برادر اعیانی اولی ست بمیراث از برادر علاتی وبرادر علاتی اولی ست بمیراث از اولاد برادر اعیانی وپسران برادر اعیانی اولی ستند از پسران برادر علاتی وپسران برادر علاتی اولی هستند از پسران پسر برادر اعیانی وپسران برادر علاتی اولی اند از عم که برادر اعیانی پدر باشد وعم که برادر اعیانی پدر باشد اولی است ازان عم که برادر علاتی پدر باشد وعم که برادر علاتی پدر باشد اولی است از پسران عم

(بقیه صفحه ۴۳۰) [۱] قوله النصف او به قال ابوحنیفة والشافعی والجمهور وقال ابن مسعود الجدات اقربهن والبعد بین سواء رواه عنه الدارمی ۱۲ محلی

مصفی

باشد و یک کس اخ لام یا اخت لام **فصل** اب و ابن و زوج در هیچ حال محجوب نمیشوند بحجب حرمان و ابن
الابن را حاجب نمیشود الا ابن صلب و ابن الابن که اقرب باشد از وے و اصحاب فروض مستغرقه مثل ابوین و بنتین و
حاجب جد نمیشود الا کسیکه متوسط باشد میان او و میان میت مانند اب یا اب الاب و حاجب اخ لابوین نمیشود الا اب
و ابن و ابن الابن و حاجب اخ لاب نمیشوند الا این جماعه که گفته شد و اخ لابوین نیز و حاجب اخ لام میشود اب و جد و ولد
و ولد ابن و ابن الاخ لابوین حاجب او شش کس میباشند اب و جد و ابن و ابن الابن و اخ لابوین و اخ لاب و ابن الاخ
لاب حاجب او میشوند این شش کس و ابن الاخ لابوین نیز و عم لابوین حاجب او میشوند این هفت کس و ابن الاخ لاب
نیز و عم لاب حاجب او میشوند این هشت کس و عم لابوین نیز و ابن عم لابوین حاجب او میشوند این نه کس و عم لاب نیز و ابن عم لاب
حاجب او میشوند این ده کس و ابن عم لابوین نیز و معتق را حاجب میشود عصبه نسب و بنت و ام و زوجه هیچ حال محجوب نمیشوند
و بنت الابن را محجوب میکند ابن و دو بنت صلب و قلتیکه همراه کسے نباشد که وے را عصبه بالغیر سازد مانند اخ یا ابن عم که
در مرتبه او باشد و جده لام حاجب او نمی شوند الا ام و جده لاب حاجب او نمیشود الا اب و ام و قربی از هر جهت حاجب
بعدے میشود از همان جهت و قربی از جهت ام حاجب بعدے میباشد از جهت اب مانند ام ام بنسبت ام ام اب و
قربے از جهت اب آیا حاجب بعدے از جهت ام میشود یا نه دو قول آمده و اخت از جهات سه گانه مانند اخ جهات
سه گانه ست در حجب و اخوات لاب حاجب ایشان نیز میشوند دو اخت لابوین و معتقه مانند معتق است در حجب
و هر عصبه حاجب او میباشد اصحاب فروض مستغرقه **فصل** اگر ورثه محض عصبات باشند عدد روس مقسوم علیهم اصل
مسئله خواهد بود و هر ذکر را دو انثی قرار باید داد چنانکه خدا تعالی فرمود للذکر مثل حظ الانثیین و اگر در میان ایشان یک
صاحب فرض یا دو صاحب فرض متماثلین باشند پس اصل مسئله مخرج آن فرض خواهد بود و مخرج نصف اثنین است
و مخرج ربع اربعه و مخرج ثمن ثمانیه و مخرج ثلثین و ثلث ثلثه و مخرج سدس سته و اگر دو فرض مختلف جمع شوند از سه
حالت بیرون نخواهد بود مخرج آنها متداخل اند یا متوافق یا متباین معنی تداخل آنست که اقل نفی اکثر باشد باسقاط او
از اکثر دو بار یا سه بار یا زیاده مانند پنج با ده و سه با نه و سه و چهار با دوازده و درین صورت اکثر مخرجین باید گرفت
مانند سدس و ثلث و نصف و در مسئله ام و دو ولد ام و اخ لاب ام را سدس ست و دو ولد ام را ثلث و نصف باقی
اخ لاب را پس اصل مسئله شش ست و معنی توافق آنست که عدد ثالث افنا کند هر دو را باسقاط اقل از اکثر مانند شش
و نه افنا میکند هر دو را سه و مانند شش و هشت افنا میکند هر دو را دو و هر زوجین با یکدیگر متوافق اند البته زیرا که دو ان
هر دو را لامحاله افنا میکند و درین صورت وفق یکے در دیگرے ضرب باید کرد و حاصل الضرب اصل مسئله باشد و وفق
عبارت از کسرے ست که سمی این عدد ثالث باشد مانند نصف که سمی اثنین است و ثلث سمی ثلثه مثال آن مسئله
زوجه و ام و ابن زوجه را ثمن است و ام را سدس است و ابن را باقی میان ثمانیه و سته توافق بالاثنین ست پس نصف سته را

مصنفی | در ثمانیه ضرب کردیم با نصف ثمانیه را در سته ضرب کردیم حاصل شد بیست وچهار سته زوجه را و چهار ام را و هفده
ابن را و معنی تباین آنست که افنا نکند هر دو را اگر یکے مانند شش یا هفت و درین صورت مخرج یکے را در تمام مخرج دیگر
ضرب کنیم و حاصل الضرب مخرج هر دو کسر باشد مانند مسئله ام و زوجه واخ لاب ام را ثلث است و زوجه را ربع واخ لاب
را باقی و میان ثلثه و اربع تباین است ثلثه را در اربع ضرب کردیم دوازده حاصل شد و آن اصل مسئله است ام را چهار
و زوجه را سه و پنج اخ لاب را پس اصول در صورت افراد و اجتماع زیاده از هفت نمی باشد اثنان و ثلثه و اربعه و سته و
ثمانیه و اثنا عشر و اربعه و عشرون **فصل** گاهے عددے اصل مسئله شده است که تنگی میکند از سهام ایشان و مثال
محسوس این تنگی آنست که چهار رغیف حاضر شده و پنج کس مهمان آمدند یا گوییم چهار رغیف حاضر شد و سه کس بهم رسیدند
که هر یکے را دو رغیف میباید داد پس لابد است اینجا از تقسیم با حضر بکسورے که عدد در روس ایشان باشد مانند آنکه هر رغیف
را پنج بخش کنند و هر مهمان را چهار بخش دهند یا هر رغیف را سه حصه کنند و هر یک را دو حصه برسد و همین است معنی عول و
باید دانست که عول و مثل این صورتها امریست مفطور در اذهان بنی آدم مانند بسیارے از مسائل اصول حدیث
چنانکه بیان آن در بعض کلام ما شنیده باشی پس انکار بر مسئله عول که اجماعیست ناشی از قلت تامل میباشد والله اعلم
و باستقرا معلوم شد که ازین اصول هفت گانه سه اصل عائل میشود در بعض مسائل سته و اثنا عشر و اربعه و عشرین پس
سته عائل میشود به هفت مانند مسئله زوج و اختین لابوین یا لاب زوج را نصف باشد و اختین را ثلثین و اصل مسئله
شش است و به هفت عائل شد سه زوج را و چهار اختین را و درین صورت سهم هفتم میباید زیاده کرد و به هشت مانند
همین مسئله اگر با ایشان ام را نیز اعتبار کنند پس سدس ام را باشد و نصف زوج را و ثلثین اختین را و آنرا اصل مسئله گنجایش
ندارد و لابد است از زیاده دو عدد و به نه مانند مسئله مذکور اگر ام را اخ لام نیز اعتبار کنند پس سدس دیگر اخ لام را باشد و به ده
مانند این مسئله چون دو اخ لام باشد پس سدس دیگر میباید و اثنا عشر عائل میشود به سیزده مانند مسئله زوجه و ام و اختین
زوجه را ربع است و ام را سدس است و اختین را ثلثین و دوازده گنجایش ندارد یکے زیاده کردیم و به پانزده مانند
این مسئله بعینها اگر اخ لام زیاده باشد و او را سدس باشد و آن دو عدد است و به هفده مانند همین مسئله لیکن دو اخ لام و
هر یکے را باشد و اربعه و عشرون عائل میشود به بست و هفت مانند مسئله دو بنت و ابوین و زوجه دو بنت را ثلثین و ابوین
را دو سدس و زوجه را ثمن **فصل** چون اصل مسئله شناختیم و عول او نیز اگر عائله باشد شناختیم پس گاهے منکسر میشود
بر صنفے مثلا ثلثین برائے ثلاث اخوات دادیم یا یک ثمن برائے چهار زن یا یک سهم برائے چند عصبه یا ثلث برائے پنج
اولاد ام و درین صورت محاسب را لابد است از استخراج عددیکه مخرج جمیع سهام باشد بغیر کسر و این را تصحیح گویند پس
اگر نصیب یک فریق بر روس ایشان منکسر میشود خالی نیست از آنکه نسبت روس با نصیب تداخل است و این معنی
در آن صورت راست مے آید که عدد نصیب کم باشد متداخل در عدد روس یا توافق یا تباین متداخلان البته متوافقان

مصنف | خواہند بود وفق سمی اقل خواہد بود از اکثر و در صورت توافق وفق عدد روس را در اصل مسئلہ ضرب کنیم از حاصل
الضرب مسئلہ صحیح شود مثال توافق بلا عول ام و اربعہ اعمام اصل مسئلہ ثلثہ است ام را یکے و اربعہ اعمام را دو واثنین و اربعہ
متداخل اند در حکم متوافق سمی دو کہ نصف است از اکثر گرفتیم و آن دو ست نصف چہار در اصل مسئلہ ضرب کردیم
شش شد واز وے مسئلہ صحیح میشود و مثال توافق با عول زوج و ابوان و ست بنات زوج را ربع و ابوان را دو
سدس و ست بنات را ثلثین اصل مسئلہ دوازدہ ست بنات را ہشت زوج را سہ و ابوان را چہار و آن گنجایش ندارد
پس عائل شد بپانزدہ و ہشت بر شش منکسر میشود و وفق آنہا نصف است پس نصف شش کہ سہ ست در پانزدہ ضرب
کردیم چہل و پنج حاصل شد و ازین عدد تقسیم صحیح میشود زیراکہ بست و چہار نصیب بنات شد ہر یکے را چہار عدد رسید در
صورت تباین ضرب کردہ شود عدد روس را در اصل مسئلہ مثال او بغیر عول زوج و اخوین لاب اصل مسئلہ دو است یکے
زوج را و یکے اخوین را و یکے بر دو منکسر میشود و نسبت میان دو و یک تباین ست ضرب کردیم دو را در اصل مسئلہ چہار شد
دو زوج را و یک یک اخوین را و مثال عول زوج و خمس اخوات لاب اصل مسئلہ شش است زوج را نصف و اخوات را
ثلثین و آن گنجایش ندارد عائل کردیم بہفت تا ثلثین شش کہ چہار ست اخوات را باشد و نصف شش کہ سہ ست زوج را
باشد و چہار منکسر است بر خمس اخوات پنج را در ہفت ضرب کردیم سی و پنج حاصل شد و نصیب اخوات بست آمد و چہار
چہار ہر یکے را میرسد و اگر منکسر شود نصیب دو فریق بر روس ایشان نخست مقابلہ کنیم نصیب ہر فریق را با روس او اگر
متوافق باشند روس را بوفق روس بدل کنیم یعنی از حساب روس را محو کنیم و بجاے او وفق روس ثبت نمائیم و اگر متباین
باشند تمام روس را ثبت کنیم و ثانیا مقابلہ نمائیم عدد مثبت روس را در فریقین اگر متماثل باشند ضرب کنیم یکے را در اصل مسئلہ و
اگر متداخل باشند ضرب کنیم اکثر را در اصل مسئلہ و اگر متوافق باشند ضرب کنیم وفق یکے را در دیگر و حاصل الضرب را در اصل
مسئلہ و اگر متباین باشند ضرب کنیم تمام یکے را در دیگر و حاصل الضرب را در اصل مسئلہ و بہر تقدیر حاصل الضرب تصحیح مسئلہ
باشد و اگر منکسر شود نصیب سہ فریق یا چہار فریق نخست مقابلہ کنیم نصیب ہر فریقے با عدد روس ایشان و در صورت
توافق وفق آنرا ثبت کنیم و در صورت تباین جمیع آنرا ثبت نمائیم و ثانیا مقابلہ کنیم دو عدد مثبت را با یکدیگر اگر متماثل باشد یکے
بگیریم و اگر متداخل باشد اکثر بگیریم و اگر متوافق باشد وفق یکے در دیگرے ضرب کنیم و حاصل الضرب بگیریم و اگر متباین باشد
تمام یکے را در دیگرے ضرب کنیم و حاصل الضرب بگیریم و بہر تقدیر ثالثا این گرفتہ را مقابلہ کنیم با عدد مثبت ثالث و از میان
این دو عدد یکے تحصیل کنیم و آنرا مقابلہ نمائیم با عدد مثبت رابع و رابعا آن عدد حاصل را در اصل مسئلہ ضرب کنیم بعد ازان
چون خواہی کہ نصیب ہر صنفے و ہر فردے از مبلغ مسئلہ بدانی طریق معرفت آن آنست کہ ضرب کنی نصیب او را از اصل
مسئلہ با عول آن در چیزیکہ ضرب کردہ بودی در اصل مسئلہ پس حاصل ضرب نصیب این فریق خواہد بود و بعد معرفت نصیب
ہر فریق آن نصیب را قسمت کنی در میان افراد فریق از امثلہ این اعمال چند مسئلہ بنویسیم مسئلہ ام و شش اخ لام و دوازدہ اخت

لاب اصل مسئله شش است و شش گنجایش آن سهام ندارد عول کردیم بهفت ام را یکے و شش اخ لاب را دو و دوازده اخت
لاب را چهار نصیب اخوة که دو است بر عدد روس که شش است منکسر میشود مقابله کردیم شش را با دو نسبت توافق بالنصف
یافتیم رد کردیم بنصف پس سه بر صفحه حساب ثبت کردیم و نصیب اخوات که چهار است بر عدد روس که دوازده است منکسر میشود
مقابله کردیم توافق بالربع برآمد رد کردیم بربع پس حاصل شد سه ثلاثه نسبت میان ایشان تماثل بود یکے را ضرب کردیم در هفت
بیست و یک حاصل شد و ازین مبلغ مسئله صحیح میشود ضرب کردیم دو در سه شش حاصل شد و آن نصیب اخوة آمد هر یکے را
یک سهم و ضرب کردیم چهار را در سه دوازده حاصل شد و آن نصیب اخوات آمد هر یکے را یک سهم و ضرب کردیم یکے را در سه حاصل
شد و آن نصیب ام آمد مسئله ام و شش برادر اخیافی و هشت خواهر علاتی اصل مسئله شش است و شش گنجایش آن سهام ندارد
عول کردیم بهفت ام را یکے و برادران اخیافی را دو و خواهران علاتی را چهار نصیب برادران که دو است بر عدد روس ایشان
که شش است منکسر میشود و نسبت توافق بالنصف دارد رد کردیم بنصف در صفحه حساب سه نوشتیم و نصیب اخوات که
چهار است بر هشت منکسر میشود و نسبت توافق بالربع دارد رد کردیم بربع هشت که دو باشد و دو را نوشتیم مقابله کردیم درمیان
سه و دو تباین یافتیم ضرب کردیم سه را در دو شش حاصل شد این شش را در هفت ضرب کردیم چهل و دو حاصل شد نصیب
اخوات از اصل دو بود دو را در شش ضرب کردیم دوازده برآمد هر یکے را دو رسید نصیب اخوات از اصل چهار بود چهار را در
شش ضرب کردیم بیست و چهار شد هر یکے را سه سهم رسید نصیب ام از اصل یکے بود یک را در شش ضرب کردیم شش
برآمد ام را شش رسید مسئله پنج بنت و چهار برادر عینی و دو جده و چهار زن اصل مسئله بیست و چهار است زنان را سه
بنات را شانزده و جدتین را چهار و برادران را یکے و نصیب هر فریق بر روس ایشان منکسر است پس مقابله کردیم سه را
با چهار تباین برآمد چهار نوشتیم و مقابله کردیم پنج را با شانزده تباین برآمد پنج نوشتیم و مقابله کردیم دو را با چهار توافق بالنصف
برآمد نصف روس که دو است نوشتیم و مقابله کردیم چهار را با یک تباین برآمد چهار نوشتیم دو عدد اصل بود در چهار چهار گرفتیم و
چهار و چهار متماثل بودند یکے را گرفتیم و چهار و پنج متباین بودند چهار را در پنج ضرب کردیم پس بیست حاصل شد بیست را
در بیست و چهار ضرب کردیم چهار صد و هشتاد برآمد ازین مبلغ مسئله صحیح میشود و نصیب زنان از اصل سه بود سه را در بیست
ضرب کردیم شصت برآمد هر یکے را پانزده رسید نصیب بنات شانزده بود شانزده را در بیست ضرب کردیم سه صد و بیست
شد هر یکے را شصت و چهار رسید و نصیب جدتین چهار بود چهار را در بیست ضرب کردیم هشتاد برآمد هر یکے را چهل رسید

فصل اگر میتے وارثان چند گذاشت و یکے از ایشان قبل از قسمت ترکه متوفی شد و وارثان گذاشت باید دید اگر این
وارثان همان بعینه وارثان اول اند و مقادیر میراث ایشان همان مقادیر بوده است احتیاج استخراج بطن ثانی نیست
و اورا بجاے میت اول اعتبار کنند مانند بنین و بنات یکے از ایشان متوفی شد و وارث نگذاشت الا همان اخوت و اخوات
را و اگر وارثان میت ثانی غیر وارثان میت اول اند یا وارثان میت اول با غیر ایشان اند یا وارثان همان اند لکن مقادیر میراث

مصنفه

ایشان مختلف نشود و بصورت لابدست از مناسخه وطریق مناسخه آنست که تصحیح کرده شود مسئله اول را و مسئله ثانی را
بعدازان مقابله نموده آید تصحیح ثانی را با مافی الید میت ثانی از مسئله اول اگر منقسم شود بر تصحیح ثانی احتیاج عمل نیست واگر
منقسم نشود و باید دید اگر توافق ست وفق تصحیح ثانی را در تصحیح اول ضرب کنیم واگر تباین است ضرب کنیم تمام تصحیح ثانی را
در تصحیح اول و بهر تقدیر از حاصل الضرب هر دو مسئله صحیح خواهند بود وبعدازان طریق جداکردن هر وارثے از بطن اول
آنست که بگیری نصیب او را از مسئله اول پس ضرب کنی در چیزیکه او را در مسئله اول ضرب کرده بودی خواه وفق باشد خواه
تمام وطریق جداکردن نصیب هر وارثے از بطن ثانی آنست که بگیری نصیب او را از مسئله ثانی پس ضرب کنی او را
در تمام مافی الید میت ثانی اگر درمیان آن مافی الید و تصحیح مسئله ثانیه تباین بوده است وضرب کنی در وفق مافی الید اگر
درمیان آنها توافق بوده باشد واگر از مسئله ثانیه نیز شخصے درگذشت پیش از قسمت ترکه همین معامله با تصحیح مسئله او و مافی الید
او از تقسیم ثانی باید کرد وضرب باید نمود و ثالثا تقسیم باید فرمود و هکذا و هکذا امثله مناسخه نیز میباید نوشت مسئله وجده و یک خواهر
عینی و یک خواهر علاتی و یک خواهر اخیافی اصل مسئله شش است و تصحیح از دوازده یک یک هر جده را و دو خواهر اخیافی را و
شش خواهر اعیانی را و دو خواهر علاتی را بعدازان این خواهر اخیافی بمرد و یک خواهر اخیافی گذاشت که در مسئله اول خواهر
عینی بوده است و یک جده ام الام که در مسئله اول نیز بوده است و دو خواهر علاتی از شش صحیح میشود اخیافی را یکے وجده
را یکے و هر خواهر اعیانی را دو دو و مافی الید میت ثانی دو است و تصحیح شش و درمیان عددین توافق بالنصف است نصف
شش که سه ست در دوازده ضرب کردیم سی و شش حاصل شد دیگر بار تقسیم کردیم هر جده را یک سهم بود و یک را در سه ضرب کردیم
سه برآمد پس هر جده را سه رسید و نصیب خواهر اعیانی شش بود و شش را در سه ضرب کردیم هژده برآمد و نصیب خواهر علاتی
دو بود دو را در سه ضرب کردیم شش برآمد و در بطن ثانی یک جده را از جدتین یک سهم بوده است ضرب کردیم
در یکے زیراکه یکے نصف مافی الید است یکے حاصل شد و اخت اخیافی را که در مسئله اول اعیانی بوده است یکے سهم رسیده
بود یکے را در یکے ضرب کردیم یک حاصل شد و دو خواهر علاتی را چهار بود در یکے ضرب کردیم چهار برآمد مسئله زوجه و سه پسر
و یک دختر این دختر بمرد ام و سه برادر که در مسئله اول نیز وارث بودند گذاشت تصحیح مسئله اول از هشت ست و تصحیح مسئله
ثانیه از هژده مقابله کردیم یکے را با هژده تباین برآمد هژده را در هشت ضرب کردیم صد و چهل و چهار حاصل شد تقسیم دیگر
بار کردیم در بطن اول زوجه را یکے رسیده بود و یک را در هژده ضرب کردیم هژده برآمد و هر پسر را دو رسیده بود دو را در هژده
ضرب کردیم سی و شش حاصل شد و در بطن ثانی ام را سه رسیده بود در یکے ضرب کردیم سه حاصل شد و هر برادر را پنج
رسیده بود در یکے ضرب کردیم پنج برآمد **فصل** چون بطون بسیار باشند و معرفت مبلغ که بر همه منقسم شود مشکل گردد لابدست
از عمل شبکه و این عمل از نوادر است فقیر آنرا از رساله ابن هائم اخذ کرده است و وے آنرا از شیخ محمد بن عرفه مغربی روایة
نموده است و فقیر بعض چیزهائے مناسبه زیاده کرده باید دانست که آنچه در بطون متعدده مشکل میشود و محوج گردد بجهود اتباع

مصنفے

و شکستن تقسیمے و راست کردن تقسیمے چنانکه اهل زمان ما بآن مشغول اند به نزدیک تنقیح ظاهر میگردد چهار چیز
است و صاحب شبکه در هر چیزے ابداع امرے سهل المأخذ که مفید مختصر باشد کرده است اول نوشتن سوق ترتیب
و بیان وارثان هر یکے تا نصیب هر وارثے از هر بطنے روشن گردد و صاحب شبکه برائے تحصیل این فائده ابداع کرده است
رسم شبکه و نام هر وارثے یکبار نوشته و ترتیب موت و جهت میراث او از بطون باشارتی لطیف تنبیه نموده دوم معرفت مافی الید
هر میتے تا او را به تصحیح او مقابله کرده شود و صاحب شبکه برائے این فائده هندسه بازبرودنه بر هر تصحیح مقرر کرده است تا به
ضرب بعض در بعض مافی الید ظاهر گردد سیوم انتقال کردن ببطنے که جمیع مسائل از وے صحیح شوند و صاحب شبکه برائے تحصیل
این فائده ضرب تصحیح بطن اول در هندسه فوقانی بطن ثانی و حاصل الضرب را در هندسه فوقانی بطن ثالث قرار داده است
چهارم تقسیم آن مبلغ بر هر وارثے و جمع آنچه هر وارثے را بر سد از بطون شتی و این را نیز قاعده نهاده است اما طریق رسم شبکه
آنست که دو خط کشند از سر صفحه بسوئے پائین بقدر گنجایش اسامی وارثان بطن اول و نام هر وارثے از جهت میراث
او یکے زیر نام دیگر نویسند مانند اب و ام و ابن و بنت و شقیق و شقیقه و زوج و زوجه و عم و ابن الاخ و علی هذا القیاس
و اهل صناعة گاہے از شقیق ق و از شقیقه قه و از اخت لاب خت لاب مانند آن اختصار کنند پس اگر مسئله برائے امتحان
باشد مطلب تمام شد و اگر فتوے در حادثه باشد بپهلوئے علامت هر یکے نام او هم می نویسند بعد از آن فصل کنند بین
هر دو نام بخطے و همچنین بالائے وارث اول و زیر وارث آخر تا هر وارثے را خانه پیدا شود بعد از آن برائے بطن
دیگر یک خط دیگر بفاصله بنویسی و وصل کنی این خطوط فاصله را بآن خط تا خانهائے دیگر ظاهر شود پس محاذات
نام میت ثانی بنویس مات یا ماتت و اگر از وارثان بطن اول کسے میراث ازین بطن هم حاصل کرده است بر پهلوئے
نام او جهت میراث او بنویس ابن یا بنت یا شقیق یا شقیقه و علی هذا القیاس و اگر وارثان دیگر داشته باشد این دو خط
ممتد سازد بجانب اسفل بقدر گنجایش اسامی آن ورثه و بخطوط فاصله تقسیم نمائی و در هر خانه نام وارثے بنویس و اگر
فتوے باشد نام هر وارثے بپهلوئے خانها او بنویس و همین قیاس بطون ثالث و رابع و خامس بانتقال المبلغ چون
رسم شبکه تمام شد تصحیح بطن اول بر سر سطر او بنویس و بالائے آن تصحیح خطے مانند قوس بکش و زیر نام هر وارثے نصیب او را
بهندسه باضبط کن بعد از آن انتقال کن به بطن ثانی و زیر علامت مات مافی الید او را ثبت نمائے و بالائے سطر این
بطن تصحیح او و بالائے تصحیح خطے مانند قوس بعد از آن مقابله کن مافی الید او را با تصحیح او اگر منقسم است صفرے بالائے
قوس بنویس و جزء سهم زیر این سطر ثبت کن و اگر موافقت ست وفق مسئله بالائے قوس بنویس و وفق مافی الید زیر
این سطر و اگر مباینت ست تمام تصحیح بالائے قوس و تمام آن زیر سطر بنویس و جزء سهم عبارت از حاصل قسمت مافی الید
ست بر عدد تصحیح بعد از آن انتقال کن ببطن ثالث و تصحیح او را بالائے سطر زیر خط مقوس بنویس و تقسیم کن انزا بر وارثان
و نصیب هر وارثے زیر نام او بنویس و مافی الید او را زیر علامت مات و طریق دانستن مافی الید او آنست که ازینه

مصنفہ | حالت خالی نیست از بطن اول گرفته است فقط یا از بطن ثانی فقط یا از ہر دو در صورتے اولی نصیب
او از بطن اول که زیر نام او مرقوم است ضرب کن در ہندسه که بالائے قوس بطن ثانی نوشته پس حاصل الضرب مافی الید
اوست و در صورت ثانیه ہندسه که زیر نام او نوشته ضرب کن در ہندسه که زیر سطر بطن ثانی نوشته حاصل الضرب مافی الید
اوست و در صورت سیوم نخست نصیب او از بطن اولی بقاعدۂ تقسیم معلوم کن بعد ازان نصیب او از بطن ثانی بقاعده
دیگر و ہر دو را جمع کن و در زیریات بنویس بعد ازان مقابله کن این مافی الید را با تصحیح او و بقیاس انچه در بطن ثانی گفته
شد عددے بالائے قوس این سطر و عددے تحت این سطر بنویس و بعد ازان انتقال کن به بطن رابع و تصحیح او بنویس و تقسیم
کن او را چنانکه دانستی و مافی الید او را بشناس و زیر نقطه مات بنویس اگر او را از بطن اول چیزے ہست ضرب کن آنرا در
ہندسه که بالائے قوس بطن ثانی است و حاصل الضرب ضرب کن در ہندسه که بالائے قوس بطن ثالث است پس
این حاصل الضرب نصیب اوست از بطن اول و اگر او را چیزے ہست از بطن ثانی عددے که زیر نام اوست در ہندسه
تحتانی ضرب کن و حاصل الضرب در ہندسه که بالائے قوس بطن ثالث است ضرب نمائے و این حاصل الضرب را
با حاصل بطن اول جمع کن و مجموع مافی الید اوست پس مقابله کن این مافی الید را با تصحیح او اگر انقسام است نقطه صفر بالائے
قوس بگذارد و جزو سہم زیر سطر بنویس و اگر موافقت یا مباینت است ہمان روشے که مبسوط نوشتیم بعمل آرد بعد ازان انتقال
کن به بطن خامس و بقیاس انچه در بطن رابع کرده بودی عمل کن کلیه در شناختن مافی الید آنست که اگر او را از بطن اول
چیزے ہست ہندسه نصیب او را در ہندسه بالائے بطن ثانی ضرب کن و حاصل را در ہندسه بالائے بطن ثالث و این حاصل را
در ہندسه بالائے رابع و ہلم جرا الی ان ینتہی الی ما انت فیه و اگر چیزے از بطن ثانی نیز ہست ضرب کن ہندسه نصیب او را
ازین بطن در ہندسه تحتانی و حاصل را در ہندسه بالائے قوس ثالث و حاصل را در بالائے قوس رابع و حاصل را در بالائے
قوس خامس و اگر چیزے از بطن ثالث نیز دارد ہندسه نصیب او را در ہندسه تحتانی ضرب کن و حاصل را در ہندسه
بالائے قوس رابع و حاصل را در ہندسه بالائے قوس خامس الی ان ینتہی الی ما انت فیه چون از ہمه بطون فارغ شدی
سطرے واسع تر از سطر سابقه بر پہلوئے آن رسم کن و بخطوط فاصله تقسیم نمائی و نام احیا که باقی مانده اند بنویس بدستور یکه
گفته شد و تصحیح بطن اول را و در انچه بالائے قوس بطن ثانی نوشته ضرب کن و حاصل را در انچه بالائے قوس ثالث
نوشته و حاصل را در انچه بالائے قوس رابع تا آنکه بطون منتہی شوند و جائیکه صفر نوشته شده ضرب نباید کرد بلکه بما بعد
او انتقال باید کرد و انچه حاصل ضرب آخر باشد بالائے سطر احیا بنویس و بالائے آن خطے مانند قوس رسم کن و
این مکتوب جامعه است که تصحیح جمیع مسائل از وے راست می آید بعد ازان تقسیم کن این جامع را و طریق تقسیم
آنست که بر خانۂ ہر شخصے که بگذری ببین که وے از کدام کدام بطن گرفته است انچه از اول گرفته است ہندسه نصیب
او را در انچه بالائے قوس بطن ثانی نوشته ضرب کن و حاصل را در انچه بالائے قوس ثالث نوشته و ہلم جرا تا آنکه منتہی

مصنفے ؂ اصل این مسئله آنست که مارا مسئله پیش آمد مشتمل بر ده بطن مردے متوفی شد و بیکس وارث گذاشت زوجه و ام و دو شقیقه
و اخت لام اصل مسئله او دوازده بود عائل شد بپانزده و آن تصحیح اوست زیر نام زوجه بند سه نوشتیم و زیر نام ام بند دو
و زیر نام شقیقه چهار و همچنین زیر نام شقیقه دوم چهار و زیر نام اخت لام دو و بعد ازان انتقال کردیم ببطن ثانی سه وارث
یافتیم زوج و شقیق و شقیقه تصحیح او از شش است و مافی الید سیت از بطن اول سه بود مقابله کردیم سه را با شش توافق
بالثلث یافتیم بنابر آنکه سابقا اشاره کردیم که در صورة عدم انقسام تداخل حکم توافق دارد ثلث شش که دو باشد بالا نوشتیم
و ثلث سه زیر انتقال کردیم ببطن ثالث که ام ست پنج وارث یافتیم سه بنت مذکوره و ابوین ثلثین و سدسین جمع شد اصل
مسئله از شش و شش منکسر میشود بر بنات میان نصیب بنات که چهار ست و میان روس ایشان که سه است مباینت
یافتیم ضرب کردیم سه را در شش هژده شد و آن تصحیح اوست باز تفحص کردیم از مافی الید دیدیم که نگرفته ست الا از بطن اول
و نصیب او انجا دو است دو را در دو که بالاے بطن ثانی مرقوم ست ضرب کردیم چهار شد مقابله کردیم چهار را با هژده توافق بالنصف
برآمد نصف هژده که نه باشد بالا نوشتیم و نصف چهار که دوست پائین نوشتیم انتقال کردیم ببطن رابع سه وارث یافتیم
زوجه و ابن و بنت اصل مسئله از هشت یکے زوجه را و هفت منکسر میشود بر ابن و بنت عدد روس که سه ست ضرب کردیم
در هشت بست و چهار برآمد و دوے اخذ نکرده است از بطن اول چیزے پس نصیب او از بطن ثانی که سه است در بند
زیرین که یک است ضرب کردیم سه برآمد سه را در نه ضرب کردیم بست و هفت شد پس بست و هفت مافی الید اوست
مقابله کردیم با بست و چهار توافق بالثلث یافتیم ثلث بست و چهار که هشت ست بالا نوشتیم و ثلث بست و هفت
که نه است پائین نوشتیم انتقال کردیم ببطن خامس که یک شقیقه که بنت بطن ثالث بود متوفی شد چهار وارث گذاشت
شقیقه و اخت لام و جده که بقیه از شان متقدم آمد و چهارم زوج اصل مسئله شش است و عائل بهشت شده است
و دوے از بطن اول و ثالث گرفته از بطن اول چهار است چهار را در دو ضرب کردیم هشت برآمد هشت را در نه ضرب
کردیم هفتاد و دو برآمد هفتاد و دو را در هشت زدیم پانصد و هفتاد و شش برآمد و این نصیب اوست از بطن اول
بر کاغذے نوشتیم و نصیب او از بطن ثالث نیز چهار است چهار را ضرب کردیم در دو که بند سه زیرین است هشت
حاصل شد هشت را در هشت زدیم شصت و چهار شد بران کاغذ زیر محفوظ اول نوشتیم بدین صورت
مجموع ششصد و چهل برآمد و آن مافی الید اوست مقابله کردیم با هشت انقسام یافتیم جزو سهم که ثمانین
ست پائین نوشتیم و لقط صفر بالا انتقال کردیم ببطن سادس یافتیم که اخت لام که بنت بطن ثالث و اخت لام بطن
خامس بود مرده و چهار وارث گذاشت اخت لام و جده که در بطن سابق هم بودند و زوج و اخ لاب تصحیح او از شش
است و نصیب او از بطن اول دو بود دو را در دو ضرب کردیم چهار برآمد چهار در نه زدیم سی و شش برآمد سی و شش را در هشت
زدیم دو صد و هشتاد و هشت برآمد دو صد و هشتاد و هشت را بر کاغذے نوشتیم و نصیب او از بطن ثالث چهار بود چهار را

مصنفہ در ہند سہ پائین کہ دو است ضرب کردیم ہشت برآمد ہشت را در ہشت زدیم شصت و چہار برآمد زیر محفوظ اول
ثبت کردیم و نصیب او از بطن خامس یکے ست یک را در ہندسہ پائین کہ ہشتاد است ضرب کردیم ہشتاد برآمد آن را
زیر محفوظ ثانی نوشتیم بدین صورت جمع کردیم چہار صد و سی و دو برآمد مقابلہ کردیم با شش منقسم
شد جزو سہم کہ ہفتاد و دو است پائین ثبت کردیم انتقال کردیم بطن سابع کہ ام بطن ثالث و جدہ خامس
و سادس بود چہار وارث گذاشت زوج و ام و جد و اخت لاب و این مسئلہ اکدریہ است اصل مسئلہ شش و عول بہ
نہ و نصیب جد و اخت لاب کہ چہار ست میباید کہ للذکر مثل حظ الانثیین منقسم گردد پس انکسار لازم آمد عدد رؤس کہ سہ است
در نہ ضرب کردیم پس تصحیح او از بیست و ہفت است و دیدیم نصیب او از بطن ثالث سہ بود سہ را در دو ضرب کردیم
شش برآمد شش را در ہشت زدیم چہل و ہشت برآمد و در بطون متاخر صفر یافتیم ضرب نکردیم چہل و ہشت را بر کاغذ یکے
نوشتیم و نصیب او از بطن خامس یکے ست یک را در ہندسہ پائین کہ ہشتاد است ضرب کردیم ہشتاد برآمد زیر محفوظ اول
ثبت کردیم و نصیب او از بطن سادس یکے است یکے را در ہفتاد و دو ضرب کردیم ہفتاد و دو برآمد زیر محفوظ ثانی ثبت کردیم
بدین صورت ہمہ را جمع کردیم دو صد برآمد مقابلہ کردیم با بیست و ہفت متباینت برآمد بیست و ہفت
را بالا نوشتیم و دو صد را پائین انتقال کردیم بطن ثامن شقیقہ ثانیہ یافتیم کہ در اول شقیقہ بود و در ثالث
بنت و در خامس شقیقہ و در سادس اخت لام گذاشت سہ وارث ام جدہ کہ سابق ہم بود و زوج و ابن تصحیح او از دوازدہ
نصیب او از بطن اول چہار بود چہار را ضرب کردیم در دو ہشت آمد ہشت را در نہ زدیم ہفتاد و دو برآمد ہفتاد و دو را در
ہشت زدیم پانصد و ہفتاد و شش برآمد پانصد و ہفتاد و شش را در بیست و ہفت زدیم پانزدہ ہزار و پانصد و پنجاہ
و دو برآمد بر کاغذے ثبت کردیم و نصیب او از بطن ثالث چہار بود چہار را در دو ضرب کردیم ہشت برآمد ہشت را در ہشت زدیم
شصت و چہار برآمد شصت و چہار را در بیست و ہفت زدیم یکہزار و ہفت صد و بیست و ہشت برآمد زیر محفوظ اول ثبت
کردیم و نصیب او از بطن خامس سہ بود سہ را در ہشتاد زدیم دو صد و چہل برآمد دو صد و چہل را در بیست و ہفت زدیم
شش ہزار و چہار صد و ہشتاد برآمد زیر محفوظ ثانی ثبت کردیم و نصیب او از بطن سادس یکے است یکے را در ہفتاد و دو
ضرب کردیم ہفتاد و دو برآمد ہفتاد و دو را در بیست و ہفت ضرب کردیم یک ہزار و نہ صد و چہل و چہار برآمد زیر محفوظ
ثالث ثبت کردیم بدین صورت ہمہ را جمع کردیم بیست و پنج ہزار و ہفت صد و چہار برآمد
و آن مافی الید او ست مقابلہ کردیم با دوازدہ منقسم شد بالا سہ و صفر گذاشتیم و پائین جزو سہم
دو ہزار و یک صد و چہل و دو ثبت نمودیم انتقال کردیم بطن تاسع یافتیم کہ زوج جدہ متوفی شدہ است و دو وارث
گذاشت ام و شقیق تصحیح مسئلہ از سہ نصیب او از بطن سابع نہ بود نہ را در دو صد ضرب کردیم یک ہزار و ہشت صد برآمد
و در بطون متاخرہ صفر بود ضرب نکردیم پس مافی الید او ہمین قدر است مقابلہ کردیم با سہ انقسام یافتیم بالا سہ و صفر

مصفٰی

گذاشتیم و زیر او جزو سہم شش صد ثبت کردیم انتقال کردیم ببطن عاشر اخت علاتی جده را یافتیم که مرده است
و گذاشت یک جد را فقط مسئله او از یک و نصیب او از بطن سابع چہار است چہار را در ہندسہ پایین که دو صد
ست ضرب کردیم ہشت صد بر آمد و آن مافی الید او ست مقابله کردیم بایک انقسام بر آمد صفر بالا گذاشتیم و ہشت صد
پایین نوشتیم چون این عمل تمام شد خواستیم که انتقال کنیم بجامعه که تصحیح جمیع مسائل از وے صحیح شود پانزده را در دو
ضرب کردیم سی بر آمد سی را در نه ضرب کردیم دو صد و ہفتاد بر آمد دو صد و ہفتاد را در ہشت زدیم دو ہزار و یک صد و
شصت بر آمد دو ہزار و یک صد و شصت را در بیست و ہفت ضرب کردیم پنجاه و ہشت ہزار و سه صد و بیست بر آمد
و آن جامعه جمیع مسائل است خواستیم که این مبلغ را بر احیا تقسیم کنیم شقیق را یافتیم که از بطن ثانی نصیب او دو بود دو را
در ہندسہ پایین که یک بود ضرب کردیم دو بر آمد دو را در نه ضرب کردیم ہژده بر آمد ہژده را در ہشت زدیم یک صد و
چہل و چہار بر آمد یک صد و چہل و چہار را در بیست و ہفت ضرب کردیم سه ہزار و ہشت صد و ہشتاد و ہشت بر آمد آنرا
محاذی اسم شقیق از سطر احیا نوشتیم انتقال کردیم بشقیقه یافتیم که از بطن ثانی یکے یافته ست فقط یکے را در یک ضرب
کردیم یک بر آمد یکے را در نه ضرب کردیم نه بر آمد نه را در ہشت ضرب کردیم ہفتاد و دو بر آمد ہفتاد و دو را در بیست و ہفت
زدیم یک ہزار و نه صد و چہل و چہار بر آمد آنرا محاذی اسم شقیقه در سطر احیا نوشتیم انتقال کردیم باب یافتیم که از بطن ثالث
نصیب او سه بود فقط سه را در دو ضرب کردیم شش بر آمد شش را در ہشت ضرب کردیم چہل و ہشت بر آمد چہل و
ہشت را در بیست و ہفت زدیم یک ہزار و دو صد و نود و شش بر آمد محاذی اسم اب در سطر احیا نوشتیم
بعد از ان زوجه از بطن رابع سه یافته است فقط سه را در نه ضرب کردیم بیست و ہفت بر آمد بیست و ہفت را
در بیست و ہفت ضرب کردیم ہفت صد و بیست و نه بر آمد آنرا محاذی زوجه در سطر احیا نوشتیم انتقال کردیم بابن
ابن از بطن رابع چہارده بود چہارده را در نه ضرب کردیم یک صد و بیست و شش بر آمد یک صد و بست و شش را در بیست
و ہفت ضرب کردیم سه ہزار و چہار صد و دو بر آمد محاذی ابن در سطر احیا نوشتیم انتقال کردیم به بنت بنت از بطن رابع
ہفت یافته ست ہفت را در نه ضرب کردیم شصت و سه بر آمد شصت و سه را در بست و ہفت ضرب کردیم یکہزار
و ہفت صد و یک بر آمد آنرا محاذی بنت نوشتیم انتقال کردیم بزوج زوج از بطن خامس سه یافته ست سه را
در ہشتاد ضرب کردیم دو صد و چہل بر آمد دو صد و چہل را در بست و ہفت ضرب کردیم شش ہزار و چہار صد و ہشتاد
بر آمد آنرا محاذی زوج نوشتیم انتقال کردیم بزوج ثانی از بطن سادس سه یافته است سه را در ہفتاد و دو ضرب کردیم
دو صد و شانزده بر آمد دو صد و شانزده را در بیست و ہفت زدیم پنج ہزار و ہشت صد و سی و دو بر آمد محاذی
زوج ثانی نوشتیم انتقال کردیم باخ لاب را از بطن سادس یک یافته بود یک را در ہفتاد و دو ضرب کردیم دو صد
و شانزده بر آمد دو صد و شانزده را در بست و ہفت زدیم پنج ہزار و ہشت صد و سی و دو بر آمد محاذی زوج ثانی

شقیق
۳۸۸۸

شقیقه
۱۹۴۴

اب
۱۲۹۶

زوجه
۷۲۹

ابن
۳۴۰۲

بنت
۱۷۰۱

زوج
۶۴۸۰

زوج ثانی
۵۸۳۲

مصفی نوشتیم انتقال کردیم اخ لاب از بطن سادس یکی یافته بود یک را در هشتاد و دو ضرب کردیم هشتاد و دو شد هشتاد و دو را در بست و هفت ضرب کردیم یکهزار و نهصد و چهل و چهار بر آمد آنرا محاذی او نوشتیم انتقال کردیم ام که در بطن دیگر جده شده از بطن سابع نصیب او شش بود شش را در دو صد ضرب کردیم یک هزار و دو صد بر آمد آنرا بکاغذ نوشتیم و نصیب او از بطن ثامن دو بود دو را در دو هزار و یک صد و چهل و دو ضرب کردیم چهار هزار و دو صد و هشتاد و چهار بر آمد با محفوظ اول جمع کردیم پنج هزار و چهار صد و هشتاد و چهار بر آمد آنرا محاذی ام نوشتیم و انتقال کردیم جد در بطن سابع ست و دیگر بار نیز جد است نصیب او از بطن سابع هشت است هشت را در دو صد ضرب کردیم هزار و شش صد شد بر کاغذے نوشتیم و نصیب او از بطن عاشر یکے بود یک را در هشت صد ضرب کردیم هشت صد بر آمد با محفوظ اول جمع کردیم دو هزار و چهار صد شد آنرا محاذی جد نوشتیم و انتقال نمودیم زوج از بطن ثامن نصیب او سه بود سه را در دو هزار و یک صد و چهل و دو ضرب کردیم شش هزار و چهار صد و بست و شش بر آمد محاذی زوج نوشتیم و انتقال کردیم ابن از بطن ثامن نصیب او هفت ست هفت را در دو هزار و یک صد و چهل و دو ضرب کردیم چهارده هزار و نه صد و نود و چهار بر آمد محاذی ابن نوشتیم و انتقال کردیم ام از بطن تاسع نصیب او یکے ست یک را در شش صد ضرب کردیم شش صد شد محاذی ام نوشتیم و شقیق از بطن تاسع نصیب او دو است دو را در شش صد ضرب کردیم یک هزار و دو صد بر آمد محاذی شقیق نوشتیم شبکه تمام شد **فصل** چون عدد انصبا از الوف الوف متجاوز باشد تنزیل آنها بر ترکه مشکل شود و معرفت نصیب هر یکے با حصه او از ترکه دشوار گردد و مستفتی بحیرت در ماند و قاسم نزدیک قسمت دست و پا گم کند پس محتاج شدند بقاعده که سد این خلل کند و اهل حساب را درین باب عملها چند است یکے از آنها که سهل المأخذ است و از مخترعات کاتب الحروف آن ست که تنزیل مرتبه بمرتبه سه قسم میباشد تنزیل اقصی و آن تنزیل الوف باحاد ست پس مکتوب در مرتبه الوف را احاد اعتبار کنند و مکتوب در مرتبه عشرات الوف را عشرات و علی هذا القیاس و تنزیل اوسط تنزیل مات باحاد ست و تنزیل ادنی تنزیل عشرات باحاد ست هر تنزیلیکه مناسب کثرت اعداد ترکه باشد اختیار کنند و انچه باقی ماند از مراتب احاد و عشرات و مات هر واحد را عشر عشر العشر اعتبار کنند اگر تنزیل اقصی شده است و هر یک را عشر العشر اگر تنزیل اوسط است و هر یکے را عشر اگر تنزیل ادنی است پس اگر رفع این کسور با جمعها بعدد سے میسر آید مثلا اعشار العشر را بنصف العشر متبدل آورد یا ثلث العشر نهبا والا دشواری فهم کسور و فهم الصبار المیزان طبع باید نمود و من انتقل بلیتین تلفیر اسرنها را کار باید بست و گاہے از تنزیل اقصی اغماض کرده بتنزیل اوسط یا اقل صلح باید نمود و گاہے فهم تفهیم کسور را اهمال باید ساخت دیگر آنکه انصبا را با یکدیگر مقابله کنند اگر تداخل باشد فقط اقل را بیکے اعتبار کنند و اکثر را بهمان نسبت بسط نمایند و اگر توافق باشد فقط وفق جامعه باید گرفت و هر نصیبے را بر وفق آن باید آورد و اگر در بعضے انصبا توافق و در بعضے تداخل باشد توافق اعتبار باید نمود

اخ لاب ۱۹۴۴

۵۴۸۴

جد ۲۴۰۰

زوج ۶۴۲۶

ابن ۱۴۹۹۴

ام ۶۰۰

شقیق ۱۲۰۰

مسئله | واگر متباین باشد بعض انصبا یا کل آن این نوع متعذر است و دیگر اختصار مسائل بجبر که مسئله منتهی
از وے میراث گرفته است مسماۃ بیست نشمرند و نام او نویسند و سهام او بنهند و متعرض موت او و تقسیم سهام او
نشوند و دیگر اختصار تصحیحات و معنی اختصار تصحیح آنست که استخراج کننده فرائض در صورتها که بر رؤس
فریق منکسر شود و بجاے ادراک کند که در بطون آینده عدد این مسئله تضاعف خواهد شد او بجهة انکسار منتفع گردد پس
مقید تصحیح کسور نشود و بسر کند تا وقتیکه تضاعف اعداد حاصل شود زیراکه مقصود اصلی تصحیح انصباے احیاست و آن
حاصل است باید دانست که ترکه خالی از دو حالت نیست یا ازان قبیل است که عین او منقسم نمی شود مانند حمام
و حیوان یا ازان قبیل است که عین او منقسم میشود مانند حبوب و نقود و اراضی پس حصه او از ترکه مانند حصه او ست
از جامعه و این مسئله اربعه متناسبه است که ثالث مجهول است و چاره دانستن آن تقریط است و تقریط
عبارت از استخراج قیراط جامعه است یعنی جزو بیست و چهارم وے و طریق او آنست که تقسیم کنند جامعه
را بر بیست و چهار حاصل القسمت قیراط او ست پس اگر حاصل القسمة صحیح بر آید فبها و اگر کسرے با وجمع شد
و تسویة الکسور خواهی مخرج کسر را در جامعه ضرب کن و حاصل الضرب را جامعه سازد ازان قیراط صحیح بر آر
و اگر کسر مضاعف یا معطوف بر آید مقابله کن هر دو کسر را اگر توافق است وفق یکے در دیگرے ضرب کن و
حاصل را در جامعه و حکم چند عدد از کسور بر همین قیاس باید کرد و اگر از تزاید مراتب احتراز مقصود باشد همان
کسر را تلفظ کن و طریق تقسیم قراریط بر احیا آنست که جدولے رسم کنی از بالاے صفحه بسوے پایان آن بقدر
امداد انصبا و آنرا تقسیم کن بخطوط فاصله تا خانهاے پیدا شود و در هر خانه نصیبے از انصباے احیا یکے زیر
دیگرے رسم کن و بالاے آن جامعه بنویس و بر جنب این جدول جدولے دیگر مشابه او در طول و خانها بنویس
و بالاے این جدول قیراط جامعه ثبت کن بعد ازان حل کن قیراط را باضلاع او تا آنکه واحد را هم باسم آن
کسر میتوان خواند مثلا ماتین حاصل میشود از ضرب ده در بیست پس یکے از اضلاع او ده است و بیست حاصل
میشود از ضرب ده در ده پس یکے از اضلاع او ده است و یکے عشر ده است و مخرج عشر عشره است
و دیگر بار نیز عشره از اضلاع او شد و چون اضلاع پیدا شد جدولهاے محاذی جدول قراریط بمقدار اضلاع بنویس
و هندسه ضلع بر هر جدول بنویس و مقدم کن اکثر را بر اقل بعد ازان نصیبے را بگیر و قسمت کن بر قراریط و حاصل القسمة
را در جدول قیراط محاذی آن نصیب ثبت کن و اگر کسرے باقی مانده است مناسب ضلع اول محاذی آن نصیب
بنویس و اگر کسرے دیگر مناسب ضلع ثانی باقی مانده
باشد در جدول ضلع ثانی تا آنکه
منتهی شود

جامع المسائل کلها	وفق الجامعه	جدول العشر	جدول عشر العشر	جدول قیراط الوفق	عشر القیراط	تسع عشر القیراط	تسع تسع عشر القیراط
۵۸۳۲۰	۱۹۴۴۰	۱۹۴۴	۱۰	۸۱۰	۱۰	۹	۹
۳۸۸۸	۱۲۹۶	۱۲۹	۶	۱	۶		
۱۹۴۴	۶۴۸	۶۴	۸		۸		
۱۲۹۶	۴۳۲	۴۳	۲		۵	۳	
۷۲۹	۲۴۳	۲۴	۳		۳		
۳۴۰۲	۱۱۳۴	۱۱۳	۴	۱	۴		
۱۷۰۱	۵۶۷	۵۶	۷		۷		
۶۴۸۰	۲۱۶۰	۲۱۶		۲	۶	۶	
۵۸۳۲	۱۹۴۴	۱۹۴	۴	۲	۴	۰	۰
۱۹۴۴	۶۴۸	۶۴	۸		۸	۰	۰
۵۴۸۴	۱۸۲۸	۱۸۲	۸	۲	۲	۵	۱
۲۴۰۰	۸۰۰	۸۰			۹	۷	۸
۶۴۲۶	۲۱۴۲	۲۱۴	۲	۲	۶	۴	
۱۴۹۹۴	۴۹۹۸	۴۹۹	۸	۶	۱	۶	۳
۶۰۰	۲۰۰	۲۰			۲	۴	۲
۱۲۰۰	۴۰۰	۴۰			۴	۸	۴

مثال رد جامعه بر وفق نظر کردیم درین انصبا یافتیم که همه آنها متوافق اند بثلث پس ثلث جامعه را جامعه ساختیم ثلث
هر نصیبی محاذی آن نصیب ثبت کردیم مثال این رد جامعه ثانیه بعشر آن و درین صورت عشر جامعه گیرند و جامعه
سازند بعد ازان امتحان کنند ست جدول اعشار را جمع کنند هر ده را یکی گیرند و انچه کسر باقی ماند از دفع کرده عشر
نمایند مانند آنکه دو خمس و چهار خمس و بعد ازان جدول اعداد تا سه را جمع کنند و با مجموع اول جمع نمایند حاصل آنت را
با عشر جامعه تطبیق دهند اگر مطابق بر آید عمل صحیح ست والا تدارک نماید باید کرد مثال اختصار تصحیحات آنست که تصحیح
مسئله امر که در ما بعد ده بار جدا شده از نه اعتبار کنیم اعتماد دیوان کرد انصباے احیا چون حصاد راده ضرب کنیم
و حاصل را در هشت تصحیح احیا راست ے آید مثال تقریبا آنست که تقسیم کردیم نوزده هزار و چهار صد و چهل با ثبت

مسوّی ۱۵ قلت فی شرح السنة اختلفوا فی توریث ذوی الارحام فذهب جماعة الی انه لا میراث لهم بل یصرف مال المیت الذی
لا یخلف وارثا الی بیت مال المسلمین ارثا لهم باخوة الاسلام وعلیه الشافعی وذهب اخرون الی توریثهم عند عدم الورثة وعلیه ابو حنیفة
ویقدم علیهم الرد علی اصحاب الفرائض سوی الزوجین فی المنهاج واصل المذهب انه لا یورث ذوالارحام بل المال لبیت المال وافتی المتاخرون
اذا لم ینتظم امر بیت المال بالرد علی اهل الفرائض غیر الزوجین ما فضل علی فروضهم بالنسبة فان لم یکونوا صرف المال الی ذوی الارحام ۱۲

مصفّی وچهار حاصل القسمة هشت صد و ده بر آمد و آن قیراط اوست پس حل کردیم اضلاع او را تا آنکه بواحد رسید
پس گفتیم هشت صد و ده حاصل میشود از ضرب ده در هشتاد و یک و هشتاد و یک حاصل میشود از ضرب نه در نه و یکے تسع
نه است پس اضلاع او سه بر آمدند عشر و تسع عشر و تسع تسع عشر پس چهار جدول رسم کردیم بر جدول اول زیر قوس
نوشتیم هشت صد و ده و بالائے قوس هندسه بست و چهار و بر سر جدول دوم عدد ده تا دلالت باشد بر آنکه این جدول
اعشار قیراط است و بر جدول ثالث نه تا دلالت باشد بر آنکه این جدول تسع عشر قیراط است و در جدول رابع
نیز نه تا دلالت باشد بر آنکه این جدول تسع تسع عشر است بعد ازان در تقسیم قراریط نامه را در جدول قیراط نوشتیم
وکسور آنرا در محل آنها و نزدیک جمع اقل کسور را جمع کردیم و هر نه را یکے شمردیم باز بالا تر ازان رفتیم هر ده را یکے شمردیم
باز انتقال کردیم بجدول قیراط و محفوظ را با آن اعداد جمع کردیم راست بر آمد باب میراث ذوی الارحام غیر اهل
الفرائض والعصبات باب در میراث اصحاب قرابت غیر اہل فرائض و عصبات مالک عن محمد بن ابی بکر بن محمد بن عمرو
بن حزم عن عبد الرحمن بن حنظلة الزرقی انه اخبره عن مولیٰ لقریش کان قدیمًا یقال ابن مرسی انه قال کنتُ
جالسا عند عمر بن الخطاب فلما صلی الظهر قال یا یرفا هلم ذلک الکتاب لکتاب کتبه فی شان العمة یسأل عنها
ویستخبر فیها فاتی به یرفا فدعا بتور او قدح فیه ماء فمحی ذلک الکتاب فیه ثم قال لو رضیک
الله اقرک ابن مرسی نشسته بود نزدیک عمر بن الخطاب پس وقتیکه خواند نماز ظهر را گفت اے
یرفا بیار آن کتاب را اشاره کرد بنامه که نوشته بود آنرا در باب عمه سوال میکرد از حال آن و خبر مے پرسید ازان پس
آورد یرفا آن نامه را پس طلبید عمر پیاله سنگین یا پیاله چوبین که در وے آب بود پس محو ساخت آن نامه را دران پیاله
بعد ازان گفت اگر راضی مے شد خدا تعالیٰ مقرر میگذاشت ترا مالک عن محمد بن ابی بکر بن حزم انه سمع اباه کثیرا
یقول کان عمر بن الخطاب یقول عجبًا للعمة تُورث ولا ترث عمر بن الخطاب میگفت عجب است عمه را که
وارث خود میگردانند برادر زادگان خود را و خود وارث نمے شود قال مالک الامر المجتمع علیه عندنا والذی لا اختلاف فیه
والذی ادرکت علیه اهل العلم ببلدنا ان ابن الاخ للام والجد ابا الام والعم اخا الاب للام والخال والجدة ام
ابی الام وابنة الاخ للاب والام والعمة والخالة لا یرثون بارحامهم شیئا قال وانه لا ترث امرأة هی ابعد نسبا
من المتوفی ممن سمی فی هذا الکتاب برحمها شیئا وانه لا یرث احد من النساء الا حیث سمین وذلک

مسوّی سله قلت قال محمد وبهذا ناخذ لا یورث الحمیل الذی یسبیٰ وتسبی معه امرأة فتقول هو ولدی او تقول هو اخی او یقول هی اختی الا ببیّنة الا الوالد فانه اذا ادعی الوالد انه ابنه وصدقه فهو ابنه ولا یحتاج فی هذا الی بیّنة الا ان یکون الولد عبدًا فیکذبه المولی بذلک وهو قول ابی حنیفة والعامة من فقهائنا سله قلت وعلیه اهل العلم ان المتوارثین اذا عمی موتهما بان غرقا فی ماء او انهدم علیهما بناء او غابا فجاء نعیهما ولم یدر ایهما سبق موته فلا یورث

مصفّی نصرانی را آزاد کرد عمر بن عبد العزیز بعد ازان بمرد آن نصرانی گفت اسمعیل پس امر کرد مرا عمر بن عبد العزیز که نہم مال او را در بیت المال یعنی عمر بن عبد العزیز خود وارث آن نشد بسبب نصرانی بودن آن وهمین است مذهب جمهور علما که کافر از مسلمان وارث نمیشود و مسلمان از کافر و انواع کفر یک ملّت قرار داده اند پس یهودی از نصرانی و نصرانی از یهودی وارث میتواند شد باب میراث الحمیل حمیل آنست که فرزندے با مادر خود اسیر گرفتیم پس آن فرزند حمیل است و اگر حامله بیاید و در دار الاسلام وضع نماید آن ولید است نه حمیل مالک عن الثقة عنده انه سمع سعید بن المسیّب یقول ابی عمر بن الخطاب ان یورث احد من الاعاجم الا احد ولد فی العرب عمر بن الخطاب قبول نکرد که وارث گرداند هیچ یکے را از اعاجم الا کسے را که زاده شد در عرب قال مالک وان جاءت امرأة حامل من ارض العدو فوضعته فی العرب فهو ولدها یرثها ان ماتت وترثه ان مات میراثها فی کتاب الله عز وجلّ گفت مالک اگر آمد زنے در آن حال که حامل است از زمین دشمن پس بزاد ولد را در عرب پس او فرزند اوست وارث میشود این فرزند مادر خود را اگر مادر بمیرد و وارث او میشود آن فرزند اگر او بمیرد موافق میراث خود در کتاب خدائے عز وجل باب میراث من جهل تقدم موته باب در میراث کسے که دانسته نشد تقدم موت او مالک عن ربیعة بن ابی عبد الرحمن عن غیر واحد من علمائهم انه لم یتوارث من قتل یوم الجمل و یوم صفین و یوم الحرة ثم کان یوم قدید فلم یورث احد منهم من صاحبه شیئًا الا من علم انه قتل قبل صاحبه بایکدیگر وارث نشدند آنانکه کشته شدند روز جمل و روز صفین و روز حره بعد ازان واقع شد روز قدید پس وارث گردانیده نشد هیچ یک از ایشان از صاحب خود چیزے را مگر شخصے که دانسته شد که او مقتول شد پیش از صاحب خود قال مالک و ذلک الامر الذی لا اختلاف فیه ولا شک فیه عند احد من اهل العلم ببلدنا گفت مالک واینست حکمے که هیچ اختلاف نیست دران و هیچ شک نیست دران نزدیک هیچکس از اهل علم در شهر ما مترجم گوید همین است مذهب جمهور علما که چون پوشیده ماند موت دو شخص که باهم متوارث بودند بسبب غرق شدن هر دو یا بسبب هدم دیوارے بر آنها یا غائب بودند و خبر مرگ آنها رسید و معلوم نشد که کدام یک پیشتر مرد پس وارث گردانیده نشود یکے از انها از مال دیگرے بلکه میراث هر واحد ازین دو کس برائے کسے است از ورثه او که بیقین دانسته شود حیات او بعد موت او باب میراث ولد الملاعنة ملاعنه زنے است که لعان کرد با شوهر خود

مسوّی (متعلقہ صفحہ ص۴۴۹) احدهما من الآخر بل ميراث كل واحد منهما لمن كان حيّ بعده يقيناً بعد موته من ورثته

سلہ قلت وعليه الشافعي وقال ابو حنيفة للام فرضها والباقي يرد عليها وان كان معها صاحب فرض اخذ

الفضل عليهم على قدر سهامهم سلہ قلت وعليه عامة اهل العلم ان من قتل مورثه لا يرثه عمداً كان القتل او خطأً الا ان ابا حنيفة قال قتل الصبي

لا يمنع الميراث ۱۲

لله الحمد على ان تم الجلد الاول من كتاب المسوى شرح الموطا للامام مالك من تصنيف حجة الاسلام العلامة الشيخ احمد المدعو بولي الله المحدث الدهلوي تغمده الله برحمته الخفي والجلي ويتلوه الجلد الثاني والنصف التالي ان شاء الله تعالى

مصفّٰی | پس نسب ولدا و از پدر منقطع شد مالك انه بلغه ان عروة بن الزبير كان يقول في ولد الملاعنة

وولد الزنا انه اذا مات ورثته امه حقها في كتاب الله وورث اخوته لامه حقوقهم ويرث بقية

موالي امه ان كانت مولاة وان كانت عربية وورثته حقها وورث اخوته لامه حقوقهم وكان ما بقي للمسلمين

عروہ بن الزبیر میگفت درباب فرزند ملاعنه و ولد زنا که اگر بمیرد وارث شود مادر او حق خود را در کتاب خدا تعالی و

وارث شوند برادران اخیافی او حقوق خویش را و وارث شوند آنچه باقی ماند موالی مادر او اگر معتقه باشد و اگر عربیه

باشد وارث او شود مادر او حق خود را در کتاب خدا تعالی و وارث شوند برادران اخیافی حق خود را و باشد آنچه باقی

مانده است برعام مسلمانان یعنی حق بیت المال قال مالك وبلغني عن سليمان بن يسار مثل ذلك قال مالك وعلى ذلك

ادركت رأي اهل العلم ببلدنا گفت مالک خبر رسید بمن از سلیمان بن یسار مانند آن گفت مالک

و برہمین حکم یافتم رائے اہل علم در شہر خود باب القاتل لا يرث قاتل وارث نمیشود از مال مقتول مالك انه بلغه

في قصة قتل الاب ابنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال القاتل لا يرث فرمود رسول خدا

صلی اللہ علیہ وسلم قاتل وارث نمیشود از مال مقتول چیزے را مترجم گوید ہمین است مذہب اہل علم کسیکہ کشت

مورث خود را وارث او نمے شود خواہ قتل عمداً باشد یا خطأً مگر آنکہ امام ابو حنیفہ گفتہ کہ قتل صبی مانع میراث نیست

للہ الحمد من قبل ومن بعد کہ جلد اول کتاب مستطاب شرح موطا امام ہمام امام مالک رحمہ اللہ

مسمی بہ مصفّٰی از عمدہ تصانیف جناب قدوۃ المحققین عمدۃ المفسرین حضرت شاہ ولی اللہ صاحب

محدث دہلوی رحمہ اللہ با تصحیح تمام و تنقیح مالا کلام بتاریخ ۲۲۔ رمضان المبارک

۱۳۴۶ھ ہجری نبوی صلی اللہ علیہ وسلم باہتمام مالکان کتب خانہ رحیمیہ طبع شد

فہرست ابواب مصفّٰی شرح موطا جلد اوّل